දහම් පද මාලාව

2022 -23 වස්ස

දහම් පද මාලාව

Garland of Dhamma Words

දහම් තිළිණයකි

2022 - 23 වස්ස

Gift of Dhamma

Rain Retreat 2022-23

****

අනුග්‍රහය: **Supported by**

ශාන්ති- භික්ඛුණි වනආරණ්‍ය

නිව්සවුත්වේල්ස් ප්‍රාන්තය, ඔස්ට්‍රේලියාව

Santi -Buddhist Nuns Forest Monastery

වෙබ්අඩවිය

www.santifm.org

Email: santioffice@gmail.com

ලිපිනය

P.O .Box 132 100 Coalmines Road NSW 2578

Australia

නමෝ තස්ස භගවතෝ අරහතෝ සම්මා සම්බුද්ධස්ස
භාග්‍යවත්වූ අර්හත්වූ සම්මා සම්බුදුරජාණන් වහන්සේට
අපගේ නමස්කාරය වේවා !!!

හැඳින්වීම:

පසුගිය වසර කිහිපයේදී ත්‍රිපිටකය හදාරනවිට අපගේ විශේෂ අවධානයට හසුවූ දහම්පද හා ඒවාට අදාළ කරුණු ඇතුලත්කර සටහන් ගොනුවක් සකස්කරන ලදී. දහම් පද මාලාව එම සටහන් එකතු කර පිළියෙළ කළ සංස්කරණයකි. මේ කෘතියේ මූලික පරමාර්ථය, සිංහලෙන් දහම ඉගනගන්නා කෙනෙකුට සූත්‍රවල සඳහන් විෂය කරුණු පහසුවෙන් සොයාගැනීමට උපකාරිවිමය.

▲ මෙහිදී සිංහල හා පාලි වචන හා විස්තර එකතුකර ගැනීමට මූලිකව භාවිතා කළේ බුද්ධ ජයන්ති ත්‍රිපිටක පොත් පෙළය:

දීඝනිකාය: **දීඝ.නි.** මජ්ජිමනිකාය:**ම.නි.** සංයුත්තනිකාය: **සංයු.නි.**
අංගුත්තරනිකාය:**අංගු.නි.** බුද්දකනිකාය:**බු.නි** විනයපිටකය: **විනි.පි.**
අභිධර්මපිටකය: **අභි.ධ.පි.**

▼ ඉංග්‍රීසියෙන් ලියවුන මතු සඳහන් කෘතින්, සූත්‍ර විස්තර පැහැදිලි කරගැනීම පිණිස භාවිතා කරනලදී:

Anguttara Nikaya: EAN DighaNikaya: EDN
MajjhimaNikaya: EMN SamyuttaNikāya: ESN

සටහන: පරිහරණය කල ත්‍රිපිටක පොත් විස්තර ආශ්‍රිත ග්‍රන්ථ යටතේ දක්වා ඇත.

▲ **පරිහරණය කළ ශබ්දකෝෂ:**

▼ **සිංහල ශබ්දකෝෂය:**

පා.සිං.ශ: "පාලි-සිංහල ශබ්දකෝෂය": මඩිතියවෙල සිරි සුමංගල හිමි.

▼**English Dictionaries:**

* B. D: "Buddhist Dictionary": Manual of Buddhist Terms & Doctrines by Ven.Nyanatiloka
* E.P.D: "English-Pāli Dictionary" by A. P. Buddhadatta Mahathera
* G.B: "The Seeker's Glossary of Buddhism" by Buddha Dharma Education Association
* P.T.S: "Pāli English Dictionary" by The Pali Text Society

▲ විෂය කරුණු කොටස් කර ඇත්තේ සිංහල අකාරාදියට අනුවය:

අ,ඉ,උ,ඍ,ඒ,ඔ,ක,ඛ,ග,ඝ,ච,ඡ,ජ,ඣ,ඥ,
ඨ,ත,ථ,ද,ධ,න,ප,බ,භ,ම,ය,ර,ල,ව,ස,ශ,ෂ,හ

උදාහරන: අ අකුරඇතුලත් මුලික පද ඉදිරිපත් කර ඇත්තේ: **අ කොටස** ලෙසින්ය. **ඉ** අකුර ඇතුලත් මුලික පද ඉදිරිපත් කර ඇත්තේ: **ඉ කොටස** ලෙසින්ය

▲ **උපග්‍රන්ථ**

විෂය කරුණු සම්බන්ධ අතිරේක විස්තර උපග්‍රන්ථ ලෙසින් ඉදිරිපත්කර ඇත:

උපග්‍රන්ථය1: ශ්‍රාවක භික්ඛු සංඝ, **උපග්‍රන්ථය2**:ශ්‍රාවක භික්ෂුණි සංඝ **උපග්‍රන්ථය3:** බුදුන්සරණ ගිය උපාසක උපාසිකා **උපග්‍රන්ථය4:** බුදුසසුන අත්හල සංඝයා **උපග්‍රන්ථය5**: උපමා විස්තර **උපග්‍රන්ථය6**: අපගේ ගෝතම බුදුන් වහන්සේ පිලිබඳ මුලික විස්තර.

බුදු සසුන බැබලේවා!

පටුන

හැඳින්වීම	i-iii		
අ	පි.1-160	ඉ	පි.160-170
උ	170-189	ඍ	189
එ	189-194	ඔ	194-198
ක	198-249	ඛ	149-252
ග	252-267	ඝ	267-268
ච	268-285	ඡ	285-289
ජ	289-301	ඤ	301-303
ඥ	303	ඨ	303-304
ත	304-339	ථ	339-341
ද	341-394	ධ	394-433
න	433-472	ණ	472
ප	472-569	ඵ	569-570
බ	570-616	භ	616-654
භ	616-654	ම	654-709
ය	709-723	ර	724-739
ල	739-750	ව	750-802
ස	802-947	ශ	947-961
ෂ	961-962	හ	962-968

සුචිය	969-1010
ආශ්‍රිත ග්‍රන්ථ	1011-1017
උපග්‍රන්ථ1,2,3,4,5,6	1018-1244
සිතියම්	1245

අ කොටස: අක,අග,අඝ,අච,අජ,අඣ,අට, අත,අද, අධ, අනඅඳ,අප,අබ,අභ,අම,අඹ,අය,අර,අල,අව,අස අශ, අෂ, අහ

අක

▲ **අකත**- un-created: අකත යනු කිසිවකින් සකස් නොකරන ලද බවය (අසංඛත), නිවන හඳුන්වන පදයකි. **බලන්න**: නිවන. **මූලාශ්‍රය**: ඛු.නි: ඉතිවුත්තක: 2.2.6 අජාත සූත්‍රය, පි.393.

▲**අකනිට්ඨගාමී:** පාලි: **අකනිට්ඨාගාමී**-heading to the akaniṭṭha realm අකනිට්ඨගාමි යනු අකනිට්ඨ බ්‍රහ්මලෝකයේ පහළවීමය. මෙය අනාගාමී උතුමන් යළි උපතලබන ක්‍රමවිධි 5 න් එකකි. ඔරම්භාගිය සංයෝජන පහකරගත් ආරිය උතුමා, මෙලොව හැර කෙලින්ම අකණිටා බඹ ලොව පහළව, එහිදී අරහත්වයට පත්ව පරිනිබ්බානය ලබයි. ඒ පිලිබඳ දක්වා ඇති **උපමාව:** ගිනිපුපුර උපමාව: දවස මුළුල්ලේ ගින්නෙන් රත්වුණ යකඩගුලියක්, තළනවිට, ගිනිපුපුරක් මතුවී, ඉහලට ගොස්, නැවත පොළොවට පහත්වී, විශාල දර ගොඩක් හෝ පිදුරු ගොඩක් ඇති තැනකට වැටී, ඒ දර ගොඩ දවා, ඉන් ඔබ්බට පැතිර, කෙත් වතු වන ලැහැබ් ගිනි දවා, අවසානයේදී, තව ඉන්ධන නොමැති තැනකට පැමිණ: ගල්කන්දක් අද්දරට හෝ විලක් අද්දරට හෝ පැමිණ ගින්න නිවී යන ලෙසින් ඒ උතුමා පරිනිබ්බානය ලබයි. **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (4) :7 නිපාතය: 7.2.1.2. පුරිසගති සූත්‍රය, පි. 402, අංගු. නි: (6) : 10 නිපාත: 10.2.2.3. නිට්ඨිඩත සූත්‍රය,පි.244, EAN: 10: 63.3. Certainty, p.519, EAN: 7: 55.2 Destinations of Persons, p. 387. **බලන්න**: අකණිටා බ්‍රහ්මලෝකය, අනාගාමී.**ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ:** පි.178: "**අකනිට්ඨාගාමී** : අකනිටා බඹ ලොව වසන්නා... '**උද්දංසොත**': ජීවිතය නමැති දියපාරේ ඉහලට ගිය පුද්ගලයා".

▲**අකණිටා බ්‍රහ්මලෝකය:** පාලි**: අකනිට්ඨාබ්‍රහ්මලොක**- akanita brhamaloka : රූප බ්‍රහ්මලෝක 16 අතුරින් අවසාන බ්‍රහ්මලෝකය අකණිටා බඹලොවය, අනාගාමී උතුමන් පහළවන සුද්දාවාසයකි. **බලන්න**: බ්‍රහ්මලෝක.**ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ:** පි. 21: "**අකනිට්ඨා**: අකණිටා බඹලොව..." B.D: p. 24: "akaniṭṭha: the 'Great Ones': Highest Gods-are the inhabitants of the 5th and higher heaven of the Pure Abodes...".

▼**පස් ආකාරයකට** මෙලොව හැර යන අනාගාමී උතුමන් අතුරින් පස්වෙනි වර් ගයේ ආරියෝ ඉහල සෝතය- ඉහළ (උඩ) දියපහර නම්වූ අකණිටා බ්‍රහ්මලෝකයේ පහළව එහිදී විමුක්තිය සාක්ෂාත් කරගන්නා බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **"...උඬ්ඪංසොතස්ස අකනිට්ඨගාමිනො"** (...and one bound upstream, heading toward the Akaniṭṭha realm) **සටහන:** උඬ්ඪංසොතස්ස යනු උඩයයි කියන ලද අරූප භවයන්හි යලි උපත ඇතිකරණ උද්ධම්භාගිය සංයෝජන පහය. මේවා පහකර ගැනීමෙන් අරහත්වයට පත්වේ. **බලන්න:** උද්ධම්භාගිය සංයෝජන. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි : (6):10 නිපාතය: 10.2.2.3 නිට්ඨඩින්ගත සූත්‍රය, පි. 244, EAN:10:64.4 Unwavering, p. 519.

▲**අකර්මන්‍ය හා කර්මන්‍ය**- unwieldy & wieldy :අකර්මන්‍ය-අකම්මන්‍ය යනු තදබව, නො නැමෙන බවය. කර්මන්‍ය-කම්මන්‍යයනු මුදු, නැමෙන සුළු බවය. ධර්ම මාර්ගය වඩා ගැනීම පිණිස අකර්මන්‍ය සිත - නොදියුණු සිත බාධාවක්වේ. කර්මන්‍ය සිතක් තිබීම මාර්ගය වඩා ගැනීමට

උපකාරිවේ. **සටහන:** සමාධි සමාපත්ති ලබාගැනීමෙන් සිත කර්මන්‍ය බවට පත්වේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 1 නිපාත: අකර්මන්‍ය වග්ග:සූත්‍ර, පි. 48, EAN: 1: III Unwieldy: 21.1 Sutta, p. 37.

▲**අකාලික**: පාලි: **අකාලිකො**-akālika -timeless: අකාලික, කල්නොයවා විපාක දෙන බව, වහා විපාක දෙනබව, මෙලොවදීම විපාක දෙන බවය. (not delayed, immediate, directly visible in this world). **සටහන**: "අකාලික" ධර්මයේ එක් ගුණයකි.**බලන්න**: ධර්මගුණ. **ශබ්දකෝෂ : පා.සිං.ශ**: පි.22: "න+ කාලික **අකාලික**, කල්නොයවා විපාක දෙන බව, වහා විපාක දෙනබව". P.T.S: p. 497: "akālika: not delayed, immediate, in this world".

▼**ධර්ම යේ අකාලික ගුණය** යනු: කෙනෙකුට කාම වස්තුවක් දැක රාග ආදී කෙළෙස් සිතුවිල්ලක් ඇතිවූවිට: 'මට රාග සිතුවිල්ලක් ඇතිවුනා' හෝ 'ඒ ගැන මට රාගයක් ඇති නොවුනා' යන අවබෝධය- කල්නොයවාම- නොපමාවම සිහියට එයි. එම අවබෝධය නිසා ඔහුගේ සිතට පැමිණි කෙලෙසක් වහා පහකර ගැනීමට හැකිවේ. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (4) :සලායතන සංයුත්ත: 1.7.8**.** උපවාන සූත්‍රය, පි. 118, ESN: 35: Salayatna samyutta, 70.8 Upavāṇa sutta, p. 1240.

▼**ධර්මයේ අකාලික බව** මේ සූත්‍රයේ විස්තරකර ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1) : මාර සංයුත්ත: 4.3.1 සම්බහුල සූත්‍රය, පි. 240, ESN: 4: Mārasamyutta: 21.1.A Number, p. 290.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1** "...යමක ඵලය ඒවේලේම ලැබේ නම් එය ආකලික නම්වේ. සර්වඥයන් වහන්සේ විසින් ප්‍රකාශිත දහම අකාලික ගුණයෙන් යුක්තය": **සුවිසිමහා ගුණය:** රේරුකානේ චන්ද්‍රවිමල මහානාහිමි,පි.409. **2.** "...ලෞකික කුසල දහම කල් නොයවාම විපාක ලබාදෙන නිසා දහම අකාලිකය...". : **ආර්යාවංශ ධර්ම පුස්තක මාලා**-අංක 1: සප්ත බොජ්ඣංග, පි.77**,**මොරටුවේ සිරි සාසනවංශ තෙරුන්,1948.

▲ **අක්කුප්ප-** unshakable: දහමට අනුව අක්කුප්ප (කුපිත කළ නොහැකිබව) යනු සිත නොසෙල්විය හැකිබවය, එනම් අරහත්වය ලැබීමය. අරහත්වය ලැබුවිට, කිසිම කෙලෙසකට සිත යට කරගත නොහැකිය. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ:** පි.23: "**අකුප්ප:** නොකිපෙන, කෝප නොවන, කුපිත නොවෙන, නොසෙලවෙන බව" .

▼**අක්කුප්ප බව ලබා ගැනීමට** උපකාරීවන ධර්මතා: **1) සිව් පිළිසිඹියාව ලැබීම**: අර්ථ, ධම්ම, නිරුක්ති, ප්‍රතිභාන දියුණුකර, යථා විමුක්ත චිත්තය ප්‍රත්‍යවෙක්ෂ කිරීම. **බලන්න:** සිව් පිළිසිඹියා. **සටහන:** යථා විමුක්ත චිත්තය: සිත කෙළෙසුන්ගෙන් මිදුණුවිට ඒ බව ප්‍රත්‍යවෙක්ෂා කිරීමය. (He reviews the extent to which his mind is liberated).**2) ආනාපාන සතිය** වඩාගෙන, මතු දැක්වෙන ගුණයන්හි සමන්විතවීම: 1 අල්ප කෘති ඇතිබව (අප්පකිච්චො), 2 පහසුවෙන් පෝෂණය කළහැකිබව (සුභරොච) 3 සන්තුෂ්ටිය තිබීම 4 අල්පආහාරය (ආහාරය මදපමණින්ගැනීම) හා ආහාරයෙහි ගිජු නොවීම (භෝජනයේ මාත්‍රවීම). 5 ජාගරානුසතිය 6 අලසකම නැතිබව 7 බහුශ්‍රැතබව 8 දහම් කථා ඇසීමට තමන් කැමති ලෙසින් අවස්ථා ලැබීම 9 ආරණ්‍යසේනාසනවල හුදකලා වාසය 10 යථා විමුක්ත චිත්තය ප්‍රත්‍යවෙක්ෂ කිරීම. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3):5 නිපාත: 5.2.5.5 අක්කුප්ප සූත්‍ර 4 කි **,** පි. 214, EAN: 5: 95.5, 96.6, 97.7, 98.8, 4 suttas, p. 272.

▲**අක්කුප්ප චේතෝවිමුත්තිය**: පාලි: **අකුප්පා චෙතොවිමුත්ති -** Unshakeable deliverance of mind : අක්කුප්ප චේතෝවිමුත්තිය යනු අරහත්වයය, අරහත්ඵල විමුක්තිය ලැබීමය, සියලු කෙලෙසුන්ගෙන් සිත නිදහස් කර ගැනීමය. එම විමුක්තිය කිසිවෙකුට සෙලවිය නොහැකිය. **ශබ්දකෝෂ: B.D:** p.40: "**Ceto-Vimutti:** Deliverance of mind. In the highest sense it signifies the Fruition of Arahatship...It is also called 'Unshakeable deliverance of mind'-akuppa cetovimutti..."

▼**ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පිණිස:** අක්කුප්ප චේතෝවිමුත්තිය ප්‍රත්‍යක්ෂ කරගත යුතු, සාක්ෂාත් කරගත යුතු දහමකි, **බලන්න**: සච්ඡිකාතබ්බ ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (3): 11දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 484, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▲**අක්කුප්ප ඥානය**: පාලි: **අකුප්ප ඤානං-** Unshakeable knowledge අක්කුප්ප ඥානය -අක්කුප්ප ධර්මය, යනු වෙනත් කෙනෙකුට නො සෙල්විය හැකි නුවණය. මෙය ප්‍රත්‍යවේක්ෂණ ප්‍රඥාව ලෙසින් ද පෙන්වා ඇත. ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පිණිස උපදවා ගතයුතු නුවණකි. **බලන්න**: උත්පාදයිතව්‍ය ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (3) 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384. **ශබ්දකෝෂ: B.D**: p.8: "**Akuppa Dhamma**: Unshakeable is one who has attained full mastery over the absorptions (jnana)..."

▼**අක්කුප්ප පුද්ගලයා:** කවර පුද්ගලයෙක් අකුප්ප වේද? මේ ලෝකයෙහි අතැම් පුද්ගලයෙක් රූප සහගතවූ හෝ අරූප සහගතවූ (රූපාවචර, අරූපාවචර) හෝ සමාපත්ති ලබාගනී. එම සමාපත්ති ඔහු කැමැති විටක ලබයි, වෙහෙසට පත් නොවී ලබයි, ඔහු පතන අන්දමට ලබයි, කැමති තැනක ලබයි. කැමති කාලයක් සමවතට සමවැදී සිටිය හැකිය, කැමති අවස්ථාවක සමාධියෙන් නැගී සිටිය හැකිය. එම පුද්ගලයාගේ සමාපත්ති, අප්‍රමාදය නිසා බිඳේ යයි කීමට නොහැකිය. ඒ පුද්ගලයා අකුප්ප ඥානය ලබා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අභිධ.පි: 4. පුද්ගල ප්‍රඥාප්ති ප්‍රකරණය: අක්කුප්ප පුද්ගලයෝ, පි. 278.

▲ **අක්ෂාන්තිය**-Impatience: අක්ෂාන්තිය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ඉවසීම නොමැතිකමය. ලෝකයා කෙරහි ඉවසීම නොමැති පුද්ගලයා බොහෝදෙනාට අප්‍රිය, අමනාප කෙනක්ය,මෙය අකුසලයකි, දුගතියට මගකි. **බලන්න**: ක්ෂාන්තිය. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (3) : 5 නිපාත: 5.5.2.5 හා 5.5.2.6 අක්ඛන්තිසූත්‍ර,පි.432, EAN:5:215.5 & 216.6 Impatience, p. 306.

▲ **අක්ෂණය හා ක්ෂණය-** not an opportunity- opportunity : අක්ෂණය යනු අනවකාසය: යමක් කරගැනීමට නොලැබීමය- කාලය නැතිවීමය. ක්ෂණය යනු අවකාසය: යමක් කරගැනීමට හැකිවීමය- කාලය තිබීමය, මෙය **කාලය හා අකාලය** ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. පෘතග්ජනයා, ධර්මය පහළවුවිට, කළයුතු දේ නොදනී, ඒ නිසා දහම් මග වඩා ගැනීමට ඔහුට හැකියාව, වාසනාව නැතිවේ. එහෙත්, නුවණැති පුද්ගලයා, දහම පහළ වුවිට, කළයුතු දේ දනී, ඒ නිසා දහම්මග වඩා ගැනීමට ඔහුට හැකියාව, වාසනාව ලැබේ. මෙය **ක්ෂණසම්පත්තිය** (opportune moment) ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. බුදුන් වහන්සේ අක්ෂණ අවස්ථා 8 ක් පෙන්වා ඇත: 1) - 3) තථාගතයන්,පහළවූ සමයේ පුද්ගලයෙක් නිරයේ, තිරිසන් ලෝකයේ, ප්‍රේතලෝකයේ, උපත ලබාසිටි. 4) ... අසංඥතලයේ හෝ

අරූප බ්‍රහ්මලෝකවල උපත ලබාසිටි 5) ...ධර්මය නොමැති ප්‍රදේශයක උපත ලබාසිටි 6) ... පුද්ගලයෙක් හට මිථ්‍යා දිට්ඨිය ඇත 7) ... පුද්ගල යෙක් නුවණින් බාලය- ප්‍රඥාව නොමැත (බාලයා). 8) පුද්ගලයෙක් හට ධර්මය අවබෝධ කිරීමේ ශක්තිය, ප්‍රඥාව ඇත, එහෙත් තථාගතයන් ලෝකයේ පහළවී නොමැත. ඉහත කරුණු නිසා ඔහුන්ට දහම පිළිපැදීමට අවස්ථාව, වාසනාව නොමැත.**ක්ෂණය:** තථාගතයන් ලෝකයේ පහළවූ සමයේ මිනිසත්බව ලත්, ප්‍රඥාව ඇති, දහම ඇසීමට හැකි ප්‍රදේශයක ඉපදුන පුද්ගලයෙකුට, දහම අවබෝධ කරගැනීමට අවකාශය- කාලය- වාසනාව ලැබී ඇත. එම අවස්ථාවෙන් ප්‍රයෝජනය ගන්නා ඔහු, සසර දුකින් මිදීමට වාසනාව ඇති කෙනෙක්ය. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: 8.1.3.9 අක්ඛණ සූත්‍රය, පි. 150, EAN: 8: 29.9 Inopportune Moments, p. 427.

▲ **අකුසලය:** පාලි: **අකුසලං** - Unwholesome: අකුසලය යනු තුන් දොරින් සිදුකරණ පාපී ක්‍රියාය, අයහපත් කම්ම විපාක ගෙන දෙන ක්‍රියාවන්ය. අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: අකුසල පෙයියාල වග්ගයේ සූත්‍රයන්හි අකුසල දහම විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** කුසල ධම්ම හා අකුසල ධම්ම.

▼ **අකුසලය ඇද දෙයක්ය,** එමගින් දුගතියේ පහලවේ. **බලන්න:** තිරිසන්ලෝකය.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1.** **"**අකුසලය: නිර්වචන වශයෙන් සලකන කල සියලු භය උපද්‍රවයන්ට හේතුවූ, හීන ධර්ම යන්ගේ පැවැත්මට හේතුවූ, දහම අකුසලවේ. **අකුසල මුල්**: ලෝභ දෝස මෝහ. අකුසලයෙන් මඩනා ලද පුද්ගලයා, මේලොවදීම නානාවිධ උපද්‍රව, චිත්ත වේදනා, කායික වේදනා ආදී බලවත් දුක් අනුභව කරයි, මහා විනාශයට පත්වේ. පරලොව, නරකය ආදී දුකට පිහිටි, දුකට භාජනවූ දුගතියට පැමිණේ…". **සද්ධර්ම කෝෂය,** පි. 104.

▲**අකුසල ධර්ම-** Unwholesome Dhamma: අකුසල ධර්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ මිථ්‍යා -මිච්ඡා දිට්ඨිය පෙරටු කරගත් මිථ්‍යාත්වය- වැරදිමග ගැනීමය. **බලන්න**:මිථ්‍යාත්වය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත: 1.3.2 අකුසලධම්ම සූත්‍රය, පි. 58, ESN: 45: Maggasamyutta: 22.2 Unwholesome states, p. 1628.

▲ **අකුසල මූල:** පාලි**: අකුසලමූලානි-** unwholesome roots: අකුසල මූල- අකුසල මුල් යනු අකුසල ක්‍රියාවන්ට පදනම් වන මූලික කරුණුය එනම්: ලෝභය, දෝසය හා මෝහය ය **(රාග දෝෂ මෝහ**-lust, hatred, and delusion). මේවා ආධ්‍යාත්මික වර්ධනයට හානි කරණ ධර්මතාය. **බලන්න**: හානභාගිය ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384, ඛු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.1.1 අකුසල මූල සූත්‍රය**,** පි. 406.

▼**අකුසල් මුල් නිසා** සත්ත්වයන් තුල කෙළෙස් ඇතිවේ. ඒ පිළිබඳ අවබෝධය දුෂ්කරය. ඒවා දුෂ්ප්‍රතිවිධ්‍ය ධර්ම අවබෝධය පහසු නැති දහම්ය.**බලන්න**: දුෂ්ප්‍රතිවිධ්‍ය ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▼ **අකුසල මුල් ප්‍රහීණය:** ජාති ජරා මරණ ආදීවූ - සසර පවත්වන හේතු නැතිකරගැනීමට නම්, අකුසල මූල 3 පහකරගත යුතුවේ. සැකය - විචිකිච්ඡාව ඇති පුද්ගලයාට, ලෝභ දෝස මෝහ නැතිකර ගත

නොහැකිය. සක්කායදිට්ඨිය, විචිකිච්ඡාව, සීලබ්බත පරාමාස ප්‍රහිනය කරගැනීමෙන්, අකුසල් මුල් නැතිකර ගැනීමට හැකිවේ. **සටහන**: මේ සූත්‍රයේදී අකුසල පහකර ගැනීමේ පිළිවෙත විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි.(6): 10 නිපාත10.2.3.6 තයොධම්ම සූත්‍රය, පි.284, EAN: 10: III-76.6. Incapable, p. 524.

▼ **අකුසල ප්‍රහීණය:** කයෙන් හෝ වචනයෙන් සිදුවන අකුසල්, යහපත් කාය කම්ම් හා වචී කම්ම මගින් නතර කළහැකිය. මනසින් සිදුකරණ අකුසල නිතර නුවණින් විමසමින් ප්‍රඥාවෙන් (යෝනිසෝමනසි කාරයෙන්) පහකරගතයුතු බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. එසේ ප්‍රඥාවෙන් ප්‍රහීණය කළයුතු අකුසල් 10 ක් (**දස අකුසල**) : 1තණ්හාව (ලොභො) 2 වෛරය (දොසො) 3 අවිජ්ජාව (මොහො) 4 තරහ (කොධො) 5 එදිරිය /සතුරුබව (උපනාහො) 6 ගුණමකුබව (මකෙඛා) 7 අහංකාරය (පළාසො) 8 මසුරුකම (මච්ඡරියං) 9 පාපික/ ලාමක ඉරිසියාව (පාපිකා ඉසසා) 10 පාපික/ලාමක ආසාව (පාපිකා ඉච්ඡා).**බලන්න**: දසඅකුසල. **සටහන**: මේ දස අකුසල ප්‍රහීණය නොකර රහත්බව සාක්ෂාත් කර ගත නොහැකිය. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි. (6)10: 10.1.3.4. මහා චුන්ද සූත්‍රය, කාය සූත්‍රය, පි. 100.

▼ **අකුසල් මුල් නිසා** අයහපත් කම්ම සකස්වේ. ඒවා විනාශ කිරීමෙන් කම්ම විපාක අවසන් කරගත හැකිබව මෙහි පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** කම්ම. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි:(6)10 නිපාත: ජානුසොණි වග්ග: 10.4.2.8, කම්ම නිදාන සූත්‍රය**,**පි.506, EAN:10: II, Jāṇussoṇī,174-8,Causes of Kamma, p.552.

▼ **අකුසල් ඇතිවීම**- Reasons for unwholesome :1) අකුසල්, **නිමිත්තක්** ඇතිව- (හේතුවක් නිසා -සනිමිත්තව- with a base) උපදී, නිමිත්තක් නොමැතිව ඇතිනොවේ. නිමිත්ත ප්‍රහිණය කළවිට අකුසල ඇති නොවේ. 2) අකුසල්, **නිදානයක්** හේතුකොට ගෙන උපදී (through a source- සනිදාන); නිදානයක් නැතිව (අනිදාන) ඇති නොවේ. එම නිදානය ප්‍රහිණය කළවිට අකුසල් ඇති නොවේ. 3) අකුසල්, **සහේතුකව** (through a cause) උපදිති. අහේතුකව නූපදි. ඒ හේතුන් ප්‍රහිණය කළවිට අකුසල් ඇති නොවේ. 4) අකුසල්, **සංස්කාර** (causal activities) සහිතව උපදී. සංස්කාර රහිතව නූපදි. ඒ සංස්කාර ප්‍රහීණය කලවිට අකුසල් ඇති නොවේ. 5) අකුසල් **ප්‍රත්‍ය** (පච්චයා- හේතු) සහිතව (with condition) උපදිති. ප්‍රත්‍ය රහිතව නූපදි. ප්‍රත්‍ය ප්‍රහීණය කලවිට අකුසල් ඇතිනොවේ. 6) අකුසල් **රූප** සහිතව (along with form) උපදිති. රූප රහිතව නූපදි. ඒ රූපය ප්‍රහීණ කළවිට අකුසල් ඇති නොවේ. 7) අකුසල් **වේදනා** සහිතව උපදිති. වේදනා රහිතව නූපදිති. ඒ වේදනා ප්‍රහීණය කළවිට අකුසල් ඇතිනොවේ. 8) අකුසල් **සංඥා** සහිතව උපදිති. සංඥා රහිතව නූපදිති. ඒ සංඥාවෝ ප්‍රහිණය කළවිට අකුසල් ඇති නොවේ. 9) අකුසල් **විඥානය** සහිතව උපදිති. විඥානය රහිතව නූපදිති. ඒ විඥානයෝ ප්‍රහිණය කළවිට අකුසල් ඇතිනොවේ. 10) අකුසල් **හේතු ප්‍රත්‍ය නිසා උපන් සංඛත** (conditioned) අරමුණු කොට උපදිති. අසංඛත අරමුණුකොට නූපදිති. ඒ සංඛත (සකස්කිරීම) ප්‍රහිණය කලවිට අකුසල් ඇති නොවේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි:(1):2නිපාත:සනිමිත්තවග්ග,පි.196,EAN:2:With a Basis, p. 68.

▲ **අකුසල රාශිය**- Heap of Unwholesome: අකුසල රාශිය යනු පංච නීවරණයන්ය. **බලන්න**: නීවරණ . **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.2.1.2 අකුසල රාශිය සූත්‍රය, පි. 124, EAN: 5: 52.2 A Heap, Entering, p. 257.

▲ **අකුසල සමාපත්තිය**-Akusala samapathti : අකුසල සමාපත්තිය යනු

අකුසල ඇතිකර ගැනීමය (entering upon the unwholesome). එයට හේතු: අශ්‍රද්ධාව, හිරි ඔතප්පය නැතිවීම- අහිරිකය හා අනොත්තප්පය තිබීම, වීරිය නොමැතිකම- අලසකම, ප්‍රඥාව නොමැතිකම- අනුවණකම. එම කරුණු නැතිවිට අකුසලයට පැමිණීම නොමැත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.1.1.6 අකුසල සමාපත්ති සූත්‍රය, පි. 30, EAN: 5: 6.6. Entering, p. 239.

▲ **අකෘතඥ හා කෘතඥ:** පාලි: **අකතඤ්ඤු-කතඤ්ඤු-** Ingratitude & Gratitude: අකෘතඥ යනු, කෙළෙහිගුණ නොදත් බවය. එනම්, තමන්ට උදව් උපකාර කල අය පිළිබඳව තැකීමක් නොකිරීමය. මෙයඅකුසලයකි. කෘතඥ (කෘතඥතාව) යනු, කෙළෙහිගුණ ඇති බවය. තමන්ට සුළුවෙන් හෝ උපකාර කල පුද්ගලයන්ගේ ගුණ නිතර සිහිකිරීම හා අවශ්‍යතන්හි ඔවුනට පෙරලා උපකාර කිරීමය. මෙය කුසලයකි.

▼ **කෘතඥ ගුණය මංගල කරුණක්-** සුභ කරුණක්ය: **"ගාරවො ච නිවාතො ච සන්තුට්ඨී ච කතඤ්ඤු තා- කාලෙන ධම්මසවණං එතං මඩගලමුත්තමං"** : **මූලාශ්‍රය:** ඛු.නි: බුද්දකපාත: 5. මඩගලසූත්‍රය, පි.34.

▼ **වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1. "අකෘතඥ:** කළගුණ නොදත් අයය. කළගුණ දත් අය දුලබය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: ලෝකයේ පුද්ගලයෝ දෙදෙනෙක් දුලබ වෙති: පළමුව උපකාර කරන්නාවූ කෙනා, කෘතොපකාර දන්නා වූ, ඒ බව ප්‍රකට කොට දන්නා කෙනා. අකෘතඥ බව, අසත්පුරුෂ භූමිය වේ. නිතර අනුන්ගේ සිදුරු සොයන, තමාට කළ ගුණ නොදත් පුරුෂයාට, සියලු සක්විති රජසිරි ...ආදිය දුන්නත් ඔහු සතුටුකිරීමට හෝ පහදවන්නට නොහැකිය" : **සද්ධර්ම කෝෂය,** පි. 114.

▲ **අක්‍රෝධය-** non-anger: අක්‍රෝධය - තරහ නැති බව, අවිහිංසාව- නොකිපිම ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. විමුක්තිය ලබාගැනීමට උපකාරීවන කුසල දහමකි. **බලන්න**: අනවද්‍ය ධර්මය හා සාවද්‍ය ධර්මය. **සටහන:** නොකිපෙන සුළුබව සුගතියට මගකි.**බලන්න**: සංයු.නි: (4) සළායතන වග්ග: මාතුගාමසංයුත්ත:3.2.2. අක්‍රෝධන සූත්‍රය, පි.486.

▼ **දමනයවී, සමදීවී ඇති,** යහපත් ලෙසින් මිදුන, තාදී ගුණ ඇති රහතුන් නොකිපෙන බව මෙහි දක්වා ඇත. අක්‍රෝධය ඇති තැනැත්තා, තමාටද, ක්‍රෝධය ඇති තැනත්තාටද යහපත කරයි. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග:බ්‍රාහ්මණසංයුත්ත:7.1.2 අක්කොස සූත්‍රය, පි.314.

▼ **සක්දෙවිඳු**, සුධර්මා දේවසභාවේ රැස්වූ දෙවියන්ට මෙසේ පවසා ඇත: **"කිසිවිටක ක්‍රෝධය, ඔබව ජය ගැනීමට ඉඩ නොදෙන්න. අක්‍රෝධයෙන්, අවිහිංසාවෙන් යුතුව ආරියන් ලෙසින් වාසය කරන්න, කන්දක් පහලට ගලාවිත්, මිනිසුන් වනසන ලෙසින් ක්‍රෝධය, මිනිසුන් විනාශ කරයි".** **බලන්න**: සක්දෙවිඳු. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: සක්ඛසංයුත්තය: 11.3.5 අක්‍රෝධ සූත්‍රය, පි. 452, ESN: 11: Sakkasamyutta: 25.5 Non-anger, p. 497.

▲ **ආකාරපරිවිතක්ක**: පාලි: **ආකාරපරිවිතක්කො-** reasoned cogitation යම්කිසි දෙයක් පිළිගැනීම පිණිස යොදාගතයුතු කරුණු 5 න් එකක් ලෙස ආකාරපරිවිතක්ක පෙන්වා ඇත. එම කරුණ පිළිබඳව විවිධ ලෙසින් සිතා බලා, නිගමනයට පැමිණීමය. **බලන්න**: පංච ධර්මතා, ක්‍රමානුකූලව ධර්මය පුහුණුවීම.

▲ **ආකාරවති ශ්‍රද්ධාව-** akaravati saddha: ආකාරවති ශ්‍රද්ධාව ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ බුදුන් වහන්සේ පිළිබඳව ඇති අචල විශ්වාසයය-මුල් බැසගත් ශ්‍රද්ධාවය. බුදුන් වහන්සේගේ බුද්ධත්වය, උන්වහන්සේගේ

ඉගැන්වීම-දහම් ගැන විමසාබලා ඇතිවන පිළිගැනිම, මුල් බැසගත් ශ්‍රද්ධාවය. මේ ශ්‍රද්ධාව ඇතිවන්නේ සොතාපන්න මගඵල සාක්ෂාත්වූ විටය. එසේ මුල් බැසගත් ශ්‍රද්ධාව වෙනත් කිසිමකෙනකුට අස්කර දැමීමට නොහැකිය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **සටහන:** කෙනක් තුල එම පිළිගැනීම මුල්බැස නැත්නම් එය අමුලිකා ශ්‍රද්ධාවය. **බලන්න**: EMN: Note: 490, p. 1110, ශ්‍රද්ධාව හා අශ්‍රද්ධාව, සෝතාපන්න. **මූලාශ්‍ර**:ම.නි: (1): 1.5.7 විමංසක සූත්‍රය, පි. 764, EMN: 47 Inquirer, p. 401. **ශබ්දකෝෂ: B.D:** p.154: "**Saddha**: …faith, however, should be 'reasoned & rooted in understanding' - akaravathi saddha…"

▲ **ආකාසානඤ්චායතනය**-the base of the infinity of space **අරූපලෝක** 4 න් එකකි. කෙනක් ආකාසය අනන්තය යන සංඥාව දියුණුකර ලබාගන්නා සමාපත්තිය මගින් අරූපලෝකයේ පහලවේ, මෙය සත්ඩයන් යලි උපත ලබන පස්වෙනි විඥාන ස්ථානයය. **බලන්න**: බ්‍රහ්ම ලෝක, විඥාණ ස්ථාන, අරූපලෝක, අරූපසමාපත්ති.

▼ **මේ සූත්‍රයේදී** සැරියුත් මහා තෙරුන්, ආකාසානඤ්චායතන සමාධිසමාපත්තිය ලැබීම විස්තරකර ඇත. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (3): බන්ධ වග්ග: සාරිපුත්‍රසංයුත්ත: 7.1.5 ආකාසානඤ්චායතන සූත්‍රය, පි.498.

▼ **මේ සූත්‍රයේදී** මහා මුගලන් තෙරුන්, ආකාසානඤ්චායතන සමාධි සමාපත්තිය ලැබීම විස්තරකර ඇත. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (4): සළායතන වග්ග: මොග්ගල්ලානසංයුත්ත: 6.1.5 ආකාසානඤ්චායතන සූත්‍රය, පි.522.

▲ **ආකාශ ධාතුව**- Space element: ආකාශ ධාතුව යනු අවකාශයය. ධාතු ගැන අවබෝධය ලබාගැනීම පිණිස එම ධාතුව ගැන දැනගනිම වැදගත් යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. ආකාශ ධාතුව, කසිණ භාවනා අරමුණකි. **බලන්න**: ධාතු කුසලතාවය, කසිණ. **ශබ්දකෝෂ**: **B.B:** p.7: "Space is according to commentary of 2 kinds: 1 limited space 2 endless space. Limited space is space element…"

▼ **ආකාශ ධාතුව** ආකර 2කි. අභ්‍යන්තර හා බාහිර. කෙනෙක්ගේ කයේ ඇති ඉඩ-අවකාශය, අභ්‍යන්තර ආකාශ ධාතුවය. පිටත ඇති ආකාසය, හිස් ඉඩකඩ ආදිය බාහිර ආකාශ ධාතුවය. ධාතු පිලිබඳ භාවනාවට (Meditation on Elements) ආකාශ ධතුවද අයත්වේ. **බලන්න**: භාවනා, ම.නි: සම්මාදිට්ඨි සූත්‍රය.

▼ **මෙහි දී** ධාතු 6 පිලිබඳ විස්තරයට ආකාශ ධාතුව ද ඇතුලත් කර ඇත. **බලන්න**: ධාතු. **මූලාශ්‍ර**: දිඝ.නි: (3) : 10 සංගිති සූත්‍රය, පි. 368, EDN: 33: Sangīti Sutta: The Chanting Together, p. 362.

▲ **ආකිඤ්චඤ්ඤායතනය** -the base of nothingness: මෙය අරූප ලෝකයකි**.** 'කිසිවක් නැත' යන සංඥාව වඩා ලබාගන්නා සමාපත්තිය මගින් කෙනෙක් ආකිඤ්චඤ්ඤායතනය අරූප තලයේ පහළවේ. මෙම සමාපත්තිය ලැබීම අරහත් බව ලභාකරගැනීමේ මගකි. මේ අරූප ලෝකය, හත්වෙනි විඥාන ස්ථානයවේ. **බලන්න**: බ්‍රහ්මලෝක, විඥාණ ස්ථාන, අරූපලෝක, අරූප සමාපත්ති.

▼ **මේ සමාපාත්තිය** පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: **"උපසීව, සිහිඇතිව, අනිත්‍යආදිය දකිමින් ආකිඤ්චඤ්ඤායතනය සමාපත්තිය 'නත්ථි කිඤ්චි' යයි පැවති ඒ සංවත ඇසුරුකර, චතුර්ඕඝය**

තරණය කර, වස්තුකාම කෙළෙසකාම හැරදමා, සියලු විචිකිච්ඡා වලින් වෙන්ව, දිවා රෑ තණ්හාක්ෂය නම් නිවන විභූත කොට දකින්නේය".
සටහන්: * එලෙස උත්තම විමොක්ෂහි ඇලුන ඒ උතුමා, එයින් නොපිරිහී, ඒ බ්‍රහ්මලෝකයේ කප් 60,000 වාසය කරන බවද, ඒ සේබමුණි (නාමකයින් මිදුන) එහිම අස්තයට යනබවද මෙහි දක්වා ඇත. ** **බලන්න**: උපග්‍රන්තය1:උපසිව තෙර. **මූලාශ්‍රය**: බු.නි.සුත්තනිපාත: පාරායනවග්ග:වස්තුගාථා: පි,326, 5-6 උපසීවමානවක, පි.348.
▼ **මෙහිදී බුදුන් වහන්සේ** පෙන්වා ඇත්තේ ආකිඤ්චඤ්ඤායතන ලාභීන් ගේ අධිමුත්තිය ගැනය. **සටහන:**මේ සූත්‍රය දේශනා කර ඇත්තේ බවාරි බ්‍රහ්මණ ගේ සිසුවෙක් වූ පෝසාල මානවක ඇසු ප්‍රශ්නයක් පැහැදිලි කිරීමටය. බුදුන් වහස්නේ වදාළ දහම අසා මොහු ඇතුළු සිසුන් හැමදෙනා බුදුන් සරණ ගියහ. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය1: පෝසාල තෙර. **මූලාශ්‍රය**: බු.නි.සුත්තනිපාත: පාරායනවග්ග:වස්තුගාථා: පි,326, 5-14 පොසාලමානවක, පි.362.

▼ **මේ සූත්‍රයේදී** සැරියුත් මහා තෙරුන්, ආකිඤ්චඤ්ඤායතන සමාධි සමාපත්තිය ලැබීම විස්තරකර ඇත. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (3): බන්ධවග්ග: සාරිපුත්‍රසංයුත්ත: 7.1.7 ආකිඤ්චඤ්ඤායතන සූත්‍රය, පි.498.

▼ **මේ සූත්‍රයේදී** මහා මුගලන් තෙරුන්, ආකිඤ්චඤ්ඤායතන සමාධි සමාපත්තිය ලැබීම විස්තරකර ඇත. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (4): සළායතන වග්ග: මොග්ගල්ලානසංයුත්ත: 6.1.7 ආකිඤ්චඤ්ඤායතන සූත්‍රය, පි.523.
▲**අක්කෝෂ භාරද්වාජ තෙර-** Akkosha bharadvaja Thera
බලන්න: උපග්‍රන්ථය:1.
▲**ආක්‍රෝශ පරිභව-** Insults: ආක්‍රෝශ පරිභව යනු වෙනත් කෙනකුට දැඩි ලෙසින් උපවාද- නින්දා කිරීමය. ක්‍රෝධ සිතින් කටයුතු කිරීමය, අකුසලයකි, දුගතියට හේතුවේ. යම් මහණ කෙනෙක්, සෙසු සංඝයාහට නින්දා කරන්නේ නම් එය ආර්ය උපවාදයක් බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත, එමගින් දුගතිය ඇතිවේ.**බලන්න**: ආර්ය උපවාදය,ක්‍රෝධය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.5.2.1 අකොකාසක සූත්‍රය, පි. 428, EAN: 5: 211.1 One who insults, p. 306.

▼ **අක්‍රොස පරිභව කරන** පුද්ගලයෙකුට සිදුවන අයහපත් විපාක මෙහි විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (6) 10 නිපාත: අකොකාසකවග්ග:10.2.4.8අකොකාසක සූත්‍රය, පි.330.
▼**යම් කෙනෙක් වෙනත් කෙනකුට** අක්‍රොස පරිභව කරනවිට, ඒ තැනැත්තා නොකිපී ඒවා භාර නොගන්නේ නම්, එය ආපසු හැරී අක්‍රොස කළ පුද්ගලයා වෙතම පැමිණේ යයි මෙහි පෙන්වා ඇත. මේ පිලිබඳ **උපමාව:** තැගිදීම:කෙනෙක්, වෙනත් කෙනකුට යම් තැගී ආදී දෙයක් ගෙනයයි. එහෙත්, ඒ පුද්ගලයා ඒවා භාර නොගන්නේ නම්, පළමු පුද්ගලයා ඒවා ආපසු ගෙනයායුතුය. **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:5 **සටහන**: මෙහිදී බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ: දමනයවී, සමදීවී ඇති, යහපත් ලෙසින් මිදුන,තාදීගුණ ඇති රහතුන් නොකිපෙන බවය **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග:බ්‍රාහ්මණසංයුත්ත:7.1.2 අක්කොස සූත්‍රය, පි.314.
▲ **අක්‍රියාවාදය-**doctrine of non-doing: අක්‍රියාවාදය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ තුන්දොරින් අකුසල නොකිරීමය. **බලන්න**: ක්‍රියාවාදය හා අක්‍රියාවාදය, දිට්ඨි.

▲ **ආකඞ්ඛයා**-Wishing for: යමක් ලබාගැනීමට කැමතිවීම- පැතීම මින් අදහස් කරයි. **බලන්න**: පතන දේ ලබාගැනීම.
▲ **අකාපුරිසෝ** - Akapuriso: බුදු, පසේබුදු, රහතුන් ආදී උතුම් පුරුෂයන් අකාපුරිසෝ ලෙසින් හඳුන්වයි. **බලන්න:** පංචඥාන සම්මාසමාධිය.

අග

▲ **අගතිමග හා නාගති මග**- පාලි: **අගතිගමනා, නාගතිගමනා**- wrong course & right course: අගතිමග යනු ඇද-වැරදි- වක්ව යන බවය. ධර්මයට එරෙහිවූ නොමගය. අනාරිය මගය. නාගතිමග, ධර්මයට අනුකූලවූ නිවැරදි මගය, ආරිය අටමගය. **අගතිමග ගැනීමට හේතු:** "**...චත්තාරිමානි භික්ඛවෙ අගතිගමනාති... ඡන්දාගතිං ගච්ඡති... දොසාගතිං ...මොහාගතිං ...භයාගතිං ගච්ඡති"** කෙනෙක්: 1) ආශාව නිසා (**ඡන්දය**-desire) 2) **ක්‍රෝධය** නිසා (දෝසය-hate) 3) **අවිද්‍යාව** නිසා (මෝහය-delusion) 4) බියගුළුකම නිසා (**භය**- fear) අගතිමගට- අධර්ම මගට පැමිණේ. මෙ ගැන යොදාඇති උපමාව. එසේ වැරදිමග ගමන් කරන අයගේ කිර්තිය අමාවක පොහෝය දින හඳ එළිය අඩුවී යන ලෙසින් නැතිවී යයි. එහෙත්, අගතියට යන මග හැර නාගතිමග- දහම් මග ගමන් කරන්නාගේ කිර්තිය පසලොස්වක පොහෝය දින පායන පුන්සඳ ලෙසින් පැතිරී යයි. **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.1.2.7, 4.1.2.8 හා 4.1.2.9 අගති-නාගති සූත්‍ර, පි. 58, EAN:4: 17.7, 18.8 and 19.9 Wrong course, p. 154.

▲ **ආගාඪ ප්‍රතිපත්තිය** -The coarse way of practice : මෙය කාම සුඛල්ලිකානු යෝගයේ ඇලිසිටින අයගේ රළුපටිපදාවය. **බලන්න**:පටිපදා විධි තුන.
▲ **අගාරික**- Agārika: ගිහිගෙයට ලැදිවී සිටින පුද්ගලයා අගාරිකය. **බලන්න**: අනගාරික හා අගාරික.
▲ **අග්නි**-Fire: අග්නි යනු ගින්දරය-ගින්න. බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ, බ්‍රහ්මණයෝ ගිනිදෙවියන් පිදීම පිණිස අග්නි හෝම පත්වා ඇත. **බලන්න**: ගින්න, යාග හෝම.
▲**අග්ගික භාරද්වාජ තෙර**- Aggikabhradvaja Thera: බලන්න: උපග්‍රන්ථය:1.
▲**අග්ගික භාරද්වාජ බ්‍රාහ්මණ**-Brahmin Aggika Bhradvaja**: බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:3.

▲**අග්‍ර ශ්‍රාවක**: පාලි: **අග්ග සාවක යුගං**- Two Chief Disciples : ගෞතම බුදුන් වහන්සේ ගේ අගසව්දෙනම සැරියුත් මහා තෙරුන් (ශාරිපුත්‍ර-උපතිස්ස) හා මහා මුගලන් තෙරුන්ය.(මොග්ගල්ලාන- කෝලිත). සියලු බුදුවරුන්ට අගසව් දෙනමක් සිටිති. **බලන්න**:බු.නි.බුද්ධවංසචරියාපිටකය.
▼**අග්‍ර ශ්‍රාවකයන් බවට පත්වීම:** භාග්‍යවතුන් වහන්සේ වේළුවනා රාමයෙහි වැඩ වසන සමයේ, උපතිස්ස හා කෝලිත යන මිතුරන්දෙදෙනා වේළුවනාරාමයට පැමිනෙනවා දැක මෙසේ වදාළහ: "මහණෙනි, කෝලිත, උපතිස්ස යන මේ යහළුවෝ දෙදෙනා මෙහි එති. මේ දෙදෙනා මගේ ශ්‍රේෂ්ඨවූ භද්‍ර යුග්මය වූ ශ්‍රාවක දෙපොල වන්නේය". "**...එතෙ භික්ඛවෙ ඬ සහයා ආගච්ඡන්ති කොලිතො උපතිස්සො ච. එතං මෙ සාවකයුගං භවිස්සති අග්ගං භද්‍රයුගන්ති...".** **මූලාශ්‍රය**: විනය.පි: මහාවග්ග පාළිය1, ඡෙදය 20, පි.165.

▼**අගසව් දෙනමගේ ගුණ**: බුදුන් වහන්සේ අගසව් දෙනමගේ ගුණ මෙසේ වදාළහ: **"මේ අගසව් දෙනමගේ අසිරිය හා පුදුමය නම්, ඔවුන්, ගුරුවරයාගේ අවවාද අනුශාසනා වලට අනුව ක්‍රියා කළෝය, සිව්පිරිසටම ඔවුන් ප්‍රියවූවෝය, සිව්පිරිසම ඔවුන්ට ගරුබුහුමන් දැක්වූහ"** (It is wonderful, bhikkhus, on the part of the disciples, it is amazing on the part of the disciples, that they will act in accordance with the Teacher's instructions and comply with his admonitions, that they will be dear and agreeable to the four assemblies, that they will be revered and esteemed by them) **සටහන:** සිව්පිරිස නම් භික්ෂු, භික්ෂුණි, උපාසක,උපාසිකාය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: සතිපට්ඨාන සංයුත්ත: 3.2.4. උක්කචේල සූත්‍රය,පි. 322, ESN:47: Satipattāna samyutta: 14.4 Ukacelāsutta, p. 1873.

▼**අගසව් දෙනමගේ ස්කන්ධ පරිනිර්වානය:** බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: **"මහණෙනි, සැරියුත් මුගලන් දෙනම පිරිනිවන් ගතවූ හෙයින් දැන් මේ සඟ මුළුව හිස්ය යයි මට වැටහේ. පෙරදී යම් දිසාවක සැරියුත් මුගලන් දෙනම වෙසෙත් නම් සඟ මුළුව හිස් නොවූහ... මහණෙනි, අතීත කාලයෙහි වැඩසිටි අරහත් සම්මා සම්බුදුවරුන් හට ද, මට සාරිපුත්ත මොග්ගල්ලාන දෙනම වැනි ශ්‍රාවක යුගලක් වූහ... අනාගතයෙහි යම් අරහත් සම්මා සම්බුදු වරුන් වහන්සේලා වන්නාහුද, මට සාරිපුත්ත මොග්ගල්ලාන දෙනමවැනි ශ්‍රාවක යුගලක් ඒ භාග්‍යවතුන් වහන්සේලාට ද වන්නාහ..."**. **සටහන:** අටුවාවට අනුව සැරියුත් තෙරුන් පිරිනිවන් පෑවේ කාර්තික මස (ඔක්තෝම්බර්- නොවැම්බර්) පුරපසලොස්වක පොහෝය දිනයේය. ඉන් සති දෙකකට පසුව: පුරඅටවක පොහෝ දින මහා මුගලන් තෙරුන් පිරිනිවන් පෑහ. **බලන්න**: ESN: note:162, p. 2408. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1):මහාවග්ග: සතිපට්ඨානසංයුත්ත: 3.2.4. උක්කචේල සූත්‍රය,පි. 322, ESN:47: Satipattāna samyutta: 14.4 Ukacelāsutta, p. 1873.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1.** 'The Great Disciples of The Buddha': Nyanaponika Thera and Helmuth Hecker, edited by Bhikkhu Bodhi, Wisdom Publication, 2003. (අගසව් දෙනම ගැන විස්තර ඇතුළත්ය).

▲ **අග්‍ර ශ්‍රාවිකා දෙනම-** Two Female Chief Disciples : බුදුන් වහන්සේගේ අග්‍ර ශ්‍රාවිකා දෙනම, ඛේමා තෙරණිය හා උප්පලවන්නා තෙරණියය. **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය 2.

▲**අග්‍ර:** පාලි: **අග්ග**- foremost: අග්‍ර යනු ප්‍රමුඛබව- ප්‍රධාන බව, ශ්‍රේෂ්ඨබව ය (chief-superior-great). පිරිස අතර හෝ යම් දෙයක් අතුරින් අගතැන ගැනීමය. ලෝකයේ අග්‍රතම පුද්ගලයා නම් බුදුන් වහන්සේය. සැරියුත් හා මුගලන් මහා රහතුන්, සංඝයා අතරින් අග්‍රවූහ, ධර්මතා අතරින් අග්‍ර වන්නේ චතුරාර්ය සත්‍යයය.

▲**අග්‍ර කරුණු පහ-** Foremost Five : එක්සමයක, භද්දජි තෙරුන් විසින් වීමසනු ලදුව, ආනන්ද තෙරුන්, අග්‍ර කරුණු 5 මෙසේ දක්වා ඇත: 1) අග්‍ර දර්ශනය: ආසව ක්ෂයවීම දැකීම 2) අග්‍ර ශ්‍රවනය: ආසව ක්ෂයවීම ඇසීම 3) අග්‍ර සුඛය: ආසව ක්ෂයවීමේ සැපය 4) අග්‍ර සංඥාව:ආසවක්ෂයවීමේ සංඥාව 5) අග්‍ර භවය: ආසව ක්ෂයවීමේන් ලැබෙන පශ්චිම බවය (අරහත්වය). **මූලාශ්‍රය**:අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: 5.4.2.10 භද්දජි සූත්‍රය, පි.348.

▲ **අග්‍ර කරුණු අට-** Foremost eight: කරුණු 8 ක් අග්‍ර යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: අග්‍රශීලය, අග්‍රසමාධිය, අග්‍රප්‍රඥාව, අග්‍රවිමුක්තිය, අග්‍රරූපය, අග්‍රවේදනාව, අග්‍ර සංඥාව, අග්‍ර භවය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.2.3.4 හා 4.2.3.5 අග්‍ර සූත්‍ර, පි. 170, EAN: 4: 75.5 & 76.6 Foremost suttas, p. 178.

▲**අග්‍රතම පුද්ගලයා-** foremost person: තුන්ලෝකයටම අග්‍රතම පුද්ගලයා බුදුන් වහන්සේය, උන්වහන්සේ, ලෝක සත්ත්වයන් හට මහා කරුණාවෙන් යුතුව සසර දුකින් මිදීමට මග පෙන්වූ උත්තම පුද්ගලයාය. **බලන්න**:තථාගත, උපග්‍රන්ථය:6. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.1.2.5 අග්ගපඤ්ඤාත්ති සූත්‍රය, පි. 56, EAN: 4: 15.5 Proclamations, p. 153.

▼**සියළු ලෝක සත්ත්වයන්** අතරින් තථාගතයන් වහන්සේ අග්‍රය- The Tathāgata is foremost among all beings: යම්තාක් සත්ත්වන් තුන් ලෝකයේ සිටිනම්: අපා, දෙපා, සිව් පා, බහුපා, රූපී, අරූපී, සඤ්ඤී, අසඤ්ඤී, නෙව සඤ්ඤී නා සඤ්ඤී, ආදීවූ සියලු සත්ත්ව කොට්ඨාශ අතර තථාගත අරහත් සම්මා සම්බුද්ධයන් වහන්සේ අග්‍රය:**"යාවතා භික්ඛවෙ සත්තා අපාදා වා දිපාදා චතුප්පදා වා බහුප්පදා වා රූපිනො වා අරූපිනො වා සඤ්ඤිනො වා අසඤ්ඤිනො වා නෙවසඤ්ඤිනාසඤ්ඤිනො වා, තථාගතො තෙසං අග්ගමක්ඛායාති අරහං සම්මාසම්බුද්ධො..."** . **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත:10.1.2.5 අප්‍රමාද සූත්‍රය,පි.68, EAN: 10: 15-5 Heedfulness, p.497.

▼ **දෙපා ඇති පුද්ගලයන්** (ද්විපාද) අතුරින් ක්ෂත්‍රියා ශ්‍රේෂ්ඨය යි දෙවියෙක් පැවසූ අවස්ථාවේ බුදුන් වහන්සේ වදාළේ දෙපා ඇති අය අතුරින් සම්මා සම්බුදුරජාණන් වහන්සේ අග්‍ර බවය: **"සම්බුද්ධො දිපදං සෙට්ඨො..."** **මූලාශ්‍ර:** සංයු. නි: (1): සගාථවග්ග:දේවතාසංයුත්ත: 1.2.4 ඛත්තිය සූත්‍රය, පි.38, ESN: 1: Devatasamyutta: 14.4 The Khattiya, p.73.

▼ **සියලු සත්ත්වන් අතර අග්‍රවූ** බුදුන් කෙරෙහි යමෙක් පහන්වූවාහු නම්, ඔහු අග්‍රයා කෙරෙහි පහන්වූහ. අග්‍රයා කෙරෙහි පහන්වූ අයට අග්‍ර විපාක ලැබේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: **"යාවතා භික්ඛවෙ සත්තා අපාදා වා... තථාගතො තෙසං අග්ගමක්ඛායාති අරහං සම්මාසම්බුද්ධො. යෙ භික්ඛවෙ බුද්ධෙ පසන්නා, අග්ගෙ තෙ පසන්නා, අග්ගෙ ඛො පනපසන්නානං අග්ගො විපාකො හොති"** (Those who have confidence in the Buddha have confidence in the foremost,& for those who have confidence in the foremost, the result is foremost). **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.1.4.4. අග්ගප්පසාද සූත්‍රය, පි. 92, EAN: 4: 34.4 Confidence, p.161, අංගු. නි: (3): 5 නිපාතය:2 චුන්දී සූත්‍රය,පි.75, EAN: 5: 32.2 Cundi, p.247, බු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.5.1 අග්‍රප්‍රසාද සූත්‍රය, පි. 466.

▼**දේව, බ්‍රහ්ම, මනුෂ්‍ය ආදීවූ** සියළුම ලෝක සත්ත්වන් අතුරින් තථාගතයන් වහන්සේ අග්‍රය: **"සදෙවකෙ භික්ඛවෙ ලොකෙ සමාරකෙ සබ්‍රහ්මකෙ සස්සමණබ්‍රාහ්මණියා පජාය සදෙවමනුස්සාය තථාගතො අග්ගමක්ඛායාති අරහං සම්මාසම්බුද්ධො"**. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.1.2.5.අග්ගපඤ්ඤත්තිසූත්‍රය,පි.56, EAN:4:15.5.Proclamations, p. 153.

▼ විජ්ජාචරණ සම්පන්නවූ බුදුන් වහන්සේ, දෙවිමිනිසුන් අතර අග්‍රවේ: **"...විජ්ජාචරණසම්පන්නො - සො සෙට්ඨො දෙවමානුසෙති"**

සටහන: මේ ගාථාව, බ්‍රහ්ම සනංකුමාර විසින් ප්‍රකාශ කර ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):11නිපාත: 11.1.10, මොරනිවාප සූත්‍රය**,** පි.642 , EAN: 11: 10.10 The Peacock Sanctuary, p.569.

▼**අෂ්ටවිද්‍යා හා පසළොස්වරණ ධර්ම යන්ගෙන්** සමන්විත භාග්‍යවතුන් වහන්සේ, දෙවි මිනිසුන් අතර ශ්‍රේෂ්ඨයයි මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග: භික්ඛුසංයුත්ත:මහා කප්පින සූත්‍රය, පි.460.

▼**තථාගතයන්** වහන්සේ, සියලු දෙපා ඇතිඅයට අග්‍රවේ." **...දිපදානං අග්ගොති"**. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1 කාණ්ඩය):1 නිපාත: 1.13 සූත්‍රය, පි. 82, EAN:1: 171-2, p. 43.

▲ **අග්‍ර ධර්මය**- The foremost Dhamma :අග්‍ර ධර්මය නම් අරහත්වය යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. අග්‍ර ධර්මය පිණිස කරුණු 6 ක් සපුරා ගත යුතුවේ: ශ්‍රද්ධාව, හිරි හා ඔත්තප්ප, වීරිය, ප්‍රඥාව, තම ජීවිතය හා කය පිලිබඳ අපේක්ෂා නැතිබව. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.2 3.9 අග්ග ධම්ම සූත්‍රය, පි. 258, EAN:6: 83.9 The Foremost state, p. 361.

▲ **අග්‍ර ධර්මතා**- Foremost Dhammas: ආධ්‍යාත්මික මග වඩා ගැනීම පිණිස අග්‍රවන ධර්මතා: **1) චතුරාර්ය සත්‍ය :** බුදුන් වහන්සේ වදාළ චතුරාර්ය සත්‍ය ධර්මය අග්‍රය. **2) විරාගය** හෙවත් නො ඇල්ම (නිවන) **:** සංඛත හෝ වේවා අසංඛත හෝ වේවා යම්තාක් ධර්මයෝ ඇත්නම්, විරාගය ඒ හැමට වඩා අග්‍රය. **3) ආරිය අටමග:** සියලු සංඛත (හේතුවෙන් උපන්) ධර්මතා අතුරින් අරිය අටමග අග්‍රය. **4) අප්‍රමාදය:** සියළුම කුසල දහමට අග්‍ර වන්නේ, මුලික වන්නේ අප්‍රමාදයය. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.5.1 අග්‍රප්‍රසාද සූත්‍රය**,** පි. 466.

▲ **අග්‍ර ධර්ම දාන**- Great gifts of Dhamma : බුදුන් වහන්සේ, දාන අතුරින් ධර්මය තකා දෙන දාන අග්‍ර යයි වදාළහ: 1) ධර්ම දානය (gift of the Dhamma), ආමිෂ දානයට (gift of material things) වඩා අග්‍රය. 2) ධර්ම යාගය (offering of Dhamma), ආමිෂ යාගයට (offering of material goods) වඩා අග්‍රය. 3) ධර්ම ත්‍යාගය (generosity with the Dhamma) ආමිෂ ත්‍යාගයට වඩා අග්‍රය. 4) ධර්ම පරිත්‍යාගය, ආමිෂ පරිත්‍යාගයට වඩා අග්‍රය. **සටහන**: පරිත්‍යාගය යනු දීමෙන් කරන අත්හැරීම- relinquishment by giving. 5) ධර්ම ධනය (භොගො- wealth) ආමිෂ ධනයට වඩා අග්‍රය. 6) ධර්ම ආස්වාදය, ආමිෂ ආස්වාදයට වඩා අග්‍රය. **සටහන:** ආස්වාදය-සමෙභාගො (enjoyment) සම්භෝගකිරීම. 7) එක්ව බෙදාගන්නා දේ (සංවිභාගයෝ) ධර්ම සංවිභාගය, ආමිෂ සංවිභාගයට වඩා අග්‍රය. **සටහන**: සංවිභාගා- අනුමෝදන්වීම- sharing 8) ධර්ම සංග්‍රහය, ආමිෂ සංග්‍රහයට වඩා අග්‍රය. **සටහන**: සංග්‍රහය යනු මනාප සම්බන්ධතාවයක් පවත්වා ගැනිමය- sustaining a favorable relationship. 9) ධර්ම අනුග්‍රහය, ආමිෂ අනුග්‍රහයට වඩා අග්‍රය. **සටහන**: අනුග්‍රහය- assistance යනු පිහිටවීම, උපකාරකිරිම. 10) ධර්ම අනුකම්පාව, ආමිෂ අනුකම්පාවට වඩා අග්‍රය. **සටහන**: අනුකම්පා-කරුණාව- compassion – empathy (සහකම්පනය) . 11) සාදරයෙන් පිළිගන්නා දේ අතුරින්, ධර්ම සන්ථාරය (welcome in the teaching), ආමිෂ සන්ථාරයට වඩා අග්‍රය.12) අනුග්‍රහ සහිතව පිළිගන්නා දේ අතුරින් ධර්ම පටිසන්ථාරය hospitality in the teaching) ආමිෂ පටිසන්ථාරයට වඩා අග්‍රය. 13) ගවේෂණ- සෙවීම (search) අතුරින්, ධර්-ම ගවේෂණය, ආමිෂය ගවේෂණට (ආමිසෙසනා) වඩා අග්‍රය. 14) පරියේසන (quest) අතුරින්, ධර්ම පරියෙසනය (ධම්ම

පරියෙසනා), ආමිෂ පරියෙසනයට වඩා අග්‍රය. 15) මුදුන්පත්කරගැනීමට උත්සාහ කරණ දේවල් අතුරින් (kinds of seeking), ධර්මය මුදුන්පත් කරගැනීම ආමිෂය මුදුන්පත් කරගැනීමට වඩා අග්‍රය. 16) පුජාවන් (veneration) අතුරින්, ධර්ම පුජාව, ආමිෂ පුජාවට වඩා අග්‍රය. 17) ආගන්තුකයන්ට දෙන දාන අතුරින්, ධර්ම ආගන්තුකදානය ආමිෂ ආගන්තුකදානයට වඩා අග්‍රය. 18) සමෘද්ධිමත්බව (success) අතුරින්, ධර්ම සමෘද්ධිය, ආමිෂ සමෘද්ධියට වඩා අග්‍රය. 19) වර්-ධනය (growth) අතුරින්, ධර්ම වර්ධනය, ආමිෂ වර්ධනයට වඩා අග්‍රය. 20) රත්නයෝ (gems) අතුරින්, ධර්ම රත්නය, ආමිෂ රත්නයට වඩා අග්‍රය. 21) රැස්කිරීම් (accumulation-සංචිත අතුරින්, ධර්ම සංචිතය, ආමිෂ සංචිතය ට වඩා අග්‍රය. 22) ව්‍යාප්තකිරීම් (විපුලකිරීම- expansion) අතුරින්, ධර්ම ව්‍යාප්තය, ආමිෂ ව්‍යාප්තයට වඩා අග්‍රය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: 13 දාන වග්ග සූත්‍ර: පි. 216-218, EAN:2: XIII: Gifts, p. 71.

▲ **අග්‍ර මිනිසුන්-** Foremost men: අග්‍ර මිනිසුන් ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ යමකිසි දෙයක් පිලිබඳ විශේෂබවක් ගත් පුද්ගලයන්ය: 1) **පංචකාමයෙහි ඇලුණ** පුද්ගලයන් අතුරින් (කාමභෝගී) **මන්ධාත** (මානධාතෘ) නම් රජ අගතැන් ගනී. **බලන්න**: මන්ධාත රජ (King Mandhātā). **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (2): 4 නිපාතය: 4.1.2.5 අග්ගපඤ්ඤත්ති සූත්‍රය, පි.56, EAN:4: 15.5. Proclamations, p.153. 2) **ධාර්මිකව ධනය උපයා, භාවිතා කරන පුද්ගලයා අග්‍රය**: කාමභෝගී පුද්ගලයන් දසදෙනෙක් පිළිබඳව අනේපිඬුසිටානන්හට -අනාථපිණ්ඩික විස්තරකර, බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, ඔවුන් අතරින් දැහැමි ලෙසින් ධනය උපයාගෙන, දැහැමිව ඒ ධනය භාවිතා කරණ, ප්‍රඥාව ඇති පුද්ගලයා අග්‍ර බවය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6):10 නිපාත, 10.2.5.1. කාමභොගි සූත්‍රය,පි.344 , EAN:10: 91.1 One who enjoys sensual pleasures, p. 531. **3) පුතුන්අතුරින් කීකරු පුත්‍රයා අග්‍රය** යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ**. මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග:දේවතාසංයුත්ත: 1.2.4 **ඛත්තිය සූත්‍රය**, පි.38, ESN:1: Devatasamyutta: 14.4 The Khattiya, p.73.

▲ **අග්‍ර අධිපති-** foremost of rulers: අධිපතිබව දරන්නන් අතුරින් (පාලනය කරන අය) මාරයා ප්‍රමුඛවේ යයි බුදුන්වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: මාරයා. **"මාරෙ ආධිපතෙය්‍යානං ඉද්ධියා යසසා ජලං"** (Māra is the foremost of rulers, blazing with power and glory) **සටහන**: මාර දිව්‍යපුත්‍ර, පරනිර්මිත වසවත්ති දිව්‍යලෝකයේ වසයි. වසවත්ති නම් දිව්‍යරාජයෙක් එහි රාජ්‍ය කරයි.**බලන්න:** සද්ධර්ම කෝෂය**,** පි. 119. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2) 4 නිපාතය: 4.1.2.5 අග්ගපඤ්ඤත්ති සූත්‍රය, පි.56, EAN:4: 15.5. Proclamations, p.153.

▲ **අග්‍ර ආත්මභාවියා-** Foremost of those with bodies ආත්ම භාවින්, එනම්, ශරීරයක් දරන අය අතර (those with bodies) අග්‍ර රාහු අසුරය, විශාලතම ශරීරයක් දරයි. (**රාහගගං අත්තභාවිනං**). **සටහන්: *** රාහු, අසුරයන්ගේ රජෙකි. ** රාහු අසුරේන්ද්‍ර ශරීර ප්‍රමාණයෙන් ආත්මභාව ඇති අයට අග්‍රය. විස්තර පිණිස **බලන්න**: සද්ධර්ම කෝෂය**,** පි. 119, අසුර. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.1.2.5 අග්ගපඤ්ඤත්ති සූත්‍රය**,** පි.56, EAN:4: 15.5. Proclamations, p.153.

▲ **අග්‍ර ගෝත්‍රය-** Foremost of clans: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ අග්‍ර ගෝත්‍රය (කුල) ලෙසින් හඳුන්වා ඇත්තේ ශාක්‍ය-කැත් කුලයය. (The khattiya is the best among people). **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග:

භික්ඛුසංයුත්ත:මහා කප්පින සූත්‍රය, පි.460.
▲ **අග්‍ර භික්ෂුව**- Foremost of Bhikkhus: උතුම් ගුණ ඇති භික්ෂුව - රහතන්වහන්සේ, දෙව් මිනිසුන් අතර අග්‍රයයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න**: රහතුන්සතු උතුම් ගුණ. **මූලාශ්‍ර** : අංගු.නි: (6): 11 නිපාත, 11.1.10 මොරනිවාප සූත්‍රය, පි.642, EAN:11: Dependence, 10.10 The Peacock Sanctuary, p.569.
▲ **අග්‍ර දැහැමිදානය**- Foremost of rightful giving: කෙනෙක් අකුසල් කරමින්, වෙනත් අය තලා පෙලා, සතුන් ඝාතනය කරමින්, මහත් ධනයක් වැය කර දෙන දානය අදැහැමි දානයකි. එය, දැහැමින් කල සුළුවූ දානයක වටිනාකමට නො පැමිණේ. කෙනෙක් දැහැමෙන් දෙන සුළු දානය අග්‍රයයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1): මහාවග්ග: දේවතා සංයුත්තය:මච්ඡරී සූත්‍රය පි. 62, ESN: 1: Devathasamyutta: 32. 2 stinginess, p. 97.
▲ **අග්‍ර පින**- Foremost of merits : ත්‍රිවිධ රත්නයේ අග්‍රබව බව සලකා කෙනෙක් පහන් සිතින් දන් දෙන්නේ නම් එම පින අග්‍ර යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. ඔහුගේ ආයුෂ, වර්-නය, යසස (පිරිවර), කීර්තිය, සුඛය හා බලය වැඩේ (සම්පත් 6- foremost life span, beauty, and glory, good reputation, happiness, and strength). **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.1.4.4. අග්ගප්පසාද සූත්‍රය, පි. 92, EAN: 4: 34.4 Confidence, p.161, අංගු. නි: (3): 5 නිපාත: 2 චුන්දී සූත්‍රය, පි.75, EAN: 5: 32.2 Cundi, p.247.
▲ **අග්‍ර සමූහය**- Foremost of assemblies: සියලු සමූහ අතුරින් තථාගතයන්ගේ ශ්‍රාවක සංඝයා අග්‍රය. යම්කෙනෙක් සංඝයා කෙරෙහි පහන්වූවේද, ඔහු අග්‍ර දේට පහන්වූයේය, එමනිසා ඔහුට අග්‍ර විපාක ලැබේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.1.4.4. අග්ගප්පසාද සූත්‍රය, පි. 92, EAN: 4: 34.4 Confidence, p.161, අංගු. නි: (3): 5 නිපාත:2 චුන්දී සූත්‍රය,පි.75, EAN: 5: 32.2 Cundi, p.247, බු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.5.1 අග්‍රප්‍රසාද සූත්‍රය, පි. 466.
▲ **අග්‍රතම සිව්පිරිස**- Fourfold assembly of the Buddha: බුදුන් වහන්සේගේ අග්‍ර සිව්පිරිස:භික්ෂුසංඝ, භික්ෂුණිසංඝ, උපාසක හා උපාසිකාවන්ය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථ: 1,2,3. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): සතිපට්ඨාන සංයුත්ත: 2.4. උක්කචේල සූත්‍රය,පි. 322, ESN:47: Satipattāna samyutta: 14.4 Ukacelāsutta, p. 1873.
▲ **අග්‍රතම ශ්‍රාවක භික්ෂූන්**- Foremost Bhikkhu Disciples: 1) **ජ්‍යෙෂ්ඨ භික්ෂූන්** අතුරෙන් ප්‍රමුඛ: **අඤ්ඤා කොණ්ඩඤ්ඤ** තෙර 2) **මහා ප්‍රඥාවෙන්** අග්‍ර: **සැරියුත්** මහා තෙර 3) මහා **ඍද්ධිමතුන්** (psychic potency) අතරෙන් අග්‍ර: **මහා මුගලන්-මොග්ගල්ලාන** තෙර 4) **ධුතාංග** පුහුණුව (ධුතවාද-තපස්කම්-ascetic practices) ලැබුවන් අතරෙන් අග්‍ර: **මහා කාශ්‍යප** තෙර 5) **දිව්‍යැස්** ලැබූ භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: **අනුරුද්ධ** තෙර 6) **උසස්කුලයෙන්** පැවිදිවූ භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: **භද්දිය කාලි ගොධාය පුත්ත** තෙර 7) **මිහිරි කටහඬ** (මඤ්ඤස්සරානං) ඇති භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: **ලකුන්ටක භද්දිය** තෙර 8) **සිංහනාද** කරන භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: **පින්ඩොල භාරද්වාජ** තෙර 9) **ධර්-ම කථික** භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: **පුණ්ණ මන්තානිපුත්ත** තෙර 10) **කෙටි දහම් කාරණා** අර්-ථ සහිතව විස්තරාත්මකව දේශනා කරන භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර **මහා කච්චාන** තෙර11) **මනෝමයකය** මැවීමට (mind-made body) හා **රූපධ්‍යානයෙහි-**

(චෙතොවිවට්ට-mental transformation) දක්ෂ භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: **චුල්ලපන්ථක** භික්ෂුව 12) **අරූප** ධ්‍යානයෙහි (සඤ්ඤාවිවට්ට-transformation of perception) දක්ෂ භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර **මහාපන්ථක** තෙර13) **අරණ්‍යවිහාරි**- ගැටීම් රහිත විහරණය ඇති, දක්ෂිණාවට-දක්ෂිණෙය්‍යා -තෑගී පූජාආදිය ලැබීමට සුදුසු භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: **සුභූති** තෙර 14) ආරණ්‍යවාසි භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: **රේවත බදිරවනිය** තෙර 15) **භාවනාමය**- ධ්‍යානයෙහි ඇලුන- භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: **කඩ්බා රේවත- කංඛාරේවත** තෙර 16) **ආරද්ධ වීරිය**- සම්පූර්ණ විරිය- ඇති භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර:**සෝණකොළිවිස** තෙර17) **කලණබස්** තෙපලන භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: **සෝණකුටිකන්න** තෙර 18) **සිව්පස** මනාව ලබන භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: **සීවලී** තෙර 19) **බලවත් ශ්‍රද්ධාව** ඇති භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: **වක්කලී** තෙර 20) පුහුණුව -**ශික්ෂාව**-සික්ඛාමානං-කැමති භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: **රාහුල** තෙර 21) **ශ්‍රද්ධාවෙන්** පැවිදිවූ- සද්ධා පබ්බජිතානා- භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: **රට්ඨපාල** තෙර 22) පළමුව **සලාකපත්** ලබාගන්නා භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: **කුණ්ඩධාන** තෙර 23) ධර්මයේ පැහැදීම ඇතිකරණ ගී පැදි සකස් කරණ භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර-**පටිභානවන්තානං**-composing inspired verses**:** **වංගීස** තෙර 24) සැම ආකාරයෙන්ම විශ්වාසය ඇති කරන-**සමන්තපාසාදිකානං** භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: **උපසේන වංග නාථපුත්ත** තෙර 25)සෙනසුන් -**සේනාසන පණවන** භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: **දබ්බ මල්ල පුත්‍ර** තෙර 26) දෙවියන්ට ප්‍රිය මනාපවූ-**දේවප්‍රිය**- භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: **පිළින්දවච්ඡ** තෙර 27) ක්ෂණික අභිඥා -**ඛිප්පාභිඤ්ඤා**-ලත් භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර **බාහිය දාරුචාරිය** රහතුන් 28) විසිතුරු දහම් කතා-**චිත්තකථිකානං** ඇති භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: **කුමාරකාශ්‍යප** තෙර29) **සිව්පිළිසිඹියා** ලත් භික්ෂූන් අතරෙන් (පටිසම්බිදා -analytical knowledge) අග්‍ර: **මහා කොට්ඨිත තෙර 30)** බොහෝ ඇසු පිරුතැන් ඇති **(බහුශ්‍රැත),** යහපත් සිහිය ඇති **(සතිමත්තාන -ධාරණස්මෘති**), ක්ෂණික අවබෝධය ඇති -ගතිමත්තාන- (ප්‍රඥාගති-quick grasp), නිශ්චිතබව ඇති-**ධිතිමත්තාන** (ධෘතිමත්-resolute) හා භාග්‍ය වතුන්වහන්සේගේ **උපස්ථායකයන්** අතරෙන් අග්‍ර: **ආනන්ද** තෙර 31) **මහා පිරිවර** -මහා පිරිස-ඇති භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: **උරුවෙලකස්සප** තෙර 32) පවුල් අතර ශ්‍රද්ධාව ඇතිකරණ -**කුලපාසාදික**-භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: **කාළුදායි** තෙර 33) නිරෝගිසුවය ඇති -**අප්පාබාධා**-භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: **බක්කුල** තෙර34) **පෙර විසූ කඳපිළිවෙත සිහිකරණ පුබ්බේ නිවාසානුස්සතිය**- භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: **සෝභිත** තෙර 35**) විනයධර** භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: **උපාලි** මහා තෙර 36) මෙහෙණියන්ට ඔවාදෙන-**භික්ෂුණි ඔවාද** භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: **නන්දක** තෙර 37) **ඉන්ද්‍රිය සංවරය-ඉන්ද්‍රියේ ගුත්තද්වාර**: ඇති භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: **නන්ද** (ගෝතම) තෙර 38) සංඝයාට ඔවාදෙන-භික්ෂු ඔවාද-භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: **මහාකප්පින** තෙර 39) තේජෝධාතු සමාපත්තියට සම වැදීමෙහි දක්ෂ -**තේජෝධාතු කුසලය**- භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර**: සාගත** තෙර 40) ධර්ම දේශනා ප්‍රතිභාණයට ප්‍රත්‍යවන කථා ඇති -**පටිභානකතා**-භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: **රාධ** තෙර 41) **දළවීවර දරන** භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර **මොසරාජ** තෙර. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය 1. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1) 1 නිපාත: එතදග්ග පාළිය සූත්‍ර, පි. 84**,** EAN:1: Foremost, p. 44.

▲**අග්‍රතම ශ්‍රාවිකා භික්ෂූණියන්** -Foremost Bhikkhuni Disciples

1) ජ්‍යෙෂ්ඨ භික්ෂුණියන් අතරෙන් ප්‍රමුඛ: **මහාප්‍රජාපති ගෝතමී** තෙරණිය 2) **මහා ප්‍රඥා**වෙන් යුත් භික්ෂුණියන් අතරෙන් අග්‍ර: **අග්‍රශ්‍රාවිකා ඛේමා** තෙරණිය 3) මහා **ඍද්ධිමත්** (ඉද්දි බලඇති) භික්ෂුණියන් අතරෙන් අග්‍ර: **අග්‍රශ්‍රාවිකා උප්පලවන්නා** තෙරණිය 4) **විනයධර** භික්ෂුණියන් අතරෙන් අග්‍ර: **පටාචාරා** තෙරණිය 4) **ධර්ම කථික** භික්ෂුණියන් අතරෙන් අග්‍ර **ධම්මදින්නා** තෙරණිය 5) ධ්‍යානයට ඇලුණ- **භාවනාමය-** භික්ෂුණියන් අතරෙන් අග්‍ර: **නන්දා** (ගොතම) තෙරණිය 6) සම්පූර්-න විරිය ඇතිකරණ - **ආරද්ධ වීරිය** -භික්ෂුණියන් අතරෙන් අග්‍ර: **සෝණා** තෙරණිය 7) **දිවැස්** ඇති භික්ෂුණියන් අතරෙන් අග්‍ර: **සකුලා** තෙරණිය 8) ක්ෂණික අභිඥා- **විප්පාභිඤ්ඤා** ලැබූ භික්ෂුණියන් අතරෙන් අග්‍ර: **භද්‍රා කුණ්ඩලකේසි** තෙරණිය 9) පෙරවිසූ කඳ පිළිවෙත- **පුබ්බේනිවාසානුස්සතිය**: සිහිකරන භික්ෂුණියන් අතරෙන් අග්‍ර: **මහා භද්‍රාකපිලාණි** තෙරණිය 10) **මහාඅභිඥා** ලද භික්ෂුණියන් අතරෙන් අග්‍ර: **භද්ද කච්චානා** (යශෝධරාව) තෙරණිය 11) **දළ චීවර-රලුචීවර** දරන භික්ෂුණියන් අතරෙන් අග්‍ර: **කිසා ගෝතමී** තෙරණිය 12) **ශ්‍රද්ධා** අධිෂ්ඨානය ලැබූ භික්ෂුණියන් අතරෙන් අග්‍ර: **සිඟාලමාතා** තෙරණිය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය 2. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1) 1 නිපාත: එතදග්ග පාළිය-සූත්‍ර, පි. 84**,** EAN:1: Foremost, p. 44.

▲ **අග්‍රතම උපාසකයෝ** -foremost of male lay followers

1) **පළමුව (**බුදුන් දහම්) සරණ ගිය උපාසකයන් අතරෙන් අග්‍ර: **තපස්සු හා භල්ලුක** වෙළෙඳුන් දෙදෙනා 2) දායක ගිහි ශ්‍රාවකයන් අතරෙන් **අග්‍ර: සුදත්ත- අනාථ පිණ්ඩික සිටුවරයා 3) ගිහි ධර්ම කථිකයන්** අතරෙන් අග්‍ර: **මච්ඡිකාසණ්ඩයේ චිත්ත ගහපති** 4)සතර සංග්‍රහ වස්තුවලින් පිරිස ඇදගන්නා හා පවත්වා ගන්නා අය අතරෙන් අග්‍ර: **හත්තක ආලවක රාජකුමාර** 5) අග්‍රවූ **ප්‍රනීතවූ** දේ දෙන අය අතරෙන් අග්‍ර: **මහානාම** ශාක්‍යයන් 6) **මනාප** දේ දෙන අය අතරෙන් අග්‍ර: **උග්ග විසාලා පුර ගහපති**7) **සංඝ උපස්ථායකයන්** අතරෙන් අග්‍ර: **උග්ග- උග්ගත හත්ථිගාම** උපාසක 8) **අවෙච්චා ප්‍රසාදය** ඇති අය අතරෙන් අග්‍ර: **සුර අම්බට්ඨ** සිටුවරයා 9) **පුද්ගලික ප්‍රසාදයෙන්** සමන්විත අය අතරෙන් අග්‍ර: **ජීවක කොමාරභච්ච වෛද්‍යවරයා** 10) තෙරුවන් කෙරේ **විශ්වාසය** ඇති අය අතුරින් අග්‍ර: **නකුල පිතා උපාසක.මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1) 1 නිපාත: එතදග්ග පාළිය-සූත්‍ර, පි. 84, EAN:1: Foremost, p. 44.

▲ **අග්‍රතම උපාසිකාවෝ** -foremost of female lay followers: 1) උපාසිකා වන් අතර අග්‍ර වන්නේ **පළමුව සරණයෙහි** පිහිටි, **සේනානි ගේ දියණිය වන සුජාතාව** 2) දායිකාවන් අතරෙන් **විසාකා සිටුදේවිය (මිගාර මාතාව-මහාඋපාසිකා)** අග්‍රය 3) **බහුශ්‍රැත** උපාසිකාවන් අතරෙන් අග්‍ර **කුජ්ජුත්තරා උපාසිකාව** 4) **මෛත්‍රී විහරණය** ඇති උපාසිකාවන් අතරින් අග්‍ර **සාමාවතී බිසව** 5) ධ්‍යාන ලබන උපාසිකාවන් අතරෙන් අග්‍ර **උත්තරා නන්ද මාතාව-වේළුකන්ටකි නන්දමාතාව** 6) ඉතා **ප්‍රනීතවූ** අහාර පූජා කරණ දායිකාවන් අතරෙන් අග්‍ර **කෝලියදියණි සුප්පවාසා දේවිය** 7) **ගිලාන උපස්ථායිකා**වන් අතරෙන් අග්‍ර **සුප්පියා** උපාසිකාව 8) **අවෙච්ච ප්‍රසාදය** ඇති උපාසිකාවන් අතරෙන් අග්‍ර **කාතියානි** උපාසිකාව 9) තෙරුවන් කෙරෙහි **විස්වාස කථා** ඇති අය අතරෙන් අග්‍ර **නකුලමාතා උපාසිකා** 10) **ධර්-මය අනු-ශ්‍රවනයෙන්** (hearsay) උපන් ප්‍රසාදය ඇති උපාසිකාවන් අතරෙන් අග්‍ර **කුරරඝර වැසි කාලි** උපාසිකාව. **බලන්න**:

උපග්‍රන්ථය 3. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 1 නිපාත: එතදග්ග පාළිය-සූත්‍ර, පි. 84**,** EAN:1: Foremost, p. 44.

▲ **අග්‍ර ශීලය-** Foremost Virtue: ආර්‍යයන් පසසන මාර්ග ඵල සම්ප්‍රයුක්තවූ, ආරිය කාන්ත ශීලය අග්‍රය. එම ශීලය පරිපූර්න කරගත් පුද්ගලයා අග්‍රදේ පරිපූර්න කරගත් අග්‍රවිපාක ලැබීමට සුදුසු කෙනෙකි. (the virtuous behavior loved by the noble ones).**බලන්න**: ආරිය කාන්ත ශීලය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත:2 චුන්දී සූත්‍රය,පි.75, EAN: 5: 32.2 Cundi, p.247.

▲ **අග්‍ර දේ විනාශවීම** -Diminishing of Great things :අග්‍රයයි සලකන සියලුදේ, සියලු පුද්ගලයන් වෙනස්වී, විපරිණාමයට පත්වී වැනසී යන බව ද, ඒ බව දකින ශ්‍රැතවත් අරිය ශ්‍රාවකයා කළකිරීමට පත්ව අග්‍ර යයි සලකන දේ ගැන නො ඇලෙන්නේය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: 1) කාසිකෝසල විජිතයට අග්‍රවූ **පසේනදී කෝසල රජු** 2) දහසක් ලෝක ධාතුවට අග්‍රවූ **මහා බ්‍රහ්ම රාජයා** 3) අග්‍ර දෙව්ලොව යයි සලකන **ආභස්සර දේවලෝකය** 4) අග්‍ර කසිණයවූ **විඥාන කසිණ සංඥාව** ඇති සත්‍වයෝ 5) **අභිභායතනයන්ට අග්‍ර අටවෙනි ආයතන** සංඥාව ඇති සත්‍වයෝ 6) ධර්-ම පුහුණු ප්‍රතිපදාවේ අග්‍රවූ **සතරවෙනි ප්‍රතිපදාව** පුහුණු කරන පුද්ගලයෝ 7) සංඥා අතරින් අග්‍ර වූ **ආකිඤ්චඤ්ඤ සංඥාව** ඇති සත්‍වයෝ 8) ධර්ම විනයට බැහැර **විවිධ දිට්ඨි දරන අය අතුරින් අග්‍ර පුද්ගලයෝ** (භව පැවැත්ම පිළිබඳව හෝ භව නිරෝධය පිළිබඳව පිළිකුලක් නැත යන දිට්ඨි දරන) 9) **ඉහළම විසුද්ධිය** ලෙසින් නෙවසඤ්ඤා-නාසඤ්ඤායතන සමාපත්තිය අග්‍රයයි සලකා එම සමාපත්තිය දරන අය.**මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6) : 10 නිපාත: 10.1.3.9. ප්‍රථමකෝසල සූත්‍රය,පි. 134, EAN-10: The Great Chapter, 29.9 Kosala-1, p. 505.

▲ **අගෝචර භූමිය-** Un-favorable place: අගෝචර භූමිය: සාමාන්‍ය පෘතග්ජනයා පස්කම් ගුණය සහිතව වාසය කිරීමය, දහම් පුහුණුවට සුදුසු නොවේ. **බලන්න:** ගෝචර භූමිය.

▲ **අගෞරව ධර්ම**: පාලි: **අගරවා ධම්මා**- disrespectful dhamma අගෞරව යනු, ගරු කලයුතු උතුමන්ට, ගරු කලයුතු ධර්මතාවන්ට ගරු පූජා නො කිරීම- යටහත් බවක් නොදැක්වීමය. බුදුන් වහන්සේ අගෞරව ධර්ම 6ක් පෙන්වා වදාළේ, ඒවා ආධ්‍යාත්මික මගට හානිය ගෙනදෙන කරුණු බවය. **බලන්න**: හානභාගිය ධර්ම. **අගෞරව ධර්ම සය**: 1) ශාස්තෘන් වහන්සේ කෙරෙහි, 2) දහම කෙරෙහි, 3) සංඝයා කෙරහි ගෞරවය නැත, යටහත් පැවතුම් නැත 4) පුහුණුවට 5) අප්‍රමාදයට 6) ආචාර සම්පන්න බවට ගරු නොකරයි. **බලන්න**: ආචාරසම්පන්න බව. **සටහන:** ආචාරසම්පන්න නැතිබව: **නපටිසනත්‍ථාරො**. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta, p.384, අංගු. නි: (3): 5 නිපාත: 5.1.1.9, 5.1.1.10 අගාරව සූත්‍ර**,** පි. 34,

▲ **අංගන-** With blemish: අංගන යනු දැඩි කෙළෙස් ඇතිබවය. දැඩි කෙළෙස් ඇති පුද්ගලයන් වර්ග 2 කි: 1) එක් පුද්ගලයෙක් හට දැඩි කෙළෙස් ඇත, එහෙත් ඒබව ඔහු නොදනි. එමනිසා ඔහු කෙළෙස් පහකර ගැනීම ගැන නොදනී. 2) තවත්, පුද්ගලයෙක් හට දැඩි කෙළෙස් ඇත, ඒබව ඔහු දනි, එමනිසා, කෙළෙස් පහකර ගැනීමට ඔහු කටයුතු කරයි. **බලන්න:** අනංගන. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (1): 1.1.5 අනංගණ සූත්‍රය**,** පි.74, EMN: 5: Anangaṇa Sutta- Without Blemishes, p.94.

▲**අංගුලිමාල තෙර**-Angulimala Thera: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය 1.

අඝ

▲ **අඝමූල**-Aghamula: අඝ යනු දුකය, දුක ඇතිවීමේ මූලය, අඝමූල යයි මෙහි දක්වා ඇත. දුක යනු පංචඋපාදානස්කන්ධය නිසා ඇතිවෙන දුකය. දුකට මුල නම් තණ්හාවය: කාම, භව හා විභව යන ත්‍රිවිධ තණ්හාය. **මූලාශ්‍රය:**සංයු.නි (3) බන්ධසංයුත්ත:1.1.3.10 අඝමූල සූත්‍රය, පි.84

▲ **ආඝාතවත්ථු හා ආඝාතපටිවිනය**-Resentment & removing resentment: **ආඝාත- āghāta (පාලි)-** අමනාපය**,** වෛරය, **අනආඝාත-** anāghāta - **අවෛරය** -freedom from anger or ill-will. ධර්මයට අනුව **ආඝාතවතථු** (āghāta-vatthū- reasons for resentment) යනු, වෙනත් කෙනෙක් පිළිබඳව සිතේ ඇතිවන අමනාපයට මුල්වන කරුණුය. අමනාපය සිතේ ඇතිවන ඍනාත්මක ස්වභාවයයකි (negative emotion) හෝ උද්වේගභාවි ගතියකි. යම් පුද්ගලයෙක් පිළිබඳව සිතේ ඇති අසතුට, අකමැත්ත නිසා අමනාපය ඇතිවේ. එම අමනාපය ඉවත්කරගැනීමේ පිළිවෙත **ආඝාත පටිවිනය**වේ (āghātpaṭivinaya-removing resentment**) ශබ්දකෝෂ: පා.සි.ශ**:පි. 120: "වෛරය, කෝපය. **ආඝාතවතථු**: වෛර බැඳීමට හේතුවන කරුණු. **ආඝාතපටිවිනය:** කෝපය ඉවත්කරගැනීම, පි. 58: **අනාඝාත**: ක්‍රෝධනැතිබව" **P.T.S:** p. 534: "Kodha anger. Nearest synonyms are āghāta, p. 911: Paṭivinaya, p.1341 āghāta-vatthūni, p. 80: **Anāghāta** [an + āghāta] freedom from anger or ill-will"

▼**ආඝාතවතථු**: කරුණු 10 ක් මුල් කරගෙන ලෝකයා අමනාපකම් ඇතිකරගන්නා බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත:1) පෙරදී මගේ අනර්ථය පිණිස ඔවුන් කටයුතු කළා 2) දැන්මට අනර්ථයක් කිරීමට ඔවුන් කටයුතු කරනවා 3) ඉදිරියේදී මට අනර්ථ යක් ඔවුන් කරාවි 4) පෙරදී මම කැමති අයගේ අනර්ථය පිණිස ඔවුන් කටයුතු කළා 5) දැන් මම කැමති අයට අනර්ථ යක් කිරීමට ඔවුන් කටයුතු කරනවා 6) මම කැමති අයට ඉදිරියේදී ඔවුන් අනර්ථ යක් කරාවී 7) පෙරදී මම අකැමති අයගේ අර්ථය පිණිස ඔවුන් කටයුතු කළා 8) මම අකැමති අයට දැන් අර්ථයක් කිරීමට ඔවුන් කටයුතු කරනවා 9) මම අකැමති අයට ඉදිරියේදී, ඔවුන් අර්ථ යක් කරාවී, යයි කෙනෙක් සිතේ අමනාපය ඇතිකර ගනී. 10) කිසි කරුණක් නොමැතිව ද කෙනෙක් අමනාප ඇතිකරගනි- අස්ථානයේ කිපෙයි. **ආඝාත පටිවිනයය:** ආඝාත පටිවිනය ලෙසින් හඳුන්වා ඇත්තේ, කෙනෙක් පිළබඳව සිතේ යම් අමනාපයක් ඇතිවූ විට එය නැතිකරගන්නා ක්‍රම පිළිවෙලය. ඉහත 1-9 දක්වවූ කරුණු මුල් කරගෙන ඇතිකරගන්නා අමනාපය නැති කරගැනීමට මෙසේ සිත හදාගත යුතුයයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: **"ඒ ගැන කුමක් කරන්නද? (එය මගේ පාලනයෙන් පිටය) එවිට සිතේ ඇති අමනාපය පහවීයයි"** 10) අස්ථානයේ නොකිපී සිටීමෙන් අමනාප ඇතිනොවේ එනම්, කිසිවක් ගැන සිතේ අමනාපයක් ඇති නොකර ගෙන වාසය කිරීමය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6):10 නිපාත, ආකඩ්ඛ වග්ග, 10.2.3.9 **ආඝාතවස්තු සූත්‍රය,** 10.2.3.10. හා ආඝාතපටිවිනය සූත්‍රය, පි.294, EAN:10: 79.9. Grounds-1 and 2, p.525.

අච

▲ **අචේලකස්සප තෙර 1 හා 2** -Achelakassapa Thera 1 &2. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1.

▲**අචින්ත ධර්මතා:** පාලි: **අචින්තෙයියා ධම්මා** - Inconceivable-in calculable matters: සාමාන්‍ය පුද්ගලයෙකුට සිතාගත නොහැකි, අවබෝධ කළනොහැකි ධර්ම කරුණු, අචින්ත ධර්ම තාය. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ: පි**. 30: **"අචින්තිය- අචින්තෙයියා:** සිතිය නොහැකි, නොසිතියයුතු කරුණු...". **B. D:** p.4: "**Acinteyya**: That which cannot be or should not be thought-the unthinkable"

▼**අචින්ත ධර්මතා හතරක්ය:** බුද්ධවිෂය, ධ්‍යාන විෂය (ජානවිෂය), කම්ම විපාක විෂය, ලෝක විෂය. ඒ පිළිබඳව සාමාන්‍යකෙනෙකුට අවබෝධ කරගැනීම පහසුනැත, කෙනෙක් ඒවා සිදුවිය හැකිදේ ද? යයි විමසන්නේ නම් ඒ පුද්ගලයා උමතුවට හෝ ඉච්ඡාභංගත්වයට (frustration) පත්වේ. **" චත්තාරිමානි භික්ඛවෙ අචින්තෙයියානි න චින්තෙතබ්බානි, යානි චින්තෙනෙතා උම්මාදස්ස වීඝාතස්සභාගී අස්ස... බුද්ධවිසයො ... ඣාන විසයො... කම්මවිපාකො ... ලොකචින්තා..." .** 1) **බුද්ධ විෂය**-the domain of the Buddhas: බුදුවරුන්ගේ පිළිවෙත, **ආධ්‍යාත්මික බල**: **සර්වඥතා ඥානය** ආදී බුදුවරු සතු විශේෂ බල, ඥාණ ගැන විමසීම. 2) **ධ්‍යාන** (ජාන) **විෂය** - the domain of one in jhāna: ජානසමාපත්ති ආදිය පිළිබඳ විමසීම. 3) **කම්ම විපාක විෂය**: මෙලොව හා පරලොව විඳීමට ඇති කම්ම විපාක විමසීම. 4) **ලෝක විෂය** (speculation of the world) ලෝකය නිර්මාණයවූ ආකාරය- සත්ත්වයන් ඇතිවීම ගැන විමසීම. **බලන්න**: EAN: note 772, p. 620. **සටහන:** බුද්ධ විෂය පිළිබඳ විස්තර පිණිස බලන්න: **"සුවිසි මහ ගුණය":** රේරුකානේ චන්දවිමල මහානාහිමි. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.2.3.7 අචින්තෙයියා සූත්‍රය, පි. 171, EAN:4: 77.7 Inconceivable Matters, p. 178.

▲**අචිරවත අග්ගීවෙස්සන සාමණේර**-Samanera Achiravata aggivessana. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1.

▲ **ආචයගාමී ධර්ම**- Dhamma that leads to building up: ආචයගාමී ධර්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මයට අනුකූලනොවන ලෙසින් කටයුතු කිරීමය- වැරදිමග ගැනීමය. **බලන්න**: අපචයගාමී ධර්ම.

▲**ආචාරශීලි බව**: පාලි: **පටිසන්ථාරො** -politeness -paṭisanthāro: ධර්ම යේ ආචාරශීලිබව යනු මිත්‍රබැවින් සිටීම, කරුණාව දැක්වීම, ගරුකිරීම, අනුන්ගේ සුභසාධනය ගැන සැලකීම (friendly welcome, kind reception, honor, goodwill). භික්ෂුව ආචාරශීලිව හැසිරීම ගෞරව ධර්ම යක්ය.එය ආධ්‍යාත්මික මග වඩා ගැනීමට උපකාරීවේ.**බලන්න**: ගෞරව ධර්ම, අගෞරව ධර්ම, අපරිහානි ධර්ම.

▼**බුදුන් වහන්සේ** සංඝයා ආචාරශීලිව වාසය කලයුතුය යි අනුසාසන කර ඇත, යහපත් ලෙසින් වදාරා ඇත. ඒ ධර්මතාව සංඝයා එක්ව, ධර්මයේ විරස්ථිතිය පිණිස සජ්ජායනා කිරීම සුදුසු ය යි සැරියුත් තෙරුන් සංඝයාට උපදෙස් දී ඇත.**මූලාශ්‍ර**: දිඝ.නි: (3):10 සංගිති සූත්‍රය, පි.372 හා **1**1 දසුත්තරසූත්‍රය,පි.483, EDN:33:Sangīti Sutta: The Chanting Together, p.362, & 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▲ **ආචාරියා අද්භූත ආශ්චර්යමත් ධර්මතා**-Wonderful & Marvelous qualities of the Teacher: තථාගතයන් සතු අද්භූත හා ආශ්චර්යමත් (අසිරිමත්) ධර්මතා මෙහි විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** ම.නි:(3) : 3.3.3 ආචාරියා අද්භූත සූත්‍රය, පි. 302, EMN: 123: Wonderful and Marvelous, p. 897.

අජ

▲**අජිත (මානවක) තෙර-**Ajitha (manawaka) Thera **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1.
▲ **අජානිය අශ්වයා උපමා-**Simile of the Thoroughbred horse
1) මැනවින් පුරුදු පුහුණු කල අජානිය අශ්වයා රාජසේවයට උතුම්වේ. එලෙස දස ධර්ම ය (දසදහම) සහිත මහණ බුදුසසුනේ උතුම්බවට අග්‍රබවට පත්වේ. **සටහන්**: * දස ධර්මය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ: දස අසේඛිය දහමය. මෙය අජානිය අශ්ව උපමා ධම්ම පරියාය බව මෙහි පෙන්වා ඇත. ** මේ සූත්‍රය දේශනා කර ඇත්තේ භද්‍රාලි තෙරුන්ටය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1. **මූලාශ්‍රය:**ම.නි: (2) 2.2.5 භද්‍රාලි සූත්‍රය, පි.190, EMN: Bhadrali Sutta. 2) රජෙකුගේ අජානිය අශ්වයා වර්න, බල, ජව හා ආරෝහපරිණාහ යන සතර කරුණු නිසා රාජකීය වේ. එම උපමාව යොදාගනිමින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ සංඝගුණ සතරක් ඇති මහණ (අජානිය අශ්වයා මෙන්) සසුනේ **ආහුනෙය්‍ය, පාහුනෙය්‍ය, දක්ඛිනෙය්‍ය, අංජලීකරණිය**, ලෝකයට අනුත්තර **පුණ්‍යක්ෂේත්‍රය** ලෙසින් අග්‍රවන බවය. **සතර සංඝගුණ:** 1) ශීලසම්පන්නවීම, භික්ෂුව වර්න සම්පන්නවීමය 2) කුසල් දහම් පිලිබඳ ප්‍රධන් විරිය තිබීම භික්ෂුව බල සම්පන්නවීමය 3) චතුසත්‍ය අවබෝධය හා ආසව ක්ෂය කිරීම භික්ෂුව ජව සම්පන්නවීමය 4) සිව්පස ලැබීම භික්ෂුව ආරෝහපරිණාහ සම්පන්න වීමය. **සටහන්**: * ආහුනෙය්‍ය ආදී ගුණ ආරිය සංඝයා සතු ගුණයන්ය. **බලන්න**: සංඝ ගුණ.** **අංගු. නි: (3) 5 නිපාතයේ**:වෙනත් සංඝගුණ පහක් පෙන්වා ඇත: 1) ඍජුබව (අවංකබව) 2) ජවසම්පන්න (සූර වූ) නුවණ තිබීම 3) මෘදුබව 4) ඉවසීම (ක්ෂාන්තිය) තිබීම 5) සංවරබව. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: 4.6.6. හා 4.7.7 අජානිය සූත්‍ර, පි. 502, EAN:4: 259.6 & 260.7 Thoroughbred, p. 232, අංගු. නි: (3) 5 නිපාත: 5.5.1.3 සූත්‍රය, පි. 422, EAN:5: 203.3 Thoroughbred, p. 304.
▲ **අංජලිකරණිය-**Anjalikaraniya : අංජලිකරණිය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ දෙඅත් මුදුනේ තබා නමස්කාර කිරීමය. බෞද්ධයන්, ත්‍රිවිධ රත්නයට, සංඝයාට ගෞරව නමස්කාර කරන්නේ මෙලෙසය.
▲ **අජපාල නුගරුක**- Ajapaala Nugaruka: සම්බෝධිය ලැබූ බුදුන් වහන්සේ දෙවන සතිය අජපාල නුගරුක මුල ගතකලබව මෙහි දක්වා ඇත. එහිදී පැමිණි බ්‍රාහ්මණයෙක්, ''බ්‍රාහ්මණ ධර්මය'' ගැන විමසනු ලැබුව, බුදුන්වහන්සේ ඒ පිළිබඳව ඔහුට කළ දේශනාව මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:6 .**මූලාශ්‍රය:** වි.පි: මහාවග්ග 1 : මහාඛන්ධක: 6 අජපාලකථා, පි.84.
▲ **අජර-**Un-agingඅජර යනු ජරාවට- දිරිමට පත්නොවන බවය. ජරාවෙන් දැදුරු නොවන ධර්මය අජරය, නිවනය යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **සටහන**: අජර නිවන හඳුන්වන නමකි. **බලන්න**: නිවන **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි (4):අසංඛතසංයුත්තය: 9.2 අජර සූත්‍රය, පි. 684, ESN: 43: Asnkathasamyutta: 14.3 The Taint less, p. 1513.
▲ **අජාත -**Unborn: අජාත යනු හට නොගත් බවය (හේතු ප්‍රත්‍ය නිසා ඇති නොවූ). මෙය නිවන හඳුන්වන පදයකි. **බලන්න**: නිවන. **මූලාශ්‍රය**: ඛු.නි: ඉතිවුත්තක: 2.2.6 අජාත සූත්‍රය, පි. 393.
▲ **අජාසත් රජ-**King Ajasaththu: බිම්බිසාර රජතුමාගෙන් පසුව මගධයේ අධිපතිවූහ. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය: 3
▲ **අජ්ඣත්ත**- Internal: අජ්ඣත්ත ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ඇතුලය-සිත අභ්‍යන්තරයය. කෙනෙක්ගේ අභ්‍යන්තරයේ සුවය හෝ දුක

ඇතිවීමට හේතුව, පංච උපාදානස්කන්ධය තමාගේ යයි සැලකීම බව මෙහිදී පෙන්වා ඇත. **සටහන:** අංගු.නි:1 නිපාත: 10 අජ්ඣත්ත වග්ගයේ: අභ්‍යන්තර අර්ථය හා අනර්ථය පිලිබඳ විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (3): ඛන්ධසංයුත්ත: 1.3.5.1 අජ්ඣත්ත සූත්‍රය, පි. 352, ESN: 22: Kahandasamyutta: 150.1 Internally, p. 1112.

▼ **අජ්ඣත්ත** ලෙසින් සලකන ඇස, කණ ආදී අභ්‍යන්තර ආයතන 6-සළායතන**,** අනිච්ච, දුක්ඛ හා අනාත්ම ස්වභාවය ගන්නා බව මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4):සලායතන සංයුත්ත: දේවදහ: 1.14.7, 1.14.8 හා 1.14.9 **සූත්‍ර**, පි.286, ESN: 35: Salayathnasamyutta: IV Devadaha: 140.7, 141.8 & 142.9 suttas, p.1290.

▲**ආජීවක**-Ājīvaka : බුදුන්වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ සිටි මක්ඛලි ගෝසාල නම් ආගමික නායකයාගේ අනුගාමිකයන් ආජීවකයන් ලෙසින් හඳුන්වා ඇත. මක්ඛලි ගෝසාල (Makkhali Gosāla) ඉගැන්වුවේ දැඩි නියතවාදයය(strict determinism). එසේම ඔහු තම අනුගාමිකයන්ට අවධාරණයෙන් පෙන්වා දුන්නේ උග්‍ර තපස් ව්‍රත රැකීම ගැනය. **බලන්න**: EAN: note 490, p. 606, මක්ඛලි ගෝසාල.

▲**ආජීවකබිය**-Ajivakabiya :ජීවිතවෘත්තිය පිලිබඳ ඇති බිය මෙසේ හඳුන්වයි. **බලන්න**: සංග්‍රහවත්ථු බල.

▲ **ආජීව පාරිසුද්ධි ශීලය**-Ajivaparisuddhi Sila: සංඝයාගේ ආජීවය පිරිසිදුව පවත්වා ගැනීම පිණිස පනවා ඇති ශීලයකි. එනම් මිථ්‍යා ආජීවයෙන් වැලකී සම්මා අජීවය ඇතිව වාසය කිරීමය,මෙය භික්ෂු භික්ෂුණි විනයට ඇතුලත්වේ. **බලන්න**: ශීලය, සංඝවිනය. **ශබ්දකෝෂ:** B.D: p.7: "Ajivaparisuddhi Sila: Morality consisting in purification of livelihood, is one of the 4 kinds of perfect morality".

▲**ආජීවාෂ්ටමක ශීලය**-Ajivaashtamaka Sila: මාර්ග බ්‍රහ්මචරියාවට අයත් ශීලයක් ලෙසින් පෙන්වා ඇත. ත්‍රිවිධ ආකාර අකුසල-කාය,වාක් හා මනෝ ක්‍රියා වළකාගැනීමට හා මිථ්‍යාඅජීවය පහ කර ගැනීම පිණිස මේ ශීලය සමාදන්වේ. ධර්ම මාර්ගයට පැමිණීම පිණිස සමාදන්විය යුතු ශීලයකි. **බලන්න**: ශීලය. **සටහන්:** * බලන්න: සිංහල විසුද්ධිමාර්ගය: 1 පරිච්ඡේදය, පි.60. ** මෙය ආදී බ්‍රහ්මචරියා ශික්ෂාව- ශීලය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: ආදී බ්‍රහ්මචරියා ශික්ෂාව.

අඤ්ඤ

▲ **අඤ්ඤා**- Highest knowledge: ධර්මයට අනුව අඤ්ඤා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ උසස් අවබෝධයය- උතුම් නුවණ ලැබීමය. එනම්, සතරමග ඵල ලැබීමය, අරහත්ඵලය සාක්ෂාත් වීමය. **ශබ්දකෝෂ:** B.D: page:15: "Aññā: Higest knowledge, refers to the perfect knowledge of Arahant…" **සටහන්:** * කොණ්ඩඤ්ඤ තෙමෙ චතු සත්‍ය අවබෝධ කල හෙයින් (සෝතාපන්න වූ නිසා) අඤ්ඤා කොණ්ඩඤ්ඤ නම්විය. **බලන්න**: දීඝ.නි:ධම්මචක්කප්පවත්තන සූත්‍රය. ** අඤ්ඤා අවබෝධය යන අර්ථයෙන් ධම්මපදයේ මෙසේ දක්වා ඇත: **"අඤ්ඤා හි ලාභූපනිසා- අඤ්ඤා නිබ්බානගාමිනි" :**ලාභ උපදවන අවබෝධය-පිළිවෙත එකකි, නිවන කරායන පිළිවෙත අනිකකි"**.** **බලන්න**: ධම්මපදය:බාලවග්ග: 75 ගාථාව.

▲**අඤ්ඤා කොණ්ඩඤ්ඤ තෙර**-Aññākoṇḍañña Thera: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1.

▲**අඤ්ඤාන චරියා**- Aññā Chariya: චර්යා නානාත්ව ඥාණ 3 න්

එකකි. **බලන්න:** වර්යා නානාත්ව ඥාණ.
▲ **අඤ්ඤි ඉන්ද්‍රිය-** Aññi indriya :සේඛ පුද්ගලයාට අනඤ්ඤාත-ඤානස්සාමීති ඉන්ද්‍රිය පහළවීමෙන් පසුව අඤ්ඤිඉන්ද්‍රිය (Faculty of highest knowledge) ඇතිවේ. **බලන්න**: ඉන්ද්‍රිය, අවසාන ඥානය. **මූලාශ්‍රය**: බු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.2.3 ඉන්ද්‍රිය සූත්‍රය, පි. 418.
▲ **අඤ්ඤඤාතවින්ද්‍රිය:** Final knower: සියලු ආසවයන් ක්ෂය කල බවත්, ඒවා නැවත ඇති නොවන බව දන්නා නුවණ. "**මගේ විමුක්තිය අක්කුප්ප යයි"** අවබෝධය, අඤ්ඤඤාතවින්ද්‍රිය- ප්‍රත්‍යවෙක්ෂාඥානය ඇතිවීමය යි මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න**: අවසාන ඥානය, ඉන්ද්‍රිය. :**මූලාශ්‍රය**:බු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.2.3 ඉන්ද්‍රිය සූත්‍රය, පි. 418.
▲ **අඤ්ඤාව්‍යාකරණ-** Declaration of Final knowledge: අඤ්ඤා ව්‍යාකරණය ලෙසින් දක්වා ඇත්තේ අරහත්වයට පත්වීම ගැන කරන ප්‍රකාශයය. අඤ්ඤාව්‍යාකරණ 5 ක් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) අනුවණ මෝඩ අය තමන් අරහත්යයි පවසයි 2) ලාමක ඉරිසියාව හා ආශාව ඇති අය තමන් අරහත්යයි පවසයි 3) මනස විකෘතිවීම නිසා තමන් අරහත්යයි පවසයි 4) තමන් ලබාගත් ධර්ම ඵල අධි තක්සේරු කිරීම නිසා තමන් අරහත්යයි පවසයි 5) යහපත් ලෙසින්ම කෙළෙස් මුදාගෙන සත්‍ය ලෙසින්ම තමන් අරහත්යයි පවසයි. **බලන්න**: රහතන්වහන්සේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.2.5.3 අඤ්ඤාව්‍යාකරණ සූත්‍රය, පි. 212, EAN:5: 93.3 Declaration, p. 272.
▲ **අඤ්ඤා විමොක්ඛ-** Aññā vimokkha : අඤ්ඤා විමොක්ඛ යනු අවසාන ඥානය ලැබීමෙන් විමුක්තිය සාක්ෂාත් කර ගැනීමය. අරහත්වයට පත්වීමය. **බලන්න**: අවසාන ඥාණය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි :(1): 3 නිපාත: දේවදූතවග්ග: 3.1.4.3 සාරිපුත්‍ර සූත්‍රය, පි. 284, EAN:3: Divine Messengers: 33.3 Sariputta, p.90, සංයු. නි: (5-1): මහාවග්ග: ඉන්ද්‍රිය සංයුත්තය: 4.3.3 අඤ්ඤඉන්ද්‍රිය සූත්‍රය, පි.392, ESN:48: Indriya samyutta: 23.3 The Faculty of Final Knowledge, p. 1938.

අට

▲**අටපැන්:** පාලි: **අට්ඨපානානි-** Eight types of drinks: බුදුන් වහන්සේ සංඝයාට කැප- අනුදැන වදාළ පැන් වර්ග 8 ක් වේ: අඹපැන්, දඹ පැන්, ඇට කෙසෙල් පැන්, මස් කෙසෙල් පැන්, මිපැනි, මිදිපැන්, ඕලු පැන්, බොරලළුදමුනු පැන්. එසේම ධාන්‍ය ඵල රස හැර සියලු ඵල රසද, පිසූ පලාකොළ රස හැර දිය මුසු කොට මිරිකාගත් සියලු කොළරස ද මීපුප්රසය හැර සියලු මල්රස ද, උක් රසය- ඉස්ම ද අනුදැන වදාළ සේක: **"... අනුජානාමි භික්ඛවෙ, අට්ඨපානානි: අම්බපානං ජම්බුපානං මධුපානං මුද්දිකපානං සාලූකපානං එරුසකපානං... සබ්බං ඵලරසං ඨපෙත්වා ධඤ්ඤඵලරසං... සබ්බං පත්තරසං ඨපෙත්වා ඩාකරසං... සබ්බං පුප්ඵරසං ඨපෙත්වා මධුකපුප්ඵරසං... උච්ඡුරස**": **මූලාශ්‍රය**: විනය.පි: මහාවග්ග 2- 43, පි.108.
▲ **අටපිරිස**: පාලි: **අට්ඨපරිසා-**assembly of eight: ධර්ම යේ අටපිරිස ලෙසින් දක්වා ඇත්තේ බුදුන් වහන්සේ වෙතින් දහම අසන දෙව් මිනිස් පිරිසය. තථාගතයන් වහන්සේ දසබල ඥාණයෙන් යුතුව අට පිරිසට දහම් දේශනා කරයි, සිංහ නාදය පවත්වයි, ධම්ම චක්කය පවත්වයි. **සටහන:** ක්ෂත්‍රිය, බ්‍රාහ්මණ, ගෘහපති, ශ්‍රමණ, චාතුර්මහාරාජික දෙවියෝ, තාවතිංස දෙවියෝ, මාර හා බ්‍රහ්ම ආදීය අට පිරිසය. **සටහන:** විස්තර පිණිස

බලන්න: "සුවිසිමහ ගුණය": දසබලඥාන, පි.108, රේරුකානේ චන්ද්‍රවිමල මහනාහිමි. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත :10.1.3.1 සිංහනාද සූත්‍රය,පි. 90, EAN: 10: 21.1 The Lion, p. 499, දිඝ. නි: (3): 10 සංගිති සූත්‍රය,පි 368,EDN: 33: Sangīti Sutta: The Chanting Together, p. 362.

▲ **අටලෝදහම:** පාලි: **අට්ඨලොකධම්මා** - eight worldly conditions අටලෝදහම- අෂ්ටලෝක ධර්ම ය, ලෝක ධම්මතාවයකි, ඇතිවී නැතිවී යන දෙයකි. අටලෝදහම : 1-2 **ලාභය, අලාභය** (gain & loss), 3-4 **යස, අයස** (fame & disrepute), 5-6 **ප්‍රසංසා, නින්දා** (praise & blame), 7-8 **සැප, දුක (**pleasure & pain) යන ධර්මතාවන්ය.

▼**අටලෝදහම ඇතිවී නැතිවී යන ස්වභාවයෙන් යුක්තය**: අටලෝදහම ලෝකය අනුව පෙරළේ, ලෝකය අටලෝදහම අනුව පෙරළේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: "**...අට්ඨිමෙ භික්ඛවෙ, ලොක ධම්මා ලොකං අනුපරිවත්තනති, ලොකො ච අට්ඨලොකධම්මෙ අනුපරිවත්තනති" .** මේ ධම්මතා අනිත්‍යය, ඇතිවී නැතිවීමේ ස්වභාවය දරයි. දහම නොදත් පුහුදුන් මිනිසා -පෘතග්ජන, අටලෝ දහමේ ස්වභාවය නොදත් නිසා ඵලදායක කරුණු ඇතිවූවිට (ලාභය, යසස ආදී) ඒවා කෙරෙහි ඇලී ගැලී යයි. එම ධම්මතා වෙනස්වූවිට (සැප නැතිවී දුක ඇතිවීම වැනි) මහා කම්පාවකට පත්වී දුක් විඳි. ඔහු සසරට බැඳි සිටින කෙනෙකි. එහෙත්, දහම දත් ආරිය ශ්‍රාවකයා, අටලෝදහමේ යථා ස්වරූපය අවබෝධ කර ඇති නිසා ඵල දායක කරුණු ඇතිවූවිට ඒවාට නොඇලේ, ඒවා වෙනස්වූ විට නො සැලේ. ඔහු සසර දුකින් මිදුන කෙනෙකි. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: ලෝකධර්-ම සූත්‍ර 1 හා 2, පි. 36, EAN:8: 5.5 & 6.5 World, p. 412.

▼**අටලෝදහම යථා ලෙසින් අවබෝධ කිරීමෙන් දුක අවසන්කරගත හැකිය**: අටලෝදහම පිළිබඳව උකටලීනොවී, නොඇලී, ඒ පිළිබඳ යථා අවබෝධය ලබාගැනීම මගින් මේ ලෝකයේදීම දුක කෙලවර කරගත හැකිවේ: **"...අට්ඨසු ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා නිබ්බින්දමානො සම්මා විරජ්ජමානො සම්මාවිමුච්චමානො සම්මා පරියන්තදස්සාවී සම්මත්තා භිසමෙච්ච දිට්ඨෙව ධම්මෙ දුක්ඛස්සන්තකරො හොති..."**. **බලන්න**: මහා දසධර්ම ප්‍රශ්න. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.3.7. ප්‍රථම මහාපඤ්හ සූත්‍රය, පි. 116, EAN: 10: 27.7 Great Questions -1, p. 503.

▼ **අටලෝදහමින්** මැඩිගියවිට, සිත නොසැලී, ශෝකනොකර, කෙළෙස් වලට යටනොවී සිටීමට හැකිවීම උතුම්මංගල කරුණක්y. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි: බුද්ධකපාඨ: 5 මංගලසූත්‍රය, පි. 34.

▲**අටළොස් ධාතු**- 18 elements: ධාතු 18 ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ: **සය ආයතන ,** ඒවා අල්ලා ගන්නා **බාහිර අරමුණු** 6 හා ඒවායේ **සය විඥාන** යන්ටය-චක්ඛුවිඥානය ආදීයටය. **බලන්න**:ධාතු කුසලතාවය. **සටහන**: සංයු.නි: ධාතුසංයුත්තයේ මේ පිළිබඳ විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත.

▲**අටළොස් මූලපද:** පාලි: **අට්ඨාරස මූලපදානි**- Eighteen states: අටළොස් මූලපද ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ: **අකුසල නවපදය** (9 unwholesome states) හා **කුසල නවපදය** (9- wholesome states) .**බලන්න:** කුසල හා අකුසල. **අකුසල නවපද**- අකුසල් ඇතිකරණ මුල්: තණ්හා-desire, අවිජ්ජා (අවිද්‍යාව) - ignorance, ලෝභය-greed, දෝෂය (දෝසය)-ill will, මෝහය- delusion හා සුභ සංඥා, සුඛ සංඥා, නිච්ච සංඥා, අත්ත සංඥා යන සතර විපල්ලාසයන්ය. **කුසල නවපද** - කුසල්

ඇතිකරණ මුල්: සමථ, විපස්සනා, අලෝභය, අදෝසය, අමෝහය, අසුභ සංඥා, දුක්ඛ සංඥා, අනිච්ච සංඥා, අනත්ත සංඥා. **මූලාශ්‍රය**: බු.නි: නෙත්තිප්‍රකරණ**: උද්දේසවාරය:**පි.26.

▲**අටළොස් මනෝපවිචාර-** eighteen mental examinations: අටළොස් මනෝපවිචාර යනු සළායතන මගින් අල්වාගන්නා බාහිර අරමුණු පිළිබඳ ඇතිවන සොම්නස, දොම්නස හා උපේක්ඛාව (ත්‍රිවිධවේදනා) පිළිබඳ 18 ආකාරයකින් විපරම් කිරීමය. **බලන්න**: මනෝ උපවිචාර**. මූලාශ්‍ර:** ම.නි: (3) සළායතන විභඩග සූත්‍රය, පි. 474, EMN: 137- Saḷāyatanavibhanga Sutta- The Exposition of the Sixfold Base, p. 974.

▲ **අට සිල්**: පාලි: **අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතං සීල** - Eight precepts අටසිල්, අෂ්ඨාංගික උපෝසථ ශීලය**,** උපෝසත අටසිල් -eight factors of uposatha ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. මෙය, ධර්මය අනුගමනය කරන උපාසක උපාසිකාවන් පොහෝය දිනයේ දී සමාදන්වන උතුම් සිලයකි. **බලන්න**: ශීලය. **සටහන**: ශ්‍රමණ ජීවිතයට ඇතුලත් වීමේ අදහසින් ගිහිගෙය හැර පන්සලක, ආරණ්‍යයක වාසය කරන අනගාරික හෝ අනාගරිකා පිරිස අටසිල් සමාදන්ව වාසය කරති.

▼**උපොසථ අට සීලය:** 1) ප්‍රාණඝාතයෙන් වැළකීම 2) නොදුන්දේ ගැනීමෙන් වැළකීම (අදින්නාදානය- සොරකමින්) 3) අබ්‍රහ්මචරියාවේ හැසිරීමෙන් වැළකීම 4) බොරුකීමෙන් (මුසාවාදය) වැළකීම 5) ප්‍රමාදය ඇතිකරන රහ මෙර ගැනීමෙන් වැළකීම (සුරාපානය) 6) විකාල භෝජන යෙන් වැළකීම 7) නැටුම් ගැයුම් වැයුම් විසුළු දැකුම්, මල් සුවඳ විලවුන්, සැරසිලිකිරීම් ආදියෙන් වැළකීම 8) උස් අසුන් මහා අසුන් භාවිතා කිරීමෙන් වැළකීම. උපෝසත ශීලය යහපත් ලෙස රැකීමෙන් මහත්ඵල මහා ආනිසංස ලැබෙනබවත්, මහත් ලෙසින් බබළන බවද, පැතිරීයන බව ද බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: **"...අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතො භික්ඛවෙ උපොසථො උපවුත්ථො භික්ඛවෙ මහප්ඵලො හොති මහානිසංසො මහාජුතිකො මහාවිප්ඵාරො"**. මහාරාජ්‍යයන්ට අධිපති මහා රජවරුන් ගේ යසඉසුරු, උපොසථ ශීලය නිසා ලැබෙන අනිසස් වලින් 16න් එක කොටසකටත් වඩා වටින්නේ නැත. දිව්‍ය සැපය හා සසඳනවිට රජ සැප දිළිඳුය. ශීලයේ බැබලීම, හිරු සඳු ගේ ආලෝකයට වඩා මහත්ය, සියලු රන් රුවන් වලට වඩා සිල්රැකිම අනගිය, උපෝසථ ශීලය පරිපූර්ණ කරගැනීම දෙව්ලොව සැප ලැබීමට හේතුවේ. මෙහිදී උපෝසථ අටසිලය මෙසේ වර්ණනා කර ඇත: **"පරපණ නොනසා, සොරකම් නොකර, - රහමෙර ඉවතලා, මුසාබස් දුරුකර, මෙවුන්දම වලකා රැ බොජුන් ඉවතලා, - නැටුම් ගැයුම් නොබලා මල් සුවඳ නොගල්වා, මහා අසුන් උස් අසුන් නොමගෙන,- රැකිය යුතුවේ උපෝසත ශීලය,දුකනිමාකර සැප දෙන ශීලය. සඳ තරු හිරු ගේ ආලෝකය-ලොවේ මුතු මැණික් ආදියට, සමකල නොහැකිය ඒ දේ- බුදුන් වදාළ අනගි ශීලයට. එම කරුණු සිහිපත්කර-සිල්වත් අය හැමදෙන බොහෝ පින් ලබා දෙන- දෙව්ලොව සැප ගෙනදෙන රකිනු මැනවින් උපෝසථ ශීලය".** **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (5): 8 නිපාත:8.1.5.1හා 8.1.5.2. අට්ඨාන්ස උපෝසථ සූත්‍ර, පි.196, EAN: 8:41.1. In Brief & 42.2. In detail, p. 434.

▼**යහපත් ලෙස අටසිල් රැකිම,** දෙව් මිනිසුන් සහිත ලෝක සත්වයන්ගේ දිගුකාලීන හිත සුව පිණිස, සැප පිණිස පවතින බව පෙන්වාදුන් බුදුන්

වහන්සේ, **සල්ගස් උපමාව** දක්වමින් මෙසේ වදාළහ: **"...මේ සල් ගස් වලට සිතක් ඇතිව, උපෝසථ අටසිල් යහපත් ලෙසින් රැකීමට නියම කරගන්නේ නම් එය, මේ ගස් වලට දිගුකලක් හිත සුව පිණිස වේ. එසේනම්, (අටසිල් ගැනීමෙන් මිනිසුන්ට වන යහපත ගැන) මිනිසුන් ගැන කවර කතාද."** . **"...ඉමෙ චෙපි වාසෙට්ඨ, මහාසාලා අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතං උපොසථං උපවසෙය්‍යුං. ඉමෙසම්පිස්ස මහාසාලානං දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය. කො පන වාදො මනුස්ස භූතස්සාති"** .**සටහන:** මේ සූත්‍රය, වාසෙට්ඨ උපාසකට දේශනා කරඇත. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථ:3,5. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (5): 8 නිපාත:8.1.5.4. වාසෙට්ඨ උපෝසථ සූත්‍රය, පි.212. EAN: 8: 44.4 Vāseṭṭha p. 434.

▼ **ශාක්‍යයන් උපෝසථ** අටසිල් සමාදන් වෙන්නේද? යයි බුදුන් වහහන්සේ ඇසූ පැණයකට, පිළිතුරු ලෙසින් ඔවුන් පැවසුවේ සමහර අවස්ථාවල අටසිල් සමාදන්වන බවත්, සමහර අවස්ථාවල එසේ නොකරණ බවත්ය. ඒ පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේ මෙසේ ශාක්‍යයන්ට උපදෙස් වදාළහ: "දුක හා මරණ යන උපද්‍රව නිසා අන්තරායට පත් මේ ජීවිතයේ උපෝසථ අටසිල් සමහර දිනවල සමාදන්වීම, සමහර දිනවල සමාදන් නොවීම, ඔබට අලාභයකි, නපුරුට හේතුවන කරුණකි". **"...තෙසං වො සක්‍යා අලාභා, තෙසං දුල්ලද්ධං, යෙ තුමෙහ එවං සොකසභයෙ ජීවිතෙ මරණ සභයෙ ජීවිතෙ අප්පෙකදා අට්ඨඞ්ග සමන්නාගතං උපොසථං උපවසථ, අප්පෙකදා න උපවසථ..."** බුදුන් වහන්සේගේ උපදේශ පිළිගත් ශාක්‍යයන් එදින සිට උපෝසථ සීලය සමාදන්වන බවට ප්‍රතිඥා දුන්හ. **සටහන:** අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: 8.1.5.3.විසාඛා උපෝසථ සූත්‍රය, පි.208 හා 8.1.5.5. බොජ්ඣා උපෝසථ සූත්‍රය, පි. 214, EAN: 8: 43.3.1. Visākha, and 45.5. Bojjhā, p. 436: උපෝසථ සීලය සමාදන්වීමේ යහපත් විපාක පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත:10.1.5.6. ශාක්‍ය සූත්‍රය, පි. 176, EAN: 10:46.6. Sakyans, p.511.

▲ **අට්ඨඅංගික පුද්ගල එක්වීම**- 8 elements that unite people: අට්ඨඅංගික පුද්ගල එක්වීම ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ සමාන අදහස් ඇති පුද්ගලයෝ එක්ව සැසඳියන බවය. මිථ්‍යා දිට්ඨි ඇති අය, මිථ්‍යා දිට්ඨි ඇති අය හා ගැලපි වාසය කරයි. එලෙස: මිථ්‍යාසංකල්ප-මිථ්‍යා සමාධිය දක්වා ඒ ඒ අංග අනුව සමාන අදහස් ඇත්තෝ එක්ව සිටි. එසේම, සම්මා දිට්ඨිය-සම්මා සමාධිය ආදී අංග ඇති අය එක්ව සැසඳි වාසය කරති. **සටහන්:** * මිථ්‍යා මගේ අංග අට හා සම්මා මගේ අංග අට මෙහිදී පෙන්වා ඇත. ** එසේ අදහස් අනුව ගැලපි වාසය කිරීම අයහපත් හෝ යහපත් කම්ම විපාක ඇතිවීමට බලපායි. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග: ධාතුසංයුත්ත:කම්මපථවග්ග:2.3.6 අට්ඨඅංගික සූත්‍රය,පි. 284.

▲ **අට්ඨ ධම්ම**-Eight Dhammas: රාගය යහපත් ලෙසින් අවබෝධ කරගැනීම පිණිස අට්ඨ ධම්ම වැඩිය යුතුය යි මෙහි පෙන්වා ඇත. අට්ඨ ධම්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ආරියඅටමගය. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: සාමඤ්ඤවග්ග:8.11.1 අට්ඨමග්ග සූත්‍රය, පි.384.

▲ **අට්ඨපුරුෂ පුද්ගලයෝ**: පාලි: **අට්ඨපුරිසපුග්ගලා** - Eight persons අට්ඨපුරුෂ පුද්ගලයෝ (අෂ්ඨ පුරිස) ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, කරුණු 8ක් සාක්ෂාත් කරගත් බුදුන් වහන්සේගේ ශ්‍රාවක පිරිසය (භික්ෂු හා

භික්ෂුණි සංඝයාය). එනම්, සෝතාපන්න මග හා ඵලය, සකදාගාමී මග හා ඵලය, අනාගාමී මග හා ඵලය, අරහත් මග හා ඵලය (සතරමග ඵල) . එම ආරිය සංඝයා:ආහුනෙය්‍ය, පාහුනෙය්‍ය,දක්ඛිණෙය්‍ය, අංජලීකරණෙය්‍ය, ලෝකයාට අනුත්තර පුණ්‍යකෙතක් යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. සතර මගඵල ඇති එම සංඝයා, ඍජුය, ප්‍රඥා, ශීල හා සමාධියෙන් යුක්තය. පින් ලබාගැනීමට කැමති අයට පින් කෙතකි- එම සංඝයාට පිළිගන්වන දාන ආදිය නිසා, දායකයන්ට මහත්ඵලලැබේ. **බලන්න:** සංඝගුණ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: 8.2.6.9 හා8.2.6.10 අට්ඨපුග්ගල සූත්‍ර, පි. 276, EAN: 8: 59.9 & 60. 10 suttas, p. 443.

▲**අට්ඨකනුවර දසමගහපති**-householder Dasama of Aṭṭhakanāgara **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:3.

▲ **අට්ඨීනං නගරං**-The city of bones: මේ කය-ශරීරය: ජරාව, මරණය, මානය, මකුබව ඇති, මස් ලේ ගැල්වුන ඇට වලින් සැදුන නගරයකට උපමා කර ඇත. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5.

"අට්ඨීනං නගරං කතං - මංසලෝහිත ලේපනං
යත්ථ ජරා ච මච්චු ච - මානෝ මක්ඛෝ ච ඔහිතෝ"
මූලාශ්‍රය: ධම්ම පදය: ජරා වග්ගය: **150 ගාථාව.**

▲ **අට්ඨ විමොක්ඛ**-eight liberations
අට්ඨ විමොක්ඛ යනු විමුක්තිය ලබා ගැනීමට උපකාරීවන සමාපත්ති අටය. **බලන්න**: අෂ්ඨ විමොක්ක

▲ **අට්ඨීක සංඥා භාවනාව**-meditation on perception of a skeleton
අට්ඨීක සංඥා භාවනාව යනු ඇටසැකිල්ල අරමුණුකොට වඩන භාවනාවය. **බලන්න**: භාවනා. **සටහන**: දීඝ.නි. හා ම.නි: සතිපට්ඨාන සූත්‍රයන්හි මේ පිළිබඳව විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත.

▲ **අට්ඨීක සංඥාව:** පාලි: **අට්ඨිකසඤ්ඤා** -perception of a skeleton
අට්ඨීක සංඥාව යනු ඇටසැකිල්ල අරමුණුකොට වඩන සංඥාවය. කයේ අසුභය පෙන්වන දසසංඥා වලින් එකකි: ඇට සැකිල්ල අරමුණුකොට භාවනා කිරීම, විදසුන් නුවණ වඩාගැනීමට මගකි, නිවන පිණිස පවතී. **බලන්න**: ගිරිමානන්ද සූත්‍රය.

▲ **අට්ඨ අභිභායතන**-8 abhibhāyatana: කසිණ අරමුණු කරගෙන ඇතිකරගන්නා අට විධි සමාපත්තින්ය. **බලන්න**: අභිභායතන
මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: 8.2.7.5 අභිභායතන සූත්‍රය, පි. 299, EAN: 8: 8.65. Overcoming, p. 446.

▼**රාගයේ අභිජානය-** රාගය යහපත් ලෙසින් අවබෝධ කරගැනීම පිණිස, අට්ඨ අභිභායතන සමාපත්ති වැඩිය යුතුබව මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: සාමඤ්ඤවග්ග:8.11.2 අට්ඨ අභිභායතන සූත්‍රය, පි.384.

▲ **අට්ඨසත ධම්මපරියාය**- Dhamma exposition of 108 themes
අට්ඨසත ධම්මපරියාය ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ 108 ක්වූ වේදනා පිළිබඳ වූ දහම් න්‍යාය ගැනය: **1) වේදනා:** කායික හා මානසික **2) වේදනා තුන:** සුඛ, දුඛ හා මධ්‍යස්ත **3) වේදනා පහ:** සොම්නස, දුක, ප්‍රීතිය, දොම්නස, උපේක්ඛා **4) වේදනා සය**: සළායතන නිසා ඇතිවන- ඇස, කණ ආදී... **5) වේදනා18**: ප්‍රිති වේදනා 6, දොම්නස්

වේදනා 6, උපේක්ඛා වේදනා සය **6) වේදනා 36:** පස්කම් සෝමනස්ස වේදනා 6, නෙක්ඛම්ම සෝමනස්ස වේදනා සය, පස්කම් දෝමනස්ස වේදනා 6, නෙක්ඛම්ම දෝමනස්ස වේදනා 6 , පස්කම් උපේක්ඛා වේදනා 6, නෙක්ඛම්ම උපේක්ඛා වේදනා 6. 7) **වේදනා 108:** වේදනා 36, අතීත, අනාගත, වර්තමාන ලෙසින් ගැනීම. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සළායතන වග්ග: වේදනා සංයුත්ත: 2.3.2 අට්ඨසත ධම්ම පරියාය සූත්‍රය, පි. 464, ESN: 36: Vedanasamyutta: 22.2 The theme of 108, p. 1359.

▲ **ඇටගොඩ-Heap of bones:** ඇටගොඩ (අට්ඨීපුඤ්ජ) ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ දිගු සසරේ, ඉපදී මැරී යළි ඉපදී හැසිරෙන එක පුද්ගලයෙක් ගේ ඇට, එක් කපයක් තුල (ඒ, ඒ උපත හා මරණයට පැමිණීම නිසා) වේපුල්ල පව්ව ලෙසින් විශාල යයි මේ උපමාව දක්වමින් බුදුන් වහන්සේ වදාළහ . කෙනෙක්, ආරිය සත්‍ය දකින්නේනම් ඔහුට සසර ගමන අවසන් කලහැකිය. **බලන්න**: වෙපුල්ල පව්ව, සසර,උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍රය:** ඛු.නි: ඉතිවුත්තක: 1.3.4 අට්ඨීපුඤ්ජ සූත්‍රය, පි.370, සංයු.නි:(2) නිදානවග්ග: අනමතග්ග සංයුත්ත: දුග්ගතවග්ග: 3.2.10 වෙපුල්ල පබ්බත සූත්‍රය, පි.314.

අත

▲ **අතපනීය ධර්මය** - untormenting Dhamma :අතපනීය ධර්මය යනු පීඩා හිරිහැර නැති ධර්මතාය, පසුතැවිල්ල ඇති නොකරන කරුණුය, කුසල දහමය. මේවා මගින් තමාට හෝ අන්අයට පීඩා තැවීම් සිදු නොවේ. මේ දහම විමුක්තිය ලබා දෙන සම්මා දිට්ඨිය ඇතුළු මග ගැනීමය. **බලන්න:** තපනීය ධර්මය . **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: සාධු වග්ග, 10.3.4.8 තපනීය සූත්‍රය, පි.472, EAN: 10: 135.2 Good: p.548.

▼ **අතපණිය ධර්මය ත්‍රිවිධ සුචරිතයේ යෙදීමය**

1) කෙනෙක් කායික සුචරිතයේ යෙදේ එසේම, කායික දුෂ්චරිතයෙන් වෙන්ව සිටි. 2) කෙනෙක් වාචික සුචරිතයේ යෙදේ එසේම, වාචික දුෂ්චරිතයෙන් වෙන්ව සිටි. 3) කෙනෙක් මනසින් සුචරිතයේ යෙදේ එසේම, මනසින් දුශ්චරිතය නො කරයි. තමන් එලෙස ත්‍රිවිධ සුචරිතයේ යෙදුන බවද ,ත්‍රිවිධ දුෂ්චරිතය දුරු කලබව සිතන ඔහු නො තැවේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: 2.1.1.4 අතපණිය සූත්‍රය, පි. 136, EAN: 2: 3.3 Not Causing Torment, p. 56, ඛු.නි: ඉතිවුත්තක: 2.1.4 අතපනිය සූත්‍රය, පි.380.

▲ **අතප්ප දේව-** Atappa devas : අතප්ප දේව යනු අනාගාමි උතුමන් පහළවන සුද්ධාවාසයකි. **බලන්න**: බ්‍රහ්මලෝක, අනාගාමි.

▲ **අතවැසියා-** Attendant :භික්ෂුවකගේ උපස්ථායකයා, අතවැසියාය. අතවැසි මහණ කෙනෙක් තුල තිබිය යුතු **ගුණ 5 කි**: 1) ආචාර්ය වරයා කෙරහි අධිකවූ ප්‍රේමයක් ඇති 2) අධිකවූ පැහැදීමක් ඇති 3) අධිකවූ ලජ්ජාවක් ඇති 4) අධිකවූ ගෞරවය ඇති 5) අධිකවූ මයිත්‍රීය ඇති අතවැසි තෙමේ බැහැර කරන්නට සුදුසු නොවේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍රය:** විනය.පි : මහාවග්ග පාලිය-1, පි, 232.

▲ **අතිනිවාස-** Residing too long: අතිනිවාස ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සංඝයා දීගු කාලයක් එකම ස්ථානයක වාසය කිරීමය. එමනිසා, දහම් මග වඩා ගැනීමට අනතුරුදායක කරුණු ඇතිවේ: බොහෝ ද්‍රව්‍යමය දේ හා බෙහෙත් ආදිය එකතුකිරිම, එම ස්ථානය පිලිබඳ බොහෝ වැඩ කටයුතු කිරීමට යොමුවීම, ගිහි පැවිදි පිරිස සමග අයහපත් ලෙසින් සම්බන්ධ

පවත්වාගැනීම, එම ස්ථානයෙන් පිටව යන්නේ නම් ඒ ගැන සිතේ බලපෑමක් ඇතිවීම. එසේම ආවාසය පිලිබඳ, පවුල්- කුලයන් පිලිබඳ, ලැබන ලාභ පිලිබඳ, ලැබෙන ප්‍රසංසා පිළිබඳව, ධර්-මය පිළිබඳව සිතේ තණ්හාව- මසුරුකම ඇතිවේ. එමනිසා, යම්තැනක සුදුසු කාලයක් පමණක් වාසය කිරීම යහපත් යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත.
මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.5.3.3. හා 5.5.3.4 අතිනිවාස සූත්‍ර, පි. 440, EAN: 5: 223. 4 & 224.4 suttas, p. 307.

▲ **අතීත බුදුවරු-** Buddhas of the Past :ගෞතම බුදුන් වහන්සේට පෙර වැඩසිටි සම්මා සම්බුදුවරුන් පිළිබඳව විස්තර පිණිස **බලන්න**: බු.නි: බුද්ධවංශ හා චරියා පිටකය.

▼**බුදුන් වහන්සේ** සංඝයාට, තමන් වහන්සේට පෙර වැඩසිටි බුදුවරු (91 කල්පයක් තුල): විපස්සි, සිඛි, වෙස්සභු, කකුසන්ධ, කෝණාගමන, හා කාශ්‍යප සම්මා සම්බුදුවරයන් පිලිබඳ වදාළ විස්තර මේ සූත්‍රයේ දැක්වේ.
මූලාශ්‍ර: දීඝ.නි: (2): 1.මහාපදාන සූත්‍රය, 4 ඡෙදය, පි. 18, EDN: 14 Mahâpadāna Sutta, p. 150.

▼ **පටිච්චසමුප්පාදය** ධර්මය ඇතිවීම හා නැතිවීම මනාලෙස අවබෝධ කරගැනීමෙන් තමන්වහන්සේ ද පෙර බුදුවරු වහන්සේලාද සම්බෝධිය ලැබූ බව, බුදුන් වහන්සේ මෙහිදී විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත.
මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: බුද්ධවගග සූත්‍ර 1.1.4 සිට 1.1.10, පි.30-37, ESN: 12: Nidanasamyutta: The Buddhas: Sutta 4.4.to 1-.10, p. 614-620.

▼ **ගෞතම බුදුන් වහන්සේ ඇතුළු,** පෙර වැඩ සිටි බුදුවරු 25 ක් පිලිබඳ විස්තර: "**චතුරාසංඛකල්පලක්ෂයක් මුළුල්ලෙහි ඒ ඒ අවස්ථායෙහි සම්‍යක් සම්බෝධි සමධිගම කළ දීපංකර තථාගතයන් වහන්සේ පටන් කොට අප ගෞතම තථාගතයන් වහන්සේ තාක් පස්විසි බුදු කෙනෙකුන් වහන්සේගේ ප්‍රවේණි විස්තරකථාව 'බුද්ධවංස' නම් වෙයි". මූලාශ්‍රය**: බු.නි: බුද්ධවංස පාලි : සංඥාපනය, පි. 12.

▲ **අතිමානය-** Superiority conceit: අතිමානය යනු තමා උසස් යයි සිතීමය. අකුසලයකි. **බලන්න**: මාන.

▲**අත්ත**-Self: අත්ත යනු තමායන හැඟීමය, පංච උපාදානස්කන්ධය තමායයි සලකිමය. **බලන්න**: ආත්මය,සක්කායදිට්ඨිය.

▲**අත්තවාදී උපාදාන** -clinging to the personality belief උපාදානයකි, ආත්මයක් ඇතැයි සැලකීම- සක්කායදිට්ඨියය. **බලන්න**: ආත්ම,උපාදාන.

▲ **අත්තන්තප පුද්ගල**-Attanthapa pudgala :මොහු තමාට වද හිංසා පමුණුවා ගැනීමේ පිළිවෙත අනුගමනය කරයි. **බලන්න**:පුද්ගලයෝ සිව් වර්ගය.

▲ **අත්තන්තප-පරන්තප පුද්ගල**-Attanthapa- Paranthapa pudgala තමාටද, අනුන්ටද වද හිංසා කිරිමේ පිළිවෙත අනුගමනය කරයි. **බලන්න**:පුද්ගලයෝ සිව් වර්ගය.

▲ **අත්ත දීප-** Attha Dipa : තමා දීපයක් ලෙසින් ගෙන (දීපය උපමාව) සැලකීම මෙහිදී අදහස් කෙරේ. මහා පරිනිබ්බාන සූත්‍රයේදී බුදුන් වහන්සේගේ අනුසාසනය වුවේ, අනුන්ගෙ පිහිට ගැන නොබලා, තමන් දීපයක් ලෙසින් සලකා ගෙන, විමුක්තිය පිණිස සතර සතිපට්ඨානය පුහුණු කලයුතු බවය.**බලන්න**: දීපය, උපග්‍රන්ථ:5,6

▲ **අත්තවාද පටිසංයුත්ත දිට්ඨිය-** Aththavada patisanyuttha ditthi

අත්තවාද පටිසංයුත්ත දිට්ඨිය (ආත්මානු දිට්ඨිය) එනම්, අස්සුත පෘතග්ජන (දහම නො ඇසූ පුද්ගලයා) රූපය ආදිවූ පංචස්කන්ධයන් ආත්මය ලෙසින් සැලකීමය. මෙහි, ඒ ගැන විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි:පටිසම්භිදා 1 : දිට්ඨි:13: අත්තවාද පටිසංයුත්ත දිට්ඨිය, පි.320.

▼ **මෙය අත්තානුදිට්ඨිය** -ආත්ම දිට්ඨිය-සත්කාය දිට්ඨිය, ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. තමාගේ යයි අල්වා ගැනීම ඇතිවන්නේ රූප, වේදනා... ආදීලෙසින් පංචඋපාදානස්කන්ධය උපාදාන කරගැනීමෙන්ය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (3): ඛන්ධසංයුත්ත: දිට්ඨිවග්ග: 1.3.5.3 සො අත්තා සූත්‍රය, පි. 354, ESN: 22: Khandasamyutta: 156.7 View of self, p. 1115.

▼ **ආත්ම දිට්ඨිය පහකර ගැනීම** (Abandoning the view of self) ඇස ද රූපයද, කණද ශබ්දයද ආදීවූ අභ්‍යන්තර හා බාහිර ආයතන යන්හි අනිච්ච බව, දුකබව, අනාත්ම බව (ත්‍රිලක්ෂණය) අවබෝධ කර ගැනීමෙන් ආත්ම දිට්ඨිය පහකර ගත හැකිය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග: වේදනා සංයුත්ත: 1.6.12 අත්තානු දිට්ඨි පහාන සූත්‍රය, 320, ESN: 36: Vedanasamyutta: 167.12 Abandoning the View of Self, p. 1300.

▼ **මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ**, ආත්මානු දිට්ඨිය පහ කරගැනීම පිණිස අනාත්ම සංඥාව වැඩිය යුතු බවය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: 6.1.6 සූත්‍රය, පි.284.

▲ **අත්තකිලමතානු යෝගය**: පාලි: **අත්තකිලමථානුයොගො**- pursuit of self-mortification: අත්තකිලමතානු යෝගය යනු කයට පීඩාදෙමින් කරන තපස් ව්‍රතයකි. ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පිණිස අත් හැරදැමිය යුතු එක් අන්තයක් යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** සංයු.නි: ධම්මචක්කප්පවත්තන සූත්‍රය.

▲ **අත්ත සංඥාව**-Perception of ego: අනාත්ම දේ ආත්මය සේ ගැනීම, අත්තසංඥාවය, මෙය විපල්ලාසයකි. **බලන්න**: සතර විපල්ලාස.

▲**අත්තරක්ඛිත**- Self-Protected: අත්තරක්ඛිත ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ තමා විසින් තමාව ආරක්ෂා කර ගැනීමය. ත්‍රිවිධ සුචරිතයෙන් වාසය කිරීමෙන් අත්තරක්ඛිතය සිදුවේ යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **සටහන: ධම්මපද: 12** අත්තවග්ගයේ- තමාට, තමා ප්‍රිය වේ නම්, තමා රැකගත යුතුය යි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: කෝසල සංයුත්ත: 3.1.5 අත්තරක්ඛිත සූත්‍රය, පි. 162, ESN: 3: Kosalasamyutta: 5.5. Self-Protected, p. 223.

▲**අත්තවධ**-own downfall :අත්තවධ ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කෙනෙක්, කරන අයහපත් කටයුතු නිසා තම විනාශය ඇතිකර ගැනීමය. විශේෂයෙන්, ලාභ සත්කාර සම්මාන නිසා සංඝයා විපතට පත්වෙන අන්දම මේ සංයුත්තයේ විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **සටහන**: මේ සූත්‍රය දේශනා කර ඇත්තේ දේවදත්ත භික්ෂුව, සංඝභේදය ඇතිකර, බුදු සසුනෙන් නික්මීම හේතු කොටගෙනය.**මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: ලාභසත්කාරසංයුත්ත: 5.4.1 සංඝභේද සූත්‍රය, පි. 388, ESN: 17: Labasathkarasamyutta: 35.5. Sutta, p. 862.

▲**අත්ත සම්පදා**- Accomplishment in self :අත්ත සම්පදා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, චිත්ත සමෘද්ධියය- සම්පන්න චිත්තය- දියුණුවූ සිතය. (completeness of mind). අත්ත සම්පදා ඇතිවිට, ආරිය අටමග ඇතිකර

ගත හැකිය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග:මග්ගසංයුත්ත: 1.6.4 අත්තසූත්‍රය, පි. 80, ESN: 45: Maggasamyutta: 50.2 Sutta, p. 1654.
▲**අත්තහිත-** Aththahitha :අත්තහිත ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ තමාගේ සුභසාධනය පිණිස කටයුතු කිරීමය. මෙහිදී තමාටද අනුන්ටද හිත පිණිස කටයුතු කරන පුද්ගලයන් ගැන විස්තර දක්වා ඇත. **බලන්න**: පරහිත. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: අසුරවග්ග:4.2.5.8 අත්තහිත සූත්‍රය, පි.210.
▼**කෙනෙක්**, තමන් ශීල, සමාධි, ප්‍රඥා, විමුක්ති හා විමුක්තිඥානදර්ශනය සම්පන්න නම් ඔහු, තමාගේ අර්ථය පිණිස කටයුතු කර ඇත. එහෙත් ඔහු අන්‍යයන් ඒ ගුණයන්හි සමාදන් කිරීමට කටයතු නොකරන්නේ නම් ඔහු පරහිත පිණිස කටයුතු නොකරයි, එසේම එමගුණ තමන් තුළ නො මැතිනම් ඔහු තම අර්ථය සලකාගෙන නැත.එහෙත් ඔහු අනුන් එම ගුණයන්හි සමාදන් කිරීමට කටයුතු කරයි. එහෙත්, එම කරුණු දෙකම සහිත පුද්ගලයා තමාටද අනුන්ටද යහපත ඇතිකරයි. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (3) 5 නිපාත:බලවග්ග: අත්තහිත සූත්‍ර, පි.44.
▲**අත්තූපනායික ධම්මපරියාය-** Dhamma exposition applicable to oneself : ගිහියන්හට, ගිගිගෙයි වාසය කරමින් යහපත් ජීවිතයක් පවත්වා ගැනීම පිණිස බුදුන් වහන්සේ වදාළ උපදේශ, **අත්තූපනායික ධම්ම පරියාය-**තමා විසින්ම යොදාගත හැකි දහම් ප්‍රතිපදාවය ලෙසින් මෙහි දක්වා ඇත (තමා එලවා දැක්වීම ඇති දහම් නියාමය). තමාට මෙන්ම අන්‍යන්ට ප්‍රියමනාප ලෙසින් ජීවිතය ගෙනයාම පිණිස නුවණින් කටයුතු කිරීමය. එලෙස කටයුතු කරන්නේ කෙසේද? 1. තමන් කාය, වචී හා මනෝ යන තුන්දොරින් යහපත් ලෙසින් ක්‍රියා කිරීම 2. එලෙස ක්‍රියා කිරීමට අනුන් සමාදන් කරවා ගැනීම 3. තුන් දොරින් යහපත් ක්‍රියා කිරිමේ ගුණ පැවසිම.මෙය ත්‍රිකොටිපාරිශුද්ධය (තුන් ආකාරයකින්ම පිරිසිදු වීම) ලෙසින් පෙන්වා ඇත. එය සත්ධර්මය සහිත වීමය: 1) ප්‍රාණඝාතය 2) සොරකම 3) කාමයෙහි වරදවා හැසිරීම 4) මුසාවාදා 5) පිශුනාවාචා 6) පරුෂාවාචා 7) සම්ප්‍රප්ඵලාපා යන අකුසල් ත්‍රිකොටි පාරිශුද්ධය සහිතව නොකිරිමය. එම පටිපදාව එලෙස පවත්වාගෙන යෑමට **ගුණ 4ක්** තිබිය යුතුය: බුද්ධ, ධම්ම හා සංඝ ගුණ විශ්වාසී ලෙසින් පිළිගැනීම, හා ආරිය කාන්ත ශීලය තිබීම. එම කරුණු සම්පූර්න කරගත් විට: සත්ධර්මය හා සතරගුණ, ඇති ඒ ආරිය ශ්‍රාවකයාට තමන් ගැන මෙසේ පැවසිය හැකිය යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: **"මම සතර අපාය, දුගතිය... අවසන් කර ඇත්තෙමි, මම සෝතාපන්නවෙමි, මගේ මාර්ගය-විමුක්තිය නියතය". සටහන්: *** මේ දේශනාව අසා, සතුටුවූ, වේළුද්වාර බමුණුගමේ වැසියන් බුදුන් සරණ ගියෝය. ** Having related it to oneself, it is to be applied to others. As it is said: "What is displeasing and disagreeable to me is displeasing and disagreeable to the other too. "What follows are the first seven of the ten courses of wholesome action, each practiced in three ways: by observing them oneself, by enjoining others to observe them, and by speaking in their praise. **බලන්න:** ESN:note:328, p. 2427. **මූලාශ්‍ර:** සංයු. නි: (5-2) මහාවග්ග: සොතාපත්තිසංයුත්ත:වේලුද්වාර සූත්‍රය, පි.178, ESN: Sothapaththi Samyuththa:7.7 The people of Bamboo Gate p. 2191.
▲ **අත්ථදස්සි බුදුන්** -The Buddha Arthadarshi :ගෝතම

බුදුන්වහන්සේට පෙර පහළවූ, අත්ථදස්සි බුදුන් වහන්සේ සම්බෝධිය ලැබීම පිලිබඳ විස්තර මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: බු.නි: බුද්ධවංස පාලි: 14 අත්ථදර්ශි බුද්ධවංසය, පි.180.

▲ **අත්‍යන්ත බ්‍රහ්මචාරි-** ultimate consummation : අත්‍යන්ත බ්‍රහ්මචාරි ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ මාර්ග බ්‍රහ්මචරියාව ධම්මතා 3 ක් සහිතව සපුරාගත් රහතන්වහන්සේය: 1) අසේඛ ශීලය 2) අසේඛ සමාධිය 3) අසේඛ ප්‍රඥාව. **සටහන:** රහතන්වහන්සේ 'අසේඛ' ලෙසින් හඳුන්වන්නේ පුහුනුව-සේඛබව අවසන් කර ඇති නිසාය. **බලන්න:** අසේඛ **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (1): 3 නිපාත:3.3.4.11 සූත්‍රය, පි. 562.

▼ **අත්‍යන්ත බ්‍රහ්මචාරි වීමට** හේතුවන වෙනත් ධම්මතා 3 කි:
1) ඍද්ධි ප්‍රාතිහාර්ය 2) ආදේශනාප්‍රාතිහාර්ය 3) අනුශාසනියප්‍රාතිහාර්ය. **බලන්න**: ප්‍රාතිහාර්ය **මූලාශ්‍රය**:අංගු.නි: (1): 3 නිපාත:3.3.4.12 සූත්‍රය, පි. 564.

▼ **අත්‍යන්ත බ්‍රහ්මචාරි වීමට** හේතුවන වෙනත් ධම්මතා 3 කි:
1) සම්මාදිට්ඨිය 2) සම්මාඥානය 3) සම්මාවිමුක්තිය. **මූලාශ්‍රය**:අංගු.නි: (1): 3 නිපාත:3.3.4.13 සූත්‍ර, පි. 564.

▲ **ආත්මය-** self : ආත්මය- අත්ත යනු තමා යයි කෙනෙක් ඇතැයි ගැනීමය. බුදු දහමේ මූලික ඉගැන්වීමවූ අනාත්මබවට විරුද්ධ පිළිගැනීම නම් ආත්මවාදය ය. එනම්, තමාට පාලනය කළහැකි දෙයක් ඇතිබව පිළිගැනීමය. සාමාන්‍ය ලෝකයා තමාගේ කය හා සිතට බාහිරව ඇති බලයක් ආත්මය ලෙසින් සලකයි. පටිච්චසමුප්පාද දහමට අනුව, මේ සිත හා කය - පංච උපාදානස්කන්ධයම හේතු ඵල අනුව සිදුවන ක්‍රියාවලියක් පමණි. **බලන්න**: අනාත්ම, පටිච්චසමුප්පාදය, අනත්ත ලක්ඛණ සූත්‍රය.

▼ **ලෝකයා ආත්මය විස්තර කරන ආකාරය** : 1) ලෝකයා ආත්මය ගැන ආකාර 4 කින් විස්තර කරනබව (පනවන බව) බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: a) මගේ ආත්මය වනාහි රූපීවූ සීමිතදෙයකි- **රූපී මෙ පරිත්තො අත්තා-** My self is material and limited b) මගේ ආත්මය වනාහි රූපිවූ අසීමිතදෙයකි- **රූපී මෙ අනන්තො අත්තා-** My self is material and unlimited c) මගේ ආත්මය වනාහි අරූපවූ සීමිතදෙයකි- **අරූපිං මෙ පරිත්තො අත්තා-** My self is immaterial and limited d) මගේ ආත්මය වනාහි අරූපවූ අසීමිතදෙයකි- **අරූපි මෙ අනන්තො අත්තා -** My self is immaterial and unlimited. **2) ආත්මයක් නො පනවන අය** ඉහතකී ආකාර 4 පිළිනොගනී. **3) ඇතැම්අය, ආකාර 3 කින් වේදනාව ආත්මය හා සමයයි සලකයි** (some people equate the self with feeling in 4 ways): එනම්: **a) වේදනාව මගේ ආත්මය වේ (වෙදනා, මෙ අත්තා'ති-** Feeling is myself): එසේ සිතන අයට මෙසේ පැවසිය යුතුය යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: **"වේදනා 3 කි: සුඛ, දුක්, මැදහත්. මේ තුන් ආකාරවූ වේදනා අතුරින් මගේ ආත්මය යයි ඔබ සලකන්නේ කුමන වේදනාවක්ද?"**. සුඛ වේදනාවක් දැනෙන විට ඉතිරි වේදනා 2 දැනෙන්නේ නැත. (එලෙස, සෙසු වේදනා ගැන සැලකිය යුතුවේ). මේ වේදනා 3 ම අනිච්චය, සංඛතය (සකස්වී ඇත)- හේතුවක් නිසා ඇතිවේ, හේතුව නැතිවීමෙන් නැති වී යයි. එමනිසා, කෙනෙක් සුඛ වේදනාව මගේ ආත්මය යි සලකන්නේ නම්, ඒ වේදනාව අවසන්වූවිට මෙසේ සිතනු ඇත: 'මගේ ආත්මය ගිහින්ය!' (එලෙස සෙසු වේදනා පිළිබඳවද). එසේ, වේදනාව මගේ ආත්මය යයි සලකන තැනැත්තා, සලකන්නේ වර්තමාන ජීවිතය පිළිබඳවූ අස්ථිර, සැප දුක මිශ්‍ර, ඇතිවී නැතිවී යන දෙයක් ගැනය.

එමනිසා ‘‘වේදනාව මගේ ආත්මය’ යයි සැලකීම සුදුසු නොවේ. b) **වේදනාව මගේ ආත්මය නොවේ, මගේ ආත්මය ප්‍රතිසංවේදනා රහිතය. (නහෙව බො මෙ වෙදනා අත්තා, අප්පටිසංවෙදනො මෙ අත්තාති-** Feeling is not myself, but my self is not impercipient). **සටහන**: හැඟීමක් නොලබන බව- Identifying the self with the body-aggregate **බලන්න**:EDN: note: 344, p. 426 එලෙස පිළිගන්නා අයගෙන් මෙසේ විමසිය යුතුවේ: කුමන ආකාරයකින් හෝ වේදනා දැනෙන්නේ නැත්නම් ‘මම’ යන සිතිවිල්ල ඇතිවේද? නියතලෙසින්ම, ‘නැත’ යන පිළිතුර ඔවුන් පවසනු ඇත. එමනිසා, ඉහතකී අදහස පිළිගැනීම සුදුසු නොවේ. c) **වේදනාව මගේ ආත්මය නොවේ, මගේ ආත්මය වේදනා රහිතවත් නොවේ, මගේ ආත්මය විඳින සුළුය. (නහෙව බො මෙ වෙදනා අත්තා, නො’පි අප්පටිසංවෙදනො මෙ අත්තා, අත්තා මෙ වෙදෙති-** Feeling is not myself, but my self is not impercipient, it is of a nature to feel) **සටහන:** Identifying the self with the aggregates of perception, mental formations and consciousness. Such are the commentarial explanations **බලන්න**: EDN: note: 345, p. 426. එම අදහස දරන අයගෙන් මෙසේ විමසිය යුතුවේ: සියලු වේදනා නිසැක ලෙසින්, මුළුමනින්ම නැතිවේ නම්, මේ මගේ ආත්මය’ (I am this), යන සිතුවිල්ල තිබිය හැකිද? නියතලෙසින්ම, ‘නැත’ යන පිළිතුර ඔවුන් පවසනු ඇත. එමනිසා, ඉහතකී අදහස පිළිගැනීම සුදුසු නොවේ. බුදුන් වහන්සේ මෙසේ ද වදාළහ: යම් භික්ෂුවක්, (ඉහත දැක්වූ පරිදි) වේදනා පිලිබඳ පිළිනොගන්නේ නම්, ඔහු කිසි දෙයක් උපාදාන නොකරයි, උපාදාන රහිතවූ විට, කිසිම දෙයක් පිලිබඳ උද්වේගයක් ඔහුට ඇති නොවේ. උද්වේගය නොමැති නිසා ඔහු විමුක්තිය සාක්ෂාත් කර ගනී. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (2): 2 මහානිදාන සූත්‍රය, ඡෙද: 23-29 , පි. 95, EDN:15: Mahānidāna Sutta: The Great Discourse on Origination, p. 166.

▼**එක්සමයක** වච්චගොත්ත පරිබ්‍රාජක විසින් බුදුන් වහන්සේගෙන් ආත්මයක් ඇද්ද? ආත්මයක් නැද්ද? යයි විමසුහ. බුදුන් වහන්සේ එගැන පිළිතුරු නොවදාළහ. ඉන්පසු ඒ ගැන ආනන්ද තෙරුන් විමසුවිට බුදුන් වහන්සේ වදාළ පිළිතුර මෙහි දක්වා ඇත. **සටහන**: වච්චගොත්ත පරිබ්‍රාජක පසුව බුදුසසුනේ පැවිදිවුහ- වච්ච්ගොත්ත තෙර. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග: අබයාකත සංයුත්ත:10.1.10 අත්ථත්තසූත්‍රය, පි.730.

▼ **වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1. “Anattā and Nibbāna”** by Nyanaponika Thera: BPS: Wheel: 11, Online Edition, 2008 (අනාත්මය හා එයට පටහැනි මත- ආත්මය ආදීය පිලිබඳ විස්තරාත්මකව කරුණු පෙන්වා ඇත).

▲**ආත්මාර්ථකාමී**-Selfish :තමායයි කෙනෙක් ඇතැයි සලකා තණ්හාවෙන් කටයුතු කිරීම ආත්මාර්ථකාමී බවය. අන්‍යයන් ගැන ද තමන් ලෙසින්ම සැලකීම පරාත්ථකාමිබවය. ධම්මපදය, ආත්මවග්ගයේ දී තමායයි සලකන්නේනම්, ධර්මයට අනුකූලව ආත්මාර්-ථකාමී නොවී- තම අර්ථයද සලකමින් කටයුතු කලයුතු ආකාරය පෙන්වා ඇත: **‘‘අත්තදත්ථං පරත්ථේන- බහුනාපි න හාපයේ අත්ථදත්තමභිඤ්ඤාය- සදත්ථපසුතෝ සියා’’** ‘බොහෝවූ පර අර්ථය හේතුකොටගෙන අරහත්වය ලබාගැනීමවූ ආත්ම අර්ථය පිණිස හානි ඇතිකර ගතයුතු නොවේ. ආත්ම අර්ථය විශේෂයෙන් දැනගෙන එහි යෙදීය යුතුය’.

:අත්තවග්ග: ගාථාව-166: **"අත්තාහි අත්තනො නාථෝ- කෝ හි නාථෝ පරෝසියා? අත්තනාව සුදන්තේන- නාථං ලභති දුල්ලභං"** 'තමාට පිහිට තමාමය, වෙන කවරෙක් තමාට පිහිටවේද? තමා මනාව දමනය කරගත්විට, තමන් හේතුකොටගෙනම දුර්ලභ ඵලය වූ අරහත්වය නම් පිහිට ලබාගත හැකිය'. අත්තවග්ග: ගාථාව-160. **බලන්න:** පරහිත.
▲ **ආත්ම ප්‍රේමය-** affection for oneself: තමායයි කෙනක් ඇතැයි සිතා, තමන් කෙරෙහි ඇතික් කරගන්නා බැඳීම ආත්ම ප්‍රේමයය. බුදුන්වහන්සේ වදාළේ ආත්ම ප්‍රේමය හා සම ප්‍රේමයක් නැතිබවය.**බලන්න:** ESN: note:22, p. 502. **මූලාශ්‍ර:** සංයු. නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.2.3 නතථීපුත්තසම සූත්‍රය, පි. 38, ESN:1: Devatasamyutta: 13.3 None Equal to That for a son, p. 72.
▲**ආත්මවිපත්ති-පරවිපත්ති හා ආත්මසම්පත්-පරසම්පත් -** own failings-failings of others & own achievements & achievements of others ආත්ම විපත්ති (**අත්තවිපත්තිං**) ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ තමා විසින් කරගන්නා අයහපත් ක්‍රියා නිසා දහම් මග පිරිහිමය. පරවිපත්ති (**පරවිපත්තිං**) යනු අන්‍යයන් ගේ අයහපත් කටයුතු නිසා ඔවුන්ගේ දහම් මග පිරිහියාමය. ආත්ම සම්පත් (**අත්ත සම්පත්තිං**) යනු තමාගේ කුසල ක්‍රියා නිසා දහම් මග වැඩිමෙන් ලැබෙන යහපත් ඵලයය. පරසම්පත් (**පරසම්පත්තිං**)යනු අන්‍යයන්ගේ කුසල ක්‍රියා නිසා දහම් මග වැඩිමෙන් ඔවුන් ලබන ලාභයන්ය. ආත්මවිපත්ති හා පරවිපත්ති ලෙසින් දක්වා ඇත්තේ අටලෝදහම අවබෝධ නොකර ඇතිනිසා, අටලෝදහම පෙරලෙන අතට පෙරලියාමය, ඒවාට යටවීමය. අටලෝදහම අවබෝධ කරගත් ආරිය ශ්‍රාවකයා ඒවාට යට නොවීම ඔහු ලබන සම්පතකි. **ආධ්‍යාත්මික මගේ ගමන් කරනවිට**, අටලෝදහම අනුව තමනට සිදුවිය හැකි විපත්- අපදා හා ලාභ ආදිය මෙන්ම අනුන්ට සිදුවිය හැකි විපත්- අපදා, ලාභ පිලිබඳ කලින් කලට විමසා බැලීම යහපත් යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **" සාධු භික්ඛවෙ, භික්ඛු කාලෙන කාලං අත්තවිපත්තිං පච්චවෙක්ඛිතා හොති... පරවිපත්තිං පච්චවෙක්ඛිතා හොති... කාලෙන කාලං අත්ත සම්පත්තිං පච්චවෙක්ඛිතා හොති... පරසම්පත්තිං පච්චවෙක්ඛිතා හොති". විපත්ති ඇතිවීම:** 1) තමාට කිසියම් ලාභ ලැබෙනවිට, කෙනෙක් ඒවාට යටවී, ඒවායේ මත්වී වාසය කිරීම 2) තමාට කිසියම් අලාභ සිදුවූවිට, කෙනෙක් ඒ ගැන දුකට දොම්නසට පත්වී වාසය කිරීම 3) තමාට කිසියම් ප්‍රසංසා ලැබෙනවිට, කෙනෙක් ඒවාට යටවී, ඒවායේ මත්වී වාසය කිරීම 4) තමාට කිසියම් නින්දාවක් ඇතිවූවිට, කෙනෙක් ඒ ගැන දුකට-දොම්නසට පත්වී වාසය කිරීම 5) තමාට කිසියම් ගරුසැලකිලි ලැබෙනවිට, කෙනෙක් ඒවාට යටවී, ඒවායේ මත්වී වාසය කිරීම 6) තමාට ගරුසැලකිලි නොලැබෙන විට, කෙනෙක් ඒ ගැන දුකට-දොම්නසට පත්වී වාසය කිරීම 7) සිතේ පාපී ආසාවන් ඇතිවීම 8) පාප මිත්‍ර සේවනය. එම කරුණු නිසා ආසව ඇතිවී වැඩි දියුණුවේ, ඔහු දුකින් නොමිදුන කෙනෙකි. ඔහු ආරිය ශ්‍රාවකයකු නොවන නිසා එලෙස අට ලෝදහම ට යටවී කටයතු කරයි. **විපත්ති වලක්වාලීම:** ඉහත කරුණු 8 ඇතිවූවිට ඒවා ගැන සොම්නස හෝ දොම්නස ඇති නොකර ඒවාට යට නොවී සිටීමට පුහුණුවීමෙන්, ආත්ම විපත්ති මැඩ ගෙන ආත්ම සම්පත්ති ඇතිව වාසය කිරීමට හැකිවේ යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා දී ඇත. **සටහන්: *** සංඝභේදය කර, දෙව්දත් භික්ෂුව, සසුනෙන් ඈත්වීම අරභයා බුදුන් වහන්සේ මේ දේශනාව වදාළහ. දෙව්දත් භික්ෂුව, ආත්මවිපත්ති 8

ඇතිව වාසය කර ඇත. ** බුදුන් වහන්සේ වදාළ මේ අනුසසනාව, උත්තිය-උත්තර තෙරුන් විසින් සංඝයාට දේශනා කරනලද බව අංගු.8: උත්තර සූත්‍රයේ දක්වා ඇත. එම දේශනාව සක්දෙවිඳු විසින් පසසන ලදී . **බලන්න**: අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: 8.1.1.8. උත්තර සූත්‍රය, පි. 45, EAN:8: 8.8 Uttara on Failing, p. 414. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: 8.1.1.7. දේවදත්ත විපත්ති සූත්‍රය, පි. 42, EAN:8: 7.7 Devadatta's Failing, p. 413, උපශ්‍රන්ථය:1

▲ **ආතාපි** - ardent :ආතාපි යනු කෙළෙස් තැවීමට ඇති වීරියය- දැඩි උනන්දුව ය. දහම් මග වඩා ගැනීමට අවශ්‍ය අංගයකි. **සටහන: *** කෙළෙස්තවන අරුතින් 'ආතාප' යයි කියනු ලැබේ. ආතාප ඇත්තේ ආතාපි: සිංහල විසුද්ධිමග,1 පරිඡේදය පි.47. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිංශ:** පි:125: **" ආතප්ප**: වීරිය,උත්සාහය, කෙලෙසුන් තැවීම පිණිස කරණ විරිය".

▼**ජීවිතය නමැති අවුල,** නිරවුල් කරගැනීම පිණිස එක්තරා දෙවියෙක් ඇසූ ප්‍රශ්නයකට පිළිතුරු ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, එම කාර්ය කරගැනීම පිණිස ආතාපි- කෙළෙස් තවන විරිය ද අවශ්‍ය කරුණක් බවය: "පිළිසිඳ නුවණ ඇති, කෙළෙස් තවන වෙර ඇති, ප්‍රඥාවන්ත භික්ෂුව, ශීලයෙහි පිහිටා, සමාධිය හා ප්‍රඥාව වඩමින් මේ අවුල නිරවුල් කරගන්නේය" "**සීලෙ පතිට්ඨාය නරො සපඤ්ඤො චිත්තං පඤ්ඤඤ්ච භාවයං- ආතාපි නිපකො භික්ඛු සො ඉමං විජටයෙ ජටන්ති"** (A man established on virtue, wise, Developing the mind and wisdom, A bhikkhu ardent and discreet: He can disentangle this tangle). **සටහන**: මේ ගාථාව මුලිකකොටගෙන විසුද්ධිමාර්ගය කෘතිය සකස්කරඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග:දේවතාසංයුත්ත: 1.3.3 ජටා සූත්‍රය, පි. 52, ESN: 1. Devatasamyutta, 23.3 Tangle, p. 84.

▼**සතර සති පට්ඨානය වැඩීම පිණිස** කෙළෙස් තවන වීරියය අවශ්‍යවේ. කායානුපස්සනාව, වේදනානුපස්සනාව චිත්තානුපස්සනාව ධම්මානු පස්සනාව වැඩීමේදී, ආතපිය වැදගත් බව බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇත: "මේ සසුනේ මහණ, කෙළෙස් තවන විරිය ඇතිව, සතිසම්ප්‍රජන්‍යය ඇතිව, මේ ලෝකයට ඇති ඇල්ම හා ගැටීම නොමැතිව... කායානු පස්සනාව, වේදනානුපස්සනාව චිත්තානුපස්සනාව ධම්මානුපස්සනාව වඩාගෙන වාසය කරයි: **"ඉධ භික්ඛවෙ, භික්ඛු කායෙ කායානුපස්සි ...වෙදනාසු වෙදනානුපස්සි... චිත්තෙ චිත්තානුපස්සි... ධම්මෙසු ධම්මානු පස්සි විහරති ආතාපි සම්පජානො සතිමා විනෙය්‍ය ලොකෙ අභිජ්ඣා දොමනස්සං."** (…bhikkhu abides contemplating the body as a body… feelings as feelings… mind as mind… mind-objects as mind-objects, ardent, fully aware, and mindful, having put away covetousness and grief for the world) **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (1): 1.1.10: සතිපට්ඨාන සූත්‍රය, පි. 153, EMN:10: Satipaṭṭhāna Sutta- The Foundations of Mindfulness, p. 139.

▲**ඇතා-** An Elephant: සූත්‍ර දේශනාවල ඇතා, නාග ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: නාග. **සටහන්: * සංයු.නි. මාර සංයුත්තයේ**, මාරයා විශාල ඇතෙක් ලෙසින් පැමිණ බුදුන් වහන්සේ භය කිරීමට ගත් තැත ගැන විස්තර කර ඇත. **බලන්න**: නාගසූත්‍රය. ** **බු.නි: උදානපාලියේ: නාගසූත්‍රයේ**, බුදුන් වහන්සේ හුදකලාව පාරිලේයිය නම් වනයේ වාසය කරන සමයේ, එහිසිටි ඇතෙක්, උන්වහන්සේට, සැලකූ අන්දම පෙන්වා

තිබේ. **ධම්ම පදය: නාගවග්ගයේ**, දැමුණු ඇතුන්ගේ ගේ ගුණ පෙන්වා ඇත ** ම.නි: **දන්තභූමි සූත්‍රයේ**: බුදුන් වහන්සේ ඇතුන් දමනය කරණ ලෙසින් ශ්‍රාවකයන් දහමේ දමනය කරන ආකාරය පෙන්වා ඇත. **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:5.

▲ **ඇතා හා අන්ධයන්**-Elephants & Blind men **:** අන්‍ය අගමිකයනේ දිට්ඨි, අන්ධ මිනිසුන් කටයුතු කරන ආකාරය යි, දැක්වීම පිණිස මෙ උපමාව යොදාගෙන ඇත.අන්ධයන් පිරිසක්, ඇතෙක් ගේ විවිධ කාය අංග ස්පර්ශකර, ඇතා එබඳු කෙනෙක්යයි නිගමනය කිරීමය. ඔවුන්, සම්පූර්ණ ඇතා පිළිබඳව නොදැන තමන් ගේ අවබෝධය අනුව ඇතා මෙවැනිය යයි වාදවිවාද කරති. **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර:** බු.නි: උදානපාලි: නානාතිත්ථික සූත්‍ර 3කි,පි.286.

▲ **ඇත් පියසටහන** - Elephant foot print: සියලු සත්ත්වයන්ගේ පිය සටහන්, ඇතාගේ පිය සටහනට ඇතුලත් කළ හැකිය. එලෙසින්, සියලු කුසල් දහම, චතුසත්‍යයට ඇතුලත්වේ. **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර:** ම.නි:(1):1.3.8 මහාහත්ථිපදෝපම සූත්‍රය, පි. 468, EMN:28: The Greater Discourse on the Simile of the Elephant's Footprint, p.264.

අද

▲**අදත්තාදානය**: පාලි: **අදින්නාදානා** -Taking what is not given අදත්තාදානය-අදින්නාදානා හෙවත් අනුන්ගේ දේ ගැනීම-සොරකම (නුදුන්දේ -අනුන්සතු දේ ගැනීම) දස අකුසලයන්ගෙන් එකකි, පංච ශීලය කඩාගැනීමකි, නිරයට මගකි. **බලන්න**: දස කුසල හා දස අකුසල.

▼ **අදත්තාදානය නිරයට මගකි**: බුදුන් වහන්සේ සොරකම් කරන කෙනෙකුගේ ස්වභාවය මෙසේ දක්වා ඇත: මේ ලෝකයේ කෙනෙක් නුදුන්දේ ගන්නා සුලුවේ. ඔහු ගමේ හෝ වේවා වනයේ හෝ වේවා අනුන්ගේ ධනය, සම්පත් ආදිය උපායෙන් සොරකම්කරයි:
"ඉධ භික්ඛවෙ එකච්චො අදින්නාදායි හොති. යං තං පරස්ස පරවිත්තුපකරණං ගාමගතං වා අරඤ්ඤගතං වා, තං අදින්න ථෙය්‍ය සඞ්ඛතං ආදාතා හොති" එවැනි අය ඒකාන්තයෙන්ම නිරයට යයි. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: කරජකාය වග්ග: 10.5.1.1. පඨම නිරය සූත්‍රය, පි. 548, EAN:10: The Deed-born body: 211.1 Hell, p. 556, සංයු. නි: (5-2): මහාවග්ග: සච්චසංයුත්ත: 12.8.2 අදින්නාදාන සූත්‍රය, පි. 362, ESN: 56: Saccha-samyutta: 72.2 Taking what is not given, p.2346.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1."අදත්තාදානය**: අනුන් සතු නුදුන්දේ ගැනීමය ...වංචා කිරීමය, සොරකමය. මෙයට අංග 5 කි: අනුන්සතු වස්තුවක් බව, අනුන්සතුය යන සංඥාව, සොරසිතය, අයත් කර ගැනීමට කරන උපක්‍රමය, ඒමගින් පැහැරගැනීම" :**සද්ධර්ම කෝෂය,** පි. 113.

▲**අදාන්ත**- Untamed: අදාන්ත- දමනය නොවීම, දහමෙහිහ සිතහික්මීම නොමැතිබවය. නොදැමුණු සිත මහා අනර්ථය පිණිස පවතී යයි මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (1): 1 නිපාත:4 අදාන්ත වග්ග සූත්‍ර: පි. 50, EAN:1 Untamed. p. 38.

▲**අදළිද්ද**- Rich: අදළිද්ද- නොදිළිඳු යනු දුගී (දුප්පත්) නොවන බවය. සප්ත බොජ්ඣංග යහපත් ලෙසින් වඩා ගන්නේ නම් කෙනෙක් දහමේ දුගී බවට පත් නොවේ. **බලන්න**: දළිද්ද **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1):මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්ත: 2.5.7 අදළිද්ද සූත්‍රය, පි.226, ESN: Bojjanghasamyutta: V: 47.7 Prosperous , p. 1783.

▲ **අද්ධව-** Time periods :අද්ධව යනු කාල සීමාවන්ය. **කාලසීමා 3ක්-** තුන්කාලය- ඇතිබව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: අතීත, අනාගත හා වර්-තමාන. අතීතයේද, සත්ත්වයෝ, පංච උපාදානස්කන්ධය පිලිබඳ යථා අවබෝධය නොමැතිව මරුගේ වසඟයට පැමිණේ (සසර දික් කරගනි), වර්තමානයේද, අනාගතයේද එලෙසම සිදුවේ. එහෙත්, යම් කලක පංච උපාදාන ස්කන්ධය පිලිබඳ යථා අවබෝධය ලබාගන්නා පුද්ගලයා නිවන ලබා විමුක්තියට පත්වේ (නැවත කාල සීමාවන්ට නොමඑයි). **මූලාශ්‍ර**: බු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.2.4 අද්ධව සූත්‍රය, පි. 418.

▲ **අද්ධාන මග-**Long Road : අද්ධාන මග - අදන්මග ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, දිර්ඝ සංසාරයය-සසරගමන. වෙනත් ආගමිකයන්, සංඝයා ගෙන් මෙසේ අසන්නේ නම්: 'කුමක් පිණිස, ගෝතමයන් වහන්සේ වෙත බඹසර වසන්නේද?' එවිට මෙසේ පිළිතුරු දිය යුතුය යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **" සසර අදන්මග පිරිසඳ දැනගැනීම පිණිස බුදුන් වහන්සේ කෙරෙහි බඹසර වාසය කරමු" සටහන්**: * පිරිසිඳ දැනගැනීම පිණිස ආරියඅටමග වඩාගත යුතුවේ ** ආධ්‍යාත්මික පංච ඉන්ද්‍රිය වඩාගැනීම, සසර අදන්මග පිරිසිඳ දැනගැනීම පිණිස (අද්ධානපරිඤ්ඤාය) පවතී ය යි ඉන්ද්‍රිය සංයුත්තයේ දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: මග්ග සංයුත්ත: 1.5.4 අද්ධාන සූත්‍රය, පි. 74, ESN: 45: Maggasamyutta: V.42.2 : sutta, p. 1648, හා ඉන්ද්‍රියසංයුත්ත: 4.7.3 අද්ධාන සූත්‍රය**,** පි. 440, ESN:48: Indriyasamyutta: 63.3 Full understanding, p. 1998.

▼ **ආනාපානසති සමාධිය** වඩාගැනීම, අද්ධානපරිඤ්ඤාය (සසර මග අවබෝධ කරගැනීම) පිණිස පවතී. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-2):මහාවග්ග: ආනාපානසංයුත්ත: 10.2.9 අද්ධාන සූත්‍රය, පි. 160, ESN:54: Anapanasamyutta: 19.9 The course, p. 2179.

▲ **අදැහැමි දානය-** Unskillful giving: ධර්මානුකූළනොවූ දානය අදැහැමි දානයය. කෙනෙක් අකුසල් කරමින්, වෙනත් අයට කරදර කරමින්, සතුන් මරමින්, ආදී වැරදි පිළිවෙතට දෙන දානය දැහැමි නොවේ, එමගින් පුණ්‍ය සිදුනොවේ.**බලන්න**: දැහැමි දානය. **මූලාශ්‍ර:**සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: මච්චරිසූත්‍රය, පි. 62, ESN:1: devathasamyutta: 32.2. Stinginess, p.97.

▲ **අදෝසය-** None Hate: දෝස නැතිබව- තරහ නැතිබව,අව්‍යාපාදයය. කුසලමූල තුනෙන් එකකි (අලෝභ, අමෝහ), නිවනට මගකි. අදෝසය ඇතිවිට ඉන්ද්‍රිය සංවරවේ. **බලන්න:** කුසලමූල **සටහන**: විස්තර පිණිස බලන්න: බු.නි:නෙත්තිපකරණ: පි.7-26.

▲ **අද්භූත ධම්ම-** Adbhuta Dhamma: මින් අදහස් කරන්නේ තථාගතයන් සතු අසිරිමත් ධම්මතා ගැනය. **බලන්න:** තථාගත .**මූලාශ්‍ර:** ම.නි: (3): 3.3.3 ආචාරියා අද්භූත සූත්‍රය, පි. 302, EMN: 123: Wonderful and Marvelous, p. 897.

▲ **ආදිත්‍යබන්ධු-** Adittabandhu -Kinsman of the Sun : මෙය බුදුන් වහන්සේ හඳුන්වන ගරු පදයකි. බුදුන් වහන්සේගේ පරම්පරාව සූර්ය දෙවියන්ට සම්බන්ධ නිසා, බුදුන් වහන්සේ හිරු දේවිගේ ඥාතියෙක් ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** බුද්ධ නාම. **මූලාශ්‍ර:** අංගුනි: (2): 4 නිපාත: 4.2.2.9 පධාන සූත්‍රය, පි.160, EAN:4: 69.9 Striving, p. 176.

▲ **ආදිත්තපර්යාය ධර්ම න්‍යායය:** පාලි: **ආදීත්තපරියායො ධම්මපරියායො-** Dhamma exposition on the theme of burning ආදිත්තපර්යාය දහම් න්‍යායය ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ

සය ආයතන මගින් අල්ලා ගන්නා නිමිති නිසා ලබන ආස්වාදය දොස්සහගත බව, එමගින් දුගතියට යා හැකිබව හා ආරිය ශ්‍රාවකයා ඒවායේ ආදීනව මෙනෙහිකර විමුක්තිය ලබන ආකාරයය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග: වේදනාසංයුත්ත: 1.18.8 ආදිත්තපරියාය සූත්‍රය, පි. 358, ESN: Salayatanasamyutta:36: Vedanasamyutta: Ocean: 235.8 The Exposition on Burning, p. 1311.

▲ **ආදීනවය** -Danger: යම් දෙයකට කැමතිවී, එය වෙනස්වීම නිසා සිත දුක් සහගත වේ නම් එය ආදීනවය වේ. ධර්මතා පිලිබඳ ආදීනවය විමසා බැලීම නිබිද්දාව ඇතිකර ගැනීමට හේතුවේ. **බලන්න**: ආස්වාදය, ආදීනවය, නිස්සරණය. **සටහන**: සියලුම උපන් දෙය, භය ලෙසින් අවබෝධ කරගැනීම ආදීනවය. එම නුවණ ආදීනව ඤාණය ලෙසින් පෙන්වා ඇත. විස්තර පිණිස **බලන්න**: ඛු.නි: පටිසම්භිදා: ඤාණකථා: 8 ආදීනව ඥානය, පි. 134.

▲ **ආදීනව සංඥාව**: පාලි: **ආදිනවසඤ්ඤා-** perception of danger ආදීනව සංඥාව ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ලෝකයේ සකස්වූ ධර්මතා වලට ඇලීම නිසා, ඒවා තමාගේ යයි කරගැනීමට යාම නිසා ඇතිවෙන අන්තරාකාරීබව මෙනෙහි කිරීමය. නිවන සාක්ෂාත් කර ගැනීමට උපකාර වන භාවනා ක්‍රමයකි. **බලන්න**: භාවනා **සටහන: ගිරිමානන්ද සූත්‍රයේ**: ආදීනව සංඥාව ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කයේ ඇතිවෙන රෝග පිඩා පිලිබඳ මෙනෙහි කිරිමය.**බලන්න**: දස සංඥා.

▲ **ආදී බ්‍රහ්මචරියා ප්‍රඥාව**: පාලි: **ආදිබ්‍රහ්මචරියපඤ්ඤා-** wisdom fundamental to the spiritual life: ධර්මයේ ආදී බ්‍රහ්මචරියා ප්‍රඥාව ලෙසින් දක්වා ඇත්තේ, මෙතෙක්, සම්පූර්ණ නො කරගත් බ්‍රහ්මචරියාව- ආධ්‍යාත්මික මග- වඩා ගැනීමට මූලික වන සාධකයන්ය. 'ආදී' යනු මූලිකය, 'බ්‍රහ්මචරියාව' යනු නිවන් මගය, 'ප්‍රඥාව' යනු විදසුන් නුවණය. බලන්න: බ්‍රහ්ම'චරියාව. **එම ප්‍රඥාව ලබාගැනීමට උපකාරීවන කරුණු** 8 ක් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) තමන්ගේ ආචාර්ය වරයා ඇසුරු කරමින් වාසය කිරීම, ආචාර්ය වරයා, කෙරෙහි හිරිඔතප් ඇතිව, සෙනෙහස ඇතිව, ගෞරවය ඇතිව සිටීම 2) දහම පිලිබඳ පැහැදිලි නැති කරුණු ගැන නිතරම ගුරුවරයා ගෙන් ඇසීම. ගුරුවරයා, එම කරුණු යහපත් ලෙසින් පැහැදිලිකර දීම නිසා ඔහුට දහම යහපත් ලෙසින් අවබෝධවීම 3) දහම යහපත් ලෙසින් ශ්‍රවණය කර කාය විවේකය හා චිත්ත විවේකය ඇතිව වාසය කිරීම 4) ශිලසම්පන්න වීම 5) බහුශ්‍රැත වීම 6) ආරම්භක වීරිය ඇතිබව 7) සෙසු සංඝයා හා අනවශ්‍ය, හිස් කතාවේ නොයෙදීම, කතා කරනවා නම් දහම් කරුණු- අදාළ දෙයක් පමණක් කතා කිරීම නැතිනම් ආරිය තුෂ්නිම්භාවයෙන් සිටීම 8) පංච උපාදාන ස්කන්ධයේ යථාබව, ඇතිවීම, නැතිවීම පිළිබඳව මෙනෙහිකරමින් වාසය කිරීම. එම කරුණු අට සම්පූර්-ණ කරගැනීමෙන් ආධ්‍යාත්මික මග සාක්ෂාත් කරගත හැකිවේ. එම කරුණු අට සහිතව වාසය කරන භික්ෂුවට සෙසු සංඝයා ගරුකරති. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: 8.1.1.2. ආදී බ්‍රහ්මචරියා සූත්‍රය, පි. 26, EAN:8: 2.2 Wisdom, p. 411.

▲ **ආදී බ්‍රහ්මචරියා ශික්ෂාව**-the training fundamental to the spiritual life: ආදී බ්‍රහ්මචරියා ශික්ෂාව- ශිලය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ යහපත් කායික, වාචික ක්‍රියා හා යහපත් ජීවන පැවැත්ම-ආජීවයය. (සම්මාවාචා, සම්මාකම්මන්ත හා සම්මා ආජීව). මෙය සේඛ පුහුණුවකි. **ශබ්දකෝෂ:** B.D: p.5: "Adibrhmacariyaka sila: Morality of genuine pure conduct consists in right speech, right bodily actions & right

livelihood, forming the 3rd, 4th & 5th links of the Eightfold Path".
▼**බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:** "...මහණෙනි, මා විසින් සර්ව ප්‍රකාරයෙන් මොනවට දුක් නස්නා පිණිස ශ්‍රාවකයන්ට ආදී බ්‍රහ්මචරියා (මාර්ග බ්‍රහ්මචරියාවට මුල්වූ) ශික්ෂා පණවන ලදී..." (…the training fundamental to the spiritual life has been prescribed by me to my disciples for the utterly complete destruction of suffering). එම ශීලය-ශික්ෂාව යහපත් ලෙසින් පවත්වා ගැනීම නිසා ඇතිවන අනුසස් මෙහි දක්වා ඇත.**බලන්න:** EAN: note: 956, p.630. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: 4.5.5.3 සික්ඛාපදආනිසංස සූත්‍රය, පි.490, EAN:4: 245.3 Training, p.230.
▲ **ආදේශනා ප්‍රාතිහාර්ය** -miracle of telepathy: අනුන්ගේ සිත් දැනගැනීමේ හැකියාව. **බලන්න**: ප්‍රාතිහාර්ය.
▲ **අදුකම සුඛ වේදනා-** neither-painful nor- pleasant feeling ත්‍රිවිධ වේදනා වලින් එක් වේදනාවකි. මධ්‍යස්ත වේදනා, උපේක්ඛා වේදනා ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** වේදනා.

අධ

▲ **අධර්මය හා අනර්ථය** - non-Dhamma & harmfulness
අධර්මය හා අනර්ථය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධම්මානුකූල නොවීම හා ඉන් සිදුවන හානියය. අදහම නිසා බොහෝ අකුසල ඇතිවේ.අධර්මය හා අනර්ථය යනු වැරදි මග මිථ්‍යාදිට්ඨිය ගැනීම යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත.දහමේ මගේ යනවිට, අධර්මය හා අනර්ථ යගැන අවබෝධය තිබිය යුතුය, එවිට, අදහම හැර දමා දහමට පැමිණිය හැකිවේ. **බලන්න**: ධර්මය හා අර්ථය. **සටහන:** දහම, අදහම ලෙසින් ප්‍රකාශ කිරීමේ අයහපත් විපාක, අංගු.නි: (1): 1 නිපාත, අධම්ම වග්ගයේ විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10: නිපාත: 10.3.2.1, 10.3.2.2, 10.3.2.3 අධම්ම සූත්‍ර, පි. 430, EAN:10: 113.1, 114.2 & 115.3 non-Dhamma suttas, p. 544.
▲**අධම්ම චරියාව**- Unrighteous conduct : අධම්ම චරියාව යනු දහමට අනුකූල නොමැති හැසිරීමය. අකුසල ඇති කරයි. අධම්ම චරියාව පහකිරීම පිණිස ධම්ම චරියාව වැඩිය යුතුවේ. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: 6.1.7සූත්‍රය, පි.284.
▲ **අධාර්මික**- Unrighteous: අධාර්මික යනු ධම්මානුකූල නොවීමය. අධාර්මික නිසා සිදුවන අයහපත බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇත: රජවරු අදැහිමි ලෙසින් කටයුතු කරන විට, රාජ පුරුෂයන් ද එලෙස කටයුතු කරයි...එලෙස, රටේ වැසියන්ද අදැහැමිවෙ. එමනිසා, සඳ හිරු පවත්නා කාලය, කාලගුණය, ඍතු, වැසි සුළං විෂමවේ. අදැහැමිබව නිසා දෙවියෝ කිපී, නියම කලට වැසි ලබා නොදේ. ඒ නිසා භොග හානි ඇතිවේ. හානි භෝග පරිහරණය නිසා මිනිසුන්ට බොහෝ රෝග ඇතිවේ, අල්ප ආයුෂ ඇතිවේ, රාජ්‍යයට, බලවත් හානි ඇතිවේ. **බලන්න**: ධාර්මික. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 : නිපාත:4.2.2.10 අධාර්මික සූත්‍රය, පි. 162, EAN: 4: 70.10 Unrighteous, p. 177.
▲ **අධිකරණ**- Disciplinary :සංඝයා පිලිබඳ විනය කටයුතු අධිකරණය ලෙසින් පෙන්වා ඇත. විස්තර පිණිස **බලන්න**: විනය පිටකය,අංගු.නි: 2 නිපාත:අධිකරණ වග්ග,7 නිපාත:විනය වග්ග:10 නිපාත: අධිකරණික සූත්‍රය.
▲ **අධිගමය**-Higher statutes: ධර්මයේ අධිගමය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ මාර්ග ඵල අවබෝධ ඥානය ලැබීමය, උසස් බවට පත්වීමය.

එනම්: සතර මග, සතර ඵල, ත්‍රිවිද්‍යාව, සය අභිඥා, සිව් පිළිසිඹියා යන උසස් දහම් ගුණ සාක්ෂාත් කරගැනීමය. **බලන්න**:රහතන්වහන්සේ, අභිඥා.

▼**සතිපට්ඨාන සූත්‍රයේදී** බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ ඥානය උසස් කරගැනීම පිණිස- අධිගමය පිණිස සතර සතිපට්ඨානය වඩාගත යුතු බවය: " **එකායනො අයං භික්ඛවෙ මග්ගො සත්තානං විසුද්ධියා සොකපරිඳවානං සමතික්කමාය දුක්ඛදොමනස්සානං අත්ථගමාය ඤායස්ස අධිගමාය නිබ්බානස්ස සච්ඡිකිරියාය යදිදං චත්තාරො සතිපට්ඨානා".**

බලන්න: සතිපට්ඨාන සූත්‍රය.

▼**අධිගමය ලැබීම පිණිස සපුරා ගතයුතු කරුණු:** 1) **ආය කුසලය** (කුසල් ලැබීම- skilled in gain) කුසලය පිලිබඳ දක්ෂතාවය 2) **අපාය කුසලය** (හැරදැමීම- skilled in loss) පිලිබඳ දක්ෂතාවය 3) **උපාය කුසලය** (කුසල් ඇතිකරගැනීමට දක්ෂතාවය (skilled in means) 4) **අනධිගත කුසලය** (මෙතෙක් ඇතිවී නැති) කුසලය ඇතිකර ගැනීම පිණිස ඡන්දය වඩා ගැනීම 5) **අධිගත කුසලය** (ඇතිකරගත්) කුසල ආරක්ෂා කරගැනීමට වීරිය තිබීම 6) ලබාගැනීමට ඇති අධිගමය ලබාගැනීම පිණිස අඛන්ඩ උත්සාහයේ යෙදීම. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.2.3.5 අධිගම සූත්‍රය, පි. 254, EAN:6: 79.5 Achievement, p. 360.

▲ **අධිගමය අතුරුදහන්වීම-** Disappearing of Higher statutes
දහම නොදත් සංසයාගේ හැසිරීම දහමේ- අධිගමයේ අතුරුදහන්වීමට හේතුවේ. **බලන්න**: ධර්මය අතුරුදහන්වීම, EAN: 1: note no. 63: p. 584.

මූලාශ්‍රය: අංගු.නි: අංගු.නි: (1) 1 නිපාත: අධම්මවග්ගය: 1.10 සූත්‍ර, පි.78.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1**."අධිගම පිරිහියාම, අධිගම අතුරුදහන්වීම වේ. එය ආරම්භ වන්නේ සිව් පිළිසිඹියාවෙනි. බුද්ධ පරිනිර්වාණයෙන් අවුරුදු දහසක් තෙක් සිව් පිළිසිඹියාව ඇතිකර ගත හැකිය. ඉන් ඔබ්බට සය අභිඥා ඇති කර ගත හැකිය. කල් යෑමෙන් එයද ඇති කර ගත නොහැකිය. ත්‍රිවිද්‍යාව ඇති කර ගත හැකිය. කල් යෑමෙන් එයද ඇති කර ගත නොහැකිය... කල් යත්ම අනාගාමී, සකුදාගාමී, සෝතාපන්න බව ඇති කර ගත හැකිය. යම් කලක අවසාන සෝතාපන්න පුද්ගලයා ජීවිතය ක්ෂය වූ විට අධිගමය අතුරුදහන්වේ". :**සද්ධර්ම කෝෂය**, පි. 202.

▲ **අධිදේව ඤාණදස්සන-** Higher knowledge of Devas: අධිදේව ඤාණදස්සනය යනු දෙවියන් පිලිබඳ සම්පූර්ණ අවබෝධයය (දෙවගුණ- දෙවියන් හා කතාබහ ආදී). බුදුන් වහන්සේ එම අවබෝධය ලැබීම පිලිබඳ විස්තරය මේ සූත්‍රයේ විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: 8.2.7.4 අධිදේව ඤාණදස්සන සූත්‍රය, පි.296, EAN:8: 64.4 Gaya, p. 445.

▲ **අධිප්‍රමාණබල-** super normal powers: අධිප්‍රමාණබල (අතිසාමාන්‍ය බල) යනු ඉද්දිබලයන්ය. ඉද්දිවඩා ගැනීමෙන් විවිධ බල ඇතිකර ගත හැකිවේ. **බලන්න**: ඉද්දිපාද.

▲ **අධිමානය:** පාලි: **අධිමානිකො-**arrogance :අධිමානය, අතිමානය ලෙසින්ද හඳුන්වයි, කෙළෙස් ධර්මයකි. දහම් මගේ තමා නොලැබූ මග ඵල ආදී ලැබීම්, තමා ලබාගත් බව ප්‍රකශ කිරීම අධිමානය ය, මෙය මග අවහිර කරන කරුණකි. **බලන්න**: කෙළෙස්, මානය.

▼ **ධර්මයේ බහුශ්‍රැතවීම** ආදී ගුණාත්මක කරුණු පිළිබඳව වැරදි වැටහීමක් ඇතිවිට, යම් භික්ෂුවක් අධිමානයට පත්ව තමන් නොලැබූ සමාධි, මගඵල ආදිය ගැන ප්‍රකාශ කරයි. පහ නොකල කෙළෙස් ඇති බව

නොදන්නා ඔහු, පුරසාරම් කතා කරන බව මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10.2.4.5. කත්ථී සූත්‍රය හා 10.2.4.6. අධිමාන සූත්‍රය පි. 308, EAN: 10: 85.5 The Boaster & 86.6 Final Knowledge, p. 528.

▲ **අධිමානුෂික පුද්ගල**- super human: අධිමානුෂික පුද්ගලයා යනු මනුෂ්‍යත්වය -මිනිස්බව ඉක්මවූ පුද්ගලයාය: බුදු, පසේබුදු, රහතන්. **බලන්න:** උත්තරීතර මනුෂ්‍යයා.

▲ **අධිවචන:** පාලි: **අධිවුත්තිපදානං**- Doctrinal principles: ධර්මයට නුව අධිවචන- අධිවුත්තිපද නම් මූලධර්ම: ධර්ම යේ සිද්ධාන්ත පෙන්වා දීම පිණිස, පැහැදිලි කිරීමට බුදුන් වහන්සේ යොදාගත් වචනයය- පදයන්ය. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ:** පි. 52: "**අධිවුත්ති:** කීම, අදහස, **අධිවුත්තිපද**: අධිවචන පද, භූතාර්ථය මැඩ යථාස්වභාවය නොගෙණ පවත්නා දිට්ඨි පිලිබඳ පද, දිට්ඨි ප්‍රකාශන වචන..." **P.T.S:** p. 75: "**Adhivacana:** designation, term, attribute, metaphor, metaphorical expression..."

▼ **අධිවචන පිලිබඳව බුදුන් වහන්සේ ගේ විශාරද බව: " යෙ තෙ ආනන්ද, ධම්මා තෙසං තෙසං අධිවුත්තිපදානං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකිරියාය සංවත්තතන්ති. වීසාරදො අහං ආනන්ද තත්‍ර පටිජානාමි ..."** තථාගතයන්ට දස බල ඥාන සහිතව විවිධ පිරිසට, විවිධ ආකාරයෙන් දහමේ මූලික සිද්ධාන්ත පිළිබඳව (අධිවචන) දේශනා කිරීමට, අවබෝධකරවීමට විශාරදතාවය ඇතය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **සටහන්**: * එලෙස අධිවචන යහපත් ලෙසින් පෙන්වා දුන් විට, කෙනෙක්, එම ඉගැන්වීම යහපත් ලෙසින් අවබෝධ කරගන්නේ නම් ඔහු යථාභූත ඥානය ලබා ගැනීමට සමත්වේ. ** අටුවාවට අනුව දහමේ ඇති විවිධ සිද්ධාන්තයන් පිලිබඳ ව (ස්කන්ධ, ආයතන, ධාතු ආදී මූල ධර්ම) බුදුන් වහන්සේට ඇති මනා අවබෝධය සර්වඥතා ඥානයය- The knowledge of various phenomena according to their essential nature by this he shows the knowledge of omniscience- **බලන්න**: EAN: note: 1989, p. 677. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: මහා වග්ග: 10.1.3.2 අධිවුත්තිපද සූත්‍රය,පි. 96. EAN: 10: Great Chapter: 22.2 Doctrinal Principles, p.500.

▼ **නිවන හඳුන්වන අධිවචන පදය 'ආසවක්ඛය' ය:** රාග දෝස හා මෝහ යන ආසව නැතිකිරීම- ආසවක්ඛය, නිවන හඳුන්වන අධිවචන පදයක් යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: **"...නිබ්බාන ධාතුයා ඛො එතං භික්ඛු, අධිවචනං රාගවිනයො දොසවිනයො මොහවිනයොති..."** . **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි : (5-1) :මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත: 1.1.7 දුතිය භික්ෂු සූත්‍රය, පි. 40, ESN: 45: Maggasamyutta:7.7. A certain bhikkhu 2, p.1610.

▲ **අධිශීලශික්ෂාව-අධිචිත්තශික්ෂාව- අධිප්‍රඥාශික්ෂාව:** පාලි: **අධිසීලසික්ඛා, අධිචිත්තංසික්ඛා, අධි පඤ්ඤාසික්ඛා** - training in Higher Virtue, training in higher Samadhi & training in higher wisdom/insight. :අධිශීලශික්ෂාව, අධිචිත්තශික්ෂාව, අධිප්‍රඥාශික්ෂාව, බ්‍රහ්මචාරිව වාසය කරන භික්ෂුව (සේඛ) ලබන උසස්වූ ත්‍රිවිධ පුහුණුවය, ශීල සමාධි ප්‍රඥාවය, ත්‍රිවිධ ශික්ෂාවය-පුහුණුවය. **බලන්න**: ත්‍රිවිධ ශ්‍රමණ කාර්යය.

▼ **අධිශීලශික්ෂාව**: පිරිපුන් ශීලය ඇතිව වාසය කිරීම, පාතිමොක්ෂ ශීලය ඇතිව සිටීම, පාතිමොක්ෂයෙන් සංවරව වාසය කිරීම, ආචාරගෝචර සම්පන්නව සිටීම, සුළු වරදක් ගැන වුවද බිය දකිමින්, සික්ෂාපද සමාදන්ව, සික්ෂාපදයන් පුහුණුවෙමින් සංවරවීම: **"සම්පන්නසීලා**

භික්ඛවෙ විහරථ සම්පන්නපාතිමොක්ඛා. පාතිමොක්ඛාසංවරසංවුතා විහරථ ආචාරගොචර සම්පන්නා. අණුමත්තෙසු වජ්ජෙසු භය දස්සාවී සමාදාය සික්ඛථ සික්ඛාපදෙසු" (Bhikkhus, dwell possessed of virtue, possessed of the Pātimokkha, restrained with the restraint of the Pātimokkha, perfect in conduct and resort, and seeing fear in the slightest fault, train by undertaking the training precepts) **සටහන්:** * අටුවාවට අනුව: '**සම්පන්න සීල**' (possessed of virtue) යනු "පරිපූර්ණ ශීලය' (perfect in virtue) හෝ 'ශීලයසමන්නාගතව' විසීමය.
** '**ගෝචරසම්පන්න**'ලෙසින් අදහස් වන්නේ, පිණ්ඩපාතය ලබාගැනීමට හැකි සුදුසු සේනාසනය, වාසස්ථානය. භික්ෂුව හැසිරිය යුතු ආකාරය (ලීලාව) ද ඉන් අදහස් විය හැකිය. **බලන්න**: EMN: note: 76, p. 1069.
▼**අධිචිත්තශික්ෂාව:** සිතේ සමථබව (එකඟබව) ලබාගැනීම පිණිස කැපවීම, සමාධිය- සමථ භාවනාව වැඩීම අතපසු නොකර පුහුණුවීම.
"...අජ්ඣත්තං චෙතොසමථමනුයුත්තො අනිරාකතජ්ඣානො..."
(be devoted to internal serenity of mind, not neglect meditation)
▼**අධිප්‍රඥාශික්ෂාව:** විදසුන් නුවණ පිණිස පුහුණුව.
"...**විපස්සනාය සමන්නාගතො..."** (be possessed of insight)
සටහන: එම කරුණු සම්පූර්ණ කරගැනීමෙන් තමන් කැමති ලෞකික හා ලෝකෝත්තර දේ ලබාගත හැකිබව බුදුන් වහන්සේ මේ සූත්‍රයේදී පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** ම.නි: (1): 1.1.6 ආකන්ඛෙයිය සූත්‍රය, පි. 94, EMN: 6: Ākankheyya Sutta - If a Bhikkhu Should Wish, p. 99.
▼ **අධිශීල ශික්ෂාව**, අධිචිත්ත ශික්ෂාව අධිප්‍රඥා ශික්ෂාව- ත්‍රිවිධ ශික්ෂාව, සංසයා විසින් කළයුතු අවශ්‍යම කටයුතු යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. පුහුණුව නොකර: "මගේ සිත කෙළෙස් වලින් මිදේවා" යයි පැතීමෙන් එය ඉටු නොවේ. එහෙත්, යම්කලක, මේ ත්‍රිවිධ ශික්ෂාව යහපත් ලෙසින් කරගත්විට, සිත උපාදාන වලින් මිදී නිදහස්බවට පත්වේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 3 නිපාත: ලොණවග්ග: 3.2.5.1 සූත්‍රය, පි. 464, EAN: 3: Lump of Salt: 92.1 Urgent, p. 125.
▼ **වෙනත් මූලාශ්‍ර**: **1."ත්‍රිවිධ ශික්ෂා නම්:** අධිශිල ශික්ෂා, අධිචිත්ත ශික්ෂා, අධිප්‍රඥා ශික්ෂා ය. එහි ශිලයෙන් අධිශිල ශික්ෂාවද, සමාධියෙන් අධිචිත්ත ශික්ෂාව වැඩේ, ප්‍රඥාවෙන් අධිප්‍රඥා ශික්ෂාවද දක්වන ලදී": **සිංහල විසුද්ධිමාර්-ගය**, 1 පරිච්ඡේදය, පි. 49.
▲ **ආධ්‍යාත්මික ආයතන-** spiritual bases :ආධ්‍යාත්මික ආයතන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ දහම් මග වඩාගැනීම පිණිස අවබෝධ කළයුතු අභ්‍යන්තර හා බාහිර ආයතනයන්ය. **බලන්න**: ආයතන.
▲ **ආධ්‍යාත්මික ඉන්ද්‍රිය-** spiritual faculties : ආධ්‍යාත්මික ඉන්ද්‍රිය යනු ආධ්‍යාත්මික පංච ඉන්ද්‍රියන්ය: ශ්‍රද්ධා, වීරිය, සති, සමාධි, ප්‍රඥා. මේවා සත්තිස් බෝධිපාක්‍ය ධර්මතාවලට ඇතුලත්වේ. **බලන්න:** ඉන්ද්‍රිය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග: සච්චසංයුත්ත: ඉන්ද්‍රිය සූත්‍ර, පි.661.** බු.නි: පටිසම්භිදා1: ඉන්ද්‍රියකථා, පි.399. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: 6.1.1.3 ඉන්ද්‍රිය සූත්‍රය, පි.26.
▲ **ආධ්‍යාත්මික ධනය-** spiritual wealth :බුදුන් වහන්සේ ආධ්‍යාත්මික ධන 7 ක් පෙන්වා ඇත**:** ශ්‍රද්ධා ධනය, ශිල ධනය, හිරි ධනය, ඔතප්ප ධනය, සුත ධනය, චාග ධනය හා ප්‍රඥා ධනය. **බලන්න**: ධනය.
▲ **ආධ්‍යාත්මික බල-** spiritual powers :ආධ්‍යාත්මික බල යනු පංච බලයන්ය. **බලන්න:** පංච බල.

▲ **ආධ්‍යාත්මික පරිහාණිය**- spiritual decline :ධම්මානුකූල ප්‍රතිපදාවට (ධම්ම විනයට අනුකූල) හානි හෝ බාධා ඇතිවන අන්දමට කටයුතු කිරීම ආධ්‍යාත්මික පරිහාණිය වේ. තමන් නොලැබූ ජාන සමාපත්ති, මගඵල ආදිය තමන් ලබා ඇතය යි පැවසීම නිසා ශ්‍රමණ ජීවිතය පිරිහේ, අකුසල වැඩේ, බ්‍රහ්මචරියාව සම්පූර්ණ කර ගත නොහැකිවේ. පැවිදිබව අත් හැරීමට සිදුවේ. සසර දික් කර ගනී. **බලන්න**: ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය, අධිමානය. **සටහන**: ආධ්‍යාත්මික පරිහාණියට බලපාන කරුණු ගැන **බලන්න**:ධම්ම විනය.

▲ **ආධ්‍යාත්මික පංච ඉන්ද්‍රිය**: පාලි: **පඤ්චිඉනද්‍රියානි**- Five Spiritual faculties: ආධ්‍යාත්මික පංච ඉන්ද්‍රිය යනු ධර්ම මාර්ගයට විශේෂබවක් ලබාදෙන ඉන්ද්‍රිය 5ය. බෝධි පාක්ෂික ධර්-මතාවන්ට මේ පංච ඉන්ද්‍රිය ඇතුලත්වේ. මේවා අනිකුත් 'ඉන්ද්‍රියන්ට' වෙනස් වනේ එමගින් දහම් මග වැඩෙන නිසාය. ඒ ඒ සත්‍යයාගේ ඉන්ද්‍රිය දියුණුව හෝ පරිහානිය පිලිබඳ විශේෂ ඥානයක් බුදුවරුන් සතුය, එය **තථාගත** දස බල නුවණකි. **බලන්න**: බෝධි පාක්ෂික ධර්මතා, තථාගත.

▼**බුදුන් වහන්සේ** මෙසේ වදාළහ: **"මහණෙනි, මේ ඉන්ද්‍රිය පහක් වේ: සද්ධා ඉන්ද්‍රිය, වීරිය ඉන්ද්‍රිය, සති ඉන්ද්‍රිය, සමාධි ඉන්ද්‍රිය, ප්‍රඥා ඉන්ද්‍රිය".** (Faith, energy, mindfulness, concentration & wisdom). **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග:ඉන්ද්‍රිය සංයුත්ත: 4.1.1. සුද්ධක සූත්‍රය, පි. 374, ESN: 48: Indriyasamyutta: 1.1. Simple version, p. 1926.

▼**පංච ඉන්ද්‍රියන්** ආධ්‍යාත්මික මගට විශේෂ බවක් ගෙනදේ **"කතමෙ පඤ්ච ධම්මා විසෙසභාගියා? පඤ්චිඉනද්‍රියානි: සද්ධිනද්‍රියං, විරියිනද්‍රියං, සතිනද්‍රියං, සමාධිනද්‍රියං, පඤ්ඤිනද්‍රියං..."**මේවා විශේෂභාගිය ධර්මතාය. **බලන්න**: විශේෂභාගිය ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:**දීඝ.නි:(3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▼ **පංචඉන්ද්‍රිය ධර්ම** යහපත් ලෙසින් වර්ධනය කරගන්නේ නම් (සම්මා සුභාවිතචිත්තො) මේ ජීවිතයේදීම දුක කෙළවර කරගත හැකිබව අංගු.නි. (6) 10 නිපාතය: 10.1.3.8. දෙවන මහාපඤ්හ සූත්‍රයේ දක්වා ඇත. **බලන්න**: දස ධර්ම ප්‍රශ්න.

▼**ආධ්‍යාත්මික මග** දියුණු කරගැනීම පිණිස පුහුණුවන ප්‍රතිපදා 4 ක් පෙන්වාදුන් බුදුන් වහන්සේ වදාළේ ඒ එක් එක් ප්‍රතිපදාව සම්පූර්ණ කරගැනීමට පංචඉන්ද්‍රිය ඉවහල්වන බවය. ඉන්ද්‍රිය ධර්ම නොවැඩුන කෙනෙක්හට දුකින් මිදීමට යන කාලය දිගය, එහෙත්, ඉන්ද්‍රිය ධර්ම මනාව වැඩුන කෙනෙක්හට දුකින් මිදීමට යන කාලය කෙටිය.**බලන්න**: සතර ප්‍රතිපදා.

▼ **ආසවක්ෂය** කළ භික්ෂුව මනාව, යහපත් ලෙසින්ම පංච ඉන්ද්‍රිය වර්ධනය කරගත් බවත්, එය ආසවක්ෂය කිරීම නිසා ඇතිවන දසබලයන්ගෙන් එක් බලයක්බව සැරියුත් තේරුන් වදාළහ. **බලන්න**: ආසවක්ෂය කිරීම**.**

▼**යම්කලක**, ආරිය ශ්‍රාවකයා, මේ පංච ඉන්ද්‍රියයන් ගේ ඇතිවීම, ප්‍රහාණය, ආස්වාදය, ආදීනවය හා නිස්සරණය, පිලිබඳ යථා අවබෝධය ලබන්නේ නම් ඔහු සෝතාපන්න බව ලබාගන්නේය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු: (5-1) : මහාවග්ග: ඉන්ද්‍රියසංයුත්ත: 4.1.2 සෝත සූත්‍රය, පි. 374, ESN:48: Indriyasamyutta: 2.2 Stream Enterer, p. 1927.

▼**පංච ඉන්ද්‍රිය අවබෝධය අරහත්වය පිණිසවේ**: පංච ඉන්ද්‍රියයන් ගේ

ඇතිවීම, ප්‍රහාණය, ආස්වාදය, ආදීනවය හා නිස්සරණය, පිලිබඳ යථා අවබෝධය ලබා උපාදාන රහිතව, බඹසර වැස නිමකළ, සංයෝජන ක්‍ෂය කල, අවසාන ඥානය ලැබූ භික්ෂුව, අරහත්වය ලබයි. **මූලාශ්‍ර**: සංයු: (5-1): මහාවග්ග: ඉන්ද්‍රියසංයුත්ත: 4.1.4 අරහන්ත සූත්‍රය, පි. 374, ESN: 48 : Indriyasamyutta: 4.4 Arahant, p. 1929.

▼**පංච ඉන්ද්‍රිය** පිලිබඳ යථා අවබෝධය ලබාගැනීමෙන්, මහණ- බමුණන් මේ භවයේදීම ශ්‍රමණබව-බ්‍රාහ්මණබව පසක් කරගන්නේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. (those ascetics and brahmins who understand Five faculties as it is, in this very life enter and dwell in the goal of asceticism and the goal of Brahmin hood) **මූලාශ්‍ර**: සංයු: (5-1): මහාවග්ග: ඉන්ද්‍රියසංයුත්ත: 4.1.7 සමණ සූත්‍රය, පි. 376, ESN:48: Indriyasamyutta: 7.7 Ascetics and Brahmins, p. 1931.

▼**පංච ඉන්ද්‍රිය දැකීය හැකි තැන්** : **1) ශ්‍රද්ධා ඉන්ද්‍රිය:** ශ්‍රද්ධා ඉන්ද්‍රිය දැක ගත හැක්කේ සෝතාපන්න අංග සතර තුලය. **බලන්න:** ශ්‍රද්ධා ඉන්ද්‍රිය, සෝතාපන්න. **2) වීරියඉන්ද්‍රිය:** දැක ගත හැක්කේ සතර සම්‍යක් ප්‍රධාන වීරිය තුලය. බලන්න: සතර සම්‍යක් ප්‍රධාන වීරිය**,** වීරියඉන්ද්‍රිය. **3) සති ඉන්ද්‍රිය:** දැක ගත හැක්කේ සතර සති පට්ඨානය තුලය. **බලන්න**: සතර සති පට්ඨානය. 4) **සමාධිඉන්ද්‍රිය**: දැක ගත හැක්කේ සිව් ජාන තුලය. **බලන්න**: සිව් ජාන. 5) **ප්‍රඥා ඉන්ද්‍රිය:** දැක ගත හැක්කේ චතුරාර්ය සත්‍ය තුලය. **බලන්න:** චතුරාර්ය සත්‍ය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු: (5-1): මහාවග්ග: ඉන්ද්‍රිය සංයුත්ත: 4.1.8 දට්ඨබ්බ සූත්‍රය, පි. 377, ESN: 48: Indriyasamyutta: 8.8 To be seen, p. 1933.

▼ **පංච ඉන්ද්‍රිය විස්තර කර බෙදා දැක්වීම** :1) **ශ්‍රද්ධා ඉන්ද්‍රිය:** ආරිය ශ්‍රාවකයා සැදැහැවත්ය**,** බුදුන් වහන්සේගේ සම්බෝධිය පිළිගනි, නව අරහාදී ගුණ... විශ්වාසකරයි, එය, ශ්‍රද්ධා ඉන්ද්‍රිය ය. (the noble disciple is a person of faith, one who places faith in the enlightenment of the Tathāgata thus: The Blessed One is an arahant... This is called the faculty of faith). **2) වීරිය ඉන්ද්‍රිය**: ආරිය ශ්‍රාවක තෙමේ අකුසල් පහකිරීමට, කුසල් රැස් කිරීම පිණිස සම්පූර්-ණ වීරිය වඩයි, ඔහුට ස්ථිර (තිර) වීරිය ඇත, පරාක්‍රම වීරිය ඇත, එම ක්‍රියාව නිමාවනතෙක්ම වීරිය අත් නො හැර වාසය කරයි (නො බහා තැබූ ධුර ඇත), එය වීරිය ඉන්ද්‍රිය වේ. **බලන්න**: වීරිය. (the noble disciple dwells with energy aroused for the abandoning of unwholesome states and the acquisition of wholesome states; he is strong, firm in exertion, not shirking the responsibility of cultivating wholesome states. This is called the faculty of energy). **3) සති ඉන්ද්‍රිය**: ආරිය ශ්‍රාවකයට සිහිය ඇත, උතුම් බලවත් සිහිය ඇත, බොහෝ කලකට පෙර කරන ලද කියන ලද දේ ගැන සිහිය ඇත, නිතරම සිහිය ඇතිව සිටී. ඔහු කෙළෙස් තවන වීරිය ඇතිව, නුවණ ඇතිව, ලෝකය කෙරෙහි ඇති ලෝභය හා දොම්නස දුරුකර වාසය කරයි, සතර සති පට්ඨානය වඩයි.මෙය සති ඉන්ද්‍රිය ය. (the noble disciple is mindful, possessing supreme mindfulness and discretion, one who remembers and recollects what was done and said long ago. He dwells contemplating the body in the body … feelings in feelings … mind in mind … phenomena in phenomena, ardent, clearly comprehending, mindful, having removed covetousness and displeasure in regard to the world. This is called

the faculty of mindfulness) **සටහන:** මෙහිදී සති ඉන්ද්‍රිය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ මතකය-සිහිය ය. **බලන්න**: ESN: note: 193, p. 2411. **4) සමාධි ඉන්ද්‍රිය**: අරිය ශ්‍රාවක තෙමේ නිවන අරමුණු කොටගෙන සිත නිසල කර සමාධිය ලබයි, සිතේ එකඟබව ලබයි. **(අරියසාවකො වොස්සග්ගාරණංම්ම කරිත්වා ලභති සමාධිං).** ඔහු පිලිවෙලින් සතර ජාන සම්පත් ලබයි. මෙය සමාධි ඉන්ද්‍රිය ය. (the noble disciple gains concentration, gains one-pointedness of mind, having made release the object. He enters and dwells in the 1st… 2nd …3rd … & 4th jhāna…This is called the faculty of concentration) **5) ප්‍රඥා ඉන්ද්‍රිය**: අරිය ශ්‍රාවක තෙමේ ප්‍රඥාවන්තය, පංච උපාදානස්කන්ධයයේ: ඇතිවීම-නැතිවීම (සමුදය-වය) අවබෝධය පිණිස ඔහු සිත යොමුකරයි. එමගින් ලැබෙන අවබෝධය උතුම්ය, තියුණුය, දුක සහමුලින් නැති කර ගැනීම පිණිස වේ. ඔහු චතු සත්‍ය යහපත් ලෙසින් දැනගැනී. මෙය ප්‍රඥා ඉන්ද්‍රිය ය.(the noble disciple is wise; he possesses wisdom directed to arising and passing away, which is noble and penetrative, leading to the complete destruction of suffering. He understands the 4 Noble Truths…This is called the faculty of wisdom) **සටහන:** එම ප්‍රඥාව නම් පංච උපාදානස්කන්ධ යේ ඇතිවීම හා නැතිවීම දකින ප්‍රඥාවය. **බලන්න**: ESN: note: 195, p. 2412. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි : (5-1): ඉන්ද්‍රිය සංයුත්තය: 4.1.9 විභංග සූත්‍රය හා 4.1.10 දුතිය විභංග සූත්‍රය,පි. 378, ESN:48: Indriyasamyutta: 9.9 Analysis 1 & 2 p.1934.

▼**පංච ඉන්ද්‍රිය වර්ධනය වී ඇති ආකාරය අනුව විවිධ ආරියබව ලැබේ** බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇත: 1) පංච ඉන්ද්‍රිය සම්පූර්ණව, පරිපූර්ණ ලෙසින් ලබාගත් විට **අරහත්වය ලබයි.** 2) පළමු තත්වයට වඩා ටිකක් අඩුවෙන් පංච ඉන්ද්‍රිය පරිපූර්ණවිට **අනාගාමී වේ.** 3) දෙවන තත්වයට වඩා ටිකක් අඩුවෙන් පංච ඉන්ද්‍රිය **පරිපූර්ණවිට සකදාගමී වේ.**4) තෙවෙනි තත්වයට වඩා ටිකක් අඩුවෙන් පංච ඉන්ද්‍රිය පරිපූර්ණවිට **සෝතාපන්න වේ.**5) සිව්වෙනි තත්වයට වඩා ටිකක් අඩුවෙන් පංච ඉන්ද්‍රිය පරිපූර්ණවිට **ධම්මානුසාරී වේ.** 6) පස්වෙනි තත්වයට වඩා ටිකක් අඩුවෙන් පංච ඉන්ද්‍රිය පරිපූර්ණවිට ශ්‍රද්ධානුසාරී **වේ. මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි : (5-1):මහාවග්ග: ඉන්ද්‍රිය සංයුත්තය: 4.2.2. සංඛිත්ත සූත්‍රය, පි. 384, ESN: 48: Indriya samyutta: 12.2 In Brief, p. 1938.

▼**ආධ්‍යාත්මික පංච ඉන්ද්‍රිය නිවන් මගය- අසංඛත මගය**
මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (4 **):**සළායතනවග්ග: අසංඛත සංයුත්ත: 9.1.8 ඉන්ද්‍රිය සූත්‍රය, පි. 662, ESN: 43: Asankatasamyutta: p. 1493.

▼**කෙළෙස් සංසිඳවීම** පිණිස කෙනෙක් ආධ්‍යාත්මික පංච ඉන්ද්‍රියන් වඩන්නේ නම් ඔහු **'ඉන්ද්‍රිය සම්පන්න'** යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න**: ඉන්ද්‍රියසම්පන්න.

▼**බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:** " මහණෙනි, මේ පංච ඉන්ද්‍රිය දියුණු කලවිට, නිතර නිතර දියුණු කර විපුල කරගත්විට, ඔහුට ආසව ක්ෂය කර, තමාගේ විශිෂ්ඨ ඥානයෙන් , එල සමාධිය, එල ප්‍රඥාව (**චෙතෝ විමුක්ති, ප්‍රඥා විමුක්ති**) මේ ජීවිතයේදීම ලබා, විමුක්ති සුවයෙන් සිටිය හැකිය". **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග:ඉන්ද්‍රියසංයුත්ත**:** ආසවක්ඛය සූත්‍රය, පි. 390, ESN: 48: Indriya samyutta: 20.10, Destruction of the taints p. 1946.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර**: :**1**. “ පංච ඉන්ද්‍රිය සත්‍ය අවබෝධය පිණිසය” **බෝධිපාක්ෂික ධර්ම විස්තරය**, පි.119: රේරුකානේ චන්ද්‍රවිමල මාහිමි, 1955.

▲ **ආධ්‍යාත්මික පංචබල-** Five spiritual powers :ශ්‍රද්ධා, විරිය, සති , සමාධි හා ප්‍රඥාව ආධ්‍යාත්මික පංචබලයන්ය. මේවා බල ධර්ම ලෙසින් හඳුන්වන්නේ සෙලවිය නොහැකි නිසාය, ස්ථාවරය.

▼ **බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ**: “යම්සේ ගංගානම් ගඟ පෙර දිගට නැවී තිබේද, බරවී තිබේද, එලෙස මේ පංච බල වඩන, දියුණු කරන මහන තෙමේ, නිවනට නැඹුරුව සිටි, නිවනට බරවී සිටි” **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: බලසංයුත්ත: පවිනනින්නාදී සූත්‍රය, පි. 462, ESN: 50: Balasamyutta: The river Ganges, p. 2038.

▼**පංච බල වඩා ගැනීම නිවන් මගය- අසංඛත මගය .මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4**):** සළායතනවග්ග: අසංඛත සංයුත්ත: 9.1.9 බල සූත්‍රය**,** පි. 662, ESN:43: Asankatasamyutta: p. 1493.

▼ **පංච බල වඩා ගැනීම** මගින් උද්ධම්භාගිය සංයෝජන පහකර ගත හැකිය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග:බලසංයුත්ත: උද්ධම්භාගිය සූත්‍රය, පි. 462, ESN:50: Bala samyutta: high fetters, p. 2047.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1.“**මාර සේනාව පරදවා නිවන ලබාගනීමට යෝගාවචරයන්ට මේ බල 5 තිබිය යුතුය”: **බෝධිපාක්ෂික ධර්මතා විස්තරය**, පි.121: රේරුකානේ චන්ද්‍රවිමල මාහිමි, 1955.

▲**ආධ්‍යාත්මික මග-**Spiritual path: ආධ්‍යාත්මික මග ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, දුකින් මිදී, නිවන ලබාගැනීම පිණිස අනුගමනය කලයුතු මගය, එනම්: බ්‍රහ්මචරියාවය. **සටහන**: * ආධ්‍යාත්මික මග විවිධ ලෙසින් හඳුන්වා ඇත: **නොවැරදිය හැකි මග** (අපණ්ණකතං පටිපදං- unmistaken way) ලෙසින්ද දක්වයි. ** අටුවාව මෙවැනි සමාන පද දක්වා ඇත: **ඒකාන්ත මග-** the definite way, **විමුක්ති මග-** the emancipating way, **හේතුඵල මග-** the causal way, **අවශ්‍ය මග-** the essential way, **විශිෂ්ඨ මග-** the exquisite way, **අවිරුද්ධ මග-** the unopposed way, **සහෝපකාරි මග-** the conducive way, **ධර්-මානුකූල මග-** the way in accord with the Dhamma. **බලන්න**: EAN: note 352,p. 597.**මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 3 නිපාත: 3.1.2.6.සූත්‍රය, පි. 252.

▲ **ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය -** spiritual development :දහමට අනුව ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය නම්, කෙනෙක් සසර දුකින් මිදීම පිණිස ධම්මානුකූල ප්‍රතිපදාව අනුගමනය කරමින් යහපත් ලෙසින් එම ක්‍රියාවලිය වර්ධනය කර විමුක්තිය ලභාකරගැනීමය. බ්‍රහ්මචරියාව සම්පූර්ණ කරගැනීමය, සම්මාමග වඩාගැනීමය. **සටහන:** ධම්ම විනය පිලිබඳ විස්තරයේ ආධ්‍යාත්මික පරිහානිය වලක්වා ගැනීමට හා මාර්ගය පරිණත කරගැනීමට ආදාළ කරුණු පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: බ්‍රහ්මචරියාව

▼**ආධ්‍යාත්මික වර්ධනයට උපකාරීවන කරුණු:** 1) ශිලසම්පන්න, සමාධිසම්පන්න, ප්‍රඥාසම්පන්න, විමුක්ති සම්පන්න, විමුක්ති ඥානදර්ශ න සම්පන්න භික්ෂූන් දැකීම, එවැනි භික්ෂූන් ගෙන් දහම ඇසීම, එවැනි භික්ෂූන් වෙත එළැඹීම,එවැනි භික්ෂූන් ඇසුරුකිරීම, එවැනි භික්ෂූන් සිහිකිරීම, එවැනි භික්ෂූන් ළඟ පැවිදිවීම. 2) එලෙස, කෙනෙක් ඒ උතුම් භික්ෂූන් වෙතින් දහම ශ්‍රවණය කර, නිතර නිතර ඒ දහම සිහිපත්

කරගතයුතුය. එසේ කරණ ඔහුට කායවිවේකය හා චිත්තවිවේකය ඇතිවේ (සාමාන්‍ය කටයුතුවලින් බැහැරවීමට හැකිවේ). 3) එලෙස, විවේකිව වෙසන ඔහු, දහම සිහිපත් කර ඒ ගැන සිතාබලයි, අරම්භක වීරිය ඇතිකරගනී. එම අවස්ථාවේ සති සම්බොජ්ඣංගය ඔහුතුළ වැඩි සම්පූර්ණ වේ. එලෙස, ක්‍රමයෙන් සෙසු බොජ්ඣංග ධම්මතා: ධම්මවිචය සිට උපෙක්කා සම්බොජ්ඣංගය දක්වා සප්ත බොජ්ඣංගයන් වැඩි සම්පූර්-ණා බවට පත්වේ. මේ භවයේදීම මහාඵල මහාආනිසංස ලබාගනී: අරහත්වයට හෝ අනාගාමී බවට පත්වේ.**සටහන**: ක්‍රමානුකූලව බොජ්ඣංග දහම සම්පූර්ණවීම හා නිවන සාක්ෂාත්වීම පිළිබඳව මේ සූත්‍රයේ විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: බොජ්ඣංග ධර්මතා. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1):මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්ත: 2.1.3 සීල සූත්‍රය, පි.174, ESN: The Great Book,46: Bojjhaṅgasaṃyutta: 3.3 Virtue, p. 1733.

▲ **ආධ්‍යාත්ම සංයෝජන බාහිර සංයෝජන**: පාලි: **අජ්ඣත්ත සඤ්ඤාජනො -බහිද්ධාසඤ්ඤාජනො-** Internal fetters & External fetters: මෙහිදී, සැරියුත් මහාතෙරුන් පුද්ගල වර්ග 2 ක් පෙන්වා ඇත: 1) **ආධ්‍යාත්ම සංයෝජන ඇති පුද්ගලයෝ**: එම භික්ෂුව සිල්වත්ය, පාති මොක්ෂ සංවර ශීලයෙන් සමන්විතය, ආචාර ගෝචර සම්පන්නය, අල්පවූ වරදෙහි බිය දකී, ශික්ෂා පදයන්හි මනාව හික්මීඇත. මරණින් මතු ඔහු එක්තරා දේව ලෝකයක පහලවේ. ඉන් චුතව මිනිස් ලොවට යලි පැමිණේ. **සටහන**: මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ සෝතාපන්න හා සකදාගාමී මගඵල ලැබූ ආරිය පුද්ගලයන් ගැනය .**බලන්න**: EAN: note: 257, p. 593. 2) **බාහිර සංයෝජන ඇති පුද්ගලයෝ: 2.1** එම භික්ෂුව සිල්වත්ය... ශික්ෂා පදයන්හි මනාව හික්මීඇත. ශාන්ත චිත්ත විමුක්තිය ට සිත යොමු කොට එහි වාසය කරයි. මරණින් මතු ඔහු එක්තරා දේව ලෝකයක පහලවේ. ඉන් චුතව ඔහු මිනිස් ලෝකයට නැවත නොපැමිණේ, ඔහු අනාගාමීය. **සටහන්: *** ශාන්ත චිත්ත විමුක්තිය: නම් සතරවෙනි ජාන සමාපත්තියය. **බලන්න**: EAN: note: 258, p. 593. ****** අනාගාමී උතුමා මිනිස් ලෝකයේ පංච උපාදානස්කන්ධයකට නො එයි, සුද්දාවාසයක පහලවේ. **බලන්න**: EAN: note: 259, p. 593. **2.2** එම භික්ෂුව සිල්වත්ය ... ශික්ෂා පදයන්හි මනාව හික්මීඇත. ඔහු කාමයන්ගේ (කාම ආශා) නිබිද්දාව පිණිස, විරාගය පිණිස, නිරෝධය පිණිස පුහුණු වේ. **සටහන:** මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ සෝතාපන්න හා සකදාගාමී ආරිය පුද්ගලයන් ගැනය. ඔවුන් පංච කාමය ප්‍රහීණය පිණිස වෙර දරන්නේ අනාගාමී මාර්ගයට පැමිණීමටය. **බලන්න**: EAN: note: 260, p. 594. **2.3** එම භික්ෂුව සිල්වත්ය... ශික්ෂා පදයන්හි මනාව හික්මීඇත. ඔහු ත්‍රිවිධ භව පැවැත්ම කෙරෙහි නිබිද්දාව පිණිස, විරාගය පිණිස, නිරෝධය පිණිස පුහුණු වේ. **සටහන**: මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ අනාගාමී උතුමෙක් විදසුන් නුවනින් යුතුව භව තණ්හාව දුරලා අරහත් මගට පැමිණීමට දරන වීරියය. **බලන්න**: EAN: note: 261, p. 594. **2.4** එම භික්ෂුව සිල්වත්ය... ශික්ෂා පදයන්හි මනාව හික්මීඇත. ඔහු තණ්හාව ක්ෂය කිරීමට කටයුතු අරඹා ඇත. **සටහන:** මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ සෝතාපන්න හා සකදාගාමී ආරිය පුද්ගලයන් ගැනය, ඔවුන් වෙර දරන්නේ අනාගාමී මගට පැමිණීමටය. **බලන්න**: EAN: note: 262, p. 594. **2.5** එම භික්ෂුව සිල්වත්ය... ශික්ෂා පදයන්හි මනාව හික්මීඇත. භව රාගය ප්‍රහීණය කිරීමට කටයුතු අරඹා ඇත. මරණින් මතු ඔහු යම් දේවලෝකයක

පහලවේ. එහි සිට චුතවන ඔහු අනාගාමිය. නැවත මිනිස් උපතකට නො එයි. **සටහන්:** *මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ අනාගාමී උතුමෙක් විදසුන් නුවනින් යුතුව අරහත් මගට පැමිණීමට දරන විරියය. ** **අටුවාවට අනුව**: සැරියුත් තෙරුන්, විදර්ශනාව, ශීර්ෂ 6ක් යටතේ දේශනා කර ඇත: 1) පහළ මගඵල දෙකක් (සෝතාපන්න හා සකදාගාමී ආරියන්) ලැබූවන්; ඔවුන් විදර්ශ නා භාවනාව පිණිස ධාතු අරමුණු කර ගෙන ඇත. 2) මගඵල තුනක් ලැබූවන් (සෝතාපන්න- අනාගාමී), ඔවුන් සමාධි භාවනාව පුහුණු කරති 3) සෝතාපන්න හා සකදාගාමී ආරියන්, කාමරාගය දුරුකර අනාගාමීබව ලැබීමට කටයුතු කිරීම 4) භව රාගය දුරුකර අරහත්වය ලබා ගැනීමට අනාගාමී උතුමා කටයුතු කිරීම 5) සෝතාපන්න හා සකදාගාමී ආරියන් විදසුන් නුවනින් යුතුව කාමතණ්හාව දුරුකර අනාගාමීබව ලැබීමට කටයුතු කිරීම. 6) අනාගාමී උතුමා විදසුන් නුවණින් යුතුව භවරාගය දුරුකර අරහත්වය ලබා ගැනීමට කටයතු කිරීම. **බලන්න**: EAN: note: 262, 263, p. 594. **මූලාශ්‍ර:** අංගු. නි: (1): 2 නිපාත: 2.1.4.5 සූත්‍රය, පි. 162, EAN: 2: 36.5 Sutta, p.61.

අන

▲ **අනඝාතත-** anāghāta අනඝාතත, අවෛරය (freedom from anger or ill-will).මෙය කුසලයකි. **බලන්න:** ඝාතවත්ථු හා ඝාතපටිවිනය.

▲**අනධිගත කුසලය** -Anadhigathakusla: අධිගමය සම්පූර්ණ කරගැනීම පිණිස සම්පූර්ණ කරගතයුතු කරුණකි. මෙතෙක් ඇතිවී නොමැතිකුසලය ඇතිකර ගැනීම පිණිස ඡන්දය වඩාගැනීම මින් අදහස් කෙරේ. **බලන්න**: අධිගමය **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.2.3.5 අධිගම සූත්‍රය, පි. 254, EAN:6: 79.5 Achievement, p. 360.

▲**අනභිනිවෘතිය**-Anabinivurtiya: අනභිනිවෘතිය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ යළි උපතක් නොවීමය, දුක නැතිවියාමය. **බලන්න**: අභිනිවෘතිය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.2.2.5 පඨම සුඛ සූත්‍රය, පි. 246, EAN:10: 65.5 Happiness 1,p. 519.

▲**අනර්ථය** -harmfulness : අනර්ථය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධර්ම මාර්ගයට හානිකරන (අලාභදායි) කරුණු ගැනය. මිථ්‍යාමග ගැනීම නිසා අනර්ථය සිදුවේ**. බලන්න:** අධර්මය හා අනර්ථය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10: නිපාත: 10.3.2.1, 10.3.2.2, 10.3.2.3 අධම්ම සූත්‍ර, පි. 430, EAN:10: 113.1, 114.2 & 115.3 Non-Dhamma suttas, p. 544.

▲ **අනවකාසය**-not an opportunity: අනවකසාය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ අවකාසය-ඉඩක් නැතිබවය. දහම්මග දියුණු කරගැනීමට අවශ්‍ය-සුදුසුබව- තත්ව්‍ය නැතිවීමය. මෙය අක්ෂණය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: අක්ෂණය හා ක්ෂණය. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: 8.1.3.9 අක්ඛණ සූත්‍රය, පි. 150, EAN: 8: 29.9 Inopportune Moments, p. 427.

▲**අනවජ්ජබල**-Anavajjabala: අනවජ්ජබල ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ තුන්දොරින් යහපත් ක්‍රියා-කුසල කිරීම නිසා ලැබෙන බලයය. මෙය සතර සංග්‍රහවස්තු වලින් එකකි. **බලන්න**: සංග්‍රහ වත්ථු බල **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (5): 9 නිපාත:සම්බෝධිවග්ග:9.1.1.5 බලසංග්‍රහ වත්ථු සූත්‍රය, පි.408.

▲ **අන්‍යආගමික නිකායන්**- Other religious sectors: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ පැවති අන්‍ය ආගමික නිකායන් හා ආගමික නායකයන් පිළිබඳව සූත්‍ර දේශනාවල විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත:**නිගණ්ඨන්ඨයන් (**Niganṭha**), ආජීවකයන්**(Ājīvaka), **මුණ්ඩසාවක** (shaven-headed),

ජටිල (matted-hair ascetic), **පරිබ්‍රාජික** (wanderer), **මාගන්දික** (māgandika), **තෙදන්ඩික** (tedaṇḍika), **ආරුද්ධක** (āruddhaka), **ගොතමක** (gotamaka), **දේවධම්මික** (devadhammika). **සටහන්:** * මාගන්දික, තෙදන්ඩික, ආරුද්ධක, ගොතමක, දේවධම්මික තිර්- ලෙසින් පෙන්වා ඇත. විස්තර පිණිස **බලන්න**: නිගණ්ඨ, ආජීවක, ජටිල, පරිබ්‍රාජික, මක්ඛලිගෝසාල. ** පුරාණකස්සප හා නිගණ්ඨනාථ පුත්‍ර යන ආගමික නායකයන්, ඔවුන් සර්-වඥ යයි පවසා ඇත**. බලන්න**:අංගු.නි: (5): 9 නිපාත: මහාවග්ග:9.1.4.7 ලෝකායාතික බ්‍රාහ්මණ සූත්‍රය, පි.518. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි:(3) 5නිපාත: අතිරේකවග්ග සූත්‍ර,පි.483, EAN:5:293. 8 & 302.17 suttas, p. 315.

▲**අන්‍යආගමික නායකයෝ**-Other religious leaders: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ විසූ, ප්‍රසිද්ධ අන්‍ය ආගමික නායකයන් සය දෙනා ගැන විස්තර: 1) **අජිත කේසකම්බිලි**- Ajita Kesakambali :කම්ම ඵල විපාක නොමැත, පරලොවක් නොමැත, මව්පිය උපකාර අපකාර කිරීමේ ඵල නැත. කයබිඳී මියගිය පසු යළි උපතක් නොවේ. මෙලොව පරලොව දන්නා, සම්‍යක් ප්‍රතිපත්ති ඇති මහණ බමුණෝ නැත. මෙය උච්චේදවාදයය. 2) **නිගණ්ඨනාථ පුත්‍ර**- Nigantha Nataputta: ඉගැන්වීම: සතර සංවරයෙන් යුතුබව: සිසිල් දිය ගැනීමෙන් වැලකීම, සර්-ව ප්‍රකාර සංවර ලක්ෂණයෙන් සමන්විතවිම, සියලු පව් හැර දමා ඇතිබව, මෝක්ෂය ස්පර්ශ කර සිටීම. එලෙස සංවර වීම නිසා නිගන්තයන්ට : සංයත ආත්මය ඇත, ආත්ම සංයමය ඇත, සිත යහපත් ලෙස පිහිටුවා ගෙන ඇත(selfperfected,self-controlled, self-established) යයි දක්වා ඇත. **සටහන්**: මොහු වර්ධමාන මහාවීර (Vardhamana Mahāvīra) ලෙසින්ද හඳුන්වයි, ජෛන ආගමේ නායකයාය. ** නිගණ්ඨ යනු සියලු බන්ධන වලින් නිදහස්බවය. 3) **පකුධ කච්චායන**- Pakudha Kaccayana කයේ ස්ථිරබව, සමූහ 7 කින් සකස්වී ඇතිබව, එය නසන කෙනක්, අස්වන කෙනක් නැත. කෙනෙක් කඩුවකින්, හිස සිඳින්නේනම් ඉන් ප්‍රාණඝාතයක් සිදුනොවේ යන වාදය ඇත. 4) **පුරාණ කාශ්‍යප**- Pūraṇa Kassapa: ඔහු නිරුවත් පරිබ්‍රාජක නිකායක ගුරුවරයාය. ඉගැන්වීම : අක්‍රියවාදය: හිංසාව, සොරකම ආදීවූ අකුසල කම්ම කිරීමෙන් (පස්පව් ආදී) පව් සිදුනොවේ. පුද පූජා, සිල් රැකීම ආදී කුසල කම්ම කිරීමෙන් පින් ඇතිනොවේ. 5) **මක්ඛලි ගෝසාල**- Makkhali Gosala: ඉගැන්වීම: සත්ත්‍යෝ හේතු ප්‍රත්‍ය නොමැතිව ඉබේ කෙළෙසෙති, ඉබේම පිරිසිදුවෙති. කම්මවිපාක පිලිනොගැනීම, නුවණැති හා අනුවණ සත්ත්‍යෝ සසර දිගුකලක් හැසිර දුක කෙළවර කරගනි. 6) **සංජය බෙලට්ටිපුත්‍ර**- Sañjaya Belatthaputta: මොහු බොහෝ පිරිස ඇති, දිගුකලක් පැවිදිව සිටි, රජවරුන්ගෙන් සම්මාන ලද, මහළු, කිර්තිමත් ආගමික නායකයෙක්යයි මෙහි දක්වා ඇත. **සටහන**: ඒ එ ආගමික නායකයන් තමන්ගේ ඉගැන්වීම් පිළිබඳව ප්‍රකාශ කොට ඇත්තේ අජාසත් රජතුමාටය. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි.(1) ශ්‍රමණඵල සූත්‍රය, EDN: The Fruits of the Homeless Life.

▲**අනංගණ**- No blemish: අනංගණ යනු දැඩි කෙළෙස් නොමැතිබවය. දැඩි කෙළෙස් නොමැති පුද්ගලයන් වර්-ග 2 කි: 1) එක් පුද්ගලයෙක් හට දැඩි කෙළෙස් නොමැත, එහෙත් ඒබව ඔහු නොදනි. එමනිසා ඔහු සියලු කෙළෙස් පහකර, විමුක්තිය ලබා ගැනීම ගැන නොදනී. 2) තවත්,

පුද්ගලයෙක් හට දැඩි කෙළෙස් නොමැත, ඒබව ඔහු දනි, එමනිසා, කෙළෙස් පහකර ගැනීමට ඔහු කටයුතු කරයි. **බලන්න:** අංගන. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (1): 1.1.5 අනංගණ සූත්‍රය, පි.74, EMN: 5: Anangaṇa Sutta-Without Blemishes, p.94.

▲ **අනගාරික හා අගාරික-** Anagārika & Agārika: ආධ්‍යාත්මික ජීවිතය පිණිස ගිහිගෙයි කටයුතු වලින් නික්මුන පුද්ගලයා, පැවිදි ජීවිතයක් පිණිස පුරුදු පුහුණුවන තැනැත්තා අනගාරික ලෙසින් දක්වා ඇත. ශ්‍රමණ ජීවිතයට ඇතුල්වනතෙක් ඔවුන් අටසිල්රකි. අගාරික ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ගිහිගෙයට ලැදිවී සිටින පුද්ගලයාය. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ**: පි. 58: "**අනාගාර:** ශ්‍රමණභූමිය, ගෙයක් නැත්තා".

▼ **වෙනත් මූලාශ්‍ර:** 1."ගිහිගෙය හැර පැවිදිවීම අනගාරික ය. පබ්බජාවට නමකි. අගාරික යනු ගෙයට හිතවීමය, එනම්. අඹුදරුවන්ට, කර්මාන්ත කිරීමට ආදියට ඇලීම": **ශ්‍රී සද්ධර්-ම කෝෂය**, පි. 208.

▲**අනඤ්ඤාත-ඤානස්සාමීති ඉන්ද්‍රිය** - I shall come to know the unknown: මගඵල ලබන විට ඇතිවන ඉන්ද්‍රියකි. **බලන්න:** අඤ්ඤා, ඉන්ද්‍රිය.

▲ **අනත්ත සංඥාව:** පාලි: **අනත්ත සඤ්ඤා-** Perception of Non-self: අනත්ත සංඥාව යනු, සකස්වූ සියලු ධර්-මතාවන්හි 'මමය, මගේය, මගේ ආත්මය' යයි පාලනය කිරීමට දෙයක් නැති බව අවබෝධකර ගැනීමය. මෙම සංඥාව වැඩිම නිවන සාක්ෂාත්කරගැනීමට උපකාරිවේ. **බලන්න**: භාවනා, දසසංඥා.

▼**කරුණු 6 ක අනුසස් දැකීමේ ප්‍රතිලාභය** වන්නේ අසිමිතවූ අනත්ත සංඥාව - සියලු ධර්මතා අනත්ත යන වැටහීම- වඩා ගැනීමට හැකිවීම යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: එනම්: 1) මම සියලු ලෝකය පිලිබඳ (තණ්හා, දිට්ඨි) හඳුනාගැනීම් නැතිව සිටින්නෙමි 2) මගේ (මානය) යන්න අහවර කරගනිමි 3) මගේය යන මමංකාරය අහවර කරගනිමි 4) පෘථග්ජ නයන් හා අනුමෝදනා නොවන අවබෝධයක්-නුවණක් මම ලබා ගන්නෙමි 5) හේතුප්‍රත්‍ය මම පැහැදිලිවම දැක ගන්නෙමි 6) හේතු ඵල නිසා ඇතිවන ධර්මතා මම පැහැදිලිවම දැක ගන්නෙමි. **"සබ්බලොකෙ ච අතම්මයො භවිස්සාමි. අහඩකාරා ච මෙ උපරුජ්ඣිස්සන්ති. මමඩකාරා ච මෙ උපරුජ්ඣිස්සන්ති. අසාධාරණෙන ච ඤාණෙන සමන්නාගතො භවිස්සාමි. හෙතු ච මෙ සුදීටේඨා භවිස්සාමි. හෙතුසමුප්පන්නා ච ධම්මා"** (I will be without identification in the entire world, I-makings will cease for me. Mine-makings will cease for me. I will come to possess knowledge not shared with worldlings. I will have clearly seen causation. I will have clearly seen causally arisen phenomena) **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.2.5.9. අත්තමය සූත්‍රය, පි. 275, EAN: 6: 104. 9. without Identification, p. 363.

▼**අනත්ත සංඥාව වැඩිය යුතු ආකාරය**: **බලන්න:** භාවනා, ගිරිමානන්ද සූත්‍රය.

▲ **අනත්තානුපස්සනාව**- Anaththaanupassana: අනත්තානුපස්සනාව යනු පංච උපාදානස්කන්ධයේ, ඒ ඒ ස්කන්ධ (රූප, වේදනා...) අනාත්ම බව නුවණින් ආවර්ජනය කිරීමය, ප්‍රඥාවෙන් විපස්සනා කිරීමය. බුදුන්

වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, එසේ, පංච උපාදානස්කන්ධයේ අනාත්ම බව දකිමින් වාසය කරනවිට, ඒ පිලිබඳ පිරිසිඳ අවබෝධය ඇතිවේ, සියලු දුකින් මිදීමට හැකිවනබවය. **සටහන:** අංගු.නි: (4) 7 නිපාතය: අනුසය වග්ගයේ: අනත්තානුපස්සි සූත්‍රයේ, සත් ආරිය පුද්ගලයෝ, සියලු ධර්-මතාවන්හි අනත්තානුපස්සිව වාසය කරන බව පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: සත් ආරිය පුද්ගලයෝ. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (3): ඛන්ධසංයුත්ත: 1.3.4.14 අනත්තානුපස්සනා සූත්‍රය, පි. 350, ESN: 22: Khandasamyutta: IV: 149.14 Contemplating non-self, p. 1111.

▼ **අනත්තානුපස්සි** වඩන ලෝකයට ආහුණෙය්‍ය, පාහුණෙය්‍ය වන උතුම් පුද්ගලයන් 7 ක් ගැන මෙහි විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍රය**:අංගු.නි: (4) 7 නිපාත:අනුසයවග්ග: 7.1.2.6 අනත්තානුපස්සි සූත්‍රය, පි.318.

▲**අන්තරා පරිනිබ්බායි** (පාලි): **අතරතුර පරිනිර්වානය**-Attainer of nibbāna in the interval: ධර්මයේ අන්තරාපරිනිබ්බායි යනුවෙන් පෙන්වා ඇත්තේ අනාගමීව, මෙලොව හැර සුද්ධාවාසයක පහළවන කාලය අතරතුර අරහත්ව, පරිනිර්වානය -පරිනිබ්බානය ලැබීමය. **බලන්න**: අනාගාමි. **ශබ්දකෝෂ**: **පා.සිං.ශ**: පි.53: **"අන්තරා පරිනිබ්බායි**: ආයුෂයාගේ මැද කොටස නොගෙවා අතරදී කෙලේශ පරිනිර්වායෙන් පිරිනිවන්පානා පුද්ගලයා".

▼**අන්තරා පරිනිබ්බායි ලබන ආකාර 3 කි:**: 1) දවස මුළුල්ලේ ගින්නෙන් රත්වුණ යකඩ ගුලියක්, තළනවිට, ගිනි පුපුරක් මතුවී, සැනයෙන් නිවීයන ලෙසින්, අනාගාමි උතුමා මෙලෙව හැර යන අතරතුර පරිනිබ්බානය ලබයි. 2) දවස මුළුල්ලේ ගින්නෙන් රත්වුණ යකඩ ගුලියක්, තළනවිට, ගිනි පුපුරක් මතුවී, ඉහලට නැගී, උඩදී නිවීයන ලෙසින්, අනාගාමි උතුමා මෙලොව හැර යන අතරතුර පරිනිබ්බානය ලබයි. 3) දවස මුළුල්ලේ ගින්නෙන් රත්වුණ යකඩ ගුලියක්, තළනවිට, ගිනි පුපුරක් මතුවී, ඉහලට ගොස්, නැවත පොළොවට පහත්වී, පොළවට වදින්නට පෙර නිවීයන ලෙසින්, අනාගාමි උතුමා මෙලොව හැර යන අතරතුර පරිනිබ්බානය ලබයි. **බලන්න**: උපශ්‍රන්ථය:5. **සටහන:** භික්ඛු බෝධිට අනුව: '... the three similes suggest that the "attainer of nibbāna in the interval" attains nibbāna before actually taking rebirth'. **බලන්න**: EAN: note: 1536, p. 655. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4): 7 නිපාත: 7.2.1.2. පුරිසගති සූත්‍රය, පි. 402, EAN:7: 55.2 Destinations of Persons, p. 387.

▲ **අනවද්‍ය ධර්ම හා සාවද්‍ය ධර්ම**- Blameless Dhamma and blameworthy Dhamma: අනවද්‍ය ධර්මය යනු නිදොස්-නිවැරදි දහමය. සාවද්‍ය ධර්මය යනු සදොස්- වැරදි දහමය. අනවද්‍ය දහම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ විමුක්තිය ලබාදෙන සම්මා දිට්ඨිය ඇතුළු අංග 10 යය. සාවද්‍ය දහම නම් වැරදිමග ගැනීමය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත සාධු වග්ග: 10.3.4.7 සාවජ්ජ සූත්‍රය, පි.470, EAN: 10: Good: p.548.

▼**අනවද්‍ය ධර්ම**: 1) අක්‍රෝධය 2) එදිරි නැතිබව 3) අනුන්ට අවමන් නොකිරීම 4) අහංකාර නොවීම-නිරහංකාර, 5) ඉරිසියා නොවීම 6) නොමසුරුබව 7) අමායාව 8) කපටිනැතිබව 9) හිරිය 10) ඔත්තප්පය (non-anger, non-hostility, non-denigration, non-insolence, non-envy, non-miserliness, non-deceitfulness, non- craftiness, moral shame, moral dread)

සාවද්‍ය ධර්ම: 1) ක්‍රෝධය 2) එදිරිය 3) අනුන්ට අවමන් කිරීම 4) අහංකාරය, 5) ඉරිසියාව6) මසුරුකම 7) මායාව 8) කපටිබව 9) හිරි නැතිබව-අහිරිකය 10) ඔත්තප්ප නැතිබව- අනොත්තප්ප.
සටහන: අංගු.නි: (1): 2 නිපාත:පුග්ගලවග්ග: 4.3.4.5 වජ්ජපුග්ගල සූත්‍රයේ: වැරදි ක්‍රියා කරන (තුන්දොරින්) පුද්ගලයන් 3 දෙනක් හා වැරදි ක්‍රියානොකරන-අනවද්‍ය පුද්ගලයෙක් ගැන විස්තර කර ඇත.
මූලාශ්‍ර:අංගු.නි: (1):2 නිපාත:17: 1 අකුසල පෙය්‍යාලය සූත්‍ර, පි.230, EAN:2: XVII, Unwholesome R. , p. 74.
▲**අනවද්‍ය සුඛය** -happiness of blamelessness
අනවද්‍යසුඛය යනු තුන්දොරින් යහපත් ක්‍රියා පමණක් ඇතිව ගෙවන ජීවිතය ගැන සතුටුවීමය. **බලන්න**: ගිහිසුඛ.
▲**අනාගතභය**- Future perils
අනාගතභය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ දහම් මගේ ගමන් කරනවිට සිදුවිය හැකි හානි හා අනතුරුය, ඒ නිසා මග සාක්ෂාත් කරගැනීමට නොහැකිවේ: 1) සර්ප යෙක් දෂ්ඨ කිරීමෙන් මරණයට පත්වීම 2) වැළඳු ආහාරයක් නොදිරවීම නිසා මරණයට පත්වීම 3) පය ගලකට හැපී වැටීම නිසා මරණයට පත්වීම 4) නපුරු වන සිව්පාවන්ට හසුවීම නිසා මරණයට පත්වීම 5) සොරුන්ට හසුවීම නිසා මරණයට පත්වීම 6) අමනුෂ්‍ය බියක් නිසා මරණයට පත්වීම 7) මතුවේ මහලුබවට පත්වීම නිසා පුහුණුව කරගැනීමට නොහැකිවීම 8) මතුවේ ලෙඩ රෝග පීඩා ඇතිම නිසා පුහුණුව කරගැනීමට නොහැකිවීම 9) මතුවේ දුර්-භික්ෂයන් ඇතිවී ආහාර හිඟ වීම නිසා පුහුණුව කරගැනීමට නොහැකිවීම 10) මතුකල වන ප්‍රදේශ වලට හානි සිදුවීම නිසා ඒවා අතහැර මිනිසුන් බහුල ස්ථාන වල වාසය කිරීමට සිදුවීම නිසා පුහුණුව කරගැනීමට නොහැකිවීම 11) මතුවේ සංඝභේදයක් සිදුවීම නිසා පුහුණුව කරගැනීමට නොහැකිවීම. එම කරුණු ආවර්-ජනය කර බලවත් වීරිය ඇතිකර මාර්ගය සාක්ෂාත් කරගැනීමට යුහුසුළු විය යුතුය යි බුදුන් වහන්සේ අවවාද වදාළහ. **සටහන්**: * මේ සූත්‍රය දේශනා කර ඇත්තේ ආරණ්‍ය වනසේනාසනයන්හි වාසය කරන සංඝයාටය ** ධම්ම විනයට ඇති අනාගත භය, පිළිබඳව **බලන්න**: ධර්ම විනය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.2.3.7 හ 5.2.3.8 සූත්‍ර, පි. 184, EAN: 5: 77.7 & 78.8 suttas, p. 267.
▲**අනාගාමී**- non-returner: ධර්මයට අනුව විමුක්ති මගේ තෙවනි ඵල සමාපත්තිය අනාගාමීය. ඔරම්භාගිය සංයෝජන පහකර ගැනීමෙන් අනාගාමීවේ. මේ ලෝකයේ අනාගාමීවූ උතුමා ඒ භවයේදී අරහත්බව නොලැබුවොත්, මරණින් මතු සුද්ධාවාස නම්වූ බ්‍රහ්මලෝකවල උපතලබා, එහිදී විමුක්තිය සාක්ෂාත් කරගනී. නැතහොත්, ඒ අතරතුර කාලයේ දී අරහත්වය ලබා පරිනිබ්බානයට පත්වේ. **බලන්න:** ඕරම්භාගිය සංයෝජන, අන්තරා පරිනිබ්බායි. **සටහන**: සූත්‍ර දේශනාවන්ට අනුව, බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ වාසය කල පුක්කුසාති භික්ෂුව, අනාථ පිණ්ඩික සිටුවරයා, දීඝායු උපාසක ආදීන් අනාගාමීව, මරණින් මතු සුද්ධාවාසයන්හි උපත ලබා ඇත.**බලන්න**: උපශ්‍රන්ථය:1,2,3.
ශබ්දකෝෂ: පා.සි.ශ: පි. 58: "**අනාගාමී**: න+ අගාවී- අනාගාමි පුද්ගලයා, උත්පත්ති වශයෙන් කාමභාවයට නොඑන ස්වභාව ඇත්තා- **අනාගාමිතා**".

B.D: p.28: "**Non-Returner**, is a noble disciple on the 3rd stage of holiness". **P.T. S**: p.80: "**an + āgāmin**- one who does not return, a Never-Returner, one who has attained the 3rd stage … So near is the Anāgāmin to the goal, that after death he will be reborn in one of the highest heavens and there obtain Arahantship, never returning to rebirth as a man".

▼ **අනාගාමී උතුමන් දිට්ඨිසම්පන්නය, අවෙච්චාසහගත ප්‍රසාදයෙන් යුක්තය**: බුදුන් වහන්සේ පිලිබඳ නියත විශ්වාසය ඇති අනාගාමී උතුමන් දිට්ඨිසම්පන්නය (accomplished in view), අවෙච්චාසහගත ප්‍රසාදයෙන් යුක්තය (unwavering confidence). **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.2.2.3 නිට්ඨිඛත සූත්‍රය හා 10.2.2.4. අවෙච්චප්පසන්න සූත්‍රය, පි.244, EAN:10:63.3 Certainty and 64 (4) Unwavering p. 519.

▼ **අනාගාමීබව ලැබූවිට කාමලෝකයේ කර්ම සුද්ධාවාසයෙහි ඵල නො දරයි**: මේ සසුනේ ආරිය ශ්‍රාවකයා, අභිජ්ජාව හා ව්‍යාපාදය පහකර, මනා සිහිය ඇතිව, සම්ප්‍රජන්‍යය ඇතිව, සතිය පිහිටුවාගෙන, මෙත්තා සහගත සිත ඇතිව, මෙත්තා භාවනාව වඩයි. තමාට මෙන්ම සියලු ලෝක සත්ත්‍වයන්ට- සිව් දිසාවට, උඩ හා යට යන සෑම දිසාවන්ටම අප්‍රමාණවූ, මහග්ගතවූ , විපුලවූ, මෙත්තා සහගත සිත, සතුරුබව නැතිව, ව්‍යාපාදය නැතිව, පතුරුවයි. එසේ භාවනා යෝගී භික්ෂුවට මෙසේ වැටහේ: " පෙරදී මගේ සිත සීමිතව, නොදියුණුව තිබුනේය. එහෙත්, දැන් මගේ සිත අප්‍රමාණය, මනාව වර්ධනයවී තිබේ. (කාමලෝකයට) ප්‍රමාණවූ කර්ම, මා කරා පරලොවට නො පැමිණේ". **"...සො එවං පජානාති: 'පුබ්බෙ ඛො මෙ ඉදං චිත්තං පරිත්තං අහොසි අභාවිතං. එතරහි පන මෙ ඉදං චිත්තං අප්පමාණං සුභාවිතං. යං ඛො පන කිඤ්චි පමාණකතං කම්මං, න තං තත්‍රාවසිස්සති, න තං තත්‍රාවතිට්ඨති' ති"** (Previously, my mind was limited and undeveloped, but now it is measureless and well developed. No measurable kamma remains or persists there). **සටහන්:** * අටුවාවට අනුව, ප්‍රමාණවූ කර්ම නම් කාමලෝකයේ ඵල විපාක දීමට නියමිත කම්මවෙ. ආරිය ශ්‍රාවකයා, අනාගාමී බව ලබාගත් නිසා- හෝ අනාගාමීබවට පැමිණීමට නියත නිසා, ඔහු සුද්ධාවාසයක යළි උපත ලබා නැවත මිනිස්ලොව උපතකට නොපැමිණේ. කාමලෝකයේ කර්-මවලට, සුද්ධාවාසයකදී විපාක ඇතිකිරීමට හැකියාව නැත. **බලන්න:** EAN: notes: 2186 & 2191, p. 685. ** මෙත්තා චේතෝ විමුක්තිය ඇතුළු සියලු සතර බ්‍රහ්ම විහාර එසේ පුරුදු පුහුණු කරගැනීම මගින් අනාගමීබව ඇතිකරගෙන, කාමලෝකයේ ඵල දෙන කර්ම අවසන් කරගත හැකිවේ යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: බ්‍රහ්මවිහාර. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 10 නිපාත:10.5.1.9. කරජකාය සූත්‍රය, පි.582, EAN:10: 219.9 The Deed Born Body, p.561.

▼**අනාගාමී ඵලය** ලැබීමට සාක්ෂාත් කරගතයුතු ධර්මතා: 1) අශ්‍රද්ධාව හැර ශ්‍රද්ධාව ඇතිකරගැනීම 2) අහිරිකය හැර හිරි ඇතිකරගැනීම 3) අනොත්තප්ප හැර ඔත්තප්ප ඇතිකරගැනීම 4) කුසිතකම හැර වීරිය ඇතිකරගැනීම 5) අසිහිය හැර සිහිය ඇතිකරගැනීම 6) අනුවණකම හැර ප්‍රඥාව ඇතිකරගැනීම. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (4): 6 නිපාත:6.2.2.1 අනාගාමී ඵල සූත්‍රය, පි. 238, EAN:6: 65.1 Non-Returner, p. 358.

▼**අනාගාමී පුද්ගලයෙක් අරහත්බව ලැබීම**: අනාගාමි උතුමෙක්, අරහත්වයට පත්වීමට කරුණු 3 ක් සම්පූර්ණයෙන්ම පහකළ යුතුය: 1) **මාන අනුසය (**underlying tendency to conceit) 2) **භවරාග අනුසය** (underlying tendency to lust for existence) 3 **අවිද්‍යාව (**ignorance). උද්දම්භාගිය සංයෝජන 5 සහමුලින් පහකරගත්විට අරහත්මගඵල සාක්ෂාත්වේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න:**උද්දම්භාගිය සංයෝජන. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4):7 නිපාත: 7.2.1.2**.** පුරිසගති සූත්‍රය, පි. 402, EAN: 7: 55.2. Destinations of Persons, P. 387.

▼**අනාගාමී උතුමෙක් රහත්බව ලබාගන්නා ආකාර 7 කි: 1 -3** ආකාර හඳුන්වන්නේ **අන්තරා පරිනිබ්බායි** ලෙසින්ය (attainer of nibbāna in the interval). **4** **උපහච්චපරිනිබ්බයි (**attainer of nibbāna upon landing) **5** **අසංඛාර පරිනිබ්බායි (**attainer of nibbāna without exertion) **6** **සසංඛාරපරිනිබ්බායි** (attainer of nibbāna through exertion) **7** **අකනිට්ඨගාමි (**heading toward the akaniṭṭha realm). **බලන්න**: සප්ත පුරිස ගති. **සටහන: B.D** (ශබ්දකෝෂය) p.29 :එම ආකාර 7 පිළිබඳව විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4):7 නිපාත: 7.2.1.2. පුරිසගති සූත්‍රය, පි. 402, EAN: 7: 55.2. Destinations of Persons, P. 387.

▼**අනාගාමී උතුමන් බ්‍රහ්මලෝකයේ උපත ලැබීම**

ගෞතම බුද්ධ සාසනයේ අනාගාමී මගපල ලැබූ භික්ෂූන් හත් නමක්, අවිහ බ්‍රහ්මලෝකයේ උපත ලබා, එහිදී විමුත්තිය ලැබූබව සටිකාර සූත්‍රයේ දක්වා ඇත. ඒ උතුමන්: උපක, පලගන්ඩ, පුක්කුසාති, භද්දිය, භද්දදේව, බාහුදන්ති, පින්ගිය භික්ෂූන්වේ.

මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (1): දෙවපුත්ත සංයුත්තය: 2.3.4 සටිකාර සූත්‍රය, පි. 40, ESN: 2: Devaputta samyutta: 24.4 Ghaṭīkāra, p. 201.

▲ **අනාත්ම:** පාලි: **අනත්තා**– Not-self

අනාත්ම හෙවත් ආත්මයක් නොමැතිබව (අනත්ත) බුදුදහමේ ත්‍රිලක්ෂණය ලෙසින් පෙන්වා ඇති මූලික සිද්ධාන්තයේ තෙවෙනි ධර්මතාවයය. **බලන්න**: අනිච්ච දුක්ඛ හා අනාත්ම.

▼ **පංච උපාදානස්කන්ධයේ** අනාත්මබව දැකීම විමුක්තිය ය:

"රූපං භික්ඛවෙ අනත්තා ,වෙදනා ... සඤ්ඤා... සඞ්ඛාරා... විඤ්ඤාණං අනත්තා. එවං පස්සං ...සුතවා අරියසාවකො රූපස්මිම්පි ...වෙදනායපි... සඤ්ඤායපි... සඞ්ඛාරෙසුපි ... විඤ්ඤාණස්මිම්පි නිබ්බින්දති. නිබ්බින්දං විරජ්ජති, විරාගා විමුච්චති, විමුත්තස්මිං විමුත්තමිති ඤාණං හොති: ඛීණා ජාති වුසිතං බ්‍රහ්මචරියං කතං කරණීයං නාපරං ඉත්ථත්තායාති පජානාතීති"

රූපය...වේදනාව... (මුළු පංච උපාදානස්කන්ධයම) අනාත්ම යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. ඒ දැක කළකිරීම ඇතිකරගන්නා ආරිය ශ්‍රාවකයා, ඒවාට නොඇලි විමුක්තිය ලබා ගනී. **සටහන:** සංයු.නි (3) ඛන්ධසංයුත්තයේ, අනිච්චවග්ගයේ: පංච උපාදානස්කන්ධයේ අනාත්ම බව විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සළායතනසංයුත්ත: අනිත්‍ය වග්ග: 1.1.2.3 අනත්ත සූත්‍රය, පි. 66, ESN: 35: Salayatana samyutta: 14.3 Impermanent, p. 1018.

▲ **අනාතාපි**-Non-ardent

අනාතාපි ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කෙළෙස් තවන වීරිය- දැඩිවීරිය- උනන්දුව නොමැතිබවය, අලසබවය. එවැනි පුද්ගලයන්හට ආරිය මග සපුරා ගත නොහැකිය. **බලන්න**: ආතාපි. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි: ඉතිවුත්තක: 2.1.7 අනාතාපි සූත්‍රය, පි. 382.

▲**අනාථපිණ්ඩිකසිටු**-Anathapindikasitu:**බලන්න:**උපග්‍රන්ථය:3.

▲ **අනාදරය:** පාලි**: අනාදරියං**-no-affection- disrespect

අනාදරය යනු ආදරය නොමැතිබවය, තවත් කෙනෙක් කෙරෙහි සැලකිල්ලක්, ගෞරවකිරීමක් නැතිබවය. ධර්-මයට අනුව, අනුන්ට අනාදරය කිරීමට, අගෞරව කිරීමට බලපාන මූලික කරුණු නම්: 1) දහම පිලිබඳ අශ්‍රද්ධාව නිසා 2) පාපමිත්‍ර ඇසුර නිසා 3) මුරණ්ඩු සිතක් තිබීම නිසා මුරණ්ඩුබව-වැරදි නිවැරදි කරගැනීමට ඇති අකමැත්ත. මේ අවගුණ දහම් මගට බාධාවන්ය. හිරි ඔත්තප්ප හා අප්‍රමාදය ආදී ගුණ ඇතිකර ගැනීමෙන් එම අවගුණ පහකර ගත හැකිබව මෙහිදී පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි:(6):10 නිපාත:10.2.3.6.තයොධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN:10: 76. 6. Incapable, p. 524.

▲ **ආනන්තරික කම්ම:** පාලි: **ආනන්තරිකම්ම**-Āanatarika-Kamma - actions with immediate destiny: ආනන්තරික කම්ම බලවත් කම්ම විපාක ඇති කරයි. එනම්, වෙනත් කම්මයක් ඵල දීමට ඉඩ නොතබා, එම කම්මයෙහි විපාක වහා ඵල දෙනබවය. මේ ගණයට වැටෙන යම් පාප කම්මයක් හෝ පුණ්‍ය කම්මයක් කලේ නම්, වෙනත් කම්මයක් පල විපාක දීමට පෙර ඒ කම්ම පළමුව විපාක විදීමට සිදුවේ. **බලන්න:** පංච ආනන්තරික කම්ම. **ශබ්දකෝෂ**: **පා.සිං.ශ:** පි. 128: "**ආනන්තරියකම්ම:** අනතුරු අත් බවේ විපාක දෙන කම්ම්වෙ. කුසල කම්ම : අෂ්ට සමාපත්ති, අකුසල: පඤ්චානන්තරිය කම්ම".

B.D: p. 10: "**Ānantarika-Kamma**: 'Actions with immediate Destiny'.

▼ **ආනන්තරික කම්ම** සිදුකළ කෙනෙකුට, යහපත් ධර්මය ශ්‍රවණය කළද, ආධ්‍යාත්මික මගට ඇතුළුවිය නොහැකිය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.2.4.3 වොරෝපිත සූත්‍රය, පි. 264, EAN:6: 87.3 Murderer, p. 361.

▲**ආනන්තරික චිත්තසමාධිය:** පාලි: **ආනන්තරිකො චෙතො සමාධියො-** Uninterruptd mental concentration: ආනන්තරික චිත්ත සමාධිය යනු අතරතුර නොනැවතී පවතින සිතේ එකඟතාවය -සමාධියය. (Un interrupted mental concentration). **ශබ්දකෝෂ**: **පා.සිං.ශ:** පි. 128: "**ආනන්තරිකසමාධි:** මාර්-ගයට අනුව ලැබිය යුතු ඵලය, සෝවාන් ආදී ඵල සතර". **B.D**: p.11: "**Ānantariya**: the 'immediacy' is a name for that concentration of mind which is associated with such insight (vipassanā) as is present in any one of the 4 kinds of super mundane path-consciousness (ariya-puggala) and which therefore is the cause of the immediately following consciousness as its result or fruition (phala)".

▼**ආනන්තරික චිත්ත සමාධිය** දුෂ්ප්‍රතිවිධ්‍ය ධර්මයකි, අවබෝධය පහසු නැති, දුකසේ අවබෝධ කරගතයුතු දහමකි. **බලන්න:** දුෂ්ප්‍රතිවිධ්‍ය ධර්ම. **සටහන**: * ආනන්තරික යනු අතරතුර සිදීමක් නොමැති බවය- සමාධිය ලැබූ පසු විදර්ශනා නුවණ ඇතිවී යම් මගඵලයක් ලැබීමය ** මේ සමාධිය

විදර්ශනාවට අනතුරුව ඇති මාර්ගය ලෙසින් බු.ජ.ත්‍රි: දක්වා ඇත. **බලන්න**: පි. 486 . ** The arising of a 'path-moment' (Stream-Entry, etc.) after insight. **බලන්න**: EDN: note: 1137, p. 384. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384

▼**ආනන්තරික චිත්ත සමාධිඥානය**

නෙක්කම්මය නිසා සිතේ ඇතිවන එකඟ බව අවික්ෂේප සමාධිය වේ. එම සමාධිය නිසා සිතේ ඇතිවන පිරිසිදුබව නිසා ආසවයන් (කාම, භව, දිට්ඨි, අවිද්‍යා ආදී ආශ්‍රව) බිඳදමා ගැනීමේ නුවණ- ප්‍රඥාව ආනන්තරික චිත්ත සමාධි ඥානයවේ. **"අවිකෙඛපපරිසුඳ්ධත්තා ආසවසමුචෙජදෙ පඤ්ඤා ආනන්තරිකසමාධිඤ්ඤාණං'යි"**. **සටහන:** * නෙක්ක්ම්මය (නෛෂ්ක්‍රම්‍යය) නිසා ඇතිවන සිතේ එකඟබව- සමාධිය, ක්‍රමයෙන් මාර්ග ඥානය ඇති කිරීමට සමත්වේ. එමගින්, ආසවයන් ක්ෂය කිරීමට හැකියාව ලැබේ. සෝතාපන්න, සකදාගාමී, අනාගාමී හා අරහත් මග ඵල නුවණ අනුක්‍රමයෙන් ලැබී ආසව බිඳී යයි. **බලන්න**: ආසව. **මූලාශ්‍ර:** බු.නි: පටිසම්භිදා මග : 1 : 32. ආනන්තරික චිත්ත සමාධි ඥානය, පි. 202.

▼ **වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1**. "ආනන්තරික සමාධිය යනු කුමක්ද? සෝතාපත්ති මග්ග, සකදාගාමි මග්ග, අනාගාමි මග්ග, අරහත්ත මග්ග, යන මේ මාර්ග හතරෙන් ඕනෑම එකක් සඳහා කියන නමකි ආනන්තරික සමාධිය යන්න". https://dhamma.lk.ingreesi.com/2019/12/590.html

▲**ආනන්ද තෙර** -Ānanda Thera: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

▲**අනාපත්ති**- Anapaththi: අනාපත්ති ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ යම් ඇවතක් පිලිබඳ වැරදි ලෙස ගැනීමය. ඇවැතක්, ඇවතක්-වරදක් නොවේයයි පැවසීම හා ඇවතක් නොවන දෙයක් ඇවතක් යයි පැවසීම. එමිනිසා බොහෝදෙනාට අයහපත, දුක ඇතිවන බවද, සසුනේ පිරිහීමට හේතුවන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: ඇවත **සටහන:** විස්තර පිණිස බලන්න: අංගු.නි: 1 නිපාතය: 12 අනාපත්තිවග්ගය**.**

▲ **ආනාපාන සතිය**-Mindfulness on in and out breathing

ආනාපාන සතිය**:** හුස්ම ගැනීම පිටකිරීම පිලිබඳ සිහිය පැවැත්වීම, ආස්වාස-ප්‍රශ්වාසය පිළිබඳව සිහියෙන් හා නුවණින් යුතුව කරන භාවනාවය. 'ආන' යනු ආශ්වාසය වේ; 'අපාන' යනු ප්‍රශ්වාසය වේ. ආනාපානසතිය භාවනාවක් ලෙසින් වඩා ගැනීමෙන් මහත්ඵල මහා ආනිසංසස ලැබෙන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. ගිරිමානන්ද සූත්‍රයේ ආනාපානසතිය සංඥාවක් ලෙසින් වඩාගැනීම විස්තරකර ඇත. විස්තර පිණිස **බලන්න**: ම.නි: ආනාපානසති සූත්‍රය හා ම.නි හා දී.ඝ.නි: සතර සති පට්ඨාන සූත්‍ර හා සංයු.නි: ආනාපානසංයුත්තය.

▼ **ආනාපානසති භාවනාව** යහපත්ලෙසින් වඩාගැනීමෙන්, දුක ඇතිකරන බාහිරචිතක්ක (කාමරාග ආදී) ය සන්සිඳේ, නිවන ලබාගැනීමට හැකිවේ යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**:බු.නි:ඉතිවුත්තක:3.4.6 අශුභානුදර්-ශි සූත්‍රය, පි. 453.

▼ **බුදුන් වහන්සේ** බහුලව කොට යෙදෙන විහරණය ආනාපානසති සමාධියය. එම විහරණය: ආරියවිහාර, බ්‍රහ්මවිහාර, තථාගතවිහාර ලෙසින් හැඳින්වීම සුදුසුය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත .(It is a noble dwelling, a divine dwelling, the Tathāgata's dwelling). **මූලාශ්‍ර**:

සංයු.නි: (5-2):මහාවග්ග: ආනාපානසංයුත්ත:10.2.1 ඉච්ඡානංගල සූත්‍රය, පි.136, ESN:54: Anapanasamyutta: 11.1 Icchanangala, p. 2168.

▲**අනායුෂ-** Anayusa: අනායුෂ ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ජීවත්වීමට ඇති කාලය, ආයුෂ කෙටිබවය. **බලන්න**: ආයුෂ. ආයුෂ කෙටිවීමට හේතු කරුණු: සතප්‍රයාකාරිවිම-කයට යහපත ඇතිලෙසින් අහාර නොගැනීම, ආහාරයෙහි මාත්‍රා නොමැතිවීම -පමණ නොදැනීම, අහාර යහපත් ලෙසින් දිරවා ගැනීමට නො හැකිවීම, නියමිත (සුදුසු) වේලාව තුල පිණ්ඩපාතය පිණිස නොහැසිරීම, බ්‍රහ්මචාරී ජීවිතයක් නොගෙනයාම, ශිලසම්පන්න නොවීම ,පාපමිත්‍ර සේවනය. **මූලාශ්‍රය**:අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: ගිලානවග්ග: 5.3.3.5 හා 5.3.3.6 සූත්‍ර, පි.258.

▲ **අනාවරණ ඥානය** - Anawarana Nana

අනාවරණ ඥානය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ තථාගතයන්ට පමණක් ඇති සර්වඥතා ඥානයය. එම නුවණ ආවරණයවී නොමැත, එනිසා අනාවරණ ඥානය වේ. **"තථාගතයන් වහන්සේගේ සර්වඥතා ඥානය කවරේදයත්: හැම සංඛත අසංඛත දෙය නිරවශෙෂ කොට දනී...අතීතයේවූ... අනාගතයේ සිදුවන... වර්තමානයේ ඇති සියල්ල දනී..." සටහන:** මේ සූත්‍රයේ සර්වඥතා ඥාන විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි: පටිසම්භිදාමග්ග -1: මහාවග්ග, ඥානකතා: 72-73 අණාවරණ ඥානය, පි. 258.

▲ **අනාවරණ ධම්ම-** Non-Obstructive Dhamma: අනාවරණ ධම්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සප්ත බොජ්ඣංගයන්ය. ඒවා විමුක්තිය පිනිසවේ. මේ දහම් මගින් නීවරන යටපත්කර, යථා බව එළිකරන නිසා ඒවා අනාවරණ ධම්ම වේ. **බලන්න**: බොජ්ඣංග ධම්ම. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (5-1):මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්තය: 2.4.4. අනාවරණ සූත්‍රය, පි. 216, ESN:46: Bojhangasamyutta: 34.4 Non Corruption sutta, p. 1769.

▲ **අනාවිල සඞ්කප්පො (**පාලි**): පිරිසිදු සංකල්පනා-** Purified intention

දහමට අනුව අනාවිලසඞ්කප්ප යනු පිරිසිදු චේතනා ඇතිබවය- සම්මා සංකප්පය. එනම්, කාම, ව්‍යාපාද, හිංසා විතක්ක ප්‍රහීණය කර ඇතිබවය. මේ ගුණ ඇත්තේ ආරියන්ටය.**බලන්න**: ආරිය වාසස්ථාන. **සටහන: පා.සිං.ශ:** පි. 59: **අනාවිල:** නොකැළඹුණු, චංචල නොවන, මඩරහිත, කෙළෙස් රහිත".

▼**ආරියෝ,** වැරදි සංකල්පනා- කාම, ව්‍යාපාද, හිංසා- බැහැර කර ඔවුන්ගේ සංකල්පනා පිරිසිදු කර ගෙන ඇත: **"කථඤ්ච භික්ඛවෙ, භික්ඛු අනාවිල සඞ්කප්පො හොති. ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛුනා කාමසඞ්කප්පො... බ්‍යාපාදසඞ්කප්පො... විහිංසාසඞ්කප්පො පහීනො හොති, එවං ඛො භික්ඛවෙ, භික්ඛු අනාවිල සඞ්කප්පො හොති".** (Here, a bhikkhu has abandoned sensual intention, intention of ill will, and intention of harming. It is in this way that a bhikkhu has purified his intentions) **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.1.2.9-10 පඨම ආරියවාස හා දෙවෙනි අරියවාස සූත්‍ර, පි.82-84, EAN:10: 19.9 & 20.10 Abodes of the Noble Ones, p. 498-499.

▲**අනාරියමග-**Anariyamaga: අනාරිය මග ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ආරිය මගට විරුද්ධ මගය: මිථ්‍යාදිට්ඨිය ගැනීමය. **බලන්න:** ආරියමග

▲ **අනාරිය අටමග-** Ignoble eightfold path: අනාරිය අටමග යනු ආරිය අටමගට විරුද්ධමගය, මිථ්‍යාදිට්ඨිය ආදී අංග අට ගැනීමය.
▲**ආනාරිය ධොවනය-** ignoble washing: අනාරිය ධොවනය- සේදීම, අවැඩදායකබව මෙහි පෙන්වා ඇත. දකුණුදිග පිහිටි (ඉන්දියාවේ) ගමක් වැසියන්, තමන්ගේ මියගිය නෑදෑයන් භූමදානය කරති. මළකඳ දිරාගිය පසු, ඔවුන් ඒ තැන හාරා මිණිඇට ගෙන, ඒවා සෝදා පවිත්‍ර කර ඒවාට මල් සුවඳ දුම් ආදියෙන් පුජාකරති. නැකත් ශාස්ත්‍රයට අනුව, ශුභ වේලාවක් පැමිණිවිට, ඔවුන් ඒ ඇට රැගෙන හඬමින් විලාප දෙති. ඉන්පසු නැකතට අනුව අහාර පාන ආදිය ගෙන, නැටුම් වැයුම් ආදිය රඟ දැක්වීම් කරති. **බලන්න:** EAN: note 2146, p. 683. එම ධොවනය තමන් වහන්සේ ප්‍රතික්ෂේප නොකරණ බව, එහෙත් එවැනි අනාරිය වූ, පහත්වූ, අවැඩදායකවූ සේදීම මගින් අර්-ථයක්- ආධ්‍යාත්මික මගේ දියුනුවක් නොවන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත**. බලන්න**: ආරිය ධොවනය. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6)10 නිපාත, සමණසඤ්ඤා වග්ග: 10.3.1.7. ධොවන සූත්‍රය,පි.416, EAN:10: 107-7 Dhovana, p.542.
▲ **අනාරිය පරියේෂණය** -Ignoble search: දහමට අනුව අනාරිය පරියේෂණය යනු ආරිය නොවන සෙවීම: ආධ්‍යාත්මික ජීවිතය ගැන නො සෙවීම යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. " මේ ලෝකයෙහි ඇතැම් පුද්ගලයෝ, තමන් ජාතිය ස්වභාවය ... ජරාව ස්වභාවය ව්‍යාධිය ස්වභාවය... තමන් මරණය ස්වභාවය ඇතිව සිටින්නේ, ජාතිය... ජරාව... ව්‍යාධිය ...මරණය ස්වභාවය ඇති දෙයක් ගැනම සොයයි, තෙමේ ශෝකය ඇතිවසිටින්නේ, ශෝකය ඇති දෙයක් ගැනම සොයයි, තෙමේ කෙලෙස් ඇතිවසිටින්නේ, කෙලෙස් ඇති දෙයක් ගැනම සොයයි". එලෙස තමන් ජාති, ජරා, මරණ ආදියට බැස ගෙන, එම ස්වභාවයම ඇති වෙනත් අය සොයමින් සසර පුරා සැරිසැරීම, දුක් ඇති කරයි, සසර දික්කරගනී. **මූලාශ්‍ර:**ම.නි:(1)1.3.6 අරියපරියේසනසූත්‍රය,පි.414,EMN: 26,The Noble Search, p. 242.
▲ **අනාරිය වෝහාර** - Ignoble Declaration: අනාරිය වෝහාර යනු ආරිය නොවන- මිථ්‍යා ප්‍රකාශයන්ය: 1) අදෘෂ්ටයෙහි දෘෂ්ටවාදිත- නොදැක දුටු බව කීම 2) අශ්‍රැතයෙහි ශ්‍රැතවාදිත- නොඅසා ඇසුබව කීම 3) අමුතයෙහි මුතවාදිත- දැනීමක් නැතිව දැනීම ඇතිබව කීම 4) අවිඥතයෙහි විඥාත්වාදිත- විඥානයෙන් නොවිඳ, විඳිනලදබව කීම 5) දැක, නුදුටු බව කීම 6) අසා, නොඇසූ බව කීම 7) දැනීමක් ඇතිව නොදැනුනා යයි කීම8) විඳ, නොවින්ද යයි කීම. (Saying that one has seen what one has not seen, saying that one has heard what one has not heard, saying that one has sensed what one has not sensed, saying that one has cognized what one has not cognized. There are these four ignoble declarations). **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.5.5.8 අනරියවොහාර සූත්‍ර2 කි, පි. 494, EAN:4: 250.8 Declarations-suttas, p. 231.
▲**අනාරිය සුඛය**-Anariyasukha: ආරියනොවන-පෘතග්ජනයා විඳින කම්සුව-සැපය මින් අදහස්කරයි. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: සුඛවග්ග සූත්‍ර, පි.192.

▲**අනාසවසුඛය**-Anasawasukha: අනාසවසුඛය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ආසව-ආශ්‍රව රහිත සිතට ඇතිසුවයය. රහතන්වහන්සේට ඇති සුවයය. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: සුඛවග්ග සූත්‍ර, පි.192
▲**අනාරිය සුඛල්ලිකානුයෝගය**-Anariya sukallikaanuyoga
සාමාන්‍ය පුහුදුන් මිනිසා සේවනය කරන කාමසේවනය මින් අදහස්කරයි. මෙය දහම් මග වැඩිම පිණිස හිතකරනොවේ. **බලන්න:**සුඛල්ලිකානු යෝගය. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි:(3) 6.පාසාදිකසූත්‍රය-ඡෙදය:17,පි. 210, EDN:29.The delightful discourse-Para:23,p. 318.
▲ **අනාසව ධම්ම හා සාසව ධම්ම** - The taintless Dhamma & the tainted Dhamma: අනාසව ධම්ම යනු කෙළෙස් ඇතිනොකරන දහමය, එනම් සම්මා මගය. සාසව ධම්ම යනු කෙළෙස් ඇති කරන (ආසව ඇතිකරන) දහමය, එනම් මිථ්‍යා දිට්ඨිය ගැනීමය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: සාධු වග්ග: 10.3.4.6 සාසව සූත්‍රය, පි.470, EAN: 10: Good, p.548.
▲ **අනිච්ච, දුක්ඛ හා අනාත්ම:** පාලි: **අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා-** Impermanent, suffering, not-self: ත්‍රිලක්ෂණය ලෙසින් දක්වා ඇති අනිච්ච දුක්ඛ හා අනාත්ම දහම බුදුදහමේ මූලික සිද්ධාන්තයන්ය. **බලන්න:**ත්‍රිලක්ෂණය. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ**:පි. 58: "**අනාත්ම:** ආත්මය නොවන්නේ අනාත්මනම්. එයතමන් වශයෙහි නොපවත්නාවූ අරුතෙන්ද ද ස්වාමියෙක් නැති අරුතෙන්ද ද ශූන්‍යතා අරුතෙන්ද ආත්මය ප්‍රතික්ෂේප කරන යන අරුතෙන්ද අනාත්ම නම්" පි.59: "**අනිච්ච**: නිත්‍ය නොවන, සෑමකල්හි නොපවතින". පි.321: **දුක්ඛ**: දුක...දුක්ඛඛන්ධ: දුක්රැස, දුක් ගොඩ...". **B.D**: p.12: "**Anattā**: Not-self, Non-ego…impersonality is the last of the 3 characteristics of existence. p. 14: "**Anicca**: Impermanent- is the 1st of the 3 characteristics of existence, the other 2 are suffering- dukkha & not-self-anattā. Impermanence is a basic feature of conditioned phenomena be they material or mental…" p.54: "**Dukkha**: Pain, painful feeling, which may be bodily and mental…".
▼**අනිච්ච දුක්ඛ හා අනාත්ම බව අවබෝධ කරගැනීම**: අභ්‍යන්තර සය ඉන්ද්‍රියන් -සළායතන: ඇස, කණ, නාසය, දිව, කය හා මනස යන සය ඉන්ද්‍රියන් හා ඒවා මගින් අල්ලා ගන්නා බාහිර අරමුණු 6 : රූප, ශබ්ද, ගඳසුවඳ, රස, පහස, දහම් කරුණු යන මේ හැම අනිච්ච ස්වභාවය ගනී. යමක් අනිච්චනම් එය දුකය. යමක් දුක නම් එය අනාත්මයය. යමක් අනාත්මනම් එය: **'මෙය මගේ නොවේ, මෙය මම නොවෙමි, මෙය මගේ ආත්මය නොවේ'** යයි යථාබව මනා නුවණින් දැකිය යුතුවේ. එලෙස දකින ආරිය ශ්‍රාවකයා, සය ඉන්ද්‍රියන් කෙරෙහි කලකිරේ; කළකිරිම-නිබිද්දාව නිසා විරාගය ඇතිවේ, විරාගය නිසා නිරෝධය- විමුක්තිය ඇතිවේ. **සටහන්:** * බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ: අතීතයේ පැවති, අනාගතයේ පහළවන, වර්-තමානයේ පවතින සය ඉන්ද්‍රියන් හා බාහිර අරමුණු 6 : අනිච්චය දුකය අනාත්ම යයි නුවණින් දැකිය යුතු බවය. ** දහම් කරුණු (මනසට හසුවන අරමුණු-mental phenomena) ලෙස පෙන්වා ඇත්තේ තුන්ලෝකය: කාම,රූප හා අරූප ලෝක 3 පිලිබඳ අරමුණුය -**බලන්න:** ESN: note: 4, p.1354 ** **ගිරිමානන්ද සූත්‍රයේදී**

අනිච්ච හා අනාත්ම සංඥා ආවර්-ජනය කරණ ආකාරය පෙන්වා ඇත . **බලන්න**: භාවනා. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සළායතනසංයුත්ත: අනිච්ච වග්ග සූත්‍ර-12 , පි. 28, ESN:35: Salayatanasamyutta: The Impermanent, p. 1219, සංයු.නි: (3): ඛන්ධසංයුත්ත: සූත්‍ර, පි.65, ESN:22: Khanda Samyutta: Impermanent: suttas, p. 1018.

▼**වෙනත් සූත්‍ර මූලාශ්‍ර:** 1. සංයු.නි: ඛන්ධසංයුත්තයේ අනිච්ච වග්ගයේ සූත්‍ර. 2. සංයු.නි: සළායතන වග්ග: වේදනා සංයුත්තයේ අනිච්ච වග්ගයේ සූත්‍ර.

▼**අනිච්ච දුක්ඛ හා අනාත්ම බව (ත්‍රිලක්ෂණය) අවබෝධ කරගැනීමේ අනුසස්**: මෙහි අනුසස් 6 ක් පෙන්වා ඇත: 1) සියලු සංඛාරයන්හි ත්‍රිලක්ෂනය දකින පුද්ගලයා දහමට අනුකූලවූ අවබෝධය ලබාගනී (අනුලෝමක්ෂාන්තිය ඇතිවීම-will possess a conviction in conformity with the teaching) 2) අනුලෝමක්ෂාන්තිය ඇතිවිට, නියතලෙසින්ම කුසල දහමේ සමන්නාගතවේ (සම්‍යක්තව නියාමය- the fixed course of rightness) 3) සම්‍යක්තව නියාමය ඇතිවිට: සෝතාපන්නබව ඇතිවේ 4) ...සකදාගාමී බව ඇතිවේ 5)...අනාගාමීබව ඇතිවේ 6)...අරහත්බව ඇතිවේ. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (4) 6 නිපාත:ආනිසංසවග්ග: 6.2.5.3-6.2.5.5 සූත්‍ර 3 කි, පි.272, EAN:6: 98.3 Impermanent, p.363.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1**. "**The Three Signata: Anicca, Dukkha**, **Anattā"** by Dr. O.H. de A. Wijesekera, BPS: Wheel 20, 2008. **2. "The Three Basic facts of Existence I: Impermanence (Anicca)-Collected Essays**", BPS: Wheel 186-187, 2008. **3**. **"The Three Basic facts of Existence II: Suffering (Dukkha) - Collected Essays**", BPS: Wheel 191-193, 2006. **4**. **"The Three Basic facts of Existence III: Egolessness (Anattā) - Collected Essays**", BPS:Wheel 202-204, 2008. **5**. "**Anattā and Nibbāna Egolessness and Deliverance"** by Nyanaponika Thera, BPS: Wheel 11, 2008.

▲ **අනිච්ච:** පාලි: **අනිච්චං-** Impermanent: අනිච්ච හෙවත් අනිත්‍යබව-වෙනස්වීයනබව-විපරිනාමය, බුදුදහමේ ත්‍රිලක්ෂණය යනු, ධර්මයේ මූලික සිද්ධාන්තයේ පළමු ධර්මතාවය ය.

▼**අනිච්චබව අවබෝධය විමුක්තිය පිණිසය**: බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ:රූපය, වේදනාව, සංඥාව, සංස්කාර හා විඥානය (පංච උපාදාන ස්කන්ධයම) අනිත්‍ය බවය. ඒබව නුවණින් අවබෝධ කරගත් ආරිය ශ්‍රාවකයා ඒ සියල්ල ගැන කලකිරේ, කලකිරීම නිසා ඒවාට නොඇලේ. නොඇලීම නිසා- විරාගය නිසා (කෙළෙසුන්ගෙන්) මිදෙයි. එවිට, මිදුනබව (විමුක්තිය) මෙසේ නුවණින් අවබෝධ කරගනී (ප්‍රත්‍යවෙක්ෂා ඥානයෙන්): 'ජාතිය අභවරවිය, මග බඹසර වැස නිමාකර ගතිමි, (නිවන) පිණිස කලයුතු හැම කරනලදී. රහත්බව පිණිස වෙනත් කළයුතු දෙයක් නොමැත'. **"රූපං භික්ඛවෙ අනිච්චං, වේදනා... සඤ්ඤා... සඞ්ඛාරා... විඤ්ඤාණං අනිච්චං. එවං පස්සං ...සුතවා අරියසාවකො රූපස්මිම්පි... වෙදනායපි... සඤ්ඤායපි... සඞ්ඛාරෙසුපි... විඤ්ඤාණස්මිම්පි නිබ්බින්දති. නිබ්බින්දං විරජ්ජති, විරාගා විමුච්චති, විමුත්තස්මිං විමුත්තමිති ඤාණං හොති: ඛීණා ජාති වුසිතං බ්‍රහ්මචරියං කතං කරණීයං නාපරං ඉත්ථත්තායාති පජානාතීති"**. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සළායතනසංයුත්ත: අනිත්‍ය වග්ග:

1.1.2.1.අනිත්‍ය සූත්‍රය, පි. 66, ESN:35: Salayatanasamyutta: 12.1 Impermanent, p. 1018.

▲ **අනිච්ච සංඥාව**: පාලි: **අනිච්චසඤ්ඤා**- perception of impermanence: අනිච්ච සංඥාව ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සියලු ලෝකයේම සකස්වූ ධර්-මතා වෙනස්වී නැතිවී යන ස්වභාවය මෙනෙහි කිරීමය. නිවන සාක්ෂාත් කර ගැනීමට උපකාර කරගන්නා භාවනා ක්‍රමයකි. **බලන්න**: දස සංඥා.

▼**අනිච්ච සංඥාව මෙනෙහි කිරීම**:**බලන්න**: භාවනා

▼**අනිච්ච සංඥාව** බහුලව වඩා ගැනීමෙන් සියලු කාම රාග, සියලු රූපරාග, සියලු භවරාග, සියලු අවිද්‍යාව, සියලු අස්මිමානය ප්‍රහීණය වේ. **සටහන:** කාම රාගය, අනාගාමී බව ලැබීමෙන් පහවේ, භවරාග, අවිද්‍යාව, අස්මිමානය අරහත්වය මගින් පහවේ. **බලන්න**: ESN: note: 215, p. 1198. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (3): බන්ධසංයුත්ත: 1.2.5.10 අනිච්චසංඥා සූත්‍රය, පි. 294, ESN:22: Khandasamyutta: 102.10 Perception of Impermanence, p. 1093.

▲ **අනිච්චානුපස්සි**- Mindful reflection of Impermanent

මෙය අනුසති භාවනාවකි. සැදැහැයෙන් පැවිදිවූ කුල පුත්‍රයන්ට සුදුසු භාවනාවක් යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. පංච උපාදානස්කන්ධයේ අනිච්චබව මෙනෙහි කරන භාවනාවකි, එම අනුසතිය යහපත් ලෙස දියුණු කරගැනීමෙන් සියලු දුකෙන් මිදේ යයි මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (3) බන්ධසංයුත්ත:කුක්කුලවග්ග: 1.3.4.12 අනිච්චානුපස්සි සූත්‍රය, පි.348.

▼ **අනිච්චානුපස්සි** වඩන ලෝකයට ආහුණෙය්‍ය, පාහුණෙය්‍ය වන උතුම් පුද්ගලයන් 7 ක් ගැන මෙහි විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍රය**:අංගු.නි: (4) 7 නිපාත:අනුසයවග්ග: 7.1.2.6 අනිච්චානුපස්සි සූත්‍රය, පි.318.

▲ **අනිකේතසාරි**- Roam without an abode: අනිකේතසාරි යනු ගෙයක් නොමැතිව, කෙළෙස් නොමැතිව හැසිරෙන මුණිවරයා. බුදුන් වහන්සේ හඳුන්වන පදයකි. මහාකච්චාන තෙරුන් මෙසේ වදාළහ: “ කෙනෙක් කෙසේනම් නිවසේ නො හැසිරෙන්නා වේද? (අනිකේතසාරි)- අභ්‍යන්තර සලායතන මගින් බාහිර අරමුණු (නිමිති) අල්වානොගෙන, සියළු කාම තණ්හා ප්‍රහිනය කළ භාග්‍යවතුන් වහන්සේ අනිකේතසාරීවේ” **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (3): බන්ධසංයුත්ත: හාලිද්දීකානි සූත්‍රය, පි. 42, ESN: 22: Kahandasamytta, 3.3 Haliddkani, p. 1011.

▲ **අනීතික ධම්ම**-Anitika Dhamma: අනීතික ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ නිදුක්බවය. අනීතික ධම්ම නම් නිදුක්ස්වභාවය ඇති දහමය, එනම් නිවනය, නිවන් මගය. **මූලාශ්‍රය**:සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග: අසංඛත සංයුත්ත: 9.2 අනීතික හා අනීතික ධම්ම සූත්‍ර, පි.688.

▲ **අනිදර්ශන විඥානය**- Non manefestive consciousness: අනිදර්ශන විඥානය යනු විඥානය නො පිහිටන තැනය, විඥානය දැකීමට නොහැකි තැනය. එනම් නිවනය. **බලන්න**: නිවන.

▲ **අනිමිත්ත චෙතෝවිමුක්තිය:** පාලි: **අනිමිත්තා චෙතොවිමුත්ති**- mark less liberation of the mind: අනිමිත්ත චෙතෝ විමුක්තිය නිස්සාරණිය ධාතු 6 න් එකකි. අනිමිත්ත යනු නිමිති අල්වා නොගැනීමය. එනම්, විඥානය නිමිතිකරා ඇදීයාමෙන් මුදවා ගැනීමය. නිවන ලබා ගැනීමට

පිහිටවන විමොක්ක දොරටු 3 න් එකකි, චේතෝවිමුක්තියකි. **බලන්න:** නිස්සාරණිය ධාතු, විමොක්ක, චේතෝවිමුක්තිය. **සටහන**: අටුවාවට අනුව මේ විමුක්තිය බලවත් විදර්ශනාවකි (බල විපසසනා). මේ විමුක්තිය ඇතිවිට රාග නිමිති, රූප නිමිති, නිත්‍ය නිමිති (ස්ථිර) (the marks of lust, the marks of form, and the marks of permanence etc.) විඥානය විසින් අල්ලා නොගන්නා නිසා, එය, අරහත්ඵලය ලැබීමය යි ද (අරහත්ඵලසමාපත්ති) පවසයි . **බලන්න**:EAN: note: 1266, p. 643.
▼**සියලු නිමිති (**රූප නිමිති ආදී**)** අල්වා නොගැනීම අනිමිත්ත චෙතෝ විමුක්තිය ය : **නිස්සරණං හෙතං... සබ්බ නිමිත්තා නං යදිදං අනිමිත්තා චෙතොවිමුත්තී ති**- It is the escape from all marks, namely, the markless liberation of the mind). **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4): 6 නිපාතය: 6.1.2.3 නිස්සාරණිය සූත්‍රය, පි. 40, EAN:6: 13.3 Escape, p. 321.
▲**අනිමිත්ත සමාධිය**- Sign less concentration: අනිමිත්ත සමාධිය, නිවනට මගකි. **බලන්න:** විමොක්ක දොරටු තුන. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): අසංඛතසංයුත්ත:9.2.7 අනිමිත්තසමාධි සූත්‍රය, පි. 667, ESN:43: Asnkathasamyutta: Concentration-vii, p. 1509.
▲ **අනිමිසලෝචන පූජාව** - Animisalochna pujawa: අනිමිස යනු ඇසපිය නොගැසීමය. බුදුන් වහන්සේ, සම්බෝධිය ලබා දෙවන සතියේදී, තමාහට පිහිටවූ බෝධි රුක දෙස බලා කෘතඥතාව දක්වමින් කළ පූජාව අනිමිස ලොචන පූජාව ලෙසින් හඳුන්වයි. මෙය බෞද්ධයන්ගේ පිළිගැනීමකි. මේ පිළිබඳව සූත්‍ර දේශනාවන්හි සටහනක් නැත. බලන්න: උපග්‍රන්ථය:6, සත්සතිය. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ:** පි. 60: "අනිමිස ලොචනපූජා: තථාගතයන් වහන්සේ බුදුව දෙවන සතියේහිදී අනිමිස ලෝචනයෙන් කළ බෝධි පූජාව". **සටහන**: පූජ්‍ය නාරද හිමි මෙසේ පවසයි: "මේ ස්ථානයේ අශෝක මහා රජු විසින් 'අනිමිසලෝචන චේතිය' ඉදි කරනලදී. අදද ඒ සෑය එහි දැකිය හැකිය". **බලන්න**: සිංහල දීපවංශය- සම්පාදක: චන්ද්‍රදාස කහඳව ආරච්චි, පි. 31.
▲ **අනිස්සිත සීලය**- Anissitasila: ශීලය නිශ්චිතව නොගෙන, පුරන ලෞකික ලෝකෝත්තර සීලය මින් අදහස්කරේ. **බලන්න**: ශීලය
▲ **අනිස්සිතෝව විහරති**- Dwell with independent: අනිස්සිතෝව විහරති යනු ලෝකයට ඇති ඇලීම හා ගැටීම නැතිව නිදහස්ව වාසය කිරීම. පරාධීනව නොව, ස්වාධීනව සිටීමය. මගඵල ලැබූ උතුමන්ගේ විහරනයකි. **සටහන්**: * **සතිපට්ඨාන සූත්‍රයේදී** කායානුපස්සනාව ආදී සෑම අනුපස්සනාවක් අවසානයේදීම, යෝගියා " **අනීස්සිතෝව විහරති න ච කිඤ්චි ලෝකේ උපාදියති**" යයි දක්වා ඇත. ** One is *independent* (*anissito*) of the dependencies of craving and views, and *fully quenched* by the quenching of defilements (*kilesaparinibbāna*) **බලන්න**: ESN: note: 27, p. 503. ** බු.නි: සුත්තනිපාත: **ද්වතානුපස්සනා සූත්‍රයේ**, මෙය නිවන පිණිස වැඩිය යුතු භාවනාවක් ලෙසින් පෙන්වා ඇත.
▲**අනුකම්පාව**-Compassion: අනුකම්පාව, දයාව-කරුණාව, ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. ආවාසයක වෙසෙන සංඝයා, ගිහියන් පිළිබඳව පස් ආකාරයකින් අනුකම්පාවෙන් කටයුතු කරති: 1) ඔවුන් අධිශීලයෙහි සාමදාන් කරවයි 2) චතුසත්‍ය ධර්ම යෙහි පිහිටවයි 3) ගිලන්ව සිටින්නේ නම් ඔවුන් වෙත එළඹී, සිහිය පිහිටුවා ගැනීමට උපදෙස් දෙයි 4) වෙනත්

පළාත් වලින් වැඩිහිටි සංඝයා පැමිණිවිට එබව ඔවුන්ට දන්වා පින් කරගැනීමට අවස්ථාව සලසා දෙයි 5) ඔවුන් දෙන ප්‍රණීත හෝ අප්‍රණීත බෝජන සතුටින් පිළිගනී. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.5.4.5 අනුකම්පක සූත්‍රය, පි. 450, EAN: 5: 235.5, Compassionate, p. 309.

▲**අනුධර්ම**- Anudhamma: ධම්මානුධම්ම පටිපදාවට පිළිපන් සංඝයා, විහරණය කරන දහම අනුධර්ම වේ: පංච උපාදානස්කන්ධය : 1) ගැන නිබිද්දාව සහිතව වාසය කිරීම 2) එහි අනිච්ච බව මෙනෙහි කිරීම 3) එහි දුක්බව මෙනෙහි කිරීම 4) එහි අනත්ත බව මෙනෙහි කිරීම. එසේ විහරණය කිරීමෙන් යළි උපත නවතා, දුකෙන් මිදිය හැකිය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (3): ඛන්ධසංයුත්ත: අනුධම්ම සූත්‍ර 4 කි, පි. 97, ESN: 22: Khandasamyutta:39.7 In accordance with the Dhamma-4 suttas, p. 1029.

▲**අනුවණ-** Unwise: අනුවණ ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, ධර්මය අවබෝධ කරගැනීමට ප්‍රඥාව නැතිබවය. අනුවණ කම අකුසල ඇතිකිරීමට හේතුවේ. අනුවණ පුද්ගලයා, බාලයා ලෙසින්ද හඳුන්වයි. **බලන්න**: අකුසල, ප්‍රඥාව, බාලයා.

▲**අනුසතිය:** පාලි: **අනුස්සති** -Recollections: යම් දහම් කරුණක් පිළිබඳ සිහිකිරීම, නිතර නිතර මතකයේ තබා ගැනීම, ආවර්ජනය අනුසතියය. ආධ්‍යාත්මික මග වඩා ගැනීමට උපකාරිවේ. අනුසති භාවනා නිවන පිණිස පවතී. **බලන්න**: අනුසති භාවනා. **ශබ්දකෝෂ : පා.සි.ශ**: පි.72: "**අනුස්සති**: සිහිකිරීම, ආවර්ජනා කිරීම, **අනුසසරණ**: මෙනෙහිකිරීම" **B. D**: p. 17: "Recollection, contemplation, meditation".**P.T. S**: p.113: "Anussati: remembrance, recollection, thinking, mindfulness".

▼**ගිහි ශ්‍රාවකයන්** අනුසති දහම් සිහිපත්කරමින් වාසය කිරීම යහපත්යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. අනුසති වඩන විට සිත කෙළෙස්වලින් මිදී සමනයවේ. පෘතග්ජන ලෝකයා සමග සමසිත් ඇතිව, නිදුකින් වාසය කිරීමට හැකියාව ලැබේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):11නිපාත: 2 අනුසති වගග: 11.2.1, මහානාම සූත්‍රය, 11.2.2 දුතිය මහානාම සූත්‍රය, පි.645-654 හා 11.2.3 නන්දිය සූත්‍රය,පි.658, EAN- 11: Recollection, 11.1 Mahanama, 12.1 Mahanama (2), p.570, 13.3. Nandiya, p.571, අංගු.නි: (1) 16**:** එකධම්මපාලිය, පි.100, EAN: 1: One thing, p. 47.

▼ **වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1**. "නැවත නැවත සිහිකිරීම අනුස්සතිවේ. අනුස්සති දස වදාරුම්වේ. බුද්ධානුස්සතිය ...උපසමානුසතිය ආදීවූ: **සද්ධර්ම කෝෂය,** පි. 232.

▲**අනුසති භාවනා**-Anussathi bhavana: දහම් අරමුණක් පිළිබඳව සිත එකඟකර, ඒ අනුව සමාධිය වඩා ගැනීම අනුසති භාවනාවය**.** අනුසති භාවනා වැඩිම නිවනට මගය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **සටහන්: *** විවිධ අනුසති භාවනා: 1 බුද්ධානු සතිය, 2 ධම්මානු සතිය, 3 සංඝානු සතිය,4 ශීලානු සතිය, 5 චාගානු සතිය, 6 දේවතානු සතිය, 7 කලණමිතුරු ගුණ සිහිපත්කිරීම,8 ආනාපාන සතිය, 9 මරණ සතිය, 10 අසුභානු සතිය, 11උපසමානුසතිය, 12 කායගතා සතිය. **බලන්න**: භාවනා. ** 1-6 දක්වා අනුසති පිළිබඳව: **බලන්න:** අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: ආහුනෙය්‍ය වග්ග හා අනුත්තරිය වග්ග:අනුස්සතිට්ඨාන සූත්‍රය.

▲**අනුසය:** පාලි: **අනුසයා**- Underlying Tendencies -latent tendency

අනුසය, ප්‍රවණතා, නැඹුරුකම්, නිදිගත් කෙලෙස් (latent dispositions, Inclinations predispositions, sleeping along) ලෙසින්ද හඳුන්වයි. ධර්-මයේ අනුසය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සිතට යටින් ඇති, කෙළෙස්වලට ඇති නැඹුරුකම් වලටය. සිතයට නිදාගෙන සිටින ප්‍රවණතාවන්ටය-කෙළෙස්වලටය. (which conveys a sense of something that "lies latent", a dormant disposition or proclivity of the mind). අපගේ සිතතුළ අප්‍රකටව- යටපත්ව, නැත්නම් නිදාගෙන සිටින කෙළෙස් අනුසය වේ. නිදසුනක් ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ අළුයට ඇති ගිණි අඟුරුමෙන් අනුසය සිත තුළ අකර්-මන්‍යව සිටියත්, යම් සුළඟක් ඇතිවූවිට ගිනි පුපුරු ඇතිවී, ගිනිදැල් මතුවී ඉහලට නගින සේ, අවස්ථාව ඇතිවූවිට අනුසය එළියට පැමිණෙන බවය. නැවත නැවත එම කෙළෙස් මතුවී සිතේ පැලපදියම් වේ. මේවා අනුසය ධර්මතා වන්නේ එමගින් යලි උපතක් පිණිස කරුණු සකස් කර දෙන නිසාය. **ශබ්දකෝෂ : පා.සි.ශ**: පි.73: '**අනුසය**: සත්ත්වයන්ගේ සිත්තුළ නැවත නැවත උපදනා කෙලෙස් සත්දෙන...'. **B.D**: p. 42: '**Underlying Tendencies**: 7 proclivities, inclinations or tendencies…'. **P.T.S**: p. 111: '**Underlying Tendencies**: the persistence of a dormant or latent disposition, predisposition…'

▼**බුදුන්වහන්සේ** අනුසය ධම්ම හතක් (**සත්ත අනුසය**) පෙන්වා වදාළේ ආධ්‍යාත්මික ජීවිතයේ -බ්‍රහ්මචරියාවේ පරමාර්ථය නම් අනුසය ප්‍රහාණය කිරීමය-සහමුලින්ම උපුටා දැමීම බවය: **"...සත්තන්නං භික්ඛවෙ අනුසයානං පහානාය සමුච්ඡේදාය බ්‍රහ්මචරියං වුස්සති. කතමෙ සත්තන්නං: කාමරගානුසයො, පටිඝානුසයො,දිට්ඨානුසයො, විචිකිච්ඡානුසයො, මානානුසයො, භවරාගානුසයො, අවිජ්ජානුසයො..."**. **1) කාමරාගානුසය-** kāmarāgānusayo : කාම රාගය පිළිබඳව සිත යට ඇති ආශාව (underlying tendency to sensual desire). පංචකාමයට සිත යටවී යාම කාමරාගානුසය ඇතිවීමට මූලිකහේතුව වේ. **2) පටිඝානුසය -** paṭighānusayo : ව්‍යාපාදය- තරහ ගැන සිත යට ඇති කැමැත්ත (underlying tendency to aversion). කිසියම් දෙයක්, පුද්ගලයෙක් ගැන අකමැත්තක්, ගැටීමක් ඇතිවීම පටිඝානුසයට මුල්වේ. **3) දිට්ඨානුසය -** diṭṭhānusayo : වැරදි දිට්ඨි (මිථ්‍යාදිට්ඨි) පිළිබඳව යටි සිතේ රැඳි පවතින මත (underlying tendency to wrong views). සක්කායදිට්ඨිය නිසා සිතේ ඇති කර ගන්නා විවිධ මත නිසා දිට්ඨානුසය ඇතිවේ. **4) විචිකිච්ඡානුසය-** vicikicchānusayo : ධර්-මතා ගැන යටි සිතේ රැඳි ඇති සැක (underlying tendency to doubt-uncertainty) බුද්ධ ධම්ම සංඝ ආදීවූ අටස්ථාන පිලිබඳ විශ්වාසය නොමැතිවීම විචිකිච්ඡානුසයට පදනමය. **5) මානානුසය**-mānānusayo: මානය-මමත්වය ගැන යටි සිතේ රැඳි පවතින අදහස්. (underlying tendency to conceit). මානය, අහංකාරය (pride) ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **6) භවරාගානුසය-** bhavarāgānusayo**:** යළි යළි ඉපදීමට යටි සිතේ ඇති ආශාව. (underlying tendency to passion for continuation). එනම් කාමභවය,රූපභවය හා අරූප භවයන්හි යළි උපත ලබාගැනීමට ඇති ආශාව භවරාගානුසයට මූලික හේතුවවේ. **7) අවිජ්ජානුසය-** avijjānusayo : (අවිද්‍යාව**)** චතුසත්‍ය නොදැනීම පිළිබඳව යටි සිතේ රැඳි

පවතින අදහස් (underlying tendency to ignorance). ආරිය සත්‍ය - චතුරාර්-ය සත්‍යය ගැන ඇති අනවබෝධය අවිද්‍යානුසයට පදනමවේ. බුදුන් වහන්සේ වදාළේ තල්ගසේ මුල, සහමුලින්ම සිඳ දමා විනාශ කරණ ලෙසින් සියලු අනුසය ප්‍රහාණය කල භික්ෂුව: තණ්හාව සිඳ, සංයෝජන ගලවා, මානය සහමුලින්ම නැතිකර, සසර දුකින් මිදුන උතුමෙක් බවය: (තල්ගසේ මුල සිඳීමේ උපමාව). **"... යතො ච ඛො භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො කාමරාගානුසයො... පටිඝානුසයො ... දිට්ඨානුසයො... විචිකිච්ඡානුසයො, මානානුසයො, භවරාගානුසයො, අවිජ්ජානුසයො පහීනො හොති... උච්ඡින්නමූලො තාලාවත්ථුකතො අනභාවකතො ආයතිං අනුප්පාදධමෙමා, අයං වුච්චති භික්ඛවෙ, භික්ඛු නිරනුසයො අච්ඡෙච්ඡි තණ්හං වාවත්තයි සඤ්ඤොජනං සම්මා මානාභිසමයා අන්තමකාසි දුක්ඛස්සාති..."**
මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (4):7 නිපාත: 7.1.2.1. අනුසය සූත්‍රය හා අනුසය පහාන සූත්‍රය, පි. 312, EAN:7: 11.1 and 12.2. Underlying tendencies, p. 371.
▼ **අනුසය පෝෂණයවීම**: **සලායතන මගින්** අල්ලා ගන්නා බාහිර අරමුණු පිළිබඳව කෙනෙක් තුල අකුසල සිතිවිලි හටගත් විට, ඒවා ගැන සතුටට පත් වේ නම්, ඒ ගැන නිතරම සිත යොමු කරයි නම් (ප්‍රපංච කරයි නම්), එම සිතුවිලි දිගින් දිගටම පවත්වාගෙන යන්නේ නම්, එමගින් අනුසය ධර්-මතා ඇතිවී විපුල බවට පත්වේ. අනුසය යනු කෙලෙස් ආරම්භවන මූලික අවස්ථාවය. ඒවා සිතේ දැඩිව අල්වාගෙන කටයුතු කිරීම නිසා ඒවා ආසව (ආස්‍රව-ආශ්‍රව - Taints) බවට පත්වේ. අයෝනිසෝමනසිකාරයෙන් කටයුතු කිරීම අනුසය ඇතිවීමට හේතුවේ. දහම් මග පිළිබඳව සිහි නුවණ ඇතිව කටයුතු කරන්නේ නම් (යෝනිසෝමනසිකාරයෙන්), ඉන්ද්‍රිය සංවරය ඇතිව සිටින්නේ නම් අනුසය ඇතිවීම වලකා ගැනීම පහසුවේ. දහම් මග නො වඩන්නේ නම්, අනුසය ධර්-මතා, ආසව බවට පත්වී නිවන දුර කරයි. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි : (1): 1.2.8 මධුපිණ්ඩික සූත්‍රය**,** පි. 291, EMN:18 Madhupiṇḍika Sutta, p. 196.
▼ **බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා** වදාළේ ළදරුවන් තුළ පවා අනුසය පවතින බවය. කුඩා ළමයෙක් හට පංච උපාදානස්කන්ධය ගැන නිසි අවබෝධය නොමැති වුවත්, සක්කාය දිට්ඨිය සිත තුළ අනුසය ලෙසින් රැඳී පවතී. එසේම ළදරුවෙකුට දහම ගැන දැනුමක් නොමැති වුවත්, විචිකිච්ඡාව අනුසය සිත යට ඇත. අනුසය ධර්මය පිළිබඳව පැහැදිලි අවබෝධය ලබාගැනීම මගින් ඒවා දුරු කරගැනීම පහසුවේ. **මූලාශ්‍ර:** ම.නි:(2): 2.2.4. මහා මාලුංක්‍යපුත්ත සූත්‍රය,පි.180, EMN: 64-The Greater Discourse to Mālunkyāputta, p. 503.
▼ **බුදුන් වහන්සේ වදාළේ** සප්ත අනුසයන් පිලිබඳ විශේෂ ඥානය- අභිඤ්ඤාය (direct knowledge) ලබාගැනීම පිණිස, පිරිසිඳ දැනගැනීම පිණිස- පරිඤ්ඤාය (full understanding), මුළුමනින්ම විනාශ කර දැමීම පිණිස-පරික්ඛයාය (utter destruction), දුරුකිරීම පිණිස- පහානාය (abandon) ආරිය අටමග වැඩිය යුතුබවය. ඒ කෙසේද යත් මේ සසුනේ මහණ විවේකනිස්සිත, විරාගනිස්සිත, නිරොධනිස්සිත, වොස්සගගපරිනාමි කොට සම්මා දිට්ඨිය... ආදී වශයෙන් ආරිය අටමග වඩා, අනුසය ධර්මතා පහකර ගන්නේය: **"...ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු සම්මාදිට්ඨිං...සම්මාසමාධිං භාවෙති විවෙකනිස්සිතං විරාගනිස්සිතං නිරොධනිස්සිතං වොස්සගග පරිණාමිං. ඉමෙසං ඛො භික්ඛවෙ, සත්තන්නං අනුසයානං අභිඤ්ඤාය ...**

පරිඤ්ඤාය... පරික්ඛයාය...පහානාය අයං අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො භාවෙතබ්බොති" .**මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: මග්ග සංයුත්ත:ඔස වග්ග-1.16 අනුසය සූත්‍රය, පි.162, ESN: 45: Maggasamyutta, Floods: 175-5 Underlying tendencies, p. 1722.

▼ **බුදුසසුනේ මහණව්,** බඹසර විසීමේ අරමුණ, සියලු අනුසය ධම්ම ප්‍රහාණය කර නිවන් මග සාක්ෂාත් කරගැනීම සඳහා යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. අනුසය ප්‍රහාණය කිරීම පිණිස ආරිය අටමග වර්ධනය කරගත යුතුවේ. **මූලාශ්‍ර:** බසංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: මගග සංයුත්තය: 1.5.3 අනුසය සූත්‍රය, පි.72, ESN: 45: Maggasamyutta: 42.2 -Uprooting underlying tendencies sutta, p. 1651.

▼**කායගතා සතිය** වඩාගැනීමෙන්, විපුල කරගැනීමෙන් අනුසය ධර්ම සහමුලින්ම ඝාතනයවේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න**: කායගතා සතියේ ප්‍රතිලාභ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 1 නිපාත: කායගතාසති වග්ග සූත්‍ර, පි. 125, EAN:1: Mindfulness Directed to the Body, p.52.

▼ **වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1**. "...සිහිය හා විරිය නැතිව, ආයතන හයෙන් ගන්නා අරමුණු පිළිබඳව අයෝනිසෝ මනසිකාරයෙන් කටයුතුකිරිම නිසා අනුසය ධම්ම වර්ධනය වී, රාගය, දෝසය හා මානය ලෙසින් ප්‍රකට වේ. සක්කාය දිට්ඨිය ප්‍රහාණය වීමෙන් දිට්ඨානුසයත්, විචිකිච්ඡානුසයත් ප්‍රහාණය වෙයි. රාගානුසය හා පටිඝානුසය, අනාගාමී ඵලයට පත් වීමෙන් ප්‍රහාණය වෙයි. මානානුසය, භව- රාගානුසය සහ අවිජ්ජානුසය සම්පූර්ණයෙන් ප්‍රහාණය වන්නේ, අරහත් ඵලයට පත් වීමෙනි".

"දුරු කළ යුතු අනුසස්, කෙළෙස්" :අන්තර්ජාල ලිපිය:_පොතුහැර විපස්සී හිමි: බුදුසරණ අන්තර්ජාල කලාපය, 17.5.2009 https://www.budusarana.lk/budusarana/2009/05/17/tmp.asp?ID=vision02. **2. '**අනුසය නම් බලවත් ලෙස සිත්හි යටපත් ව පවතින කෙලෙස් ය. මේ කෙලෙස් අශ්‍රැතවත් පෘතග්ජන පුද්ගලයන් හා සමඟ භවයපුරා ම ගමන් කරනවා. ඉන් අදහස් වන්නේ කුමක් ද? සියලු කෙලෙසුන් නො නැසූ පුද්ගලයෙක් නම් චුතියෙන් අනතුරුව පටිසන්ධියක් ලබනවා. ඒ පටිසන්ධිය ලැබීම හඳුන්වන්නේ ගන්ධබ්බයාගේ පැමිණීම ලෙසයි. එසේ නැතිනම් පටිසන්ධි විඤ්ඤාණයේ පහළවීම ලෙසයි. මේ පටිසන්ධි විඤ්ඤාණය අලුත් ස්කන්ධ පංචකයක් හෝ පුංජයක් සකස් කිරීමට මූලාරම්භ වෙනවා. උපතක් හැටියට හඳුන්වන්නේ එයයි. මෙන්න මේ පටිසන්ධි විඤ්ඤාණය නැවත උපතක් ලබාදීමට හේතුවෙන අතර ඒ හා සමඟින් ම මේ අනුසය ධර්මයන්ගේ පැවැත්මක් එහි පවතිනවා. බලවත් ලෙස යටපත් වී තිබෙන මේ කෙලෙස් හඳුන්වන්නේ නිදිගත් කෙලෙස් හැටියටයි. ඉන් අදහස් කරන්නේ කුමක් ද? බලවත් ලෙස කෙලෙස් යටපත් වී පවතින නිසා සම්මතය අනුව යම් කෙනෙක් යහපත් වූ පුද්ගලයෙක් හැටියට හැසිරිය හැකියි. එනමුත් අර අනුසය ධර්ම නම් වූ කෙලෙස් බලවත් ලෙස යටපත්ව සිතෙහි පැවතිය හැකිය...' **'අනුසය ධර්මය'** :අන්තර්ජාල ලිපිය: මිරිස්සේ ධම්මික නාහිමි: බුදුසරණ අන්තර්ජාල කලාපය, 12.5.2019 https://www.budusarana.lk/budusarana/2019/05/12/tmp.asp?ID=vision04: **3**. **Underlying tendencies':** An article An article by Bhikkhu Anālayo, 2018,

https://www.buddhistinquiry.org/article/the-underlying-tendencies/ **4.** '**කෙළෙස් එක්දහස් පන්සියය**': සප්තඅනුසය විස්තරය,පි.258: :රේරුකානේ චන්දවිමල මහනාහිමි, 1973.
5. "**අනුසයෝ** යනු දුරුනොවීමෙන් සත්වයන්ගේ සිත් සතන්හි නැවත නැවත උපදනා කාමරාගය, පටිඝය, මානය, දිට්ඨිය, විචිකිච්ඡාය, භවරාගය, අවිජ්ජාය යන මේ කෙලේශයෝ 7 දෙනාය: **ශ්‍රී සද්ධර්ම කෝෂය**, පි. 234.
▲ **අනුසෝතගාමී** : පාලි: **අනුසොතගාමී** -Goes along with the stream
අනුසෝතගාමී යනු සසර ප්‍රවාහයට අනුව යෑමය. එසේ යන පුද්ගලයා අනුසෝතගාමිය- සසර ගමන් කරන තැනැත්තාය.
▼ **බුදුන් වහන්සේ අනුසෝතගාමී** පුද්ගලයා මෙසේ හඳුන්වා ඇත: මෙලොව පුද්ගලයෙක් වස්තුකාමය සේවනය කරයි. එමගින් පස්පව් ආදී පාප ක්‍රියා ද කරයි, ඔහු අනුසෝතගාමිය: **"කතමො ච භික්ඛවෙ, අනුසොතගාමී පුග්ගලො? ඉධ භික්ඛවෙ එකච්චො පුග්ගලො කාමෙ ච පටිසෙවති, පාපඤ්ච කම්මං කරොති අයං වුච්චති ... අනුසොතගාමී පුග්ගලො"**. (Here, someone indulges in sensual pleasures and performs bad deeds. This is called the person who goes along with the stream) **සටහන**: මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මය නොදත් අසත්පුරුෂයෙක් ගැනය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.1.1.5 අනුසෝත සූත්‍රය, පි. 34, EAN:4: 5.5 Along with the Stream, p. 148.
▲ **අනුත්තර ධම්ම**Unsurpassed Dhamma: බුදුන් වහන්සේ අනුත්තර ධම්ම (උත්රිතර දහම) මෙසේ පෙන්වා ඇත: 1) **දර්ශන අනුත්තර** (unsurpassed sight): බුදුන් හා බුද්ධ ශ්‍රාවකයන් දැකීමට ලැබීම.
2) **ශ්‍රවණ අනුත්තර** (unsurpassed hearing): දහම ශ්‍රවණය කිරීමට ලැබීම. 3) **ලාභ අනුත්තර** (unsurpassed gain): ශ්‍රද්ධාව ඇතිවීමෙන් නිවන් මග ලබාගැනීමට හැකිවීම 4) **සික්ඛා අනුත්තර**- අනුත්තර පුහුණුව (unsurpassed training): නිවන පිණිස ඇති පුහුණුව ලැබීම 5) **පාරිචරියා අනුත්තර**- අනුත්තර සේවය (unsurpassed service): බුදුන් හා බුද්ධ ශ්‍රාවකයන් හට සේවය කිරීමට ලැබීම. 6) **අනුස්සතා අනුත්තර**- අනුත්තර සිහිකිරීම-අනුසතිය (unsurpassed recollection): බුදුන් හා බුද්ධ ශ්‍රාවකයන්, ශ්‍රද්ධාවෙන් සිහිකිරීම. **බලන්න**:අනුසති භාවනා. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.1.3.10 අනුත්තරිය සූත්‍රය, පි. 92, EAN:6: 30.10 Unsurpassed Things, p. 329.
▲**අනුත්තර පුණ්‍යකෙත**-unsurpassed field of merit
අනුත්තර පුණ්‍ය කෙත යනු සංඝයා සතු ගුනයකි. යහපත් ලෙසින් දහම් මග පුහුණු කරන සංඝයාට කරන පුද පුජා සැලකිලි නිසා ලෝකයාට උතුම් යහපත් විපාක ඇතිවේ. මෙහිදී දක්වා ඇති උපමාව: සරු කෙතක වපුරන ධාන්‍ය මගින් සරු අස්වැන්නක් ලැබේ.එ ලෙසින්, සංඝරත්නයට කරන සැලකිලි නිසා ලෝකයාට මහා යහපත ඇතිවේ. **බලන්න**: සංඝගුණ., උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 11 නිපාත: අනුසතිවග්ග: 11.2.1 & 11.2.2 මහානාම සූත්‍ර, පි. 654, 11.2.3 නන්දිය සූත්‍රය, පි.658, EAN: 11: Recollection: 11.1 Mahanama, 12.1 Mahanama (2), p.570, 13.3. Nandiya, p.571.
▲**අනුත්තර යොගක්ෂේමය** -Unsurpassed security from bondage

අනුත්තර යොගක්ෂේමය යනු නිවනය. සියලු යොග-බැඳීම් වලින් මිදී රැකවරණය ඇති ස්ථානයය: නිවනය.පංචවිමුක්ති ආයතන මගින්, ආසව පහකළ භික්ෂුව අනුත්තර යොගක්ෂේමය ලබන බව මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.1.3.6 විමුත්තායතාන සූත්‍රය, පි. 54, EAN:5: 26.6 Liberation, p.243.

▲ **අනුසාසන ප්‍රාතිහාර්ය**: පාලි: **අනුසාසනිපාටිහාරියං**-Miracle of instruction: දහම උගන්වනවිට, එම උපදෙස් ඒ අයුරින්ම පිළිපැද සසර දුකින් මිදී විමුක්තිය ලැබීම අනුශාසන ප්‍රාතිහාර්ය යි බුදුන්වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න**: ප්‍රාතිහාර්ය.

▲ **අනුත්පාදයිතව්‍ය ධර්මය** : පාලි: **ධම්මො න උප්පාදෙතබ්බො**- Dhamma not to be aroused: ආධ්‍යාත්මික වර්ධනයට බාධා කරන ධම්ම අනුත්පාදයිතව්‍ය ධර්මය ය.මේවා උපදවා නොගතයුතු දහමය, එනම් දස අකුසලයය. **බලන්න**: අවදිකළයුතු ධර්ම හා අවදිනොකළයුතු ධර්ම, උත්පාදයිතව්‍ය ධර්ම. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි:(6):10 නිපාත 4.අරියමගග වග්ග: 10.4.4.5. උප්පාදෙතබ්බ ධම්ම සූත්‍රය.පි. 538, EAN: 10: IV Noble Path, 193, p.556.

▲**අනුපුබ්බ සංකාරනිරෝධය**-successive cessation of formations ජානසමාපත්ති ලබා ක්‍රමයෙන්-අනුපිළිවෙලින් නිරෝධය ලබාගැනීමේ පිළිවෙත මින් අදහස්වේ. **බලන්න**: සංකාර අනුපූර්ව නිරෝධය.

▲**අනුපුබ්බ කථා-අනුපූර්ව කථා**: පාලි: **අනුපුබ්බිකථං**- Anupubba katha- Gradual instructions: බුදුන් වහන්සේ ලෝකයාට දහම් දේශනා කරණ පිළිවෙල අනුපූර්ව කථාව- පිළිවෙල කථාව ලෙසින් පෙන්වා ඇත. ඒ ඒ පුද්ගලයන්ගේ ඉන්ද්‍රිය ධර්ම වැඩි ඇති ආකාරය අනුව-ඔවුන්ට ධර්මය අවබෝධය කරගැනීමට ඇති ශක්තිය හා නුවණ අනුව, විවිධාකාර ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ දහම වදාළ බව බොහෝ සූත්‍රදේශනාවල පෙන්වා ඇත.

▼**යසකුලපුත් හට** ධර්මය අනුපූර්ව ලෙසින් දේශනා කිරීම:
"...එකමන්තං නිසින්නස්ස ඛො යසස්ස කුලපුත්තස්ස භගවා ආනුපුබ්බිකථං කථෙසි. සෙය්‍යථීදං: දානකථං සීලකථං සග්ගකථං කාමානං ආදීනවං ඔකාරං සංකිලෙසං නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසං පකාසෙසි. යදා භගවා අඤ්ඤාසි යසං කුලපුත්ත. කල්ලචිත්තං මුදුචිත්තං විනීවරණචිත්තං උදග්ගචිත්තං පසන්නචිත්තං, අථ යා බුද්ධානං සාමුක්කංසිකා ධම්මදෙසනා තං පකාසෙසි- දුක්ඛං සමුදයං නිරොධං මග්ගං. සෙය්‍යාථාපි නාම සුද්ධං වත්ථං අපගතකාලකං සම්මදෙව රජනං පතිගණ්හෙය්‍ය. එවමෙව යසස්ස කුලපුත්තස්ස තස්මිංයෙව ආසනෙ විරජං වීතමලං ධම්මචක්ඛුං උදපාදි 'යං කිඤ්චි සමුදයධම්මං, සබ්බංතං නිරොධධම්ම' න්ති". "...පසෙක හුන්නාවූ යසකුලපුත්‍රයාට භාග්‍යවතුන් වහන්සේ පිළිවෙල කතාව වදාළසේක: එනම්, දාන කතාව, සීල කතාව, ස්වර්ගය කතාව, කාමයන්ගේ දෝසය, ලාමකභාවය, නිසා (සිත) කෙලෙසීමට හේතුවනබව, ගිහිගෙයින් නික්මීමෙහි අනුසස් යන, මේවා ප්‍රකාශ කළසේක. යම් කලෙක භාග්‍යවතුන් වහන්සේ යසකුලපුත්‍රයා හට (කාමච්ඡන්දය පහවීමෙන්) යෝග්‍යවූ සිතක් ඇතිබව, (ව්‍යාපාදය දුරුවීමෙන්) මුදුවූ සිතක් ඇතිබව, (උද්දච්චකුක්කුච්චය දුරුවීමෙන්) නො විසිරුණු සිතක් ඇතිබව, (ථීනමිද්ධය පහ වීමෙන්) නො හැකුළුනු සිතක් ඇතිබව, (විචිකිච්චාව දුරු

වීමෙන්) නිසැක සිතක්-පහන් සිතක් ඇතිබව දත් සේක් ද, එකල්හි, බුදුවරයන්ගේ තමා ම උසස් බවට පැමිණි යම් දහම් දේශනාවක් වේද, දුක්ඛසත්‍ය, සමුදයසත්‍ය, නිරෝධසත්‍ය, මාර්ග සත්‍ය යන ඒ චතුරාර්ය සත්‍ය ප්‍රකාශ කළසේක. පහවූ කිළුටු ඇති පිරිසිදු වස්ත්‍රයක් මනාසේ සායම් ගන්නා ලෙසින්, යසකුලපුත්‍රයාහට (ඔහු හිඳ සිටි) ඒ අසුනේදීම: 'හටගැනීමේ ස්වභාවය ඇති යම් දෙයක් වේද, ඒ සියල්ල නිරුද්ධ වීමේ ස්වභාවය ඇතය යන රාගාදී රජස් රහිතවූ පහවූ කෙළෙස් මල ඇති දහම්ඇස (සෝතාපත්ති ඥාණය) පහළ වූයේ ය". **සටහන**: යසකුල පුත්‍ර තෙරුන්ගේ පබ්බජාව මෙහිදී විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍රය:** විනය.පි: මහාවග්ග -1: 8: පි. 110

▼ **වෙනත් මූලාශ්‍ර:** 1. "**අනුපූර්ව කතා**: පළමුකොට දන්දීමෙහි අනුසස් ප්‍රකාශ කිරීම, ඒ දාන කතාවට අනතුරුව සිල්සමාදන් වීමේ අනුසස් ප්‍රකාශ කිරීම. සීලකතාවට අනතුරුව ස්වර්ග සම්පත්ති ගැන ප්‍රකාශ කිරීම, අනතුරුව අනිත්‍ය, දුක්ඛ, ආදී වශයෙන් ප්‍රකාශ කිරීම...කාම සම්පත්ති බොහෝ දුක, අදිනව ඇතිබව...ආදීවශයෙන් කාමයේ ආදීනව ද, කාමය නිසා සත්ත්‍වයන් කෙළෙසන අන්දම ප්‍රකාශකිරීම. අනතුරුව ඊට විපක්ෂවූ නන් වැදැරුම් අනුසස් සිද්ධකරදෙන හෙයින් නෙක්කම්මයෙහි ආනිසංස වර්ණනා කර ප්‍රකාශ කිරීම අනුපූර්ව කතා නම්වේ: **සද්ධර්ම කෝෂය,** පි. 215.

▲ **අනුප්පාද ඥානය:** පාලි: **අනුප්පාදෙ ඤාණං**- Anuppada Ñāṇa- Knowledge of that destructed defilements would not arise again අනුප්පාද ඥානය යනු නැසීගිය කෙළෙස් නැවත ඇති නොවන බව දන්නා නුවණය. මේ නුවණ ලැබෙන්නේ අරහත් ඵලය සාක්ෂාත් වූ විටය. මෙය උත්පාදයිතව්‍ය ධර්මයකි-උපදවාගතයුතු දහමකි. **බලන්න**: උත්පාදයිතව්‍ය ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▲ **අනුපාද පරිනිර්වානය**: පාලි: **අනුපාදා පරිනිබ්බාණා**- Nibbāna through non-clinging: අනුපාද පරිනිර්-වානය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සියලු කෙළෙස් වලින් මිදී, සංයෝජන හැරදමා, උපාදාන වලින් මිදී නිවන සාක්ෂාත් කරගැනීමය. අරහත්වයට පත්වීමය. **බලන්න:** අනුපාදීසේස පරිනිබ්බාන ධාතුව. බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: "උපසීවය, අනුපාදාපරිනිර්වාණයෙන් පිරිනිවී ගිය විට රූපාදී ප්‍රමාණයක් නැත, රාගදි යම් ප්‍රමාණයක් ඔහුට නැත, ස්කන්ධ ආදී සියලු ධර්මයන් නැසූවිට හැම වාදපථයෝ ද නසන ලද්දේ වේ". **බලන්න**: උපසිව තෙර. **මූලාශ්‍රය**: බු.නි.සුත්තනිපාත: පාරායනවග්ග:වස්තුගාථා: පි,326, 5-6 උපසීවමානවක,පි.348

▼ **කායගතා සතිය වැඩීමේ** ප්‍රතිලාභයක් ලෙසින් අනුපාදා පරිනිර්වානය සාක්ෂාත්වේ යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත.: **(අනුපාදා පරිනිබ්බාණාය සංවත්තති**- leads to nibbāna through non-clinging) **බලන්න**: කායගතා සති ප්‍රතිලාභ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 1 නිපාත: කායගතාසති වග්ග, පි. 125,අමතවග්ග, පි. 130, EAN:1: Mindfulness Directed to the Body, p.52 & The Deathless, p. 53.

▼ **සුජාත තෙරුන්** (කෙළෙසුන්ගෙන්) වෙන්වූ සිතකින් යුතුව, සංයෝජන වලින් නිදහස්ව, උපදාන රහිතව නිවන සාක්ෂාත් කර ගෙන ඇත යයි

බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: **" සොභති වතායං භික්ඛු උජුභූතෙන චෙතසා විපමුත්තො විසඤ්ඤුත්තො අනුපාදාය නිබ්බුතො..."** බලන්න: උපග්‍රන්ථය:1. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (2): නිදානවගග, භික්ඛුසංයුත්ත-9.1.5. සුජාත සූත්‍රය, පි.452, ESN: 21: Bhikkhusamytta: 5-Sujata, p. 926.

▲ **අනුපාදීසේස පරිනිබ්බාන ධාතුව:**පාලි: **අනුපාදිසෙසාය නිබ්බාන ධාතුයා**-Anupādisesa-parinibbāna-dhātu: අනුපාදීසේස පරිනිබ්බාන ධාතුව ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ උපාදාන රහිතව, කය හැරදමා, පරිනිබ්බානයට පත්වීමය. කය හැර දැමීමය. මෙය ස්කන්ධ පරිනිබ්බානය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ**:පි.67: "**අනුපාදීසෙස පරිනිබ්බාන ධාතු:** ස්කන්ධ පරිනිර්-වාණය, රහතුන් කාලක්‍රියාකිරීම" **B.D:** p.106: "The full extinction of the groups of existence (khandha parinibbāna) also called **'an-upādi-sesa-nibbānadhātu'**-nibbāna without the groups remaining: the coming to rest-no more continuing of this physico-mental process of existence: This takes place at the death of the Arahat"

▼ **තථාගතයන් වහන්සේ** අනුපාදීශේෂ පරිනිර්වාණ ධාතුවෙන් පිරිනිවීගිය ස්ථානය සැදැහැති කුලපුත්‍රයෙක් විසින් දැකියයුතු සංවේග කටයතු ස්ථානයක් යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: **"ඉති තථාගතො අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බුතොති භික්ඛවෙ සද්ධස්ස කුලපුත්තස්ස දස්සනීයං සංවෙජනීයං ඨානං"** (The place where the Tathāgata attained final nibbāna by the nibbāna element without residue remaining is an inspiring place that should be seen by a clansman endowed with faith). **සටහන:** පිරිනිවන් පෑ ස්ථානය: කුසිනාරාවේ, මල්ල රජුන්ගේ සල්උයන. **බලන්න**:සිව් පුජනිය ස්ථාන. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2):4 නිපාත: 4.3.2.8. සංවේජනීය සූත්‍රය, පි. 254, EAN:4: 118.8 Inspiring, p. 191. දීඝ.නි (2): 2 මහාපරිනිර්වාණ සූත්‍රය, පි. ඡෙදය 34. පි. 158, EDN: 16 : MahāparinibbānaSutta: The Great Passing-The Buddha's Last Days, p.176.

▲**අනුපුබ්බ නිරෝධ**- Gradual Cessation: අනුපුබ්බ නිරෝධ ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය ක්‍රමානුකූලව වඩාගැනීමය-කෙළෙස් නිවාගැනීමය: සිව්ජාන,සිව් අරූපසමාපත්ති ලැබීම: 1) පළමු ජානය මගින් කාම සංඥා නිරෝධවීම2) දෙවෙනි ජානය මගින් විතක්ක හා විචාර නිරෝධවීම 3) තෙවෙනි ජානය මගින් ප්‍රීතිය නිරෝධවීම 4) සිව්වෙනි ජානය මගින් ආශ්වාස ප්‍රශ්වාස-කාය සංඛාර නිරෝධවීම 5) ආකාසානඤ්චායතන සමාපත්තිය මගින් රූප සංඥාව නිරෝධවීම .6) විඤ්ඤානඤ්චායතන සමාපත්තිය මගින් ආකාසානඤ්චායතන සංඥාව නිරෝධවීම.7) ආකිඤ්චඤ්ඤායතන සමාපත්තිය මගින් විඤ්ඤානඤ්චා යතන සංඥාව නිරෝධවීම.8) නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන සමාපත්තිය මගින් ආකිඤ්චඤ්ඤායතන සංඥාව නිරෝධවීම 9) සංඥාවේදිත නිරෝධ සමාපත්තිය මගින් නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන සංඥාව නිරෝධවීම. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (5):9 නිපාත: 9.1.3.11අනුපුබ්බ නිරෝධ සූත්‍රය,පි. 486,EAN:9: 31.11 Progressive Cessation, p. 473.

▲ **අනුපුබ්බ විහාර**- Gradual Dwellings: අනුපුබ්බ විහාර ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ අනුපිලිවෙලින් සමවැද වාසය කළයුතු ජාන සමාපත්ති-

විහරණයන් ගැනය. එවැනි විහරණ 9 කි: 1) - 4) සිව්ජාන 5) -8) අරූප සමාපත්ති හතර 9) සංඥාවේදිත නිරෝධ සමාපත්තිය. **සටහන**: මේ විහරණ නිසා ලැබෙන ආධ්‍යාත්මික ඵල මේ සූත්‍රයන්හි විස්තරව දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (5):9 නිපාත: 9.1.4.1 අනුපුබ්බ විහාර සූත්‍ර 2කි ,පි. 488,EAN:9: 32.1 & 32.2 Dwellings, 2 suttas, p. 473.

▲ **අනුපුබ්බසික්ඛා, අනුපුබ්බකිරියා, අනුපුබ්බපටිපාදා** - Gradual training, gradual practice, gradual progress: අරහත්වය ලබාගැනීම පිණිස මේ කරුණු වඩාගැනීම අවශ්‍යයය. **අනුපුබ්බසික්ඛා-**ක්‍රමානුකූල ශික්ෂාව, **අනුපුබ්බකිරියා-** ක්‍රමානුකූල පුහුණුව, **අනුපුබ්බපටිපාදා-** ක්‍රමානුකූල පටිපදාව වර්ධනය කර ගැනීම අවශ්‍යතාවයකි. **බලන්න**: ධර්මය ක්‍රමානුකූලව පුහුණුවීම.

▲ **අනුරුද්ධතෙර**-Anuruddha Thera: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය 1.

▲ **අනුස්සති ස්ථාන සය**- Six Anusati: 1) ත්‍රිවිධ ධ්‍යාන වැඩීම (පළමු, ද්විතිය, තෘතිය) මේ ජීවිතයේ සුඛ විහරණය පිණිස 2) ආලෝක සංඥාව මෙනෙහිකිරීම (ථීන මිද්ධය හැර), දිවැස් නුවණ පිණිස 3) කාමරාග ප්‍රහිණිය පිණිස කයේ (32ක්වූ) පිළිකුල මෙනෙහි කිරීම 4) සොහෝනේ දැමූ මළමිනියක් අරමුණු කරගනිමින් අසුභය වැඩීම මගින් අසමි මානය නැතිකරගැනීම 5) චතුර්ධ්‍යානය ලැබීම, අනේකධාතු අවබෝධය පිණිස 6) සති සම්පජානය ඇතිව වාසය කිරීම. **සටහන:** මේ සූත්‍රය, බුදුන් වහන්සේ ගේ අනුදැනුම ඇතිව ආනන්ද තෙරුන් වදාළහ. උදායි තෙරුන් අරහයා දේශනා කර ඇත. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (4) 6 නිපාත:අනුත්තරිය වග්ග: 6.1.3.9 උදායි සූත්‍රය, පි.88.

▲ **අනුස්සරිතබ්බ ධර්ම**-Dhamma to be recollected: අනුස්සරිතබ්බ යනු සිහිකිරීම- ආවර්ජනා කිරීමය.දහම්මග වඩා ගැනීම පිණිස සිහිකළයුතු ධර්මතා නම් සම්මා දිට්ඨිය පෙරටු කරගත් නිවැරදි මගය. සිහි නොකර යුතු ධර්මතා නම් මිථ්‍යාදිට්ඨිය ඇති වැරදි මගය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත:10.3.5.9 අනුස්සරිතබ්බ සූත්‍රය, පි. 478, EAN:10: V Noble: 153 sutta, p. 548.

▲ **අන්ත**- End: අන්ත ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ අවසානයය. මෙහිදී තණ්හාවේ අන්තය නිවන යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (4): අසංඛතසංයුත්ත: 9.2. 42.අන්තසූත්‍ර, පි.682, ESN: 43: Asankhata samyutta: II, p. 1507.

▲ **අන්ත දෙක**- Two Extreme views: බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: "...සියල්ල ඇතය යන මෙය එක් අන්තයකි, සියල්ල නැත යන මෙය දෙවෙනි අන්තයය. මේ අන්ත දෙකට නොපැමිණ තථාගතයන් මැදුම්පිළිවෙත ගැන දහම් දෙසති: අවිද්‍යා ප්‍රත්‍යයෙන් සංස්කාර හට ගනී....". **සටහන**: පටිච්චසමුප්පාද ධර්මය අවබෝධ කර දුක නැතිකරගැනීම මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව බව මෙහි විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (2):නිදානවග්ග: අභිසමයසංයුත්ත: 1.2.5 කච්චාන ගොත්ත සූත්‍රය, පි.50.

▲ **අන්ත දිට්ඨි සතර**- Four Extreme views: **දිට්ඨි පිලිබඳ අන්තසතර** ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ: ශාශ්වත වාදය, උචෙඡද වාදය, කාම සුඛල්ලිකානුයෝගය, අත්තකිලමථානු යෝගය යන, අත්හළයුතු ලාමක දිට්ඨි 4 ය. **බලන්න**: උච්චේද දිට්ඨිය, ධම්මචක්කප්පවත්තන සූත්‍රය.

▼ **වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1. ශාශ්වත වාදය**: ආත්මයද ලෝකයද...ඉන්ද්‍රකීලයක් ලෙසින් නිසලව, සඳ හිරු මෙන් නීති පවතින්නේය යන මතය. **උචෙඡද වාදය:** සත්ත්වයා මරණින් මතු සිඳී යන්නේය, අදර්-ශනයට (නොදැකීමට) යන්නේය, නො ඉපදෙන්නේය යන භව විගමනය පැනවීමය. 62ක් වූ දිට්ඨි අතුරින් 55 ක් ශාශ්වත වාදයට ඇතුලත්ය, 7 ක් උචෙඡද වාදය ට ඇතුලත්ය. **කාමසුඛල්ලිකානුයෝගය**: සෙවිය යුතු, සිත් ඇදගන්න මන පිනවන ප්‍රිය සවරූප අරමුණුකර උපදින කෙලේශ කාමය නිසා උපදින සැප සොම්නසය, රස විඳීමය, එහි නැවත නැවත ඇලීමය. **අත්ත කිලමථානු යෝගයය:** සසරින් පිරිසිදුවීම පිණිස, කටුමත, ඊතල මත හිඳිම ආදිය... ගව බලු ආදී නා නා ව්‍රත වල දීම- ආත්මය වෙහෙසා කරන දැඩි ආයාසය. අනන්තය නම්වූ නිවන පිණිස නො පවතින නිසා මේවා අන්තවේ:**සද්ධර්මකෝෂය**, පි. 201.

▲ **අන්තරාමල**- Inward stains: අන්තරාමල යනු සිත ඇතුලේ ඇති කෙළෙස්ය, එනම්: ලෝභය දෝසය හා මෝහයය. මේවා සිතේ ඇතිවන සතුරන් යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. ඒවා නිසා බොහෝ අකුසල, අවැඩ ඇතිවේ. **මූලාශ්‍රය**: බු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.4.9 අන්තරාමල සූත්‍රය, පි.460.

▲**අන්තරාකාරී ධර්ම** - Obstructive Dhamma

ධර්මය පුහුණුකරන සංඝයා විසින් වලකා ගත යුතු දහම අන්තරාකාරී ධර්ම වේ. යම්කිසි දෙයක් සේවනය කරනවිට, ඒ නිසා දහම් මග පරිහානියට පත්වෙනම්, ඒ නිසා, මෙලෙව හා පරලොව අයහපත් ප්‍රතිඵල ලැබේනම් ඒවා අන්තරාකාරී ධර්මතා වේ. කාමආස්වාදයේ යෙදීම, අන්තරාකාරී දහමක්ය , එහි ආදීනව බොහෝය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: කාමයේ ආදීනව. **සටහන**: මේ සූත්‍රය, අරිට්ඨ නම් භික්ෂුවට අන්තරාකාරී ධර්ම ගැන ඇතිවූ වැරදි දිට්ඨිය අස්කරගැනීම පිණිස දේශනා කර ඇත. **මූලාශ්‍ර:**ම.නි: (1) : 1.3.2 අලගද්දූපම සූත්‍රය, පි.344, EMN: 22 The Simile of the Snake, p. 214.

▲ **අන්තරවාසක අඳනය**- Under robe: සංඝයාට කැප,අන්තරවාසක අඳනය තුන් සිවුරෙන් එක් කොටසකි. **බලන්න**: විනය පිටකය.

▼ **වෙනත් මූලාශ්‍ර**: **1.** "අන්තරවාසක අඳනය යට අඳිනා සිවුරය. දිග රියන් 4 ක් හා මිටි රියනකි, පළල රියන් 2කි. මහා කොටස්, කුඩා කොටස් කර මැසිය යුතුය. ශ්‍රාවකයන්ට අනුදැන වදාළ අඳනය බුදු අඳනය මෙන් නොව තනි පට විය යුතුය. දුහුල් පිළියක් නම් දෙපටක් කිරීම සුදුසුය. අඳනය වෙන්ව වැසීම නිසා ඇවැතක් වේ" : **සද්ධර්ම කෝෂය**, පි. 204 .

▲**අන්ණසුඛය** -freedom from debt: අන්ණසුඛය යනු කිසිවෙකුට ණය නොවීම නිසා සිතේ ඇති ප්‍රීතියය. **බලන්න**: ගිහිසුඛ

▲ **අන්ධකරණ හා අන්ධනොකරණ** -Making blind & making see

දහමේ **අන්ධකරණ** ලෙසින් (අඥාන) පෙන්වා ඇත්තේ නුවණ නමැති ඇස නොමැති නිසා යථාබව (යථාභූත ඥානය) නොදැකිමය, කෙළෙස් ඇතිකර දුකට පත්වීමය. අන්ධබවට පත්වීමට හේතු 3 ක් බලපාන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) කාම විතක්ක 2) ව්‍යාපාද විතක්ක 2) හිංසා විතක්ක. **අන්ධනොකරණ** යනු ප්‍රඥාව ඇතිවීමය- දහම් ඇස අතිවිමය, යථාභූත ඥානය ඇතිවිමය, කෙළෙස් ප්‍රහිණය වීමය, දුක

කෙළවර වීමය. එයට බලපාන හේතු 3කි: 1) නෙක්කම්ම විතක්ක 2) අව්‍යාපාද විතක්ක 2) අවිහිංසා විතක්ක. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.4.8 අන්ධකරණ සූත්‍රය, පි. 458.

▲ **අන්ධකාරය**- Darkness: බුදුන් වහන්සේ ලෝකයේ ඇති බිහිසුණු අන්ධකාරය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ චතුසත්‍ය නොමදැන, සසර වටේ යෑමය, අනුවණ බවය. ලෝකාන්තරික නිරයේ ඇති අන්ධකාරයට වඩා, එම අඳුර මහත්ය. **බලන්න**: ලෝකාන්තරික නිරය.

▲ **අන්ඩජ**-Egg born: අන්ඩජ යනු බිත්තරයකින් හෝ කබල්ලක් බිඳගෙන උපත ලැබීමය: සර්පයන්, පක්ෂීන් ආදී සතුන්. (from the egg or a shell). **බලන්න**: උත්පත්ති විධි.

▲**අන්තිම දේහධාරී**: පාලි: **අන්තිමං දෙහං** - Bearer of the final body අන්තිම දේහධාරී යනු අවසාන කය - යළි උපතක් නොමැති කය, පරිනිබ්බානය තෙක් දරා සිටීමය. එලෙස, පශ්චිම ශරීරය දරණ උතුමන්: බුදුවරු, පසේබුදුවරු හා රහතුන්ය. විමුක්තිය ලබා යළි උපත ක්ෂය කළ නිසා එම උතුමන් දරන්නේ අන්තිම-අවසාන කයය. **සටහන**: * මෙය බුදුන් වහන්සේ, පසේබුදුවරු හඳුන්වන අපරනමකි ** මෙලොව අනාගමීබව ලබා සුද්දාවාස දේවලෝක වල පහළවූ ආරිය උතුමෝ, එහිදී විමුක්තිය ලබා ගැනීම නිසා නිසා ඔවුන් ද අන්තිම දේහධාරීන් ලෙසින් හඳුන්වයි.

▼ **සුජාත තෙරුන් අන්තිමදේහය දරන බව බුදුන් වහන්සේ ප්‍රකාශ කර ඇත:** ඉතා සෝභනවූ රූපයකින් දිලෙන මේ භික්ෂුවගේ සිත මුළුමනින්ම ඍජුය. (කෙළෙසුන්ගෙන්) වෙන්වූ සිතකින් යුතුව, සංයෝජන වලින් නිදහස්ව, උපදාන රහිතව ඔහු නිවන සාක්ෂාත් කර ගෙන ඇත. මාර සේනාව පරජය කළ ඔහු අන්තිම සිරුර දරයි: **" සොභති වතායං භික්ඛු උජුභූතෙන චෙතසා විප්පමුත්තො විසඤ්ඤුත්තො අනුපාදාය නිබ්බුතො ධාරෙති අන්තිමං දෙහං ජෙත්වා මාරං සාවාහිනිනි"** (This bhikkhu shines with sublime beauty, Having a mind utterly straight. Detached is he, free from fetters, Attained to Nibbāna by nonclinging. He carries about his final body, Having conquered Māra and his mount). **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (2): නිදානවගග, භික්ඛුසංයුත්ත- 9.1.5. සුජාත සූත්‍රය, පි.452, ESN: Nidanasamytta: 21: Bhikkhu samytta: 5-Sujata, p. 926.

▼ **සටිකාර සූත්‍රය** අවසානයේ දී මෙසේ දැක්වේ: "...වඩන ලද සිත් ඇති, අන්තිම සිරුරු දරණ, පැරණි යහළුවන් දෙදෙනෙකුගේ හමුවීම එසේ සිදුවිය". **(...එවමෙතං පුරාණානං සහායානං අහු සඞ්ගමො - උභිනනං භාවිතත්තානං සරීරන්තිමධාරිනන්ති).** **සටහන**: *මෙහි පැරණි මිත්‍රයන් දෙදෙනා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ බුදුන් වහන්සේ හා සටිකාර බ්‍රහ්මදෙවියා පිලිබඳවය. බුදුන් වහන්සේ දරන්නේ අන්තිම දේහයය, අරහත්බව ලබා බඹලොව වසන සටිකාර බ්‍රහ්ම දෙවියා දරන්නේද අන්තිම දේහයය.** **ම.නි. සටිකාර සූත්‍රයේ**: බුදුන් වහන්සේගේ පෙර ජීවිතයකදී - කාශ්‍යප බුදුන් සමයේ, ජෝතිපාල බ්‍රහ්මණ ලෙසින්, සටිකාර කුඹලා හා පවැති මිත්‍රත්වය විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1): දේවපුත්ත සංයුත්ත: 2.3.4. සටිකාර සූත්‍රය, පි. 140, ESN: 2: Devaputta samyutta: 24.4 Ghatikāra, p. 201.

▼**අන්තිම දේහය දරණ රහතන්වහන්සේ** සියලු මානයන් නැතිකළ බැවින් තමා ගැන හෝ ලෝකයා ගැන කථාකරනවිට ලෝක ව්‍යවහාරයට අනුව කටයුතු කරණබව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** රහතන්වහන්සේ. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (1): දේවතාසංයුත්ත: 1.3.5 අරහන්ත සූත්‍රය, පි. 52, ESN:2: Devatasamyutta: 25.5 The Arahant, p. 87.

▲ **අනොත්තප්ප**- moral recklessness: අනොත්තප්ප යනු පවට බියනැතිබවය. මෙය අකුසලයකි. අනාගාමීබව ලැබීමට මේ අකුසලය හැර දැමිය යුතුවේ. **බලන්න:** අනාගාමි, අහිරිකය හා අනොත්තප්ප.

▲ **අනෝමදස්සි බුදුන්වහන්සේ**- The Buddha Anomadassi අනෝමදස්සි බුදුන්වහන්සේ, ගෝතම බුදුන් වහන්සේට පෙර වැඩසිටි සම්බුදුවරයෙකි. **මූලාශ්‍ර:** බු.නි. බුද්ධවංශ: 7 අනෝමදස්සි බුද්ධවංශය, පි.128.

▲ **අනේකධාතු නුවණ**-Knowledge of numerous elements මේ නුවණ තථාගතයන් සතු දසබල ඥාණයකි. **බලන්න**: තථාගත.

▲**ආනෙඤ්ඤජාභි සංස්කාර** - imperturbable karmic formations මේවා අරූපාවචර බ්‍රහ්මලෝකයන්හි යළි උපතට හේතුවන කුසල කම්මය. **බලන්න**: කම්ම

අඳ

▲ **අඳුන්වනය මිගදාය**-Andunwanaya deer park :සාකේත නුවර අසල පිහිටි මේ මිගදාය, බුදුන් වහන්සේ හා සංඝයා වැඩසිටි වනයකි. මුවන් ගේ අභයභූමියකි. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්ත :2.1.6 කුණ්ඩලිය සූත්‍රය, පි.182.

▲ **අඳුරෙන් අඳුරට**-From Dark to Dark :පහත් තත්ත්‍යක සිට තවත් පහතට පත්වීම මින් අදහස් කරයි. **බලන්න:**තමෝතමපරායන.

▲ **අඳුරෙන් එලියට**- From Dark to Light : පහත් තත්ත්‍යක සිට උසස් තත්ත්‍යකට පැමිණීම. **බලන්න:**තමෝජෝතිපරායන.

අප

▲ **අපචයගාමී ධර්ම හා ආචයගාමී ධර්ම**- Dhamma that leads to dismantling & Dhamma that leads to building up: අපචයගාමී ධර්මය ධම්මානුකූලය, ආචයගාමී ධර්මය ධම්මානුකූල නොවේ. අපචයගාමී දහම නම් විමුක්තිය ලබාදෙන සම්මාදිට්ඨිය ප්‍රමුක නිවරදි මග ගැනීමය. එම මග පුරුදු පුහුණු කරණවිට ආසවයන් කැඩීබිඳී නිවන සාක්ෂාත් කරගැනීමටට හැකියාව ලැබේ. ආචයගාමී දහම නිසා ආසවයන් ගොඩනැගේ- වර්ධනයවේ, එමනිසා නිවන දුරවේ. එම මග මිථ්‍යාදිට්ඨිය පෙරටු කරගත් වැරදි මගය. **බලන්න**: මිථ්‍යාත්වය හා සම්‍යක්තවය . **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: සාධු වග්ග: 10.3.4.9 ආචයගාමී සූත්‍රය, පි.472, EAN: 10: Good: p.548.

▲ **අපදාන**- Apadana : අපදාන, බුද්දක නිකායට අයත් කෘතියකි, කොටස් 4 කි: බුද්ධ අපදාන, පච්චේක බුද්ධ අපදාන, ථෙර අපදාන හා ථෙරි අපදාන. අපදාන පාලියෙහි එන්නේ, සම්‍යක් සම්බෝධි, පච්චේක බෝධි, ශ්‍රාවක බෝධි යන තුන් බෝධීන් පතමින් බුදු පසේබුදු හා ශ්‍රාවක සංඝයා විසින් කරණ ලද, පෙරකම්ම පිලිබඳ වෘත්තාන්ත කතාසංග්‍රහය **මූලාශ්‍රය:** බු.නි: අපදාන පාලි-1, සංඥාපනය, පි. 9.

▲ **අපණ්ණක දහම හා පටිපදාව**: පාලි: **අපණ්ණකො ධම්මො, අපණ්ණක පටිපාදං-** incontrovertible teaching & Practice: අපණ්ණක දහම යනු බුදුන් වහන්සේ, සසර දුකින් මිදීම පිණිස වදාළ අප්‍රතිවාදනිය දහමය- කිසිවෙකුට බිඳහෙළිය නොහැකි ධම්මයය. මෙය අවිරුද්ධ ධර්මය. ඒකාන්ත සත්‍යයය ලෙසින් ද පෙන්වා ඇත. දහම පුරුදු පුහුණු කිරීම අපණ්ණක ප්‍රතිපදාවය. **සටහන්**: * අටුවාවට අනුව: අපණ්ණක දහමට විරුද්ධ වීමට කරුණු නැත, එහි අරුත් ව්‍යාකූල නැත- අවුල්නැත, ඒකාන්තයෙන්ම පිළිගත හැකි දහමකි- this as a teaching that is uncontradictable, free from ambiguity, definitely acceptable. **බලන්න:** EMN: note: 620, p. 1121 ** අටුවාව, අපණ්ණක පටිපදාව (Apaṇṇakapaṭipadaṃ) හඳුන්වන සමාන පද මෙසේ දක්වා ඇත ඇත: 1) the unmistaken way- **නිවැරදි මග** 2) the definite way- **ඒකාන්ත මග** 3) the emancipating way- **විමුක්ති මග** 4) the causal way- **හේතුඵල මග** 5) the essential way- **අවශ්‍යම මග** 6) the exquisite way- **විශිෂ්ඨ මග** 7) the unopposed way- **අවිරුද්ධ මග 8)** the conducive way- **සහෝපකාරි මග** 9) the way in accord with the Dhamma- **ධම්මානුකූල මග. බලන්න**: EAN: note. 352, p. 597 ** සූත්‍ර දේශනාවල යම් ස්ථානයන්හි අනුව අපණ්ණක දහම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සම්‍යක්තවය- නිවැරදි මගය, එම මග වඩා ගැනීම පිණිස පුරුදු පුහුණු කල යුතු ප්‍රතිපදාව අපණ්ණක ප්‍රතිපදාවය. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ**: පි:79: "**අපණ්ණක:** අවිරුද්ධ, වැරදි නැති, නිදොස්, නෛය්‍යානික- **අපණ්ණක පටිපදා:** අවිරුද්ධ ප්‍රතිපදාව, නිවැරදි පිළිපැදීම".

▼**අපණ්ණක දහම-බුදුන්වදාළ දහමය**

තමන්ට ශ්‍රද්ධාව ඇතිකරගැනීමට සුදුසු ගුරුවරයෙක් නැත යයි සාලා ගම්වැසියන් බුදුන් වහන්සේට පැවසූ අවස්ථාවේ, උන්වහන්සේ වදාළේ, අපණ්ණක දහම යහපත් ලෙසින් සමාදන් විය යුතු බවය: එම දහම මැනවින් පුරුදු පුහුණු කරගැනීම මගින් දිගුකාලයක් සුවයෙන්, සතුටින් ජීවිතය ගතකිරීමට හැකිවේ: **"...මනාපං වො ගහපතයො සත්‍ථාරං අලභනෑතහි අයං අපණ්ණකො ධම්මො සමාදාය වත්තිතබ්බො අපණ්ණකො හි ගහපතයො ධම්මො සමත්තො සමාදිනෑනා සො වො භවිස්සති දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය..."** (Since, householders, you have not found an agreeable teacher, you may undertake and practice this incontrovertible teaching; for when the incontrovertible teaching is accepted and undertaken, it will lead to your welfare and happiness for a long time). **සටහන:** මේ සූත්‍රයේදී බුදුන් වහන්සේ, ඒ සමයේ ලෝකයේ පැවති විවිධ දිට්ඨි හා මත පිලිබඳව (ශූන්‍යවාදය/ නාස්තික දිට්ඨි -doctrine of nihilism ආදී කරුණු සාලා ගම් වැසියන්ට විස්තර කර,විවිධ දිට්ඨි හා මත පිළිබඳව ඔවුන් සිතන ආකාරය ගැන විමසූහ. අවසානයේදී මිථ්‍යා දිට්ඨි බැහැර කර සම්මා දිට්ඨිය ලබන පුද්ගලයා අපණ්ණක දහමෙහි හැසිරෙමින් සුවපත් වන අන්දම පෙන්වා වදාළහ. සූත්‍ර දේශනාව අවසානයේදී ඔවුන්ගේම නුවණින් අපණ්ණක දහම කුමක්ද යයි වටහාගත්, සාලාගම වැසියන්, බුදුන්සරණගිය උපාසකයන් බවට පත්වූහ. **බලන්න:** දිට්ඨි. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (2): 2.1.10

අපණ්ණක සූත්‍රය, පි.124, EMN: 60: Apaṇṇaka Sutta- The Incontrovertible Teaching, p. 478.

▼**අපණ්ණක පටිපදාව යනු අවිරුද්ධ ප්‍රතිපත්තියය**: දහම් ගුණ 3 ක් ඇති භික්ෂුව අවිරුද්ධ ප්‍රතිපත්තියට ඇතුල්වී ඇතය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. එම භික්ෂුව ආසව ක්ෂයකිරීම පිණිස (අරහත්වය පිණිස) වැඩ ආරම්භ කර ඇත. එ ගුණ: 1) ඉන්ද්‍රිය සංවරය, 2) භොජනයේ මාත්‍රඥවීම, 3) නිදිවැරීම-ජාගාරානුසතිය: **"තීහි භික්ඛවෙ ධම්මෙහි සමන්නාගතො භික්ඛු අපණ්ණකතං පටිපදං පටිපන්නො හොති, යොනි වස්ස ආරද්ධා හොති. ආසවානං ඛයාය. කතමෙහි තීහි: ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරොහොති, භොජනෙ මත්තඤ්ඤූ හොති, ජාගරියං අනුයුත්තො හොති"** (... possessing three qualities, a bhikkhu is practicing the unmistaken way and has laid the groundwork for the destruction of the taints. What three? Here, a bhikkhu guards the doors of the sense faculties, observes moderation in eating, and is intent on wakefulness) **බලන්න**: ආස්‍රව හා ආස්‍රව ක්ෂය කිරීම. **සටහන: *** එම දහම් ගුණ 3 ඇති භික්ෂුව, මේ ජීවිතයේදීම සතුට හා සුවය ඇතිව ජීවත්වෙමින්, ආසවක්ඛය පිණිස කටයුතු කරන බව රථුපම සූත්‍රයේ දී පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සළායතනසංයුත්ත: 1.19.2 රථුපම සූත්‍රය, පි. 370, ESN: 35: Salayatanasamyutta: IV: 239.2 The Simile of the Chariot, p. 1315.අංගු.නි: (1): 3 නිපාත: 3.1.2.6 සූත්‍රය, පි. 252, EAN:3: 16.6 The Unmistaken, p. 83

▼**ඉහත දක්වා ඇති** දහම් **ගුණ 3** ට අතිරේකව තවත් **ගුණ 8 කින්** සමන්විත භික්ෂුව, අවිරුද්ධ ප්‍රතිපත්තියට ඇතුල්වී, ආසව ක්ෂයකිරීම පිණිස (අරහත්වය පිණිස) කටයතු කරන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: **එම ගුණ 8:** 1) ශීලසම්පන්නබව- virtuous 2) බහුශ්‍රැතබව- learned 3) වීරිය ඇතිබව- energetic 4) ප්‍රඥාව ඇතිබව- wise 5) නෙක්කම්ම සිතුවිලි තිබීම-සංකල්පනා - thought of renunciation 6) අව්‍යාපාද සිතුවිලි තිබීම- thought of good will 7) අවිහිංසා සිතුවිලි තිබීම - thought of non-harming 8) සම්මාදිට්ඨිය තිබීම- right view. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි :(2): 4 නිපාත: අපණ්ණක වග්ග: 4.2.3.1 හා 4.2.3.2. සූත්‍ර, පි. 166, EAN:4 : III Unmistakable: 71.1 & 72.2 suttas , p. 177.

▲**අපරගොයානය**- Aparagoyan

සක්විතිරජ පාලනය කරන සතරදීප වලින් එකකි. **බලන්න**: සක්විතිරජ.

▲**අපරිජාන**-Aparijana

අපරිජාන ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ දුක ක්ෂය කරගැනීමේ දහම පිරිසිඳ නොදැනීමය, යහපත් අවබෝධයක් නොමැතිබවය. සියල්ල පිරිසිඳ නොදැනීම නිසා දුක අවසන් කරගත නොහැකිය. **සටහන**: සියල්ල ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සළායතන, බාහිර අරමුණු, ඒ නිසා ඇතිවෙන ස්පර්-ශය, වේදනාව ආදීවූ දුකට මුල්වෙන කරුණුය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග:සබ්බවග්ග: අපරිජානසූත්‍ර 2කි, පි.58.

▲ **අපරිහානිය දහම**- Non-decline Dhamma

අපරිහානිය දහම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, ආධ්‍යාත්මික මග පරිහානියට පත් නොකර ගැනීමට උපකාරීවන දහම් කරුණුය. මහාපරිනිර්වාණ සූත්‍රයේ මේ පිලිබඳ විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත.

▼**සතර කරුණු සහිතව** වෙසෙන මහණ පරිහානියට පත් නොවේ: 1) ශීලසම්පන්න බව 2) ඉන්ද්‍රිය සංවරය 3) භෝජනයෙහි පමණ දැනීම - භොජනයේ මාත්‍රඥවීම 4) නිදිවැරීමේ යෙදීම. එලෙසින් වාසය කරණ මහණ නිවන හමුවේ සිටී. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.1.4.7 අපරිහානිය සූත්‍රය, පි. 100, EAN: 4: 37.7 Non-Decline, p. 163.

▼ **සය කරුණු සහිතව** වෙසෙන මහණ පරිහානියට පත් නොවේ: 1) වැඩකටයුතු වලට නො ඇලීම-කර්මා රාම 2) කතාබහට නො ඇලීම - භාෂ්‍යාරාම 3) නින්දට නො ඇලීම-නිද්‍රාරාම 4) අන්‍ය ඇසුරට නො ඇලීම - සඞ්ගණිකාරාම 5) සුවචභව- කීකරුබව6) කල්‍යාණ මිත්‍ර ඇසුර. එම කරුණු සහිතව වෙසෙන මහණ තුන්කාලයේදීම (අතීත, අනාගත, වර්-තමාන) ආධ්‍යාත්මික දහම් මගේ දියුණුවට පත්වේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.1.3.2 අපරිහානිය ධම්ම සූත්‍රය, පි. 72 EAN: 6 : 22.2 Non-Decline, p. 326

▼ **ගෞරව ධර්ම** ඇතිව වාසය කරන්නේනම් පරිහානියට පත්නොවේ: 1) ගුරු ගෞරවය තිබීම-සත්ථුගාරවතා 2) දහම කෙරහි ගෞරවය තිබීම - ධම්මගාරවතා 3) සංඝයා කෙරහි ගෞරවය තිබීම -සංඝගාරවතා 4) පුහුණුව කෙරහි ගෞරවය තිබීම -සික්ඛාගාරවතා 5) අප්‍රමාදයට ගරුකිරීම-අප්පමාදගාරවතා 6) පටිසන්ථාරයට ගරුකිරීම -පටිසන්ථාර ගාරවතා. 7) හිරි ඔතප්ප යට ගරුකිරීම. හිරිඔත්තප්ප ගාරවතා. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.1.4.7 ප්‍රථම හා දුතිය අපරිහාන සූත්‍ර, පි.102 , EAN: 6 : 32.2 Non-Decline-1 & 2 , p. 331.

▼**සප්ත බොජ්ඣංග ධර්ම** සත් අපරිහාණිය දහම ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. එම දහම් කරුණු වඩාගන්නේ නම් ආධ්‍යාත්මික මගෙ පරිහාණියට පත් නොවේ. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: බොජ්ඣංග සංයුත්ත: 2.3.5 අපරිහානිය සූත්‍රය,පි. 202,ESN: 46: Bojjhanga samyutta: 25.5 Non decline, p. 1759.

▲**අපාය**- Hell

අපාය, නිරය ලෙසින්ද හඳුන්වයි. අයහපත් කම්ම විපාක ඵල දීම පිණිස ලෝක සතුන් යළි උපත ලබන දුගතියකි. **බලන්න**: නිරය.

▼ **අපායගාමී අකුසල්**: ප්‍රාණඝාතය, අදින්නාදානය, කාමේසුමිච්චාචාරය, මුසාවාදය, පිසුනාවාචය, පරුෂාවාචය, සම්ඵප්‍රලාපය, සුරාමේරය ආදී අකුසලයෙහි යෙදීමය. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: 8.1.4.10 අපායසංවත්නික සූත්‍රය, පි. 192, EAN:8: 40.10: Conducive, p. 433.

▼ **අපායගාමී ධර්ම**: හානභාගිය ධර්ම අපායගාමීය. **බලන්න**: හානභාගිය ධර්ම.

▼ **අපාය භය මහත්ය**

අපාය භය මහත්ය, මහා දුකක්ය. ඒ බව දැක්වීමට බුදුන් වහන්සේ මේ **උපමාව** යොදාගෙන ඇත: මුළු දඹදිව ඇති දැව ආදිය යොදා සකස් කරගත් උල් සමූහයක් රැගෙන, එක් පුද්ගලයෙක්,මහමුහුදේ සිටිනා සියලු ප්‍රාණින්, අමුණා ගැනීමට තැත් කරයි. එහෙත්, ඔහු සතු සියලුම උල් අවසන්වුවද, මහා මුහුදේ සිටිනා සියලු සතුන් අවසන් නොවේ. එයට හේතුව මහා මුහුදේ අප්‍රමාණ ප්‍රාණින් සිටිනා නිසා. එලෙස, අපාය දුක මහාය. යම් කෙනක්, චතුසත්‍ය තතුසේ දන්නේ නම්, දිට්ඨිසම්පන්න (සෝතාපන්න) ඔහු, අප්‍රමානවූ අපාය දුක අවසන් කරඇත. **බලන්න**:

උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: සච්චසංයුත්ත: සිංසපාවනවග්ග:12.4.6 පාණ සූත්‍රය, පි.322.
▼**අපායභිය,** ලෝකයා මුහුණ දෙන පස්බියෙන් එකකි. **බලන්න**: සංග්‍රහ වත්ථුබල.
▲**අපාය කුසලය** -skilled in loss: අකුසල හැරදම්මට ඇති දක්ෂතාවය. **බලන්න**: අධිගමය.
▲ **අපරාපරියවේදනීය කම්ම**- aparapariya-vedaniya karma
සසර සැරිසරන ඕනෑම අවස්ථාවක විපාකඵල දෙන කම්ම, අපරාපරියවේදනීය කම්ම වේ. **බලන්න:** කම්ම.
▲**අපාර හා පාර:** පාලි: **අපාරා පාරඬගමනාය**-here & going beyond
අපාර ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ සසරය, පාර යනු නිවනය. මැනවින් වඩාගත් ආරිය අටමග- අට දහම, අපාර සිට පාරට යාම පිණිස පවතී: **"ඉමෙ ඛො භික්ඛවෙ, අට්ඨ ධම්මා භාවිතා බහුලීකතා අපරා පාරඬගමනාය සංවත්තතන්ති". සටහන**: අපාර, මෙතෙර-සසර ලෙසින්ද පාර, එතෙර-නිවන ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. ඔරිමතීරය හා පාරිමතිරය ද සසරමග හා නිවන් මග හඳුන්වන පද වේ. **බලන්න**: ඔරිමතීරය හා පාරිමතීරය, එතෙර හා මෙතෙර. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ එතරට යන අය අල්පබවය. බොහෝදෙනා මෙතෙර එහේ මෙහේ දුවයයි. එතරවූ, රහතුන් නිසා ලොව බැබලේ යයි මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත: 1.4.4.පාරඬගම සූත්‍රය, පි.65, ESN:45:Maggasamyutta: IV: Practice: 34.4. Going Beyond, p. 1641.
▼ **සප්ත** බොජ්ඣංග යහපත් ලෙසින් වඩා ගැනීම, මෙතෙර සිට එතර යෑම පිණිස පවතී. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්ත: 2.2.7 අපාර සූත්‍රය, පි.196, ESN: 46: Bojjhangasamyutta: 17.7 Going beyond, p. 1750.
▼ **ඉද්දිපාද යහපත්** ලෙසින් වඩා ගැනීමෙන් මෙතරින්, එතරට යනු පිණිස පවතී. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-2)මහාවග්ග: ඉද්දිපාදසංයුත්ත: 7.1.1.අපාර සූත්‍රය, පි.26, ESN:51: Iddipadasamyutta: 1.1 From the near shore, p. 2057.
▲**අපරාමට්ඨ සීලය**- Aparamatta sila: පොදු ජනයා සමාදන්වන ශීලයකි. **බලන්න**: ශීලය.
▲**ආපාණකොටික සීලය**-Apanakotika sila: දිවිහිමියෙන් රකින ශීලයකි. **බලන්න**: ශීලය.
▲ **අපරියන්ත සීලය**-Apariyanta sila: කාලසීමාවක් නියම කරගෙන රකින ශීලය. **බලන්න**: ශීලය.
▲**අපලෝකීත දහම** - Apalokithadhamma: අපලෝකීත දහම ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ නිවන හා නිවනට යන මගය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග: අසංඛතසංයුත්ත:9.2 අපලෝකීත සූත්‍රය, පි.684.
▲ **අප්පකිච්ච** : පාලි: **අප්පකිච්චා**- Appakiccha: අප්පකිච්ච යනු ස්වල්ප කටයුතු- ක්‍රියාවල යෙදීමය (අල්පකෘත- few undertakings, few tasks) . නිවන සාක්ෂාත් කරගැනීමට අභිලාශය ඇති කෙනෙක් බොහෝ කටයුතුවල නිරතවීම මග දියුණුකර ගැනීමට බාධාවකි. **සටහන්: *** මේ ගුණය නිවන පිණිස අවශ්‍යබව කරණිය මෙත්තා සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත.

** අප්පකිච්ච, අකුප්ප බව (අරහත්වය) ලබාගැනීම පිණිස දියුණු කලයුතු ගුණයකි.
▼**මෙය නිවන** ලබාගැනීමට උපකාරී දහමකි **බලන්න**: අක්කුප්ප.
▲**අප්පබාධා**- Appabadha: අප්පබාධා-ලෙඩදුක් අඩුවීමය, දහම් මග වඩා ගැනීමට උපකාරී කරුණකි. බුදුන් වහන්සේගේ ශ්‍රාවකයන් අතුරින්, නිරෝගී සුවය ඇති භික්ෂූන් අතර බක්කුල තෙරුන් අග්‍රය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1.
▲**අප්පමානභා දේව**-Devas of Unbounded Radiance: රූප බ්‍රහ්මලෝකයකි. **බලන්න**:බ්‍රහ්මලෝක.
▲ **අප්පමානසුභා දේව**-Devas of unbounded Glory: **බලන්න**: බ්‍රහ්මලෝක.
▲ **අප්පණිහිත විමොක්ඛ**- Appanihita-Vimokkha: විමොක්ක දොරටු තුනෙන් එකකි. පංචස්කන්ධය දුක බව මෙනෙහි කරමින් එයට ඇති ආශාව දුරුකර ලබා ගන්නා විමුක්තියය. **බලන්න:** විමොක්ක දොරටු තුන.
▲**අප්පණිහිත සමාධිය**- Appanihita Samadhi-undirected concentration: පංචස්කන්ධය දුක බව මෙනෙහි කරමින් ලබාගන්නා සමාධියය, නිවනට මගකි. **බලන්න:** විමොක්ක දොරටු තුන. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): අසංඛතසංයුත්ත:9.2.8 අප්පණිහිතසමාධි සූත්‍රය, පි. 667, ESN:43: Asnkathasamyutta: Concentration-viii, p. 1509.
▲**අපුණ්‍යාභිසංස්කාර** -De-meritorious karmic formations එනම් සියලු අකුසල- අපුණ්‍ය ක්‍රියාය. ඒවා දුගතිය ඇතිකරයි. **බලන්න**: කර්ම.
▲ **අප්‍රමාදය හා ප්‍රමාදය**: **පාලි**: **අප්පමාද, පමාද**-heedless & heedfulness දහම් මගේ අප්‍රමාදය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ මග වඩා ගැනීමට උනන්දුවෙන් කටයුතු කිරීමය. අප්‍රමාදය අවිප්‍රවාසය (තැවුල) ලෙසින්ද දක්වාඇත. සසර බිය දැක, සතිය හා ප්‍රඥාව ඇතිකර, විරියෙන් මග වඩාගෙන විමුක්තිය ලබාගැනීමට කටයුතු කිරීම අප්‍රමාදය ය, සසර බිය දැකීම නිසා ඇතිවෙන අප්‍රමාද, මහා සංවේගය (දහමේ හැසිරීමට සිත නතුවීම) ලෙසින්ද දක්වයි. ප්‍රමාදය යනු දහමට අනුව කටයුතු නොකිරීමය, දහම අනුගමනය නොකිරීමය, දහමට උනන්දුනොවීමය, සසර දික්කර ගැනීමය. **සටහන:** විස්තර පිණිස **බලන්න**: ධම්මපද: අප්පමාද වග්ග. **ශබ්දකෝෂ: පා.සි.ශ**:පි.77: "**අප්‍රමාදය:** සමෘති, අවිප්‍රවාසය (සිහියෙන්සිටීම), නොපමාවීම". **B.D**: p.46: "**appamāda:** Zeal, non-laxity, earnestness, diligence, is considered as the foundation of all progress...In the commentaries, it is often explained as the presence of mindfulness (satiyā avippavāsa)". **P.T.S**: p.143: "**appamāda:** thoughtfulness, carefulness, conscientiousness, watchfulness, vigilance, earnestness, zeal".
▼ **සියළුම කුසල දහම අප්‍රමාදය මුල්කොට පවතී**: සියලුම කුසලදහම , කුසලයට අයත් කොටස්, කුසල පක්ෂයට වැටෙන දේ යන මේ හැම අප්‍රමාදය මුල්කර ගෙන ඇත, අප්‍රමාදයට ඇතුලත්වී ඇත, සියලු කුසල ධම්මයට අප්‍රමාදය අග්‍රවෙ. අප්‍රමාදයෙන් කටයුතු කරන භික්ෂුව සප්ත බොජ්ඣංග දහම් වඩාගැනීමට විපුල කරගැනීමට කටයතු කරයි -නිවනට

ළංවී සිටි. **"යෙ කෙචි භික්ඛවෙ, ධම්මා කුසලා කුසලභාගියා කුසල පක්ඛියා, සබ්බෙ තෙ අප්පමාදමූලකා, අප්පමාදසමොසරණා, අප්පමාදො තෙසං ධම්මානං අග්ගමක්ඛායති' අප්පමත්තස්සෙතං භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො පාටිකඞ්ඛං සත්ත බොජ්ඣඞ්ගෙ භාවෙස්සති, සත්ත බොජ්ඣඞ්ගෙ බහුලිකරිස්සති..."** (Bhikkhus, whatever states there are that are wholesome, partaking of the wholesome, pertaining to the wholesome, they are all rooted in diligence, converge upon diligence, and diligence is declared to be the chief among them. When a bhikkhu is diligent, it is to be expected that he will develop and cultivate the seven factors of enlightenment) **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1):මහාවග්ග:බොජ්ඣංග සංයුත්ත: 2.4.1 කුසල සූත්‍රය, පි. 212, ESN: 46: Bojjangasamyutta: 31.1 Wholesome-1, p.1766.

▼**කුසල දහම අතරින්** අග්‍ර වන්නේ, මූලික වන්නේ අප්‍රමාදයය. දහම් මග වඩාගැනීමට ප්‍රමාද නොවීම මගින් කුසලය වැඩි, දියුණුවට පත්වේ. (all wholesome qualities are rooted in heedfulness, heedfulness is declared foremost among them). **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.1.2.5 අප්පමාද සූත්‍රය, පි.68, EAN: 10: 15-5 Heedfulness, p.497.

▼ **සියලු සත්ඥයන් ගේ** පිය සටහන් ඇත් පිය සටහනට ඇතුළත් කිරීමට හැකි ලෙසින් සියලු කුසල දහම අප්‍රමාදයට ඇතුළත් කළ හැකිය, **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5. **"සෙය්‍යාථාපි භික්ඛවෙ යානි කානිචි ජඞ්ගමානං පාණානං පදජාතානි, සබ්බානි තානි හත්ථිපදෙ සමොධානං ගච්ඡන්ති... එව මෙව ඛො භික්ඛවෙ යෙ කෙචි කුසලා ධම්මා සබ්බෙ තෙ අප්පමාදමූලකා..."**. **සටහන:** දහම් මග වඩාගැනීමට පමාද නොවීම මගින් සෙසු කුසලයන්ද දියුණුවට පත්වේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.1.2.5 අප්‍රමාද සූත්‍රය, පි.68, EAN: 10: 15.5 Heedfulness, p.497.

▼**අප්‍රමාදය කුසලයය, ප්‍රමාදය අකුසලයය**: කුසල සිත ඇතිකරගැනීමට අප්‍රමාදය වැනි වෙන්ත එකම කරුණක් නොමැතිබව මෙහි පෙන්වා ඇත. අප්‍රමාදය ඇතිවිට සිත ස්ථිරය, එනිසා දුසිරිත් ඇතිනොවේ. ප්‍රමාදය ඇතිවිට අකුසල වැඩේ, නිවන දුරවේ. අප්‍රමාදය කෙනකුගේ අර්-ථය ඇතිකරයි. ප්‍රමාදය අනර්ථ යට හේතුවේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1) 1 නිපාත: 1.6.8 හා 1.9.1 සූත්‍ර, පි. 60,66, EAN:1 58.8 sutta,pi.40.

▼ **කුසල ඉපදවීමට** මූලික අප්‍රමාදයය. අප්‍රමාදය ඇතිවිට, ආරියඅටමග වඩා ගැනීමට කටයතු සැලසේ යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **සටහන:** අප්‍රමාද සම්පත්තිය ඇතිවීම ආරිය අටමග ඇතිවීමේ පෙර නිමිත්ත යයි මෙහි දක්වා ඇත. හිරු උදාවන බවට පෙර නිමිත්ත අරුණෝදයය. එලෙස අප්‍රමාදය ඇති පුද්ගලයා, ආරිය අටමග වඩා ගැනීමට පිළිපන් කෙනෙකි. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:5, සංයු.නි: මග්ග සංයුත්ත: 1.6.6. අප්පමාද සූත්‍රය, පි.80, 1.6.13 සූත්‍රය, පි.84. **මූලාශ්‍ර**: සං.නි: (5-1):මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත:අප්පමාද වග්ග: 1.1.31. තථාගත සූත්‍රය, පි 126. ESN: 45: Maggasamyutta: Connected discourses on the Path: 139.1 The Thathagatha, p 1681.

▼ **භාග්‍යවතුන් වහන්සේ,** පිරිනිවන් පෑමට (පිරිනිවන්මන්චකයේදී) පෙර සංඝයාට වදාළ අවසාන අවවාදය වුවේ අප්‍රමාදව, එනම්, සිහිනුවණ ඇතිව

කටයුතු කරමින් සසරින් ගැලවීමට උත්සාහ කළයුතු බවය: **" ...වය ධම්මා සඞ්ඛාරා අප්පමාදෙන සම්පාදෙනථා ති"**. සංස්කාරයෝ නැසෙන සුළුය, එබැවින් අප්‍රමාදව (එළැඹුවූ සිහියෙන්) රහත්බව පිණිස කළයුතු දේ සපුරාගන්න. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (2): 3 මහාපරිනිර්වාණ සූත්‍රය, පි.126, EDN: 16 Mahāparinibbāna Sutta: The Great Passing: The Buddha's Last Days, p.171

▼**අප්‍රමාදය නිවන් මගය, ප්‍රමාදය මරණයට මගය:**

"අප්පමාදො අමත පදං - පමාදො මච්චුනො පදං
අප්පමත්තා න මීයන්ති - යෙ පමත්තා යතා මතා"

අප්‍රමාදය නිවනට (අමතපදයට) මගය, අප්‍රමාද පුද්ගලයන් නොමැරෙති. ප්‍රමාදවීම මරණයට මගය, ඔවුන් මළවුන් වැනිය. **සටහන:** දහම් මගේ අප්‍රමාදව කටයුතු කරන අය යළිඋපත නැති අමතපද නම්වූ නිවන ලබති. එහෙත්, පමාදවූ මිනිසා මළගිය කෙනෙක් වැනිය, ඔහු යළි සසරට පැමිණේ. **මූලාශ්‍රය**: ධම්ම පදය:අප්පමාද වග්ග: ගාථාව: 21.

▼ **අප්‍රමාදයට** ගරුකිරීම නිසා අපරිහානිය ඇතිවේ. **සටහන:** එක්සමයක දේවියක් බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක අප්‍රමාදය, අපරිහාණි දහමක් යයි පැවසූහ. බුදුන් වහන්සේ එය අනුමතකොට වදාළහ. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 7 නිපාත: දේවතාවග්ග:7.1.4.1 අප්පමාදගාරව සූත්‍රය, පි.344.

▼**අට්ඨික සංඥා භාවනාව** විපුල කරගැනීමෙන් මහා සංවේගය- මහා අප්‍රමාදය ඇතිවේ.සසරබිය දැක නිවන් ලබාගැනීමට යුහුසුලුව කටයුතු කිරීමට පෙළෙඹේ. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග:බොජ්ඣංග සංයුත්තය:7. ආනාපාන වග්ගය**:** 2.7.1 අට්ඨික සූත්‍රය, පි.268**,** ESN: 46: Bojjhaṅgasaṃyutta:VII. In and out Breathing, 57.1 The Skeleton, p. 1807

▼**හිරිඔතප් නැතිවීම ප්‍රමාදයට හේතුවේ, හිරි ඔතප් ඇතිවිට අප්‍රමාදවේ** කෙනෙක්තුල හිරිඔතප් නැතිවිට ඔහු දහමේ ප්‍රමාදවේ. කෙනෙක් ප්‍රමාදවූවිට, ඔහු තුල අගෞරවය- අනාදරය (disrespect), දොවචස්සතාවය (මුරණ්ඩුබව- difficult to correct) හා පාපමිත්‍ර සේවනය ඇතිවේ. අප්‍රමාදය ඇතිකර ගැනිමෙන් එම අකුසල නැතිකර ගත හැකිය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි:(6):10 නිපාත: 10.2.3.6 තයෝධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN:10: Tens,76-6.Incapable, p. 524.

▼**කුසලයේ අප්‍රමාද වීම (අප්පමාදො කුසලෙසු ධම්මෙසු)** ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පිණිස ඇති බහු උපකාර ධර්මයකි. **බලන්න**: බහු උපකාර ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▼**කායගතා සතිය** වඩාගැනීම, මහා සංවේගය ඇතිකර ගැනීම- අප්‍රමාදය ඇතිකර ගැනීම පිණිස පවතී. **බලන්න**: කායගතා සතියේ ප්‍රතිලාභ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 1 නිපාත: කායගතාසති වග්ග සූත්‍ර, පි. 125, EAN:1: Mindfulness Directed to the Body, p.52

▼ **අප්‍රමාදය මෙලොව හා පරලොව අභිවෘද්ධිය පිණිස පවතී**

බුදුන් වහන්සේ, පසේනදී කෝසල රජතුමාට මෙසේ වදාළහ: "මහරජ යම් දහමක් මෙලොව හා පරලොව අභිවෘද්ධිය අත්පත් කොට සිටි නම්, අප්‍රමාදය ඒ එක් දහමය": **" එවමෙව ඛො මහාරාජ අප්පමාදො එකො ධම්මො යො උභො අත්ථෙ සමධිගයහ තිට්ඨති දිට්ඨධම්මිකඤ්චෙව**

සම්පරායිකඤ්ච්චාති'' (...diligence is the one thing which secures both kinds of good, the good pertaining to the present life and that pertaining to the future life). **සටහන**: අටුවාවට අනුව ක්‍රියාකාරී අප්‍රමාදය නිසා කෙනෙක් 3 න් ආකාර පුණ්‍යක්‍රියා කරයි: දාන, ශිල හා සමාධි. ලොකුත්තර අප්‍රමාදය මගින් ජාන සමාපත්ති, මගඵල ලබාගැනීම ට හේතුවේ. **බලන්න**: ESN: note: 241, p. 535. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1) :සගාථවග්ග:කෝසලසංයුත්ත, 3.2.7**. අප්පමාද සූත්‍රය,** පි.186, ESN: 3: Kosalasmayutta: 18.8 Diligence -2, p. 242.

▼ **අප්‍රමාදයෙන් කලයුතු දහම් කරුණු:** කාය,වචී හා මනෝ දුශ්චරිතය හා මිථ්‍යා දිට්ඨිය හැර දැමීම. කාය,වචී හා මනෝ සුචරිතය හා සම්මා දිට්ඨිය ඇතිකර ගැනීම. එසේ අප්‍රමාදය ඇතිකර ගත්විට මරණය ගැන බිය යුතු නොවේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (2): 4 නිපාත:4.3.2.6 අප්පමාද සූත්‍රය, පි. 252, EAN:4: 116.6 Heedfulness, p.190.

▼**දහමේ ප්‍රමාදවීම** උප කෙලෙසක් යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න**: උප කෙලෙස.

▼ **එක දහමක්** දියුණු කරගැනීමෙන් මෙලොව හා පරලොව ශුභ සිද්ධිය ඇති කරගත හැකිබව බුදුන් වහන්සේ මෙහිදී පෙන්වා ඇත. මේ පිලිබඳ යොදාගත් උපමා**: බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5. * **ඇත් පිය සටහන**: සියලු සතුන්ගේ පාසටහන් එක් ඇත්පා සටහනට ඇතුල් කලහැකිය. එලෙස, අප්‍රමාදය නම් එක දහමක් වඩාගැනීමෙන් මෙලොව පරලොව සුවය ලැබේ. * **කූටාගාරය:** කූටාගාර නිවසේ සියලු පරාල, එහි මුදුන් වහලේ එක්තැන්වේ. එලෙසඅප්‍රමාදය නම් එක දහම වඩාගැනීමෙන් මෙලොව පරලොව සුවය ලැබේ. * **බටමිටිය උපමාව:** බටකොළ කපන්නා, බටමිටියක් කපාගෙන එය උඩින් අල්වාගෙන, පහළද, දෙපසද මැනවින් තළා ගන්නාලෙස, අප්‍රමාදය නම් එක දහම වඩාගැනීමෙන් මෙලොව පරලොව සුවය ලැබේ. * **අඹ අත්ත උපමාව**: අඹ අත්තක් කැපුවිට එහි ඇති ගෙඩි හැම ඒ අත්තේ එකතුව තිබේ. එලෙස අප්‍රමාදය නම් එක දහම වඩාගැනීමෙන් මෙලොව පරලොව සුවය ලැබේ. * **සක්විතිරජු උපමාව:** සියලු සුළු කුමාරවරුරජවරු-පාලකයන්, සක්විති රජුගේ පාලනයට නතුවී සිටින ලෙසින්, අප්‍රමාදය නම් එක දහමක් වඩාගැනීමෙන් මෙලොව පරලොව සුවය ලැබේ. * **සඳ ආලෝකය උපමාව:** සියලුම තරකා එලියට වඩා සඳ එලිය ආලෝකමත්ය, එලෙස අප්‍රමාදය නම් එක දහම වඩා ගැනීමෙන් මෙලොව පරලොව සුවය ලැබේ. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4): 6 නිපාත:ධම්මිකවග්ග: 6.1.5.11 අප්පමාද සූත්‍රය, පි.156.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර**: **1**. "…Verily, I say unto you now, O monks: 'All things are transient, work out your deliverance with earnestness'…These were the last words of the Buddha; for us a reminder not to give up the struggle against the fetters of greed…, in order to escape the misery of sams*ara*…':"**Earnestness**" by Vappo Thera, Bodhi leaves, Vol. I, BPS,1968. **2**. " පමාදය යනු යම්කිසි දෙයක් කලයුතු විට එය නොකර හැරීමය.අකුසලයකි...".**කෙලෙස් එක්දහස් පන්සීය**: පි. 46, රේරුකානේ චන්ද විමල නාහිමි, 2008.

▲ **අප්‍රමානය:** පාලි: **අපරිමානං**- immeasurable: අප්‍රමාන යනු ප්‍රමාණ කල නොහැකි, මැනිය නොහැකි බවය, අසීමිත බවය, ලෝකෝත්තර

බවය. සතර බ්‍රහ්ම විහාර වැඩිය යුත්තේ සියලු ලෝක සත්ත්වයන් කෙරෙහි අප්‍රමාණවූ සිතකින් යුක්තවය. **බලන්න**: බ්‍රහ්මවිහාර.
▲ **අප්‍රමාන සමාධිය-** Measureless Samadhi: අප්‍රමාන සමාධිය ඇතිව, ප්‍රඥාව සහිතව, සතිය වඩා ගැනීමෙන්, පස් ආකාර ඥාණ- පංචසමාධි ඥාන ඇතිවේ යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: **"සමාධිං භික්ඛවෙ භාවෙථ අප්පමාණං නිපකානං පතිස්සතානං"** (Bhikkhus, being alert and mindful, develop concentration that is measureless).**පංච සමාධි ඥාන:** 1) මේ සමාධිය නිසා වර්-තමානයේදී සුඛවිපාක ඇත, මතුවේද සුඛවිපාක ඇත. **(අයං සමාධි පච්චුප්පන්න සුඛො චෙව ආයතිං ච සුඛවිපාකොති)** 2) මේ සමාධිය ආරියය, නිරාමිසය (කෙළෙසුන්ගෙන් තොරය) **(අයං සමාධි අරියො නිරාමිසොති).** 3) මේ සමාධිය උතුම්නො වන අය පුහුණු කරන දෙයක් නොවේ **(අයං සමාධි අකාපුරිසසෙවීතො ති)** 4) මේ සමාධිය ශාන්තය, ප්‍රණීතය (උතුම්ය), සිත පස්සදියට පත්වී, ඒකාගතවීමෙන් මේ සමාධිය ඇතිවිය. උත්සාහකර කෙලෙස් යට කිරීමෙන් මේ සමාධිය ඇතිනොවේ **(අයං සමාධි සන්තො පණීතො පටිප්පස්සද්ධාලද්ධො එකොදිභාවාධිගතො න ච සසංඛාරනිග්ගය්හ වාරිතවතො ති)** 5) මම සිහි ඇතිව මේ සමාධියට සමවදිමි, සිහිඇතිව සමාධියෙන් නැගිටිමි යයි යෝගියා අදිටන් කරගනී. **(සො ඛො පනාහං ඉමං සමාධිං සතො ච සමාපජ්ජාමි සතො ච උට්ඨහාමි ති). මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.1.3.7 සමාධි සූත්‍රය, පි. 58, EAN:5: 27.7 Concentration, p.244.
▲**අප්‍රසන්න ක්‍රියා**-Unpleasantness: මෙයින් පෙන්වා ඇත්තේ සංඝයා අප්‍රසන්න බවින් ගිහියන්ගේ අනර්ථය පිලිබඳ කටයුතු කරනවිට, ඔවුන් කෙරේහි, අප්‍රසාදය පලකිරීමට ගිහියන්ට හැකිබවය. කරුණු 8 ක් ඇතිව ඔවුන් අප්‍රසන්නව කටයුතු කරති: 1) ගිහියන්ට අලාභ ඇතිකරයි 2) අනර්-ථය ඇතිකරයි 3) ගිහියන්ට ආක්‍රෝෂ කරයි 4) ගිහියන්ට පරිභව කරයි 5) ගිහියන් අතර භේද ඇතිකරයි 6) බුදුන්වහන්සේ ගැන අගුණ පවසයි 7) දහම ගැන අගුණ පවසයි 8) සංඝයා ගැන අගුණ පවසයි. **බලන්න**: ප්‍රසාද **මූලාශ්‍රය:**අංගු.නි: (5):8 නිපාත: සතිවග්ග: 8.2.9.8 සූත්‍රය, පි.378.
▲ **අප්‍රසාදික පුද්ගල**: පාලි: **අපාසාදිකෙ**-Not inspiring person අප්‍රසාදික පුද්ගලයා යනු දහම් මග පිලිබඳ සතුට, විස්වාසය නොමැති කෙනාය. අන්‍යන්ට ඔහුගේ චරියාව ගැන ප්‍රසාදයක් ඇතිනොවේ. **බලන්න**: EAN:note:1222, p. 641. එවැනි පුද්ගලයන්ගේ ආධ්‍යාත්මික වර්-ධනයට අනතුරු -ආදීනව ඇතිවේ: 1) තමාට උපවාදකරගනී2) ප්‍රඥාවන්තයන්ගේ දෝෂාරෝපණයට ලක්වේ 3) ඔහු ගැන අපකීර්තිය පැතිරේ 4) සිහිය වියවුල්ව මරණයට පත්වේ 5) මරණින් මතු දුගතියේ යළි උපත ලබයි 6) මුලසිටම, විස්වාසිබව නොමැතිවූ නිසා, විස්වාසය ඇතිකර ගැනීමට හැකිනොවේ 7) යම් විස්වාසයක් ඇතිවුවත් එය වෙනස්වේ 8) ආචාර්ය වරයාගේ ඉගැන්වීම් අත හැර දමයි 9) එබඳු පුද්ගලයන්ගේ අයහපත් චරියාව, ඔහුගේ ගෝලයන් අනුගමනය කරයි 10) සිත ප්‍රසන්න බවට- ශාන්තබවට පත්නොවේ. **බලන්න**: ප්‍රසාදික පුද්ගල. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.5.2.7 අපාසාදික සූත්‍ර 2 කි, පි.434, EAN:5: 217.7 Not Inspiring confidence -2 suttas, p. 307.

▲ **ආපෝ ධතුව-Water element**: ආපෝ ධාතුව: ජලයය. කය සකස්වී ඇති ජල -ද්‍රව කොටස් ද බාහිරව ඇති ජලයද ආපෝ ධාතුව ලෙසින් හඳුන්වයි . **බලන්න**: සතර මහා භූතයෝ.

▲**ඇපකාර නොවන දහම-Dhamma that has no guarantor**
දහම් 4 ක් පිලිබඳ කිසිවෙකුට ඇපකාරකිරිමට- සහතික කිරීමට නොහැකි යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) වයසට යෑම නතරකිරීමට 2) ලෙඩ දුක් ඇතිවීම නතරකිරීමට 3) මරණය නතරකිරීමට 4) අයහපත් කම්ම ඵල දීම නතරකිරීමට. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: බ්‍රාහ්මණවග්ග: 4.4.4.2 පාටිභොග සූත්‍රය, පි.356.

අබ

▲**අබ්‍යාකතාවත්ථු** -Undeclared points : අබ්‍යාකතාවත්ථු ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ බුදුන් වහන්සේ විසින් ප්‍රකාශ නොකරන ලද කරුණු 10 ගැනය. එනම්, ලෝකය නිත්‍යද ආදී දිට්ඨි 10 යය. විස්තර පිණිස **බලන්න:** දිට්ඨි. එවැනි දිට්ඨි, මත ඇතිවූ විට සාමාන්‍ය පෘතග්ජනයා කැළඹේ, එහෙත්, දහම දත් ආරිය ශ්‍රාවකයා නොකැළඹේ, ඒවා ගැන ඔහුට විචිකිච්ඡාවක් නොහටගනී. **බලන්න**:දිට්ඨි. **මූලාශ්‍රය:**අංගු.නි: (4) 7 නිපාත: 7.2.1.1 අබ්‍යාකතවත්ථු සූත්‍රය, පි.400.

▲**අබ්‍යාපජ්ජ ධම්ම**-Abbyapajja Dhammaමෙහි අබ්‍යාපජ්ජ ධම්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ දුක රහිත දහමය, එනම් නිවනය. **මූලාශ්‍රය:**සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග: අසංඛතසංයුත්ත: 9.2 අබ්‍යාපජ්ජ සූත්‍රය, පි.688.

▲**අබ්භවලාහක දෙව්යෝ**- storm-cloud devas :වලාහක දෙවනිකායට (වලාකුළු දෙවියෝ) අයත් දෙවියන් සතර කොටසින් එක් කොටසක් මෙසේ හඳුන්වා ඇත.ඔවුන් කුණාටු වලාකුළු ඇතිකරති. සමහර අවස්ථාවන්හිදී ඔවුන්ගේ සතුට පෙන්වීම පිණිස, ඒ වලාකුළු ඇතිකරණ බව මෙහි පෙන්වා ඇත**. බලන්න**:වලාහකදේවනිකාය. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (3) බන්ධවග්ග: වලාහකසංයුත්ත:11.1.55 අබ්භවලාහක සූත්‍රය, පි.544.

▲ **අබ්බහෝකාසික** -who dwell in the open air: ධුතාංග පුහුණුව ලෙසින් එළිමහණෙ වාසය කරන සංඝයා අබ්බහෝකාසික ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:**අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: ආරඤ්ඤකවග්ග: 5.4.4.7 අබ්බහෝකාසික සූත්‍රය, පි.380.

▲**අබ්භූත**-Abbhutha මෙහි අබ්භූත ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ හටනොගත් බවය. හටනොගත් දහම නම් නිවනය. නිවන හේතුප්‍රත්‍යයෙන් හටගත් දහමක් නොවේ. **බලන්න**:නිවන. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග: අසංඛතසංයුත්ත: 9.2 අබ්භූත සූත්‍රය, පි.688.

▲**අභිජ්ජාව හා විෂම ලෝභය**: පාලි: අභිජ්ඣාවිසම ලොභො- Covetousness and unrighteous greed :අභිජ්ජාව (අභිජ්ජා) හා විෂම ලෝභය ලෙසින් දක්වා ඇත්තේ අනුන්ගේ සම්පත් ආදිය පිළිබඳව, කෙනෙක් තුල ඇති දැඩි ආශාව- තණ්හාවය. මෙය සිත කෙලෙසෙන කරුණකි, අකුසලයකි, දුගතිය ඇති කරයි. අභිජ්ජාව, දැඩිආසාව (longing) ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත.**බලන්න:** උපකෙළෙස. **සටහන**: සතර සති පට්ඨානය වැඩිම පිණිස, ලෝකය පිලිබඳ ඇති අභිජ්ජාව පහ කර ගතයුතුවේ**. බලන්න**: සති පට්ඨාන සූත්‍රය.

▼ **බුදුන් වහන්සේ** අභිජ්ජාව ඇති කෙනෙකුගේ ස්වභාවය මෙසේ දක්වා ඇත: "මේ ලෝකයේ කෙනෙක් හට අභිජ්ජාව ඇත. අනුන් සතු ධනය

සම්පත් ආදිය ගැන ඔහුට දැඩි ලෝභයෙන් මෙසේ සිතයි: 'අහෝ, අනුන්සතු ඒ දේ (සම්පත්) මගේ වේවා' යයි ඔහු පතයි'.
"ඉධ භික්ඛවෙ එකච්චො අභිජ්ඣාලු හොති යං තං පරස්ස පරවිත්තුපකරණං, තං අභිජ්ඣිතා හොති, 'අහොවත යං පරස්ස තං මම අස්සා'ති." එවැනි අය ඒකාන්තයෙන්ම නිරයට යයි. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: කරජකාය වග්ග: 10.5.1.1. පඨම නිරය සූත්‍රය, පි. 548, ජානුසොණි වගග: 10.4.2.10: චුන්ද සූත්‍රය, පි.508, EAN:10: The Deed-born body: 211.1 Hell, p. 556, Jāṇussoṇī: 176.10: Cunda, p.553.
▼ **තමාට අබිජ්ජාව ඇති,** වෙනත් අය තුල ද අබිජ්ජාව ඇතිකරණ, එය අනුමත කරන, එහි ගුණ කියන පුද්ගලයෝ නිරයගාමිය. එම කරුණු අතහැර දහම පුරුදු පුහුණු කරන අය සුගතිගාමිය. අබිජ්ජාව නිසා කම්ම සිව්ආකාරයකට රැස්වේ: 1) තමන් අබිජ්ජාවේ යෙදීම 2) අනුන් අබිජ්ජාවේ යෙදවීම 3) අබිජ්ජාව අනුමත කිරීම 4) අබිජ්ජාව වර්ණනා කිරීම. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.7.8 අභිජ්ජා සූත්‍රය, පි. 512, EAN:4: VII: Course of kamma: 265.2 sutta, p. 233.
▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1.** "අභිධ්‍යා:නම් අන්‍යයන්ගේ සම්පත්ති පිළිබඳව බලවත් ලෙස ඇලීම, ලෝභකිරීම, සිතිමය": සද්ධර්ම කෝෂය, පි. 114. **2.** "අභිද්‍යාව: අනුන්ගේ සම්පත් දැක (පරභාණ්ඩ) ඒවා තමාට අත්වේවා යයි සිතීම, එසේම තමාගේ දේ පිලිබඳ ඇති ලෝභය...": බෞද්ධයාගේ අත්පොත, පි. 81, රේරුකානේ චන්දවිමල මහා නාහිමි. **3.** "අභිජ්ජා හා විෂම ලෝභයට පදනම ලෝභ චේතනාවය. අභිජ්ජා යනු, කෙනෙක් තමන්ට අයත්යයි සිතන දේ පිලිබඳ ඇති ආසාවය-දැඩි බැඳීමය. උදා: තමාගේ කය, බිරිඳ/ස්වාමියා, දරුවන්, දේපල ආදියට ආසා කිරීම. අන්අය සතු දේට අසා කිරීම, ඒවා තමාට අත්කරගැනීමට ඇති බලවත් තණ්හාව විෂම ලෝභයවේ. අභිජ්ජාව ඇති තැනැත්තා වස්තුව රැස්කරනවා විනා අනුන්ට දීමට හෝ තමන්ට ප්‍රයෝජනයට ගැනීමට වස්තුව යොමු නොකරයි..." **: දිනමිණ සජීව ජාල පුවත්පතේ** පළවූ ලිපිය: 2012 අගෝස්තු 08. " වත්ථූපම සූත්‍රය" http://archives.dinamina.lk/2012/08/08/_art.asp?fn=a1208082)
▲ **අබ්‍රහ්මචරියාව**: පාලි: අබ්‍රහ්මචරියං - the unholy life :අබ්‍රහ්මචරියාව ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, බුදුසසුනේ ඇති බ්‍රහ්මචරියාව නොවන මිථ්‍යාදිට්ඨිය ඇති වැරදි මග අනුගමනය කිරීමය. අනාරිය (මිථ්‍යා) අටමග අනුගමනය කිරීමය**: "...අයමෙව ඛො ආවුසො අට්ඨඞ්ගිකො මිච්ඡා මග්ගො අබ්‍රහ්මචරියං..."**. **සටහන:** මේ සූත්‍රය ආනන්ද තෙරුන් විසින් භද්දිය තෙරුන්හට වදාළහ. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1):මහාවග්ග: මග්ග සංයුත්තය: 1.2.7 කුක්කුටාරාම සූත්‍රය, පි. 54, ESN: Maggasamyutta: 18.8 The cock's park, p.1623.

අභ

▲ **අභූත-** un-become : අභූත යනු සකස්වී නැති බවය, මෙය නිවන හඳුන්වන පදයකි. **බලන්න**: නිවන. **මූලාශ්‍රය**: බු.නි: ඉතිවුත්තක: 2.2.6 අජාත සූත්‍රය, පි. 393.
▲**අභය-** Fearless : අභය- බියරහිත බවය, නිවන හඳුන්වන පදයකි. **අභයපත්ත** යනු නිවනට පැමිණීමය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (5): 9 නිපාත, 9.2.1.5 හා 9.2.1.6 සූත්‍ර, පි. 570, EAN: 9: I Security: 56.5 & 56.7 suttas, p. 485.
▲ **අභය රාජකුමාර-** Prince Abhaya : **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

▲ **අභය රාජකුමාර තෙර-** Abhaya (Prince) Thera: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

▲**අභා-**Bright lights : අභා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ විහිදෙන රශ්මිය ඇති ආලෝකයන්ටය. අභා 4 ක් වේ: චන්දඅභා (සඳ කිරණ), සූර්ය අභා (හිරු රශ්මිය), අග්නිඅභා (ගින්දර රශ්මිය), ප්‍රඥාඅභා (ප්‍රඥා රශ්මිය). මේ අතුරින් ප්‍රඥාඅභා අග්‍රයයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **සටහන**: * මේ වග්ගයේ වෙනත් සූත්‍රයන්හි : මේ රශ්මි 4, පභා (දීප්තිමත් රශ්මි),ලෙසින්ද ආලෝක ලෙසින්ද, ඔභා- බබලන දේ (අවභාසයෝ) ලෙසින්ද, ප්‍රභාස්වර (පජ්ජතෝ) ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත.**බලන්න**: 4.3.5.2-4.3.5.5. සූත්‍ර. **මූලාශ්‍රය:**අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: අභාවග්ග:4.3.5.1 අභාසූත්‍රය, පි.290.

▲**අභිජාන-**Directly knowing :අභිජාන ලෙසින් මෙහි දක්වා ඇත්තේ පංච උපාදානස්කන්ධය පිලිබඳ පූර්ණ අවබෝධය තමන් විසින්ම යථාලෙසින් අවබෝධ කරගැනීමය. එනම්, ඥාතපරිඥාවෙන්, තිරණ පරිඥාවෙන් හා ප්‍රහාණ පරිඥාවෙන් දන්නා බවය. ඒ දැනුම දුක නැති කිරීම පිනිසවේ. **සටහන:** ඥාතපරිඥාව (the full understanding of the known) , තිරණපරිඥාව (full understanding by scrutinization), ප්‍රහාණ පරිඥාව (the full understanding as abandonment). **බලන්න**: ESN: note: 42,p.1176. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (3) ඛන්ධවග්ග:භාරවග්ග: 1.1.3.3. අභිජාන සූත්‍රය, පි.76, ESN:22: Khandasamyutta: 24.3 Directly knowing, p.1022.

▲ **අභාවනිය හා භාවනිය-** Not esteem & esteem :අභාවනිය යනු බුහුමන්- ගරුසැලකිලි (ගෞරව) නොලැබීමය. භාවනිය යනු ගරු සැළකිලි ලැබීමය. සංඝයා බුහුමන් නොලැබීමට හා ලැබීමට හේතු, මේ සූත්‍රයේ විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.5.4.1 අභාවනිය සූත්‍රය, පි. 448, EAN:5: 231.1. Not to be esteemed, p.308.

▲**අභබ්බ-**Incapable :අභබ්බ ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කළ නො හැකිබවය. කෙළෙස් සහිත පුද්ගලයාට ආධ්‍යාත්මික මග සපුරා ගැනීමට නොහැකිය. එසේම සෝතාපන්න පුද්ගලයාගේ පහකරගත් කෙළෙස් නැවත ඇතිවීමක් නොවේ. ඔහු විසින් පහකළ සක්කායදිට්ඨිය, විචිකිච්චාව, සීලබ්බතපරාමාස, අපායගමනිය රාගය, දෝසය හා මෝහය නැවත ඇතිකරගැනීමට නොහැකිය.**බලන්න:** දිට්ඨිසම්පන්න, සෝතාපන්න. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.2.4.7 අභබ්බ සූත්‍රය, පි. 268, EAN:6: 91.7 Incapable, p. 362.

▲ **අභව්‍ය-** Incapable :අභව්‍ය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, සෝතාපන්න පුද්ගලයෙකුට කළ නොහැකි කරුණුය. **බලන්න:** සෝතාපන්න,අභබ්බ**.**

▲ **අභබ්බාගමන -** abhabbāgamana :අභබ්බා යනු ආරියමග අනුගමනය කිරීමට සුදුසුනොවන, හැකියාව නොමැති පුද්ගලයාය. ඔහු යන වැරදි මග අභබ්බාගමනයය. ඔහු ගමන් කරන්නේ අදහම් මගේය, පරිහාණියට යන මගේය, එය නුසුදුසු ගමනකි. **ශබ්දකෝෂ: පා.සි.ශ**: පි.87: "**න-භබ්බා අභබ්බාති අභබ්බා ය**. අභබ්බා යනු සුදුසු නොවන බවය". **B.D**: p. 13: "abhabbāgamana: incapable of progressing". **P.T.S**: p.153: "abhavya has a different meanings- impossible, not likely, unable"

▼**ධම්මපදයේ** අප්පමාද වග්ගයේ මෙසේ දක්වා ඇත:

"අපපමාදරතෝ භික්ඛු - පමාදේ භයදස්සි වා
අභබ්බෝ පරිහාණාය - නිබ්බාණස්සේව සන්තිකෙ" අප්‍රමාදයෙහි ඇලුන,

ප්‍රමාදයෙහි බිය දකින භික්ෂුව පරිහාණියට (අභබ්බාගමනට) පත්නොවේ, එතුමන් නිවන අසලය. **මූලාශ්‍ර:** ධම්ම පදය: අප්‍රමාද වග්ග: 32 **ගාථාව. සටහන්**: * **පුග්ගලප්‍රඥාප්පතියට** අනුව: කෙනෙක් අභබ්බාගමනට පත්වන්නේ : අයහපත් කම්ම විපකයක් ඇති නිසා හෝ සිතතුල පවතින කෙළෙස් නිසා හෝ අකුසල් ක්‍රියාවල යෙදෙන නිසා හෝ දහම පිලිබඳ ශ්‍රද්ධාව, ඡන්දය, ප්‍රඥාව නොමැති නිසාය. එවන් පුද්ගලයන්ට ලෝකෝත්තර මගට පැමිණීමට හැකියාව නැත. ** **අටුවාවට** අනුව අයහපත් කම්ම විපාක ලෙස පෙන්වා ඇත්තේ පංචානන්තරිය කම්මයන්ය. කෙළෙස් ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ මිථ්‍යාදිට්ඨියය. ** **ම.නි: චූල සකුළුදායි සූත්‍රයට** අනුව: සකුළුදායි පරිභ්‍රාජිකයා, භාග්‍යවතුන්වහන්සේ වෙතින් දහම් අසා පැහැද සසුනට ඇතුළුවීමට අවසර ඉල්ලා සිටිනවිට ඔහුගේ ශිෂ්‍යයන් එය වලකාලිය. එමනිසා දහම්මග ඔහුට අහිමිවිය. එසේවීමට හේතුවුවේ පෙර කම්ම විපාකයක් නිසා බව අටුවාවේ සඳහන්වේ. **බලන්න**:EMN: Note:786, p. 1137.

▲ **අභිඥා-** direct knowledge :අභිඥා (**අභිඤ්ඤා**) ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ප්‍රඥාවෙන් දැන (පරිඥෙය්‍ය) අවබෝධ කර ගතයුතු දහමය. යම් දහමක් පිලිබඳ විශේෂ නුවණින් අවබෝධ කරගැනීමය (තමා විසින්ම). එනම්, නිවන සාක්ෂාත් කරගැනීමට ඉවහල්වන **උත්තම ඥානය** අවබෝධ කිරිමය. මෙය විශේෂ ඥානය හෝ උසස් ඥාණය, අධිප්‍රමාණ බල, අතිසාමාන්‍ය බල, ප්‍රතිභානය හෝ සහජඥානය ලෙසින්ද හඳුන්වයි. බුදුන්වහන්සේ හෝ රහතන්වහන්සේ සතු අධ්‍යාත්මික බල අභිඥාය. සමාධි සමාපත්ති ලැබීමෙන් හා නිවන් මග සාක්ෂාත් කරගැනීමෙන් මේ උසස් අවබෝධය- විශේෂ ඥාන ලැබෙන බව බොහෝ සූත්‍ර දේශනාවල පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** සය අභිඥා. **ශබ්දකෝෂ**: **පා.සිං.ශ:** පි. 89: "**අභිඤ්ඤා:** දැනීම, අවබෝධය, විශේෂයෙන් දන්නා බව".

▼**එම අවබෝධය සතර ආකාරය** :1) ප්‍රඥාවෙන් දැන අවබෝධ කලයුතු දහම් කරුණු: පංච උපාදානස්කන්ධය 2) ප්‍රඥාවෙන් දැන පහකලයුතු දහම් කරුණු: අවිද්‍යාව හා භව තණ්හාව3) ප්‍රඥාවෙන් දැන වැඩියයුතු (භාවිතබ්බ) දහම් කරුණු: සමථ හා විපස්සනා.4) ප්‍රඥාවෙන් දැන සාක්ෂාත් (ප්‍රත්‍යක්ෂ) කලයුතු දහම් කරුණු :විද්‍යාව හා විමුක්තිය. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.6.1 අභිඤ්ඤා සූත්‍රය, පි. 496, EAN:4: 254.1 Direct knowledge, p. 231.

▼ **අරහත්වය පිණිස**: රාගය, දෝසය හා මෝහය ක්ෂය කිරීමට එම විශේෂ අවබෝධය - අභිඥාව ලබා ගත යුතුවේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 8. රාගාදීපෙය්‍යාලය වග්ග සූත්‍ර, පි. 516, EAN:4: VIII: Lust & so forth, p. 233.

▲**අභිඥෙයිය ධම්ම**: පාලි: **අභිඤ්ඤෙය්‍යෙය්‍යා ධම්මෙමා** -Dhamma to be thoroughly learnt : අභිඥෙයිය ධම්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ විශේෂ නුවණින් (ඥාතපරිඥාවෙන් -විශේෂයෙන් දත යුතු), යහපත් ලෙසින්ම අවබෝධ කරගතයුතු ධම්මතාවන්ය. **සටහන්:** * මෙහිදී දක්වා ඇත්තේ සියල්ල (සබ්බ) වෙසෙසින් දැනගැනීම අභිඥෙයිය (අභිඤ්ඤෙය්‍ය) බවය. සියල්ල යනු සළායතන, බාහිර අරමුණු, එනිසා ඇතිවෙන විඥානය, ස්පර්ශය හා ත්‍රිවිධ වේදනා, ඒ හැම අනිච්ච බව අවබෝධ කරගතයුතුය. **බලන්න:**සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග: වේදනාසංයුත්ත: සබ්බ අනිච්චවග්ග: 1.5.4 අභිඤ්ඤෙය්‍ය සූත්‍රය, පි.87. ** මෙහිදී අභිඥා ධම්ම 4

ක් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: අභිඤ්ඤාවග්ග: 4.6.1 සූත්‍රය, පි.496.

▼**සය අභිඥා:** සියලු කෙළෙස් පහකර, දුක නිමකර නිවන ලබාගැනීම පිණිස අවබෝධ කලයුතු ධම්ම සමුදායේ, සය ධම්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ: **සය අභිඥාවන්ය** (ඡ අභිඤ්ඤා- සයං අභිඤ්ඤා- six super-knowledge) : **1) සියලු සත්වයෝ ආහාරය (**පෝෂණය) හේතු කොට ගෙන ජීවත්වේ. **(**සබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකා**) 2) සංඛත ධාතුව** (සඞ්ඛත ධාතු - හේතු ප්‍රත්‍ය යෙන් හටගත් ධාතුන්-conditioned element (පංච උපාදානස්කන්ධය ආදී) **3) අසංඛත ධාතුව** (අසඞ්ඛත ධාතු- සකස් නොවූ ධාතුව, එනම් නිවනය- unconditioned element 4**) තුන් භවය:** කාම ධාතුව හෙවත් කාම භවය, රූප ධාතුව හෙවත් රූප භවය හා අරූප ධාතුව හෙවත් අරූප භවය. **5)** චතුසත්‍ය**. 6)** පංච විමුක්ති ආයතන- විමුක්තියට හේතුවන ධම්ම පහ. **බලන්න**: පංච විමුක්ති ආයතන. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▲**අභිනන්දන** - Delight :අභිනන්දන යනු යමක් නිසා සතුටුවීමය. මෙහිදී බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ කෙනෙක්, සිව් ධාතු- සතර මහා භූත (පඨවි ආපෝ තේජෝ වායෝ) පතයි නම් ඔහු දුක කෙලවර කර නොමැති බවය. සිව්ධාතු ගැන සතුටුනොවන, ඒවා නොපතන කෙනා දුකින් මිදී ඇත. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: ධාතුසංයුත්ත: 2.4.6 අභිනන්දන සූත්‍රය, පි.294.

▼**මෙහිදී පෙන්වා** ඇත්තේ කෙනෙක් පංච උපාදන්ස්කන්ධය අභිනන්දන කරන්නේ නම් ඔහු දුකින් මිදී නැති බවය. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (3):ඛන්ධසංයුත්ත: භාරවග්ග: 1.1.3.8 අභිනන්දන සූත්‍රය, පි.82.

▼**මෙහිදී පෙන්වා** ඇත්තේ තණ්හා ආදී කෙළෙස් අභිනන්දනය කරන තැනැත්තා මාරයාගේ බැඳීමට-මාරපාශයට අසුවී ඇති බවය. ඒවා අභිනන්දන නොකරන පුද්ගලයා මාර බැඳීමෙන් නිදහස්වී ඇත. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (3):ඛන්ධසංයුත්ත: අරහත්වග්ග: 1.2.2.3 අභිනන්දන සූත්‍රය, පි.158.

▼**මෙහිදී පෙන්වා** ඇත්තේ ඇස ආදී සය ඉන්ද්‍රිය පිළිගන්නා, ඒ ගැන අභිනන්දන කරන පුද්ගලයා දුකින් මිදී නැති බවය. එසේම, බාහිර අරමුණු අභිනන්දනය කරන පුද්ගලයාද දුකින් මිදී නැත. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (4):සළායතනවග්ග:වේදනාසංයුත්ත: යමකවග්ග: 1.2.7 හා 1.2.8 අභිනන්දන සූත්‍රය, පි.52.

▲ **අභිනිවෙස-** Abhinivesa :අභිනිවෙස ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ නැඹුරුවීමය (inclination), කැමැත්ත ඇතිවීමය. රූප, වේදනා, සංඥා, සංඛාර විඥාන ඇසුරු කොට, ඒවා ප්‍රත්‍ය කොට සංයෝජන අභිනිවෙස විනිබන්ධන උපදින බව මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:**සංයු.නි (3) ඛන්ධසංයුත්ත:දිට්ඨිවග්ග: අභිනිවෙස සූත්‍ර 2කි, පි.362.

▲**අභිනිවෘතිය:** පාලි: අභිනිබ්බත්ති -Rebirth හා **අනභිනිවෘතිය:** පාලි: අභිනිබ්බත්ති -No birth :අභිනිවෘතිය ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ කෙළෙස් දුරු නොකිරීම නිසා යළි උපත ලැබීමය, එය දුකය. අනභිනිවෘතිය යනු සියළු කෙළෙස් පහකර, යළි උපත සහමුලින්ම නැතිකර ගැනීමය, එය සුඛය, සැපයකි. සැරියුත් තෙරුන් මෙසේ වදාළහ: **"අභිනිබ්බත්ති ඛො ආවුසො දුක්ඛා, අනභිනිබ්බත්ති සුඛා...'**. අභිනිවෘත්තිය (ඉපදීම) දුකය, අනභිනිවෘත්තිය (නො ඉපදීම) සුඛය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6)

: 10 නිපාත: 10.2.2.5 පඨම සුඛ සූත්‍රය, පි. 246, EAN:10: 65.5 Happiness 1,p. 519.

▲ **අභිභායතන**: පාලි: **අභිභායතනානි**- bases of overcoming: කසිණයන් අරමුණු කරගෙන සමවදින ජානසමාපත්ති අභිභායතන ලෙසින් පෙන්වා ඇත. සමාපාත්තියට අවහිරකරණ යම්කිසි සංඥාවක් ඇතිවුවිට එම සංඥාව අභිභවා (මැඩගෙන) යාමට ඇති හැකියාව නිසා මේ සමාපත්ති අභිභායතන ලෙසින් හඳුන්වයි. **බලන්න**:කසිණ. **ශබ්දකෝෂ : පා.සි.ශ**: පි.92 : **"අභිභව** යනු මැඩ පැවැත්වීමය- යටත් කරගැනීමය. අටවිධි අභිභායතන: කසිණ අරමුණු මගින් සමවදින ධ්‍යානසමාපත්ති අටය". **B.D**: p.13: "**abhibhāyatana**: the 8 stages of mastery are powers to be obtained by the means of kasina-exercises". **P.T.S**: p. 168: "position of a master or lord, station of mastery. The traditional account of these gives 8 stations or stages of mastery over the senses".

▼ **අභිභායතන අටකි**

"**අට්ඨිමානි භික්ඛවෙ අභිභායතනානි**". **1) පළමු අභිභායතනය:** කසිණ භාවනාව අරමුණු කරගත් යෝගියා අභ්‍යන්තර රූප සංඥාව ලබයි; ඔහුට සීමිතවූ බාහිර රූපයන්ද පෙනේ; ධ්‍යානයෙන් එම රූප අභිබවා යෑමට ඔහු සමත්වේ.න **2) දෙවෙනි අභිභායතනය: ...** අභ්‍යන්තර රූප සංඥාව ලබයි; ඔහුට අප්‍රමාණවූ බාහිර රූපයන්ද පෙනේ; ධ්‍යානයෙන් එම රූප අභිබවා යෑමට ඔහු සමත්වේ. **3) තෙවෙනි අභිභායතනය: ...** අරූප සංඥාව ලබයි, ඔහුට සිමිතවූ බාහිර රූපයන්ද පෙනේ; ධ්‍යානයෙන් එම රූප අභිබවා යෑමට ඔහු සමත්වේ.**4) සිව්වෙනි අභිභායතනය: ...**අරූප සංඥාව ලබයි; ඔහුට අප්‍රමාණවූ බාහිර රූපයන්ද පෙනේ; ධ්‍යානයෙන් එම රූප අභිබවා යෑමට ඔහු සමත්වේ. **5) පස්වෙනි අභිභායතනය: ...**අරූප සංඥාව ලබයි; ඔහුට නීල කසිණ බාහිර රූපයන්ද (නිල් පැහැති මල් ආදිය) පෙනේ, ධ්‍යානයෙන් එම රූප අභිබවා යෑමට ඔහු සමත්වේ. **6) සයවෙනි අභිභායතනය: ...**අරූප සංඥාව ලබයි; ඔහුට පීත කසිණ බාහිර රූපයන්ද (කහ පැහැති මල් ආදිය) පෙනේ, ධ්‍යානයෙන් එම රූප අභිබවා යෑමට ඔහු සමත්වේ. **7) සත්වෙනි අභිභායතනය**: **...**අරූප සංඥාව ලබයි; ඔහුට ලොහිත කසිණ බාහිර රූපයන්ද (රතු පැහැති මල් ආදිය) පෙනේ, ධ්‍යානයෙන් එම රූප අභිබවා යෑමට ඔහු සමත්වේ. **8) අටවෙනි අභිභා යතනය: ...**අරූප සංඥාව ලබයි; ඔහුට ඕදාත කසිණ බාහිර රූපයන්ද (සුදු පැහැති මල් ආදිය) පෙනේ, ධ්‍යානයෙන් එම රූප අභිබවා යෑමට ඔහු සමත්වේ. **සටහන:** අභිභායතන අතුරින් 8 වන ආයතනය අග්‍රබවද, එසේවුවත් එම අග්‍ර සංඥාව ඇති සත්ත්වයෝ ද විපරිනාම, අනිච්ච ස්වභාවය ඇත්තෝ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. ඒබව දකින ධර්මය දත් අරිය ශ්‍රාවකයා එම ජානසැපය පිළිබඳව කලකිරේ, ඒවාට නොඇලේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: 8.2.7.5 අභිභායතන සූත්‍රය, පි. 299, EAN: 8: 8.65. Overcoming, p. 446, අංගුනි: (6): 10 නිපාතය: 10.1.3.9. ප්‍රථම කෝසල සූත්‍රය, පි. 134, EAN: 10: 29.9 Kosala-1, p. 505.

▲ **අභිනිහාර කුසලය**- Abhinihara kusla :අභිනිහාර කුසලය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සමාධිය පිළිබඳ ගන්නා අරමුණේ- කමටහනේ සිත තැන්පත් කරගැනීමේ කුසලතාවයය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (3) බන්ධ වග්ග:ජානසංයුත්ත:13.1.7 අභිනිහාර කුසල සූත්‍රය, පි.572.

▲ **අභිසංඛාර**-Abhisankaara :අභිසංඛාර ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ තුන්දොරින් (කාය වාක් මනෝ) උපදවන චේතනා රැසය- යහපත් හෝ අයහපත් විපාක ගෙනදෙන සංඛාරයන්ය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (1) 3 නිපාත: 3.1.3.3. සූත්‍රය, පි.266.

▲**අභිසන්ද**-Abhisanda : අභිසන්ද යනු සැපයට ප්‍රත්‍ය වන කරුණුය. සැපයට හේතුවන පුණ්‍ය කම්ම මෙහි විස්තර කර ඇත. **බලන්න**:සංයු.නි: (5-2) සෝතාපත්තිසංයුත්ත: පුඤ්ඤාභිසන්ධවග්ග සූත්‍ර. පි.241.
▲ **අභිභූ අගසව්**-Abhibhu Agrashrawaka : අභිභූ තෙරුන්, සිඛි බුදුන් වහන්සේ ගේ අග්‍ර ශ්‍රාවක දෙනමගෙන් එක් නමකි. සිඛි බුදුන්වහන්සේ ගේ ඇරයුම පරිදි අභිභූ තෙරුන් බ්‍රහ්මදෙවියන් ඉදිරියේ ඍද්ධි බල දැක්වීම මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග: බ්‍රහ්මසංයුත්ත:6.2.4 අරුණාවති සූත්‍රය, පි.304.
▲ **අභිරතිය** -Enjoyment **හා අනභිරතිය**- Dissatisfaction : ධම්ම විනයේ අභිරතිය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සියලු ආධ්‍යාත්මික ක්‍රියා ගැන සතුටින් කටයුතු කිරීමය. අනභිරතිය යනු ඒ ක්‍රියා වලින් සතුටක් නො ලැබීමය. එය දුකකි. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.2.2.6 දුතිය සුඛ සූත්‍රය, පි. 246, EAN:10: 65.5 Happiness 1,p. 519.
▼**කාම වස්තුන්ට ඇති දැඩි ඇල්ම**-ආශාව ද අභිරතිය ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත, කාමයට ඇති තණ්හාව -පංච කාමයට ඇලීම, සිතේ කාම රාගය ඇතිවීම. අභිරතියට විරුද්ධ පදය වන අනභිරතිය යනු එපාවීම හෝ කලකිරිමය. පංචකාමයට ඇති කැමැත්ත නැතිවීම අනභිරතියය. එසේම, යම් කිසි හේතුවක් නිසා ආධ්‍යාත්මික ජීවිතය එපාවීමද අනභිරතිය ලෙසින් පෙන්වා ඇත. වංගීස තෙරුන්ට, රූපත් කාන්තාවන් දැකීමෙන් ඇල්මක් ඇතිවී සිත රාගයෙන් දූශිතව බ්‍රහ්මචරියා ජීවිතය ගැන අනභිරතියක්-අසතුටක් ඇතිවූ බව පෙන්වා ඇත. "**...අථ ඛො ආයසමතො වඩගීසස්ස තා ඉත්ථියො දිස්වා අනභිරති උප්පජ්ජති, රාගො චිත්තං අනුද්ධංසෙති...**". තමනට ඇතිවූ රාග සිතිවිලි නිසා දහම් මගට අලාභයක්, අයහපතක්වූ බව අවබෝධ කරගත් වංගීස තෙරුන් තමන්ම විරිය වඩා එම අකුසල සිත නැතිකර බ්‍රහ්මචරියාවට සිතේ කැමැත්ත- අභිරතිය උපදවාගත් බවද දක්වා තිබේ: "**...අලාභා වත මෙ, න වත මෙ ලාභා... යස්ස මෙ අනභිරති උප්පන්නා ...යනනුනාහං අත්තනාව අත්තනො අනභිරතිං විනොදෙත්වා අභිරතිං උප්පාදෙය්‍යන්ති**". **සටහන**: අනභිරතිය (dissatisfaction) හා අරතිය (discontent) බොහෝදුරට සමාන පද බව භික්ඛු බෝධි හිමියන් දක්වා ඇත. සාමාන්‍යයෙන් ගත්කල අනභිරතිය ලෙසින් පෙන්වා දෙන්නේ කාම ආශාව නිසා සිතේ ඇතිවන නො සතුටුබව- බ්‍රහ්මචරියාව අතහැර ගිහිජීවිතයට නැවත යාමට සිතීමය. ඉහත දක්වා ඇති පරිදි වංගීස තෙරුන් විරිය කර ඇතිකරගත් අභිරතිය නම් ආධ්‍යාත්මික ජීවිතය පිලිබඳ ඇල්මය, පංචකාමයන්ට ඇති අභිරතිය- ආශාව නොවේ. **බලන්න**: ESN: note: 486,p. 563. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1) වංගීස වග්ග: 8.1.1. නික්ඛන්ත සූත්‍රය, පි. 356 හා 8.1.2 අරති සූත්‍රය, පි. 358, ESN: 8: Vaṅgīsa saṃyutta: 8.1 Renounced, p. 392 & 8.2 Discontent, p. 394.

▲ **අභිසමය**-Abhisamaya :අභිසමය, ධම්මාභිසමය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. චතුසත්‍ය යහපත් ලෙසින් අවබෝධ කරගැනීම අභිසමයවේ. සෝතාපන්න පුද්ගලයා අභිසමයට පැමිණි ආරිය පුද්ගලයෙකි.

ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ: පි,96: "අභිසමය:අවබෝධය, දැනගැනීම".
B.D:p.4: "Abhisamya: Truth realization, is the full & direct grasp of the Four Noble Truths by the stream winner".
▼**අභිසමය-** ප්‍රතිවේධයය. ඥානය නැතිව අභිසමය නොකෙරේ. මෙහිදී අභිසමය පිළිබඳව විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** ඛු.නි:පටිසම්භිදා 2: පඤ්ඤාවග්ග:3.3 අභිසමයකථා, පි.208.
▲**අභිසම්බුද්ධ**-Perfectly Enlightened One: චතුසත්‍ය වෙසෙසින් අවබෝධ කළ බැවින් තථාගතයෝ '**අභිසම්බුද්ධ**'- අරහත් සම්මා සම්බුද්ධ යයි කියනු ලැබේ. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: සච්චසංයුත්ත: 12.3.3. අභිසම්බුද්ධ සූත්‍රය, පි.312, ESN:56: Sacchasamyutta: 23.3. The Perfectly Enlightened One, p. 2292.
▲ **ආභිසමාචරික ධම්ම-** ābhisamācārika dhamma- factor of proper conduct :ආධ්‍යාත්මික මගේ වැඩිම පිණිස අවශ්‍ය දහමකි. උත්තම ආචාර ධම්මය ලෙසින්ද හඳුන්වයි.තමන් හා එක්ව වාසය කරන සංඝයා (සබ්‍රම්සරුන්) කෙරෙහි ගෞරව නැති, ගරුසරු නැති මහණහට ආභිසමාචරික දහම ඇතිකර ගත නොහැකිය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: ආභිසමාචරික ධම්ම නැතිවිට සේඛ දහම පූර්ණ කරගත නොහැකිය, ඒ නිසා ඔහුට ශීලසම්පන්න විය නොහැකිය. ශීලසම්පන්න නොවේ නම් සම්මා දිට්ඨිය ඇතිකරගත නොහැකිය. සම්මා දිට්ඨිය නොමැතිව සම්මා සමාධිය ඇතිකර ගැනීමට හැකි නොවේ. ඒ නිසා ඔහුට සම්මා ප්‍රඥාව ඇතිකර ගැනීමට හැකියාව නැත. එහෙත්, සබ්‍රම්සරුන් කෙරෙහි ගෞරව ඇති, ගරුසරු ඇති මහණහට ආභිසමාචරික ධම්ම ඇතිකර කර ගතහැකිවේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (3) : 5 නිපාත: 5.1.3.1. අගාරව සූත්‍ර 1-2 , පි. 48, ESN: 5: 21.1. Irreverent -I & II, p. 241.
▲ **ආභස්සර දෙවියෝ** -Devas of Streaming Radiance: රූප බ්‍රහ්ම ලෝකයක වාසය කරන මේ දෙවිවරුගේ කයෙන් ගිනිදැල් වැනි විශාල දීප්තිමත් ආලෝකධාරා නිකුත්වන නිසා ආභස්සර දෙවියෝ ලෙසින් හඳුන්වයි. **බලන්න:** බ්‍රහ්ම ලෝක.
▲ **අභ්‍යන්තර ආකාශධාතුව**-Internal space element :කෙනෙක්ගේ කයේ ඇති ඉඩ, අවකාශය, අභ්‍යන්තර ආකාශ ධාතුවය. **බලන්න:** ආකාශ ධාතුව.
▲ **අභ්‍යන්තර ආයතන සය-** six internal bases :අභ්‍යන්තර ආයතන 6 (සය ආයතන) යනු සළායතනයන්ය. **බලන්න:** සළායතන.
▲ **අභ්‍යන්තර බන්ධන-** Internal bonds :අභ්‍යන්තර බන්ධන ලෙසින් මෙහි දක්වා ඇත්තේ දහම් මග නොදත් පුද්ගලයා, පංච උපාදානස්කන්ධයට ඇති බැඳීමය. **බලන්න**: ශ්‍රැතවත් ආරිය ශ්‍රාවක හා අශ්‍රැතවත් පෘතග්ජන.

අම

▲ **අමත හා අමතගාමී මග:** පාලි: **අමතං, අමතගාමී මග්ගො** -deathless & way to deathless : දහමට අනුව **අමත** - අමර (අමෘතය) යනු නිවනය. **අමතගාමී** මග යනු නිවන කරා ගෙනයන මග ආරිය අටමගය. **අමතපත්ත** යනු නිවන ලැබීමය. **බලන්න**:නිවන. **සටහන්**: * සංයු.නි: (5-1) සති පට්ඨාන සංයුත්තයේ: **අමතවග්ගයේ** දී, සතිපට්ඨානය වැඩිම අමතමග යයි පෙන්වා ඇත ** අංගු.නි: (1) 1 නිපාතයේ, **අමත වග්ගයේ**: කායගතා සතිය වැඩිමෙන් අමතමග ලැබෙන බව දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (5): 9 නිපාත, 9.2.1.3. හා 9.2.1.4 සූත්‍ර, පි. 568, EAN: 9: I Security- suttas.

p. 485, සංයු.නි:4: සළායතනවග්ග:අසංඛතසංයුත්ත: 9.2 අමත සූත්‍රය, පි. 685, ESN:43: Asankathasamyutta: 14.3 sutta, p. 1513.

▼ **සියලු කෙළෙස්** ප්‍රහීණය (රාග දෝස මෝහ) අමතය-හෙවත් නිවනය, ඒ සඳහා ඇති මග නම් අමතමගවූ ආරිය අට මගය යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: **"...යො සො භික්ඛු රාගක්ඛයො දොසක්ඛයො මොහක්ඛයො ඉදං වුච්චති අමතං...අයමෙව අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො අමතගාමී මග්ගො..."**. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි:(5-1): මග්ගසංයුත්ත: 1.1.7 දුතිය භික්ඛු සූත්‍රය, පි. 40, ESN: 45: Maggasamyutta: 6.6 A certain bhikkhu-2, p. 1610.

▲**අමනාපය :** පාලි: **උපනාහ -** resentment : අමනාපය, **උපනාහ-** සතුරුබව, **එදිරිය- බද්ධවෛරය** ලෙසින්ද දක්වයි. මෙය සිත කෙළෙසන අකුසල දහමකි,දුගතිය ඇතිකරයි,දස අකුසලයකි. **බලන්න**: උපකෙළෙස. **සටහන්**: * **ම.නි. සල්ලේලඛ සූත්‍රයේ දී** පහකළ යුතු අකුසල දහම් 44 ට අමනාපය ද ඇතුලත්වේ. **බලන්න:** සල්ලේලඛ පරියාය. ** අංගු.නි. **ආඝාතවස්තු හා ආඝාතපටිවිනය** සූත්‍රයන්හිදී අමනාපය ඇතිවන ආකාරය හා පහකර ගන්නා අන්දම පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: ආඝාතවත්ථු හා ආඝාතපටිවිනය. **අංගු.නි. (6) **භබ්බාභබ්බ සූත්‍රයේ** අරහත්වය පිණිස පහකර ගතයුතු අකුසල දහම් 10න් එකක් ලෙස අමනාපය පෙන්වා ඇත, **බලන්න**: අරහත්බව.

▼ **වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1. Per Bhikkhu Bodhi:** Resentment sets in after anger has repeatedly enveloped the mind. **බලන්න**: EMN: note : 87, p. 1179. **2.** "ගිනි දැල් විහිදුවමින් පැවති ගිනි අඟුරු අලුයෙන් යටවූ විට කලක් නිසලව පවතී. එමෙන් පටන් ගැන්මේ දී ක්‍රියාකාරීත්වයෙන් පැවති ක්‍රෝධය එහි අධික වේගය සන්සිඳි අලුයට ගිනි අඟුර මෙන් සිත්සතන්හි යටවී පවතී. එය අප්‍රකටය. එම තත්වයට පැමිණි ක්‍රෝධය නම් උපනාහයය-වෛරයය. මෙය ලෙහෙසියන් නො සංසිඳෙන දිගු කලක් පවතින අකුසලයකි. එක් ජාතියක කෙළෙවර නොවන්නේය. උදා: කාලි යකින්නගේ වෛරයය, දෙව්දත්ගේ වෛරයය. මෛත්‍රිය කිරීමෙන් මේ ගතිය නැතිකරගත හැකිය". **කෙලෙස් එක්දහස් පන්සියය**, පි.81, රේරුකානේ චන්දවිමල මහානාහිමි, 2008. **3.**"බද්ධ වෛරය උපනාහයවේ. බද්ධ වෛරය යනු වෙනත් කෙනෙක් තමන්ට කළ වරදක් සිත තුළ රඳවාගෙන සිටීමය. බද්ධ වෛරය නිසා කයේ විවිධ ආබාධ ඇතිවේ (උදා: හෘද රෝග). වෛරය නිසා පළිගැනීමට කටයුතු කරයි. එමගින් පවුල් පිටින් විනාශවන අවස්ථා දැකිය හැකිය". **දිනමිණ:** අන්තර්ජාල ලිපිය: https://www.budusarana.lk/budusarana/2019/07/25/tmp.asp?ID=vision09

▲ **අමෝහය-** Non-delusion : අමෝහය, මුලානොවීම,(ලෝකය පිලිබඳව) ත්‍රිවිධ කුසල් මූලයන්ගෙන් එකකි. ප්‍රඥාවඇතිවිට අමෝහය ඇතිවේ. **බලන්න**: කුසල මූල.

▲ **අමායාව-** non-deceitfulness :අමායාව ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ තමන්ට නැති ගුණ නොපෙන්වීම, අනුන්ව නොරැවටීමය. කුසලයකි. **බලන්න**: අනවද්‍ය ධම්ම හා සාවද්‍ය ධම්ම, මායාව.

▲**අම්බට්ඨ බ්‍රාහ්මණ මානවක-** Brahamin student Ambattha පොක්ඛරසාති බ්‍රහ්මණයාගේ ශිෂ්‍යයෙක්වූ මොහු, ඒ බ්‍රහ්මණයාගේ නියමය පරිදි බුදුන් වහන්සේ ශ්‍රේෂ්ඨද? උන්වහන්සේට දෙතිස් මහා පුරුෂ

ලක්ෂණ තිබේද? ආදී කරුණු සොයා බැලීම පිණිස බුදුන් වහන්සේ හමුවට පැමිණීම මෙහි විස්තර කර අත. **බලන්න**: දීඝ.නි: (1) අම්බට්ඨ සූත්‍රය.

▲ **අම්බපාලි තෙරණිය**-Ambapali Therni: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:2

▲ **ආමගන්ධ**- Putrefaction :ආමගන්ධ ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කුණුවී ගිය දේ- මස් ආදියේ ගඳ ය. මේ සූත්‍රයේ දී බුදුන් වහන්සේ 'ආමගන්ධය' යනු කුමක්ද යයි පෙන්වා ඇත: " ප්‍රාණඝාතය, හිංසාකිරීම, සොරකම, මුසාවාදය... ආදීවූ අකුසල ආමගන්ධ වේ, මාංස භෝජන ආමගන්ධ නොවේ" . **" පාණාතිපාතො වධඡේද බන්ධනං - ථෙය්‍ය මුසාවාදො ...එසාමගන්ධො න හි මංසභොජනං"** (Killing living creatures, mutilation, murder, lying... this is putrefaction, not eating meat). **සටහන: *** මේ සූත්‍රයේ, මස්ගඳ වැනි පිළිකුල්වූ අකුසල දහම් විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. ** විනයට අනුව අමුමස් පිළිගැනීම සංඝයාට ඇවතකි. **මූලාශ්‍රය**: බු.නි:සුත්තනිපාත: 2.2 ආමගන්ධ සූත්‍රය,පි.94,Suttanipatha: Āmagandhasutta: Translated by Bhikkhu Sujato: Suttacentral.

▲**ආමච්ඡ**-non- miserliness :ආමච්ඡ යනු මසුරු නැතිබවය, ත්‍යාගශීලිබවය. මෙය කුසල ගුණයකි. සුගතියේ යළි උපතට හේතුවේ. **බලන්න**: ත්‍යාගශීලි, නොමසුරුකම :**මූලාශ්‍රය:**සංයු.නි: (4) සළායතන වග්ග:මාතුගාමසංයුත්ත:3.2.5 ආමච්ඡරි සූත්‍රය, පි.488.

▲**ආමිෂ**-Amisha : ආමිෂ ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ලෞකිකබවය, ආධ්‍යාත්මික (නිරාමිෂ) නොවනබවය. ආමිෂ පූජා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ භෞතික දාන පූජා ආදියය. ආමිෂ සුඛය වන්නේ කම් සැපය. බුදුන් වහන්සේ වදාළේ ආමිෂයට වඩා ධර්මය අග්‍ර බවය. මෙහිදී ආමිෂයට වඩා දහම අග්‍රබව පෙන්වා ඇත: ආමිෂ දානයට වඩා දහම් දානය... ආමිෂ ත්‍යාගයට වඩා දහම් ත්‍යාගය අග්‍රය, ආදීවශයෙන් විස්තර දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: 13දාන වග්ග සූත්‍ර: පි.216-218, EAN:2 :XIII: Gifts, p.71.

▲**අමුලික ශ්‍රද්ධාව**-Amulika shraddha :අමුලිකා ශ්‍රද්ධාව යනු ත්‍රිවිධ රත්නය,දහම් මග පිළිබඳව අස්ථිරබවය.මුල් බැස නොගත් ශ්‍රද්ධාව තිබීමය. වෙනත් බලපෑම් නිසා එය වෙනස් විය හැකිය. **බලන්න**: ශ්‍රද්ධාව.

අඹ

▲**අඹ**:පාලි: **අම්හ**-Mangoes : අඹ පලතුරකි. බුදුන් වහන්සේ වැඩ සිටි සමයේ, දඹදිව බොහෝ අඹ උයන් පැවතිනි. ගිහි දායකයන්, සැදැහා සිතින් තමන්ගේ අඹ උයන් බුදුසසුනට පූජා කර ඇති බව සූත්‍ර දේශනාවල පෙන්වා ඇත. **සටහන්**: *** දී.ස.නි: මහා පරිනිබ්බාන සූත්‍රයේ**, අම්බපාලිය, බුදුන් වහන්සේ ඇතුළු සංඝයාහට, ඇයගේ අඹ වනය, ආරණ්‍යයක් ලෙසින් පූජා කළ බව පෙන්වා ඇත. පසුකල පැවිදිවූ මෙතුමිය අම්බපාලි තෙරණිය ලෙසින් දක්වා ඇත. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1, ** එම සූත්‍රයේම, බුදුන් වහන්සේ, චුන්ද කර්මාකාර පුත්‍රගේ අඹවනයේ වැඩසිටිබවද, අවසාන ආහාර දානය එහිදී වැලඳූ බව සඳහන්වේ. මොහු බුදුන් වහන්සේ සරණ ගිය ගිහියෙකි. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3.

▼ **අඹ සතර** ස්වභාවයකින් යුක්ත බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) අමු එහෙත් පැසුන (ඉදුන) ස්වභාවය ඇති 2) පැසුන එහෙත් අමු ස්වභාවය ඇති 3) අමු, එසේම අමු ස්වභාවය ඇති 4) පැසුන, පැසුන ස්වභාවය ඇති. **බලන්න**: අඹ බඳුපුද්ගලයෝ.

▲ **අඹ බඳු පුද්ගලයෝ-** Persons similar to Mangoes
අඹ බඳු පුද්ගලයෝ සිව් දෙනක් ගැන බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) අමු එහෙත් පැසුන (ඉදුන) ස්වභාවය ඇති: කය හැසිරවීම, සිව්රු දැරීම ආදී බාහිර ක්‍රියා මානව කරයි, එහෙත්, චතුසත්‍ය අවබෝධ කර නොමැත 2) පැසුන එහෙත් අමු ස්වභාවය : කය හැසිරවීම, සිව්රු දැරීම ආදී බාහිර ක්‍රියා මානව නොකරයි, එහෙත්, චතුසත්‍ය අවබෝධ කර ඇත 3) අමු, එසේම අමු ස්වභාවය ඇති : කය හැසිරවීම, සිව්රු දැරීම ආදී බාහිර ක්‍රියා මානව නොකරයි, එසේම, චතුසත්‍ය අවබෝධ කර නොමැත 4) පැසුන, පැසුන ස්වභාවය ඇති. කය හැසිරවීම, සිව්රු දැරීම ආදී බාහිර ක්‍රියා මානව කරයි, එසේම, චතුරාර්ය සත්‍ය අවබෝධ කර ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.3.1.5 අඹ සූත්‍රය, පි. 228, EAN:4: 105.5 Mangoes, p. 185.

අය

▲ **අයගෝලය** - The Iron ball : අයගෝලය -යකගුලිය, රත්වන ආකාරය උපමා කරගෙන බුදුන් වහන්සේ, ඉද්දිපාද බල ඇතිකර ගැනීම මෙහි දක්වා ඇත. දවස මුළුල්ලේ රත්වූ අයගෝලය, ඉතා සැහැල්ලුවී, මෘදුවී,කර්-මණ්‍ය වී ප්‍රභාසර බවට පත්වේ. එලෙස තථාගතයන් හට කය සිතට නගා, සිත කයට නගා වාසය කලහැකිය. එවිට කයඉතා ලඝුවී, කර්මණ්‍ය වී ප්‍රභාසර බවට පත්වේ. එලෙස ඇතිවෙන ලඝුසංඥාව හා සුඛ සංඥාව නිසා තථාගත කය නිතැතින්ම පොළොවින් ඉහලට නගී, බඹලොව තෙක් කය පවත්වා ගැනීමට හැකිවේ. එසේ ඉහල නැගීම පිලිබඳ ව මේ **උපමාව** (පුළුන්කැටිය උපමාව) යොදාගෙන ඇත. පුළුන් කැටියක් එහි සැහැල්ලු බව නිසා සුළං හමනවිට ඉහලට නගී. එලෙස ඉද්දිබලයන් කය සැහැල්ලුවූවිට බොහෝ ඉද්දි ඇතිකර ගත හැකිබව මෙහි පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** ආශ්චර්ය ධම්ම, උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (5-2) ඉද්දිපාදසංයුත්ත:7.3.2 අයෝගුළ සූත්‍රය,පි.70.

▲ **අයෝනිසෝමනසිකාරය-** unwise attention :දහම් මගේ මූලික කරුණු පිලිබඳ අනුවණ ලෙසින් සිතා කටයුතු කිරීම - සිහිනුවණ නොමැතිව කටයුතු කිරීම අයෝනිසෝමනසිකාරයය. එනම්, අනිච්ච දේ නිච්චය, දුකගෙනදෙන දේ සැපයය, අනාත්ම දේ ආත්මයය, අසුබ දේ සුබය යයි වැරදි සංඥා අල්වාගෙන (**සතරවිපල්ලාස**), දහමට පටහැණිව කටයුතු කිරීමය. ආධ්‍යාත්මික මගට බාධා කරණ කරුණකි. **බලන්න**: යෝනිසෝමනසිකාරය, සතරවිපල්ලාස. **සටහන්:** * අයෝනිසෝ මනසිකාරය යනු අවිධිමත් අවධානය (අනුපාය මනසිකාර- un methodical attention) හා නොමගට ගෙනයන අවධානය (උප්පථමනසිකාරය- off-track attention)වේ. එසේ දක්වා ඇත්තේ අනුවණ ලෙසින් කටයුතු කිරීමෙන් කෙනෙකුගේ යහපත- සුභසිද්ධිය නැතිවීයන නිසාය: අනිච්ච, දුක්ඛ, අනාත්ම හා අසුභ යන, විපලස්ස පිළිබඳව වැරදි ලෙසින් කටයුතු කිරීමය. **බලන්න:** ESN: note: 54, p. 2394. ** **අටුවාවට** අනුව වැරදි දිට්ඨි ඇතිවීමට බලපාන කරුණු අතරින් එකක් ලෙස අයෝනිසෝ-මනසිකාරය පෙන්වා ඇත **බලන්න**: EAN: note: 2131, p. 682.

▼**අයෝනිසෝමනසිකාරය** ආධ්‍යාත්මික මගේ වැඩිමට හානිය ගෙන දෙන දහම් කරුණකි. "**අයොනිසො මනසිකාරො අයං එකො ධම්මො හානභාගීයො**" **බලන්න**: හානභාගීය ධම්ම්. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding

Decades, p. 384.

▼ **බුදුන්වහන්සේ වදාළේ** අනුවණ ලෙසින් සිතන කෙනෙකුට නූපන් ආසව ඇතිවෙන බව හා උපන් ආසව වැඩියන බවය: **"...අයොනිසො භික්ඛවෙ මනසිකරොතො අනුප්පන්නා චෙව ආසවා උප්පජ්ජන්ති උප්පන්නා ආසවා පවඩ්ඪන්ති..." (පවඩ්ඪ=** වැඩිම, දියුණුවීම**) * සටහන:** භික්ඛු බෝධි හිමියන් පවසන්නේ අයෝනිසෝමනසිකාරය ඇතිවන්නේ වැරදි අවධානය නිසාය, වැරදි මග (wrong track) ගැනීම නිසාය: සත්‍යට පටහැනි දේ එනම්: අනිත්‍ය දේ නිත්‍ය ය, දුක ගෙනදේ සැපය, අනාත්ම දේ ආත්මය, අසුභ දේ සුභය ලෙසින් සිතීම නිසා අයෝනිසෝ මනසි කාරය ඇතිවේ.අටුවාවට අනුව භව පැවත්මට මුල අයෝනිසෝ මනසි කාරයය, අනුවණ ලෙස මනස හැසිරවීම නිසා අවිද්‍යාව හා තණ්හාව වැඩේ, සසර දික්වේ **බලන්න:** EMN, note 33, p. 1065**. මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (1): 1.1.2 සබ්බාසව සූත්‍රය, පි. 38, EMN:2: Sabbāsava Sutta, p.73.

▼ **රාග, දෝස, මෝහය** යන අකුසල මුල් ඇතිවීමට මුලිකවන්නේ අයෝනිසෝ මනසිකාරයය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 3 නිපාත: 3.2.2.8 සූත්‍රය, පි.394 , EAN: 3: 68.8 Other sects, p. 112.

▼ **සක්කායදිට්ඨිය**, විචිකිච්චාව, සීලබ්බත පරාමාස නැති කරගැනීමට නම් (සෝතාපන්නවීමට) අයෝනිසෝ මනසිකාරය නැතිකරගත යුතුය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි :(6): 10-නිපාත:10.2.3.6, තයොධම්ම සූත්‍රය, පි.284, EAN:10: 76-6. Incapable, p. 524.

▼ **අකුසල ඇතිවීමට** හා වැඩිම පිණිස, අනුවණ ලෙසින් මෙනෙහි කිරීම - අයෝනිසෝ මනසිකාරය තරම් වෙන එකම දහමක් තමන් වහන්සේ දකින්නේ නැතය යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1):1 නිපාත: වීරිය ආරම්භ වග්ග, 1.7.6. සූත්‍රය, පි. 62, EAN:1: VII: Arousal of energy, p. 40.

▼ **කෙනෙක්තුල බොජ්ඣංග දහම** ඇතිනොවීමට බලපාන මුලික හේතුව අයෝනිසෝ මනසිකාරය පැවැත්වීමය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි:(1):1 නිපාත: කල්‍යාන මිත්‍ර වග්ගය**,** 1.8.4. සූත්‍රය, පි. 64, EAN:1- VIII: Good friendship, 74.4 sutta, p. 41.

▼ **දහම් මගේ** ගමන් කරන පුද්ගලයෙකුට සිදුවන බරපතලම හානිය අයෝනිසෝමනසිකාරය කිරීමය. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (1):1 නිපාත: ප්‍රමාද වග්ග:1.9.11 සූත්‍රය,පි.68, EAN:1- IX: Heedlessness: 90- sutta, p. 41.

▼ **අයෝනිසෝමනසිකාරය** නිසා නීවරණ ඇතිවි වැඩි යයි. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: බොජ්ඣංග සංයුත්ත: 2.4.5. යොනිසෝ සූත්‍රය, පි. 215, ESN:46: Bojjhaṅgasaṃyutta, 35.5. Careful attention,p.1770.

▼**අයෝනිසෝමනසිකාරය,** සද්ධර්ම යේ පරිහානියට හා අතුරු දහන්වීමට (decline and disappearance of the good dhamma) බලපාන මුලික සාධකයක්ය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1):1 නිපාත:ආධ්‍යාත්මික වග්ගය, 1.10.17. සූත්‍රය, පි. 74, EAN: 1: Internal, p.42.

▼ **එක් සමයක දේවතාවක්**, අයෝනිසෝමනසිකාරයෙන් යුතුව වනයේ වසන මහණකෙනකුට, පාපවිතර්ක බැහැර කර යෝනිසෝ මනසි කාරයෙන් කටයුතු කරන්න යයි අවවාද වදාළ බව මේ සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: වනසංයුත්ත: 9.1.11.

අයෝනිසො සූත්‍රය,පි. 388,ESN: 9: Vanasamyutta: 11 Unwholesome thoughts, p. 427.

▼**වෙනත් සූත්‍ර මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): නීවරණ ප්‍රහාණ වග්ග- සූත්‍ර, පි. 44, EAN:1: Abandoning the hindrances, p. 36. මේ සූත්‍රවලින් පෙන්වා ඇත්තේ අයෝනිසෝමනසිකාරය මගින් නීවරණ ඇතිවෙන ආකාරයය.
▲**ආය කුසලය** - skilled in gain :ආයකුසලය-කුසල් ලැබීම, කුසලය පිලිබඳ දක්ෂතාවය ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත. අධිගමය සපුරා ගැනීමට අවශ්‍ය කරුණකි. **බලන්න**: අධිගමය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.2.3.5 අධිගම සූත්‍රය, පි. 254, EAN:6: 79.5 Achievement, p. 360.
▲ **ආයතන**: පාලි: **ආයතනානි**- the bases : ආයතන යනු යමක් නිෂ්පාදනය කරන, සාදාදෙන ස්ථානයන්ය. භවය සාදාදෙන නිසා මේවා ආයතන ලෙසින් පෙන්වා ඇත. ආයතන වර්ග 2 කි 1) **අභ්‍යන්තර ආයතන 6** :එනම් පංචඋපාදානස්කන්ධ යේ ඇති සය ඉන්ද්‍රියන්ය- ඇස, කණ, නාසය, දිව, කය හා මනස. **සටහන**: **අභ්‍යන්තර ආයතන:** සළායතන- ආධ්‍යාත්මික- ෂඩායතානය- ෂ අජඣතතිකානි ආයතනානි - Internal Sense Bases- six internal bases ලෙසින් ද හඳුන්වයි. 2) **බාහිර ආයතන 6-** six external bases : සළායතන මගින් අලවා ගන්නා බාහිර අරමුණුය: රූප, ශබ්ද, ගඳ සුවඳ, රස, කායපහස, මනසට එන සිතුවිලි ආදිය. (six internal and external bases: the eye and forms, the ear and sounds, the nose and odors, the tongue and flavors, the body and tangibles, the mind and mind-objects). ආයතන ඇතිවීමට හේතුව නාමරූපය ඇතිවීමය, ආයතන වලට ඇති තණ්හාව- ඡන්දරාගය නිසා භවපැවැත්ම ඇතිවේ. එම තණ්හාව ප්‍රහීණය පිණිස ආයතන පිලිබඳ මුලුමනින්ම වබෝධය ඇතිකරගතයුතුය. **ආධ්‍යාත්මික හා බාහිර ආයතන බෙදා දැක්වීම** : ආයතන 12 මෙසේ බෙදා දක්වා ඇත: **ආධ්‍යාත්මික ආයතන 6**: ඇස -චක්ඛායතන (eye base) කන- සොතායතන (ear base) නාසය- ඝාණායතන (nose base) දිව- ජිව්හායතන (tongue base) කය-කායායතන (body base) මනස- මනායතන (mind base) . **බාහිර ආයතන 6:** රූපායතන (form-base) ශබ්දායතන (sound-base) ගන්ධායතන (odor-base) රසායතන (flavor-base) ස්පර්ෂ ආයතන (the tangible-base) ධර්ම ආයතන (mind- object-base). **මූලාශ්‍ර**: ම.නි (3) 3.4.7 සළායතන විභඩග සූත්‍රය,පි. 474, EMN: 137: Saḷāyatanavibhanga Sutta- The Exposition of the Six fold Base, p. 974, සංයු.නි: (2): නිදාන වගග: 1.1.2 විභඩග සූත්‍රය, පි.24, ESN: 12: Nidanasamyutta: 2.2 Analysis of Dependent Origination, p.610.
▼**ආයතන ඇතිවීම දුකය** යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **සටහන:** ආයතන නිසා ඇතිවන ස්පර්ශය හා වේදනාව සසරට ඇලීම, ගැටීම ඇතිකර සසර දික් කරයි. **බලන්න**: දුක **සටහන**: ස්පර්ශ ය ගැන දක්වනවිට එය, 'ස්පර්ශ ආයතන' ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: සච්චසංයුත්ත: 12.2.4 ආයතන සූත්‍රය, පි. 302 , ESN: 56: Sacca samyutta: 14.4 Internal Sense Bases, p. 2281.
▼**සයආයතන ඇතිවීම ලෝකය ඇතිවීමය :** එක්සමයක දෙවියෙක් බුදුන්වහන්සේ බැහැදැක ලෝකය කුමක්නිසා හටගත්තේද ? යයි විමසුහ. බුදුන් වහන්සේ වදාළේ ආයතන හටගත් කල ලෝකය ඇතිවෙනබවය. අභ්‍යන්තර ආයතන, බාහිර ආයතන සංසේවනය කරයි, ආයතන වලට

ඇලීම ලෝකයට ඇති පීඩාවය, දුකය. **සටහන:** විස්තර පිණිස බලන්න: ESN: note 126, p. 519. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි:(1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත : 1.7.10 ලෝක සූත්‍රය, පි. 102, ESN: 1: Devata samyutta: 70.10 World, p. 151.

▲ **ආයතන කුසලතාවය**: පාලි: **ආයතනකුසලො**- skilled in the bases සලායතන හා බාහිර ආයතන 6 ගැන ඇති යහපත් අවබෝධය ආයතන කුසලතාවය වේ. මේ ගුණය පණ්ඩිතයන් සතු ගුණයකි. **බලන්න**:බාලයා හා පණ්ඩිතයා. **මූලාශ්‍රය**: ම.නි: (3): 3.2.5 බහුධාතුක සූත්‍රය, පි.209, EMN: 115: The Many Kinds of Elements, p. 840.

▼**බුදුන් වහන්සේ ආයතන** 12 පිලිබඳ කුසලතාවය යහපත් ලෙසින් වදාරා ඇත. ඒ දහම් කරුණු සංඝයා එක්ව, දහමේ විරස්ථිතිය පිණිස සජ්ජායනා කිරීම සුදුසුය යි සැරියුත් මහා තෙරුන් සංඝයාට උපදෙස් දී ඇත. **මූලාශ්‍ර**:දිඝ.නි: (3):10 සංගිති සසූත්‍රය, පි. 372 , EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together, p. 362.

▲ **ආයතන දෙක-** 2 realms :සත්ත්වයෝ යළි උපත ලබන ආයතන 2කි: **අසංඥ සත්වආයතන** (the realm of unconscious beings) හා **නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන** (the realm of neither –perception-nor-non-perception**). බලන්න**: බ්‍රහ්මලෝක, විඥාන ස්ථාන. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (2): මහානිදාන සූත්‍රය, පි.118, EDN: 15 The Great Discourse on Origination, p.169.

▲ **ආයුෂ**: පාලි: **ආයුප්පමාණං** -Life span-Vitality: ආයුෂ යනු ජීවත්වීමට ඇති කාලයය. (මරණය පැමිණෙන තෙක්).ආයුෂයට හිතකරවන දහම් කරුණු බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇත: සතප්‍රයාකාරිවිම-කයට යහපත ඇතිලෙසින් අහාර ගැනීම, ආහාරයෙහි මාත්‍රා ඇතිවීම -පමණ දැනීම, අහාර යහපත් ලෙසින් දිරවා ගැනීමට හැකිවීම, නියමිත (සුදුසු) වේලාව තුල පිණ්ඩපාතය පිණිස සැරිසැරීම, බ්‍රහ්මචාරී ජීවිතයක් ගෙනයාම ,ශිලසම්පන්නවීම , කල්‍යාන මිත්‍ර සේවනය. **මූලාශ්‍රය**:අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: ගිලානවග්ග: 5.3.3.5 හා 5.3.3.6 සූත්‍ර, පි.258.

▼ **මහාපදාන සූත්‍රයේදී** පෙර වැඩ විසූ සම්මා සම්බුදුවරු දිගු ආයුෂ වැළඳූ බවත්, තම ආයුෂ කෙටි බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත:
“ මහණෙනි, මෙකල මගේ ආයුෂ ප්‍රමාණය අල්පය, ස්වල්පය, ලඝුය. යමෙක් මේ සමයෙහි බොහෝ කල් ජීවත් වන්නේ නම් හෙතෙම අවුරුදු 100ක් හෝ ස්වල්පයක් වැඩියෙන් හෝ ජීවත් වන්නේය” .සටහන: දීර්ඝායුෂ, පතා ලැබීමට හැකි දෙයක් නොවේ. **බලන්න**: ලැබීමට දුෂ්කර දේ. **මූලාශ්‍ර**: දීඝ.නි: (2): 1: මහාපදාන සූත්‍රය, ඡෙදය 8, පි. 18, EDN: 14 Mahâpadāna Sutta: The Great Discourse on the Lineage, p. 151.

▼ **බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:** “මිනිසුන්ගේ ආයුෂ අල්පය, ඔවුන් පරලොව යායුතුය. ඔවුන් කුසල් කළයුතුය, බඹසර හැසිරිය යුතුය. උපන් අයට නො මැරීමක් නැත. බොහෝකලක් ජීවත් වන්නේ නම්, ඔහු සියක් වසක් ජීවත්වේ”. **සටහන**: වත්මන්කාලයේ මිනිස් ආයුෂ වසර 100 ක් හෝ ඊට ටිකක් වැඩියෙන් පමණි. මිනිස් ආයුෂ ස්වල්ප බව පෙන්වා දීමට බුදුන් වහන්සේ මේ සූත්‍රය දේශනා කර ඇත **බලන්න**: අංගු.නි: (4) 7 නිපාත:මහාවග්ග: 7.2.2.10 අරකසූත්‍රය, පි.496. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1) :

සගාථවග්ග: මාරසංයුත්ත: 4.1.9 හා 4.1.10 ආයු සූත්‍ර, පි. 224, ESN: 4: Marasamyutta: 9.9 & 10.10 Life span, p. 271.

▼ **අල්ප ආයුෂ :** බුදුන් වහන්සේගේ මෑණියන්- බුද්ධ මාතාව (මහාමායා දේවිය) අල්ප ආයුෂ ඇතිබවත්, බෝසතුන් උපන් සත්දවසකින් පසු කලුරිය කර තුසිත දේවනිකායේ පහළවන බව මෙහි දක්වා ඇත.කය ඇති සියලු දෙන මරණයට පත්වේ. **සටහන**: එම කරුණ බෝසත් උත්පත්තිය පිලිබඳ ආශ්චර්ය හා අද්භූත සිදුවීමකි. **මූලාශ්‍රය**: බු.නි: උදානපාලිය: 5.2 අප්පායුක සූත්‍රය, පි.250.

▲**ආයුසංඛාර-** Āyusankhara: ආයුසංඛාර ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ආයුෂ- වයස් ප්‍රමාණය-ජීවන කාලයය. **බුදුන් වහන්සේ**, විසාලානුවර, චාපාලචෛත්‍ය යේදී ආයුසංඛාරය අත්හලසෙක. විස්තර පිණිස **බලන්න**: දීඝ.නි: මහා පරිනිර්වාණ සූත්‍රය, උපග්‍රන්ථය:6.

▼ **උදාන පාලියේ** බුදුන් වහන්සේ ආයුසංඛාර හැරදැමීම මෙසේ දක්වා ඇත: " ඉක්බිත්තෙන් භාග්‍යවතුන් වහන්සේ චාපාල චෛත්‍යයේ දී එළැඹි සිටි සිහි ඇත්තාහු නුවණින් පිරිසිඳ දන්නාහු ආයුසසංසකාරය හළ සේක. භාග්‍යවතුන් වහන්සේ ආයුසසංසකාරය හළ කල්හි ම බිහිසුණු ලොමුදහ ගන්වන මහා භූමිකම්පනයක් විය. දෙව්බෙර නද දුන්හ... එකල්හි භාග්‍යවතුන් වහන්සේ මේ කරුණ සලකා ඒ වේලෙහි උදන් ඇනුහ: 'පුනර්භවය සකස් කරන, භවොත්පත්තියට කාරණවූ කාමාවචර රූපාවචර කම්මද අරූපාවචර කම්ම බුද්ධමුණි තෙමේ හළේය. නිජකාධ්‍යාත්මයෙහි ඇලුණේ (හෙවත් උපචාරපිණිස සමාධි විසින්) සමහිත වූයේ තමා කෙරෙහි වූ කෙළෙස් කවචයක් (සන්නාහයක්) මෙන් බිඳ දැමිය. නොහොත් පස්කඳ අනිසැ යි නිවන නිත්‍ය යැ යි ආදීන් තුලනය (තිරණය) කරනුයේ, බුද්ධමුණි තෙමේ භවගාමි කම්ම (කර්මක්ෂයකර) ආර්ය මාර්ග යෙන් හළේය. කෙසේද? විවසුන් විසින් සිය පස්කඳේහි ඇලුණේ ශමථ විසින් සමාහිත වූයේ, තමා කෙරහි වූ කෙළෙස් නමැති කවචය බෝමුලදීම හළ භවසංසකාර ඇත්තේ, සමාපත්ති බලයෙන් රැඳවූ අත්බව මෙයින් මතු එයට නො සමවදිමි යි ආයුසසංසකාරය හළේය'". **මූලාශ්‍ර:** බු.නි: උදාන පාලිය: 6.1 ආයුසංඛාරවොස්සජ්ජන සූත්‍රය, පි. 278.

▼**ආයුසංස්කාර** (රූප ජීවිත ඉන්ද්‍රියෝ) සිඝ්‍රයෙන් ක්ෂය වෙනබව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. ඒ පිලිබඳ දැක්වූ **උපමාව: දක්ෂ දුනුවායෝ** : ධනු ශිල්පයේ අති දක්ෂ දුනුවායෝ 4 දෙනක් ඊතල 4 ක් අහසට විදිති. එම ඊතල පොළවට පතිතවීමට පෙර ඒවා ගැනීමට ජවවේගය ඇති පුරුෂයෙක්ට හැකිවේ. ඔහුගේ ජව වේගයට වඩා හිරු හා සඳුට ඇති වේගය ඊටවඩා සිඝ්‍රය. යම් දේවතාවක්, සඳු හිරු ඉදිරියෙන් යන්නේ නම් එම දේවතාවගේ වේගය ඉතා සීඝ්‍රය. එහෙත්, ආයුෂ ගෙවීයාම- මරණය පැමිණීම මේ හැමට වඩා වේගවත්ය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:උපමා. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (2) ඔපම්මසංයුත්ත: 8.1.6 ධනුග්ගහ සූත්‍රය, පි.432.

අර

▲**අරක ශාස්තෘ-**Araka the teacher : මෙතුමා පුරාණයේ විසූ ආධ්‍යාත්මික කණ්ඩායමක ගුරුවරයාය, කාමආසාව අත් හළ කෙනෙකි. ඔහුගේ ශ්‍රාවක පිරිස බොහෝය, මුලික උගැන්වීම වුවේ : "ජීවිතය අල්පය, බොහෝ දුක් සහිතය, ඒබව නුවණින් අවබෝධකර කුසලයේ යෙදී ආධ්‍යාත්මික ජීවිතය ගෙනයායුතුය. උපත ලදවිට මරණයෙන් මිදිය නොහැකිය". ජීවිතයේ කෙටිබව පෙන්වීම පිණිස එතුමා යොදාගත් උපමා: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5. 1) තණඅග පිනිබිඳුව උපමාව: ජීවිතය

තණ අග පිනිබින්දුව වැනිය 2) දියබුබුල උපමාව: වැසිවසිනවිට වැටෙන දියබුබුළු වහා නැතිවීයන ලෙසින් ජීවිතය වහා නැතිවේ 3) දියේ ඇඳි ඉර උපමාව: දිය ඇඳි ඉර වහා මැකී යන ලෙසින්.... 4) කඳු මුදුනින් ගලාබසින දිය උපමාව: කඳු මුදුනින් පතිත වන දිය දහරාව, නොනැවතී පහළට ගලායන ලෙසින්, ජීවිතය වහා මරණය වෙත දුවයි 5) දිව අග ඇති කෙල පිඬුව උපමාව: දිවඅග ඇති කෙල පිඬුව, ඉතා ඉක්මනින්ම පිටතට දමන ලෙසින් ජීවිතය...6) රත්වූ යකඩ තැටිය උපමාව: දවස පුරා රත්වූ යකඩ තැටියට දමන මස් කැබැල්ල වහා නැතිවී යන ලෙසින් ජීවිතය... 7) මරන්නට ගෙනයන ගවදෙන උපමාව: ඝාතනය කිරීමට ගෙනයන ගවදෙන, තබන සෑම පියවරක්ම, මරණය වෙතටය, එලෙස ජීවිතයද වහා මරණය කරා ඇදේ. **බලන්න**: ආයුෂ, පුරාණ ශාස්තෘන්. **සටහන**: එම ගුරුවරයා ජීවත්ව සිටි සමයේ මිනිස් ආයුෂ 60,000කි. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (4) 7 නිපාත:7.2.2.10 අරක සූත්‍රය, පි.496,EAN:7: 74.10 Araka, p.404.

▲ **අරතිය:** පාලි: **අරතියා**- discontent/ Boredom :කුසල දහම ඇති කරගැනීමට, විපුල කරගැනීමට ඇති උදාසීනබව අරතිය ය. මෙය අධිකුසලයේ නොඇලීම ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත, නීවරනයකි. ශ්‍රද්ධා ඉන්ද්‍රිය වඩාගැනීමෙන් අරතිය පහකර ගත හැකිය. **සටහන්:** * පැවිදි ජීවිතය ගෙනයාමට ඇති උනන්දුව නැතිවීම ද අරතිය ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: EAN: note: 1264, p. 643. ** **අටුවාවට අනුව**: අරතිය ලෙසින් බොහෝ අවස්ථාවල පෙන්වා ඇත්තේ දුරසේනාසනවල වාසයට නොකැමත්ත හා භාවනාව පිලිබඳ උකටලිවිම, සසුන- **සාසනය** පිලිබඳ නොසතුටුබව ඇතිවීමය. **බලන්න:** ESN: note: 486, p. 563.

▼ **අරතියෙන් සිත මුදාගැනීම** පිණිස මුදිතාව, මුදිතා නිස්සාරණිය ධාතුව වඩා ගත යුතුවේ. **බලන්න**: නිස්සාරණිය ධාතු, මුදිතා චේතෝ විමුක්තිය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.1.2.3 නිස්සාරණිය සූත්‍රය, පි. 40 හා 6.1.7 අරති සූත්‍රය, පි. 283, 6.1.7 සූත්‍රය, පි.284, EAN:6: 13.3 Escape, p. 321 & 113.7 Discontentment, p. 364.

▼ **මාරයාගේ දස බල සේනාවේ**, දෙවැන්නා අරතිය වේ : **"කාමා තෙ පඨමා සෙනා දුතියා අරති වුච්චති..."** **බලන්න**: මාර සේනාව. **මූලාශ්‍ර :**ඛු.නි: සුත්ත නිපාත:පධාන සූත්‍රය, පි.146, Sutta Nipatha: Translated by Laurence Khanthipaalo Mills, The striving of Gothama, p. 139.

▼**අධිකුසලයේ නොඇලීම** නම් වූ අරතිය ජය ගැනීම පිණිස කායගතා සති භාවනාව වැඩිය යුතුය. **මූලාශ්‍ර:** ම.නි: (3): 3.2.9**.** කායගතාසති සූත්‍රය, පි. 254, EMN:119 Kāyagatāsati Sutta-Mindfulness of the Body, p.870.

▼**අරතිය, නීවරණයක්** වූ ඊනමිද්ධයේ එක් අංගයකි. **බලන්න**: නීවරණ. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (1): 1 නිපාත:නීවරණ ප්‍රහාණ වග්ග, පි. 44, EAN:1: Abandoning the hindrances, p. 36.

▼ **පංච කාමය**ට ඇදීයාම නිසා සිත අරතියට පත්වී සසුනට නොඇල්ම ඇතිවේ. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග:8: වංගීස සංයුත්ත: 8.1.2. අරති සූත්‍රය, පි. 358, ESN: 8: Vaṅgīsasaṃyutta: 8.2 Discontent, p. 394.

▼**වෙනත් සූත්‍ර මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථ වගග- 8.1.1.නිකබන්ත සූත්‍රය,පි.356,ESN: 8: Vaṅgīsasaṃyutta:8.1 Renounced, p. 392.

▲ **අරණ**-Non conflict: අරණ යනු ගැටීම් නොමැතිව සිටීමය, තමන් හා වාසය කරන සෙසු අය හා සමගියෙන් වාසය කිරීමය. මෙය සංඝයා ගේ

යහපත් ගුණයකි. ශ්‍රමණයන්, ගැටීම් රහිතව ශාන්ත විහරණයේ යෙදී සිටින බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. කෙළෙස් නැති ඔවුන්ට දෙමාපිය නෑදැයන්ද, ක්ෂත්‍රියන්ද වැඳනමස්කාර කරති. **බලන්න**: ශ්‍රමණ. **සටහන:** ගැටීම නොමැතිව වාසය කරන පුද්ගලයා 'අරණවිහාරිය'. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග:දේවතාසංයුත්ත: 1.8.11 අරණසූත්‍රය, පි.110.

▲ **අරණවිභංග ප්‍රතිපදාව**- exposition of non-conflict: අරණවිභංග - නොගැටී සිටීමේ ප්‍රතිපදාව, ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවට අනුකූලව වාසය කිරීමය. මේ සූත්‍රයේ, එම ප්‍රතිපදාව විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (3): 3.4.9 අරණවිභංග සූත්‍රය, පි.500, EMN:139: The Exposition of Non-Conflict, p. 985.

▲ **අරණවිහාර ඥාණය**-Wisdom of non-conflict: අරණවිහාර ඥාණය: ගැටීම් රහිතව වාසය කිරීමේ නුවණ : දස්සනආධිපත්‍යය, ශාන්තවිහාර අධිගමය, ප්‍රණීතඅධිමුක්තිය (විමොක්ක තුන: ශුන්‍යතා, අනිමිත්ත, අප්පණිත) යන ප්‍රඥාතුන ලැබීමය. සිව්ජාන හා අරූපසමාපත්ති, අරණවිහාරවේ- එය, ගැටීම් රහිතව වසන උතුමන්ගේ වාසස්ථානයන්ය. **මූලාශ්‍රය:**බු.නි:පටිසම්භිදා-1, ඥානකතා: 33 අරණවිහාර ඥාණය, පි. 206.

▲ **අරහත්වය**: පාලි: **අරහන්තා**- Arahantship : අරහත්-අරහං යනු බුදුගුණයකි, පිදීමට සුදුසුබවය. රහත්මග ඵල ලැබීම අරහත්වයය- අරහත්පත්ති. අරහත්තමග යනු රහත්බවට පත්වීමේ මගය. සියලු කෙළෙස් නසා විමුක්තිය-නිවන සාක්ෂාත් කරගත් උතුමා අරහත්ය. මෙය නිවන්මගේ අවසාන මාර්ග ඵලයය. **බලන්න**: රහතන්වහන්සේ. **සටහන**: ගිහිජීවිතයේ විවිධ වෙනස් කම් ඇති පුද්ගලයෝ අරහත්වය ලැබූ පසු ඔවුන් අතර වෙනසක් නැත, එක් කෙනෙකුගේ විමුක්තිය, අනිත් කෙනාගේ විමුක්තිය හා සමාන බව මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න:** අංගු.නි: (3) : 5 නිපාත:සුමණාවග්ග:5.1.4.1 සුමණා සූත්‍රය, පි.72.

▼ **අරහත් යනු සියලු අකුසල සන්සිඳුවාලිමය :**මතු කල ජාති ජරා මරණ දුක් ඇතිකරවන, සියලු ලාමක අකුසල්, හැම අකුසල් සන්සිඳවූ නිසා ඔහු 'අරහත්'- රහතන්වහන්සේ යයි හඳුන්වන බව මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** ම.නි: (1): 1.4.9 මහා අස්ස්පුර සූත්‍රය, පි.652,EMN: 39 Mahā-Assapura Sutta, p.342.

▼**අරහත්බව ලැබූ පළමු භික්ෂූන් 60 දෙනම** : අනත්ත ලක්ඛණ සූත්‍රය අසා අරහත් මගඵල ලැබූ පස්වග මහණුන්: අඤ්ඤා කොණ්ඩන්ඤ, වප්ප, භද්දිය, මහානාම, අස්සජි භික්ෂූන් (5); ඉන්පසු යසකුලපුත්‍ර (හා මිතුරන්) විමල, සුබාහු, පුන්ණජි, හා ගවම්පති භික්ෂූන් (5); හා යසකුලපුත්‍ර ගේ ජනපද මිතුරන්-50 අරහත් බව පළමුව ලැබූ භික්ෂූන් 60 දෙනාය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1. **මූලාශ්‍රය:** චින.පි: මහාවග්ග පාළිය:1, පි. 108, 112, 118, 120.

▼ **අකුසල දහම් 10ක්** නැතිකරගැනීම මගින් අරහත්වය ලබා ගත හැකිවේ: රාගය (lust), ද්වේෂය (hatred) මෝහය (delusion), ක්‍රෝධය (anger) අමනාපය-එදිරිබව (උපනාහ-hostility), මකුබව- ගුණමකුබව (මක්ඛ- denigration), අහංකාරය (පළාස- insolence), ඉරිසියාව (ඉස්ස- envy) මසුරුබව (මච්ඡරි-miserliness) මානය(මාන-conceit). **බලන්න**: සල්ලේඛපරියාය. **සටහන**: අංගු.නි: (5): 9 නිපාත:ඛෙමවග්ගය: අරහන්ත භබ්බාභබ්බ සූත්‍රයයේ: අහංකාරය හැර සෙසු කරුණු 9 ගැන විස්තර දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6) :10 නිපාත: 10.2.5.10 භබ්බාභබ්බ සූත්‍රය, පි.404, EAN: 10: 100.10 Incapable, p.540.

▼**කරුණු 7ක් දුරු කළහෙයින් 'අරහත්' වේ**: සක්කායදිට්ඨිය, විචිකිච්ඡාව,සීලබ්බතපරාමාස, රාගය, දෝසය, මෝහය, මානය.**මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි; (4) 7 නිපාත:7.2.4.8 අරහන්තධම්ම සූත්‍රය, පි.512.

▼**අරහත්වය ප්‍රකාශ කිරීමේ ක්‍රම විධිය**- method of exposition in declaring the final knowledge :අරහත්වය ලැබූ භික්ෂුව ඒ බව ප්‍රකාශ කරන ක්‍රමවිධිය මෙහිදී විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. සළායතන මගින අල්ලා ගන්නා බාහිර අරමුණු නිසා සිතේ රාගය, ද්වේශය හෝ මෝහය ඇතිනොවූ බව ප්‍රඥාවෙන් දැකීම මගින්, භික්ෂුවට: "උපත අවසන් විය, බඹසර වැස නිමවනලදී, මේ රහත්බව පිණිස වෙනත් කලයුතු දෙයක් නැතය..." යයි අවසාන ඥාණය ලැබූ බව පැවසීමට හැකිය. (Destroyed is birth ... there is no more for this state of being). **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග: වේදනා සංයුත්ත:නවපුරාණවග්ග: 1.15.8 අත්ථිනුඛෝ පරියාය සූත්‍රය,පි.302, ESN:35: Salayathana samyutta:153.8 Is there a method?, p.1293.

▼**අරහත්වය ප්‍රකාශ කිරීමේ ක්‍රම -පටිපදා 4** : මෙහිදී ආනන්ද තෙරුන් භික්ෂු භික්ෂුණි සංඝයා අරහත්වය ප්‍රකාශ කරන ක්‍රම විධි 4 ක් පෙන්වා ඇත: 1) සමථය පෙරටුකර විදසුන් වඩන විට ප්‍රථම ලෝකෝත්තර මග උපදී. එමග බහුල කරගත්විට කෙළෙස් පහවී අරහත්වය ලැබේ 2) විදස්සනාව පෙරටුකර සමථය වඩන විට මග උපදී. එමග බහුල ක ර ගත්විට කෙළෙස් පහවී අරහත්වය ලැබේ 3) සමථ හා විදර්ශනාව එක්ව-යුගනද්ද- වඩන විට මග උපදී. එමග බහුල කරගත්විට කෙළෙස් පහවී අරහත්වය ලැබේ 4) සමථ විදර්ශනා වඩන විට කෙළෙස්නිසා අධිමානය ඇතිවේ. සිත විදස්සනාවෙ පිහිටුවා, සිත සමාහිත කරගත්විට මග උපදී. එ මග බහුල කරගත්විට කෙළෙස් පහවී අරහත්වය ලැබේ. **මූලාශ්‍රය**:අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: 4.4.2.10 අරහත්පත්ති සූත්‍රය, පි.326.

▼**අරහත්වයට පත්වීම ප්‍රකාශ කරණ ආකාර 2ක්** මහාචුන්ද තෙරුන් පෙන්වා ඇත: 1) ඤාණවාදය: අවසාන ඥානය ලැබූ බව භික්ෂුව මෙසේ පවසයි: **"...ඤාණවාදං ආවුසො භිකඛු වදමානො ජානාමිමං ධම්මං පස්සාමිමං ධම්ම නති"** (මම මේ මේ දහම දනිමි, මම මේ දහම දකිමි යයි ඥානවාදයෙන් පවසන්නේය - I know Dhamma, I see this Dhamma) .2) භාවනා වාදය: දහම් මග වඩාගත් භික්ෂුව මෙසේ පවසයි: **"...භාවනාවාදං ආවුසො භිකඛු වදමානො භාවිතකායොම්හි භාවිතසීලො භාවිතචිත්තො භාවිතපඤ්ඤාති..."**. (මා හට භාවිතකාය- වැඩුන කයක් ඇත, භාවිතශීලය -වැඩුන ශීලයක් ඇත, භාවිත චිත්තය- වැඩුන සිතක් ඇත, භාවිත ප්‍රඥාව- වැඩුන ප්‍රඥාවක් ඇත යයි භාවනාවාදයෙන් පවසන්නේය (I am developed in body, virtuous behavior, mind, and wisdom). එලෙස ප්‍රකාශ කරන භික්ෂුව: රාගය, දෝසය, මෝහය, ක්‍රෝධය (අමනාපය- උපනාහය), ගුණමකුබව (මකඛය) , අහංකාරය (පළාසය), පාපික ඉරිසියාව (ලාමක ඊර්ෂ්‍යාව), පාපික ආශාව යන කෙළෙස් හැම අවසන් කර ඇත්නම් ඔහු අරහත්වය ලබා ඇත. **සටහන්**: * කෙළෙස් පිලිබඳ විස්තර පිණිස **බලන්න**: කුසල හා අකුසල, සල්ලේඛ පරියාය. ** **අටුවාවට අනුව:** ඥානවාදය හා භාවනා වාදය ලැබීම අරහත්වයට පත්වීමය. **බලන්න**: EAN: note: 1993, p.677. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත :මහා වග්ග: 10.1.3.4. මහාචුන්ද සූත්‍රය,පි. 106. EAN: 10: The Great Chapter: 24.4. Cunda, p. 501.

▼**අරහත්වය සියලු බාධා වලින් මිදීමය**: අරහත්වය ලැබූ උතුමා මෙසේ

ප්‍රකාශ කරයි:“ දක්නා ලද දේ වලට නොබැඳි, ඒවා පිළිකුල් නොකර, කිසිවකට වහල් නොවී නිදහස්ව, තැන්පත්වූ සිතකින්, නිදහස්ව, වෙන්වී, සියලු බාධා මිදුන සිතකින් මම වාසය කරමි. (...එලෙස ඇසෙන. දැනෙන, සිතෙන දේ පිළිබඳවද පෙරකී ලෙසින් වසය කරමි). **මූලාශ්‍රය:** ම.නි (2) චබ්බිසෝධන සූත්‍රය,EMN:112The six fold purity.

▼**අරහත්වය ලැබීමට පහකලයුතු අකුසල**: මේ අකුසල පහකරගැනීම අරහත්වය ලැබීමට අවශ්‍යයවේ: මානය ,ඕමානය අතිමානය, අධිමානය,ථම්භ (ක්‍රෝධය මානය යන දෙකින් තදබව- obstinacy), අතිනිපාතය. මේ කරුණු ඇතිවිට අරහත්වය පසක්කර ගත නොහැකිය. **බලන්න**: මාන.**මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: අරහන්තවග්ග: 6.2.3.2 අරහන්ත සූත්‍රය, පි.252,EAN:6: 76.2 Arahantship**,** p. 360.

▼**අරහත්වය ලැබීමට පහකලයුතු අකුසල 6** : ථීනය, මිද්ධය, උද්දච්චය, කුක්කුච්චය, අශ්‍රද්ධාව, ප්‍රමාදය හැර දැමුවිට අරහත්වය පසක් කරගත හැකි බව මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: අනාගාමීවග්ග: 6.2.2.2. අරහත්ඵල සූත්‍රය, පි.238.

▲ **අර්ථය හා අනර්ථය**: පාලි:**අත්ථ, අනත්ථ** -beneficial and harmful **අර්ථය:** යහපත -යහපත් ඵලය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සසර කෙළවර කරගැනීමය. එනම් සම්මාමග වඩා විමුක්තිය ලබා ගැනීමය. **අනර්ථය**: අයහපත, ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ මිථ්‍යාදිට්ඨිය ගැනීමය (සසර ගමන දික්කරන ප්‍රතිපදාව) .**බලන්න**: මිථ්‍යාත්වය හා සම්‍යක්තවය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6)10 නිපාත:සාධු වග්ග, 10.3.4.4. අර්ථ සූත්‍රය, පි.470, EAN: 10: Good: p.548.

▲ **අර්ථ සංදර්ශන ඤාණය**- Arthadasrshana nana :අර්ථ සංදර්ශන ඤාණය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ නානාධම්ම: පංචස්කන්ධය, ආයතන 12, ධාතු 18, කුසල ධම්ම, අකුසල ධම්ම, අව්‍යාකෘත ධම්ම (අබ්‍යාකතා), කාමාවචරධම්ම, රූපාවචරධම්ම, අරූපාවචරධම්ම, අපරියාපන්නධම්ම ආදියේ අරුත් ප්‍රකාශ කරන ප්‍රඥාවය. එනම්, ඒම දහම්හි ඇති අනිච්ච, දුක්ඛ, අනත්ත ස්වභාවය පෙන්වා දීමය. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි: පටිසම්භිදා 1: 39 අර්ථසංදර්ශන ඤාණය, පි.220.

▲**අරූප තල**-Arupathala :අරූප තල 4 කි:1) **ආකාසානඤ්චායතනය** (Ākāsānañcâyatana- Sphere of Infinity of Space) ආකාශය අනන්ත යන සංඥාව උපදවා ලබාගන්නා සමාපත්තිය මගින් මේ බ්‍රහ්මලෝකයේ පහළවේ. 2) **විඤ්ඤානඤ්චායතනය**(Viññāṇañcâyatana-Sphere of Infinity of Consciousness). විඥානය අනන්තය යන සංඥාව උපදවා ලබාගන්නා සමාපත්තිය මගින් මේ බ්‍රහ්මලෝකයේ පහළවේ. 3) **ආකිඤ්චඤ්ඤායතනය (**Ākiñcaññâyatana- Sphere of Nothingness) කිසිවක් නොමැතිය යන සංඥාව උපදවා ලබාගන්නා සමාපත්තිය මගින් මේ බ්‍රහ්මලෝකයේ පහළවේ. 4) **නෙවසඤ්ඤා-නාසඤ්ඤායතනය** (Nevasaññānâsaññâyatana- Sphere of Neither- Perception-Nor-Non- Perception) ආකිඤ්චඤ්ඤායතන සමාපත්තිය අභිබවා යෑමෙන් ඇතිකරගන්නා සමාපත්තිය මගින් මේ බ්‍රහ්මලෝකයේ පහළවේ. **සටහන්**: අරූපසමාපත්ති පිලිබඳ විස්තර පිණිස **බලන්න**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.2.5.9. උපාලි සූත්‍රය,පි.390, EAN:10: V,99.9 Upaali, p. 538, අංගු.නි: (6): 11 නිපාත: 11.2.6, අට්ඨකනාගර සූත්‍රය, පි.674, EAN: 11: II Recollection, 16.6 Dasama, p.573.

▲ **අරූප නිස්සාරණිය ධාතුව:** පාලි: **ආරූප්පං නිස්සරණියා ධාතුයො-** Arupa Nissaraniya Dhathu :අරූප නිස්සාරණිය ධාතුව ආධ්‍යාත්මික මග වඩාගැනීමට හා විමුක්තිය පිණිස වේ. මේ ධාතුව අවබෝධය අපහසු දුෂ්ප්‍රතිවිධ්‍ය දහමක්ය. රූපයන්ගෙන් මිදීමට, අරහත්මගට පිවිසීමට උපකාරීවන ධාතුවකි. **බලන්න**: නිස්සාරණිය ධාතු, දුෂ්ප්‍රතිවිධ්‍ය ධර්ම, අරූපලෝක. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▲ **අරූප ලෝක**-immaterial world: අරූපලෝක ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ රූපයක් නැති: අරූපකායික- රූපය නොමැති සිත පමණක් ඇති, උසස් බ්‍රහ්ම දෙවිවරු වාසය කරන දේවලෝක- අරූප තලයන් පිලිබඳවය. **බලන්න**: බ්‍රහ්මලෝක.

▲ **අරූප රාග**- lust for the formless: අරූප රාග ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ රූපයක් නොමැති භවයකට ඇති ඇල්මය. (බ්‍රහ්මලෝකයක යළි උපත ලබා ගැනීමට ඇති ඇල්ම), භව රාගයකි, සසරට බැඳතබන සංයෝජන 10 න් එකකි. **බලන්න:** උද්ධම්භාගිය සංයෝජන, අරූපලෝක, බ්‍රහ්මලෝක.

▲**අරූප සමාපත්ති**- Immaterial Absorptions : අරූප සමාපත්ති යනු රූපජාන ඉක්මවා ලබන ශාන්ත විහරණයන්ය. මේ සමාපත්ති සහමුලින්ම දියුණු කරගැනීමෙන් අරූප බ්‍රහ්ම ලෝකයන්හි පහළවීමට හැකියාව ලැබේ. **බලන්න**: අරූප ලෝක. **සටහන:** බෝධිසත්වයන් ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ අනුක්‍රමයෙන් අරූපසමාපත්ති ලබාගැනීමේ විස්තරය මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න:** අංගු.නි: (5) 9 නිපාත: 9.1.4.10 තපුස්ස ගහපති සූත්‍රය, පි.534.

▼**අෂ්ඨ විමොක්ඛ** ලබාගැනීමට අරූප සමාපත්ති වඩාගැනීම උපකාරීවේ. **බලන්න**: අෂ්ඨ විමොක්ඛ. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (2): 2 මහානිදාන සූත්‍රය, පි. 95, EDN**:** 15: The Great Discourse on Origination, p. 166,අංගු.නි: (5): 8 නිපාත:8.2.7.6.විමොක්ඛ සූත්‍රය,පි.302, EAN:8:66.6 Emancipations, p. 446.

▼**බුදුන් වහන්සේ,** කැමති පරිදි අරූප සමාපත්ති 4 ලබාගැනීම: ආකාසානඤ්චායතන, විඤ්ඤානඤ්චායතනය, ආකිඤ්චඤ්ඤායතනය හා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනය පිලිබඳ මේ සූත්‍රයේ විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: කස්සපසංයුත්ත: 4.1.9 ජාන අභිඥා සූත්‍රය, පි. 342, ESN: Nidanavagga: 16: Kassapa samyutta: 9 Jhānas and Direct Knowledges, p. 817.

▲ **අරිට්ඨ තෙර**-Ariṭṭha Thera :**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

▲**අරිට්ඨ භික්ෂුව**- bhikkhu Ariṭṭha :**බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:4

▲ **ආරියවිරේචනය**- noble purgative : වාත පිත සෙම දෝෂ ඇතිවිට, ඒවාට ප්‍රතිකාර කිරීම පිණිස වෙදුන් යම් යම් විරේචන නියම කරයි. සමහර අවස්ථාවල ඒවායින් ඵල ලැබේ, සමහර අවස්ථාවල ඒවා නිෂ්ඵල වේ. එහෙත්, ජාති ජරා මරණ ආදී දුක් ආබාධ වලින් සහනය ලැබීම පිණිස යොදාගන්නා 'ආරියවිරෙචනය', කිසිවිටක නිෂ්ඵල නොවේ, එමගින් යහපත් ඵල ලැබේ යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **ආරියවිරෙචන ක්‍රමය: 1)** සම්මා දිට්ඨිය ඇතිකර ගැනීමෙන්, මිථ්‍යා දිට්ඨිය පහවේ 2) සම්මා සංකප්ප මගින්, මිථ්‍යාසංකප්ප පහවේ 3) සම්මාවාචා මගින් මිථ්‍යාවාචා පහවේ 4)සම්මාකම්මන්ත මගින් මිථ්‍යාකම්මන්ත පහවේ 5) සම්මාආජීවය මගින් මිථ්‍යාආජීවය පහවේ 6) සම්මාවායාමය මගින්

මිථ්‍යාවායාමය පහවේ 7) සම්මාසතිය මගින් මිථ්‍යා සතිය පහවේ 8) සම්මාසමාධිය මගින් මිථ්‍යා සමාධිය පහවේ 9) සම්මා ඥාණය මගින් මිථ්‍යා ඥාණය පහවේ 10) සම්මා විමුක්තිය මගින් මිථ්‍යා විමුක්තිය පහවේ. සියලු අයහපත් අකුසල ප්‍රහීණයවී කුසලය වැඩේ. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (6) 10 නිපාත: 10.3.1.8 තිකිචඡක් සූත්‍රය, පි.420.

▲ **ආරිය උපවාද**:පාලි :**අරියොපවාද-අරියුපවාද**-To insult noble ones ආරිය උපවාදය (ආරියන්ට නිගරුකිරීම) ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, යම්කිසි භික්ෂුවක් තමන් සමග වාසය කරන ආරිය පුද්ගලයන්ට නිකරුනේ අපවාද කිරීම, නින්දා අපහාස කිරීමය. මෙ උපවාදය නිසා අයහපත් කම්ම විපාක ඇතිවේ (**ආර්යෝපවාදී කම්ම)**, මෙලොවදී බොහෝ දුක් පිඩා විඳීමට සිදුවේ, මරණින් මතු දුගතියේ උපතට හේතුවේ. යම් කෙනෙක් එවැනි කම්මයක් සිදු කලේනම්, සහනයක් ලැබීම පිණිස යුහුසුළුව සමාව ලබාගතයුතුවේ. **සටහන: *** සොතපන්න ආදී මග ඵල ලබාගත් ආරිය ගිහියන්ට අපවාද කිරීමද අකුසලයකි. ****** ආරියඋපවාදය නිසා ලැබෙන අයහපත් විපාක:දහම් මග පරිහානියට පත්වීම, ඇවත් වලට හසුවීම, දැඩි රෝගාබාධ ඇතිවීම, අසිහියෙන් මරණයට පත්වීම, දුගතියේ යළි උපතක් ලැබීම. විස්තර පිණිස **බලන්න**: අංගු.නි: (3) 5 නිපාතය, අක්කොසක වග්ගයේ සූත්‍ර. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ:** පි.101**: "අරියුපවාද-අරියොපවාද**: (අරිය + උපවාද) ආරිය පුද්ගලයන්ට කරන උපවාද... ගැරහිම"**. P.T.S:** p. 356: "**Upavāda** {Upavada} insulting, railing; blaming...'.

▼ **ආරිය උපවාදය නිසා 11 ආකාර විපත් ඇතිවේ:** භික්ෂුවක්, සබ්‍රම්සරුන්ට, ආරියන්හට නින්දාකරමින්, ගරහමින් ක්‍රියාකරමින් ආරිය උපවාදයේ යෙදෙන්නේ ද, ඔහුට 11ස් ආකාරවූ ව්‍යාසන වලින් එකක් හෝ විය නොහැකිය යි කිව නොහැකිබව බුදුන්වහන්සේ වදාළහ: **"යො සො භික්ඛවෙ භික්ඛු අක්කොසකපරිභාසකො අරියූපවාදී සබ්‍රහ්මචාරීනං අඨානමෙතං අනවකාසො යං සො එකාදසන්නං ව්‍යසනානං අඤ්ඤාතරං ව්‍යසනං න නිගච්ඡෙය්‍ය..."**. **ව්‍යාසන- විපාක 11 : 1)** දහම් මගේ මෙතක් මුදුන්පත් කරගැනීමට නොහැකිවූ දේ මුදුන්පත් කරගැනිමට හැකිනොවේ **(අනධිගතං නාධිගච්ඡති) 2)** මෙතෙක් ඉෂ්ට කරගත් යම් දේ තිබේද ඒවා පරිහානියට පත්වේ **(අධිගතා පරිහායති) 3)** ඔහු සතු යම් යහපත් ගුණ ඇත්නම් ඒවා මොටවී යයි- නො බැබලේ **(සද්ධම්මස්ස න වොදායති) 4)** තමන්හට යහපත් ගුණ ඇතැයි ඔහු අධි තක්සේරු කරයි **(සද්ධමෙමසු වා අධිමානිකො හොති) 5)** උකටලීව බ්‍රහ්මචරියාව ගෙනයයි **(අනභිරතො වා බ්‍රහ්මචරියං චරති) 6)** දූෂ්‍යවූ අපචාර යේ යෙදේ **(අඤ්ඤාතරං වා සඩ්කිලිට්ඨං ආපත්තිං ආපජ්ජති) 7)** පැවිදිබව (පුහුණුව) අතහැර පහත් ජීවිතයට (ගිහිබවට) පත්වේ **(සික්ඛං වා පච්චක්ඛාය හීනයාවත්තති) 8)** දැඩි රෝගආබාධයකට පත්වේ **(ගාළ්හං වා රොගාතඩ්කං ඵුසති) 9)** උමතුබවට පත්ව සිහිය විකල්වේ **(උම්මාදං වා පාපුණාති චිත්තක්ඛිපං) 10)** සිහි විකල්ව මරණයට පත්වේ **(සම්මුළ්හො කාලං කරොති) 11)** මරණින් මතු දුගතියේ, නිරයේ, පහළ ලෝකයේ යළි උපත ලබයි.**(කායස්සභෙදා පරම්මරණා අපායං දුග්ගතිං විනිපාතං නිරයං උප්පජ්ජති). සටහන: අකෝකාසක සූත්‍රයේ** විපාක 10ක් පෙන්වා ඇත, ව්‍යසන සූත්‍රයේ දී අතිරේක විපාක 1 ක් එකතු කර විපාක 11 ක් දක්වා ඇත.**මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාතය: ථෙර වග්ග, 10.2.4.8. අකෝකාසක සූත්‍රය, පි.330, 11 නිපාතය: 11.1.6. ව්‍යසන සූත්‍රය, පි. 624,

EAN:10: The Elders: 88.8 One who Insults, p. 530, EAN: 11: 6.6 Disaster, p. 567.

▼ **ආරිය උපවාදය** කිරීම නිසා කෝකාලික භික්ෂුව,අයහපත් කම්ම විපාක පලදිමෙන්, මෙලොවදී බොහෝ දුක් වේදනා විඳ පදුම නිරයේ යළි උපත ලැබිය. **සටහන්**: * කෝකාලික භික්ෂුව, ආරිය උපවාදය කලේ අගසව් දෙනමටය. ** අටුවාවට අනුව පදුම නිරය, අවීචිමහා නිරයේ කොටසකි. **බලන්න**: නිරය.** බු.නි: සුත්ත නිපාතයේ: 3-10: කෝකාලික සූත්‍රය, පි. 220 මෙම සූත්‍රයට සමානය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාතය: 10.2.4.9 කොකාලික සූත්‍රය, පි. 332, EAN: 10: 89.9 Kokālika, p. 530.

▼**ආරිය උපවාද කම්ම** - Ariyaupavada Kamma: ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ආරිය උතුමන්ට නින්දා අපහාස කිරීම නිසා මෙලෙව හා පරලොව දී විඳීමට සිදුවන අයහපත් කම්ම විපාකයන්ය. විස්තර පිණිස **බලන්න**: අංගු.නි: (6) 10 නිපාත: කොකාලික සූත්‍රය.
▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1**. "**ආරිය උපවාද**: අකුසලයකි. බුදු, පසේබුදු, ආරිය ශ්‍රාවකයෝ, (ගිහිව වසන සෝවාන්වූ පුද්ගලයා ද එයට ඇතුලත්ය). ඒ ආරිය උතුමන්ට, අලාභ උපදවීමට...ගුණ නැසීමට කියන ලද උපවාද, ආක්‍රෝෂ, ගැරහීම්, පරුෂ වචන හැම ආරිය උපවාද අකුසල වේ. ආරිය උපවාද කම්ම ආනන්තරිය අකුසලයක් නිසා මහා ගරුපාප කම්මයක් වෙ, එමගින්, සුගති ගමනට හා නිවන් මගට අනතුරුවේ. ආරිය උපවාදය, (ආනන්තරික නොවීනම්) කමා කරගැනීමෙන් පවින් නිදහස්විය හැකිය. එසේ කමා නොකරගත් ආරිය උපවාදය සාවද්‍ය කම්මයකි, ආනන්තරික කම්ම හා සමානවේ. **සද්ධර්ම කෝෂය,** පි. 102.
▲ **ආරඤ්ඤ සේනාසන:** පාලි: **ආරඤ්ඤ වනපත්ථ සෙනාසනා**-Forest dwellings : ආරඤ්ඤ සේනාසන (ආරණ්‍ය) යනු මහා කැලෑවේ, ඝන වනයේ සංඝයා වාසය කරන හුදකලා ස්ථානයන්ය(remote lodgings in forests and jungle groves). දහම් පුහුණුව යහපත් ලෙසින් වඩන සංඝයාට එවැනි හුදකලා ස්ථානවල වාසය කිරීමට බුදුන් වහන්සේ අනුබල දී ඇත. **සටහන්: * 'ආරණ්‍යක'** (forest dwellers) යනු වනයේ වාසය කරන සංඝයාය. ආරණ්‍යක සංඝ කොටස් 5 ක් වේ. ** ආරණ්‍ය වාසි සංඝයා යහපත් ලෙසින් වාසය කලයුතු ආකාරය පිණිස **බලන්න**: ම.නි: (2) 2.2.9 ගුලිස්සානි සූත්‍රය, පි.244. **මූලාශ්‍රය**:අංගු.නි: (3)5 නිපාත:ආරඤ්ඤවග්ග:5.4.4.1 ආරඤ්ඤක සූත්‍රය, පි.378.
▼**එවැනි වන සේනාසනවල වාසය කිරීම** ගැන බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: " මහණෙනි, කරුණු 2 ක් දකිමින් මම වන සේනාසන, ගැඹුරු වන ප්‍රදේශ සේවනය කරමි: 1) මේ ජීවිතයේම සුවය සැපය ඇතිව වාසයකිරීම පිණිස-දිට්ඨධම්මසුඛවිහරණය 2) අනාගත ජනතාවට-පච්චිමජනයා අනුකම්පාව පිනිස". **"ඉධාහං භික්ඛවෙ අත්ථවසෙ සම්පස්සමානො අරඤ්ඤ වනපත්ථානි පන්තානිසෙනාසනානි පටිසෙවාමි. කතමෙ ඥෙ? අත්තනො ච දිට්ඨධම්ම සුඛවිහාරං සම්පස්සමානො, පච්ඡිමඤ්ච ජනතං අනුකම්පමානො..."** (Bhikkhus, seeing two advantages, I resort to remote lodgings in forests and jungle groves. What two? For myself I see a pleasant dwelling in this very life and I have compassion for later generations...) **සටහන**: දුර වන සේනාසනයන්හි වැඩ සිටිමෙන් බුදුන් වහන්සේ අනාගත ජනතාවට

අනුකම්පාව දක්වන්නේ කෙසේද?, ශ්‍රද්ධාව නිසා පැවිදිවූ අනාගතයේ තරුණයන්ට මෙසේ සිත්වේ: සම්බෝධිය ලැබූ බුදුන් වහන්සේට තවදුරටත් අවබෝධ කිරීමට, දියුණුකිරීමට, සාක්ෂාත් කර ගැනීමට කිසිවක් නැති වුවත් උන්වහන්සේ දුෂ්කර වනසේනාසනයන්හි වැඩ සිටිසේක. එසේ සිතන ඔවුන්, තමන් ද එවැනි සේනාසනවල වාසය කරමින් වහ වහා දුකින් මිදීමට කටයුතු කරගත යුතුය යයි කල්පනා කරති. **බලන්න**: EAN: Note: 248, p. 593. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: 2.1.3.10 සූත්‍රය, පි. 157, EAN: 2: 30.10 Sutta, p.60.

▼ **කරුණු 5 ක් සමන්විත භික්ෂුව**, දුර වන සෙනසුන් සේවනය කිරීමට සුදුසුය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: 1) ශීලසම්පන්නබව- පාතිමෝක්ෂ සංවරයෙන් හික්මිසිටීම 2) බහුශ්‍රැතබව, දහම නුවණින් පිරික්ෂා කිරීමේ හැකියාව තිබීම 3) කෙළෙස් නැසීම පිණිස, කුසල් වඩාගැනීම පිණිස ප්‍රධන්විරිය ඇතිබව 4) සිව්ජාන සමාපත්ති කැමති වේලාවක ලබාගැනීමට නිපුනවීම 5) ආසවක්ෂයකර- ආසවක්ඛය, මේ ජීවිතයේදීම චේතෝ විමුක්තිය හා ප්‍රඥාවිමුක්තිය සාක්ෂාත් කරගෙන සිටීම. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.3.1.10 අරඤ්ඤ සූත්‍රය, පි. 238, EAN:5: 110.10 Forest, p. 276.

▼ **වනසේනාසන සේවනයට සුදුසුවීම** :භික්ෂුවකට, කාමවන්ද, ව්‍යාපාද, හිංසා සිතුවිලි ඇත්නම්, ප්‍රඥාව නොමැතිනම් (අනුවණනම්) ඔහු වන සේනාසන සේවනයට සුදුසු නොවේ. එහෙත්, නෙක්ම්ම්ම, අව්‍යාපාද, අහිංසා සිතුවිලි ඇති ප්‍රඥාවන්ත භික්ෂුව වනසේනාසන සේවනයට සුදුසුවේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.6.9 අරණ්‍යවනසේනාසන සූත්‍රය, පි. 504, EAN: 4: 262.9 Forest, p. 232.

▼**වන සේනාසනයන්හි** වාසය කරන, අතීතය ගැන ශෝක නොකරන, නොලත් දේ නොපතන, ලද දෙයින් සතුටුවන සංඝයාට පැහැපත් වර්ණයක් ඇතයයි මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත:1.1.10 අරඤ්ඤ සූත්‍රය, පි.36.

▼**පෙර කල වන සේනාසනයන්හි** වාසය කල සිල්වත්, කලණ දහම් ඇති ඉසිවරු හමුවීමට සක්දෙවිඳු හා වේපචිත්ති අසුරරජු පැමිණියහ. වේපචිත්ති අසුරරජු ඒ ඉසිවරුන්ට ගරු නොකළහ. බොහෝකලක් වනයෙහි වාසය කරන හෙයින් තමන්ගේ කයින් අප්‍රවිත ගඳ හමන නිසා තමන් වෙතට නො එන ලෙස ඒ ඉසිවරු සක්දෙවිඳුන්ට පැවසූ අවස්ථාවේ, එතුමන් මෙසේ පැවසූහ: "...වහන්ස, ඒ කායගඳ හිසෙහි පැළඳි විසිතුරු කුසුම් මල්දමක් ලෙසින් පිළිගන්නෙමි. දෙවියෝට මෙය පිලිකුල්ය යන හැඟීම නොමැත". **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග :සක්ඛසංයුත්ත:11.1.9 අරඤ්ඤායතනඉසි සූත්‍රය, පි.428.

▲ **ආරාමය**-Ārāma: සංඝයා වාසය කරන ස්ථානය-විහාරය ආරාමයය-ආවාසයය.ආශ්‍රමය, උපවනය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. යමෙක් ආවාස දෙන්නේනම් ඔහු සියල්ල දෙනබව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න**:ආවාස.

▼ **බිම්බිසාර රජු**, මගධ දේශයේ අධිපති වේළුවනාරාමය පූජාකිරීම: **"ස්වාමිනි, මම මේ වේළුවන උයන බුද්ධ ප්‍රමුඛ මහා සංඝයාවහන්සේට දෙමි' යයි බුදුහිමි ඉදිරියේ පැන් වත්කර ආරාමය පූජා කළහ. භාග්‍යවතුන්වහන්සේ ආරාමය පිළිගත්සේක. 'මහණෙනි, ආරාම පිළිගැනිම අනුදනිමි',** යයි බුදුන් වහන්සේ වදාලසේක". **මූලාශ්‍රය**: විනය.පි: මහාවග්ග පාලිය 1, පි.159.

▲ **ආරබ්ධ වීරිය:** පාලි: **ආරඳ්ධවීරියො-** energetic :ආරබ්ධ වීරිය -ආරද්ධ වීරිය ලෙසින් දක්වා ඇත්තේ අකුසල පහ කරගැනීමට හා කුසල් වඩා ගැනීම පිණිස වීරිය අරම්භ කර ගැනීමය. මෙය සම්මාවායාම, ප්‍රධන්වීරිය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත.**බලන්න**: වීරිය.

▼ **ආරද්ධවීරිය,** සුගතිය ලැබීමට උපකාරීවන බව මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:**සංයු.නි: (4) සලායතනවග්ග: මතුගාමසංයුත්ත:3.2.9 ආරද්ධවීරිය සූත්‍රය, පි.490.

▼ **ආරබ්ධ වීරිය** ඇති පුද්ගලයාට, උද්දච්චය, අසංවරය, හා දුසිරිත යන අකුසල පහ කර ගත හැකිවේ. **"සො ආරඳ්ධවීරියො සමානො භබ්බො උදච්චං පහාතුං අසංවරං පහාතුං දුස්සීල්‍යං පහාතුං"** One who is energetic is capable of abandoning restlessness, nonrestraint, and immorality). **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාතය: 10.2.3.6 තයෝධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN:10: 76-6.Incapable, p. 524.

▲**ආරිය-** Noble: ආරිය-අරිය යනු උතුම්බවය. දහම් මගේ අරියබව ලැබීම පිණිස කරුණු 7ක් කඩාබිඳ දැමීය යුතුබව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: සක්කාය දිට්ඨිය, විචිකිච්ඡාව, සීලබ්බතපරාමාසය, රාගය, දෝෂය, මෝහය හා මානය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4): 7 නිපාත: 7.2.4.7 අරිය ධම්ම සූත්‍රය, පි. 512, EAN:7: 91.7, Noble one, p. 406.

▲ **ආරියඅටමග:** පාලි: **අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො** -The Noble Eightfold Path: ආරිය අටමග (ආර්ය අෂ්ඨාංගික මග) යනු ආධ්‍යාත්මික ජීවිතය- බ්‍රහ්මචරියාව සපුරා ගැනීම පිණිස බුදුන් වහන්සේ වදාළ අංග 8 කින් සමන්විත මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව නම්වූ උතුම් මගය: එනම්, සම්මා දිට්ඨිය, සම්මා සංකප්ප, සම්මා වාචා, සම්මා කම්මන්ත, සම්මා ආජීව, සම්මා වායාම,සම්මාසතිය, සම්මා සමාධිය යන අංග 8 කින් සමන්විත ආරිය මගය. **සටහන:** බුදුන් වහන්සේ, සිය ප්‍රථම දහම් දේශනාවේ: ධම්මචක්ක ප්පවත්තන සූත්‍රයේදී, එම මග විස්තර කර වදාළහ.

▼**තථාගතයන් පහළවීම නිසා අරිය අටමග පහළවේ:** පරිශුද්ධවූ (purified), පවිත්‍රවූ (cleansed), නිකැළැල්වූ (flawless), දූෂණ වලින් බැහැරවූ (free from corruptions) කරුණු 8 ක් තථාගතයන් පහළවීම සමග උපදී, එනම් ආරිය අටමගය. එම උතුම් මග බුදුසසුනේ-බුද්ධ ශාසනයේ හැර වෙනත් තැනක උපදින්නේ නැත. **මූලාශ්‍ර:**සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත:1.2.4. උප්පාද සූත්‍රය, 1.2.5. පරිශුද්ද සූත්‍රය, පි. 52, ESN: 45: Maggasamyutta, 14.4, 15.5 Arising, p. 1619.

▼ **ආරිය අටමග අග්‍ර මගය :**කෙනෙක් එම මග පිලිබඳ පහන්වූවානම් ඔහු අග්‍ර දේ කෙරේ ප්‍රසන්න (විශ්වාසී) බවට පැමිණි කෙනෙකි, එමගින් ඔහුට අග්‍රවිපාක ලැබෙන බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ.**" යාවතා භික්ඛවෙ ධම්මා සඞ්ඛතා, අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො තෙසං අග්ගමක්ඛායති. යෙ භික්ඛවෙ අරියයෙ අට්ඨඞ්ගිකෙ මග්ගෙ පස්සනා, අග්ගෙ තෙ පස්සනා, අග්ගෙ ඛො පන පස්සනානං අග්ගො විපාකො හොති"** . **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.1.4.4. අග්ගප්පසාද සූත්‍රය, පි. 92, EAN: 4: 34.4 Confidence, p.161.

▼**ආරිය අටමග යනු දුක නැතිකිරීමේ ප්‍රතිපාදාවය**: දුක්ඛ නිරෝධගාමිනි පටිපාදා ආරියසත්‍ය නම්, ආරිය අටමගය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: **"කතමඤ්ච භික්ඛවෙ දුක්ඛ නිරොධගාමිනි පටිපදා අරියසච්චං: අයමෙව අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො, සෙය්‍යථීදං: සම්මාදිට්ඨි.. සම්මාසමාධි"** **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 3 නිපාත:මහාවග්ග: 3.2.2.1 සූත්‍රය, පි. 348, EAN:3:

The Great Chapter, 61.1 Sectarian, p. 104.
▼**ආරිය අටමග යනු මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවය:** දුකින් මිදීම පිණිස: කාම සුඛල්ලිකානු මගද, කයට වෙහෙස ගෙනෙදෙන අත්තකිලමතානු මගද අත හැර මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව වැඩිය යුතුය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. ඒ මැදුම් පිළිවෙත, ප්‍රඥාව ඇතිකිරීම පිණිස, නුවණ ලබාදීම පිණිස, කෙළෙස් සංසිදවීම පිණිස, විශිෂ්ඨ ඥානය පිණිස, සම්බෝධිය පිණිස, නිවන පිණිස පවතී. ඒ කවර නම් මැදුම් පිළිවෙතක්ද? එය මේ ආරිය අටමගය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5 -2): මහාවග්ග:සච්ච සංයුත්ත, ධම්මචක්කප්පවත්තන සූත්‍රය, පි. 294, ESN: 56: Saccasamyutta: Setting in motion the wheel of the dhamma, p.2276.
▼**ආරිය අටමග ඇතිවීම**: හිරිඔතප් දෙක සමග උපදින විද්‍යාව, කුසල් දහම් ඉපදවීමට පෙරටුවේ. විද්‍යාව ඇති නුවණැති පුද්ගලයාට සම්මා දිට්ඨිය පහලවේ. සම්මා දිට්ඨිය නිසා සම්මා සංකප්ප ඇතිවේ. සම්මා සංකප්ප ඇතිවිට සම්මා වාචා උපදී. සම්මා වාචා ඇතිවිට සම්මා කම්මන්ත ඇතිවේ. සම්මා කම්මන්ත ඇතිවිට සම්මා ආජීවය උපදී. සම්මා ආජීවය නිසා සම්මා වායාමය ඇතිවේ, සම්මා වායාමය ඇතිවිට සම්මාසතිය උපදී. සම්මා සතිය නිසා සම්මා සමාධිය ඇතිවේ. එලෙස ක්‍රමානුකූලව ආරිය අටමග වැඩේ. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5.1):මහාවග්ග:මග්ගසංයුත්ත: අවිජ්ජාවග්ග:1.1.1 අවිජ්ජා සූත්‍රය, පි. 30, ESN: 45: Maggasamyutta: 1.1 Ignorance, p. 1603.

▼ **ප්‍රඥාව ආරිය අටමග පිණිසය**: ප්‍රඥාවන්ත පුද්ගලයාට සම්මා දිට්ඨිය ඇතිවේ. සම්මා දිට්ඨිය ඇතිවිට සම්මා සංකප්ප ඇතිවේ... එලෙසින් සම්මා සමාධිය දක්වා ආරියමග වැඩේ. සම්මා දිට්ඨිය ප්‍රමුඛ කොට ගෙන ආරිය අටමග වැඩේ, අනතුරුව එනම් සම්මා ඥාණය හා සම්මා විමුත්තිය සාක්ෂාත්වී, ආධ්‍යාත්මික මග පරිපූර්ණ වෙ.**මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6):10 නිපාත:සමණසඤ්ඤා වගග:10.3.1.5.විජ්ජාසූත්‍රය,පි.412 හා 10.3.1.4. බීජසූත්‍රය,පි.410,EAN:10:104.4 A Seed104.5TrueKnowledge,p. 541.
▼**ආරිය අටමග පිණිස කලණමිතුරු සේවනය අවශ්‍යමය**: කලණමිතුරු (කල්‍යානමිත්‍ර) ඇසුර නිසා කෙනෙක් සම්මා දිට්ඨියට පැමිණේ. සම්මා දිට්ඨිය ඇතිවිට සම්මා සංකප්ප ඇතිවේ... එලෙස ආරිය අටමගේ සියලු සාධක පිරේ. කලණමිතුරු සේවනය නිසා කෙනෙකුට අරිය අටමග වඩාගැනීමට, විපුලකරගැනීමට හැකිවේ.**බලන්න**: කල්‍යානමිත්‍ර සේවනය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග:මග්ගසංයුත්ත:1.1.2 උපඩ්ඪ සූත්‍රය, පි. 32, ESN: 45: Maggasamyutta: 2.2 Half of the holy life, p. 1604.
▼**ධම්ම විනයේ දිව්‍ය යානය ආරිය අටමගය**: ධම්ම විනයේ දිව්‍යයානය (බ්‍රහ්මයානය- උතුම් යානය) කුමක්ද? යයි ආනන්ද තෙරුන් ඇසුවිට බුදුන් වහන්සේ ආරිය අටමග: දිව්‍යයානය- බ්‍රහ්මයානය, ධම්මයානය හා අනුත්තර සංගාමවිජය යන තෙල නම් වලින් හැඳින්විය හැකිය යි වදාළහ: "**...ඉමස්සෙව ඛො එතං ආනන්ද අරියස්ස අට්ඨඞ්ගිකස්ස මග්ගස්ස, අධිවචනං බ්‍රහ්මයානං ඉතිපි ධම්මයානං, ඉතිපි අනුත්තරො සඞ්ගාම විජයො ඉතිපි".** (This is a designation for this Noble Eightfold Path: 'the divine vehicle', 'the vehicle of Dhamma' and 'the unsurpassed victory in battle.') "...නිරුත්තරවූ මේ බ්‍රහ්මයානය හෙවත් ශ්‍රේෂ්ඨ යානය තමා කෙරෙහි හටගත්තේ නම් ඒ ප්‍රඥාවන්තයෝ ඒකාන්තයෙන්ම රාගාදීවූ කෙලෙස් දිනමින් ලෝකයෙන් නික්මෙති (ලෝකය ජය ගත්තෝය) ...", "**...එතදත්තනී සම්භූතං - බ්‍රහ්මයානං අනුත්තරං නීයාන්ති**

ධීරා ලොකමහා- අඤ්ඤදත්ථු ජයං ජයන්ති" **මූලාශ්‍ර:** සංනි: (5-1): මහා වග්ග:මග්ගසංයුත්ත: 1.1.4 බ්‍රාහ්මණ සූත්‍රය, පි. 36, ESN: 45: Magga samyutta: 4.4 The Brahmin, p. 1606.

▼**ආරිය අට මග පෙර පුරාණ මාවතකි**: පෙරවිසූ සම්මා සම්බුදුවරයන් විසින් අනුගමනය කරන ලද පැරණි මග, පැරණි මාවත බුදුන් වහන්සේ දුටුබව ද, එම පැරණි මාවත අනුගමනය කර ජාති ජරා මරණ ආදීවූ පටිච්චසමුප්පාද දහම දැක, දැන, සංකාර නිරෝධගාමිණී පටිපදාව අවබෝධ කරගත් බව ද වදාළ බුදුන් වහන්සේ දක්වා ඇත්තේ එම පැරණි මග ආරියඅට මගබවය: **"...එවමෙව ඛොහං භික්ඛවෙ අඤ්ඤං පුරාණං මග්ගං පුරාණඤ්ජසං පුබ්බකෙහි සම්මාසම්බුද්ධෙහි අනුයාතං. කතමො ච සො භික්ඛවෙ, පුරාණමග්ගො? ...අයමෙව අරියො අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො... ...තමනුගච්ඡිං, තමනුගච්ඡන්තො ජරාමරණං අබ්භඤ්ඤාසිං... සඞ්ඛාරනිරොධගාමිනීපටිපදං අබ්භඤ්ඤාසිං".** **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (2): නිදානසංයුත්ත: 1.7.5 නගර සූත්‍රය, පි. 184, ESN:12: Nidana samyutta: 65.5 The city, p. 701.

▼**ආරිය අටමග විස්තරකිරීම** :බුදුන් වහන්සේ ආරියඅටමග විස්තරකර බෙදා පෙන්වා එය මැනවින් මෙනෙහි කරන්න යයි සංඝයාට වදාළහ: **සම්මා දිට්ඨිය**: දුක යනු කුමක්ද ? දුක යයි දැනගැනීම, දුක හටගැනීම ගැන දැනගැනීම, දුක නැතිකිරීම ගැන දැනගැනීම, දුක නැතිකිරීම පිණිස කලයුතු පිළිවෙත ගැන දැනගැනීමය (චතුරාර්-ය සත්‍ය අවබෝධය). **"කතමා ච භික්ඛවෙ, සම්මාදිට්ඨි ?... දුක්ඛෙ ඤාණං, දුක්ඛ සමුදයෙ ඤාණං, දුක්ඛ නිරොධෙ ඤාණං, දුක්ඛ නිරොධගාමිනියා පටිපාදාය ඤාණං..."**. **සම්මා සංකප්ප:** නෙක්ඛම්ම සංකල්පය, අව්‍යාපාද සංකල්පය, අවිහිංසා සංකල්පයය. **සම්මා වාචා :** බොරුකීමෙන් (මුසාවාදා), කේලාම් කීමෙන් (පිසුනාවාචා), රළු වචන කතා කිරීමෙන් (පරුෂාවාචා) හා හිස් කතා වෙන් (සම්ප්‍රප්ඵලාප) වැලකීමය. **සම්මා කම්මන්ත**: ප්‍රාණඝාතයෙන් (පානාතිපාතා), සොරකම් කිරීමෙන් (අදත්තාදානය- අදින්නාදානා), අබ්‍රහ්ම චරියාවෙන් වැලකීමය. **සම්මා ආජීවය:** මිථ්‍යා ආජීවය බැහැර කර, සම්මා අජීවයෙන් ජීවිකාව ගෙනයාම. **"...අරියසාවකො මිච්ඡාආජීවං පහාය සම්මාආජීවෙන ජීවිකං කප්පෙති..."** **සටහන: ම.නි. මහා අස්සපුර සූත්‍රයට අනුව:** සම්මා ආජීවය -පිරිසිදුවූ, විවෘතවූ, සංවරවූ, නිර්මල දිවිපෙවතක් සහිතව වාසය කිරීමය, ශ්‍රමණයෙකුට තිබිය යුතු ගුණයකි. **සම්මා වායාමය:** අකුසල පහ කරගැනීමට, කුසල ඇතිකර ගැනීමට වෙර දැරීම-වීරිය **බලන්න**: ප්‍රධාන විරිය. **සම්මා සතිය:** සතර සතිපට්ඨානයේ සිහිය පිහිටුවා ගැනීම. **බලන්න**: සතර සති පට්ඨාන. **සම්මා සමාධිය**: සිව්ජාන සමාපත්ති ඇති කරගැනීම. **බලන්න**: ජාන **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග:මග්ගසංයුත්ත:1.1.8 විභංග සූත්‍රය, පි 42, ESN: 45: Maggasamyutta: 8.8 Analysis, p 1611.

▼**ආරිය අට මගේ ප්‍රධාන අංග: ශිල සමාධි ප්‍රඥා**: සම්මා වාචා, සම්මා කම්මන්ත හා සම්මා ආජීවය **ශිලයට** ඇතුලත්ය. සම්මා වායාමය, සම්මා සතිය හා සම්මා සමාධිය, **සමාධියට** ඇතුලත්ය. සම්මා දිට්ඨිය හා සම්මා සංකප්ප, **ප්‍රඥාවට** ඇතුලත්වේ. **මූලාශ්‍ර:** ම.නි: (1): 1.5.4. චුලවෙදල්ල සූත්‍රය,පි. 721, EMN:44*:* Cūḷavedalla Sutta, p.379.

▼**ආරියඅට මග වැඩිම සක්කාය දිට්ඨිය නැතිකර ගැනීම පිණිසය** සක්කාය එනම්, පංචඋපාදානස්කන්ධය තමායයි සැලකීම නැතිකර

ගැනීමට ඇති ප්‍රතිපදාව නම් සක්කාය නිරොධගාමිනි පටිපදාව නම්වූ ආරිය අටමගය, ඒ මග වඩා ගැනීමෙන් තමායයි කෙනෙක් ඇතය යන්න අවසන් කරගත හැකියයි ධම්මදින්නා තෙරණිය පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: සක්කායදිට්ඨිය. **මූලාශ්‍ර:** ම.නි: (1): 1.5.4. චූලවෙදල්ල සූත්‍රය,පි. 721, EMN:44*:* Cūḷavedalla Sutta, p.379.

▼**ආරිය අටමග ඇත්තේ බුදුසසුනේ පමණය**: යම්කිසි සසුනක අරියඅටමග ඇත්නම් එහි: පළමු ශ්‍රමණයා (**සෝතාපන්න**) දෙවැනි ශ්‍රමණයා (**සකදාගාමී**) තෙවෙනි ශ්‍රමණයා (**අනාගාමී**) සිව්වැනි ශ්‍රමණයා (**අරහත්**) සිටිති (සතර ශ්‍රමණ). පෙර දැක්වූ ශ්‍රමනයන් සිව් පිරිසම මේ ධම්මවිනයේ (බුදු සසුනේ) දක්නට ඇත. අනෙක් සියලු ආගම්, දර්ශන ආදිය එබඳු ශ්‍රමණයන්ගෙන් හිස්ය. මේ සසුනේ භික්ෂු (හා භික්ෂුණියන්) නිසිපරිදි වසන්නේනම් (අරිය අටමගට අනුව) ලෝකයේ රහතුන්ගෙන් හිස් නොවේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (2): 3: මහා පරිනිබ්බාන සූත්‍රය, පි. 126, EDN: 16: Mahāparinibbāna Sutta, p.171.

▼**ආරිය අටමග උත්තමමගය**: රාග දෝස හා මෝහ යන සියලු කෙළෙස් (ආසව) ප්‍රහාණය කිරීමට ඇති එකම මගඅරිය අටමග බව වදාළ ආනන්ද තෙරුන්, එම මග හා ප්‍රතිපදාව උත්තම මගය, (භද්‍රමග- excellent) අනගී මගය, උත්තම ප්‍රතිපදාව බව මෙහිදී පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 3 නිපාත: ආනන්දවග්ග: 3.2.3.1 සූත්‍රය, පි. 420, EAN:3: Ananda vagga, 71.1. Channa, p. 117.

▼**විමුක්තිය ලබාදෙන මග ආරිය අටමගය**: විමුක්තිය ලබාගැනීම පිණිස පවතින විමුක්ති ඥාන දස්සනය (knowledge and vision) පිණිස මග හා පිළිවෙත, ආරිය අටමග යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1):මහාවග්ග:මග්ගසංයුත්ත: 1.5.7 ඤාණදස්සන සූත්‍රය, පි. 76, ESN: 45: Maggasamyutta:42-48, knowledge and vision, p. 1651.

▼**ආරිය අටමග, දුක නැතිකිරීම පිණිසය** : "යම් කෙනෙක් අරිය අටමග වරදවන ලද්දේනම්, මැනවින් දුක් ගෙවීමට යන මග ඔහු විසින් වරදවන ලදය. යම් කෙනෙක් අරිය අටමග අරඹන ලද්දේනම්, මැනවින් දුක් ගෙවීමට යන මග ඔහු විසින් ආරම්භ කර ඇත" **"...යෙසං කෙසඤ්චි භික්ඛවෙ, අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො විරද්ධො, විරද්ධා තෙසං අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො සම්මා දුක්ඛක්ඛයගාමී. කෙසඤ්චි භික්ඛවෙ, අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො ආරද්ධො, ආරද්ධා තෙසං අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො සම්මා දුක්ඛක්ඛයගාමී" මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත:4.3.විරද්ධ සූත්‍රය, පි.66, ESN: 45: Maggasamyutaa: IV: Practice: 33.3. Neglected, p. 1640.

▼ **ආරිය අටමගින් සසරින් එතරවීම පිණිසය** : බුදුන් වහන්සේ වදාළේ: කෙනෙක් අටදහම (ආරිය අටමග) වඩන ලද්දේනම්, බහුල කරන ලද්දේ නම්, එය මෙතෙරින් (සසරින්) එතෙරට (නිවනට) යෑම පිණිස පවතින බවය: "**...අට්ඨිමෙ භික්ඛවෙ, ධම්මා භාවිතා බහුලීකතා අපරා පාරඬ ගමනාය සංවත්තතන්ති"** (... These eight things (noble eightfold path), when developed and cultivated, lead to going beyond from the near shore to the far shore...) **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: මග්ග සංයුත්ත: 1.4.4.පාරඬගම සූත්‍රය**,** පි.65, ESN: 45: Maggasamyutta: IV: Practice: 34.4. Going Beyond, p. 1641.

▼**සිතට ඇති ආධරය ආරිය අටමගය**: බුදුන් වහන්සේ වදාළේ සිතට ඇති ආධරය ආරිය අටමගබවය. යම්සේ, කලයක් දරනුවක් මත තබා ඇත්නම්

එය පහසුවෙන් පෙරලිය නොහැකිය. එලෙස, සිතට ආධාර වසයෙන් ආරිය අටමග පවත්වා ගැනීමෙන් සිත යහපත්ව පවත්වා ගත හැකිය.**(කල දරනුව උපමාව) බලන්න:**උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1):මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත:1.3.7 කුම්භ සූත්‍රය, පි. 62, ESN: 45: Magga samyutta:27.7.The Pot, p. 1633.

▼**ආරිය අටමග දහම් මගේ නිවැරදි පුහුණුව ගෙනෙදේ:** බුදුන් වහන්සේ වදාළේ: සම්මා දිට්ඨිය පෙරටුකරගත් සම්මා මග- ආරිය අටමග සේවනය කිරීම සම්මා ප්‍රතිපත්තිය (නිවැරදි පුහුණුව- right practice) බවය. එම ප්‍රතිපත්තිය අනුගමනය කරන පුද්ගලයා නිවැරදි දහම් මග පුහුණුවන කෙනෙකි. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග:මග්ගසංයුත්ත: 4.1 හා 1.4.2 පටිපත්ති හා පටිපන්න සූත්‍ර, පි. 66, ESN:45: Maggasamyutaa: IV: Practice: 31.1 and 32.2 suttas, p. 1639.

▼**ශ්‍රමණභාවය, ශ්‍රමණඵල, ශ්‍රේෂ්ඨභාවය, ශ්‍රේෂ්ඨඵල ලබාදෙන්නේ ආරිය අටමගය** :බුදුන් වහන්සේ වදාළේ ශ්‍රමණබව (asceticism), ශ්‍රේෂ්ඨබව-බ්‍රහ්මබව (Brahmin hood) යනු ආරිය අටමග බවය. එම මග යහපත් ලෙසින් වැඩීමේ ඵලය වන්නේ (ශ්‍රමණ ඵල, ශ්‍රේෂ්ඨ ඵල) මගඵල ලැබීමය: සෝතාපන්න, සකදාගාමී, අනාගාමි, අරහත් බවට පත්වීමය (සතරමග සතරඵල). ශ්‍රමණබවේ, ශ්‍රේෂ්ඨබවේ ඉලක්කය (goal) නම් රාගය, දෝසය හා මෝහය යන ආසව විනාශ කිරීමය. (ආසවක්ෂය- destruction of taints). එම ඉලක්කය සපුරා ගත හැකි වන්නේ ආරිය අටමග වැඩීමෙන්ය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1):මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත: සාමඤ්ඤ, බ්‍රහ්මඤ්ඤ සූත්‍ර 1.4.5-1.4.9 සූත්‍ර, පි. 68, ESN:45: Maggasamyutta: IV: Practice: 35.5 -38.8 suttas, p.1643.

▼**මුළාවෙන් (මෝහයෙන්) මිදීමට ඇති මග ආරිය අටමගය**
දේවතාවක් බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක, විමසුවේ අප්සරාවන්ගෙන් පිරුන නන්දන උයන නැමති මුලාවෙන් මිදීමට ඇති ක්‍රමය පිලිබඳවය. බුදුන් වහන්සේ වදාළේ, මිදීමට ඇති එකම මග ආරිය අටමග බවය. එම මග මෙසේ විස්තර කර ඇත: යානය උපමාව, **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5. " ඒ මග: ඍජුය (උජුක- straight way); එහි ගමනාන්තය (දිසා-destination) අභයය (කෙෂ්ම-fearless); ඒ රියට යහපත්වූ රෝද (ධම්ම චක්‍ර) ඇති නිසා ගැසෙන්නේ සෙලවෙන්නේ නැත (අකුජන-un rattling); රථයේ පුවරුව (අපාලමෙබා-හේත්තුවන ඇන්ඳ-leaning board) නම් හිරිය හා ඔත්තප්පයවේ. ඒ රථයේ සැරසිල්ල (පරිවාරනං- upholstery) සිහිය-සතිය ය. සම්මා දිට්ඨිය පෙරටු කරගෙන යන එම රියේ රියදුරා ධම්මයය. යම් ස්ත්‍රියකට හෝ පුරුෂයෙකුට මෙබඳු යානයක් ඇත්නම්, ඇය හෝ ඔහු ඒකාන්තයෙන්ම නිවන වෙතම යයි: **"උජුකො නාම සො මග්ගො අභයා නාම සා දිසා-රථො අකුජනො නාම ධම්මචක්කෙහි සංයුතො හිරි තස්ස අපාලමෙබා සතස්ස පරිවාරණං-ධම්මාහං සාරථිං බ්‍රෑමි සම්මාදිට්ඨිපුරෙජවං යස්ස එතාදිසං යානං ඉත්ථියා පුරිසස්ස වා- ස වෙ එතෙන යානෙන නිබ්බාණස්සෙව සන්තිකෙ". සටහන්: *** රිජුමග= ආරිය අට මගය -කාය, වචී, මනෝ ක්‍රියා යහපත් නිසා මාර්ගය ඇද නැත, මර්ගඅන්තය අභයය: එනම් නිවනය; රථවරණය ඇති තැනය -නිවන සාක්ෂාත් කලවිට කිසි බියක් ඇති නොවේ. රථය= ආරිය අට මගය: සමාන්‍ය ලෝකයේ රථ වාහන එහාට මෙහාට සෙලවේ, ශබ්ද කරයි, එහෙත් ආරිය අටමග එසේ නොවේ. එහි, රෝද- චක්‍ර- යහපත් කුසලතත්වයන්ය (ධම්මචක්ක). දහම,රථයේ රියදුරාය. රිය ඉදිරියෙන් යන්නේ සම්මා දිට්ඨිය -රජෙක් රියේ නැගී යනවිට, ඉදරියෙන් යන සේවක පිරිස මග බාධා ආදිය අස්කර

දමන ලෙසින් සම්මා දිට්ඨිය පෙරටුව සිටිනවිට, සසර වටයෙන් ගැලවීම පිණිස නියම අවබෝධය ලැබේ. **බලන්න:** ESN: Note: 101, p 516. ** නන්දන උයන, තව්තිසාවේ ඇති දේව උයනකි, අප්සරා- අව්ඡරා දේවතාවියන්ය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1):සගාථවග්ග:දේවතාසංයුත්ත 1.5.6 අව්ඡරාසූත්‍රය,පි.84,ESN:1:Devathasamyutta:46.6 nymphs,p.121.
▼**පස්කම් සැප ප්‍රහීණය කරගැනීමේ මග ආරිය අටමගය:** පංචකාමයට - පස්කම් සැපයට ඇති ඇල්ම නැතිකරගැනීමේ මග ආරිය අටමග යයි බුදුන්වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර:** සං.නි :(5-1):මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත :1.3.10 උත්තිය සූත්‍රය, පි. 63, ESN: 45: Maggasamyutta: 30.10 Uttiya, p. 1636.

▼**වේදනා පහකරගැනීමේ මග ආරිය අටමගය**:සියළු වේදනා පිළිබඳව සම්පූර්ණ අවබෝධය ලබාගැනීමට ආරිය අටමග වර්ධනය කළ යුතුයයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර:** සං.නි: (5-1):මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත :1.3.9 වේදනා සූත්‍රය, පි. 63, ESN: 45: Maggasamyutta: 29.9 Feeling, p. 1635.

▼**ආරිය අටමග සම්මා ප්‍රතිපදාවය:** සම්මා ප්‍රතිපදාව- සම්‍යක්ප්‍රතිපත්තිය (right practice) ආරිය අටමග යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. ආරිය අටමග සේවනය කරන පුද්ගලයා සම්මා ප්‍රතිපදාව ඇති කෙනෙකි. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1):මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත:1.4.1 හා 1.4.2 පටිපත්ති හා පටිපන්න සූත්‍ර, පි. 66, ESN: 45: Maggasamyutaa: IV: Practice: 31.1 and 32.2 suttas, p. 1639.
▼**අරහත්බවට මග ආරිය අටමගය:** රාග දෝස හා මෝහ යන අකුසල මුල් ප්‍රහීණය කර අරහත්බව ලැබීමේ මග ආරිය අටමගය යි සැරියුත් තෙරුන් පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි : (4) සළායතන වග්ග: ජම්බුඛාදක සංයුත්ත: 4.1.2 අරහන්ත සූත්‍රය, පි. 500, ESN: 38 : Jambukhādakasaṃyutta:2 Arahantship, p. 1396.
▼**ආරියඅටමග නිවන් මගය- අසංඛත මගය**: **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4) :සළායතනවග්ග**:** අසංඛත සංයුත්ත: 9.1.11. මග්ග සූත්‍රය, පි. 662, ESN: 43: Asankatasamyutta: p. 1493.

▼**ආරිය අටමග අවබෝධය** පිණිස එකම මග සතිපට්ඨානය වැඩීමය: **"...යම් සතිපට්ඨානයක් (සිව්සිවටන්) වේද, සත්වයන්ගේ විශුද්ධිය පිණිස ශෝක පරිදේවයන් ඉක්ම වීම පිණිස, දුක් දොම්නස් දුරු කිරීම පිණිස අරිය අටමග අවබෝධ කිරීම පිණිස නිවන පසක් කිරීම පිණිස එකම මග වේ" සටහන:** බුදුන් වහන්සේගේ ප්‍රකාශය පිළිබඳව, සහම්පති බ්‍රහ්ම රාජයා මෙසේ පැවසූ බව සූත්‍රයේ දක්වා ඇත: **"...නිවන දක්නාවූ හිතානුකම්පා ඇති භාග්‍යවතුන් වහන්සේ එකම මග දන්නා සේක. යම් කෙනෙක් චතුර්ඝය තරණය කළාහුද, මතු තරණය කරන්නාහුද, දැන් තරණය කරයිද, ඔවුන් මේ මගින් තරණය කළහ, කරන්නාහ, කෙරෙති". බලන්න:**සංයු.නි: (5-1)මහාවග්ග: සතිපට්ඨානසංයුත්ත:3.2.8 බ්‍රහ්මසූත්‍රය,පි.328
▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1.** "**The Noble Eightfold Path"** by Bhikkhu Bodhi, BPS, 2016. **2. "The Noble Eightfold Path & its Factors Explained"** by Venerable Ledi Sayadaw, BPS: Wheel: 245-247, 1998. **3. "The Threefold Division of The Noble**

Eightfold Path" by Piyadassi Thera, B.P.S: Bodhi Leaf: 32, 2010.
▲**ආරිය උතුමා**-Noble person :සිත කෙලෙසන, මතු භවය ඇතිකරවන, කයට සිතට දුක් විපාක ලබාදෙන, මතු කල ජාති ජරා මරණ දුක් ඇති කරවන, සියලු ලාමක අකුසල්, හැම අකුසල් හැම සන්සිඳවූ නිසා ඔහු 'අරිය උතුමා'- ආර්-යායි හඳුන්වන බව මෙහි පෙන්වා ඇත. එනම්, රහතන්වහන්සේය. **මූලාශ්‍ර:** ම.නි: (1): 1.4.9 මහා අස්සපුර සූත්‍රය, පි.652,EMN: 39 Mahā-Assapura Sutta, p.342.

▲ **ආරියකාන්ත ශීලය**: පාලි: **අරියකාන්ත සීලං**-virtuous behavior loved by the noblesආරිය පුද්ගලයන් ප්‍රිය කරන, ආරක්ෂා කරන ශීලය ආරිය කාන්ත ශීලයය. සෝතාපන්න බව ලැබූ ආරිය පුද්ගලයන් සතු සිව් දහමට (සෝතාපන්න අංග) මෙම ශීලය ද ඇතුලත්වේ. **බලන්න**: සිව් දහම, සෝතාපන්න.
▼**ආරියකාන්ත ශීලයේ ගුණ:** බුදුන් වහන්සේ ආරියකාන්ත ශීලය මෙසේ විස්තර කර ඇත: **"...අරියකාන්ත සීලෙහි සමන්නාගතො හොති අඛණ්ඩෙහි අවිචිද්දෙහි අසබලෙහි අකම්මාසෙහි භුජිස්සෙහි විඤ්ඤුප්පසත්ථෙහි අපරාමට්ඨෙහි සමාධිසංවත්තනිකෙහි..."**. **ආරියකාන්ත ශීලයයනු**: ආරියන් ප්‍රිය කරන: නොකැඩුන, සිදුරුනැති, කැළැල් නැති, පැල්ලම් නැති, විමුක්තිය සහිතවූ, නුවණැතියන් ප්‍රසංසා කරන, ග්‍රහණය නොකරගත්, සමාධියට යොමු කරන- හිතකරවූ පරිපූර්ණ ශීලයය. **සටහන්**: * අටුවාවට අනුව ආරිය පුද්ගලයෝ මෙම ශීලයට ප්‍රිය කරයි. ඔවුන් කිසිවිටක පංච ශීලය බිඳින්නේ නැත, යම්හෙයකින් යලි උපතක් වේ නම් එම ශීලය ඒ භවය කරාද පැමිණේ. **බලන්න**: ESN: note: 320, p. 2426. ** **අඛණ්ඩෙහි**:නොකැඩුන- unbroken, **අවිචිද්දෙහි**: සිදුරුනැති- flawless, **අසබලෙහි**: පලුදුනැති-unblemished, **අකම්මාසෙහි:** කැළැල් නැති- un blotched, **විඤ්ඤුප්පසත්ථෙහි**: ප්‍රඥාවන්තයන් පසසන-praised by the wise, **අපරාමට්ඨෙහි**: තණ්හා දිට්ඨි ග්‍රහණය නොකරන-un grasped, **සමාධිසංවත්තනි**: සමාධියට හිත පිනිසවූ- leading to concentration. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග:සොතාපත්තිසංයුත්ත: 11.1.1 රාජ සූත්‍රය, පි. 162, ESN: 55: Sotapattisamyutta: 1.1 Wheel-Turning Monarch, p. 2183.
▼**ආරියකාන්ත ශීලය අග්‍රය: "යාවතා චුන්දි සීලානි,අරියකාන්තානි තෙසං අග්ගමක්ඛායති- යදිදං අඛණ්ඩෙහි අවිචිද්දෙහි ... සමාධි සංවත්තනිකානි. යෙ ඛො... අරිය කන්තෙසු සීලෙසු පරිපූරකාරීනො, අග්ගෙ තෙ පරිපූරකාරීනො. අග්ගෙ ඛො පන පරිපූරකාරීනං අග්ග්‍යො විපාකො හොතිති"**. යම් තාක් සිල් තිබේ නම්, ආරියන් ප්‍රිය කරන, මගඵල යුක්තවූ ආරිය කාන්ත ශීලය අග්‍රශීලයය, උතුම්ය. නොකැඩුන... (ආදී වශයෙන්), සමාධියට හිතකරවූ, එම ශීලය යම් කෙනෙක් සපුරා ගන්නේ නම් ඔහු අග්‍ර දෙය පරිපූර්-ණ කරගත් පුද්ගලකි, ඔහුට අග්‍ර විපාක (යහපත් ඵල) ලැබේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.1.4.2 චුන්දී සූත්‍රය,පි.75, EAN: 5: 32.2 Cundi, p.247.
▲**ආරියඥානය**-Ariya Nana: ප්‍රඥාඉන්ද්‍රිය ඇතිවීම ආරිය ඥානය ඇතිවිමය **බලන්න**: ප්‍රඥා ඉන්ද්‍රිය.
▲ **ආරිය තුෂ්නිම්භාවය**-Noble silence: තුෂ්නිම්භාවය යනු කථානොකර සිටීමය. මෙහිදී තුෂ්නිම්භාවය ලෙසින් දක්වා ඇත්තේ දහමට අදාළ නොවන කරුණු කථාකරන අවස්ථාවේ, සංඝයා නිශ්ශබ්දව සිටීමය,

ආරිය නිශ්ශබ්දතාවය පවත්වා ගැනීමය. **බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: " මහණෙනි, එකට රැස්වූ ඔබ විසින් දහම කථාවේ යෙදීම හෝ ආරිය තුෂ්නිම්භාවය යන දෙක කලයුතුය'. සටහන:** අටුවාවට අනුව ආරිය තුෂ්නිම්භාවය යනු 2නි ජානය හෝ කෙනෙකුගේ මූලික භාවනා කමටහන- විෂයය. 2නි ජානයට පැමිණීමට අපහසු කෙනෙකුට දෙන උපදෙස වන්නේ කතාවෙන් තොරව- නිශ්ශබ්දව, තමාගේ මූලික භාවනා විෂයට සිත යොමුකලයුතු බවය. **බලන්න**: EMN: note: 298, p.1092. **මූලාශ්‍ර:**ම.නි: (1): ආර්ය පර්යේෂණ සූත්‍රය, පි 413, EMN: 26,The Noble Search, p 242.

▼**මහා මුගලන් තෙරුන්** ආරිය තුෂ්නිම්භාවය ගැන මෙසේ වදාළහ; "... මෙහි මහණ තෙමේ විතක්කවිචාර සංසිඳීමෙන් ස්වසන්තානයේ හි පැහැදීම ඇති, සිතේ උතුම් එකඟබව වඩන විතක්කවිචාර රහිත සමාධියෙන් හටගත් ප්‍රීතිය හා සැපය ඇති ද්විතියධ්‍යානය උපදවා වාසය කිරීම ආරිය තුෂ්නිම්භාවය යි කියනු ලැබේ". **සටහන**: එසේ ධ්‍යාන වඩන, මුගලන් තෙරුන් වෙත ඍද්ධි බලයෙන් වැඩම කළ බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: " මුගලන්,... ආරිය තුෂ්නිම්භාවය නොවරදව...එහි සිත මැනවින් තබාගන්න...එහි සිත එකඟ කරගන්න....එහි සිත නගාලන්න" **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: නිදානවග්ග: භික්ඛුසංයුත්ත:9.1.1. මොග්ගල්ලාන සූත්‍රය, පි.444.

▲ **ආරිය දර්ශනය:** to see the noble ones: ආරිය දැකීම: ආධ්‍යාත්මික මගේ දියුණුව පිණිස ආරිය පුද්ගලයන් දැකීම, ඔවුන්ගේ අවවාද, අනුසාසනා ඇසීම වැදගත්ය. මේවා සුභ-මංගල කරුණු යයි මංගල සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත.
▼ **බුදුන් වහන්සේ** පෙන්වා ඇත්තේ, කෙනෙක්හට දුසිරිතය, උද්දච්චය, අසංවර සිත ආදි අවගුණ ඇතිවිට, ඔහු ආරියන් දැකීමට ප්‍රිය නො කරයි. දහමේ ප්‍රමාදය ඇතිවිට අරිය පුද්ගලයන්ට ගරුකිරීම ද සිදුනොවේ. එම අවගුණ පහකර ගැනීමෙන්, ආරිය දැකීම ඇති කර ගත හැකිවේ. ශිල සම්පන්නවූවිට ආරියන් දැකීමට කැමැත්ත ඇතිවේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාතය: 10.2.3.6 තයොධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN:10: Tens,76-6.Incapable, p. 524.

▲ **ආරියධම්ම හා අනාරියධම්ම**-Ariya Dhamma & Anariya Dhamma ආරිය ධම්ම යනු යනු උසස්බවය; දහමට අනුකූල බවය. අනාරිය යනු පහත් බවය, දහම් මගට පිටස්තර බවය. **ආරිය ධම්ම** ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ සම්මා දිට්ඨිය ඇතුළු අංග අනුගමනයය. අනාරිය ධර්මය නම් වැරදිමග- මිථ්‍යාදිට්ටිය ගැනීමය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6 කාණ්ඩය): 10 නිපාත: 10.3.4.2 අරියධම්ම සූත්‍රය, පි. 468, EAN:10: IV: 135.2 Noble, p. 548.
▼**ආරියධම්ම යනු**: පස්කම්සැප, දුකය යන අවබෝධයය, පස්කම්සැප නිරුද්ධ වීම සැපය යන අවබෝධය, සක්කායදිට්ඨිය පහවීම සැපයකි, එහෙත් එලෙස දැකීමට මුළු ලෝකයාම විරුද්ධ වේ. **අනාරිය ධම්ම යනු:** පස්කම්සැප සැපයක් සේ ගැනීම, පස්කම්සැපය නොමැතිවීම දුකක් සේ ගැනීම. **සටහන:** ආරියධම්ම ඇත්තේ කෙළෙස් තැවූ ආරිය පුද්ගලයන්ට ය, ආනාරිය ධම්ම ඇත්තේ කෙළෙස්බර දෙවියන් සහිත ලෝවැසියාය, අනාරියෝ සුවය යි පවසන දේ ආරියෝ දුක යයි පවසයි, අනාරියෝ දුකය යි පවසන දේ ආරියෝ සුවය යයි පවසන බව මෙහි පෙන්වා

ඇත.**මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග: වේදනාසංයුත්ත : දේවදහවග්ග: 1.14.3 සගයිහ සූත්‍රය, පි.280.
▼**දසකුසල් ආරියධම්මයය, දසඅකුසල් අනාරිය ධම්මයය**: මෙහිදී ආරිය දහම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ දසකුසලයන්ය: පරපන වැනසීමෙන් වැළකීම ආදීවූ... සම්මා දිට්ඨියය. අනාරිය දහම නම් දස අකුසලය: පරපන වැනසීම...මිථ්‍යා දිට්ඨිය. **බලන්න:** දසකුසල හා දසඅකුසල. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි:(6):10 නිපාත:10.4.3.1සාධු සූත්‍රය,පි.528, EAN: 10:178.1. Good, p.555.

▼**සප්ත බොජ්ඣංග ආරිය ධම්මය ය:** මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ, ආරියවූ, නියානිකවූ සප්ත බොජ්ඣංග යහපත් ලෙසින් වඩා ගැනීම දුක ගෙවීම පිණිස බවය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: බොජ්ඣංග සංයුත්ත: 2.2.9 අරියසූත්‍රය, පි.198.
▼**සතර සතිපට්ඨානය ආරිය ධම්මය ය**: මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ, ආරියවූ, නියානිකවූ සතර සතිපට්ඨානය යහපත් ලෙසින් වඩා ගැනීම දුක ගෙවීම පිණිස බවය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: සතිපට්ඨාන සංයුත්ත: 3.2.7 අරියසූත්‍රය, පි.328.
▼**සතර ඉද්දිපාද ආරිය ධම්මයය**: මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ, ආරියවූ, නියානිකවූ සතර ඉද්දිපාද යහපත් ලෙසින් වඩා ගැනීම දුක ගෙවීම පිණිස බවය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: ඉද්දිපාදසංයුත්ත:7.1.3 අරියසූත්‍රය, පි.28.
▲ **ආරියධෝවනය හා ආනාරියධෝවනය**-noble washing & ignoble washing : ආරියධෝවනය යනු සම්මාදිට්ඨිය ඇතුළු අංග 10 අනුගමනය කර විමුක්තිය ලැබීමය. මිථ්‍යාදිට්ඨිය ඇතුළු අංග 10 අනුගමනය කිරීම අනාරිය ධෝවනය ය. **සටහන:** බුදුන්වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ දකුණු ඉන්දියාවේ ධෝවන නම් ගමේ වැසියෝ පවුලේ කෙනෙක් මිගියපසු භූමදානය කර, මළකඳ දිරා ගියපසු මිණිඇට ගෙන සෝදා පවිත්‍ර කර පුදපූජා කරන මළවුන් සිහිකරන (අනුස්මරණ) පැරණි චාරිත්‍රයක් පැවතිනි .**බලන්න**: EAN: note:2146, p. 683. බුදුන්වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: **"අහඤ්ච ඛො භික්ඛවෙ අරියං ධොවනං දෙසිසසාමි. යං ධොවන එකනත නිබ්බිදාය විරාගාය නිරොධාය උපසමාය අභිඤ්ඤාය සමෙබාධාය නිබ්බානාය සංවත්තති. යං ධොවනං ආගමම ජාතිධම්මා සතතා ජාතියා පරිමුචචනති, ජරාධම්මා සතතා ජරාය පරිමුචචනති, මරණධම්මා සතතා මරණෙන පරිමුචචනති, සොකපරිදෙව දුක්ඛ දොමනසසුපායාස ධම්මා සතතා සොකපරිදෙව දුක්ඛදොමනසසු පායාසෙහි පරිමුචචනති"**
'ආරියධෝවනය- ආරිය සේදීම, ඒකාන්තයෙන්ම, නිබිද්දාව, විරාගය, නිරෝධය, උපසමය, විශිෂ්ඨ ඥානය, සම්බෝධිය, නිවන පිණිස පවතී. එම ධෝවනය මගින් ජාතිය, ජරාව, මරණය, දුක දොම්නස ආදීවූ ... සවභාවය ඇති සත්වයෝ එම ස්වභාවයෙන් මිදේ'. ආරිය **ධෝවනය පිලිබඳ ක්‍රම වේදය:** යම් කෙනෙකුට, සම්මා දිට්ඨිය ඇතිවූවිට ඔහු තුළ පැවති මිථ්‍යා දිට්ඨිය හා අකුසල සේදීයාමෙන් ඔහු පිරිසුදුවේ. සම්මා දිට්ඨිය ඇතිවිට කුසල විපුලවී ඔහුට සම්මා සංකප්පය ඇතිවේ, එමගින් මිථ්‍යා සංකප්ප නැතිවේ. සම්මා සංකප්ප විපුලවීමෙන් සම්මා වාචා ඇතිවේ. එවිට මිථ්‍යා වාචාව නැතිවේ. සම්මාවාචාව විපුලවීමෙන් සම්මා කම්මන්තය ඇතිවේ. එවිට මිථ්‍යා කම්මන්තය නැතිවේ. සම්මා කම්මන්තය විපුලවීමෙන් සම්මා ආජීවය ඇතිවේ. එවිට මිථ්‍යා ආජීවය නැතිවේ. සම්මා අජීවය විපුලවීමෙන් සම්මා වායාමය ඇතිවේ, එවිට

මිථ්‍යාවායාමය නැතිවේ. සම්මා වායාමය විපුලවීමෙන් සම්මා සතිය ඇතිවේ. එවිට මිථ්‍යා සතිය නැතිවේ. සම්මා සතිය විපුලවීමෙන් සම්මා සමාධිය ඇතිවේ, එවිට මිථ්‍යා සමාධිය නැතිවේ. සම්මා සමාධිය විපුල වීමෙන් සම්මා ඥාණය ඇතිවේ. එවිට මිථ්‍යා ඥාණය නැතිවේ. සම්මා ඥාණය විපුල වීමෙන් සම්මා විමුත්තිය ඇතිවේ. එවිට මිථ්‍යා විමුත්තිය නැතිවේ. එලෙසින් සම්මාමග නිසා පිරිසිදුවන සත්වයෝ ජාති ජරා මරණ ආදීවූ දුකින් මිදී නිවන සාක්ෂාත් කරගනී. **අනාරියවූ දෝවනය** මගින් කිසි වැඩක්-ලාභයක් සිදුනොවන බව (විමුක්තිය ලබාගැනීම පිණිස පිහිටක්) බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත.කෙනෙක් සම්මාමග අනුගමනය කර නිවන ලබාගැනීම ආරිය ධෝවනයවේ. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි. (6):10 නිපාත: සමණ සඤ්ඤා වගග: 10.3.1.7. ධොවන සූත්‍රය, පි.416, EAN:10: 107-7 Dhovana, p.542.

▲ **ආරියන්‍යාය:** පාලි: **අරියො ඤායො-** noble method: ආරියන්‍යාය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ පටිච්චසමුප්පාදය-හේතුඵල දහමය. ආරිය න්‍යාය බුදුන්වහන්සේ මෙසේ විස්තරකර ඇත: සෝතාපන්නවූ පුද්ගලයා ආරියන්‍යාය ප්‍රඥාවෙන් මනා කොට දැක මනාව ප්‍රතිවේදනය කරඇත.ඔහු විසින් කවර ආරිය න්‍යායයක්-ඉදපච්චයා නියාය-මනාව අවබෝධ කර තිබේද යත්: " මෙය ඇතිකල්හි එය ඇතිවේ - මෙය හටගත්විට එය හටගනී, මෙය නැතිකල එය ඇතිනොවේ - මෙය නිරුද්ධවීමෙන් එය නිරුද්ධවී යයි..." **'ඉති ඉමස්මිං සති ඉදං හොති, ඉමස්සුප්පාදා ඉදං උප්පජ්ජති, ඉමස්මිං අසති ඉදං න හොති, ඉමස්ස නිරොධා ඉදං නිරුජ්ඣති..."**. එනම්, අවිද්‍යාව නිසා සංඛාර ඇතිවේ, සංඛාර නිසා විඥානය ඇතිවේ ... **සටහන්**: * එලෙස ආරිය ශ්‍රාවකයා අවබෝධ කරගත් ආරිය න්‍යාය, පටිච්චසමුප්පාද ක්‍රියාවලිය හා අවිද්‍යාව නැතිවීමෙන් එම ක්‍රියාවලිය අවසන්වීම- දුක නිරෝධවීම බව මේ සූත්‍රයේදී පෙන්වා ඇත. ** අටුවාවට අනුව: ආරිය න්‍යයාය යනු මග්ග ඥානය හා විදස්සනා ඥානයය. **බලන්න**: EAN: note: 2123, p. 682. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත, 10.2.5.2. භය සූත්‍රය,පි.354, EAN:10: 92.2. Enmity, p.533.

▲ **ආරිය ප්‍රඥාව-** Noble wisdom: දුක පිලිබඳ ආරියන් සතු අවබෝධය, ආරිය ප්‍රඥාවය ය. ආරිය ප්‍රඥාව ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ ආරිය නිබ්බේදය (සසර ගැන කළකිරිම) ඇති කරන, යහපත් ලෙසින්ම දුක කෙළෙවර කරගැනීම පිණිස පවතින, ඇතිවීම හා නැතිවීම දන්නා (සමුදය වය) නුවණය. (Here, a clansman is wise; he possesses the wisdom that discerns arising and passing away, which is noble and penetrative and leads to the complete destruction of suffering**)** **බලන්න**: ප්‍රඥාව. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (5) අට නිපාත: 8.2.6.4 ව්‍යාගඝජ්ජ සූත්‍රය, පි 256,EAN: 8: 54 .4 Dīghajāṇu, p 441.

▲ **ආරිය පරියේසණය හා අනාරිය පරියේසණය-**the noble search and the ignoble search :ආරිය පරියෙසනය යනු දුකින් ගැලවීම පිණිස කරන සෙවීමය. අනාරිය පරියෙසනය නම් පංචකාමය සොයා යාමය. 1) **ආරිය පරියෙසනය** නම් සසර දුක: ජාති, ජරා, මරණ ආදීවූ දහම් තාවයන්හි ආදීනව අවබෝධ කරගත් නුවණැති පුද්ගලයෙක් ඉන් මිදීම පිණිස ආධ්‍යාත්මික මගක් සොයායෑමය. මග අවබෝධ කරගන්නා ඔහු අවසානයේදී සසර ගමන නතරකර නිවන සාක්ෂාත්කරගනී. **සටහන**: බෝසතුන් ගිහිගෙයින් නික්ම ජරා මරණයෙන් මිදීමේ මග සෙවීම පිළිබඳව කටයුතුකල ආකාරය මේ සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත. **අනාරිය**

පරියෙස්නය නම්: ඇතැම් ලෝක සත්ත්වයෝ, ජාති, ජරා මරණ ස්වභාවය ඇතිව , එවැනි ස්වභාවය ඇති වෙනත් සත්ත්වයන් හෝ දේවල් පිළිබඳව කෙළෙස් ඇතිකරණ පංචකාම වස්තූන් සොයා යයි. ඔවුන්ගේ සසර ගමන දිගය. **බලන්න:**පරියෙසන,**මූලාශ්‍ර**:ම.නි: (1): 1.3.6 ආරියපරියෙසනසූත්‍රය, පි.414, EMN:26: Ariyapariyesanā Sutta- The Noble Search, p. 242.

▲ **ආරිය පුද්ගලයෝ**- Noble persons : දහමේ මගේ මගඵල ලබාගත් (සෝතාපන්න - අරහත්) උතුමන් ආරිය පුද්ගලයන් ලෙසින් දක්වා ඇත. මග සාක්ෂාත් කරගත් හා යහපත් ලෙසින් මග ගමන් කරණ ආරිය පුද්ගලයන් සත් දෙනක් සිටින බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: සත් ආරිය පුද්ගලයෝ, සේඛ හා අසේඛ.

▲ **ආරිය මග හා අනාරිය මග**- Nobel path & Ignoble path : ආරිය මග නම් සම්මා දිට්ඨිය සහිත නිවැරදි මගය. මිථ්‍යාමග -මිථ්‍යා දිට්ඨිය ඇති අනාරිය මගය, වැරදි මගය. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත:ආරියවග්ග: 10.3.5.1 අරියමග්ග සූත්‍රය, පි.474.

▼ **දසකුසල** යෙහි යෙදීම අරියමගවේ, දසඅකුසලයෙහි දීම අනාරිය මගය **බලන්න**: දසකුසල හා අකුසල. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත:10.4.4.1 අරියමග්ග සූත්‍රය, පි. 536, EAN:10: 189.1 The Noble Path, p. 556.

▼ **ථීන මිද්ධය** ඇතිවිට විරියවඩා එම නිවරණය පහකරගැනීමෙන් ආරියමග පිරිසුදු කරගත හැකිවේ. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (1):සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.2.6 නිද්දාතන්නදී සූත්‍රය, පි. 40, ESN:1: Devata samyutta: 16.6 Drowsiness and Lethargy, p.75.

▲ **ආරියවිනය**- Noble One's discipline :ආරියවිනය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධම්මවිනයය. **බලන්න**: ධම්ම විනය.

▲**ආරියවිනයේ දිළිඳුබව**- Poor in Noble One's discipline :ආරියවිනයේ කෙනෙක් දිළිඳුබවට පත්වීමට හේතු මෙහි දක්වා ඇත: කුසල දහම පිලිබඳ: ශ්‍රද්ධාව නැතිකම, හිරිඔත්තප්ප් නැතිකම, වීරිය නැතිකම, ප්‍රඥාව නැතිකම. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (4) 6 නිපාත:ධම්මිකවග්ග: 6.1.5.3 ඉණසූත්‍රය, පි.138.

▲ **ආරියවිනයේ පච්චරෝහණි**- Paccorohanni of Noble One's discipline: බ්‍රාහ්මණයන්ගේ පච්චරෝහණය පිළිබඳව ජානුස්සොනි බ්‍රාහ්මණයා ගෙන් විස්තර අසා බුදුන් වහන්සේ ආරිය විනයේ පච්චරෝහණය පිළිබඳව මෙසේ කරුණු පෙන්වා ඇත: මේ සසුනේ ආරිය ශ්‍රාවකයෙක් මෙසේ සලකා බලයි. "මිථ්‍යාදිට්ඨිය නිසා ඇතිවන අයහපත් විපාක මේ ජීවිතයට මෙන්ම, මතු ජීවිතයටද අහිතකරය, එලෙස සිතන ඔහු මිථ්‍යාදිට්ඨිය හැරදමයි, ඉන් පහළටබසී". ඔහු අංග 10න් යුත් මිථ්‍යාදිට්ඨිය හැරදමා අංග 10න් යුක්ත සම්මාදිට්ඨිය අනුගමනය කරයි. **සටහන:** මේ සූත්‍රයේ බ්‍රාහ්මණයන්ගේ පච්චරෝහණය පිලිබඳ විස්තර ඇතුළත්වේ.**මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි:(6):10 නිපාත,10.3.2.7,10.3.2.8 පච්චොරොහණි සූත්‍ර, පි.452, EAN: 10: 119-7 & 120-8, Paccorohaṇī, p.546.

▲ **ආරියවිනයේ පිරිසිදුබව හා අපිරිසිදුබව**-Purification & Non-purification in the Noble One's Discipline: **අපිරිසුදුවීම** ත්‍රිවිධාකාරය : කයෙන්, වචනයෙන් හා මනසින් කරන (තුන්දොරින්) අකුසල ක්‍රියා. ඒවා නිසා මිනිසුන් දුගතියට යයි. ආරියවිනයේ **පිරිසිදුවීම** යනු කයෙන්, වචනයෙන් හා මනසින් කරන කුසල ක්‍රියාය. ඒවා නිසා මිනිසුන් මෙලොව හා පරලොව සැප ලබයි.**සටහන:** අපිරිසිදු ක්‍රියා දස අකුසලයය, පිරිසුදු ක්‍රියා දස කුසලයය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත : 10.4.2.10

චුන්ද සූත්‍රය,පි.508, EAN: 10: 176.10, Cunda,p.553.
▲ **ආරිය වමනය-** The noble vomiting: අරිය වමනය ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, යම් පුද්ගලයෙක් මිථ්‍යා ප්‍රතිපත්තිය (මිථ්‍යාදිට්ඨිය) වමාරා දමා (ඉවතටහළා), සම්මා ප්‍රතිපත්තියට (සම්මාදිට්ඨිය) පැමිණ, දුකෙන් මිදීමය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.3.1.9 වමනසූත්‍රය, පි.422.
▲ **ආරිය වර්ධනය-** noble growth: දහම් මගේ ගමන් කරන පුද්ගලයෙක් දියුණුවට පත්වීම ආරියවර්ධනයවෙ. ආරිය ශ්‍රාවකයා, ආකාර 10 කින් ජීවිතයේ නියම සාරය වඩාගනි: ආධ්‍යාත්මික දියුණුව පිණිස අවශ්‍ය දේ හා ගිහි ජීවිතයට අවශ්‍ය යහපත් දේ ඔහු වඩා ගනී. 1 කෙත්වතු 2 ධනය හා ධාන්‍ය 3 අඹුදරුවන් 4 දාසයන් හා සේවකයින් 5 පශුසම්පත-(ගවයන්) ආදී ලෞකික ජීවිතයට අවශ්‍ය දේ හා 6 ශ්‍රද්ධාව 7 ශිලය 8 දහම්දැනුම-බහුශ්‍රැතබව 9 ත්‍යාගශීලිබව- දානය 10 ප්‍රඥාව ආදී ලෝකෝත්තර ජීවිතයට අවශ්‍යදේ දියුණු කරගනි.**මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6)10 නිපාත: ආකඩබ වග්ග:10.2.3.4 වඩ්ඩි සූත්‍රය, පි.272, EAN: 10: 74.4.Growth, p.522.
▲ **ආරිය වෝහාර-**Noble declaration : ආරිය වෝහාර යනු සත්‍ය ප්‍රකාශ කිරීමය: 1) නොදැක නොදුටුබව කීම 2) නොඅසා නොඇසුබව කීම 3) දැනීමක් නැතිව, දැනීම නැතිබව කීම 4) විඥානයෙන් නොවිඳ, නොවිඳින ලදබව කීම. 5) දැක, දුටු බව කීම 6) අසා, ඇසු බව කීම 7) දැනීමක් ඇතිව දැනුනා යයි කීම8) විඳ, වින්දබව කීම. (Saying that one has not seen what one has not seen, saying that one has not heard what one has not heard, saying that one has not sensed what one has not sensed, saying that one has not cognized what one has not cognized. There are these four noble declarations). **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.5.5.9 ආරියවොහාර සූත්‍ර 2කි,පි. 494, EAN:4: 251.9 Declarations-2 suttas, p. 231.

▲ **ආරියවංශය-** Noble Lineage :ආරියවංශය යනු බුදුවරු, පසේබුදුවරු හා ආරිය ශ්‍රාවකයන් ගේ පෙළපතය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. පුරාණවූ දිගුකලක් පැවතිගෙන පැමිණි, අතීත බුදුවරු බැහැර නොකරන ලද, අනාගත බුදුවරු විසින් බැහැර නොකරන, වත්මනේ වැඩසිටින බුදුන් වහන්සේ විසින් බැහැර නොකරන ලද, නොකිලිටිවූ, නුවණැතියන් විසින් නින්දා නොකරණ ආරියවංශ පුහුණුව මෙහි දක්වා ඇත. ඔවුන්ට සතර දහම ඇත: 1) තමන්ට ලැබෙන ඕනෑම චීවරයකින් සන්තුෂ්ටියට පත්වේ 2) තමන්ට ලැබෙන ඕනෑම පිණ්ඩපාතයකින් සන්තුෂ්ටියට පත්වේ 3) තමන්ට ලැබෙන ඕනෑම සේනාසනයකින් සන්තුෂ්ටියට පත්වේ 4) භාවනාව පිළිබඳව, භාවනාව වඩාගැනීම පිණිස, කෙළෙස් ප්‍රහාණය පිලිබඳ සන්තුෂ්ටියට පත්වේ, ඒවා ගැන වෙනත් අයට උදම් ඇනීමට හෝ වෙනත් අය හෙලා දැකීමට නොයති. එම සතර ධර්-මය සහිතව ආරියවංශය ගෙනයන උතුමාට, දෙවියන්ද ප්‍රසංසා කරති. **සටහන:** අටුවාවට අනුව, ඔහු සත්තිස් බෝධිපාක්ෂික දහම යහපත් ලෙසින් වඩාගනී.**බලන්න**:EAN:Note:680,p.616.**මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි:(2):4 නිපාත: 4.1.3.8 ආරියවංශසූත්‍රය,පි.78,EAN:4 :28.8 NobleLineage, p. 158.
▼ **මෙහිදී ආරිය වංශයේ උතුමන්** ආරක්ෂා කරන සතර දහම් පද පෙන්වා ඇත: 1) අනභිජ්ජාව (Non-longing) 2) අව්‍යාපාදය (Good will) 3) සම්මා සතිය (Right mindfulness) 4) සම්මා සමාධිය (Right concentration). **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.1.3.9 ධම්මපද සූත්‍රය,

පි. 80 , EAN:4 : 29.9 Dhamma Factors, p. 159.
▲ **ආරිය වාසස්ථාන**:පාලි: **අරියවාසා-** abodes of the noble ones
ආරිය වාසස්ථාන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ආරිය පුද්ගලයන් වැඩවසන ස්ථානයන්ය, ඔවුන්ගේ විහරණයය. **බුදුන් වහන්සේ** ආරිය වාසස්ථාන 10ක් පෙන්වා ඇත. අතීතයේ වැඩවිසූ හෝ අනාගතයේ පහළවන හෝ වත්මන් කාලයේ වැඩසිටින ආරියෝ එම ස්ථාන පිහිටකොට සිටිති. **" දස ඉමෙ භික්ඛවෙ අරියවාසා යදරියා ආවසිංසු වා ආවසන්ති වා ආවසිස්සන්ති වා.කතමෙ දස: ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු පඤ්චඩගවිප්පහීනො හොති ඡළඩග සමන්නාගතො එකාරක්ඛො චතුරාපස්සොනො පනුණ්ණපච්චෙකසච්චො සමවයසට්ඨසනො අනාවිලසඩකප්පො පස්සද්ධකායසඩ්ඛාරො සුවිමුත්තචිත්තො සුවිමුත්තපඤ්ඤා..."** . (there are these ten abodes of the noble ones in which the noble ones of the past, present, or future abide. What 10? : Here, a bhikkhu (1) has abandoned five factors; (2) possesses six factors; (3) has a single guard (4) and four supports; (5) has dispelled personal truths, (6) totally renounced seeking, (7) purified his intentions, (8) tranquilized bodily activity, and become (9) well liberated in mind and (10) well liberated by wisdom). **ආරිය දසවාස්ථාන:** 1) **පංචඅංග ප්‍රහීණය - පඤ්චඩගවිප්පහීනො (**abandonment of five factors) **:** කාමච්ඡන්ද, ව්‍යාපාදය, ථීන මිද්ධය, උදච්ච කුකුක්ච්ච, විචිකිච්චාව යන පංච නීවරණ (පංච අංග) ප්‍රහිණය කිරීමය. **බලන්න**: පඤ්චඩගවිප්පහීනො 2**) අංග 6 ක් සතුවීම- ඡළඩගසමන්නාගතො:** අංග 6 ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ අභ්‍යන්තර ඉන්ද්‍රිය 6 ය: සළායතන. භික්ෂුව අංග 6 කින් සමන්විත වීම යනු: ඇසෙන් රූප දැක... කණෙන් ශබ්ද අසා... නාසයෙන් ගඳසුවඳ විඳ... දිවෙන් රස විඳ... කයෙන් පහස විඳ... සිතෙන් සිතුවිලි සිතා ... සොම්නස්නොවේ, දොම්නස් නොවේ, උපෙක්කා සහගතව, සති සම්ප්‍රජන්‍යය (සති ප්‍රඥාව) ඇතිව සිටි. අභ්‍යන්තර ඉන්ද්‍රිය සයෙන් (සළායතන) අල්වා ගන්නා බාහිර අරමුණු හා නොඇලී නොගැටී උපේක්ඛා සහගතව, සති සම්පජානය ඇතිව සිටීම. **බලන්න**: ඡළඩගසමන්නාගතො, සළායතන. 3) **එක් ආරක්ෂාවක් ඇතිබව- එකාරක්ඛො හොති :** ආරිය පුද්ගලයා සිතට ඇති එකම ආරක්ෂාව වූ සිහිය (සතිය-සමෘතිය) ඇතිව සිටී. **බලන්න:** එකාරක්ඛො 4) **සිව් උපකාර සහිතවීම- චතුරාපස්සොනො හොතී**: ආරියෝ සිව්උපකාර ඇතිව සිටි. සිව් උපකාර ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ: 1) එක් දෙයක් නුවණින් සලකා සේවනය කරයි- සිව්පසය 2) එක් දෙයක් නුවණින් සලකා ඉවසා සිටි- කායික හා මානසික වේදනා 3) එක් දෙයක් නුවණින් සලකා මගහරි- නුසුදුසු ස්ථාන, පුද්ගලයින්: චන්ඩ සතුන් සර්ප අදින්, පාප මිත්‍රයන් ආදී 4) එක් දෙයක් නුවණින් සලකා අත හරි- සිතට එන ලාමක අකුසල් ආදිය. **බලන්න**: සිව් උපකාර, ආස්‍රව හා ආස්‍ර ක්ෂය කිරීම. 5) **පුද්ගලික සත්‍යයන් පහකිරීම- පනුණ්ණපච්චෙකසච්චො:** ලෝකයේ ඇති පුද්ගලික සත්‍ය නම් මිනිසුන් තුල ඇති විවිධ මත දිට්ඨි හා පිලිගැනිම්ය. ආරියෝ මේවා බැහැර කර ධර්මයේ සත්‍ය පමණක් පිළිගෙන සිටිති. **සටහන: බලන්න:** දිට්ඨි, පුද්ගලික සත්‍ය බැහැරකිරීම. 6) **සෙවීම (ගවේෂණ) සහමුලින්ම අතහැරීම- සමවයසට්ඨසනො හොති:** ආරියෝ කාමයන් සෙවීම අතහැර සිටි, සසර පවත්වා ගැනීම අත හැර සිටි, ආධ්‍යාත්මික ජීවිතය සෙවීම සන්සිඳුවා ගෙන ඇත යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න:**

පර්යේෂණ, සමවයසටෙඨසනො. 7) **පිරිසිදු-නොකැළඹුන සංකල්පනා - අනාවිලසංකප්පපෝ-අනාවිලසඞ්කපෙපා හොති**: ආරියෝ ව්‍යාපාද චේතනා, හිංසා චේතනා අතහැර ඇත, පිරිසිදු සංකල්පනා ඇතිව සිටි. **බලන්න:** සම්මාසංකප්ප, අනාවිල සඞ්කපෙපා. 8) **කායසංඛාර පස්සද්දිය-පස්සද්ධකායසඞ්ඛාරො හොති** : සුඛ හා දුක් වේදනා පහකර, සොම්නස හා දොම්නස නොමැතිව, දුකනැති, සුඛ නැති, උපේක්ඛාවෙන් පිරිසුදුවූ සිත ඇති, සිව්වෙනි ජානය ලබාගැනීම කාය පස්සදිය ය .**බලන්න**: කායසංඛාර පස්සද්දිය, ජාන.9) **සිත සුවිමුත්ත වීම-සුවිමුත්ත චිත්තෝ - සුවිමුත්ත චිත්තො හොති**: සිත විමුක්තියට පත්වීම- රාග දෝස හා මෝහ යන අකුසල් සිත් සහමුලින්ම පහවීම. **බලන්න**: සුවිමුත්ත චිත්තො. 10) **මනාවූ ප්‍රඥාවෙන් විමුක්තියට පත්වීම (සුවිමුත්තපඤ්ඤා හොති)** රාගය දෝසය හා මෝහය, තල්ගසක මුල නැවත ඇති නොවෙන ලෙසින් සිඳදමන ලෙසින්, ප්‍රහීණය කර විමුක්තිය ලැබීම. **බලන්න**: සුවිමුත්තපඤ්ඤා. **සටහන:** ප්‍රඥාවිමුක්තිය ලැබීම අරහත්වය ය.**බලන්න**: ආරිය පුද්ගලයෝ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.1.2.9 පඨමාරියවාස සූත්‍රය, 10.1.2.10 හා දෙවෙනි අරියවාස සූත්‍රය, පි.82-84, EAN:10:19.9 & 20.10 Abodes of the Noble Ones, p. 498-499.

▲ **ආරිය සත්‍ය**-Noble Truth: ආරිය සත්‍ය (ආර්ය සත්‍ය) යනු චතුරාර්ය සත්‍යයය. එම සත්‍ය වෙනස්නොවේ, අන්පරිදි නොවේ එනිසා, ආරිය සත්‍ය යයි කියනු ලැබේ. **බලන්න**: චතුරාර්ය සත්‍යය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග:සච්චසංයුත්ත: කොටිගාමවග්ග: 12.3.7 ,12.3.8 සූත්‍ර, පි.314.

▲ **ආරියසම්‍යක් සමාධිය:** පාලි: **අරියං සම්මාසමාධි** - noble right concentration: ආරිය සම්‍යක් සමාධිය යනු, ආරිය අටමගේ සම්මා දිට්ඨිය - සම්මා වායාම දක්වා ඇති අංග 7 මගින් ලැබෙන උපකාර සහිතව (ප්‍රත්‍ය), ඒවා පිරිවර කරගෙන (සම්බන්ධකරගෙන) සිතේ එකඟ බව ඇති කරන්නාවූ සමාධියටය. **බලන්න**: ආරිය අටමග, සමාධිය.

▼ **බුදුන්වහන්සේ,** ආරියසම්‍යක් සමාධිය මෙසේ පෙන්වා ඇත: **"අරියං වො භික්ඛවෙ, සම්මාසමාධිං දෙසිස්සාමි සඋපනිසං සපරික්ඛාරං...කතමො ච භික්ඛවෙ, අරියො සම්මාසමාධි සඋපනිසො සපරික්ඛාරො, සෙය්‍යථීදං: සම්මාදිට්ඨී සම්මාසඞ්කපෙපා, සම්මාවාචා, සම්මාකම්මන්තො, සම්මා ආජීවො, සම්මාවායාමො, සම්මාසති යා ඛො භික්ඛවෙ. ඉමෙහි සත්තහඞ්ගෙහි චිත්තස්ස එකග්ගතා සපරික්ඛාරතා අයං වුච්චති භික්ඛවෙ, අරියො සම්මාසමාධි සඋපනිසො ඉතිපි සපරික්ඛාරො ඉතිපීති"**
"මහණෙනි, ඔබට ප්‍රත්‍යය සහිත පිරිවර සහිත ආරියවූ සම්‍යක් සමාධිය දේශනා කරන්නෙමි... සප්‍රත්‍යය සපරිෂ්කාර ආර්ය සම්‍යක් සමාධිය කවරේද යත්: ... සම්මා දිට්ඨිය...සම්මාසතිය. මේ සත් අංගයෙන් සිතේ යම් එකඟබවක් වේ නම් එය සපරිෂ්කාර බවය. ... මේ ආරිය සම්‍යක් සමාධිය මෙසේ ප්‍රත්‍ය සහිතය ය, මෙසේ පිරිවර සහිතය යි කියනු ලැබේ" (And what, bhikkhus, is noble right concentration with its supports and its accessories? There are: right view ... right mindfulness. The one-pointedness of mind equipped with these seven factors is called noble right concentration 'with its supports', and also 'with its accessories') **සටහන**: විස්තර පිණිස **බලන්න**: ESN: note: 26, p.2391. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග:මග්ගසංයුත්ත: 1.3.8 සමාධි

සූත්‍රය, පි. 62, ESN: 45: Maggasamyutta: 28.8 Concentration, p. 1634.

▲ **ආරිය ශ්‍රාවකයා-** noble disciple: බුද්ධාදී ආරියෝ දන්නා, දහම අසා ඒ අනුව පිළිපදින පුද්ගලයා ආරිය ශ්‍රාවකයාය (ශ්‍රැතවත් ආරිය ශ්‍රාවකයා). සත්පුරුෂයා ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: ශ්‍රැතවත් ආරිය ශ්‍රාවක හා අශ්‍රැතවත් පෘතග්ජන.

▼**ආරිය ශ්‍රාවකයා** හේතු ඵල දහම්- පටිච්චසමුප්පාදය යහපත් ලෙසින් අවබෝධ කොට ඇත යයි මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග:අභිසමයසංයුත්ත:ආරියසාවක සූත්‍ර 2කි, පි.142.

▲**ආරොග්‍යය** -Good health: ආරෝග්‍ය යනු මනා යහපත් සෞඛ්‍යයය. මෙය ලෝකයේ ලබාගැනීමට දුලබා දෙයකි. කයට අහිතකර ක්‍රියා- අසත්ප්‍රායක්‍රියා නිසා යහපත් සෞඛ්‍යයය පවත්වාගැනීමට හැකිනොවේ. **බලන්න**: ඉෂ්ඨධම්ම. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (6) 10 නිපාත:10.2.8.3 ඉෂ්ඨධම්ම සූත්‍රය, පි.270,EAN:10: 73.3 Wished for, p.522.

▲**ආරොග්‍ය මදය:** පාලි: **ආරොග්‍යමදො-** health infatuation ආරොග්‍යමදය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ තමන්ට යහපත් සෞඛ්‍ය තත්වයක් තිබීම නිසා ඉන් මත්වීමය. මෙය අකුසලයකි. **බලන්න**: මදය.

අල

▲**අලං**-able : **අලං** ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සුදුසුබවය, හැකියාව ඇතිබවය. මෙහිදී සැරියුත් තෙරුන් පෙන්වා ඇත්තේ දහම් කරුණු 6ක් ඇති භික්ෂුව තමාට මෙන්ම අන්අයට පිහිටවීමට හැකියාව ඇතිබව- සුදුසුබවය. 1) කුසල් දහම වහා දකිනාසුළුබව (ඛිප්පනිසන්ති) 2) තමන් දන්නා දහමේ අරුත් පිරික්සා අවබෝධ කර තිබීම 3) දැනගත් දහමට අනුව ධම්මානුධම්මප්‍රතිපදාවට පිළිපන්බව 4) කල්‍යාන වචන,බස් ඇත 5) දහමේ අරුත් මනාව, නිවැරදිව දැක්වීමට හැකිබව 6) සබ්‍රම්සරුන්ට කරුණු දැක්වීමට ඔවුන් සමාදන් කරවීමට ආදියේ හැකියාව ඇතිබව. **සටහන:** * මෙහිදී භික්ෂුව තමාහට සුදුසු වීම හා අන්‍යන්ට (මෙරමා) නුසුදුසු වන අන්දම ද පෙන්වා ඇත. ** 8.2.7.2 අලංසූත්‍රයේ ද මේ කරුණු 6 බුදුන් වහන්සේ සංඝයාට පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (5): 8 නිපාත:යමකවග්ග: 8.2.8.8 අලං සූත්‍රය, පි.348, වපාලවග්ග: 8.2.7.2 අලංසූත්‍රය, පි.284.

▼ **දහම් කරුණු 5 ක්** ඇති මහණ සබ්‍රම්සරුන් හා සාකච්ඡාකිරීමට සුදුසුබව (අලංසාකච්ඡා) මෙහි පෙන්වා ඇත:1) ශීලසම්පන්නය- ශීලය පිලිබඳ ප්‍රශ්ණ විසඳීමට සුදුසුය 2)සමාධිසම්පන්නය- සමාධිය පිලිබඳ ප්‍රශ්ණ විසඳීමට සුදුසුය 3) ප්‍රඥාසම්පන්නය- ප්‍රඥාව පිලිබඳ ප්‍රශ්ණ විසඳීමට සුදුසුය 4) විමුක්තිසම්පන්නය- විමුක්තිය පිලිබඳ ප්‍රශ්ණ විසඳීමට සුදුසුය 5) විමුක්ති ඥානදර්ශන සම්පන්නය- ඒ පිලිබඳ ප්‍රශ්ණ විසඳීමට සුදුසුය. **සටහන**: 5.2.2.6 අලංසාජීව සූත්‍රයේදී, එම කරුණු 5 ඇති මහණ සබ්‍රම්සරුන් හා ආජීවයෙන්, සමානජීව ඇතිව කටයුතු කිරීමට හැකියාව ඇතිබව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: සඤ්ඤාවග්ග: 5.2.2.5 අලංසාකච්ඡා සූත්‍රය, 5.2.2.6 අලංසාජීව සූත්‍රය, පි.150.

▲**අලික**-Alika: අලික ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ බොරුකීම-අසත්‍ය කථාකිරීමය. මෙය සුභාෂිතය නොවන බව- දුර්භාසිතයබව, බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න**: සුභාෂිත.**මූලාශ්‍රය:** බු.නි:සුත්තනිපාත: 3-3- සුභාසිත සූත්‍රය, පි.150.

▲**අලීනචිත්ත**-Alinacitta: අලීනචිත්ත යනු අලසබව නොමැති සිතය

(නොඅලස් සිත) , පිබුදුන සිතය. ලීනචිත්තය නිවරණයකි. අලීනචිත්තය කුසලයකි, බ්‍රහ්මචරියාව වඩාගැනීමට උපකාරීවන බව මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි:සුත්තනිපාත:මහාවග්ග:නාලක සූත්‍රය,ගාථාව 720, පි.242.

▲ **අලජ්ජී-** Shameless : අලජ්ජී යනු පව්කිරිමට, ලැජ්ජාව නැතිකමය- හිරිනැති බවය. අනුවණ -බාල පුද්ගලයන්ගේ ගතියකි, අකුසලයකි. **බලන්න**: අහිරිකය හා අනොත්තප්පය.

▲**අලබ්භනීය ධම්ම-** unobtainable things: අලබ්භනීය ධම්ම, නො ලැබිය හැකි දේය.කිසිවකු විසින් ලබාගැනීමට නොහැකි කරුණු 5 ක් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත:1 මහළුවියට පත්වීම නතර කරගැනීමට (ජරාධම්ම ස්වභාවය) 2 ලෙඩවන -ගිලන්බව ස්වභාවය නතර කරගැනීමට 3 මරණයට පත්වීම -මරණ ස්වභාවය නතර කරගැනීමට 4 විනශවී යන ස්වභාය -නතර කර ගැනීමට (ක්ෂය ධර්-ම) 5) නැසියන ස්වභාවය නතර කර ගැනීමට (නස්සන ධර්-ම). දහම නොදත් පෘතග්ජනයා, එ කරුණු නිසා දුකට දොම්නසට පත්වේ. එහෙත්, ආරිය ශ්‍රාවකයා එම කරුණුවල යථාබව අවබෝධ කරගෙන ඇතිනිසා ඒවා නිසා නොසැලේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.1.5.8 අලබ්භනියඨාන සූත්‍රය, පි. 106, EAN: 5: 48.8 Situations, p. 254.

▲ **අලමරියඤාණදස්සනය** -superhuman distinction in knowledge and vision: අලමරියඤාණදස්සනය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, උත්තරීතර, ආරිය බව ලබාදෙන මගඵල සාක්ෂාත් කරගැනීමය. පැවිද්දන් -පබ්බජ්ජා විසින් නිතර මෙනෙහි කලයුතු දස දහමට මේ කරුණද ඇතුලත්වේ. **බලන්න**: පබ්බජා.

▲ **අලසකම**: පාලි: **කොසජ්ජං-** laziness: අලසකම-(කුසිතබව- කුසීතස්ස) නිවරණයකි, දහම් මග අහුරයි. අලසකම නිසා මග දියුණු කර ගැනීමට වීරිය නැතිවෙ. එමනිසා අකුසල වැඩිවේ, කුසල අඩුවේ. **බලන්න**: නීවරණ.

▼**අකුසල ඇතිකිරීමට** හා කුසල් නැතිකිරීමට අලසකම, වැනි වෙනත් එකම දහමක් තමන් නොදකින බව බුදුන් වහන්සේ වදාරා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 1 නිපාත: 1.6.10 සූත්‍රය, පි. 60, EAN:1: 60.10 sutta, p. 40.

▼ **සිත අලසවීම -** චිත්තලීනත්වය (**චෙතසොලීනත්තං**) නිසා සක්කායදිට්ඨිය, විචිකිච්චාව, සීලබ්බත පරාමාස ආදී අකුසල් ඇතිවේ. අලසබව පහකරගැනීමට නම් අවුල්වූ සිත, අසම්ප්‍රජන්‍යය හා වික්ෂිප්තසිත වීම නැතිකරගත යුතුබව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි:(6)10 නිපාත:10.2.3.6.තයොධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN-10: 76-6. Incapable, p. 524.

▲ **අල්පආයුස-**Short lifespan අල්පආයුස යනු ජීවත්වන කාලය කෙටිබවය. බුදුන් වහන්සේගේ මව අල්ප ආයුස ඇතිව කලුරිය කළබව ආනන්ද තෙරුන් ගේ ප්‍රකාශ කලවිට බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: "...ආනන්දයෙනි, බෝසත් මවුවරු අල්පආයුස-ආයුෂ වෙති. බෝසතුන් උපන් සත්දවසින්, මවුහු කලුරිය කරති, තුසිත දේවනිකායට පැමිණෙති". පෙර වූ හෝ මතු වේ ඇතිවෙන හෝ වත්මන් කලයේ වුවද ඔවුන් තම කය හැරදමා යයි. එනිසා නුවණැති අය කෙළෙස් තවන වීරිය ඇතිව බඹසර කරගතයුතු බව මෙහි පෙන්නා ඇත. **සටහන**: අතීතයේ වැඩසිටි සම්බුදුවරුන්ගේ ආයුකාලය දීගුය, අප බුදුන් වහන්සේගේ ආයුකාලය අල්පය. **මූලාශ්‍රය**: බු.නි: උදාන පාලිය: සෝණවග්ග: 5.2 අප්පායුක සූත්‍රය,පි.250.

▲ **අල්පආහාර-** Alpaahara: අල්ප ආහර ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ මද පමණින් ආහාර ගැනීමය. දෙවියෝ, බුදුන් වහන්සේගේ ගුණ වණනවිට, උන්වහන්සේ ස්වල්ප ආහාර ගන්නා බව දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත:1.3.10 එණිජංග සූත්‍රය, පි.58.
▲ **අල්පභාවය**: පාලි: **අප්පිච්ඡතා -** Fewness of wishes/desires අල්පභාවය ,ආධ්‍යාත්මික මග දියුණු කරගැනීමට උපකාරීවන ගුණයක්ය. එනම්,ඉතාමත් සුළු අවශ්‍යතා ඇතිව ජීවත්වීමය (අල්පෙච්ඡතාවය). කුසල් වැඩිමට හා අකුසල් ප්‍රහීණයට උපකාරීවන කරුණකි. **සටහන:** අටුවාවට අනුව**:** අල්පභාවය ලෙසින් මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ ආශාවන් නො මැතිබවය- For one is not called 'of few desires' if one still has slight desire; it is through the absence of desire, through persistent greed-lessness, that one is said to be of few desires. **බලන්න**: EAN: Note: 53, p. 583. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 1 නිපාත: 1.7.3 සූත්‍රය, පි. 60, EAN:1: 63.3 sutta, p. 40.
▲ **අල්පශ්‍රැත**-Little Learning: අල්පශ්‍රැත ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ දහම් අවබෝධය සුළුබවය. එබඳු පුද්ගලයෝ දෙදෙනක් සිටිති: 1) එක් පුද්ගලයෙක් දහම ඉතා සුළුවෙන් අසයි, එහි අරුත් නොමදනී. ඔහු ශ්‍රැතයෙන් නුපන් අල්පශ්‍රැතපුද්ගලයාය. 2) තව පුද්ගලක් දහම්අසා ඇත්තේ ඉතා සුලුවෙන්ය. එහෙත් ඔහු එහි අරුත අවබෝධ කර ධම්මානුධම්මයට පිළිපන් කෙනෙක් වේ. ඔහු ශ්‍රැතයෙන් උපන් අල්පශ්‍රැත පුද්ගලයාය. **බලන්න**: බහුශ්‍රැත. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: භණ්ඩාගම වග්ග : 4.1.1.6 අප්පස්සුත සූත්‍රය, පි.36.
▲ **අලෝභ**-Non-greed: අලෝභ යනු ත්‍යාගශීලි බවය, මසුරුකම හැරදමා කටයුතු කිරීමය.කුසල මූලයකි. **බලන්න**: කුසල මූල,ත්‍යාගශීලි.
▲ **ආලාරකාළාම තවුසා**- Ascetic Alarakalama: සිද්ධාර්ථ තවුසා, (බෝධිසත්ව) ගේ පළමු ගුරුවරයා වුවේ මේ තවුසාය. ඔහුගේ ඉගැන්වීම මගින් දුක කෙළවර කිරීම අවබෝධ කරගත නොහැකි බව වටහාගත් බෝසතුන් ඔහු හැර යාම, සම්බෝධිය ලබා තමන් වහන්සේ අවබෝධ කරගත් දහම මේ තවුසාට ඉගැන්වීමට තීරණය කළද, ඔහු ඒ අවස්ථාවේ මරණයට පත්වී සිටි නිසා උතුම් දහම අවබෝධ කරගැනීමට වාසනාව නොමැතිවිම මෙහි විස්තර කර ඇත. **බලන්න**: ම.නි: බෝධිරාජ කුමාර සූත්‍රය හා ආරියපරියේසන සූත්‍රය, උපග්‍රන්ථය:6.

▲ **ආලෝක**-Lights : බුදුන් වහන්සේ ආලෝක (අභා) 4 ක් පෙන්වා ඇත: 1) චන්ද්‍රාලෝකය-සඳ එළිය 2) සූර්යාලෝකය - හිරුඑළිය 3) අග්නි ආලෝකය- ගිනි එලිය 4) ප්‍රඥා ආලෝකය. මේ ආලෝක 4 න් ප්‍රඥා ආලෝකය අග්‍රය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (2):4 නිපාත: 4.3.5.3. ආලෝක සූත්‍රය, පි. 292, EAN:4: 143.3 Lights, p. 198.
▲ **ආලෝක කසිණය**-Light Kasina: ආලෝක කසිණය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ඕදාත කසිණයය. ආලෝකය, භාවනා නිමිත්තක් ලෙසින් ගෙන, සිත ඒකඟ කර ගැනීමය. මේ පිලිබඳව සිංහල විසුද්ධිමග, 5 පරිච්ඡේදය, පි. 286, විස්තර දක්වා ඇත. **බලන්න**: කසිණ- කසිණ ආයතන 10.
▲ **ආලෝකධාතුව**-The light element: ආලෝකධාතුව, අභාධාතුව ලෙසින්ද හඳුන්වයි. සප්ත ධාතු (ධාතු 7) වලින් එකකි. අඳුර නිසා ආලෝක ධාතුව අවබෝධ කරගත හැකිය. ආලෝක සංඥාසමාපත්තිය ආලෝකධාතුව ඇතිකර ගැනීමට උපකාරීවේ. මෙය කසිණ භාවනා

අරමුණකි. **බලන්න**: ධාතු හත, කසිණ. **සටහන:** අටුවාවට අනුව: ආලෝක ධාතුව යනු, ආලෝක කසිණය නිසා ඇතිවෙන ජාන සමාපත්තියකි The *light element* (*ābhādhātu*) is a name for the jhāna together with its object, that is, light(*āloka*) and the jhāna arisen after doing the preparatory work on the light-*kasiṇa*. **බලන්න**: ESN: Note: 231, p. 972. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග: ධාතුසංයුත්ත:2.2.1 සත්තධාතු සූත්‍රය, පි.255,ESN:14: Dhathu samyutta: 11.1 Seven elements, p.750.

▲ **ආලෝක සංඥාව**-Perception of light: ථීනමිද්ධය- නිදිමත හා අලසබව යන නීවරනය පහ කරගැනීම පිණිස ආලෝක සංඥාව වඩාගන්න යයි බුදුන් වහන්සේ මුගලන් තෙරුන්හට උපදෙස් වදාළහ. "...ඔබගේ ථීනමිද්ධය පහනොවේනම්, ආලෝක සංඥාව මෙනෙහි කරන්න. ආලෝක සංඥාව මෙලෙසින් මෙනෙහි කරන්න: 'දිවාකල යම්සේද, රාත්‍රීකාලයද ඒ පරිදිය. රාත්‍රිය යම් පරිදිවේද, දිවාකල ඒ පරිදිවේ'. එලෙසින්, කෙලෙසුන්ගෙන් නොවැසුන, විවෘත සිතක් ඇතිව, ආලෝකයෙන් පිරිගිය සිතක් ඇතිකරගන්න. එසේ වාසය කරණ විට ඔබගේ ථීනමිද්ධය ප්‍රහීණය යන කරුණ විද්‍යාමාන වේ". (... if you cannot abandon your drowsiness in such a way, you should attend to the perception of light; you should undertake the perception of day thus: 'As by day, so at night; as at night, so by day.' Thus, with a mind that is open anduncovered, you should develop a mind imbued with luminosity. By such means, it is possible that your drowsiness will be abandoned). **සටහන්**: * අටුවාවට අනුව මුගලන් තෙරුන්, දින 7 ක් පුරා සක්මන් භාවනාවේ යෙදී, විඩාවට පත්ව, සක්මන් මළුවේ අග වාඩිවීසිටිනවිට නිදිමත ඇතිවිය. ඒ අවස්ථාවේ, බුදුන් වහන්සේ, එහි පැමිණ නිදිමත නැතිකර ගැනීම පිණිස උපදෙස් වදාළහ. **බලන්න**: EAN: note: 1548, p. 656 ** **පචලායමානං නිසිනනං**= නිදිබරව සිටීම.**බලන්න**: ථීනමිද්ධය. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි. (4): 7 නිපාත: 7.2.1.8 පචලායන සූත්‍රය, පි. 426, EAN: 7: 61.8 Dozing, p. 391.

අව

▲ **අවෛරය**- freedom from anger: අවෛරය යනු සිතේ තරහ ක්‍රෝධ අමනාප නැතිබවය, මෙත්තා සහගත සිතය. මෛත්‍රි භාවනාව පිණිස සිත අවෛරය සහිතවිය යුතුබව **මෙත්තා සූත්‍රයේ** පෙන්වා ඇත: **"මෙත්තං ච සබ්බ ලොකස්මිං- මානසං භාවයෙ අපරිමාණං-උද්ධං අධො ච තිරියං ච- අසම්බාධං අවෙරං අසපත්තං"**. **බලන්න**: බ්‍රහ්මවිහාර,ආසාතවත්ථු, අනආසාත.

▲**අව්‍යාකෘත ධම්ම**- Undeclared Dhamma : අව්‍යාකෘත ධම්ම, අබ්‍යාකතාවත්ථු ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ ලෝකයේ පැවති දිට්ඨි10 ක් පිළිබඳව, උන්වහන්සේ ප්‍රකාශ කර නොමැති දේය. **බලන්න**: අබ්‍යාකතවත්ථු, දිට්ඨි.

▲**අවකන්ති:** පාලි: **බැසගැනීම**- avakkanti- decent: අවකන්ති ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, මෙලොව පිහිටි විඥානය (මරණින් මතු), නාමරූප ලෙසින් මව්කුසයට බැස ගැනීමය- ප්‍රතිසන්ධිය-යළි උපතක් සකස්වීමය. (When consciousness is established and has come to growth, there is a descent of name-and-form). **බලන්න**: ප්‍රතිසන්ධි චිත්ත. **සටහන**:

Nāmarūpassa avakkanti: where the production of future renewed existence is placed between consciousness and the six sense bases. **බලන්න**: ESN: Note: 115. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: අභිසමය සංයුත්ත:කළාරඛත්තිය: චේතානා සූත්‍ර 3කි. පි. 124, හා 1.2.2 මොළිය එග්ගුන සූත්‍රය,පි. 44, ESN:12: Nidanasamyutta: The Karakhattiya: Volition 3 suttas p. 665 & 12.12 Moliyaphagguna, p. 625.

▲**අවකාසය**- opportunity moment: දහම අවබෝධ කරගැනීමට ඉඩලැබීම, අවස්තාව ලැබීම අවකාශය -ක්ෂණය ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** අක්ෂණය හා ක්ෂණය.

▲**අවකාශ ධාතුව**- Space element: අවකාශ ධාතුව, විවිධ ධාතුවලින් එකකි. **බලන්න**: ආකාශධාතුව, ධාතුකුසලතාවය.

▲ **අවකාශාධිගම මග:** පාලි**: ඔකාසාධිගමා**- gateways to the bliss අධිගම සුවය (උතුම් සුවය) ලබාදෙන කරුණු අවකාශාධිගම මගය. ඒවා තුනකි: **1)** කෙනෙක් කාමයට ඇති ආශාව සහිතවූ අකුසලයන් ඇතිව වාසය කරයි. පසුකලක, ආරිය දහම ශ්‍රවනය කර එම අකුසල පහකරගනී. එමගින්, ඔහුට කායික හා මානසික සුඛ වේදනා (pleasant feeling) ඇතිවේ, ප්‍රීති සුවය නිසා සොම්නස (gladness) පහලවේ (පළමු ජාන සමාපත්ති සුවය). එය පළමු අවකාශාධිගම මගය. **සටහන**: පංචනිවරණ පහවීමෙන් ලබන සමාධි සුවය. **2)** කෙනෙක් ඕළාරිකවූ කාය, වචී හා මනෝ සංඛාර (gross tendencies) සහිතව වාසය කරයි. පසුකලක, ආරිය දහම ශ්‍රවනය කර එම ඕළාරික සංඛාර පහකරගනී. එමගින්, ඔහුට කායික හා මානසික සුඛ වේදනා ඇතිවේ, ප්‍රීති සුවය ඇතිවීම නිසා සොම්නස පහලවේ. එය දෙවෙනි අවකාශාධිගම මගය. **සටහන**: ඕළාරික සංස්කාර පහවීමනිසා චතුධ්‍යාන ඵලසමාපත්තිය ලැබේ. **3)** කෙනෙක් කුසලය හා අකුසලය පිලිබඳ යථා අවබෝධය නැතිව වාසය කරයි. නිවැරදි දහම හා වැරදි දහම (සාවජජං -අනවජජං -what is right and what is wrong), සෙවියයුතු දහම හා නොසෙවියයුතු දහම (සෙවිතබබං- න සෙවිතබබං), පහත් ධම්ම හා උතුම් ධම්ම (හීනං- පණිතං) ගැන තත්වූපරිදි නොමදනී. පසුකලක, ආරිය දහම ශ්‍රවනය කර, ධම්මානු ධම්මප්‍රතිපදාව අනුගමනය කිරීම හා යෝනිසෝමනසිකාරය කිරීම නිසා කුසලය හා අකුසලය පිළිබඳව නියම අවබෝධය ලබාගනී. එලෙස දන්නා දකිනා ඔහුගේ අවිද්‍යාව ප්‍රහීණයවේ, විද්‍යාව පහළවේ. එමගින්, ප්‍රීති සුවය ඇතිවම නිසා සොම්නස පහලවේ. එය තෙවෙනි අවකාශාධිගම මගය. **සටහන**: විද්‍යාව ඇතිවීම නිසා රහත්මගනුවණ ඇතිවීමෙන්, රහත් ඵල සුවය ලැබේ. **මූලාශ්‍ර**: දීඝ.නි: (2) 5 ජනවසභ සූත්‍රය, පි,322, EDN: 18 Janavasabha Sutta (17), p. 209.

▲ **අවකාශාධිගමය -** Avakashadhigamaya : **අධිගමය පිණිස** බුදුන් වහන්සේ අවබෝධ කළ ෂඩ් අනුස්මෘතී -සය අනුස්සති නම්වූ අවකාශාධිගමය, මහා කච්චාන තෙරුන් සංඝයාට මෙහිදී විස්තර කර ඇත. එම කරුණු සලකා බලන ආරිය ශ්‍රාවකයාගේ සිත විසුද්ධියට පැමිණේ: 1) භාග්‍යවතුන්ගේ අරහත්බව සිහිකිරීම 2) දහම් ගුණ සිහිකිරීම 3) සංඝගුණ සිහිකිරීම 4) තමාගේ ශිල ගුණ සිහිකිරීම 5) තමාගේ ත්‍යාග ශිලිබව සිහිකිරීම 6) දෙවියන්ගේ උතුම් ගුණ සිහිකිරීම. **බලන්න**: අනුසති භාවනා. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 6 නිපාත:අනුත්තරියවග්ග: 6.1.3.6 මහා කච්චාන සූත්‍රය, පි.78.

▲ **අවකුජ්ජ පඤ්ඤා**- Inverted wisdom: යටිකුරු ප්‍රඥාව ඇති අය

(අවකුජ්ජ පඤ්ඤා- Inverted wisdom): යහපත් දහම ඇසුවද දහම් කරුණු සිතේ නොපිහිටන අයවේ. **උපමාව**: යටිකුරු කල කළය.. කලයකට වතුර පුරවා, එය මුණින් නමා හිස්කරන ලෙසින්, ඇසු දහම ඔවුන්ගේ සිතේ නොපවතී. **බලන්න**:පුද්ගලයෝ තිදෙනා. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (1): 3 නිපාත: 3.1.3.10 සූත්‍රය, පි. 277, EAN: 3: 30.10 sutta, p. 88.

▲**අවජානි**- despises :අවජානි ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, කෙනෙක් තව කෙනක්හට යමක්දී, හෝ ඒ කෙනා සමග එකට ජීවත්ව පසුව අවමන් කිරීම, නින්දා කිරීමය. ලෝකයේ අවජානිය පුද්ගලයන් දෙදෙනක් සිටින බව මෙහි පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** පුද්ගලයෝ පස් දෙනා **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: තිකන්ඩකිවග්ග: 5.3.5.1 අවජානාති සූත්‍රය, පි.290, EAN: 5:V: 141.1 sutta, p.283.

▲ **අවදඤ්ඤුතාවය**-un-charitableness අවදඤ්ඤුතාවය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ත්‍යාගශීලි නැතිබව, අනුකම්පා සහගත නොවීමය. මෙය අකුසලයකි, ආධ්‍යාත්මික මගට බාධාවකි. අගෞරවය -ගරුනොකිරීම, දොවචස්සතාවය-මුරණ්ඩුබව, නරක මිතුරු (පාපමිත්‍ර) සේවනය නැතිකරගැනීමෙන්, කලණ මිතුරු සේවනය මගින්,අවදඤ්ඤුතාවය පහකර ගත හැකිවේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි:(6):10 නිපාත: 10.2.3.6 තයෝධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN:10: Tens,76-6.Incapable, p. 524.

▲ **අවදිකළයුතු ධම්ම හා අවදිනොකළයුතු ධම්ම**:පාලි: **උප්පාදෙතබ්බා ධම්මා, න උප්පාදෙතබ්බා ධම්මා**- Dhamma to be aroused & the Dhamma not to be aroused : අවදිකළයුතු දහම (උපදවාගතයුතු) නම් නිවන සාක්ෂාත් කරගැනීමට, විරිය යොදා ඇතිකරගතයුතු කුසලයන්ය. අකුසල දහම (උපදවා නොගතයුතු) අනුප්පාදේතබ්බ ධම්ම- අවදි නොකළයුතු දහමය. ආධ්‍යාත්මික ජීවිතය සපුරා ගැනීම පිණිස අවදිකළයුතු කරුණු ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ සම්මාදිට්ටිය ඇතුළු නිවැරදි මගය. මිථ්‍යාදිට්ටිය ඇති වැරදි අවදි නොකළයුතු දහමය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාතය:10.3.5.5 උප්පාදේතබ්බ සූත්‍රය, පි. 476, EAN:10: Noble, p. 548.

▼**අවදිකළයුතු දහම,** දසකුසලයේ යෙදීමය. දස අකුසලය **අවදි නොකළයුතු දහමය. මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත:10.4.4.5 උප්පාදේතබ්බ ධම්ම සූත්‍රය, පි. 538, EAN:10: 193 sutta, p. 556.

▲ **අවබෝධය දුෂ්කර ධම්ම**-පාලි: **දුප්පටිවිජ්ඣා**- Dhamma that is hard to penetrate: **පටිච්චසමුප්පාදය හා නිවන**, දුෂ්කර ධර්මතාය- දුෂ්ප්‍රතිවිද්‍ය ධම්මය.සාමාන්‍ය ලෝකයාට අවබෝධය දුෂ්කර ගැඹුරු ධම්ම 2ක් ඇතිබව බුදුන්වහන්සේ වදාළහ: 1) ඉදපච්චයතා නම්වූ පටිච්ච සමුප්පාදය 2) සංඛාර සංසිදීම, සියළු උපධි අතහැර දැමීම, තණ්හාව ප්‍රහිනය කිරීම, විරාගය, සියල්ල නිවා දැමීම වූ නිරෝධය නම්වූ නිවන. **මූලාශ්‍රය:** විනය.පි: මහා වග්ග පාළිය 1 : බෝධි කථා,පි. 88.

▼**ආනන්තරික චිත්ත සමාධිය** අවබෝධය දුෂ්කර දහමකි. **"ආනන්තරිකො චෙතොසමාධි අයං එකො ධම්මො දුප්පටිවිජ්ඣා"** (Uninterrupted mental concentration) **සටහන:** * ආනන්තරික චිත්ත සමාධිය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ විදර්ශනාවට අනතුරුව ඇති මගය ** විදසුන් නුවණ ඇතිවීමෙන් පසුව, සෝතාපන්න ආදීවූ මගඵල ලබන අතර තුර කාලය- මොහොත (The arising of a 'path-moment' :Stream-Entry, etc. after insight. **බලන්න**: EDN: note: 1137, p. 475. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය,පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta:

Expanding Decades, p. 384.
▲**අවභාසයෝ** - Bright lights :අවභාසයෝ (අභා) ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ලෝකයේ ඇති ප්‍රභාවත් ආලෝක- රශ්මි ගැනය. **බලන්න**: අභා
▲ **අවමන් කිරීම හා අවමන් නොකිරීම-** insolence & non-insolence අනුන්ට අවමන් කිරීම -නින්දා -අපහාස කිරීම අකුසලයකි, දුගතිය ඇතිකරයි. කිසිවෙකුට අවමන් නොකරන තැනත්තාට, ආධ්‍යාත්මික මග වඩා ගත හැකිය. **බලන්න**: අනවද්‍ය ධම්ම හා සාවද්‍ය ධම්ම.

▲ **අවසාන ඥාණය:** පාලි: **අඤ්ඤාවිමොක්ඛං-** Final knowledge: අවසාන ඥාණය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සියලු කෙලෙස් හැර විමුත්තිය ලැබීමය, අරහත්වය ලැබීමය, නිවනය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු: (5-1): මහාවග්ග: ඉන්ද්‍රියසංයුත්ත: 4.1.4 අරහන්ත සූත්‍රය, පි. 374, ESN: 48 : Indriya samyutta: 4.4 Arahant, p. 1929.
▼ **අවසාන ඥාණය අරහත්වයය**: භික්ෂුවක් තමන් අවසාන ඥානය ලැබූ බව ඤානවාදයෙන් පවසන්නේය: '**මම මේ මේ දහම දනිමි, මම මේ දහම දකිමි**' **බලන්න**: අරහත්බව, ඤාණවාදය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත :මහා වග්ග: 10.1.3.4. මහාචුන්ද සූත්‍රය,පි. 106. EAN: 10: The Great Chapter: 24.4. Cunda, p. 501.
▼**අවසාන ඥානය ලබා ගැනීමට පුහුණු විය යුතු ආකාරය**: 1) සවිඥනක කය (විඥානය සහිත කය) පිළිබඳව ඇති අහංකාරය, මමංකාරය හා මාන අනුසය පහ කර ගැනීම. 2) බාහිර නිමිති පිළිබඳව ඇති අහංකාරය, මමංකාරය හා මානඅනුසය පහ කර ගැනීම.3) කිසිම දෙයකට අහංකාරය, මමංකාරය හා මානඅනුසය නොමැතිව, චේතෝ විමුක්ති හා ප්‍රඥා විමුක්ති සමාධියට සමවැදීම. එසේ සමාධි සමාපත්ති ලැබූ භික්ෂුව, සියලු තණ්හා බිඳඇත; සංයෝජන ගලවා ඇත; මානය සහමුලින්ම කඩා ඇත, දුක නිමා කර ඇත ඔහු අවසාන ඥානය ලබා ඇත. **සටහන්:** * චේතෝවිමුක්තිය (liberation of mind) යනු ඵල සමාධියය, ප්‍රඥාවිමුක්තිය (liberation by wisdom) යනු ඵල ප්‍රඥාවයය ** අවසාන ඥානය පිළිබඳව තමන් වහන්සේ උදය මානවක පුත්‍රයාට පැවසූ පිළිතුර, මේ සූත්‍රයේ දී බුදුන් වහන්සේ සැරියුත් තෙරුන්හට වදාළහ: **"පහාණං කාමසඤ්ඤානං දොමනස්සාවුභයං ථීනස්ස ච පනූදනං කුක්කුච්චානං නිවාරණං- උපෙක්ඛා සතිසංසුද්ධං ධම්මතක්කපුරෙජවං- අඤ්ඤාවිමොක්ඛං පබ්‍රූමි අවිජ්ජාය පභෙදනං'ති** කාම සංඥා, දෝමනස්සය, ථීනමිද්ධ, කුක්කුච්ච ආදීවූ සියලු නීවරණ පහකර; උපේක්ෂාව හා පිරිසිදුවූ සිහිය ඇතිව, දහම් සංකල්පනා පෙරටු කරගෙන, අවිද්‍යාව බිඳ දැමීමෙන් ඇතිවන විමුක්තිය අවසාන ඥානය ලැබීමය. ** **උදය මානවක පුත්‍රයා,** ඇසූ ප්‍රශ්ණය: "...අවිද්‍යාව බිඳී ගිය, අවසාන ඥානය නම්වූ නිවන මාහට පහදා දෙන්න ..." **බලන්න**: ඛු.නි: සුත්තනිපාතය: පරායන වග්ග: උදය මානවක ගාථා: 1110-1111, පි. 360. ** **අටුවාවට අනුව**, මෙහිදී අවසාන ඥානය ඇතිවන්නේ සිව්වෙනි ජාන සමාපත්තිය හේතු කොට ගෙනය (උපේක්ඛා සති පාරිසුද්ධිය ලැබීම සිව්වෙනි ජානය ය). **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි :(1): 3 නිපාත : දේවදූතවග්ග: 3.1.4.3 සාරිපුත්‍ර සූත්‍රය, පි. 284, EAN:3: Divine Messengers: 33.3 Sariputta, p.90.

▼ **අවසාන ඥානය ලැබීමේ අවස්ථා තුන,** ඉන්ද්‍රිය ධම්ම ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) **අනඤ්ඤාත-ඤානස්සාමීති ඉන්ද්‍රිය** - අවසාන ඥානය ලබාගනිමි යයි තහවුරු කරගැනීම (I shall come to know the

unknown). **සටහන**: අවබෝධ නොකළ නිවන හෝ චතුසත්‍ය දහම දැනගන්නෙමි යයි යොගාවචරයාහට උපදින අවබෝධය මින් අදහස්වේ. එම අවබෝධය සෝතාපන්න මග්ග ඥානය ය. **බලන්න**: විශුද්ධිමග්ග, පරිච්ඡේදය: 16. 2) **අඤ්ඤිඉන්ද්‍රිය**: Final knowledge: අවසාන ඥානය (අරහත්) ලැබීම. 3) **අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රිය:** Final knower: සියලු ආසවයන් ක්ෂය කල බවත්, ඒවා නැවත ඇති නොවන බව දන්නා නුවණ: රහතන් වහන්සේට ඇති අවබෝධය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි : (5-1): මහාවග්ග: ඉන්ද්‍රිය සංයුත්තය: 4.3.3 අඤ්ඤඉන්ද්‍රිය සූත්‍රය, පි.392, ESN:48: Indriyasamyutta: 23.3 The Faculty of Final Knowledg***e***, p. 1938.

▲ **ආවාස-**Monasteries: සංඝයා වාසය කරණ ස්ථාන ආවාස ලෙසින් පෙන්වා ඇත, යම් කෙනක්, ආවාස සාදන්නේ නම් එය පුණ්‍ය ක්‍රියාවකි, සුගතියට මග පාදයි. **බලන්න:** ආරම **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.5.7 වනරෝප සූත්‍රය, පි.86.

▲**අව්‍යාපාද** - No Hate: අව්‍යාපාද-තරහ නොමැතිබව කුසල මූලයකි. **බලන්න:** කුසලමූල, අදොසය.

▲**අව්‍යාපාදරාම**- Abide without ill will: අව්‍යාපාදරාම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ තරහ, ක්‍රෝධ නොමැතිව මෛත්‍රියසහගතව වාසය කිරීමය. මෙය රහතුන්ගේ විහරණයකි. **බලන්න**: සුඛ සෝමනස්ස. **මූලාශ්‍ර:** අංගුනි: (4): 6 නිපාත: අරහත්වග්ග: 6.2.3.4 සුඛ සෝමනස්සසූත්‍රය, පි.254.

▲**අව්‍යාපාද විතක්ක**- the thought of good will : සිතේ ඇති මෛත්‍රි සහගත සිතිවිලි මින් අදහස් කරයි. කුසල සිතකි. මේ ජීවිතයේදීම සුවයෙන් සිටීමට උපකාරීවන දහමකි, රහතුන්ගේ සිතුවිලිය**. බලන්න**:සුඛ හා දුක ඇතිවීම. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: අරහන්තවග්ග: 6.2.3.1 දුක්ඛ සූත්‍රය, පි.252,EAN:6: 75.1 Suffering**,** p. 359.

▲ **අව්‍යාපාද සංඥා**- perception of good will :අව්‍යාපාද සංඥා, මෙත්තා සහගත සිතක ඇතිවන සංඥාවන්ය. මෙලොව හා පරලොව සුවය පිණිසය**. බලන්න**:සුඛ හා දුක ඇතිවීම. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: අරහන්තවග්ග: 6.2.3.1 දුක්ඛ සූත්‍රය, පි.252,EAN:6: 75.1 Suffering**,** p. 359.

▲**අවස්සුතපරියාය**-Exposition on the Corrupted :අවස්සුතපරියාය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කෙනෙක් තුල දූෂිතබව- කෙළෙස් ඇතිවීමට හා නැතිවීමට හේතු කරුණු විස්තර කිරීමය. බුදුන් වහන්සේගේ අනුදැනුම ඇතිව මහා මුගලන් තෙරුන්, මේ පරියාය සංඝයාට වදාළහ: කෙනෙක්, සතිසම්ප්‍රජන්‍ය නැතිව සිටිනවිට, සය ඉන්ද්‍රිය මගින් අල්ලා ගන්නා බාහිර අරමුණු කෙරහි ඇලීම හෝ ගැටීම ඇතිවේ. කායගතා සතිය නොමැතිව ඔහු ඒ අරමුණු පිළිබඳව ඇලීම හෝ ගැටීම ඇතිව සිටී. උපන් ලාමක අකුසල කෙසේ නම් ප්‍රහිණය කරන්නේද යන්න ගැන ඔහුට අවබෝධය නැත.එලෙස ඔහුගේ සිත දූෂිතබවට පත්වේ.එවැනි පුද්ගලයා පහසුවෙන්ම මරුගේ වසඟයට පත්වේ. මේ පිලිබඳ දැක්වූ **උපමාව: බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5, වේලිගිය වහල: බොහෝ කලක් වේලි ගිය ගෙයක වහල (තණකොළ හෝ බට වලින් වැසුන), ඉතා ඉක්මනින්ම ගිනි තැබීමට හැකිය. එහෙත්, කායගතා සිහිය ඇතිව, අරමුණු අල්ලා නොගන්නා පුද්ගලයා හට ලාමක අකුසල නො ඉපදේ. ඔහු ප්‍රඥාවේන්, සියල්ල නිරුද්ධ කිරීම පිළිබඳව අවබෝධය ලබා ඇත. ඒ නිසා ඔහු මරුගේ වසඟයට පත්නොවේ. මේ පිලිබඳ දැක්වූ **උපමාව:** ඝන මැටි හෝ

තද ගලින් සකස්කල නිවසක් ගිනි තැබීමට නොහැකිය. එලෙස, කායගතා සතිය ඇති නුවණැති මහණ, මරුගේ ග්‍රහණයට හසුනොවේ. දේශනාව අවසානයේදී, බුදුන් වහන්සේ එම පරියාය අනුමත කළහ. **සටහන:**මේ පිලිබඳ භික්ඛු බෝධිහිමි ගේ විස්තරය: **බලන්න**: ESN:note:194, p.1552. **මූලාශ්‍ර:**සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග: වේදනාසංයුත්ත:ආසිවිසිවග්ග: 1.19.6 අවස්සුත පරියාය සූත්‍රය, පි.380, ESN:35:Salayatana samyutta: 243.6 Exposition on the Corrupted, p.1319.

▲**අවශ්‍ය මග-** the essential way: අවශ්‍යමග ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ආධ්‍යාත්මික මගය, බ්‍රහ්මචරියාව පිණිස ඇති මගය. **බලන්න**:ආධ්‍යාත්මික මග, බ්‍රහ්මචරියාව.

▲ **අවික්ෂේප සමාධිය-**Avikshepa :නෙක්කම්මය නිසා සිතේ ඇතිවන එකඟ බව අවික්ෂේප සමාධිය වේ, ආසව ප්‍රහීණය පිණිස උපකාරිවේ. **බලන්න**: ආනන්තරික චිත්ත සමාධිය. **මූලාශ්‍ර:** බු.නි: පටිසම්භිදා මග : 1 : 32. ආනන්තරික චිත්ත සමාධි ඥානය, පි. 202.

▲**අවිතක්ක අවිචාර-**Avitakka avichara :දෙවනි ජාන සමාපත්තිය ලැබීමෙන්, විතක්ක හා විචාර සංසිඳීම මගින් සිත අවිතක්ක අවිචාර සහිත ප්‍රීති සුඛයට පැමිණේ. **බලන්න**: ජාන **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (3) ඛන්ධවග්ග: සාරිපුත්තසංයුත්ත:7.1.2 අවිතක්ක සූත්‍රය, පි.496, (4) සළායතන වග්ග:මොග්ගල්ලානසංයුත්ත: 6.1.2 අවිතක්කසූත්‍රය, පි.518.

▼**බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:** "මහණෙනි, නිවන් මග කවරේද යත් අවිතක්ක අවිචාර සමාධියය." .**මූලාශ්‍රය:**සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග: අසංඛතසංයුත්ත: 9.2.5 අවිතක්කඅවිචාර සූත්‍රය, පි.668.

▲ **අවීචි නිරය-** Avichi Hell: මහා නිරය ලෙසින්ද දක්වා ඇත. බරපතල අකුසල් විපාක විඳීමට ඇති දුගතියකි. ආරිය උපවාදය නිසා අවිචියේ දුක්විඳීමට සිදුවේ. **බලන්න:** ආරිය උපවාද, නිරය.

▲ **අවිජ්ජාඅනුසය-** avijjānusayo: අවිජ්ජා-අවිද්‍යාව- මෝහය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ යථාබව නොදැනීමය. සිතයට ඇති කෙලෙසක් නිසා එය අනුසයකි. අරහත්වය පිණිස මේ අනුසය ප්‍රහීණ කලයුතුය. **බලන්න**: අනුසය, අවිද්‍යාව.

▲ **අවිජ්ජාඔඝය-** flood of ignorance: අවිජ්ජාව යනු චතුසත්‍ය නොමදැනීමය, ඔඝය යනු ජල ප්‍රවාහය-සසර ඇදගෙන යන ප්‍රවාහයන්ය. අවිජ්ජා ඔඝය ඒ ප්‍රවාහ 4 න් එකකි.**බලන්න**: ඔඝ, අවිද්‍යාව.

▲ අවිජ්ජා නීවරණ-Avijja nivarana: සියලු නීවරණයන්ට වඩා, සසර ගමන දික් කිරීමට බලපාන නීවරණය, අවිජ්ජාව ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **"...මහණෙනි, අවිද්‍යා නීවරණයෙන් ඇවුරුණ සත්වයෝ බොහෝ කලක්, ඒ ඒ භවයන්හි දුවති, හැසිරෙති".** යම් ආරිය ශ්‍රාවකක්, මෝහය දුරු කර, අරහත් මග නුවණින් මෝහස්කන්ධයම සිඳින්නේද, ඔහු නැවත සසර සැරිසරන්නේ නැත. **මූලාශ්‍ර:** බු.නි:ඉතිවුත්තක: 1.2.4 අවිජ්ජා නීවරණ සූත්‍රය,පි.358.

▲ **අවිජ්ජා යොගය**: පාලි: **අවිජ්ජා යොගො-** bond of ignorance: අවිජ්ජා යොගය යනු ලෝක සත්ත්වයා සසරට බැඳ තබන බැමිය. මෙය කෙලෙස් බැඳීම් 4 න් - සතර යොගයන්ගෙන් එකකි. **බලන්න:** සතර යොග.

▲ **අවිද්‍යාව:** පාලි**: අවිජ්ජා:** Ignorance-delusion: අවිද්‍යාව-අවිජ්ජා-මෝහය යනු චතුසත්‍ය අවබෝධ නොකිරීමය, සම්මා දිට්ඨිය නොමැතිවීමය. මෙය උද්ධම්භාගිය සංයෝජනයකි. අවිද්‍යාව සසර

දික්කරයි. විද්‍යාව යනු චතුසත්‍ය අවබෝධ කරගැනීමය. **බලන්න**: විද්‍යාව.**සටහන:** සතර යොග විස්තර කරන අවස්ථාවේ සපර්ශ ආයතන පිලිබඳව, යථා භූත නුවණ නැතිවීම අවිද්‍යාව ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** සතර යොග. දුක, දුක ඇතිවීම, දුක නැතිවීම, දුක නැතිකිරීමේ මග නොදැනීම අවිද්‍යාව යයි සැරියුත් තෙරුන් මෙහිදී පෙන්වා ඇත. ආසව ඇතිවීම නිසා අවිද්‍යාව ඇතිවේ, ආසව නැතිවීම නිසා අවිද්‍යාව නැතිවේ. **මූලාශ්‍ර:** ම.නි: (1): 1.1.9 සම්මා දිට්ඨි සූත්‍රය, පි. 130, EMN: 9: Sammādiṭṭhi Sutta- Right View, p. 121. **ශබ්දකෝෂ: පා.සි.ශ**: පි.107 : "**අවිජ්ජා:** යනු නොදැනීම, මෝහය, චතුසත්‍ය නොදැනීම...'. **B.D**: p. 27: "**Avijjā**: ignorance, nescience, unknowing- delusion…". **P.T.S**: p. 209: "**Avijjā**: the main root of evil and of continual rebirth…".

▼**අවිද්‍යාව පටිච්චසමුප්පාද න්‍යායේ මුල් පුරුකය**: සංඝයාට පටිච්චසමුප්පාද දහම් දේශනා කර බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා දුන්නේ අවිද්‍යාව මුල්කරගෙන පටිච්චසමුප්පාදය ක්‍රියාත්මකවන ආකාරයය, අවිද්‍යාව නිසා සංඛාර ඇතිවේ. **"...අවිජ්ජා පච්චයා සංඛාරා..."** .එසේම, එම අවිද්‍යාව කිසිම ඉතිරියක් නොමැතිව අවසන් වීමෙන්-විද්‍යාව පහළවීමෙන් පටිච්චසමුප්පාදයේ සෙසු සාධකද නිරුද්ධවී, දුක අවසන්වේ. **බලන්න**: පටිච්චසමුප්පාදය. **" කතමා ච භික්ඛවෙ අවිජ්ජා ? යං ඛො භික්ඛවෙ දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණං, දුක්ඛසමුදයෙ අඤ්ඤාණං, දුක්ඛනිරොධෙ අඤ්ඤාණං, දුක්ඛනිරොධගාමිනියා පටිපදාය අඤ්ඤාණං, අයං වුච්චති අවිජ්ජා"** අවිද්‍යාව කුමක්ද? දුක කුමක්ද යයි අවබෝධ නොකිරීම, දුක ඇතිවීම පිළිබඳව අවබෝධ නොකිරීම, දුක නැතිවන ආකරය අවබෝධ නොකිරීම, දුක නැතිකිරීමේ මාර්ගය කුමක්ද? යයි අවබෝධ නොකිරීමය. චතුසත්‍ය අවබෝධයෙන් විද්‍යාව පහළවේ, අවිද්‍යාව ප්‍රහීණය පිණිස ආරිය අටමග වැඩිය යුතුවේ. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (2): නිදාන වගග1.1.1 පටිච්චසමුප්පාද සූත්‍රය, පි.24 හා 1.1.2 විභංග සූත්‍රය, පි.26, ESN: 12: Nidanasamyutta: 1.1. Dependent Origination, p. 610 & ESN: 12: Nidanasamyutta: 1 2.2 Analysis of Dependent Origination, p.61.

▼**අකුසල දහම් අවිද්‍යාව පෙරටුකර ඇත. "...අවිජ්ජා භික්ඛවෙ පුබ්බඞ්ගමා අකුසලානං ධම්මානං සමාපත්තියා අනවදෙව අහිරිකං අනොත්තප්පං අවිජ්ජාගතස්ස භික්ඛවෙ අවිඤ්ඤුනො මිච්ඡාදිට්ඨි පහොති. මිච්ඡාදිට්ඨිස්ස මිච්ඡාසඞ්කප්පො පහොති..."** .පවට ලැජ්ජා නැතිකම හා බිය නැතිකම (හිරි ඔතප් නැතිබව) සමගම උපදින අවිද්‍යාව, අකුසල් ඇතිකිරීමට පෙරටුව සිටි. අවිද්‍යාවෙන් යුත් අනුවණ මිනිසාට මිථ්‍යා දිට්ඨිය ඇතිවේ. මිථ්‍යා දිට්ඨිය ඇතිවිට මිථ්‍යා සංකප්ප ඇතිවේ... එලෙස පිළිවෙලින්, ඔහු තුල මිථ්‍යාසමාධි ය ඇතිවේ, මිථ්‍යා ප්‍රතිපදාවට නැඹුරුවේ. ඒ අනුවණ මිනිසා අකුසල් කරයි, කුසලයේ නොමයෙදේ. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත: 1.1.1 අවිජ්ජා සූත්‍රය, පි. 30, ESN:45: Mggasamyutta: 1.1 Ignorance, p. 1603.

▼**අවිද්‍යාව ප්‍රහීණ කරගැනීමේ පිළිවෙත:** ඇස...ඇසෙන් දකිනා රූපය...ඇසේ විඥානය, (මේ 3 එක්වීමෙන් ඇතිවන) ඇසේ ස්පර්-ශ ය... ඇසේ ස්පර්-ශ යනිසා යම් වේදනාවක් ඇතිවේද: සැප වේදනා, දුක වේදනා, සැපත් නැති දුකත් නැති (මැදහත්) වේදනා ...මේ සියල්ල අනිත්‍යබව, දන්නා, දකිනා පුද්ගලයා ගේ අවිද්‍යාව පහවේ, විද්‍යාව

ඇතිවේ. **"චක්ඛුං බො භික්ඛු අනිච්චතො ජානතො පස්සතො අවිජ්ජා පහීයති, විජ්ජා උප්පජ්ජති. රූපෙ අනිච්චතො ජානතො පස්සතො අවිජ්ජා පහීයති, විජ්ජා උප්පජ්ජති. චක්ඛුවිඤ්ඤාණං අනිච්චතො ජානතො පස්සතො අවිජ්ජා පහීයති, විජ්ජා උප්පජ්ජති. චක්ඛුසම්පස්සං අනිච්චතො ජානතො පස්සතො අවිජ්ජා පහීයති, විජ්ජා උප්පජ්ජති. යම්පිදං චක්ඛු සම්පස්සපච්චයා උප්පජ්ජති වෙදයිතං සුඛං වා දුක්ඛං වා අදුක්ඛම සුඛං වා තම්පි අනිච්චතො ජානතො පස්සතො අවිජ්ජා පහීයති, විජ්ජා උප්පජ්ජති" සටහන්:** * සෙසු ආයතන 5 : කණ, නාසය ආදියද අනිත්‍ය යයි අවබෝධ කරන පුද්ගලයා ගේ අවිද්‍යාව නැතිවේ, ** අටුවාවට අනුව එම කරුණු දුකය, අනාත්මය ලෙසින් දන්නා දකිනා කෙනාගේ අවිද්‍යාව පහවීයයි. **බලන්න**: ESN: note:21, p.1537. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4) සළායතන සංයුත්ත: 1.6.1 අවිජ්ජාපහාන සූත්‍රය**,** පි. 94, ESN: 35: Salayathan asamyutta: Ignorance: 53.1 Abandoning , P. 1234.

▼ **මිථ්‍යාදිට්ඨිය අවිද්‍යාව ඇතිකරයි**: වැරදි ලෙසින් තබන ලද උලක්/ කූරක් (හැල්නන්ඩුව-යවනන්ඩුව) නිසා කෙනෙකුගේ අතපය තුවාලවේ. **උපමාව:** හැල්නන්ඩුව. මිථ්‍යා දිට්ඨිය නිසා අයහපත- අවිද්‍යාව ඇතිවී සසර දික්වේ.**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර:**සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත:1.1.9 සූක සූත්‍රය, පි.44, ESN: 45: Maggasamyutta: 9.9. The Spike, p. 1613.

▼ **අවිද්‍යාව ගැන මනා** අවබෝධය ලැබීම පිණිස සම්මා දිට්ඨිය ඇති කර ගත යුතුවේ. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (1): 1.1.9 සම්මා දිට්ඨි සූත්‍රය, පි. 130, EMN: 9: Sammādiṭṭhi Sutta- Right View, p.1217.

▼ **ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය** පිණිස පහකර ගත යුතු **(පහාතබ්බා ධර්ම) දහමක්** ලෙස අවිද්‍යාව පෙන්වා ඇත .**බලන්න**: පහාතබ්බා ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384**.**

▼**කායගතා සතිය වඩාගැනීමෙන්**, විපුල කරගැනීමෙන් අවිද්‍යාව පහවේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 1 නිපාත: කායගතාසති වග්ග සූත්‍ර, පි. 125, EAN:1: Mindfulness Directed to the Body, p.52.

▼ **බුදුන් වහන්සේ** අවිද්‍යාව පිළිබඳව යහපත් ලෙසින් වදාරා ඇත. එම දහම සංඝයා එක්ව, දහමේ චිරස්ථිතිය පිණිස සජ්ජායනා කිරීම සුදුසු ය යි සැරියුත් මහා තෙරුන් සංඝයාට උපදෙස් දී ඇත.**මූලාශ්‍ර**:දීඝ.නි: (3):10 සංගිතිසූත්‍රය,පි.372,EDN:33 SangītiSutta:The Chanting Together, p.362.

▼ **අවිද්‍යාව පෝෂණය වීම**: බුදුන් වහන්සේ වදාළේ අවිද්‍යාව පටන්ගත් තැනක් දැකිය නොහැකිබවය. එමනිසා, මෙවකට පෙර අවිද්‍යාව නොවිය, ඉන්පසු අවිද්‍යාව පහළවී යයි කිව නොහැකිය. එහෙත් අවිද්‍යාව පෝෂණය වන ආකාරයක් ඇත. එනම්, පංච නීවරණ නිසා අවිද්‍යාව පෝෂණය වේ: **"...පුරිමා භික්ඛවෙ කොටි න පඤ්ඤායති අවිජ්ජාය ...ඉතො පුබ්බෙ අවිජ්ජාය නාහොසි, අථ පච්ඡා සම්බවි'ති. එවමෙතං භික්ඛවෙ වුච්චති. අථ ච පන පඤ්ඤායති ...'ඉදප්පච්චයා අවිජ්ජා'ති. අවිජ්ජාමපහං භික්ඛවෙ සාහාරං වදාමි නො අනාහාරං, කො චාහාරො අවිජ්ජාය: පඤ්ච නීවරණා තිස්ස වචනීයං..." සටහන:** අවිද්‍යාව පෝෂණය

වීමේ සිට සියලු අකුසල් එකින් එක පෝෂණය කරමින් සිදුවන ක්‍රියාවලිය මේ සූත්‍රයේදී බුදුන් වහන්සේ පැහැදිලිව පෙන්වා ඇත: **පංච නීවරන** පෝෂණය වන්නේ **ත්‍රිවිධ දුශ්චරිතය** නිසාය. **ත්‍රිවිධ දුශ්චරිතය** පෝෂණය වන්නේ **ඉන්ද්‍රිය අසංවරය** නිසාය. **ඉන්ද්‍රිය අසංවරය** පෝෂණය වන්නේ **අසතිය හා අසම්ප්‍රජන්‍යය** නිසාය. **අසතිය හා අසම්ප්‍රජන්‍යය** පෝෂණය වන්නේ **අයෝනිසෝමනසිකාරය** නිසාය. **අයෝනිසෝමනසිකාරය** පෝෂණය වන්නේ **අශ්‍රද්ධාව** නිසාය. **අශ්‍රද්ධාව** පෝෂණය වන්නේ **අසද්ධර්මය ඇසීම** නිසාය. **අසද්ධර්මය ඇසීම** පෝෂණය වන්නේ **අසත්පුරුෂ සේවනය- පාපමිත්‍ර සේවනය** නිසාය. **සටහන:** පාප මිත්‍ර සේවනය සංසාරය දික්වීමට මූලික කරුණකි. මේ ක්‍රියාවලිය පිලිබඳ බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා වදාළ **උපමාව**: කඳු මුදුනට වැස්ස පතිතවූ විට, එම දිය ගලා ගොස් කඳු බෑවුමෙ ඇති විවර, පැලුම් ආදිය පිරේ. ඒවා පිරි ගොස් ගලායන දිය මගින් දොළ පාර පිරී යති. ඒවා පිරි ගොස් ගලායන දිය මගින් පොකුණු පිරි යති. ඒවා පිරි ගොස් ගලායන දිය මගින් විල් පිරී යති. ඒවා පිරි ගොස් ගලායන දිය මගින් ඇල ආදී කුඩා දිය පහර පිරි යති. ඒවා පිරි ගොස් ගලායන දිය මගින් නදී පිරි යති. ඒවා පිරි ගොස් ගලායන දිය මගින් ගංඟා ද අනතුරුව මහා ගංඟා ද පිරි යති. මහා ගංඟා පිරි ගොස් ගලායන දිය මගින් මහා සාගරය පිරි යයි. එලෙසින් අකුසල ධර්ම නිසා අවිද්‍යාව නමැති සාගරය පෝෂණය වේ. **කඳුමුදුනට වැටෙන වැස්ස උපමාව. බලන්න:**උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: යමක වග්ග: 10.2.2.1 අවිද්‍යා සූත්‍රය, පි.232, EAN:10: II Pairs: 61.1.Ignorance, p. 517.

▼ **අවිද්‍යා සහගතබව** :අවිද්‍යාසහගතබව ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ යථාබව අවබෝධ නොකිරීමය. අශ්‍රැතවත් පෘථග්ජනයා (දහම ශ්‍රවණය නොකළ සාමාන්‍ය මිනිසා) රූප... වේදනා... සංඥා... සංඛාර ... විඥාන ආදීය කුමක්ද? යයි නොදනී, ඒ ඒ දහම් කරුණු ඇතිවන්නේ කෙසේද?, නැතිවෙන්නේ කෙසේද? ඒවා නැතිකර ගැනීමේ මග කුමක්ද? යයි නොදනී, එය අවිද්‍යාව ය, ඒ පමණකින්ම අවිද්‍යා සහගතබව ඇතිවේ. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (3): ඛන්ධසංයුත්ත: 1.3.2.1 අවිජ්ජා සූත්‍රය, 1.3.2.2. හා විජ්ජා සූත්‍රය, පි. 311, ESN: 22: Kahnadasamyutta: 113.1 Ignorance, 114.2 True knowledge, p. 1100.

▼**අවිද්‍යාව යනු චතු සත්‍ය නොදැනීමය යි** සැරියුත් තෙරුන් වදාළහ. අවිද්‍යාව පහ කරගැනීම පිණිස ආරිය අටමග වැඩිය යුතුය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4) සළායතන වග්ග: ජම්බුඛාදක සංයුත්ත: 4.1.9 අවිජ්ජා සූත්‍රය, පි. 506, ESN: 38: Jambukhādaka -saṃyutta: 9 Ignorance, p. 1404.

▼**අවිද්‍යාව නිසා මිථ්‍යාදිට්ඨිය ඇති වැරදි මග ඇතිවේ. මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: සමණසඤ්ඤා වගග, 10.3.1.5. විජ්ජා සූත්‍රය,පි.412, EAN:10: 105.5 True Knowledge, p.541.

▲**අවිධිමත් අවධානය-** unwise attention: අවිධිමත් අවධානය යනු අයෝනිසෝමනසිකාරයේ යෙදීමය, අකුසලයකි. **බලන්න:** අයෝනිසෝමනසිකාරය.

▲ **අවිප්‍රතිසාරය:** පාලි: **අවිප්පටිසාරක්ඛානි**-non-regret :අවිප්‍රතිසාරය ලෙසින් දක්වා ඇත්තේ පසුතැවිලි නොවීම ය. අවිප්‍රතිසාරය ඇතිවිට සිත පහසුවෙන් සමාධි ගත කර ගත හැකිවේ. **ශීලසම්පන්නවීම නිසා පසුතැවිල්ල ඇතිනොවේ**: බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ කෙනෙකුට

කුසල ශීලය- ශීලසම්පන්නවීම- ඇත්නම් ඔහුට පසුතැවිල්ල ඇති නොවන බවය. එමගින් සිතේ ප්‍රමෝදය -පමොජ්ජා ඇතිවේ,අවිප්‍රතිසාරයේ අනුසස නම් සිත ප්‍රමෝදයට පත්වීමය. **"ඉති ඛො ආනන්ද කුසලානි සීලානි අවිප්පටිසාරත්ථානි, අවිප්පටිසාරානිසංසානි. අවිප්පටිසාරො පාමොජ්ජත්ථො පාමොජ්ජානිසංසො..." සටහන්: *** අවිප්‍රතිසාරය සමාධිය ඇතිවීමට උපකාරීවේ. ** මෙහිදී අවිප්‍රතිසාරය මගින් ක්‍රම ක්‍රමයෙන් කුසල දහම් සම්පූර්ණ යට පත්වී නිවන සාක්ෂාත් වීම විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 11 නිපාතය:නිස්සය වගග: 11.1.1.කීමත්ථීය සූත්‍රය හා 11.1.2. න චේතනාය කරණීය සූත්‍රය, පි.611-614, EAN:11: Dependence: 1.1 What Purpose & 1. 2 Volition p.566.

▲ **අවිරති ශීලය**-Avirathi sila: කුසල සිත නිසා සිතේ ඇතිවන අනිකුත් කුසල චේතනා අවිරති ශීලයය. **සටහන**: විසුද්ධිමග්ග, පරිච්ඡේදය1, පි.61 මේ ගැන විස්තර දක්වා ඇත.**බලන්න**: ශීලය.

▲**අවිරුද්ධ මග-** the unopposed way: ආධ්‍යාත්මික ජීවිතය සාර්ථක කරගැනීමට පදනම්වන බ්‍රහ්මචාරිමග, අවිරුද්ධ මග ලෙසින් පෙන්වා ඇත**. බලන්න:** ආධ්‍යාත්මික මග,බ්‍රහ්මචරියාව.

▲ **අවිසාරද-** Not skillful: අවිසාරද-අවිශාරද ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ අදක්ෂ ලෙසින් ගිහි ජීවිතය ගෙනයාමය. පන්සිල් නොරකිමින් ජීවත්වීම, දස අකුසලය සහිතව ජීවත්වීම අවිසාරද බව මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.4.3.2 විසාරද සූත්‍රය, පි.352 හා අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.5.1.5 විසාරද සූත්‍රය, පි.560.

▲ **අවිහ බ්‍රහ්මලෝකය-** Aviha Heaven: අවිහ දේවලෝකය, බ්‍රහ්ම ලෝකයකි, අනාගාමී උතුමන් යළි උපත ලබන සුද්ධාවාසයකි. **බලන්න**: බ්‍රහ්මලෝක.

▲**අවිහිංසාව**: පාලි: **අවිහිංසා-** Non-harming,Non cruelty:අවිහිංසාව: වෙනත් අයට හිංසා නොකිරීම, පීඩා නොකිරීම කුසලයකි, සම්මා සංකප්පයට ඇතුලත් ගුණයකි. බුදුන් වහන්සේ වදාළේ හිංසාකිරීමෙන් වැලකීම පිණිස අවිහිංසාව පුරුදු කරගත යුතු බවය. අවිහිංසාව ඇති පුද්ගලයන්ට කරුණාව යහපත් ලෙසින් වඩා ගත හැකිය. මෙය ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පිණිස උපකාරීවන කරුණකි. **බලන්න**: සල්ලේඛ පරියාය, සම්මා සංකප්ප. **සටහන:** අවිහිංසාව නිසා, අවිහිංසා විතක්ක, අවිහිංසා සංඥා ඇතිවේ. මේවා කුසලවේ, මෙලොව හා පරලොව සුවය ඇතිකරයි. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: අරහන්තවග්ග: 6.2.3.1 දුක්ඛ සූත්‍රය, පි.252,EAN:6: 75.1 Suffering**,** p. 359.

▼**බුදුන් වහන්සේ** අවිහිංසාව ගැන යහපත් ලෙසින් වදාරා ඇත. එම දහම සංඝයා එක්ව, දහමේ විරස්ථිතිය පිණිස සජ්ජායනා කිරීම සුදුසු යයි සැරියුත් මහා තෙරුන් සංඝයාට උපදෙස් දී ඇත. **මූලාශ්‍ර**: දිඝ.නි: (3):10 සංගිති සූත්‍රය, පි. 372 , EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together, p. 362.

▲ **අවෙච්චා සහගත ප්‍රසාදය:** පාලි: **අවෙච්චපසන්න-** unwavering confidence: ත්‍රිවිධරත්නය කෙරහි විශ්වාසි බව- නියත පිලිගැනීම අවෙච්චා සහගත ප්‍රසාදයය. සෝතාපන්නවීම මගින් එම විශ්වාසි බව ඇතිවේ: **"...යෙ කෙචි භිකබවෙ මයි අවෙච්චපසන්නනා, සබ්බෙ තෙ සොතාපන්නනා නං..." බලන්න**: දිට්ඨි සම්පන්න. **සටහන**: දිට්ඨි සම්පන්නවීම හා අවෙච්චා සහගත ප්‍රසාදය ඇතිවීම සමානය .

▼ **සෝතාපන්න** සිට අරහත්බව ලැබූ බුද්ධ ශ්‍රාවකයන්ට අවෙච්චා

සහගත ප්‍රසාදය ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.2.2.4 අවෙච්චප්පසන්න සූත්‍රය, පි.244, EAN:10: 64 .4. Unwavering, p. 519.
▼**කෙනෙක් තුල අවෙච්චා** සහගත ප්‍රසාදය ඇතිවීමට සම්මා දිට්ඨිය තිබීම අවශ්‍යය. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (1): 1.1.9 සම්මා දිට්ඨි සූත්‍රය, පි. 130, EMN: 9: Sammādiṭṭhi Sutta- Right View, p. 121.
▲ **අවුල නිරවුල් කරගැනීම**-The tangle & disentangling the tangle මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ, අවුල යනු ලෝක ප්‍රජාව සසරට බැඳී තිබීම නිසා ඇතිවන දුක් ගැටළු ආදීය ගැනය. එම අවුල නිරවුල් කරගන්නේ තණ්හාවට ඇති බැඳීම් කපා දැමීමෙන්ය. එක් සමයක දෙවියෙක් බුදුන් වහන්සේගෙන් මෙසේ විමසුහ: " **අන්තො ජටා බහි ජටා ජටාය ජටිතා පජා, තං තං ගොතම පුච්ඡාමි කො ඉමං විජටයෙ ජටන්ති ?"** මිනිසුන්ගේ ඇතුළතත් අවුල්සහගතය, පිටත ද අවුල්සහගතය, සියලු දෙන අවුලෙන් බැඳී ඇත, ගොතමයන් වහන්ස, මේ අවුල නිරවුල් කරගන්නේ කවරෙක්ද? (A tangle inside, a tangle outside, This generation is entangled in a tangle. I ask you this, O Gotama, Who can disentangle this tangle?) බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පිළිතුරු වදාළහ: **සීලෙ පතිට්ඨාය නරො සපඤ්ඤා චිත්තං පඤ්ඤඤ්ච භාවයං,ආතාපි නිපකො භික්ඛු සො ඉමං විජටයෙ ජටන්ති"**. පිළිසිඳ නුවණ ඇති, කෙළෙස් තවන වෙර ඇති, ප්‍රඥාවන්ත භික්ෂුව, ශීලයෙහි පිහිටා, සමාධිය හා ප්‍රඥාව වඩමින් මේ අවුල නිරවුල් කරගන්නේය. (A man established on virtue, wise, Developing the mind and wisdom, A bhikkhu ardent and discreet: He can disentangle this tangle). **සටහන්: *** අටුවාවට අනුව:මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ ශීල සමාධි හා ප්‍රඥා යන ත්‍රිවිධ පුහුණුව ඇති, වීරිය ඇති භික්ෂුවට (සේඛ), සසර අවුල නිරවුල් කරගත හැකිබවය. **උපමාව:** බටගාල කැපීම: බිමසිටගත් මිනිසෙක්, මුවහත් පිහියක් ගෙන, වීරිය ඇතිව, පැටලීගිය බටගාල කපා දමන ලෙසින්, සීලය නමැති පොලවේ සිටගෙන, සමාධිය නමැති මුවහත් ගලේ, ප්‍රඥාව නමැති පිහිය හොඳින් මුවහත් කරගත් භික්ෂුවට,වීරියේ බලය ඇතිව තණ්හාව නමැති සසර අවුල මැනවින් කපා සිඳ දැමිය හැකිය. **බලන්න:** ESN: Note: 44, p. 85, උපග්‍රන්ථය:5. ** අවුල නිවරවුල් කරගන්නේ අරහත්වයට පත්වීමෙන්ය. **බලන්න:** විසුද්ධිමග්ග: 1 පරිඡේදය, පි.44. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): දේවතාසංයුත්ත: 1.3.3 ජටා සූත්‍රය, පි. 52,ESN: 1. Devatasamyutta, 23.3 Tangle, p. 84.
▲ **අවුල්සිත**-Muddle-mindedness: අවුල්සිත යනු සිහිය මුලාවීමය, සතිසම්ප්‍රජන්‍ය නැතිවීමය. සිත අවුල්සහගත වූ විට අකුසල සිදුවේ, අයෝනිසෝමනසිකාරය ඇතිවේ ඒ නිසා වැරදි මග සේවනය කරයි, සිත අලසබවට පත්වේ. ආරිය සේවනය හා දහම ඇසීමට කැමති නැතිවීම හා නිතර අනුන්ගේ දොස් දැකීම නිසා සිත අවුල්වේ. එහෙත්, ආරියන් දැකීමට, දහම ඇසීමට කැමැත්ත ඇතිකරගැනිමෙන් හා අනුන්ගේ දොස් දැකීමට ඇති කැමත්ත නැති කරගැනීමෙන් සිතේ අවුල්බව නැතිකර සිහිය යථාබවට පත්කරගැනීමට හැකිවේ.**මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි:(6): 10 නිපාත:10.2.3.6.තයොධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN-10: 76-6. Incapable, p. 524.
▲**ආවරණ ධම්ම**- Obstructive Dhamma: ආවරණ ධම්ම යනු පංච නීවරණ යන්ය. ඒවා විමුක්ති මග අවහිර කරයි-ආවරණය කරයි. **බලන්න**: නීවරණ. **මූලාශ්‍ර:**සංයු.නි: (5-1): බොජ්ඣංගසංයුත්තය: 2.4.7

ආවරණ සූත්‍රය, පි. 217, ESN:46: Bojhangasamyutta: 37.7 Obstructions , p. 1772.
▲**ඇවත්**: පාලි: **ආපත්ති** -offences: සංඝයා අතින් සිදුවන අයහපත්, වැරදි ක්‍රියා ඇවත් ය. බුදුන් වහන්සේ, ඇවත් දැනීම හා ඇවතින් වෙන්වීම (ආපත්ති කුසලතාවය හා ඉන් නැගී සිටීමේ කුසලතාවය) පිළිබඳව යහපත් ලෙසින් වදාරා ඇත. ඒ දහම සංඝයා එක්ව, දහමේ චිරස්ථිතිය පිණිස සජ්ජායනා කිරීම සුදුසු යයි සැරියුත් මහා තෙරුන් සංඝයාට උපදෙස් දී ඇත. (Skill in [knowing] offences and [the procedure for] rehabilitation from them (*āpatti-kusalatā ca āpatti-vuṭṭhāna-kusalatā ca).* **සටහන:** විස්තර පිණිස **බලන්න:** අංගු.නි: 1 නිපාතය: 12 අනාපත්තිවග්ගය,විනය පිටකය. **මූලාශ්‍ර**: දීඝ.නි: (3):10 සංගිති සූත්‍රය, පි. 372 හා 11 දසුත්තර සූත්‍රය පි. 483, EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together, p. 362, 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▼**විවිධ ඇවත්**: ලුහු ඇවත, ගුරු ඇවත, දුළුල් ඇවත, නොදුළුල් ඇවත, සාවසෙසාපත්තිය හා අනවසෙසාපත්තිය (remediable offense and an irremediable offense). **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (1) 2 නිපාතය, ආසාවග්ග: 2.3.11.10 සූත්‍ර 3 කි, පි. 208.

අස

▲ **අසංඛත**- Unconditioned: අසංඛත යනු හේතු ප්‍රත්‍ය නිසා හට නොගත් බවය. නිවන හඳුන්වන පදයකි. **බලන්න**: නිවන. **මූලාශ්‍රය**: ඛු.නි: ඉතිවුත්තක: 2.2.6 අජාත සූත්‍රය, පි. 393.
▲ **අසංඛත ධාතුව**: පාලි: **අසඞ්ඛත ධාතුයා**- Unconditioned element අසංඛත ධාතුව යනු සකස් නොවූ දහම වූ නිවනය. **බලන්න**: සංඛත **ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ:** පි.111: "**අසඞ්ඛත:** ප්‍රත්‍යයයානි විසින් රැස් නොකළ, සංස්කරණය නොකළ, **අසඞ්ඛත ධාතු:** නිර්වාණ ධාතුවය" **B.D:** p.23: "**Asankhata:** The Unformed, Unoriginated, and Unconditioned is a name for Nirvana, the beyond of all becoming and conditionality".
▼**අසංඛත ධාතුව**, ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පිණිස විශේෂ නුවණින් (ඥාතපරිඥාවෙන්, විශේෂයෙන් දත යුතු), යහපත් ලෙසින්ම අවබෝධ කරගතයුතු, අභිඥෙයිය ධම්මයකි. **බලන්න**: අභිඥෙයිය ධම්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▲**අසංඛත මග**- Unconditioned way: ආධ්‍යාත්මික පංච ඉන්ද්‍රිය මනාව අවබෝධ කිරීම පිණිස ඇති මග අසංඛතමගය -නිවන් මගය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (4 **):**සළායතනවග්ග: අසංඛත සංයුත්ත: 9.1.8 ඉන්ද්‍රිය සූත්‍රය, පි. 662.

▲ **අසංඛාරපරිනිබ්බායි** -attainer of nibbāna without exertion
මෙය අනාගාමි උතුමන් අරහත්වය ලබා පරිනිබ්බානය ලබන එක්ආකාරයකි. ඔරම්භාගිය සංයෝජන පහකරගත් ආරිය උතුමා මෙලොවින් චුතව, සුද්ධාවාසයේ පහළව, නිරයාසයෙන්ම අරහත්වයට පත්ව පරිනිබ්බානය ලැබීම. එම අවස්තාව අසංඛාරපරිනිබ්බායි ය. මේ පිලිබඳ දක්වා ඇති **උපමාව- ගිනිපුපුර:** දවස මුළුල්ලේ ගින්නෙන් රත්වුණ

යකඩගුලියක්, තළනවිට, ගිනිපුපුරක් මතුවී, ඉහලට ගොස්, නැවත පොළොවට පහත්වී, දර ස්වල්පයක් හෝ පිදුරු සවල්පයක් ඇති තැනකට වැටි ගිනි ඇවිලි දුම් පිටකරයි. එහෙත්, ඉන්ධන ප්‍රමාණය මද නිසා ගින්න ඉක්මණින් නිවී යයි. ඒ ලෙසින්, ඒ උතුමා අරහත්වය- පරිනිබ්බානය ලබයි.**බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4): 7 නිපාත: 7.2.1.2. පුරිසගතිසූත්‍රය, පි.402, EAN: 7 :55.2 Destinations of Persons, p. 387.
▲**අසනිවක්ක**-The Thunderbolt: අසනිවක්ක (හෙනගැසීම-හෙනසක), විදුලි අකුණ නිසා විනාශ ඇතිවේ. මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ ලාභසත්කාර ආදියට යටවන පුද්ගලයා, හෙනයකට අසුවූ පුද්ගලයා විනාශ වන ලෙසින් දහම් මගේ විනාශවී යන බවය.**උපමාව:** විදුලි අකුණ, බලන්න: උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: ලාභසත්කාරසංයුත්ත: 5.1.6 අසනිවක්ක සූත්‍රය, පි.370.
▲**අසංන්ඛෙයිය පුණ්‍ය**- Incalculable merits: අසංන්ඛෙයිය යනු ගණන්කිරීමට නොහැකි බවය. අසංන්ඛෙයිය පුණ්‍ය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, ආරියශ්‍රාවකයෙක් හට කළහැකි මහා පිං, මහා කුසල්ය. ත්‍රිවිධ රත්නය කෙරේ ඇති අවෙච්චාසහගත ප්‍රසාදය හා ආරිය කාන්ත ශීලය ඇති ආරිය ශ්‍රාවකයාහට ඇති පුණ්‍ය ගණන්කිරීමට නොහැකිය. **බලන්න**: පුණ්‍ය නදී. **සටහන**: මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ සෝතාපන්න උතුමෙක් සතු අසීමිත පිං සමුහයය. **මූලාශ්‍රය:**සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: සෝතාපත්ති සංයුත්ත:5:11.5.1 අසංන්ඛෙයිය සූත්‍ර 3කි, පි.256.

▲ **අසංඥසත්ත:** පාලි: **අසඤ්ඤසත්ත**-unconscious beings: අසංඥසත්ත යනු සංඥානොමැති- හඳුනාගැනීම් නැති සත්ඩයන්ය. සංඥා විරහිත වූ සත්ඩයන්ගේ උත්පත්තිය සිදුවන රූප බ්‍රහ්මලෝකය-බඹලොව, අසංඥසත්තා ලෙසින් හඳුන්වයි. රූපස්කන්ධය පමණක් පහළ වන බැවින් මෙම අසංඥතලය **'ඒක වෝකාර භවය'** ලෙස ද හැඳින්වේ. **බලන්න**: බ්‍රහ්මලෝක. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ:** පි.112: "**අසඤ්ඤසත්ත:** 11 නි බඹතලය. සංඥා නොමැති... **අසඤ්ඤි:** හැඳිනීම් රහිත". **B.D:** p: 23: "**unconscious beings**: asañña-satta- are a class of heavenly beings in the fine-material world. p.122: only the one corporality group- eka-vokāra-bhava".
▼**මහානිදාන සූත්‍රයේ** විඥානය පිහිටන ආයතන 2 න් එකක් ලෙස අසංඥසත්වායතනය පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: විඥානස්ථාන.
මූලාශ්‍ර: දීඝ:නි: (2) 2 මහානිදාන සූත්‍රය: 40-41 ඡෙද, පි. 118, EDN: 15 Mahānidāna Sutta: The Great Discourse on Origination, para. 33, p. 169.

▲**අසංවරය**- non-restrain: කය හා සිත සංවරකර නොගැනීම- අහික්මීම අසංවරය ය. මෙය අකුසලයකි, ත්‍රිවිධ දුශ්චරිතයන්ට හේතුවේ. හිරි ඔතප් නැතිවීම අසංවරයට මූලිකවේ. ඉන්ද්‍රිය සංවරයෙන්, වීරිය ඇතිකර ගැනීමෙන් අසංවරබව නැතිකර ගත හැකිය. **බලන්න**: ඉන්ද්‍රිය සංවරය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: 6.1.10 සූත්‍රය, පි.286.
▼**අශ්‍රද්ධාව**, අවදඤ්ඤුතාවය (un-charitableness) හා කුසීතබව නැතිකර ගැනීමෙන් අසංවරය පහවේ. ආරබ්ධ විරිය ඇති පුද්ගලයාට, අසංවරය නැතිකර ගත හැකිය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6) : 10 නිපාතය: 10.2.3.6 තයොධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN:10: Tens,76-6.Incapable, p. 524.
▲**අසත්‍ය**-Untruth: අසත්‍ය- බොරුකීමය, අකුසලයකි. **බලන්න**:

මුසාවාදා.
▲ **අසේඛ-** one beyond training: සේඛ නොවන්නේ අසේඛය. බ්‍රහ්මචරියාව සපුරාගත් උතුමා අසේඛය; රහතන්වහන්සේ හඳුන්වන නමකි. **බලන්න**: සේඛ හා අසේඛ, රහතන්වහන්සේ. **සටහන:** අසේඛශීලය, අසේඛසමාධිය,අසේඛප්‍රඥාව ඇති මහණ (රහතුන්) දෙව්මිනිසුන් අතර ශ්‍රේෂ්ඨවේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (6) 11 නිපාත: අනුස්සතිවග්ග: මොරනිවාප සූත්‍රය.
▼**අසේඛ යනු**: අසේඛ සම්මා දිට්ඨිය -අසේඛ සම්මාවිමුක්තිය ලබාගත් රහතන්වහන්සේ බව මෙහි පෙන්වා ඇත. **අසේඛ ධම්ම** යනු (දස අසේඛිය ධර්ම): අසේඛ සම්මා දිට්ඨිය -අසේඛ සම්මාවිමුක්තිය ය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6) 10 නිපාත:සමණසංඥාවග්ග: 10.3.1.11 හා 10.3.1.12 සූත්‍ර, පි.426.
▼ **අසේඛ විහරනය**: අසේඛ භික්ෂුව සතර සතිපට්ඨානය (සිව් සිවටන්) ඇතිකරගෙන වාසය කලයුතුබව මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: අනුරුද්ධසංයුත්ත: 8.1.5 කන්ටකී සූත්‍රය, පි.94.
▲ **අසතිය හා අසම්ප්‍රජන්‍යය:** පාලි:**අසතාඅසම්පජඤ්ඤං**- lack of mindfulness and clear comprehension: අසතිය යනු සතිය - සිහිය නොමැතිකමය, අමතකවීමය, අසිහියෙන් සිටීමය. අසම්ප්‍රජන්‍යය යනු නුවණ නැතිව කටයුතු කිරීමය, අයෝනිසෝමනසිකාරයෙන් ක්‍රියා කිරීමය.කය පිළිබඳව, ඇතිවන වේදනා ගැන, සිත පිළිබඳව, දහම් කරුණු ගැන අසිහියෙන් කටයුතු කිරීම, සිහිය නොමැතිකමය, සතර සති පට්ඨානයට අනුකූල නොවී වාසය කිරීමය. කය හසුරුවන අන්දම පිලිබඳව සිහිනුවණ නොමැතිව, යහපත් අවබෝධය නොමැතිව සිටීම අසම්ප්‍රජන්‍යයවේ. සතර සතිපට්ඨානය වඩා ගැනීමෙන් මේ අගුණ නැතිකර ගත හැකිවේ**. බලන්න**: සතිසම්ප්‍රජන්‍ය.
▼ **අසම්ප්‍රජන්‍යය යනු** අයෝනිසෝමනසිකාරය නිසා අනුවණ ලෙසින් කටයුතු කිරීමය. සම්ප්‍රජන්‍යය වැඩීමෙන්, අසම්ප්‍රජන්‍යය ප්‍රහීණකර ගත හැකිය. **බලන්න**: සම්ප්‍රජන්‍යය **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: 6.1.8 සූත්‍රය, පි.284.
▼**අසතිය හා අසම්ප්‍රජන්‍යය** ඇතිවීමට මුලිකවන්නේ අයෝනිසෝ මනසිකාරයෙන් කටයුතු කිරීම නිසාය. අසතිය හා අසම්ප්‍රජන්‍යය නිසා ඉන්ද්‍රිය අසංවරය ඇතිවේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත:යමක වග්ග: 10.2.2.1.අවිද්‍යා සූත්‍රය,පි.232, EAN:10: II Pairs: 61.1.Ignorance, p. 517.

▼ **බුදුන් වහන්සේ** අසතිය හා අසම්ප්‍රජන්‍යය පිළිබඳව යහපත් ලෙසින් වදාරා ඇත. ඒ දහම සංඝයා එක්ව, දහමේ චිරස්ථිතිය පිණිස සජ්ජායනා කිරීම සුදුසු යයි සැරියුත් මහා තෙරුන් සංඝයාට උපදෙස් දී ඇත. **මූලාශ්‍ර**: දීඝ.නි: (3):10 සංගිති සූත්‍රය, පි. 372 , EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together, p. 362.

▼**අසම්ප්‍රජන්‍යය ඇතිවිට** අයෝනිසෝමනසිකාරය ඇතිවේ, එසේම මිථ්‍යාදිට්ඨිය ඇතුළු දස අංග සේවනය කිරීමට නැඹුරුවේ. සිතේ අලසබව ඇතිවේ. අසම්ප්‍රජන්‍යය ඇතිවීමට බලපාන්නේ ආරියසේවනය හා දහම ඇසීමට ඇති අකමැත්ත (අරතිය) හා විවේචනය කිරීමට ඇති කැමත්ත (**උපාරම්භ චිත්ත)** ආදී කරුණු නිසාය. මේ කරුණු පහකර ගන්නේ නම් අසම්ප්‍රජන්‍යය නැතිකර සම්ප්‍රජන්‍යය ඇතිකර ගත හැකිවේ. **මූලාශ්‍ර:**

අංගු.නි:(6)10 නිපාත:10.2.3.6.තයොධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN-10: 76-6. Incapable, p. 524.

▲**අසපත්තං**-Without hate: අසපත්තං යනු සතුරු නොවීම, එදිරි නොවීමය. මෛත්‍රිය වැඩිම පිණිස සිත තරහ නොමැතිවිය යුතුවේ: **"මෙත්තං ච සබ්බ ලොකස්මිං- මානසං භාවයෙ අපරිමාණං- උද්ධං අධො ච තිරියං ච- අසම්බාධං අවෙරං අසපත්තං"** **බලන්න**: මෙත්තා සූත්‍රය.
▲**අසමය හා සමය**-Asamaya Samaya : අසමය ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ නුසුදුසු කාලයය. සමය යනු සුදුසු කාලයය. ප්‍රධන් විරිය කරන පුද්ගලයාට අසමය වන්නේ: වයසට යාම (ජරාව), ලෙඩ ඇතිවීම (ව්‍යාධිය), පිඩු සිඟා යෑමට සුකර නොවීම, ජනයා අතර අසමගිය හා සොරබිය, සංඝභේදය. ප්‍රධන් විරිය පිණිස - සමය පිණිස අවශ්‍ය කරුණු: තරුණබව, අල්පාබාධ, පිඩුසිඟා යෑමට මනා පරිසරය තිබීම, ජනයා අතර සමගිය, සංඝයා අතර සමගිය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: 5.2.1.4 අසමය සමය සූත්‍රය, පි.126.

▲**අසමාහිත හා සමාහිත**- Inferior disposition & Superior disposition අසමාහිත ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ පහත් හීන ගති ඇතිබවය. සමාහිත යනු උසස්, යහපත් ගති ඇතිබවය. අසමාහිත ගති ඇති පුද්ගලයෝ එවැනි හීන පුද්ගලයන්ම ඇසුරු කරති. සමාහිත පුද්ගලයෝ, තමන් වැනි උතුම් පුද්ගලයන්ම ඇසුරු කරති. **සටහන**: සමාහිත: බුදුන් වහන්සේ හඳුන්වන නාම පදයකි. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග: ධාතුසංයුත්ත:කම්මපථවග්ග: 2.3.1 අසමාහිත සූත්‍රය, පි.280.
▲**අසම්බාධං**- Without barriers අසම්බාධං- බාධා නොමැතිව. මෛත්‍රිය වැඩිම පිණිස සිත බාධා නොමැතිවිය යුතුවේ. එනම්, අකුසල නොමැති සිත.
"මෙත්තං ච සබ්බ ලොකස්මිං- මානසං භාවයෙ අපරිමාණං- උද්ධං අධො ච තිරියං ච- අසම්බාධං..." **බලන්න**: මෙත්තා සූත්‍රය.
▲**අසත්පුරුෂයා**- Asathpurisa: අසත්පුරුෂයා ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ මිථ්‍යාදිට්ඨිය ඇතුළු දස අංග අනුගමනය කරන පුද්ගලයාය. **බලන්න**: සත්පුරුෂයා. **මූලාශ්‍රය**:සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත: 1.3.5 අසප්පුරිස සූත්‍ර 2කි, පි.60.
▼**අසත්පුරුෂයා ගේ ලක්ෂන**: ඔහු අනුන්ගේ අගුණ ප්‍රචාරකරති, අනුන්ගේ ගුණ නොකියයි, තමාගේ අගුණ සඟවාගනී, තමාගේ ගුණ ප්‍රචාර කරති. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (2) 4 නිපාත:4.2.3.3. අස්ප්පුරිස වධුකා සූත්‍රය, පි.166.
▲**අසත්පුරුෂ දාන**- Asathpurisa dana: සකස් නොකර, ගරුසරු නොමැතිව දෙන අයහපත් දානය අසත්පුරිසදානයය. **බලන්න**: දාන. **මූලාශ්‍රය:**අංගු.නි: (3) 5 නිපාත:තිකන්ඩකවග්ග:5.3.5.7 අසත්පුරිසදාන,පි.300.
▲**අසත්පුරුෂ ධම්ම**-Asathpurisa Dhamma: අසත් පුරුෂ ධම්ම- අසප්පුරිස ධම්ම යනු මිථ්‍යාදිට්ඨිය ආදී දස අංගවලට නැඹුරුවිමය.. **බලන්න**: සත් පුරුෂ ධර්මය.
▲ **අසත්පුරුෂ භූමිය හා සත්පුරුෂ භූමිය:** පාලි: **අසප්පුරිසභූමි, සප්පුරිසභූමි**- plane of the bad person & plane of the good person. අසත්පුරුෂ භූමිය ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, අකෘතඥබව හා අකෘතවේදි බවය. සත්පුරුෂ භූමිය නම් කෘතඥබව හා කෘතවේදි

බවය. (A bad person is ungrateful and unthankful, A good person is grateful and thankful) .**බලන්න**: සත්පුරුෂ හා අසත්පුරුෂ, කෘතඥබව හා අකෘතඥබව. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: සමචිත්තවග්ග: 2.1.4.1 සූත්‍රය, පි.157, EAN: 2: 32.11 Sutta, p.61.

▲ **අස්සුත**-Uninstructed: අස්සුත ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ දහම නොඇසුබවය. අස්සුත පෘතග්ජන යනු දහම නොඇසූ සාමාන්‍ය ලෝකයාය. අසත්පුරුෂ ලෙසින්ද හඳුන්වයි.මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ, කයේ ඇතිවන විවිධ වෙනස්කම් දකින (හටගැනීම, පිරිහීයාම ආදී) සාමන්‍ය ලෝකයා, ඒ ගැන උකටලීව කයෙන් නිදහස්වීමට කැමැත්ත ඇතිබවය. එහෙත්, සිත (මනස, විඥානය) පිළිබඳ කළකිරීමට ඔහුට කැමැත්තක් නැත. එයට හේතුව මමය මගේය යයි සිත අල්වාගෙන ඇතිනිසාය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: අභිසමයසංයුත්ත :මහාවග්ග:අස්සුතවන්තු සූත්‍ර 2කි, පි.170.

▲ **අසද්ධම්ම**-Not Dhamma: එනම් අසත්‍යවූ දහම අනුගමනය කිරීමය. සද්ධර්මය අනුගමනය නොකිරීමය. මෙහිදී අසද්ධම්ම 7ක් පෙන්වා ඇත: 1) අශ්‍රද්ධාව 2-3) හිරි ඔතප්ප නැතිබව 4)අල්පශ්‍රැතබව 5) කුසිතබව 6) අසිහිය (නටසිහිය) 7) ප්‍රඥානැතිබව- දුෂ්ප්‍රඥා. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (4) 7 නිපාත:සමණවග්ග:7.2.4.9 අසද්ධර්ම සූත්‍රය, පි.512.

▲**අසන්තුෂ්ටිය**- No-contentment: අසන්තුෂ්ටිය යනු ලදදෙයින් සෑහීමට පත්නොවීමය. සංඝයා සිව්පසයෙන් සෑහිමට පත්නොවන්නේනම් එය දහම් මගේ දියුණුවට බාධාවකි. මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ අසන්තුෂ්ටිය ප්‍රහීණ කර ගැනීමට සන්තුෂ්ටිය වැඩිය යුතුබවය. **බලන්න**: සන්තුෂ්ටිය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: 6.1.8 සූත්‍රය, පි.284.

▲ **අසිත තවුසා**-Asita Thawusa**:** බෝධිසත්වයන් උපත ලැබූ අවස්ථාවේ, උන්වහන්සේ දැකීමට පැමිණි මේ තවුසා, බෝසතුන්, ඒකාන්තයෙන්ම අනුත්තර වනබව ප්‍රකාශ කළහ. අසිත කාලදේව ලෙසින්ද මෙතුමා හඳුන්වා ඇත. විස්තර පිණිස **බලන්න**: බු.නි: සුත්තනිපාත: මහාවග්ග: 3-11 නාලක සූත්‍රය, පි.232.

▲**අස්තිසුඛය**-Joy of ownership: අස්තිසුඛය, යනු තමන්ට හිමි සම්පත්- ලෞකික සම්පත්නිසා ගිහියන්ට ඇතිවන සතුට- ප්‍රීතියය. **බලන්න**: ගිහිසුඛ.

▲ **අස්මිමානය**: පාලි: **අස්මිමානො**- Ego-conceit- the conceit 'I am' අස්මිමාන යනු මම වෙමි යන මානය, අහංකාරයය, මෙය සංයෝජනයකි, අරහත්වයට පත්වීමෙන් පසු ප්‍රහීණවේ . **බලන්න:** සංයෝජන, මාන. **ශබ්දකෝෂ**: **B.D**: p. 24: "**Asmi-Māna**: 'I am -conceit'- may range from the coarsest pride & self-assertion to a subtle feeling of one's distinctiveness or superiority that persists as the 8th Fetter until the attainment of Arhatship…"

▼**ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය** පිණිස අස්මිමානය පහකරගතයුතුය. **බලන්න**:පහාතබ්බා ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** .නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▼**කායගතා සතිය** වඩා ගැනීමෙන් විපුල කරගැනීමෙන් අස්මිමානය පහවේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න**: කායගතාසතියේ ප්‍රතිලාභ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (11 නිපාත: කායගතාසති වග්ග, පි. 125, EAN:1: Mindfulness Directed to the Body, p.52.

▲ **අස්වැසිල්ල:** පාලි: **අස්සාස**- consolation: අස්වැසිල්ල -සැනසිල්ල

යනු දහමට පිළිපන් පුද්ගලයා (සේඛ), ඵස්ස ආයතන 6 පිලිබඳ යථාබව අවබෝධ කරගැනීමය. එම අස්වැසිල්ල ලබාදෙන මග ආරියඅටමගය. **උතුම් අස්වැසිල්ල** (supreme consolation) යනු ස්පර්-ශ ආයතන 6 ගැන අවබෝධය ලබා උපාදාන රහිතව විමුක්තිය ලැබීමය- අරහත්මගඵල ලැබීමය. **සටහන**: **අස්සාසපත්තො**: එම මගට පිළිපන්පුද්ගලයා උතුම් පුද්ගලයාය සේඛය. **බලන්න**: ESN: note: 273, p. 1560. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4) සළායතන වග්ග: ජම්බුඛාදක සංයුත්ත: 4.1.5 අස්සාස සූත්‍රය හා 4.1.6 පරමස්සාය සූත්‍රය, පි. 504 , ESN: Salayatanasamyutta: IV: 38 Jambukhādaka -saṃyutta: 5 Consolation & Supreme Consolation , p. 1400.

▲**අස්සජි (පස්වග මහණ) තෙර**- Assaji (Pasvaga) Thera: **බලන්න**: උප ග්‍රන්ථය: 1

▲**අස්සජි භික්ෂුව (කිටාගිරිය) –** Bhikkhu Assaji (Kitagiri):**බලන්න**: උප ග්‍රන්ථය:4

▲**අස්සලායන බ්‍රාහමණමානවක**-Assalāyana brahmin student: **බලන්න**: උප ග්‍රන්ථය:3

▲ **අස්සාරෝහගාමිණි** - Assāroha the Cavalry Warrior:**බලන්න**: උප ග්‍රන්ථය:3

▲**අසස්සත**- not eternal: අසස්සත(ආශාශ්වත) යනු සදාකාලික නොවන බව-නිත්‍ය නොවන බවය. ලෝකය නිත්‍ය නොවේ යයි දරන දිට්ඨිය මින් හඟවයි. මෙය බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ අන්‍ය ආගමිකයන් අතර පවැති දිට්ඨි 10න එකකි. මෙයට විරුද්ධ මතය, ශාශ්වත දිට්ඨිය ය. **බලන්න**: දිට්ඨි. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (3) ඛන්ධවග්ග:දිට්ඨිසංයුත්ත: 3.1.10 අසස්සත සූත්‍රය, පි.432.

▲**අසාමන්ත ප්‍රඥාව**: පාලි: **අසාමන්තපඤ්ඤා**- unsurpassed wisdom කිසිවෙකුට මේ ප්‍රඥාව වෙනස් කිරීමට (ඉක්මවා යාමට) නොහැකි ස්වභාවය- අනුත්තර බව ඇති නිසා අසාමන්ත ප්‍රඥාව යයි හඳුන්වයි. **බලන්න**: ප්‍රඥාව.

▼**අසාමන්ත ප්‍රඥාව සම්පූර්ණවීම**: රූපයෙහි, වේදනාවේ, සංඥාවේ, සංඛාරයේ, විඥානයේ (පංච උපාදානස්කන්ධ යේ), ඇසේ හා ජරාව හා මරණයේ පටිනිස්සග්ගානු පස්සනාව වැඩීමෙන් නැවත නැවත එහි යෙදීමෙන් අසාමන්ත ප්‍රඥාව පූර්ණවේ. **"පටිනිස්සග්ගානුපස්සනා ...රූපෙ... වේදනාය... සඤ්ඤාය ... සඞ්ඛාරෙසු... විඤ්ඤාණෙ ...චක්ඛුස්මිං... ජරාමරණෙ පටිනිස්සග්ගානුපස්සනා භාවිතා බහුලීකතා අසාමන්තපඤ්ඤං පරිපූරෙති"**. **අසාමන්ත ප්‍රඥාව යනු කුමක්ද?** සිව්පිළිසිඹියා පිලිබඳ අධිගම කරනලද, ප්‍රත්‍යක්ෂකරන ලද ප්‍රඥාවෙන් දකිනලද අවබෝධය, වෙනත් කෙනෙකුට වෙනස් කලනොහැකිය.එය අසාමන්ත ප්‍රඥාව වේ. **මූලාශ්‍රය**: බු.නි: පටිසම්භිදා 2: ප්‍රඥාවග්ග: 3.1 ප්‍රඥා කථා, පි. 166-178.

▼**සතර ධර්මය (සෝතාපන්න අංග) ඇති පුද්ගලයාට** - සෝතාපන්න ආරියාට අසාමන්ත ප්‍රඥාව ඇතිවේ. එනම්: 1) සත්පුරුෂ සේවනය 2) සද්ධර්ම ශ්‍රවණය 3) යෝනිසෝ මනසිකාරය 4) ධර්මයට අනුකූලව පිළිපැදීම -ධර්මානුධර්ම ප්‍රතිපදාව. **"...ඉමෙ බො භික්ඛවෙ, චත්තාරො ධම්මා භාවිතා බහුලීකතා අසාමන්තපඤ්ඤාතාය සංවත්තනතිති"** (these four things, when developed and cultivated lead to the unsurpassed wisdom). **බලන්න**: සතර ධර්මය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග:

සෝතාපන්න සංයුත්ත:11.7.4 අසාමන්ත ප්‍රඥා සූත්‍රය, පි. 280, ESN: 55: Sotapatthisamyutta: Greatness of Wisdom, p. 2261

▼**කායගතා සතිය වැඩීමෙන්,** විපුල කරගැනීමෙන් අසාමන්ත ප්‍රඥාව ඇතිවේ (Mindfulness directed to the body...when developed and cultivated, leads to the unsurpassed wisdom). **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 1 නිපාත: **කායගතාසති වග්ග**, පි. 125 EAN:1: Mindfulness Directed to the Body, p.52 .

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1.** වෙනත් කෙනෙක් විසින් යටපත් කිරීමට නොහැකි පුද්ගලයා ' අසාමන්ත' ය. ඔහුට ඇති නුවණ **අසාමන්තපඤ්ඤා** ය. අර්ථධර්ම නිරුක්ති ප්‍රතිභාණාදි ධර්මයන් දත් හෙයින් ඔහුව වෙනත් කෙනෙකුට මැඩලන්නට නො හැකිය"
https://pitaka.lk/dhammapada/ss/katha-28.html

▲ **ආසයඅනුසය ඤාණය**-Asaya anusaya nana: ආසයඅනුසය ඤාණය, තථාගතයන් සතු නුවණකි. **බලන්න**: තථාගත දසබල. **සටහන:** පටිසම්භිදාවේ මෙසේ දක්වා ඇත: "...තථාගතයන් තෙමේ සත්වයන්ගේ ආසය (සන්තානය- ඔවුන් තුල ඇති විවිධ දිට්ඨි ආදිය) දැනගනී, අනුසය (සිත තුල ඇති කාම රාග ආදීවූ සප්ත අනුසය) දැනගැනී, පෙර කම්ම ආදීවූ චරිතය (පින්ඇතිබව, නැතිබව ආදී) දැනගැනී, අධිමුක්තිය- ඔවුන් තුල ඇත්තේ හීන අදහස්ද, උසස්-ප්‍රණීත අදහස්ද ආදීවූ දැනගැනී...". **බලන්න**: අනුසය. **මූලාශ්‍රය:**ඛු.නි:පටිසම්භිදා 1:ඤාණකථා: 69 ආශයානුශය ඥානය, පි.252.

▲ **ආස්වාදය, ආදීනවය, නිස්සරණය**-gratification, danger, escape දහම් කරුණු පිලිබඳව ඇති ආස්වාදය, ඒවායේ ආදීනවය හා ඒවායෙන් මිදීම- නිස්සරණය පිලිබඳ යහපත් අවබෝධය ලැබීම ආධ්‍යාත්මික වැඩිමට උපකාරවේ. ආස්වාදය යනු කාමවස්තුන් පිලිබඳ ඇති රාගය ය, එම වස්තුන් ලෝකදහමට අනුව වෙනස්වීම් වලට -විපරිනාමයට ලක්වීම නිසා ඇතිවන දුක ආදිනවයය, ඒවා පිලිබඳ නියම ස්වභාවය, අවබෝධකරගැනීම නිස්සරණය ය- සසරින් නිදහස්වීමය. සියලු දහම් පිළිබඳව මේ ක්‍රමයට බැලීමෙන් ප්‍රඥාව ඇතිකර ගත හැකිවේ.

▼**පංච උපාදානස්කන්ධය පිලිබඳ** ආස්වාදය, ආදීනවය හා නිස්සරණය 1) **රූපය-කය** නිසා කෙනෙකුට යම් සුවයක් සොම්නසක් ඇතිවන්නේ නම් එය රූපයේ ආස්වාදයය. 2) රූපයේ වෙනස්වීම, විපරිනාමය නිසා කෙනෙකුට ඇතිවන දුක දොම්නස රූපයේ ආදීනවය ය. 3) රූපය කෙරේ ඇතිවූ ආසාව, රාගය (ධර්ම අවබෝධයෙන්- යථාබව දැකීමෙන්) නැතිවී පහවී ගියේ නම් එය රූපයේ නිස්සරණය ය. (එලෙස සෙසු ස්කන්ධ: වේදනාව, සංඥාව, සංඛාර හා විඥානය පිළිබඳව බැලිය යුතුවේ) 4) ඇසින් දකින රූප, කණින් අසන ශබ්ද, නාසයෙන් විඳින සුවඳ, දිවෙන් විඳින රස, කයෙන් විඳින පහස හා සිතින් සිතන සිතුවිලි පිළිබඳව කෙනෙකුට ඇතිවන සතුට, සොම්නස සයඉන්ද්‍රිය නිසා ඇතිවන ආස්වාදයය. 5) එම ආස්වාදය වෙනස්වීම, නැතිවීම නිසා ඇතිවන දුක සයඉන්ද්‍රිය නිසා ඇතිවන ආදිනවය ය. 6) සය ඉන්ද්‍රිය නිසා ඇතිවූ රාගය, ඇල්ම නැතිවී පහවී ගියේ නම් එය සයඉන්ද්‍රියේ නිස්සරණය ය. යම් දිනක සත්ඥයෝ පංචඋපාදානස්කන්ධය, සය ඉන්ද්‍රියයන් පිළිබඳව යථාබව (අනිත්‍ය, දුක, අනාත්ම) අවබෝධකරගත්විට, ඒවාට නො ඇලිමෙන් විමුක්තිය ලබති. **සටහන: *** උපාදානස්කන්ධ පහේ හා ඉන්ද්‍රිය සයේ ආස්වාදයක් නොමැතිනම් සත්ඥයෝ ඒවාට නො ඇලේ, ඒවායේ වෙනස්වීමක් ඇති නිසා (අනිත්‍යබව) සත්ඥයෝ ඒවා ගැන කලකිරේ,

ඒවායෙන් මිදීමට ක්‍රමයක් ඇතිනිසා සත්ත්වයෝ ඉන් මිදේ. **පංච උපාදානස්කන්ධය හා ආධ්‍යාත්මික ආයතන 6 පිළිබඳ යථාභූත ඥානය පහළවීමෙන් තමන්වහන්සේට ඥානදස්සනය පහළවී විමුක්තිය සාක්ෂාත්වූබව බුදුන් වහන්සේ මේ සූත්‍රවල දී පෙන්වා වදාළහ. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (3): බන්ධසංයුත්ත**: අස්සාද සූත්‍ර** 1, 2, 3, පි. 78, ESN:22: Khandasamyutta: Gratification 1,2,3, p. 1022, සංයු.නි (4) සළායතන වග්ග: නො වෙ අසසාද සූත්‍ර 2, පි.46, ESN: 35: Salāyatanasamyutta: Sutta: 17.5, 18.6, p.1223.

▼**ආස්වාදය ආදීනවය** හා නිස්සරණය අවබෝධය සම්බෝධිය ලැබීමය. අභ්‍යන්තර සයඉන්ද්‍රියයන් හා බාහිර ආයතන සය පිළිබඳ ආස්වාදය ආදීනවය හා නිස්සරණය තතුලෙසි න් අවබෝධ කරගැනීම සම්බෝධිය ලැබීමට පදනම්වූ බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වාඇත. **සටහන:** සංයු.නි: බන්ධසංයුත්ත:**භාරවග්ග සූත්‍ර**: බෝසතුන් මේ කරුණු පිළිබඳ ආවර්ජනය කිරීම විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සළායතන වගග: සූත්‍ර 1.2.1, 1.2.2, 1.2.3,1.2.4, පි. 40, ESN: 35: Salāyatana samyutta: Suttas: 13.1, 14.2, 15.3, 16.4, p. 1222.

▼**අභ්‍යන්තර ආයතන 6 හා බාහිර ආයතන 6 පිළිබඳ** ආස්වාදය දුක ඇතිකරයි මේ ආයතන 12 පිළිබඳව කෙනෙක් සතුටුවන්නේ (අභිනන්දනය) නම්, ඒවා තමාගේ යයි පිළිගන්නේනම් හෙතෙම දුක ඇතිකර ගනී යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. එහෙත් නුවණින් එම ආයතන පිළිබඳව යථා අවබෝධය ලබාගන්නා පුද්ගලයා දුකින් මිදුනකෙනෙකි. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සළායතන වගග: අභිනන්ද සූත්‍ර 2 , පි.52, ESN: 35: Salāyatanasamyutta: Suttas 2 :19.7 & 20.8, p. 1224.

▲**ආසිවිෂෝපම පුද්ගලයෝ** - Persons with venom :ආසිවිෂම යනු පොළොගා වැනි විසකුරු සර්-පයන්ය. එවැනි විෂ සහිත පුද්ගලයෝ මේ ලෝකයේ සිටිති: 1) එක් පුද්ගලයෙක් නිතරම තරහගනී, එහෙත්, ඒ තරහ ඉක්මනින්ම නැතිවී යයි. 2) එක් පුද්ගලයෙක් නිතර තරහ නොගනී, එහෙත්, තරහ ගත්විට එය බොහෝ කාලයක් පවතී. 3) එක් පුද්ගලයෙක් නිතරම තරහගනී, ඔහුගේ තරහ බොහෝ කාලයක් පවතී 4) එක් පුද්ගලයෙක් තරහ ගන්නේ බොහෝ කලාතුරකිනි, ඔහුගේ තරහ ඉක්මනින්ම නැතිවී යයි. **සටහන:** සංයු.නි**: වේදනා සංයුත්තයේදී**, බුදුන් වහන්සේ, කය සකස්වී ඇති සතර මහා ධාතුව විසකුරු පොළොගුන් 4 දෙනක් ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **උපමාව:** විසකුරු පොළෝගුන්: උපග්‍රන්ථය: 5 **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත:4.3.1.10. ආසිවිස සූත්‍රය, පි. 238, EAN:4: 110.10 Vipers, p. 188, සංයු.නි: (4): වේදනාසංයුත්ත: 19 ආසිවිසවග්ග: 1 ආසිවිසෝපම සූත්‍රය, පි. 365, ESN: Vedana samyutta: IV: 238.1 The simile of the vipers, p. 1314.

▲ **ආස්‍රව හා ආස්‍රව ක්ෂය කිරීම**: පාලි: **ආසව, ආසවක්ඛය**-taints (corruptions) & The destruction of the taints:ආස්‍රව (ආශ්‍රව-ආසව) යනු සිත කෙළෙසන කරුණුය. ආස්‍රව 4කි: කාම ආස්‍රව, භව ආස්‍රව, දිට්ඨි ආස්‍රව හා අවිද්‍යා ආස්‍රව.**ආස්‍රව ක්ෂයකිරීම** (ආසවක්ඛය) යනු සියලු උපාදාන වලින් මිදීමය. **ක්ෂීණාසව**: සියලු ආසව යන්ගෙන් මිදුන උතුමා, රහතන්වහන්සේ හඳුන්වන නාම පදයකි. සූත්‍ර දේශනා වල බොහෝ තැන්හි දී ආසව 3 ක් පෙන්වා ඇත: කාම, භව, අවිද්‍යා, සමහර අවස්ථාවල දිට්ඨි ආසව සිව් වැන්න ලෙසින් ද පෙන්වා ඇත. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ**: පි. 145: **"ආසව**: කාම ආස්‍රව, භව ආස්‍රව, දෘෂ්ටි ආස්‍රව හා

අවිද්‍යා ආස්‍රව යන සතරය: **ආසවක්ඛය:** ආස්‍රව ක්ෂය කිරීම, නිවන", පි.267: **ඛීණාසව:** කෂිණාශ්‍රව, රහත්" **B.D:** p.53: **"āsava:** influxes, cankers, taints, corruptions, intoxicant biases…list of 4: canker of sense desire, desiring eternal existence, wrong views & ignorance … **āsavakkhaya:** the destruction of cankers through clinging no more… Khīṇāsava: One whose is canker free…"

▼**ආසව ක්ෂයකර,** ස්වයංඅභිඥාව ඇතිව, චේතෝ විමුක්තිය හා ප්‍රඥාවිමුක්තිය ලබා සසරින් එතරව, උතුම් බිමේ ස්ථිරව නැගී සිටින බ්‍රාහ්මණ ලෙසින්ද, ඛීණාසව රහතුන්, ලෙසින්ද බුදුන් වහන්සේ හඳුන්වා ඇත. **"...පුග්ගලො තිණ්ණො පාරගතො ථලෙ තිට්ඨති බ්‍රාහ්මණො"** (with the destruction of the taints, some person has realized for himself with direct knowledge, in this very life, the taintless liberation of mind, liberation by wisdom, and having entered upon it, he dwells in it. This is called the person who has crossed over and gone beyond, the brahmin who stands on high ground) **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.1.1.5 අනුසෝත සූත්‍රය, පි. 34 ,EAN:4: 5.5 Along with the Stream, p. 148.

▼ **ආස්‍රව ක්ෂය කිරීමේ නුවණ**: මේ නුවණ පහළවන්නේ අරහත්වයට පත්වෙන අවස්ථාවේදිය. මෙය ත්‍රිවිධ ඥාණ යන්ගෙන් එකකි, සය අභිඥාවන්ගෙන් එකකි . ආසවක්ඛය- අපණ්ණක පටිපදාව ලෙසින් ද බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත.**බලන්න**: ත්‍රිවිධ ඥාණ, අපණ්ණක ධර්මය හා පටිපදාව. ආසව ක්ෂය කිරීමේ නුවණ සච්ඡිකාතබ්බ ධම්ම- සාක්ෂාත් කර ගත යුතු දහමකි. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): **11** දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▼**ආසවක්ෂය** නුවණ: තුන් ඉන්ද්‍රිය වශීකර ගැනීමෙන ලබන ප්‍රඥාව ආසවක්ෂය නුවණය. **මූලාශ්‍ර**: ඛු.නි: පටිසම්භිදා 1: ඥානකතා: 55: ආසවක්ෂය ඥානය**,** පි. 240.

▼ **සසර ගමන දික්කරන ආස්‍රව:** කාම ආස්‍රව, භව ආස්‍රව, අවිද්‍යා ආස්‍රව (taint of sensuality, the taint of existence, the taint of ignorance). **මූලාශ්‍ර**: දීඝ.නි: (3): 10 සංගිති සූත්‍රය- ඡෙදය 10, පි. 380, EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together- section 10, p. 366.

▼ **රාගවිනය** දෝසවිනය මෝහවිනය (රාගය දෝසය හා මෝහය නැතිකර ගැනීම) යනු නිවන් ධාතුවය. **ආසවක්ඛය** - ආස්‍රව ක්ෂය කරගැනීම පිළිබඳව එසේ කතා කරනු ලැබේ ය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: **"...නිබ්බානධාතුයා ඛො එතං, අධිවචනං රාගවිනයො දොස විනයො මොහවිනයොති. ආසවානං ඛයො තෙන වුච්චතීති..."** **සටහන:** අටුවාවට අනුව: රාග ආදීවූ කෙළෙස් පහකර ගැනීම- ආසවක්ඛය, අසංඛත වූ , අමතවූ නිබ්බාන ධාතුව හඳුන්වන ආකාරයකි. සියලු කෙළෙස් විනාශ කිරීම අරහත්වය ලැබීමය. **බලන්න**: ESN: Note: 15, p. 2390. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1):මග්ගසංයුත්ත: 1.1.7 දුතිය භික්ෂු සූත්‍රය,පි.40, ESN: 45: Magga samyutta: Connected discourses on the Path: 6 .6 A certain bhikkhu-2, p. 1610.

▼**ආස්‍රව ඇතිවීමට හේතුව** (ප්‍රත්‍ය) පහසය. එය පිරිසිඳ (පරිඥෙයා ධම්ම) දැන ගත යුතු දහමකි. **බලන්න**: ස්පර්ශය, පරිඥෙයා ධම්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▼**ආධ්‍යාත්මික පංචඉන්ද්‍රිය** යහපත් ලෙස වඩාගැනීමෙන්, පරිපූර්-ණ කරගැනීමෙන් ආසව ක්‍ෂය කර ගත් භික්ෂුව, චිත්ත විමුක්තිය, ප්‍රඥා විමුක්තිය, තමන් විසින් පසක් කර මේ ජීවිතයේදීම නිවන ලබා වාසය කරන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි : (5-1): මහාවග්ග: ඉන්ද්‍රිය සංයුත්තය: 4.2.10. ආසවක්ඛය සූත්‍රය, පි. 390, ESN: 48: Indriya samyutta: 20.10, Destruction of the Taints,p, 1946.

▼**ආස්‍රව නැතිකිරිමේ ප්‍රතිපදාව**-Method of destruction of the taints ආස්‍රව නැතිකිරීම හෙවත් **ආසවක්ඛය** පිණිස කරුණු 10ක් නිතර භාවිතා කරමින් දියුණු කරගත යුතුයයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: **"...දසඉමෙ භික්ඛවෙ ධම්මා භාවිතා බහුලිකතා ආසවානං ඛයාය සංවත්තතනති..."** එනම්, සම්මා දිට්ඨිය මුල්කරගත් අංග 10 කින් යුක්ත නිවරදි මග සාක්ෂාත් කරගැනීමය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාතය: 10.3.2.10 ආසවක්ඛය සූත්‍රය, පි.458, EAN:10: 121.10 Taints , p. 547.

▼ **ආස්‍රව කෙරෙහි නිබිද්දාව ඇතිකරගැනීම**: ඒ සඳහා ඇති පිළිවෙත 6 ආකාරය: 1) **ආස්‍රව දත යුතුය-** taints should be understood**:** ආස්‍රව 3කි: කාම ආස්‍රව, භවආස්‍රව, අවිද්‍යාආස්‍රව. 2) **ආස්‍රවයන්හි නිදාන සම්භවය (උත්පත්ති කරුණ) දත යුතුය** (the source and origin of taints should be understood) නිදාන සම්භවය අවිද්‍යාවය. 3**) ආස්‍රවයන්හි විවිධත්වය** (වෙමත්තතාව) දත යුතුය (the diversity of taints be understood) නිරයගාමිණි ආස්‍රව, තිරිසන්යෝනි ගාමිණි ආස්‍රව, ප්‍රේතවිෂයගාමිණි ආස්‍රව මනුෂ්‍යලෝක ගාමිණිආස්‍රව, දේවලෝකගාමිණි ආස්‍රව. 4) **ආස්‍රවයන්හි විපාකය දත යුතුය** (the result of taints should be understood) අවිද්‍යාගත සත්වයා, එමගින් හටගන්නා පුණ්‍ය භාගිය හෝ අපුණ්‍ය භාගිය හෝ ආත්මභාවයක් ලබයි. (One immersed in ignorance produces a corresponding individual existence, which may be the consequence either of merit or demerit). 5) **ආස්‍රවයන්හි නිරෝධය දත යුතුය** (the cessation of taints should be understood) අවිද්‍යාවේ නිරෝධය, **ආස්‍රව** නිරෝධයය. 6) **ආස්‍රවනිරෝධගාමිණි ප්‍රතිපදාව දත යුතුය දත යුතුය** (the way leading to the cessation of taints should be understood) එනම්, ආරියඅටමගය. මේ කරුණු 6 යහපත් ලෙසින් දන්නා ආරිය ශ්‍රාවකයා, නිබ්බෙදික බ්‍රහ්මචරියාවවු ආස්‍රවනිරෝධය දන්නේය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: 6.2.1.9 නිබ්බේධිකසූත්‍රය,පි.220,EAN:6: 63.9 Penetrative,p.355.

▼ **ත්‍රිවිධ ආස්‍රව** (කාම, භව, අවිද්‍යා) මැනවින් අවබෝධ කර ගැනීමට, ඒවා ප්‍රහිණය කරගැනීමට ආරිය අටමග යහපත් ලෙසින් අවබෝධ කරගත යුතුවේ. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මග්ගසංයුත්ත: 1.13 ආසව සූත්‍රය, පි.154, ESN: Magga samyutta: 163.3 Taints, p. 1708, සංයු.නි: (4): සළායතන වග්ග: ජම්බුඛාදක සංයුත්ත: 4.1.8 **ආසව සූත්‍රය**, පි. 506 , ESN: Salatatanasamyutta: IV: 38 Jambukhādaka saṃyutta: 8 Taints, p. 1403.

▼**සිව්ජාන සමාපත්ති ලැබීම ආසව ක්‍ෂය කරගැනීම පිණිසවේ**: සිව්ජාන සමාපත්ති ලබා සිත පිරිසුදු වූවිට, නිමල වූවිට, මුදුවූ විට ආස්‍රව පහ කරගැනීම පිණිස නුවණ ඇතිවේ. එනම්: චතුසත්‍ය සහමුලින්ම අවබෝධ වීමය : මේ දුකය, මේ දුක ඇතිවීමය, මේ දුක නැති කරගැනීමය, මේ දුක නැති කරගැනීමේ මගය. එමගින් **ආසවක්ඛය** සිදුවේ ය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (2): 2.1.1 කන්දරක සූත්‍රය පි. 18, EMN: 51:

Kandaraka Sutta, p. 425

▼ **ආස්‍රව ක්ෂය කිරීමෙන් ලැබෙන බල**-Powers that gains from destructing taints: එක් සමයක බුදුන්වහන්සේ, ආස්‍රව ක්ෂය කරගැනීමෙන් භික්ෂුවකට ඇති බල පිළිබඳව සැරියුත් මහා තෙරුන් විමසූහ: **"...කති නි ඛො සාරිපුත්ත ඛීණාසවස්ස භික්ඛු නො බලානි, යෙහි බලෙහි සමන්නාගතො ඛීණාසවො භික්ඛු ආසවානං ඛයං පටිජානාති 'ඛීණා මේ ආසවා ති"** "සාරිපුත්‍රයෙනි, යම් බලයන්ගෙන් සමන්වාගත ක්ෂිණාශ්‍රව මහණ : ' මගේ ආස්‍රවයෝ නැතිවි ය' යි ආස්‍රව යන්ගේ ක්ෂය වීම ගැන හිමිකම් පවසන්නේ නම් ඔහුට ඇති බල කුමක්ද?' සැරියුත් තෙරුන් වහන්සේ, ආස්‍රව ක්ෂයකළ භික්ෂුවකට බල 10 ක් ඇත (අසේබබල) යයි මෙසේ පෙන්වා ඇත: 1) ඒ මහණ හට, සියලු සංස්කාර ධම්ම අනිත්‍යබව, ඇති සැටියෙන්, සම්මා ප්‍රඥාවෙන් යහපත් ලෙසින් දැකිමේ හැකියාව ඇත: **"... ඛීණාසවස්ස භික්ඛුනො අනිච්චතො සබ්බ සඛ්ඛාරා යථාභූතං සම්මාපඤ්ඤාය සුදිට්ඨා හොන්ති..."** 2) ඒ මහණහට කාම ආස්‍රවයන්, ගිණිඅඟුරු වලක් මෙන් දුක් ඇති කරන බව, ඇති සැටියෙන්, සම්මා ප්‍රඥාවෙන් යහපතේ ලෙසින් දැකිමේ හැකියාව ඇත: **"...ඛීණාසවස්ස භික්ඛුනො අඞ්ගාරකාසුපමා කාමා යථාභූතං සම්මා පඤ්ඤාය සුදිට්ඨා හොන්ති..."..."** 3) ඒ මහණ, නිරන්තරයෙන්ම විවේක සුවය ප්‍රිය කරයි, විවේකයට නැඹුරුවේ, නෙක්කම්ම සුවයට කැමතිවේ. ඔහු සියලු කෙළෙස් අහවර කොට ඇත: **"...ඛීණාසවස්ස භික්ඛුනො විවෙකනිනනං චිත්තං හොති විවෙකපබ්භාරං වවකට්ඨං නෙක්කම්ම මාභිරතං ව්‍යන්තීභූතං සබ්බසො ආසවට්ඨානීයෙහි ධම්මෙහි..."** 4) ඒ මහණහට මැනවින් සතර සතිපට්ඨානය පිහිටුවා ගැනීමේ හැකියාව ඇත: **"...ඛීණාසවස්ස භික්ඛුනො චත්තාරො සතිපට්ඨානා භාවිතා හොන්ති සුභාවිතා..."**. 5) ඒ මහණහට,මැනවින් සතර සම්‍යක් ප්‍රධාන විරිය පිහිටුවා ගැනීමේ හැකියාව ඇත: **"...ඛීණාසවස්ස භික්ඛුනො චත්තාරො සම්ම ප්පධානා භාවිතා හොන්ති සුභාවිතා..."** 6) ඒ මහණහට, මැනවින් සතර ඉද්දිපාද පිහිටුවා ගැනීමේ හැකියාව ඇත: **"...ඛීණාසවස්ස භික්ඛුනො චත්තාරො ඉද්ධිපාදා භාවිතා හොන්ති සුභාවිතා..."** 7) ඒ මහණ හට, මැනවින් පංච ඉන්ද්‍රිය ධම්ම පිහිටුවා ගැනීමේ හැකියාව ඇත: **"...ඛීණාසවස්ස භික්ඛුනො පඤ්චින්ද්‍රියානි භාවිතා හොන්ති සුභාවිතා..."** 8) ඒ මහණහට, මැනවින් පංචබල ධම්ම පිහිටුවා ගැනීමේ හැකියාව ඇත: **"...ඛීණාසවස්ස භික්ඛුනො පඤ්චබලානි භාවිතා හොන්ති සුභාවිතා..."** 9) ඒ මහණහට, මැනවින් සප්ත බොජ්ඣංග ධම්ම පිහිටුවා ගැනීමේ හැකියාව ඇත: **"...ඛීණාසවස්ස භික්ඛුනො සත්ත බොජ්ඣඞ්ගා භාවිතා හොන්ති සුභාවිතා..."** 10) ඒ මහණහට, මැනවින් ආරිය අටමග පිහිටුවා ගැනීමේ හැකියාව ඇත: **"...ඛීණාසවස්ස භික්ඛුනො අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො භාවිතා හොන්ති සුභාවිතා..."** **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.2.4.10. ඛීණාස්‍රවබල සූත්‍රය,පි.331, EAN:10: 90.10. Powers, p. 531.

▼**ආස්‍රව සංවර කරගැනීම** -restraint of all the taints: ආස්‍රව සංවර කරගැනීමේ ක්‍රමය**: සබ්බාසව සංවරපරියාය** ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. යෝනිසෝමනසිකාරය හා අයෝනිසෝමනසිකාරය, නුවණින් දකිනා පුද්ගලයාට ආස්‍රව පහකර ගත හැකිය: කෙනෙක් අයෝනිසෝමනසිකාරයෙන් කටයුතු කරනවිට ඇති නොවූ ආස්‍රව ඇති වේ, ඇතිවී ඇති ආස්‍රව වැඩේ. යෝනිසෝ මනසිකාරයෙන් කටයුතු

කරනවිට ඇති නොවූ ආස්‍රව ඇති නොවේ, ඇතිවී ඇති ආස්‍රව පහවේ. **ආස්‍රව සංවර කරගැනීමේ ක්‍රමවේදය:** 1) දැකීමෙන් 2) සංවරවීමෙන් 3) භාවිතා කිරීමෙන් 4) ඉවසාදරා ගැනීමෙන් 5) වැළකීමෙන් 6) අස්කර දැමීමෙන් 7) දියණු කර ගැනීමෙන්. **"...අත්ති භික්ඛ'වෙ ආසාවා දස්සනා පහාතබ්බා, අත්ති ආසාවා සංවරා පහාතබ්බා, අත්ති ආසාවා පටිසෙවනා පහාතබ්බා, අත්ති ආසාවා අධිවාසනා පහාතබ්බා, අත්ති ආසාවා පරිවජ්ජනා පහාතබ්බා අත්ති ආසාවා විනොදනා පහාතබ්බා, අත්ති ආසාවා භාවනා පහාතබ්බා"**. 1) නුවණින් **දැකීමෙන් ආස්‍රව පහකර ගැනීම**: යෝනිසෝමනසිකාරයෙන් කටයුතු කිරීම. එමගින් ආස්‍රව ඇතිවන දේ ගැන අවධානය නොකර සිටීමෙන් නූපන් ආස්‍රව ඇති නොවේ උපන් ආස්‍රව නැතිවේ. **සටහන:** දැකීම-දස්සන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සෝතාපන්න මග නුවණ ඇතිව පහ කලයුතු දේ පහකර ගැනීම හා වඩා ගත යුතු දේ වඩා ගැනීමට නුවණ තිබීමය. 2) **සංවරවීමෙන් ආස්‍රව පහකර ගැනීම:** නුවණින් යුතුව සය ඉන්ද්‍රිය සංවර කර ගැනීම මගින්, කෙළෙස්, සන්තාපය ආදී අයහපත ඇති කරන දේ වලකා ගැනීමට හැකිවේ. 3) **භාවිතා කිරීමෙන් ආස්‍රව පහකර ගැනීම:** (සේවනය කිරීම, පරිහරණය): නුවණින් සලකා සිව්පස (four requisites) භාවිතා කිරීමෙන් කෙළෙස්, සන්තාපය ආදී අයහපත ඇති කරන දේ වලකා ගැනීමට හැකිවේ. 4) **ඉවසාදරා ගැනීමෙන් ආස්‍රව පහකර ගැනීම:** නුවණින් සලකා අහිතකර දේශගුණ, මැසි මදුරු ආදී සතුන්ගෙන් වෙන උවදුරු, අනුන්ගේ කටුක, පරුෂ වචන, දරුණු කායික වේදනා ඉවසා ගැනීමෙන් කෙළෙස්, සන්තාපය ආදී අයහපත ඇති කරන දේ වලකා ගැනීමට හැකිවේ. 5) **වැළකීමෙන්** (දුරු කිරීමෙන්) **ආස්‍රව පහකර ගැනීම:** නුවණින් සලකා පීඩා කරදර ඇති කරන දේ, දහම් ජීවිතයට බාධා පමුණුවන දේ (චණ්ඩ සතුන් සර්-ප, නුසුදුසු ස්ථාන, පාප මිත්‍රයන් ආදී) වලකා ගැනීමෙන් කෙළෙස්, සන්තාපය ආදී අයහපත ඇති කරන දේ වලකා ගැනීමට හැකිවේ. **6) අස්කර දැමීමෙන්** (ඉවත දැමීමෙන්) **ආස්‍රව පහකර ගැනීම:** නුවණින් සලකමින් සිතේ යම් අකුසල සිතක් ඇතිවේ නම් (උපන් කාම , ව්‍යාපාද, හිංසා ආදීවූ ලාමක අකුසල) ඒවා වහා ඉවත දමයි, බැහැර කරයි, නැවත පැන නො නැගීමට කටයුතු කරයි. එලෙස කටයුතු කිරීමෙන් කෙළෙස්, සන්තාපය ආදී අයහපත ඇති කරන දේ වලකා ගැනීමට හැකිවේ. 7) **දියණු කර ගැනීමෙන්** (වඩා ගැනීමෙන්- භාවනාවෙන්) **ආස්‍රව පහකර ගැනීම:** නුවණින් සලකමින් විවේකය...විරාගය... නිරෝධය ඇසුරු කළ නිවනට නැඹුරුවූ සප්තබොජ්ඣංග දහම දියුණු කරගනි. බොජ්ඣංග දියුණුවීම නිසා කෙළෙස්, සන්තාපය ආදී අයහපත ඇති කරන දේ වලකා ගැනීමට හැකිවේ. **සටහන:** අටුවාවට අනුව ආසව විධි 5 කින් සංවර කළ හැකිය: ශීලය, සතිය, අවබෝධය-ඥානය,වීරිය හා ඉවසීම (virtue, mindfulness, knowledge, energy, and patience. **බලන්න**: EMN: note: 32, p. 1065 **මූලාශ්‍ර:** ම.නි: (1): 1.1.2 **සබ්බ ආසව සූත්‍රය**, පි. 38, EMN:2 Sabbāsava Sutta- All the Taints, p. 73

▼ **ආරිය ශ්‍රාවකයා** හට, ආස්‍රව පිළිබඳව මනා අවබෝධය ඇතිවීම මගින් ඔහු සම්මා දිට්ඨියට පැමිණේ. අවිද්‍යාව ඇතිවීම, ආස්‍රව ඇතිවීමට හේතුවේ. අවිද්‍යාව පහවූ විට ආස්‍රව පහවේ. ආස්‍රව නැතිකරගැනීමේ මග ආරිය අට මගය. **සටහන:** අවිද්‍යාව නිසා ආස්‍රව ඇතිවේ, එසේම, අවිද්‍යා ආස්‍රවය නිසා අවිද්‍යාව ලෝකයේ පවතී. මේ පිළිබඳව අටුවාව දක්වා ඇත්තේ: යම්කිසි භවයක ඇති අවිද්‍යාව- මෝහය පැවතීමට පෙර භවයක

පැවති අවිද්‍යාව බලපායි. මෙහිදී සිහිපත් කරගත යුත්තේ අවිද්‍යාව ආරම්බවූ පළමු ස්ථානයක් දැකිය නොහැකි බවය, සංසාරයේ මුල් පටන් ගැනීම අවබෝධ කල නොහැකි බවය **බලන්න**: EMN: note: 132, p. 1076. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (1): 1.1.9 සම්මා දිට්ඨි සූත්‍රය, පි. 130, EMN: 9: Sammādiṭṭhi Sutta- Right View, p. 121.

▼ **ආස්‍රව වැඩිවීම හා පහවීම: ආස්‍රව වැඩිවවන අන්දම:** 1) පසුතැවිලි වීමට (කුක්කුසය) නුසුදුසු කරුණු ගැන පසුතැවිලිවිම හා පසුතැවිලිවිමට සුදුසු කරුණු ගැන පසුතැවිලි නොවීම 2) තමන්ට නොකැප දෙය කැපයයි ගැනීම, තමන්ට කැප දෙය නොකැපයයි ගැනීම 3) අනාපත්තිය (නිවැරදී දේ) ගැන ආපත්ති (වැරදි) සංඥා ඇතිවීම, ආපත්තිය ගැන අනාපත්ති සංඥා ඇතිවීම 4) අධම්මය, ධම්මය සේ ගැනීම, ධම්මය අධම්මය ලෙසින් ගැනීම.5) අවිනය, විනයය සේ ගැනීම, විනය අවිනය සේ ගැනීම. **ආස්‍රව පහවන අන්දම:** ඉහතකී ආකාර 5 ගැන නුවණින් සලකා ඒ අනුව කටයුතු නොකරන පුද්ගලයාගේ ආස්‍රව නොවැඩේ. **බලන්න**: බාලයා හා පණ්ඩිතයා **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (1) 2 නිපාත: බාලවග්ග: සූත්‍ර, පි.200.

▼ **අතිරේක සූත්‍ර:** සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්ත:2.3.6 ඛයසූත්‍රය, පි.204.

▲**ආසෙවිතබ්බ ධම්ම හා නසෙවිතබ්බ ධම්ම-** Dhamma to be pursued & Dhamma not to be pursued: ආසෙවිතබ්බ ධම්ම- සෙවිය යුතු දහම - නොනවත්වාම කරගෙන යායුතු කුසල ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ සම්මා දිට්ටිය සහිත දස ධම්මයය. නසෙවිතබ්බ ධම්ම- නොසෙවිය යුතු දහම නම් මිථ්‍යාදිට්ඨිය ඇති වැරදි මගය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: අරියවග්ග: 10.3.5.6. ආසෙවිතබ්බ සූත්‍රය,පි. 476.

▼ **ආසෙවිතබ්බ ධම්ම (**කරගෙන යායුතු- එළවා ගතයුතු දහම) නම් දස කුසලයේ යෙදීමය. අනාසෙවිතබ්බ ධම්ම- එළවා නොගතයුතු - නොකළ යුතු දහම නම් දස අකුසලයේ යෙදීමය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාතය: 10.4.4.6 ආසෙවිතබ්බ ධම්ම සූත්‍රය, පි. 540, EAN: 10: 194, p. 556.

▲ **අසිපත් ගස් නිරය**-Hell of Sword trees: බියකරු කම්ම විපාක ඵල දෙන තැනකි. කඩු වැනි කොල නිසා අත් පා ආදිය කැපී මහා දුක් වේදනා ඇතිකරන දුගතියකි. **බලන්න**: නිරය.

▲**අසිඛන්ධකපුත්ත ගාමිණි-**Asikhandhakaputta Gamini: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3

▲ **අසිලෝම ප්‍රේත-** Asiloma: අසිලෝම යනු කඩුමෙන් මුවහත්- උල් ලෝම ඇතිබවය. මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ අයහපත් කම්ම විපාක නිසා එවැනි උල් ඇති ලෝමසහිත ප්‍රේතයෙක් ගැනය. **බලන්න**: ප්‍රේත.**මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග: ලක්ඛණසංයුත්ත: 7.1.5 අසිලෝම සූත්‍රය, පි.416.

▲**අසිසක කවන්ධ ප්‍රේත**-Headless bodyඅසිසක කවන්ධ (අසිසකංකබනධං) ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ හිස නැති කයක් පමණක් ඇති ප්‍රේතයෙක්, කම්ම විපාක අනුව දුක් විඳින අන්දමය. **බලන්න**: ප්‍රේත. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (2)නිදානවග්ග: ලක්ඛණසංයුත්ත: 7.2.6 අසිසක කවන්ධ සූත්‍රය, පි.421.

▲ **අසුභ නිමිත්ත-** the mark of the repulsive- the mark of the unattractive: සිතේ පිළිකුල ඇතිකරණ කරුණු, අසුභ නිමිත්ත ලෙසින් පෙන්වා ඇත: පංචස්කන්ධයේ ඇති පිළිකුල් ස්වභාවය, දිරායන ස්වභාවය, ලෙඩ රෝග සැදෙනබව, මරණයට පත්වීම, මළමිනිය දිරායන

ආකාර මේවා අසුභ නිමිත්තිවේ. මේ පිලිබඳ භාවනාව පිළිකුල් භාවනාවය. **සටහන**: අසුභ සංඥාව ලෙසින් ගිරිමානන්ද සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත්තේ කයේ කොටස් 31-32 ක පිළිබඳව මෙනෙහි කිරීමය. **බලන්න**: භාවනාව, සතරසති පට්ඨානය. **ශබ්දකෝෂ: පා.සි.ශ**: පි.114: "**අසුභ:** සුභනොවන, අයහපත්". **B.D**: p. 56: "**asubha**: impurity, loathsomeness, foulness, cemetery contemplation…" **P.T.S**: p. 220: "**asubha:** impure, unpleasant, bad, ugly, nasty- on term and the asubha-meditation, as well as on the 10 asubhas or offensive object).

▼ **කාමවජන්දය පහකර ගැනීමට** අසුභනිමිත්ත, යෝනිසෝ මනසිකාරයෙන් මෙනෙහි කිරීම තරම් වෙන එකම දහමක් බුදුනුවණින් නොදකිනබව පෙන්වා ඇත. අසුභ නිමිත්ත, කාමවජන්දයට අනාහාරයය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 1 නිපාත: 1.2.6 නීවරණ ප්‍රහාණ වග්ග, පි. 46, EAN:1: Abandoning the hindrances, p.36, සංයු.නි: (5-1):බොජ්ඣංග සංයුත්ත: 2.6.1 ආහාර සූත්‍රය, පි. 230, ESN:46: Bojjhaṅga saṃyutta: 51.1 Nutriment, p.1788.

▲ **අසුභ භාවනාව-** Meditation on Foulness of the body: අසුභ භාවනාව යනු කය සකස්වී ඇති අන්දම (කොටස් 31-32), හා එහි ඇති අසුභ බව- පිළිකුල්සහගත බව මෙනෙහිකර (පිළිකුල් භාවනාව) සිත සමාධියට පත් කර ගැනීමය. **බලන්න**: භාවනාව.

▼ **අසුභානුපස්සි භාවනාව:** කයෙහි අශුභය දක්නා කෙනාගේ කාමරාග අනුසය ප්‍රහීණය වන බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. එමගින් අරහත්වය ලබාගනී. **සටහන**: අසුභභාවනාව වඩා, නිරෝධය නොලැබූ, එහෙත්, කය ගැන මහා පිළිකුලට පත් බොහෝ සංසයා සිය දිවි නැතිකිරීම ගැන විස්තර මෙහි දක්වා ඇත. එමනිසා සංසයාහට ප්‍රණීත අරමුණක් ලෙසින් ගෙන ආනාපානසතිය වැඩීමට බුදුන් වහන්සේ උපදෙස් වදාළහ. **බලන්න**: සංයු.නි: (5-2) ආනාපානසතිසංයුත්ත:10.1.9 අසුභ සූත්‍රය, පි.128. **මූලාශ්‍රය**:බු.නි:ඉතිවුත්තක:3.4.6 අශුභානුදර්ශි සූත්‍රය, පි. 453.

▲ **අසුභ සංඥාව**: පාලි: **අසුභසඤ්ඤා-** perception of unattractiveness අසුභ සංඥාව ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කයේ- රූපයේ ඇති අසුභ බව- පිළිකුල්සහගත බව දැකීමය. මේ සංඥාව වඩා ගැනීම, නිවන සාක්ෂාත් කරගැනීමට උපකාරීවේ. **ගිරිමානන්ද සූත්‍රයේ** මේ සංඥාව විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: දස සංඥා, අසුභ නිමිත්ත.

▼ **අසුභ සංඥාව** වඩා ගැනීම මහත් පහසු විහරණය පිණිස පවතී. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්ත: නිරෝධවග්ග:2.8 අසුභසංඥා සූත්‍ර, පි.273.

▲ **අසුර-** asura: පාපකම්ම විපාක නිසා අසුර නිකායේ යළි උපත ලබන සත්ත්වයෝ අසුරයන්ය. ඔවුන් දෙවියන්ට විරුද්ධව ක්‍රියා කරති. මෙය දුගතියකි. **සටහන්: *ධජග්ග සූත්‍රයේ** දෙවියන් හා අසුරයන් (සුර අසුර සටන) අතර ඇතිවූ සටනක් ගැන දක්වා ඇත. ** **වේපචිත්ති අසුර රජු,** සක්දෙව් ඇතුළු දේවසේනාවට පැරදී, තව්තිසාවේ, සුධම්මා නම් දේව සභාවට සිරකරුවෙක් මෙන් ගෙන ඒමේ විස්තර මේ සූත්‍රයේ විස්තර කර ඇත. **බලන්න**: සංයු:සළායතනවග්ග:වේදනාසංයුත්ත: ආසිවිසවග්ග: 1.19.11 යවකලාපි සූත්‍රය. ** **අංගු.නි: (8): 8.1.2.9** පහාරාද සූත්‍රයේ: පහාරද අසුර රජු, බුදුන් වහන්සේ බැහැදැකීමට පැමිණීම විස්තරකර ඇත. අසුරයන්ගේ වාසස්ථානය මහා සාගරය බව එහි දක්වා ඇත. ** මෙහිදී අසුර වැනි අයහපත් ගුණ ඇති, අයහපත් පිරිස සේවනය කරන

පුද්ගලයන් පිලිබඳ විස්තර පෙන්වා ඇත. **බලන්න**:අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: අසුරවග්ග:4.2.5.1 අසුර සූත්‍රය, පි.196. **ශබ්දකෝෂ: පා.සි.ශ**: පි.114 : "**අසුර:** සුරනොවන දෙවියන්ට විරුද්ධ අය අසුරය; ඔවුන් වසන ස්ථානය අසුරභවනය (කුලාවක ජාතකයට අනුව අසුරවාසස්ථානය මහමෙර පත්ලේ පිහිටා ඇත) ; අසුරකාය යනු අසුරයෝනිය, එනම් අපාය; අසුරින්ද: අසුරයන්ගේ අධිපතිය". **B.D**: p. 56: "**asura**: demons, titans, evil ghosts, inhabiting of the lower worlds" **P.T.S**: p. 220: "**a fallen angel**, a Titan; ... They are classed with other similar inferior deities, e. g. with garuḷā, nāgā, yakkha… Rebirth as an Asura is considered as one of the four unhappy rebirths or evil fates after death …" **සටහන:** සංයු.නි: සක්ඛසංයුත්තයේ, අසුරයන් ගැන විස්තර දක්වා ඇත.

▼**තව්තිසා දෙවියන් අසුරයන් පිරිහීම ගැන සතුටුවීම**:තව්තිසා දේවලෝකයට අලුතින් පැමිණෙන දෙවියෝ වර්ණ යෙන් යසසින් ... බබලන බවත්, එයට හේතුව මිනිස්ලෝකයේ සිටි කාලයේ ඔවුන් බුදුන් වහන්සේ වෙත බඹසර ජීවිතයක් ගතකල නිසායයි සතුටට පත් දෙවියෝ මෙසේ පැවසූහ: **' ප්‍රීතියකි, දෙව්පිරිස් පිරේ, අසුර පිරිස් පිරිහේ' මූලාශ්‍ර**:දීඝ.නි: (2) 5**. ජනවසභ සූත්‍රය**,10 ඡෙදය, පි,332, EDN:18 Janavasabha Sutta, section 12, p. 210.

▼**නිහීන පුද්ගලයන් අසුර යෝනියේ පහළවේ**: කොරක්ඛත්තිය නම් නිරුවත් තවුසා- (බලුව්‍රතය-බල්ලෙක් ලෙසින් වාසය කල) මියයෑමෙන් පසු කාලකඤ්ජ නම් අසුර නිකායේ උපත ලැබූබව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර**: දීඝ.නි: (3 **): පාථික සූත්‍රය**, 8 ඡෙදය, පි. 26 , EDN: 24 Pāṭika Sutta, section 1.7, p. 287.

▼**බුදුන් වහන්සේ ලොව පහළවීම අසුරයන්ගේ පිරිහීමට හේතුවේ** බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක සක්දෙවිඳු මෙසේ පැවසූහ: '...යම් කලෙක අරහත් සම්‍යක්සම්බුද්ධ තථාගත කෙනෙක් ලොව උපදින්නෝය, ඒ කල දෙව් මුළුව පිරේ, අසුර මුළුව පිරිහේ...යන මේ කරුණ මාවිසින් සියැසින්ම දක්නා ලද්දේය' **මූලාශ්‍ර**: දීඝ.නි:(2): සක්කපඤ්හ සූත්‍රය- ඡෙදය 9, පි. 422 EDN: 21: Sakkapanha Sutta- Sakka's questions, section 1.11, p. 237.

▲**අසුරින්දක භාරද්වාජ තෙර**-Asurindika bhradvaja Thera: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

අශ

▲ **අශ්වයන් බඳු පුද්ගලයෝ**-People who are similar to horses **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5 **1. අශ්වයන් ගේ ස්වභාවය ඇති** පුද්ගලයන් තිදෙනකු ගැන මෙහි පෙන්වා ඇත: 1) එක් අශ්වයෙක් වර්ණ සම්පන්න නොවේ (යහපත් රූපය නැත) හෝ ආරෝහපරිණාහ සම්පන්න නොවේ, එහෙත්, ඌ ජවසම්පන්නය (වේගය ඇත). කිසියම් මහණකට චතු සත්‍ය අවබෝධය තිබේ එමනිසා ඔහු ජවසම්පන්නය. එහෙත්, දහම පිලිබඳ විමසුවිට ඔහු පැටලේ, නිසි උත්තරය සැපයීමට නොහැකිය. එනිසා වර්ණ සම්පන්න නොවේ, ඔහුට සිව්පසය මානව නොලැබේ, එනිසා, ආරෝහ පරිණාහ සම්පන්න නොවේ. එය හරියට ආරෝහපරිණාහබව නැතිකම වගේය.2) තවත් අශ්වයෙක් වර්ණ සම්පන්නය, ජවසම්පන්නය, එහෙත්

ආරෝහපරිණාහ සම්පන්න නොවේ. යම් මහණක් ගෙන් දහම පිලිබඳ විමසුවිට ඔහු යහපත් ලෙසින් දහම් කතාකරයි එනිසා වර්ණ සම්පන්නය, චතුසත්‍ය දන්නා නිසා ඔහු ජව සම්පන්නය, එහෙත්, ඔහුට සිව්පසය මානව නොලැබේ: ආරෝහපරිණාහ සම්පන්න නොවේ. 3) තවත් අශ්වයෙක්, වර්ණ සම්පන්නය, ජවසම්පන්නය, හා ආරෝහපරිණාහ සම්පන්න යන 3 ම ඇත. එලෙස මහණහට, චතුසත්‍ය අවබෝධය ඇත, යහපත් ලෙසින් දහම කතා කල හැකිය, සිව් පසය මානව ලැබේ. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි (1) :3 නිපාත: යෝධජීවවග්ග: 3.3.4.8 සූත්‍රය, පි.556. **2. කැලෑඅශ්වයන්** (නුපුහුණු-වල්) බඳු පුද්ගලයන් 3 ක් ගැන මෙහි විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි (5) :9 නිපාත:9.1.3.2 බලුන්කොපම සූත්‍රය, පි.462. **3. හොඳ අශ්වයන් බඳු පුද්ගලයෝ තිදෙනා** හොඳ අශ්වයන් (සදශ්වයන්) බඳු යහපත් ගුණ ඇති පුද්ගලයන් (සදෘශ) තිදෙනකු ගැන බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. ඉහත 3.3.4.8 සූත්‍රයේ දක්වා ඇති අශ්වයන් තිදෙනාට සමාන ලක්ෂණ ඇත. හොඳ අශ්වයන් බඳු මහණුන් තිදෙනාගේ ගුණයන්හි වෙනස්කම් ඇත: 1) මහණහට ජවය (ඥානජවය) ඇත: පංච ඕරම්භාගිය සංයෝජන පහකර ඔපපාතික ව බඹලොව පිරිනිවීම සිදුවේ. එහෙත්, වර්ණය හා ආරෝහපරිණාහ සම්පන්න බව නැත. 2) මහණහට ඥාන ජවය හා වර්-ණ (දහම මැනවින් ප්‍රකාශ කිරීම) ඇත. සිව්පසය යහපත් ලෙසින් නොලැබේ. 3) මහණ හට සම්පත් 3 ම ඇත. **සටහන: හොඳ** අශ්වයන් බඳු සංඝයා ගැන මෙහි විස්තර කර ඇත. **බලන්න**: අංගු.නි (5) :9 නිපාත:9.1.3.2 බලුන්කොපම සූත්‍රය, පි.462. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි (1) :3 නිපාත: යෝධජීවවග්ග: 3.3.4.9 සූත්‍රය, පි.556. **4 භද්‍ර අජානිය අශ්වයා බඳු භද්‍ර අජානිය පුද්ගලයා-** Person who is similar to an excellent thoroughbred horse භද්‍ර අජානිය අශ්වයාට ජවය, වර්-ණ හා ආරෝහපරිණාහ සම්පන්නය ඇත, එලෙස භද්‍ර අජානිය මහණ ජව සම්පන්නය: ඥාන ජවය ඇතිව ආශ්‍රව පහකිරීමේ නුවණ ලබා විමුක්තියට පත්ව ඇත, දහම යහපත් ලෙසින් කථා කලහැකිය, ඔහුට සිව්පසය මනාව ලැබේ.වර්-ණ සම්පන්නය, ආරෝහපරිණාහ සම්පන්නය. **අජානිය** අශ්වයන් බඳු පුද්ගලයන් ගැන මෙහි විස්තර කර ඇත. **බලන්න**: අංගු.නි (5) :9 නිපාත:9.1.3.2 බලුන්කොපම සූත්‍රය, පි.462. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි (1) :3 නිපාත: යෝධජීවවග්ග: 3.3.4.10 සූත්‍රය, පි.562. **5 නරක අශ්වයන් බ**ඳු සංඝයා 8 දෙනක් ගැන මෙහි දක්වා ඇත. ඔවුන් යම් ඇවතක්-වැරද්දක් පිලිබඳ අයහපත් ලෙස 8 ආකාරයකින් ක්‍රියා කරති**මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (5) 8 නිපාත:8.1.2.4 බලුන්ක සූත්‍රය,පි.92.

▲ **ආශාව**- desires: ආශාව ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ යමක් ලබාගැනීමට ඇති කැමැත්තය (රුචිය- තණ්හාව). ලෝකයා කැමති ආශාවන් 2 ක්, හැර දැමීම පහසු නොවේ යයි මෙහි පෙන්වා ඇත: 1) ලාභආශාව 2) ජීවිත ආශාව (The desire for gain and the desire for life). **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (1) 2 නිපාත: ආසාවග්ග සූත්‍ර, පි.206

▲ **ආශ්චර්ය ධම්ම**-Wonderful Dhammas: ආශ්චර්ය ධම්ම- අසිරිමත් ගුණ ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ බුදුන් වහන්සේ සතු උතුම් බලයන්ය. මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ තථාගතයන් කය ඉතා සැහැල්ලුවට පත්කර, කයෙහි සිත බහා, සිතෙහි කය බහා සුඛසංඥාව හා ලඝුසංඥාව ඇති කරගෙන ඉද්දි බල දැක්වීමය. බඹ ලොව තෙක් කය නංවා ගැනීමට ඇති ඉද්දි බලයය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5, අයගෝල උපමාව, ලඝු සංඥාව.

මූලාශ්‍රය:සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: ඉද්දිපාදසංයුත්ත:7.3.2 අයෝගුළ සූත්‍රය,පි.70.

▲**අශාශ්වත දිට්ඨිය**-The view of the world is not eternal මෙය බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ පැවති දිට්ඨි 10න් එකකි.**බලන්න:** අසස්සත, දිට්ඨි.
▲ **අශ්‍රද්ධාව**: පාලි: **අස්සද්ධා**: lack of faith/confidence: අශ්‍රද්ධාව යනු බුද්ධ,ධම්ම හා සංඝ රත්නය (ත්‍රිවිධරත්නය) කෙරේ සැදැහැ නො මැතිවීමය, ත්‍රිවිධ රත්නය පිලි නොගැනීමය. අශ්‍රද්ධාව ඇති කෙනෙක් බුදුසරණ ගිය කෙනක් නොවේ.**බලන්න**: ශ්‍රද්ධාව.
▼ **අශ්‍රද්ධාව පෝෂණය වන්නේ අසද්ධර්මය නිසාය.** සදහම් ශ්‍රවනය නොකිරීම අශ්‍රද්ධාව ඇතිවීමට මූලිකවේ. අශ්‍රද්ධාව ඇතිවිට අයෝනිසෝ -මනසිකාරයෙන් කටයුතු කරයි. එමනිසා, ආධ්‍යාත්මික වැඩිම ඇති නොවේ. අශ්‍රද්ධාව නැතිකර ගැනීම පිණිස සදහම් ශ්‍රවනය ඉතා වැදගත්වේ. සෝතාපන්නවීම පිණිස මේ කරුණ පහකර ගත යුතුවේ. **බලන්න**: අවිද්‍යාව හා විද්‍යාව. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: යමක වග්ග: 10.2.2.1 අවිද්‍යා සූත්‍රය, පි.232, EAN:10: II Pairs: 61.1. Ignorance, p. 517.

▼ **අශ්‍රද්ධාව පැවතීමට හේතුවන කරුණු**: උතුමන්ට ගරු නොකිරීමේ පුරුද්ද-අගෞරවය, මුරණ්ඩුබව- අවවාද පිළිගැනීමට ඇති නොකැමැත්ත, නරක මිතුරු (පාපමිත්‍ර) සේවනය මගින් කෙනෙකු තුල තෙරුවන් පිලිබඳ ඇති අශ්‍රද්ධාව වැඩිවේ. එම කරුණු 3 පහ කර ගැනීමෙන් අශ්‍රද්ධාව නැතිවේ යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. යම් පුද්ගලයෙකුට කුසලය පිලිබඳ හිරිඔතප් තිබේ නම්, දහමේ අප්‍රමාදය ඇත්නම්, කලණ මිතුරු සේවනය කරයි නම් ඔහුට අශ්‍රද්ධාව ඇති නොවේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.2.3.6 තයෝධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN:10: Tens,76-6.Incapable, p. 524.

▲ **අශ්‍රැතවත් පෘතග්ජන:** පාලි: **අස්සුතවා පුථුජ්ජනො** - untaught ordinary person:අශ්‍රැතවත් පෘතග්ජන යනු ධර්මය නොඇසූ, බුද්ධාදී ආර්යන් නොදුටු, ධර්ම අවබෝධය නැති, සාමාන්‍ය පොදු මිනිසාය. **බලන්න**: ශ්‍රැතවත් ආරිය ශ්‍රාවක, අසත්පුරුෂ.

අෂ

▲ **අෂ්ඨ ආශ්චර්ය අද්භූතගුණ**-Eight wonderful & amazing qualities උග්ග විසාලානුවර ගහපති හා උග්ග හත්ථිගාම ගහපති යන ගිහි උපාසකයන් සතු අසිරිමත් ගුණ 8ක් මෙහිදී විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත. 1) පළමු දැකීමෙන්ම බුදුන් වහන්සේ කෙරෙහි පහන්වීම-මහා ශ්‍රද්ධාවක් ඇතිවීම 2) බුදුන් වහන්සේ පිලිවෙලින් දේශනා කළ ධර්මය (අනුපුබ්බධම්ම) අසා එහිදීම දහම් ඇස පහළවීම, ත්‍රිවිධ සරණයට පැමිණ, බ්‍රහ්මචරිය පංචමශික්ෂාපද සමාදන්වීම 3) බඹසර වාසය පිණිස ගිහි ජීවිතයේ සිටි භාර්යාවන් ඇල්ම හැර නිදහස් කිරීම 4) තමන් සතු භෝගසම්පත්, කලණදහම් ඇති සිල්වතුන් හා සාධාරණ ලෙසින් බෙදා ගැනීම 5) සකසාම-ගරුසරු සහිතව සංඝයා පයුරුපාසන කිරීම 6) සංඝයා දහම් දෙසනවිට සකසාම-ගරුසරු ඇතිව දහම් ඇසීම, සංඝයා දහම් නො දෙසයි නම් තමන් විසින් ඒ සංඝයාහට දහම් දෙසීම 7) දෙවියන් තමන් දැකීමට පැමිණ දහම ගැන සාකච්චා කිරීම නිතරවන සිදුවීමකි. එහෙත්, ඒ ගැන සිතේ මානය නැතිබව 8) සියලු ඔරම්භාගිය සංයෝජන පහ කරගත් බව

දැනීම (අනාගාමීබව). **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (5): 8 නිපාත:ගපතිවග්ග: 8.1.3.1 හා 8.1.3.2 සූත්‍ර, පි.122, EAN:8: 21.1. & 22.2 suttas, p. 423.

▲ **අෂ්ඨ ආශ්චර්ය ධම්මගුණ-**Eight wonderful & amazing qualities of Dhamma: ධම්මවිනයේහි, සංඝයා සිත අල්වාගෙන (අභිරමණය කරමින්) වාසය කිරීමට හේතු ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධම්මයේ ඇති අෂ්ඨ ආශ්චර්ය ගුණයන්ය. මේවා අසිරිමත් ධම්ම ගුණයන්වේ: 1) මහා මුහුද අනුක්‍රමයෙන් ගැඹුරට ඇදීයන ලෙසින්, ධම්මවිනය අනුක්‍රමයෙන් ගැඹුරට- නිවනට ඇදියයි: අනුපුර්-ව ශික්ෂාව, අනුපුර්-ව ක්‍රියා හා අනුපුර්ව ප්‍රතිපදාව ක්‍රමයෙන් අරහත්වය දක්වාම ගෙනයයි. (Dhamma and discipline penetration to final knowledge occurs by gradual training, gradual activity, & gradual practice). 2) මහා සාගරයේ ස්ථිත ගුණය නිසා, එය සිමා ඉක්මවා නො යයි. එලෙස, පනවන ලද සිකපද (ශික්ෂාපද) ශ්‍රාවකයෝ, ජීවිතය ගැනවුවද නොතකා ඉක්මවා නොයයි. (they will not transgress it even for life's sake). 3) සාගරයට දමන මළමිනි වැනි අප්‍රවිත්‍ර දේ සාගරය තුල තබා නොගෙන ඉවතට දමයි. එලෙස, දුශ්ශිල පුද්ගලයන්ට, ධම්ම විනය තුල වාසය කලනොහැකිය. යහපත් සංඝයා එවැනි අය සේවනය නොකරයි. 4) විවිධ නමින් හඳුන්වන නදී මහා සයුරේ ජලයට එක්වූ විට, ඒ නම් ආදිය හැර දමයි. එලෙස, විවිධ කුල ගෝත්‍රවලින් සසුනේ පැවිදිබව ලබන සංඝයා, තම කුල ගෝත්‍ර හැර දමයි. ඔවුන් බුද්ධ ශ්‍රාවකබවට පත්වේ (ශ්‍රමණශාක්‍යපුත්‍ර). 5) සියලු නදී ජලය,වැසි ජලය පතිතවුවත් සාගරයේ ඉතිරි යාමක් හෝ අඩුවීමක් නොවේ, එලෙස, බොහෝ ශ්‍රාවකයෝ නිවන සාක්ෂාත් කරගත්තද නිබ්බාන ධාතුව ඉතිරීමක් හෝ අඩුවීමක් නොවේ. 6) මහා සාගරයේ ඇත්තේ එක රසයකි: ලුනුරසය. එලෙස, ධම්ම විනයේ ඇත්තේ එකම රසයකි: විමුක්ති රසය. 7) මහා සාගරය තුල විවිද රත්න ඇත (මුතු මැණික් ආදී). එලෙස ධම්ම විනයේ බොහෝ අනගි රත්න ඇත: 37ක්වූ බෝධි පාක්ෂික දහමය. 8) මහා සගරෙයේ මහා සත්වයෝ සිටිති. එලෙස, ධම්ම විනයේ මහා සත්වයෝ සිටිති: සෝතාපන්න- අරහත් දක්වා. **බලන්න**: උප ග්‍රන්ථය:5. **සටහන**: මේ සූත්‍රය දේශනා කිරීමට හේතු වුවේ, පහාරාද අසුර රජු මහා සාගරයේ අසිරිමත් බව පවසා, ධම්ම විනයේ අසිරිමත් බව කුමක්ද යයි කළ විමසීමක් මතය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (5) 8 නිපාත: මහවග්ග:8.1.2.9 පහාරද සූත්‍රය, පි.104, EAN:8: 19.9 Pahārāda, p.421.

▲ **අෂ්ඨගරුධම්ම-** eight principles of respect: අෂ්ඨගරුධම්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කාන්තවන් පැවිදිවෙන අවස්ථාවේ පිළිපැදිය යුතු කරුණු 8ක් ගැනය. මහා ප්‍රජාපති ගෝතමියට, පැවිදිවීම පිණිස එම ගරුධම්ම පිළිපැදිය යුතුය යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ**. බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:2. **සටහන්:** * මේ පිලිබඳ විස්තර පිණිස **බලන්න**: භික්ඛු බෝධි හිමිගේ සටහන්: Aṭṭha garudhamme: EAN: notes: 1733-1735,p.664. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (5) : 8 නිපාත: ගෝතමීවග්ග: 8.2.6.1 ගෝතමී සූත්‍රය, පි.242, EAN: 8: 51.1. Gothami, p.438.

▲ **අෂ්ටවිද්‍යා ඥාන-** eight true knowledge:අෂ්ටවිද්‍යා ඥාන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සත්‍ය ඥානය- විජ්ජාවිමුක්තිය සාක්ෂාත් කරගැනීමට පදනම්වන ඥාන 8 පිලිබඳවය: විදස්සනා ඥානය, (insight knowledge), මනෝමය කාය (mindmade body) හා සය අභිඥාවන්ටය. (There are

eight kinds of true knowledge: insight knowledge, the mind-made body, and the six kinds of direct knowledge.**බලන්න**: EAN: note 205, p. 591, සය අභිඥා, විජ්ජාභාගිය ධම්ම.
▼**බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:** "මහණෙනි, යම් කෙනෙක්, මහා සමුද්‍රය ගැන සිතන්නේ නම්, මහමුහුදට ගලා බසින සියලු කුඩා නදී ආදියද මහා සමුද්‍රයට ඇතුළත් වන බව ඔහුට පෙනේ. එලෙස, කාය ගතා සතිය බොහෝ ලෙසින් වඩනවිට, අෂ්ට විද්‍යාවන්ට- විජ්ජාභාගිය ධම්ම ඇතුලත් සියලු කුසලයන් කායගතා සතියට ඇතුලත්වේ".මහමුහුද උපමාව:උපග්‍රන්ථය:5 (Bhikkhus, even as one who encompasses with his mind the great ocean includes thereby all the streams that run into the ocean, just so, whoever develops and cultivates mindfulness directed to the body includes all wholesome qualities that pertain to true knowledge). **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 1 නිපාතය: කායගතාසති වග්ග සූත්‍ර, පි. 126, EAN:1: Mindfulness Directed to the Body, p.52.

▲**අෂ්ඨ විමොක්ක**: පාලි: **අට්ඨ විමොක්ඛා**- eight liberations අෂ්ඨ විමොක්කයනු විමුක්තිය (නිවන) ලබාගැනිමට ඉවහල්වන සිව් ජාන හා අරූප සමාපත්ති සතර ඇතිකරගන්නා ක්‍රම විධි අටය. නිවන සාක්ෂාත් කරගැනීම පිණිස මේ ප්‍රතිපදාවන් නැවත නැවත ප්‍රගුණ කරගතයුතුවේ. **බලන්න:** EDN:Note: 356, p. 427. **ශබ්දකෝෂ: පා.සි.ශ**: පි.476: "**විමොක්ඛා**: විමොක්ෂය, මිදීම, නිවණ". **B.D**: p.354: "**vimokkha:** liberation (deliverance); the 8 liberations (attha-vimokkha) occur frequently in the texts". **P.T.S**: p. 1417: "**Vimokkha** & Vimokha: deliverance, release, emancipation, dissociation from the things of the world, Arahantship…The eight vimokkhas or stages of emancipation".

▼ **අෂ්ඨ විමොක්ක විස්තරය**: **පළමු විමුක්තිය:** රූප ජාන සමාපත්ති තුලින් රූප දැකීම (**රූපී රූපානි පස්සති**- One possessing form sees forms). **සටහන**: අටුවාවට අනුව කසිණ සමාපත්තියය. මෙහිදී පෙන්වන්නේ, අභ්‍යන්තර හෝ බාහිර කසිණ අරමුණක් තුලින් සිව් ජාන සමාපත්ති ලැබීමය. **බලන්න**: EAN: Note: 1777, p. 666. **දෙවන විමුක්තිය:** අභ්‍යන්තරයේ අරූප සංඥා ලබා බාහිර රූප දකී (**අජ්ඣත්තං අරූපසඤ්ඤී එකො බහිද්ධා රූපානි පස්සති**- One not percipient of forms internally sees forms externally) **සටහන:** මෙහිදී පෙන්වන්නේ, බාහිරව රූප ජාන ලැබීමය. **බලන්න**: EAN: Note: 1778 , p. 666 **තෙවන විමුක්තිය**: සුභ අරමුණක් මගින් අධිමුක්තිය ලැබීම (**සුභන්නෙව අධිමුත්තො** හොති- One is focused only on 'beautiful') මෙහිදී සුභ අරමුණ නම් බ්‍රහ්මවිහාර සතරය. **බලන්න**: EAN: Note: 1779 , p. 666. **සිව්වන විමුක්තිය**: ආකාසානඤ්චායතන අරූප සමාපත්තිය ලැබීම. **පස්වන විමුක්තිය**: විඥානඤ්චායතන අරූප සමාපත්තිය ලැබීම. **සයවන විමුක්තිය**: ආකිඤ්චඤ්චායතන අරූප සමාපත්තිය ලැබීම. **සත්වන විමුක්තිය**: නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන අරූප සමාපත්තිය ලැබීම. **අටවන විමුක්තිය**: සංඥාවෙධිත නිරෝධ සමාපත්තිය ලැබීම. **සටහන**: 8 වන විමොක්කය සාක්ෂාත් කරගැනීමෙන් අනාගාමී හෝ අරහත් මගඵල ලබාගැනීමට හැකිවේ. **බලන්න**: EDN: Note: 360, p. 427. මේ අට

විමොක්ක මුල සිට අගදක්වාද, අග සිට මුල දක්වාද සමවැදීමට සමත් භික්ෂුව ආසාවක්ෂය කර ඵල සමාධියද, ප්‍රඥාවිමුක්තිය ලබා- ඵල ඥාණය ලබා අර්හත්බවට පත්වේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. එසේ රූපකායෙන් හා නාම කායෙන් මිදුන උතුමා **උභතොභාග විමුක්තිය** (දෙපසින්ම මිදුන) ලබාගත් රහතන්වහන්සේය (චේතෝවිමුක්ති හා ප්‍රඥා විමුක්ති-liberation *of* the heart and by wisdom). **බලන්න:** උභතොභාග විමුක්තිය. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (2): 2 මහානිදාන සූත්‍රය**,** පි. 95, EDN**:** 15: The Great Discourse on Origination, p. 166, අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: 8.2.7.6 විමොක්ඛ සූත්‍රය, පි.302 හා 8.1.13 අට්ඨ විමොක්ඛ සූත්‍රය, පි. 386, EAN:8: 66.6 Emancipations, p. 446.

▲ **අෂ්ඨ සමාපත්ති -** The eight attainments: බුදුන් වහන්සේ සමාපත්ති 8 ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ රූප ජාන සමාපත්ති 4 හා අරූප සමාපත්ති 4 පිලිබඳවය. රූප ජාන සතර (1,2,3, හා 4 නි ජාන) ආරිය විනයේ හඳුන්වන්නේ: මේ ජීවිතයේදීම විඳිනා සුඛ විහරණ ලෙසින්ය- **දිට්ඨධම්මාසුඛවිහාරා**. අරූප සමාපත්ති: ආකසානඤ්ච, විඤ්ඤාණඤ්ච, ආකිඤ්චඤ්ඤා, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා සමාපත්ති 4 ආරිය විනයේ හඳුන්වන්නේ '**ශාන්ත විහරණ'** ලෙසින්ය. **බලන්න**: දිට්ඨධම්මසුඛ විහරණය, සිව් ජාන.**මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (1):1.1.8 සල්ලේඛ සූත්‍රය, පි. 112, EMN: 8-Effacement, p.108.

▲**අෂ්ටපුද්ගල**-Eight Individuals: අෂ්ටපුද්ගල- අට්ට පුග්ගල යනු බුදුන්වහන්සේගේ ආරිය ශ්‍රාවකයන් අට පිරිසය. එනම්: සෝතාපන්න, සකදාගාමී, අනාගාමී හා අරහත් මග ඵල ලැබූ උතුම් අරියන්ය. **බලන්න**: සංඝ ගුණ.

▼**අෂ්ට පුද්ගලයන්,** ආහුනෙය්‍ය, පාහුනෙය්‍ය, දක්ඛිනෙය්‍ය, අංජලිකරණිය ගුණ ඇතිව ලෝකයාට උතුම් පිං කෙතක්යයි මෙහි දක්වා ඇත. ඔවුන් සතර මග සතර ඵල ලබා ඇත. ඔවුන්ට දෙන දානය නිසා අග්‍ර විපාක ලැබේ. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (5) 8 නිපාත:ගෝතමී වග්ග: අෂ්ට පුද්ගල සූත්‍ර 2කි,පි.275.

අහ

▲**අහංකාරය**- Insolence : අහංකාරය (පළාසො) උඩඟුකම ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. මෙය අනුන් කෙරෙහි අගරුලෙසින් හැසිරීමය. දස අකුසලයන්ගෙන් එක් අකුසලයකි. **බලන්න**: දසඅකුසල, සල්ලේඛ පරියාය.

▲ **අහංකාරය, මමංකාරය හා මානඅනුසය**- I-making, mine-making, and underlying- tendency to conceit : අහංකාරය, මමංකාරය හා මානඅනුසය යන මේවා කෙළෙස්ය. සසර ගමන දික්කරණ කරුණුය. **අහංකාරය** (I-making): මමය හෝ අනුන්ය ලෙසින් කය පිළිබඳව ඇති දිට්ඨියය. **මමංකාරය** තමාගේ හෝ අනුන්ගේ දේ මගේය යයි තණ්හාවෙන් අල්ලා ගැනීම, **මානඅනුසය:** ත්‍රිවිධ මානයෙන් බැඳීසිටීම. **බලන්න**: මාන.

▼**අහංකාරය,** මමංකාරය හා මානඅනුසය යන කෙළෙස් නැතිකරගැනීම, සමාධිය ඇතිකරගැනීමට හා නිවන් මග වඩා ගැනීමට හේතුවේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 3 නිපාතය: දේවදූතවග්ග: 3.1.4.2 හා 3.1.4.3. සූත්‍ර,පි. 282, EAN:3: Divine Messengers: 32.2 Ananda & 33.3 Sariputta, p.90.

▲ **අහිරිකය හා අනොත්තප්පය**: පාලි: **අහිරික, අනොත්තප්පං**-Lack of

moral shame & lack of moral dread (ahirikañ ca anottappan ca) අහිරිකය හා අනොත්තප්පය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ පවට- අකුසලයට ලැජ්ජා නොවීම හා බිය නොවීමය- හිරි ඔත්තප්ප නැතිකම. මේවා කෙළෙස්ය. **බලන්න**: හිරි ඔත්තප්ප.

▼ **අහිරිකය හා** අනොත්තප්පය, කළු ධම්ම හෙවත් පාපි ධම්ම වේ: **"ඉමෙ භික්ඛවෙ ධම්මා කණ්හා... අහිරිකඤ්ච අනොත්තප්පඤ්ච"** (Moral shamelessness and moral recklessness. These are the two dark qualities). **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: 2.1.1.7 කණ්හ සූත්‍රය, පි.140, EAN:2 : 7.7 Dark, p. 57.

▼**බුදුන් වහන්සේ** අහිරිකය හා අනොත්තප්පය පිළිබඳව යහපත් ලෙසින් වදාරා ඇත. ඒ කරුණු සංඝයා එක්ව, දහමේ චිරස්ථිතිය පිණිස සජ්ජායනා කිරීම සුදුසු යයි සැරියුත් මහා තෙරුන් සංඝයාට උපදෙස් දී ඇත. **මූලාශ්‍ර**: දිඝ.නි: (3):10 සංගිති සූත්‍රය, පි. 372 , EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together, p. 362.

▼**අහිරික හා අනොත්තප්ප** ඇති පුද්ගලයා පාප මිත්‍ර සේවනය කරයි, උතුමන්ට- ආරියන්ට ගරු නොකරයි, අගෞරවය, මුරණ්ඩු-හිතුවක්කාර බව ඇත. ඔහු ධර්මයේ ප්‍රමාද වේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි:(6): 10 නිපාත: 10.2.3.6.තයොධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN:10:76.6. Incapable, p. 524.

▼**බුදුන් වහන්සේ වදාළේ**, අහිරික හා අනොත්තප්ප ඇති පුද්ගලයා පිරිස් මුළුවකට කැළලක් බවය. හිරිඔතප් නැතිවීම නිසා සිදුකරණ අකුසල කෙනෙක් දුගතියට යවයි. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: පරිසසෝභන වග්ගය, පි.451, EAN: 4: Adornments of the assembly, p. 224.

▼**අහිරික හා අනොත්තප්ප** ගුණයෙන් සමන්විත භික්ෂුව දහමේ පරිහාණියට පත්වේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (4): 7 නිපාත: 7.1.4.2 හිරිගාරව සූත්‍රය, පි. 346, EAN:7: 33.2. Moral Shame, p. 377.

▼ **වෙනත් මූලාශ්‍ර:** 1. '**කෙළෙස් එක්දහස් පන්සියය**: අහිරික-අනොත්තප්ප 19-20, පි.100: රේරුකානේ චන්දවිමල මහනාහිමි, 1973.

▲ **අහිංසාව:** පාලි: **විහිංසකා** -Non-cruelty: අහිංසාව, අනුන්ට හිංසා කිරීමෙන් වැලකීම කුසලයකි. සම්මා සංකප්පයකි.බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: **"වෙනත් අය හිංසා කටයුතු කරති, අපි ඒවායින් වැලකී අහිංසා වෙන් සිටීමට පුහුණුවෙමු" බලන්න:** සල්ලේඛ පරියාය.

▲ **අහෝසි කම්ම**-Ineffectual Kamma: දිට්ඨධම්මවේදනීය කම්ම මේ අත්බවේ විපාකයට නො පැමිණියේ නම්, උපපජ්ජවේදනීය කම්ම ඊළඟ අත්බවේ විපාකයට නො පැමිණියේ නම්, ඒවා අහෝසි කම්ම බවට පත්වේ. **බලන්න:** කම්ම-කර්ම.

▲ **ආහාර**: පාලි: **අන්න** - āhāra -nutriment -food :සත්ත්වයන්ගේ පෝෂණය - පැවැත්ම පිණිස ආහාර මූලිකවේ, අවශ්‍යම අංගයකි. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා වදාළේ ආහාරය කයේ පෝෂණයට පමණක් නොව සසරගමන පවත්වා ගැනීමට හේතුවනබවය. **ශබ්දකෝෂ: 1**. **BD**: p6, "... 4 kinds of nutriment which are material and mental…" 2. **PTS:** p285, "…comprises four kinds of nutriment, viz. (1) kabaḷinkāra āhāro (bodily nutriment, either oḷāriko gross, solid, or sukhumo fine), (2) phassāhāro n. of contact, (3) manosaṅcetanā° n. of volition (= cetanā S. A. on II.11 f.), (4) viññāṇ° of consciousness"

▼**උපන් සෑම සත්ත්වයෙක්ම** ආහාර නිසා පෝෂණය වන බව බුදුන්

වහන්සේ වදාළහ: **"සබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකා"** (All beings are maintained by nutriment āhāratthitikā) එය, ධම්මානුකූල අවබෝධය ඇති පුද්ගලයාහට දුක කෙළවර කරගත හැකිවේ. **බලන්න**: මහා ප්‍රශ්න 10. **සටහන්: *** සියලු සත්ත්වයෝ ආහාරය (පෝෂණය) හේතු කොටගෙන ජීවත්වේ යන්න **අභිඥෙයිය ධම්මයකි:** විශේෂ නුවණින -ඥාත පරිඥාවෙන් අවබෝධ කලයුතු දහමකි. **බලන්න:** අභිඥෙයිය ධම්ම. **මූලාශ්‍ර**: දිඝ.නි: (3): 10 සංගිති සූත්‍රය,පි. 374, EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together-section, p. 363, අංගු.නි: (6): 10 නිපාත, මහා වග්ග, 10.1.3.7. ප්‍රථම මහාපඤ්හ සූත්‍රය,පි.116, EAN: 10:The Great Chapter-27.7 Great Questions -1, p. 503, දීඝ.නි: (3 කාණ්ඩය): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▼ **ආහාර සතර ආකාරය**: උපන් සත්ත්වයන්ගේ පැවැත්ම පිණිස හා ඉපදීමට සිටින සත්ත්වයන්ගේ (මව්කුසයේ සිටින) පෝෂණය පිණිස ආහාර 4 ක් අවශ්‍ය යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: **"...චත්තාරො භික්ඛවෙ ආහාරා භූතානං වා සත්තානං ඨිතියා සම්භවෙසීනං වා අනුග්ගහාය. කතමෙ චත්තාරො? කබලිඩකාරො අහාරො ඔළාරිකො වා සුඛුමො වා, ඵස්සො දුතියො, මනොසඤ්චෙතනා තතියා, විඤ්ඤාණං චතුතථං"** 1) සියුම්වූ හෝ ගොරෝසු වූ හෝ **භෞතික ආහාර (**දළ හෝ මුදු කබලිංක ආහාර- physical food) 2**) ස්පර්ශ** ආහාර (contact) 3) **මනෝ සංචේතනා** ආහාර (mental volition) 4) **විඥානආහාර** (consciousness). **සටහන**: ආහාරය ලෙසින් මෙහිදී අවබෝධ කර ගත යුතුව ඇත්තේ සත්ත්වයන්ගේ අඛණ්ඩ පැවැත්ම පිණිස අවශ්‍ය මූලික තත්වය ගැනය: එනම්: කයේ පැවැත්ම පිණිස ඉතා වැදගත්වන අහාර, මනෝ භෞතික පැවැත්ම පිණිස අදාළ කරුණු: වේදනා, ස්පර්-ශය, විඥාණය ,චේතනා, නාම රූප ක්‍රියාවලිය පිණිස. ආහාර ඇතිවීමට මූලික හේතුව තණ්හාවය: පෙර භව යන්හි පැවති තණ්හාව, නො සංසිඳුන නිසා මේ භව පැවැත්මට ද බලපායි. **බලන්න**: EMN: note: 120, p. 1074. මේ සතර ආහර, තණ්හාව: නිදාන කොට, උපත කොට, ජාත කොට, ප්‍රභූත කොට ඇත: **"තණ්හා චායං භික්ඛවෙ කිනිදානා කිංසමුදයා කිඤ්ජාතිකා, කිම්පභාවා? තණ්හා වෙදනානිදානා වෙදනාසමුදයා වෙදනාජාතිකා වෙදනාපභාවා"** තණ්හාව ට හේතුවී ඇත්තේ වේදනාවය, වේදනාවට හේතුවී ඇත්තේ ඵස්සය, එයට හේතුවී ඇත්තේ සළායතනයන්ය, සළායතන වලට හේතුවී ඇත්තේ නාමරූපය ය. නාමරූප යට හේතුවී ඇත්තේ විඥාණය ය. විඥාණය ට හේතුවී ඇත්තේ සංඛාරයන්ය. සංඛාරයන්ට හේතුවී ඇත්තේ අවිද්‍යාවය ය. එලෙස අවිද්‍යාව නිසා පටිච්චසමුප්පාද ක්‍රියාවලිය ඇතිවී...සියලු දුක ඇතිවේ. **සටහන:** මෙහිදී බුදුන් වහන්සේ පටිච්චසමුප්පාදය ක්‍රියාවලිය තණ්හාව මුල් කර ගෙන දක්වා, එමගින් ඇතිවන අවිද්‍යාව දුකට හේතුවේ යයි පෙන්වා ඇත. අවිද්‍යාව සහමුලින් නැති කර ගැනීමෙන් දුක නිමාවේ. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි : (1): 1.4.8 මහාතණ්හා සන්ඛය සූත්‍රය, ඡෙදය 16, පි. 622, EMN: 38: Mahātaṇhāsankhaya Sutta-The Greater Discourse on the Destruction of Craving section-15, p. 322.

▼ **සතර ආහාර (සිව් පෝෂණය) පිලිබඳ** මනා අවබෝධය ලබා ගැනීම දුකින් මිදීමට උපකාරිවේ. ආහාර හටගන්නේ තණ්හාව නිසාය. තණ්හාව

සහමුලින්ම නැති වුවිට අහාර පිලිබඳ ඇති ඇල්ම පහවී දුක නැති කරගත හැකිවේ. ඒ සඳහා ඇති ප්‍රතිපදාව, අරියඅටමග වඩාගැනීමය. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (1):1.1.9 සම්මාදිට්ඨි සූත්‍රය, ඡෙදය 13, පි.131, EMN: 9: Sammādiṭṭhi Sutta, section 11, p. 123.

▼ **සිව් ආහර තණ්හාව මූලික කරගෙන ඇතිවේ.**සිව් ආහාර වලට මූලික වන තණ්හාව මගින් පටිච්චසමුප්පාද ක්‍රියාවලිය ඇතිවේ. **සටහන්: *** මේ සූත්‍රයේදී බුදුන් වහන්සේ තණ්හාව හේතු කොටගෙන පටිච්ච සමුප්පාදය ක්‍රියාත්මක වන ආකාරය පෙන්වා ඇත. ම.නි: **මහාතණ්හා සන්ඛය සූත්‍රයට** සමානය**. **** සත්ඩයන්ගේ පැවැත්ම පිළිබඳව වෙනත් සාධක ඇති නමුත්, ඒ පිළිබඳව සිව් ආහාර- පෝෂණය, විශේෂයෙන්ම බලපායි: කබලිංක ආහාර ශරීරයේ පැවැත්ම පිණිස අවශ්‍යවේ. ස්පර්ශ ආහාරය නිසා (කායික මානසික) වේදනා 3 ක් විඳීමට සිදුවේ. මනෝ චේතනා ආහාර මගින් ත්‍රිවිධ ආකාර භව පැවැත්ම ඇතිවේ (කාම, රූප, අරූප). විඥාණ ආහාර නිසා නාම රූප ඇතිවී යළි උපත ඇතිකිරීමට මග පාදයි. **බලන්න:** ESN: note: 18, p. 938. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: අභිසමයසංයුත්ත:අහාරවග්ග: 1.2.1 ආහාර සූත්‍රය, පි.42, ESN: 12: Nidanasamyutta: 11.1 Nutriment, p. 624.

▼ **විඥාණ ආහාරය ප්‍රතිසන්ධිය පිණිස හේතුවේ.**විඥාණ ආහාරය පුනර්භවය (ප්‍රතිසන්ධිය-යළි උපත), නාමරූප හටහැනීම පිණිස ප්‍රත්‍යවේ (හේතුව) යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. නාම රූප ප්‍රත්‍යයෙන් සළායතන ඇතිවේ. සළායතන හේතු කොටගෙන ස්පර්ශය ඇතිවේ... එලෙස පටිච්චසමුප්පාද ක්‍රියාවලිය සිදුවේ. **බලන්න**: පටිච්චසමුප්පාදය, ප්‍රතිසන්ධි චිත්ත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: 1.2.2 මෝළියඵග්ගුන සූත්‍රය,පි.42, ESN:12:Nidanasamyutta:12.2 Moḷiyaphhagguna, p. 625.

▼ **සිව් ආහාර පිලිබඳ** සම්පූර්ණ අවබෝධය ලැබීමෙන් දුක අවසන් කළහැකිය. අහාරවලට මූලය තණ්හාවය, එම තණ්හාව නැතිකරගැනීම පිණිස සිව් අහාර පිළිබඳව නුවණින් අවබෝධ කරගැනීම අවශ්‍යයය. සිව් ආහාර පිලිබඳ යථාබව දැකීමෙන් ඒවා ගැන ඇති තණ්හාව නැතිවේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: **1) කබලිංක ආහාර:** කය පවත්වා ගැනීම පිණිස ගන්නා ආහාර ගතයුත්තේ විනෝදය පිණිස, ආස්වාදය පිණිස, කයේ රූපවත්විම හා ආකර්-ෂණය පිණිස නොවේ. ආහාර ගතයුත්තේ කය පවත්වා ගැනීම පිණිස හා දහම් මග දියුණුකරගැනීමට අවශ්‍ය කායික ශක්තිය හා මානසික සුවය ලබාගැනීම පිණිසය. මෙම කරුණ පිළිබඳව දක්වා ඇති **උපමාව:** වැලිකතර උපමාව: උපග්‍රන්ථය:5. මහා වැලි කතරකින් එතරවීමට යන යුවලක් අහාර නොමැති කමින් දුබලවී ගමන නතරවෙයි යන බියෙන් ගමන නිමාකරගැනීම පිණිස තම එකම දරුවා මරාගෙන (පුත්‍රමාංශ) ඒ මස් මහා දුකින් අනුභව කරයි. එලෙසින් සිතමින් අහාර ගතයුතුය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. ආහාර පිළිබඳව දැනීම ලැබුවිට පස්කම් සැප පිළිබඳ ඇති ආසාව අවබෝධවේ. පස්කම් සැප විඳීමට ඇති රාගය මුළුමනින්ම අවබෝධවුවිට ඒ පිලිබඳ ඇති සංයෝජන පහවීමනිසා ආරිය ශ්‍රාවකයා නැවත මිනිස්ලොව උපත ලබන්නේ නැත. **“ කබලීකාරෙ භික්ඛවෙ ආහාරෙ පරිඤ්ඤාතෙ පඤ්චකාම ගුණිකො රාගො පරිඤ්ඤාතො හොති. පඤ්චකාමගුණිකෙ රාගෙ පරිඤ්ඤාතෙ නත්ථි තං සඤ්ඤොජනං, යෙන සඤ්ඤොජනෙන සංයුත්තො අරියසාවකො පුන**

ඉමං ලොකං ආගචෙජ්‍යා'' සටහන: * අටුවාවට අනුව 'නැවත මිනිස්ලොව උපත ලබන්නේ නැත' යනුවෙන් අදහස්වන්නේ අනාගාමිබවය. පෙරකී ලෙස මනා අවබෝධය ඇතිව, පංච උපාදාන ස්කන්ධය ගැන විදසුන් නුවණ වඩා ගත්තේ නම් අරහත්මග ඵල සාක්ෂාත්වේ. **බලන්න**: ESN: note 163,p. 961. ** කබලින්ක අහාර පිලිබඳ යථා අවබෝධය ලැබීමෙන් පස්කම් සැප විඳීමට ඇති කැමැත්ත පහවීයයි. **2) ඵස්ස අහාර:** පිලිබඳ අවබෝධය ලබාගැනීම පිණිස දක්වා ඇති **උපමාව:** හමගසාදැමූ එළදෙන: උපග්‍රන්ථය:5. හම ගසා දැමූ එළදෙනක් යන යන තැන මැසි මදුරු ආදීන්ගෙන් සිදුවන හිරිහැර නිසා මහා දුකකට පත්වේ. සය ඉන්ද්‍රිය මගින් ස්පර්-ශ කරණ බාහිර අරමුණු නිසා ඇතිවන්නේ සැපක් නොව මහා දුකක්ය යි දැක ගතයුතුය, මනාව අවබෝධකරගතයුතුය. එම අවබෝධය නිසා සැප, දුක හා මධ්‍යස්ත වේදනා නිසා ඇතිවෙන තණ්හාව පිළිබඳව යථා අවබෝධය ඇතිවේ. එලෙස ඵස්ස ආහාරය පරිඥත කරගත් විට වේදනා තුන පරිඥානවේ. වේදනා තුන පරිඥත කරගත් අරිය ශ්‍රාවකයාට මතුවට (දහම් මගේ) කිරීමට වෙනත් කටයුත්තක් නැතය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ (අරහත්වය ලබා ඇතිනිසා). **සටහන:** අටුවාවට අනුව හම නැති එළදෙන කෘමි අදි සතුන්ගෙන් සිදුවන උවදුරු දැන එම සතුන් ගැවසෙන තැන් වලින් ආවරණයව සිටි. එලෙස, පහස නිසා ඇතිවන වේදනා නිසා ඇතිවෙන සසර දුක දන්නා අරියශ්‍රාවකයා එහි ඇති ආස්වාදයන්ට නොඇලි සිටි. **බලන්න**: ESN: note 164, p. 961 **3) මනෝසංචේතනා ආහාර:** පිලිබඳ අවබෝධය ලබාගැනීම පිණිස දක්වා ඇති **උපමාව: -** ගිනිඅඟුරු වල: උපග්‍රන්ථය:5.ගිනි අඟුරු වලින් පිරුන විසාල වලක් ඇත. ජීවත්වීමට කැමති, මරණයට අකැමති, සැප පතන, දුක නොපතන මිනිසෙක් සිටි. ශක්තිමත් පුරුෂයන් දෙදෙනක් පැමිණ පෙරකී මිනිසා ඇදගෙන අඟුරු වලට ගෙනයයි. එම අවස්ථාවේ ඒ මිනිසාගේ චේතනාව වන්නේ ගිනි අඟුරු වලට නොවැටී සිටීමටය, එම ගිනිවලෙන් දුරස්ථව සිටීමටය. යම්හෙයකින් එම වලට වැටුනොත් තමාට මරණය හෝ මරණිය වේදනා ඇතිවන බව ඔහු දනී. එලෙසින් සිතේ ඇතිවන චේතනා පිලිබඳ අවබෝධ කරගතයුතුය, චේතනා නිසා කම්ම රැස්වෙන බව, එනිසා සසර දික්වන බව, දුක්විඳීමට සිදුවන බව අවබෝධ කරගතයුතුය. චේතනා පිලිබඳ මුළු අවබෝධය ලද විට ත්‍රිවිධ තණ්හාව (කාම, භව, විභව) පිලිබඳ යථා අවබෝධය ඇතිවේ. එලෙස තණ්හාව පරිඥත කරගත් අරිය ශ්‍රාවකයාට මතුවට කිරීමට වෙනත් කටයුත්තක් නැතය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **සටහන:** අටුවාවට අනුව ගිනි අඟුරු වල යනු යළි උපත ඇතිවන ලෝක-භව 3 ය. ජීවත්වීම පතන මිනිසා නම් සසරට බැඳුන අනුවණ පෘථග්ජනයාය. ශක්තිමත් මිනිසුන් දෙදෙනා නම් කම්ම ඇතිකර යළි උපත ලබාදෙන කුසල අකුසලයන්ය. ගිනි අඟුරු වලට වැටීමෙන් ඇතිවෙන වේදනාව සසර ගමන නිසා විඳීමට ඇති දුකය. **බලන්න**: ESN: note 166, p. 962. **4) විඥාන ආහාර :** පිලිබඳ අවබෝධය ලබාගැනීම පිණිස දක්වා ඇති **උපමාව**:මහා සොරා විදින දඬුවම්. උපග්‍රන්ථය:5. සොරකම්කිරීමේ දඬුවම්: රජතුමා ඉදිරියට පමුණුවන ලද මහා සොරෙකුට පෙරවරුවේ උල් 100 කින් ඇනීමට දඬුවම් නියම කරයි. ඔහු ජීවත්වුවහොත් දිවාකල තවත් උල් 100 ක් ඇනීමට නියම කරයි. ඔහු ජීවත්වුවහොත් සවස්කල තවත් උල් 100 ක් ඇනීමට නියම කරයි. එලෙස උල් 300 ක් ඇනීම නිසා එම සොරා මහා දුකකට වේදනාවකට පත්වේ. එලෙසින් විඥාන ආහාර නිසා මහා දුක්වේදනා ඇතිවෙන බව අවබෝධ

කරගතයුතුය. විඥාන ආහාර පිලිබඳ මුළු අවබෝධය ලද විට නාමරූප පිලිබඳ යථා අවබෝධය ඇතිවේ. එලෙස නාමරූප පරිඥත කරගත් අරිය ශ්‍රාවකයාට මතුවට කිරීමට වෙනත් කටයුත්තක් නැතය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න**: ESN: note 168, p. 962. **සටහන: *** අටුවාවට අනුව: රජතුමා යනු තමන් කරගත් කම්මයන්ය. මහා සොරා යනු අනුවණ පෘථග්ජනයාය. උල් 300 ඇනීමෙන් ලැබෙන වේදනාව යනු යළි උපතක් ලැබීමෙන් විඳීමට සිදුවන සසර දුකය. **බලන්න:** ESN: note 168, p. 962. **මූලාශ්‍ර :**සංයු.නි:(2): නිදානවග්ග:අභිසමයසංයුත්ත:1.7.3 පුත්තමංස සූත්‍රය , පි. 174, ESN: 13 : Abhisamyasamyutta: 63.3 Son's Flesh, p. 697.
▼ **සිව් ආහාර පිලිබඳ ඇති රාගය යළි උපත ඇතිකරයි**. සිව් ආහාර පිලිබඳ ඇල්ම, තණ්හාව, රාගය හේතුකොට යළි උපත ඇතිවී සසර ගමන දික්වෙන ආකාරය බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇත: **"මහණෙනි කබලීකාර අහාර... (ආදීවූ සිව් ආහාර) ගැන රාගය, ඇල්ම ඇත්තේනම්, එම තණ්හාව නිසා විඥාණය පිහිටයි. විඥාණය ඇතිවී වැඩිවූ විට නාම රූපයේ බැසගැනීම වේ. යම් තැනක නාම රූපය පිහිටයිද එහි සංස්කාර යන්ගේ වැඩිම ඇතිවේ. සංස්කාර යන්ගේ වැඩිමක් ඇතිවූවිට අනාගත භවයක් සකස්වේ. අනාගත භවය ඇතිවිට යළි උපත-මහලුවීම-මරණය ඇතිවේ. යම් තැනක ජාති ජරා මරණ ඇතිවිට එය ශෝක සහිතය, කෙළෙස් නිසා ඇතිවන පිඩා සහිතය, බලාපොරොත්තු සුන්වීම ආදී නිසා දුක සහිතය"**. එහෙත් සිව්ආහාර පිලිබඳ තණ්හාවක් නොමැතිනම් විඥානය නොපිහිටයි, විඥානය නැති විට නාමරූප හට නොගනී, නාමරූප නැතිවිට සංස්කාර ඇතිනොවේ, සංස්කාර නැතිවිට භවය සකස්නොවේ, භවය නැතිවිට යළි උපතක් නොමැත; යළි උපත නොමැතිවිට ජරා මරණ ශෝක... ආදීවූ දුක් ඇතිනොවේ. **මූලාශ්‍ර :**සංයු.නි (2) නිදානවග්ග: අභිසමය සංයුත්ත: 1.7.4 අත්ථිරාග සූත්‍රය, පි. 174, ESN: 13: Abhisamayasamyutta: 64.4 If there is lust, p. 699.
▼ **ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පිණිස** සිව් ආහාර ගැන පිරිසිඳ අවබෝධය ඇතිවිය යුතුය **බලන්න**: පරිඥෙය්‍ය ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11දසුත්තර සූත්‍රය,පි.483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▼ **වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1)** "… 'All beings subsist on nutriment'-this, according to the Buddha, is the one single fact about life that, above all, deserves to be remembered, contemplated and understood…": **The Four Nutriments of Life**: An Anthology of Buddhist Texts by Nyanaponika Thera, BPS: Wheel 105-106, 2006.

▲**ආහාර දානය**-Offering food: ආහාර දානය, පහන් සිතින්, සැදැහැ සිතින් පුජා කිරීම මෙලොව හා පරලොව සුව පිණිස පවතී. ආහාර දෙන්නා බලය දෙයි, ඒ නිසා ඔහුටද පෙරලා බලය ලැබේ. **බලන්න**: දානය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: අන්නසූත්‍රය, පි. 84, ESN:1: Devatha samyuththa:43. 3.food, p. 118.
▲**අහාර අල්ප** ලෙසින්ගැනීම-Eating little: ආහාරයෙහි අල්පබව, හා ආහාරයෙහි ගිජුනොවන බව සංඝයා දියුණු කරගත යුතු ගුණයන්ය. අක්කුප්ප බව -අරහත්වය ලබාගැනීමට එම කරුණු උපකාරීවේ. **බලන්න**:

අක්කුප්ප. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: අක්කුප්ප සූත්‍ර 3, පි. 214, EAN: 5: 95.5 The Unshakable, p. 272.

▲ **ආහාරයෙහි පටිකූල සංඥාව-** Reflection on the loathsomeness of food: ආහාරයෙහි පටිකූල සංඥාව ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, තමන් ගන්නා ආහාරය ක්‍රමයෙන් කය තුල විවිධ ස්වභාවයන්ට පත්වීම මෙනෙහි කිරීමය. භාවනා අරමුණකි. **බලන්න**: භාවනා , සංඥා. එම භාවනාව, සප්ත බොජ්ඣංග ඇසුරු කරගනිමින් වඩන්නේනම් මහත් ඵල මහා ආනිසංස ඇතිවේයයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්ත:8 නිරෝධවග්ග සූත්‍ර 6කි,පි.674.
▲**ආහාරයේ පමණ දැනීම: පාලි:** භොජනෙ මත්තඤ්ඤු- moderate in eating: උසස් පුහුණුවේ යෙදෙන සංඝයා (සේඛ) සතු ගුණයක් ලෙසින් ආහාරයේ පමණ දැන (භෝජනයේ මාත්‍රවීම) වාසය කිරීම දක්වා ඇත. එම අරිය ශ්‍රාවකයා නුවණින් සලකා අහාර වළඳයි. ආහාර ගැනීම, විනෝදය පිණිස හෝ මත්වීම පිණිස හෝ රූපවත් විමට හෝ දැකුම්කලුවීම පිණිස නොවේ, කයේ යැපීම පිණිස, වෙහෙස දරාගැනීම පිණිස හා බඹසර දිවිය සපුරා ගැනීම පිණිසය. පැරණි වේදනා අවසන් කිරීමට, නව වේදනා ඇති නොකර ගැනීමට, නිරෝගී සුවය ලබාගැනීමට, නිදොස් දිවියක් ගත කිරීමට හා සැනසිල්ලේ ජීවිතය ගෙනයාමේ චේතනාවෙන් අහාර භුක්ති විඳි. මේවා පබ්බජාට ආවර්ජනය කිරීමට ඇති කරුණුය. **බලන්න:** පබ්බජා. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි. (2): 2.1.3 :සෙඛ සූත්‍රය, පි. 44, MN 53: Sekha Sutta, p. 436, ම.නි: (1) මහා අස්සපුර සූත්‍රය, පි.652, EMN: 39 The greater discourse at Assapura, p. 344.

▲ **ආහුනෙය්‍ය ආදී ගුණ**-Ahuneyiya and others: සංඝයා ආහුනෙය්‍ය, පාහුනෙය්‍ය, දක්ඛිණෙය්‍ය,අංජලිකරණිය, ලෝකයාට අනුත්තර පුණ්‍යකෙතක්වීම යන සුදුසු බව ඇතිවීමට ඔවුන් විවිධවූ ගුණයන්ගෙන් සම්පන්න විය යුතුය. **බලන්න**: සංඝගුණ.
▼ **ආහුනෙය්‍ය, පාහුනෙය්‍ය**, ආදී සුදුසු බව ඇතිවීම පිණිස සංඝයා තුල තිබිය යුතු ගුණ 5ක් මෙහි දක්වා ඇත: ශීලසම්පන්නබව, සමාධි සම්පන්නබව, ප්‍රඥා සම්පන්නබව, විමුක්ති සම්පන්නබව, විමුක්ති ඥාණදර්-ශනය සම්පන්නබව. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: එාසුවිහාරවග්ග: 5.3.1.7 සීලසම්පන්න සූත්‍රය, පි.236, රාජවග්ග: 5.3.4.9 අකන්ඛම සූත්‍රය, පි.277.

▼ **ආහුනෙය්‍ය, පාහුනෙය්‍ය**, ආදී සුදුසු බව ඇතිවීම පිණිස සංඝයා තුල තිබිය යුතු වෙනත් ගුණ:සළායතන මගින් අල්ලා ගන්නා බාහිර අරමුණු පිළිබඳව සම්මා ප්‍රඥාව ඇතිව, උපේක්ඛාවෙන් සිටීම, ඉද්දිබල තිබීම, දිවකන් තිබීම, පරසිත් දැකීමේ නුවණ තිබීම, පුර්ව නිවාස සිහිකිරීමේ නුවණ, දිවැස් තිබිම, ආසව ක්ෂය කර, ඒ බව විශිෂ්ඨ ඥානයෙන් දැන වාසය කිරීම. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: ආහුනෙය්‍යවග්ග: සූත්‍ර 2කි, පි.22.

▼ **ආහුනෙය්‍ය,පාහුනෙය්‍ය**, ආදී සුදුසු බව ඇතිවීම පිණිස සංඝයා තුල තිබිය යුතු වෙනත් ගුණ : සිල්වත්බව, බහුශ්‍රැතබව,කලණමිතුරුසේවනය, සම්මාදිට්ඨිය තිබිම, කැමති ලෙසින් සිව්ජාන ලබාගැනීමට හැකිවීම, පුර්වනිවාස සිහිකිරීමේ හැකියාව, දිවැස් තිබීම, ප්‍රධන් විරිය තිබීම, ආරණ්‍යකවීම, උපන්රතිය හා අරතිය මැඩගැනීමේ හැකියාව, ආසාවක්ෂය

කර තිබීම. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (5) 8 නිපාත:ගෝතමීවග්ග:ආහුනෙය්‍ය සූත්‍ර2කි,පි. 276.

▲ **ආහුනෙය්‍ය පුග්ගල**-Ahuneyiya puggala: **ආහුනෙය්‍ය පාහුනෙය්‍ය** ආදී ගුණ ඇති පුග්ගල යනු ආරිය ශ්‍රාවකයාය. මෙහිදී දක්වා ඇත්තේ සත් ආරිය පුද්ගලයෝ, ආහුනෙය්‍ය ආදී ගුණයෙන් යුක්තබවය. **බලන්න**: සත් ආරිය පුද්ගලයෝ. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 7 නිපාත:අනුසයවග්ග:7.1.2.4 ආහුනෙය්‍යපුග්ගල සූත්‍රය,පි.314.
▼ **ආහුනෙය්‍ය පාහුනෙය්‍ය** ආදී ගුණ ඇති ඇති දසආරිය පුද්ගලයෝ ලෙසින් මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ බුදුන් වහන්සේ, පසේ බුදුවරු, සත් ආරිය පුද්ගලයෝ හා ගෝත්‍රභූ උතුමාය. **බලන්න:** සත් ආරිය පුද්ගල, උත්තම දස පුද්ගලයෝ. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (6) 10 නිපාත:නාථවග්ග: 10.1.2.6 ආහුනෙය්‍ය සූත්‍රය,පි.70.
▼ **ආහුනෙය්‍ය පාහුනෙය්‍ය** ආදී ගුණ ඇති සංඝයා කරුණු 7කින් සමන්විතය යි මෙහි දක්වා ඇත: 1) ධම්මඥව 2) අර්ථඥව 3) ආත්මඥව 4) මාත්‍රඥව 5) කාලඥව 6) පර්ෂදඥව 7) පුද්ගලපරාවරඥව. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 7 නිපාත: 7.2.2.4 ධම්මඤ්ඤු සූත්‍රය, පි.464.

ඉ කොටස: ඉව,ඉඥ,ඉත,ඉද,ඉන,ඉණ,ඉප,ඉර,ඉව,ඉස,ඉෂ

ඉව

▲ **ඉච්ඡාව**-Desire: ඉච්ඡාව යනු යමක් අත්පත් කරගැනිමට ඇති දැඩි ආශාවය (තණ්හාව), පාපී ලාමක ආශා ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. ආධ්‍යාත්මික මග බාධාකරන කරුණකි. **බලන්න**: පාපික ආශා
▼ **දැඩි ආශාව නිසා** දහම් මගේ පිරිහෙන පුද්ගලයන් 4ක් හා දැඩිආශාව ඇතිවූ විට ඒවා මැඩ ගෙන මග දියුණු කරගන්නා පුද්ගලයන් 4 ක් පිළිබඳ විස්තර මෙහි දක්වා ඇත: 1) සිව්පස ලබාගැනීම පිලිබඳ ආශාව ඇතිවී, ඒවා ගැනීමට වීරිය කර, ඒවා නොලැබීම නිසා දැඩි ශෝකයට පත්වන 2) සිව්පස ලබාගැනීම පිලිබඳ ආශාව ඇතිවී, ඒවා ගැනීමට විරිය කර ඒවා ලැබීම නිසා මත්වෙන 3) සිව්පස ලබාගැනීම පිලිබඳ ආශාව ඇතිවී, ඒවා ගැනීමට වීරිය නොකර, ඒවා නොලැබීම නිසා දැඩි ශෝකයට පත්වන 4) සිව්පස ලබාගැනීම පිලිබඳ ආශාව ඇතිවී, ඒවා ගැනීමට වීරිය නොකර, එහෙත්, ඒවා ලැබීම නිසා මත්වෙන 5) සිව්පස ලබාගැනීම පිලිබඳ ආශාව ඇතිවී, ඒවා ගැනීමට වීරිය කර, ඒවා නොලැබීම නිසා ශෝකයට පත් නොවන 6) සිව්පස ලබාගැනීම පිලිබඳ ආශාව ඇතිවී, ඒවා ගැනීමට විරිය කර ඒවා ලැබීම නිසා මත්නොවන 7) සිව්පස ලබාගැනීම පිලිබඳ ආශාව ඇතිවී, ඒවා ගැනීමට වීරිය නොකර, ඒවා නොලැබීම නිසා ශෝකයට පත්නොවන 8) සිව්පස ලබාගැනීම පිලිබඳ ආශාව ඇතිවී, ඒවා ගැනීමට වීරිය නොකර, එහෙත්, ඒවා ලැබීම නිසා මත්නොවන. **බලන්න:** ලාභසත්කාර. **සටහන්:** * 1-4 පුද්ගලයෝ මාර්ගය හානි කරගනි, 5-8 පුද්ගලයෝ මාර්ගය හානි නො කරගනි. ** එම කරුණුම සාරිපුත්‍ර මහා තෙරුන් සංඝයාට වදාළ බව ඉච්ඡා සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: 8.2.7.1 ලාභීඉච්ඡා සූත්‍රය, පි. 280, 8.2.8.7 ඉච්ඡා සූත්‍රය, පි. 341, EAN: 8: 61.1 Desire, p. 443 & 77.7 Desire, p. 452.
▼ **ඉච්ඡාව**, ලෝකය බැඳගෙන ඇත, ඒ තණ්හාව දුරුකිරිමෙන්, සියලු බැඳීම් නැතිවෙන බව මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:**සංයු.නි: (1) සගාථ වග්ග: දේවතාසංයුත්ත:අන්වයවග්ග: 1.7.9 ඉච්ඡා සූත්‍රය, පි.102.

▲ **ඉච්චාකථාව**-flattery: ඉච්චාකතාව (ලපනං) යනු චාටුකථාය-අනුන් රැවටීමට කරන කථාය, අකුසලයකි.මේ අවගුණය ඇතිවිට උත්තරී මනුස්සධම්මය වූ ආරියභාවය ලබාගැනීම නොහැකිවේ. **බලන්න:** උත්තරීමනුස්සධම්ම **මූලාශ්‍ර:** අංගුනි: (4): 6 නිපාත: අරහත්වග්ග: 6.2.3.3 උත්තරීමනුස්සධම්ම සූත්‍රය, පි.254, EAN:6: 77.3 Superior, p.360.

ඉඤ්ජ

▲ **ඉඤ්ජිත**-agitation: ඉඤ්ජිත යනු සිත කැළඹීමය (වික්ෂෝභනය), කෙළෙස් නිසා සිත අසහනයට පත්වීමය. බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: ''මහණෙනි, '**මම වෙමි**' යි යන මෙය ඉඤ්ජිතයකි. '**මේ මම වෙමි**' යි ... '**මම වන්නෙමි**' යි... '**මම නොවන්නෙමි**' යි... '**රූප ඇත්තෙක් වන්නෙමි**' යි... '**රූප නැත්තෙක් වන්නෙමි**' යි... '**සංඥා ඇත්තෙක් වන්නෙමි**' යි... '**සංඥා නැත්තෙක් වන්නෙමි**' යි... '**නොම සංඥා ඇත්තෙකුත් සංඥා නැත්තෙකුත් වන්නෙමි**' යි ... යන මෙය ඉඤ්ජිතයකි... ඉඤ්ජිතය රෝගයකි...ගඩුවකි... හුලකි... ඒ නිසා මෙහි ලා ඉඤ්ජිතය රහිත සිතින් යුතුව වාසය කරන්නෙමු යයි ඔබ විසින් හික්මිය යුතුය.'' **සටහන**: සළායතන විසින් අල්ලා ගන්නා බාහිර අරමුණු නිසා සිත කැළඹීමට පත්වේ. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග: වේදනා සංයුත්ත: ආසිවිසවග්ග:1.19.11 යවකලාපී සූත්‍රය, පි.410.ESN:36: Vedanasamyutta:248.11 The Sheaf of Barley, p.1327.

▼ **තණ්හාව නිසා ඇතිවන** කම්පන ඉඤ්ජයෝ බවත්, රාගය පහකල රහතුන් හට ඉඤ්ජිතයෝ නැතය යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍රය**: බු.නි.සුත්තනිපාත: පාරායනවග්ග:වස්තුගාථා: පි,326, 5-1 තිස්ස මෙත්තෙයිය මානවක, පි.338

ඉත

▲ **ඉතා මිහිරි**- Sweetest thing: සත්‍ය ඒකාන්තයෙන්ම මිහිරිය- රස අතුරින් සත්‍ය රසය අග්‍රයයි-බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **''සච්චං හවෙ සාදුතරං රසානං''** (Truth is really the sweetest of tastes). **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග:දේවතාසංයුත්ත: 1.8.3 චිත්ත සූත්‍රය, පි. 104, ESN: 1: Devatasmyutta: 1: 73.3. Treasure, p.155.

▲ **ඉතිවුත්තක**- Itivuththaka: සූත්‍ර පිටකයේ බුද්දක නිකායට අයත්, නවාංගශාසතෘ ශාසනයට ඇතුලත් ග්‍රන්ථයකි. ඉතිවුත්තක යනු : **''මෙය, මේ සඳහා කියන ලදී''.** උදේනි රජුගේ බිසවවූ, සාමාවතීය ගේ සේවිකාව-කුජුත්තරා උපාසිකාව, බුදුන් වහන්සේ වෙතින් දහම් අසා, මතකයේ රඳවාගෙන චිත් සමවාති බිසව ඇතුළු පිරිසට පැවසූ දහම ඉතිවුත්තකයට ඇතුලත්වේ. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:3 **මූලාශ්‍ර**: බු.නි. බුද්දකපාඨ: ඉතිවුත්තක පාලි: සංඥාපනය, පි.16, **පා.සිං.ශ**: පි. 152.

▲ **ඉත්ථීබන්ධන**-Bondage of women: ඉත්ථීබන්ධන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කම්සැපට ඇති ඇල්ම නිසා ස්ත්‍රීයක්, පුරුෂයා ගේ බන්ධනයට යටවීමය**: බලන්න:** බන්ධන. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (5):8 නිපාත: 8.1.2.8 ඉත්ථීබන්ධන සූත්‍රය,පි.102, EAN:8: Bondage suttas, p. 421.

ඉද

▲ **ඉදපච්චයා න්‍යාය**-Idapachchaya: මෙය පටිච්චසමුප්පාදයට ඇතුලත් ආරියන්‍යායකි. මෙය අවබෝධය දුෂ්කර දහමකි - දුෂ්ප්‍රතිවිධ්‍ය ධර්ම ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: අවබෝධය දුෂ්කර ධර්ම, ආරියන්‍යාය,

පටිච්චසමුප්පාදය.
▲**ඉද්දි**-Iddi : ඉද්දි -ඍද්ධි (ඉද්දි බල) යනු අසාමාන්‍ය බලයන්ය. ඉද්දි පිළිබඳව විස්තර පිණිස බලන්න: බු.නි: පටිසම්භිදා2:ප්‍රඥාවග්ග: ඉද්දිකථා, පි.194. **බලන්න**: ඉද්දී බල.
▲**ඉද්දිපාද**-Iddipada ඉද්දිපාද සතර, බෝධිපාක්‍යධර්මයකි**. බලන්න**: සතර ඉද්දිපාද. උද්ධම්භාගිය සංයෝජන පහකිරීමට ඉද්දිපාදයන් මනාව වැඩිය යුතුය යි මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සං.නි.(5 -2)මහාවග්ග: ඉද්දිපාදසංයුත්ත:උද්ධම් භාගිය සූත්‍රය පි. 84,ESN: Iddipada samyuththa, 86.10 Higher Fetters, p. 2108, අංගු.නි: (6) 10 නිපාත, නාථ වග්ග, 10.1.2.3 සංයෝජන සූත්‍රය, පි.60, EAN:10: II Protector, 13.3. Fetters, p. 496.

▼**ඉද්දිපාද යහපත්** ලෙසින් වඩාගැනීමෙන් ආනගාමී හෝ අරහත්වය ලැබිය හැකිය. බුදුන් වහන්සේ සම්බෝධිය ලැබීමට පෙර ඉද්දිපාද යහපත් ලෙසින් වඩාගත් බව මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**:අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: සඤ්ඤාවග්ග: ඉද්ධිපාද සූත්‍ර2 කි, පි.152.

ඉන
▲**ඉන්දක යක්ෂ**- Indaka Yakka :බුදුන් වහන්සේ වෙත පැමිණි මේ යක්ෂ තෙමේ, සත්ත්වයාගේ ඇතිවීම-පැවත්ම ගැන විමසා ඇත. **බලන්න:** යක්ෂ.
▲ **ඉන්ද්‍රකීලය**- Indrakila: ඉන්ද්‍රකීලය යනු නගරයේ සිමා කණුව-එසිකාස්ථම්භයය. අයස්කීලය ලෙසද, සිමා ස්ථම්භකය ලෙසින්ද හඳුන්වති. නගරයේ දොරටුව අසල, ඉතා ගැඹුරට හෑරූ වලක, ලී අරටු වෙන් (heart-wood) සෑදූ කණුවක්, සවිමත් ලෙසින් පිහිටුවා ගනී. එවැනි කණුවක අවශ්‍යතාවය වන්නේ, නගරයේ දොරටු දෙක, ඉතා තදින් බැඳ තබා ගැනීමට පුළුවන් වීමය**. බලන්න: EDN: note: 930, p. 463, පා.සිංශ: පි.154. සටහන**: ඉන්ද්‍රදෙවියන්ගේ ශක්තිමත් කනුව-නොසෙල්විය හැකි කණුවය.
▼ **බුදුන් වහන්සේ** වදාළ දහම ඉන්ද්‍රකීලයක් ලෙසින් යහපත් ලෙසින්, ස්ථිර ලෙසින් ස්ථාපනය කර ඇත. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (3):6 පාසාදික සූත්‍රය, ඡෙදය 19, පි. 210, EDN :29 Pasadika Sutta: The Delightful Discourse, p. 318.
▼ **යම් පුද්ගලයෙක්** තුල තෙරුවන් කෙරෙහි ඇති ශ්‍රද්ධාව ඉන්ද්‍රකීලයක් මෙන් ස්ථාවරවිය යුතුය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4): 7 නිපාත: 7.2.2.3 නගරූපම සූත්‍රය, පි. 454, EAN:7: 67.3 Simile of the Fortress, p. 397.
▼ **චතුසත්‍ය අවබෝධ** කරගත් ශ්‍රමණ බ්‍රාහ්මණ යන් ගේ ආධ්‍යාත්මික මග ස්ථාවරයය. මේ පිලිබඳ යොදාගෙන ඇති **උපමාව:** ඉන්ද්‍රකිල උපමාව:ඉන්ද්‍රකීලය මෙන් නොසෙල්වෙන බවය. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: සච්චසංයුත්ත: සිංසපාවග්ග:12.4.9 ඉන්ද්‍රකීල සූත්‍රය, පි.326.
▲ **ඉන්ද්‍රිය**: පාලි: **ඉනද්‍රියානි**-Faculties :ඉන්ද්‍රිය ලෙසින් සූත්‍ර පිටකයේ බොහෝ තැන පෙන්වා ඇත්තේ: සද්ධා,වීරිය, සති,සමාධි හා ප්‍රඥා යන ආධ්‍යාත්මික පංච ඉන්ද්‍රියයන්ය. මේවා වඩා ගත් භික්ෂුව, ආහුනෙය්‍ය ආදීවශයෙන් පුද පූජා ලැබීමට සුදුසුවේ. **බලන්න**: ආහුනෙය්‍ය ආදී, ආධ්‍යාත්මික පංච ඉන්ද්‍රිය. **සටහන**: ඉන්ද්‍රිය ධම්ම 5 පිලිබඳ විස්තර පිණිස බලන්න: * සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග: සච්චසංයුත්ත: ඉන්ද්‍රිය සූත්‍ර, පි.661.** බු.නි: පටිසම්භිදා1: ඉන්ද්‍රියකථා, පි.399. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4)

6 නිපාත: 6.1.1.3 ඉන්ද්‍රිය සූත්‍රය, පි.26.
▼**ධර්මයේ ඉන්ද්‍රිය 22** ක් දක්වා ඇත. මේවා සමහරක් අර්ධ වශයෙන් කායික වේ, සමහරක් අර්ධ වශයෙන් මානසික වේ. සංයු.නි.**ඉන්ද්‍රිය සංයුත්තයේ** හා වෙනත් සූත්‍ර දේශනාවන්හි හා අභිධර්ම පිටකයේ මේ ඉන්ද්‍රිය 22 පිලිබඳ විස්තර ඇත. **සටහන**: ඉන්ද්‍රිය යනු කම්මය දක්වන ස්වභාවය ය. ඉන්ද්‍රිය පිලිබඳ විස්තර පිණිස **බලන්න: *සිංහල විශුද්ධිමග්ග**, පරිච්ඡේදය: 16**, ශබ්දකෝෂ**: B.D: p.65
▼**ඉන්ද්‍රිය විස්තරය:** 1) **සයඉන්ද්‍රිය:**චක්ඛු ඉන්ද්‍රිය-Eye 2) සොත ඉන්ද්‍රිය -Ear 3) ඝාණ ඉන්ද්‍රිය - Nose 4) ජිව්හා ඉන්ද්‍රිය -Tongue 5) කාය ඉන්ද්‍රිය -Body 6) මන ඉන්ද්‍රිය - Mind. **සටහන**: **1-6 ආයතන වේ.** 7) ස්ත්‍රී ඉන්ද්‍රිය -Femininity: ස්ත්‍රිය යන ව්‍යවහාරය- ස්වභාවය නිසා ස්ත්‍රී ඉන්ද්‍රිය වේ. 8) පුරිස ඉන්ද්‍රිය -Masculinity: පුරුෂ යන ව්‍යවහාරය- ස්වභාවය නිසා පුරිස ඉන්ද්‍රිය වේ. **සටහන**: ස්ත්‍රී ඉන්ද්‍රිය හා පුරිස ඉන්ද්‍රිය යන 2 ම ජීවිත ඉන්ද්‍රියට සම්බන්ධය. 9) ජීවිත ඉන්ද්‍රිය- Vitality: නාම රූප ලෙසින් කොටස් 2කි. ජීවිත ඉන්ද්‍රිය පවතින තෙක් වේදනා පවතී. 10) සුඛ ඉන්ද්‍රිය- Bodily pleasant feelings: කයට යම් ප්‍රසාදයක් ගෙනෙදෙන පහස නිසා ඇතිවන සැප වේදනාව. 11) දුක ඉන්ද්‍රිය - Bodily painful feelings: කයට යම් අසතුටක් ගෙනෙදෙන, දුක ඇතිකරන පහසක් නිසා ඇතිවන දුක වේදනාව. 12) සෝමනස්ස ඉන්ද්‍රිය -Gladness- mental feeling**:** සිතට සුවයක් දෙන, සැපයක් ඇතිකරන යම් පහසක් නිසා ඇතිවෙන සුව වේදනාව. 13) දෝමනස්ස ඉන්ද්‍රිය -Sadness- mental feeling: සිතට සුවයක් නොදැන, සැප ඇති නොකරන, යම් පහසක් නිසා සිතට ඇතිවෙන දුක් වේදනාව. 14) උපෙක්ඛා ඉන්ද්‍රිය- Indifference: වේදනාවකි. මෙහි කාර්-ය නම් ශාන්ත ප්‍රණීත බව හෝ මධ්‍යස්ත බවට පත් කිරීමය. කයට හෝ සිතට දැනෙන වේදනා පිළිබඳව සැපක් නැති දුකක් නැති මැදිහත් වේදනාව. **සටහන: 10-14 වේදනා ලෙසින් දක්වා ඇත**. 15) සද්ධා ඉන්ද්‍රිය- Faith 16) වීරිය ඉන්ද්‍රිය - Energy 17) සති ඉන්ද්‍රිය -Mindfulness 18) සමාධි ඉන්ද්‍රිය- Samadhi 19) ප්‍රඥා ඉන්ද්‍රිය- Wisdom **සටහන**: **15-19 පංච ඉන්ද්‍රිය-ආධ්‍යාත්මික ඉන්ද්‍රියන්ය** 20) අනඤ්ඤාත-ඤානස්සාමීති ඉන්ද්‍රිය - I shall come to know the unknown 21) අඤ්ඤිඉන්ද්‍රිය -Final Knowledge 22) අඤ්ඤඤාත වින්ද්‍රිය - Final knower. **සටහන:** මෙහිදී බුදුන් වහන්සේ, සේඛ පුද්ගලයාට සෝතාපත්ති මග ලැබීමේදී අනඤ්ඤාත-ඤානස්සාමීති ඉන්ද්‍රිය පහළවේ, ඉන්පසු අඤ්ඤිඉන්ද්‍රිය ඇතිවේ, භව සංයෝජන පහ කලපසු, මගේ විමුක්තිය අකුප්ප යයි අඤ්ඤඤාතවින්ද්‍රිය- ප්‍රත්‍යවෙක්ෂා ඥානය උපදී යයි පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: බු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.2.3 ඉන්ද්‍රිය සූත්‍රය, පි. 418. **සටහන**: ගිනිදඬු උපමාව: ගිනි දඬු 2 ක් ගැටීමෙන් ගිනි හටගනී, ඒ දෙක වෙන්කළ විට ගින්න නැතිවේ. එම උපමාව යොදාගෙන පෙන්වා ඇත්තේ සුඛ, දුක, සොම්නස, දොම්නස හා උපේක්ඛා යන ත්‍රිවිධ වේදනා ඇතිවීම හා නැතිවීමය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: ඉන්ද්‍රියසංයුත්ත: විභංග සූත්‍රය, පි. 400 හා ජීවිත ඉන්ද්‍රිය සූත්‍රය, හා අඤ්ඤිඉන්ද්‍රි සූත්‍රය, පි. 392, 4.4.9 කට්ඨෝපම සූත්‍රය, පි.404, ESN: 48: Indriyasamyutta, 36-6 Analysis, p. 1964 & 22.2 & 23. 3 The faculty of final knowledge, p.1949.
▼**ඉන්ද්‍රිය සයකි.** ඇස, කණ, නාසය, දිව, කය හා මනස, මේවා

සළායතන ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. මේ ඉන්ද්‍රියන්: අනිච්ච බව, දුකබව, අනත්තබව, ක්ෂයවීම, නැතිවීම (වය), විරාගය, නිරොධය, අතහැරීම ආවර්ජනා කිරීම ඉන්ද්‍රිය අනුපස්සනාවය. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (6)11 නිපාත, සාමඤ්ඤ වර්ග සූත්‍ර, පි.704, EAN:11: III Similarity,p.577.
▲**ඉන්ද්‍රිය අසංවරය**: **පාලි: ඉන්ද්‍රියෙසු අසංවරාය**- None-restraint of the senses: ඉන්ද්‍රිය අසංවරය යනු අභ්‍යන්තර සය ඉන්ද්‍රියන් (සළායතන) ලෞකික අරමුණු කරා අයහපත් ලෙසින් ඇදීයාමය. ඉන්ද්‍රියන් විෂයෙහි නො රක්නා ලද දොර ඇතිබව **(ඉන්ද්‍රියෙසු අගුත්තද්වාරොහොති)** ලෙසින් ද ඉන්ද්‍රිය අසංවරය හඳුන්වයි. ඉන්ද්‍රිය අසංවරවීම, දහම් මගට බාධාවකි.
▼ **බුදුන් වහන්සේ** ඉන්ද්‍රිය අසංවරය පිළිබඳව යහපත් ලෙසින් වදාරා ඇත. ඒ දහම සංඝයා එක්ව, දහමේ චිරස්ථිතිය පිණිස සජ්ජායනා කිරීම සුදුසු යයි සැරියුත් මහා තෙරුන් සංඝයාට උපදෙස් දී ඇත. **මූලාශ්‍ර**: දිඝ.නි: (3):10 සංගිති සූත්‍රය, පි. 372 , EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together, p. 362.

▼**ඉන්ද්‍රිය අසංවරය**, ත්‍රිවිධ දුශ්චරිතය පෝෂණය කරයි. අසතිය හා අසම්ප්‍රජන්‍යය ඇතිවීම නිසා ඉන්ද්‍රිය අසංවරය ඇතිවේ. **බලන්න**: අවිද්‍යාව හා විද්‍යාව. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: යමක වග්ග: 10.2.2.1 අවිද්‍යා සූත්‍රය, පි.232, EAN:10: II Pairs: 61.1.Ignorance, p. 517.
▼**ඉන්ද්‍රිය අසංවරය ඇතිවීමට**, අශ්‍රද්ධාව, ත්‍යාගශීලිනොවීම හා කුසිතබව බලපායි. මේ කරුණු පහකර ගැනීමෙන් ඉන්ද්‍රිය අසංවරය පහකර ගත හැකිවේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි:(6)10 නිපාත:10.2.3.6.තයොධම්ම සූත්‍රය, පි.284, EAN-10: 76-6. Incapable, p. 524.
▼**ඉන්ද්‍රිය අසංවරය නිවනට හේතු නොවේ**: ඉන්ද්‍රිය අසංවරය ඇතිවිට අසිල්වත්වේ, අසිල්වත් බව සම්මා සමාධියට බාධාවකි, සම්මා සමාධිය නොමැතිවිට, යථාභූත ඥාන දස්සනය ඇතිනොවේ, යථාභූත ඥානය නොමැතිවිට, නිබිද්දාව හා විරාගය ඇතිනොවේ, නිබිද්දාව හා විරාගය නොමැතිවිට විමුක්තිය- නිවන සාක්ෂාත් නොවේ. මේ පිළිබඳ **උපමාව:** ගස උපමාව: ගසක, කොළඅතු නො වැඩුනවිට, එහි මුල් නොවැඩේ, මුල් නොවැඩුන විට ගසේ පොත්ත, හරය නොවැඩේ, එනිසා ගස නිසරු ගසක් බවට පත්වේ. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4): 6 නිපාත:ධම්මිකවග්ග: 6.1.5.8 ඉන්ද්‍රියසංවර සූත්‍රය, පි.150.

▲**ඉන්ද්‍රියධම්ම**-Indriya Dhamma: අවසාන ඥානය ලැබීමේ අවස්ථා තුන, ඉන්ද්‍රිය ධම්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: අවසාන ඥානය.
▲ **ඉන්ද්‍රිය නානත්වය, ඵලනානත්වය, පුද්ගලනානත්වය** :පාලි: **ඉන්ද්‍රියවෙමත්තතා ඵලවෙමත්තතා පුග්ගලවෙමත්තතා**-difference in the faculties-difference in the fruits-difference of persons **ඉන්ද්‍රිය නානත්වය**: ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ආධ්‍යාත්මික පංච ඉන්ද්‍රියන්ය: සද්ධා ඉන්ද්‍රිය, විරිය ඉන්ද්‍රිය, සති ඉන්ද්‍රිය, සමාධි ඉන්ද්‍රිය, ප්‍රඥා ඉන්ද්‍රිය වැදීමේ විවිධ බවය. **ඵලනානත්වය:** ඵලෙස වැඩුන විට එමගින් ලැබෙන ඵලය- ප්‍රතිලාභය වෙනස් වේ. **පුද්ගලනානත්වය**: ප්‍රතිලාභය වෙනස්වන අන්දම අනුව පුද්ගලයෝ විවිධ වේ. **පුද්ගල ප්‍රභේද: 1) පංචඉන්ද්‍රිය පර්පූර්ණවූ විට** ලැබෙන ඵලය අරහත්බව- රහතන්වහන්සේය. 2) අරහත්බවට ටිකක් අඩුවෙන් පංචඉන්ද්‍රිය වැඩුන විට,අනාගාමී ඵලය, අනාගාමී උතුමා. 3) අනාගාමීබවට ටිකක් අඩුවෙන් පංචඉන්ද්‍රිය වැඩුන විට, සකදාගාමී ඵලය-සකදාගාමී උතුමා. 4) සකදාගාමී බවට ටිකක්

අඩුවෙන් පංචඉන්ද්‍රිය වැඩුනවිට, සෝතාපන්න ඵලය- සෝතාපන්න උතුමා 5) සෝතාපන්නබවට ටිකක් අඩුවෙන් පංචඉන්ද්‍රිය වැඩුන විට ධම්මානුසාරී ඵලය- ධම්මානුසාරී උතුමා 6) ධම්මානුසාරීබවට ටිකක් අඩුවෙන් පංචඉන්ද්‍රිය වැඩුන විට ශ්‍රද්ධානුසාරී ඵලය, ශ්‍රද්ධානුසාරී උතුමා **බලන්න**: ආරියපුද්ගලයෝ. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි : (5-1): මහාවග්ග: ඉන්ද්‍රිය සංයුත්තය: 4.2.3. දුතිය සංඛිත්ත සූත්‍රය, පි. 384, ESN: 48: Indriyasamyutta: 13.3 In Brief, p. 1939.

▲ **ඉන්ද්‍රිය පරෝපරියත්ත ඥානය:** පාලි: **ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තං ඤාණං-** knowledge of the faculties of other beings: ඉන්ද්‍රිය පරෝපරියත්ත ඥානය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ වෙනත් සත්ත්වයන් ගේ ඉන්ද්‍රිය වැඩීමේ තත්වය: උසස්ද? හීනද? ආදීවශයෙන්, ඉන්ද්‍රියන් වැඩි තිබෙන ආකාරය යථාභූත ලෙසින් දන්නා නුවණය. මේ නුවණ ඉන්ද්‍රියපරාවරභාවය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. මෙය තථාගතයන් වහන්සේ සතු දසබල ඥානයන්ගෙන් එකකි, තමන්වෙත පැමිණෙන ලෝක සත්ත්වයන්ගේ ඉන්ද්‍රිය ධර්ම: පංච ඉන්ද්‍රිය: ශ්‍රද්ධා, විරිය, සති, සමාධි, ප්‍රඥා තත්වය දන්නා තථාගතයන්වහන්සේ, ඒ අනුව සුදුසු පරිදි ඔවුනට දහම් දෙසති. (the Tathāgata understands as it really is the superior or inferior condition of the faculties of other beings).**බලන්න**: තථාගත-දසබල ඥාණ. **සටහන්: *** පටිසම්භිදාවේ, මෙම නුවණ විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: බු.නි: පටිසම්භිදා 1: ඤාණකථා:68 ඉන්ද්‍රියප්‍රාවාර්ත ඥානය, පි.248. ** එම නුවණ ඇතිව බුදුන් වහන්සේ මිනිසුන්ගේ ඉන්ද්‍රිය වැඩිම පිලිබඳව පෙන්වා දෙන අන්දම පිළිබඳව **බලන්න**: * ඉන්ද්‍රිය වර්ධනය අනුව පුද්ගලවෙනස්කම්. ** අංගු.නි: 6 නිපාත: 6.1.5.2 මිගසාලා සූත්‍රය, පි.130 හා 10 නිපාත: 10.2.3.5 මිගසාලා සූත්‍රය, පි.274.

▲ **ඉන්ද්‍රිය භාවනාව** - Indriya bhawanawa:ඉන්ද්‍රියන් සංවර කරගැනීමේ භාවනාවය. ආරියවිනයේ, ඉන්ද්‍රිය භාවනාව පිලිබඳ විස්තර පිණිස **බලන්න**: ම.නි: (3): ඉන්ද්‍රිය භාවනා සූත්‍රය.

▲ **ඉන්ද්‍රියභූමි**-Indriya Bhumi: සමථ, විපස්සනා, තුන්කුසල මූල :අලෝභ, අදෝස, අමෝහ, අශුභසංඥා, සතර සති පට්ඨානය ආදීය ඉන්ද්‍රිය භූමි වේ. **මූලාශ්‍ර**: බු.නි: නෙත්තිප්‍රකරණය, උද්දෙසවාරය, පි.26.

▲ **ඉන්ද්‍රිය සංවරය**: **පාලි: ඉන්ද්‍රියෙසු සංවරාය**- Restraint of the six senses : ඉන්ද්‍රිය සංවරය '**ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරොහොති**'- ඉන්ද්‍රියන් විෂයෙහි රක්නා ලද දොර ඇති බවය. එනම්: අභ්‍යන්තර සය ඉන්ද්‍රියන් (සළායතන) ලෞකික අරමුණු කරා අයහපත් ලෙසින් ඇදීයාම සංවර කරගැනිමය. ඉන්ද්‍රිය සංවරය ඇතිකර ගැනීම , අපණ්ණක පටිපදාවට - ආසව ක්ෂය කරගැනීම පිණිස කටයුතු කිරීමට එළඹීමයයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. සේඛ ප්‍රතිපදාව අනුගමනය කරණ භික්ෂුව තුල මෙම ගුණය ඇත. **බලන්න**: අපණ්ණක ධම්ම හා පටිපදාව, සළායතන, සේඛ හා අසේඛ. **සටහන:**ම.නි:ඉන්ද්‍රිය භාවනා සූත්‍රයේ ඉන්ද්‍රිය සංවරය පිලිබඳ විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත.

▼ **ඉන්ද්‍රියන් විෂයෙහි** රක්නා ලද දොර ඇතිබව බුදුන් වහන්සේ මෙසේ විස්තර කරඇත: **"කතඤ්ච භික්ඛවෙ භික්ඛු ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරොහොති: ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු චක්ඛුනා රූපං දිස්වා න නිමිත්තග්ගාහී හොති, නානුබ්‍යඤ්ජනග්ගාහී යත්වාධිකරණ මෙතං චක්ඛුන්ද්‍රියං අසංවුතං විහරන්තං අභිජ්ඣා දොමනස්සා පාපකා අකුසලාධම්මා අන්වාස්සවෙය්‍යුං,තස්ස සංවරාය පටිපජ්ජති, රක්ඛති චක්ඛුන්ද්‍රියං, චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරං ආපජ්ජති..."**

ඉන්ද්‍රිය සංවර ප්‍රතිපදාව: භික්ෂුවක් කෙසේ ඉන්ද්‍රිය විෂයෙහි රක්නා ලද දොර ඇතිව වාසය කරයිද? මේ සසුනේ භික්ෂුව, ඇසින් රූප දැක නිමිති නොගනී, අනුව්‍යඤ්ජන නොගනී. යම්හෙයකින්,ඔහු ඇස අසංවර කරගෙන සිටියේ නම්, අභිජ්ජා, දොම්නස් ආදී ලාමක අකුසල ඔහු ආක්‍රමණය කරයි. එමනිසා, ඔහු ඇස සංවර කරගැනීම පිණිස එළඹේ. ඇස ආරක්‍ෂා කරයි, සංවර කරගනී... එලෙසින් ඔහු සෙසු ඉන්ද්‍රියන්: කණට ඇසෙන ශබ්ද, නාසයට දැනෙන ගඳ සුවඳ, දිවට දැනෙන රස, කයට දැනෙන පහස, මනසේ ඇතිවෙන සිතුවිලි, රැකගැනී, ඔහු සංවර කර ගනී. මේ පටිපදාව ඉන්ද්‍රිය සංවරයය. (And how, bhikkhus, does a bhikkhu guard the doors of the sense faculties? Here, having seen a form with the eye, a bhikkhu does not grasp its marks and features. Since, if he left the eye faculty unrestrained, bad unwholesome states of longing and dejection might invade him, he practices restraint over it; he guards the eye faculty, he undertakes the restraint of the eye faculty) **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 3 නිපාත: 3.1.2.6 සූත්‍රය, පි. 252, EAN:3: 16.6 The Unmistaken, p. 83.

▼**ඉන්ද්‍රිය සංවරය නිවනට හේතුවේ.** ඉන්ද්‍රිය සංවරය ඇතිවිට සිල්වත්වේ-ශීලසම්පන්න, සිල්වත් බව සම්මා සමාධිය වඩාගැනීමට හේතුවේ, සම්මා සමාධිය ඇතිවිට, යථාභූත ඥානය ඇතිවේ, යථාභූත ඥානය ඇතිවිට, නිබිද්දාව හා විරාගය ඇතිවේ, නිබිද්දාව හා විරාගය ඇතිවිට විමුක්තිය- නිවන සාක්ෂාත්වේ. මේ පිලිබඳ **උපමාව**:සරු ගස-ගසක, කොළඅතු මනාව වැඩුනවිට, එහි මුල් වැඩේ, මුල් වැඩුන විට ගසේ පොත්ත, හරය වැඩේ, එමගින්, ගස සරු ගසක් බවට පත්වේ. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4): 6 නිපාත:ධම්මිකවග්ග: 6.1.5.8 ඉන්ද්‍රියසංවර සූත්‍රය, පි.150.

▼ **ඉන්ද්‍රිය සංවරය ඇති භික්ෂුව පිලිබඳ බුදුන් වහන්සේ මේ උපමාව දක්වා ඇත:** අශ්ව රථය උපමාව: යම්කිසි සම භූමියක ඇති සිව්මංසලක, අජානිය අශ්වයන් සහිත රථයක් ඇත. අසුන් හික්මවීමෙහි සමත් දක්ෂ රියදුරෙක් ඒ රියට නැගී වමතින් රැහැන් පටියද, දකුණු අතින් කෙවිට ද ගෙන තමන් කැමති දිසවකට යෑමට අසුන් හසුරුවා ගෙන රිය ගෙනයයි, නැවත කැමති ලෙසින්, කැමති විටක පෙරලා පැමිණෙයි. එලෙසින්, සය ඉන්ද්‍රිය ආරක්ෂා කරගැනීම පුහුණු කරන භික්ෂුව (අසුන් හසුරවන ලෙසින්) එම ඉන්ද්‍රියන් පාලනය කර ගැනීමට දක්ෂ වේ, ඒවා හික්මවා ගැනීමට සමත් වේ, ඒවා නිසල කරගැනීමට දක්ෂවේ. එලෙසින්, භික්ෂුව ඉඳුරන්හි වසන ලද දොර ඇතිව වාසය කරයි, ඔහු ආසව ක්‍ෂය කිරීමේ පටිපදාව ආරම්භ කර ඇත යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ**. බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග: 1.19.2 රථුපම සූත්‍රය, පි.369, ESN: 35: Salayatanasamyutta: 239.2 The Simile of the Chariot, p.1315.

▼ **බුදුන් වහන්සේ ඉන්ද්‍රිය සංවරය** පිළිබඳව යහපත් ලෙසින් වදාරා ඇත. ඒ දහම සංඝයා එක්ව, දහමේ චිරස්ථිතිය පිණිස සජ්ජායනා කිරීම සුදුසු යයි සැරියුත් මහා තෙරුන් සංඝයාට උපදෙස් දී ඇත. **මූලාශ්‍ර**: දිඝ.නි: (3):10 සංගිති සූත්‍රය, පි. 372 , EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together, p. 362.

▼**යහපත් ඉන්ද්‍රිය සංවරය** යනු මනාව වැසූ ඉන්ද්‍රියන් සහිතව වාසය කිරීමය. අභ්‍යන්තර ඉන්ද්‍රිය සයෙන් (ඇස, කණ, නාසය, දිව, කය හා

මනස) රූප, ශබ්ද, ගඳසුවඳ, රස, පහස හා සිතිවිලි යන බාහිර අරමුණු අල්වා නොගෙන, ඒවා යේ ලක්ෂණ හෝ විශේෂබවට යට නොවී (නිමිති නොගෙන) ඒ ඒ ඉන්ද්‍රිය සංවරකර ගෙන වාසය කිරීමය- යහපත් ලෙසින් ඉන්ද්‍රිය හික්මවා ගැනීමය. එනම් ලාමක අකුසල් වන ලෝභය, දෝස ආදිය ඇතිවීමට අවස්ථාව නොදීසිටීමය. ඉන්ද්‍රිය සංවරය නිසා සිදුවන යහපත හා ඉන්ද්‍රිය අසංවරය නිසා සිදුවිය හැකි අයහපත පිලිබඳ මනා දැනුමක් අරිය ශ්‍රාවකයට ඇත. ඉන්ද්‍රිය සංවරය, උසස් දහම් පුහුණුවේ යෙදෙන සංසයා සතු ගුණයකි. **බලන්න**: සේඛ හා අසේඛ. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි. (2): 2.1.3 :සෙඛ සූත්‍රය, පි. 44, MN 53: Sekha Sutta, p. 436.

▼ **ඉන්ද්‍රිය සංවරය නිසා** ත්‍රිවිධ සුචරිතය පෝෂණයවේ. සතිය හා සම්ප්‍රජන්‍යය ඇතිවිට ඉන්ද්‍රි සංවරය ඇතිවේ. **බලන්න**: අවිද්‍යාව හා විද්‍යාව. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: යමක වග්ග: 10.2.2.1 අවිද්‍යා සූත්‍රය, පි.232, EAN:10: II Pairs: 61.1.Ignorance, p. 517.

▲ **ඉන්ද්‍රිය සංවර ශීලය**: Indriya Samvara Sila: උසස් පුහුණුවේ යෙදන භික්ෂු/ භික්ෂුනියන් (සේඛ පුහුණුව), සය ඉන්ද්‍රිය සංවර කර ගැනීම පිණිස කරන පුහුණුව ඉන්ද්‍රිය සංවර ශීලය වේ. **බලන්න**: සේඛ, ශීලය. ආරිය අට මග ඇතිකර ගැනීමට මේ ශීලය අවශ්‍යතාවයකි. **සටහන**: විස්තර පිණිස බලන්න: විසුද්ධිමග්ග, පරිච්ඡේදය1. **මූලාශ්‍ර:**සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත: සීලසූත්‍රය, පි. 78, ESN: 45: Maggasamyutta: 50. 55 virtue, p 1654. **ශබ්දකෝෂය: පා.සිං.ශ:** පි. 155: " **ඉන්ද්‍රියසංවර**: චක්ෂු ආදී ඉන්ද්‍රියන් ආරක්ෂා කිරීම, පංචඉන්ද්‍රිය ආරක්ෂා කිරීමෙන් රක්නා ශීලය". **B.D:** p.67: "**Indriya Samvara Sila**: morality consisting of purity of restraint the senses".

▲ **ඉන්ද්‍රිය සම්පන්න**: පාලි: **ඉන්ද්‍රියසම්පන්නො**- equipped with faculties ඉන්ද්‍රිය සම්පන්න යනු, කෙනෙකුගේ පංචඉන්ද්‍රිය පුර්-ණ බවට පත්වීමය, නිවන ලැබීමය. **බලන්න**: පංච ඉන්ද්‍රිය.

▼ **ඉන්ද්‍රියසම්පන්න වීම** පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇත: "මේ සසුනේ මහණ කෙළෙස් සංසිඳීම ඇතිකරණ (උපසමය), නිවන ලබාදෙන පංච ඉන්ද්‍රිය වඩයි, පරිපුර්-ණ කරගනි, එය ඉන්ද්‍රියසම්පන්න බවය ය": **" ඉධ භික්ඛු, භික්ඛු සද්ධිනද්‍රියං... විරියිනද්‍රියං... සතිනද්‍රියං... සමාධිනද්‍රියං... පඤ්ඤිනද්‍රියං ...භාවෙති උපසමගාමිං සම්බොධගාමිං. එත්තාවතා ඛො භික්ඛු ඉන්ද්‍රියසම්පන්නො හොතී ති" (**a bhikkhu develops the faculty of faith... energy … mindfulness … concentration … wisdom, which leads to peace, leads to enlightenment). **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි : (5-1): මහාවග්ග: ඉන්ද්‍රියසංයුත්තය: 4.2.9**.** සම්පන්න සූත්‍රය, පි. 390, ESN:48: Indriyasamyutta: 19.9 Equipped p. 1945.

▲ **ඉන්ද්‍රියෙසු අගුත්තද්වාරොහොති**- not guarding the sense doors සය ඉන්ද්‍රිය නම්වූ දොරටු ආරක්ෂා නො කිරීම මින් අදහස් කෙරේ. **බලන්න**: ඉන්ද්‍රිය අසංවරය.

▲ **ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරොහොති**- guard the doors of the senses සය ඉන්ද්‍රිය නම්වූ දොරටු ආරක්ෂා කිරීම මින් අදහස් කෙරේ.**බලන්න**: ඉන්ද්‍රිය සංවරය. **සටහන**:ඉන්ද්‍රියේ ගුත්තද්වාර ඇති භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර නන්ද තෙරුන්ය. **බලන්න:** අග්‍රතම ශ්‍රාවක භික්ෂූන්.

ඉණ

▲**ඉණ**- debt: ඉණ ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ණයගැතිබවය. කාමභෝගී පුද්ගලයෙක්හට ණයගැති බාවය දුකකි, ලෝකයාට ණය වීම නිසා ඔහු දිළින්දෙක්- දුප්පත්කෙනක් බවට පත්වේ. ණයගැතිබව නිසා විඳින්නට සිදුවන දුක් පිඩා මෙහි විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (4) 6 නිපාත:ධම්මිකවග්ග: 6.1.5.3 ඉණසූත්‍රය, පි.138.

ඉප

▲ **ඉපදවියයුතු ධම්ම හා නොඉපදවියයුතු ධම්ම**- Dhamma to be aroused & Dhamma not to be aroused : ඉපදවියයුතු ධම්ම: මග වැඩීම පිණිස ඇතිකරගතයුතු කුසල ධම්මය, නොඉපදවියයුතු ධම්ම නම් අකුසලයය. **බලන්න:** උත්පාදයිතව්‍ය ධම්ම, අනුත්පාදයිතව්‍ය ධම්ම.

ඉර

▲ **ඉරියාපථ**- Iriyapatha: ඉරියාපථ යනු කය හසුරුවන සතර ආකාරය: සිටීම, ඉඳීම, ඇවිදීම හා ඇලවීම. මෙය භාවනාව පිලිබඳ විෂයකි. සති පට්ඨාන සූත්‍රයේ කායානුපස්සනාව යටතේ ඉරියාපථ භාවනාව විස්තරකර ඇත. **බලන්න**: භාවනා

▲ **ඉරිසියාව**: පාලි: **ඉස්සා**-envy **හා ඉරිසියානොවීම** -non-envy ඉරිසියාව: අනුන්ට ලැබෙන ලාභ සත්කාර ආදිය ගැන සිතේ ඇති අකමැත්තය. මෙය සිත කෙලෙසන අකුසලයකි, දුගතිය ඇති කරයි. පාපික ලාමක දෙයකි. ඉරිසියාව නැතිවිට ආධ්‍යාත්මික මග වඩා ගත හැකිවේ. ඉරිසියාව සාවද්‍ය ධම්ම යකි.**බලන්න**: උප කෙළේස, සල්ලේඛ පරියාය. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (1):2 නිපාත:17: 1 අකුසල පෙය්‍යාලය සූත්‍ර, පි.230, EAN:2: XVII, Unwholesome R. , p. 74.

▼**ඉරිසියාව** පහකරගැනීම පිණිස එය අකුසලයක් බව නිතරම නුවණින් දැකිය යුතුය. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි.(6)10 නිපාත, මහා වග්ග, 10.1.3.3. කාය සූත්‍රය,පි. 100, EAN:10: III The Great Chapter, 23.3. Body, p. 500.

▼ **අරහත්වය පිණිස** නැතිකරගතයුතු අකුසල දහම් 10 ට ඉරිසියාවද ඇතුලත්වේ. **බලන්න**: අරහත්.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර**: **1**. Per **Bhikkhu Bodhi**: Envy is resentment over the honors, etc., shown to others. **බලන්න**: EMN note 87, p. 1179. **2.**“ අන්‍යයන්ට ලැබෙන ඇඳුම් පැළඳුම්, ගේදොර, තනතුරු පුද සත්කාර ආදිය නො ඉවසන ස්වභාවය ඉස්සා නම්වේ. ඊර්-ෂියාව ඇතිවිට අනුන්ගේ සම්පත්ති නැතිකිරීමට සිතයි. මෙය ඇති අය ඒ බව නොදනී. ලාමක පාපයකි” **කෙලෙස් එක්දහස් පන්සියය**: පි.83, රේරුකානේ චන්දවිමල මහානාහිමි, 2008. **3.** “ ඉරිසියාව කාන්තාවන් තුළ බහුලව ඇති අකුසලයකි. මෙය භයානක අකුසලයක් වන්නේ එමගින් දුගතියට පත්වෙන නිසාය. මෙය නිසා කායික හා මානසික සුවය ඇතිනොවේ. බුදුන්වහන්සේ වදාළේ කෙනෙකුට සමාජයේ පිළිගැනීමක් නැතිවන්නේ එම පුද්ගලයා සසරේ කරනලද ඉරිසියාවනිසාය). මුදිතාව දියුණු කිරීමෙන් මෙය නැතිකරගත හැකිවේ. **මහාමේඝ අන්තර්ජාල ලිපිය**: https://mahamegha.lk/2020/07/09/irisiyawa-durala-mudithawa-wadamu/

▲ **ඉර්දී ප්‍රාතිහාර්ය** -miracle of psychic power :ඉද්දි- ඍද්ධි ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. විවිධවූ හාස්කම් දැක්වීමට ඇති හැකියාව- බලය. සතර ඉද්දි පාද සම්පූර්ණ කරගැනීමෙන් විවිධ ඉර්දීබල ලබාගත හැකිය. විස්තර පිණිස **බලන්න**: සංයු.නි: ඉද්දිපාද සංයුත්තය. **බලන්න**: ප්‍රාතිහාර්ය, සතර

ඉද්දිපාද, ඉර්දී බල.
▲ **ඉර්දීබල**: පාලි: **ඉද්ධිවිධං** -spiritual power: ඉද්දි- සෘද්ධිබල ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සතර ඉද්දිපාද වඩා ගැනීමෙන් ලැබෙන ආධ්‍යාත්මික බලයන්ටය. **ඉද්ධිමත්-සෘද්ධිමත්** ලෙසින්ද හඳුන්වයි. **බලන්න**: සතර ඉද්දිපාද. **සටහන්**: * සංයු. නි. ඉද්දිපාද සංයුත්තයේ ඉද්දි පිලිබඳ විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. ** බුදුන් වහන්සේගේ ශ්‍රාවකයන් අතුරින්, මහා මුගලන් තෙරුන් අග්‍ර සෘද්ධිමත් බව ලබා ඇත. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය: 1. **ඉද්දි බලඇති භික්ෂුණියන් අතරෙන් අග්‍ර: අග්‍රශ්‍රාවිකා උප්පලවන්නා තෙරණිය: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:2. ** විවිධ ඉද්දිබල විස්තරය පිණිස **බලන්න**:දීඝ.නි: කේවඩ්ඩ සූත්‍රය.** පුරාණයේද, වත්මන් කාලයේද, අනාගතයේද, සිටින ශ්‍රමණ හා බ්‍රාහ්මණ යන් විවිධ ඉද්ධිබල සහිතවූ බව මෙහි පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: ඉද්දිපාදසංයුත්ත: 7.2.7 ඉද්ධිවිධ සූත්‍රය, පි.58.
▼ **බුදුන් වහන්සේ** මෙසේ වදාළහ: "මහණෙනි, මම යම්තාක් කැමති වේ නම් ඒ තාක් විවිධ ඉද්දී පැවත්විය හැකිය" (එක් පුද්ගලයෙක්ව බොහෝ දෙනෙක්වීම...සඳ හිරු ස්පර්-ශ කිරීම ආදීවූ...) **සටහන**: මේ සූත්‍රයේ එම ඉද්දී බල විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: කස්සපසංයුත්ත: 4.1.9 ජාන අභිඥා සූත්‍රය, පි. 342, ESN: 16: Kassapasamyutta: 9 Jhānas and Direct Knowledges, p. 817.
▲ **ඉර්දීවිධ ඥානය-** Irdivida Nana: සතර ඉද්දිපාද යහපත් ලෙසින් වඩා ගැනීමෙන් ඇතිකරගන්නා සුඛසංඥාව හා ලඝු සංඥාව මගින් ලබා ගන්නා නුවණ ඉර්දීවිධ ඥානය-සෘද්ධිවිධඥානය ය. **මූලාශ්‍ර**:බු.නි: පටිසම්බිදා -1, ඤානකතා: 50 ඉර්දීවිධ ඥානය, පි. 232.
▲**ඉර්දී සම්පත්**-Irdisampath :ඉද්දී සම්පත් ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සක්විති රජුට ඇති සම්පත් 4 ගැනය. **බලන්න**: සක්විතිරජ.

ඉව

▲ **ඉවසීම**- Patience: ආධ්‍යාත්මික මග වඩා ගැනීම පිණිස අවශ්‍ය මූලික කරුණකි, කුසලයකි. **බලන්න:** ක්ෂාන්තිය. **සටහන්**: * ධර්ම පුහුණුව ලබන පුද්ගලයා, ඉවසීම පුරුදු කලයුතු ආකාරය පිණිස **බලන්න:** ම.නි. කකචුපම සූත්‍රය. ** ඉවසීම දස පාරමිතාවක් ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත.

ඉස

▲**ඉසිදත්ත තෙර**-Isidattha Thera: **බලන්න**: උප ග්‍රන්ථය:1
▲**ඉසිදත්ත හා පුරාණ උපාසකයන්: -**Isidattha & Purana Upaska: **බලන්න**: උප ග්‍රන්ථය:3
▲ **ඉසිපතනය**-Isipathna: බුදුන් වහන්සේ ප්‍රථම දහම් දේශනාව පැවැත්වූවේ, ඉන්දියාවේ, බරණැස් නුවර, ඉසිපතන මිගදායේය. මෙය බෞද්ධයන් ගේ පුජනිය ස්ථානයකි. **බලන්න**: පුජනිය සිව් ස්ථාන.
▲ **ඉසිවරු**-Irshi :ඉසිවරු ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, ආධ්‍යාත්මික බල ඇති පුද්ගලයන්ය. බුදුන් වහනේ පසේබුදුවරු, ඉසිවරු ලෙසින් දක්වා ඇත. ඒ ඉසිවරු වාසය කල ස්ථනයක් ලෙසින් රජගහනුවර පිහිටි , ඉසිගිලි පව්ව ගැන මෙහි විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (3): 3.2.6 ඉසිගිලි සූත්‍රය, පි. 222, EMN:116 Isigili Sutta, p. 847.
▼**පුරාණ දඹදිව වාසය කල** යහපත් ගුණ ඇති ඉසිවරු බැහැදැකීමට, සක්දෙවිඳු පැමිණි විස්තරය මෙහි දක්වාඇත. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග:සක්ඛසංයුත්ත:11.1.9 අරඤ්ඤායතනඉසි සූත්‍රය, පි.428.

▼ **මුහුදු තෙර වාසය කල** යහපත් ඉසිවරු, අසුරයන්ගෙන් ඇතිවිය හැකි බිය නැතිකරගැනීම පිණිස, සම්භර අසුර රජු හමුවීම පිලිබඳ විස්තර මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග:සක්ඛසංයුත්ත:11.1.10 ඉසයෝ සමුද්‍රක සූත්‍රය, පි.430.
▼**ඉසිවරුන්ගේ ඉද්දි බලයෙන්** දණ්ඩක ආදී වනයන් ඇතිවීම පිළිබඳව **බලන්න**: ම.නි: (2) උපාලි සූත්‍රය.
▼ **අසිත දේවාල ඉසිවරයා** ගේ ඉද්දි බල ගැන විස්තර පිණිස බලන්න: ම.නි: (2) අසේලයාන සූත්‍රය.

ඉෂ

▲**ඉෂ්ඨධම්ම**- Ishtadhamma: ඉෂ්ඨධම්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, ලබාගැනීමට කැමති දේය (things that are wished). ඒවා ලබාගැනීම පහසු නොවේ. මෙහි එවැනි කරුනු 10 ක් පෙන්වා ඇත. මානාවූ: ධනය (භෝග- Wealth) ,වර්ණ (රූමත්බව- Beauty) ,ආරෝග්‍ය, ශීලය, බ්‍රහ්ම චරියාව, කලනමිත්‍රයෝ, බහුශ්‍රැතබව, ප්‍රඥාව, යහපත් ගුණ දහම (Good qualities),ස්වර්ගය, **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (6) 10 නිපාත:10.2.8.3 ඉෂ්ඨධම්ම සූත්‍රය, පි.270,EAN:10: 73.3 Wished for, p.522.

උ කොටස:උක,උග,උඩ,උව,උජ,උට,උත,උද,උණ,උප, උභ,උර,උල,උස

උක

▲**උක්කන්ටක රෝගය**- Ukkantaka rogaya :උක්කන්ටක රෝගය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සමේ ඇතිවන හොරි, කුෂ්ඨ රෝගයකි. **උපමාව**: සිවලා. එවැනි රෝගයට ලක්වූ සිගාලයාට- සිවලෙකුට (නරියාට) එක තැන සිටිය නොහැකිය. එලෙසින් ලාභසත්කාර ආදියට යටවූ භික්ෂුවට එක්තැන්වී දහම් මග වඩා ගැනීමට නොහැකිය.බලන්න: උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (2) නිදාන්වග්ග: ලාභසත්කාර සංයුත්ත:5.1.8 සිගාල සූත්‍රය, පි.372.
▲ **උකෙඛපනීයකම්ම**- Ukekhapaniya kamma :මෙය විනය කම්මයකි. වැරදිකල භික්ෂුවක් ඒ වැරැද්දට පිළියම් කර ගන්නාතෙක්, සංඝයා විසින් බැහැර කිරීමේ විනයය. එනම්, ඇවත් නොදැක්මය. ඡන්න කපිලවස්තු තෙර භික්මවීම පිණිස, අරිට්ඨ භික්ෂුවගේ පවිටු ලාමක දිට්ඨිය අවසන්කරගැනීම පිණිස, මේ විනය පැනවීම බුදුන් වහන්සේ අනුමත කළහ.**බලන්න**: උපග්‍රන්ථ:1, 4. **මූලාශ්‍රය:**වින.පි: චුලවග්ග පාලිය I, ඇවැත් නොදැකීමේ උකෙක්ඛපනීයකම්ය, පි.104.

උග

▲ **උග්ගහ මෙණ්ඩක සිටුපුත්**- Uggaha Medakasituputhra **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3.
▲ **උග්ග විසාලානුවර ගහපති**-Ugga Householder of Visalapura **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය: 3

▲ **උග්ග හත්ථිගාම ගහපති**- Ugga Householder of Hatthigāma **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය: 3.
▲ **උග්ඝටිතඤ්ඤු**- Ugghatithannu :උග්ඝටිතඤ්ඤු, උසස් ප්‍රඥාව ඇතිබව මින් අදහස් කරයි. දහම් ඇසු කෙනෙහිම, චතුසත්‍ය අවබෝධ කරගැනීමේ හැකියාව ඇතිබවය. **බලන්න**: ප.සි.ශ,පි:163. **සටහන:** ක්ෂණික අභිඥා-ඛිප්පාභිඤ්ඤා ඇතිබව:උග්ඝටිතඤ්ඤුය. බාහිය දාරුචිරිය

රහතුන්හට එම උසස් ප්‍රඥාව පැවති නිසා දහම ඇසු පමණින්ම අරහත්වය ලැබුබව පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: බු.නි:උදාන පාලිය: බාහිය සූත්‍රය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි:(1) 1නිපාත:එතදග්ග පාළියසූත්‍ර,පි.84**,** EAN:1:Foremost, p. 44.

උඩ

▲ **උඩඟුකම**- Pride :උඩඟුකම-අහංකාරය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. මෙය අකුසලයකි**. බලන්න**: අහංකාර.

උච

▲ **උච්චාසයන මහාසයන**- Ucchasayana Mahasayana :උච්චාසයන (higher seats)යනු උස් ආසනයන්ය, මහාසයන යනු සැපපහසු ආසනයන්ය. උපෝසථ අටසිල් හා සාමණේර දසසිල් රකිනා අය එවැනි ආසන භාවිතයෙන් වැලකි සිටිති. **බලන්න**: ශීලය. **සටහන:** පා.සි.ශ: පි.164: "උස් ආසනය-වඩු රියනකින් උස් ආසනය. බොහෝ සැපපහසු ලෙස සකස් කල ඇඳ පුටු ආදිය".

▲ **උච්චේද දිට්ඨිය**- Uccheda-diţţhi: Annihilation view : මෙය, බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ අන්‍යපරිබ්‍රාජකයන් දැරූ විවිධ මතයන්ගෙන් එකකි. උච්චේද වාදය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත.එනම්, මරණින් මතු නැවත ඉපදීමක් නැතැයි යන ඇදහීම (වාදය). උවෙඡද දෘෂ්ටිකයා - ඒ අදහස දරන තැනැත්තාය. දිවි ඇතිතාක් සැපසේ ජීවත්විය යුතුය. නැවත මේ ශරිරයේ ඒමක් -පැමිණීමක් නැත ආදී අදහස් ඔවුන් දරයි. **බලන්න**: දිට්ඨි, අන්ත දිට්ඨි සතර. **සටහන**: අංගු.නි: (5) 8 නිපාත: වෙරඥ සූත්‍රයේ මේ ගැන විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත.

▲ **උච්ඡඩ පඤ්ඤා**- lap-like wisdom :උච්ඡඩ පඤ්ඤා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ මද ප්‍රඥාවය. මෙය ඔඩොක්කුවේ ප්‍රඥාව ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. දහම අසන කෙනක්, නැගීසිටිවිට ඇසු දහම අමතකවීම මින් අදහස් කෙරේ. **බලන්න:** පුද්ගලයෝ තිදෙනා, උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (1): 3 නිපාත: 3.1.3.10 සූත්‍රය, පි. 277, EAN: 3: 30.10 sutta, p. 88.

▲ **උච්ඡින්ත භවනෙත්තති**- Ucchintha bhavaneththi :උච්ඡින්ත භවනෙත්තති ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සංසාරය නැවත ඇති නොවන ලෙස සිඳ දැමීමය. උසුන් මුල්කරනලද තල් ගසක් මෙන් සසර නිමා කිරීමය. **උපමාව:** තල්ගස, උපග්‍රන්ථය:5. **සටහන:** * තල්ගස සහමුලින්ම සිඳ දැමුවිට, එය නැවත හටනොගනී. එලෙස භික්ෂුව සියලු අනුසය සිඳ දමා නිවන ලබා ගත යුතුවේ. ** අංගු.නි: (5) 8 නිපාත: වෙරඥ සූත්‍රයේදී, තමන්වහන්සේ එලෙසින් කෙළෙස් නිමා කර ඇතිබව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (4):7 නිපාත: 7.1.2.1. අනුසය සූත්‍රය හා අනුසය පහාන සූත්‍රය, පි. 312, EAN:7: 11.1 and 12.2. Underlying tendencies, p. 371.

උජ

▲ **උජුපටිපන්න**- Ujupatipanna :උජුපටිපන්න යනු, ඍජු මගට- ආරිය අටමගට පැමිණිබවය. මෙය බුදුන් වහන්සේගේ ශ්‍රාවක සංඝයා සතු සංඝ ගුණයකි. **බලන්න**: සංඝගුණ.

උට

▲**උට්ඨාන වීරිය**- Uttanaviriya: කෙළෙස් ප්‍රහීණය පිණිස බලවත් වීරිය කිරීම- අලසබව නැතිකර ගැනීමේ උත්සාහය, උට්ඨාන වීරියය**.** එම විරිය ඇති තැනත්තා **උට්ඨායිකය**. බෝසතුන් උට්ඨාන වීරිය වඩා, බුද්ධත්වය ලැබුවෝහ: **බලන්න**: බු.නි: උදානපාලිය: බෝධිවග්ග සූත්‍ර, ප්‍රධන්වීරිය.

▲ **උට්ඨාන සම්පත** -Uttanasampatha: උට්ඨාන සම්පත, සතර සංග්‍රහ වස්තුවලින් එකකි. තමන් කරන රැකියාව හෝ ජීවිකාව පිලිබඳ නිපුණතාවයෙන් සමත්බව, උත්සහාවන්තබව, පරික්ෂාකාරීව තීරණගැනීමේ හැකියාව, සංවිධානයට දක්ෂබවය. **බලන්න**: සතර සංග්‍රහ වස්තු.

උත

▲**උත්තම ආචාරධර්ම** -Utthama achara Dhamma :උත්තම ආචාර ධර්ම නම් ආධ්‍යාත්මික මග වඩාගැනීමට අවශ්‍ය කරුණුය. **බලන්න**: ආභිසමාචරික ධම්ම

▲ **උත්තම ඥානය**- Utthama nana: උත්තම ඥානය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ අභිඥාවන්ය. **බලන්න**: අභිඥා.

▲ **උත්තම-නීච හා උත්තම-උත්තම පුද්ගලයෝ**- Uththama- niche & Uththama-uththama pudgala :උත්තම-නීච පුද්ගලයා (උන්නතොන්ත) නම්, උසස් කුලයක් ඉපදී, පහත් දේ- දුසිරිතය කරන තැනැත්තාය. මරණින්මතු ඔහු නිරයටයයි. උත්තම-උත්තමපුද්ගලයා (උන්නතුන්නත) උසස් කුලයක ඉපදී, උසස් ලෙස- සුචරිතය ඇති කටයුතු කරයි. ඔහු දෙව්ලොව උපත හිමිකර ගෙන ඇත. **බලන්න**: ඔනතොනත හා ඔනතුන්නත පුද්ගලයෝ **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: 4.2.4.6 ඔනතෝනත සූත්‍රය, පි.186.

▲ **උත්තම පුරුෂයා:** පාලි: **උත්තමපුරිසො**: supreme person
බුදුන් වහන්සේ, ධම්මවිනයේ උත්තම පුරුෂයා මෙසේ පෙන්වා ඇත: **"පඤ්චඩ්ඩිප්පහීනො භික්ඛවෙ භික්ඛු පඤ්චඩ සමන්නාගතො ඉමස්මිං ධම්මවිනයෙ කෙවලී වුසිතවා උත්තමපුරිසොති වුච්චති"** පංච අංග පහ කර ගත්, පංච අංග යන්ගෙන් සමන්විතව, බඹසර පුරාගත් භික්ෂුව, ධම්ම විනයේ (මේ සසුනේ) උතුම් පුද්ගලයාවේ: රහතන්වහන්සේය. (...a bhikkhu who has abandoned five factors and possesses five factors is called, in this Dhamma and discipline, a supreme person who is consummate and has completely lived the spiritual life). **සටහන**: පහකරගත් පංච අංග නම්: පංච නීවරණයන්ය. සමන්විතවූ පංච අංග නම්: අසේඛ ශීලය, අසේඛ සමාධිය, අසේඛ ප්‍රඥාව, අසේඛ විමුක්තිය හා අසේඛ විමුත්ති ඥානදර්ශනය. මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ රහතන්වහන්සේ ගේ ගුණයන්ය. **බලන්න**: නීවරණ, සේඛ හා අසේඛ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.1.2.2 පංචඅංග සූත්‍රය, පි.58,EAN:10: 12.2 Five Factors, p. 495.

▲**උත්තම දසපුද්ගලයෝ**- Ten Superior persons :බුදුන් වහන්සේ උත්තම (ආරිය) පුද්ගලයෝ දස දෙනෙක් පෙන්වා ඇත: **" දස ඉමෙ භික්ඛවෙ, පුග්ගලා ආහුනෙය්‍යා පාහුනෙය්‍යා දක්ඛිණෙය්‍යා අඤ්ජලී කරණියා අනුත්තරං පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං ලොකස්ස..."**. " මහණෙනි, මේ පුද්ගලයන් දස දෙනා, ලෝකයාගෙන් තෑගි ලැබීමට, සත්කාර සංග්‍රහ ලැබීමට, පුදපූජා-දක්ෂිණා ලැබීමට, ගෞරව නමස්කාර ලැබීමට සුදුසුය. ඔවුන්ට කරන පුද පූජා නිසා ලෝකයාට බොහෝ පින් ලැබේ". එනම්: 1) තථාගත සම්මා සම්බුද්ධ 2) පසේ බුදුවරු 3) උභතෝභාගි රහතුන් 4) ප්‍රඥා විමුක්ති රහතුන්5) කායසක්ඛි උතුමන් 6) දිට්ඨිප්‍රාප්ත උතුමන් 7) ශ්‍රද්ධා විමුක්ත උතුමන් 8) ධම්මානුසාරි උතුමන් 9) ශ්‍රද්ධානුසාරි උතුමන් 10) ගෝත්‍රභූ උතුමන්. **බලන්න:** ආහුනෙය්‍ය පාහුනෙය්‍ය ආදී ගුණ.

සටහන්: * ඉහත ගුණ ආරිය සංඝයා සතු ගුණයන්ය .**බලන්න:** සංඝගුණ. ** 3-9 දක්වා වූ ආරියන් පිළිබඳ විස්තර පිණිස **බලන්න:** සත්ආරිය පුද්ගලයෝ. ** ගෝත්‍රභූ ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ බුද්ධවංශයට ඇතුලවූ ආරිය පුද්ගලයාය. **බලන්න**: ගෝත්‍රභූ. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි:(6):10 නිපාත: නාථ වග්ග, 10.1.2. ආහුණෙය්‍ය සූත්‍රය, පි.70, EAN: Protector: 16-6 Worthy of Gifts, p. 497.

▲**උත්තම ප්‍රතිපදාව**-Uttama prathipadawa : උත්තම ප්‍රතිපදාව යනු ඇත්තේ ආරියඅටමගය. **බලන්න**:ආරියඅටමග. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 3 නිපාත: ආනන්දවග්ග: 3.2.3.1 සූත්‍රය, පි. 420, EAN:3: Ananda vagga, 71.1. Channa, p. 117.

▲**උත්තම මග**-Uththama maga: උත්තම මග, ආරියඅටමගය. **බලන්න**:ආරියඅටමග.

▲**උත්තරකුරු ප්‍රදේශය**-Uttarakuru :උත්තර කුරු ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සක්විති රජ පාලනය කරන සතර දීප යන්ගෙන් උතුරේ පිහිටි ප්‍රදේශයය. **බලන්න**: සක්විතිරජු. **සටහන:** ජම්බුද්වීපයට, උතුරින් පිහිටි දේශය, සමහරවිට මධ්‍යම ආසියාව වියහැකිය. **බලන්න**: EAN:9:note 1884, p.672.

▼**උත්තරකුරු වාසින්-ජනයා** කරුණු 3 කින් තවිතිසා දෙවියන්ට හා දඹදිව වාසීන්ට වඩා ප්‍රබලයයි මෙහි දක්වා ඇත: 1) ආත්මාර්ථකාමී නොවීම හා අල්ලා නොගැනීම (without selfishness and possessiveness) 2) නියතවූ ආයුෂ තිබීම 3) විශේෂජීවන තත්වයක් තිබීම. **බලන්න**: ජම්බුද්වීපය , තාවතිංස දේවලෝකය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (5) 9 නිපාත: 9.1.3.1 ඨාන සූත්‍රය, පි.462.

▲**උත්තිය -උත්තර තෙර**- Utthara Thera :**බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1

▲ **උත්තරා උපාසිකාව**- Utthara Upasika: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:3

▲ **උත්තර දේවපුත්‍ර**- Utthara Deva: මේ දේවපුත්‍ර බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක, ජීවිතය හා මරණය ගැන විමසූ බවමෙහි දැක්වේ. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග: දෙවපුත්තසංයුත්ත: 2.2.9 උත්තර සූත්‍රය, පි.130.

▲ **උත්තර මානවක**- Utthara Manawaka : මොහු, කජන්ගලා නියම් ගමේ පාරාශරිය බ්‍රාහ්මණයා ගේ සිසුවෙකි. බුදුන් වහන්සේ, කජන්ගලා නියම් ගමේ, මූබෙලු වනයේ වැඩ වසන සමයේ බුදුන් වහන්සේ බැහැදැකීමට පැමිණ ඇත. බුදුන් වහන්සේ, ඔහුගෙන් පාරාශරිය බ්‍රාහ්මණයාගේ ඉන්ද්‍රිය භාවනාව පිලිබඳ විමසූහ. ඒ ක්‍රමය, ආරිය විනයේ ඉන්ද්‍රිය භාවනාවට වඩා වෙනස් බව පෙන්වීමට බුදුන් වහන්සේ මේ සූත්‍රය වදාළහ. **මූලාශ්‍රය:** ම.නි: (3) 3.5.10 ඉන්ද්‍රිය භාවනා සූත්‍රය, පි.632.

▲**උත්තරී මනුස්සධම්ම**- superhuman distinction :උත්තරී මනුස්සධම්ම- උත්තරීය මනුස්ස ධම්ම, ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ආරියභාවය ලබාදෙන ධම්මතාය: සතරමග සතරඵල: සෝතාපන්න- අරහත්වයලබාගැනීමට ඉවහල් වන ධර්මතාය. කරුණු 6 ක් පහකරගත් විට ආරියබවට සමත් ඥානදර්ශන විශේෂය පසක් කරගැනීමට හැකිවේ: **“ ඉමෙ ඛො භික්ඛවෙ ඡ ධමෙම පහාය භබ්බො උත්තරිමනුස්ස ධමමා අලමරියඤාණ දස්සනවිසෙසං සච්ඡිකාතුන්ති”.** 1) සිහි මුලාව- මුට්ඨසච්චං- Muddle-mindedness 2) විමසුම් නුවණ නැතිබව- අසම්ප්‍රජන්‍යය -අසම්පජඤ්ඤං - lack of clear comprehension 3) ඉන්ද්‍රිය

දොර වසා නොතිබීම - ඉන්ද්‍රියෙසු අගුත්තද්වාරතං- not guarding the doors of the sense faculties 4) භෝජනයේ පමණ නොදන්නා බව- භොජනෙ අමත්තඤ්ඤුතං- lack of moderation in eating 5) දෙපිටකාටිටු බව- වංචාසහගත බව-කුහනං- duplicity 6) චාටුකථාව- ඉච්චාකථාව-ලපනං- flattery. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: අරහත්වග්ග: 6.2.3.3 උත්තරීමනුස්සධම්ම සූත්‍රය, පි.254, EAN:6: 77.3 Superior, p.360.

▲**උත්තරීතර මනුෂ්‍යයා** -super human : උත්තරීතර මනුෂ්‍ය (උතුම් මිනිසා) යනු මනුෂ්‍යත්වය -මිනිස්බව ඉක්මවූ පුද්ගලයාය. අතිමානුෂික- අධිමානුසික- බව ලබාගත් පුද්ගලයා- උතුමාය. එනම්, සියලු කෙළෙස්වලින් මිදී, නිවන සාක්ෂාත් කරගත් ආරිය පුද්ගලයාය. ඔහු විමුක්තිය හා විමුක්ති ඥානදර්ශනය පසක් කර ඇත. **සටහන**: අටුවාවට අනුව දස කුසලයන් යනු මිනිස් ධර්මයන්ය- මනුෂ්‍ය ශීලයය. එම ශීලය මානව දියුණු කරගත් පුද්ගලයා මිනිස් ධර්මයන්ට වඩා උසස්ධර්මතා වන ජාන, විපස්සනා ඥාන, මග ඵල ආදීය ක්‍රමයෙන් සාක්ෂාත්කරගෙන උතුම් ආරියබව ලබාගැනීමට අවශ්‍ය ඥාණදර්ශනය අවබෝධ කරගනී- නිවන් සුවය ලබාගනී. **බලන්න**:EAN: note:44, p. 582. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි.(1) 1 නිපාත: ශුක වගග, 1.5.5. සූත්‍රය, පි.54,EAN:1: A spike**,** p.38.

▲ **උතුම්**- Nob: උතුම් ලෙසින් දක්වන්නේ ආරිය බවය. **බලන්න**: ආරිය.

▲ **උතුම් අස්වැසිල්ල** -supreme consolation: උතුම් අස්වැසිල්ල ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සියලු දුක නිමකර අරහත්වය ලැබීමය. **බලන්න**:අස්වැසිල්ල.

▲ **උතුම් ගුරුවරයා**-The Noble Teacher: ලෝකයේ පහලවූ සියලුම ගුරුවරුන් (ශාස්තෘන්- ආචාර්යන්) අතුරින් බුදුන් වහන්සේ උතුම් ගුරුවරයාය. තමන්වහන්සේ අනුගමනය කරන පැවිදි, ගිහි භවතුන්ට මෙන්ම, අවස්ථානුකූලව දෙවි දේවතාවන්ටද, අන්‍යආගමික පිරිසටද, ඔවුන්ගේ සුවය, සහ යහපත පිණිස ධර්මය දේශනා කර ඇත, අවවාද අනුසාසනා කර ඇත, ධර්ම කරුණු සත්‍ය ලෙසින්ම පැහැදිලි කර ඇත. මුළු ත්‍රිපිටකය පුරා දැකිය හැක්කේ, බුදුන් වහන්සේ, මහා ප්‍රඥාවෙන්, මහා කරුණාවෙන්, මහා අවබෝධයකින් යුතුව අචලව, නිර්භයව, ලෝක සම්මත ගුරුවරයා ලෙසින් ධර්මය- සත්‍ය, සමස්ත ලෝකයාගේ හිත පිණිස සුව පිණිස දේශනා කර ඇති ආකාරයය.**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:6

▼ **නිවන් මග දේශනා කළ බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:**"මහණෙනි, ඔබට නිවන හා නිවන්මග පෙන්වා දුන්නෙමි, ශ්‍රාවකයන් ගේ හිතසුවය කැමති, ඔවුන් කෙරේ අනුකම්පාව ඇති ගුරුවරයෙක් විසින් කලයුතු දේ මා විසින් ඔබට කර ඇත. මේ අවට රුක්මුල්, හිස්කුටී ඇත, පසුවට පසුතැවිලි නොවීම පිණිස අප්‍රමාද නොවී භාවනා කරන්න. මෙය අපගේ අනුසාසනය ය"." **ඉති ඛො භික්ඛවෙ දෙසිතං වො මයා අසඞ්ඛතං දෙසිතො අසඞ්ඛතගාමී මග්ගො. යං භික්ඛවෙ සත්ථාරා කරණීයං සාවකානං හිතෙසිතා අනුකම්පකෙන අනුකම්පං උපාදාය, කතං වො තං මයා එතානි භික්ඛවෙ රුක්ඛමූලානි එතානි සුඤ්ඤාගාරානි, ඣායථ භික්ඛවෙ, මා පමාදත්ථ, මා පච්ඡා විප්පටිසාරිනො අහුවත්ථ, අයං ඛො අම්හාකං අනුසාසනි"**. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග: අසංඛත සංයුත්ත, 9.1.1සූත්‍ර, පි. 659, ESN: 43: Asankatasamyutta: p. 1493.

▲**උතුම්දේ** -Noble things :ලෝකයේ ඇති උතුම් දේ ගැන දෙවියෙක් විමසුවිට, බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: 1) ජරාවට (වයසට යෑම) පත්වෙන කෙනාට ශීලය උතුම්ය. 2) මනා ලෙසින් පිහිටුවා ගත් විට

ශ්‍රද්ධාව උතුම්ය 3) අනගිරුවන් ලෙසින් පුද්ගලයෙකුට උතුම් වන්නේ ප්‍රඥාවය. 4) සොරුන් හට පැහැර ගත නොහැකි උතුම් දේ පිනය. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: ජරාවග්ග: ජරාසූත්‍රය, අප්සරා සූත්‍රය, පි. 92.

▲ **උතුම් නුවණ**- Highest knowledge: සතර මග සතර ඵල ලැබීමේ නුවණ උතුම් නුවණය. **බලන්න**: අඤ්ඤා.

▲ **උතුම් පුද්ගල**-Noble person :ආරිය මගට පිළිපන් පුද්ගලයා උතුම් පුද්ගලයාය. **බලන්න**: අසේඛ. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4) සළායතන වග්ග: ජම්බුඛාදක සංයුත්ත: 4.1.5 අස්සාස සූත්‍රය හා 4.1.6 පරමස්සාය සූත්‍රය, පි. 504 , ESN: Salayatanasamyutta: IV: 38 Jambukhādaka -saṃyutta: 5 Consolation & Supreme Consolation, p. 1400.

▲ **උතුම් සිතිවිලි**- great reflections: අධ්‍යාත්මික මාර්ගය සාක්ෂාත් කරගැනීම සඳහා පුද්ගලයකු තුල තිබිය යුතු උතුම් සිතිවිලි- මහා පුරුෂ විතක්ක ලෙසින් පෙන්වා ඇත. මේවා 8කි. 1) අවශ්‍යතා අල්පබව- fewness of wishes 2) සන්තුෂ්ටිය- contentment 3) හුදකලාවාසය (විවේකය) ප්‍රියකිරීම-resort to solitude 4) උත්සාහය ඇතිබව - energetic 5) පිහිටුවා ගත් සතිය ඇතිබව- established mindfulness 6) සිතේ එකඟබව-සමාධිය- focused mind 7) ප්‍රඥාවන්තබව - wise 8) නිවන්සුවය ප්‍රියකිරීම delight in nibbãna. **සටහන**: බුදුන් වහන්සේගේ උපදෙස් අනුව එම කරුණු 8 ආවර්ජනා කර සිව්ජාන සම්පත් ලබා, අනුරුද්ධ තෙරුන් අරහත්වයට පත්විය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: 8.1.3.10 අනුරුද්ධ සූත්‍රය, පි. 156, EAN: 8: 30.10 Anuruddha, p. 428.

▲ **උතුම් සැපය**- Highest Bliss :උතුම් සැපය සසර දුක නිමකර නිවන ලබාගැනීමය. බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: **"සුඛො විවෙකො තුටඨස්ස සුතධම්මස්ස පස්සතො අබ්‍යාපජ්ජං සුඛං ලොකෙ පාණභූතෙසු සංයමො සුඛා විරාගතා ලොකෙ කාමානං සමතික්කමො අසම්මානස්ස යො විනයො එතං වෙ පරමං සුඛන්ති"**. "නිවන නම්වූ උපධි විවේකය (උපධි හැරදැමීම) සැපවේ. චතුර්මාර්ග ඥානය ලැබීමේ සතුට ඇති, ප්‍රකට වූ දහම් ඇති, ඒ උපධි විවේකය නුවණ නමැති ඇසින් දකිනා අයට නොකිපිම සැපවේ. ලෝක සතුන් කෙරෙහි හිංසා නොකිරීම -අවිහිංසාව සැප වේ. ලෝකයට නො ඇලීම, වස්තු කාම කෙළෙස් ඉක්මවීම සැපවේ. අසම්මානයේ වැනසීමක් වේද මෙය ඒකාන්තයෙන්ම උතුම්වූ සැපය වේ (අරහත්වය ලැබීම). **මූලාශ්‍රය**:විනය.පි: මහාවග්ග පාලි (1 කාණ්ඩය) මහාඛන්ධකය**:** මුචලින්ද කතා, පි.86.

▲ **උතුම් සෙවීම**-Noble search තමන් සෙවීම- තමා ගැන සොයා බැලීම උතුම් සෙවීම යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත.**සටහන්: ***මේ උපදේශය වදාළේ භද්දවග්ගිය කුමාරවරු (පසුව තෙරුන්) 30 දෙනාටය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1 ** ම.නි ආරිය පරියේෂණ සූත්‍රයේ: ගිහිගෙය හැර ආධ්‍යාත්මික ජීවිතය-බ්‍රහ්මචාරී බව සොයා යෑම උතුම්-ආරිය සෙවීම යයි දක්වාඇත.**මූලාශ්‍ර**:විනය.පි :මහවග්ගපාලිය1:භද්දවග්ගියකුමාරවරු,පි. 127.

▲ **උතුපරිණාම**- Change of seasons : උතුපරිණාමය යනු දේශගුණය වෙස්වීම- ඍතු වෙනස්වීමය. ඍතු වෙනස්වීම නිසා ඇතිවන ආබාධ- උතුපරිනාම අබාධ ලෙසින් පෙන්වා ඇත. මෙය කයේ ආදීනවයක්ය. **සටහන**:ගිරිමානන්ද සූත්‍රයේ,ආදීනවසංඥා යටතේ මේ පිලිබඳ දක්වා ඇත.

▲ **උත්ථාන සංඥාව**: පාලි: **උට්ඨානසඤ්ඤං**- wake-up sign :උත්ථාන සංඥාව යනු, නිදාගැනිමට පෙර, අවදිවන වේලාව සිතේ සටහන් කරගැනීමය. බුදුන් වහන්සේ සයනය කිරීමට පෙර උත්ථාන සංඥාව සිතේ සටහන් කරගෙන නින්දට යන්නේය. නිදිවැරීමේ යෙදෙන ආරිය ශ්‍රාවකයා ද නිදාගැනිමට පෙර මේ සංඥාව සිහිකර නින්දට යයි, නියමිත වේලාවට අවදිවේ. **බලන්න**: ජාගරානු සතිය. **මූලාශ්‍ර**:ම.නි: (2): 2.1.3 :සේඛ සූත්‍රය, පි. 44, MN 53: Sekha Sutta, p. 436.

▲**උත්පාදයිතව්‍ය ධර්ම** : පාලි: **ධම්මො උප්පාදෙතබ්බා**- Dhamma to be aroused: ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පිණිස උපදවා ගතයුතු ධර්මතා උත්පාදයිතව්‍ය ධර්මවේ. **උත්පාදයිතව්‍ය ධර්ම:** 1) **අකුප්ප ඥානය**- අකුප්ප ඤානං -Unshakeable knowledge **බලන්න**: අකුප්ප ඥානය, අකුප්ප ධර්මතා. 2) **ඛය ඤාණං -ක්ෂය නුවණ**- Knowledge of the destruction of defilements: ආසවක්ඛය හෙවත් සියලු කෙළෙස් නසන නුවණ **බලන්න:** ඛය ඤාණං**,** ආස්‍රව හා ආස්‍රව ක්ෂය කිරීම. 3) **අනුප්පාදෙ ඤාණං-** කෙළෙස් නැවත ඇති නොවන බව දන්නා නුවණ Knowledge of that destructed defilements would not arise again) **බලන්න**: අනුප්පාදෙ ඤාණං**.** 4) **තුන් කාල පිලිබඳ ඥාණයෝ**: අතීත ඥාණය, වර්තමාන ඥාණය හා අනාගත ඥාණය (තුන් කාලය පිලිබඳ අවබෝධය) **බලන්න**: තුන් කාල පිලිබඳ ඥාණයෝ 5) **සතර ඥාණයෝ (**චත්තාරි ඤාණානි): **ධම්මේඥානය** (ධම්මෙ ඤාණං**) අන්වයේඥානය** (අනවයෙ ඤාණං) **පර්යයයෙහි ඥානය** (පරියෙ ඤාණං) **සම්මුතියෙහි ඥානය** (සම්මුතියා ඤාණං) 6**) පංචඥාණ සම්මාසමාධිය**: ඥාන 5 ක් සහිතව ලබන සම්මා සමාධිය .**බලන්න:** පංචඥාණ සම්මාසමාධිය, අනුත්පාදයිතව්‍ය ධම්ම, අනුප්පාද ඥානය, අක්කුප්ප ඥානය. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▼ **උත්පාදයිතව්‍ය ධර්ම** නම් දස කුසලයය. **බලන්න**: දසකුසල. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි:(6):10 නිපාත 4.අරියමගග වග්ග: 10.4.4.5.උප්පාදෙතබ්බ ධම්ම සූත්‍රය.පි. 538, EAN: 10: IV Noble Path, 193,p.556.

▲**උත්පත්ති විධි**- modes of generation :ලෝක සත්ත්වයෝ උත්පත්ති ලබන විධි 4 (යෝනි) ක් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) **අන්ඩජ**- බිත්තරයකින් හෝ කබල්ලක් බිඳගෙන උපත ලැබීම: සර්පයන්, පක්ෂීන් (from the egg or a shell) 2) **ජලා භුජ**- මවකගේ ගැබයෙන්-කුසයේ- වැදැමහ බිඳ උපත ලැබීම: මිනිසුන්, තිරිසන්සතුන් (from the mother's womb) 3) **සංසේදිත** - තෙතමනය නිසා-, කුණුවීගිය මළකඳන්, සතුන්, කුණුවී ගිය ආහාර, දුගඳ නිසා උපත ලැබීම: පනුවන් ආදී (from moisture) 4) **ඕපපාතික** -ස්වයංජාත- නිරායාසයෙන්ම නිරයේ-අපායේ හෝ දෙව්ලොව යළිඋපත- ඉපදීම, (Spontaneous rebirth in hell or heaven). **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (1): 1.2.2 මහාසීහනාද සූත්‍රය, ඡෙදය.32, පි. 184, EMN: 12: The Greater Discourse on the Lion's Roar, para. 32, p. 160.

▲ **උත්සහාය**- Energetic: උත්සහාය- වෙරදැරීම, ආධ්‍යාත්මික මග වඩාගැනීමට අවශ්‍ය ගුණයකි. **බලන්න**: උතුම් සිතිවිලි, විරිය.

උද

▲ **උද්‍යාන**-Parks :යම් කෙනක්, අන්‍යයන්ගේ යහපත පිණිස උයන්වතු කරන්නේ නම් එය පුණ්‍ය ක්‍රියාවකි, සුගතියට මග පාදයි. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.5.7 වනරෝප සූත්‍රය, පි.86.
▲**උද්දක රාමපුත්‍ර තවුසා**- Ascetic Uddaka Ramputhra :සිද්ධාර්ථ තවුසා, (බෝධිසත්ව) ගේ දෙවන ගුරුවරයා වුවේ මේ තවුසාය. ඔහුගේ ඉගැන්වීම මගින් දුක කෙළවර කිරීම අවබෝධ කරගත නොහැකි බව වටහාගත් බෝසතුන් ඔහු හැර යාම, සම්බෝධිය ලබා තමන් වහන්සේ අවබෝධ කරගත් දහම මේ තවුසාට ඉගැන්වීමට තීරණය කළද, ඔහු ඒ අවස්ථාවේ මරණයට පත්වී සිටි නිසා උතුම් දහම අවබෝධ කරගැනීමට වාසනාව නොමැතිවිම මෙහි විස්තර කර ඇත. **බලන්න**: ම.නි: බෝධිරාජ කුමාර සූත්‍රය හා ආරියපර්යේෂණ සූත්‍රය,උපග්‍රන්ථය:6
▲ **උදයත්තගාමිණි ප්‍රඥාව:** පාලි: **උදයබ්බයානුපස්සනෙ ඤාණං**- Knowledge of arising and passing away :උදයත්තගාමිණි ප්‍රඥාව - උදයබ්බ ඥාණය (සමුදය-වය නුවන)ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ හේතුප්‍රත්‍ය යෙන් හටගත් ස්කන්ධ ධර්මයන්ගේ ඇතිවීම හා නැතිවීම දැකීමෙහි ප්‍රඥාව. එම අවබෝධය, ආරිය ශ්‍රාවකයෙක් තුල ඇති ප්‍රඥා බලයකි- ඔහුට සමුදය හා වය ධර්මතා ගැන මනා අවබෝධය ඇත. මේ නුවණ නිබිද්දාව ඇතිකිරීමට, නිවන ලබා ගැනීමට උපකාරිවේ. **බලන්න**: ප්‍රඥාව, සේඛ හා අසේඛ. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ**: පි: 175: **"උදයබ්බයඤාණ:** උදයව්‍යය ඥානය (සමුදය වය), යථා භූත ඥාන දර්ශනය: '**යථාභූත ඤාණ දස්සනති තරුණ විපස්සනා, උදයබ්බයඤාණස්සෙතං අධිවචනං**'". **සටහන්: *** සංයු.නි: (5-2) සෝතාපන්නසංයුත්ත:11.2.2 බ්‍රාහ්මණ සූත්‍රයේදී බුදුන් වහන්සේ, 'උදයගාමිණි පටිපදාව' විස්තර කර ඇත. **බලන්න**: බ්‍රාහ්මණ උදයගාමිණි පටිපදාව.** විස්තරපිණිස **බලන්න**:බු.නි: පටිසම්භිදා: ඥාණකථා:6උදයබ්බඥානය,පි. 126.
▼**උදයත්තගාමිණි ප්‍රඥාව,** සේඛ බල පහෙන් එකක් වන ප්‍රඥාබලය- නිබිද්දාව ඇතිකරන, දුක මුළුමනින්ම නැතිකරණ - ප්‍රඥාව යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: **" ඉධ භික්ඛවෙ අරියසාවකො පඤ්ඤවා හොති: උදයත්ථගාමිනියා පඤ්ඤාය සමන්නාගතො ආරියාය නිබ්බෙධිකාය සම්මාදුක්ඛක්ඛයගාමිනියා..."** (Here, a noble disciple is wise; he possesses the wisdom that discerns arising and passing away, which is noble and penetrative and leads to the complete destruction of suffering). **සටහන:** අටුවාවට අනුව, පංච උපාදාන ස්කන්ධය ඇතිවීම හා නැතිවීම-සමුදය, වය- පිලිබඳ ඇති තියුණු ප්‍රඥාව උදයත්තගාමිණි ප්‍රඥාව ය. මෙය මාර්ග ඥාණය හා විදර්ශනා ඥාණයය. **බලන්න**: EAN: Note: 977, p. 631. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.1.1.2. සේඛබලවිතථත සූත්‍රය, පි. 24, EAN:5: The Trainee's Powers-2.2.In Detail, p. 238.

▼ **හේතු ප්‍රත්‍යයෙන් ඇතිවූ ස්කන්ධ** ධර්මයන්ගේ විපරිණාමය දැකීමෙහි ප්‍රඥාව උදය වය දර්ශන ඥානයවේ: **"පච්චුප්පන්නානං ධම්මානං විපරිනාමා නුපස්සනෙ පඤ්ඤා උදයබ්බයානුපස්සනෙ ඤාණං"** **මූලාශ්‍ර**:බු.නි: පටිසම්භිදා මග 1: මහාවග්ග**:** මාතෘකා**,** පි. 24.

▲ **උදයමානවක පුත්‍ර**-Udaya manawakaputhra: උදයමානවක පුත්‍ර, බාවෙරි බ්‍රහ්මණයාගේ ශිෂ්‍යයෙකි. බුදුන් වහන්සේ වෙතින් දහම අසා පැහැදී බුදු සරන ගියහ, පසුව සසුනේ පැවිදිවිය **බලන්න**: අවසාන ඥානය,

උපශ්‍රන්ථය:1: උදය මානවක තෙර. **මූලාශ්‍රය**: බු.නි: සුත්තනිපාතය: පරායන වග්ග: උදය මානවක ගාථා: 1110-1111, පි. 360.
▲**උදාන-** Happy utterings :උදාන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ බුදුන් වහන්සේ දහම් කරුණු ගැන සිතා, පලකළ උතුම් වාක්‍යයන්ය. **බලන්න:** බු.නි: උදානපාලි.
▲**උදායි තෙර-**Udayi Thera: **බලන්න**: උපශ්‍රන්ථය:1

▲ **උද්දච්චය-** restlessness: උද්ධම්භාගිය සංයෝජනයකි, නීවරණ ධර්මයකි . උද්දච්චය ප්‍රහීණය පිණිස සමථය වැඩිය යුතුය. අරහත්වය ලබාගැනීමට පහකලයුතු කරුණකි. **බලන්න**: අරහත්වය **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: 6.1.10 උද්දච්ච සූත්‍රය, පි.286.
▼ **උද්දච්චය නැතිකරගැනීමට**: අශ්‍රද්ධාව, අවදඤ්ඤුතාවය (un-charitableness) හා කුසීතබව නැතිකරගත යුතුය. ආරබ්ධ විරිය ඇති පුද්ගලයාට, උද්දච්චය පහකර ගත හැකිය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.2.3.6 තයොධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN:10: Tens,76-6.Incapable, p. 524.

▲ **උද්ධම්භාගිය සංයෝජන-** the higher fetters: සසරට බැඳතබන සංයෝජන 10න් ඉහළ සංයෝජන 5 උද්ධම්භාගිය සංයෝජනවේ. මේ සංයෝජන නිසා ලෝක සත්ත්වයා රූප ධාතුවට හා අරූප ධාතුවට බැඳේ. අරහත්බව ලබාගැනීමෙන් මේ සංයෝජන 5 ප්‍රහීණයවේ. **බලන්න**: සංයෝජන, අනාගාමි, ආධ්‍යාත්මික පංචඉන්ද්‍රිය, අවිද්‍යාව, ශ්‍රැතවත් ආරිය ශ්‍රාවක හා අශ්‍රැතවත් පෘතග්ජන. **ශබ්දකෝෂ: පා.සි.ශ**: පි.178: "**උඩංභාගිය සංයොජන**: උඩයයි කියන ලද රූප අරූප භවයන්හි උපදවන සංයෝජන පහ". **B.D**: p. 300: "**uddhambhāgiya-saṃyojana**: …they tie to the higher worlds, i.e. the fine-material and immaterial words".

▼ **උද්ධම්භාගිය සංයෝජන 5 කි**. රූපරාග- lust for form, අරූප රාග- lust for the formless, මාන- conceit, උද්දච්ච restlessness, අවිජ්ජා- ignorance. මේ සංයෝජන පහකරගත්විට, අනාගමිබව ලබා කාම ලෝකයට වඩා උසස්වූ සුද්ධාවාස යන්හි පහළවීමට වාසනාව ඇත. උද්ධම්භාගිය සංයෝජන අවබෝධකරගැනීමට, වැනසීමට හා පහකිරීමට නම් සතර ඉද්දිපාදයන් මනාව වැඩිය යුතුය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර**:සං.නි:(5-2): ඉද්දිපාදසංයුත්ත: උද්ධම්භාගිය සූත්‍රය, පි. 84, ESN: 51: Iddipadasamyutta: 86.10 Higher Fetters , p. 2108, අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.1.2.3 සංයෝජන සූත්‍රය, පි.60, EAN: 10: 13.3. Fetters, p. 496.

▼ **උද්ධම්භාගිය සංයෝජන ප්‍රහීණය**:මේ සංයෝජන අවබෝධ කිරීමට, ඒවා ක්ෂය කරගැනීමට අරිය අටමග වැඩිය යුතුය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1) :මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත: ඔඝවග්ග: 1.16 උද්ධම්භාගිය **සංයෝජන සූත්‍රය,**පි. 166,ESN: 45: Maggasamyutta: 180.10 Higher Fetters, p. 1727.

▲**උද්ධුමාතක සංඥාව:**පාලි: **උද්ධුමාතකසඤ්ඤා** -perception of a bloated corpse :මළමිණිය දිරා යන ආකාරය (ඉදිමී) පෙන්වන සංඥාව. සතිපට්ඨාන සූත්‍රයේ මේ ගැන විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. උද්ධුමාතක

සංඥා භාවනාව **:** ඉදිමුණ මළකඳක් අරමුණුකොට භවනාකිරීම මගින් විදසුන් නුවණ වැඩේ. සතර සති පට්ඨානයේ කායානුපස්සනාවට අයත්වේ. බලන්න: භාවනා. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිංහ**: පි. 179: "**උද්ධුමාතත්ත**: ඉදිමුණ මළසිරුර, **උද්ධුමාතකසඤ්ඤා**: ඉදිමිගිය මෘත ශරීරයක් අරමුණු කරගෙන වඩන භාවනාව"**.**

▲**උදේන-උදේනි රජ**-King Udena:**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3

උණ

▲**උණබටගස්**- Bamboo trees: උණගසේ ඵලය නිසා ඒ ගස විනාශයට පත්වේ, එසේ ලාභ ආදිය නිසා සංඝයා විනාශයට පත්වන අන්දම මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍රය**:සංයු.නි:2: නිදානවග්ග: ලාභසත්කාර සංයුත්ත: සංඝභේදවග්ග:5.4.5 අත්තවධ සූත්‍රය, පි.388.

▲**උණ්ණාභ බ්‍රාහ්මණ**-Brahmin Uṇṇābha **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය: 3

▲ **උණු අළු නිරය** - Hell of Hot Embers: මේ නිරය, **කුක්කුල නිරය** ලෙසින් ද හඳුන්වයි. කර්ම විපාක නිසා මෙහි පහළවේ. උණු අළුවලින් පිච්චි මහා දුක් වේදනා ඇතිකරන නිරයකි. **බලන්න**: නිරය.

උප

▲**උපක තෙර**-Upaka Thera: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

▲ **උපකෙළෙස**: පාලි: **උපක්කිලෙසො**-imperfections of the mind/Defilements: උපකෙළෙස ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, සිත කෙලෙසන- කිලිටුකරන ධර්මතාවන්ටය (**චිත්තස්ස උපක්කිලෙසො**). මේ කරුණුනිසා අකුසල් ඇතිවේ, සමාධිය ලබාගැනීම අපහසුවේ, ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය දුබලවේ, දුගතියක යලි උපතට හේතුවේ.**බලන්න**: සල්ලේඛ පරියාය, අබිජ්ජාව, අමනාප.

▼ **උපකෙළෙස ප්‍රහීණය**, ජාන සමාපත්ති ලබාගැනීමට උපකාරීවේ. **"...භික්ෂුව සිතට උපක්ලේශවූ ප්‍රඥාව දුබල කරණ පංච නිවරණ දුරුකොට ප්‍රථම ජානය ඇතිව වෙසෙයි" සටහන:** මෙහිදී සිත කෙලෙසන ධර්මතා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ පංච නීවරණයන්ය. **මූලාශ්‍ර**:ම.නි: (2): 2.1.1 කන්දරක සූත්‍රය පි. 18, EMN: 51: Kandaraka Sutta, p. 425.

▼ **සිත කිලිටිවූ කල්හි** දුගතිය කැමතිවිය යුතුය යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **" එව මෙව ඛො භික්ඛවෙ චිත්තෙ සඞ්කිලිට්ඨෙ දුග්ගති පාටිකඞ්ඛා"**. මේ සූත්‍රයේ **උපකෙලෙස් 16 ක්** පෙන්වා ඇත: 1) **අබිජ්ජාව**-විෂම ලෝභය (**අභිජ්ඣාවිසම ලොභො**- Covetousness and unrighteous greed) 2) **ව්‍යාපාදය** (**බ්‍යාපාදො** - ill will) 3) **ක්‍රෝධය** (**කොධො** -anger) 4) **අමනාපබව**-උපනාහ (**උපනාහො**- resentment) 5) **මකුබව**-ගුණමකු බව (**මක්ඛො** -contempt) 6**) පලාසය** -අනාදරබව- ගරුනැතිබව (**පළාසො**-insolence) 7) **ඉරිසියාව** -ඊර්ෂ්‍යාව(**ඉස්සා**-envy) 8) **මසුරුබව**-තණ්හාව (**මච්ඡරියං**- avarice) 9) **රැවටීම**-මුලාකිරීම (**මායා** -deceit) 10) **කපටිබව**-වංචාව (**සාඨෙය්‍යං** -fraud) 11) **මුරණ්ඩුබව** (**ථම්භො**-obstinacy) 12**) සාරම්භය-** අනුන් පරදවාලීමට කටයුතු කිරීම- එකට එක කිරීම (**සාරම්භො**-rivalry) 13) **මානය** (**මානො**- conceit) 14) **අධි මානය** - අහංකාරය-උඩඟුබව (**අතිමානො**-arrogance) 15) **මදය-** මත්වීම (**මදො**- intoxication) 16) **ප්‍රමාදය** (**පමාදො**-negligence). **මූලාශ්‍ර:** ම.නි: (1):1.1.7 වත්ථුපම සූත්‍රය, පි. 101, EMN: 7: The Simile of the Cloth, p. 102.

▼ **ශ්‍රමණ හා බ්‍රාහ්මණයන්ගේ** සිත් කිලිටි කරන උපකෙළෙස් 4 ක් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) සුරාමේරය භාවිතය 2) මෙවුන්දම් සේවනය 3) රන් රිදී මුදල් ආදිය පිළිගැනීම 4) මිථ්‍යා ජීවිතය පවත්වා ගැනීම. ඔවුන් ගේ කෙළෙස් නිසා, පුනර්භවය නැවත නැවත ඇතිවේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.1.5.10 උපකෙලෙස් සූත්‍රය, **පි**. 124, EAN:4: 50.10 Defilements, p. 168.

▼**සමාධියට අහිතකර උපකෙලෙස-** Factors of Corruptions: not conducive to Samadhi: විචිකිච්චාව, අමනසිකාරය (සමාධි නිමිත්තට සිත යොමුනොකරීම), ථීනමිද්ධය, භිය ඇතිවීම, අධික ප්‍රීතිය ඇතිවීම, උනන්දුව නැතිවීම, අධික වීරිය, වීරිය අඩුවීම, දැඩි ආසාව (සමාධිය ඇති කර ගැනීමට), විවිධ සංඥා ඇතිවීම, රූප පිලිබඳ අධික සමාධිය ඇතිකරගැනීම ආදී කරුණු සමාධියට අහිතකර උපකිලේස යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. කෙළෙස් තවන වීරිය ඇතිව එම කරුණු පහකර ගැනීමෙන් සමාධිය, ජාන සමාපත්ති යහපත් ලෙසින් වඩා ගත හැකිවේ. **සටහන්**: * මේ සූත්‍රය දේශනා කර ඇත්තේ අනුරුද්ධ, නන්දිය හා කිම්බිල තෙරුන්ටය. ** බුදුන් වහන්සේ, බෝසතුන් ලෙසින් උපකිලේස හැර දමා සමාධිය වඩා විමුක්තිය සාක්ෂාත් කර ගැනීම මෙහිදී විස්තරකර ඇත.**මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (3): 3.3.8 උපකිලේස සූත්‍රය, පි. 359, EMN: 128: Upakkilesa Sutta, Imperfections, p. 920.

▼**ආධ්‍යාත්මික මග අවුරන උපකිලේස-** Defilements that obstruct the spiritual path: 1) සුරාමේරය පානය කිරීම 2) මෛථුන සේවනය 3) රන් රිදී (මුදල්) ආදිය පරිහරණය 4) මිථ්‍යා ආජීවය. මේ උපකිලෙස (ශික්ෂාපද කැඩීම) නිසා මහණබමුණන් ගේ ගුණ කිලිටි වන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි : (2): 4 නිපාත: 4.1.5.10 උපකිලේස සූත්‍රය, පි. 124, EAN: 4: 50.10. Defilements, p. 168.

▼**උපකෙළෙස පහකර ගැනීම ඉර්දී පිණිසවේ-**Abandonment of defilements for spiritual powers: උපකිලේස දුරු කරගැනීමෙන් විවිධ ඉර්දී බලලබාගත හැකිවේ යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **සටහන: *** මෙහිදී, දුරුකර ගතයුතු උපකිලේස ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ පංච නීවරණයන්ය. ** ලබාගත හැකි අභිඥා හා විවිධ ඉද්ධි පිළිබඳව මෙහිදී විස්තර කර තිබේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි : (3): 5 නිපාත: 5.1.3.3. උපකිලේස සූත්‍රය, පි.50 , EAN: 5 : 23.3 . Defilements, p. 242.

▼**අනාපානසතිය පිණිස පහකලයුතු උපකෙලෙස-** Defilements to be abandoned for Breath meditation : අනාපානසතිය වඩන විට වලකා ගතයුතු 18 ක් උපකිලෙස හා ඒ සඳහා යොදාගත යුතු ඥාන පිළිබඳ විස්තර මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි: පටිසම්භිදා මග 1 : ආනාපානසති කථා: උපකිලේස ඥාන**,** පි. 332.

▼**පංච නීවරණ උපකෙලෙසයකි-** Five hindrances corrupts the mind යම්සේ අපිරිසුදු රන්, (ස්වර්ණ) මැනවින් භාවිතා කිරීමට නොහැකිසේ, පංච නීවරණ යෙන් කිලිටු සිත, මුදු නැත, කර්මණ්‍ය නැත, ප්‍රභාවත් නැත, බිඳෙන සුළුය, සමාධියට හිතකර නැත, ආසව ක්ෂය කිරීම (ආසවක්ඛය) පිණිස නොවන බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:5. **“ එවමෙව බො භික්ඛවෙ පඤ්චිමෙ චිත්තස්ස උපක්කිලෙසා යෙහි උපක්කිලෙසෙහි උපක්කිලිට්ඨං චිත්තං න චෙව මුදු හොති න ච කම්මනියං න ච පභස්සරං පභඩ්ගු ච, න ච සම්මාසමාධියති ආසවානං ඛයාය...”**

(So too, bhikkhus, there are these five corruptions of the mind, corrupted by which the mind is neither malleable nor wieldy nor radiant but brittle and not rightly concentrated for the destruction of the taints). **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්ත: 2.4.3 කිලේස සූත්‍රය, පි.214, ESN: The Great Book: Bojjhaṅga saṃyutta : 33.3 Corruptions,p.1768.

▲ **උපඝාතක කර්මය-** Upagathaka karma: කර්ම විපාක ඵල දෙන ආකාරයකි. **බලන්න**: කර්ම.
▲ **උපතිස්ස**-Upatissa: සැරියුත් තෙරුන්ගේ ගිහිනම උපතිස්ස ය. **බලන්න**: අග්‍ර ශ්‍රාවකයෝ.
▲ **උපාදධ්‍යායයා**:පාලි: **උපජ්ඣායං**- Upaddhya: උපාදධ්‍යායයා - උප්පජ්ජා (උපදෙස් දෙන ගුරුවරයා) යනු සංඝයාහට, පබ්බජාව (සාමණේර) හා උපසම්පදාව යන කරුණු දෙකේදීම ප්‍රධානවන භික්ෂුව/ භික්ෂුණිය. සසුන යහපත් ලෙසින් පවත්වා ගැනීමට එම ජේෂ්ඨ භික්ෂූන් උපකාරීවේ යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත.**"මහණෙනි, උපාදධ්‍යායයකු අනුදනිමි ... උපාදධ්‍යාය තෙමේ සද්ධිවිහාරිකයා කෙරෙහි "මේ තෙමේ මගේ පුතුය' යි සිත උපදවන්නේය. සද්ධිවිහාරික තෙමේ උපාදධ්‍යායයා කෙරෙහි :" මේ තෙමේ මගේ පියා' යි සිත උපදවන්නේය" සටහන:** උපාදධ්‍යායයා පත්කිරීම, වගකීම් ආදිය මෙහි විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත.**මූලාශ්‍ර**: විනය:පි: මහාවග්ග පාලිය 1: පි. 172.
▲ **උපධි** (පාලි): **අත්කරගැනීම්**: Upadhi- acquisitions: උපධි යනු අත්කරගැනීම්- ප්‍රතිග්‍රහනය කරගැනීමය. සසර බැඳ තබන උපධි 4 කි:1) ස්කන්ධ උපධි: පංච උපාදානස්කන්ධය අල්වා ගැනීම 2) කෙළෙස් උපධි- කෙළෙස් වලට යටවීම 3) අභිසංඛාර උපධි: සය ආයතන වලින් අල්වා ගන්නා අරමුණු පිලිබඳ චේතනා පහළ කරමින් ඒවාට යටවීම 4) කාම ගුණ උපධි: පංච කාම වස්තූන් අල්වා ගැනීම. සියළු උපධි ජාති ජරා මරණ ස්වභාවයෙන් යුක්තය; ඒවා නිසා සිත කෙළසේ, ඒවා නිසා දුක ඇතිවේ. උපධි -අල්ලාගත් දේට බැඳුන සත්ත්වයන් සසරේ සැරිසරයි. එහෙයින්, සියලු උපධි හැර දැමීම නිවන ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**:සුබ. **සටහන්: * බලන්න:** EMN: Note: 674: p. 1271 ** Upadhi: The root meaning is foundation, basis, ground (In the commentaries various kinds of *upadhi* are enumerated, among them the five aggregates, objects of sensual pleasure, defilements, and kamma **බලන්න**: EMN: Note: 299, p. 1093. ** **උපධි විවේකය-** උපධි නොමැතිවීම නිවන හඳුන්වන පදයකි. **මූලාශ්‍රය**:බු.නි: සුත්තනිපාත: ද්වයතානුපස්සනා සූත්‍රය, පි. 244.
▼ **සියළු උපධි කෙළෙස් හා දුක ඇතිකරයි**. සාමාන්‍ය ලෝක සත්ත්වයා තමාගේ යයි අල්වාගෙන තබාගන්නා, රැස්කරගන්නා උපධි ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ අඹුදරුවන්, සේවකයන්, ගවසම්පත් ආදී හිලෑ කරගත් සතුන්, රන් රිදී මුදල් ආදී ධන සම්පත් හා වස්තූන්ය. සියළු උපධි ජාති ජරා මරණ ස්වභාවයෙන් යුක්තය. මේවාට බැඳීමෙන් සිත කෙළසේ, දුක ඇතිවේ". "**කිඤ්ච භික්ඛවෙ ජාතිධම්මං වදෙථ? පුත්තභරියං... දාසිදාසං... අජෙළකා... ජාතරූපරජතං ... ධම්මාහෙතෙ භික්ඛවෙ උපධයො..."** **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (1): 1.3.6 ආරියපරියෙසන සූත්‍රය,

පි. 414, EMN:26: Ariyapariyesanā Sutta- The Noble Search, p. 242.

▼ **උපධි නැතිවීම සතුට ඇතිකරයි**: දෙවිකෙනක් බුදුන් වහන්සේ ට මෙසේ පැවසුහ: "පුතුන් ඇති අය පුතුන් නිසා සතුටුවේ, ගවහිමියා ගවසම්පතින් සතුටුවේ. මේ කාම උපධි මින්සුන්හට ප්‍රීතිය ගෙනෙදේ. උපධි නැතිවීට ඔවුන් අසතුටුවේ" බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පිළිතුරු වදාළහ: **"පුතුන් ඇතිඅය පුතුන් නිසා ශෝක කරයි, ගවහිමියා, ගවසම්පත නිසා ශෝක කරයි. මේ කාම උපධි මිනිසුන්ට ශෝක ඇතිකරයි. යමෙක්හට උපධි නැත්නම් හෙතෙම ශෝක නො කරයි". මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.2.2 නන්දති සූත්‍රය, පි. 38, ESN: 1: Devatasamyutta: 12.2 Delight, p. 71.

▼ **උපධි හැර දැමීම නිවනය**:සියලු සංස්කාර යන්ගේ සංසිඳීම, සියලු අල්වාගැනීම් (උපධි) පහකිරීම, තණ්හාව ක්ෂයකර ගැනීම මගින් ඇතිවන විරාගය නිවන යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ.**" සබ්බ සඞ්ඛාරසමථො සබ්බූපධිපටිනිස්සග්ගො, තණ්හක්ඛයො විරාගො නිබ්බානන්ති" මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.2.1.10 ගිරිමානන්ද සූත්‍රය, පි. 221, EAN: 10: 60.10. Girimānanda, p. 516.

▼ **බුදුන් වහන්සේ**, උපධි වලට යටවී කටයුතු කරණ හා උපධි හැර දැමීමට කටයුතු කරන පුද්ගලයන් ගේ ස්වාභවය පෙන්වා ඇත. එම පුද්ගලයන් 4 දෙනා අතුරින් යම් කෙනෙක්: "දුකේ මුල උපධිබව අවබෝධ කර, ඒවා අතහැර දමා, විනාශ කර දමා, උපධි වලින් මිදේ'. ඒ පුද්ගලයා සියලු උපධි වලින් මිදී ඇතිබව (අරහත්ය) බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: ඔහු විසංයුක්තය:සංයෝජන වලින් මිදීඇත. (…such a person I called unfettered). **මූලාශ්‍ර:** ම.නි: (2): 2.2.6 ලටුකිකොපම සූත්‍රය, පි. 206, EMN: 66 The simile of the Quail, p. 551.

▲**උපනාහ**-Anger: උපනාහ, ක්‍රෝධය, බද්ධ වෛරය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. අකුසලයකි, දුගතියට මගකි. අරහත්වය ලබාගැනීම පිණිස පහකර ගතයුතුය. **බලන්න**:අරහත්වය, අමනාපය, සල්ලේඛ පරියාය, අකුසල ප්‍රහීණය. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි. (6)10: 10.1.3.4. මහා චුන්ද සූත්‍රය, කාය සූත්‍රය, පි. 100.

▲ **උපපැවිදි** - Upapavidi: උපපැවිදි ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ පැවිදිබව හැර ගිහිබවට පත්වීමය (සිව්රුහැරීම). එය ධර්ම මාර්ගයේ පහතට ඇදී යාමකි. ඔවුන් ජීවත්වුවත් මළ අය ලෙසින් සලකයි. **සටහන:** පැවිදිව, නැවත ගිහිගෙයට පැමිණි පුතු ගැන සානුගේ මව වැළපීම මෙහි විස්තර කර ඇත.**බලන්න**: සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග: යක්ඛසංයුත්ත: සානු සූත්‍රය.

▲ **උපපීඩක කර්මය** - Upapidaka karma:කර්ම විපාක ඵල දෙන ආකාරයකි. **බලන්න**: කර්ම.

▲**උපවනය**- Upavāṇa: උපවනය යනු සංඝයා වාසය කරන ආරාමයය. **බලන්න**:ආරාමය.

▲ **උපවාන තෙර**- Upavāṇa Thera:**බලන්න**: උපශ්‍රන්ථය:1

▲ **උපසමාය:** පාලි: **උපසමො** -upasama -Peace: උපසමාය ලෙසින් ධර්මයේ පෙන්වා ඇත්තේ, කෙළෙස් සංසිඳීම- නිවීම නිසා සිත නිසල බවට, සාමකාමී බවට පත්වීමය. උපසමය, නිවන හඳුන්වන පදයකි. උපසමානුසති භාවනාව ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ නිවනේ ගුණ ආවර්ජනය කරමින් භාවනාව වඩා ගැනීමය **බලන්න**: නිවන, භාවනාව.

සටහන: අටුවාවට අනුව උපසමය (ශාන්තිය) යනු සියලු කෙළෙස් මුදාහැරීමය. **බලන්න**: EAN: note: 160, p. 588. **ශබ්දකෝෂ: පා.සි.ශ**: පි.184,196: "**උපසම**: 'සංසිඳීම, කෙලෙසුන් ගෙන් සංසිඳීම, ' උපසමාය අභිඤ්ඤාය සම්බොධාය නිබ්බාණාය සංවත්තති', **උපසමානුසසති**: කෙලෙසුන් සංසිඳීවීම පිණිස උපදනා සිහිය". **B.D**: p. 344: "**upasamānussat**i: 'recollection of the peace of Nibbāna'. **P.T.S**: p. 358: "calm, quiet, appeasement, allaying, assuagement, tranquillizing" (in freq. phrase upasamāya abhiññāya sambodhāya nibbānāya saṃvattati; see nibbāna".

▼ **බුද්ධානුස්සති** ආදීවූ අනුසති භාවනා බහුල කරගැනීමෙන්, උපසමය ඇතිවේ-කෙළෙස් සන්සිඳේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 1 නිපාතය**:** එකධම්ම පාලිය, පි.100, EAN:1: XVI: One Thing, p. 47.

▼ **සතර ඉද්දිපාද වර්ධනය කරගැනීමෙන් උපසමය ඇතිවේ**: මානව වැඩුන, බහුල කල ඉද්දිපාද නිසා උපසමය ඇතිවේ .**බලන්න**: ඉද්දිපාද. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: ඉද්දිපාද සංයුත්ත: 7.1.4 නිබ්බිදා සූත්‍රය, පි. 28,ESN: 48: Iddhipādasamyutta: 4.4 Revulsion**,** p. 2060.

▲ **උපසම්පදාව-** Full Ordination-higher ordination: උපසම්පදාව යනු, සාමණේර ජීවිතය යහපත් ලෙසින් ගතකර, ආධ්‍යාත්මික ජීවිතයේ උසස් පුහුණුව සාක්ෂාත් කරගැනීමට භික්ෂු, භික්ෂුණියන් තබන ඉදිරි පියවරය. එය විනය කර්මයකි. උපසම්පදාව ලැබීමට අපේක්ෂා කරන සාමණේර/ සාමණේරි වරුන්ට ඒ පිණිස අවශ්‍ය සුදුසුකම් තිබිය යුතුය, ඔවුන් උපසම්පදා කරන වැඩිහිටි ආචාර්යවරයා/ ආචාර්යවරියට ද ඒ පිණිස සුදුසුකම් තිබිය යුතුය. මේ කරුණු ඇතුලත් වන්නේ විනයටය. බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ පැවති උපසම්පදා ක්‍රමය පිලිබඳ විස්තර පිණිස **බලන්න**: විනය පිටකය, මහාවග්ග පාලිය1: 156,162,පි.239. **සටහන**: උපසම්පදා ශිලය ගැන බලන්න: ශිලය. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ:** පි.196: "**උපසම්පදා**: අධිසීල සික්ඛාවෙහි පිහිටීම".

▼ **වෙනත් මූලාශ්‍ර**: **1**. "උපසම්පදා කිරීම යනු පුද්ගලයකු බුදුරජාණන් වහන්සේගේ උසස් ශ්‍රාවක පිරිස වන භික්ෂු පිරිසට ඇතුළු කිරීම වශයෙන් සාමණේරයන් උසස් කිරීමය..." **උපසම්පදා ශිලය**:පි.1: රේරුකානේ චන්දවිමල මහනාහිමි, 2008. **2**. "සසර දුක නුවණින් වටහාගත් සත් පුරුෂයා, ඉන් මිදීමේ මාර්ගය ලෙස, උතුම් බුදු සසුනෙහි පැවිදි බවට පත්වේ. . එතැන් පටන් සාමණේර දස ශීලයෙහි හික්මෙන ඒ පැවිද්දා, ප්‍රාතිමොක්ෂ සංවර ශීලය, ඉන්ද්‍රිය සංවර ශීලය, ප්‍රත්‍ය සන්නශ්‍රිත ශීලය, ආජීව පාරිශුද්ධ ශීලය යන සතර සංවර සිල් ගුණ දහම් වලින් යුක්ත උත්තම උපසම්පදාවට පත්වී අධිශීලයෙහි පිහිටයි. **බුදුසරණ**: අන්තර්ජාල ලිපිය: "සසුන් කෙත ඔපවත් කරන උපසම්පදා විනය කර්මය: තම්මැන්නාවේ ධම්මරතන හිමි, 2010, ජුලි, http://www.budusarana.lk/budusarana/2010/07/11/tmp.asp?ID=fea02

▲ **උපස්තම්භක කර්මය-** Upasthambaka karma: කර්ම විපාක ඵල දෙන විධියකි.**බලන්න**: කර්ම.

▲**උපස්ථායක-** Upasthayaka: උපස්ථායක ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සංඝයාට උපස්ථාන කරන පුද්ගලයන්ය. බුදුන් වහන්සේට උපස්ථායක

කළ සංඝයා පිළිබඳව **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:1 . සංඝයාට උපස්ථායකයන් පත්කිරීම ගැන විනය පිටකයේ විස්තර දක්වා ඇත. **බලන්න**: සංඝයා. ගිහි උපස්ථායකයන් පිළිබඳව **බලන්න**: අග්‍රතම උපාසකයෝ- උපාසිකාවෝ.
▲**උපසේන වංගනාථපුත්ත තෙර**-Upasena Vaṅgantaputta Thera
බලන්න: උපග්‍රන්ථය:1

▲ **උපහච්චපරිනිබ්බායි** (පාලි) - attainer of nibbāna upon landing: අනාගාමී උතුමන් අරහත්වය- පරිනිබ්බානය ලබන ආකාර 5 න් එකකි. ඔරම්භාගිය සංයෝජන පහකරගත් ආරිය උතුමා, සුද්දාවාසයේ පහළවූ සැනයෙන් අර්හත්වයට පත්ව පරිනිබ්බානයට පත්වීම, එම අවස්ථාව **උපහච්චපරිනිබ්බයි** ලෙසින් දක්වාඇත. මේ පිලිබඳ දක්වා ඇති **උපමාව:** ගිනිපුපුර උපමාව: දවස මුළුල්ලේ ගින්නෙන් රත්වුණ යකඩගුලියක්, තළනවිට, ගිනිපුපුරක් මතුවී, ඉහලට ගොස්, නැවත පොළොවට පහත්වී, පොළව ස්පර්ශ කළ සැනයෙන් නිවීයන ලෙසින්, ඒ උතුමා පරිනිබ්බානය ලබයි. **බලන්න:** අනාගාමී, උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (4): 7 නිපාතය: 7.2.1.2. පුරිසගති සූත්‍රය, පි. 402, EAN: 7 : 55.2 Destinations of Persons, p. 387.

▲ **උපාදාන හා උපාදානීය ධර්ම:**පාලි: **උපාදානං, උපාදානීයා ධම්මා-** clinging & things that can be clung to: ධර්මයට අනුව **උපාදාන** කිරීම යනු, සළායතන මගින් අල්ලා ගන්නා බාහිර අරමුණු කෙරේ ආශාව ඇතිකර - තණ්හාව ඇතිකර (ඡන්දරාගය සහිතව) ඒවා තමන්ගේ දෙයක් ලෙසින් අල්වා ගැනීමය. **උපාදානීය ධර්මතා** නම් බාහිර ලෝකයේ ඇති ඒ ඒ අරමුණුය. ධර්මයේ උපාදාන 4 ක් පෙන්වා ඇත: 1) **කාම උපාදාන** (sensuous clinging): යනු සිතේ කාම රාගය ඇතිකරන අරමුණුය. 2) **දිට්ඨි උපාදාන** (clinging to views): යනු ලෝකයේ ඇති මත වාද අල්වා ගැනීමය 3) **සීලබ්බත උපාදාන** (clinging to mere rules & rituals): යනු, සසුනට බාහිරවූ ඇදහීම්, ව්‍රත සමාදන්ව එමගින් නිවන ලබා ගත හැකිය යන පිළිගැනීමය.4) **අත්තවාදී උපාදාන** (clinging to the personality belief): යනු ආත්මයක් ඇතැයි සැලකීම- සක්කායදිට්ඨියය. **බලන්න:** අත්තවාදීඋපාදාන. **සටහන:** සළායතන නිසා උපාදාන සකස්වන අන්දම සංයු.නි: (4) වේදනාසංයුත්ත : යොගකඛෙමිවග්ග: 1.11.7 උපාදාන සූත්‍රයේ විස්තර කර ඇත.
▼ **බඹසර විසීමේ අරමුණ** වන්නේ උපාදාන රහිතව පිරිනිවන්පෑම බව මෙහි පෙන්වා ඇත. ඒ සඳහා ඇති ක්‍රම වේදය නම් අරිය අටමග වර්ධනය කරගැනීමය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත:1.5.8. අනුපාදා සූත්‍රය, පි. 76, ESN: Maggasamyutta: V: Nibbāna without clinging, p. 1651.

▼**බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා වදාළේ**: රූපය, වේදනාව, සංඥාව, සංඛාර, විඥාන-පංච උපාදානස්කන්ධය, උපාදානීය ධර්මතා බවය. ඒ ඒ ධර්මතා පිළිබඳව පුද්ගලයෙක් තුල ඇතිවන කැමත්ත-තණ්හාව, උපාදානය ය. **“ රූපං භික්ඛවෙ, උපාදානීය ධමෙමා...වෙදනා... සඤ්ඤා... සඞ්ඛාරා... විඤ්ඤාණං උපාදානීය ධමෙමා. යො තත්‍ර ඡන්දරාගො තං තත්‍ර උපාදානං...”** (And what, bhikkhus, are the things that can be clung to, and what is the clinging? Form, bhikkhus, is a thing that can be clung to; the desire and lust for it is the clinging there. Feeling …

Perception … Volitional formations … Consciousness is a thing that can be clung to; the desire and lust for it is the clinging there)**මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (3): බන්ධවග්ග: 1.3.2.9 උපාදානීය සූත්‍රය, පි.320, ESN: 22: Khandasamyutta: 121.9 Things That Can Be Clung To, p. 1103,

▼ **උපාදාන අවබෝධය පිණිස සම්මා දිට්ඨිය අවශ්‍යවේ: මූලාශ්‍ර**:ම.නි: (1) : 1.1.9 සම්මා දිට්ඨි සූත්‍රය, පි. 130, EMN: 9: Sammādiṭṭhi Sutta-Right View, p. 121.

▼ **උපාදාන පටිච්චසමුප්පාදයේ 9 නි පුරුකය.** තණ්හාව නිසා උපාදාන හටගනී, තණ්හාව නිරෝධ වීමෙන් උපාදාන නිරෝධවේ: **"...තණ්හා පච්චයා උපදානං..." "...තණ්හා නිරොධා උපාදාන නිරොධො"** උපාදාන නිසා භවපැවැත්ම ඇතිවේ. **බලන්න**: පටිච්චසමුප්පාදය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග: 1.1.1. පටිච්චසමුප්පාද සූත්‍රය, හා **1.1.2 විභඩග සූත්‍රය,** පි.24, ESN:12: Nidanasamytta: 1.1. Dependent Origination & 2.2 Analysis of Dependent Origination, p.610, සංයු.නි (5-1) :මග්ගසංයුත්ත: ඔඝවග්ග: 1-16 **උපාදාන සූත්‍රය,** පි. 160, ESN: 45: Maggasamyutta: 173-3 Clinging, p. 1720, සංයු.නි : (4) සළායතන වග්ග: ජම්බුඛාදක සංයුත්ත: 4.1.12 උපාදාන සූත්‍රය, පි. 508 , ESN: 38 : Jambukhādakasaṃyutta: 12 Clinging, p. 1407.

▼ **උපාදාන ඇතිවීමට හේතුව** (ප්‍රත්‍ය) ස්පර්ශයය. එයපිරිසිඳ (පරිඥෙය්‍ය) දැන ගත යුතු ධර්මයකි. **බලන්න**: ස්පර්ශය, පරිඥෙය්‍ය ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▲ **උපාදානස්කන්ධය** -groups of clinging: උපාදානස්කන්ධය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ පංච උපාදානස්කන්ධයය. **බලන්න**: පංච උපාදානස්කන්ධය.

▲**උපාය කුසලය**-Upayakuslaya: අධිගමය ලබාගැනීමට අවශ්‍ය කරුණකි, කුසල් ඇතිකරගැනීමට දක්ෂතාවයය. **බලන්න:** අධිගමය.

▲ **උපාරම්භ චිත්ත**: පාලි: **උපාරම්භචිත්තං** -mind bent on criticism ධර්මයට අනුව උපාරම්භ චිත්ත යනු අනුන්ගේ දොස් දැකීමට පුරුදුවූ සිතය. මෙය අකුසලයකි, ධර්ම මාර්ගයට අවහිරයකි. **බලන්න**: සල්ලේඛපරියාය.

▼ **උපාරම්භ චිත්තය නැති කර ගැනීමට:** දුසිරිතය, උද්දච්චය, අසංවරය-ඉන්ද්‍රිය, යන අකුසල පහ කර ගත යුතුවේ. **බලන්න**: අසම්ප්‍රජන්‍යය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාතය: 10.2.3.6 තයොධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN:10: Tens,76-6.Incapable, p. 524.

▲**උපාලි මහා තෙර**- Upāli Maha Thera:**බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1

▲**උපාලිගහපති**- Upāli householder: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:3

▲**උපාසක හා උපාසිකා**- Upasaka & Upasika :බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ මෙන්ම, වර්තමානයේද, උන්වහන්සේ අනුගමනය කරන- ධර්මය

පිළිපදින, ගිහි පුරුෂ හා ස්ත්‍රීන්, උපාසක හා උපාසිකා ලෙසින් දක්වා ඇත. ඔවුන් නිති පංච ශීලය ආරකෂා කරති. උපෝසථ පොහෝදින යන්හි අටසිල් සමාදන් වේ. බුදුන් වහන්සේගේ සිව් පිරිසට ඇතුලත්වේ. **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:3. **සටහන:** බුදුන් වහන්සේගේ අග්‍ර උපාසක හා උපාසිකා , පළමුව සරණගිය අය ගැන විස්තරය පිණිස **බලන්න**: අග්‍ර උපාසක- උපාසිකා.

▼ **උපාසක හා උපාසිකා ගුණ**: 1) ගිහියෙක්, තෙරුවන් සරණ ගිය දින සිට උපාසක/උපසිකා බවට පත්වේ 2) පංච ශීලය ආරක්ෂා කරගැනීමෙන් ඔහු ශීලසම්පන්නවේ 3) තමාගේ හා අනුන්ගේ ශුභ සාධනය පිණිස කටයුතු කරයි: ශ්‍රද්ධාව ඇතිව, සෙසු අය ශ්‍රද්ධාවේ පිහිටුවීම; ශීලසම්පන්නව සෙසු අය ශීලසම්පන්න කිරීම ,දානශීලිව, සෙසු අය දානශීලි කිරීම, සංඝයා දැකීමට කැමැත්ත, සෙසු අය තුල සංඝයා දැකීමට කැමැත්ත ඇතිකිරීම, ධර්මය ඇසීමට කැමැත්ත, සෙසු අය තුල ධර්මය ඇසීමට කැමැත්ත ඇතිකිරීම, ඇසූ ධර්මයේ සිතේ ධරා ගැනීම, සෙසු අය තුල ඇසූ ධර්මය ධරා ගැනීමට කැමැත්ත ඇතිකිරීම, දැරූ ධර්මයේ අරුත් විමසීමට කැමැත්ත, සෙසු අය තුල දැරූ ධර්මයේ අරුත් විමසීමට කැමැත්ත ඇතිකිරීම, අරුත් අවබෝධ කර, ධර්මානුකූලව පුහුණුවීම, සෙසු අයටද ධර්මානුකූලව පුහුණුවීමට කැමැත්ත ඇතිකිරීම. **සටහන:** මේ සූත්‍රයේ ගිහි උපාසක බවට පත්වීමට අවශ්‍ය ගුණ පෙන්වා ඇත: 1)තෙරුවන් සරණ යාම 2) ශීලසම්පන්න වීම (පංච ශීලය රැකීම) 3) ශ්‍රද්ධා සම්පන්නවීම 4) ත්‍යාග සම්පන්න වීම 5) ප්‍රඥාසම්පන්නවීම. **බලන්න**: සංයු.නි: (5-2) සෝතාපත්තිසංයුත්ත : පුඤ්ඤාභිසන්දවග්ග: 11.4.7 මහානාම සූත්‍රය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: 8.1.3.5 මහානාම සූත්‍රය හා 8.1.3.6 ජීවක සූත්‍රය, පි.142, EAN:8: 25.5 Mahānāma & 26.6 Jivaka, p. 426.

▲**උප්පථමනසිකාරය**- off-track attention: මෙය අයෝනිසෝ මනසිකාරය හඳුන්වන විදියකි. **බලන්න**: අයෝනිසෝමනසිකාරය

▲ **උප්පාදේතබ්බ ධම්ම හා න උප්පාදෙතබ්බ ධම්ම**- Dhamma to be aroused & Dhamma not to be aroused: කුසල ධර්මය උප්පාදේතබ්බ ධම්මය එනම් දස කුසලයය. දසඅකුසලය, නඋප්පාදෙතබ්බ ධම්මයය. **බලන්න:** උත්පාදයිතව්‍ය ධර්ම. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: අරියවග්ග: 10.3.5.5. උප්පදේතබ්බ සූත්‍රය,පි. 476.

▲ **උප්පජ්ජවේදනීය කර්ම** -Uppachchavedeniya kamma: උපපජ්ජවේදනීය කර්මය, කර්ම විපාක දෙන අවස්ථාව පෙන්වන කර්මයකි. **බලන්න**: කර්ම, අහෝසිකර්ම.

▲ **උප්පලවන්නා තෙරණිය**- Uppalavanna Therni: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:2

▲ **උපෙක්ඛාව:** පාලි**: උපෙක්ඛා** -equanimity, even-mindedness: ධර්මයට අනුව උපෙක්ඛාව යනු අන්‍යන් පිලිබඳව වෙනස්කමක් හෝ නොසැලකිල්ලක් නොමැතිව සිතේ ඇති අපක්ෂපාති, මධස්ථ ආකල්පයය. බ්‍රහ්මවිහාරයන්ගෙන් එකකි, භාවනා අරමුණකි, නිරාමිෂ වේදනාවකි, සප්ත බොජ්ඣංග ධර්මතා වලින් 7න් එකකි. සිව්වෙනි ජානය නිසා ලබන උපේක්ෂා සුඛය- උපේක්ෂාලම්භන සුඛය අග්‍රය. **බලන්න**: බ්‍රහ්මවිහාර, වේදනා, අදුකම සුඛ වේදනා, සුඛය.**ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ**: පි. 198: "**උපෙක්ඛා:** බැලීම, පරීක්ෂණය, මධ්‍යස්ථතාවය".

B.D: p. 187: "Upekkhā: equanimity… is one of the 4 sublime abodes- brahma-vihāra and of the Factors of Enlightenment - bojjhaṇga" .

▼ **උපෙක්ඛාව වඩා ගැනීමෙන්** රාගය පහ කර ගැනීමට හැකිවේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.1.2.3 නිස්සාරණිය සූත්‍රය, පි. 40, EAN:6: 13.3 Escape, p. 321.
▲ **උපෙක්ඛා චේතෝවිමුක්තිය**: පාලි: උපෙක්ඛා චෙතොවිමුත්ති- liberation of the mind by equanimity: උපෙක්ඛා චේතෝ විමුක්තිය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, උපෙක්ඛා භාවනාව වර්ධනය කර ගැනීමෙන් සිතේ ඇති පක්ෂපාතිබව (personal bias) නැතිකර ගැනීමය, මධ්‍යස්තව කටයුතු කිරීමට ඇති හැකියාවය. මෙය සතර බ්‍රහ්මවිහරණ වලින් එකකි. මේ විමුක්තිය උපෙක්ඛා නිස්සාරණිය ධාතුව ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත.
▼**උපෙක්ඛා චේතෝ** විමුක්තිය රාගය පහ කර ගැනීම පිණිසවේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.1.2.3 නිස්සාරණිය සූත්‍රය, පි. 40, EAN:6: 13.3 Escape, p. 321.

▲ **උපෝසථ**- uposatha : උපෝසථය යනු අටවක හා පාලොස්වක පොහෝදින සංඝයා රැස්වී පාතිමොක්ඛ- පාමොක් සජ්ජායනා කිරීමය, මෙය විනය රීතියකි .එම දිනයේ සංඝයාට, ධර්මය සාකච්ඡා කිරීමට බුදුන් වහන්සේ අවසර දී ඇත. උපෝසථය ඇතිකිරීම පිලිබඳ විස්තර පිණිස **බලන්න**: විනය.පි.මහාවග්ග 1: උපෝසතඛන්ධය, පි.326.
▲ **උපෝසථ අටශීලය** පාලි: **අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතං සීල උපොසථ ශිලං** - eight uposatha precepts: අට අංගයෙන් යුතු පෙහෙවස් ශීලය, පොහොය දින සමාදන්වන අටසිල්, උපෝසථ ශිලය ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: ශිලය, අටසිල්.

උභ

▲ **උභතෝභාග විමුක්තිය**: පාලි: **උභතොභාග විමුත්තො** ubhato-bhāga-vimmutta -both ways of liberation: ධර්මයට අනුව උභතොභාග විමුක්තිය යනු ආකාර දෙකකින්ම විමුක්තිය ලබා ගැනීමය-: **චෙතෝ විමුක්තිය හා ප්‍රඥාවිමුක්තිය** ලැබීමය - අරහත්වය ලැබූ ආරිය පුද්ගලයාය (liberation by heart- liberation by wisdom). **බලන්න**: සත් ආරිය පුද්ගලයෝ, අෂ්ඨවිමොක්ඛ. **ශබ්දකෝෂ: පා.සි.ශ**: පි. 202: "**උභතොභාග විමුත්ත**: අරූප සමාපත්ති යෙන් රූප කයෙන්ද, මාර්ගයෙන් නාම කයින්ද යන දෙකින් මිදුන තැනැත්තා". **B.D**: p. 338: "**the both-ways-liberated one:** is the name of one class of noble disciples…". **P.T.S**: p. 1138: "**free in both ways**: … free both by insight and by the intellectual discipline of the 8 stages of Deliverance…".
▼**උභතොභාග විමුක්තිය උසස්ම විමුක්තියය**: බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: යම්කලෙක භික්ෂුවක්, අෂ්ටවිමොක්කයන් අනුලෝම වශයෙන් සමවදි ද, ප්‍රතිලෝම වශයෙන් සමවදීද. අනුලෝම ප්‍රතිලෝම වශයෙන් සමවදීද, කැමති තැනක, කැමති සමවතක, කැමති තාක් කල් සමවැදීමත්, එයින් නැගී සිටීම කරයිද, ආශ්‍රවයන්ක්ෂය කිරීමෙන් අනාශ්‍රව වූ චිත්ත විමුක්තිය (ඵල සමාධිය) ද, ප්‍රඥා විමුක්තිය (ඵල ඥානය) ද මේ අත්බවෙහිම, තමාගේ විශේෂ නුවණින් දැන පසක් කොට සපයා වෙසේද, ඒ භික්ෂුව උභතෝභාගවිමුක්තිය ලබාඇත: අරූප සමාපත්තියෙන්

රූපකාය කෙරෙන්ද, මාර්ගයෙන් නාමකාය කෙරෙන්ද යයි දෙපසින්ම මිදුනේ වේ. මේ උභතෝභාගවිමුක්තිය උත්තරීතරය, ප්‍රණීතය, මෙයට වඩා උසස් විමුක්තියක් නැත: **"යතො ඛො ආනන්ද, භික්ඛු ඉමෙ අට්ඨ විමොක්ඛෙ අනුලොමම්පි සමාපජ්ජති පටිලොමම්පි සමාපජ්ජති, අනුලොමම්පි... පටිලොමම්පි සමාපජ්ජති, යත්තීච්ඡකං යදිච්ඡකං යාවදිච්ඡකං සමාපජ්ජති පි වුට්ඨාති පි, ආසවානඤ්ච ඛයා අනාසවං චෙතොවිමුත්තිං පඤ්ඤාවිමුත්තිං දිට්ඨෙව ධම්මෙ සයං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකත්වා උපසම්පජ්ජ විහරති, අයං වුච්චතානන්ද, භික්ඛු උභතොභාග විමුත්තො. ඉමාය ච ආනන්ද උභතොභාගවිමුත්තියා අඤ්ඤා උභතොභාගවිමුත්තී උත්තරිතරාවා පණිත්තර වා නත්ථී'ති**" (Ananda, when once a monk attains these eight liberations in forward order, in reverse order, and in forward-and-reverse order, entering them and emerging from them as and when, and for as long as he wishes, and has gained by his own super-knowledge here and now both the destruction of the corruptions and the uncorrupted liberation of heart and liberation by wisdom, that monk is called 'both-ways liberated' and, Ananda, there is no other way of "both-ways-liberation" that is more excellent or perfect than this). **සටහන:** 'liberation of the heart and by wisdom.**බලන්න**: EDN: note: 361, p. 327. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (2): 2 මහානිදාන සූත්‍රය, පි. 95, EDN**:** 15: The Great Discourse on Origination, p. 166.

▼ **උභතෝභාග විමුක්තිය** ලැබූ රහතන්වහන්සේ උතුම් පුද්ගලයන් සත් දෙනාට ඇතුලත්ය: **මූලාශ්‍ර**: දීඝ.නි: (3): 5 සම්පසාදනිය සූත්‍රය-ඡෙදය-8, පි. 182 EDN: 28: Sampasādanīya Sutta: section 8- Serene Faith, p.313.

▼ **උභතෝභාග විමුක්තිය ලැබූ උතුමා නිවන පිණිස කටයුතු නිමාකර ඇත**: "මහණෙනි, මේ සසුනේ ඇතැම් පුද්ගලයෙක්, රූප සමාපත්තීන් ඉක්මවා අරූපවූ යම් ශාන්ත විමුක්තියක් වේද, එය නාමකයෙන් ස්පර්ශය කර වාසය කරයි. ඔහු ප්‍රඥාවෙන් ද ආර්යසත්‍ය දැක, ආසව ක්ෂයකර ඇත. ඒ පුද්ගලයා උභතෝභාග විමුක්තිය ලබා ඇත. එම මහණහට, 'අප්‍රමාදයෙන් කටයුතු කරන්න යයි' මම නො කියමි. එයට හේතුව නම්, ඔහු අප්‍රමාදයෙන් කළයුතු දේ කර ඇති නිසාය. (ඒ උතුමා රහතන් වහන්සේය)". **" කතමොච භික්ඛවෙ පුග්ගලො උභතොභාග විමුත්තො: ඉධ භික්ඛවෙ එකච්චො පුග්ගලො යෙ තෙ සන්තා විමොක්ඛා අතික්කම්ම රූපෙ අරූප්පා තෙ කායෙන ඵස්සිත්වා විහරති, පඤ්ඤාය චස්ස දිස්වා ආසවා පරික්ඛීණා හොන්ති, අයං වුච්චති භික්ඛවෙ පුග්ගලො උභතොභාග විමුත්තො. ඉමස්ස ඛො අහං භික්ඛවෙ භික්ඛුනො න අප්පමාදෙන කරණියන්ති වදාමි. තං කිස්ස හෙතු: කතං තස්ස අප්පමාදෙන අභබ්බො සො පමජ්ජිතං"**: **මූලාශ්‍ර**:ම.නි: (2): 2.2.10 කීටාගිරි සූත්‍රය, පි. 252, EMN: 70: Kīṭāgiri Sutta- para:15, p. 536.

▲**උභයලෝක අර්ථ සිද්ධිය**- Ubayaloka artha siddi: උභයලෝක අර්ථ සිද්ධිය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ මෙලොව හා පරලොව යහපත පිණිස යහපත් කම්ම සිදුකිරීමය- කුසලධම්ම පිලිබඳ සිහිය පවත්වා ගැනීමය. මෙය පණ්ඩිතයන් සතු ගුණයකි. **බලන්න**: මෙලොව හා පරලොව: **මූලාශ්‍රය:** බු.නි: ඉතිවුත්තක: 1.3.3. උභෝඅර්ථ සූත්‍රය, පි. 370.

උර

▲**උරුවෙලකස්සප තෙර** -Uruvelakassapa Thera: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1

උල

▲ **උල**-Spike: වැරදිලෙසින් තබන ලද උලක් නිසා විපත් ඇතිවේ, එලෙස අවිද්‍යාව නිසා අයහපත ඇතිවෙන අන්දම මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න**: අවිද්‍යාව, යවනන්ඩුව උපමාව: උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර:**සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත:1.1.9 සූක සූත්‍රය, පි.44, ESN: 45: Maggasamyutta: 9.9. The Spike, p. 1613.

උස

▲ **උසස්ඥානය**- Higher knowledge :උසස් ඥානය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ අභිඥාවය. **බලන්න**: අභිඥා.

ඍ කොටස: ඍජ,ඍද

ඍජ

▲ **ඍජුබව**: පාලි: **අජ්ජවංඤ්ච** -Straightforwardness: ආධ්‍යාත්මික මාර්ගය වඩා ගැනීම පිණිස ඍජු බව (වක් නොවනබව- මාර්ගයේ ඇද නොවී ගමන් කරන බව) ප්‍රතිපත්ති ගරුකබව, අවංක බව අවශ්‍ය අංගයකි. **සටහන**: උජුපටිපන්නෝ- ඍජුව සිටීම සංඝගුණයකි.

▼**ආධ්‍යාත්මික ජීවිතය** සම්පූර්ණ කරගෙන, නිවන ලබා ගැනීමට කැමති පුද්ගලයන් දියුණු කරගත යුතු යහපත් ගුණ අතරට ඍජු බව- ඍජුව වාසය කිරීම, දිවි ඇතිතෙක් මනාවූ ඍජු බවින් යුතුව සිටිම (උජුව) වැදගත් යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. එය නිවන පිණිස ඇතිකර ගතයුතු ගුණයකි. **"කරණියමත්ථකුසලෙන- යන්ත සන්තං පදං අභිසමෙච්ච- සක්කො උජු ච සූජු ච- සුවචො චස්ස මුදු අනතිමානී"** **මූලාශ්‍ර:** බු.නි : **මෙත්තා සූත්‍රය,** පි. 47.

▼ **බුදුන් වහන්සේ** ඍජු ව වාසය කිරීම පිළිබඳව යහපත් ලෙසින් වදාරා ඇත. ඒ ධර්මය සංඝයා එක්ව, ධර්මයේ චිරස්ථිතිය පිණිස සජ්ජායනා කිරීම සුදුසු යයි සැරියුත් මහා තෙරුන් සංඝයාට උපදෙස් දී ඇත. **මූලාශ්‍ර**: දිඝ.නි: (3):**10 සංගිති සූත්‍රය,** පි. 372 , EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together, p. 362.

ඍද

▲ **ඍද්ධි**-Super normal powers : අසමාන්‍ය බල: **බලන්න**: ඉද්දී, ඉද්දිබල, සතර ඉද්දිපාද.

එ කොටස : එක,එජ,එත,එද,එන,එණ,එළ,එස,එහ

එක

▲**එකග්ගත**- Ekaggata : සිත සමාධි අරමුණේ යහපත් ලෙස පිහිටුවා ගැනීම එකග්ගතය. **බලන්න:** සමාධි.

▲ **එකධර්මය:** පාලි:**එකො ධම්මා**- eko dhammo: සසුන දිගුකලක් පවත්වා ගැනීම පිණිස, බොහෝදෙනාට වැඩ පිණිස මේ එක ධර්මය යහපත් ලෙස අවබෝධ කර ගත යුතුවේ, එක්ව සජ්ජායනා කලයුතුවේ. "සියලු සත්ත්වයෝ:ආහාරයෙන් යැපේ, සියලු සත්ත්වයෝ සංඛාර හේතුකොට සිටි". **"සබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකා, සබ්බෙ සත්තා සඞ්ඛාරට්ඨිතිකා"**(All beings are maintained by nutriment &

conditions). **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (3): 10 සංගීති සූත්‍රය, පි. 368, EDN: EDN: 33: Sangīti Sutta: The Chanting Together, p. 362. **සටහන්**: * සංයු.නි: (5-1) බොජ්ඣංගසංයුත්ත:3:උදායිවග්ගයේ: 2.3.9 එකධම්ම සූත්‍රයේදී බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, සංයෝජන පහ කිරීම පිණිස, සප්ත බොජ්ඣංග වර්ධනය බඳු වෙන එකම ධර්මයක් තමන්වහන්සේ නොදකින බවය. ** සංයු.නි: (5-2) ආනාපාන සංයුත්තය: ඒකධම්ම වග්ග: 10.1.1. එකධම්ම සූත්‍රයේදී, ආනාපාන සතිය නම්වූ එක ධර්මය යහපත් ලෙසින් වර්ධනය කරගන්නේ නම්, මහත් ඵල,මහා ආනිසංස ලැබෙන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත.

▼**භාවනාව පිණිස වැඩිය යුතු ඒක ධම්ම**: එක ධර්මයක් යහපත් ලෙසින් භාවනාවක් ලෙසින් වඩන්නේ නම්, එය සසර කලකිරීම පිණිස, නිවන පිණිස පවතී යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: බුද්ධානුස්සතිය, ධම්මානුසතිය, සංඝානුසතිය, ශීලානුසතිය, ත්‍යාගානුසතිය, දේවතානුසතිය, ආනාපානසතිය, මරණානුසතිය, කායගතාසතිය, උපසමානුසතිය. **බලන්න**: භාවනා. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (1) නිපාත: ඒකධම්මපාලිය සූත්‍ර, පි.100.

▲ **එකලා විහරණය**-Living in solitude: එකලා විහරණය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, ධර්ම මාර්ගය වඩා ගැනීම පිණිස හුදකලාව වාසය කිරීමය. **බලන්න**: හුදකලාවිවේකය, ඒකවිහාරි.

▲ **එකාරක්ඛා:** පාලි: **එක් ආරක්ෂකයා**- a single guard: ධර්මයට අනුව එකාරක්ඛා යනු එක ආරක්ෂාකයකු ඇතිව ධර්ම මාර්ගයේ ගමන් කිරීමය. එක් ආරක්ෂාකයා, රැකවලා ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ සිහිය-සතිය ඇති බවය (a mind guarded by mindfulness). සිතට ඇති ආරක්ෂාකයා නම් සිහිය ය. ආරියෝ, සිහියෙන් යුතුව, සිත ආරක්ෂාකරගෙන සිටි. **බලන්න**: ආරිය වාසස්ථාන, සිහිය.

▼**භික්ෂුව ගේ සිත රකින**, එකම ආරක්ෂකයා නම් සිහිය ය. සිහිය-සතිය හා සම්ප්‍රජන්‍යය ඇතිව භික්ෂුව ආරක්ෂා සහිතව සිටි: **"කථඤ්ච භික්ඛවෙ, භික්ඛු එකාරක්ඛා හොති: ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු සතාරක්ඛෙන චෙතසො සමන්නාගතො හොති"** (how does a bhikkhu have a single guard? Here, a bhikkhu possesses a mind guarded by mindfulness) **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.1.2.9 පඨමාරියවාස සූත්‍රය,10.1.2.10 හා දෙවෙනි අරියවාස සූත්‍රය,පි.82-84, EAN:10:19.9 & 20.10 Abodes of the Noble Ones, p. 498-499.

▲**ඒක ධර්ම ප්‍රශ්නය** - A question about one: එක් ධර්මයක් දැකීමෙන් දුක කෙළවර කරගත හැකි බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. කවර එක් ධර්මයක්ද? **:** "සියලු සත්ත්වයෝ, අහාරනිසා පෝෂණයවේ" **බලන්න**: මහා දස ධර්ම ප්‍රශ්න. **සටහන:** බුදුන් වහන්සේ සෝපාක සාමණේර යන්ගෙන් ඇසූ පළමු ප්‍රශ්නය "එක නාමය කුමක්ද? (එකං නාම කිං ?). **පිළිතුර:** "සියලු සත්වයෝ ආහාරයෙන් පෝෂණය වේ".**බලන්න**:කුමාර ප්‍රශ්ණය. **මූලාශ්‍රය:**බු.නි:බුද්දකපාඨපාළි:4 කුමාරපඤ්හා,පි. 31.

▲**ඒකබීජ:** පාලි: **ඒකබීජසස**- one- seeder : සෝතාපන්නවූ පුද්ගලයෙක් එම ජීවිතයේදී නිවන සාක්ෂාත් නොකර ගත්තේ නම්, ඔහු ආකාර තුනකට මෙලොවට යළි පැමිණ අරහත්වය ලබයි. පළමු ආකාරය, ඒකබීජසසය ය: සෝතාපන්න බව ලබා**,** උපරිම උපත් එකකින් පසු දුක කෙළවර කරගන්නා පුද්ගලයාය. **බලන්න**: සෝතාපන්න. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි : (5-1): මහාවග්ග:ඉන්ද්‍රිය සංයුත්තය: 4.3.4 ඒක බීජී සූත්‍රය, පි.

394, ESN: 48: Indriyasamyutta: 24.4 One-Seeder, p. 1951.
▲ **ඒකවිහාරි**- alone dweller: ඒකවිහාරි යනු තනිව හැසිරීම- එකලාව වසනසුළුබව, හුදකලාව වාසය කිරීම, එනම් තණ්හාව නොමැතිව සිටීම. මෙය ඒකචරියා ලෙසින්ද දක්වා ඇත. **බලන්න**: එකලාව වාසය, හුදකලා විවේකය.
▼ **බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:** " මිගජාල, ඇසින් දකින රූප, කණෙන් අසන ශබ්ද, නාසයෙන් ...ගඳ, දිවෙන් රස..., කයෙන් පහස... සිතින් සිතිවිලි ආදිය (සය ආයතන මගින් ස්පර්ශ කරන බාහිර අරමුණු) ගැන සතුටුනොවන භික්ෂුව ඒකවිහාරි වේ. එවැනි, මහණ, ප්‍රජාව සහිත ගමේ කෙලවර ඇති සෙනසුණේ විසුවද ඔහු ඒකවිහාරිය. ඒ කවර හෙයින්ද යත්: දෙවැන්නා වූ තණ්හාව ඔහු පහකොට ඇති නිසාය".
සටහන: මෙ දේශනය වදාළේ මිගජාල තෙරුන්ටය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (4): සලායතන සංයුත්ත, මිගජාල සූත්‍ර 1 හා 2 , පි 106, ESN: 35: Salayathanasamyutta, 63.1 & 64. 2 Migajaala, p. 1237.
▲ **ඒක වෝකාර භවය**- eka-vokāra-bhava: සංඥා විරහිත වූ සත්ත්වයන්ගේ උත්පත්තිය සිදුවන රූප බඹ ලෝකය, ඒක වෝකාර භවය වේ. **බලන්න**: අසංඥසත්ත, බ්‍රහ්මලෝක.
▲ **එකම පුත්‍රයා හා එකම දියණිය**- Only son & only daughter සැදැහැවත් උපාසිකාවකට එකම පුත්‍රයෙක් ඇත්නම් ඔහු, ගිහිගෙයි වාසය කරන්නේනම්, ඒ එකම පුතා චිත්ත ගෘහපති (මචඡිකාසණ්ඩයේ), හත්ථ ආලවක රාජ කුමාර බඳු, බුදුන් වහන්සේගේ අග්‍ර උපාසකයන් ලෙසින් ජීවත්වෙවා යයි පැතීම හෝ ඔහු සසුනේ පැවිදි වූව හොත්, සැරියුත් මුගලන් අගසව් දෙනාම බඳු වේවායි පැතීම යහපත්වේ. එවැනි උපාසිකාවකට එකම දියණියක් සිටි නම් ඇය, කුජ්ජුත්තරා උපාසිකාව, උත්තරා නන්ද මාතාව-වේළුකන්ටකි නන්දමාතාව බඳු බුදුන් වහන්සේගේ අග්‍ර උපාසිකාවන් ලෙසින් ජීවත්වෙවා යයි පැතීම හෝ ඇය සසුනේ පැවිදි වූව හොත්, ඛේමා,උප්පලවන්නා යන අග්‍ර ශ්‍රාවිකා භික්ෂුණියන් බඳු වේවායි පැතීම යහපත්වේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:1,2,3. **මූලාශ්‍ර:**සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: ලාභසත්කාර සංයුත්ත: 3.3.3. එකපුත්ත සූත්‍රය හා 5.3.4 එකධිතු සූත්‍රය, පි.380, ESN:17: Labasakkarasamyutta: 23.3. Only son & 24.4 Only daughter, p. 848.
▲ **එක පුද්ගලයෙක් පහළවීමේ අසිරිය**-Wonders of one person arising එක පුද්ගලයෙක් - තථාගත අරහත් සම්මා සම්බුදුන්වහන්සේ ලෝකයේ පහළවීමේ අසිරිමත්ය. දෙව් මිනිසුන්ගේ හිත සුවය පිණිසය, පහළවීම දුර්ලභය, පහළවීම ආශ්චර්යමත් දෙයකි, කාලක්‍රියාව බොහෝදෙනාට දුක සංවේගය පිණිස පවතී, ලෝකයේ අසමසම...අද්විතීය... ඒ එක් පුද්ගලයෙක් ගේ පහළවීම නිසා ඇතිවූ අසිරිමත්, උතුම් දේ ගැන මේ වග්ගයේ විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (1): 1 නිපාත: 13 එකපුග්ගල වග්ගයේ සූත්‍ර, පි. 80, EAN:1: XIII: One person, p. 43.
▲ **එක රසය**- One taste: ධර්මයේ ඇත්තේ එක රසයකි. එනම් විමුක්ති රසය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: 8 නිපාත: 8.1.2.9 පහාරාද සූත්‍රය, පි.103, EAN:8:19.9 Pahārāda,p.421.
▲ **එකලාව හැසිරීම**- Ekalawahasirima: දහමට අනුව, තන්හාව පහකර හැසිරීමය, බුදුන් වහන්සේ එකලාව හැසිරේ යයි දෙවියන් යන් මෙහිද

පවසා ඇත. **බලන්න**: ඒකවිහාරි. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත:1.3.10 එණිජංග සූත්‍රය, පි.58.
▲ **ඒකායන මග**- Ekayana maga: ධර්මයේ ඒකායන මග ආරිය අටමගය. ඒ මාර්ගයට පිලිපන්විට, ගෙනයන්නේ එක අතකටය- දුකින් මිදීමටය, නිවන ලැබීමටය. **බලන්න:** ආරිය අටමග.
▲ **එකාසනිකයෝ**- who observe the one-session practice ධූතාංග පුහුණුව ලෙසින් එක් වේලක් (අහාර එක්වේල) ගෙන වාසය කරන සංඝයා එකාසනිකයෝ ලෙසින් පෙන්වා ඇත.**බලන්න**:අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: ආරඤ්ඤකවග්ග: 5.4.4.9 එකාසනිකසූත්‍රය, පි.380.

එජ

▲**එජා**-Eja: එජා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ තණ්හාවය. **බලන්න:** තණ්හාව. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි (4) සළායතනසංයුත්ත: 1.9.7 එජාසූත්‍රය, පි.167.

එත

▲ **එතෙර හා මෙතෙර**: පාලි: **ඔරිමං තීර, පාරිමං තිර**- far shore and near shore : ධර්මයේ එතෙර ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ නිවනය, දුක කෙලවරවීමය, මෙතෙර යනු සසරය, දුක විඳීමය. **බලන්න**: අපාර හා පාර, ඔරිමතීරය හා පාරිමතිරය.
▼ **මැනවින් වැඩූ සතර ඉද්දිපාද සසරින් එතෙරවීමට උපකාරිවේ**. සතර ඉද්දිපාද කෙනෙක් වඩන ලද්දේනම්, බහුල කර ඇත්නම්, මෙතෙරින් එතෙරට යාම පිණිස පවතී යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න**: ඉද්දිපාද. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-2):මහාවග්ග: ඉද්ධිපාද සංයුත්ත: 7.1.1. අපාර සූත්‍රය, පි. 26, EDN: 51: Iddhipāda-samyutta:1.1 From the Near Shore, p.2057.
▼**මාරයාගේ විෂයට** අයත් නොවන එතර-පරතෙර-අමතමග-නිවන ගැන විමසන ජනයාට එම සත්‍යමග තමන්වහන්සේ (කිසිම අල්වාගැනීමක් නැතිව) පෙන්වා දෙනබව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: **"අමච්චුධෙය්‍යං පුච්ඡන්ති යෙ ජනා පාර ගාමිනො, තෙසාහං පුට්ඨො අක්ඛාමි යං සච්චං තං නිරූපධිනති". සටහන: අමච්චුධෙය්‍යං-** මාරවිෂයය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග:මාරසංයුත්ත: 4.3.4 සත්තවස්ස සූත්‍රය, පි. 248, ESN: 4: Marasamyutta: 24.4 Seven Years of Pursuit, p. 295.
▼ **බුදුන්වහන්සේ** එතෙර හා මෙතෙර මෙසේ දක්වා ඇත: **1) ප්‍රාණඝාතය** මෙතෙරය, ඉන් වැලකීම එතෙරය. **2) සොරකම** මෙතෙරය, ඉන් වැලකීම එතෙරය. **3) කාමයෙහි වරදවා හැසිරීම** මෙතෙරය, ඉන් වැලකීම එතෙරය.**4) බොරුකීම** මෙතෙරය, ඉන්වැලකීම එතෙරය. 5) **කේලාම්කීම** මෙතෙරය, ඉන් වැලකීම එතෙරය. **6) පරුෂවචනකීම** මෙතෙරය, ඉන්වැලකීම එතෙරය.**7)නිෂ්ඵලකතා**මෙතෙරය, ඉන් වැලකීම එතෙරය. **8) දැඩිආසාව** මෙතෙරය, ඉන් වැලකීම එතෙරය. **9) ක්‍රෝධය- තරහ** මෙතෙරය, ඉන් වැලකීම එතෙරය.**10) මිථ්‍යාදිට්ඨිය** මෙතෙරය, ඉන් වැලකීම එතෙරය.දසකුසලය එතෙරය, දස අකුසලය මෙතෙරය. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 10 නිපාත:10.4.2.3 සංගාරව සූත්‍රය, පි.488, EAN:10: 169.3, Saṅgārava, p.550.

එද

▲ **එදිරිය හා එදිරිය නැතිබව**- hostility & non-hostility: අනුන් කෙරහි එදිරිය ඇතිව සිටීම අකුසලයකි, දුගතිය ඇතිකරයි. එදිරිය නැතිබව

විමුක්තිය ලබා ගැනීමට උපකාරීවන ධර්මයකි, කුසලයකි. **බලන්න:** අනවද්‍ය ධර්ම හා සාවද්‍ය ධර්ම, සල්ලේඛපරියාය.

▲ **ඒදඬු පාලම්**-Bridges: දිය පහරවලින් එතරවීම පිණිස සදා ඇති ගස් කඳ එදඬුය, ඊට වඩා ක්‍රමවත්ව සකස් කර ඇත්තේ පාලමය. යම් කෙනක්, අන්‍යයන්ගේ යහපත පිණිස එදඬු පාලම් සාදා දෙන්නේනම් නම් එය පුණ්‍ය ක්‍රියාවකි, සුගතියට මග පාදයි. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.5.7 වනරෝප සූත්‍රය, පි.86.

එන

▲**එන්දිත**- palpitation: එන්දිත ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සිත සැලිමය-සලිතවීමය. බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: "මහණෙනි, '**මම වෙමි**' යි යන එන්දීතයකි. '**මේ මම වෙමි**' යි ...'**මම වන්නෙමි**' යි... '**මම නොවන්නෙමි**' යි... '**රූප ඇත්තෙක් වන්නෙමි**' යි... '**රූප නැත්තෙක් වන්නෙමි**' යි... '**සංඥා ඇත්තෙක් වන්නෙමි**' යි... '**සංඥා නැත්තෙක් වන්නෙමි**' යි... '**නොම සංඥා ඇත්තෙකුත් සංඥා නැත්තෙකුත් වන්නෙමි**' යි ... යන මෙය එන්දිතයකි ... එන්දිතය රෝගයකි...ගඩුවකි... හුලකි... ඒ නිසා මෙහි ලා එන්දිතා රහිත සිතින් යුතුව වාසය කරන්නෙමු යයි ඔබ විසින් හික්මිය යුතුය."**මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග: වේදනාසංයුත්ත: ආසිවිසවග්ග:1.19.11 යවකලාපී සූත්‍රය, පි.410, ESN: 36: Vedanasamyutta:248.11 The Sheaf of Barley, p.1327.

එණ

▲**එණිමුවා**- Eni muwa: මෙහිදී බුදුන් වහන්සේගේ රූපය වර්ණනා කරණ දෙවියන්, උන්වහන්සේගේ කෙණ්ඩා එණිමුවකුගේ කෙණ්ඩා වලට සම කර ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතා සංයුත්ත:1.3.10 එණිජංග සූත්‍රය, පි.58.

එළ

▲ **එළකිරි** -the Cow milk: සමාධි සම්පත් ලබාගැනීමේ අග්‍ර බව මෙහිදී පෙන්වා ඇත. එළදෙනට වඩා කිරිද, කිරිවලට වඩා දිහිද, එයට වඩා වෙඬරුද, එයට වඩාගිතෙල් ද එයට වඩා මණ්ඩය ද අග්‍රයයි කියයි. එලෙස, ධ්‍යාන පුද්ගලයෙක් ගේ සමාධියද, එයට වඩා සමාධි කුසලයද, එයට වඩා සමාධි සමාපත්ති කුසලයද අග්‍රවේ. **බලන්න**: සමාධිය. උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (3): ඛන්ධකවග්ග: ජානසංයුත්ත:13.1.1. සමාපත්ති කුසල සූත්‍රය, පි.566, ESN: 34 Jhānasaṃyutta: 1 Attainment in relation to Concentration, p.1163.

▲**එළදෙන** -the Cow: හම ගැසූ එළදෙන ආරක්ෂිත තැනක් සොයායන ලෙසින්, ස්පර්ශ ආයතන යන්ට යට නොවී සිටීම සුවයක් බව මෙහි පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: ස්පර්ශ ආහාර, උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර :**සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: අභිසමය සංයුත්ත: 1.7.3 පුත්තමංස සූත්‍රය, පි. 174, ESN: 13 : Abhisamyasamyutta: 63.3 Son's Flesh, p. 697.

එස

▲ **එසිකාස්ථම්භය**-Eskiasthmbaya: පුරාණ ඉන්දියාවේ, නගරයකට ඇතුළුවන ස්ථානයේ ඉදිකර ඇති ශක්තිමත් කුළුන එසිකාස්ථම්භයය. **බලන්න:** ඉන්ද්‍රකීලය.

▲ **ඒසුකාරී බ්‍රාහ්මණ**- Esukari Brahmin:**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3

එහ

▲ **එහිපස්සිකෝ**-Ehipassiko: ධම්ම ගුණයකි: ධර්මය "**ඒව බලව යයි කීමට සුදුසු බවය**". ධර්මය විවෘතය, ඕනෑම කෙනෙකුට ධර්මය විමසා බැලිය හැකිය. **බලන්න:** ධම්ම ගුණ.

▲ **එහි භික්ඛු**- Ehi bhikkhu: එහි භික්ඛු "**ඒව මහණ**" යන්න බුද්ධ වචනයය. බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ සමහර සංඝයා මහණකම ලබා ඇත්තේ ඒ අයුරින්ය. බුදුන් වහන්සේ එසේ වදාළවිට ඒ භික්ෂුවට ඍධියෙන් ලැබෙන පාත්‍ර සිවුරු ඇතිව, ශ්‍රමණබව ලැබේ, උපසම්පදාව ලැබේ. **සටහන:** එම උපසම්පදාවට හේතුවි ඇත්තේ පෙර කරනලද යහපත් කම්මයන්ය.**ශබ්දකෝෂ: පා.සි.ශ:** පි. 217: "**එහි භික්ඛු**- එලෙස පැවිදිවූ භික්ෂුව, **එහි භික්ඛුනි**- එලෙස පැවිදිවූ භික්ෂුණිය. එහි භික්ඛු විවරය- ඍදිධියෙන් උපන් විවරය. එහි භික්ඛු උපසම්පදාව යනු අට වැදැරුම් උපසම්පදා වලින් එකකි.

▼ **අගසව්දෙනම එහි භික්ඛු බවින් පැවිදිවීම : "...ඉක්බිති සැරියුත් මුගලන් දෙදෙනා භාග්‍යවතුන් වහන්සේ වෙතට පැමිණියහ. පැමිණ භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ පාමුල්හි හිසින් වැටී ' ස්වාමිනි, අපි භාග්‍යවතුන් වහන්සේ වෙත පැවිදිබව ලබන්නෙමු, උපසම්පදාව ලබන්නෙමු' යි දැන්වූහ" 'එවූ, මහණෙනි, ධර්මය හොඳින් දේශනා කරණ ලද්දේය. හොඳින් දුක් කෙළවර කරනු පිණිස බ්‍රහ්මචරියාවේ හැසිරෙවූ" යි භාග්‍යවතුන් වහන්සේ වදාළ සේක. ඒ ම ඒ ආයුෂ්මත්වරුන්ට උපසම්පාදාව වී ය". සටහන්:*** මහා කප්පින තෙරුන් හා ඔහුගේ රජපිරිස, අගබිසව ඇතුළු කාන්තාවන්,එහි භික්ඛු භාවයෙන්, බුදුන් වහන්සේ වෙතින් පැවිද්ද ලැබූහ. EAN: note no. 112, p. 586, ESN: note: 400, p.991. **මූලාශ්‍ර:** විනය.පි: මහවග්ග පාලිය 1, ඡෙදය 21, පි. 166.

ඔ කොටස:ඔක,ඔස,ඔඩ,ඔත,ඔද,ඔන,ඔප,ඔභ,ඔම,ඔර,ඔල, ඔව,ඔස

ඔක

▲ **ඔකය**- House : ඔකය යනු නිවසය-පදිංචිතැනය. මෙහිදී ඔකය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ලෝකයා පදිංචිසිටින තැන හෙවත් පංච උපාදානස්කන්ධය. ගෙදර හැසිරෙන්නා - පංච උපාදානස්කන්ධ තමාගේ යයි අල්වාගෙන සිටින තැනැත්තා, ඔකසාරිය. **බලන්න**: අනිකේතසාරි. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (3): ඛන්ධසංයුත්ත: හාලිද්දීකානි සූත්‍රය, පි. 42, ESN: 22: Kahandasamytta, 3.3 Haliddkani, p. 1011.

▲ **ඔකාසාධිගමා**- gateways to the bliss: අධිගම සුවය ලබාදෙන මග. **බලන්න:** අවකාශාධිගම මාර්ග.

ඔස

▲ **ඔසය හා ඔස තරණය: පාලි: ඔස, ඔසතිණ්ණ**- flood & crosser of the flood: ධර්මයේ ඔසය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ජල ප්‍රවාහ සතරක් - සැඩදිය පහර 4 ක් : කාම භව දිට්ඨි අවිජ්ජා - ඇති සසරටය. (චතුර්විධ ඔස- මහා ඔස ලෙසින්ද හඳුන්වයි) එම ජල කඳ 4 ට හසුවූ මිනිසුන් ඉන් එතරවීමට මග නොදැන දිගින් දිගටම සසරේ පාවී යති. එම සතර ප්‍රවාහයන් මැඩ පවත්වා, එතරවූ පුද්ගලයා රහතන්වහන්සේය, '**ඔසතිණ්ණන**' යයි කියනු ලැබේ. **ශබ්දකෝෂ : පා.සි.ශ**: පි. 221: "**ඔස:** මහා සැඩපහර, චතුර්විධ ඔසය".**B.D**: p.112: "**Ogha**: Floods is a name for the 4 cankers-āsava…" **P.T.S**: p. **'Ogha:** a flood of

water; usually as mahogha a great flood: the flood of ignorance and vain desires which sweep a man down, away from the security of emancipation…'

▼**ඔසය තරණය කරණ අන්දම:** එක්සමයක දේවතාවක්, 'භික්ෂුව ඔසයතරණය කරන්නේ කෙසේද' ය යි බුදුන් වහන්සේ ගෙන් විමසුහ. බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: **"පඤ්ච ඡිනෙත්තද පඤ්ච ජහෙ පඤ්ච චුත්තරි භාවයෙ, පඤ්ච සඩගාතිගො 'භිකඛු ඔසතිණ්ණො' ති වුච්චතිති".** 5 ක් සිඳ දමා (පංච ඕරම්භාගිය සංයෝජන), 5 ක් ප්‍රහිණය කර (පංච උද්දම්භාගිය සංයෝජන), 5ක් වඩා ගැනීමෙන් (පංච ඉන්ද්‍රියන්: සද්ධා, වීරිය, සති, සමාධි, ප්‍රඥා:අධ්‍යාත්මික ඉන්ද්‍රිය) හා බැමි 5 ක් කඩා දැමීමෙන් (රාග, දෝස, මෝහ-අවිජ්ජා, මාන, දිට්ඨි යන ආසවයන්) සසර ඔසය තරණය කලහැකිබවය. ඔසය ඉක්මවූ මහණ '**ඔසතිණ්ණ**' ලෙසින් හඳුන්වයි. **සටහන**: මේ පිලිබඳ අටුවාව දක්වා ඇති විස්තර පිණිස **බලන්න**: ESN: note: 12, p. 500. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි:(1): සගාථවගග:1.1.5 කතිඡින්ද සූත්‍රය, පි.32, ESN: 1: Devataha samyutta: 5.5 How many one must cut?, p. 63.

▼**බුදුන් වහන්සේ ඔසය තරණය කළ අන්දම**: දෙවියෙක් ඇසූ පැණයකට පිළිතුරු ලෙසින්, ඔසය තරණය කළ අන්දම බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇත: **"අප්පතිට්ඨං ච්වාහං ආවුසො අනායුහං ඔසමතරිනති... යදා සචාහං ආවුසො සනතිට්ඨාමි. තදාඝසු සංසිදාමි. යදා සචාහං ආවුසො ආයුහාමි තදාඝසු නිබ්බුඣාමි..."** 'මම නොනැවතී- විරාමයක් නොගන, මහා වෙහෙසට පත්නොවී සසර තරණය කෙළෙමි, නැවතුනේනම් මා ගිලියනු ඇත, දැඩිවෙහෙසට පත්වුයේනම් මා පාවීයනු ඇත, එලෙස මම ඔසය තරණය කෙළෙමි'. **සටහන**: අටුවාවට අනුව: මෙහිදී නොනැවතීම (Not halting) ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කෙළෙස්වලට හසුනොවී නිවනබලා යාමය; පිහිනීම නැවතුවහොත් ජලයේ (සසරේ) ගිලියයි. මහා වෙහෙසට පත්නොවීම යනු කෙළෙස්වළ නො පිහිටා සිටීමය; කෙළෙස් පිහිටුවාගත්විට ඉන් මිදීම පහසුනොවේ, කෙළෙස් නිසා වෙහෙසට පත්වූවිට පිහිනීමට නොහැකිව සැඩ දියේ (සසරේ) පාවී යයි. ඒ සැම අන්තයන්ම හැර මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව අනුගමනය කර බුදුන් වහන්සේ සසර තරණය කළහ. **බලන්න**: ESN: notes 2 & 3, p. 498. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.1.1 ඔසතරණ සූත්‍රය, පි. 28, ESN:1: Devatāsaṃyutta:1.1 Crossing the Flood, p. 59.

▲**ඔස සතර**-The 4 floods: ඔස සතරකි: කාමඔසය, භවඔසය, දිට්ඨිඔසය හා අවිජ්ජාඔසය (the flood of sensuality, of existence, of views, of ignorance). එම ඔස-සැඩ දිය, මිනිසුන් සසර ජල ප්‍රවාහයේ ගිල්වා දමයි. ඔස 4 අවබෝධය කරගනිමට, සහමුලින් නැතිකරගැනීම පිණිස ආරිය අටමග සම්පූර්ණ කරගතයුතුවේ.**සටහන:** අටුවාවට අනුව: **කාමඔසය**: පංචකාමයන්ට ඇති ආසාව හා බැඳීම. **භවඔසය:** රූප හා අරූප භවයන්ට ඇති ඇලීම හා ජාන වලට ඇති බැඳීමය. **දිට්ඨිඔසය**: මත හා දිට්ඨිවලට ඇති බැඳීම. **අවිජ්ජාඔසය**: මෝහය- චතුසත්‍ය නොම දැනීමය. **බලන්න**: ESN: note 1, p. 498. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි : (5-1): මග්ගසංයුත්ත: ඔස වග්ග: 1.16 **ඔස සූත්‍රය**, පි.160 , ESN: 45: Maggasamyutta: 171-1 Floods, p. 1718, සංයු.නි: (4): සළායතන වග්ග: ජම්බුඛාදක සංයුත්ත: 4.1.11 ඔස සූත්‍රය, පි. 508 , ESN: IV: 38 Jambukhādaka saṃyutta:11 Floods, p.

1406.
▼**ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය** පිණිස සිව් ඔසය පහ කර ගත යුතුය. **බලන්න**: පහාතබ්බ ධර්ම.**මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

ඔඩ

▲ **ඔඩොක්කුවේ ප්‍රඥාව උපමාව**-Simileof the lap-like wisdom
දහම අසන පුද්ගලයෙක් එය අවබෝධ කරගන්නා ආකාරය පෙන්වීම පිණිස මෙ උපමාව යොදාගෙන ඇත. මොවුන් වාඩිවී සිටිනා තෙක් දහම අසති, එහෙත් නැගිට ගත්විට දහම් කරුණු අමතකවෙ. එය හරියට වාඩිවී සිටින කෙනක් ඔඩොක්කුවේ කෑම තියාගෙන සිටිනා ලෙසය. ඔහු නැගීසිටින විට එ කෑම බිමට වැටේ. එලෙසින් දහම් කරුණු සිහියෙන් පිටවී යයි. **බලන්න**: උච්ඡඩ පඤ්ඤා, උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (1): 3 නිපාත: 3.1.3.10 සූත්‍රය, පි. 277, EAN: 3: 30.10 sutta, p. 88.

ඔත

▲ **ඔත්තප්ප**: පාලි: **ඔත්තප්ප**- moral fear: ඔත්තප්ප යනු අකුසල් කිරීමට ඇති භයය. මෙය කුසලයකි.**බලන්න:** හිරි හා ඔත්තප්ප.

ඔද

▲**ඔදාතකසිණය**- Odathakasina: සුදුකසිණයය, භාවනා අරමුණකි. **බලන්න**: කසිණ.

ඔන

▲ **ඔනතොනත හා ඔනතුන්නත පුද්ගලයෝ** - Onathonatha & Onathunnatha Persons: ඔනතෝනත යනු නීච- පහත් බවය. උපතින් ඉතා පහත් කුලයක ඉපදී, දුස්සිසල වූ පුද්ගලයා මෙසේ හඳුන්වයි. ඔහු ඒකාන්තයෙන්ම නිරයේ උපත ලබයි. එහෙත්, ඔනතුන්නත පුද්ගලයා එසේ නොවේ. ඔහු පහත් කුලයක උපත ලැබුවද, සුචරිතය ඇත. එනිසා මරණින් මතු දෙව්ලොව ඉපදීමට වාසනාව ඇත. **බලන්න**: උත්තම නීච පුද්ගල හා උත්තම- උත්තම පුද්ගල. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: 4.2.4.6 ඔනතෝනත සූත්‍රය, පි.186.

ඔප

▲**ඔපනයික**-Opanaika: ධර්මගුණයකි. **බලන්න:** ධර්මගුණ.

▲ **ඕපපාතික** -Spontaneous birth: ඕපපාතික යනු සත්ත්වයන් උපත ලබන විධියකි. ස්වයංජාත (දෙමාපියන්ගේ ආධරය නොමැතිව) ලෙසින්ද හඳුන්වයි. දෙව්ලොව දෙවියන් හා නිරයේ සත්ත්වයන් යළි උපත ලබන්නේ මේ ආකාරයටය. **බලන්න**: උත්පත්ති විධි.

ඔභ

▲**ඔභා**-Bright lights: ඔභා යනු දීප්තිමත් ආලෝකයය. **බලන්න**: අභා

ඔම

▲ **ඔමානය**- Omana: ඔමානය- හීනමානය, ආධ්‍යාත්මික මග වඩා ගැනීමට බාධාවකි. **බලන්න**: ත්‍රිවිධමාන.

ඔර

▲**ඔරිමතීරය හා පාරිමතීරය**: පාලි: **ඔරිමං තීරං, පාරිමං තීරං** -far shore and near shore: ඔරිමතීරය ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ සම්මා දිට්ඨිය පෙරටුකටගත් මගය- නිවනය. පාරිමතිරය නම් මිථ්‍යා දිට්ඨිය ඇති වැරදි මගය, එනම් සසරය, දුකය. **බලන්න**: එතෙර හා

මෙතෙර. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.3.2.5. සඞ්ගාරව සූත්‍රය, පි.448 හා 10.3.2.6. ඔරිමතීර සූත්‍රය, පි.450, EAN: 10: 117-5 Saṅgārava, p.546 & 118-6 Near, p.546.

▲ **ඔරම්භාගිය සංයොජන:** පාලි: **ඔරම්භාගියසංයොජන** -The five lower fetters: සංයෝජන 10යේ පහළ සංයෝජන 5 ඔරම්භාගිය සංයෝජන ලෙසින් හඳුන්වයි. මේවා කාමලෝකයට බැඳ තබන කෙළෙස්ය. **බලන්න**: සංයෝජන. **ශබ්දකෝෂ: පා.සි.ශ**: පි.210: "**ඔරම්භාගිය සංයොජන**: පහත් භවය භාජනය කරණ සංයොජන".**B.D**: p.300: "**orambhāya- saṃyojana:** lower fetters…they tie to the sensuous world'.

▼**ඔරම්භාගිය සංයෝජන 5 කි:** සක්කායදිට්ඨිය, විචිකිච්චාව, සීලබ්බතපරාමාසය, කාමච්ඡන්දය, ව්‍යාපාදය, ඔරම්භාගිය සංයෝජන වේ. (Identity view, doubt, the distorted grasp of rules and vows, sensual desire, ill will) **සටහන:** පහළ සංයෝජන ලෙසින් හඳුන්වන මේවා, සත්ත්වයා කාමලෝකයට බැඳතබති. 1-3 සංයෝජන පහකිරීමෙන් සෝතාපන්න හෝ සකදාගාමී මගඵල ලැබේ, සියල්ල ප්‍රහිණය කළවිට අනාගාමීවේ. **බලන්න**: අනාගාමී. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.2.3 සංයෝජන සූත්‍රය,**පි**.60, EAN:10: 13.3. Fetters, p. 496, දීඝ.නි: (3): 10 සංගිති සූත්‍රය- ඡේදය 10, පි. 380 , EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together-section 10 , p. 366.

▼ **ඔරම්භාගිය සංයෝජන ප්‍රහිණය කිරීම**: ආරිය අටමග සම්පූර්ණයෙන්ම වර්ධනය කරගැනීමෙන් මේ සංයෝජන 5 ගැන මනා අවබෝධය ලබා ඒවා පහකර ගැනීමට හැකිබව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1 කාණ්ඩය): මග්ගසංයුත්ත: ඔඝ වග්ග, 1.16 ඔරම්භාගිය සංයෝන සූත්‍රය, පි. 164, ESN: 45: Maggasamyutta: 179.9 Lower Fetters, p. 1726.

ඔල

▲ **ඕලාරික**- Olarika : ඕලාරික යනු තද ගොරෝසු බවය. සංයු.නි: **අනත්ත ලක්ඛණ සූත්‍රයේදී** බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ රූප වේදනා ආදීවූ පංච උපාදානස්කන්ධයම ඕලාරික, සියුම්, හීන ප්‍රණීත ආදීවූ විවිධ ස්වරූප ඇතිබවය: **" යං කිඤ්ච් රූපං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං... ඔළාරිකංවා සුඛුමං වා...".**

ඔව

▲ **ඕවාද**- Advice: ඕවාද-අවවාද අනුසාසනා ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පිනිස අවශ්‍ය කරුණකි. ජේෂ්ඨ සංඝයාගෙන් අවවාද අනුසාසනා නිතර නිතර ලබාගැනීම සුදුසු බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න**: විනය පිටකය.

▼ **අවවාද අනුසාසනා කරන**, අනුන් පාපයෙන් වළකන, පුද්ගලයා සත්පුරුෂයන්ට ප්‍රියවේ, අසත්පුරුෂයන්ට අප්‍රියවේ: **"ඔවදෙය්‍යනුසාසෙය්‍ය අසබ්භා ච නිවාරයෙ- සතං හි සො පියො හොති අසතං හොති අප්පියො"**. **මූලාශ්‍ර**: බු.නි: ධම්මපදපාලි: 6 පණ්ඩිතවග්ග, ගාථාව 77.

▼ **බුදුන් වහන්සේ** වැඩසිටි කාලයේම, සමහර සංඝයා අවවාද ඇසීමට හිත යොදන්නේ නැතිබව, ප්‍රිය නොකරන බව, කීකරු නොමැතිබව මහා කාශ්‍යප තෙරුන්, බුදුන් වහන්සේට පවසා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (2):

නිදානවග්ග:කස්සපසංයුත්ත: ඔවාද සූත්‍ර 3 කි, පි. 332, ESN:16: Kassapasamyutta: Ekhortation 3 suttas, p. 813.

▼ **භික්ෂුණි සංඝයාහට** ඕවාද දෙන භික්ෂූන් අතුරින් නන්දක තෙරුන් අග්‍රය. එතුමන්, භික්ෂුණි සංඝයාට ඕවාද දීම පිලිබඳ විස්තර මෙහි දැක්වේ. **බලන්න:** ම.නි: (3) නන්දඕවාද සූත්‍රය.

ඔස

▲ **ඔසග්ග**: පාලි: **වොස්සග්ග-** Osagga :ඔසග්ග (වොසග්ගය) යනු අතහැර දැමීම, කාම ලෝකය අතහැර නිවන අරමුණුකර භාවනාව වඩාගැනීමය. නිවනට නැමීමය. බොජ්ඣංග ධර්ම වඩා ගැනීම පිණිස, භාවනාව වර්ධනය පිණිස කාමලෝකය හැරදැමූ නිවනට නැමුණු සිත (වොසග්ගපරිනාමි) අවශ්‍ය බව සූත්‍රදේශනාවල පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: සංයු.නි. අසංඛතසංයුත්තය.

▼ **බුදුන් වහන්සේ** මෙසේ වදාළහ: "මහණෙනි නිවන් මග නම්: මෙහි මහණ විවේකය ඇසුරු කළ විරාගය ඇසුරු කළ නිරෝධය ඇසුරු කළ නිවනට නැමුණු සම්මා සමාධිය වඩයි, මේ නිවන් මගය". "**ඉධ භික්ඛවෙ, භික්ඛු සම්මාසමාධිං භාවෙති විවෙකනිස්සිතං විරාගනිස්සිතං නිරොධනිස්සිතං වොස්සග්ගපරිණාමිං, අයං වුච්චති භික්ඛවෙ අසඞ්ඛතගාමි මග්ගො".** **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග: අසංඛතසංයුත්ත: 9.2.4 සම්මාසමාධි සූත්‍රය, පි. 682, ESN: 43: Asankathasamyutta: 12.1 The unconditioned, p. 1507.

ක කොටස:කක,කව,කට,කඨ,කඩ,කඬ,කත,කධ,කන, කණ, කප,කබ,කම,කය,කර,කල,කළ,කළු,කව,කස,කෂ, කෂ,කහ

කක

▲ **කකචූපම** -The simile of the Saw :දෙපත් කැපෙන කැත්ත උපමාව යොදාගත්තේ, අනුන් කෙරහි තරහයෙන් (ක්‍රෝධය ඇතිව) වාසය නො කිරීමේ යහපත්බව පෙන්වා දීම පිණිසය. සොරුන් පිරිසක්, තමන්ගේ දෙපය, දෙපත් කියතකින් කපන විට වුවද, ඔවුන් කෙරේ හිත අනුකම්පාව ඇතිව, මෙත්තා සහගත සිත ඇතිව වාසය කළයුතු ය, එම අවවාදය නිතර සිහි කලයුතුය. එවැනි භික්මීම නොමැති තැනත්තා, බුදුන් වහන්සේගේ, අවවාද අනුසාසන පිළිගන්නා කෙනෙක් නොවේ. **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:5 **සටහන**: මෝලියඵග්ගුණ භික්ෂුවට අවවාද කිරීම පිණිස මේ සූත්‍රය දේශනාකරන ලදී. **මූලාශ්‍ර:** ම.නි: (1): 1.3.1 කකචූපම සූත්‍රය,පි.328, EMN:21: Kakacūpama Sutta-The Simile of the Saw, p. 209.

▲ **කක්කට තෙර**- Kakkaṭa Thera: **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:1

▲ **කකුධ දේවපුත්‍ර**-Kakudha Deva : බුදුන්වහන්සේ සාකේත නුවර, අඳුන්වනයේ මිගදායේ වැඩවසන සමයේ මේ දේවපුත්‍ර, උන්වහන්සේ බැහැදැකීමට පැමිණ, මෙසේ පවසා ඇත: **"ලොව තණ්හාව තරණය කළ, ඇලුම් නැති, දුක්නැති, පිරිනිවී, පාප බහා තැබූ (බාහිතපාපී) මහණකෙනෙක්, ඒකාන්තයෙන්ම කලකින් දකිමි".**

මූලාශ්‍රය: සංයු.නි:(1) සගාථවග්ග: දේවපුත්තසංයුත්ත: 2.2.8 කකුධ සූත්‍රය, පි.128.

▲ **කකුසඳ බුදුන්**- The Buddha Kakusanda :කකුසඳ බුදුන් වහන්සේ, ගෝතම බුදුන් වහන්සේට පෙර වැඩසිටි සම්මා සම්බුදුවරයෙකි. **මූලාශ්‍ර:** බු.නි:බුද්ධවංශ පාලි: 22: කකුසඳ බුදුන් වහන්සේ, පි. 235.

▼**කකුසඳ බුදුන්**, සම්මා සම්බෝධිය ලැබීම පිලිබඳ විස්තරය මේ සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග:අභිසමයසංයුත්ත: 1.1.7 කකුසඳ සූත්‍රය, පි.37,ESN:12: Nidanasamyutta: I The Buddhas: 7.7. Kakusandha, p. 617.
▼**කකුසඳ බුදුන්වහන්සේගේ** අගසව් දෙනම: විධුර හා සංජීව තෙරුන්ය. **බලන්න**: මිනිස් ආයුෂ. **මූලාශ්‍රය:**සංයු.නි: (2) : නිදානවග්ග:අන්මතග්ග සංයුත්ත: දුග්ගතවග්ග: 3.2.10 වෙපුල්ල පබ්බත සූත්‍රය, පි.314.
▲**කීකරුපුත්‍ර**-Obedient son :පුතුන්අතුරින් කීකරු පුත්‍රයා අග්‍රය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග:දේවතාසංයුත්ත: 1.2.4 ඛත්තිය සූත්‍රය, පි.38, ESN:1: Devatasamyutta: 14.4 The Khattiya, p.73.
▲**කොකනදා දේවතාවිය**-Kokanada Devi බුදුන් සරණ ගිය මේ දේවතාවිය, පජ්ජුන නම් වැස්සවලාහක දේවියගේ දියණියය. මෙහිදී, ඒ උත්තමිය බුදුන් වහන්සේගේ ධර්මය ගරුකරනබව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:**සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: පජ්ජුන්තධිතු සූත්‍ර 2කි, පි. 78.

▲ **කෝකාලික භික්ෂුව**- Kokalika Bikkh :අගසව් දෙනමට, ආරිය උපවාදය කිරීම නිසා කෝකාලික භික්ෂුව,කර්මවිපාක පලදිමෙන්, මෙලොවදී බොහෝ දුක් වේදනා විඳ පදුම නිරයේ යළි උපත ලැබිය. **බලන්න**: ආරිය උපවාද. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාතය: 10.2.4.9 කොකාලික සූත්‍රය, පි. 332, EAN: 10: 89.9 Kokālika, p. 530, බු.නි: සුත්ත නිපාත: 3-10: කෝකාලික සූත්‍රය, පි. 220.
▲**කුක්කුල නිරය**- Hell of Hot Embers: උණුඅළු නිරය මේ නමින්ද හඳුන්වයි. රූප වේදනා ආදී පංච උපාදානස්කන්ධයම ඇවිලගත් උණුඅළු රැසක්ය. **බලන්න**: නිරය, පංච උපාදානස්කන්ධය.
▲ **කුක්කුච්ච**-Uneasiness : වැරදි දේ කිරීම හා නිවැරදි දේ නොකිරීම නිසා සිතේ ඇතිවන අසහනකාරීබව මින් අදහස් කරයි. මෙය නීවරණයකි. **බලන්න**: නීවරණ.
▲ **කුක්කුටාරාමය**- Kukkutaramaya: මේ අරණ්‍යය, පාටලිපුත්‍ර නුවර (පැළලුප්නුවර-පැටිනා) පිහිටි බුදුන් වහන්සේ හා සංඝයා වැඩසිටි ආරාමයකි. **බලන්න**: පාටලිපුත්‍ර නුවර. **බලන්න:** සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත: විහාරවග්ග: කුක්කුටාරාම සූත්‍ර 3 කි.

කච

▲ **කච්චාන මහා තෙර**-Kachchana Thera: **බලන්න:**උපග්‍රන්ථය:1
▲ **කච්චාන ගොත්ත තෙර**-Kachchana Thera: **බලන්න:**උපග්‍රන්ථය:1

කජ

▲**කජඞ්නගලා තෙරණිය**- Kajaṅgalā Thereniya: **බලන්න**: උප ග්‍රන්ථය:2
▲**කජඞ්ගලා නියම්ගම**: Kajaṅgalā Niyangama :බුදුන් වහන්සේ මෙ නියම්ගමේ,මූබෙලු වනයේ වැඩ වසන සමයේ මෙ සූත්‍රය වදාළහ. **මූලාශ්‍රය:** ම.නි: (3) 3.5.10 ඉන්ද්‍රිය භාවනා සූත්‍රය, පි.632.
▲**කුජ්ජුත්තරා උපාසිකා**-Kujjuthtara upasika: **බලන්න**: උප ග්‍රන්ථය: 3

කට

▲ **කටත්තා කම්ම**-Katatta Karma: කටත්තා කම්ම යනු විපාක දීමට රැස්වී ඇති කර්මයන්ය. ගරුක, බහුල හා ආසන්න කර්ම මරණාසන්න

යේදී විපාකදීම පිණිස නොපැමිණියේනම්, කටත්තා කර්මය ඵල දේ. **බලන්න**:කම්ම.
▲ **කටුව**-Thorn : භාවනාව වඩාගැනීමට අහිතකර ශබ්ද කටු වැනිය (ධ්‍යානයෝ ශබ්දකණ්ටකය). ජාන සම්පත් ලබාගැනීම අවහිර කරන කටු 10ක් පෙන්වාදුන් බුදුන් වහන්සේ වදාළේ: **'රහතුන් කටු නොමැතිව වාසය කරන බවය'. මූලාශ්‍රය**:අංගු.නි: (6) 10 නිපාත:යමකවග්ග: 10.2.3.2 කණ්ටක සූත්‍රය, පි.268.
▲ **කටු වනය** -The thorn bush :කයේ බොහෝ තුවාල ඇති මිනිසක් කටුවනයකට පිවිසේ. ඒ වනයේ ඇති විවිධ කටු සහිත ගස් ඔහුගේ තුවාල (වන) වලට ඇනිම නිසා ඔහුට බොහෝ දුක් වේදනා ඇති කරයි. එලෙසින්, අසංවර මහණ ගමකට ගිය විට ඔහු නිසා ගමේ වැසියන්ට අයහපත සිදුවන බව දැක්වීමට මේ උපමාව යොදාගෙන ඇත. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග:වේදනාසංයුත්ත: අසිවිසවග්ග:1.19.10 ඡප්පානක සූත්‍රය, පි.404.
▲ **කටිස්සභ උපාසක**-Katissabha Upasaka: **බලන්න:**උපග්‍රන්ථය:3

▲ **කිටාගිරිය**-Kitagiriya : කිටාගිරිය, කසීරටේ නුවරකි. කිටගිරි ආවාසය බුදුන් වහන්සේ ඇතුළු සංඝයා වැඩසිටි ස්ථානයකි. මෙහි සිටි සමහර සංඝයා, බුදුන් වහන්සේ, එකවෙල භෝජනය ගැන කරන ලද අවවාද පිලිනොගත් බව මෙහි විස්තර කර ඇත. **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:4. **මූලාශ්‍රය:** ම.නි:(2) 2.2.10 කිටාගිරි සූත්‍රය, පි. 252.
▲**කූටාගාරය**-The Peaked House: කූටාගාරය (කුළුගෙය) ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ මුදුන් මුල කූටයක් බඳු වහලක් ඇති ගෙයකටය. විසාලානුවර, මහාවනයේ-ආරණ්‍යයේ, ලිච්චවී රජදරුවන් සැදූ කූටාගාර ශාලාවේ බුදුන් වහන්සේ හා සංඝයා වැඩසිටි බව සූත්‍ර දේශනා වන්හි පෙන්වා ඇත. මහා පරිනිබ්බාන සූත්‍රයේදී, බුදුන් වහන්සේ එම ශාලාවේ සංඝයා රැස්කොට, තමන්වහන්සේ තෙමසකින් පිරිනිවන්පාන බව වදාළහ. කූටගාරයේ වහලේ රිප්ප ආදිය මුදුන් වහලට නැඹුරුවී සිටින ලෙසින්, සප්ත බොජ්ඣංග ධර්ම වඩන මහණ නිවනට බරවී සිටින බව මේ උපමාවෙන් විස්තර කර ඇත. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5,6.
සටහන්: * කූටාගාරය ගොඩනංවනවිට පළමුව යටගෙය ගොඩ නැංවියයුතුවේ, ඉන්පසු, උඩකොටස සදා ගතයුතුය. මේ උපමාව යොදාගෙන බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, දුක අවසන් කිරීම පිණිස පළමුව චතුසත්‍ය අවබෝධ කරගතයුතුබවය. එවිට, යහපත් ලෙසින්ම දුක කෙළවර කරගත හැකිවේ. ** ප්‍රඥා ඉන්ද්‍රිය, කූටය වේ, සෙසු ඉන්ද්‍රිය සතර පරාලවේ. ප්‍රඥා ඉන්ද්‍රිය ස්ථාවර වූවිට, සෙසු ඉන්ද්‍රිය ස්ථාවරවේ. **බලන්න**: සංයු.නි: (5-2): සච්චසංයුත්ත:12.5.4 කූටාගර සූත්‍රය, පි.338. **මූලාශ්‍රය**:සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්ත: 2.1.7 කූටාගාර සූත්‍රය, පි.186.
▲**කූටදන්ත බ්‍රාහ්මණ**-Kutadantha Brhamin: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3
▲ **කුටි පූජාකිරීම**- Offering accommodation: බුදුන් වහන්සේ හා සංඝයාට වැඩ වාසය කිරීම පිණිස කුටි, නිවාස ආදිය පූජකිරිම පුණ්‍ය කම්මයකි, මෙලොව හා පරලොව සුවය පිණිස වේ. **සටහන**: බු.නි: ථෙර ථෙරි ගාථා හා අපදාන යන්හි පෙර වැඩසිටි බුදුවරුන්ට කුටි පූජා කිරීම නිසා ලැබුන මහාආනිසංස විස්තර කර ඇත.**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1 හා 2.
▲**කැටකිරිල්ලි හා ගිජුලිහිණියා උපමාව**-Simile of the quail & eagle

මඩේ හැසිරෙන කැට කිරිල්ල, වියලි බිමක හැසිරෙන්නේ නම්, පහසුවෙන්ම ගිජුලිහිණියා ට හසුවේ. එහෙත්, තමාගේ විෂයවූ මඩගොඩේ හැසිරේ නම්, ඌට ගිජුලිහිණියා මැඩගෙන, ආරක්ෂාව ලබා ගත හැකිය. එලෙස, පස්කම් ගුණයේ නො ඇලි සතර සතිපට්ඨානයේ (පිය උරුමය- බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා දුන් ධර්මයේ) හැසිරෙන මහණහට, මරුගේ විෂයෙන් මිදිය හැකිය. **බලන්න:** ගෝචර භූමිය.**මූලාශ්‍රය**:සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග:සතිපට්ඨානසංයුත්ත:අම්බපාලි වග්ග: සකුනග්ඝී සූත්‍රය, පි.296.

කඨ

▲ **කඨ තෙර**-Kaṭa Thera: **බලන්න**: උප ග්‍රන්ථය:1

▲ **කඨින චීවරය** - Katina Robe: කඨින චීවරය යනු තෙමස් වස් විසූ (වස්ස) භික්ෂු, භික්ෂුණියන් හට අනුමතවූ, කැපවූ සිවුරුය. **සටහන**: * මෙය විනයට අදාළය. මේ ඛන්ධකයේ කඨින හා කඨින චීවර පිලිබඳ විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත. ** වසරකට එක් වරක් පමණක් සිදුකරන කඨින සිවුරු පුජාව අනුසස් දෙන පිංකමකි, බොදුබැතිමතුන්හට කළහැකි ශ්‍රේෂ්ඨ දානමය පිංකමකි. වස් අවසානයේදී සිදුකරන මේ පිංකම බොහෝ ආනිසංස ලබා දෙයි. අටමහා කුසල් අතර මෙය ප්‍රධානවේ. **මූලාශ්‍ර**: විනය.පි: මහාවග්ගපාලි 2 : 7 කඨිනඛන්ධක, පි.121.

▲**කඨිම්භ තෙර** -Kaṭimbha Thera: **බලන්න**: උප ග්‍රන්ථය:1

▲**කඨිස්සංඝ තෙර**- Kaṭissaṅga Thera: **බලන්න**: උප ග්‍රන්ථය:1.

කඩ

▲ **කඩුවකින් පහරදීම**-Attacked by a sword :සක්කාය දිට්ඨිය නැතිකර ගැනීමට අප්‍රමාදව කටයුතු කිරීමෙ අවශ්‍ය බව මේ උපමාවෙන් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය5. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි:(1):සගාථවග්ග: දේවතා සංයුත්ත: 1.3.1 සත්ති සූත්‍රය, පි. 50, ESN:1: Devatasamyutta: 21.1 A Sword, p. 83.

▲ **කොඩිය**-Flag :කොඩිය, ධජය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. රජවරු, ආගමික නායකයන්, ප්‍රදේශ නායක ආදීන් තමන්ගේ සංකේතය ලෙසින් කොඩිය භාවිතා කර ඇත. **බලන්න:** සංකේත.

කඬ

▲**කඬබාරේවත තෙර**- Kaṅkhārevata Thera: **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:1

කත

▲ **කතාව**- Talk: කතාව වාචික කර්මයකි. කතාවෙන් කුසල හෝ අකුසල ඇතිවේ. බොරුකීම, කේලාම්කීම, සැරවැර -පරුෂ වචන කතාව, හිස්කතා (සම්ප්‍රජ්ඵලාප) නිසා අකුසල ඇතිවේ. සත්‍ය කතාකිරීම, සමගිය ඇතිකිරීමට කතා කිරීම, කාරුණික ලෙසින් කතාකිරීම හා ධර්මයට අනුකූලවව කතා කිරීම කුසලය බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත.

▼**හිස් නිෂ්ඵල කතා ආධ්‍යාත්මික මගට බාධාවකි**: බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ හිස් දේ කතා කිරීම වැඩදායක නොවන බවය, බඹසර ජීවිතයට හිතකර නොවන බවය. ධර්ම මාර්ගයේ යන කෙනෙක් කතා කරන්නේ නම් ඔහු දුක හා දුකෙන් මිදීම- චතු සත්‍ය ගැන කථා කළයුතුවේ. එය, මග බඹසරට, විමුක්තිය ලැබීමට උපකාරිවේ. **බලන්න:** ආරිය තුෂ්නිම්භූත. **සටහන**: මේ සූත්‍රයේ 32 ක් වූ හිස් නිෂ්ඵල කතා (තිරිසන් කතා- තිරවඡානකතා) විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: සච්චසංයුත්ත: 12.1.10 තිරච්ඡානකථා සූත්‍රය, පි. 292, ESN: 56: Sacchasamyutta: 10.10 Pointless Talk, p. 2274.

▼**සුදුසු හා නුසුදුසු කතා**: **සුදුසු කතා** ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ පැවිදි ජීවිතයට ආදාළ කතාය, **දශකථා වස්තුය:** මහණෙනි, මේ දසකතා පිළිබඳව ඔබ කතාබහ කරන්නේ නම්, ඔබගේ අසිරිය, මහත්ආ නුභාව ඇති සඳ හිරු අභිබවා පැතිර යනු ඇතයයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: 1 අල්පබව, 2 සන්තුෂ්ටිය, 3 හුදකලාවිවේකය, 4 වෙනත් අය සමග නොබැඳීම, 5 විරිය ඇරඹීම,6 සීලය, 7 සමාධිය, 8 ප්‍රඥාව, 9 විමුක්තිය, 10 විමුක්ති ඥාණදර්ශනය. (Talk on: fewness of desires, contentment, solitude, not being bound up with others, arousing energy, virtuous behavior, concentration, wisdom, liberation, knowledge and vision of liberation). **නුසුදුසු කථා,** තිරිසන්කථා ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. මාර්ගයේ ගමන් කරනවිට එම කතා වලින් වැලකීම (විශේෂයෙන් සංඝයාට) එල දායකය: රජවරු, සොරු, ඇමතිවරු, යුදසේනා, උවදුරු බිය, යුද්ධ, අහාර, පාන, වස්ත්‍ර, ශයන, මල්දම්, සුවඳවිලවුන්, ඥාතින්, වාහන, ගම්, නගර, ජනපද, ස්ත්‍රීන්, වීරයන්, වීථියේ-සිදුවන, ලිඳළඟ, නැතිවූඅය, විවිධ දේ, ලෝකය ගැන, මුහුදු ගැන, ඇතිවීම-ඉතිභවා භව, යන කතා. (talk about kings, thieves, ministers, armies, perils, wars; food, drink, garments, beds; garlands, scents; relatives, vehicles, villages, towns, cities, countries; women ,heroes; street talk, talk by the well; about the departed; miscellaneous talk; speculation about the world and the sea; about becoming this or that). **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි:(6):10 නිපාත: යමක වග්ග, 10.2.2.9. පඨම කථාවත්ථු සූත්‍රය, පි.258, EAN: 10: Pairs.69.9. Topics of Discussion, p. 520.

▼**කතාව කලයුතු යහපත් ආකාරය**: කෙනෙක් කතා කරන්නේ නම් යහපත් ලෙසින් කතා කලයුතුවේ. ඒ පිළබඳව බුදුන් වහන්සේ ආකාර 5 ක් පෙන්වා ඇත: 1.නිසිකාලයේදී- සුදුසු අවස්ථාවේ දී පමණක් කතාකිරීම 2. සත්‍ය පමණක් කතා කිරීම 3. මුදු වචනයෙන් පමණක් කතාකිරීම 4 තව කෙනෙකුට යහපත සැලසෙන ලෙස කතා කිරීම 5. මෙත්තා සහගත සිතින් පමණක් කතා කිරීම. එම භාෂිතය, සුභාෂිතයවේ. **බලන්න**: සුභාෂිතය (speak at a proper time, not at an improper time, speak truthfully, not falsely, speak gently, not harshly, speak in a beneficial way, not in a harmful way, speak with a mind of loving-kindness, not while harboring hatred) **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.5.4 ,කුසිනාරා සූත්‍රය, පි. 169, EAN:10: 44.4 Kusinārā, p. 510 හා අංගු:නි: (3): 5 නිපාත: සොනවග්ග: 5.4.5.8 සුභාෂිත වාචා සූත්‍රය, පි.414.

▼**අසත්‍ය කතා කිරීම අකුසලයකි**: එක් සමයක කෝකාලික භික්ෂුව, අගසව් දෙනම පිළිබඳව අසත්‍ය ප්‍රකාශයක් පැවසිය ඒ බව දැනගත් තුදු බ්‍රහ්මරාජයා, අගසව් දෙනම ගැන එවැනි වැරදි ප්‍රකශ නො කරන්න යයි ඒ භික්ෂුවට අවවාද කළේය. ඔහු එම අවවාදය නො පිළිගත් නිසා, බ්‍රහ්ම තුදු මෙසේ පැවසුවේය: **"මිනිසෙක් මෙලොව උපත ලබන්නේ මුවේ පොරවක් ඇතිවය. ඔහු අසත්‍ය කතා කරනවිට, ඒ පොරවෙන් තමාම කපාගනී- නින්දා කලයුතු අය පසසමින්, ගරු කලයුතු අයට ගරහමින් වැරදි ලෙස කතා කිරීමේ අකුසලය ඔහු නිරයට ගෙනයයි". සටහන:** ආර්ය උපවාදය නිසා කොකාලික භික්ෂුව නිරයේ යළි උපත ලැබිය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6)10 නිපාත: 10.2.4.9. කොකාලික සූත්‍රය,පි.331,

EAN: 10: 89.9. Kokalika, p. 530.

▼ **ප්‍රසංශා කතා**: දස කතා කරුණු තමා තුළ ඇතිකරගෙන ඒවා ගැන සෙසු අයට වර්ණනා කිරීම මගින් ප්‍රසංශාව ඇතිවේ යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** ප්‍රසංශාව. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: යමක වග්ග, 10.2.2.10. දුතිය කථාවත්ථු සූත්‍රය, පි.260, EAN: 10: Pairs: 69.9. Topics of Discussion -2, p. 520.

▲ **කතපුඤ්ඤ**-Kathapunna: මින් පෙන්වා ඇත්තේ පින්කලබවය. පින්කලබව මංගල කරුණක් යයි මංගල සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත:

"...පුබ්බේව කතපුඤ්ඤතා..." . බලන්න: මංගල සූත්‍රය.

▲ **කතමොරක තිස්ස භික්ෂු**-bhikkhu Katamorakatissaka : මේ භික්ෂුව, දේවදත්ත භික්ෂුව හා එක්ව සංඝභේදය කිරීමට සහායවී ඇත. ඒ භික්ෂුවගේ අවගුණ, පච්චේක බ්‍රහ්ම සුද්ධාවාස, බුදුන් වහන්සේට පැවසූ අන්දම මෙහි පෙන්වා ඇත: ඔහු අවකුජ්ජපඤ්ඤ අඥානයෙක්ය. **බලන්න**: ESN: note: 401,p.553. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1) බ්‍රහ්ම සංයුත්ත: 6.1.8 කතමොරක තිස්ස සූත්‍රය, පි.294, ESN: 6: Brhmasamyutta: 8.8 Tissaka, p.338.

▲ **කෘත ඥානය-** krutha Nana :කෘත ඥානය යනු චතුසත්‍ය අවබෝධය පිණිස කළයුතු දේ නිම කරගත්තේය යන නුවණ ඇතිවීමය.**බලන්න**: චතුරාර්ය සත්‍ය.

▲ **කෘත්‍ය ඥානය-** kruthya Nana: කෘත්‍ය ඥානය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ චතුසත්‍යයේ, එක් එක් සත්‍ය පිළිබඳව අනුගමනය කළයුතු දේ කිරීම: දුක කුමක්ද යන අවබෝධය, දුක ඇතිවෙනනේ කෙසේද? තණ්හාව නිසා දුක ඇතිවේ යන අවබෝධය, දුක නැතිවෙන්නේ කෙසේද? තණ්හාව ප්‍රහිණය කිරීමෙන් දුක නැතිවේ යන අවබෝධය, දුක නැතිකර ගැනීමේ මග කුමක්ද? අරියඅටමගය යන අවබෝධය.**බලන්න**: චතුරාර්ය සත්‍ය.

▲ **කෘතඥ හා අකෘතඥ-** පාලි: **කතඤ්ඤු හා අකතඤ්ඤු**- grateful & ungrateful: ධර්මයට අනුව කෘතඥබව ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, වෙනත් කෙනෙක් කරන ලද උපකාර ආදිය යහපත් ලෙසින් සිහියේ තබාගෙන, අවශ්‍යතන්හි ප්‍රති උපකාර කිරීමය. මෙය සත්පුරුෂ ගතියකි. අකෘතඥබව යනු වෙනත් කෙනෙක් කරන ලද උපකාර ආදිය සිහිපත් නොකිරීමය. අවශ්‍යතන්හි ප්‍රති උපකාර නොකිරීමය. මෙය අසත්පුරුෂ ගතියකි. **බලන්න:** සත්පුරුෂ හා අසත්පුරුෂ, අසත්පුරුෂභූමි හා සත්පුරුෂභූමි. අකෘතඥ හා කෘතඥ. **සටහන:** මංගල සූත්‍රයේ: **කතඤ්ඤුතා** – කළගුණ දන්නා බව මංගල-සුභ කරුනක් බව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: 2.1.4.1 සූත්‍රය, පි. 157 , EAN: 2: 32.11 Sutta, p.61 .

▲ **කෘතවේදී-** grateful: කෘතවේදී ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, තමන් වෙනුවෙන් වෙනත් කෙනක් කල දේ පිලිබඳ ස්තුති වීම. මෙය කෘතඥ වීමය, සත්පුරුෂ ගුණයකි. **බලන්න**: කෘතඥ.

▲ **කාතියානි උපාසිකා**-Kathiyani upasika: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3

කධ

▲ **ක්‍රෝධය:** පාලි: **කොධො** -anger/ill will : අන් අය පිළිබඳව සිතේ ඇති කෝපය, කිපීම,එදිරිය- ක්‍රෝධය වේ. ක්‍රෝධය සිත කෙලෙසන අකුසලයකි, දුගතිය ඇති කරයි, සාවද්‍ය ධර්මයකි, උපකෙලෙසයකි. අරහත්වය ලබා ගැනීමට පහකරගතයුතු කරුණකි.**බලන්න**:

උපකෙළෙස, සල්ලේඛපරියාය, අරහත්. **සටහන**: මනසින් සිදුකරණ අකුසලයක්වූ (මනෝකම්ම) ක්‍රෝධය නැතිකර ගැනීමට, නිතර යෝනිසෝමනසිකාරයෙන් බැලිය යුතුය. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි. (6)10: 10.1.3.4. මහා චුන්ද සූත්‍රය, කාය සූත්‍රය, පි. 100.

▼ **බුදුන් වහන්සේ,** ක්‍රෝධය ඇති පුද්ගලයකුගේ ස්වභාවය මෙසේ පෙන්වා ඇත: "කෙනෙක් තරහ සිතින් සිටියි; 'මේ සත්වයෝ නැසෙත්වා! බන්ධනයට පත්වේවා! කපා දමත්වා!, විනාශවීයත්වා! සහමුලින්ම නැතිවේවා!' යයි ඔහු සිතින් සිතයි" **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: ජානුසොණි වගග: 10.4.2.10: චුන්ද සූත්‍රය, පි.508, EAN:10: Jāṇussoṇī: 176.10: Cunda, p.553.

▼**ක්‍රෝධය** විශිෂ්ඨ ඥානයෙන් අවබෝධකර දුගතියෙන් මිදිය යුතුය. ක්‍රෝධය සම්මා ප්‍රඥාවෙන් අවබෝධ කරගත් පුද්ගලයෝ කිසිවිට මේ ලෝකයට පෙරළා නොඑන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **"මහණෙනි, එක් කෙළස් ධර්මයක්...ක්‍රෝධය පහකරගන්නේ නම්, මම ඔබට අනාගාමී භාවය පිණිස කැපවෙමි" . මූලාශ්‍ර:** බු.නි:ඉතිවුත්තක: 1.1.4 ක්‍රෝධ සූත්‍රය,පි.348, 1.2.2. ක්‍රෝධපරිඤ්ඤා සූත්‍රය, පි. 356.

▼ **දමනයවී, සමදීවී ඇති, යහපත් ලෙසින් මිදුන**, තාදී ගුණ -උතුම්ගුණ ඇති රහතුන් නොකිපෙන බව මෙහි දක්වා ඇත. යමෙක් ක්‍රෝධය පල කරනවිට එය ඉවසාසිටීමෙන් ඔහු දෙදෙනාටම යහපත ඇතිකරයි. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග:බ්‍රාහ්මණසංයුත්ත:7.1.2 අක්කොස සූත්‍රය, පි.314.

▼ **එක්සමයක** සක්දෙවිඳු බුදුන් වහන්සේගෙන් මෙසේ ඇසුහ: "කුමක් දවා (ඤත්‍වා) සුවසේ සිටීද?..." .බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: **"...ක්‍රෝධය දවා සුවසේ වෙසෙයි...ශෝක නොකරයි...විෂවූ මුල ඇති මිහිරි අග ඇති ක්‍රෝධය නැසීම ආරියෝ පසසති." මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: සක්කසංයුත්ත:11.3.1 ඤත්‍වා සූත්‍රය, පි.448 හා දේවතා සංයුත්ත: 1.8.1 සූත්‍රය, පි. 102, ESN:11: Sakka samyutta: 21.1 Having slain, p.493 & ESN:1: Devatasamyutta: 71.1 Sutta, p. 152.

▼**ක්‍රෝධය** මිනිසුන් විනාශ කරන නිසා, ක්‍රෝධයට ජය ගැනීමට ඉඩ නොදිය යුතුය යයි සක් දෙවිඳු පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: සක්කසංයුත්තය: 11.3.5 අක්‍රෝධ සූත්‍රය, පි. 452, ESN: 11: Sakkasamyutta: 25.5 Non-anger, p. 497.

▼ **සබ්‍රහ්මචාරින්** හා උතුම් බුද්ධ ශ්‍රාවකයන්හට ක්‍රෝධ පරිභව කරන අය ඒකාන්තයෙන්ම දුගතියට යයි. එමනිසා කිසිවෙකුට හිංසා නොකර සිටීමෙන් අනුන්හටද, තමන්හටද ආරක්ෂාව ලැබේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **සටහන:** මේ සූත්‍රය දේශනා කලේ ධම්මික භික්ෂුව ගේ අයහපත් හැසිරීම පිලිබඳවය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4) : 6 නිපාත:ධම්මිකවග්ග: 6.1.5.12 ධම්මික සූත්‍රය,පි.160, EAN:6: 54.12 Dhammika, p.343.

▼**අතිරේක සූත්‍ර මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: 1 නිපාත: **ක්‍රෝධවග්ග**, අංගු.නි: 2 නිපාත: **ක්‍රෝධගරු සූත්‍ර** 2, අංගු.නි: 4 නිපාත: **කොධන සූත්‍රය, ධම්මපද**: ක්‍රෝධවග්ග.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර:**: **1**. "අනුන්ට බණින තර්ජනය කරන පහරදෙන අනුන් මරණ වස්තුව විනාශකරන, සමහරවිට තමාගේ වස්තුව පවා විනාශකරන, රෞද්‍ර, විරුද්ධ ස්වභාවය ක්‍රෝධයය. බලවත් ක්‍රෝධය මිනිසා උමතු කරයි. ක්‍රෝධය මහාසාවද්‍යවේ. ක්‍රෝධය නිසා ඇතිවන පව් විපාක

නැතිකරගැනීම අපහසුය. (දෙමාපියන් මැරීම ආදිවූ). මහා අනර්ථකාරිවූ ක්‍රෝධය නිවසට ඇතුල්වූ සර්පයෙක් මෙන් වහා දුරුකරගත යුතුය''. **කෙලෙස් එක්දහස් පන්සියය**, පි. 80, රේරුකානේ චන්දවිමල මහානාහිමි, 2008. **2**. '' මෙය ව්‍යාපාදයට වඩා ප්‍රබල හා බරපතළ කෙළෙසකි. බුදුරජාණන් වහන්සේ ''ක්‍රෝධ සිත'' උපමා කර ඇත්තේ දණ්ඩෙන් පහර කෑ සර්පයෙකුට නැතහොත් ගින්නටය. ඉන් ප්‍රකට වන්නේ ගින්න තමාව මෙන්ම අන් අයවත් පීඩාවට පත් කරනවා වගේ ක්‍රෝධයත් ක්‍රියාත්මක වන බවයි. සිතේ ඇති වන ක්‍රෝධය කායිකව ප්‍රකට වන ආකාරය මොනතරම් විචිත්‍රද? මුහුණ රතු වෙනවා, දහඩිය දමනවා, මස් පිඩු නලියනවා, ප්‍රසන්නතාව අහිමි වෙනවා, පුද්ගලයා නොසන්සුන් කරනවා. ව්‍යාපාදයේ ඉදිරි පියවරක් වන ක්‍රෝධය නිසා අසත්පුරුෂයෝ අස්ථානයේද කිපෙනවා. තම නොසැලකිල්ල නිසා අනතුරක් සිදු වුවත් ක්‍රෝධයෙන් ඊට ප්‍රතිචාර දැක්වීම ක්‍රෝධ සිතැත්තාගේ ස්වභාවයයි. **දිනමිණ**: අන්තර්ජාල ලිපිය: http://archives.dinamina.lk/2012/08/08/_art.asp?fn=a1208082

කන

▲ **කන්දරක පරිබ්‍රාජක**-Kandaraka Paribrajaka : චම්පා නුවර ගහපතියෙක් වූ මොහු අන්‍යාගමිකයෙකි, බුදුන් සරණ ගිය පෙස්ස හස්ථාරෝහ පුත්‍රයාගේ මිත්‍රයෙකි. මෙතෙම, බුදුන් වහන්සේ ගැන පැහැදී සිටි කෙනෙක් බව මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: ම.නි: (2) 2.1.1. කන්දරක සූත්‍රය,පි.18.

▲ **කාන්තාව**-Woman : කාන්තාව-මාගම-ස්ත්‍රිය-කුලදුව-පතිනිය ආදී ලෙසින් සූත්‍ර දේශනාවල විස්තර කර ඇත. බුදුන් වහන්සේ සරණගිය උතුම් කාන්තාවන් පිලිබඳ විස්තර පිණිස **බලන්න:** උපශ්‍රන්ථය:2, 3 **සටහන්**: සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග: මාතුගාමසංයුත්තයේ: කාන්තාවන්ගේ යහපත් හා අයහපත් බව පෙන්වා ඇත. ** අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: අපන්නකවග්ග:4.2.3.10 කම්බෝජ සූත්‍රයේ කාන්තවන් ගේ අවගුණ පෙන්වා ඇත.

කණ

▲ **කණ්ටකීවනය**- Kantaki grove: සාකේත නුවර අසල පිහිටි කණ්ටකීවනය, සංඝයාට කැපකල වනයකි. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: අනුරුද්ධසංයුත්ත: කන්ටකී සූත්‍ර 3කි, පි.94.

▲ **කණ්ණකත්ථල මිගදාය**- Kannakathtala deer park: කොසොල් දනව්වේ, උජුකා රටපිහිටි මේ වනය- මුව වනය, බුදුන් වහන්සේ හා සංඝයා වාසය කල ස්ථානයකි. **මූලාශ්‍රය:** ම.නි: (2): 2.4.10 කණ්ණකත්ථල සූත්‍රය, පි.578.

▲ **කණ්හධර්ම**-Unwholesome: මෙයින් පෙන්වා ඇත්තේ අකුසල ධර්මයන්ය: පාපී ධර්ම, කෘෂ්ණධර්ම-කළුධර්ම ගැනය. අහිරිකය හා අනොත්තප්ප (පවට ලජ්ජා නොවීම හා භිය නොවීම) කණ්හධර්ම වේ. **මූලාශ්‍රය:**අංගු.නි: (1) 2 නිපාත: 2.1.7 කණ්හ සූත්‍රය, පි.140.

▲ **කණ්හ මග්ග** - Unwholesome way : කණ්හ මග්ග -කළුමග නම් අකුසල මගය, මිථ්‍යාදිට්ඨි ඇති වැරදි මගය. **මූලාශ්‍රය:**අංගු.නි: (6) 10 නිපාත:ආරියමග්ග වග්ග: 10.4.4.2 කණ්හ මග්ග සූත්‍රය, පි.536.

▲ **කණ්හසප්ප**- Black snake: කණ්හසප්ප යනු කළු නයාය. එම සර්පයාට ආදීනව ඇත: අපවිත්‍රබව, දුගඳබව, භියකරුබව (සහිරුකය), අනතුරු ඇතිකරයි (ප්‍රතිභය), මිත්‍රද්‍රෝහීබව, කිපෙනසුළුබව, වෛර

බඳිනබව, සෝරවිෂ ඇතිබව, දිව දෙකක් ඇතිබව. එවැනි ගති ඇති කාන්තාව- මාගම ද මේ ලෝකයේ ඇතිබව මෙහි දක්වා ඇත. **සටහන**: දිවදෙක යනු කේලාම්කීමය. **මූලාශ්‍රය:**අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: දීඝචාරිකා වග්ග: කණ්හසප්ප සූත්‍ර 2කි, පි.445.

▲**කුණ්ඩධාන තෙර** -Kundadana Thera: **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:1

▲**කුණ්ඩලිය පරිබ්‍රාජක**- Kundaliparibrajaka: **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:3

▲**කොණ්ඩඤ්ඤ බුදුන්** -The Buddha Kondanna: ගෝතම බුදුන්ට පෙර වැඩසිටි මේ බුදුන් වහන්සේ පිළිබඳ විස්තර මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න**:බු.නි: බුද්ධවංශ පාලි:2: කොණ්ඩඤ්ඤ බුදුන්වහන්සේ.

▲**කොණාගමන බුදුන්**-The Buddha Konagamana: ගෝතම බුදුන්ට පෙර වැඩසිටි මේ බුදුන් වහන්සේ පිළිබඳ විස්තර මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න**:බු.නි:බුද්ධවංශ පාලි:23: කොණාගමන බුදුන්වහන්සේ.

▼**කොණාගමන බුදුන් වහන්සේගේ** අගසව් දෙනම: හිහියෝස තෙර, උත්තරතෙර. **බලන්න**: මිනිස් ආයුෂ. **මූලාශ්‍රය:**සංයු.නි: (2) : නිදානවග්ග:අන්මතග්ග සංයුත්ත: දුග්ගතවග්ග: 3.2.10 වෙපුල්ල පබ්බත සූත්‍රය, පි.314.

▼ **ගෝතම බුදුන් වහන්සේට** පෙර වැඩසිටි කොනාගමන බුදුන් වහන්සේ ගේ සම්බෝධිය පිළිබඳ මෙහි විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍රය:**සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: අභිසමයසංයුත්ත: 1.1.8 කොනාගමන සූත්‍රය, පි.37, සංයු.නි: (2) : නිදානවග්ග:අන්මතග්ග සංයුත්ත: දුග්ගතවග්ග: 3.2.10 වෙපුල්ල පබ්බත සූත්‍රය, පි.314.

කප

▲**කපය**-aeon : කපය -කප්ප-කල්පය යනු ඉතා දීර්ඝ කාලසීමාවක්ය. **බලන්න**: කල්පය.

▲ **කපටිබව හා කපටිනැතිබව :** පාලි: **සාඨෙය්‍යං** -craftiness & non-craftiness: කපටිබව: වංචාව, ප්‍රෝඩාව, කෛරාටිකබව ලෙසින්ද හඳුන්වයි. මෙය අකුසලයකි, දුගතියට ගෙන යයි. කපටිනැතිබව කුසලයකි, ආධ්‍යාත්මික මග වඩා ගැනීමට උපකාරවේ. **බලන්න**: උප කෙලෙස, සල්ලේඛපරියාය, අනවද්‍ය ධර්ම හා සාවද්‍ය ධර්ම.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1.** "සාඨෙය්‍ය කියන්නේ කෛරාටික කමයි. මිනිස් ලෝකයේ මෙන්ම වෙළඳ ලෝකයේද මෙය බහුලව දැක්ක හැකිය. ප්‍රමිතියෙන් අඩු දේ හොඳ භාණ්ඩ හැටියටත් කල් ඉකුත් වූ දේ කූට ක්‍රමවලින් නැවත සකස් කරමිනුත් අලෙවි කරන්නේද මෙබඳු අයයි. මෙබඳු අයගේ දිවි ගෙවෙන්නේ වංචාවෙන්. විවිධ අසත්‍යදේ ප්‍රකාශ කරමින් අන් අය මුලා කරවයි...": **දිනමිණ**: අන්තර්ජාල ලිපිය: http://archives.dinamina.lk/2012/08/08/_art.asp?fn=a1208082

2. " ලාභසත්කාර අසාවෙන් තමා තුළ නැති ගුණ ඇතැයි හැඟවීම සාඨෙය්‍ය නම්වේ. උදා: දුස්සීලව හිඳ සිල්වතෙක් යයි පෙන්වීම. මායාව හා සාඨෙය්‍ය යන මේ දෙක තරමක් එකිනෙකට සමානය". **කෙලෙස් එක්දහස් පන්සියය**: පි. 90, රේරුකානේ චන්දවිමල මහානාහිමි, 2008.

▲ **කපිලවස්තු නුවර**-Kapilawastu: කිඹුල්වත් නුවර ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. ගෝතම බුදුන් වහන්සේ, තම පියාවූ සුද්ධෝදන රජ හා පවුලේ පිරිස සමග ගිහිකල වාසය කළ නුවරය. මෙය ශාක්‍ය දනව්වේ පිහිටා ඇත. බුදුන් වහන්සේ වෙත පැවිදිවූ බොහෝ සංඝයා, උපාසක උපාසිකා මෙ නුවරින් පැමිණි පිරිස බව සූත්‍ර දේශනා වල දක්වා ඇත. **බලන්න:**

උපග්‍රන්ථය:1,2,3.
▲ **කප්ප මානවක**-Kappa manawaka: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3
▲ **කප්ප මානවක තෙර** -Kappa manawaka Thera: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1
▲ **කාපටික භාරද්වාජ බ්‍රාහ්මණ**-Kapatika Brahamin **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3
▲**කපුටා**-crow: කපුටා, කවුඩා, කාක (කාක්කා) ලෙසින්ද දක්වා ඇත. කපුටාට අවගුණ 10ක් ඇත. එම අවගුණ ඇති පාපී සංඝයා ද සිටින බව මෙහි විස්තර කර ඇත.**බලන්න:** සංඝයාගේ පාපී ගුණ **,**කපුටා උපමාව:උපග්‍රන්ථය:5: **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6) 10 නිපාත, ආකඩ්ඛ වග්ග, 10.2.3.7. කාකසූත්‍රය,පි.292, EAN:10: III-77.7. The Crow, p. 525.
▲ **කිප්පාභින්ඥා**- Kippabhinna: කිප්පාභින්ඥා යනු අභිඥාව ඉතා ඉක්මනින් සාක්ෂාත් කර ගැනීමය- ශිග්‍රයෙන් ධර්මය වටහාගැනිම. බුදුන් වහන්සේගේ සසුනේ ක්ෂණික අභිඥා ලත් භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර බාහිය දාරුචිරිය රහතුන්ය, ක්ෂණික අභිඥා ලැබූ භික්ෂුණියන් අතරෙන් අග්‍ර: භද්‍රා කුණ්ඩලකේසි තෙරණිය. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1,2, අභිඥා.

කබ
▲ **කබලිංකආහාර**- physical food: උපන් සත්ත්වයන්ගේ පැවැත්ම පිණිස අවශ්‍ය ආහාර 4 න් එකකි. **බලන්න**: ආහාර, සිව් පෝෂණය.
කම
▲ **කම්ම**- volition: කම්ම-කර්මය යනු, කයෙන්, වචනයෙන් හා සිතින් (තුන්දොරින්) කරණ යහපත් හෝ අයහපත් ක්‍රියාවන්ය- චේතනාය. ඒවා මගින් යහපත් හෝ අයහපත් විපාක ඇතිවේ. යහපත් විපාක ගෙන දෙනනේ කුසලකම්මය, අයහපත් විපාක ඇති කරන්නේ අකුසල කම්ම මගින්ය. කම්මය, සිතින් ඇතිකරන චේතනාය. බලන්න: කුසල අකුසල. **සටහන්**: * යහපත් හා අයහපත් කම්ම ඒවායේ විපාක, ම.නි. **මහාකම්ම විභංග සූත්‍රයේ** හා **චූළකම්ම විභංග සූත්‍රයේ** විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. ** **බලන්න**: EAN: note: 2180, p. 684. ** කම්ම පිලිබඳ විස්තර පිණිස **බලන්න**:බු.නි: පටිසම්භිදා:1:කම්ම කථා. ** අයහපත් කම්ම පාපී ක්‍රියාය. **බලන්න:**අකුසල. ** ඉන්ද්‍රිය යනු කර්මය දක්වන ස්වභාවය ය. **බලන්න**:ඉන්ද්‍රිය. **ශබ්දකෝෂ**: **පා.සි.ශ**: පි.244: "**කම්ම**: කර්මය, ක්‍රියාව, සිතිවිල්ල, යම් ක්‍රියාවක් කිරීමට සිතීම... **කම්මක්ඛය**: කර්මය ක්ෂයවීම".. **B.D**: p.77: '**Karma-Kamma**: Actions…wholesome or unwholesome volitions…and their /concomitant mental factors causing rebirth and shaping the destiny of beings…'.
▼**බුදුන් වහන්සේ** චේතනාව, කර්මය ලෙසින් වදාළහ. කෙනක්, සිතින් සිතා, කයෙන්, වචනයෙන් හා මනසින් කර්ම කරති. "**චේතනා අහං භික්ඛවෙ කම්මං වදාමි, චෙතයිත්වා කම්මං කරොති කායෙන වාචාය මනසා...**" (It is volition, bhikkhus, that I call kamma. For having willed, one acts by body, speech, or mind.) **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (4) 6 නිපාත:නිබ්බෙදික සූත්‍රය, පි.220, EAN:6: 63.9 Penerative, p.355.
▼**කම්ම කෙරෙහි නිබිද්දාව ඇතිකරගැනීම- (**කම්ම නිරෝධ ප්‍රතිපදාව) ඒ සඳහා ඇති පිළිවෙත 6 ආකාරය: 1) **කම්ම-කර්මයදත යුතුය**- kamma should be understood කම්මය නම් චෙතනාවය, සිතින් සිතා, කයින්, වචනයෙන් හා මනසින් කම්ම කරයි. 2) **කම්මයේ නිදාන සම්භවය**

(උත්පත්ති කරුණ) දත යුතුය (the source and origin of - kamma should be understood) ස්පර්ශය කම්ම නිදානයවේ. **3) කම්මයේ විවිධත්වය (වෙමත්තතාව) දත යුතුය (**the diversity of kamma be understood**)** නිරයේ විපාකදෙන කම්ම, තිරිසන්යෝනියේ විපාකදෙන කම්ම, ප්‍රේතවිෂයෙහි විපාකදෙන කම්ම, මිනිස්ලෝකයේ විපාකදෙන කම්ම, දේවලෝකයේ විපාකදෙන කම්ම. 4) **කම්මයේ විපාකය දත යුතුය** (the result of kamma should be understood) කම්ම විපාක තුන් ආකාරයකට සිදුවේ: 1. මේ ජීවිතයේදීම- දිට්ඨධම්මවේදනීය කම්ම (to be experienced in this very life) 2) ඊළඟ අත්භවයේදී- උප්පජ්ජවේදනීය කම්ම (to be experienced in the next rebirth) 3) වෙනත් අත්භවයක- අපරාපරියවේදනීයකම්ම (on some subsequent occasion). 5) **කම්ම නිරෝධය දත යුතුය** (the cessation of kamma should be understood) ස්පර්ශ නිරෝධය, කම්ම නිරෝධයය. 6) **කම්ම නිරෝධගාමිණි ප්‍රතිපදාව දත යුතුය දත යුතුය** (the way leading to the cessation of kamma should be understood) එනම්, ආරියඅටමගය. මේ කරුණු 6 යහපත් ලෙසින් දන්නා ආරිය ශ්‍රාවකයා, නිබ්බෙදික බ්‍රහ්මචරියාවවු කම්ම නිරෝධය දන්නේය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: 6.2.1.9 නිබ්බේධික සූත්‍රය,පි.220,EAN:6: 63.9 Penetrative,p.355.

▲**කම්ම සත්ඥයන්ගේ උරුමයය-** beings are owners of their actionsඒක්සමයක, සුභ මානවකයා ඇසූ ප්‍රශ්නයකට පිළිතුරු ලෙසින්, සත්ඥයන්, කර්මය උරුමකර ගෙන ඇති ආකාරය**,** බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇත: **1) සත්ඥයෝ** කර්මය ස්වකීය කොට ඇත්තාහ. කර්මය දායාද කොට ඇත්තාහ. කර්මය උත්පති කොට ඇත්තාහ. කර්මයට බැඳී සිටි. කර්මය පිලිසරණ (රක්ෂාස්ථනය) කොට ඇත්තාහ. සත්ඥයන්ගේ හීනබව හා ශ්‍රේෂ්ඨබව යන විශේෂතාවය ඇතිවන්නේ ඔවුන් කළ කර්මයන්ගේ විපාක යන්ට අනුවය: **"කම්මස්සකා මාණව, සත්තා කම්මදායාදා, කම්මයොනි, කම්මබන්ධු, කම්මපටිසරණා. කම්ම සතෙත විභජති යදීදං හීනප්පණිතතායා'ති'** (...beings are owners of their actions, heirs of their actions; they originate from their actions, are bound to their actions, have their actions as their refuge. It is action that distinguishes beings as inferior and superior). **සටහන:** කර්මය පිලිබඳ ඉහත ප්‍රකාශනය, සංඝයා විසින් නිතර ප්‍රත්‍යවෙක්ෂා කලයුතු ධර්මතා 10 ට ඇතුලත්වේ. **බලන්න:** පබ්බජා දස ධර්ම: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.5.8 දසධම්ම සූත්‍රය, පි. 184. **2) ආයුෂ කෙටිවීමට හෝ දීර්ඝවීමට හේතු**: මිනිස්ලොව දී සෙසු සත්ඥයන් කෙරෙහි හිංසා සිත් ඇතිව ප්‍රාණඝාතය කළ කෙනෙක් ඔහු විසින් කරන ලද අයහපත් කර්ම විපාකයේ ඵලය ලෙසින් මරණින්මතු, දුක්ඇති නිරයේ යළි උපතලබයි. මිනිස්ලොව ඔහු යළි උපත ලැබූවොත් ඔහුගේ ආයුෂ කෙටිය. ප්‍රාණඝාතයෙන් වැලකී, සතුන් කෙරෙහි දයාව ඇති පුද්ගලයා, කුසල විපාක ලෙසින් මරණින් මතු සැප ඇති සුගතියේ- දෙව්ලොව උපත ලබයි. ඔහු මිනිස්ලොව යළිඋපත ලැබූවොත් ඔහුට දීර්ඝ ආයුෂ ලැබේ. **3) බොහෝ ආබාධ ඇතිවීමට (රෝගී) හෝ නිරෝගීබව ලැබීමට හේතු**: මිනිස්ලොව දී වෙනත් අයට නන්අයුරින් පීඩා හිරිහැර කළ පුද්ගලයා ඔහු විසින් කරන ලද අයහපත් කර්ම විපාකයේ ඵලය ලෙසින් මරණින්මතු, දුක්ඇති නිරයේ යළි උපතලබයි. මිනිස්ලොව ඔහු යළි උපත ලැබූවොත් ඔහුට බොහෝ ලෙඩ රෝග පීඩා ඇතිවේ. කිසිවෙකුට හිංසා පීඩා

නොකළ, දයාව ඇතිව ජීවත්වූ තැනැත්තා කුසල විපාක ලෙසින් මරණින් මතු සැප ඇති සුගතියේ- දෙව්ලොව උපත ලබයි. ඔහු මිනිස්ලොව යළිඋපත ලැබූවොත් ඔහුට නිරෝගීසුවය ලැබේ, අල්ප ආබාධ සහිත වේ. **4)** මිනිස්ලොවදී කෙනෙක්, නිතරම තරහ සිත් ඇතිව, කේන්තියෙන්, කෝපයෙන් අන් අය හා ගැටෙමින් අසතුටින් වාසය කරයි. ඔහු විසින් කරන ලද අයහපත් කර්ම විපාකයේ ඵලය ලෙසින් මරණින්මතු, දුක්ඇති නිරයේ යළි උපතලබයි. ඔහු මිනිස්ලොව උපත ලැබූවොත්, දුර්වර්ණව, අරුපිබව ලබයි. තවත් කෙනෙක්, තරහ, ක්‍රෝධය ආදී ය නොමැතිව සතුටින් වාසය කරයි. ඔහු විසින් කරන ලද යහපත් කර්ම විපාකයේ ඵලය ලෙසින් මරණින්මතු, සැප ඇති සුගතියේ- දෙව්ලොව යළි උපතලබයි. ඔහු මිනිස්ලොව උපත ලැබූවොත්, රූපත්වේ, පැහැපත් වර්ණය ඇතිවේ. **5)** මිනිස්ලොව දී කෙනෙක්, අන් අයට ලැබෙන සම්පත්, ලාභ, ගරු බුහුමන් ආදිය පිළිබඳව නිතරම ඉරිසියාව ඇතිව සිටි. ඔහු විසින් කරන ලද අයහපත් කර්ම විපාකයේ ඵලය ලෙසින් මරණින්මතු, දුක්ඇති නිරයේ යළි උපතලබයි. මිනිස්ලෝකයේ යළි උපත ලැබුවහොත්, අල්පශාක්‍යව සිටි- ගරු බුහුමන් නොමැතිව, සමාජයේ පහත් තත්වයක ජීවිතයක් ලැබේ. තවත් කෙනෙක් අනෙක් අයට ලැබෙන ලාභ සත්කාර ආදිය ගැන ඊර්ෂ්‍යා නොකරයි. ඔහු විසින් කරන ලද යහපත් කර්ම විපාකයේ ඵලය ලෙසින් මරණින්මතු, සැප ඇති සුගතියේ- දෙව්ලොව යළි උපතලබයි. මිනිස්ලෝකයේ උපත ලැබුවහොත් මහේශාක්‍යබව ලබයි. සමාජයේ උසස් තැනක වැජඹේ. **6)** මිනිස්ලොව දී කෙනෙක්, පූජා කලයුතු ශ්‍රමණ බ්‍රහ්මණ ආදී උතුමන්ට, ආහාර, දාන මාන, මල් පහන්, ආදිය පූජා නොකරයි. ඔහු විසින් කරන ලද අයහපත් කර්ම විපාකයේ ඵලය ලෙසින් මරණින්මතු, දුක්ඇති නිරයේ යළි උපතලබයි. මිනිස්ලෝකයේ යළි උපත ලැබුවහොත් ඔහු දුගීයෙක් වේ. වෙනත් කෙනෙක්, මිනිස්ලොවදී පූජා කලයුතු ශ්‍රමණ බ්‍රාහ්මණ ආදී උතුමන්ට, ආහාර, දාන මාන, මල් පහන් ආදිය පූජා කරයි. ඔහු විසින් කරන ලද යහපත් කර්ම විපාකයේ ඵලය ලෙසින් මරණින්මතු, සැප ඇති සුගතියේ- දෙව්ලොව යළි උපතලබයි. මිනිස්ලෝකයේ උපත ලැබුවහොත් ධනවතෙක් වේ. **7)** මිනිස්ලොව දී කෙනෙක් ගරු බුහුමන් සත්කාර කලයුතු උතුමන්ට ගරු නොකරයි. අහංකාරය ඇතිව, මුරණ්ඩු, අකිකරුබව ඇතිව ජීවත්වේ. ඔහු විසින් කරන ලද අයහපත් කර්ම විපාකයේ ඵලය ලෙසින් මරණින්මතු, දුක්ඇති නිරයේ යළි උපතලබයි. මිනිස්ලෝකයේ යළි උපත ලැබුවහොත් ඔහු උපදින්නේ පහත් කුලයකය. වෙනත් කෙනෙක්, ගරු බුහුමන් සත්කාර කලයුතු උතුමන්ට ගරු කරයි. අහංකාරය නොමැතිව යහපත්ව වාසය කරයි. ඔහු විසින් කරන ලද යහපත් කර්ම විපාකයේ ඵලය ලෙසින් මරණින්මතු, සැප ඇති සුගතියේ- දෙව්ලොව යළි උපතලබයි. මිනිස්ලොව යළි උපත ලබන්නේ නම් ඔහු උපදින්නේ උසස් කුලයකය. **8)** මිනිස්ලොව දී කෙනෙක්, ශ්‍රමණ හෝ බ්‍රහ්මණ උතුමන් මුණ ගැසී කුසල අකුසල්, මාර්ගය ආදී තම යහපත පිණිස වන ධර්ම කරුණු ගැන ප්‍රශ්න නො විමසයි. එම පැවැත්ම නිසා ඔහු නුවණින් බාලවේ. වෙනත් කෙනෙක්, ශ්‍රමණ හෝ බ්‍රහ්මණ උතුමන් මුණ ගැසී කුසල අකුසල්, මාර්ගය ආදී තම යහපත පිණිස වන ධර්ම කරුණු ගැන ප්‍රශ්න විමසයි. එම පැවැත්ම නිසා ඔහු ගේ නුවණ වැඩේ, ප්‍රඥාව මහාබවට පත්වේ.

මූලාශ්‍ර: මනි: (3): 3.4.5 චූළකම්ම වීභංග සූත්‍රය, පි. 448, EMN: 135: The Shorter Exposition of Action, p. 964.

▲**කම්ම නිදාන**- Causes of Kamma: කම්ම නිදාන යනු කර්ම

සකස්වීමට බලපාන හේතුය. ලෝභය දෝසය හා මෝහය යන අකුසල මූල අයහපත් කම්මවලට හේතුවේ. අලෝභය අදෝසය හා අමෝහය යන කුසල මූල යහපත් කම්මවලට හේතුවේ. **බලන්න**: කුසල මූල, අකුසල මූල. **සටහන:** අංගු.නි: (4) 6 නිපාතයේ: 6.1.4.9 කම්ම නිදාන සූත්‍රයේ එම කරුණු විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.4.2.8 කම්ම නිදාන සූත්‍රය,පි.506, EAN: 10: 174-8,Causes of Kamma, p.552.

▼**කම්ම සකස්වීම ආකාර 3කි**: වර්තමාන ජීවිතයට හා මතු ජීවිතයට විපාක වශයෙන් බලපාන කර්ම සකස්වීම් ආකාර 3 ක් ධර්මයේ පෙන්වා ඇත: 1) **පුණ්‍යාභිසංස්කාර** (meritorious karmic formations) : කාමාවාචර (කාම ලෝකයේ) හා රූපාවචර (බ්‍රහ්ම ලෝක) ලෝකයන්හි යළි උපතට හේතුවන කුසල චේතනා- කුසල කර්ම. 2) **අපුණ්‍යාභි සංස්කාර** (de-meritorious karmic formations): සියලු අකුසල චේතනා- අකුසල කර්ම: දුගතියේ යළි උපතට බලපායි. 3**) ආනෙඤ්ජාභි සංස්කාර** (imperturbable karmic formations) : අරූපාවචර බ්‍රහ්ම ලෝකයන්හි යළි උපතට හේතුවන කුසල චේතනා. **මූලාශ්‍ර**: දිස.නි: (3):10 සංගිති සූත්‍රය- පි. 381 , EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together, p. 367.

▼**කම්ම ඇතිවීම හා අවසන්කරගැනීම** : කර්ම ඇතිකරන සියලු කෙළෙස්, ලෝභය දෝසය හා මෝහය යන අකුසල මුල්පදනම් කර ගෙන ඇත:**"පාණාතිපාතමපහං භික්ඛවෙ තිවිධං වදාමි ලොභහෙතුකම්පි දොස හෙතුකම්පි මොහ හෙතුකම්පි. අදින්නාදානමපහං ... කාමෙසුමිච්ඡා චාරමපහං... මුසාවාදමපහං... පිසුණංවාචමපහං... ඵරුසංවාචමපහං... සම්ඵප්පලාපමපහං ... අභිජ්ඣමපහං... ව්‍යාපාදමපහං... මිච්ඡාදිට්ඨිමපහං භික්ඛවෙ තිවිධං වදාමි ලොභහෙතුකම්පි දොස හෙතුකම්පි මොහ හෙතුකම්පි" එනම්:** පරපණ නැසීම, සොරකම, කාමයේ වරදවා හැසිරීම්, බොරුකිම, කේළාම්කීම, පරුෂවචනකීම, හිස්වචනකීම, අභිජ්ජාව- දැඩිආසාව, ව්‍යාපාදය, මිථ්‍යාදිට්ඨිය ආදීවූ සියලු කෙළෙස්, ලෝභය දෝසය හා මෝහය යන ත්‍රිවිධ අකුසල මුල්පදනම් කර ගෙන ඇත යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **කර්ම අවසන්කර ගැනීම**: කර්ම උපද්දවන අකුසල් මුල් 3 සහමුලින්ම විනාශ කර දැමීමෙන් (ක්ෂයකිරීමෙන්) කර්ම ඇති කරන සියලු මුල් අවසන්වේ.**" ඉති ඛො භික්ඛවෙ ලොභො... දොසො... මොහො කම්මනිදාන සම්භවො, ලොභක්ඛයා ...දොසක්ඛයා... මොහක්ඛයා කම්මනිදාන සඞ්ඛයොති". සටහන:** අබිජ්ජාව නිසා කර්ම සිව්ආකාරයකට ඇතිවේ. **බලන්න**: අබිජ්ජාව. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6) 10 නිපාත: ජානුසොණි වගග: 10.4.2.8, කර්ම නිදාන සූත්‍රය, පි. 506, EAN:10: Jāṇussoṇī: 174.8 Causes of Kamma, p.552.

▲ **කම්මපථ-** kamma-patha- Courses of kamma: කම්මපථ යනු කර්මය සකස්කරන මාර්ගයය. කයෙන්, වචනයෙන් හා මනසින් කරන යහපත් හෝ අයහපත් ක්‍රියා -තුන්දොරින්, මගින් කෙනෙකුගේ කම්ම පථය-කර්ම මාර්ගය සකස්වේ. දස අකුසල් නිසා අකුසල කම්මපථය සැදේ, දස කුසල් මගින් කුසල කම්මපථය සකස්වේ. **බලන්න**:දස කුසල් හා දස අකුසල්.

▼ **අවගුණ ඇති අය** ඇසුරු කිරීම නිසා පුද්ගලයෝ අයහපත් කම්ම පථඇති කරගනි. ගුණවත් අය හා ඇසුර නිසා පුද්ගලයෝ යහපත්

කම්මපථ ඇති කරගනි. **සටහන:** මේ වග්ගයේ, විවිධ ලෙසින් කර්මපථ සකස්වන අන්දම පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: ධාතුසංයුත්ත: 3 කම්මපථවග්ග, පි. 280, ESN: 14: Dhathusamyutta, III Courses of Kasmma, p. 764.

▲**කම්ම ක්‍රියාවලිය-** Kamma procedure : 1) සසර වටය ගෙනයන අයහපත් විපාක දෙන කර්ම ඇතිවීමට, රැස්වීමට ලෝභය, දෝසය හා මෝහය යන කෙළෙස් මුලිකවේ. 2) එම අයහපත් කර්මයන්හි විපාක මේ ජීවිතයේදී හෝ ඊළඟ භවයේදී හෝ වෙනත් මතු භවයන්හිදී හෝ ඉඩලද විට ඵලදේ. (දිට්ඨධම්මවේදනීය කර්ම, උප්පජ්ජවේදනීය කර්ම, අපරාපරිය වේදනීය කර්ම- either in this very life, or in the next rebirth, or on some subsequent rebirth). **බිජ උපමා. බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:5 : * උණුසුම හෝ සුළං හෝ ආදීයෙන් නරක්නොවූ බීජ, සුදුසු බිමක වපුරා, එයට අවශ්‍ය තෙතමනය හොඳින් ලැබෙන්නේනම්, එම බීජ වැඩි, විපුලවී, හොඳින් පැසියයි. එලෙස කෙනක් චේතනාවෙන් සිදුකරන කර්ම වල විපාක, වර්තමාන ජීවිතයේදී හෝ ඊළඟ උපතේදී හෝ මතු උපත්වලදී හෝ විඳීමට සිදුවේ. 3) සසර පැවත්ම පිණිස, ආලෝභය, අදොසය හා අමෝහය මගින්ද යහපත් කර්ම ඇතිවේ. 4) අලෝභය නිධාන කොට හටගන්නා කර්ම, ලෝභය සම්පූර්ණයෙන්ම පහවීමෙන් නැතිවී යයි, මතු විපාක ඇතිනොවන ලෙසට විනාශවී යයි. එසේම අදොසය...අමෝහය නිධාන කොට හටගන්නා කර්ම අදොසය...අමෝහය සම්පූර්ණයෙන්ම පහවීමෙන් නැතිවී යයි, මතු විපාක ඇතිනොවන ලෙසට විනාශවී යයි. **උපමාව**: ** කෙනෙක් තමා ළඟ ඇති නරක් නොවූ බීජ, ගින්නෙන් පුළුස්සා දමයි, අලුබවට පත්කරයි. සුළග හෝ දියපහරක් එම අලු ගෙනයයි. එම අලු මගින් පැල හට නොමගනී, අස්වැන්නක් නොලැබේ. 5) අනුවණ පුද්ගලයා ලෝභය නිසා හෝ දෝසය නිසා හෝ මෝහය නිසා සුළුවූ හෝබොහෝවූ කර්ම රැස් කරයි, ඔහු කළ කර්මයන්හි විපාක (සසර සැරිසරන තෙක්) ඔහු විසින් විඳිය යුතුවේ. 6) නුවණැති භික්ෂුව, අරහත් මාර්ග ඥානය උපදවා, ලෝභ දෝස හා මෝහයෙන් උපන් කර්ම හා සියලු දුගතියන් (යළි උපත-මතු ඉපදීම) දුරලයි. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 3 නිපාත:දේවදූතවග්ග: 3.1.4.4 සූත්‍රය, පි. 286, EAN:3: Divine Messengers: 34.4 Causes, p.90.

▼**කම්ම ක්‍රියාවලිය සිදුවන ආකාරය**: කම්ම ක්‍රියා තුන්දොරින් සිදුවේ. තුන්දොර යනු කය, වචනය හා සිතය, එමගින් අකුසල කර්ම හා කුසල කර්ම සිදුවේ: **අකුසල කර්ම**: 1) **කාය කර්ම** 3කි: සතුන්මැරීම, සොරකම හා කාමයේ වරදවා හැසිරීම 2**) වචී කර්ම** 4 කි: එනම්, බොරුකීම, කේලාම්කිම, සැරවචන කතාකිරීම, හිස්වචන කතා කිරීම 3) **මනෝ කර්ම** 3 කි: දැඩිලෝභය, ක්‍රෝධය හා මිථ්‍යා දිට්ඨිය. **කුසල කර්ම: 1)** කාය කම්ම 3කි: සතුන් නොමැරීම, සොරකම් නොකිරීම, කාමයේ වරදවා නොහැසිරීම. 2) වචී කම්ම 4 කි: සත්‍යකතාකිරීම, කේලාම් නොකියා සමගිය ඇතිකරන කතාකිරීම, ප්‍රසන්න, කාරුණික, මෘදු වචන කතාකිරීම, ඵලදායක, ධර්මයට අනුකූල කතාකිරීම. 3) මනොකමම 3 කි**:** නිර්ලෝභය**,** තරහ නැති, හොඳ යහපත් හිත. යහපත් හෝ අයහපත් කර්ම ඇතිවන්නේ චේතනා පහළ කිරීමෙන්ය. අකුසල කර්ම කෙනෙක් දුගතියට ද කුසල කර්ම කෙනෙක් සුගතියටද ගෙනයයි. මේ පිළිබඳව යොදාගත් **උපමාව-දාදු කැටය .බලන්න:** උපග්‍රන්ථය5 : කෙනෙක් උඩට විසිකරන දාදු කැටය, පතිත වන තැන ස්ථිර ලෙසින් පිහිටනසේ, නරක ක්‍රියාකරණ අය නියතලෙසින්ම දුගතියකට වැටේ, හොඳ ක්‍රියාකරණ අය,

නියතලෙසින්ම සුගතියේ පහළවේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි:(6) 10 නිපාත: කරජකාය වගග,10.5.1.7.පඨම සඤ්චෙතනික සූත්‍රය හා 10.5.1.8 දුතිය සඤ්චෙතනික සූත්‍රය, පි.566, EAN: 10:The Deed Born Body:Volitional 1 & 2, p.558.

▼**කම්ම ක්‍රියාවේ ස්වභාවය** :කර්ම ක්‍රියා වකුටු හෝ ඍජු ස්වභාවය ගනී. **වකුටු කම්ම ක්‍රියා**: දස අකුසලයේ යෙදන කෙනෙක් ගේ අකුසල ක්‍රියා, ඇද, වකුටු ස්වභාවයකින් යුක්තය. මරණින් මතු නිරයේ හෝ තිරිසන් ලෝකයේ ඔවුන් උපත් ලබති. ඔවුන් තිරිසන් ලෝකයේ උපත ලබන්නේ බඩගාගෙන, වකුටුව බිම ඇදීයන සතුන් ලෙසය. **ඍජු කම්ම ක්‍රියා**: දස කුසලයේ යෙදන කෙනෙක් ගේ කුසල ක්‍රියා ඍජුය, මරණින් මතු දෙව්ලොව හෝ මිනිස්ලොව ධනවත්, ගුණවත් කුලවල ඔවුන් යලි උපත ලබති. **බලන්න**: සංසප්පනිය ධර්ම පරියාය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: කරජකාය වගග,10.5.1.6. සංසප්පනිය පරියාය සූත්‍රය, පි.560, EAN:10: 216.6 Creeping , p.558.

▲**කම්ම විපාක -** Karma vipaka: රැස්කරගත් කර්ම, විපාක නොදී අවසන් නොවේ, අවස්ථා තුනකදී විපාක ලබාදෙයි: **1** මේ ජීවිතයේදීම විඳිමට සිදුවන කර්මවිපාක: **දිට්ඨධම්මවේදනීය කර්ම 2** ඊළඟ ජීවිතයේදී විඳිමට සිදුවන කර්මවිපාක : **උප්පජ්ජවේදනීය කර්ම 3** සසර සැරිසරන ඕනෑම අවස්ථාවක විපාක ඵල දෙන කර්මවිපාක: **අපරාපරියවේදනීය කර්ම.** එසේම, චේතනාකර සිදුකළ කර්මයන්ගේ විපාක නො විඳ දුකේ කෙලවරවීමක් ඇතය යයි තමන් වහන්සේ ප්‍රකාශ නොකරන බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: **" නාහං භික්ඛවෙ සඤ්චෙතනිකානං කම්මානං කතානං උපචිතානං අප්පටිසංවිදිත්වා ව්‍යන්තිභාවං වදාමි. තඤ්චෙ බො දිට්ඨෙ වා ධම්මෙ උප්පජ්ජෙ වා අපරෙවා පරියායෙ. නතෙත්වාහං භික්ඛවෙ සඤ්චෙතනිකානං කම්මානං කතානං උපචිතානං අප්පටිසංවිදිත්වා දුක්ඛස්සන්තකිරියං වදාමි"** (Bhikkhus, I do not say that there is a termination of volitional kamma that has been done and accumulated so long as one has not experienced [its results], and that may be in this very life, or in the [next] rebirth, or on some subsequent occasion. But I do not say that there is making an end of suffering so long as one has not experienced [the results of] volitional kamma that has been done and accumulated). **සටහන්:** * ඉහත කරුණ පිළිබඳව භික්ඛු බෝධිගේ අදහස පිළිබඳව **බලන්න**: EAN: note: 2181, p. 684. ** මෙත්තා, කරුණා, මුදිතා, උපේක්ඛා චේතෝ විමුක්තිය වර්ධනයකර අනාගාමී වූ ආරිය පුද්ගලයන් කාමලෝකයේ සිදුකල කර්ම, මරණින් මතු සුද්ධාවාසය කරා නොයයි. එතෙක්, විඳීමට ඇති කර්ම විපාක ඇත්නම් ඒවා මෙලොවදී විපාක දෙන බව මේ සූත්‍රයේ විස්තර කර ඇත. ** යම් කර්ම විපාක නොදී අහෝසිවේ. **බලන්න**: අහෝසිකර්ම. ** අනාගාමීවූ උතුමන් කාමලෝකයේ සිදුකල කර්ම, කාමලෝකයට පමණක් ප්‍රමානවේ. **බලන්න**: අනාගාමී. අයහපත් කර්ම විපාක ඵල දෙන නිරයන්: **බලන්න:** උණු අළු නිරය. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි:(6) :10 නිපාත: කරජකායවග්ග,10.5.1.9. කරජකාය සූත්‍රය, පි.582 , EAN: 10: The Deed Born Body, p.561.

▼**කම්ම විපාක වෙනස්කම් : 1) මෙලොව දී දසඅකුසල් කරන පුද්ගලයෙක් මරණින් මතු දුගතියේ පහලවේ. එයට හේතු:** එමපුද්ගලයා: පෙර කාලයකදී වේදනා සහගත අකුසල ක්‍රියාවක් කර ඇත හෝ

පසුකාලයක වේදනා සහගත අකුසල ක්‍රියාවක් කර ඇත හෝ මරණය සිදුවන අවස්ථාවේ මිථ්‍යා දිට්ඨිය වැළඳ ගෙන ඇත. එමනිසා, මරණින් මතු ඒ පුද්ගලයා දුගතියේ යළි උපත ලබා ඇත. ඔහු, මෙලොවදී දස අකුසලයේ යෙදුන නිසා, එහි අයහපත් විපාක, මේ භවයේදී හෝ ඊළඟ භවයේදී හෝ පසුව ඇතිවෙන භවයකදී හෝ ඔහුට විඳීමට සිදුවේ. 2) **මෙලොව දී දසඅකුසල් කරන පුද්ගලයෙක් මරණින් මතු සුගතියේ පහලවේ. එයට හේතු:** එම පුද්ගලයා: පෙර කාලයකදී සුඛ වේදනා ඇති යහපත් ක්‍රියා සිදු කර ඇත හෝ පසු කාලයක සුඛ වේදනා ඇති යහපත් ක්‍රියා සිදු කර ඇත හෝ මරණය සිදුවන අවස්ථාවේ සම්මා දිට්ඨිය වැළඳ ගෙන ඇත. ඒ හේතුවෙන් ඔහු සුගතියේ යළි උපත ලබා ඇත. එහෙත්, ඔහු, මෙලොවදී දස අකුසලයේ යෙදුන නිසා, එහි අයහපත් විපාක, මේ භවයේදී හෝ ඊළඟ භවයේදී හෝ පසුව ඇතිවෙන භවයකදී හෝ ඔහුට විඳීමට සිදුවේ. 3) **මෙලොව දී දසඅකුසල් නො කරන පුද්ගලයෙක් මරණින් මතු සුගතියේ පහලවේ. එයට හේතු:** එමපුද්ගලයා: පෙර කාලයකදී සුඛ වේදනා ඇති යහපත් ක්‍රියා සිදු කර ඇත හෝ පසු කාලයක සුඛ වේදනා ඇති යහපත් ක්‍රියා සිදු කර ඇත හෝ මරණය සිදුවන අවස්ථාවේ සම්මා දිට්ඨිය වැළඳ ගෙන ඇත. ඒ හේතුවෙන් ඔහු සුගතියේ යළි උපත ලබා ඇත. ඔහු, මෙලොවදී දස අකුසලයේ නො යෙදුන නිසා, එහි යහපත් විපාක, මේ භවයේදී හෝ ඊළඟ භවයේදී හෝ පසුව ඇතිවෙන භවයකදී හෝ ඔහුට විඳීමට සිදුවේ. 4**) මෙලොව දී දසඅකු**සල් නො කරන පුද්ගලයෙක් මරණින් මතු දුගතියේ පහලවේ. **එයට හේතු:** එමපුද්ගලයා: පෙර කාලයකදී වේදනා සහගත අකුසල ක්‍රියාවක් කර ඇත හෝ පසුකාලයක වේදනා සහගත අකුසල ක්‍රියාවක් කර ඇත හෝ මරණය සිදුවන අවස්ථාවේ මිථ්‍යා දිට්ඨිය වැළඳ ගෙන ඇත. ඒ හේතුවෙන් ඔහු දුගතියේ යළි උපත ලබා ඇත. ඔහු, මෙලොවදී දස අකුසලයේ නො යෙදුන නිසා, එහි යහපත් විපාක, මේ භවයේදී හෝ ඊළඟ භවයේදී හෝ පසුව ඇතිවෙන භවයකදී හෝ ඔහුට විඳීමට සිදුවේ. මේ සූත්‍රය අවසානයේදී බුදුන් වහන්සේ මෙසේද වදාළහ: **" මෙලෙසින්, අකුසලය මැඩලන අකුසල කර්මයක් ඇත. අකුසලය මැඩලන කුසල කර්මයක් ඇත. කුසලය මැඩලන කුසල කර්මයක් ඇත. කුසලය මැඩලන අකුසල කර්මයක් ඇත" . " ඉති ඛො ආනන්ද, අත්ථි කම්මං අභබ්බං අභබ්බාභාසං, අත්ථි කම්මං අභබ්බං භබ්බාභාසං, අත්ථි කම්මං භබ්බඤ්චෙව භබ්බාභාසඤ්ච, අත්ථි කම්මං භබ්බං අභබ්බාභාසන්ති"** (Thus, Ānanda, there is action that is incapable and appears incapable; there is action that is incapable and appears capable; there is action that is capable and appears capable; and there is action that is capable and appears incapable)**මූලාශ්‍ර**: මනි: (3): 3.4.6 මහාකම්ම විභංග සූත්‍රය, පි. 460, EMN: 136 : The Greater Exposition of Action, p. 968.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1. දිට්ඨධම්මවේදනීය** කර්ම මේ අත්බවේ විපාකයට නො පැමිණියේ නම්, **උප්පජ්ජවේදනීය කර්ම** ඊළඟ අත්බවේ විපාකයට නො පැමිණියේ නම්, ඒවා **අහෝසි කර්ම** වේ. විපාක දෙන කර්මයන් හි **ගරුක හා අගරුක** අතරින් අකුසල පක්ෂයේ **ආනන්තරික කර්ම** හෝ කුසල පක්ෂයේ ප්‍රථම ජාන ආදී **මහද්ගත කර්ම** හෝ වේනම් ඒවා **ගරුක කර්මයන්ය** , ප්‍රථම කොට විපාක දේ. **බහුල-අබහුල කර්ම** අතරින් යමක් බහුල නම් එය ප්‍රථම කොට විපාක දේ. මරණාසන්න කාලයෙහි කල කර්ම **ආසන්න කර්මවේ**, ඒවා මතුභවයෙහි පළමු කොට විපාක දේ.

පෙරකී කර්ම නැතිකළ **කටත්තා කර්ම** විපාකදේ. **ජනකකර්ම**, කුසල හෝ අකුසල වේ. ඒවා ප්‍රතිසන්ධියේද, ප්‍රවෘත්තියෙහි ද රූප- අරූප (ලෝක) වල විපාක උපදවයි. **උපස්තම්භක කර්මයට** විපාක ඉපදවිය නො හැකිය. අන්‍යකර්මයකින් උපන් සුව හෝ දුක් විපාක වලට රුකුල් දීමට හැකිය. **උපපීඩක කර්මය** අන්‍ය කර්මයකින් උපන් සුව හෝ දුක් විපාක වලක්වාලයි. **උපඝාතක කර්මය** කුසල් හෝ අකුසල්වේ. දුර්වල කර්මය නිසා එහි විපාකයට අවකාශය ඇති කරයි. මේ 12 ස් වැදෑරුම් කර්ම, එහි ප්‍රභේද හා විපාක බුදුවරයන්ගේ කර්මවිපාක දන්නා ඥානය ය. **සිංහල විසුද්ධිමාර්ගය**, 19 පරිඡේදය, පි. 952. **2. Kamma and its Fruit:** Selected Essays: Edited by Nyanaponika Thera, BPS: 2006. **3. Good, Evil and Beyond**: Kamma in the Buddha's Teaching: by Bhikkhu P.A. Payutto, BuddhaDhamma Education Association. Inc. **4. කර්මවිපාක:** සම්පාදක: පූජ්‍ය රිදියගම සුධම්මාභිවංශ හිමි. **5**. Volition: An Introduction to the Law of Kamma: by Sayadaw U Silananda, BuddhaDhamma Education Association. Inc. **6 Karma & Rebirth in Early Buddhism**: Course of study & workshop by Bhante Sujato & Ajahn Brahmali, Presented by The Buddhist Society of Western Australia (BSWA).

▲ **කම්ම විපාක ඥානය** -Knowledge of Kammavipaka: ලෝක සත්ත්වයන් ගේ සියලු කර්ම පිලිබඳ: කර්ම විපාක දන්නා නුවණ, තථාගතයන්ට ඇති එක් විශේෂ ඥාන බලයකි. **බලන්න**: තථාගත දසබල.

▲ **කම්ම විවිධාකාරය-** Diversity of karma :බුදුන් වහන්සේ, විශිෂ්ඨ ඥානයෙන් අවබෝධ කරගත් කර්ම 4 ක් පෙන්වා ඇත: 1) **කළු කර්ම-** අඳුරු කර්ම-අකුසල විපාක කර්ම (කෘෂ්ණ-dark): කයෙන්, වචනයෙන් හා මනසින් (තුන් දොරින්) කරණ අයහපත් ක්‍රියා කළු කර්මයන්ය. එම කර්ම නිසා අයහපත් විපාක ලැබේ: මෙලොව ඇතිවන දුක් වේදනා, පරලොව: දුගතියේ උපත ලැබීමට, නිරයේ දරුණු දුක් වේදනා විඳීමට සිදුවේ. **කළු කර්ම මොනවාද**? පරපණනැසීම, සොරකම, කාමයේ වරදවා හැසිරීම, මුසාවාදය, පිශුනාවාචාය, පරුෂා වාචාය, හිස්වචන කතා කිරීම, ධර්මයේ ප්‍රමාදය ඇතිකරන මත්ද්‍රව්‍ය හා මත් පැන් භාවිතය, මව්පිය ඝාතනය, රහතතුන්ගේ ජීවිත නැතිකිරීම, වෛරය ඇතිව තථාගතයන් ගේ ලේ සෙලවීම, සංඝභේදය කිරීම කළු කර්මයෝය.**බලන්න**: ආනන්තරික කර්ම. 2) **සුදු කර්ම-** දීප්තිමත් කර්ම-කුසල විපාක කර්ම (ශුක්ල-bright) :තුන් දොරින් කරණ යහපත් ක්‍රියා සුදු කර්මයන්ය. එම කර්ම නිසා යහපත් විපාක ලැබේ: සුගතියේ -දෙව්ලොව උපත ලැබීමට, සුභකින්න දෙවියන් ලෙසින් ප්‍රසන්න වේදනා විඳීමට හැකිවේ. **සුදු කර්ම මොනවාද? : 1.** ඉහත දක්වා ඇති කළු කර්මයන් නොකිරීම 2 දැඩිආසාවන් නොමැතිබව 3 සැමදෙනා කෙරෙහි යහපත් සිතින් සිටීම 4 සම්මා දිට්ඨිය තිබීමය. **සටහන:** දසකුසල කිරීම හා ජාන සමාපත්ති ලැබීම සුදුකර්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත-**බලන්න**: EAN: note: 943, p. 630. 3) **කළු හා සුදු කර්ම-** කුසල විපාක හා අකුසල විපාක කර්ම: කෙනෙක් තුන්දොරින් කළු කර්ම මෙන්ම සුදු කර්මද කරයි. විපාක වශයෙන් ඔහුට දුක් වේදනා ද සැප වේදනා විඳීමට ලැබේ. 4) **කළුත් නොවන සුදුත් නොවන කර්ම-** මෙහිදී කර්ම විපාක ඇතිනොවේ. මේ කර්ම මගින් කර්මවිපාක ක්ෂය කරගත හැකිය. කෙනෙක් ඉහත දැක්වූ **කර්ම 3 ම** පහකරගැනීමට චේතනා කර, ඒ අනුව කටයුතු කරයි. එනම්, සසර වටය නැතිකරගැනීම

පිණිස චේතනා කර අධ්‍යාත්මික මග වඩාගැනීමය, අරහත්වයට පත්වීමය. **කර්මක්ෂය කරගැනීමේ ක්‍රමවේදය:** ආරිය අටමග, සප්ත බොජ්ඣංග ධර්ම වර්ධනය කරගැනීම මගින්. **සටහන**: අටුවාවට අනුව කර්ම විපාක ක්ෂය කරගැනීම යනු අදිටන්කර- චේතනා කර සසර නිමා කරගැනීමට කටයුතු කිරීමය. '**විවටඨ ගාමිණී මඟ චෙතනා**'- **බලන්න**: EAN: note: 946, p. 630. **කර්ම විපාක ඵල**: කුසල කර්ම විපාක මගින් සුගතියක යළි උපතඇතිවේ. අකුසල කර්ම විපාක නිසා දුගතියක යළි උපතඇතිවේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2):4 නිපාත: කම්ම වග්ග සූත්‍ර, පි. 468, EAN:4: Kamma: p. 227.

▼ **කම්ම විවිධ බව**: **පාපික හා කල්‍යාන කම්ම**: **පාපික කර්ම:** ඇතිවීමට බලපාන කරුණු 5 කි: a) ලෝභය-greed b) දෝෂය- hatred c) මෝහය- delusion d) අයෝනිසෝමනසිකාරය-Careless attention e) අසති අසම්ප්‍රජන්‍යය - wrongly directed mind **කල්‍යාන කම්ම:** ඇතිවීමට බලපාන කරුණු 5කි a) අලෝභය b)අදෝෂය c) අමෝහය d) යෝනිසෝමනසිකාරය e) සති සම්ප්‍රජන්‍යය. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා දුන්නේ ඉහත දැක්වූ කරුණු 10 ලෝකයේ පවතින නිසා අධර්මිෂ්ඨ හැසිරීම- ධර්මයට එරෙහිව හැසිරීම හා ධර්මිෂ්ඨ හැසිරීම- ධර්මයට අනුකූලව හැසිරීම, ලෝකයේ දැකිය හැකිබවය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 5 අකෝෂ වග්ග, 10.1.5.7.මහාලි සූත්‍රය,පි.182, EAN:10: 47.7 Mahali, p. 511.

▼**කම්ම විවිධය** : **අලුත් හා පැරණි කම්ම** ඇස ආදීවූ සළායතන හේතුවෙන් කරනලද, චේතනාව විසින් පිළියෙළ කරනලද වේදනාවට වස්තුවූ වූ (වේදනාවක් ඇතිකළ) දේ **පැරණි කර්මයන්ය**. වර්තමානයේ කයින් වචනයෙන් හා සිතින් යම් කර්මයක් කරයි නම් **ඒවා අලුත් කර්මයන්ය**. කෙනෙක්, තුන්දොරින් කරන කර්මයන්ගෙන් නිරෝධවී, විමුක්තිය ස්පර්ශ කරන්නේනම් එය **කර්ම නිරෝධයය.** ඒ පිලිබඳ ඇති මාර්ගය-කර්ම නිරෝධ ගාමිණී ප්‍රතිපදාව නම් ආරියඅටමග සම්පූර්ණ කරගැනීමය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි:(4): සළායතනවග්ග:වේදනාසංයුත්ත: නවපුරාණ වග්ග: 1.15.1 කම්ම සූත්‍රය, පි. 292, ESN: 36: Vedanasamyutta: V: 146.1 Kamma, p. 1291.

▼ **කම්ම සත්ත්වයන් පසුපසින් එයි-** Kamma that follow the beings. යහපත් කර්ම, යහපත් විපාක ගෙනදෙමින්, අයහපත් කර්ම අයහපත් විපාක ගෙනදෙමින් සත්ත්වයන් පසුපස එයි. **සටහන**: ධම්මපදය: 1 **යමකවග්ග**: අයහපත් කර්ම විපාක ගොනා ගේ පය පසුපස එන කරත්ත රෝදය ලෙසින් ද 2 යහපත් කර්ම විපාක, පසුපස එන සෙවනැල්ල මෙන් ද පසුපසින් එයි. **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය: 5.

▼ **නිර්දෝෂී, පිරිසිදු** ජීවිතයක් ඇති, කෙළෙස් රහිත පුද්ගලයෙකුට කෙනෙක් ද්වේශ කරන්නේ නම් වැරදි කරන්නේ නම්, එමගින් අයහපත් කර්ම විපාක ඇතිවේ. යම්කෙනක් සියුම් දූවිලි උඩුසුළඟට විසිකළවිට ඒ දූවිල්ල ඒ තැනැත්තා ගේ කයටම පතිතවන ලෙසින් කෙනෙක් සිදුකරණ අයහපත් ක්‍රියා නිසා අයහපත් කර්ම විපාක ඇතිවේ. දූවිලි උපමාව, **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග:දේවතාසංයුත්ත: 1.3.2 ඵුසතිසූත්‍රය,පි. 50, ESN:1:Devatasamyutta: 22.2. It Touches, p. 84.

▲**කම්ම හා භවය**-Existence & kamma: කර්මය හා භව පැවැත්ම අතර දැඩි සම්බන්ධයක් ඇත. බුදුන් වහන්සේ, මේසේ වදාළහ: " කර්මය නම්

කෙතය (පොළවය), විඥාණය බීජය (ඇටය) වේ, තණ්හාව එම බීජය පෝෂණය කරන ජලය (උදක) වේ. අවිද්‍යාවෙන් වැසුන, තණ්හාවෙන් බැඳුන, සත්ත්වයන්ගේ විඥානය,කාම ලෝකයේ (කාම ධාතුවේ) පිහිටයි. එලෙස සත්ත්වයන්ගේ පුනර්භවය ඇති කරණ භවය සකස්වේ"
" ඉති බො ආනන්ද, කම්මං ඛෙත්තං, විඤ්ඤාණං බීජං, තණ්හා සිනෙහො. අවිජ්ජානීවරණානං සත්තානං තණ්හාසංයොජනානං හීනාය ධාතුයා විඤ්ඤාණං පතිට්ඨිතං. එවං ආයති පුනබ්භවාභිනිබ්බත්ති හොති" (Thus, Ānanda, for beings hindered by ignorance and fettered by craving, kamma is the field, consciousness the seed, and craving the moisture for their consciousness to be established in a superior realm. In this way there is the production of renewed existence in the future). **බලන්න**: බීජ උපමාව:උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (1): 3 නිපාතය: 3.2.3.6 සූත්‍රය, පි. 432, EAN:3: 76.6 Existence, p. 119.

▲**කම්ම හා විඥානය-** Karma & Consciousness : විඥානය පිහිටි කල්හි තණ්හාව ඇතිවේ, තණ්හාව ඇති කල, කර්ම අරමුණු ඇතිවේ, එය විඥානයේ පැවත්මය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: අභිසමය සංයුත්ත:කළාරබත්තිය: චේතානා සූත්‍ර 3කි. පි. 124, ESN:12: Nidanasamyutta: IV: The Karakhattiya: Volition 3 suttas p. 665.
▲ **කම්සැපය-** Sensual happiness: කම්සැපය ලෙසින් මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ ස්ත්‍රී පුරුෂ අතර ඇති බැඳීම නිසා ලබන සැපයය. **බලන්න**: ඉත්ථිබන්ධන,පුරිෂබන්ධන.
▲ **කාමය:** පාලි: **කාමො**-sensual pleasures: ධර්මයේ කාමය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කාමලෝකයට ඇති ඇල්මය- රාගයය. එම බැඳීම නිසා මිනිසුන් සසරේ ගමන් කරයි. කාමය නිසා කෙළෙස් ඇතිවේ, මෙය නීවරණ ධර්මයකි **බලන්න**: නීවරණ. **ශබ්දකෝෂ: B.D:** p: 73: "**Kāma**: may denote 1.subjective sensuality- sense desire 2 objective sensuality- the 5 sense objects…"
▼ **කාමය හඳුන්වන විවිධ නාම**: භය, දුක,රෝග, ගඩුව (ගන්ඩ), ඇලීම (සඩග), මඩ (පංක). **විස්තර පිණිස බලන්න**: අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: අනුත්තරියවග්ග: භය සූත්‍රය.
▼**මහා ධන සම්පත්** ඇති අයද කම්සැප සොයයි, කාමයන් නො සොයන්නේ කවිරුද? යයි දෙවියෙක් බුදුන් වහන්සේ විමසුහ. බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: " **ගිහිගෙය හැර, සියලු කාමවස්තුන් හැර පැවිදිව, රාග දොස මෝහ දුරුකළ රහතුන් -රහතන්වහන්සේ කාමය සොයා නොයති" මූලාශ්‍ර:**සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.3.8 මහද්ධන සූත්‍රය, පි. 56, ESN: 1: Devatasamyutta: 28.8 Those of Great Wealth, p. 91. **සටහන:** අංගු.නි: (1) 3 නිපාත: 1 කම්මපථ පෙය්‍යාලය සූත්‍ර, පි. 576: කම්මපථ පිලිබඳ විස්තර දක්වා ඇත.
▲ **කාමආස්වාදය-** Sensual Pleasures : වස්තුකාමයේ හා කෙළේස කාමයේ ආස්වාදය: හීන, මධ්‍යම, උසස්-ප්‍රනීත යයි **ත්‍රිවිධ ආකර වේ.** හීනකුලයන් විඳින කාම ආස්වාදය හීනකාමයෝය,මධ්‍යම සත්වයෝ විඳින කාම ආස්වාදය මධ්‍යම කාමයෝය, රජවරු ආදීන් විඳින කාම ආස්වාදය ප්‍රණීත කාමයෝය. මේ සියල්ල කාම ආස්වාදයන්ය. ගිහිකම් සැප හැර පැවිද්ද ලැබුවන්, සෝතාපන්න බව ලබන තෙක් ඔවුන්, තමන්වහන්සේ විසින් රැකබලාගත යුතුවේ යයි බුදුන් වහන්සේ මෙහිදී පෙන්වා ඇත. ඒ පිලිබඳ යොදාගත් **උපමාව**: අතදරුවෙක්, ඔහු ගේ

කිරිමවගේ ප්‍රමාදයක් නිසා යම්කිසි දෙයක් මුවේ බහාගනී. ඒ දුටු කිරිමව ආදරය හා අනුකම්පාව නිසා වහා එය බැහැරට ගැනීම පිණිස හැකි හැම ක්‍රමයක්ම යොදයි. පසුකල ඒ දරුවා තරුණවියට පත්වූ කල ඔහුට තමාව බලාගැනීමට හැකි බව කිරිමව දනී. එලෙස, පබ්බජා, කුසලධර්මයේ ප්‍රමාද නම්, ඔහු කෙරේ ඇති අනුකම්පාවෙන්: 'මා විසින් ඒ මහණ රැකිය යුතුය යි' බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. එහෙත්, ධර්ම මාර්ගයේ ඔහු අප්‍රමාදව කටයුතු කරනවිට ඔහුට, තමා රැක ගැනීමට හැකිවේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි :(3) : 5 නිපාත:සේඛබලවග්ග: 5.1.1.7 කාමේසුපලාලිත සූත්‍රය, පි.30.

▲ **කාමආසව**-Kamaasava: සසරට බැඳ තබන ආසවයකි (ආශ්‍රව). ආසව ක්ෂය කළ භික්ෂුව, කාමයට ඇති කැමත්ත, ගිණිඅඟුරු වලකට වැටීම ලෙසින්, ඇතිසැටියෙන්- යථාබවින්, සම්මා ප්‍රඥාවේන් දකින බවත්, එම අවබෝධය, ආසවක්ෂය කිරීම නිසා ලැබෙනබලය, දසබලයන් ගෙන් එකක් ය යි සැරියුත් මහා තෙරුන් වදාළහ, **බලන්න**: සේඛබල, ආස්‍රව හා ආස්‍රව ක්ෂය කිරීම, **ගිනිඅඟුරු වල උපමාව**-උපග්‍රන්ථය:5.

▲**කාම ඔඝය**- the flood of sensuality: කාම ඔඝය යනු, සත්වයා සසර ඇදගෙනයන ජල ප්‍රවාහ 4 න් එකකි. **බලන්න**: ඔඝ සතර.

▲ **කාමගුණ**:පාලි: **කාමගුණා** -five strands of sense-desire : කාමගුණ -පංචකාමගුණ ලෙසින්ද හඳුන්වයි. **බලන්න**: පංච කාමගුණ.

▲ **කාමගුණ උපධි**- five strands of sense acquisitions : කාමගුණ උපධි ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ පංච කාම වස්තූන් අල්වා ගැනීමය. **බලන්න**: උපධි.

▲ **කාමවන්දය**-Sensuous desire : කම්සැපට ඇති ආශාව, පංච කාමයට ඇති කැමත්ත. මෙය නීවරණයකි. කාමසංකල්පනා නිසා කාමච්ඡන්දය ඇතිවේ. කාමච්ඡන්දය ඇතිවිට කාමපරිදාහය ඇතිවේ. කාමවඡන්දය පහකර ගැනීමට අසුභනිමිත්ත වැඩිය යුතුය. **බලන්න**: අසුභනිමිත්ත, නීවරණ, කාමධාතුව.

▲ **කාමතණ්හාව**- Sensuous craving : කාම තණ්හාව, ත්‍රිවිධ තණ්හාවෙන් (කාම-භව-විභව) එකකි. කම්සැපයට ඇති ඇල්මය. මෙය නිසා සත්වයෝ නැවත නැවත සසරට පැමිණේ.**බලන්න:** තණ්හා.

▲ **කාමධාතුව**- the sensual desire element: කාමධාතුව, සය ධාතුවලින් එකකි. **බලන්න**: ධාතු. බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇත: " කාම විතර්ක (කාමවස්තු ගැන සිතීම) හේතු සහිතව ඇතිවේ, හේතු නොමැතිව නූපදී...කාමධාතුව නිසා කාම සංඥාව උපදී. කාම සංඥාව නිසා කාම සංකල්පනා උපදී. කාම සංකල්පනා නිසා කාමච්ඡන්දය උපදී. කාමච්ඡන්දය නිසා කාමපරිදාහය (කාමයේ ගිලීම) උපදී. කාම පරිදාහය නිසා කාම පර්යේෂණය (කාමය සෙවීම) උපදී. කාමය සොයායන නුගත් (ධර්මය නොදත්) පුහුදුන්-පෘතග්ජන මිනිසා කයින්, වචනයෙන් හා සිතින් -තුන්දොරින් අයහපත් දේ කරයි, පිළිපදි. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: ධාතුසංයුත්ත: 2.2.2 සනිදාන සූත්‍රය,පි. 258, ESN: 14: Dathusamyutta: 12.2 With a source, p. 751.

▲ **කාම නිබිද්දා ප්‍රතිපදාව**- Kama Nibidda Partipada : ඒ සඳහා ඇති පිළිවෙත 6 ආකාරය: 1) **කාමය දත යුතුය**- Sensual pleasures should be understood**:** කාමගුන පහ : රූප,ශබ්ද,ගන්ධ,රස,ස්පර්ශ, ආරිය විනයේ කාමය ලෙසින් හඳුන්වන්නේ නැත, ඒවා කාමගුනයන්ය (objects of sensual pleasure) . කාමය නම්, යම්කෙනකුට ඇතිවෙන කාම සංකල්පනාවය- සංකල්පරාගයය-කාමචේතනාවය ((A person's sensual

pleasure is lustful intention): **"සඞකප්පරාගො පුරිසස්ස කාමො- නෙතෙ කාමා යානි චිත්‍රානි ලොකෙ, සඞකප්පරාගො පුරිසස්ස කාමො- තිඨන්ති චිත්‍රානි තථෙව ලොකෙ, අථෙත්ථ ධිරා විනයන්ති ඡන්දන්ති".** ලෝකයේ ඇති විසිතුරු දේ කාමය නොවේ, කෙනෙක්ගේ සිතේ ඇතිවන රාග චේතනාව, කාමයය. ලෝකයේ විසිතුරු දේ එලෙසින්ම පවතී, එහෙත්, ප්‍රඥාවන්තයා ඒවාට ඇති ඇල්ම පහකරගනී. 2) **කාමයේ නිදාන සම්භවය (උත්පත්ති කරුණ) දත යුතුය** (the source and origin of sensual pleasures should be understood) කාමයේ උත්පත්ති කරුණ, ස්පර්ශයය. **සටහන**:අටුවාව මෙය 'සහාජාතඵස්ස- coexistent contact ලෙසින් දක්වා ඇත. 3**) කාමයේ විවිධත්වය** (වෙමත්තතාව) දත යුතුය (the diversity of sensual pleasures should be understood) රූපය පිලිබඳ කාමය එකකි, එලෙස, ශබ්දය...ගන්ධය... රසය... ස්පර්ශය ආදියේ කාමය එකිනෙකට වෙනස්ය.(Sensual desire for forms is one thing... for sounds is another...etc.) 4) **කාමයේ විපාකය දත යුතුය** (the result of sensual pleasures should be understood) තමන් කැමති දෙයක් කෙරහි ඇති කාමයට අනුරූපව කෙනෙක්, යහපත් (පුණ්‍ය) හෝ අයහපත් (අපුණ්‍ය) ආත්මභාවයක් ඇතිකරගනි. (One produces an individual existence that corresponds with whatever [sense pleasures] one desires and which may be the consequence either of merit or demerit) **සටහන:** දේවලෝක සැප පතන කෙනක් යහපත් කටයුතු කිරීමෙන් සුගතියේ උපත ලබා තමන් කල කර්මය අනුව විපාක විඳි. තවකෙනෙක් අයහපත් ක්‍රියා නිසා දුගතියේ උපත ලබා තමන් කල කර්මය අනුව විපාක විඳි. (One produces an individual existence that corresponds with whatever [sense pleasures] one desires and which may be the consequence either of merit or demerit) 5) **කාමයේ නිරෝධය දත යුතුය** (the cessation of sensual pleasures should be understood) ස්පර්ශයේ නිරෝධය, කාමයේ නිරෝධයය. 6) **කාම නිරෝධ ගාමිණි ප්‍රතිපදාව දත යුතුය දත යුතුය** (the way leading to the cessation of sensual pleasures should be understood) එනම්, ආරියඅටමගය. මේ කරුණු 6 යහපත් ලෙසින් දන්නා ආරිය ශ්‍රාවකයා, නිබ්බෙදික බ්‍රහ්මචරියාවැවූ කාම නිරෝධය දන්නේය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: 6.2.1.9 නිබ්බේධිකසූත්‍රය,පි.220,EAN:6: 63.9 Penetrative,p.355.

▲ **කාමපරිදාහය**-sensual passion: කාමපරිදාහය යනු, සිත පංච කාමයන්ට යටවීමය, වශීවියාමය. කාමච්ඡන්දය නිසා කාමපරිදාහය ඇතිවේ. **බලන්න**: කාමධාතුව.

▲ **කාම පර්යේෂණය**- sensual quest: කාම පර්යේෂණය යනු කාම වස්තූන් සොයා යෑමය. කාමච්ඡන්දය නිසා කාමපරිදාහය ඇතිවේ. එම සෙවීම නිසා ආධ්‍යාත්මික මග දියුණු කරගැනීමට නොහැකිවේ.**බලන්න**: කාමධාතුව.

▲ **කාමභවය**- Sensuous existence: යළි උපත ලබන භව තුනෙන් එකකි. **බලන්න**: භව.

▲ **කාමභෝගී පුද්ගලයෝ**-kamabhogi puggala: කාමභෝගී බව නිසා සතුටට පත්වෙන පුද්ගලයන් දසදෙනෙකු මේ ලෝකයේ සිටිනබව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) කෙනෙක් අධර්මයෙන් ධනය උපයාගනී. එහෙත්, ඔහුගේ සිතේ සතුට නැත, සිත පිනායාමක් ද නැත; තම ධනය

අනුන් හා බෙදා නොගනි; ඔහු පින් නොකරයිඔහුට **අවගුණ** 3කි: i අධාර්මිකව ධනය ඉපයීම ii සිතේ නොසතුටුබව iii ධනය බෙදා නොගැනීම හා පින් නොකිරීම. 2) කෙනෙක් අධර්මයෙන් ධනය උපයාගනී. ඔහුට සතුට ඇත, සිත පිනා ගොස්ය, එනමුත් ඔහු තම ධනය අනුන් හා බෙදා නොගනි; ඔහු පින් නොකරයි. ඔහුට **අවගුණ** 2කි: i අධාර්මිකව ධනය ඉපයීම ii ධනය බෙදා නොගැනීම හා පින් නොකිරීම. ඔහුට **ගුණ** 1 කි: සිතේ සතුට තිබීම. 3) කෙනෙක් අධර්මයෙන් ධනය උපයාගනී. ඔහුට සතුට ඇත, සිත පිනා ගොස්ය, ඔහු තම ධනය අනුන් හා බෙදා ගනි; ඔහු පින් කරයි. ඔහුට **අවගුණ** 1 කි: අධාර්මිකව ධනය ඉපයීම. ඔහුට **ගුණ** 2 කි:i සිතේ සතුට තිබීම ii ධනය බෙදා ගැනීම හා පින් කිරීම 4) කෙනෙක් අධර්මයෙන් හා ධර්මයෙන් ධනය උපයාගනී. එහෙත්, ඔහුගේ සිතේ සතුට නැත, පිනායාමක් ද නැත; තම ධනය අනුන් හා බෙදා නොගනි; ඔහු පින් නොකරයි. ඔහුට **ගුණ** 1 කි: ධාර්මිකව ධනය ඉපයීම. ඔහුට **අවගුණ** 3 කි: i අධාර්මිකව ධනය ඉපයීම ii සිතේ නොසතුටුබව iii ධනය බෙදා නොගැනීම හා පින් නොකිරීම. 5) කෙනෙක් අධර්මයෙන් හා ධර්මයෙන් ධනය උපයාගනී. ඔහුට සතුට ඇත, සිත පිනා ගොස්ය, එනමුත් ඔහු තම ධනය අනුන් හා බෙදා නොගනි; ඔහු පින් නොකරයි. ඔහුට **ගුණ 2 කි**: i ධාර්මිකව ධනය ඉපයීම ii සිතේ සතුට තිබීම. ඔහුට **අවගුණ 2 කි**: i අධාර්මිකව ධනය ඉපයීම ii ධනය බෙදා නොගැනීම හා පින් නොකිරීම. 6) කෙනෙක් අධර්මයෙන් හා ධර්මයෙන් ධනය උපයාගනී. ඔහුට සතුට ඇත, සිත පිනා ගොස්ය, ඔහු තම ධනය අනුන් හා බෙදා ගනි; ඔහු පින් කරයි. ඔහුට **අවගුණ 1 කි**: අධාර්මිකව ධනය ඉපයීම. ඔහුට **ගුණ 3 කි**: i ධාර්මිකව ධනය ඉපයීම ii සිතේ සතුට තිබීම iii තම ධනය අනුන් හා බෙදාගැනීම හා පින් කිරීම. 7) කෙනෙක් ධර්මයෙන් ධනය උපයාගනී. එහෙත්, ඔහුගේ සිතේ සතුට නැත, පිනායාමක් ද නැත; තම ධනය අනුන් හා බෙදා නොගනි; ඔහු පින් නොකරයි. ඔහුට **ගුණ 1** කි: ධාර්මිකව ධනය ඉපයීම. ඔහුට **අවගුණ 2** කි: ii සිතේ නොසතුටුබව iii ධනය බෙදා නොගැනීම හා පින් නොකිරීම. 8) කෙනෙක් ධර්මයෙන් ධනය උපයාගනී. ඔහුට සතුට ඇත, සිත පිනා ගොස්ය, එනමුත් ඔහු තම ධනය අනුන් හා බෙදා නොගනි; ඔහු පින් නොකරයි. ඔහුට **ගුණ 2 කි**: i ධාර්මිකව ධනය ඉපයීම ii සිතේ සතුට තිබීම. **අවගුණ 1** කි: තම ධනය අනුන් හා බෙදානොගැනීම හා පින් නොකිරීම. 9) කෙනෙක් ධර්මයෙන් ධනය උපයාගනී. ඔහුට සතුට ඇත, සිත පිනා ගොස්ය, ඔහු තම ධනය අනුන් හා බෙදා ගනි; ඔහු පින් කරයි. එහෙත්, ඔහු තම ධනය භාවිතා කරන්නේ එයට ඇලිය; ඔහු ධනය නිසා මත්වී සිටි, අන්ධ (අනුවණ) ලෙසින් ධනයේ ගිලී සිටි. එහි ඇති ආදීනවය (අනතුර) ඔහු නොදකී, ඉන් මිදියාම (නිස්සරනය) ගැන ඔහුට අවබෝධයක් නැත. ඔහුට **ගුණ 3 කි**: i ධාර්මිකව ධනය ඉපයීම ii සිතේ සතුට තිබීම iii තම ධනය අනුන් හා බෙදාගැනීම හා පින් කිරීම. **අවගුණ 1 කි**: ඔහු තම ධනය භාවිතා කරන්නේ එයට ඇලී, ඒ නිසා මත්වී, අනුවණ ලෙසින් එහි ගිලී, ආදීනවය හා නිස්සරනය ගැන අවබෝධයක් නැතිනිසාය. 10) කෙනෙක් ධර්මයෙන් ධනය උපයාගනී. ඔහුට සතුට ඇත, සිත පිනා ගොස්ය, ඔහු තම ධනය අනුන් හා බෙදා ගනි; ඔහු පින් කරයි. ඔහු ධනය භාවිතා කරන්නේ එයට නොඇලිය, ඉන් මත්නොවිය,අනුවණ ලෙසින් එහි නොගැලිය. ඔහු එහි ඇති ආදීනවය දකියි, ඉන් මිදෙනඅයුරු දනී. ඔහුට ගුණ 4 කි: i ධාර්මිකව ධනය ඉපයීම ii සිතේ සතුට තිබීම iii තම ධනය

අනුන් හා බෙදාගැනීම හා පින් කිරීම iv ඔහු තම ධනය භාවිතා කරන්නේ එයට නොඇලි, ඒ නිසා මත්නොවී, නුවණින් එහි නොගිලි, ආදීනවය හා නිස්සරනය ගැන අවබෝධයක් ඇතිනිසාය. ඔහු අග්‍ර පුද්ගලයකි. **බලන්න**: අග්‍රමිනිසුන්. **සටහන:** කාමභෝගීවීම නිසා මිනිසුන් දිළිඳු බවට පත්වේ, එනිසා ණයගැතිවී බෝහෝ දුක් විඳිති. **බලන්න**: ඉණ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි : (6): 10 නිපාත: 10.2.5.1. කාමභොගි සූත්‍රය, පි. 344, EAN:10: 91.1 One who enjoys sensual pleasures, p. 531.

▲ **කාම-මිථ්‍යාචාරය**: පාලි: **කාමෙසුමිච්ඡාචාරා** - Sexual misconduct කාම-මිථ්‍යාචාරය- කාමයෙහිවරදවා හැසිරීමදස අකුසලයන් ගෙන් එකකි. මෙය පරදාරසේවනය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: දස අකුසල, පරදාරසේවනය.

▼**කාමයෙහි වරදවා හැසිරෙන අය නිරයට යයි:** බුදුන් වහන්සේ කාමයෙහි වරදවා හැසිරෙන කෙනෙකුගේ ස්වභාවය මෙසේ දක්වා ඇත:

මේ ලෝකයේ කෙනෙක් කාමමිථ්‍යාචාරයේ යෙදෙයි. මව විසින් රකින, පියා විසින් රකින, මව්පියන් විසින් රකින, සහෝදරයෙක් විසින් රකින, සහෝදරියක් විසින් රකින ගෝත්‍රය (කුලය) විසින් රකින, ස්වාමි පුරුෂයෙක් සිටින, වරදක්කර දඬුවමකට යටත්වූ, මල්මාලා හුවමාරුකර විවාහ ගිවිසගත් ආදී වශයෙන් වූ ස්ත්‍රීයක් සමග වැරදි කාම සේවනය කරයි, එවැනි අය ඒකාන්තයෙන්ම නිරයට යයි. **"ඉධ භික්ඛවෙ එකච්චො කාමෙසුමිච්ඡාචාරි හොති. යා තා මාතුරක්ඛිතා, පිතුරක්ඛිතා, මාතා පිතුරක්ඛිතා, භාතුරක්ඛිතා, භගිනීරක්ඛිතා, ඤාතිරක්ඛිතා, ගොත්තරක්ඛිතා, ධම්මරක්ඛිතා, සස්සාමිකා, සපරිදණ්ඩා, අන්තමසො ගුලපරික්ඛිත්තාපි, තථා රූපාසු චාරිත්තං ආපජ්ජිතා හොති" සටහන**:මේ නිසා කම්ම සිව් ආකාරයකට රැස්වේ: 1) තමන් එම අකුසලය කිරීම, 2) අනුන්ලවා කරවීම 3) අනුමත කිරීම 4) වර්ණනා කිරීම. **බලන්න**: අංගු:4 නිපාත: කම්මපථවග්ග:4.7.3 සූත්‍රය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: කරජකාය වග්ග: 10.5.1.1. පඨම නිරය සූත්‍රය, පි. 548, ජානුසොණි වගග, 10.4.2.10,චුන්ද සූත්‍රය,පි.508EAN:10: The Deed-born body: 211.1 Hell, p. 556, Jāṇussoṇī: 176.10, Cunda, p.553.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1. "කාමමිථ්‍යාචාරය:** මෛථුන ධර්මය- ඒකාන්තයෙන් නින්දිතවූ හැසිරීමකි. පරස්ත්‍රී-පරපුරුෂ සේවනය -වරදවා මෙවුන්දම් සෙවුම යයිද කියයි. මෙයට අංග 4කි: නොඑළඹිය යුතු ස්ත්‍රී පුරුෂයන් අතරෙන් කෙනෙක් වීම, සේවනය කරන සිත්, ඒ සඳහා කරන උපක්‍රමය, එය යෙදීම": **සද්ධර්ම කෝෂය,** පි. 113.

▲**කාමයොගය**: පාලි: **කාමයොගො**- the bond of sensuality: කාම යොගය යනු ලෝක සත්ත්වයා සසරට බැඳ තබන බැමි- කෙලෙස් බැඳීම් 4 න් එකකි. මෙය ධර්ම මාර්ගයට හානි කරන කරුණකි. **බලන්න:** සතර යොග, හානභාගිය ධර්ම.

▲ **කාම රාගය**- sensual desire: පංචකාමයට ඇලීම- කාම රාගයය. අනිච්චසංඥාව වඩා ගැනීමෙන් කාම රාගය ප්‍රහීණ කර ගත හැකිය. **බලන්න**: නීවරණ, අනිච්චසංඥාව.

▲ **කාමරාග අනුසය:**පාලි: **කාමරගානුසා**- underlying tendency to sensual desire: ධර්මයට අනුව පංචකාමය පිළිබඳව සිත යට ඇති ආශාව කාමරාග අනුසය වේ, සත් අනුසයන්ගෙන් එකකි. **බලන්න**: අනුසය.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1. "කාමරාගඅනුසය** නම්: සොම්නස හා එක්ව පවත්නා කාමසේවනාදියෙහි දොස් නැත යන මිථ්‍යා දෘෂ්ටිය හා යෙදුන

අනුන් විසින් මෙහෙයිමක් නොකරනලද සිතය. එසේම, කාම සේවනාදියෙහි දොස් නැත යන මිථ්‍යා දෘෂ්ටිය හා යෙදුන අනුන් විසින් මෙහෙයවනලද සිත ආදි සිත් 8 ය. මේ සිත් ලෝභ මූලික අකුසල් සිත්වේ". **සද්ධර්ම කෝෂය**, පි. 234.

▲ **කාමලෝකය** -Sensuous world: කාමයට ලැදිවූ සත්ත්වයන් යළි උපත ලබන භවයකි. සතර අපාය, මිනිස්ලෝකය හා කාමාවාර දේවලෝක මෙයට ඇතුලත්වේ .**බලන්න**: භවය, දේවලෝක, සතරඅපාය.

▲ **කාමවිතක්ක**- sensual thought: කාමවිතක්ක යනු පංචකාමයන් පිලිබඳව සිතමින් එහි ඇලි සිටීමය. කාමවිතක්ක ඇතිවන්නේ හේතු නිසාය, හේතු නොමැතිව කාම විතක්ක නූපදී යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **සටහන**: ධර්මයේ අන්ධවීමට කාමවිතක්ක හේතුවේ. **බලන්න**: අන්ධකරණ හා අන්ධනොකරණ.

▲ **කාමසංඥාව**- sensual perception: කාමසංඥාව යනු, කාමවස්තූන් පිලිබඳ, හඳුනාගැනීමය. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ කාම ධාතුව නිසා කාමසංඥාව ඇතිවන බවය. කාමසංඥාව ඇතිවීම නිසා කාමසංකල්පනා ඇතිවේ. **බලන්න**: කාම ධාතුව.

▲ **කාමසංකල්පනා**- sensual intention: කාමසංකල්පනා යනු කාමවස්තූන් පිලිබඳ සිතිවිලි ඇතිකරගැනීම. කාම සංඥාව නිසා කාමසංකල්පනා ඇතිවේ. කාමසංකල්පනා නිසා කාමච්ඡන්දය ඇතිවේ. **බලන්න**: කාමධාතුව.

▲ **කාමසුඛය**- sensual happiness : ගිහියන් විඳින සුඛය මින් අදහස් කෙරේ. මේ සුඛය හීනය, නෙක්ඛම්ම සුඛය අග්‍රය. **බලන්න:** සුඛය.

▲ **කාමාවචර**- Sensuous sphere: කාමයට බැඳීම නිසා යළි උපත ලබන භවයකි, කාමලෝකය හඳුන්වන පදයකි. **බලන්න**: කාමලෝකය, භව.

▲ **කාමාවචරධර්ම**- Kamavachara Dhmma: කාමාවචර ධර්ම, අර්ථසන්දර්ශන ඥානයට ඇතුලත් කරුණකි. **බලන්න**: අර්ථසංදර්ශන ඤාණය.

▲**කාමසුඛල්ලිකානු යෝගය**- pursuit of sensual pleasures කාමසුඛල්ලිකානු යෝගය- කාමයට ඇලිම, ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පිණිස අත් හැරදැමිය යුතු එක් අන්තයක් ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත .**බලන්න:** අන්ත දිට්ඨි සතර, සතර අන්ත, ආරියඅටමග. **සටහන**: ධම්මචක්කප්පවත්තන සූත්‍රයේ මේ ගැන දක්වා ඇත.

▲ **කිම්බිල තෙර**- Kimbila Thera:**බලන්න**: උප ග්‍රන්ථය:1.

▲ **කුම්භ**-Pots: කුම්භ යනු වළඳය (හැලිය). බුදුන් වහන්සේ කුම්භ 4 ක් පෙන්වා ඇත: 1) ඇතුලත හිස්ය, වසා ඇත 2) ඇතුලත පිරුන, නොවැසූ 3) ඇතුලත හිස්ය, වසා නොමැත 4) ඇතුලත පිරුන වැසූ. එවැනි ස්වභාවය ඇති පුද්ගලයන් 4 දෙනක් ලෝකයේ සිටිති. **බලන්න**: කුම්භ වැනි පුද්ගලයෝ.

▲ **කුම්භවැනි පුද්ගලයෝ**- Persons similar to pots: කුම්භ හෙවත් වළං බඳු පුද්ගලයෝ සිව් දෙනක් **(කුම්භොපම)**ගැන බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) එක් පුද්ගලයෙක් කය හැසිරවීම, සිව්රු දැරීම ආදී බාහිර ක්‍රියා මානව කරයි, එහෙත්, චතුරාර්ය සත්‍ය අවබෝධ කර නොමැත. ඔහුගේ පිටත වැසි ඇත, ඇතුලත හිස්ය 2) එක් පුද්ගලයෙක් කය හැසිරවීම, සිව්රු දැරීම ආදී බාහිර ක්‍රියා මානව නොකරයි, එහෙත් චතුරාර්ය සත්‍ය අවබෝධ කර ඇත. ඔහුගේ පිටත විවෘතය, ඇතුලත වැසි ඇත 3) එක්

පුද්ගලයෙක් කය හැසිරවීම, සිව්රු දැරීම ආදී බාහිර ක්‍රියා මානව නොකරයි, එසේම, චතුරාර්ය සත්‍ය අවබෝධ කර නොමැත. ඔහුගේ පිටත විවෘතය, ඇතුලත හිස්ය. 4) එක් පුද්ගලයෙක් කය හැසිරවීම, සිව්රු දැරීම ආදී බාහිර ක්‍රියා මානව කරයි, චතුරාර්ය සත්‍ය අවබෝධ කර ඇත. ඔහුගේ ඇතුලත පිරිඇත, පිටත වැසි ඇත. කුම්භ-වලං වල ස්වභාවය උපමා කරමින් පුද්ගල විවිධබව පෙන්වා ඇත. කුම්භ උපමාව:**බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.3.1.3 කුම්භ සූත්‍රය, පි. 222, EAN:4: 103.3 Pots, p. 185.

▲**කුමාරකාශ්‍යප තෙර**-Kumarakasyapa Thera: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1

කය

▲ **කය**: පාලි: **කාය**-body/form: ධර්මයේ කය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ශරීරයය, පංච උපාදානස්කන්ධයේ රූප ස්කන්ධයය: සතර මහා භූතයන් ගෙන් සකස්වූ භෞතික ස්වරූපයය (physical form). අංගු.නි: (6) 10 නිපාත: **කරජකාය සූත්‍රයේ** දී, මේ කය: **කරජකාය**- මරණ ස්වභාවය ඇතිදෙයක් ලෙස, කර්ම නිසා සකස්වූ දෙයක් ලෙස පෙන්වා ඇත. කය පිලිබඳ භාවනාව- කායාගතා සතිය ආවර්ජනය කිරීමේදී පෙන්වා ඇත්තේ කයේ ඇති 31-32 කොටස් ගැනය. කයෙන් කරන කර්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ශරීරය ආධර කරගෙන කරන ක්‍රියා ගැනය. **බලන්න**: කායගතා සතිය, පංච උපාදානස්කන්ධය, ශරීරය. **සටහන්**: * කයේ පවැත්ම පිණිස ආහර මූලිකවේ. **බලන්න:** ආහාර.** කයට ඇති ඇල්ම නැතිකර ගැනීමට - කයේ අසුභය දැකීමට අට්ඨික සංඥාව වැඩිය යුතුය**. බලන්න**: අට්ඨික සංඥාව. **කයේ නියම ස්වභාවය ගැන **බලන්න**: ශරීරයානය. **කයේ පැහැය අනුව කුල- පංති බෙදා ඇත. **බලන්න**: ශරීරවර්ණය. **කය නිසා පවතින ධර්මතා ගැන **බලන්න**: ශරීරස්ථ ධර්ම ** බුදුන් වහන්සේ ඇතුළු ආරිය උතුමන්, පිරිනිවන් පා සිදුකරන ආදාහනයෙන් පසු ඉතිරිවන කාය කොටස් ධාතු ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: ශාරීරික ධාතු. **කයේ වේදනා ගැන **බලන්න:** වේදනා, අට්ඨසත ධම්මපරියාය. **කයේ ඉන්ද්‍රියන් ගැන **බලන්න**: ඉන්ද්‍රිය. ** කය, අභන්තර ආයතනයකි**. බලන්න**: ආයතන. ** භාවනාව පිණිස කාය විවේකය අවශ්‍යයය. **බලන්න:** සුඛසෝමනස්ස,හුදකලාවිවේකය.

▼**කය මෙලොවට පමණි**-Body is only for this world :බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: "ස්ත්‍රියකගේ හෝ පුරුෂයකුගේ හෝ මේ කය පරලොව ගෙන යා නොහැකිය, මරණස්වභාවය ඇති අයට සිත හරය ලෙසින් ඇත (චිත්ත ක්ෂණාන්තරයක් ඇත)". **"ඉත්ථියා වා භික්ඛවෙ පුරිසස්ස වා නායං කායො ආදාය ගමනීයො. චිත්තන්තරො අයං භික්ඛවෙ මච්චො"** (A woman or a man cannot take this body with them when they go. Mortals have mind as their core). **සටහන්**: * කය පරලොව නොගියද සිතින් කරනලද කම්ම විපාක, යළි උපත ඇති කරයි **බලන්න**: කම්ම. ** අටුවාවට අනුව: They have mind as their cause, or their interior is due to mind -*cittakāraṇo, atha vā citten'eva antariko*. For with the mind at rebirth that follows without interval the mind at death, one becomes a deva, a hell-being, or an animal. **බලන්න**: EAN: Note: 2189, p. 685. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි:(6):10 නිපාත: කරජකාය වග්ග,10.5.1.9. කරජකාය සූත්‍රය, පි.582 , EAN: 10: The Deed Born Body, p.561.

▲ **කාය කම්ම**- Bodily Kamma: භවය සකස් වීමපිණිස (සසර

පැවැත්මට) කර්ම ඇතිකරණ කරුණු 10ක්, කය උපකාර කරගෙන (කයනිසා සිදුවන) ඇතිවන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: **1** ශීත- Cold **2** උෂ්ණය- heat, **3** බඩගින්න- hunger **4** පිපාසය- thirst **5** මලපහකිරීම- defecation **6** මූත්‍රාකිරීම-urination 7 කාය සංවරය- bodily restraint **8** වචීසංවරය- verbal restraint **9** ජීවිත පැවැත්මේ සංවරය- restraint in one's livelihood **10** කම්ම ඇති කරණ චේතනා - volition. **බලන්න**: කම්ම. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 10: නිපාත: 5 අකෝෂ වග්ග, 10.1.5.9. ශරිරට්ඨධමම සූත්‍රය,පි.186, EAN:10 : V,49.9. Subsisting through the body, p. 512.

▲ **කායගතාසතිය** - mindfulness of the body: කායගතා සතිය (Mindfulness directed to the body) ලෙසින් ධර්මයේ පෙන්වා ඇත්තේ සතර සති පට්ඨානයේ කායානුපස්සනාවට අනුව කය පිලිබඳ සිහිය පැවැත්වීමය. කායානුපස්සනාවේ, කායගතා සතිය පවත්වාගැනීම විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. කායගතාසති භාවනාව නිවනට මගකි. කායගතා සතිය වැඩීමෙන් බොහෝ ප්‍රතිලාභ ඇතිවෙන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: භාවනාව, සතරසතිපට්ඨානය. **සටහන:** පසුපස කඩුගත් මිනිසේක්, තම හිස සිඳීමට සැරසි සිටින විට, මුවවිට තෙක් පිරුණ තෙල් බඳුනක් නොසොල්වා, ජනපද කල්‍යාණිය රඟදෙන ස්ථානයක සිටින මහාජන සමූහයක් මැදින් ගමන් කරන පුද්ගලයෙක් ලෙසින්, සිත යහපත් ලෙසින් පවත්වා ගත යුතුබව මෙහිදී පෙන්වා ඇත. උපමාව: ජනපදකල්‍යාණි**:බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:5 මූලාශ්‍රය: සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග: සතිපට්ඨානසංයුත්ත: නාලන්දවග්ග: 3.2.10 ජනපදකල්‍යාණි සූත්‍රය, පි.331.

▼ **සුඛ වේදනාව සහිතවූ කාය ගතා සතිය,** ආධ්‍යාත්මික මාර්ගය වඩා ගැනීම පිණිස වැඩියයුතු ධර්මතාවකි (**භාවේතබ්බ ධම්ම**). **බලන්න**: භාවෙතබ්බ ධමම හා නභාවෙ තබ්බ ධමම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▼ **කායගතාසතිය** වැඩීමෙන්, බහුල කරගැනීමෙන් : සසරට කලකිරේ, සසරට නොඇලේ, කෙළෙස් ප්‍රහිණයවේ, අනුසය ධර්ම ප්‍රහීණය වේ, විරාගය ඇතිවේ, නිවන පිණිස පවතී. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (1): 1 නිපාතය: 16 එකධම්මපාලිය**,** පි. 100, EAN:1:One thing, p. 47, කායගතාසති වග්ග සූත්‍ර, පි. 125, EAN:1: Mindfulness Directed to the Body, p.52. **සටහන්:** * අරතිය පහ කරගැනීමට කායගතා සතිය වැඩිය යුතුවේ. **බලන්න**: අරතිය. ** අවිද්‍යාව -අවිජ්ජාව පහ කර ගැනීමට කායගතා සතිය වැඩිය යුතුවේ**. බලන්න**: අවිද්‍යාව. ** කායගතා සතිය වඩා ගැනීමෙන් අස්මිමානය පහකර ගත හැකිය. **බලන්න**: අස්මිමානය ** අසාමන්ත ප්‍රඥාව ඇතිකර ගැනීමට කායගතා සතිය වැඩිය යුතුවේ: **බලන්න**: අසාමන්ත ප්‍රඥාව. ** සියලු කුසල ධර්මයන්ට කායගතා සතිය ඇතුලත්වේ**. බලන්න**: අෂ්ටවිද්‍යා ඥාන. ** කායගතා සතිය සසර කලකිරීම පිණිස ඇති එක් භාවනාවකි: **බලන්න**: එක ධර්මය. ** කායගතා සතිය වැඩීමෙන් සීඝ්‍ර ප්‍රඥාව ඇතිවේ. **බලන්න:** සීඝ්‍ර ප්‍රඥාව. ** කායගතා සතිය වැඩීමෙන් හාසුප්‍රඥාව ඇතිවේ. **බලන්න:** හාසු ප්‍රඥාව.

▼**කායගතාසතිය නිවන් මගය- අසංඛත මගය** :**මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4)**:**සළායතනවග්ග: අසංඛත සංයුත්ත: 9.1.1 කායගතාසති සූත්‍රය, පි. 659, ESN:43: Asankatasamyutta: p. 1493.

▼ **කායගතා සතියේ ප්‍රතිලාභ-** Fruits of Mindfulness: ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය ඇති කරගැනීමට ඉමහත් ලෙසින් උපකාරවන කායගතා සතිය වැඩීමෙන්, විපුල කරගැනීමෙන් විවිධ ප්‍රතිලාභ ඇතිවෙන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: සතර සති පට්ඨානය.

▼ **කායගතා සතියේ ප්‍රතිඵලය** සත්‍ය ඥාණ අවබෝධය පිණිසය.

"යස්ස කස්සචි භික්ඛවෙ මහාසමුද්දො චෙතසා ඵුටො, අන්තොගධා තස්ස කුන්නදියො යා කාචි සමුද්දඩගමා. එවමෙව ඛො භික්ඛවෙ යස්ස කස්සචි කායගතාසති භාවිතා බහුලීකතා, අන්තොගධා තස්ස කුසලා ධම්මා, යෙ කෙචි විජ්ජාභාගියා" . යම්කිසිකෙනෙක්, මහාසමුද්‍රය ගැන සිතා බලන්නේ නම්, මහමුහුදට ගලා බසින සියලුම කුඩා ගංගාවන් ද මහාසමුද්‍රයට ඇතුළත් බව ඔහු දනී. එලෙස, කෙනෙක්, කායගතාසතිය වඩන්නේ ද, බහුල කරගන්නේද, විද්‍යාව ඇතිකරන කුසල ධර්මතා (සත්‍යඥාන අවබෝධය පිණි ඇති ධර්ම කොටස්- **විජ්ජාභාගියා ධම්මා)** කායගතා සතියට ඇතුලත් වේ. (as one who encompasses with his mind the great ocean includes thereby all the streams that run into the ocean, just so, whoever develops and cultivates mindfulness directed to the body includes all wholesome qualities that pertain to true knowledge).**බලන්න**: සත්‍ය ඥානය, විජජාභාගීය ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 1 නිපාත: කායගතාසති වග්ග: 1.16.7.1 සූත්‍රය. පි. 125, EAN:1: Mindfulness Directed to the Body, p.52.

▼**කායගතා සතිය වැඩීමේ ප්‍රතිලාභ: 1)** මහා සංවේගය ඇතිකරයි. **බලන්න:** මහා සංවේගය, මහත්ඵල මහාආනිසංස**. 2)** මහා අර්ථය -මහත් ඵල පිණිස පවතී **(මහතො අත්ථාය සංවත්තති-** leads to great good): සතර මගඵල ලැබීම පිණිස පවතී (සෝතාපන්න මග - අරහත් මග). **3)** මහත්වූ යොගක්ෂේමය පිණිස පවතී **(යොගක්ඛෙමාය සංවත්තති-** leads to great security from bondage): සසර බැමි ක්ෂයකර ආරක්ෂාව ලැබීම -නිවන පිණිස: කාමයොග, භවයොග, දිට්ඨියොග හා අවිජ්ජායොග යන බැමි වලින් නිදහස්වීම, සතර සමණ ඵල පිණිස: සෝතාපන්න- අරහත් ඵල ලැබීමට. **බලන්න**: සතර යොග, සතර ශ්‍රමණ ඵල). **4)** සති සම්ප්‍රජන්‍යය පිණිස පවතී **(සතිසම්පජඤ්ඤාය සංවත්තති-** leads to mindfulness and clear comprehension .**බලන්න**: සතිසම්ප්‍රජන්‍යය. **5)** ඤාණදර්ශනය ලැබීම පිණිස පවතී **(ඤාණදස්සනපටිලාභාය සංවත්තති-** leads to the attainment of knowledge and vision) දිවැස් නුවණ ලැබීම පිණිස. **6)** මේ භවයේදීම සැප විහරණය ඇතිව වාසය කිරීමට ලැබීම **(දිට්ඨධම්මාසුඛවිහාරාය සංවත්තති-** leads to a pleasant dwelling in this very life). **7)** විද්‍යාවිමුක්තිය පිණිසවේ **(විජ්ජාවිමුත්තිඵල සච්ඡිකිරියාය සංවත්තති-** leads to realization of the fruit of knowledge and liberation) **බලන්න**: විජ්ජා විමුක්තිය. **8)** කයේ සංන්සිඳීම, සිතේ සංන්සිඳීම, විතර්ක හා විචාර සංන්සිඳීම මගින් භාවනාව (සමාධිය ලැබීම) පරිපූර්ණව, විද්‍යාවිමුක්තිය පිණිසවූ කුසල ධර්ම සම්පූර්ණබවට පත්වේ. **(කායොපි පස්සම්භති... චිත්තම්පි පස්සම්භති... විතක්කවිචාරාපි වූපසම්මන්ති...කෙවලාපි විජ්ජාභාගියා ධම්මා භාවනා පාරිපූරිං ගච්ඡන්ති-** the body becomes tranquil, the mind becomes tranquil, thought and examination subside, and all wholesome qualities that pertain to true knowledge reach fulfillment by development) **9)** නුපන් අකුසල ඇතිනොවේ, උපන් අකුසල ප්‍රහීණයවේ ...නුපන් කුසල ඇතිවේ,

උපන් කුසල වැඩිවී විපුල බවට පත්වේ (**අනුප්පන්නා චෙව අකුසලා ධම්මා නුප්පජ්ජන්ති, උප්පන්නා ච අකුසලා ධම්මා පහීයන්ති... අනුප්පන්නා චෙව කුසලා ධම්මා උප්පජ්ජන්ති, උප්පන්නා ච කුසලා ධම්මා භියෙය්‍යාභාවාය වෙපුල්ලාය සංවත්තති** - unarisen unwholesome qualities do not arise and arisen unwholesome qualities are abandoned... unarisen wholesome qualities arise and arisen wholesome qualities increase and expand) **10)** අවිද්‍යාව පහවේ, විද්‍යාව ඇතිවේ (**අවිජ්ජා පහීයති, විජ්ජා උප්පජ්ජති**-ignorance is abandoned, true knowledge arises) **11)** අස්මිමානය පහවේ (**අස්මිමානො පහීයති-** the conceit 'I am' is abandoned) **බලන්න**: අස්මිමාන. **12)** අනුසය ධර්ම සහමුලින්ම ඝාතනයවේ (**අනුසයා සමුග්ඝාතං ගච්ඡන්ති** -underlying tendencies are uprooted) **බලන්න:** අනුසය. **13)** සංයෝජන ප්‍රහීණය වේ (**සඤ්ඤොජනා පහීයන්ති** -fetters are abandoned). **බලන්න**: සංයෝජන. **14)** ප්‍රඥාප්‍රභේදය පිණිස පවතී (**පඤ්ඤාපභෙදාය සංවත්තති-** leads to differentiation by wisdom) **15)** අනුපාදා පරිනිර්වානය පිණිස පවතී (**අනුපාදා පරිනිබ්බාණාය සංවත්තති-** leads to nibbāna through non-clinging) **16)** අටළොස්-18 ක්වූ අනේක ධාතුන්ගේ ලක්ෂණ, විවිධබව අවබෝධවේ, ධාතුන්ගේ විවිධත්වය අවබෝධවේ අනේක ධාතුන්ගේ පටිසම්භිදා නුවණ පහලවේ.(**අනෙකධාතුපටිවෙධො හොති...නානාධාතු පටිවෙධො හොති ... අනෙකධාතුපටි සමභිදා හොති** -penetration of numerous elements occurs …penetration of the diversity of elements occurs … analytical knowledge of numerous elements occurs). **බලන්න**: ධාතු. **17)** සෝතාපන්න සිට අරහත්වය දක්වාවූ මගඵල ලැබීම පිණිස හේතුවේ (**සොතාපත්තිඵල සච්ඡිකිරියාය... සකදාගාමි ඵලසච්ඡිකිරියාය... අනාගාමිඵලසච්ඡිකිරියාය... අරහත්තඵලසච්ඡිකිරියාය සංවත්තති-** realization of the fruit of stream-entry … fruit of once-returning … fruit of non-returning … fruit of arahantship) **18)** ප්‍රඥාව ලැබීම පිණිස වේ: 1. ප්‍රඥා පටිලාභය පිණිස 2. ප්‍රඥා වෘද්ධිය පිණිස 3. ප්‍රඥා විපුලබව පිණිස 4. මහා ප්‍රඥාව පිණිස 5. පුථු ප්‍රඥාව පිණිස 6 විපුලවූ ප්‍රඥාව පිණිස 7 ගාම්භීර ප්‍රඥාවපිණිස 8 අසාමන්ත ප්‍රඥාව පිණිස 9 භූරි ප්‍රඥාව පිණිස 10 ප්‍රඥා බහුලත්වය පිණිස 11 සීඝ්‍ර ප්‍රඥාව පිණිස 12 ලහුප්‍රඥාව පිණිස 13 හස ප්‍රඥාව පිණිස 14 ජවන ප්‍රඥාව පිණිස 15 තීක්ෂණ ප්‍රඥාව පිණිස 16 නිබ්බෙදික ප්‍රඥාව පිණිස.**බලන්න**: ප්‍රඥාව. (**පඤ්ඤාපටිලාභා... පඤ්ඤා වුඩ්ඪියා... පඤ්ඤාවෙපුල්ලාය... මහාපඤ්ඤතාය... පුථුපඤ්ඤතාය ... විපුලපඤ්ඤතාය... ගම්භීරපඤ්ඤතාය... අසාමන්තපඤ්ඤතාය... භූරිපඤ්ඤතාය... පඤ්ඤා- බාහුල්ලාය...සීඝපඤ්ඤතාය... ලහුපඤ්ඤතාය... හාසුපඤ්ඤතාය...ජවනපඤ්ඤතාය... තික්ඛපඤ්ඤතාය... නිබ්බෙධිකපඤ්ඤතාය... සංවත්තති-**) leads to the obtaining of wisdom … to the growth of wisdom … to the expansion of wisdom … to greatness of wisdom … to extensiveness -diversity of wisdom …to vastness of wisdom … to depth of wisdom … to a state of unsurpassed wisdom … to breadth of wisdom… to abundance of wisdom … to rapidity of wisdom … to buoyancy of wisdom … to joyousness of wisdom … to swiftness of wisdom … to sharpness of wisdom … to

penetrativeness of wisdom) **19)** කායගතා සතිය වඩාගැනීම, විපුල කරගැනීම, එහි ප්‍රමාදනොවීම ආදීය මගින් අමතය හෙවත් නිවන් මග සාක්ෂාත් කර ගැනීමට හැකිවේ. **සටහන:** කායගතා සතිය අතපසු කිරීමෙන් නිවන අතපසුවීම ආදීවූ අයහපත්විපාක පිළිබඳවව අමතවග්ගයේ විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි:(1):1 නිපාත:කායගතාසති වග්ග, පි. 125 හා අමත වග්ග, පි. 130, EAN:1: Mindfulness Directed to the Body, p.52 & The Deathless, p. 53.

▲ **කායගන්ථ:** පාලි: **කායගනෙක්ඛා** -The bodily knots :කායගන්ථ (කායගැට, බැඳතබන- ගොතාදමන) ලෙසින් ධර්මයේ පෙන්වා ඇත්තේ, යළි උපතට හේතුවන, සසර දික්කරන කෙළෙස්වලටය. **කායගන්ථ 4 කි:** 1) **අභිජ්ජාව** (තණ්හාව-covetousness), 2) **ව්‍යාපාදය** (ක්‍රෝධය- ill will) 3) **සීලබ්බතපරාමාස** (ධර්මයට බාහිර සීල හා ව්‍රත පිළිපැදීම- distorted grasp of rules and vows) 4) **මෙයම සත්‍යය** යයි ගැනීම (දිට්ඨි මත වලින් බැඳීම: මෙය පමණක් නිවැරදිය ආදී ලෙසින්- adherence to dogmatic assertion of truth). මේ ගැටසතර ගැන අවබෝධ කරගැනීමට හා ඒවා ප්‍රහීණය කිරීම පිණිස ආරිය අටමග මනාව වැඩිය යුතුයයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1 කාණ්ඩය): මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්තල ඕඝවග්ග: 1.16 **ගන්ථ සූත්‍රය**, පි. 162, ESN: 45: Maggasamyutta: 17.4. Knots, p. 1721.

▲ **කායසක්ඛි:** පාලි: **කායසක්ඛී** - body-witness :කායසක්ඛි යනු සත් ආරිය පුද්ගලයන්ගෙන් කෙනෙකි, සිව්ජාන, අරූප සමාපත්ති ලබා, ප්‍රඥාවෙන් චතු සත්‍ය දැක, ඇතම් ආසවයන් ක්ෂය කරගත් ආරිය ශ්‍රාවකයාය. **බලන්න**: සත් ආරිය පුද්ගලයෝ, උත්තම දසපුද්ගලයෝ. **ශබ්දකෝෂ: B.D:** p: 82: "**Kāya-sakkhi:** He is one who 'in his own person (body) has attained the 18 deliverances (vimokkha) and after wisely understanding the phenomena, the cankers have partly come to extinction …"

▼ **කායසක්ඛි ආරිය ශ්‍රාවකයා**, අරූපසමාපත්ති ඇතිව, ප්‍රඥාවෙන් ආරිය සත්‍ය දැක, ඇතැම් ආසවයන් ප්‍රහීණයකර වාසයකරති. අරහත්වය ලබා නොමැතිනිසා ඔවුන් අප්‍රමාදව කටයුතු කළයුතුවේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. ඒ සඳහා ඔවුන් සුදුසු සෙනසුන්වල වාසය, කලණමිතුරු සේවනය, අධ්‍යාත්මික ඉන්ද්‍රිය වර්ධනය කළයුතුවේ. (Here some person contacts with the body and abides in those liberations that are peaceful and immaterial, transcending forms, and some of his taints are destroyed by his seeing with wisdom. This kind of person is called a body-witness). **සටහන**: අටුවාවට අනුව මේ ගණයට වැටෙන්නේ සෝතාපන්න, සකදාගාමී, අනාගාමී හා අරහත්මර්ගය ලබාගත් උතුමන්ය, ඔවුන්, පසුව මාර්ගය සම්පූර්ණ කර අරහත්වය ලබයි. **බලන්න**: EMN: note: 704, p. 1129. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (2): 2.2.10 කීටාගිරි සූත්‍රය, පි. 252, EMN: 70: Kīṭāgiri Sutta, p. 536.

▼ **බුදුන් වහන්සේ** කායසක්ඛි ආරිය ශ්‍රාවකයා හඳුන්වා ඇති අන්දම, ආනන්ද තෙරුන්, මෙසේ පෙන්වා ඇත: 1) **සිව් ජාන සමාපත්ති ලැබූ පුද්ගලයෝ**: මේ සසුනේ මහණ, පළමු...දෙවෙනි...තෙවෙනි... සිව්වෙනි ජාන සමාපත්තියට පැමිණ, එය නාමකායෙන් ස්පර්ශ කර වාසය කරයි. මෙලෙසින් භාග්‍යවතුන් වහන්සේ විසින් පර්යායෙන් (කාලීන ලෙසින්) කායසක්ඛි පුද්ගලයා හඳුන්වා ඇත. (Here, friend, secluded from

sensual pleasures … a bhikkhu enters and dwells in the first jhāna …fourth jhāna… He dwells having contacted that base with the body in whatever way [it is attained].To this extent the Blessed One has spoken of a body witness in a provisional sense) **2) සිව් අරූපසමාපත්ති ලැබූ පුද්ගලයෝ:** මේ සසුනේ මහණ: ආකාසාන ඤ්චායතන ... විඤ්ඤාණඤ්චායතනය ...ආකිඤ්චඤ්ඤායතනය... නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනය යන අරූප සමාපත්තියට පැමිණ, එය නාමකායෙන් ස්පර්ශ කර වාසය කරයි. මෙලෙසින් භාග්‍යවතුන් වහන්සේ විසින් පර්යායෙන් (කාලීන ලෙසින්) කායසක්ඛි පුද්ගලයා හඳුන්වා ඇත. **සටහන**: පර්යායෙන් (කාලීන ලෙසින්) කායසක්ඛි පුද්ගලයා හඳුන්වා ඇත්තේ, ඔහු එතෙක් අරහත්වයට නොපැමිණි නිසාය. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (5) : 9 නිපාත: 9.1.5.2 කායසක්ඛි සූත්‍රය, පි. 557, EAN:9: 43.2 Body Witness, p. 484.

▲ **කාය සංඛාර** -bodily formations : කාය සංඛාර යනු ත්‍රිවිධ සංඛාර (කාය වචී මනෝ) වලින් එකකි; කයෙන් කරන කටයුතු නිසා ඇතිවන කුසල හෝ අකුසල චේතනාය. **බලන්න**: සංඛාර.

▲ **කාය සංඛාර පස්සද්දිය:** පාලි: **පස්සඳ්ධකායසඞ්ඛාරො**-tranquilization of bodily activity : සිව්වෙනි ජාන සමාපත්තිය ලබා කය සංසුන්වීම, කාය සංඛාර පස්සද්දිය ලෙසින් පෙන්වා ඇත. එම තත්වය ලබන ආරියෝ,ආරිය වාසස්ථාන හිමි කරගනී.**බලන්න**:ආරියවාසස්ථාන

▼ **සුඛ හා දුක් වේදනා පහකර**, සොම්නස හා දොම්නස නොමැතිව, දුකනැති, සුඛ නැති, උපේක්ඛාවෙන් පිරිසුදුවූ සිත ඇති, සිව්වෙනි ජානය ඇතිව සිටීම කාය සංඛාර පස්සදිය යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: **"කථඤ්ච භික්ඛවෙ, භික්ඛු පස්සඳ්ධකායසඞ්ඛාරො හොති: ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු සුඛස්ස ච පහානා දුක්ඛස්ස ච පහානා පුබ්බෙව සොමනස්ස දොමනස්සානං අත්ථඞ්ගමා අදුක්ඛමසුඛං උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධිං චතුත්ථඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති. එවං ඛො භික්ඛවෙ, භික්ඛු පස්සඳ්ධකායසඞ්ඛාරො හොති"** (Here, with the abandoning of pleasure and pain, and with the previous passing away of joy and dejection, a bhikkhu enters and dwells in the fourth jhāna, neither painful nor pleasant, which has purification of mindfulness by equanimity. It is in this way that a bhikkhu has tranquilized bodily activity). **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.1.2.9 පඨමාරියවාස සූත්‍රය, 10.1.2.10 හා දෙවෙනි අරියවාස සූත්‍රය, පි.82-84, EAN:10:19.9 & 20.10 Abodes of the Noble Ones, p. 498-499.

▲ **කාය සංවරය**- Restrain of bodily activities: කාය සංවරය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කය පදනම් කරගෙන කරන ක්‍රියා-කටයුතු යහපත් ලෙසින් කිරීමය. ආධ්‍යාත්මික මාර්ගය දියුණු කරගැනීමට උපකාරීවේ. **බලන්න**: ඉන්ද්‍රිය සංවර, තුන්දොර.

▲ **කාය සුචරිතක්‍රියා හා කාය දුශ්චරිත ක්‍රියා**- Bodily Good conduct & Miscondut: කාය සුචරිතක්‍රියා: කය ඇසුරුකොට කරන යහපත් කුසල ක්‍රියාය. කාය දුශ්චරිතක්‍රියා: කය ඇසුරුකොට කරන අයහපත් අකුසල ක්‍රියාය. **විස්තර පිණිස බලන්න**: සුචරිතක්‍රියා හා දුශ්චරිත ක්‍රියා.

▲ **කායානුපස්සනාව**- Kayanupassana: කායානුපස්සනාව යනු කය පිලිබඳව සිහිය පවත්වා ගැනීමය, අනුසති භාවනාවකි. සතර සතිපට්ඨාන

සූත්‍රයේ මේ ගැන විස්තර දක්වා ඇත. **බලන්න:** භාවනා, ඉරියාපථ.
▲ **කයේ ගිලන්බව-** affliction of the body: බුදුන් වහන්සේ කය පිළිබඳව මෙසේ වදාළහ: " මේ කය ලෙඩදුක් සහිතය, සියුම් සිවියකින් වැසි ඇති නිසා බිත්තරයක් මෙන් දුබලය- වහා බිඳීයන සුළුය. එවැනි කයක් ඇතිවිට, තම කය නිරෝගී යයි මොහොතකට හෝ කෙනෙක් සිතන්නේනම් එය අනුවණ කමකි. එමනිසා, නුවණැති පුද්ගලයා මෙසේ හික්මිය යුතුය: ' **මගේ කය ගිලන්වුවද, මම මගේ සිත ගිලන් නොකර ගනිමි'** ". **" ...ආතුරෝ භයං ගහපති කායො, අණ්ඩභූතො පරියොනද්ධො ... ඉමං කායං පරිහරන්තො මුහුත්තම්පි ආරොග්‍යං පටිජානෙය්‍ය කීමඤ්ඤත්‍ර බාලය්‍යා. තස්මාතිහ තෙ ගහපති, එවං සික්ඛිතබ්බං: ආතුරකායස්ස මෙ සතො චිත්තං අනාතුරං භවිස්සතිති" සටහන්:** * බුදුන් වහන්සේ මේ අවවාදය වදාළේ නකුලපිතා උපාසකටය. ** කය ගිලන්වුවත් සිත ගිලන් නොකරගන්නා විධිය පිණිස **බලන්න**: සිත ගිලන් නොකරගැනීම. ** නකුලපිතා උපසක, බුදුන් වහන්සේගේ අග්‍රතම උපාසකයෙකි. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (3): ඛන්ධ සංයුත්ත: 1.1.1.1. නකුල පිතු සූත්‍රය, පි 30, ESN:22: Khandasamyutta: 1.1 nakulapita, p. 1007.
▲**කයේ ස්වභාවය-** Nature of the body: කය යානයක් වැනිය: සක් 4 ක් ඇත, දොරවල් 9 කි, අශුචියෙන් පිරිඇත, ලෝභයෙන් යුක්තය, මඩ වලක උපත ලබා ඇත, එවන් කයකින් මිදෙන්නේ කෙසේද? යයි දෙවියෙක්, බුදුන් වහන්සේ විමසුහ. බුදුන්වන්සේ මෙසේ වදාළහ: **" ශරීරයානයේ රැහැන හා වරපට ගලවා, ලාමක ආසාව හා ලෝභය සිඳ දමා, තණ්හාව සහමුලින්ම උදුරාදැමීමෙන්, කයෙන් නිදහස්විය හැකිවේ". සටහන:** * අටුවාවට අනුව **සක් 4** යනු කය හැසිරෙන ආකාර 4: ඇවිදීම, සිටගැනීම, හිඳගැනීම හා ඇලවීසිටීම. **නව දොර**: කයේ වැගිරීම් ඇති දොරටු 9 -ඇස් 2, කන් 2, නාස්පුඩු 2, කට, ලිංගය, මල මාර්ගය, **අශුචි**: 32ක්වූ කාය කොටස්, **මඩවල**: ගර්භාසය, ලෝභයෙන් බැඳී ඇත යනු තණ්හාවෙන් කය බැඳගැනීමය. ** **රැහැන**: වෛරය, **වරපට**: ඉතිරි කෙළෙස්ය, පාපික- **ලාමක ආසාව**: නැතිගුණ පෙන්වීමට ඇති ආසාව, **ලෝභය:** අවිජ්ජාව පදනම් කරගත් තද ආසාවය .**බලන්න:** ESN: notes 55 & 56, p. 509. **බලන්න**: යානය උපමාව-උපග්‍රන්ථය 5. **සටහන:** බු.නි:සුත්තනිපාත: උරගවග්ග:1-11 විජය සූත්‍රය, පි.80 දී කය පිළිබඳ මේ සමාන විස්තරයක් දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (1): දේවතාසංයුත්ත: 1.3.9 චතුචක්ක සූත්‍රය, පි. 56, ESN: 1: Devatasamyutta: 29.9 Four Wheels, p. 91.
▲ **කායික ශක්තිය**-Body energy: කය යහපත් ලෙසින් පවත්වා ගැනීමෙන් කායික ශක්තිය ඇතිවේ. මෙය ආධ්‍යාත්මික මග වඩාගැනීමට උපකාරී කරුණකි. **බලන්න**:ශක්තිය.
▲ **කායික සුඛ-**Bodily joy: කායික සුඛ ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කය නිසා ලබන සුවයය, මෙය හීනය, පහත්ය, මානසික සුඛය අග්‍රය. **බලන්න:**සුඛය.
▲ **ක්‍රියාවාදය හා අක්‍රියාවාදය:** පාලි: **කිරියවාදී, අකිරියවාදී**-doctrine of deeds & doctrine of non-doing.: ක්‍රියාවාදයය හා අක්‍රියවාදයය, බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි කාලයේ පැවති මතයකි, දිට්ඨියකි. එක් සමයක, බමුණෙක් බුදුන් වහන්සේ ගෙන්, උන්වහන්සේගේ වාදය (පිළිගැනීම) කුමක්ද ? යයි විමසුහ. ඒ අවස්ථාවේ බුදුන් වහන්සේ වදාළේ: "මම ක්‍රියාවාදය හා අක්‍රියාවාදය පිලිගනිමි': **" කිරියාවාදී චාහං බ්‍රාහ්මණ**

අකිරියාවාදී වාති" (I assert a doctrine of deeds and a doctrine of non-doing). **ධර්මයට අනුව ක්‍රියාවාදය** යනු: කයෙන්, වචනයෙන් හා සිතින් කරන යහපත් ක්‍රියා, විවිධවූ කුසල ක්‍රියා කිරීමය. **ධර්මයට අනුව අක්‍රියාවාදය** යනු: කයෙන්, වචනයෙන් හා සිතින් අයහපත් ක්‍රියා නොකිරීම, විවිධවූ අකුසල ක්‍රියා නොකිරීමය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: 2.1.4.3 සූත්‍රය, පි. 160, EAN: 2: 34.3 Sutta, p.61.

කර

▲ **කිර්තිය-** Fame කිර්තිය-යසස, අටලෝදහමකි. ලෝකයා අනුමත කිරීම නිසා කෙනෙක්ගේ කිර්තිය පැතිරේ. එහෙත්, අටලෝදහම අනුව එය වෙනස්වේ. කිර්තිය අයහපත් ලෙසින් ගැනීමෙන් සංඝයා, මාර්ගයට අනතුරු ඇතිකර ගනී. **බලන්න**: ලාභ සත්කාර.

▲ **කර්මන්‍යසිත** -wieldy mind : ජාන අවස්ථාවන්හිදී සිත පිවිතුරුව මුදුබවට පත්වීම නිසා සිත කර්මන්‍යබවට පත්වේ. එනම්, යෝගියාට කැමති පරිදි සිත හික්මවා ගැනීමට හැකිවීමය. එසේ සිත කර්මන්‍යවූ විට ත්‍රිවිධ ඥාණ-තෙවිජ්ජා ලබාගැනීමට සිත මෙහෙයවූ බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: වෙරඤ්ජසූත්‍රය, සිව්ජාන, සමාධිය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 1 නිපාත: අකර්මන්‍ය වග්ග:සූත්‍ර, පි. 48, EAN: 1: III Unwieldy: 21.1 Sutta, p. 37.

▲ **කරුණාව:** පාලි: **කරුණා-** Compassion: කරුණාව (දයාව) යනු සියලු ලෝක සත්ත්වයන් ගේ දුක පිළිබඳව සිතේ ඇති අනුකම්පාවය-සහකම්පනය. කරුණාවෙන් ජීවත්වීමෙන්, හිංසාකාරී සිතුවිලි ඇති නොවේ. එම ගුණය ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පිණිස අවශ්‍යම සාධකයක් වේ. කරුණාව, බ්‍රහ්මවිහාර වලින් එකකි, භාවනා අරමුණකි. බුදුන් වහන්සේ "**මහා කාරුණිකයන් වහන්සේ**" ලෙසින් හඳුන්වන්නේ, සියලු ලෝක සත්ත්වයා කෙරහි උන්වහන්සේ තුල ඇති අසීමිත දයාව නිසාය, එය බුදුවරුන්ට පමණක් ඇති විශේෂ ගුණයකි. **බලන්න**: බ්‍රහ්මවිහාර. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ**: පි. 245: "**කරුණා**: දයාව, අනුන්ගේ දුකෙහි හිත කම්පාවීම". **B.D**: p. 80: "**Karuṇā**: Compassion is one of the 4 sublime abodes- brahma-vihāra"

▼ **විහිංසාවෙන්** (අනුන්ට හිංසා කිරීම) මිදීමට කරුණාව වඩා ගත යුතුවේ. **බලන්න**: සල්ලේඛ පරියාය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4): 6 නිපාතය: 6.1.2.3 නිස්සාරණිය සූත්‍රය, පි. 40, EAN:6: 13.3 Escape, p. 321.

▲ **කරුණා චේතෝ විමුක්තිය:** පාලි: **කරුණා චෙතොවිමුත්ති-** liberation of the mind by compassion : කරුණා චේතෝ විමුක්තිය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කරුණා භාවනාව වර්ධනය කර ගැනීමෙන් සිත විහිංසාවෙන් (හිංසා කිරීමෙන්) මුදවා ගැනීමය. මේ විමුක්තිය කරුණා නිස්සාරණිය ධාතුව ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: බ්‍රහ්ම විහාර, නිස්සාරණිය ධාතු. **සටහන:** විස්තර පිණිස **බලන්න:** සිංහල විසුද්ධි මාර්ගය, 3 පරිච්ඡේදය.

▲ **කුරු ජනපදය**-Kuru janapadaya: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ උතුරු භාරතයේ පිහිටි සාරවත් ප්‍රදේශය මෙ නමින් හඳුන්වා ඇත. සතර සති පට්ඨාන සූත්‍රය දේශනා කළේ මෙහිදීය. මාගන්දිය, රට්ඨපාල ආදී බුදුන් වහන්සේගේ ශ්‍රාවක සංඝයා ගෙ උත්පත්ති භූමිය මෙ ජනපදයය. බුදුන් වහන්සේ කුරු ජනපදයේ චාරිකාවක යෙදන අවස්ථාවේ මාගන්දිය බ්‍රාහ්මණ හා බ්‍රාහ්මණිය, එතුමන් හමුව, බුදුන් සරණ ගිය උපාසකයන්විය. **බලන්න:** සති පට්ඨාන සූත්‍රය, උපග්‍රන්ථය:1,3.

▲ **කුරරඝරවැසිකාලි උපාසිකා-**Kuraraghara Kali upasika:**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය: 3

▲ **කොරක්ඛත්තිය නිරුවත් තවුසා-**Korakkhathtiya naked ascetic බලුව්‍රතය-බල්ලෙක් ලෙසින් වාසය කල මේ තවුසා, මියයෑමෙන් පසු කාලකඤ්ජ නම් අසුර නිකායේ උපත ලැබූබව මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (3): පාථික සූත්‍රය, 8 ඡෙදය, පි. 26 , EDN: 24 Pāṭika Sutta, section 1.7, p. 287.

කල

▲**කල්‍යාන කථා-** Kalyana speech: කල්‍යාන කථා, යහපත් මිත්‍රශීලි, අන්‍යයන්ට ප්‍රිය ඇතිකර කථාය. බුදුන් වහන්සේගේ සසුනේ, සෝණකුටිකන්න තෙරුන් කලනබස් තෙපලන භික්ෂූන් අතර අග්‍රවූහ. **බලන්න:**උපග්‍රන්ථය: 1

▲**කල්‍යාන කම්ම-** Kalyana kamma: මෙ කම්ම ඇතිවීමට බලපාන කරුණු: අලෝභය, අදෝෂය , අමෝහය යෝනිසෝමනසිකාරය, සති සම්ප්‍රජන්‍යය.**බලන්න**: කම්ම විවිධාකාරය.

▲**කල්‍යාණධර්මය-** Kalyana Dhamma : කල්‍යාණධර්මය නම් දස කුසලයය, සම්මාදිට්ඨිය... සම්මා විමුක්තිය ඇතුළු දස අංග -නිවැරදි මග අනුගමනය කිරීමය. කල්‍යාණධම්මතරයා නම් තමන් නිවරදි ධර්ම කරමින් අනුන්ටද ඒවා කිරීමට අනුබල දෙන පුද්ගලයාය.**බලන්න:** දසකුසලය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: කල්‍යාණධර්ම සූත්‍ර 2කි, පි.448.

▼**කල්‍යාණධර්මය** ඇති භික්ෂුව ගැන බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: "කල්‍යාණධර්මය (කලණ දහම්) ඇති මහණ කෙබඳු වේද? ...හෙතෙම, බෝධිපාක්ෂික ධර්මයන් පිලිබඳ භාවනායෝගීව වාසය කරයි... ආර්යමාර්ග ඥානයට පමුණුවන බෝධි බෝධිපාක්ෂික ධර්මයන් වඩනලද, රාග ආදී කෙළෙස් රහිතවූ ඔහුට කල්‍යාණධර්මය ඇත..." **සටහන**: මෙයින් දක්වා ඇත්තේ රහතන්වහන්සේය. **මූලාශ්‍ර**:බු.නි: ඉතිවුත්තකපාලිය: 3.5.8 කල්‍යාණශිල සූත්‍රය, පි. 478.

▲**කල්‍යාණප්‍ර ඥාව-** Good wisdom : කල්‍යාණප්‍රඥාව- උතුම් ප්‍රඥාවය, රහතන්වහන්සේ සතු ප්‍රඥාවය. බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: "කල්‍යාණප්‍රඥාව ඇත්තේ කෙබඳු වේද? ... මහණ තෙමේ ආසවයන් ක්ෂය කිරීමෙන් ආසව රහිත වූ ඵලසමාධියත්, ඵලප්‍රඥාවත් මේ අත්බවෙහිම, විශිෂ්ඨ ඥානයෙන් දැන ප්‍රත්‍යක්ෂ කොට වාසය කරයි... ඔහු මේ අත්බවයේදීම දුකනැතිකිරීම මැනවින් දනී, ආසව රහිතවූ ඔහුට කල්‍යාණප්‍රඥාව ඇත". **මූලාශ්‍ර**:බු.නි: ඉතිවුත්තකපාලිය: 3.5.8 කල්‍යාණශිල සූත්‍රය, පි. 478.

▲**කල්‍යාණ මිත්‍ර සේවනය**: පාලි: **කල්‍යාණමිත්තො-** good friendship ධර්ම යට අනුව කල්‍යාණ මිත්‍රයා- කලනමිතුරු යනු ධර්මානුකූල ජීවිතයක් ගත කරන යහපත් පුද්ගලයා ය. ඔහු තමන් සමග සිටින සෙසු අය, ධර්ම මාර්ගයේ ගමන් කරවීමට උනන්දු කරයි, උපකාර කරයි. සත්පුරුෂයන් ලෙසින්ද ඔවුන් හඳුන්වයි. එවැනි කල්‍යාණ මිත්‍රයන් සේවනය කිරීම යහපත්වේ. **සටහන්**: * විස්තර පිණිස **බලන්න:** අංගු.නි:1 නිපාත: කල්‍යානමිත්‍රවග්ග. ** කල්‍යාන මිත්‍රයන් ලබා ගැනීම ලෝකයේ දුර්ලභ ධර්මයකි. දෙපිටකාට්ටුබව- ඍජු නැතිබව කලන මිතුරන්

ලබාගැනීමට බාධාවකි. **බලන්න**: ඉෂ්ඨධම්ම. ** කලනමිතුරු සේවනය නිසා අයහපත් ගුණ නැතිකර ගත හැකිවේ. **බලන්න**: අවදඤ්ඤුතාවය. ** සේඛ පුහුණුව සාර්ථක කරගැනීමට කලනමිතුරන් සිටීම උපකාරයකි. **බලන්න:** සේඛ. ආරියඅටමග දියුණු කරගැනීමට කලන මිතුරු සේවනය අවශ්‍යතාවයකි. **බලන්න:**ආරියඅටමග. ** අශ්‍රද්ධාව පහකරගැනීමට කලනමිතුරු සේවනය උපකාරිවේ. **බලන්න:** අශ්‍රද්ධාව **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (6) 10 නිපාත:10.2.8.3 ඉෂ්ඨධම්ම සූත්‍රය, පි.270,EAN:10: 73.3 Wished for, p.522.

▼ **කලණ මිතුරු සේවනය නිසා ධර්ම මාර්ගය වැඩේ**: කලණ මිත්‍රයන් සේවනය කිරීම නිසා කෙනකුට තෙරුවන් පිලිබඳ ඇති අශ්‍රද්ධාව, ත්‍යාගශීලි නැති බව (අවදඤ්ඤුතාවය un-charitableness) හා කුසිතබව- අලසකම පහකරගත හැකිය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.2.3.6 තයෝධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN:10: Tens,76-6.Incapable, p. 524.

▼ **කලණ මිතුරු සේවනය නිසා සද්ධර්මය ඇසීමට හැකිවේ**: යම් කෙනකුට සද්ධර්මය ඇසීමට ඉඩ ලැබෙන්නේ, ධර්මය අනුගමනය කරණ යහපත් මිතුරන් ඇති විටය. අවිජ්ජාව නැතිවී විජ්ජාව ඇතිවීමට, ආධ්‍යාත්මික මග සාර්ථක කර ගැනීමට කලණ මිතරු සේවනය මූලිකවේ. **"...ඉති ඛො භික්ඛවෙ සප්පුරිසංසෙවො පරිපූරො සදධම්ම සවනං පරිපූරෙති"**. කලණ මිතුරු සේවනය- සත්පුරුෂ ආශ්‍රය නිසා සද්ධර්මය ශ්‍රවනය පෝෂණය වේ. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: යමක වග්ග: 10.2.2.1 අවිද්‍යා සූත්‍රය, පි.232, EAN:10: II Pairs: 61.1.Ignorance, p. 517.

▼ **කලන මිතුරු සේවනය** ආධ්‍යාත්මික මාර්ගයට විශේෂත්වයක් ගෙන දෙන ධර්මයකි: **බලන්න:** විශේෂභාගිය ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:**දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▼ **මුළු බඹසර ජීවිතය ගෙනයාමට කලණ මිතුරු සේවනය අවශ්‍යමය** එක්සමයක, ආනන්ද තෙරුන් විසින්, කලණ මිතුරු සේවනය බඹසර ජීවිතයේ හරි අඩක්ය යි පැවසූ විට බුදුන් වහන්සේ වදාළේ, එසේ නො පැවසිය යුතුබවය. කලණ මිතුරු සේවනය- මුළු බඹසර ජීවිතයම පිණිස පවතින බවය: **"...මා හෙවං ආනන්ද...සකලමෙව හිදං ආනන්ද, බ්‍රහ්මචරියං යදිදං කල්‍යාණමිත්තතා කල්‍යාණසහායතා කල්‍යාණසම්පවඩකතා..."** (...Not so, Ānanda! This is the entire holy life, Ānanda, that is, good friendship, good companionship, good comradeship...) බුදුන් වහන්සේ මෙසේද වදාළහ: "...ආනන්ද, කලණ මිත්‍රවූ මා කරා පැමිණිමෙන් උපත... ජරාව... මරණය... ශෝකය ... පරිදේවය...දුක් දොම්නස් ස්වභාව කොට ඇති සත්ත්වයෝ ...ඒවායින් මිදේ" ඒ අනුව කලණ මිතුරු සේවනය මුළු මග බඹසර ජීවිතය වේ. **සටහන:** සංයු. නි.(5-1) මග්ගසංයුත්ත:සාරිපුත්‍ර සූත්‍රයේ දී සැරියුත් මහා තෙරුන් විසින්: මුළු බඹසර ජීවිතය පිණිස කලණ මිතුරු සේවනය අවශ්‍යබව පැවසූ විට බුදුන් වහන්සේ එම ප්‍රකාශය අනුමත කර ඇත. **බලන්න**: බ්‍රහ්මචරියාව. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත: 1.1.2 උපඩ්ඩ සූත්‍රය හා 1.1.3 සාරිපුත්‍ර සූත්‍රය, පි.32, ESN: 45: Magga samyutta: 2.2 Half the Holy life, p. 1604 & 3.3 Sariputta, p. 1604.

▼ **ස්වාක්ඛාත ධර්මය කලණ මිත්‍රයන් පිණිසය**: බුදුන් වහන්සේ යහපත් ලෙසින් වදාළ ධර්මය, කලණ මිතුරන් ඇති අයටය, පවිටු මිතුරන් ඇති අයට නොවේ යයි පසේනදී කොසොල් රජතුමා ගේ ප්‍රකාශය අනුමත කළ බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: **"මහරජ, මා විසින් වදාළ ධර්මය ස්වාක්ඛාතය. එය කලණ මිතුරන්, යහළුවන් ඇති අයටය, කලණයන් කෙරහි නැමුණු අයටය. පවිටු මිතුරන් සේවනය කරන අයට නොවේ"** **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1):සගාථවග්ග: කෝසලසංයුත්ත, 3.2.8 කල්‍යාණ මිත්‍ර සූත්‍රය, පි.186, ESN: 3: Kosalasmayutta: 18.8 Diligence -2, p. 242.
▼ **බුදුන් වහන්සේ** කල්‍යාන මිත්‍ර සේවනය පිළිබඳව යහපත් ලෙසින් වදාරා ඇත. ඒ ධර්මය සංඝයා එක්ව, ධර්මයේ චිරස්ථිතිය පිණිස සජ්ජායනා කිරීම සුදුසු යයි සැරියුත් මහා තෙරුන් සංඝයාට උපදෙස් දී ඇත. **මූලාශ්‍ර**: දිඝ.නි: (3):10 සංගිති සූත්‍රය, පි. 372, 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together, p. 362 & Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▲**කල්‍යාණශීලය-** Good virtue: කල්‍යාණ ශීලය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ රහතන්වහන්සේ සතු උතුම් පිරිසිදු ශීලයටය. බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: " කෙසේ නම් මහණ කල්‍යාණශීලය (කලණ සිල්) ඇත්තේවේද? ...හෙතෙම සිල්වත් වූයේ, ප්‍රාතිමොක්ෂසංවරයෙන් යුක්තව වාසය කරයි, ආචාරයෙන් හා ගොචරයෙන් යුක්තව අනුප්‍රමාණ වූ ද වරදෙහි භය දක්නා සුලූය, ශික්ෂාපදයන්හි මනාකොට සමාදන්ව හික්මී වාසය කරයි...ඔහුට කයින් හෝ වචනයෙන් හෝ මනසින් වන අකුශලයක් නැත, හිරිඔතප්ප ඇත, ඔහු ඒකාන්තයෙන්ම කලණ සිල් ඇත්තේය...". **බලන්න**: ශීලසම්පන්න. **මූලාශ්‍ර**:බු.නි: ඉතිවුත්තකපාලිය: 3.5.8 කල්‍යාණශීල සූත්‍රය, පි. 478.

▲ **කලය-** the pot: පුද්ගලයන් දහම අසන ආකාරයේ විවිධ බව පෙන්වීම ට කලය උපමා කරගෙන ඇත. 1) අවකුජ්ජ පඤ්ඤා-යටිකුරු ප්‍රඥාව Inverted wisdom ඇති අය දහම ඇසුවද, කරුණු සිතේ නො පිහිටයි. එය හරියට කලයකට වතුර පුරවා, එය මුණින් නමා හිස්කරන ලෙසය. 2) විපුල ප්‍රඥාව ඇති අය -පුථුපඤ්ඤා- wide wisdom: යහපත් ධර්මය මැනවින් අවබෝධ කරගනි**.** උඩුකුරුව තැබූ කලයකට දැමූ වතුර එහි රඳා පවතින ලෙස ඔවුන් ඇසූ දහම මැනවින් සිතේ රැඳී සිටි.බලන්න: කල උපමා-උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (1): 3 නිපාත: 3.1.3.10 සූත්‍රය, පි. 277, EAN: 3: 30.10 sutta, p. 88.
▲**කලහ විවාද-** Disputes & Debates: තම මතය පමණක් ඇතිව සෙසු අයගේ මත ඉවතට දැමීම කලහ විවාද ඇතිවීමට හේතුවේ. කැමති අකමැති දේ ගැන විතර්ක කිරීම කලහ විවාද වලට හේතුවන බව ම.නි. මධුපිණ්ඩික සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත.
▼ **කලහ විවාද** ප්‍රිය වස්තුන් නිසා උපදී, මසුරුකම නිසා ඇතිවේ, කේලාම්කිම- පිසුනුබස් නිසා ඇතිවේ. **මූලාශ්‍ර:** බු.නි: සුත්තනිපාත: අට්ඨකවග්ග**:** 4-11 කලහවිවාද සූත්‍රය, පි.292.
▼**ලෝක සත්ත්වයෝ** අසමගියෙන්- විවාද කරමින් ජීවත්වීමට හේතු මසුරුබව හා ඉරිසියාව යයි මේ සූත්‍ර යේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: දීඝ.නි: (2): සක්කපඤ්හ සූත්‍රය- ඡෙදය 12, පි. 430, EDN: 21: Sakkapanha Sutta- Sakka's questions, section 2.1 , p. 241.
▼ **කලහයට පෙර,** විවාද ඇතිවේ. සියලු දෙනා එකිනෙකා හා විවාද කර,

අනතුරුව කලහ, සංඛ කරගන්නා ආකාරය මෙහිදී විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: බු.නි: මහානිද්දේසපාලි: කලහවිවාද සුත්ත නිද්දේස:පි. 369.

▲ **කලිඬග**-Block of wood: කලිඬග- දැව කොටයක්-ශක්තිමත් ලි කොටයක් උපමා කරගනිමින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ සංඝයාගේ වීරිය ය. බුදුන් වහන්සේ වැඩවසන සමයේ සංඝයා, දැව කොටයක් මෙන් සවිමත්ව ප්‍රධන් වීරිය කිරීම නිසා, මාරයාහට ඔවුන් තම වසඟයට ගැනීමට නොහැකිය. එහෙත්, අනාගතයේ, සංඝයා ගේ ප්‍රධන් වීරිය අඩුය, ඔවුන් හිරු උදාවනතෙක් සයනය කරයි. එවිට, මාරයාහට පහසුවෙන් ඔවුන් වසඟ කරගත හැකිවේ. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5. **සටහන**: සවිමත් දැව කොටයක සිදුරු නැත. එලෙස සවිමත් ලෙසින් සිටීම නම් ප්‍රධන් වීරිය ඇතිව මාර්ගය වඩා ගැනීමය. එම උපමාව යොදාගනිමින් බුදුන් වහන්සේ ලිච්ඡවි රාජකුමාරයන් ගේ පරිහාණිය පෙන්වා ඇත. ඔවුන්, වීරිය ඇතිව කටයුතු කරනතෙක්, අජාසත් රජුට ලිච්ඡවි රාජකුමාරයන් පැරදිය නොහැකිය. එහෙත්, ඔවුන්, අලසව කටයුතුකරනවිට ඔවුන්ගේ පරිහානිය සිදුවේ. මේ පිලිබඳ විස්තර, මහා පරිනිර්වාණ සූත්‍රයේ දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:**සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග :ඔපම්මසංයුත්ත:8.1.8 කලිඬගරූප සූත්‍රය,පි.436, ESN:20: Opammasamyutta: 8 Blocks of wood, p.915.

▲ **කාලකඤ්ජ අසුර නිකාය**- Kalakanna Asura: යළිඋපත ලබන දුගතියකි. **බලන්න**: අසුර.

▲ **කාලදාන**- Timely gifts: කාලදාන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සුදුසු කාලයේදි දන්දීමය. බුදුන් වහන්සේ කාලදාන 5 ක් පෙන්වා ඇත: 1) ආගන්තුකයෙකුට දීම 2) ගමනක් යෑමට පිටත්වෙන කෙනෙකුට දීම 3) රෝගියෙකුට දීම 4) සාගත කාලයේදී දීම 5) තමන්ගේ වතු පිටි වලින් ලැබුන අලුත් අස්වැන්න ශිල්වත් උතුමන්ට පිරිනැමීම. මසුරුබව නැති කරගෙන, නුවණැති මිනිසුන් දෙන එවැනි දානයන්හි ඵල, මෙලොව හා පරලොව සැප පිණිස වේ. පහන්සිතින් ආරිය උතුමන්ට දෙන දානය බොහෝ පින් සහිතවේ. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (3):5 නිපාත: 5.1.4.6 කාලදාන සූත්‍රය,පි.84,EAN:5: 36.6 Timely, p. 249.

▲ **කාලය**- Time: කාලය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මයේ නිරත වීමට අවස්ථාව ලැබීමය. **බලන්න**: අක්ෂණය හා ක්ෂණය.

▲ **කාලපරියන්ත සීලය**-Kalapariyantha sila: පොහෝදිනයේ රකින අටසිල් මෙන් කාලසීමාවක් ඇතිව රකින සීලය මින් අදහස්වේ. **බලන්න:** ශිලය. **සටහන**: විස්තර පිණිස බලන්න**:** විසුද්ධිමාර්ගය, පරිච්ඡේදය1.

▲ **කාල සීමා**- Time periods: කාල සීමා යනු අතීත, අනාගත හා වර්තමාන කාලයන්ය. **බලන්න**: අද්ධව

▲ **කල්පවිනාශය හා කල්ප ඇතිවීම**- Dissolving of an eon & Evolving of an eon: කල්පය යනු ලෝක ඇතිවී නැතිවී යන, මැනීමට නොහැකි දීර්ඝ කාලපරිච්ඡේදයක්ය. බ්‍රහ්මලෝක දෙවිවරුන්ගේ ආයුෂ මහාකල්ප ගණන්ය. **බලන්න**: බ්‍රහ්මලෝක. **කල්ප විනාශය හා කල්ප ඇතිවීම**- Dissolving of an eon & Evolving of an eon ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ගිණිය නොහැකි, මැනිය නොහැකි කාලයක් තුල ලෝකය නැතිවී- සංකෝචන වියාම හා ඇතිවී- ප්‍රසාරණය වියාමය්. එම කාල සීමා ගිණිය නොහැකි, මැනිය නොහැකි නිසා ඒවා අසඛ්‍යෙය්‍ය

කාල (incalculable time) ලෙසින්හඳුන්වයි. **සටහන: *** අටුවාවට අනුව : කල්ප විනාශය සිදුවන්නේ ජලය, ගින්න, සුළං මගින්ය. කල්පයක් ගින්නෙන් විනාශවනවිට එම ගින්න ආභස්සර දේවලෝකය තෙක් පැතිරේ; කල්පයක් ජලයෙන් විනාශවනවිට එම ගින්න සුභකින්න දේවලෝකය තෙක් පැතිරේ; කල්පයක් සුළඟින් විනාශවනවිට එම සුළං වෙහප්ඵල දේවලෝකය තෙක් පැතිරේ. **බලන්න**: EAN: Note: 839, p. 624. ** සංසාරයේ දීර්ඝබව ගැන **බලන්න**: සංයු.නි: අනමතග්ග සංයුත්තය.

▼ **කල්පයක් තුල** සතර අසඞ්ඛ්‍යයක් ඇතිබව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: **1)** කල්පයක් නැතිවී යනවිට, එම කාලසිමාව දස දහස්ගණන් කාලයක් යයි මැනීමට නොහැකිය. **2)** කල්පයක් නැතිවීයන අවස්ථාව තුල එම කාලසිමාව දස දහස්ගණන් කාලයක් යයි මැනීමට නොහැකිය **3)** කල්පයක් ඇතිවනවිට, එම කාලසිමාව දස දහස්ගණන් කාලයක් යයි මැනීමට නොහැකිය **4)** කල්පයක් ඇතිවෙන අවස්ථාව තුල එම කාලසිමාව දස දහස්ගණන් කාලයක් යයි මැනීමට නොහැකිය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.4.1.6 අසඞ්ඛ්‍යය සූත්‍රය, පි. 298, EAN: 4: 156.6 Eon, p. 199.

▼ **කල්පයක දීර්ඝබව** බුදුන් වහන්සේ මේ උපමා වලින් පෙන්වා ඇත: **1)** යොදුනක් උස, දිග හා පළල ඇති ගල්පර්වතයක් ඇත. සෑම වසර 100ක් ගිය විට, පුද්ගලයෙක් පැමිණ ඒ පර්වතය කසිසලුවකින් පිරිමදි. එසේ සෑම සියවසක් ඇවැමෙන් ඒ මහා පර්වතය ගෙවී අවසන්වේ, එහෙත්, කල්පය අවසන් නොවෙන්නේය. ගල් පර්වත උපමාව. 2) අබඇට ගොඩ උපමාව: යොදුනක් උස, දිග හා පළල ඇති , යකඩ පවුරකින් වටවුන නුවරක් ඇත. එහි, අබ ඇට පුරවා ඇත. සෑම වසර 100ක් ගිය විට, පුද්ගලයෙක් පැමිණ ඒ නුවරින් අබ ඇටයක් ගනී, එසේ සෑම සියවසක් ඇවැමෙන් ඒ මහා අබඇට ගොඩ අවසන්වේ, එහෙත්, කල්පය අවසන් නොවෙන්නේය.**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (2):නිදානවග්ග: අනමතග්ගසංයුත්ත: 3.1.5 පර්වත සූත්‍රය හා 3.1.6 සාසප සූත්‍රය**,** පි. 302, ESN:15: Anamataggasamyutta: 5.5 The Mountain & 6.6 The Mustard seed, p. 791.

▼ **අතීත බුදුවරු** වැඩ වාසය කල කල්ප ගැන විස්තර පිණිස **බලන්න**: දීස.නි: (2): 1: **මහාපදාන සූත්‍රය,**ඡෙදය18, පි. 18, EDN: 14 Mahâpadāna Sutta: The Great Discourse on the Lineage, p. 151.

▼ **යම්කලක කල්ප (ලෝක) විනාශය** සිදුවනවිට, බොහෝ සත්ත්වයෝ ආභස්සර බඹලොව උපත ලබන බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න**: බ්‍රහ්මලෝක. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි (6) 10-නිපාත: මහා වග්ග, 10.1.3.9. ප්‍රථම කෝසල සූත්‍රය,පි. 134 , EAN-10: The Great Chapter, 29.9 Kosala-1, p. 505.

▼ **තමන්වහන්සේ** සත්වසක් මෙත්සිත වැඩීමෙන් ලැබූ පුණ්‍ය විපාක ලෙසින්, නැසියන, වැඩෙන කප් සතක් තුල මෙලොව උපතක් නොලබා බ්‍රහ්ම ලෝකවල උපත් ලැබූ බව බුදුන් වහන්සේ මේ සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4): 7 නිපාත: 7.2.1.9 මාපුඤ්ඤාභායි සූත්‍රය, පි. 432, EAN: 7: 62.9. Donot be afraid of merit, p. 391.

▲ **කොලංකොල**- Kolangkola: කොලංකොල යනු සෝතාපන්න ආරිය

පුද්ගලයා අරහත්වයට පත්වන එක් ආකාරයකි (උත්පත්ති 2-3 අතරදී) . **බලන්න**: සෝතාපන්න.
▲ **කේලාම්කීම-** Divisive speech: කේලාම්කීම - පිසුණාවාචා, පන්සිල් කඩාගැනීමකි.මෙය දස අකුසලයකි, මිථ්‍යා වාචාය. නිරයේ උපතට හේතුවේ. **බලන්න**: පිසුණාවාචා.
▲ **කුලය-**Cast: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ ඉන්දියාවේ ප්‍රධාන කුල ගෝත්‍ර 4 ක් විය. **බලන්න**:ගෝත්‍රය.
▲**කුලපති-**Leader of a clan: කුලපති ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ කුලයක- පවිලක ප්‍රධානියාය, ඔහුට ශ්‍රද්ධාව තිබේනම් ඔහුගේ කුලය ධර්මයේ දියුණුවට පත්වේ. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: සුමනාවග්ග: 5.1.4.10 මහාසාල සූත්‍රය, පි.90.
▲**කෝලිත-**Kolitha: මුගලන් මහා තෙරුන්ගේ ගිහිනම, පවිලේ නම කෝලිතය. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1
▲ **කල දරනුව-**the Potholder: කළදරනුව නිසා කලය බිමට පතිත නොවේ. එලෙස ආරියඅටමග, සිතට ආධාරයක්ය. **බලන්න:** උප ග්‍රන්ථය:5.

කළ

▲**කෙළෙහිගුණ-** Gratitude: කෙළෙහිගුණ යනු කෘතඥබවය**. බලන්න**: අකෘතඥ හා කෘතඥ.
▲ **කෙළෙස්**: පාලි: **කිලෙස-** Defilements: සිත කෙළෙසන - කිලිටි කරන, කයින්, වචනයෙන් හා සිතින් කරන අයහපත් ක්‍රියා කෙළෙස් ය. ලෝභ දෝස හා මෝහය යන අකුසල මුල් කෙළෙස් ඇතිවීමට හේතුවේ. ආධ්‍යාත්මික මග පරිපූර්ණ කර ගැනීමට සියලු කෙළෙස් දුරු කර ගතයුතුවේ. නිකෙළෙස් යනු කෙළෙස් නොමැතිබවය, සිත නිර්මල-පිරිසුදු බවය. '**නිකෙළෙස් මුණි**' යනු බුදුන් වහන්සේ හඳුන්වන පදයකි. **බලන්න**: කුසල අකුසල,සල්ලේඛ පරියාය. **සටහන්**: * දැඩිකෙළෙස්, අංගන ලෙසින් පෙන්වා ඇත, දැඩිකෙළෙස් නොමැති බව අනංගණ**ය. බලන්න**: අංගන හා අනංගණ .** ආතාපි, කෙළෙස් ප්‍රහීණය කරගැනීමට අවශ්‍ය විරියය. **බලන්න:**ආතාපි. * සිතතුල ඇති කෙළෙස් අන්තරාමල ලෙසින් පෙන්වා ඇත**. බලන්න**: අන්තරාමල. ** කෙළෙස් ඇතිවිට ආධ්‍යාත්මික මග බිඳ වැටේ: **බලන්න**: අභබ්බ. ** කෙළෙස් පහවී අරහත්වය ලැබීම ගැන **බලන්න**:අරහත්. ** කෙළෙස් සංසිඳීම උපසමය ය. **බලන්න**: උපසමය, ඉන්ද්‍රිය සම්පන්න. ** සකදාගාමී ආරියෝ යම් පමණකට කෙළෙස් බිඳ ඇත. **බලන්න:** සකදාගාමි.** කෙළෙස්, උපධි 4 න් එකකි. **බලන්න:** උපධි. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ:** පි. 253: "**කිලෙස:** කෙලෙස්, ලෝභ දෝස හා මෝහය. **කිලෙසකාම**:කෙළෙස් කාමය, වත්ථු කාමය". **B.D**: p. 86: "Kilesa: defilements are mind-defiling, unwholesome qualities…"

▼ **බුදුන් වහන්සේ** වදාළේ සිත ස්වභාවයෙන්ම පිරිසිදු- පබාසර බවය (ප්‍රභාස්වර- දීප්තිමත්- luminous). බාහිර කෙළෙස් (රාග, දෝස හා මෝහ) එම සිත කිලිටිවේ. ධර්මය නොදත් පුහුදුන් මිනිසාට කෙළෙස් ගැන අවබෝධයක් නොමැත. එමනිසා, කෙළෙස් පහකර ගැනීමට ඔහුට නොහැකිය. එහෙත්, ධර්මය දන්නා අරිය ශ්‍රාවකයා, කෙළෙස් නිසා සිත අපිරිසිදුවන බව නුවණින් අවබෝධකර, කෙළෙස් පහකර ගැනීමට

සමත්වේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 1 නිපාතය:ප්‍රභාස්වර වග්ග සූත්‍ර, පි. 58, EAN: 1: Luminous, p. 39.

▼ **බුදුන් වහන්සේ පහකරගතයුතු කෙළෙස් 44 ක් පෙන්වා ඇත. බලන්න** :සල්ලේඛ පරියාය.**මූලාශ්‍ර**: ම.නි. (1)1.1.8 සල්ලේඛ සූත්‍රය, පි. 112, EMN: 8-Effacement, p.108.

▼ **සප්ත බොජ්ඣංග** ධර්ම වැඩීමෙන්, සිත කෙළෙස් වලින් මුදා ගත හැකිවේ. එමගින්, සිත පවිත්‍රවේ, සිත පිරිසිදු වූ විට විජ්ජා විමුත්තිය ලබා ගත හැකිය.**බලන්න**: සප්ත බොජ්ඣංග ධර්ම. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්ත: 2.4.4. අනාවරණ සූත්‍රය**,** පි. 216, ESN: 46: Bojjanghangasamyutta: 34.4. Non- corruptions, p. 1768.

▼**සිත කෙළෙසන ධර්මතා: වත්ථුපම සූත්‍රයේ** සිත කෙළෙසන ධර්මතා 17ක් පෙන්වා ඇත: 1) අභිජ්ජා (තණ්හාව-Covetousness) තමාගේ වස්තුගැන ඇති තණ්හාව 2) විෂම ලෝභය (unrighteous greed) අනුන්ගේ වස්තුගැන ඇති ආශාව) 3) ව්‍යාපාදය (ill will) 4)ක්‍රෝධය (තරහ-anger) 5) වෛරය (උපනාහය-එදිරිය- අමනාපය-resentment) 6) ගුණමකුබව (මකබය- contempt) 7) අහංකාරය-පළාසය- යුගග්‍රාහය-insolence) 8) ඉරිසියාව (envy) 9) මසුරුකම (avarice) 10) මායාව (රැවටිල්ල-deceit) 11) කපටිබව (වංචාව-fraud) 12) මුරණ්ඩුබව (තදබව-ථමභය-හිතුවක්කාර-obstinacy) 13) එකටඑක කිරීම (සාරම්භය-තරභය-rivalry) 14) මානය (conceit) 15) අතිමානය- අධිමානය (arrogance) 16) මදය (මත්වී ම-අහම්මානය-vanity) 17) ප්‍රමාදය (negligence). **මූලාශ්‍ර:**ම.නි: (1):1.1.7. වත්ථුපම සූත්‍රය, පි. 102, EMN:7:Vatthūpama Sutta, p. 102.

▼**සියලු කෙලෙස් මලවලට** වඩා වැඩිම කෙලෙස් මලය අවිද්‍යාවය. අවිද්‍යාව පහකරගත් විට සිත නිමල වේ. රන්කරුවා, රිදියෙ ඇති මල ක්‍රමයෙන් ඉවත්කර ගෙන රන් බවට පත්කරගන්නා ලෙසින්, නුවණැත්තා ක්‍රම ක්‍රමයෙන් කෙළෙස් පහකර ගැනීමට දක්ෂයයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: **"...අනුපුබ්බෙන මෙධාවී - ථොක ථොකං ඛණේ ඛණේ- කම්මාරෝ රජතස්සෙව -නිද්ධමෙ මල මත්තනො"**. **මූලාශ්‍ර**: ධම්ම පදය, මල වග්ගය, 239, 243 ගාථා.

▼ **රාගය දෝසය හා මෝහය** යන කෙලෙස් මුල් ප්‍රහාණය නොකරන්නේ නම් දුක නැතිකර ගත නොහැකිය, කෙලෙස් නිමා නොවේ. එම කෙළෙස් ප්‍රහීණය කරගැනීමේ මාර්ගය නම් ආරිය අටමග සාක්ෂාත් කරගැනීමය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 3 නිපාත, ආනන්දවග්ග: 3.2.3.1 සූත්‍රය, පි. 420, EAN:3: Ananda vagga, 71.1. Channa, p. 117.

▼**කෙළෙස් ප්‍රහීණය**: කයෙන් පහකළහැකි අකුසල්, වචනයෙන් පහකළහැකි අකුසල්, කයෙන් හා වචනයෙන් නොව ප්‍රඥාවෙන් ප්‍රහිණය කළහැකි අකුසල්: **1 කයෙන් පහකලහැකි වචනයෙන් පහකළ නොහැකි කෙලෙස්**: යම් භික්ෂුවක් අතින් අයහපත් කාය කර්මයක් සිදුවී ඇත. ඒ බව දැනගත්, ඔහුගේ සබ්‍රහමචාරින්, එවැනි අයහපත් කාය කර්ම නැතිකර, යහපත් කාය කර්ම දියුණු කරගන්නා ලෙස ඔහුට අවවාද කරති. එම අවවාද පිළිගත් භික්ෂුව කාය අකුසල අත්හැර කාය කුසල ධර්ම දියණුකරගනී. **2 වචනයෙන් පහකලහැකි කයෙන් පහකළ නොහැකි කෙලෙස්**: යම් භික්ෂුවක් අතින් අයහපත් වචීකර්මයක් සිදුවී ඇත. ඒ බව දැනගත්, ඔහුගේ සබ්‍රහමචාරින්, එවැනි අයහපත් වචී කර්ම

නැතිකර, යහපත් වචී කර්ම දියුණු කරගන්නා ලෙස ඔහුට අවවාද කරති. එම අවවාද පිළිගත් භික්ෂුව වචනයෙන් සිදුවන අකුසල අත්හැර වචනයෙන් සිදුවන කුසල ධර්ම දියණුකරගනී. **3 කයෙන් හෝ වචනයෙන් පහකල නොහැකි, නිතර නුවණින් විමසමින්, ප්‍රඥාවෙන් පහකළ හැකි කෙලෙස්-මනෝකම්ම:** 1 ලෝභය-තණ්හාව 2 ද්වේශය-වෛරය 3 මෝහය- අවිජ්ජාව 4 ක්‍රෝධය-කිපීම 5 උපනාහසස-එදිරිකිරීම- hostility6 අවමන්කිරීම-ගුණමකාදැමීම-මක්ඛසස-denigration 7 අහංකාරය-පලාසය- insolence 8 මච්චරියසස-මසුරුබව-miserliness 9 පාපික ඊර්ෂ්‍යාව-ඉසසාය-evil envy 10 පාපික ආසාව-මනදොල- evil desire. මේ සියලු කෙලෙස් මැඩ ගැනීමට භික්ෂුව දක්ෂ වේනම්, කෙළෙස් වැඩීමක් නොවේ, ප්‍රහිනවීම සිදුවේ. **බලන්න**: ඊර්ෂ්‍යාව, පාපික ආසාව. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: මහා වග්ග, 10.1.3.3. කාය සූත්‍රය,පි.100, EAN: 10: The Great Chapter, 23.3. Body, p. 500.

▲ **කෙළෙස් කටු**- Keleskatu: රාගය, දෝසය හා මෝහය කෙළෙස්, කටුය, ඒවා ජානසමාපත්ති වලට බාධාකරයි. එමනිසා, කටු රහිතව වාසය කරනලෙස, බුදුන් වහන්සේ සංඝයාට අවවාද වදාළහ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6) : 10 නිපාත: 10.2.3.2 කණ්ටක සූත්‍රය,පි. 267, EAN:10: 72.2 Thorns, p. 521.

▲ **කෙළෙස් භූමි**- Kelesbhumi: තණ්හාව, අවිද්‍යාව, ලෝභය, ද්වේශය, මෝහය**,** සතර විපර්යාස - විපල්ලාස :සුභ, සුඛ, නිච්ච, අත්ත සඥා යන නව පදයෝ කෙලෙස් භූමි ය". **මූලාශ්‍රය**:ඛු.නි: නෙත්තිප්‍රකරන, පි 26.

▲ **කෙළේස පරිනිබ්බානය** - Keles Parinibbana: කෙළේස පරිනිබ්බානය සිදුවන ආකාර 4 ක් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) **මෙලොවදීම සිදුවන සසංඛාර පරිනිබ්බානය:** මේ සසුනේ මහණ කයේ අශුභය පිලිබඳ සංඥාව, ආහාරයේ පිළිකුල් සංඥාව, සියලු ලෝකයේ අනභිරත සංඥාව නුවණින් වඩා, සියලු දේ පිලිබඳ අනිත්‍ය සංඥාව ඇතිව, මරණසංඥාව වඩා ඇත. ඔහු සේඛබල පහ (ශ්‍රද්ධා බලය, හිරිබලය, ඔත්ප්ප බලය, විරියබලය හා ප්‍රඥා බලය) සහිතව වාසය කරයි. ඔහුගේ පංච ඉන්ද්‍රිය ධර්ම අධිකව ඇත, එමනිසා වෙරවඩා ඔහු මෙලොවදීම සසංඛාර පරිනිබ්බානයට පත්වේ (අරහත්වය ලබයි). 2) **කයබිඳි යාමෙන් පසු සිදුවන සසංඛාර පරිනිබ්බානය**: මේ සසුනේ මහණ කයේ අශුභය පිලිබඳ සංඥාව... මරණසංඥාව වඩා ඇත. ඔහු සේඛබල පහ සහිතව වාසය කරයි. ඔහුගේ පංච ඉන්ද්‍රිය ධර්ම අධිකව නැත. එමනිසා ඔහු වෙරවඩා, කය බිඳී යාමෙන් පසුව (මරණයෙන්) සසංඛාර පරිනිබ්බානයට පත්වේ. 3**) මෙලොවදීම සිදුවන අසසංඛාර පරිනිබ්බානය:** මේ සසුනේ මහණ සිව් ජාන සමාපත්ති ලබාගනී. ඔහු සේඛබල පහ සහිතව වාසය කරයි. ඔහුගේ පංච ඉන්ද්‍රිය ධර්ම අධිකව ඇත. එමනිසා ඔහු වෙහෙස නොවී, මේ ජීවිතයේදීම අසසංඛාර පරිනිබ්බානය ලබයි. 4) **කයබිඳි යාමෙන් පසු සිදුවන අසසංඛාර පරිනිබ්බානය**: මේ සසුනේ මහණ සිව් ජාන සමාපත්ති ලබාගනී. ඔහු සේඛබල පහ සහිතව වාසය කරයි. ඔහුගේ පංච ඉන්ද්‍රිය ධර්ම අධිකව නැත. ඔහු වෙහෙස නොවී, කය බිඳී යාමෙන් පසුව අසසංඛාර පරිනිබ්බානය ලබයි. **බලන්න**: අනාගාමී. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.4.2.9 කෙළෙස පරිනිබ්බාන සූත්‍රය, පි. 322, EAN:4: 169. 9 Through exertion, p. 203.

▲**කැළල**-Blemish: කැළල යනු අපවිත්‍ර-නරක දෙයකි. අහිරික හා අනොත්තප්පය, පුද්ගලයාට කැළැලකි. **බලන්න**: අහිරික හා

අනොත්තප්පය.

කළු

▲ **කළුකම්ම-** Dark kamma:කළුකර්ම -පාපී කර්ම අයහපත් අකුසල කර්මයන්ය.**බලන්න**:කම්ම

▲ **කළුධම්ම-** Dark Dhamma: කළුධර්ම -පාපී ධර්ම නම් අහිරිකය හා අනොත්තප්පය. **බලන්න:** අහිරිකය හා අනොත්තප්පය. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: 2.1.1.7 කණ්හ සූත්‍රය, පි.140, EAN:2 : 7.7 Dark, p. 57.

▲ **කාළුදායි තෙර-**Kaludai Thera: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

කව

▲ **කවියෝ-** Poets: කවියෝ යනු ගිපැදි සකස්කරන අයය. මෙහි කවියෝ 4 දෙනක් ගැන පෙන්වා ඇත. **සටහන**: වංගිස තෙරුන්, ධර්මය පිළිබඳව ප්‍රමෝදය දනවන කවි පද සකස් කිරීමේ අග්‍ර බව දැරූහ. **බලන්න:** උප ග්‍රන්ථය:1 **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: සුචරිතවග්ග: 4.5.3.11 කවිසූත්‍රය, පි.466.

▲ **කෙවඩ්ඩ ගහපති-** Householder Kewadda:**බලන්න:** උප ග්‍රන්ථය:3

කස

▲**කස්සක** -Farmer: කස්සක යනු ගොවියාය. මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ, බුදුන් වහන්සේ ධර්මය දේශනා කරන අවස්ථාවකදී, මාරයා කස්සක-ගොවියෙක්ගේ ස්වරූපය ගෙන බාධා කිරීමට පැමිණීමය. **බලන්න**: මාරයා. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (1): මාරසංයුත්ත:4.2.9 කස්සකසූත්‍රය, පි.236.

▼ **බුදුන් වහන්සේ ගොවියෙක් ලෙසින් දහම වැපිරීම**: තමන් වහන්සේ ගොවියක් ලෙසින් ධර්ම කෙත වපුරා ඇතයයි බුදුන් වහන්සේ මෙහි විස්තර කර ඇත: "කෙතේ වපුරන බීජ නම් ශ්‍රද්ධාවය, වැස්ස නම් තපසය, ප්‍රඥාව වියදණ්ඩ හා නගුලය, හිරිය (ලජ්ජාව) නම් රිටය, සිහිය යොත-නගුල්දත හා කෙවිටය. කාය වචී සුචරිතය ඇතිව, ආහරයේ සංවරය ඇතිව, සත්‍ය නම් අංකුසයෙන් වල් උදුරා දමමි, අරහත්වය මගේ විමුක්තියය (වියගහෙන් මිදීම). ප්‍රධන් වීරිය (නගුල ඇදගෙන යන) ගොනුන්ය, එය නොනැවතීම නිවනවෙතට ගෙනයයි. එලෙසින් ධර්ම කෙත සානලදී, වපුරන ලදී, ව අස්වැන්න අමත ඵලයය, ඒ සීසෑම සියලු දුකින් මිදීමය".**සටහන්**: * සු.නි: උරගවග්ග: 1-4 කසීභාරද්වාජ සූත්‍රය, පි.42 හි මේ සමාන විස්තරයක් ඇත. ** මේ සූත්‍රය දේශනා කර ඇත්තේ කසීභාරද්වාජ බමුණාටය. **බලන්න:** ගොවියා උපමාව: උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍රය:**සංයු.නි: (1) බ්‍රාහමණසංයුත්ත: උපාසකවග්ග: 7.2.1 කසීසූත්‍රය: පි.332.

▲**කසිණ-**kasiṇa: කසිණ ලෙසින් හඳුන්වන්නේ යම් මූල ධාතුවක් හෝ වර්ණයක් නිරූපනය කරණ දෙයකටය. භාවනාව පිණිස අරමුණු කරගත හැකි කසිණ 10ක් ඇත. එම බාහිර අරමුණක් යහපත් ලෙසින් වඩා ගැනීමෙන්- සමාධියට පත් කරගැනීමෙන් රූප හා අරූප සමාපත්ති ලබා ගත හැකිය. **බලන්න**: භාවනා, අභිභායතන. **සටහන්:** * කසිණ පිළිබඳ විස්තර පිණිස **බලන්න**: සිංහල විසුද්ධිමග, පරිච්ඡේද: 4 හා 5.. ** ආකාශ ධාතුව කසිණ භාවනා අරමුණකි. **බලන්න:** ආකාශ ධාතුව. ** ආලෝක කසිණය, ඕදාත කසිණය ලෙසින්ද දක්වා ඇත. **බලන්න**: ආලෝක කසිණය. **ශබ්දකෝෂ: B.D:** p: 80: "kasiṇa: …purely external device to produce and develop concentration of mind and attain the 4 absorptions…"

▼ **කසිණ ආයතන 10 කි**: 1) පඨවී කසිණආයතනය (earth kasiṇa) 2) ආපො කසිණආයතනය (water kasiṇa) 3) තෙජෝ කසිණආයතනය(fire kasiṇa) 4) වායො කසිණආයතනය (air kasiṇa) 5) නීල කසිණ ආයතනය (blue *kasiṇa*) 6) පීත කසිණආයතනය yellow kasiṇa 7) ලොහිත කසිණආයතනය(red kasiṇa) 8) ඔදාත කසිණආයතනය (white kasiṇa) 9) ආකාස කසිණආයතනය (space kasiṇa) 10) විඤ්ඤාණ කසිණආයතනය (consciousness kasiṇa). **සටහන**: විසුද්ධිමාර්ගය: 5 පරිච්ඡේදය: ඔදාත කසිණය, ආලෝක කසිණය ලෙසින් විස්තර කර ඇත. **බලන්න**: ආලෝක කසිණය. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.1.3.5. කසිණ සූත්‍රය,පි.112, EAN: 10: 25.5 Kasinas, p. 502.

▼ **දස කසිණ** අතුරින් විඥාන කසිණය අග්‍ර බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. එහෙත්, එම සංඥාව ඇති සත්ත්වයෝ ද අනිච්ච ස්වභාවය දරයි, විපරිනාමයට පත්වේ. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.3.9.ප්‍රථම කෝසල සූත්‍රය,පි. 134 , EAN: 10: The Great Chapter: 29.9 Kosala-1, p. 505.

▲ **කාසි කෝසල දේශය**- Kasi & Kosala country: මෙය පසේනදී කෝසල රජුගේ රාජ්‍යයය, විජිතයය. **බලන්න:** අග්‍ර දේ විනාශවීම. **සටහන**: කාසි රට-කසීරට, අනගි කසිසලු වලට ප්‍රසිද්ධයය.

▲**කුසලතා**- skills: යම් දෙයක්, කටයුත්තක් යහපත් ලෙසින් කරගැනීමට ඇති දක්ෂතාවය- නිපුන බව කුසලතාවය. **වැඩියයුතු විවිධ කුසලතා:** 1) **ආපත්ති කුසලතාවය** (Skill in knowing offences): ධර්ම විනයට අනුව සිදුවියහැකි වරද- ඇවත් පිලිබඳව ඇති නිපුණත්වය- ඇවත් දැනීම 2) **ආපත්ත්‍යයුත්ථාන කුසලතාව** (skill in rehabilitation from offences): ඇවත් වලින් නැගීසිටීම පිණිස - පුනරුත්ථාපනය පිණිස ගතයුතු ක්‍රියා මාර්ගය පිලිබඳ නිපුණතාවය. 3) **සමාපත්ති කුසලතාව** (skill in entering jhāna): ජානයන්ට ඇතුළුවීමට ඇති දක්ෂබව. 4) **සමාපත්තිවුට්ඨාන කුසලතාවය** (skill in returning from jhāna): ජානයෙන් එළියට පැමිණීමට ඇති දක්ෂබව. 5) **ධාතු කුසලතාවය (**skill in knowing the 18 elements) : 18 ක්වූ ධාතු කවරේද යයි දන්නාබව **6) මනසිකාර කුසලතාවය (**skill in paying attention to the 18 elements) ධාතු 18 පිලිබඳ සිත යෙදවීමට ඇති නිපුණතාවය. **මූලාශ්‍ර**: දිඝ.නි: (3): 10 සංගිති සූත්‍රය, පි. 374, EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together, from p. 363.

▲ **කුසල ධර්ම හා අකුසල ධර්ම:** පාලි**: කුසලා ධම්මා, අකුසලා ධම්මා** Wholesome & Unwholesome: ධර්මයේ **කුසල ධර්මය** ලෙසින් හඳුන්වන්නේ ආධ්‍යාත්මික මග වර්ධනය කිරීමට උපකාරීවන යහපත් ක්‍රියාවන්ටය, එනම් තුන්දොරින් සිදුකරන යහපත් ක්‍රියා-සදාචාරාත්මක ක්‍රියාවන්ටය. කුසල ක්‍රියා, පුණ්‍ය ක්‍රියා, යහපත් කම්ම, පින්, නිපුණ ක්‍රියා ලෙසින් ද හඳුන්වති (meritorious, good, clever, skillful actions).කෙනෙකුට අලෝභය, අදෝසය හා අමෝහය ඇතිවිට ඔහු කුසල ක්‍රියා කිරීමට උනන්දුවේ. කුසලය, සුගතියේ උපත ලැබීමට හේතුවේ. **අකුසල ධර්මය** යනු ආධ්‍යාත්මික මග අවුරන, තුන්දොරින්

කරණ අයහපත් ක්‍රියාවන්ටය, සදාචාරයට විරුද්ධ දේටය. අකුසලය: පාප ක්‍රියා, පාප කර්ම, පව්, අයහපත් - නරක ක්‍රියා ලෙසින් හඳුන්වති (bad actions, bad kamma, de-meritorious, evil actions). අකුසල් ක්‍රියා සිත කෙළසයි. අකුසලය දුගතියේ යළි උපතට හේතුවේ. **බලන්න**: ත්‍රිවිධ සුචරිතය හා ත්‍රිවිධ දුෂ්චරිතය, කෙළෙස්. **සටහන්**: සියලු කුසල, අප්‍රමාදය පිහිටකොට ඇත, අකුසලය, ප්‍රමාදය මුල් කොට ඇත. **බලන්න**: අප්‍රමාදය, ප්‍රමාදය.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1.** "**The Simile of the Cloth and the Discourse on Effacement"** by Nyanaponika Thera, BPS :Wheel 61-62, 2008. **2.“ The Roots of Good and Evil"** by Nyanaponika Thera, BPS: Wheel 251-253, 2008.

▼ **කුසල ධර්ම කුමක්ද? අකුසල ධර්ම කුමක්ද?**: **කුසල**: 1) අක්‍රෝධය 2) එදිරි නැතිබව 3) අනුන්ට අවමන් නොකිරීම 4) අහංකාරනොවීම, 5) ඉරිසියා නොවීම 6) නොමසුරුකම 7) අමායාව 8) කපටිනැතිබව 9) හිරිය 10) ඔත්තප්පය. (non-anger, non-hostility, non-denigration, non-insolence, non-envy, non-miserliness, non-deceitfulness, non-craftiness, moral shame, moral dread). **අකුසල :** 1) ක්‍රෝධය 2) එදිරිය 3) අනුන්ට අවමන් කිරීම 4) අහංකාරය, 5) ඉරිසියාව 6) මසුරුකම 7) මායාව 8) කපටිබව 9) හිරි නැතිබව 10) ඔත්තප්ප නැතිබව. **සියළු අකුසල් දහම්**- වැරදි ධර්මයය, ඒ නිසා දුක ඇතිවේ, දුක්විපාක (දුගතිය) ඇතිකරයි. **සියළු කුසල් දහම් -** නිවැරදි ධර්මවේ, එමගින් මෙලොව සැපසේ වාසය කලහැකිවේ, සැප විපාක (සුගතිය) ඇතිවේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1):2 නිපාත:17: 1 අකුසල පෙය්‍යාලය සූත්‍ර, පි.230, EAN:2: XVII, Unwholesome, p. 74.

▼ **කුසල ධර්ම** යනු සම්මා දිට්ඨිය පෙරටු කරගත්, නිවැරදිමගය. **අකුසල ධර්ම** යනු මිච්ඡා දිට්ඨිය පෙරටු කරගත්, වැරදිමගය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1); මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත: 1.3.2 අකුසලධම්ම සූත්‍රය, පි. 58, ESN: 45: Maggasamyutta: 22.2 Unwholesome states, p. 1628, අංගු.නි: (6) :10 නිපාත: 10.3.4.3 කුසල සූත්‍රය, පි. 468, EAN:10: IV: 135.2 Wholesome, p. 548.

▼ **කුසල හා අකුසල ඇතිවීමට හේතු**:සියලු කුසල ධර්මතා ඇතිවීමට මූලික කරුණු: ධර්මයේ **අප්‍රමාදවීම** හා **යෝනිසෝ මනසිකාරයෙන්** කටයුතු කිරීමය. එමගින්, සප්ත බොජ්ඣංග ධර්ම වර්ධනයවේ, නිවන ලභාවේ. **ප්‍රමාදය හා අයෝනිසෝමනසිකාරයෙන්** කටයුතුකිරීම අකුසල ධර්ම ඇතිවීමට මූලිකවේ. **මූලාශ්‍ර:**සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග: බොජ්ඣංග සංයුත්ත: 2.4.1 හා 2.4.2 කුසල සූත්‍ර, පි. 212, ESN: 46: Bojjanga samyutta: 31.1 & 32.2.Wholesome, p.1766, අංගු.නි: (6): 10 නිපාත :10.1.2.5 අප්‍රමාද සූත්‍රය, පි.68,EAN:10: 15-5 Heedfulness, p. 497.

▼**පහකලයුතු අකුසල හා වැඩිය යුතු කුසල**: බුදුන් වහන්සේ ප්‍රහාණය කළයුතු **අකුසල් 44 ක්** හා ඇතිකරගතයුතු **කුසල් 44** ක් පෙන්වා ඇත. අකුසල හැර කුසල ධර්මයේ යෙදීම මගින් බොහෝ අනුසස් ලැබේ: මේ ජීවිතයේදීම සුවපත්ව වාසය කිරීමට හැකිවීම, සුගතියක යළිඋපත ලබාගැනීමේ වාසනාව, ධර්ම මාර්ගය වර්ධනය කර නිවන සාක්ෂාත් කරගැනීමට හැකිවීම. විස්තර පිණිස **බලන්න**: සල්ලේඛ පරියාය. **මූලාශ්‍ර**:

ම.නි: (1): 1.1.8 සල්ලේඛ සූත්‍රය, පි. 112, EMN: 8. Sallekha Sutta-Effacement, p.108.

▼ **අකුසල් ප්‍රහීණය හා කුසල් ඇතිකරගැනීම**: අකුසල්, කයෙන්, වචනයෙන් හා මනසින් සිදුවේ. යහපත් කාය කර්ම (කාය සුචරිතය) මගින්, කයෙන් සිදුවන අකුසල නැතිකරගත හැකිය. යහපත් වචී කර්මමගින් (වාක් සුචරිතය), වචනයෙන් සිදුවන අකුසල නැතිකරගත හැකිය. එහෙත්, මනසින් සිදුවෙන අකුසල ප්‍රහීණය කරගත හැක්කේ නිතර නුවණින් විමසමින් ප්‍රඥාවෙන් කටයුතු කිරීමෙන් (මනෝ සුචරිතය ඇතිකර ගැනීමෙන්) යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **නුවණින් සලකා බලමින් පහකර ගතයුතු අකුසල්:** 1) තණ්හාව-ලෝභය 2) දෝසය - ව්‍යාපාදය 3) අවිජ්ජාව (මොහය) 4) ක්‍රෝධය 5) අමනාපය (උපනාහ) 6) ගුණමකුබව 7) අහංකාරය (පළාස) 8) මසුරුකම 9) පාපික/ලාමක ඊර්ෂ්‍යාව (පාපිකා ඉස්සා), 10) පාපික/ලාමක ආසාව (පාපිකා ඉච්ඡා) **බලන්න:** පාපික ඊර්ෂ්‍යාව, පාපික ආසාව. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි :(6):10 නිපාතය: 10.1.1.3 කාය සූත්‍රය, පි. 100, EAN:10: 23.3 Body, p. 500.

▼ **කුසල් හා අකුසල් පිලිබඳ බුද්ධ අනුසාසනා**: සියලු බුදුවරුන්ගේ අනුසාසනය වුවේ අකුසලය හැර කුසලය වැඩිය යුතුබවය. පව්කම්- අකුසල් හැර කුසලය වඩා සිත පිරිසිදු කරගන්න: "**සබ්බ පාපස්ස අකරණං කුසලස්ස උපසම්පදා- සචිත්ත පරියො දපනං- එතං බුද්ධානුසාසනං". මූලාශ්‍රය:** ධම්ම පදය**,** බුද්ධ වග්ග, 183නි ගාථාව.

▼ **බුදුන් වහන්සේ** මෙසේ වදාළහ: "**අකුසලය දුරුකරගන්න**, අකුසලය දුරුකර ගත හැකි නිසා මම එසේ කියමි, එය දුරු කරන්නට නොහැකි නම් මම එසේ නොකියමි. අකුසලය ප්‍රහීණය මගින් අහිතක් (විපතක්) , දුකක් ඇති වේ නම් අකුසලය දුරුකරගන්න යයි මම නොකියමි. අකුසල ප්‍රහීණය හිතබව පිණිස, සුව පිණිස වේ, එමනිසා අකුසලය දුරුකරගන්න යයි මම කියමි" (**අකුසලං භික්ඛවෙ පජහථ-** Bhikkhus, abandon the unwholesome!). "**කුසලය වඩන්න**, කුසලය දියුණුකර ගත හැකි නිසා මම එසේ කියමි, එය දියුණු කරන්නට නොහැකි නම් මම එසේ නොකියමි. කුසලය වැඩීමෙන් මගින් අහිතක් (විපතක්) , දුකක් ඇති වේ නම් කුසලය වඩාගන්න යයි මම නොකියමි. කුසල්වැඩිම හිතබව පිණිස, සුව පිණිස වේ, එමනිසා කුසලය වඩාගන්න යයි මම කියමි" (**කුසලං භික්ඛවෙ භාවෙථ-** Bhikkhus, develop the wholesome!) **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1):2 නිපාත: 2.1.2.9 සූත්‍රය, පි.152, EAN:2:19.9 Sutta, p. 59.

▼**කුසල් හා අකුසල් පිළිබඳ ක්‍රම විධිය**: අකුසල් මග හැරදැමීමට කුසල් මගක් ඇත, ඒ මග ගත යුතුය: විෂම මගක් දුටුවිට එය හැරදැමීමට සමමගක් ඇතිලෙසින්, විෂම තොටුපළක් දුටුවිට එය හැරදැමීමට සම තොටුපළක් ඇතිලෙසින්, අකුසල හැර දැමීමට කුසල් මගක් ඇතය යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත:

"සෙය්‍යාථාපි චුන්ද විසමො මග්ගො,තස්සාස්ස අඤ්ඤා සමො මග්ගො පරික්කමනාය. සෙය්‍යාථාපි පන චුන්ද විසමං තිත්ථං, තස්සාස්ස අඤ්ඤං සමං තිත්ථං පරික්කමනාය". එලෙස, හිංසා කරන පුද්ගලයාට එයින් දුරුවීම පිණිස අහිංසා ව ඇත... එලෙසින් සෙසු අකුසල්ද එයට ප්‍රති විරුද්ධ කුසලය භාවිතා කර ගැනීමෙන් හැර දැමිය හැකිවේ. අකුසල් කෙනෙක් පහළටද (දුගතියට) කුසල් කෙනෙක් ඉහළටද (සුගතියට)

ගෙනයති, එමනිසා අකුසල හැර කුසලයේ යෙදිය යුතුවේ: **“ යෙ කෙචි අකුසලා ධම්මා සබ්බෙ තෙ අධොභාවං ගමනියා , යෙ කෙචි කුසලා ධම්මා සබ්බෙ තෙ උපරිභාවං ගමනියා”**. කුසලයේ යෙදෙන කෙනෙකුට, අකුසලයේ යෙදෙන කෙනෙක් ඉන් මුදා ගත හැකිවේ. මඩෙහි එරුණ කෙනෙකුට එම මඩ වලේම සිටින වෙනත් කෙනෙක් ඉන් එළියට දැමීමට හැකියාව නොමැත. එලෙසින් අකුසලහි යෙදෙන කෙනෙකුට වෙනත් කෙනක් කුසලයට ගැනීමට හැකියාව නොමැති යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. කුසලයේ යෙදෙන පුද්ගලයාට තව කෙනෙක් කුසලයට ඇදගැනීමට හැකියාව ඇත. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (1): සල්ලේඛ සූත්‍රය, පි. 112, EMN: 8-Effacement (Inclination of mind), p.108.

▼ **කුසලයට හා අකුසලයට හේතු**: කුසල දහම යනු යහපත් වූ කායික, වාචික, මානසික ක්‍රියාකාරකම්ය, එයට විරුද්ධ දේ අකුසලයය. **කුසල දහම වැඩිවීමට හා අකුසල් පිරිහීමට** හේතු : ධර්මයේ අප්‍රමාදවීම, අලසකම නොමැතිවීම, වීරිය, අල්පෙච්ඡතාව, ලදදෙයින් සතුටුවීම, යෝනිසෝමනසිකාරය, සම්ප්‍රජන්‍යය, කල්‍යාණ මිත්‍ර සේවනය. කුසල් පිරිහීමට හා අකුසලයට හේතු: ධර්මයේ ප්‍රමා වීම, ධර්මයේ යෙදීමට අලසවීම, වීරිය නැතිකම, මහෙච්ඡතාව, ලද දෙයින් නොසතුටුවීම, අසම්ප්‍රජන්‍යය, අයෝනිසෝමනසිකාරය, පාපමිත්‍ර සේවනය. යහපත් කුසලක්‍රියා කරණවිට, අකුසල් පිරිහී, කුසල් වැඩේ, එහෙත්, කෙනෙක් අයහපත් අකුසල් ක්‍රියා වල යෙදෙන්නේනම්, කුසල් පිරිහි, අකුසල් වැඩේ. සියලු කුසල ධර්මතා... අකුසල ධර්මතා... සිත පෙරටු කරගෙන ඇත, සිත ඒ ධර්මතා වලට පළමුව ඇතිවෙන බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1) 1 නිපාත, කල්‍යාණ මිත්‍ර වග්ග, පි. 58, EAN:1: 56.6 & 57.7, p. 39.

▼ **කුසල හා අකුසල අවබෝධ කරගැනීම** - Knowledge of wholesome & unwholesome: කුසල හා අකුසල මූලයන් පිලිබඳ යහපත් අවබෝධය ලබන ආරිය ශ්‍රාවකයා (සේඛ), සම්මා දිට්ඨියට පැමිණ, සියලු අනුසය ප්‍රවණතා පහකර ගෙන සත්‍ය ඥානය අවදි කර, සියලු දුක නිමා කරගනි. **බලන්න**: අනුසය, සම්මා දිට්ඨිය. **සටහන**: අටුවාවට අනුව ඔහු එම අවබෝධය ලබා ගන්නේ චතුසත්‍ය තුළින්ය: සියලු ක්‍රියාවන් නිසා දුක ඇතිවේ (දුක්ඛ සත්‍ය) කුසල් හා අකුසල මූල ඇතිවෙන්නේ දුක නිසාය (දුක්ඛ සමුදය සත්‍ය), අකුසල හා කුසල මූල අවසන් කිරීමෙන් දුක නැතිවේ (දුක්ඛ නිරෝධ සත්‍ය), ඒ සඳහා ගත යුතු ක්‍රියා මාර්ගය නම් ආරිය අටමග වඩා ගැනීමය (මාර්ග සත්‍ය). **බලන්න:** EMN: note: 118, p. 1074. **මූලාශ්‍ර**:ම.නි: (1): 1.1.9 සම්මා දිට්ඨි සූත්‍රය, පි. 130, EMN: 9: Sammādiṭṭhi Sutta- Right View, p. 121.

▼ **කුසල ධර්ම වර්ධනය** - Developing the wholesome: තමන් තුල ඇති කුසල, නිශ්චලව (standstill) තබාගැනීම හෝ හානියට පත්කර ගැනීම නොකර ගත යුතු යයි බුදුන් වහන්සේ අවවාද කර ඇත. **කුසල් නිශ්චලව** තබා ගැනීම යනු, තමා තුල ඇති යහපත් කුසල් දියුණු නොකර, එලෙසම තබා ගැනීමය. **කුසල් හානියට** පත්කර ගැනීම යනු තමා තුල ඇති යහපත් කුසල් ආරක්ෂා කර දියණු නොකර ගැනීමය. **කුසල් දියුණුවට** පත්කර ගැනීම යනු, තමා තුල ඇති: ශ්‍රද්ධාව, ශිලසම්පන්නබව, බහුශ්‍රැතබව, නෙක්ඛම්මය, ප්‍රඥාව , ප්‍රතිභානය- සියුම්නුවණ (discernment) ආදී ගුණ වඩාගෙන, ආසාව ක්ෂය කිරීමට කටයුතු කිරීමය.

මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: සචිත්තවග්ග: 10.2.1.3 යීති සූත්‍රය, පි. 200 , EAN:10: 53.3 Standstill, p. 513.
▲ **කුසල ධර්මයේ ප්‍රතිලාභ-** Gains due to wholesome: බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: "...මම, කුසල ධර්මතා කිරීම පිණිස සිත උපද්දවා ගැනීම බොහෝ උපකාර යයි කියමි. කයින් හා වචනයෙන් කුසල කර්ම කිරීම හා කරවීම පිලිබඳ අනුසස් ගැන කියනුම කවරේද?" **"චිත්තුප්පාදම්පි ඛො අහං චුන්ද, කුසලෙසු ධම්මෙසු බහුකාරං වදාමි. කො පන වාදො කායෙන වාචාය අනුවිධීයනාසු"** (Cunda, I say that even the inclination of mind towards wholesome states is of great benefit, so what should be said of bodily and verbal acts conforming [to such a state of mind). **සටහන:** අටුවාවට අනුව සිත කුසල් කිරීමට නැඹුරුකිරීම මහා ලාභයකි-The inclination of mind is of great benefit because it entails exclusively welfare and happiness, and because it is the cause of the subsequent actions that conform to it. **බලන්න**: EMN: note: 110, p. 1073 **මූලාශ්‍ර**:ම.නි: (1): 1.1.8 සල්ලේඛ සූත්‍රය, පි. 112, EMN: 8. Sallekha Sutta- Effacement, p.108.
▲**කුසලනදී-** Streams of Wholesome: කුසල නදී ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ආරිය ශ්‍රාවකයා තුළ ඇති උතුම් ගුනයන්ය. **බලන්න**: පුණ්‍යනදී.
▲ **කුසලමග හා අකුසල මග-** Kusala maga & Akusala maga සම්මාදිට්ඨිය මුල්කරගත් අංග 10කින් යුත් සම්මත්වය කුසල මගය, එම මගට විරුද්ධවූ මිථ්‍යාත්වය අකුසල මගය. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6) : 10 නිපාත:සාධුවග්ග,පි. 468, EAN:10:Good, p. 548,සංයු.නි:(5-1) මග්ගසංයුත්ත: 1.3.2 අකුසල ධම්ම සූත්‍රය, පි. 58, ESN:45: Magga samyutta: 22.2 Unwholesome States, p. 1628.

▲ **කුසල මූලිකය**-Base for wholesome: කුසලයට මූලික වන්නේ සම්මාදිට්ඨිය**.** බුදුන් වහන්සේ වදාළේ උදාවන හිරුට පෙර නිමිත්ත නම් අරුනෝදයය. එලෙස, සියලු කුසල ධර්මයනට පෙරනිමිත්ත- පෙරටුව සිටින්නේ සම්මා දිට්ඨිය. සම්මා දිට්ඨිය ඇතිවිට සම්මා සංකප්පය ඇතිවේ. එලෙසින් සම්මා විමුක්තිය දක්වා, ආධ්‍යාත්මික මග (සම්මා මග) වර්ධනය වේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.3.2.9 පුබ්බංගම සූත්‍රය, පි.458, EAN:10: 121.9 Forerunner, p. 547

▲ **කුසල මුල් හා අකුසල මුල්-** wholesome roots and unwholesome roots: **කුසල මුල් 3කි:** අලෝභය, අදෝසය හා අමෝහය (none lust, none- hate, and none delusion). සියලුම කුසල ඇතිවන්නේ කුසල් මුල් නිසාය. **අකුසල මුල් 3 කි:** ලෝභය, දෝසය හා මෝහය (lust, hatred, and delusion). සියලුම කෙළෙස් ඇතිවන්නේ අකුසල මුල් නිසාය.
▼ **ජාති ජරා මරණ** ආදීවූ සසර පවත්වන හේතු නැතිකර ගැනීමට අකුසල මූල ප්‍රහීණය කරගත යුතුවේ. සක්කායදිට්ඨිය, විචිකිච්චාව, සීලබ්බත පරාමාස නැතිකරගැනීම මගින් අකුසල මූල නැතිකර ගැනීමට හැකිවේ. **සටහන:** ම.නි: සම්මාදිට්ඨි සූත්‍රයට අනුව කුසල හා අකුසල මූලයන් ගැන පූර්ණ අවබෝධය ලබන ආරිය ශ්‍රාවකයා (සේඛ) සියලු උපාදාන හැර, සත්‍ය අවබෝධකර මේ ජීවිතයේදීම නිවන සාක්ෂාත් කරගනී. **මූලාශ්‍ර**: දිඝ.නි: (3): 10 සංගිති සූත්‍රය-ඡෙදය 10 , පි. 377, EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together-section 10.1, p. 365, ම.නි: (1): 1.1.9 සම්මාදිට්ඨි සූත්‍රය, පි.130, EMN: 9: Sammādiṭṭhi Sutta-Right View,

p.121, අංගු.නි:(6): 10 නිපාත: 10.2.3.6 තයෝධම්ම සූත්‍රය, පි.284, EAN: 10: 76-6.Incapable, p. 524.

▲**කුසල් ලැබීම-නොලැබීම-** not getting or getting the wholesome **අංග 3 ක්** ඇති භික්ෂුව නොලත් කුසල් දහම් ලබා ගැනීමට හෝ ලැබූ කුසල් දහම් දියුණු කර ගැනීමට අසමත්වේ: 1) ඔහු උදෑසන, සමාධිය ලබාගැනීම පිණිස භාවනා අරමුණේ අනලස්ව, උත්සාහවන්තව කටයුතු නොකරයි 2) දිවාකල, සමාධිය ලබාගැනීම පිණිස භාවනා අරමුණේ අනලස්ව, උත්සාහවන්තව කටයුතු නොකරයි 3) සවස්කළ, සමාධිය ලබාගැනීම පිණිස භාවනා අරමුණේ අනලස්ව, උත්සාහවන්තව කටයුතු නොකරයි. එහෙත්, **වෙනත් අංග 3 ක්** ඇති භික්ෂුව නොලත් කුසල් දහම් ලබා ගැනීමට හෝ ලැබූ කුසල් දහම් දියුණු කර ගැනීමට සමත්වේ: 1) ඔහු උදෑසන, සමාධිය ලබාගැනීම පිණිස භාවනා අරමුණේ අනලස්ව, උත්සාහවන්තව කටයුතු කරයි 2) දිවාකල, සමාධිය ලබාගැනීම පිණිස භාවනා අරමුණේ අනලස්ව, උත්සාහවන්තව කටයුතු කරයි 3) සවස්කළ, සමාධිය ලබාගැනීම පිණිස භාවනා අරමුණේ අනලස්ව, උත්සාහවන්තව කටයුතු කරයි. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (1):3 නිපාත, 3.1.2.9 සූත්‍රය, පි. 256, EAN:3 : 19.9 sutta, p. 84.

▲ **කුසලශීලය හා අකුසලශීලය**: පාලි: **කුසලානි සීලානි අකුසලානි සීලානි** -wholesome virtuous behavior & Un virtuous behaviorකුසල සීලය යනු යහපත් ලෙසින් ශීලසම්පන්න වීමය. තුන්දොරින් කරන සියලු ක්‍රියා යහපත් බවය. මෙය ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පිණිස අවශ්‍යතම සාධකයකි. අකුසල සීලය අයහපත් චරියාවය, මාර්ගය අවහිර කරණ මුලික කරුණකි. **බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇත: 1. කුසලශීලය ඇති පුද්ගලයා ගේ ස්වභාවය:** යම්කිසි පුද්ගලයෙක්හට, දස ධර්ම ගුණ තිබේනම්, ඔහු කුසලශීලයෙන් සමන්විත (පිරිපුන් කුසල් ඇත), උත්තරීතර, අනභිභවනිය ශ්‍රමණයෙක්ය: **“ දසහි ඛො අහං ඨපති, ධම්මෙහි සමන්නාගතං පුරිසපුග්ගලං පඤ්ඤාපෙමි සම්පන්නකුසලං පරමකුසලං උත්තමපත්තිපත්තං සමණං අයොජ්ඣං...”**. (When a man possesses ten qualities, carpenter, I describe him as accomplished in what is wholesome, perfected in what is wholesome, an ascetic invincible attained to the supreme attainment) **සටහන:** සමණං අයොජ්ඣං**:** අනභිභවනීය**=** පරාජය කළනොහැකි, එනම්, රහතන් වහන්සේය. **කුසල ශීලය ඇති ශීලසම්පන්න පුද්ගලයාට ඇති ගුණ 10:** 1-8. අසේඛ සම්මා දිට්ඨිය - අසේඛ සම්මා සමාධිය (ආරිය අටමග) 9. අසේඛ සම්මා ඥාණය (the right knowledge of one beyond training 10. අසේඛ සම්මා විමුක්තිය (right deliverance of one beyond training) **සටහන: * අසේඛ:** රහතන්වහන්සේ හඳුන්වන ආකාරයකි. **කුසල ශීලය කුමක්ද?** 1.යහපත් කාය කර්ම 2. යහපත් වචී කර්ම හා 3. පිරිසිදු ආජීවය ඇතිබව. **කුසල ශීලය ඇතිවන්නේ (සමුදය) කෙසේද?** සිත නිසා (චිත්ත සමුත්ථානය) -රාග දෝස හා මෝහයෙන් මිදුන සිතේ (වීත රාග, වීත දෝස වීත මෝහ) කුසල ශීලය ඇතිවේ. **කුසල ශීලය අවසන්වෙන්නේ (නිරෝධය) කුමන අවස්ථාවේද?** භික්ෂුව සිල්වත්ය, එහෙත් එම ශීලය තමාගේ යයි නොගනී. ඔහුට චේතෝ විමුක්තිය හා ප්‍රඥා විමුක්තිය පිලිබඳ නුවණ ඇත. එමගින්, කුසල ශීලය ඉතිරි නොමැතිව අවසන්වේ (අරහත්වයට පත්වීම). **කුසල ශීලය නිරෝධවන**

ප්‍රතිපදාව කුමක්ද? : අකුසල ඇතිනොවීම පිණිස, උපන් අකුසල පහ කර ගැනීම පිණිස, නූපන්කුසල ඇතිකර ගැනීම පිණිස, උපන් කුසල වැඩි දියුණු කර ගැනීම පිණිස සිතේ උනන්දුව ඇතිකර ගැනීම (කුසල ඡන්දය- zeal). ප්‍රධාන වීරිය ඇතිව කටයුතු කිරීම. **කුසල සංකල්පනා යනු කුමක්ද?:** නෙක්කම්ම සංකල්පනා, අව්‍යාපාද සංකල්පනා, අවිහිංසා සංකල්පනා **කුසල සංකල්පනා ඇතිවෙන්නේ කෙසේද?** සංඥාව නිසා විවධ කුසල සංකල්පනා ඇතිවේ: නෙක්කම්ම සංකල්පනා, අව්‍යාපාද සංකල්පනා, අවිහිංසා සංකල්පනා. **කුසල සංකල්පනා නිරෝධය වෙන්නේ කෙසේද?** දෙවෙනි ජාන සමාපත්තිය ලැබීමෙන්. **කුසල සංකල්පනා නිරෝධය පිණිස ඇති ප්‍රතිපදාව කුමක්ද?** අකුසල සංකල්පනා ඇතිනොවීම පිණිස, උපන් අකුසල සංකල්පනා පහ කර ගැනීම පිණිස, නූපන්කුසල සංකල්පනා ඇතිකර ගැනීම පිණිස, උපන් කුසල සංකල්පනා වැඩි දියුණු කර ගැනීම පිණිස සිතේ උනන්දුව ඇතිකර ගැනීම, ප්‍රධාන වීරිය ඇතිව කටයුතු කිරීම. **2 කුසලශීලය නොමැති පුද්ගලයා දුෂ්ශිල ලෙසින් හඳුන්වයි.** (මිථ්‍යා මග ගමන් කරන පුද්ගලයාය) **අකුසල ශීලය යනු කුමක්ද?** අයහපත් කාය කර්ම, අයහපත් වචී කර්ම, අයහපත් ජීවිත පැවැත්ම. **අකුසල ශීලය ඇතිවන්නේ (සමුදය) කෙසේද?** සිත නිසා: රාග දෝස හා මෝහයෙන් වැසුන සිතේ අකුසල ශීලය ඇතිවේ. **අකුසල ශීලය සම්පූර්ණයෙන්ම අවසන්වෙන්නේ (නිරෝධය) කුමන අවස්ථාවේද?** කායදුශ්චරිතය පහකර කායසුචරිතය වැඩීමෙන්, වාක්දුශ්චරිතය පහකර වාක් සුචරිතය වැඩීමෙන්**,** මනෝ දුශ්චරිතය පහකර මනෝ සුචරිතය වැඩීමෙන්, මිථ්‍යා ආජීවය හැර සම්මා ආජීවය ඇතිකර ගැනීමෙන්. **සටහන:** අටුවාවට අනුව මේ අවස්ථාව යනු සෝතාපන්න වීමය. බලන්න: EMN: note: 773, p. 1136. **අකුසල ශීලයේ නිරෝධය පිණිස ඇති ප්‍රතිපදාව කුමක්ද?** ලාමක අකුසල ඇතිනොවීම පිණිස, උපන් අකුසල පහ කර ගැනීම පිණිස, නූපන්කුසල ඇතිකර ගැනීම පිණිස, උපන් කුසල වැඩි දියුණු කර ගැනීම පිණිස සිතේ උනන්දුව ඇතිකර ගැනීම (කුසල ඡන්දය- zeal). ප්‍රධාන වීරිය ඇතිව කටයුතු කිරීම. **අකුසල සංකල්පනා යනු කුමක්ද?** කාම සංකල්පනා (කාමඡන්දය) , ව්‍යාපාද සංකල්පනා, හිංසාකාරී සංකල්පනා (විවිහිංසාව). **අකුසල සංකල්පනා ඇතිවෙන්නේ කෙසේද?** අකුසල සංකල්පනා ඇතිවන්නේ සංඥාව නිසාය (perception). සංඥාව විවිදාකාරය: කාම සංකල්පනා, ව්‍යාපාද සංකල්පනා, විවිහිංසා සංකල්පනා මගින් අකුසල සංකල්පනා උපදී. **අකුසල සංකල්පනා නිරෝධය වෙන්නේ කෙසේද?:** ප්‍රථම ජාන සම්පත්තිය ලැබීමෙන්.**අකුසල සංකල්පනා නිරෝධය පිනිස ඇති ප්‍රතිපදාව කුමක්ද?** ලාමක අකුසල සංකල්පනා ඇතිනොවීම පිණිස, උපන් අකුසල සංකල්පනා පහ කර ගැනීම පිණිස, නූපන්කුසල සංකල්පනා ඇතිකර ගැනීම පිණිස, උපන් කුසල සංකල්පනා වැඩි දියුණු කර ගැනීම පිණිස සිතේ උනන්දුව ඇතිකර ගැනීම, ප්‍රධාන වීරිය ඇතිව කටයුතු කිරීම. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (2): 2.3.8. සමනමණ්ඩික සූත්‍රය, පි. 382, EMN: 78: Samaṇamaṇḍikā Sutta,p.593.

▲ **කුසල් පද හා අකුසල් පද-** Base of wholesome & base of unwholesome: කුසලයට හේතු, පදනම්වන කරුණු 9 කි ඒවා කුසල පදවේ. කුසල භූමි ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **කුසල් පද 9කි:** 1) සමථ භාවනාව 2) විදර්ශනා භාවනාව 3) අලෝභය 4) අද්වේෂය 5) අමෝහය 6) අසුභ සංඥාව 7) දුක්ඛ සංඥාව 8) අනිත්‍ය සංඥාව 9) අනාත්ම

සංඥාව.අකුසලයට හේතුව, පදනම්වන කරුණු 9කි. ඒවා අකුසල පද වේ. මේවා අකුසල භූමි ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත: **අකුසල් පද 9 කි:** 1) තණ්හාව 2) අවිද්‍යාව 3) ලෝභය 4) ද්වේෂය 5) මෝහය 6) සුභ සංඥාව 7) සැප සංඥාව 8) නිත්‍ය සංඥාව 9) ආත්ම සංඥාව. **මූලාශ්‍ර**: බු.නි: නෙත්තිප්ප්‍ර කරණය**:** විභාගවාරෝ.

▲ **කුසල් භූමිය හා අකුසල් භූමිය**- Plane of wholesome & Plane of Unwholesome **කුසල් භූමිය යනු:** සමථ, විදර්ශනා භාවනා 2, අලෝභය, අද්වේශය,අමෝහය යන කුසල් මුල් 3 හා සතර සතිපට්ඨානයය. මේව ශ්‍රද්ධා ආදී ඉන්ද්‍රිය ධර්මයන්ගේ පදනම හෙවත් කුසල් භූමියවේ. **අකුසල් භූමිය යනු:** තණ්හාව, අවිද්‍යාව, ලෝභය, දෝෂය, මෝහය හා සතර විපල්ලාසයන්ය. මේ 9 කෙලෙස්වල පදනම හෙවත් කෙළෙස් භූමිය වේ. **මූලාශ්‍ර**: බු.නි: නෙත්තිප්ප්‍රකරණය: විභාගවාරෝ.

▲ **කුසලයේ අපරිමාණවීම** - Wholesome to be measureless **අංග තුනක් ඇති** භික්ෂුව නොබෝකලකින් කුසලධර්මයේ අපරිමානබවට, මහත්බවට, විපුලබවට පත්වනබව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ:1) ඔහුට නුවණැස ඇත (චකඛුමා හොති) 2) ප්‍රඥාව ඇත - කළයුතු නිසි දේ දනී (විධුරො) 3) උපකාරය පිණිස හිතවතුන් ඇත (නිස්සයසම්පනෙනා).. **ඔහුට කෙසේ නුවණැස තිබේද**? හෙතෙම, යථාපරිද්දෙන් 'මේ දුක' බව දනී, ... 'මේ දුක නැතිකිරීමේ ප්‍රතිපදාව' බව දනී -සිව්සස් අවබෝධ කරගනී. **ඔහුට කෙසේ ප්‍රඥාව තිබේද**? අකුසල ධර්ම පහ කරීම පිණිස ඔහු වීරිය වඩයි; කුසල් දහම් ඇතිකරගැනීමට, වැඩිකරගැනීමට වීරිය කරයි; ඔහු ශක්තිමත්ය, ඔහුගේ විරිය-උත්සාහය ස්ථාවරය, කුසල ධර්ම වර්ධනය පිණිස කළයුතු දේ අතහැර නොදමයි. **ඔහුට කෙසේ උපකාර කරන හිතවතුන් සිටීද**? මේ භික්ෂුව, කලින් කලට බහුශ්‍රැත , ධර්මය දායදකරගත් (ආගතාගමා), ධර්මයේ (ධම්මධර) හා විනයේ නිපුනවූ (විනය ධර) , පාතිමොක්ඛ (භික්ෂු හා භික්ෂුණි පාතිමොක්ඛ) පිලිබඳ දක්ෂවූ (මාතිකාධර) ජේෂ්ඨ භික්ෂූන් හමුවී, තමනට නොපැහැදිලි, නොතේරුම් ගිය ධර්මතා පිළිබඳව අරුත් විමසයි. එවිට, ඒ උතුම් භික්ෂූන් ඔහුට යහපත් ලෙසින් අවවාද අනුසාසනා කරති. එම අනුසාසනා ඇසීමෙන්- කලින් අප්‍රකට ධර්ම කරුණු ප්‍රකටවේ; අපැහැදිලි ධර්ම කරුණු පැහැදිලිවේ, කලින් විමතිය-සැකය ඇතිකළ කරුණු පිළිබඳව, විමතිය -සැකය දුරුවේ. මේ ධර්මතා තුන ඇති භික්ෂුව නොපමාව කුසල ධර්මතා මහත්කොට, විපුල බවට පත්වේ. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (1):3 නිපාත:3.1.2.10. සූත්‍රය,පි.256,EAN: 3: 20.10 sutta, p. 84.

▲ **කුසීතබව** - laziness: කුසිතබව- අලසකම නිවරණයකි, ධර්ම මාර්ගයට අවහිරයකි. කුසීත පුද්ගලයාට, උද්දච්චය, අසංවරබව හා දුසිරිතය නැතිකරගැනීමට නොහැකිය. අගෞරවය -ගරුනොකිරීම, දොවචස්සතාවය-මුරණ්ඩුබව, නරක මිතුරු (පාපමිත්‍ර) සේවනය නැතිකර ගැනීමෙන් - කලණ මිතුරු සේවනයෙන් කුසීතබව පහවේ. **බලන්න:** අලසකම. **සටහන්**: * බුදුන් වහන්සේ වදාළේ උපන් කුසල ධර්ම පිරිහීමට,අකුසල ධර්ම ඇතිවී, වැඩිවියාමට, කුසිතබව තරම් වෙනත් ධර්මයක් දැකනැතිබවය. අලසකම නීවරණ ධර්මයකි. **බලන්න**: අංගු.නි: (1) 1නිපාත සූත්‍ර, පි. 60, ** කුසිතබව අසද්ධර්මයකි. **බලන්න**: අසද්ධර්මය. ** කුසිතබව නැතිවීම උද්දච්චය නැතිකරගැනීමට උපකාරිවේ, **බලන්න:** උද්දච්චය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාතය:

10.2.3.6 තයොධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN:10: Tens,76-6.Incapable, p. 524.

▲ **කුසිනාරා**-Kusinara: බුදුන් වහන්සේගේ මහා පරිනිර්වාණය සිදුවූ මේ ස්ථානය 'මල්ල රජ දරුවන්ගේ සල් උයන', උතුරු ඉන්දියාවේ පිහිටි ස්ථානයකි. සැදැහැති කුලපුත්‍රයෙක් විසින් දැකියයුතු සංවේග කටයුතු ස්ථානයකි. **බලන්න:** මහා පරිනිර්වාණ සූත්‍රය,පූජනිය සිව් ස්ථාන. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (2):4 නිපාත: 4.3.2.8. සංවේජනීය සූත්‍රය, පි. 254, EAN:4: 118.8 Inspiring, p. 191.
▲ **කිසාගෝතමී තෙරණිය**-Kisagothami Therani:**බලන්න**: උප ග්‍රන්ථය:2

▲ **කේසකම්බිලි පොරෝනාව -** Matted hair blanket: මේ උපමාව යොදාගෙන ඇත්තේ මක්ඛලිගෝසාල නම් අන්‍ය ආගමික නායකකගේ දහමේ අයහපත පෙන්වා දීමටය. කේසකම්බිලි නම් පොරෝනය- කෙස්වලින් ගොතා ඇති වස්ත්‍රයකි, එය සියලු වස්ත්‍ර අතුරින් නරකම වස්ත්‍රයවේ. එය ශිතකාලයේ ශිතය, උෂ්ණ කාලයේ උෂ්ණය, දුගඳය, දුරුවර්ණය. එලෙසින් මක්ඛලිගෝසාල ගේ ඉගැන්වීම් සෑම කාලයකම අයහපත ගෙනදේ.**බලන්න:** මක්ඛලිගෝසාල, උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (1): 3 නිපාත:3.3.4.5 සූත්‍රය, පි.554.

▲ **කෙසල්ගස-** Banana tree: කෙසෙල්ගසේ ඵලය නිසා ඒ ගස විනාශයට පත්වේ, එලෙස ලාභ සත්කාර වලට යටවීම නිසා සංඝයා විනාශයට පත්වීම මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න**:නිදානවග්ග: ලාභසත්කාර සංයුත්ත: 5.4.5 අත්තවධ සූත්‍රය.
▲**කැසබුවා**-Turtle : කැසබුවා -කුම්ම-කච්චප ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. බුදුන් වහන්සේ, පෙර කාලයක විලක ජීවත්වූ කැසබුවන් පිලිබඳ කතාවක් වදාළ බව මෙහි විස්තර කර ඇත. කැසබු පියා, එම විලෙන් බැහැරට නොයන ලෙස කැසබු පුතාට අවවද කළද, ඒ නො ඇසූ පුතා විලෙන් බැහැරට ගොස් මස් වැද්දකුට හසුවිය. වැද්දා යකඩකටුවක් සහිත හූයකින් (ලනුව) ඒ කැසබු පුතාට විද ඌ විනාශට පත් කරන ලදී. ලාභසත්කාර ආදියට යටවීමෙන්, සංඝයා විනාශයට පත්වීම පෙන්වා දීමට බුදුන් වහන්සේ මේ කථාව පවසා ඇත. මෙහි වැද්දා යනු මාරයාය, යකඩ කටුව ලාභ සත්කාර ආදියය, හූය තණ්හාවය. තණ්හාව නිසා ලාභසත්කාර ආදියට ගිජුවන මහණ මාර්ගයේ පරිහානියට පත්වේ. **බලන්න**: කැසබුවා උපමාව. උපග්‍රන්ථය:5. උපමා. **මූලාශ්‍රය:**සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: ලාභසත්කාරසංයුත්ත:5.1.3 කුම්මසූත්‍රය, පි.368.
▲ **කොසඹෑනුවර**-Kosamba Nuwara: කොසඹෑනුවර, ඝෝසිතආරාමය, එ නුවරේ වැසියෙක් වූ ඝෝසිත ගහපති බුදුන් වහන්සේ ඇතුළු සංඝයාට පූජා කර ඇත. **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:3.

කශ

▲ **කාශ්‍යප බුදුන් වහන්සේ-** The Buddha Kassapa: ගෝතම බුදුන් වහන්සේට පෙර වැඩසිටි බුදුන් වහන්සේය. ගෝතම බුදුන්වහන්සේ පෙර ජීවිතයක, කාශ්‍යප වහන්සේ ගේ සසුනේ පැවිදිව වාසය කල විස්තරය මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න**: බු.නි: බුද්ධවංශ, ඝටිකාර බ්‍රහ්ම. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1): දේවපුත්ත සංයුත්ත: 2.3.4. ඝටිකාර සූත්‍රය, පි. 140, ESN: 2: Devaputtasamyutta: 24.4 Ghatikāra, p. 201.

▲**කාශ්‍යප දේවපුත්‍ර**- Kassapa Devaputtha: මේ දේවපුත්‍රයන් බුදුන් වහන්සේ හමුවීමට පැමිණීම මෙහි විස්තර කර ඇත. **සටහන**: උදයවය නුවණ දැක ධ්‍යාන වඩා අරහත්වය ලබන අන්දම මෙහි සඳහන් කර ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1): දේවපුත්ත සංයුත්ත:සුරියවග්ග: කස්සප සූත්‍ර2කි, පි.112.

▲ **කාශ්‍යප මහා තෙර**-Kassapa mahathera: **බලන්න**: උප ග්‍රන්ථය:1

කෂ

▲**ක්ෂත්‍රියන්**- khattiyas: ක්ෂත්‍රිය (ඛත්තිය) යනු ශාක්‍ය වංශයට අයත් පිරිසය. බුදුන් වහන්සේ ශාක්‍යවංශයේ උපත ලද හෙයින් උන්වහන්සේ "ශාක්‍යමුණි"ලෙසින් හඳුන්වයි. උන්වහන්සේගේ ශ්‍රාවක භික්ෂූන්, "ශාක්‍යපුත්ත" ලෙසින් දක්වා ඇත. එක් සමයක ජානුස්සෝනි බ්‍රාහමණයා විසින් විමසානු ලැබුව බුදුන් වහන්සේ ක්ෂත්‍රියන් ගැන මෙසේ පවසා ඇත:"ඔවුන්ගේ අභිප්‍රාය (අරමුණ-aim) නම් ධනයය (භෝග-Wealth).ඔවුන්ගේ සෙවීම (ගවේශනය-quest) ප්‍රඥාවයය, ඔවුන්ට ඇති ආධරය (support) බලයය (power), ඔවුන්ගේ කැමැත්ත රට-දේශය ලබා ගැනීමය, ඔවුන්ගේ අවසාන ඉලක්කය රාජ්‍යත්වයය". **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4): 6 නිපාත:ධම්මිකවග්ග: 6.1.5.10 ඛත්තිය සූත්‍රය, පි.154.

▲ **කෘෂ්ණමග**-Black way: කෘෂ්ණමග-කළුමග- දුක්දෙන මග ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ මිථ්‍යාදිට්ඨිය සහිත වැරදි මගය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: අරියවග්ග: 10.3.5.2 සුඛමග සූත්‍රය, පි. 474.

▲**ක්ෂණය** - opportunity: ක්ෂණය යනු අවකාශය: යමක් කරගැනීමට හැකිවීමය. ධර්මය ලබාගැනීමට කාලය ලැබීම, අවස්තාව ලැබීමය. **බලන්න**: අක්ෂණය හා ක්ෂණය.

▲ **ක්ෂණසම්පත්තිය** -opportune moment: ධර්මය ලෝකයේ පවතින විට එය අවබෝධ කරගැනීමට කෙනෙකුට ඇති වාසනාව, අවස්ථාව ක්ෂණසම්පත්තිය ය. **බලන්න**: අක්ෂණය හා ක්ෂණය. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: 8.1.3.9 අක්ඛණ සූත්‍රය, පි. 150, EAN: 8: 29.9 Inopportune Moments, p. 427.

▲**ක්ෂණික අභිඥා**-Kshanika Abhinna: ක්ෂණික අභිඥා - ඛිප්පාභිඤ්ඤා - ක්ෂණිකව අවබෝධය යනු ධර්මය ඇසු පමණින් අවබෝධ කර අරහත්වය ලැබීමය. බුදුන් වහන්සේගේ සසුනේ ක්ෂණික අභිඥා ලැබූ සංඝයා අතුරින් අග්‍ර ස්ථාන ගෙන ඇත්තේ: බාහිය දාරුචිරිය රහතුන් හා භද්‍රා කුණ්ඩල කේසි තෙරණිය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1,2

▲ **ක්ෂය නුවණ**-Knowledge of the destruction of defilements: ක්ෂය නුවණ- ක්ෂය ඥානය යනු සියලු කෙළෙස් ප්‍රහීන කරගත් බව- ආසවක්ඛය - දන්නා නුවණ. මෙය ඇතිවන්නේ අරහත්වයට පත් විමෙන්ය. තෙවිජ්ජා - ත්‍රිවිධ විද්‍යා අතුරින් අවසාන නුවණය. මෙය උත්පාදයිතව්‍ය ධර්ම **යකි. බලන්න**: ආස්‍රව හා ආස්‍රව ක්ෂය කිරීම, උත්පාදයිතව්‍ය ධර්ම, තෙවිජ්ජා.**මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▲**ක්ෂාන්තිය**:පාලි:**ඛන්තී**- Patience: ධර්මයේ ක්ෂාන්තිය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කුමන කාරණයක් උදෙසාවත් නොකිපී, ඉවසීම ඇතිව කටයුතු කිරීමය. බුද්ධත්වය ලබාගැනීමට පතන බෝසත්වරු විසින් සම්පූර්ණ කරගත යුතු උතුම් ගුණයකි-පාරමිතාවකි.**බලන්න**: අක්ෂාන්තිය.

▼ **ඉවසීම උතුම් තපස** යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ:**"ඛන්තී පරමං තපො තිතික්ඛා..." සටහන්: *** දීඝ.නි: මහාපදාන සූත්‍රයේ ද ක්ෂාන්තිය උතුම් තපස යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත.** ම.නි: කකචූපම සූත්‍රයේදී ඉවසීම පුරුදු පුහුණු කරන අන්දම විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍ර:**ඛු.නි : (1): ධම්මපද: බුද්ධ වග්ග: 6 නි ගාථාව, පි. 99.

▼ **බුදුන් වහන්සේ** ක්ෂාන්තිය පිළිබඳව යහපත් ලෙසින් වදාරා ඇත. ඒ ධර්මතාවය සංඝයා එක්ව, ධර්මයේ චිරස්ථිතිය පිණිස සජ්ජායනා කිරීම සුදුසු ය යි සැරියුත් මහා රුන් සංඝයාට උපදෙස් දී ඇත. **මූලාශ්‍ර**: දීඝ.නි: (3):10 සංගිති සූත්‍රය, පි. 372, EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together, p. 362.

▼ **ක්ෂාන්තිය** - ලෝකයා කෙරහි ඉවසීම ඇති පුද්ගලයා බොහෝදෙනාට ප්‍රියමනාප කෙනක් බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. මේ ගුණය සුගතියට මගකි. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.5.2.5 හා 5.5.2.6 අක්ඛන්ති සූත්‍ර, පි. 432, EAN: 5: 215.5 & 216.6 Impatience, p. 306.
▲ **කුෂ්ඨ සැදුන සිවලා**-the fox with skin disease: **බලන්න:** සිවලා උපමාව: උපග්‍රන්ථය:5

කහ

▲ **කහවනු**-kahawanu: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ මුදල් ලෙසින් භාවිතා කර ඇත්තේ කහවනුය. ඒවා පිළිගැනීම සංඝයාට අකැපය. **බලන්න:** විනය.
▲ **කුහකබව:** පාලි: **කුහනං**- duplicity: කුහකබව යනු ඍජු නැතිබවය, දෙපිටකාට්ටු ලෙසින්ද හඳුන්වයි, අකුසලයකි. මේ ගුණය ඇතිවිට ආධ්‍යාත්මික මර්ගය වඩා ගැනීමට නොහැකිවේ.**බලන්න**:උත්තරීය මනුස්ස ධම්ම.
▼**කුහකගති** ඇති සංඝයා බුදුන් වහන්සේගේ ශ්‍රාවකයන් නොවේ, ඔවුන්හට ආධ්‍යාත්මික මග වඩා ගත නොහැකිය. එහෙත්, එම ගති නැති සංඝයා ඒකාන්තයෙන්ම සද්ධර්මයේ වැඩීමට පත්වේ. **මූලාශ්‍ර**: ඛු.නි: ඉතිවුත්තක: 4.1.9 කුහ සූත්‍රය, පි. 500.
▼ **කුහකගති ඇති** භික්ෂුව, ඔහු සමග වසන සෙසු සංඝයාට අප්‍රියවේ, අගරුවේ. එහෙත්, එම ගති නොමැති මහණ සෙසු අයට ප්‍රියවේ, ගරුවේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.2.4.3 කුහක සූත්‍රය, පි. 200, EAN:5: 83.3 A Schemer, p. 269.

ඛ කොටස:ඛග,ඛජ,ඛත,ඛන,ඛණ,ඛප,ඛම,ඛය,ඛල

ඛග

▲ **ඛග්ග** (පාලි): **කඟවේනා**- the Rhinoceros: කඟවේනා ගේ අඟ **(විසාණ)** ලෙසින් හුදකලාව (ඒකචාරීව) හැසිරීමේ යහපත් වේ. වනයේ සිටින තිත්මුවා නොබැඳි (වැද්දාටහසුනොවී) , ගොදුරු පිණිස සුදුසු තැනකට යන්නේද, එලෙස, නුවණැති මිනිසා, සෛවරීත්වය (නිදහස-නිවන) පිණිස කඟවේනා ගේ අඟ ලෙසින් එකලාව හැසිරෙන්නේය: **"මිගො අරඤ්ඤමහි යථා අබද්ධො- යෙනිච්ඡකං ගච්ඡති ගොචරාය, විඤ්ඤු නරො සෙරිතං පෙක්ඛමානො- එකො චරෙ ඛග්ගවිසාණකප්පො"** .**බලන්න**:කඟවෙනා උපමාව:උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර:** ඛු.නි: සුත්ත නිපාත: උරගවග්ග: 1-2 ඛග්ගවිසාණ සූත්‍රය, පි. 31, Khaggavisanasutta: Translated by Bhikkhu Sujato: Suttacetral.

ඛජ

▲ **ඛජනීය**(පාලි): බිඳීයාම - Being devoured : ඛජනීය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ විනාශවීයාම, බිඳීයාමය. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ රූපය -කය බිඳීයන ස්වභාවය ඇතිබවය. ශීතය, උෂ්ණය, බඩගින්න, පිපාසය මගින්ද, මැසි මදුරු ආදී ලේ උරාබොන සතුන් නිසාද, සුළං, හිරුඑළිය, සර්පයන් දෂ්ඨ කිරීම නිසාද රූපය බිඳී යයි. **බලන්න**: පංචඋපාදානස්කන්ධය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (3) ඛන්ධසංයුත්ත: 1.2.3.7 ඛජනීය සූත්‍රය, පි. 176, ESN:22: 79.7 Being Devoured, p. 1059.

ඛත

▲**ඛත්තිය**-khattiya: ඛත්තිය යනු ක්ෂත්‍රියන්ය, ශාක්‍ය වංශයට අයත් පිරිසය. **බලන්න**: ක්ෂත්‍රියන්

▲**ඛත්තිය රජ**-khattiya king: ඛත්තිය (ක්ෂත්‍රිය) රජ කෙනෙක් හට ගුණ අංග 5 ක් ඇත: 1) පරම්පරා සතක් පුරාම මව හා පියාගේ පාර්ශ්වයන් ගේ පිරිසිදු කුලය ඇතිව උපත ලබා ඇතිබව 2) ඔහුට මහා ධන ස්කන්ධයක් ඇත 3) සිව් යුද සේනා සහිත ඔහු මහා බලසම්පන්නය 4) ඔහුගේ උපදේශක- පුරෝහිත මහා ප්‍රඥාවන්තයෙකි 5) එම ගුණ 4 සහිතව මහා යසස් කීර්තියක් ඇතිව, ඛත්තිය රජ ජයග්‍රාහිව තමන්ගේ රාජ්‍යයේ, කැමති දිසාවක වාසය කරයි. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: රාජවග්ග: ඛත්තිය රාජ සූත්‍රය, පි.268

ඛන

▲ **ඛන්ති** Khanti: ඛන්ති: 1) ක්ෂාන්තිය -ඉවසීම ලෙසින් ද, 2) යම් දෙයක් පිලිබඳ විමසා ලබන නුවණ, අවබෝධය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** ක්ෂාන්තිය, දිට්ඨිනිජ්ජානඛන්ති.

▲ **ඛන්තිඥානය**-Khanti Nana: ඛන්තිඥානය (ක්ෂාන්ති ඥානය) නම් රූප වේදනා සංඥා සංඛාර විඥාන (පංච උපාදානස්කන්ධය) අනිත්‍ය ලෙසින්, දුක ලෙසින්, අනාත්ම ලෙසින් දැකීමය. **මූලාශ්‍රය:**බු.නි: පටිසම්භිදා 1: මහාවග්ග: ඥාණකථා: 41 ඛන්තිඥානය, පි. 222.

▲ **ඛන්ධ**- aggregates: ධර්මයේ ඛන්ධ ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ පංච උපාදානස්කන්ධයට ඇතුලත් පංච ස්කන්ධයන්ය:රූප, වේදනා, සංඥා, සංඛාර,විඥාන යන උපාදානස්කන්ධයන්ය. සියලු ඛන්ධ -ස්කන්ධ යන්ගේ යථාබව අවබෝධ කරගැනීම විමුක්ති මාර්ගය බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. විස්තර පිණිස **බලන්න**: සංයු.නි: (3) ඛන්ධසංයුත්තය.

▼**සියලු ඛන්ධ** (පංචඋපාදානස්කන්ධය) අනිත්‍ය බව අවබෝධ කරගැනීමෙන් කලකිරීම ඇතිවේ. කිසිවකට නො ඇලි, දුකින් මිදේ, මග බඹසර අවසාන කරගනී. **සටහන**: මේ සූත්‍රය දේශනා කර ඇත්තේ, රාහුල තෙරුන්හටය. **මූලාශ්‍රය**:සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග: රාහුලසංයුත්ත: 6.1.10 ඛන්ධසූත්‍රය, පි.402.

▼ **ඛන්ධ විස්තර කරන වෙනත් සූත්‍ර:**: සංයු.නි: (3) ඛන්ධසංයුත්ත: අත්තදීපවග්ග: 1.1.5.6 ඛන්ධසූත්‍රය, පි.112, ඔක්කන්තිසංයුත්ත: 4.1.10 ඛන්ධසූත්‍රය, පි.476, උප්පාදසංයුත්ත: 5.1.10 ඛන්ධසූත්‍රය, පි.482, කෙළෙසසංයුත්ත:කෙළෙසවග්ග: 6.1.10, ඛන්ධසූත්‍රය,පි.492.

▲ **ඛීනාසවබල**- Powers of destroying taints: ඛීනාසවබල ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, ආසාව පහකර ගත් භික්ෂුවට (අසේඛ- රහතන් වහන්සේ) ඇති බලයන්ය: 1) සියලු සංඛාර අනිච්චබව යථා භූත නුවණින්

දැනීම 2) සියලු කාම ආසා ගිනිඅඟුරු වලක් ලෙසින් යථා භූත නුවණින් දැනීම 3) හුදකලා විවිකයට බරවී නෙක්කම්ම සුවය විඳීම 4) සතර සති පට්ඨානය මනාව පිහිටුවා ගැනීම 5)- 8) සතර ඉද්දිපාද, ආධ්‍යාත්මික පංච ඉන්ද්‍රිය, සප්ත බොජ්ඣංග, ආරිය අටමග යහපත් ලෙසින්ම වර්ධනයවීම. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: 8.1.3.8 බිනාසවබල සූත්‍රය, පි. 148, EAN:8: 28.8 Powers-2, p. 426.

ඛණ

▲ **ඛීණාසවො** (පාලි): **අසවක්ෂය**- destroyed the taints: ඛීණාසවො යනු සියලු ආසව පහ කරගත් පුද්ගලයාය, එනම් රහතන්වහන්සේය. මෙය රහතුන් හඳුන්වන පදයකි. **බලන්න**: රහතන්වහන්සේ.

ඛප

▲ **ඛිප්පාභිඤ්ඤා** -Kippabinna: ඛිප්පාභිඤ්ඤා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මය ශ්‍රවනය කළ විගසින්ම, අවබෝධ කරගැනීමේ හැකියාවය. **බලන්න:** උග්ඝටිතඤ්ඤු, බාහිය දාරුචාරි රහතුන්, භද්‍රා කුණ්ඩලකේසි තෙරණිය, අභිඥා.

▲ **ඛිප්පනිසන්ති**-Khippanisanti: ඛිප්පනිසන්ති යනු කුසල් දහම වහා දකිනාසුළුබවය**. බලන්න**: අලං.

ඛම

▲ **ඛෙම**-Security: ඛෙම: රැකවරණය-ආරක්ෂාව, සුරක්ෂිත බව, නිරුපද්‍රව බව ය. මෙය නිවන හඳුන්වන පදයකි. සිව්ජාන සමාපත්තියට සම වැදීම, සංඥාවේදිත නිරෝධ සමාපත්තියට සම වැදීම සුරක්ෂිත බවය. **ඛෙමපත්ත** (attained security) : නිරුපද්‍රැබව ලැබීම- නිවනලැබීමය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (5): 9 නිපාත, ඛෙමවග්ග සූත්‍ර, පි. 568, EAN: 9: I Security- suttas. p. 485.

▲**ඛෙමතෙර**- Khema Thera: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1.

▲ **ඛෙමාතෙරණිය**-Khema Thersaniya **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:2

▲ **ඛෙමදේවපුත්‍ර**- Khema Devaputhra: මේ දේවපුත්‍රයා, බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක, අයහපත් කම්ම විපාක පිලිබඳ ව කළ සාකච්ඡාව මේ සූත්‍රයේ දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**:සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග:දේවපුත්‍ර සංයුත්ත:2.3.2 ඛෙමසූත්‍රය, පි.136.

▲**ඛෙමකතෙර**- Khemka Thera:**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

▲**ඛෙමිය අඹවනය**-Khemiya Mango grove: බරණැස්නුවර පිහිටි, සංඝයා වැඩසිටි අරණකි. උදේන තෙරුන් මෙ වනයේ වැඩසිටි බවසූත්‍ර දේශනාවල පෙන්වා ඇත**. බලන්න**: උදේන තෙර:උපග්‍රන්ථය1.

▲ **ඛෝමදුස්ස ගම**-Khomaduss village: මෙ ගම ශාක්‍ය ජනපදයේ ගමකි. බුදුන් වහන්සේ දෙසූ දහම අසා මෙ ගම් වැසියෝ උපාසකයන් විය. **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:3

ඛය

▲**ඛය**-Khaya: ඛය ලෙසින් මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ ක්ෂය කිරීමය, ආසව නැතිකරගනිමය. **බලන්න:** ආස්‍රව හා ආස්‍රව ක්ෂය කිරීම **මූලාශ්‍රය:**සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්ත:2.3.6 ඛයසූත්‍රය, පි.204

▲**ඛයඤාණං** (පාලි): **ක්ෂය නුවණ** - Knowledge of the destruction of defilements: ධර්මයේ ඛය ඤාණං ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ අරහත් මාර්ගය ලැබීමෙන්, සියලු කෙළෙස් නැති කර ගත් බව දන්නා

අවබෝධයය. ආසවක්ඛය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. එම නුවණ, උත්පාදයිතව්‍ය ධර්මයකි- උපදවාගතයුතු ධර්මතාවයකි. **බලන්න:** උත්පාදයිතව්‍ය ධර්ම, ආස්‍රව හා ආස්‍රව ක්ෂය කිරීම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▲**ඛයධම්ම**-Khayadhamma: ඛයධම්ම යනු නැතිවීයන බවය. සියල්ල ක්ෂය-ඛය වැනසුළුය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:**සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග:වේදනාසංයුත්ත:ජාතිධම්මවග්ග: 1.4.7 ඛයධම්ම සූත්‍රය, පි.84.

▼**රූප...විඥාන** ආදි ඛන්ධ 5, ඛයධම්ම යයි මෙහි පෙන්වා ඇත. ඒවා නැසෙනසුළුබව අවබෝධ කිරීම අරහත්වය ලැබීමය. නැසෙනසුළු සියල්ල කෙරහි කැමැත්ත පහ කර ගත යුතුවේ. **සටහන**: මේ දේශනා කර ඇත්තේ රාධ තෙරුන්හටය. **මූලාශ්‍රය:**සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග :රාධසංයුත්ත:2.2.9 ඛයධම්මසූත්‍රය, පි.384,2.3.9 ඛයධම්මසූත්‍රය, පි.394, 2.4.9 ඛයධම්මසූත්‍රය, පි.401

ඛල

▲**ඛලුපච්ඡාභත්තිකයෝ**- who observe the later-food-refuser's practice: ධූතාංග පුහුණුව ලෙසින්, වලඳා අවසන්වූ පසුව ලබන බොජුන් පිළිනොගෙන වාසය කරන සංඝයා ඛලුපච්ඡාභත්තිකයෝ ලෙසින් පෙන්වා ඇත.**බලන්න**:අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: ආරඤ්ඤකවග්ග: 5.4.4.10 ඛලුපච්ඡාභත්තික සූත්‍රය, පි.380.

▲ **ඛීල** (පාලි)**: උල**- spike: ඛීල යනු උල හෝ හුල හෝ කටුවය. ධර්මයේ උල් ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ දුක ගෙනදෙන ධර්මතාවයන්ටය. **සටහන:** ඛීල, නිසරු, ශූන්‍ය (barren) ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත**. බලන්න**: ESN: p.1711: **දුක ඇතිකරන උල් 3 කි:** රාග ඛීල, දෝසඛීල හා මෝහ ඛීල. මේ උල්- කෙළෙස්, අවබෝධ කරගැනීමට, ඒවා ප්‍රහිණය කර ගැනීමට අරියඅටමග යහපත් ලෙසින් වර්ධනය කරගත්යුතුවේ. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග:මග්ගසංයුත්ත: 1.15 ඛීල සූත්‍රය, පි.154, ESN: 45: Maggasamyutta: 166.6 Barrenness, p. 1711.

ග කොටස: ගග,ගච, ගජ,ගඩ,ගත,ගථ,ගද,ගධ,ගන,ගණ, ගප,ගම,ගය,ගර,ගල,ගව,ගස,ගහ

ගග

▲ **ගංගානම් ගඟ**-River Ganges : ගංගා නදිය ලෙසින්ද හඳුන්වයි. හිමාල කඳුකරයේ සිට ගලා එන මෙ නදිය බුදුන් වැඩ සිටි සමයේ මෙන්ම අදද, ඉන්දියාවේ ප්‍රධාන ගංගාවක් ලෙසින් සලකනු ලැබේ. අතීත බුදුවරු වැඩසිටින සමයේ මෙ ගඟ, භාගිරථී නදිය ලෙසින් හඳුන්වා ඇත.මෙ නදිය මුල් කරගත් සූත්‍ර ගණනාවක්ම සූත්‍ර පිටකයට ඇතුලත්වි ඇත. **බලන්න**: ධොතක තෙර, ගංගා නදීය උපමා: උපග්‍රන්ථය:5, ගෝතම තිර්ථය.

▼**ගංගානම් නදීය** ආරම්භ වූ ස්ථානයේ සිට මහා සාගරයට එක්වන ස්ථානය අතර ඇති වැලි ප්‍රමානය මෙතෙක්ය යයි කිව නොහැකිය. එම උපමාව යොදාගනිමින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, කල්පයක්, ඉතා දීර්ඝ නිසා, එය මෙතක් කාලයක් යයි දැක්වීම ම පහසු නොවන බවය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5, කල්පය, **මූලාශ්‍රය**:සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග:අනමතග්ගසංයුත්ත: 3.1.8 ගංගාසූත්‍රය, පි.306

ගච

▲ **ගෝචර කුසලතා**-Gocharakusalatha: ගොචරකුසලතා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ජානසාමපත්ති ඇති උතුමන් සතු කුසලතාය, ධ්‍යායි පුද්ගලයන්ට ඇති දක්ෂතාවන්ය. මෙහි ඒ ගැන විස්තර කර ඇත.**මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (3) ඛන්ධවග්ග:ජානසංයුත්ත:13.1.6 ගොචරකුසලතා සූත්‍රය, පි.570.

▲**ගෝචරනානත්ත ඤාණය**-Gocharananaththa nana:බාහිර ආයතන-රූප, ශබ්ද ආදීවූ ධර්මතා පිරිසිඳ දැනගැනීමේ නුවණ ගෝචරනානත්ත ඤාණය වේ. **බලන්න**: බු.නි: පටිසම්භිදා:ඤාණකථා: 16 ගෝචරනානත්ත ඤාණය, පි. 170.

▲**ගෝචර භූමිය**-Favorable place: ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පිණිස ගෝචර භූමියේ: සුදුසු බිම, වාසය කළයුතුය. ගෝචර භූමිය-පියා ගේ උරුම භූමිය (පියාසතු විෂය-ancestral domain) ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ සතරසතිපට්ඨානය ඇසුරු කරගෙන ජීවත්විමය. ගෝචර භූමිය නොවන්නේ (අගෝචර භූමිය), සාමාන්‍ය පෘතග්ජනයා වාසය කරන පස්කම් ගුණය සහිතව වාසය කිරීමය. එසේ අගෝචර භූමියේ වාසය කරන්නේ නම් මාරයා ගේ විෂයට පහසුවෙන්ම හසුවේ. මේ පිලිබඳ බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇති **උපමා**: 1) **කැටකිරිල්ල හා ගිජුලිහිණියා උපමාව**:මඩේ හැසිරෙන කැට කිරිල්ල, වියලි බිමක හැසිරෙන්නේ නම්, පහසුවෙන්ම ගිජුලිහිණියා ට හසුවේ. එහෙත්, තමාගේ විෂයවූ මඩගොඩේ හැසිරේ නම්, ඌට ගිජුලිහිණියා මැඩගෙන, ආරක්ෂාව ලබා ගත හැකිය. එලෙස, පස්කම් ගුණයේ නො ඇලි සතර සතිපට්ඨානයේ (පිය උරුමය-බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා දුන් ධර්මයේ) හැසිරෙන මහණහට, මරුගේ විෂයෙන් මිදිය හැකිය.**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5:**මූලාශ්‍රය**:සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: සතිපට්ඨානසංයුත්ත:අම්බපාලි වග්ග: සකුනග්ඝි සූත්‍රය, පි.296. 2) **වඳුරා හා මස්වැද්දා උපමාව:** මස් වැද්දෙක්, වඳුරන් දඩයම් කරගැනීම පිණිස දැවයක ලාටු (කොහොල්ලෑ වැනි) තවරා වඳුරන් ගැවසෙන තැනක උගුලක් අටවයි. නුවණැති වඳුරෝ ඒ උගුලක් බව දැන එහි නො පැමිණේ. එහෙත්, අනුවණ මෝඩ වඳුරෙක්, ලාටු කෑමට කැමතිව එහි පැමිණ උගුලේ අසුවේ. පළමුව එක් අතකින් ලාටු අල්ලාගෙන ඒ අත ඇලුන විට ඉන් මිදීමට අනිත් අත යොදාගනී. එලෙස ඌගේ දෙඅත්ද, දෙපයද, මුවද ලාටුවේ ඇලේ, බේරීයාමට අවකාශ නැතිවේ. වැද්දාට, වඳුරා අල්වාගෙන රිසි ලෙසින් කටයුතු කල හැකිවේ. එලෙස, පස් කම් ගුණයේ ඇලෙන මහණ පහසුවෙන්ම මාර විෂයට යටත් වේ. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5. **සටහන:** ගොචර භූමිය, ගෝචර විෂය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**:සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: සතිපට්ඨානසංයුත්ත:අම්බපාලි වග්ග:3.1.7 මක්කට සූත්‍රය, පි.298.

ගජ

▲ **ගිජ්ජකූට පර්වතය**-Gijjakuta: රජගහනුවර අසල පිහිටි මේ පව්ව ගිජුකුළු පව්ව ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. බුදුන් වහන්සේ හා සංඝයා මෙ ස්ථානයේ වාසය කර ඇති බව බොහෝ සූත්‍ර දේශනාවල දක්වා ඇත.**බලන්න:** උ.ග්‍ර:1,2.

ගඩ

▲ **ගඩුව**: පාලි: **ගණ්ඩො** -Boil: බුදුන් වහන්සේ මේ කය පෙන්වා ඇත්තේ, තැන් 9 කින් සැරව ගලන පැරණි ගඩුවක් (තුවාලයක්) ලෙසින්ය. තුවාලයකින් අපවිත්‍ර දේ ගලා යන ලෙසින්, කයේ නව දොරින්

අපවිත්‍ර, දුගඳ දේ ගලාබසී. මේ කය එසේ සකස්වී ඇත්තේ කර්මය හේතු කොටගෙනය. කයේ යථාබව අවබෝධ කරගත්විට කය පිලිබඳ ඇල්ම නැතිවේ. **බලන්න:** කය,ගඩුව උපමාව-උපග්‍රන්ථය:5 :**මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි:(5) : 9 නිපාත: 9.1.2.5 ගන්ඩෝපම සූත්‍රය, පි. 446, EAN: 9: 15.5 Boil, p. 467.

ගත

▲ **ගති-** Destination: ගති- ගතිසම්පත්තිය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කෙනෙක්ගේ භවය- යලි උත්පතිය ඇතිවෙන ස්වභාවය ගැනය.**සටහන**: ගති සම්පත්ති පිලිබඳ විස්තර පිණිස **බලන්න**: බු.නි:පටිසම්භිදාමග්ග**:** 6 ගතිකථා.

▼ **බුදුන් වහන්සේ** ගති 5 ක් පෙන්වා ඇත:1) නිරය 2) තිරිසන් ලෝකය 3) ප්‍රේත ලෝකය 4) මිනිස් ලෝකය 5) දේව ලෝක. සතර සතිපට්ඨානය දියුණු කරගැනීමෙන්, ගති -නැවත උපත අවසාන කර ගත හැකිය. **සටහන:** දීඝ.නි. සංගිති සූත්‍රයේ මේ ගති ගැන විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (5): 9 නිපාත: 9.2.2.6 ගති සතිපට්ඨාන සූත්‍රය, පි. 578, EAN:9: 68.6 Destinations, p. 486.

▼**ආනන්ද තෙරුන්ගේ** විමසීමක් අනුව, බුදුන් වහන්සේ සසුනේ සිට මියගිය සංඝයා හා ගිහිඋපාසක යන්ගේ ගතිය-මරණින් මතු ස්වභාවය දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**:සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: සෝතාපත්ති සංයුත්ත:11.1.8 හා 11.1.9, 11.1.10 ගිඤ්ජකාවස්ථ සූත්‍ර, පි.184.

▼ **ධාතු අනුව කෙනෙක්ගේ ගතිය-** පරලොව උපත වෙනස්වන අන්දම මෙහි දක්වා ඇත. ධාතු හේතුකොටගෙන සංඥාව, දිට්ඨිය, විතර්ක උපදී. අවිධ්‍යා ධාතුව මහත්ය, හීනය. 1) **හීනධාතුව** නිසා ඇතිවෙන්නේ: හීනසංඥාව, හීන දිට්ඨිය, හීන විතර්ක, හීන චේතනාව, හීන ආසාව, හීන ප්‍රාර්ථනාව, හීන පුද්ගලයාය. එවිට හීන වචන උපදී, හීන දේ දේශනා කරයි, පණවයි, පිහිටුවයි, විවෘත කරයි, බෙදයි, විස්තර කරයි. එනිසා ඔහුගේ ගතිය, යළිඋපත හීනවේ. 2) **මධ්‍යම ධාතුව** නිසා... ඉහතකී ආකාරයට ... එනිසා ඔහුගේ ගතිය, යළි උපත මධ්‍යමවේ. 3) **ප්‍රණීත (උසස්)** ධතුව නිසා... ඉහතකී ආකාරයට ... එනිසා ඔහුගේ ගතිය, යළිඋපත උසස්වේ. **මූලාශ්‍රය**:සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග: ධාතුසංයුත්ත:2.2.3 ගිඤ්ජකාවස්ථ සූත්‍රය, පි.260.

▲ **ගීතස්වරයෙන් දහම සජ්ජායනාකිරීම-** Reciting the Dhamma like a song :ගීතස්වරයෙන් ධර්මය සජ්ජායනාකිරීම සංඝයාට සුදුසු නොවේ යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.5.1.9 ගීතස්සර සූත්‍රය, පි. 426, EAN: 5: 209. 9 Intonation, p. 305.

▲ **ගෝත්‍රභූ** -Matured one: ධර්මයට අනුව, ගෝත්‍රභූ ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ බුද්ධවංශයට ඇතුලත් පරිණත පුද්ගලයා -ආරිය ශ්‍රාවකයා පිලිබඳවය. ඔහු, උත්තම දස පුද්ගලයන් ගෙන් කෙනෙකි. **බලන්න:** උත්තම දස පුද්ගලයෝ. **සටහන**: විස්තර පිණිස **බලන්න**: බු.නි: පටිස්සම්භිදාමග්ග 1,ඥානකතා: 10. ගෝත්‍රභූ ඥානය, පි. 146. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ:** පි. 279: "**ගෝත්‍රභූ:** කාමලෝකයෙන් එතෙර වන්නා- "**ගෝත්‍රභූචිත්ත:** පෘතග්ජන බව ඉක්මවා ආර්ය ශ්‍රෝත්‍රයට ඇතුලත් සිත: **ගෝත්‍රභූඤාණ:** කාමලෝකයෙන් එතෙරවන ඥානය". **B.D:** p. 60: "**Gothrabhū:** who has entered the lineage of the Noble ones…".

▲**ගෝතම බුදුන් වහන්සේ**- The Buddha Gothama :අපගේ ගෝතම බුදුන් වහන්සේ පිලිබඳ විස්තර මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න**: බු.නි: බුද්ධවංශය: ගෝතම බුද්ධවංශය,පි.262,උපග්‍රන්ථය:6.
▼**බුදුන්වහන්සේ** බුද්ධත්වය ලබාගැනීම පිණිස කටයුතු කළ ආකාරය මෙහි විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:6. **මූලාශ්‍රය**:සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග: අභිසමයසංයුත්ත: 1.1.10 ගෝතම සූත්‍රය, පි.38.
▲**ගෝතම ද්වාරය හා ගෝතම තිර්ථය**-Gothma gate & Gothama port බුදුන් වහන්සේ අවසාන චාරිකාවේදී පාටලීගම-නුවර සිට විසාලාමහා නුවරට යෑම පිණිස නුවරින් නික්මුණ දොරටුව "**ගෝතම ද්වාරය**" ලෙසින් නම්කර ඇත**.** උන්වහන්සේ, ඒ නුවර සිට ගංගානම් නදිය තරණය කල තොටුපොල "**ගෝතම තිර්ථය**" ලෙසින් හඳුන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: චින.පි: මහාවග්ග 2: පි 70 හා දීඝ.නි: (2): මහාපරිනිර්වාන සූත්‍රය, පි.156, EDN : 16 Mahaparinibbana Sutta, p 175.
▲ **ගෝතමී තෙරණිය**- Gothami Therani: මහාප්‍රජාපති ගෝතමීය, ගෝතමී ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. ගිහිකල සුද්ධෝදන රජුගේ බිසවය, සිදුහත් කුමරු ගෙ සුළු මවය.**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:2.
▲**ගෝත්‍රය**-Gothra: ගෝත්‍රය-කුලය-වංශය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත.බුදුන් වහන්සේ වැඩ සිටි සමයේ ප්‍රධාන කුල 4 ක් පැවතිනි: ශාක්‍ය, බ්‍රාහ්මණ, වෛසය්‍ය, සුද්ධ. ශාක්‍ය කුලය: රාජකීය කටයුතුද, බ්‍රාහ්මණ කුලය: ආගමික කටයුතුද, වෛසය්‍ය කුලය: වෙළඳ කටයුතුද, ශුද්ද්‍ර කුලය: සේවක, කම්කරු ආදී කටයුතු වලද නිරතවුහ. යම් කුලයක උපත ලබා එම කුලයේම ජීවත්වී, මිය යායුතුය යන්න එවක පැවති සම්ප්‍රදායය. බුදුන් වහන්සේ ඒ සම්ප්‍රදායෙන් ඉවත්ව, සම්බෝධිය ලබා, තමන් වහන්සේගේ සසුනට ඇතුළුවීමට ඕනෑම කුලයකින් පැමිණෙන පුද්ගලයන්ට අවස්ථාව ලබා දී ඇත. බුදුන් වහන්සේ දේශනා කර ඇත්තේ කෙනක් උසස් බව ලබන්නේ උපතින් නොව, ධර්මානුකූල යහපත් ජීවිතයක් ගත කිරීමෙන් බවය. **බලන්න**: වසල සූත්‍රය. **සටහන:** ජනසමූහය අතරින් ශාක්‍ය ප්‍රජාව අග්‍රයයි මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග: භික්ඛුසංයුත්ත:9.1.1. මහා කප්පින සූත්‍රය,පි.460.

ගථ

▲**ගූථකූප**-Guthakupa: ගූථකූප ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කම්මවිපාක ඵලදීම පිණිස ප්‍රේතයෙක්ව උපත ලබා හිස අශුචි වලක තබාගෙන ජීවිතය ගතකිරීමය. පෙර ජීවිතයේ පරදාර සේවනය- කාමයෙහි වරදවා හැසිරීමේ විපාකයක් ලෙසින් මෙලෙස දුක් විපාක විඳීමට හේතුවී ඇත. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග: ලක්ඛණසංයුත්ත: 7.2.1. ගූථකූප සූත්‍රය, පි.420.
▲**ගූථඛාදී**-Guthakhadi: ගූථඛාදී ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කම්මවිපාක ඵලදීම පිණිස ප්‍රේතයෙක්ව උපත ලබා අසුචි අනුභව කරමින් ජීවිතය ගතකිරීමය. පෙර ජීවිතයේ - කාශ්‍යප බුදුන් සමයේ, රජගහනුවර විසූ දුෂ්ඨ බමුණෙක්, සංඝයාට දනය දෙන බත් ඔරු, අශුචියෙන් පුරවා දීමේ විපාකයක් ලෙසින් මෙලෙස දුක් විපාක විඳීමට හේතුවී ඇත. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග: ලක්ඛණසංයුත්ත: 7.2.2. ගූථඛාදී සූත්‍රය, පි.420.
▲**ගූථභාණි**-Guthabhani: ගූථභාණි ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, පිරිසක් මැද, නොදුටු නොඇසූ දේ ගැන අසත්‍ය කථා කරන පුද්ගලයාය**.** ඔහු නිරයගාමිය. **බලන්න**: පුද්ගල වර්ග. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (1) 3 නිපාත: 3.1.3.8 සූත්‍රය, පි.274.

▲ **ගාථා-**verses: ගාථා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, ධර්මය දේශනා කිරීම පිණිස බුදුන් වහන්සේ අනුගමනය කළ ක්‍රමයකි. බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ මෙන්ම වර්තමානයේද, සංඝයා හා ගිහි බොදු පිරිස ගාථා, සජ්ජායනා කරති. දෙවියෙක් විසින් විමසනු ලදව, බුදුන් වහන්සේ ගාථා පිලිබඳ මෙසේ දක්වා ඇත: **මාත්‍රාව-**ඡන්දස Meter, ගාථාවක පලංචිය- ඉනිමග හෙවත් මූල කාරණාවය,අක්ෂර මගින් වාක්‍ය- පද සකස්වේ- අරුත ප්‍රකාසවේ, සංඥා- නාම අසුරුකොටගෙන ගාථාවෝ පවතී, ගාථාවේ නිවස කවියාය. විස්තර පිණිස **බලන්න:**ESN:1: note : 120, p. 518. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1) දේවතාසංයුත්ත: 1.6.10 කවි සූත්‍රය, පි.96, ESN:1: Devathasamyutta: 60.10 Poetry, p, 139.

ගද

▲ **ගොදත්ත තෙර-** Godaththa Thera:**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

▲ **ගද්දුලබද්ධ-** The leash: ගද්දුලබද්ධ යනු බල්ලෙක් ගැට ගසා තබන කනුවය. එසේ ගැට ගසා ඇති බල්ලා ඒ කනුව වටා දුවයයි. එලෙස, තණ්හාව පහ නොකළ සත්ත්වයෝ, ආරිය ධර්මය නොදත් නිසා, පංච උපාදානස්කන්ධය තමාගේ යයි අල්වාගෙන ඝසර වටේ කැරකේ යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. එහෙත්, ධර්මය දත් ආරිය ශ්‍රාවකයා, ඒ බන්ධනයෙන් මිදේ. **බලන්න**:ඝසර, බල්ලා උපමාව:උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (3): බන්ධසංයුත්ත: 1.2.5.7 ගද්දුලබද්ධ සූත්‍රය, පි. 284, ESN: 22: Khandasamyutta: 99.7 The leash, p. 1090.

ගධ

▲**ගොධික තෙර-** Godikha Thera:**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

▲ **ගොධා ශාක්‍ය හා කාලි ගොධා-**Godha Sakyan & Kali Godha: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:5

ගන

▲**ගන්ථ:** පාලි: **ගනෙඤ්ඤ-** knots: ධර්මයේ ගන්ථ - ගැට ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ලෝකයා ඝසර බැඳ තබන ගැට 4 ක් ගැනය. **බලන්න**: කායගන්ථ.

▲ **ගාන්ධර්ව දේවනිකාය-** Celestial musicians: ගාන්ධර්ව යනු සංගීත දෙවියන්ය. මේ දේවනිකාය සියලු දේවලෝකවලට වඩා පහත්ය. තිසරණ සරණ කරගත් යහපත් ශීලය පවත්වාගත් පුද්ගලයන් මරණින් මතු මේ දේව නිකායේ පහළවේ. **බලන්න**: දේවනිකාය **සටහන:** පංචසිඛ ගාන්ධර්ව (පන්සිළු) දේවපුත්‍ර පිලිබඳ විස්තර පිණිස **බලන්න**:සංයු.නි: වේදනාසංයුත්ත: 1.12.6 පංචසිඛ පඤ්හ සූත්‍රය හා දිස:නි: සක්ඛපඤ්හ සූත්‍රය. **මූලාශ්‍ර**: දීස.නි: (2): 5.ජනවසභ සූත්‍රය, පි,322, EDN: 18 Janavasabha Sutta (17), p. 209.

▲ **ගන්ධබ්බකායික දේවනිකාය-** devas of the gandhabba order: ගන්ධබ්බකායික දේවියන් ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සුවඳට අරක් ගත් දෙවියන්ය. ඔවුන්: සුවඳ මුල් ඇති ගස්, සුවඳ හරය ඇති ගස්, සුවඳ පොතු ඇති ගස්, සුවඳ අතු ඇති ගස්, සුවඳ කොළ ඇති ගස්, සුවඳ මල් ඇති ගස්, සුවඳ ඵල ඇති ගස්, සුවඳ පැණි ඇති ගස් ආදිය අරක්ගෙන සිටි. තුන් දොරින් සුචරිත ක්‍රියාවල යෙදුන පුද්ගලයන් මරණින් මතු ගන්ධබ්බ කායික දේවියන් ලෙසින් පහළවේ. **සටහන**: සංයු.නි: එම දේවනිකාය ගැන විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (3): බන්ධවග්ග:10

ගන්ධබ්බකාය සංයුත්ත, පි. 532, ESN: 31:Gandhabba saṃyutta, p. 1156.

▲**ගින්න**: පාලි**: අග්ගී-** fire: ධර්මයට අනුව ගින්න-අග්නි ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සිත දවන කෙළෙස් ගිනි පිලිබඳවය. **බලන්න**: ආදිත්තපරියාය සූත්‍රය, අග්නි. **සටහන**: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ අන්‍යආගමිකයන් ගිනිදෙවියාට පුජා- අග්නිහොම ආදිය කළබව සූත්‍ර දේශනා වල දක්වා ඇත.

▼**සියල්ල ගිනිගෙන ඇත: ගිනි 11 කි:** රාග, දෝස, මෝහ, ජාතිය, ජරාව, මරණය, ශෝකය, පරිදේවය (වැළපීම්), දුක, දෝමනස්ස , උපායාස (බලාපොරොත්තු කඩවීමෙන්). (Burning with the fire of lust, with the fire of hatred, with the fire of delusion; burning with birth, aging, and death; with sorrow, lamentation, pain, displeasure, and despair) **සියල්ල -සබ්බ යනු**: 1) ඇස 2) රූප 3) ඇසේ විඥානය - චක්ඛුවිඥාණය 4) චක්ඛු සම්ඵස්සය 5) චක්ඛුසම්ඵස්සය නිසා ඇතිවෙන ත්‍රිවිධ වේදනා (දුක, සැප, මැදහත්) 6) කණ 7) ශබ්ද 8) සෝතවිඥානය 9) සෝතසම්ඵස්සය 10) සෝතසම්ඵස්සය නිසා ඇතිවෙන ත්‍රිවිධ වේදනා 11) නාසය 12) ගඳසුවඳ 13) ඝානවිඥානය 14) ඝානසම්ඵස්සය 15) ඝානසම්ඵස්සය නිසා ඇතිවෙන ත්‍රිවිධ වේදනා 16) දිව 17) රස 18) ජිව්හා විඥානය 19) ජිව්හා සම්ඵස්සය 20) ජිව්හා සම්ඵස්සය නිසා ඇතිවෙන ත්‍රිවිධ වේදනා 21) කය 22) ඵොට්ඨබ්බ 23) කායවිඥානය 24) කාය සම්ඵස්සය 25) කාය සම්ඵස්සය නිසා ඇතිවෙන ත්‍රිවිධ වේදනා 26) මනස 27) ධර්මතා 28) මනෝවිඥානය 29) මනෝ සම්ඵස්සය 30) මනෝ සම්ඵස්සය නිසා ඇතිවෙන ත්‍රිවිධ වේදනා. ඒ බව දකින ශ්‍රැතවත් ආරිය ශ්‍රාවකයා ඇස... ආදීවූ ඒ සැමදෙය ගැන කලකිරේ, කලකිරීම නිසා ඒවාට නො ඇලේ, නො ඇල්ම නිසා මිදේ, මිදුනවිට, 'මිදුනා' යයි දැන ගනී. ජාතිය අභවරවිය, බඹසර වාසය නිමාකරගති, අරහත්වය පිණිස කලයුතු දේ කර නිමකරන ලදී, ඒ පිලිබඳ වෙනත් කිසි දෙයක් කිරීමට නැතය යි දැනගනී. **සටහන**: මේ සූත්‍රය ශ්‍රවණය කල භික්ෂූන් 1000 කගේ සිත් උපාදාන රහිතව කෙළෙස් වලින් මිදී අරහත්වයට පත්වුහ. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සළායතනසංයුත්ත: සබ්බවග්ග 1.3.6 ආදිත්තපරියාය සූත්‍රය, පි. 64, ESN: 35: Salayathnasamytta: III: The All: 28.6 Burning, p. 1227.

▼**සියල්ල ගිනිගෙන ඇත යන ආදිත්ත පරියාය ධර්මන්‍යාය:ඒ ධර්ම න්‍යාය කුමක්ද?** 1) ඇසේ විඥානයයට බැදී, ගන්නා නිමිති ආස්වාදය නිසා කර්ම විපාක ඇතිවේ. එම අවස්ථාවේ කෙනෙක් මරණයට පත්වූවේනම් ඔහු දුගතියේ උපත ලබයි. ඒ ස්පර්ශය වෙනුවට ගිනිදැල් සහිත යකඩ උලකින් ඇස ස්පර්ශය කිරීම වඩා හොඳය. 2) එලෙස, කණේ විඥානයට බැදී, ගන්නා නිමිති ආස්වාදය නිසා..... ඒ සප්ර්ශය වෙනුවට ගිනිදැල් සහිත යකඩ උලකින් කණ ස්පර්ශය කිරීම වඩා හොඳය 3) ... ගිනිදැල් සහිත තියුණු නියනකින් නාසය ගලවා දැමීම හොඳය 4) ගිනිදැල් සහිත තියුණු කතුරකින් දිව කපා දැමීම හොඳය 5) .... ගිනිදැල් සහිත තියුණු පිහියකින් කය කපා දැමීම හොඳය 6)...ඵලදායි නොවන සිතුවිලි (සංස භේදය වැනි) සිතින් සිතනවාට වඩා නිදගැනීම හොඳය. **සටහන**: නින්ද වනාහි, ජීවත්වන මිනිසුන්ට වඳ බව-නිසරුබව ගෙනදෙන, ඵල රහිත දෙයක් යයි වදාළ බුදුන් වහන්සේ මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ, සිතින් අයහපත් අරමුණු අල්වා ගෙන ඒවාට බැඳෙනවාට වඩා නිදාගැනීම

හොඳබවය. එලෙස, ආයතන (අභ්‍යන්තර හා බාහිර) මගින් ඇතිවන ස්පර්ශයේ විඳීම් වල අනිත්‍යබව, ඒවායේ ආදීනව මෙනෙහිකරන ආරිය ශ්‍රාවකයා, ඒවා ගැන කලකිරේ, කලකිරී ඒවාට නො ඇලේ. නො ඇල්මෙන් මිදේ, මිදුනවිට විමුක්තිය ලැබුබව අවබෝධ කරගනී. (අරහත්වය ලැබුබව).උපමාව:ගිනිදැල්;උපග්‍රන්ථය:5.**මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි:(4): සළායතනවග්ග: වේදනාසංයුත්ත: 1.18.8 ආදිත්තපරියාය ධර්ම න්‍යාය සූත්‍රය, පි. 358, ESN: 36: Vedanasamyutta: Ocean: 235.8 The Exposition on Burning, p. 1311.

▲ **ගින්න විවිධබව**-Variety of fire: **1) ගිනිතුනක්**: රාග ගින්න, දෝස ගින්න හා මෝහ ගින්න යයි කෙළෙස් ගිනි 3 ක් ඇතය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: **රාගගින්න**: කාමයෙන් මුලාවූ මිනිසුන් මේ ගින්නෙන් දැවේ. **දෝසගින්න**: ව්‍යාපාදයෙන් පෙලුණ, ප්‍රාණඝාතය කරන මිනිසුන් මේ ගින්නෙන් දැවේ. **මෝහගින්න:** ආරිය ධර්මයේ අදක්ෂ, පංච උපාදානස්කන්ධය ට ඇලුන මිනිසුන් මේ ගින්නෙන් දැවේ. ඔවුන් මාර බන්ධනයෙන් මිදී නැත, දුගතියේ උපත හිමිය. **ගිනිනිවීම:** කෙනෙක් ධර්මයෙහි යෙදි, අශුභය (අශුභ භාවනාව) වඩයි නම් ඔහුට රාග ගින්න නිවාගත හැකිය; මෙත්තාව (මෙත්තා භාවනාව) වඩන්නේ නම් දෝස ගින්න නිවාගත හැකිය, ප්‍රඥාව වඩා ගැනීමෙන්- විදර්ශනා භාවනාව මෝහ ගින්න නිවාගත හැකිය. **මූලාශ්‍රය**:ඛු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.5.4 අග්නි සූත්‍රය, පි. 472.

▼**වෙනත් ගිනි 3** ක් ගැන සංගිති සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත: 1) මාපිය නමැති ගින්න (ආහුනෙය්‍යඅග්නිය) : මාපියන් හට ගරුකිරීම මින් අදහස් වේ 2) ගෙහිමියා නමැති ගින්න (ගෘහපත්‍යඅග්නිය): ගෙහිමියාට ගරු කිරීම 3) ධර්ම ගුරුවරු නමැති ගින්න (දක්ෂිණේය අග්නිය): දහම උගන්වන ගුරුවරුන්- සංඝයාට ගරු කිරීම. **මූලාශ්‍ර**: දිඝ.නි: (3): 10 සංගිති සූත්‍රය- පි. 381 , EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together, p. 367.

▼**ගිනි හතක්** ගැන මේ සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත: 1-3) රග, දෝස,මෝහ 4) ආහුනෙය්‍ය ගින්න: මාපියන්ට නොසැලකීම නිසා නිරයේ විඳීමට ඇති දුක 5) ගහපති ගින්න: ගෙහිමියාට යහපත් ලෙසින් නො සැලකීම නිසා බිරිඳට ඇතිවන දුක 6) දක්ෂිණාගර්හ ගින්න:සංඝයාට නින්දා පරිභව කිරිමෙන් ඇතිවෙන දුක7) කාෂ්ටකගින්න: දර ආදිය නිසා ඇතිවෙන ගින්න. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (4): 7 නිපාත:මහායඤ්ඤවග්ග: 7.1.5.3 අග්ගි සූත්‍රය, පි.364.

▲**ගිනි කන්ද**-Mass of fire: රාගයට යටවීම ගිනි කන්දකට ඇතුළුවීමට වඩා දුක් ගෙනදෙන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4): 7 නිපාත: 7.2.2.8 අග්ගිකන්ධඋපමා සූත්‍රය, පි. 484, EAN:7: 72.8 Fire, p. 402.

▲**ගින්නේ ආදීනව**-Dangers of fire: ගින්න නිසා සිදුවන ආදීනව 5 ක් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) ඇසට අහිතකරය 2) සමේ වර්ණය අඳුරු කරයි 3) දුබලබව ඇතිකරයි 4) වෙනත්අය හා ඇසුර ඇතිකිරීමට හේතුවේ 5) නිෂ්ඵල කතා කිරීමට නැඹුරු කරයි. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: 5.5.2.9 අග්ගි සූත්‍රය, පි. 436, EAN:5: 219.9 Fire, p. 307.

▲**ගිනිදෙවියන් පිදීම**- Fire sacrifice: ගිනි දෙවියන් පිදීම, බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ බ්‍රාහ්මණයන් විසින් පැවැත්වූ ආගමික චාරිත්‍රයකි. **බලන්න**: යගහෝම. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): බ්‍රාහ්මණසංයුත්ත: 7.1.8

අග්ගිකසූත්‍රය, පි. 322,ESN: 7: Brahmanasamytta: 8.8 Aggika, p. 364.
▲**ගුන්දාවනය**-Gunda forest: මධුරා පුරයේ, පිහිටි මේ වනය, මහා කච්චාන තෙරුන් හා සංඝයා වැඩසිටි ස්ථානයකි: **බලන්න:**මහා කච්චාන තෙර.

ගණ

▲ **ගණකමොග්ගල්ලාන බ්‍රාහ්මණ**- Brahmin Ganakamoggallana **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය: 3

▲ **ගණිකාව**-courtesan: ගණිකාව, නගර ශෝභනිය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. බුදුන් වහන්සේ රජගහ නුවර වැඩවාසය කරන සමයක, නගරයේ පිරිස් කාණ්ඩ 2ක්, එහි වාසය කල නගර ශෝභනිය ගැන සණ්ඩු සරුවල්, ගහගැනීම් ආදිය කරගැනීම නිසා බොහෝ දුක් කරදරවලට පත්වුහ. ඒ පිලිබඳව බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: **“ පස්කම් සැප සොයන විට, පතන විට, දැන් හෝ මතුවේ, කෙළෙස්වලින් පිඩාවට පත්වේ, දුකට පත්වේ, රාගය, ද්වේශය වලින් බැඳී විනාශවේ...”.** **මූලාශ්‍රය**: බු.නි: උදානපාලිය:ජාතිඅන්ධවග්ග: 6.8. ගණිකා සූත්‍රය, පි.300.
▲ **ගුණමකුබව**: පාලි: **මක්ඛ** - denigration: ගුණමකුබව, මකුබව ලෙසින්ද හඳුන්වයි. අනුන්ගේ ගුණ යටකිරිමට ඇති කැමැත්ත. අයහපත් කර්මවිපාක ඇතිකරන කෙලෙසකි. **බලන්න**: සල්ලේඛපරියාය.

ගප

▲**ගෝපක තෙර**-Gopaka Thera: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1
▲**ගෝපක මොග්ගලාන බ්‍රාහ්මණ**- Brahmin Gopakamoggallana **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3
▲**ගෝපාල**-Cow herd: බුදුන් වහන්සේ කොසොල් දනව්වේ සැරිසරන විට හමුවූ ගොපල්ලෙක්, බුදුන් වහන්සේ වෙතින් දහම අසා පැහැදී බුදුන්වහන්සේ ඇතුළු සංඝයාට දන් පිරිනමා සතුටින් සිටින අවස්ථාවේ, ඔහුගේ සතුරෙක්, ඒ ගොපල්ලාගේ ජීවිතය නැති කළේය. ඒ පිළිබඳ බුදුන් වහන්සේ මෙසේ උදානයක් වදාළහ: **“ සතුරෙක් සතුරෙකුට හෝ වෛරඇත්තෙක්, වෛරඇත්තෙකුට යම් විනාශයක් කරන්නේනම්, වරදවා පිහිටුවා ගත් සිත ඔහු මහා පාපී තරයෙක් කරන්නේය”.** **මූලාශ්‍රය**: බු.නි: උදානපාලිය: මෙඝියවග්ග: 4.3 ගෝපාල සූත්‍රය, පි.230.
▼**අයහපත් ගුණ 11ක් ඇති** ගොපල්ලෙකුට (ගවපාලකයෙක්) තමාගේ ගව පට්ටිය හොඳින් රැක බලා ගත නොහැකිය. එහෙත්, යහපත් ගුණ 11ක් ඇතිවිට ඔහුට ගව පට්ටිය හොඳින් රැක බලා ගත හැකිවේ. එලෙස අවගුණ 11ක් ඇති මහණහට ධර්ම මාර්ගය වඩාගත නොහැකි බව බුදුන් වහන්සේ මෙහිදී පෙන්වා ඇත. එහෙත්, ගුණ 11 ක් ඇති මහණ මාර්ගය සාක්ෂාත් කරගනි:ගෝපාලක උපමාව:උපග්‍රන්ථය:5. 1**) රූපඥවීම**: සතරමහා භූතයන්ගෙන් හටගත් උපාදාය රූපයේ යථාභූත බව අවබෝධකිරීම. 2) ලක්ඛණකුසලය ඇතිවීම: බාලයා හා පණ්ඩිතයා ගේ ලක්ෂණ දැනගැනීම 3) අකුසල විතක්ක: කාමවිතක්ක, ව්‍යාපාදවිතක්ක, විහිංසාවිතක්ක දුරුකිරීමට සමත්ය 4) ඉන්ද්‍රිය සංවරය තිබීම 5) තමන් අවබෝධ කරගත් ධර්මය යහපත් ලෙසින් අන්‍යයන්ට දේශනා කිරීම 6) ධර්මවිනය දත් ජේෂ්ඨතම භික්ෂූන් වෙතින් නොදත් දහම් කරුණු අසා දැනගැනීම 7) ධර්මය දේශනා කරනවිට ඔහු අර්ථය, ධර්මය මැනවින් අවබෝධ කර සිත ප්‍රමෝදය කරගනි (අර්ථවේදය, ධම්මවේදය). 8) ආරියඅටමග යථාභූත කොට අවබෝධ කරගැනීම 9) සතර සතිපට්ඨානය

(සිවු සීවටන්) යථාභූත කොට අවබෝධ කරගැනීම 10) ගිහියන් පිරිනමන සිව්පසය යහපත් ලෙසින් පිළිගැනීමට අවබෝධය ඇත (මාත්‍රය දැනීම). 11) වැඩිහිටි, ප්‍රසිද්ධ තෙරුන් කෙරෙහි ගෞරව, භක්තිය ඇතිව සිටීම. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (6) 11 නිපාත: අනුස්සතිවග්ග: 11.2.7 ගෝපාලක සූත්‍රය, පි.682.

ගම

▲**ගම්භිර ප්‍රඥාව:**පාලි: **ගම්භීරපඤ්ඤා-** depth of wisdom: ධර්මතා පිලිබඳ ඇති ගැඹුරු අවබෝධය ගම්භිර ප්‍රඥාව වේ. රූපය පිළිබඳව නිරෝධානුපස්සනාව**,** වැඩීමෙන් නැවත නැවත එහි යෙදීමෙන් ගම්භීර ප්‍රඥාව පරිපූර්ණවේ: "**නිරොධානුපස්සනා, රූපෙ නිරොධානුපස්සනා භාවිතා බහුලීකතා ගම්භීරපඤ්ඤං පරිපූරෙති"**. **ගම්භීර ප්‍රඥාව යනු කුමක්ද?** ස්කන්ධ...ධාතු...ආයතන...හේතුඵල (පටිච්චසමුප්පන්න), ශූන්‍යතාඵල ලැබීම්...සිව්පිළිසිඹියාව...ශීල සමාධි ප්‍රඥා ස්කන්ධ...විමුක්ති ස්කන්ධය හා විමුක්ති ඥාන දර්ශන ස්කන්ධය ...ස්ථාන අස්ථාන... විහාරසමාපත්ති...ආර්යසත්‍ය සත්තිස්බෝධි පාක්‍යධර්ම... ආර්යමාර්ගය... ශ්‍රමණඵල...අභිඥා...පරම අර්ථයවූ නිවන යන ධර්මතාවන් පිලිබඳ ඇති ගැඹුරු අවබෝධය, නුවණය. තවද, රාගය, දෝෂය, මෝහය, ක්‍රෝධය, උපනාහය, මක්ඛය, පළාසය, ඊර්ෂ්‍යාව, මාත්සර්යය, මායාව, සාඨෙය්‍ය, ස්තම්භය, මානය, අතිමානය, මදය, ප්‍රමාදය, යන සියලු කෙළෙස්, සියලු දුශ්චරිත, සියලු අභිසංස්කාර, සියලු භවගාමී කර්ම අභිභවනය කිරීම, මැඩලීම ගම්භිර ප්‍රඥාව නම්වේ. **මූලාශ්‍රය**:බු.නි: පටිසම්භිදා මග්ගපකරණය (3): ප්‍රඥාවග්ග: 3.1 ප්‍රඥා කථා, පි. 166-176.

▼ **ගම්භිර ප්‍රඥාව ඇතිවීම පිණිස සතර ධර්මය උපකාරිවේ**: 1) සත්පුරුෂ සේවනය 2) සද්ධර්ම ශ්‍රවණය 3) යෝනිසෝමනසිකාරය 4) ධර්මයට අනුකූලව පිළිපැදීම (ධර්මානුධර්ම ප්‍රතිපදාව) සෝතාපන්නඅංග ඇති පුද්ගලයාට ගම්භිර ප්‍රඥාව ඇතිවේ. **"...ඉමෙ ඛො භික්ඛවෙ, චත්තාරො ධම්මා භාවිතා බහුලීකතා ගම්භීරපඤ්ඤාතාය සංවත්තනතිති"** (...these four things, when developed and cultivated lead to the depth of wisdom) **සටහන:** මෙයින් පෙන්වා දෙන්නේ සෝතාපන්න ආරිය ශ්‍රාවකයාය. **බලන්න**: ප්‍රඥාව, සතර ධර්මය. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: සෝතාපන්න සංයුත්ත:11.7.4. ගාම්භීර ප්‍රඥා සූත්‍රය, පි. 280, ESN: 55: Sotapatthi samyutta: Great Wisdom: p. 2262.

▼**කායගතා සතිය වැඩීම,** විපුල කරගැනීම ගම්භිර ප්‍රඥාව ඇතිවීමට හේතුවේ. (Mindfulness directed to the body...when developed and cultivated, leads to the depth of wisdom). **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 1 නිපාත: කායගතාසති වග්ග සූත්‍ර, පි. 125 EAN:1: Mindfulness Directed to the Body, p.52.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1.** "ගැඹුරු වූ ස්කන්ධාදීන් කෙරෙහි පැවැති දැනීම ගම්භීරපඤ්ඤා නම් වේ" .**අන්තර්ජාල ලිපිය**: https://pitaka.lk/dhammapada/ss/katha-28.html

▲ **ගොමපිඬුව** - Pinch of Cow dung: පංචඋපාදානස්කන්ධයේ අනිත්‍ය ස්වභාවය පෙන්වීම පිණිස බුදුන් වහන්සේ ගොමපිඬුව උපමාව පෙන්වා ඇත**. බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (3) බන්ධසංයුත්ත: පුප්ථවග්ග: 1.2.5.4 ගෝමයපිඬුඋපමා සූත්‍රය, පි.274.

ගය

▲ **ගයාකාශ්‍යප තෙර**-Gayakassapa Thera : **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

▲ **ගයිහ**-Attached: මෙහිදී ගයිහ -ග්‍රහණය කරගැනීම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ දෙවියෝ හා මිනිසුන් පංචකාම සැපයට ඇලීමය. එනිසා ඔවුන් දුක් විඳි. බුදුන් වහන්සේ හා රහතුන් ඒ ඇලීම් පහකර ඇත, ඒ උතුමෝ සුවයෙන් වෙසෙති. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග: වේදනා සංයුත්ත:දේවදහවග්ග: 1.14.3 සගයිහ සූත්‍රය, පි.280.

ගර

▲**ගර්භිණිය**- Garbhini: ගර්භිණිය යනු දරුවෙක් කුසේ දරා සිටින (දරුගප්) කාන්තාවය. බුදුන් වහ්සේ සැවැත්නුවර වැඩ වාසය කරන සමයක, එක්තරා ගර්භිණි පරිව්‍රාජිකාවක්, සිය සැමියාට කතාකර, දරුවා ප්‍රසූතිකිරීමට උපකාරවන තෙලක් ගෙනඑන ලෙස ඉල්ලා සිටියාය. ඒ පරිව්‍රාජකයා, පසේනදී රජුවිසින් ශ්‍රමණ හා බ්‍රාහ්මණයන් හට තලතෙල්, ගිතෙල් ආදිය සපයන ස්ථානයට පැමිණියහ. එහි පානය කිරීමට මිස ගෙනයාමට තෙල් නොදෙන නිසා, ඔහු හැකිතාක් තෙල් බී, නිවසට පැමිණ එය වමාරා බිරියට දීමට තැත් කලත් එසේ කළ නොහැකිවිය. ඔහු මහා දුක් පීඩා නිසා බිම පෙරලි වේදනාවෙන් පසුවෙන අයුරු දැක බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: "කෙනෙක් හට රාග ආදී කෙළෙස් නොමැති නම් ඔහු සුඛිතවේ. එහෙත්, රාගය නිසා අනුන් හා බැඳුණ ජනයා දුකට පැමිණේ". **මූලාශ්‍රය**: බු.නි: උදානපාලිය:මුචලින්දවග්ග: 2.6 ගර්භිණී සූත්‍රය, පි.182..

▲ **ගෞරවය හා අගෞරවය** -respect & disrespect: ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පිණිස අන් අයට ගෞරව කිරීම වැදගත්වේ. අන්‍යන්ට අගෞරව කිරීම අකුසලයකි, ධර්ම මාර්ගයට බාධාවකි. **කෙනෙක් ධර්මයේ** ප්‍රමාදනම්, අන් අයට අගෞරවය කිරීම පහ කරගැනීම පහසු නොවේ. හිරිඔත්තප්ප තිබීම, අප්‍රමාදය මගින් අන් අයට අගෞරවය කිරීම පහකර ගත හැකිය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාතය: 10.2.3.6 තයොධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN:10: Tens,76-6.Incapable, p. 524.

▲ **ගෞරව ධර්ම:** පාලි: **ගාරවා ධම්මා**- respectful dhamma: ගෞරවය යනු, ගරු කලයුතු උතුමන්ට, ගරු කලයුතු ධර්මතාවන්ට ගරු පූජා කිරීම-යටහත් බවක් දැක්වීමය. බුදුන් වහන්සේ ගෞරව ධර්ම 6ක් පෙන්වා වදාළේ, ඒවා ආධ්‍යාත්මික මාර්ගයට විශේෂත්වයක් ගෙනදෙන කරුණු බවය. **බලන්න**: විශේෂභාගිය ධර්ම, අගෞරව ධර්ම.

▼**ගෞරව ධර්ම 6**: 1) ශාස්තෘන් වහන්සේ කෙරෙහි 2) ධර්මය කෙරෙහි 3) සංඝයා කෙරහි ගෞරවය ඇත, යටහත් පැවතුම් ඇත. 4) පුහුණුවට 5) ප්‍රමාදයට 6) ආචාර සම්පන්න බවට ගරු කරයි. **සටහන**: ආචාරසම්පන්න බව (**පටිසනඤ්ඤාරො**). **බලන්න**: ආචාරසම්පන්න බව. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384, අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.1.1.9, 5.1.1.10 අගාරව සූත්‍ර, පි. 34 හා 5.1.3.1 හා 5.1.3.2 අගාරව සූත්‍ර පි. 48, EAN: 5: 8.8 & 9.9 Falling away, p. 239 & 21.1 & 22.2. Irreverent, p. 241.

▼ **බුද්ධත්වය ලැබීමෙන් පසු** කවරෙකුහට ගෞරවකරමින් වාසය කලයුතුද යයි බුදුන් වහන්සේට විතර්කයක් ඇතිවූ බව, ඒ පිලිබඳ සොයා බැලීමේදී උන්වහන්සේ අවබෝධ කරගත් සද්ධර්මයට ගරු සත්කාර කරමින් වාසය කලයුතුය යන අදහස ඇතිවූ බව මෙහි පෙන්වා ඇත. එම අවස්ථාවේ සහම්පති බ්‍රහ්මරාජයා, බුදුන් වහන්සේ හමුවට පැමිණ, සියලු බුදුවරු සද්ධර්මයට සත්කාර ගෞරව කරමින් වාසය කරන්නේය යයි

පවසා ඇත.**බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:6. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග: බ්‍රහ්මසංයුත්ත: 6.1.2 ගාරව සූත්‍රය, පි.278.

▲ **ගරුකකර්ම**-Garuka kamma: ගරුක කර්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ අකුසල වූ ආනන්තරික කර්ම හෝ කුසලවූ, ජානසමාපත්ති ලැබීමය. කර්ම විපාක දෙන අවස්ථාව් ඒවා බලවත් නිසා සෙසු කර්මයන්ට පෙරටුව සිටී. **බලන්න**: කම්ම.

▲**ගරුපුද්ගල**- garu pauggala: ගරු පුද්ගල යනු ධර්මයේ හැසිරෙන උතුම් පුද්ගලයන්ය. එවැනි පුද්ගලයන් 4ක් ගැන මෙහි දක්වා ඇත: ශීලගරුක, සමාධි ගරුක, ප්‍රඥා ගරුක. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: 4.3.4.7 ගරුපුග්ගල සූත්‍රය, පි.286.

▲**ගරුබව හා අගරුබව**-Respectful & not respectful: ගරුබව යනු වෙනත් පුද්ගලයෙක් කෙරෙහි ප්‍රියමනාප ඇතිව සැලකිලි ඇතිව කටයතු කිරීමය. එලෙස නොකිරීම අගරුබවය. සංඝයා තමන් සමග වාසය කරන අය හා ගරුකටයුතු ලෙසින් හැසිරිය යුතු ආකාරය මෙහි පෙන්වා ඇත. **සටහන**: මංගල සූත්‍රයේදී, උතුමන්ට ගරුකර සැලකීම (**ගාරවො ච**) මංගල කරුණක් බව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**:අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: ථෙරවග්ග: 5.2.4.5 අකන්ඛම සූත්‍රය, පි. 202

▲ **ගුරුලා**-Gurula: ගුරුලා ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ සුපණ්ණයන් ගැනය. **බලන්න**: සුපණ්ණ

▲ **ගිරිමානන්ද තෙර**- Girimananda Thera:**බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1

ගල

▲ **ගිලන්බව**- sickness: ගිලන්බව ආකාර 2 කි: කය ගිලන්වීම හා සිත ගිලන්වීම. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ කය ගිලන් වුවත් සිත ගිලන් නොකරගෙන වාසය කලයුතුබවය. **බලන්න**: කය ගිලන්බව, සිත ගිලන් නොකරගැනීම. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි:(3), ඛන්ධසංයුත්ත:නකුල පිතු සූත්‍රය, පි 30,ESN: 22: Khandasamyutta, 1.1 nakulapita, p. 1007.

▼**ගිලන් පුද්ගලයන්** තිදෙනක්ගේ ස්වභාවය මෙහිදී පෙන්වා ඇත**.** **බලන්න**: පුද්ගලවර්ග. **මූලාශ්‍රය**:අංගු.නි: (1) 3 නිපාත: 3.1.3.2 සූත්‍රය, පි. 264.

▼**ගිලනුන්ට උපදෙස්:** දැඩිව ගිලන්වූ, නුවණැති ගිහි උපාසකයන් පිළිබඳව ක්‍රියා කලයුතු ආකාරය ගැන බුදුන් වහන්සේ මෙසේවදාළහ. එම කටයුතු කලයුත්තේ වෙනත් නුවණැති කෙනෙක් විසින්ය. 1) දැඩිසේ ගිලන්වූ, දුකට පත් කෙනෙක්, ඔහුට ඇති සිව් දහම (තෙරුවන් කෙරහි ඇති ප්‍රසාදය හා ආරියකාන්ත ශීලය) සිහිකර අස්වැසිය යුතුය. 2) දෙමාපියන්, අඹුදරුවන් කෙරෙහි යම් අපේක්ෂාවක් ඇත්නම් එය හැර දැමීමට උනන්දු කලයුතුය: 'ඔබ මැරෙන ස්වභාවය ඇත, අන්‍යන් කෙරෙහි අපේක්ෂාවක් තිබුනද, නැතිවුවද ඔබ මරණයට පත්වේ. එනිසා ඒ අපේක්ෂා ප්‍රහීණය කරගන්න'. 3) මිනිස් ලෝකයට යළි පැමිණීමට අපේක්ෂාවක් ඇත්නම් එය හැර දැමීම පිණිස සදෙව්ලෝකයේ දෙවියන්ගේ යහ ගුණ පෙන්වා දිය යුතුය. චාතුර්මහා රජකිය දෙව්ලොව ගැන අපේක්ෂාවක් ඇත්නම්, එයට වඩා උසස් තව්තිසා දෙව්ලොව ගුණ ...එලෙස ක්‍රමයෙන් සෙසු දේවලෝක වල සිත පිහිටුවා ගැනීමට උපකාරීවීම. 4) බ්‍රහ්ම ලෝක ඒවාට වඩා උසස් බව පෙන්වා දීම, ඒවායේ සිත පිහිටුවා ගැනීමට උපකාරීවීම. 5) බ්‍රහ්ම ලෝක පවා අනිච්ච ස්වාභාවය ඇතිබව පෙන්නාදී, 'සත්කායනිරෝධය' පිලිබඳ සිත පිහිටුවා

ගැනීමට උපකාරීවීම. එලෙසින්, ගිලන් පුද්ගලයා සත්කායනිරෝධයේ සිත පිහිටුවා ගත්තේ නම්, ඔහු, වසර 100ක් මිදුණ සිත ඇති මහණ අතර විමුක්තිය ලැබීම පිලිබඳ වෙනසක් නැතය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත.**සටහන්:** * මේ සූත්‍රය දේශනා කර ඇත්තේ මහානාම ශාක්‍යයන්හටය ** නුවණැති උපාසක ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සෝතාපන්න ගිහියාය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: සෝතාපත්තිසංයුත්ත: 11.6.4 ගිලාන සූත්‍රය, පි. 270.

▼**ගිලන්බවට පත් මහණ** සතර සතිපට්ඨාන වඩමින්, ස්කන්ධ පරිනිර්වානය අපෙක්ෂා කරමින් වාසය කලයුතු යයි බුදුන් වහන්සේ අනුසාසනා වදාළහ. **සටහන:** බුදුන් වහන්සේ ගිලන් සංඝයා හමුවීම පිණිස විටින් විට ගිලන් ශාලාවන් වෙත වැඩම කර ඔවුන් ගේ සිත සුවපත් කිරීම පිණිස ධර්මයෙන් අනුසාසනා වදාළ බව සූත්‍ර පිටකයේ බොහෝ ස්ථාන වල දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග: වේදනාසංයුත්ත:1.20.7 හා 1.20.8 ගෙලඤ්ඤ සූත්‍ර, පි.424.

▼**ගිලන් මහණ පංචධම්ම** ආවර්ජනය කරමින් වාසය කරන්නේ නම් ඔහුට පහසුවිහරණය ඇතිවේ යයි මෙහි දක්වා ඇත. 1) අශුභ සංඥාව 2) ආහාරයෙහි ප්‍රතිකූල සංඥාව 3) සබ්බ ලෝකයේ අනභිරති සංඥාව 4) සියලු සංස්කාරයන්හි අනිත්‍ය සංඥාව 5) මරණ සංඥාව. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: ගිලානවග්ග:5.3.3.1 ගිලානසූත්‍රය, පි.254.

▲ **ගිලාන උපස්ථානය**-Caring for sick people: ගිලන්වූ අයට උපස්ථානය කිරීමේ වැදගත්කම බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇත: **"මහණෙනි, ... ඔබලාට මවක් නැත, පියෙක් නැත. ඔබහැම ඔවුනොවුනට උවැටන් නො කරන්නහු නම් එකල්හි කවරෙක් උවැටන් කරන්නේද? මහණෙනි, යමෙක් මගේ අවවාදය කරන්නේනම්, හෙතෙම ගිලන්අයට උවැටන් කරන්නේය". සටහන:** කිසිවෙක් විසින් උපස්ථාන නොකළ බලවත්ව රෝගීව සිටි භික්ෂුවක්, බුදුන් වහන්සේ විසින් උපස්ථාන කරන ලදී. අනතුරුව, බුදුන් වහන්සේ ඉහත අනුසසනාව වදාළහ. **සටහන්:** ගිලනුන්හට උවැටන් කරන අය තුළ (උපස්ථායක) තිබිය යුතු සුදුසුකම් ගැන විස්තර පිනිස **බලන්න:** අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: ගිලානවග්ග: 5.3.3.3 ,5.3.3.4 සූත්‍ර, පි.256. **මූලාශ්‍රය**: විනය.පි. මහා වග්ග පාළිය 2: චිවරඛන්ධ:39, පි 228.

▲ **ගුලිස්සානි භික්ෂුව**-Bhikkhu Gulissaani: මේ භික්ෂුව ආරණ්‍යවාසි වුවද ඔහු සතුවූවේ පහත් ගුණයන්ය. සැරියුත් තෙරුන් එම භික්ෂුව අරභයා මේ සූත්‍රය වදාළහ, මුගලන් මහා තෙරුන්ද එම කරුණු අනුමතකළහ. ආරණ්‍යවාසි සංඝයා ජීවත්විය යුතු ආකාරය මෙහි විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: ම.නි: (2) 2.2.9 ගුලිස්සානි සූත්‍රය, පි.244.

ගව

▲**ගවදෙන**- the cow: යම්කිසි පර්වතයක කන්දක හැසිරෙන ගවදෙන (ගාවි) ඒ පර්වතය ගැන නොදත් නිසා, එහි හොඳින් හැසිරිමට අසමත්වේ. එසේ හැසිරෙන නිසා ඌ දුකට පත්වේ, නිදුකින් පෙරළා යාමට අසමත්වේ. මේ උපමාව යොදාගෙන බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ අනුවණ- බාල මහණ, තම ක්ෂේත්‍රය නොදැන ජාන සමාපත්ති ලබා ගැනීමට උත්සාහ කර, එය සාර්ථක කර ගැනීමට නොහැකිව සිටි. එහෙත්, කඳු මුදුනේ සැරිසැරීමට දක්ෂ ගවදෙන, රිසිසේ එහි සැරිසරා,

පෙර නොකෑ තණකොළ කා, පෙර නොගත් දිය පානය කර සුවසේ පෙරලා යයි. එලෙස පණ්ඩිත-ප්‍රඥාව ඇති මහන යහපත් ලෙසින් සමාධි සමාපත්ති ලබා ගැනීමට දක්ෂවේ, විවිධ ඉද්දි ආදිය ලබා ගැනීමට සමත්වේ. එසේම ඔහුට සියලු ආසව ක්ෂය කර විමුක්තිය ලබා ගැනීමටද හැකිවේ යයි මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (5) 9 නිපාත: 9.1.4.4. ගාවි උපමා සූත්‍රය, පි.502.

▲**ගවම්පති තෙර-** Gavampathi Thera: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

▲ **ගවේසී භික්ෂුව-** Gavesi Bhikkhu: කාශ්‍යප බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ විසූ ගවේසී නම් සිල්වත්, ගුණවත් උපාසක පිලිබඳ විස්තරය මෙහි දැක්වේ. එතුමන්, යහපත් ලෙසින් ධර්ම මාර්ගය වඩාගෙන, කාශ්‍යප බුදුන් වහන්සේ ගේ සසුනේ පැවිදිවුහ. ඒ ගවේසී භික්ෂුව අරහත්වයට පත්වුහ. එතුමන් ගිහි ජීවිතයේ ඇසුරු කළ 500ක් පමණ මිතුරන්ද ඒ අනුව යමින් අරහත්වය ලබා ගත්තෝය. **සටහන:** කොසොල්දනව්වේ චාරිකාවේ යෙදුන බුදුන් වහන්සේ අතරමග සල්උයනක් දැක සිනා පහළ කිරීම ගැන ආනන්ද තෙරුන් කල විමසීමක් අනුව මේ සූත්‍රය දේශනා කර ඇත. බුදුන් වහන්සේගේ පෙරනිවාස සිහිකිරීමේ නුවණ මෙහිදී පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: උපාසකවග්ග: 5.4.3.10 ගවෙසි සූත්‍රය, පි.370.

▲**ගොවියා-**Farmer : ගොවියා, කෙත්වතු වගාකර ජීවිකාව ගෙනයයි. බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ බොහෝ ගොවියන් බුදුන් සරණ ගියබව පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: කස්සක.

ගස

▲ **ගස උපමා-**Simile of the tree**: බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:5

▲**ගෝසිංග සාල වනය-**Gosinga Sala Grove**:** බුදුන් වහන්සේ හා සංඝයා විවේකි සුවය පිණිස වැඩ වාසය කළ සුන්දර වනයකි. මහා ගෝසිංග හා චූල ගෝසිංග සූත්‍රයන් දේශනා කර ඇත්තේ මෙහිදීය. **බලන්න**:ම.නි: මහා ගෝසිංග හා චූල ගෝසිංග සූත්‍ර, උපග්‍රන්ථය:1.

ගහ

▲**ගහපති-** Householder: ගහපති-ගෘහපති-ගෑහැවි ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ පවුලක ප්‍රධානියාය. බුදුන් වහන්සේ වැඩවිසූ සමයේ, ධනවත් බලවත් ගහපතිවරු වාසය කළබව සූත්‍ර දේශනාවල පෙන්වා ඇත. එක් සමයක ජානුස්සෝනි බ්‍රාහමණයා විසින් විමසනු ලැබුව බුදුන් වහන්සේ ගෘහපති- යන් ගැන මෙසේ පවසා ඇත: **"ඔවුන්ගේ අභිප්‍රාය (අරමුණ-aim) නම් ධනයය (භෝග-Wealth).ඔවුන්ගේ සෙවීම (ගවේශනය-quest) ප්‍රඥාවයය, ඔවුන්ට ඇති ආධරය (support) ශිල්ප පුහුණුව, ඔවුන්ගේ කැමැත්ත කර්මාන්තයේ යෙදීම, ඔවුන්ගේ අවසාන ඉලක්කය කර්මාන්තය නිමාකරගැනීමය ". මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: ධම්මිකවග්ග: 6.1.5.10 බත්තිය සූත්‍රය, පි.154.

▲ **ගිහියන්ට උපදෙස්-**Advices to laypeople: ගිහිජීවිතය යහපත්ව, ධර්මානුකූලව ගත කිරීමට අදාළ කරුණු මෙහි විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** දීස.නි: (3): 8 සිඟාලක සූත්‍රය, පි.304.

▼ **අටසිල් සමාදන්වීම පිලිබඳ උපදෙස්**: ගිහියන්, පොහෝදිනයන්හි සිල්සමාදනවීම මහා ඵල මහා ආනිසංස ලැබීමට හේතුවේ යයි මේ දේශනාවල පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: අටසිල්, උපෝසථ. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6)10 නිපාත: අකෝෂ වග්ග, 10.1.5.6.ශාක්‍ය සූත්‍රය,පි.176, EAN:10:

V,46.6. Sakyans.p.511, අංගු.නි. (5) 8 නිපාත, උපෝසථ වග්ග,8.1.5.1 සංඛිතත අට්ඨාන්ස උපෝසථ සූත්‍රය,පි.196,EAN:8:Uposatha, 1.41 In Brief, p. 434.

▼ **ගිහියන්ට කටයුතු බහුල ජීවිතයක්** ඇතිවිට වාසය කලයුතු ආකාරය: කරුණු 11 ක් සහිතව ගිහියන් වාසය කලයුතුවේ: 1) අශ්‍රද්ධාව නොමැතිව **ශ්‍රද්ධා** සම්පන්න වීම (සදෙධා-faith) 2) කුසිතබවින් තොරව (නො කුසිතො -lazy), **විරිය** සහිතවීම (energetic) 3) සිහියනැතිකම (නො මුටඨසසති-muddle-minded) නොමැතිව,**සිහිනුවණ** සහිතවීම (උපටඨිතසති-mindfulness 4) අසමාහිත නොමැතිව, එකඟ සිත-**සමාධිය** (සමාහිතො) ඇතිබව 5) අනුවණ බව නැතිව (නො දුපපඤ්ඤා-unwise) ප්‍රඥාව සහිතවීම, යන කරුණු 5 පිහිටුවා ගතයුතුය. ඉන්පසු, තවත් කරුණු 6ක් වැඩියයුතුය. 6) බුද්ධානු සතිය 7) ධම්මානුසතිය 8) සංඝානුසතිය 9) ශීලානු සතිය 10) චාගනු සතිය 11) දේවතානුසතිය යන අනුසති භාවනා. **සටහන්**: *මේ අනුසති වඩන අරිය ශ්‍රාවකයා ගේ සිත තණ්හාවෙන්, ද්වේශයෙන් හා මෝහයෙන් දුරුවේ. එමගින් සිත ප්‍රමෝදයට පත්වේ, ප්‍රීතියට පත්වේ; ශාන්තබවට පත්වේ එමගින් සිත සමාධියට පත්වේ. ** අනුසති භවනා, සතර ඉරියව්වෙන්ම වැඩිය යුතු බවය. (සිටගෙන සිටිනවිට, ඇවිදිනවිට, ඉඳගෙනසිටිනවිට, ඇලවී සිටිනවිට) එසේම දරුවන් සමග ගිහිගෙයි සිටින වීටද, තමන් කරන යම් කර්මාන්තයක යෙදී සිටිනවිටද මේ අනුසති භවනා වැඩිය යුතුබවය. **බලන්න**: භාවනා. ** මේ දේශනා වදාළේ මහානාම හා නන්දිය ශාක්‍යයන්ටය. ඉහත කරුණුවලට අමතරව, මනෝමය කය ඇතිව උපන්, අරහත්බව ලැබූ දෙවියන් ගේ ගුණ සිහිකිරීම ගැන නන්දිය සූත්‍රයේ දක්වා ඇත. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3 මේ පිළිබඳව යොදාගත් **උපමාව**: මුනින් නමා ඇති කලයකට දිය පුරවාලීමට නොහැකිය; වියළි වනගොමුවක්, ලැව්ගින්නෙන් දැවුණ පසු, ඒ ගින්න නැවත එහි නොපැමිණෙන ලෙස අකුසල ධර්ම ඔහු වෙතට නොපැමිණේ. එලෙස යහපත් ජීවිතය ගතකරන ගිහියන්ට ධර්මයේ ආරක්ෂව ලැබේ.**බලන්න:** උපග්‍රන්ථය :5කලය උපමාව, ලැව්ගින්න උපමාව. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි.(6)11 නිපාත,අනුසති වගග,11.2.1, මහානාම සූත්‍රය,11.2.2 දුතිය මහානාම සූත්‍රය, පි.645-654, 11.2.3,නන්දිය සූත්‍රය,පි.658, EAN:11: II Recollection, 11.1 Mahanama, 12.1 Mahanama (2), p.570, 13.3. Nandiya, p.571.

▼ **එක් සමයක** වේළුද්වාර බමුණුගමේ වැසියන් විසින් විමසනු ලැබුව, යහපත් ගිහි ජීවිතයක් ගතකිරීම පිලිබඳ උපදෙස් බුදුන් වහන්සේ මෙහිදී පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: අත්තුපනායික ධම්මපරියාය. **මූලාශ්‍ර:**සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: සොතාපත්තිසංයුත්ත:වේලුද්වාර සූත්‍රය, පි.178, ESN: Sothapaththi Samyuththa:7.7 The people of Bamboo Gate p. 2191.

▼ **ගිහිසුව විඳින පිරිස යහපත්** ලෙසින් මෙලොව හා පරලොව සුවය ලබා ජීවත්වීමට අපේක්ෂා කරන්නේ නම්, ඔවුන් සතර සංග්‍රහවස්තු අනුව ජීවත්වීම යහපත් යයි මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න**: සතර සංග්‍රහවස්තු. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (5) 8 නිපාත:ගෝතමී වග්ග: 8.2.6.4 ව්‍යග්ඝපජ්ජ සූත්‍රය, පි.256.

▲ **ගිහි උපාසක, උපාසිකා-**lay followers- Upāsaka, Upāsika: බුදුන් වහන්සේ කෙරේහි ශ්‍රද්ධාව පිහිටුවා ගෙන, පන්සිල් හෝ අටසිල් රකිමින්,

ධර්මානුකූලව, ගිහි ජීවිතයක් ගතකරන පුරුෂයන් හා කාන්තාවන්, උපාසක, උපාසිකා ලෙසින් පෙන්වා ඇත. බුදුන් වහන්සේ ගේ සිව්පිරිසට වැටෙන ගිහි උපාසක, උපාසිකාවන් පිලිබඳ බොහෝ විස්තර සූත්‍රපිටකයේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**:අග්‍රතම සිව්පිරිස, උපග්‍රන්ථය :3.
▼**බුදුන් වහන්සේ** උපාසක උපාසිකාවන් සතු ගුණ මෙසේ පෙන්වා ඇත: 1) කෙනෙක් ත්‍රිවිධ රත්නය සරණකර ගෙන වාසය කරයිනම් ඔහු/ඇය බුදුසසුනේ උපාසක උපාසිකාවකි 2) පස්පවින් වැලකි සිටීමෙන්- පංච ශිලය ආරක්ෂා කරගැනීමෙන් උපාසක ශිලය සම්පූර්ණ වේ 3) බුදුන් වහන්සේ කෙරහි ඇති විශ්වාසය -නව අරහදී ගුණ පිළිගැනීම- මගින් උපාසක සැදැහවත්වේ 4) නිර්ලෝභීව, දීමට ඇලුන සිත් ඇතිව, සතුටු සිතින් දීම හා බෙදාගැනීම ඇති උපාසක දානශීලිය. 5) දුක සහමුලින්ම නැති කිරීම පිණිස ඇතිවීම හා නැතිවීම (සමුදය වය) ධර්මතා, තියුණු නුවණින් මෙනෙහි කිරීමෙන්, ප්‍රඥාව ඇති උපසකයෙක් වේ. **සටහන**: බුදුන් වහන්සේ මේ දේශනාව වදාළේ මහානාම ශාකයන්හටය. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (5-2):මහාවග්ග: සෝතාපත්ති සංයුත්ත, මහානාම සූත්‍රය, පි. 248, ESN: 55: Sothapaththi Samyutta: 37.7, Mahanama, p. 2231.
▼**ගිහි උපාසක** පන්සිල් රකිමින්, සතර අපායෙන් මිදී, ජීවිතය ගතකළයුතු ආකාරය මෙහි විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**:අංගු.නි: (3) 5 නිපාත:උපාසකවග්ග: 5.4.3.9 ගිහි සූත්‍රය, පි.364.
▲ **ගිහිජීවිතය යහපත්ව ගතකිරීම**- For a beneficial lay life: මෙලොව සුවය හා පරලොව සැපත පතන ගිගියන්, යහපත් ලෙසින් ජීවිතය ගෙනයාම පිණිස **සතර සංග්‍රහ වස්තු** සහිතව ජීවත්විය යුතුයයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: **1) උට්ඨාන සම්පත**- Accomplishment in initiative: තමන් කරන රැකියාව හෝ ජීවිකාව පිලිබඳ නිපුණතාව යෙන් සමත්බව, උත්සහාවන්තබව, පරික්ෂාකාරීව තීරණගැනීමේ හැකියාව, සංවිධානයට දක්ෂබව 2) **ආරක්ෂා සම්පත**- accomplishment in protection: තමන් විරියෙන්, දැහැමින් උපයා ගත් භෝග හා වස්තු- රජඋවදුරු, සොරසතුරන්ගේ උවදුරු, ස්වාභාධර්මයෙන් ඇතිවියහැකි උවදුරු වලින් මනාව ආරක්ෂා කරගැනීමට දක්ෂවීම 3) **කල්‍යාණ මිත්‍ර සම්පත**: තමන් වාසය කරන ප්‍රදේශයෙහි ශ්‍රද්ධා සම්පන්න හෝ ශිලසම්පන්න හෝ ත්‍යාගසම්පන්න හෝ ප්‍රඥාසම්පන්න ධර්මයේ හැසිරෙන පුද්ගලයන් සමග යහපත් සම්බන්ධතා පවත්වා ගෙන, ඔවුන්ගෙන් ලැබෙන අවවාද හා උපදෙස් වලින් හික්මී ඒ අනුව දිවිපෙවත ගෙනයාමට දක්ෂවීම 4) **සමජීවිතය පවත්වා ගැනීම**- balanced living: තමනට ලැබෙන ආදයම අනුව ජීවත්වීමේ දක්ෂබව- නාස්තිකාර ජීවිතයක් හෝ පහත් (ලෝභ සහිත) ජීවිතයක් නොමැතිව තමාට හා සෙසු අයට යහපත ඇතිවෙන ලෙසින් ජීවිතය සම ලෙසින් ගෙනයාම. **ධන සම්පත් ආරක්ෂා කරගැනීම:** ඉහත දක්වා ඇති කරුණු 4 ට අමතරව, තමන් උපයාගත් ධන සම්පත් ආරක්ෂා කර ගැනීම ද යහපත් ජීවිතයකට අවශ්‍යවේ. ඒ සඳහා උවදුරු 4 ක් දුරු කරගත යුතුය: 1.**සල්ලාල හැසිරීම** 2. **සුරාවට ගිජුවීම** 3. **සූදුකෙළිම** 4. **පාපමිත්‍රසේවනය** .**මතු යහපත් ජීවිතයක් ලැබීමට:** කරුණු 4 ක් උපකාරීවේ: 1. ශ්‍රද්ධාව තිබීම2. ශිලසම්පන්නබව 3. දානශීලිබව 4. ආරිය ප්‍රඥාව තිබීම: සමුදය හා වය දැකීමේ නුවණ. **බලන්න**: ආරිය ප්‍රඥාව. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (5) 8 නිපාත: 8.2.6.4 ව්‍යාගපජ්ජ සූත්‍රය, පි 256,EAN: 8: 54 .4 Dīghajāṇu, p 441.

▲ **ගිහිසාමීචිපටිපදාව-** The Layperson's Proper Practice
ගිහිසාමීචිපටිපදාව යනු, ගිහියන් ආකාර 4 කට සංඝයාට කරන සේවාවය- සිව්පසය ලබාදීමය: 1 සිවුරු පිරිනැමීම 2 පිණ්ඩපාතය පිරිනැමීම 3 සේනාසන පිරිනැමීම 4 ගිලන්පස හා බෙහෙත් පිරිනැමීම. මේ ප්‍රතිපදාව ගිහියන්ට සුදුසු යහපත්වූ-මනාවූ ප්‍රතිපදාව යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. එසේ පුහුණුවන ගිහියන්ට මෙලොව කීර්තියද, පරලොව දෙව්ලොව සැපද ලැබේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.2.1.10 ගිහිසාමීචිපටිපදා සූත්‍රය**,** පි. 143, EAN: 4: 60.10 The Layperson's Proper Practice, p. 172.

▲ **ගිහිසුඛ-** Happiness of layperson: ගිහිජීවිතය ගෙනයන පුද්ගලයන් ලබන සැප 4 ක් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත:1) **අස්ථිසුඛය:** හිමිකම (ownership): දැඩි වීරිය ඇතිව සම්පත් ලබාගැනීමේ සැපය 2) **භෝග සුඛය** (Happiness of enjoyment): තමන් ලබාගත් සම්පත් විඳීමේ සැපය3) **අන්ණසුඛය** (freedom from debt)- ණයනොමැති බව නිසා ලබන සුඛය 4) **අනවද්‍ය සුඛය** (happiness of blamelessness): තුන් දොරින් යහපත් ක්‍රියා පණක් කිරීම නිසා සිතේ ඇතිවන සැපය.**මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.2.2.2. අන්ණසූත්‍රය, පි. 152.EAN: 4: 62.2 Freedom from debt, p. 174.

▲ **ගුහාව-** Cave: බුදුන් වහන්සේ ශරීරය ගුහාවක් ලෙසින් පෙන්වා ඇත. සත්ත්වයෝ කාමආදී කෙලෙස්වලින් බැඳී, ඒවා අත් හැර ගැනීමට බැරිව සිටි. එහෙත්, තණ්හාවේ නො ඇලුන උතුමන්, මෙලොව, පරලොව නො පතන්නේය. **මූලාශ්‍ර:** බු.නි: සුත්තනිපාත: අට්ඨකවග්ග: 4-2 ගුහට්ඨක සූත්‍රය, පි. 264.

ස කොටස:සට,සස

සට

▲**සටිකාර බ්‍රහ්ම දෙවියෝ-**Ghatikara Brahma: සටිකාර බ්‍රහ්ම දෙවියෝ, කාශ්‍යප බුදුන් වහන්සේ වැඩවිසූ සමයේ සටිකාර නම් වළංසාදන පුද්ගලයෙක් ලෙසින් වාසය කරමින්, බුදුන් වහන්සේගේ ගිහි දායකත්වය දැරිය. ඒ සමයේ අපගේ බුදුන් වහන්සේ ජෝතිපාල නම් බ්‍රාහ්මණයෙක් ලෙසින් උපත ලබා, සටිකාර කුඹලා හා මිතුරුව, ඔහුගේ උපදෙස් නිසා කාශ්‍යප බුදුන් වහන්සේ වෙත පැමිණ, පැවිදිබවට පත්වූහ. සටිකාර කුඹලා මියයාමෙන් පසු (අනාගාමීබව ලබාසිටිනිසා) සටිකාර බ්‍රහ්ම දෙවියන් ලෙසින් බ්‍රහ්මලෝකයේ පහළවූහ. ගෝතම බුදුන් වාසය කරන සමයේ, සටිකාර බ්‍රහ්ම දෙවියෝ බුදුන් වහන්සේ බැහැදකිමට පැමිණිබව සූත්‍රයන්හි පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: **ම.නි**. සටිකාර සූත්‍රය, **සංයු.නි**:දේවතා සංයුත්ත: සටිකාර සූත්‍ර 2 කි.
▲**සොටමුඛ බ්‍රාහ්මණ-**Brahmin Ghotamukha:**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3

▲ **සොටමුඛ ශාලාව-**Ghotakukha Hall**:** පාටලීපුත්‍ර නුවර පිහිටි මේ ශාලාව, සොටමුඛ බ්‍රාහ්මණ විසින් කහවනු 500ක් යොදා සකස් කර සංඝයාට පිරිනැමූ බව මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** ම.නි: (2) 2.5.4 සොටමුඛ සූත්‍රය, පි.644.

සස

▲ **සෝසිත ගහපති-** Householder Ghositha: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3

▲ **ඝෝසිතාරාමය**- Ghositha's aramaya: කොසඹෑනුවර පිහිටි මෙ ආරාමය ඝෝසිත ගහපති විසින්, බුදුන් ප්‍රමුක සංඝයට පිරිනමා ඇත. **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:3.

ච කොටස:

චක,චග,චට,චත,චද,චන,චණ,චප,චම,චර,චල, චව

චක

▲ **චංකම**- Walking path: චංකම (චඩකම) ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ භාවනාව සඳහා යොදාගන්නා සක්මන් පථයය. **බලන්න**: සක්මන් භාවනාව.

▲ **චංකි බ්‍රහ්මණ**-Brahamin Chanki: මොහු කොසොල්දනව්වේ, ඔපසාද බමුනුගමේ වාසය කල ප්‍රසිද්ධ බ්‍රාහ්මණකි. බුදුන් වහන්සේ ඒ ගම අසල දේවවන නම් සල්උයනේ වැඩසිටින අවස්ථාවේදී උන්වහන්සේ බැහැදැකීමට පැමිණි බව මෙහි පෙන්වා ඇත. තමාගේ ගමේ පිරිසට, බුදුන් වහන්සේ ගැන මහා ගුණ ගායනාවක් මොහු පවසා ඇත. **බලන්න**:බුදුගුණ. **මූලාශ්‍රය**:ම.නි: (2) 2.5.5 චංකිසූත්‍රය, පි.662.

▲ **චක්ඛායතන** -eye base: ආධ්‍යාත්මික ආයතන 6න් එකකි, ඇස ආයතනය ය.**බලන්න**:ආයතන

▲ **චක්ඛු**- Eye: චක්ඛු-ඇස, අභ්‍යන්තර ඉන්ද්‍රිය (සළායතන) 6න් එකකි. ඇසෙහි ස්වභාවය අනිත්‍යයය, වෙනස්වේ, විපරිනාමබවට පත්වේ. ඒ පිලිබඳ යථා අවබෝධය ලැබීම -ධම්මචක්ඛු ලැබීම සෝතාපන්නවීමය. **බලන්න:** සලායතන, සෝතාපන්න, සළායතන. **සටහන්**: ධම්මචක්ඛ ප්පවත්තන සූත්‍රයේදී, කොණ්ඩඤ්ඤ තෙරුන් සෝතාපන්න වීම, ධම්ම චක්ඛු පහළවීම යයි පෙන්වා ඇත. ** සෙසු ඉන්ද්‍රිය පිළිබඳව මේ ආකරයෙන් දැකිය යුතුය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (3): ඛන්ධවග්ග: ඔක්කන්තිසංයුත්ත: 4.1.1. චක්ඛු සූත්‍රය, පි. 470, ESN: 25: Okkanti samyutta: 1 The eye, p. 1140.

▼**ඇස ඇතිවීම නිසා** දුක ඉපදෙන ආකාරය -ජරා රෝග මරණ- පිලිබඳව මෙහි විස්තර කර ඇත. ඇස පිලිබඳ තණ්හාව පහවීම, දුක නැතිවීමය. **සටහන:** සෙසු ඉන්ද්‍රිය පිළිබඳව මේ ආකරයෙන් දැකිය යුතුය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (3): ඛන්ධවග්ග: උප්පාදසංයුත්ත:5.1.1. චක්ඛු සූත්‍රය, පි. 478.

▼ **ඇසනිසා ඡන්දරාගය** ඇතිවීම කෙළෙස් හටගැනීම බව මෙහි පෙන්වා ඇත. ධර්මඅවබෝධය මගින් ඒ කෙළෙස් පහකර ගත හැකිවේ. **සටහන:** සෙසු ඉන්ද්‍රිය පිළිබඳව මේ ආකරයෙන් දැකිය යුතුය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (3): ඛන්ධවග්ග: කෙළෙසසංයුත්ත:6.1.1. චක්ඛු සූත්‍රය, පි. 486.

▲ **චක්ඛු ඉන්ද්‍රිය**-Eye faculty: ධර්මයේ පෙන්වා ඇති ඉන්ද්‍රිය 22න් එක් ඉන්ද්‍රියකි. **බලන්න**:ඉන්ද්‍රිය.

▲ **චක්ඛු තුන**- The three eyes: බුදුන් වහන්සේ චක්ඛු 3 ක් පෙන්වා ඇත: මස්ඇස -භෞතික ඇස(physical eye), දිවැස- දිබ්බ චක්ඛු (divine eye), පැනස -ප්‍රඥා ඇස(eye of wisdom): **" තිණිමානි භික්ඛවෙ චක්ඛුනි...මංසචක්ඛු, දිබ්බචක්ඛු, පඤ්ඤාචක්ඛු"**. මස්ඇස, දිවැස් ලබාගැනීමට හේතුවේ. දිවැස- ඉද්දිබලයකි. ප්‍රඥා ඇස ලැබීමෙන් ආසව ක්ෂය කිරීමේ ඥානය ඇතිවී- ආසවක්ඛය, දුක අවසන්වේ. **සටහන**:

මස්ඇස- සළායතන 6 න් එකකි. **මූලාශ්‍ර**: බු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.2.2 චක්ඛු සූත්‍රය, පි. 416.

▲ **චක්ඛුපාල තෙර**- Chakkhupaala Thera **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1
▲ **චක්ඛු විඤ්ඤාණය**-Eye consciousness: සය විඥානයන්ගෙන් එකකි. **බලන්න:** විඥානය.
▲ **චක්‍රවර්ති රජ**- Wheel-Turning Monarch: සතර දීපයන්ට අධිපති, බොහෝ යස ඉසුරු ඇති උතුම් පාලකයාය. **බලන්න:** සක්විතිරජ.
▲ **චක්‍ර සතර:** පාලි**: චත්තාරි චක්කානි**- The four wheels: බුදුන් වහන්සේ චක්‍ර 4ක් පෙන්වා ඇත. එමචක්‍ර සම්පත්තිය ඇති දෙවියන් හා මිනිසුන් අග්‍ර බවට පත්වේ, ධනසම්පත්ති බහුලව ලබා ගනී. 1) සුදුසු දේශයක වාසය කිරීම (**පතිරූපදෙසවාසො**) 2) සත්පුරුෂයන් සේවනය (**සප්පුරිසූප නිස්සයො**) 3) තමා තුලශ්‍රද්ධාව ආදී ගුණ ධර්ම තිබීම - යහපත් පෞරුෂත්වය (**අත්තසම්මාපණිධිච**) 4) පෙර කළ පින් ඇති බව (**පුබ්බෙ ච කත පුඤ්ඤතා**). ඒ සම්පත් නිසා ඔවුන්ට සතුටින් වාසය කරති. **සටහන**: * මංගල සූත්‍රයේ 2 නි හා 3 නි ගාථාවන්හි එම ගුණ 4 මංගල-සුභ කරුණු ලෙස පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: චක්කවග්ග: 4.1.4.1.චක්ක සූත්‍රය, පි. 88, EAN:4: 31.1 The wheel, p. 160
▼**චක්‍ර 4 තිබීම** ආධ්‍යාත්මික වර්ධනයට බොහෝ උපකාරීවේ- ඒවා බහුඋපකාර ධර්ම යන්ය**. බලන්න**: EDN: note: 1139, p. 475. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

චග

▲ **චාගය**- Generosity: චාග යනු සතුටු සිතින් දීමය- දානයය, ත්‍යාගයය. මෙය කුසල ක්‍රියාවකි, පින් ලැබේ. සියලු දෙය අතහැරීම, එනම්, තණ්හාව හැරදැමීම ද චාගය ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**:දානය. **සටහන**: ධම්මචක්කපවත්තන සූත්‍රයේ : දුක නිරෝධ කරගැනීම පිණිස තණ්හාව හැරදැමීම චාගය යයි පෙන්වා ඇත. **" ඉදං බො පන භික්ඛවෙ, දුක්ඛ දුක්ඛනිරොධො අරිය සච්චං: යො තස්සායෙව තණ්හාය අසෙස විරාගනිරොධො චාගො පටිනිස්සග්ගො මුත්ති අනාලයො..."**. මහණෙනි, මේ දුක්ඛ නිරෝධ සත්‍යයය: ඒ තණ්හාව, ඉතිරි නොමැතිව දීලාදැමීම, අත්හැරීම, නිදහස්වීම, ඇල්ම හැරදැමීමය. **බලන්න:** තණ්හාව.
▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1**. " ...චාග කියන ගුණයේ අවසාන කෙළවර, අවසාන ප්‍රතිඵලය, නෙක්කම්මයට ශක්තිය ඇතිවීම". "**අබිනික්මන":** කටුකුරුන්දේ ඤාණානන්ද භික්ෂු: පි.16, 2003,
▲ **චාගානුසතිය** - Chaganusati: චාගානුසතිය, අනුසති භාවනාවකි. තමන්ගේ ත්‍යාගශීලිබව සිහිපත් කර සිත ප්‍රීතියට පත්කරගැනීම මගින් සිතේ එකඟබව- සමාධිය ලබාගැනීම. ගිහියන් විසින් වැඩිය යුතු භාවනාවකි. **බලන්න**: භාවනා, ගිහියන්ට උපදෙස්.

චට

▲ **චාටුකථා**- flattery: අනුන් රැවටීමට කරන කථාය, අකුසලයකි, ධර්ම මාර්ගයේ පරිහාණියට හේතුවේ. **බලන්න**: ඉච්චාකතාව, උත්තරී මනුස්සධම්ම.

චත

▲**චෛත්‍ය**-Chetiya: බුදුන් වහන්සේ ඇතුළු ආරිය පුද්ගලයන් සිහිකිරීම

පිණිස ගොඩනගන ස්මාරකයන් චෛත්‍ය -චේතිය -ථූප -දාගැබ ලෙසින් හඳුන්වයි. **බලන්න**: ස්ථූප. **සටහන**: සක්විතිරජ සිහිකිරීම පිණිසද චෛත්‍ය සාදයි. **බලන්න:** සක්විතිරජ.
▼ **චෛත්‍යය තුන**: අටුවාවට අනුව චෛත්‍යය තුන් ආකාරයකි: **පාරිභෝග චෛත්‍යය** නම් බුදුන් වහන්සේ පරිහරණය කල බෝධිරුක, චීවරය, පාත්‍රය. **උද්දේසික චෛත්‍යය** නම් බුදුපිළිම වේ. **ස්ථූප චෛත්‍යය** නම් ධාතු තැන්පත් කර ඇති ස්ථූපයන්ය. චෛත්‍යයන්ට ගරු පූජා කිරීම පුණ්‍ය ක්‍රියාවක්වේ.**බලන්න:** ශාරීරික ධාතු, මහාපරිනිර්වාණසූත්‍රය. **මූලාශ්‍රය**: බු.නි:බුද්දකපාඨ: 8 නිධිකණ්ඩ සූත්‍රය, සටහන් 2: පි. 46.
▲ **චෛතසික සුඛය** -Mental happiness: චෛතසික සුඛය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, ජානසමාපත්ති ලැබීමෙන්, නීවරණ පහවීම නිසා සිතේ ඇතිවන සැපැයටය. මානසික සුවය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. මෙය කායික සුඛයට වඩා අග්‍රය. **බලන්න**: ජාන, සුඛය.
▲ **චේතනා**- Chetana – Volition: කයෙන් වචනයෙන් හා සිතින් (තුන්දොර) කරන කුසල්හෝ අකුසල් චේතනා ය. කම්ම සකස් කරන්නේ චේතනා මගින්ය. "**චේතනා අහං භික්ඛවෙ කම්මං වදාමි**" යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. චේතනා :සංඛාර, අභිසංඛාර ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** සංඛාර, කම්ම, අභිසංඛාර.
▼ **කෙනෙක් සිතන**, කල්පනා කරන, සිත නැඹුරුකරන දේ - චේතනාවය. චේතනා නිසා විඥානය පිහිටයි, මතු ජාතිය ඇතිවීම ආදී සසර දුක ඇතිවේ. චේතනා නොමැතිනම් විඥානයේ පිහිටීමක් නැත, සසර දුක නිමාවේ. **බලන්න**: විඥානය, පටිච්චසමුප්පාදය. (Bhikkhus, what one intends, and what one plans, and whatever one has a tendency towards: this becomes a basis for the maintenance of consciousness). **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: අභිසමය සංයුත්ත:කළාරඛත්තිය: **චේතානා සූත්‍ර** 3කි. පි. 124, ESN:12: Nidanasamyutta: IV: The Karakhattiya: Volition 3 suttas p. 665.
▼ **සියලු චේතනා** (රූපසංචේතනා,ශබ්දසංචේතනා, ගන්ධ සංචේතනා,රසසංචේතනා, ඵොට්ඨබ්බසංචේතනා,ධම්මසංචේතනා) අනිත්‍යය ය. එලෙස, දකිනා පුද්ගලයා '**සද්ධානුසාරි**' ය, ඒබව, විදසුන් නුවණින්, ජානසමාපත්ති ලබා අවබෝධ කරගන්නා පුද්ගලයා '**ධම්මානුසාරි**' ය. ඔවුන් සම්බෝධිය පිහිට කරගෙන ඇත. **බලන්න**: සත් ආරිය පුද්ගලයෝ. **මූලාශ්‍රය:**සංයු.නි: (3): බන්ධවග්ග: ඔක්කන්ති සංයුත්තය: චක්බුවග්ග:4.1.7 සූත්‍රය, පි.474.
▲ **චේතෝඛිල** : පාලි: **චෙතොඛීලා**- mental barrenness:චේතෝඛිල ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, සිතේ තද බව- අනම්‍ය බව, ආධ්‍යාත්මික මග නගා ගැනීමට යොදාගතයුතු ගුණයන් දැරීමට ඇති තද බවය. මේවා නිසා මාර්ගය හානියට පත්වේ. **බලන්න:** චේතෝඛිල, හානභාගිය ධර්ම. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ:** පි: 290: "**චෙතො**: සිත, පි. 267: **ඛීල**: තදබව". **B.D:** p. 40: **"Cetokhila:** mental obduracies are 5 things which stiffen and hinder the mind from making right exertion: doubt about the master, about the doctrine, about the holy brotherhood, about the training and anger against the one's fellow monks".

▼ **හානිය ඇති කරන චේතෝඛිල 5 ක්** වේ. පංච චේතෝඛිල: 1) ගුරුවරයා පිලිබඳ විශ්වාසය, පිළිගැනීම නොමැතිබව. 2) ධර්මය පිලිබඳ

විශ්වාසය, පිළිගැනීම නොමැතිබව 3) සංඝයා පිලිබඳ විශ්වාසය, පිළිගැනීම නොමැතිබව 4) ශික්ෂාව -පුහුණුව පිලිබඳ විශ්වාසය, පිළිගැනීම නොමැතිබව 5) තමන් සමග සිටින සෙසු අය (සබ්‍රහ්මසරුන්) සමග තරහ සිතින්, ගැටුන සිතින් සිටීම. එමනිසා, ඔහුට මාර්ගය වඩා ගැනීමට සිත නො පෙළඹේ, විරිය නො මැතිවේ. එම අවගුණ පහ කර ගැනීම පිණිස සතර සතිපට්ඨානය වඩා ගත යුතුවේ: **"කතමෙ පඤ්ච ධම්මා හානභාගීයා: පඤ්ච චෙතොඛීලා: ඉධාවුසො භික්ඛු සත්ථරි කඞ්ඛති විචිකිච්ඡති නාධිමුච්චති න සම්පසීදති තස්ස චිත්තං න නමති ආතප්පාය අනුයොගාය සාතච්චාය පධානාය, අයං පඨමො චෙතොඛීලො. පුන ච පරං ආවුසො භික්ඛු ධම්මෙ කඞ්ඛති... සඞ්ඝ කඞ්ඛති... සික්ඛාය කඞ්ඛති... සබ්‍රහ්මචාරීසු කුපිතො හොති අනත්තමනො ආහතචිත්තො ඛීලජාතො, තස්ස චිත්තං න තස්ස චිත්තං න නමති ආතප්පාය අනුයොගාය සාතච්චාය පධානාය. යස්ස චිත්තං න නමති ආතප්පාය අනුයොගාය සාතච්චාය පධානාය, අයං පඤ්චමො චෙතොඛීලො..."**. පංච චේතෝඛිල පහ නොකරගත් පුද්ගලයා, අමාවක පෝයට හඳ එළිය නැතිවී යන ලෙසින්, හානියට පත්වේ (නො බැබලේ) යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. එහෙත්, අකුසල හැර දැමූ භික්ෂුව ආධ්‍යාත්මික මග වඩාගනී. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5 **සටහන**: ම.නි. චේතෝඛිල සූත්‍රයේ මේ කරුණු විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.5.1.5 චේතෝඛිල සූත්‍රය, පි.422, EAN:5: 205.5 Barrenness, p. 305, අංගු.නි: (5): 9 නිපාත: 9.2.2.9 චේතෝඛිල සතිපට්ඨාන සූත්‍රය, පි.580, EAN: 71.9 Mental Barrenness, p. 487,දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384, අංගු.නි (6): 10 නිපාත: 10.1.2.4 චේතෝඛිල සූත්‍රය, පි. 62, EAN:10: 14.4 Mental Barrenness, p. 496.

▲**චේතෝපරිය ඥානය**-understand the minds of other beings අන්‍යයන්ගේ සිත් දැනගැනීමේ නුවණ චේතෝපරිය ඥානය වේ. පරචිත්ත විජානන ඥානය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. ඉද්ධිපාද වඩාගැනීමෙන් එම නුවණ ලැබේ. මෙය බුද්ධ ඥානයකි. **බලන්න**:පටිසම්භිදා 1:ඥානකතා:52 චේතෝපරියඥානය, පි. 234.

▼**බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:** " මහණෙනි, මම යම් තාක් කැමති වේ නම් ඒ තාක් අන්‍ය සත්ත්වයන් ගේ අන්‍ය පුද්ගලයන්ගේ සිත, තම සිතින් පිරිසිඳ දැන ගනිමි... සරාග සිතක් නම් සරාග සිත යයි...විමුක්ත සිත විමුක්ත සිත ලෙසින් දනිමි". (Bhikkhus, to whatever extent I wish, I understand the minds of other beings and persons, havingencompassed them with my own mind. I understand a mind with lust as a mind with lust... a liberated mind as liberated and an unliberated mind as unliberated) **සටහන්:** * සිතේ විවිධ බව මේ සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත. ** චිත්තානු පස්සනාවේදී සිතේ විවිධ බව මෙනෙහි කරයි. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: කස්සපසංයුත්ත: 4.1.9 ජාන අභිඥා සූත්‍රය, පි. 342, ESN:12 Nidanavagga: Kassapasamyutta: 9 Jhānas and Direct Knowledges, p. 817.

▼**අනුරුද්ධ තෙරුන් මෙසේ වදාළහ:** " ඇවත්නි, සතර සති පට්ඨානය යහපත් ලෙසින් දියුණු කරගත් නිසා, වෙනත් අයගේ සිත: සරාගී සිතක්ද...විරාගී සිතක්ද ආදී ලෙසින් තම සිතින් පිරිසිඳ දනිමි..." **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: අනුරුද්ධසංයුත්ත: 8.2.4 චේතෝපරිය සූත්‍රය,

පි. 104, ESN: 52 Anuruddhasamyutta: 14.4 Encompassing the Mind, p. 2127.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1.**“ චිත්තයේ සරාග (රාගීබව) ආදී ස්වභාවය පිරිසිඳ දැනීම චේතෝපරිය ඥානය ය. තමාගේ හා අන් අයගේ සිතෙහි ස්වභාවය දැනීම...දිබ්බ චක්ෂු ඥාණය, චේතෝපරිය ඥානය ඉපදවීමට හේතුවේ...”: **සිංහල විශුද්ධිමාර්ගය:** 13 පරිඡේදය: පි. 595. **2.** “**මෙය බුද්ධ ඥානයකි**. සියලු සත්ත්වයන්ගේ සිතේ ස්වභාවය දන්නා නුවණ- සිත රාග, ද්වේශ, මෝහ සහිතබව හෝ රහිතබව, ඊනමිද්‍යයෙන් හැකුළුන සිතක්ද, උද්දච්ඡ සිතක්ද, මහද්ගත ද අමහද්ගතද, ලෞකිකද, ලොකොත්තරද, සමාහිතද අසමාහිතද, විමුක්ත ද විමුක්ත නොවූ යන 16 ආකාර ලෙසින් අනුන්ගේ සිත් පිලිබඳ දන්නා නුවණ”. **ආර්යාවංශ ධර්ම පුස්තක මාලා 1-4,** අංක **1** සප්තබෝජ්ජංගය- පි. **77,** සම්පාදනය- මොරටුවේ සිරි සාසනවංශ තෙරුන්**, 1948.**

▲ **චේතෝවිනිබන්ධ:** පාලි: **චෙතසො විනිබන්ධා** bondages of the mind චේතෝවිනිබන්ධ ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සිත වෙළා බැඳ ගන්නා අකුසල ධර්මයන් ගැනය. බුදුන් වහන්සේ චේතෝවිනිබන්ධ 5 ක් පෙන්වා ඇත: 1) පහනොවූ කාමචන්දය 2) කය පිලිබඳ පහ නොවූ තණ්හාව 3) රූප කෙරෙහි පහනොවූ තණ්හාව 4) කුසපුරා ආහාර ගෙන අලසව, නිදිවැදීම 5) බඹසර රැකීමේ අරමුණ වන්නේ මරණින් මතු දෙව්ලොවක උපත ලැබීම පිණිසය යන විස්වාසය ඇතිව කටයුතු කිරීම. එම අවගුණ නිසා ඔහුට මාර්ගය වඩා ගැනීමට සිත නො පෙළඹේ, විරිය නො මැතිවේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.5.1.6 චේතෝවිනිබන්ධ සූත්‍රය, පි.424, EAN:5: 206.6 Bondages, p. 305.

▼**පංච චේතෝ විනිබන්ධනයෙන්** බැඳුන පුද්ගලයා, අමාවක පෝයට හඳ එළිය නැතිවී යන ලෙසින්, හානියට පත්වේ (නො බැබලේ) යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. එහෙත්, මේ බන්ධන හැර දැමූ භික්ෂුව ආධ්‍යාත්මික මග වඩාගනී. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි (6): 10 නිපාත: 10.1.2.4 චේතෝබිල සූත්‍රය, පි. 62, EAN:10: 14.4 Mental Barrenness, p. 496.

▲ **චෙතෝ විමුක්තිය**: පාලි: **චෙතොවිමුත්තිං**-Deliverance of mind-ceto vimutti: ධර්මයේ චෙතෝ විමුක්තිය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සමාධි සමාපත්ති ලබා ගැනීමෙන්, අරහත් මග සාක්ෂාත් කර ගැනීමය. උභතොභාග විමුක්තිය ලබන උතුමා ප්‍රඥාවිමුක්තිය මෙන්ම චෙතෝ විමුක්තියද ලබාගනී.**බලන්න**: සත් ආරිය පුද්ගලයෝ, විජ්ජා විමුක්තිය, සමථ හා විදර්ශනාව, අවසානඥානය, උභතෝභාගවිමුක්තිය.

▼ **චේතෝවිමුක්තිය ඇති කරගන්නා ක්‍රමවිධිය** බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇත: “සමථ භාවනාව වැඩීමෙන් කවර ප්‍රතිලාභයක් අත් දකින්නේද? **සිත දියුණුවීමය**. සිත දියුණුවීම මගින් කවර ප්‍රතිලාභයක් අත් දකින්නේද? **රාගය පහවීම**. රාගයෙන් වෙළුන සිතක් ඇතිවිට විමුක්තිය ඇතිනොවේ. රාගය පහවුවිට සිත විමුක්තියට පත්වේ, චේතෝවිමුක්තිය ඇතිවේ”“**ඉති ඛො භික්ඛවෙ රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්තී”. මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: 2.1.3.11 සූත්‍රය, පි.158, EAN: 2: 31.11 Sutta, p.60..

▼ **අරහත්ඵල සමාධිය** සාක්ෂාත් කරගැනීම චේතෝ විමුක්තියවේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 2 නිපාත**:** ධම්මවග්ග,පි.198, EAN:2: Dhamma, p. 68.

▼**පංචඉන්ද්‍රිය දියුණු කිරීම මගින්** චේතෝවිමුක්තිය-ඵලසමාධිය

ඇතිවේ.**මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග:ඉන්ද්‍රියසංයුත්ත**:** ආසවක්ඛය සූත්‍රය, පි. 390, ESN: 48: Indriya samyutta: 20.10, Destruction of the taints p. 1946.

▼ **රාග දෝස මෝහ** යන ආසවයන්ගෙන් සිත යහපත් ලෙසින් විමුක්තියට පත් කරගත් - චේතෝවිමුක්තිය ලැබූ භික්ෂුව සුවිමුත්ත චිත්තෝය. **බලන්න**: සුවිමුත්තචිත්ත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.1.2.9 පඨමාරියවාස සූත්‍රය හා 10.1.2.10 දෙවෙනි අරියවාස සූත්‍රය පි.82-84, EAN: 10: II Protector, 19.9 & 20.10 Abodes of the Noble Ones 1 & 2, p. 498-499.

▲**චෙතොවිවට්ට**-mental transformation: චෙතොවිවට්ට ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ රූපධ්‍යානයය. බුදුන් වහන්සේගේ ශ්‍රාවක සංඝයා අතුරින් එම ධ්‍යානයේ අග්‍ර භික්ෂුව ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ චූලපන්තක තෙරය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

▲**චතුආරක්ෂක භාවනා**- Four protective meditation: චතුආරක්ෂක භාවනා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, භාවනාව වැඩිමේදී, පංච නිවරණයන් ගෙන් සිදුවන බාධා වලින් ආරක්ෂාවීම පිණිස යොදාගන්නා 4 විධි භාවනා අරමුණුය: 1) මාර්ගය පිලිබඳ ඇතිවෙන යම් සැකයක්, විචිකිච්චාවක් පහකර ගැනීම පිණිස බුද්ධානුස්සතිය වැඩිම යහපත්වේ. 2) ව්‍යාපාදය-තරහ පහකර සිත සමාහිත කරගැනීමට මෙත්තා භාවනාව වැඩිම යහපත්වේ. 3) සිතේ ඇතිවන රාගය- කාමඡන්දය පහකර ගැනීමට සුදුසු වන්නේ අසුභ භාවනාවය. 4) ථීනමිද්ධය-අලසකම-කුසිතබව- අරතිය නැති කර අප්‍රමාදය අතිකර ගැනීමට උපකාරී වන්නේ මරණසතිය වැඩිමය. මේ අරමුණු 4 වඩාගැනීමෙන්, උද්දච්ච කුක්කුච්ච නීවරණය පහවේ**. බලන්න:** භාවනා.

▲ **චතු ඉද්දිපාද**- Four Iddipada: චතු ඉද්දිපාද -සතර ඉද්දිපාද යනු ඡන්ද, විරිය, චිත්ත හා විමංසා යන ඉද්දිපාදයෝය.රාගය පිලිබඳ අභිඥාව පිණිස සතර ඉද්දිපාද වැඩිය යුතුය. **බලන්න**: සතර ඉද්දිපාද.**මූලාශ්‍රය**:අංගු.නි: (2) 4 නිපාත:4.8.1 චතුසතිපට්ඨාන සූත්‍රය, පි.51ය6.

▲ **චතුඕඝය**- Four floods: චතු ඕඝය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සසර ඇදගෙන යන ජල ප්‍රවාහයන් 4 ය. මෙය තරණය කිරීමට ඇතිමග ආරිය අටමගය. **බලන්න**: ඔඝය, ආරියඅටමග. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග: සතිපට්ඨානසංයුත්ත:3.2.8 බ්‍රහ්මසූත්‍රය,පි.328.

▼**සිහිය ඇතිව** (සතිමත්ව) හැසිරෙන පුද්ගලයා නුවණින් දහම දැක චතු ඕඝය තරණය කිරීමට සමත්වේ. **මූලාශ්‍ර**ය: බු.නි.සුත්තනිපාත: පාරායනවග්ග:වස්තුගාථා: පි,326, 5-4 මෙත්තගුමානවක,පි.340.

▲ **චතුදිසා**- Four Quarters: චතුදිසා-දිසා 4 නම්: උතුර, දකුණ, නැගෙනහිර හා බටහිරයන දිසවන්ය. කරුණු 5 කින් සමන්විත මහණට, චතු දිසාවන්හි, කිසිම අපහසුවක්, බාධාවක් නොමැතිව හැසිරිය හැකියයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: 1) ශිලසම්පන්නවීම 2) බහුශ්‍රැතබව 3) සිව්පස පිලිබඳ සන්තුට්ඨිය තිබීම 4) මේ ජීවිතයේදීම සිව් ජාන සමාපත්ති ලබා පහසු විහරණය තිබීම 5) ආසව ක්ෂය කිරීමෙන් මේ අත්භවයේදීම අරහත්වය ලබා තිබීම. (Possessing these five qualities, a bhikkhu is at home in the four quarters). **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3):5 නිපාත: 5.3.1.9. චතුදිසා සූත්‍රය, පි. 238, EAN:5: 109.9. At Home in the Four Quarters, p. 275.

▲ **චතුධාතු**- Four elements: චතුධාතු-ධාතු සතර: පඨවි, ආපෝ,තේජෝ හා වායෝ ධාතුය, මේවා සතර මහා භූතයන් ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. පංච උපාදානස්කන්ධය සකස්වී ඇත්තේ මේ ධාතුවලින්ය. ධාතු 4 නිසා ඇති **ආදීනව:**බොහෝ දුක් ඇතිවේ, ලෙඩරෝග ඇතිවේ, මහලුබවට පත්කරයි, මරණය ලබාදෙයි. ධාතු 4 නිසා යම් සොම්නසක්, සතුටක් ඇතිවේ නම් එය චතුධාතුවේ **ආස්වාදයය**, ඒවායේ වෙනස්වීමක් ඇතිවේද, එය ආදීනවයය, ඒවා පිලිබඳ ඇති ඇල්ම දුරුකිරීම එහි **නිස්සරණය** යවේ,එසේ චතු ධාතු පිළබඳව යථා අවබෝධය ලබා ගැනීම, ආධ්‍යාත්මික මගට ඇති බාධා ඉවත්කර ගැනීමය, බ්‍රහ්මචරියාව සාක්ෂාත් කර ගැනීමයයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** ධාතු. **සටහන**: විස්තර පිණිස **බලන්න**: විසුද්ධිමග, ධාතුකතා,පි. 720. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: ධාතුසංයුත්ත: චතුධාතුවග්ග, පි. 285, ESN: 14. Dhatu samytta: IV: Four elements, p. 773.

▲ **චතුධාතු වවට්ඨාන**-Analysis of the four elements: චතුධාතු වවට්ඨාන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ පඨවි, ආපෝ, තේජෝ හා වායෝ යන ධාතු ගැන විමසා බලා යථා අවබෝධය ලබා ගැනීමය .**බලන්න**: ධාතු. **සටහන:** විස්තර පිණිස **බලන්න:** විසුද්ධිමග්ග, 15 පරිඡේදය.

▲**චතු බ්‍රාහ්මණ සත්‍ය**- The four brahmin truths: බුදුන් වහන්සේ විශිෂ්ඨ ඥාණයෙන් දැන ප්‍රත්‍යක්ෂ කොට ප්‍රකාශ කරන ලද චතු බ්‍රාහ්මණ සත්‍ය නම්, සතර ආකාර ක්ෂිණාශ්‍රව-අසාව ක්ෂය කිරීමය: 1**. සියලු සත්ත්වයෝ ගළවාගත යුතුය**. එය සත්‍යකි. එසේ කියන ඔහු තමන් ශ්‍රමණයෙක් හෝ බ්‍රාහ්මණයෙක් යයි මානයක් නොගනී, මම උසස්ය, සමානය, හීනය යි ඔහු නොගනී. සත්‍ය, විශිෂ්ඨ ඥාණයෙන් දැනගත් ඔහු, හුදෙක් සත්ත්වයන් කෙරෙහි දයාවෙන් හා අනුකම්පාවෙන් කටයුතු කිරීමට පිළිපන්නේවේ 2. **සියලු කාමයෝ අනිත්‍ය, දුකය, විපරිණාමයට පත්වේ.** එය සත්‍යකි. එසේ කියන ඔහු තමන් ශ්‍රමණයෙක් හෝ බ්‍රාහ්මණයෙක් යයි මානයක් නොගනී, මම උසස්ය, සමානය, හීනය යි ඔහු නොගනී. සත්‍ය, විශිෂ්ඨ ඥාණයෙන් දැනගත් ඔහු, කාමයන් කෙරෙහි නිබිද්දාව, විරාගය, නිරෝධය පිණිස පිළිපන්නේවේ. 3. **සියලු භවයෝ අනිත්‍ය, දුකය, විපරිණාමයට පත්වේ.** එය සත්‍යකි. එසේ කියන ඔහු තමන් ශ්‍රමණයෙක් හෝ බ්‍රාහ්මණයෙක් යයි මානයක් නොගනී, මම උසස්ය, සමානය, හීනයයි ඔහු නොගනී. සත්‍ය, විශිෂ්ඨ ඥාණයෙන් දැනගත් ඔහු, භවය කෙරෙහි නිබිද්දාව, විරාගය, නිරෝධය පිණිස පිළිපන්නේවේ. 4. **මම කිසි තැනක ආත්මයක් නොවෙමි,** මම කිසිවෙකුගේ ආත්මයක් ද නොවෙමි, මගේ ආත්මය යයි කියන දෙයක් කිසිතැනක නොදකිමි, කිසිවෙකුගේ ආත්මය මගේ නොවේ. එසේ **චතු කොටික සුඤ්ඤතාව** ප්‍රකාශ කරන ඔහු සත්‍යක්ම කියයි, ඔහු තමන් ශ්‍රමණයෙක් හෝ බ්‍රාහ්මණයෙක් යයි මානයක් නොගනී, මම උසස්ය, සමානය, හීනය යි ඔහු නොගනී. සත්‍ය, විශිෂ්ඨ ඥාණයෙන් දැනගත් ඔහු, ආකිඤ්චඤ්ඤායතන ප්‍රතිපදාවට පිළිපන් කෙනෙකි. **බලන්න**: චතු කොටික සුඤ්ඤතාව. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.4.4.5 චතු කොටික සුඤ්ඤතා සූත්‍රය, පි.364, EAN:4: 185. 5 Brahmin Truths, p. 209.

▲ **චතුකොටික සුඤ්ඤතාව**-Four-pointed emptiness - catukkoṭisuññatā: චතුකොටික සුඤ්ඤතාව ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ

ආකිඤ්චඤ්ඤායතන ප්‍රතිපදාවට පිළිපන්වීමය. ඔහු සුඤ්ඤතාව 4 ආකාරයකින් පුරුදු කරයි: මම කිසි තැනක ආත්මයක් නොවෙමි, මම කිසිවෙකුගේ ආත්මයක් ද නොවෙමි, මගේ ආත්මය යයි කියන දෙයක් කිසිතැනක නොදකිමි, කිසිවෙකුගේ ආත්මය මගේ නොවේ. **බලන්න:** චතු බ්‍රාහ්මණ සත්‍ය, සුඤ්ඤත විහරනය. **සටහන්**:* අටුවාවට අනුව: "This is an explanation of four-pointed emptiness (*catukkoṭisuññatā*). *I am not anywhere* (*nāhaṃ kvacana*): He does not see [his] self anywhere. *The belonging of anyone* (*kassaci kiñcanatasmiṃ*): He does not regard his self as an entity that could be taken up by anyone else, that is, he cannot be taken up by thinking of him as a brother in the position of a brother, a friend in the position of a friend, an employee in the position of an employee. *Nor is there anywhere anything … that is mine* (*na ca mama kvacana*): Here, we temporarily put aside the word 'mine' (*mama*). ** *Ākiñcaññaṃ yeva paṭipadaṃ paṭipanno hoti.* Mp says that he is practicing the way without impediments, without grasping (*nippalibodhaṃ niggahaṇameva paṭipadaṃ paṭipanno hoti*). MN 106.8, II 263,33–264,3, however, offers this formula as a meditation device for attaining the base of nothingness (*ākiñcaññāyatanaṃ samāpajjati*). **බලන්න:** EAN: Notes: 896 & 897, p. 628. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.4.4.5 චතුකොටික සුඤ්ඤතා සූත්‍රය, පි.364, EAN:4: 185. 5 Brahmin Truths, p. 209.

▲ **චතුරනවජ්ජ** - Blameless four requisites: චතුරනවජ්ජ යනු සංඝයා නිදොස්ලෙසින් ලබන සිව්පසය. **බලන්න**: සිව්පස

▲ **චතුවෙසාරජ්ජ** -Chatuvesarajja: චතුවෙසාරජ්ජ, බුදුන් වහන්සේ හඳුන්වන නමකි. බුදුන් වහන්සේ සතර ආකාරයෙන් විශාරද බව මින් පෙන්වා ඇත:1) සම්මාසම්බුදුව දහම අවබෝධ කලබව 2) ආසව ක්ෂයකලබව3) මාර්ගඵල දහම අන්තරාකාරී නොවන බව 4) ධර්මය යහපත් ලෙසින් සේවනය කිරීමෙන් දුක නැතිවන බව. **බලන්න**: වෙසාරජ්ජ, බුද්ධනාම. මූලාශ්‍රය:අංගු:4 නිපාත:භනඩාගමවග්ග: චතුවෙසාරාජ්ජ සූත්‍රය.

▲ **චතුවොකාර භව**- Chatu Vokara Bhava: අරූපලෝක 4, චතුවොකාර භව ලෙසින් පෙන්වා ඇත**, බලන්න:** අරූප ලෝක.

▲ **චතුවොහාර** -Chathuvohara: **චතුවොහාර** (සතර වෝහාර) four kinds of expression) ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ: 1) දක්නා ලද දෙය පිළිබඳව දෘෂ්ට වාදීබව 2) අසන ලද දෙය පිළිබඳව ශ්‍රැතවාදී බවය 3) ගන්ධ, රස, ස්පර්ශය පිළිබඳව මුතයෙහි මුතවාදීබව, 4) ධර්මතා පිලිබඳ විඥානයෙහි විඥානවාදීබව. (One speaks of the seen as it was seen; one speaks of the heard as it was heard; one speaks of the sensed as it was sensed; one speaks of the cognized as it was cognized). **සටහන්:** *රහතුන්ගේ සය ආකාරවූ පාරිශුද්ධත්වය පිණිස මෙම කරුණ එක සාධකයක් බව මේ සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත ** මේ පිලිබඳ භික්ඛු බෝධි හිමි මෙසේ දක්වා ඇත: In these four sections the phenomena comprising personal identity are considered as objects of perception classified into the four categories of the seen, heard, sensed, and cognized. Here, *sensed* (*muta*) signifies the data of

smell, taste, and touch, *cognized* (*viññata*) the data of introspection, abstract thought, and imagination. The objects of perception are "conceived" when they are cognized in terms of "mine," "I," and "self," or in ways that generate craving, conceit, and views. බලන්න:EMN: note: 17, p.1063. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (3) 3.2.2 ඡබ්බිසෝධන සූත්‍රය, පි.158, EMN:112: The sixfold purity, p.815.
▲**චතුසතිපට්ඨාන**-Chathu satipatthana: චතුසතිපට්ඨාන යනු: කායානුපස්සනාව, වේදනානුපස්සනාව, චිත්තානුපස්සනාව, ධම්මානුපස්සනාව. රාගයේ අභිඥාව පිණිස සතර සති සතිපට්ඨානය වැඩිය යුතුය. **බලන්න**: සතිපට්ඨානය, භාවනා. **මූලාශ්‍රය**:අංගු.නි: (2) 4 නිපාත:4.8.1 චතුසතිපට්ඨාන සූත්‍රය, පි.51ය6.
▲ **චතුසම්මප්පධාන**-Chatusammapphadana: චතුසම්මප්පධාන යනු ප්‍රධන්විරිය වඩන ආකාර 4 ය. 1) නුපන් අකුසල ඇතිනොවීම පිණිස 2) උපන් අකුසල නැතිකර ගැනීම පිණිස 3) නුපන් කුසල ඇතිකර ගැනීම පිණිස. 4) උපන් කුසල දියුණු කර ගැනීම පිණිස,ඡන්දය ඇතිකර මහා විරියකින් කටයුතු කිරීම. රාගයේ අභිඥාව පිණිස චතුසම්මප්පධානය වැඩිය යුතුය. **බලන්න**: ප්‍රධන්විරිය, විරිය. **මූලාශ්‍රය**:අංගු.නි: (2) 4 නිපාත:4.8.1 චතුසතිපට්ඨාන සූත්‍රය, පි.51ය6.
▲ **චාතුර්මහාරාජික දෙව්ලොව** -devas ruled by the four great kings කාමාවචර දේවලෝක 6 න් පළමුවැනි දේවලෝකයය, සක්දෙවිඳු මෙහි අධිපතිය. **බලන්න**: දේවලෝක, සක්‍ර දෙවියෝ, සිව්වරම් දෙවියෝ.
▲ **චතුරාර්යසත්‍ය: පාලි: චත්තාරි අරියසච්චානි** -The four noble truths: චතුරාර්යසත්‍ය: සතර ආර්ය සත්‍ය, සිව්සස්- චතුඅරිය සත්‍ය, චතු සත්‍ය ලෙසින්ද දක්වා ඇත. මෙය අග්‍රතම ධර්මයය. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.5.1 අග්‍රප්‍රසාද සූත්‍රය**,** පි. 466.
▼**සසර දුකින් මිදීම පිණිස** බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා දුන් සත්‍ය සතර, චතුරාර්යසත්‍යය වේ: **1) දුක්ඛ ආරිය සත්‍ය: දුක යනු කුමක්ද? "ඉද ඛො පන භික්ඛවෙ, දුක්ඛං අරියසච්චං: ජාතිපි දුක්ඛා ජරාපි දුක්ඛා ව්‍යාධිපි දුක්ඛා මරණම්පි දුක්ඛං අප්පියෙහි සම්පයොගො දුක්ඛො පියෙහි විප්පයොගො දුක්ඛො යම්පිච්ඡං න ලභති තම්පි දුක්ඛං සඞ්ඛිත්තෙන පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛා..."**. දුක යනු ඉපදීම, වයසට යෑම, ලෙඩවීම, මරණය, අකමැති අය හා එක්වීම, කැමති අයගෙන් වෙන්වීම, පතන දේ නොලැබීම, කෙටියෙන් දක්වන්නේ නම් මේ මුළු පංචඋපාදානස්කන්ධයම දුකය. **2) දුක්ඛ සමුදය ආරියසත්‍ය- දුක ඇතිවීම: " ඉද ඛො පන භික්ඛවෙ, දුක්ඛසමුදයො අරියසච්චං: යායං තණ්හා පොනොභවිකා නන්දිරාගසහගතා තත්‍ර තත්‍රාභිනන්දිනී, සෙය්‍යථීදං: කාම තණ්හා භවතණ්හා විභවතණ්හා..."**. දුක ඇතිවීමට හේතුව තණ්හාවය, පුනර්භවය ඇතිකරන, ඒ ඒ තැන ගැන ඇල්ම ඇතිකරන, සතුට ඇතිකරන කාම, භව හා විභව තණ්හාවය. **සටහන:** බුදුන් වහන්සේ දුක ඇතිවීම පටිච්චසමුප්පාද ක්‍රියාවලිය තුළින් පෙන්වා ඇත: "අවිද්‍යාව නිසා සංඛාර හටගනී... සංඛාර නිසා විඥාණය හටගනී..." **බලන්න: පටිච්චසමුප්පාදය. 3) දුක්ඛ නිරෝධ ආරිය සත්‍ය- දුක නැතිවීම: " ඉද ඛො පන භික්ඛවෙ දුක්ඛනිරොධො අරියසච්චං: යො තස්සායෙව තණ්හාය අසෙසවිරාගනිරොධො චාගො පටිනිස්සග්ගො මුත්ති අනාලයො "**. දුක නැතිවීම යනු තණ්හාව අවසන්වීමය: තණ්හාව, කිසිම ඉතිරියක් නැතිව අවසන්වීමය. එනම්, තණ්හාව අත්හැරදැමීම, දුරලීම (දීලාදැමීම),

විසිකරදැමීම, ඉන් මිදීමය, ඇල්ම නැතිකර ගැනීමය. **සටහන:** පටිච්චසමුප්පාදයේ දී බුදුන් වහන්සේ දුක නැතිවීම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ පටිච්චසමුප්පාද ක්‍රියාවලිය බිඳී යෑමය. **4) දුක්ඛ නිරෝධගාමිනි පටිපාදා ආරිය සත්‍ය- දුක නැති කරගැනීමේ මග:**

"ඉද ඛො පන භික්ඛවෙ දුක්ඛනිරොධගාමිනි පටිපාදා අරියසච්චං: 'අයමෙව අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො, සෙය්‍යථිදං: සම්මාදිට්ඨි... සම්මාසමාධි'".දුක නැතිකිරීමේ ප්‍රතිපදාව යනු අරියඅටමග සම්පූර්ණ කරගැනීමය. **චතුරාර්යසත්‍ය අවබෝධ කරගැනීමේ ක්‍රමවිධිය:** සත්‍ය සතර තුන් ආකාරයකින් අවබෝධ කරගතයුතුවේ: 1) **සත්‍ය ඥානය:** එක් එක් සත්‍ය, මෙය සත්‍යය යි අවබෝධ කරගැනීම 2) **කෘත්‍ය ඥානය:** එක් එක් සත්‍ය පිළිබඳව අනුගමනය කළයුතු දේ කිරීම: දුක අවබෝධය, තණ්හාව නිසා දුක ඇතිවේ යන අවබෝධය, තණ්හාව ප්‍රහිණය කිරීමෙන් දුක නැතිවේ යන අවබෝධය, දුක නැතිකර ගැනීමේ මග ආරියඅටමගය යන අවබෝධය. 3) **කෘත ඥානය:** චතුසත්‍ය අවබෝධය පිණිස කළයුතු දේ නිම කරගත්තේය යන නුවණ ඇතිවීම. **සටහන**: එලෙස, තුන් ආකාරයෙන්: ත්‍රිපරිවෘත්ත යෙන්- එක් එක් සත්‍ය තුන් ආකාරයෙන්- (4x3) 12 ස් අයුරින් පැහැදිලිව අවබෝධකිරීමෙන් තථාගතයන් වහන්සේ උතුම් සම්මා සම්බෝධිය සාක්ෂාත් කරගත්හ. **මූලාශ්‍ර**: විත.පි: මහාවග්ග පාලිය1 : 10 ඡෙදය, පි.98, සංයු.නි: (5-2)මහාවග්ග : සච්ච සංයුත්ත: 12.2.1 ධම්මචක්කප්පවත්තන සූත්‍රය, පි. 294 හා 12.2.2 තථාගත සූත්‍රය, පි. 298, ESN: 56: Saccasamyutta:Setting in motion the wheel of the dhamma, p.2276 & 12.2 Tathāgatas, p. 2279, අංගු.නි (1): 3 නිපාතය: මහාවග්ග: 3.2.2.1 සූත්‍රය, පි. 348, EAN:3: The Great Chapter, 61.1 Sectarian, p. 104.

▼ **ප්‍රඥා ඉන්ද්‍රිය:** දැක ගත හැක්කේ චතුරාර්ය සත්‍ය තුලය. **බලන්න:**ආධ්‍යාත්මික පංචඉන්ද්‍රිය **මූලාශ්‍ර**: සංයු: (5-1): මහාවග්ග: ඉන්ද්‍රියසංයුත්ත: 4.1.8 දට්ඨබ්බ සූත්‍රය, පි. 377, ESN: 48: Indriyasamyutta: 8.8 To be seen, p. 1933.
▼ **චතුසත්‍ය,** ආරිය සත්‍යයවේ. **බලන්න**: ආරියසත්‍ය.
▼ **චතුසත්‍ය අවබෝධ** කරගත් උතුමා ඉන්ද්‍රකිලයක් ලෙසින් නොසැලේ. **බලන්න**: ඉන්ද්‍රකිලය.
▼ **දුක අවසන් කරගැනීමට** චතුසත්‍ය අවබෝධ කළයුතුවේ. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (5-2): සච්චසංයුත්ත:12.5.4 කූටාගර සූත්‍රය, පි.338.
▼ **චතුසත්‍ය** අභිඥෙයිය ධර්මයකි. **බලන්න:** අභිඥෙයිය ධර්ම.
▼ **සම්මා දිට්ඨිය** ඇතිවීමෙන් චතුසත්‍ය අවබෝධය ඇතිවේ. **බලන්න**: ආරියඅටමග.
▼ **අවිජ්ජාව** යනු චතුසත්‍ය නොමදැනීමය. **බලන්න**: අවිජ්ජා ඕඝය, අවිද්‍යාව.
▼ **සිව්ජානසමාපත්ති** ලැබීම චතුසත්‍ය අවබෝධය පිණිසය. **බලන්න**: සිව්ජාන.
▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1**. **"Foundations of Buddhism: The Four Noble Truths"** by Francis Story: BPS: Wheel: 34-35, Online Edition, 2008 (චතුඅරිය සත්‍යය පිලිබඳ විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත).
▼ **චතුරාර්යසත්‍යය සත්‍යධර්මයය -**The Four Noble Truth is the Truth චතුරාර්ය සත්‍ය පිලිබඳ බුද්ධ දේශනාව අසත්‍යයයි ඔප්පු කළනොහැකිය,

කෙලෙසන්නට නොහැකිය, නින්දාකිරීමට නොහැකිය, විශෝධනය කිරීමට - ඉවත්කිරීමට නොහැකියයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න**: ධර්මයේ සද්භාවය.**එසේ පැවසීමට හේතු**: ධාතු සය නිසා කළලය මව් කුසේ හටගනී (ගර්භාවක්‍රාන්තිය), ගැබෙන් නික්මීම (අවක්‍රාන්තිය) ඇති වනවිට නාම රූපය ඇතිවේ. නාම රූප හේතුකොටගෙන සළායතන ඇතිවේ. සළායතන හේතු කොටගෙන සය ආකාර ස්පර්ශය ඇතිවේ. ස්පර්ශය හේතු කොටගෙන වේදනා ඇතිවේ. වේදනා විඳින්නාට සතර සත්‍ය (දුක, දුක ඇතිවීම, දුක නැතිවීම, දුක නැතිකිරීමේ මග) තමන් වහන්සේ ප්‍රකාශ කරණ බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න**: සය ධාතු. **සටහන**: මේ සූත්‍රයේදී සතර සත්‍ය පිලිබඳව හා පටිච්චසමුප්පාද ක්‍රියාවලිය හා එම ක්‍රියාවලිය අවසන් වන අන්දම විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත.**මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි : (1): 3 නිපාතය: මහාවග්ග: 3.2.2.1 සූත්‍රය, පි. 348, EAN:3: The Great Chapter, 61.1 Sectarian, p. 104.

▼ **චතුරාර්යසත්‍ය විමුක්තිය පිණිසය-** Four Noble Truth is for liberation: චතුරාර්යසත්‍ය අවබෝධ නොකළ නිසා තමන්වහන්සේ මෙන්ම සියලු සත්ත්වයෝ ද දිගුකලක් සසරේ හැසිරුණ බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. එම ආර්ය සත්‍ය යථා ලෙසින්ම අවබෝධ කරගැනීමෙන්, යළි උපත ඇති කරන තණ්හාව සහමුලින්ම කපා දමන ලදී, භවය ඇතිවීම විනාශ කරනලදී, පුනර්භවයක් නැවත ඇතිනොවේ:
"චතුන්නං අරියසච්චානං යථාභූතං අදස්සනා
සංසිතං දීඝමද්ධානං තාසු තාසෙවව ජාතිසු
තානි එතානි දිට්ඨානි භවනෙත්ති සමූහතා,
උච්ඡින්නං මූලං දුක්ඛස්ස නත්ථිදානි පුනබ්භවො'ති" (…it is through not understanding, not penetrating the Four Noble Truths that I as well as you have for a long time run on and gone round the cycle of birth and-death… And by the understanding, the penetration of the same Noble Truth …the craving for becoming has been cut off, the support of becoming has been destroyed, there is no more re-becoming) **මූලාශ්‍ර**: දීඝ.නි: (2): මහාපරිනිර්වාන සූත්‍රය, ඡෙදය 34. පි. 158, EDN: 16 : Mahāparinibbāna Sutta: The Great Passing, The Buddha's Last Days, p. 176.

▼ **චතුරාර්යසත්‍ය අනවබෝධය -**Not knowing the 4 Truths
එක්සමයෙක දෙවියෙක් බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක මෙසේ පැවසුහ: **'…චතුආරිය සත්‍ය අවබෝධ නොකරණ ලද සත්ත්වයෝ පරවාදයට යති, ඔවුන් අවදිවි නොමැත"** .බුදුන් වහන්සේ වදාළේ, කෙනෙක් චතුරාර්යසත්‍ය අවබෝධ කරගත්තේ නම් ඔහු පරවාදයට නොයන බවය, බුදුවරු,පසේබුදුවරු, රහතුන් දහම අවබෝධ කර විසම ලෝකයේ සම සිතින් හැසිරෙනබවය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි :(1): දේවතාසංයුත්ත: 1.1.7 අප්පටිවිදිත සූත්‍රය, පි. 34, ESN: 1: Devata samyutta: 7.7: Not penetrated, p. 65.

▼**චතුරාර්යසත්‍ය සියලුම කුසල්ය-**The four Noble Truth & Wholesome: සැරියුත් මහා තෙරුන්, **ඇත් පිය සටහන උපමාව** අනුව මෙසේ වදාළහ: **' යම්සේ පොළව මතුපිට හැසිරෙන පා සහිත සතුන්ගේ පියසටහන් ඇත් පාසටහනට ඇතුළත් කළහැකිය. එලෙස, සියලු කුසල් දහම් (සියලු ධර්ම ඉගැන්වීම්) චතුරාර්යසත්‍යට ඇතුලත්වේ'**: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර:** ම.නි:(1):1.3.8 මහාහත්ථිපදෝපම සූත්‍රය, පි. 468,

EMN:28: The Greater Discourse on the Simile of the Elephant's Footprint, p.264.

▼ **පැවිද්ද චතුසත්‍ය අවබෝධය පිණිසය -** Monkhood is to realize the Four Truths: අතීතයේ හෝ අනාගතයේ හෝ වර්තමානයේ දී යම්කෙනෙක් බුදුසසුනේ මහණදම් පුරන්නේ චතුරාර්යසත්‍ය අවබෝධ කර දුකින් මිදීමටය. සත්‍ය අවබෝධය පිණිස විරිය නොපමාව වැඩියයුතු වේ යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා දී තිබේ. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-2):මහාවග්ග: සච්චසංයුත්ත: කුලපුත්‍ර සූත්‍ර 1 හා 2, පි.284, ESN: 56: Sacchasamyutta: Clansmen 1 & 2 , p. 2267.

▲ **චතුසත්‍ය හා දහම-** The Four Nobel Truths & the Dhamma
1) **සම්මා දිට්ඨිය, චතුරාර්යසත්‍ය අවබෝධය පිණිසය -** Right View is to realize the Four Truths **මූලාශ්‍ර**::ම.නි: (1): 1.1.9 සම්මා දිට්ඨි සූත්‍රය, පි. 130, EMN: 9: Sammādiṭṭhi Sutta - Right View, p. 121.
2) **සමාධි සමාපත්ති චතුසත්‍ය අවබෝධය පිණිසය-** Samadhi is to realize the Four Truths**මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග:සච්චසංයුත්ත: 12.1.1. සමාධි සූත්‍රය, පි. 284, ESN: 56: Sacchasamyutta: 1.1. Concentration, p. 2265. 3) **චතුරාර්යසත්‍ය අභිඥෙයිය ධර්මතාවකි -** The Four Truths are Higher Dhammas .චතුරාර්යසත්‍ය, විශේෂ නුවණින්- ඥාතපරිඥාවෙන් අවබෝධ කරගතයුතු ධර්මයකි. **බලන්න**: අභිඥෙයිය ධර්ම.**මූලාශ්‍ර**: දීඝ.නි: (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.
4) **චතුසත්‍ය සැමවිටම සිහිකළ යුතුය -** The Four Truths to be remembered always. යමක් ගැන සිතන්නේ නම්, ලෝකයේ ඇති විවිධ දිට්ඨි ආදිය ගැන නොසිතා, චතුරාර්යසත්‍ය පිලිබඳ සිතන්න යයි බුදුන් වහන්සේ සංඝයාට අවවාද වදාරා ඇත. **"චිනෙතනතා ච වො තුමෙහ භික්ඛවෙ, ඉදං දුක්ඛන්ති... දුක්ඛසමුදයොති... දුක්ඛනිරොධොති...අයං දුක්ඛනිරොධගාමිනි පටිපදාති චිනෙතයාථ. තං කිස්ස හෙතු, එසා භික්ඛවෙ, චින්තා අත්ථසංහිතා, එසා ආදිබ්‍රහමචරියකා , එසා නිබ්බිදාය විරාගාය නිරොධාය උපසමාය අභිඤ්ඤාය සම්බොධාය නිබ්බානාය සංවත්තති..."**. මේ දුකය, මේ දුක ඇතිවීමය, මේ දුකේ නිරෝධයය, මේ දුක නැතිකරගන්නා ප්‍රතිපදාවය යි චතුසත්‍ය සිහිකරන්න. එයට හේතු: එම සිතිවිල්ල වැඩදායකය, මග බඹසර ට හේතුවේ, එය කළකිරිම ඇති කරගැනීමට-නිබිද්දාව, විරාගයට, නිරෝධයට, උපසමය (කෙළෙස් නිවා ගැනීමට), අභිඥාව ලැබීමට, සම්බෝධියට හා නිවන පිණිස වේ. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: සච්චසංයුත්ත: 12.1.8 චින්තා සූත්‍රය, පි. 290, ESN: 56: Sacchasamyutta: 8.8 Reflection, p. 2272.
▲ **චුතිය හා උත්පත්තිය-** Death & rebirth: චුතිය යනු කඳ බිඳී මරණයට පත්වීමය. කෙළෙස් අහවර නොකර මියයාම නිසා උත්පත්තියක්- යළි උපත ඇතිවේ. චේතනා පහළ කර, කර්ම අරමුණු සකස්වීම නිසා පවතින විඥානය ඇති කල්හි චුතිය හා උත්පත්තිය සිදුවේ යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: චුතුප්පාතනුවණ. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: අභිසමයසංයුත්ත:කළාරඛත්තිය: චේතානා සූත්‍ර 3කි. පි. 124, ESN:12: Nidanasamyutta: IV: The Karakhattiya: Volition 3 suttas p. 665.
▲ **චුතුප්පාතනුවණ:** පාලි: **චුතූපපාතෙ ඤාණං**-Knowledge of the

vanishing & reappearing of beings: චුතිඋත්පත්ති නුවණ: දිවැස්- දිව්‍ය චක්ෂු -දිබ්බ චක්ෂු ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. මේ නුවණ පහළවන්නේ අරහත්වයට පත්වෙන අවස්ථාවේදිය. කර්මානුකූලව ඒ ඒ සත්වයා මරණින් මතු යළි උපත ලබන ස්ථාන දැකීමේ නුවණ වූ මෙය ත්‍රිවිධ ඥාණ යන්ගෙන් එකකි, සය අභිඥාවන්ගෙන් එකකි . **සටහන**: ඇසින් ප්‍රත්‍යක්ෂ කළයුතු ධර්ම : සත්වයන්ගේ චුතිය හා උත්පත්තිය- චුතුප්පාත නුවණ (දිවැස). **මූලාශ්‍ර:** අංගු:නි: (2) : 4 නිපාත: බ්‍රාහ්මණවග්ග: 4.4.4.9 සච්ඡිකරණිය සූත්‍රය, පි. 376, EAN: 4: 189.9 Realization, p.211. **ශබ්දකෝෂ:පා.සිං.ශ:** පි. 289: "**චුතූපපාත ඤාණ:** චුති උත්පත්ති දැනගන්නා නුවණ". **B.D:** p. 43: "**Cutūpapāta- ñāṇa**: The of the vanishing & reappearing of beingsis identical with the Divine Eye".

▼**චුති උත්පත්ති නුවණ** ,ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පිණිස සච්ඡිකාතබ්බ - සාක්ෂාත් කර ගත යුතු ධර්මතාවයකි. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1." චුතූපාප්ත ඤාණය**: සත්ත්වයින් ගේ චුති උත්පත්ති දැනගන්නා ඤාණය දිව්‍ය චක්ෂු ඥානය ය- මිනිස් ඇස පිලිබඳ විෂය ඉක්මවා සිටි නුවන...".**සිංහල විශුද්ධිමාර්ගය:** 13 පරිඡේදය**:** පි. 610**.**

▲ **චුතධර්ම පහ**- Five Falling away Dhamma:චුතධර්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, සද්ධර්මයෙන් නික්මීයෑමට (චුතවීමට) හේතුවන කරුනුය. ඒවා 5කි: 1) අශ්‍රද්ධාව 2) හා 3) හිරි හා ඔත්තප්ප් නැතිකම 4) අලසකම 5) ප්‍රඥාව නැතිකම (දුෂ්ප්‍රාඥ). මේ ධර්මතා පහකර ගැනීමෙන්, සද්ධර්මයේ ස්ථාපිතවිය හැකිය.**මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.1.1.8 වචන සූත්‍රය, පි. 32, EAN:5: 8.8. Falling away, p. 239.

▲ **චිත්ත**-citta: චිත්ත: විඥානය, සිත, මනස ලෙසින් ද පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: සිත. **සටහන**: චිත්ත සමෘද්ධිය- හෙවත් සිතේ වර්ධනය අත්ත සම්පදාවකි (අර්ථය ඇතිකරයි). **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත: 1.6.4 අත්තසූත්‍රය, පි. 80, ESN: 45: Maggasamyutta: 50.2 Sutta, p. 1654.

▲ **චිත්ත ඉද්දිපාද** - Citta Iddipada:සතර ඉද්දිපාදයන්ගෙන් එකකි. **බලන්න:** සතර ඉද්දිපාද.

▲ **චිත්ත එකග්ගතා**- One pointedness of mind :චිත්ත එකග්ගතා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, යම් අරමුණක් පිළිබඳව සිත එකඟ කරගැනීම- එක්තැන් කර සමාධියට පත්වීමය. මෙය සමථ භාවනාවය. **බලන්න**: සමාධිය, සමථභාවනාව.

▲ **චිත්තකථික**- Chithtakathika: මෙයින් හඳුන්වා ඇත්තේ ධර්මය විසිතුරු ලෙසින් දේශනා කිරීමය. බුදුන් වහන්සේගේ ශ්‍රාවකසංඝයා අතුරින්,කුමාරකාශ්‍යප තෙරුන් අග්‍රය.**බලන්න**:උපග්‍රන්ථය: 1.

▲**චිත්ත ගහපති- මච්ඡිකාසණ්ඩයේ** - householder Citta of Macchikāsaṇḍa:**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

▲ **චිත්ත පරිදාය:** පාලි: චිත්තං පරියාදාය - obsesses the mind චිත්ත පරිදාය ලෙසින් පනවා ඇත්තේ කෙළෙස් මගින් සිත යටකර ගැනීමය. එනම්, පංච කාමයට (රූපය, ශබ්දය, ගන්ධය, රසය හා පහස) සිත වසඟ වීමය. **බුදුන් වහන්සේ** වදාළේ ස්ත්‍රියකගේ රූපය, ශබ්දය, ගන්ධය, රසය හා පහස, පුරුෂයකුගේ සිත වසඟ කරගන්නා බවය-

ග්‍රහණය කරගන්නා බවය, කුසල් සිත පැහැර ගන්නා බවය. එසේම පුරුෂයකුගේ රූපය, ශබ්දය, ගන්ධය, රසය හා පහස, ස්ත්‍රියකගේ සිත දැඩිව බැඳ ගනී.එසේ අයෝනිසෝමනසිකාරයෙන් කටයුතු කිරීමෙන් සිත පංච කාමයන්ට යටවීම නිසා ධර්ම මාර්ගය බාධාවේ, අකුසල් ඇතිවේ. **සටහන**: කාමරාගයෙන් තම සිත වැනසී ගිය බව වංගීස තෙරුන් පැවසූ අවස්ථාවේදී, ආනන්ද තෙරුන් වදාළේ කාමරාගයෙන් යටවූ සිත මුදාගැනීම පිණිස කයේ අසුභය මෙනහිකර (අසුභ භාවනාව) සිත සංසුන්කර ගන්නා ලෙසය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 1 නිපාත: චිත්ත පරියාදාන වග්ග: 1.1.- 1.1.10 සූත්‍ර, පි.40, EAN:1: Obsession of the mind: 1.1 to 10.10, p. 36, සංයු.නි:(1):සගාථවග්ග: වංගීස සංයුත්ත: 8.1.4 ආනන්ද සූත්‍රය, පි. 362, ESN: Part I: 8: Vangīsasamyutta, 4-Ānanda sutta, p. 397, 8.1.2 අරති සූත්‍රය, පි. 358, ESN: 8: Vaṅgīsasaṃyutta: 8.2 Discontent, p. 394.

▲ **චිත්තලීනත්වය**: පාලි: **චෙතසොලීනත්තං**- mental sluggishness චිත්තලීනත්වය යනු ධර්මයේ යෙදීමට සිත මැලිවීමය (අරතිය), උනන්දුවක් නොමැතිවීමය. එමගින් අකුසල ධර්ම වැඩේ, සසර දික්වේ, ලීනචිත්තය නිවරණයකි. **බලන්න**: අරතිය. **මූලාශ්‍රය:** ඛු.නි:සුත්තනිපාත: මහාවග්ග: නාලක සූත්‍රය, ගාථාව 720, පි.242.

▼ **චිත්තලීනත්වය** (ධර්මය පිලිබඳ සිතේ ඇති උදාසීන බව) නැති කර ගැනීම, සක්කාය දිට්ඨිය නැතිකර ගැනීමට උදව්වේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6):10 නිපාත: ආකංඛවග්ග:10.2.3.6 තයෝධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN: 10: Tens,76-6.Incapable, p. 524.

▼ **චිත්තලීනත්වය ඇතිඅයට**: සක්කාය දිට්ඨිය, විචිකිච්ඡාව, හා සීලබ්බතපරාමාසය නැති කරගන්ට නොහැකිය. මුළාවූ සිහිය (මුටඨසච්චං), අසම්ප්‍රජන්‍යය හා චිත්ත වික්ෂෙපය (සිත විසිරීයාම) යන ධර්මතා පහ කර ගැනීමෙන් චිත්තලීනත්වය නැති කර ගත හැකිවේ. **සටහන**: චිත්තලීනත්වය ඇතිවිට සෝතාපන්න විය නොහැකිය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.2.3.6 තයොධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN:10: Tens,76-6.Incapable, p. 524.

▲ **චිත්ත වික්ෂෙපය**: පාලි: **චෙතසො විකෙඛපං** - mental distractionධර්මයට අනුව චිත්ත වික්ෂෙපය- විසිරුණ සිත යනු අකුසල දෙසට සිත නැමීයාම නිසා සිතේ ඇති සංසුන් බව නැතිවීමය. මෙය, ආධ්‍යාත්මික මාර්ගයට බාධාවකි. සිත විසිරීයාම නිසා සමාධිය ලබා ගැනීමට හැකිනොවේ. චිත්ත වික්ෂෙපය නැතිකර ගැනීමට ආනාපානසතිය වැඩිය යුතුය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.1.9 සූත්‍රය, පි.286.

▼**චිත්ත වික්ෂෙපය** නිසා අයෝනිසෝමනසිකාරය, මිථ්‍යාමග සේවනය (කුම්මග්ගසෙවනං) හා සිතේ ලීනත්වය නැති කරගැනීමට නොහැකිය. ආරියන් දැකීම හා ඇසුරුකිරීම (ආරියසේවනය) ධර්මය ඇසීම- ධර්මශ්‍රවනය, හා අනුන්ගේ දොස් දැකිම නතර කරගැනීම (**උපාරම්භ චිත්ත**- mind bent on criticism) යන ධර්මතා 3 මගින් චිත්ත වික්ෂෙපය පහවේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි:(6):10 නිපාත: 10.2.3.6 තයොධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN:10: Tens,76-6.Incapable, p. 524.

▲ **චිත්ත විමුක්තිය**- Chitta vimykthi: කාම, ව්‍යාපාද, විහිංසා ආදීවූ ලාමක අකුසල පහ කර ගැනීම චිත්ත විමුක්තියය. සිත සාමකාමීවීම, වඩා ගන්නා අන්දම මෙහි විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **පළමුව පංච ධර්මතා**

ඇසුරුකරගැනීම: 1) කල්‍යානමිත්‍ර සේවනය 2) මනාවූ සංවර ශීලය පරිපූර්ණ කරගැනීම 3) සමථය හා විදර්ශනාව වඩා ගැනීමට උපකාරීවන ධර්ම කථා පහසුවෙන්ම සිතට නගා ගැනීම 4) දළපරාක්‍රම විරිය ඇතිකරගැනීම 5) උදය වය දන්නා ප්‍රඥාව වඩා ගැනීම. **දෙවනුව සතර ධර්ම වර්ධනය කර ගත යුතුය**: 1) රාග ප්‍රහීණය පිණිස අසුභය වැඩීම 2) ව්‍යාපාදය ප්‍රහීණය පිණිස මෙත්තාව වැඩීම 3) විතර්ක සංසිඳුවීම පිණිස ආනාපානසතිය වැඩීම 4) අස්මි මානය ප්‍රහීණය පිණිස අනිත්‍ය, අනත්ත සංඥා වැඩීම. මේ කරුණු යහපත් ලෙස වඩාගැනීම නිවන ලබා ගැනීමය.**මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (5) 9 නිපාත: සම්බෝධිවග්ග: 9.1.1.3 මේඝිය සූත්‍රය, පි.394.

▲**චිත්තවිවේකය-** Cittaviveka: හුදකලා විවේකය ඇතිකර ගැනීම චිත්ත විවේකය ඇතිකර ගැනීමට උපකාරිවේ, සමාධිය ඇතිකර ගැනීමට හේතුවේ. **බලන්න**: හුදකලාවිවේකය.

▲ **චිත්ත සංඛාර-** Cittasankhara: සිත පදනම්කොට ඇතිවෙන, සංඥා හා වේදනා චිත්ත සංඛාර ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: සංඛාර.

▲ **චිත්ත සමාධි ඉද්දිපාද-** Citta Samadhi Iddipada: චිත්ත සමාධිය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, සමාධිය ලබාගැනීමට සිත මුල්කරගෙන, ප්‍රධාන විරිය (පධන්විරිය) ඇතිව, චිත්ත ඉද්දිපාදය පිහිට කොට, අකුසල මැඩ, සිත සමාධියට පත්කර ගැනීමය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-2):මහාවග්ග: ඉද්දිපාද සංයුත්ත:7.2.3 ඡන්ද සූත්‍රය, පි.48,ESN: 51: Iddipada samyutta: 13.3 Concentration due to desire, p. 2073.

▲ **චිත්තානුපසසනා -** Mindfulness of the mind:සතර සති පට්ඨානයට අයත් එක් අනුපස්සනාවකි. සිතේ ස්වභාවය බැලීමය. **බලන්න:** සතර සතිපට්ඨානය,භාවනා.

▲ **චිත්තස්ස උපක්කිලෙසා** (පාලි): **සිත කෙළෙසන කරුණු-** corruptions of the mind: චිත්තස්ස උපක්කිලෙසා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සිත කෙළෙසන, කිලුටුකරන, ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය බාධා කරණ කරුණුය. එනම්, පංච නීවරණ, ශික්ෂාපද කැඩීම ආදීවූ, සමාධියට බාධා කරණ අකුසලයන්ය. **බලන්න**: උපකෙළෙස.

චද

▲ **චෝදනාකිරීමේ ක්‍රමය-** Method of reproving: වෙනත් කෙනෙක්හට, චෝදනා කිරීමේදී කරුණු 5 ක් ගැන සලකා බලා එසේ කිරීම - කතා කිරීම-සුදුසුය යි සැරියුත් මහා තෙරුන් පෙන්වා ඇත: 1) සුදුසු කාලය බලා කතාකිරීම 2) සත්‍ය පමණක් කතාකිරීම 3) මොළොක් බසින් පමණක් කතාකිරීම 4) ඔහුගේ යහපත උදෙසා කතාකිරීම 5) කරුණාසහගත සිත ඇතිව- දයාවෙන් කතාකිරීම.**බලන්න**: සංඝවිනය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත**:** 5.4.2.7 චෝදනා සූත්‍රය, පි. 340, EAN: 5: 167.7 Reproving, p. 291.

චන

▲ **චන්ඩ ගාමිණි -**Chandagamini: **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:3

▲ **චන්ඩප්‍රදෝත රජ-** King Chandapradotha: මධුරාපුර අවන්තිපුත්‍ර රජලෙසින්ද හඳුන්වයි. මෙතුමා, මහා කච්චායන තෙරුන්ගෙන් දහම අසා බුදුන් සරණ ගියහ. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1,3.

▲**චන්දඅභා** -Moon light: චන්දඅභා -සඳකිරණ -චන්ද්‍රාආලෝකය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සඳේ ආලෝකයටය. මෙය ලෝකයේ ඇති දීප්තිමත් ආලෝක 4 න් එකකි. **බලන්න**: අභා, ආලෝකය.

▲ **චන්දන දේවපුත්‍ර**-Chandana devaputtha: මේ දේවපුත්‍රයා බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක, ඕසතරණය ගැන පැවති සංවාදය මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1):සගාථවග්ග: දේවපුත්‍රසංයුත්ත: 2.2.5 චන්දන සූත්‍රය, පි.126.

▲ **චන්දිම**-Moon: චන්දිම නම් රාත්‍රියේදී ලෝකයට ආලෝකය දෙන සඳය- චන්ද්‍රයාය. චන්දිම දෙව්පුත් ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත.එක් සමයක සඳු , රාහු අසුරයා විසින් යටපත් කරගත් අවසථාවේ, ඒ දෙවිඳු, බුදුන් වහන්සේගෙන් ආරක්ෂාව පැතිය. සඳු බුදුන් සරණ ගිය දෙවියෙක් නිසා ඔහු රාහුගේ ග්‍රහණයෙන් මුදාහරින්න යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. එසේ නොකොළොත් තම හිස සත් කඩකට පැළෙන බව දන්නා, රාහු, සඳු මුදාහැරියේය. **බලන්න**: හිස සත්කඩකට පැලීම. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1):සගාථවග්ග: දේවපුත්‍ර සංයුත්ත: 2.1.10 සුරිය සූත්‍රය, පි. 122, ESN:2: Devaputtasamyutta: 10.10 Suriya, p. 179.
▼**සඳ එලිය,** තරකා එලියට වඩා මහත්ය, එනිසා තරුවලට, සඳ අග්‍රවේ. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග:මග්ගසංයුත්ත: අප්පමාදවග්ග: 1.13- චන්දිම සූත්‍රය, පි.130,ESN: 45: Maggasamyutta: XIII: Diligence: 146.8: The Moon, p. 1688.
▼ **කිසිවක් කෙරහි නො ඇලි** අහසට නගින සඳ ලෙසින්, කය හා සිත ඉවත්කොට, ආගන්තුකයෙක් ලෙසින් කුලයන් වෙත (පිඬුපිණිස-පිඬුසිගා යෑම) එළඹිය යුතුය යි බුදුන් වහන්සේ සංඝයාට උපදෙස් ඇත. සඳ උපමාව යොදාගනිමින් බුදුන් වහන්සේ වදාළේ, මහා කාශ්‍යප තෙරුන් මෙන් කුලයන් හා නොගැටී කටයුතු කලයුතු බවය.**බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග: කස්සපසංයුත්ත: 4.1.3 චන්දඋපමා සූත්‍රය, පි.324.
▲**චන්දීමස දේවපුත්‍ර**-Chandimasa devaputtha: මේ දේවපුත්‍රයා බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක, ධ්‍යාන ගැන පැවති සංවාදය මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1):සගාථවග්ග: දේවපුත්‍රසංයුත්ත: 2.2.1 චන්දීමස සූත්‍රය, පි.124.
▲ **චන්දනංගලික උපාසක**- Chndanangalika upasaka**: බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:3

▲ **චන්ද්‍රභාගා නදිය**-Chndrabhaga River**:** මේ නදීය හිමාල කඳු මුදුනින් පටන්ගෙන, කුක්කුට පුරය අසලින් ගලාගිය මහා ගැඹුරු ගඟාවක් බව මෙහි දක්වා ඇත. එ පුරයේ රජකල කප්පින රජතුමා (මහා කප්පින තෙර) ශ්‍රද්ධාව උපදවා සිය පිරිවර සමග මෙ නදිය තරණය කර බුදුන් වහන්සේ වෙත පැමින පැවිදි විය. **සටහන**: වර්තමාන ඉන්දියාවේ ප්‍රධාන නදියක් වූ සින්දුනදිය විය හැකිය. **බලන්න:**මහා කප්පින තෙර උ.ග්‍ර:1,පි.40.
▲**චින්තාමණි**- cintamani: චින්තාමණි නම් විද්‍යාව පුරුදු පුහුණු කළ කෙනෙකුට අනුන්ගේ සිත් දැනගත හැකිය. **බලන්න**: ප්‍රාතිහාර්ය.
▲ **චින්තාමය ප්‍රඥාව**- Wisdom based on thinking:ධර්මතා පිලිබඳ සිතින් සිතා -ආවර්ජනය කර, ලබාගන්නා අවබෝධය, චින්තාමය ප්‍රඥාවය. **බලන්න**: ත්‍රිවිධ ප්‍රඥා.
▲**චුන්දී රජකුමරිය හා චුන්ද රාජ කුමාර**- Princess Chundi & Prince Chunda:**බලන්න:** උපග්‍රන්ථය: 3

▲ **චුන්ද අඹවනය-** Chunda's Mango grove: අවසාන චාරිකාවේ යෙදුන බුදුන් වහන්සේ, පාවානුවර, චුන්දගේ අඹ වනයේ වැඩසිටි බව මහා පරිනිබ්බාන සූත්‍රයේ දක්වා ඇත. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:3,6.
▲ **චුන්ද කර්මාකාරපුත්‍ර**-Chunda Karmakaara puthra: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:3
▲ **චුන්ද සාමනේර**-Chunda Samanera:**බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1

චණ්

▲**චණ්ඩාල**-Chandala: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි කාලයේ ඉතා පහත් කුලයක් ලෙසින් චණ්ඩාල-සැඩොල් කුලය සමාජයේ හඳුන්වා ඇත. බුදුන් වහන්සේ වදාළේ කෙනෙක් වසල- පහත් කුලයකට වැටෙන්නේ උත්පත්තිය අනුව නොව ඔහුගෙ අයහපත් ක්‍රියා අනුවය. කුල භේදය නොතකා, යහපත් පුද්ගලයන්ට බුදුසසුනට ඇතුළුවීමට ඉඩප්‍රස්ථාව ඇත. බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: **"...පටන් ගන්නා ලද වීරිය ඇති, නිවන පිණිස මෙහෙයවූ සිත් ඇති, දැඩි පරාක්‍රමය ඇති,ක්‍ෂත්‍රියාද, බ්‍රාහ්මණයාද, වෛශ්‍යයාද, ශුද්‍රයාද, චන්ඩාලයාද, පුප්සඩුවාඩ උත්තම සුද්ධිය නම් නිවනට පැමිණේ..." මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග: බ්‍රාහ්මණ සංයුත්ත: 7.1.7 සුද්ධික සූත්‍රය, පි.322. **බලන්න:**උපග්‍රන්ථය:1, සෝපාක සාමණේර, සුනිත තෙර, වසල සූත්‍රය. **සටහන:** CANDALA:The lowest class in the Indian caste system, beneath even the lowest of the four formal castes. Its members are fishermen, jailers, slaughterers, and so on. See: **The Seekers Glossary of Buddhism** , p.148

චප

▲ **චාපා තෙරණිය**-Chapa Therani: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය: 2
▲ **චාපාල චෛත්‍යය-** Chapala Cheiya: විසාලා නුවර පිහිටි මේ ස්තූපය අසලදී, ගෝතම බුදුන් වහන්සේ ආයුසංඛාර අත්හලසේක. **බලන්න:** මහාපරිනිබ්බාන සූත්‍රය, ආයුසංඛාර,උපග්‍රන්ථය:6.

චම

▲ **චම්පා නුවර**-Chmpa Nuwara: මගධ දේශයට බටහිරින් පිහිටි අංග දේශයේ නුවරකි. මේ නුවර අසල ගග්ගාරා පොකුණු තෙර බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සේක. **බලන්න:** අංගු.නි: (6) 10 නිපාත: ථෙරවග්ග:10.2.4.1 බාහුන සූත්‍රය, පි.296.

චර

▲ **චරණ චිත්‍ර-** Charana cithra: චරණ චිත්‍රය යනු විවිධත්වය මතුකර පෙන්වන චිත්‍රයකි. බුදුන් වහන්සේ වදාළේ, සිත එයට වඩා විවිධත්වයෙන් යුක්ත බවය. **බලන්න:** සිත. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (3): බන්ධසංයුත්ත: 1.2.5.8 දුතිය ගද්දුලබද්ධ සූත්‍රය, පි. 286, ESN: 22: Khandasamyutta: 100.8 The leash-2 , p. 1090.
▲ **චරපුරුෂ**-Charapurusha: චරපුරුෂ ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, රජෙකුගේ රහස් සේවයේ යෙදුන රාජ භටයන්ය. පසේනදී කෝසල රජුගේ පැවිදි වේශයෙන් සිටින චර පුරුෂයන් පිලිබඳ රජතුමා පැවසූ විස්තර අසා බුදුන් වහන්සේ ශ්‍රාවක සංඝයා ගේ පිළිවෙත මෙසේ වදාළහ: "මහණ තෙමේ, (දූතමෙහෙවර, චර පුරුෂ මෙහෙවර) ආදී සියලු ලාමක ක්‍රියාවන්හි කටයුතු නොකරයි. අනිත් කෙනෙකුගේ සේවකයෙක් ද නොවේ, වෙනත් කෙනක් අධිපති කොට ජීවත් නොවේ. ධර්මය

විකුණන්නේද නැත (ධනය ලබා ගැනීමට බණ කියන්නේ නැත)". **මූලාශ්‍රය**:බු.නි:උදාන පාලිය: ජච්චන්ධවග්ග: 6.2 ජටිල සූත්‍රය, පි. 282.
▲ **චරියාව**- Chariya: චරියාව- යහපත් හැසිරීම, ආධ්‍යාත්මික මග දියුණු කරගැනීමට අවශ්‍ය කරුණකි. යහපත් චරියාවට පදනම් වන්නේ හිරිඔත්තප්ප යන ශුකල ධර්ම 2 ක ය (සුදුධම්ම). **බලන්න:** හිරිඔත්තප්ප. **මූලාශ්‍රය:**අංගු.නි: (1) 2 නිපාත:2.1.1.9 චරියා සූත්‍රය, පි.140.

▲ **චරියා කථා**- Chariya katha: චරියා කථා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ චර්යා 8 ක් ගැනය: 1) ඉරියාපථචරියාව: සතර ඉරියව්ව පැවැත්වීම 2) ආයතන චරියාව: අභ්‍යන්තර හා බාහිර ආයතන දෙක 3) සතිචරියාව: සතර සතිපට්ඨානය 4) සමාධි චරියාව: සතර ජාන 5) ඤාණචරියාව: සතර ආරිය සත්‍ය 6) මග්ග චරියාව: සතර ආරිය මාර්ග 7) පත්තිචරියාව:සතර ශ්‍රමණ ඵල 8) ලෝකඅර්ථචරියාව: සම්මාසම්බුද්ධ, පසේබුදු, ශ්‍රාවකයෝ කෙරහි පවත්වන චරියාවන්. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි: පටිසම්භිදා 2:පඤ්ඤාවග්ග: 3.5 චරියාකථා, පි.222.

▲ **චර්යානානත්ව ඥාණය**- Charyananathva Nana: චර්යානානත්ව ඥාණය යනු, අන්‍යයන්ගේ චරියාවන්, පිරිසිඳ දැනීමේ ප්‍රඥාවය. චර්යා 3 කි: 1) විඥාන චරියාව 2) අඥාන (අඤ්ඤාන) චරියාව 3) ඥාන (ඤාන) චරියාව. **මූලාශ්‍රය**:බු.නි:පටිසම්භිදා1 : මහාවග්ග: 1 ඥාන කතා: පි. 174.

▲ **චාරිත්ත සීලය**-Chariththa sila: ශික්ෂාපද ඒ අයුරින්ම සමාදන්ව, රැක ගැනීම චාරිත්ත ශීලයය. **බලන්න:** ශීලය.

චල

▲ **චාල තෙර**-Chala Thera: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1
▲ **චාලාතෙරණිය**-Chala Therani: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:2
▲ **ඵුල්ලකොට්ඨිත නියම්ගම**-Chullakottitha Village**:** මේ නියම් ගම, කුරු ජනපදයේ පිහිටි ධනවත් ගමකි, බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි ස්ථානයකි, බුද්ධශ්‍රාවක, රට්ඨපාල තෙරුන්ගේ උපන් භූමියය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1
▲ **චුල්ලපන්ථක භික්ෂුව**- Cullapanthaka Thera: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

චව

▲**චීවර**- Robes: චීවර යනු සංඝයා පොරවන සිවුරුය, මෙය සංඝයාට කැප සිව්පසයෙන් එකකි. **බලන්න**: සිව්පසය. **සටහන්: **** චීවර සකස්කිරීම, බෙදාදීම ආදිය ගැන **බලන්න:** විනය පිටකය.** බුදුන් වහන්සේ, තම චීවරය, මහා කාශ්‍යප තෙරුන් සමග හුවමාරු කරගැනීම පිලිබඳ විස්තර පිණිස **බලන්න**: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: කස්සප සංයුත්ත: 4.1.11 චීවර සූත්‍රය,පි.352, ESN: 16: Kassapasamyutta: 11 The Robe, p. 821.

ජ කොටස: ජඡ, ජග, ජන, ජඵ, ජබ, ජළ, ජව

ජඡ

▲**ජ ඡක්ක ධමෙමා** (පාලි): ධර්මතා 36 - Six sets of six: ජ ඡක්ක ධමෙමා- ධර්මතා 36, ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ උතුම් බ්‍රහ්මචරියාව ප්‍රකට කරන ධර්ම කරුණුය: 1) ආධ්‍යත්මික ආයතන සය 2)

බාහිර ආයතන සය 3) විඥානකාය සය 4) ස්පර්ශකාය සය 5) වේදනා කාය සය 6) තණ්හාකාය සය (The six internal bases should be understood. The six external bases should be understood. The six classes of consciousness should be understood. The six classes of contact should be understood. The six classes of feeling should be understood. The six classes of craving should be understood). එම ධර්මතා යහපත් ලෙසින් අවබෝධ කරගැනීම මගින් සක්කාය දිට්ඨිය, අනුසයන්, ආසවයන් ආදී කෙළෙස් පහ කර විමුක්තිය ලබා ගත හැකිය. **සටහන**: මේ දේශනාව අවසානයේ දී 66 භික්ෂූන් අරහත්වයට පත්වූහ. **මූලාශ්‍ර:** ම.නි: (3): 3.5.6 ඡ ඡක්ක සූත්‍රය, පි. 598, EMN: 148: Chachakka Sutta- Six sets of six, p. 598.

ජග

▲ **ජිග්ගල -** Yoke with a Hole: ජිග්ගල යනු එක් හිලක් ඇති වියදණ්ඩය. මිනිසත්බව ලැබීමේ දුර්ලභබව පෙන්වීම පිණිස, බුදුන් වහන්සේ මේ උපමාව යොදාගෙන ඇත**:** "යම් පුරුෂයෙක් එක් හිලක් ඇති වියදණ්ඩක්,මහා මුහුදට විසිකරයි. ඒ මුහුදේ, එක් ඇසක් අන්ධ කැස්බෑවෙක් (කණ කැස්බෑවා) සිටී. ඌ සෑම අවුරුදු 100 ට වරක් සාගරයේ මතුපිටට පැමිණේ. එසේ පැමිණෙන කැස්බෑවාට, එක් හිලක් ඇති විය දණ්ඩේ උගේ ගෙල දැමිය හැකිද? ... එසේ දිගු කලක් ගතවූ පසු ඒ කැස්බෑවාට, තම ගෙළ, වියදණ්ඩේ එක් හිලට දැමීමට හැකිවෙනු ඇත. එහෙත්, අපායගාමී බාලයාට, නැවත මිනිසත්බව ලබා ගැනීම සුලබ නොවේ... අපාය ආදී දුගතියේ පින්කිරිමට හැකියාව නැත..." එසේ හෙයින්, විරිය කර චතු සත්‍ය වහා අවබෝධ කරගන්න යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ.**කණ කැස්බෑවා උපමාව**: උපග්‍රන්ථය5. **සටහන**: ම.නි. බාලපණ්ඩිත සූත්‍රයේ දී ද මේ උපමාව දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: සච්චසංයුත්ත: 12.5.7 හා 12.5.8 ජිග්ගල සූත්‍ර, පි. 341, ESN: 56: Sacchasamyutta: 47.7 Yoke with a Hole, p. 2318.

ඡන

▲ **ඡන්දය-** Desire: ඡන්දය යනු කැමැත්තය. බුදුන් වහන්සේ වදාළේ: සියලු ධර්මතා කැමැත්ත මුල් කරගෙන ඇතිවෙන බවය. "**ඡන්දමූලකා සබ්බෙ ධම්මා"**. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: සචිතතවග්ග: 10.2.1.8. මූලක සූත්‍රය, පි.218, EAN:10: 58.8. Roots, p. 516.

▼ **සියලු කුසල ධම්ම** අතිකර ගැනීමට ඇති ඡන්දය, ආරිය අටමග ඇතිකර ගැනීමට හේතුවේ.එලෙස කැමැත්ත ඇති මහණ "ඡන්දසම්පන්න" ය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත: 1.6.3, 1.6.10 ,1.7.3 ඡන්ද සූත්‍ර, පි. 80

▲ **ඡන්ද රාගය-** Desire for lust :ඡන්ද රාගය- කාමයට ඇති කැමැත්ත (කාමවන්දය) නීවරණයකි. බුදුන් වහන්සේ වදාළේ: රූප, වේදනා, සංඥා, සංඛාර හා විඥාන ස්කන්ධ (පංචඋපාදානස්කන්ධය) යන්ට ඇති ඡන්ද රාගය, සහමුලින්ම පහ කරගැනීමෙන්, යලි උපත ඇති නොවන බවය. සසර නිමාවීමය. **බලන්න**: නීවරණ. **සටහන:** එකලා විහරණය පිරිපුන් වීම පිණිස ඡන්දරාගය දුරුකලයුතුවේ. **බලන්න**: හුදකලා විවේකය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (3): ඛන්ධසංයුත්ත: 1.1.3.4 ඡන්ද රාග සූත්‍රය, පි. 76 හා 1.3.1.9 ඡන්ද රාග සූත්‍ර 3කි, පි.308, ESN: 22: Kahndasamyutta: 25.4 Desire & lust, p. 1022 & 111.9, 3 suttas, p. 308.

▲ **ඡන්ද ඉද්දිපාද-** Chanda Iddipada: ඉද්දිපාදයකි. **බලන්න**: සතර ඉද්දිපාද.ඉද්දි ලබාගැනීම පිණිස ඡන්දය-කැමැත්ත ඇතිව ක්‍රියා කිරීම ඡන්ද ඉද්දිපාදයය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග:ඉද්දිපාද සංයුත්ත:7.2.3 ඡන්ද සූත්‍රය, පි.48,ESN: 51: Iddipadasamyutta: 13.3 Concentration due to desire, p. 2073.

▲ **ඡන්දසමාධි ඉද්දිපාද-** Chanda Samadhi Iddipada: ඡන්දසමාධි ඉද්දිපාද ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, සමාධිය ලබාගැනීම පිණිස ඡන්දය-කැමැත්ත ඇතිව, ප්‍රධාන විරිය ඇතිව, ඡන්ද ඉද්දිපාදය පිහිට කොට, අකුසල මැඩ, සිත සමාධියට පත් කර ගැනීමය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග:ඉද්දිපාද සංයුත්ත:7.2.3 ඡන්ද සූත්‍රය, පි.48,ESN: 51: Iddipadasamyutta: 13.3 Concentration due to desire, p. 2073.

▲ **ඡන්දසමාධි විමංසා ඉද්දිපාද-**Chanda Samadhi VimansaIddipada: ඡන්දසමාධි විමංසා ඉද්දිපාද ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, සමාධිය ලබාගැනීම පිණිස විමංසාව ඇතිව, කැමත්ත ඇතිව ප්‍රධාන විරිය ඇතිව, අකුසල මැඩ, සිත සමාධියට පත් කර ගැනීමය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග:ඉද්දිපාද සංයුත්ත:7.2.3 ඡන්ද සූත්‍රය, පි.48,ESN: 51: Iddipadasamyutta: 13.3 Concentration due to desire, p. 2073.

▲ **ඡන්න (කපිලවස්තුනුවර)තෙර 1 -**Channa (Kapilavasthu) Thera **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

▲ **ඡන්න (රජගහනුවර)තෙර 2-**Channa (Rajagaha)Thera **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය: 1

ඡළ

▲**ඡළස්ස ආයතන-**Six contact base: ඡළස්ස ආයතන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සය වැදෑරුම් ස්පර්ෂ ආයතනයන්ය. ඒවායේ, ඇතිවීම හා නැතිවීම (සමුදයවය) ,ආස්වාදය, ආදීනවස් හා නිස්සරනය යථා පරිදි අවබෝධය ලබාගැනීම මග බඹසර වාසය පූර්ණ කර ගැනීමය. **බලන්න:** ස්පර්ශය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (4) සළායතනසංයුත්ත:මිගජාලවග්ග: ඡළස්ස ආයතන සූත්‍ර 3 කි, පි.119.

▼**සය වැදෑරුම් ස්පර්ෂ ආයතන** දමනය නොකිරීම දුකට හේතුවේ. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (4) සළායතනසංයුත්ත: ඡලවග්ග:1.101 ඡළස්ස ආයතන සූත්‍රය, පි.178.

ඡබ

▲ **ඡබ්බිසොධන-** sixfold purity: රහතුන් ආකර සයකින් පිරිසිදුවී අරහත්වයට පැමිණීම පිළිබඳව මෙහි විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත.**මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (3) 3.2.2 ඡබ්බිසෝධන සූත්‍රය, පි.158, EMN:112: The sixfold purity, p.815.

ඡළ

▲ **ඡළඅංග දානය-**Offering with 6 factors: ඡළඅංග දානය, ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ අංග 6 කින් සමන්විත දානය: **දානය දෙන්නාහට (දායක) තිබිය යුතු අංග:** 1) දානය පිරිනැමීමට පෙර ඇති සතුට 2) පහන් සිතින් දානය පිරිනැමීම 3) දානය පිරිනැමීමෙන් පසු ඇති සතුට. **දානය ලබන්නාට (ප්‍රතිග්‍රාහක) තිබිය යුතු අංග:** 1) වීතරාගී වීම (අරහත්) හෝ විතරාගී වීමට පිළිපන්කෙනෙක් වීම 2) වීතදෝස වීම හෝ වීතදෝස වීමට පිළිපන්කෙනෙක් වීම 3) වීතමෝහ වීම හෝ වීතමෝහ වීමට පිළිපන්කෙනෙක් වීම. එවැනි දානයකින් ලබන පින අසිමිතය,අප්‍රමානය,

පුණ්‍ය නදියක් වැනිය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **සටහන**: මේ සූත්‍රය දේශනා කර ඇත්තේ වේළුකණ්ටකි නන්දමාතා උපාසිකාව, සැරියුත් හා මුගලන් මහා රහතුන් (අගසව්) ප්‍රමුඛ සංඝයාට පිරිනැමූ දානය මුල් කරගෙනය. **බලන්න:** පුණ්‍යනදීය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.1.4.7 ඡළඅංග දානය, පි. 112, EAN:6 : 37.7 Giving, p. 332.

▲ **ඡළඞ්ගසමන්නාගතො** (පාලි): **අංග 6ක් සතුවීම** -possesses six factors: ඡළඞ්ගසමන්නාගතො ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ අංග 6ක් සතුව සිටීමය. එනම්: අභ්‍යන්තර හා බාහිර ආයතන සමනය කරගෙන සිටීමය. ආරිය වාසස්ථාන හිමි ආරියෝ, සය ඉන්ද්‍රිය- සළායතන ය (ඇස, කණ ආදීවූ) මගින් අල්ලා ගන්නා බාහිර අරමුණු (රූප, ශබ්ද ආදී) පිළිබඳව, සොම්නස හෝ දොම්නස නොමැතිව, උපේක්ඛා සහගතව සති සම්ප්‍රජන්‍යය ඇතිව සිටීම අංග 6 ක් සතුකර ගැනීමය: **බලන්න**: සළායතන, ආරිය වාසස්ථාන. **"කථඤ්ච භික්ඛවෙ, භික්ඛු ඡළඞ්ගසමන්නාගතො හොති: ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු චක්ඛුනා රූපං දිස්වා... සොතෙන සද්දං සුත්වා... ඝානෙන ගන්ධං ඝායිත්වා... ජිව්හාය රසං සායිත්වා... කායෙන ඵොට්ඨබ්බං ඵුසිත්වා... මනසා ධම්මං විඤ්ඤාය නෙව සුමනො හොති න දුම්මනො උපෙඛකො විහරති සතො සම්පජානො. එවං ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛු ඡළඞ්ගසමන්නාගතො හොති".** (how does a bhikkhu possess six factors? Here, having seen a form with the eye, a bhikkhu is neither joyful nor saddened, but dwells equanimous, mindful and clearly comprehending. Having heard a sound with the ear … Having smelled an odor with the nose … Having experienced a taste with the tongue … Having felt a tactile object with the body … Having cognized a mental phenomenon with the mind, a bhikkhu is neither joyful nor saddened, but dwells equanimous, mindful and clearly comprehending). **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.1.2.9 පඨමාරියවාස සූත්‍රය,10.1.2.10 හා අරියවාස සූත්‍රය, පි.82-84, EAN:10:19.9 & 20.10 Abodes of the Noble Ones, p. 498-499.

▲ **ඡළඅභිජාති-** Six class of people: ඡළඅභිජාති යනු පුද්ගලයන් පංන්ති 6 කට බෙදීමය. බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ පුරාණ කාශ්‍යප නම් අන්‍ය ආගමික ගුරුවරයෙක් පුද්ගලයන් එසේ කොටස් කර දක්වා ඇත. **බලන්න**: පුරාණ කාශ්‍යප. බුදුන් වහන්සේ පුද්ගලයන්ගේ උත්පත්තිය , ස්වභාවය, නැඹුරුකම් අනුව ඔවුන් කොටස් 6 කට බෙදා පෙන්වා ඇත: 1) **කළු ජාති ඇතිව** (කණ්හාභිජාති), **කළු ස්වභාවය** (කෘෂ්ණ) ඇති අය: පහත් කුලයක උපදින ඔහු, තුන් දොරින් අකුසල් කරයි, දුගතියට පැමිණේ 2) **කළු ජාති ඇතිව, සුදු ස්වභාවය** (ශුක්ල) ඇති අය: පහත් කුලයක උපදින ඔහු, තුන් දොරින් කුසල් කරයි, සුදුබවට පත්වේ, සුගතියට පැමිණේ. 3) **කළු ජාති ඇතිව, කළු නොවූ හෝ සුදු නොවූ නිවනට** පැමිණි අයය: පහත් කුලයක උපදින ඔහු, පැවිදිව, සියලු කෙළෙස් හැර නිවන ලබාගනී 4) **සුදු ජාති ඇතිව, කළු කළු ස්වභාවය** ඇති අය: උසස් කුලයක (සුක්කාභිජාති) උපදින ඔහු, තුන් දොරින් අකුසල් කරයි, දුගතියට පැමිණේ 5) **සුදු ජාති ඇතිව, සුදු ස්වභාවය ඇති** අය: උසස් කුලයක උපදින ඔහු, තුන් දොරින් කුසල් කරයි, සුගතියට පැමිණේ **6) සුදු ජාති ඇතිව, කළු නොවූ හෝ සුදු නොවූ නිවනට** පැමිණි අයය: උසස් කුලයක උපදින ඔහු, පැවිදිව, සියලු කෙළෙස් හැර නිවන ලබාගනී.

මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.2.6.3 ඡළඅභිජාති සූත්‍රය, පි.184, EAN:6: 57.3 Six classes, p. 358.

ජව

▲ **ජවීය-** Skin: මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ ලාභ සත්කාර ආදියට යටවීමේ දරුණුකමය. ඒවා, කෙනෙක්ගේ ජවීය-හම-සිවිය සිඳීමට සමත්වේ. එලෙස ඇට මිදුළු දක්වා යයි. ඒ නිසා ඒවා දුරුකිරීමට භික්ෂිය යුතුය යයි බුදුන් වහන්සේ අවවාද වදාළහ. **මූලාශ්‍රය:**සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග: ලාභසත්කාරසංයුත්ත: 5.3.8 ජවීසූත්‍රය, පි.384.

ජ කොටස:ජග,ජට,ජත,ජන,ජම,ජය,ජර,ජල,ජව,ජෂ

ජග

▲ **ජාගරානුසතිය**: පාලි: **ජාගරියං අනුයුත්තො-** devoted to wakefulness ජගරානුයෝගය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. ජාගර යනු අවදිව සිටීමය, නොනිදාසිටිමය- නිදිවැරීමය. ජාගරානුසතිය වැඩීම යනු ධර්ම මාර්ගයේ පුහුණුවන භික්ෂුව, නොනිදා සිහියෙන් භාවනායෝගීව සිටීමය. එමගින් පංච නීවරණ පහ කර සමාධිය වැඩිය හැකිවේ. බුදුන් වහන්සේ, උසස් පුහුණුවේ යෙදෙන සංඝයාට ජාගරානුසතියේ යෙදීම සුදුසු යයි අනුසාසන කර ඇත. ජාගාරානුසතිය ඇතිකර ගැනීම, අපණ්ණක පටිපදාවට - ආසව ක්ෂය කරගැනීම පිණිස කටයුතු කිරීමට එළඹීමය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: අපණ්ණක ධර්මය හා පටිපදාව. **සටහන:** ජාගාරානුසතිය, අකුප්පබව ලබාගැනීමට හේතුවන කරුණකි. **බලන්න**: අකුප්ප. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ:** පි.296: '**ජාගර**: නිදිවර්ජිත, නිදිමැරීම. **ජාගරික**: නිදිවර්ජිතයා'.

▼**ජාගරානු සතියේ යෙදෙන අන්දම**: කෙසේනම් භික්ෂුව නිදි වැරිමෙහි යෙදෙන්නේද? මේ සසුනේ භික්ෂුව දහවල මුළුල්ලෙහිම සක්මන් භාවනාවේ යෙදෙමින්ද, ඉඳගෙන භාවනාකරමින් ද නීවරණ වලින් සිත පිරිසිදු කරගනී. රැ පෙරයම සක්මන්කිරීමෙන් හා හිඳීමෙන් (භාවනා කරමින්) නීවරණයන්ගෙන් සිත පිරිසිදු කර ගනී. රැ මැදියම දකුණු පයෙහි වම්පය මදක් මෑත්කොට තබා සිහිය නුවණ ඇතිව, මෙතෙක් වේලාවෙන් පසු නැගිටිමි යන හැඟීම- සිහිය පිහිටුවාගෙන, දකුණු ඇලයෙන්- සිංහයා නිදාගන්නා ලෙසින්- **සිංහසෙයියාව-**නින්දට යයි. අළුයම අවදිවී, සක්මන් කිරීමෙන් හා හිඳීමෙන්, නීවරණයන්ගෙන් සිත පිරිසිදු කර ගනී. මෙලෙස භික්ෂුව ජාගාරානුසතිය වඩයි: "**කතඤ්ච භික්ඛවෙ, භික්ඛු ජාගරියං අනුයුත්තො හොති: ඉධ භික්ඛවෙ, භික්ඛු දිවසං චඩකමෙන නිසජ්ජාය ආවරණියෙහි ධම්මෙහි චිත්තං පරිසොධෙති, රත්තියා පඨමං යාමං චඩකමෙන නිසජ්ජාය ආවරණියෙහි ධම්මෙහි චිත්තං පරිසොධෙති, රත්තියා මජ්ඣිමං යාමං දක්ඛිණෙන පස්සෙන සීහසෙය්‍යං කප්පෙති පාදෙ පාදං අච්චාධාය සතො සම්පජානො උට්ඨානසඤ්ඤං මනසිකරිත්වා. රත්තියා පච්ඡිමං යාමං පච්චුට්ඨාය චඩකමෙන නිසජ්ජාය ආවරණියෙහි ධම්මෙහි චිත්තං පරිසොධෙති...**" එලෙස, නිදිවැරීමේ යෙදෙන භික්ෂුව, ආසවක්ෂය කිරීමේ පටිපදාව ආරම්භ කර ඇත. **සටහන:** ජාගාරානුසතිය බ්‍රහ්මචාරී ජීවිතයට අවශ්‍ය අංගයකි. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (4): සලායතන වග්ග: 1.19.2 රථූපම සූත්‍රය, පි.369, ESN: 35: Salayatanasamyutta: 239.2 The Simile of the Chariot, p.1315, අංගු.නි:(1) : 3 නිපාත: 3.1.2.6 සූත්‍රය, පි. 252, EAN:3: 16.6 The Unmistaken, p. 83, ම.නි: (2): 2.1.3:සෙඛ සූත්‍රය, පි. 44, MN 53: Sekha Sutta, p. 436, ම.නි (1):

මහාඅස්සපුර සූත්‍රය, පි. 652, EMN : 39 The greater discourse at Assapura , p.344.

▼ **ජාගාරානුසතිය -නිදිවැරීමේ ආනිසංස**: බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: " යම් කෙනෙක් නිදන්නට ගියද, ඔබ, පිබිදිය යුතුවේ, නිදීමට වඩා නිදිවැරිම ශ්‍රේෂ්ඨය, නිදි වරන්නාට අත්තානුවාදී ආදී බිය නැත. නින්ද දුරුවූ කල, සම්මා ප්‍රඥාව ඇතිවේ, සිත ඒකඟබවට පත්වේ, ප්‍රමුදිතවේ, විප්‍රසන්නවේ, බෝධිපාක්ෂික ධර්මතා විමසා බැලීමට හැකිවේ, සමාධිය ශ්‍රේෂ්ඨවේ, අවිද්‍යාව පහවේ. එමනිසා කෙළෙස් තවන විරිය ඇතිව, ජාතිජරා පිලිබඳ සංයෝජන නසා නිරුත්තර සම්මා සම්බෝධිය ලබාගන්න". **මූලාශ්‍ර:** බු.නි: ඉතිවුත්තක: 2.2.10 ජාගයිය සූත්‍රය, පි. 400.

ජට

▲ **ජටා**- tangle: ධර්මයට අනුව ජටා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, සිත තණ්හාවෙන් ගැට ගැසී තිබීමය. **ශබ්දකෝෂ**: **පා.සිං.ශ**:පි: 294: "**ජටා**: ...ශාඛා ජාලය, අවුල් හිසකේ, තණ්හාව".

▼ **එක් සමයක** දෙවියෙක් බුදුන් වහන්සේට මෙසේ පැවසුහ:"**අනෙතා ජටා බහි ජටා ජටාය ජටිතා පජා..."** . මිනිසුන්ගේ ඇතුළතත් අවුල්සහගතය, පිටත ද අවුල්සහගතය, සියලු දෙන අවුලෙන් බැඳී ඇත. ඒ අවුල ලිහන්නේ කවරෙක්ද?" බුදුන් වහන්සේ වදාළේ, එම ජටාව- අවුල, නිරවුල් කරගන්නේ රහතන් වහන්සේ බවය. **බලන්න**: අවුල නිරවුල් කරගැනීම**. සටහන්: *** විසුද්ධිමාර්ගය රචනා කර ඇත්තේ එම ගාථාව මුලික කරගෙනය. **බලන්න:** සිංහල විසුද්ධිමාර්ගය: 1 පරිඡේදය. ******
සංයු.නි: බ්‍රාහ්මන සංයුත්තය: ජටාසූත්‍රය: එම ප්‍රශ්නයම, ජටාභාරද්වාජ බමුණා බුදුන් වහන්සේගෙන් අසා ඇත. බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: "යම් තැනක නාමයද, රූපයද ප්‍රතිඝයද රූපසංඥාව යන මේවා නිරවශේෂයෙන් නිරුද්ධ වෙත්ද, එහි මේ තණ්හා අවුල සිඳේ" -එනම්, නිවන ලැබීමය.

▲ **ජටිල**- Jatila: ජටිල ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ විසූ, සැඩපලු කෙස් ඇති තාපස නිකායකටය. ඔවුන් ගිනි දෙවියා පුදයි, පව් සෝදා ගැනීම පිණිස දියේ ගිලේ. ශිත ඍතුවේ, ගයා තිර්ථයේ, දියෙහි ගිලෙන හා ගිනි පුදන ජටිල තාපසයන් දැක බුදුන් වහන්සේ මේ උදානය වදාළහ: **" මේ ගයා තිර්ථයේ බොහෝ දෙනක් ජල ස්නානය කරති, එහෙත්, ජලයෙන් (කෙළෙස්) පිරිසිදුවීමක් නැත. කෙනෙක්හට, සත්‍ය හා ධර්මය ඇත්නම්, ඔහු පිරිසිදුය (කෙළෙස් රහිතය), ඔහු බ්‍රාහ්මණයෙකි (රහතන් වහන්සේය)". සටහන්: ***
උරුවෙල කාශ්‍යප හා ඔහුගේ සහෝදරයන් ජටිල නිකායේ නායකයන්ය. බුදුන් වහන්සේ වෙතින් ධර්මය අසා ඔවුන් බුදුසුනේ පැවිදිව, ආදිත්‍ය පරියාය සූත්‍රය අසා අරහත්වයට පත්වූහ. විස්තර පිණිස **බලන්න**: විනය.පි: මහාවග්ග (1) : 48: මහාඛන්ධක: 48 උරුවෙලපටිහාරිය කතා, පි. 127.
**** බලන්න**: අන්‍යආගමික නිකායන්. **මූලාශ්‍රය**: බු.නි:උදාන පාලිය: බෝධිවග්ග: 1.9 ජටිල සූත්‍රය, පි. 168.

ජත

▲ **ජතුකන්නි මානවක -Jathukanni manawaka**: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:3

▲ **ජතුකන්නි මානවක තෙර** -Jathukanni manawaka Thera: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1

▲ **ජාතරූප-** Jatarupa: ජාතරූප යනු රන් රිදී මසුරන් කහවනු ආදී ධනයය-මුදල්ය. ඒවා පිළිගන්නා අය බොහෝය. ඒවා පිළිගැනීමෙන් වැලකීම දස ශීලයට ඇතුලත්වේ. සසුනේ පැවිදිබව ලැබූවිට මුදල් ආදිය පරිහරණය නොකරයි. විරියකර, මුදල් ආදිය පරිහරණය නොකිරීමෙන් ,මාර්ගය වඩා ගත හැකිබව මෙහි පෙන්වා ඇත.**බලන්න**:විනය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: සච්චසංයුත්ත: 12.9.3 ජාතරූප සූත්‍රය, පි. 366, ESN: 56: Sacchasamyutta: 83.3 Gold & silver, p. 2358.

▼**ශ්‍රමණ ශාක්‍යපුත්‍රයන්ට** රන් රිදී ආදිය අකැප බව බුදුන් වහන්සේ මෙහිදී පෙන්වා ඇත. **සටහන:** මේ සූත්‍රය දේශනා කිරීමට හේතුවූවේ, රජගහනුවර, රාජ මාලිගාවෙදී, රජපිරිස, සංඝයා රන් රිදී පිළිගන්නා බව පැවසුවිට එහිසිටි, මණිචූලක ගාමිණි එය එසේ නොවේ යයි පවසා, ඒ ගැන බුදුන් වහන්සේට විස්තර කිරීම නිසාය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග:ගාමිණිසංයුත්ත:8.1.10 මණිචූලක සූත්‍රය, පි.614.

▲ **ජාතිය ජරාව හා මරණය:** පාලි:**ජාතිං ජරං මරණං-** birth aging and death: ධර්මයේ **ජාතිය** (උත්පත්තිය- ඉපදීම) ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ යළි උපතක් ලැබීමය. යළි උපත ඇති කරන කර්ම ඇතිතාක් සත්ත්වයෝ සසරේ ඇවිදිති. **ජරාව** යනු මහලුවීම-වයසට යෑමය. **මරණය** යනු ජීවිත ආයුෂ අවසන්වීමය-කය අතහැර දැමීමය. ජරාවට හා මරණයට පත්වීමට හේතුව ජාතිය ය. **බලන්න:** පටිච්චසමුප්පාදය. **සටහන**: සංයු.නි: සලායතන වග්ග: වේදනා සංයුත්තය: ජාතිධම්ම වග්ගයේ : ජාතිය ජරාව හා මරණය නිසා දුක ඇතිවීමද, ඒවා පිලිබඳ යථා අවබෝධය ලබාගැනීම, අරහත්වයට මග බවද පෙන්වා ඇත.

▼**ජාති ජරා මරණ හා පටිච්ච සමුප්පාදය: ජාතිය (උපත) පටිච්චසමුප්පාදයේ 11 නි පුරුකය.** භවය නිසා ජාතිය ඇතිවේ, භව නිරෝධය නිසා ජාතිය නිරෝධයවේ: **"...භවපච්චයා ජාති...භව නිරොධා ජාති නිරොධො.."** (...with existence as condition, birth... with the cessation of existence, cessation of birth): **ජාතිය කුමක්ද?** ජාතිය යනු යළි උපතක් ඇතිවීමය. ජාතිය අවසන්වීම සියලු දුක අවසන්වීමය. විවිධාකාරවූ සත්ත්වයන්ගේ, ඒ ඒ සත්ත්වනිකායන්හි හටගැනීමක්, පිරිපුන් හටගැනීමක් (උපත ලැබීමක්), (මව්) කුසට බැසගැනීමක්, ඉපදීමක්, විශේෂ ඉපදීමක්, ස්කන්ධයන්ගේ පහළවීමක්, ආයතන ලැබීමක් වේද ඒ ජාතිය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: **"...කතමාච භික්ඛවෙ, ජාති? යා තෙසං තෙසං සත්තානං තම්හි තම්හි සත්තනිකායෙ ජාති සඤ්ජාති ඔක්කන්ති නිබ්බත්ති අභිනිබ්බත්ති ඛන්ධානං පාතුභාවො ආයතනානං පටිලාභො, අයං වුච්චති...ජාති"** (The birth of the various beings into the various orders of beings, their being born, descent [into the womb], production, the manifestation of the aggregates, the obtaining of the sense bases. This is called birth). **ජරාව හා මරණය පටිච්ච සමුප්පාදයේ අවසාන (12 නි) පුරුකය.**ජාතිය- උපත හේතුකොට ගෙන ජරා-මරණ, සෝක, වැළපීම්, දුක්වේදනා, දොම්නස (අසතුට), බලාපොරොත්තු සුන්වීම් ආදීය හට ගනී. එලෙස, දුක- දුක් ගොඩ- දුක්ඛස්කන්ධයම ඇතිවේ. ජාතිය නිරෝධවීමෙන්, ජරාමරණ සෝක... ආදීවූ දුක්ගොඩ නිරෝධයට පත්වේ. **"...ජාති පච්චයා ජරාමරණං, සොකපරිදෙව දුක්ඛ දොමනස්සුපායාසා සම්භවන්ති". "...ජාති නිරොධා ජරාමරණං, සොකපරිදෙව දුක්ඛ දොමනස්සුපායාසා නිරුජ්ඣන්ති..."** (with birth as condition, aging-and-death, sorrow, lamentation,

pain, displeasure, and despair come to be- with the cessation of existence, cessation of birth; with the cessation of birth, aging-and-death, sorrow, lamentation, pain, displeasure, and despair cease.) **ජරාව යනු:** : විවිධ සත්ව නිකායේ සත්වයන් වයසට යාමය, දිරායාමක් ඇතිවීම- දත්කැඩීයාම, කෙස්පැසීම, ඇඟ රැළි වැටීම, ජීවබලය (ආයුෂ) පිරිහීම, ඉන්ද්‍රියන් දුබලවීමය.**"කතමඤ්ච භික්ඛවෙ, ජරා යා තෙසං තෙසං සත්තානං තම්හි තම්හි සත්තනිකායෙ ජරා ජීරණතා ඛණ්ඩිච්චං පාලිච්චං වලිත්තචතා ආයුනො සංහානි ඉන්ද්‍රියානං පරිපාකො, අයං වුච්චති ජරා** (what, bhikkhus, is aging-and-death? The aging of the various beings in the various orders of beings, their growing old, brokenness of teeth, greyness of hair, wrinkling of skin, decline of vitality, degeneration of the faculties: this is called aging). **මරණය යනු**: විවිධ සත්ව නිකායේ සත්වයන්ගේ චුතිය (කය වැනසීම), කය බිඳීයාම, අන්තර්ධානවීම, මරණයට පත්වීම, මරණය, කාලක්‍රියාව, (පංච) ස්කන්ධය කැඩීයාම, මළමිනිය බහාතැබීම, ජීවිත ඉන්ද්‍රිය අවසන්වීම ය. **"කතමඤ්ච භික්ඛවෙ, මරණං? යා තෙසං තෙසං සත්තානං තම්හා තම්හා සත්තනිකායා චුති චවනතා භෙදො අන්තරාධානං මච්චුමරණං කාලකිරියා ඛන්ධානං භෙදො කලෙබරස්ස නික්ඛෙපො ජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපච්ඡෙදො. ඉදං වුච්චති මරණං"**. (The passing away of the various beings from the various orders of beings, their perishing, breakup, disappearance, mortality, death, completion of time, the breakup of the aggregates, the laying down of the carcass: this is called death). **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි:(2): නිදාන වග්ග: 1.1.1 පටිච්චසමුප්පාද සූත්‍රය හා 1.1.2 විභඩග සූත්‍රය, පි.24, ESN: 12: Nidanasamyutta: 1.1. Dependent Origination & 2.2 Analysis of Dependent Origination, p.610, ම.නි: (1): 1.1.9 සම්මා දිට්ඨි සූත්‍රය, පි. 130, EMN: 9: Sammādiṭṭhi Sutta-Right View, p. 121, දීඝ.නි: (2): 2 මහානිදාන සූත්‍රය, පි. 95, EDN:15: Mahānidāna Sutta: The Great Discourse on Origination, p. 166.

▼**ජාති ජරා මරණ ස්වභාවය බිය ඇතිකරයි**: ජීවිතය, වහා වහා මරණය කරා ගෙනයයි, සත්වයන්ගේ ආයුෂ කෙටිය, ඔවුන්ට ආරක්ෂාවක් නොමැත. මරණ භය දකින මිනිසුන්, සතුට ගෙන දෙන පුණ්‍ය කර්ම කල යුතුය යයි දෙව්වරු දෙදෙනෙක්, බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක ප්‍රකාශ කළහ.ඒ පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා දුන්නේ: "**මරණ භය දකින මිනිසා, ශාන්තිය-නිවන ලබා ගැනීම පිණිස 'ලෝක ආමිෂය' - ලෝකය නමැති ඇම අත් හල යුතු බවය". සටහන: අටුවාවට අනුව:** * දීර්ඝ ආයුෂ ඇති දෙවියෝ, මිනිස් ආයුෂ කෙටි නිසා, දේව ලෝකයේ ඉපදීමට පින් කිරීම සුදුසුය යි දක්වා ඇත. එහෙත්, කුමන භවයක ඉපදුනත් සසර දුක පවතින නිසා බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ භව පැවැත්මෙන් නිදහස් වීම සුදුසු බවය. ** ලෝක ආමිෂය (world's bait): ලෝක ඇමය: ලෞකිකබව පවත්වා ගැනීම. එනම්, භව ආශාව, ජීවිතය ගෙනයාමට අවශ්‍ය මූලික කරුණු 4 :ඇඳුම්, ආහාර, වාසස්ථාන, බෙහෙත් අදියය. **බලන්න**: ESN: note 10, p. 500. ** ජාති ජරාමරණ බිය ලෝකයාට ඇති මහා භයය. **බලන්න**: භය.**මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1): දේවතාසංයුත්ත: 1.1.3 උපනියති සූත්‍රය හා 1.1.4 අවෙචන්ති සූත්‍රය, පි.30,ESN: 1:Devata samyutta:3.3 Reaching & Time Flies by, p.60

▼ **ජාති ජරා මරණ දුක** නැතිකර ගැනීමට, ලෝභය දෝසය මෝහය

(අකුසල මුල්) පහකර ගතයුතුබව මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි:(6) 10 නිපාත, ආකඩ්ඛ වග්ග: 10.2.3.6 ,තයොධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN: 10: III-76-6. Incapable, p. 524.

▼**ජාති ජරා මරණ ධර්ම** 3 ලෝකයේ නොපවති නම් තථාගතයන් ලෝකයේ පහළවනොවේ. එහෙත්, එම ධර්මතා 3 ලෝකයේ පවතින නිසා තථාගතයන් පහලවේ, ධම්ම විනය ලෝකයේ බැබලේ: "**යස්මා ච ඛො භික්ඛවෙ ඉමෙ තයො ධම්මා ලොකෙ සංවිජ්ජන්ති, තස්මා තථාගතො ලොකෙ උප්පජ්ජති අරහං සම්මාසම්බුද්ධො. තස්මා තථාගප්පවෙදිතො ධම්මවිනයො ලොකෙ දිප්පති"**. ජාතිය, ජරාව හා මරණය යන ධර්මතා 3 නැතිකර ගැනීමට ලෝභය දෝසය හා මෝහය යන අකුසල පහ කර ගතයුතුය. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.2.3.6 තයොධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN:10: Tens,76-6.Incapable, p. 524.

▼ **ජාතිජරා මරණය,** යාග ආදිය පැවැත්වීමෙන් තරණය කලනොහැකිය. ලෝකස්වභාවය යථා පරිදි අවබෝධකල, සියලු දුසිරිතය බැහැර හල, ක්ෂිණාශ්‍රව රහතුන් ජාති ජරා තරණය කළ බව මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: බු.නි.සුත්තනිපාත: පාරායනවග්ග:වස්තුගාථා: පි,326, 5-3 පුන්නක මානවක, පි.338

▼ **ජාති ජරා මරණ ධර්මතා** යහපත් ලෙසින් අවබෝධ කරගැනීමට සම්මා දිට්ඨිය ඇතිකර ගත යුතුවේ. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (1): 1.1.9 සම්මා දිට්ඨි සූත්‍රය, පි. 130, EMN: 9: Sammādiṭṭhi Sutta- Right View, p. 121.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1.** "...ඇත්ත වශයෙන්ම ආර්යව්‍යවහාරයට අනුව- උපතක් කියල කියන්නේ: ලෝකයක් මැනීමට ලෝකයක් තැනීමට කුඤ්ඤයක් ගැහුවා වගෙයි...ජාතිය වශයෙන් කෙනෙක් උපදින කොටම, ඉපදීමත් එක්කම ලබන පළමුවෙනිම 'උපන්දින තෑග්ග' තමයි මරණය. **"උප්පත්තියා සහෙවෙදං- මරණං ආගතං සදා"** යන ගාථාව වැදගත් : 'උපතක් සමගම හැම කල්හීම මරණය එනවා': **දියසුළිය:** පි.7: කටුකුරුන්දේ ඤාණනන්ද භික්ඛු, පහන්කනුව ධර්ම දේශනා, ධර්මග්‍රන්ථ මුද්‍රණ භාරය, 2005.

▲ **ජාතිධම්ම-** Jatidhamma: උපදිනසුළු සියලු ධර්මතා, ජාති ධම්මවේ. එනම්: ඇස ආදී සය ඉන්ද්‍රිය, රූප ආදී බාහිර අරමුණු සය, එනිසා ඇතිවන චක්ඛුවිඥාණය ආදීය, ඒවා ගැටීමෙන් ඇතිවන ස්පර්ශය: චක්ඛුසම්ඵස්සය ආදී, ඒ නිසා ඇතිවන ත්‍රිවිධ වේදනා, මේ සියල්ල, උපදින සුළුය -ජාති ධම්මයන්ය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග: වේදනාසංයුත්ත: ජාතිධම්මවග්ග: 1.4.1 ජාතිධම්ම සූත්‍රය, පි.84.

▲**ජෝතික ගහපති**-Householder Jothika: බලන්න:උපග්‍රන්ථය:3

▲**ජෝතිපාල බ්‍රාහ්මණ**-Brahamin Jotipala: අපගේ බුදුන්වහන්සේ කාශ්‍යප බුදුන් සමයේ, ජෝතිපාල බ්‍රාහ්මණ ලෙසින් උපතලබා, සටිකාර නම්වූ තම මිත්‍රයාගේ උපදෙස් අනුව, ඒ බුදුන්ගේ ශ්‍රාවකයෙක්වීම පිලිබඳ විස්තර මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න**: **ම.නි**. සටිකාර සූත්‍රය, **සංයු.නි**:දේවතා සංයුත්ත: සටිකාර සූත්‍ර 2 කි.

▲**ජෝතිතමපරායන**-Jotithamaparayana : ජෝතිතමපරායන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ 'එළියෙන් අඳුරට' යෑමය. එබඳු පුද්ගලයාගේ ස්වභාවය: උසස් කුලයක ඉපදීම, ධනසම්පත්ඇතිබව, තුන්දොරින් දුෂ්චරිතය කිරීම. මරණින් මතු දුගතියේ උපත ලබයි. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: 4.2.4.5 තමෝතමපරායන සූත්‍රය, පි.184.

▲**ජෝතිජෝතිපරායන**-Jotijotiparayana: ජෝතිජෝතිපරායන ලෙසින්

පෙන්වා ඇත්තේ 'එළියෙන් එළියට' යැමය. එබඳු පුද්ගලයාගේ ස්වභාවය: උසස් කුලයක ඉපදීම, ධනසම්පත්ඇතිබව, තුන්දොරින් සුචරිතය කිරීම. මරණින් මතු සුගතියේ උපත ලබයි. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: 4.2.4.5 තමෝතමපරායන සූත්‍රය, පි.184.

▲ **ජේතවනාරාමය**-Jetavanaaramaya: සැවැත්නුවර, ජේතවනාරාමය, බුදුන් වහන්සේ වැඩිම කාලයක් වාසය කල ස්ථානයය. අනාථ පිණ්ඩික සිටුතුමා මේ විහාරය සදා, බුදුන් වහන්සේ ඇතුළු සංඝයාහට පුජාකරන ලදී. එතුමා මරණින් මතුව අනාගාමීව ශුද්ධාවාස බ්‍රහ්ම ලෝකයක පහලව, අනථපිණ්ඩික දෙව් ලෙසින් ජේතවනාරාමයට පැමිණුම, මෙහි විස්තර කර ඇත. මෙ ස්ථානය බොදුබැතිමතුන්ගේ පුජනිය ස්ථානයකි. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3 **මූලාශ්‍රය:**සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග: දේවතා සංයුත්ත :1.5.8 ජේතවන සූත්‍රය, පි.86.

ජන

▲ **ජෛන ආගම**-Jain Religion: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ ප්‍රචලිතව පැවති ආගමකි, නිගණ්ඨනාථ පුත්ත ආගමික නායකයය. **බලන්න:** නිගණ්ඨනාථ

▲ **ජනකකර්මය**- Janakakarma: ජනකකර්මය ප්‍රතිසන්ධියට බලපාන කර්මයය, එය කුසල හෝ අකුසල විය හැකිය. **බලන්න**: කම්ම.

▲ **ජනපදකල්‍යාණි**- Janapadaklayani: ජනපදකල්‍යාණිය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, ප්‍රදේශයක මනහර- ශෝභාමත් රූ සපුව ඇති කාන්තාවය. ඇයගේ රූපයට මිනිසුන් වසඟවී, පරිහානියට පත්වෙන ලෙසින්, ලාභසත්කාර, සංඝයා වසඟකර, ධර්මයේ පරිහානියට පත් කරයි. **බලන්න:** ලාභසත්කාර. **උපමාව:**ජනපද කල්‍යාණි. උපග්‍රන්ථය :5.**මූලාශ්‍රය**:සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග: ලාභසත්කාරසංයුත්ත: 3.3.2 ජනපදකල්‍යාණි සූත්‍රය, පි.380.

▼**ජනපදකල්‍යාණිය** ඇති තැන මහා පිරිසක රැස්වේ. එම කරුණ යොදාගෙන බුදුන් වහන්සේ කායගතා සතිය වඩන ආකාරය පෙන්වා ඇත: ජීවත්වීමට කැමති මිනිසකුට, පිරුණ තෙල්බඳුනක් හිසේ තබාගෙන ජනපදකල්‍යාණිය බැලීමට රැස්වී සිටින මහා ජනසමුහය මැදින් ගමන් කිරීමට නියෝගදෙන්නේය. ඔහු පසුපස කඩුගත් මිනිසක් ගමන් කරයි. යම්හෙයකින්, තෙල් බඳුන ස්වල්ප ලෙසින් හෝ විසිරීගිය හොත ඔහුගේ හිස කපා දමන බව ඔහුට දන්වා ඇත. එලෙස, අණකල පුද්ගලයෙක්, තෙල් බඳුන මානව රැකගන්නේද? පමාවට පත්වන්නේද? යයි බුදුන් වහන්සේ විමසුවිට සංඝයා පිළිතුරු දුන්නේ ඔහු (මරණභය නිසා) පමාවට නො පැමිණෙන බවය. **උපමාවිස්තරය:** පිරුණ තෙල්බඳුන, කායගතා සිහිය දක්වන උපමාවය. කායගතාසතිය එලෙස, සිහිඇතිව, පවත්වා ගත යුතුය. **බලන්න:** කායගතාසතිය, උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග: සතිපට්ඨානසංයුත්ත: නාලන්දවග්ග: 3.2.10 ජනපද කල්‍යාණි සූත්‍රය, පි.331.

▲ **ජනප්‍රසාදය**-Janaprasada: ජනප්‍රසාදය- ජනයාගෙන් පැසසුම් ලැබීම, ලාභ සත්කාර ආදිය ලැබීමය. බුදුසසුනේ මාර්ග බ්‍රහ්මචරියාව පැවැත්වීම, ජනයාගේ පැසසුම් පිණිස නොවන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: බ්‍රහ්මචරියාව.

▲ **ජනවසභ දේව**-janavasabha deva: මගධයේ රජව සිටි සේනිය බිම්බිසාර රජ, මරණින් මතු චාතුර්මහාරාජිකය දෙවලොකයේ ජනවසභ නම් දෙවියෙක් ලෙසින් පහළවීම හා එතුමා බුදුන් වහන්සේ බැහැදකිමට

පැමිණීම මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න**: බිම්බිසාර රජ. **මූලාශ්‍රය**: දීඝ.නි: (2) 5 ජනවසභ සූත්‍රය, පි. 322.

▲**ජාන- ධ්‍යාන**: පාලි: **ඣානං**-jhānas: සමථ භාවනාව මගින් සිත එකඟ කරගැනීම - සමාධි සමාපත්ති ලැබීම ජාන ලෙසින් පෙන්වා ඇත. ධර්මයට අනුව ජාන යනු සිව් ජාන සමාධිය- සමාපත්ති ලැබීමය. **බලන්න**: සිව්ජාන. **සටහන්**: * **සංයු.නි: ජානසංයුත්තයේ**, සිව් ජාන පිලිබඳ විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. ** **බලන්න:** සිංහල විසුද්ධිමාර්ගය: 3 පරිච්ඡේදය ** **දීඝ.නි**: පාසාදික සූත්‍රය, **ම.නි:** ගෝපක මොග්ගල්ලාන සූත්‍රය, **අංගු.නි**: වේරඤ්ජ සූත්‍රය හා **විනය.පි: මහාවග්ග**: වේරඤ්ජ සූත්‍රය: ජාන පිලිබඳව විස්තර දක්වා ඇත. ** ජානවිෂයපිළිබඳව සාමාන්‍ය කෙනෙකුට අවබෝධ කරගැනීම පහසුනැත. **බලන්න**: අචින්ත ධර්මතා. ** 2නි ජානයට පැමිණීමට අපහසු කෙනෙකුට දෙන උපදෙස වන්නේ කතාවෙන් තොරව- නිශ්ශබ්දව, තමාගේ මූලික භාවනා විෂයට සිත යොමුකලයුතු බවය. **බලන්න**: ආරිය තුෂ්නිම්භාවය. ** දෙවනි ජාන සමාපත්තිය ලැබීමෙන්, විතක්ක හා විචාර සංසිඳීම ඇතිවේ. **බලන්න:** අවිතක්ක අවිචාර.

▼ **ජාන සමාපත්ති ලැබීමේ නිපුණබව**: 1) සමාපත්ති කුසලය 2)ඨිති කුසලය 3) වුට්ඨාන කුසලය 4) කල්ලිත කුසලය 5) ආරම්මණ කුසලය 6) ගෝචර කුසලය 7) අභිනීහාර කුසලය (කමටහන් පිලිබඳ) 8) සමාධිය සකස්කරන කුසලය (සක්කච්චකාරී) 9) සමාධිය නිතර කිරිමේ කුසලය (සාතච්චකාරී) 10) සප්පායකාරී කුසලය (සමාධියට උපකාරීවන කරුණු වැඩිම) ආදීවශයෙන් ජාන සමාපත්ති ලබාගැනීමට අවශ්‍ය නිපුණතාවයන් මෙහි දී විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** සංයු.නි: (3): බන්ධක වග්ග : ජානසංයුත්තය (ඣාන). **සටහන:** * උපකෙළෙස් නැතිවිට ජානසමාපත්ති ලබාගැනීම පහසුවේ. **බලන්න**: උපකෙළෙස. ** සංඛාර අනුපූර්ව සංසිඳීම පිණිස සිව්ජාන සමාපත්ති අවශ්‍යවේ. **බලන්න**: සංඛාර අනුපූර්ව සංසිඳීම. ** ජානසමාපත්ති ඇති අයට ගෝචරකුසලතාවය ඇත. **බලන්න**: ගෝචරකුසලතා. ** ජානසම්පත්තිය ලබා ගැනීම පිණිස කෙනෙක් තමාගේ ක්ෂේත්‍රය අවබෝධ කරගතයුතුය. **බලන්න**:අංගු.නි: (5) 9 නිපාත: 9.1.4.4. ගාවි උපමා සූත්‍රය, පි.502. ** ජනාසමාපත්ති ලබාගැනීමේ සුඛය චෛතසික සුඛයය. **බලන්න:** චෛතසික සුඛය. ජානසමාපත්ති නිසා ඇතිවන සුඛ ගැන **බලන්න**:සුඛය.

▼**බුදුන්වහන්සේ** ජාන සමාපත්ති, කැමති පරිදි ලබාගන්නා අන්දම මේ සූත්‍රයේදී විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: කස්සපසංයුත්ත: 4.1.9 **ජාන අභිඥා සූත්‍රය**, පි. 342, ESN: Nidanavagga: Kassapasamyutta: 9 Jhānas and Direct Knowledges, p. 817.

▼ **ජාන ලබන පුද්ගලයන් සතර දෙනෙකි:** 1) එක් පුද්ගලයෙක් සිත සමාධිමත් කරගැනීමට දක්ෂය (සමාධි කුසලය- skilled in concentration), එහෙත් සමාපත්තිය ලබා ගැනීමට (සමාපත්ති කුසලය- skilled in attainment regarding concentration) දක්ෂ නැත. 2) තවත් පුද්ගලයෙක් සිත සමාධිමත් කරගැනීමට අදක්ෂය, එහෙත් සමාපත්තිය ලබා ගැනීමට දක්ෂය. 3) වෙනත් පුද්ගලයෙක් සිටි, ඔහු පෙරකී කරුණු 2 හිම අදක්ෂය. 4) තවත් පුද්ගලයෙක් සිටි, ඔහු පෙරකී කරුණු 2 හිම දක්ෂය, මෙහිලා ඔහු අග්‍රය. මේ පිලිබඳ **උපමාව**: එළෙදෙන ගෙන් කිරි ලැබේ, ඒ කිරිවලට වඩා දිහි (cream) අග්‍රය, දිහි නිසා ලැබෙන

වෙඩරු(butter) අග්‍රය. වෙඩරු නිසා ලැබෙන ගිතෙල් අග්‍රය. ගිතෙල් නිසා ලැබෙන මණ්ඩය (cream-of-ghee) අග්‍රය. එලෙස, කරුණු 4 ම ඇති පුද්ගලයා සමාධි සමාපත්තිය පිලිබඳ අග්‍රබව ලබයි. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය: 5.**මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (3): බන්ධකවග්ග: ජානසංයුත්ත:13.1.1. සමාපත්ති කුසල සූත්‍රය, පි.566, ESN: 34 Jhānasaṃyutta: 1 Attainment in relation to Concentration, p.1163.

▼ **ජානලබන උතුමන්ට දෙවියෝ නමස්කාර කිරීම**: උතුම් පුරුෂයෙක් සිත දමනයකොට භාවනාවේ යෙදිසිටිනවිට බ්‍රහ්ම, ඉන්ද්‍ර ආදීවූ දෙවියන් ඔහුට මෙසේ නමස්කාර කරන බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: " පුරුෂ උත්තමයාණෙනි, ඔබගේ භාවනා අරමුණ අපි නොදනිමු, ඔබට නමස්කාරවේවා!"

"**න මො තෙ පුරිසාජඤ්ඤ - න මො තෙ පුරිසුත්තම යස්ස තෙ නාභිජානාම - යමිපි නිස්සාය ඣායසීති**" .**මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 11 නිපාත: නිසසය වගග,11.1.9, **සන්ධ සූත්‍රය**, පි.636, EAN: 11: I Dependence, 9.9 Sandha, p.568.

▼ **බුදුන් වහන්සේ ප්‍රසංසා කළ හා ප්‍රසංසා නොකළ ජාන**: භාග්‍යවතුන් වහන්සේ පංච නීවරණ සහිත භාවනා වැඩිම ප්‍රසංසා නොකළහ. උන්වහන්සේ, රූප ජාන 4 වර්ණනා කළසේක, ප්‍රසංසා කළසේක. **සටහන**: බුදුන් වහන්සේ මහා පරිනිබ්බානයට පත්වීමෙන් පසු ආනාන්ද තෙරුන් වදාළ සූත්‍රයකි. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (3): ගෝපක මොග්ගල්ලාන සූත්‍රය, පි. 116, EMN: 108, Gopaka Moggallaana Sutta, p. 795.

▼ **ජානපිලිබඳ නුවණ**: අචින්ත ධර්මතාවක්වූ ජාන පිළිබඳව බුදුවරු තත්වාකාරයෙන්ම අවබෝධ කර ඇත. එය තථාගතයන්ගේ එක් දසබලයකි. **බලන්න:** තථාගත දසබලඥාන, අචින්ත ධර්මතා.

▼ **ජාන සම්පත්තියට බාධා: ජානවඩා ගැනීමට,** ශබ්දය බාධාවක්ය-කටුවක් යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ:**"සද්දකණ්ටකා හි භික්ඛවෙ ඣානා වුත්තා මයා". බලන්න:** දසකටු. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.2.3.2 කණ්ටක සූත්‍රය, පි. 268, EAN: 10: 72.2 Thorns. p. 521.

▲**ජානඅනාගාමී**-jhāna non-returner: බුදුන් වහන්සේගේ ගිහි ශ්‍රාවකයෙක් වූ උණ්ණාභ බ්‍රාහ්මණ අනාගාමීබව ලැබීම මෙහි දක්වා ඇත. අටුවාවට අනුව ඔහු 'ජාන අනාගාමිය': සෝතාපන්නබව ලැබූ ඔහු පළමු ජාන සමාපත්තිය ලබා පංච නීවරණ පහකර ඇත- jhāna nonreturner: meaning that he was a stream enterer who had abandoned the five hindrances by the first jhāna. If he were to die without having fallen away from jhāna he would be reborn in a higher world and attain final Nibbāna there, while if he were to lose the jhāna his destiny would be undetermined. However, he did not lose it, so his destiny wasdetermined; thus the Buddha made this declaration to indicate he was a "jhāna non returner." **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3 **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: ඉන්ද්‍රියසංයුත්ත: 4.5.2 උණ්ණාභ බ්‍රාහ්මණ සූත්‍රය, පි.412, ESN:48:Indriyasamyutta: 42.2. Brahmin Uṇṇābha, p. 1973.

▲**ජානවිමොක්ෂ සමාධි සම්පත්තිය**-the jhānas, deliverances, concentrations, & attainments: අනුරුද්ධ තෙරුන් මෙසේ වදාළහ:

"සතර සතිපට්ඨානය යහපත් ලෙසින් වර්ධනය කරගත් නිසා ජානවිමොක්ෂ සමාධි සම්පත්තියේ කෙළෙසීම, පිරිසිදුවීම හා නැගීසිටීම මම තතු දේ දනිමි". **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-2): අනුරුද්ධ සංයුත්ත:8.2.11. ජාන සූත්‍රය, පි. 106, ESN: 52: Anuruddha samyutta:21.11. The jhānas, p.2134.

▲ **ජන්තුදේවපුත්‍ර**-Jantyu Deva: එක්සමයක, කොසොල්දනව්වේ, හිමවත් පෙදෙස් වනයක් වාසය කළ අසංවර සංඝයා දැක, ඔවුන් අප්‍රමාදයට පමුනුවන පිණිස මේ දේවපුත්‍රයා කටයුතු කළ ආකාරය මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි:සගාථවග්ග: දේවපුත්‍රසංයුත්ත: 2.3.5 ජන්තු සූත්‍රය, පි.142.

▲ **ජානුස්සොනි බ්‍රාහ්මණ**-Janussoni Brahamin: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3

ජම්

▲ **ජම්බුද්වීපය**- Rose-Apple Continent: වත්මන් ඉන්දියාව, බුදුසමයේදී **ජම්බුද්වීපය** නමින් හැඳින්විය. **බලන්න:** දඹදිව. ජම්බුද්වීපයේ වැසියන් කරුණු 3 කින්, උත්තර කුරු වාසීන් හා තව්තිසා දෙවියන්ට වඩා ප්‍රබලයයි මෙහි දක්වා ඇත: 1) ශූරබව 2) සතිය තිබීම 3 බ්‍රහ්මචාරි ජීවිතය ගතකිරීමට හැකියාව ලැබීම.**බලන්න**: තාවතිංස දේවලෝකය, උත්තරකුරු දේශය. **සටහන**: ජම්බුද්වීපය,සක්විති රජු අනසක පවත්වන ප්‍රදේශයකි. **බලන්න**: සක්විතිරජ. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (5) 9 නිපාත: 9.1.3.1 ඨාන සූත්‍රය, පි.462.

▲ **ජම්බුඛාදක පරිබ්‍රාජක**-Jammukhadaka paribrajika: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය: 3

ජය

▲ **ජයගැනීම හා පැරදීම**-Victory & defeat: ජයගැනීම හා පැරදීම දෙකම සිතේ අසහනයට, අසතුටට හේතුවේ. බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: " දිනන අය, වෛරි ජනයා ලබයි. පැරදුන අය දුකින් වාසය කරයි. දිනුම් පැරදුම් දෙක හැර දමා සංසින්දුනවිට සුවයෙන් සැතපේ". **බලන්න:** සංග්‍රාම. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග: කෝසලසංයුත්ත: ප්‍රථම හා දෙවනි සංග්‍රාම සූත්‍ර, පි.180, ESN:3: Kosalasamyutta, 14.4.& 15.5 suttas, p. 237.

▲ **ජයසේන රාජකුමාර**-Prince Jayasena: මොහු, රජගහනුවර, සේනිය බිම්බිසාර රජතුමාගේ පුත්‍රයෙකි. අචිරවත අග්ගීවෙස්සන සාමනේර හමුව දහම් සාකච්චාවක් කලබව මෙහි දක්වා ඇත. බුදුසසුනේ සංඝයා, කෙළෙස් තවන වීරිය ඇතිව,නිවනට මෙහෙයවූ සිත ඇතිව වාසය කරනවිට, චිත්තඒකග්‍රතාවය ලබන බව, සාමණේරයන් අනුමත කළද, ඔහු එය පිළිනොගත්තේය. සාමණේරයන්, බුදුන් වහන්සේ වෙත එළඹ එම සිද්ධිය විස්තර කළ අවස්ථාවේ, බුදුන් වහන්සේ, සංඝයා ක්‍රමානුකූලව පුහුණුව ලබා දමනයට පත්වෙන අන්දම වදාළහ. **ඇතුන් දමනය කිරීමේ උපමාව**:උපග්‍රන්ථය:5. ම.නි: (3) 3.3.5 දන්තභූමි සූත්‍රය, පි.320.

ජර

▲ **ජරාව**-Decay: ජරාව, වයසටයෑම- මහළුවීමය. වයසට යනතෙක්ම ශීලය යහපත්වේ යයි මෙහි පෙන්වා ඇත. **සටහන**: කය ජරාවට පත්වීම පිලිබඳ විස්තර පිණිස **බලන්න**: ඛු.නි: ධම්මපද: ජරාවග්ග. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (1): සගාථවාග්ග: දේවතාසංයුත්ත: ජරාවග්ග:1.6.1 ජරාසූත්‍රය,

පි.92.
▼**බුදුන්වහන්සේ ගේ කය ජරාවට පත්වීම:** එක්සමයක, ආනන්ද තෙරුන් බුදුන් වහන්සේගේ කය මහළුබවට පත්වීම දැක එය පුදුමයක් යයි පැවසුහ. ඒ අවස්ථාවේ බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:**"යොවුන් බවේ දිරන ස්වභාවය ඇත...සියලු අවයවයෝ ලිහිල්වේ, රැලි ගැසේ...මනරම් සිරුර ජරාවෙන් මඩනා ලද්දේය" මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (5-1) :මහාවග්ග: ඉන්ද්‍රියසංයුත්ත: ජරාවග්ග: 4.5.1 ජරාසූත්‍රය, පි.412.
▼**මිනිස්ජීවිතය අල්ප බවද**, දිගුකලක් ජීවත්වුවද, ඒකාන්තයෙන්ම ජාරාවට පත්වී මියයන බව මෙහි පෙන්වා ඇත:**"අප්පං වත ජීවිතං ඉදං - ඔරං වස්සසතාපි මීයති යො වෙපි අතිච්ච ජීවති - අථ ඛො සො ජරාසාපි මීයති" මූලාශ්‍රය:** බු.නි: සුත්තනිපාත: අට්ඨකවග්ග: 4-6 ජරාසූත්‍රය, පි.273.

▲ **ජරාධම්ම**-Jaradhamma: සියල්ල ජරාවට -දිරිමට පත්වේ යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:**සංයු.නි: (4): සළායතන වග්ග: වේදනා සංයුත්ත:ජාතිධම්මවග්ග: 1.4.2 ජරාධම්ම සූත්‍රය, පි.84.
▲ **ජරාමරණ**-Jaramarana: ජරාමරණය කුමක්ද: එහි සමුදය, නිරෝධය හා නිරෝධගාමිණි පටිපදාව නොදන්නේ නම් ඔහු සමණ හෝ බ්‍රාහ්මණ නොවේ. එම අවබෝධය ඇතිවිට, සමණබ්‍රාහ්මණ ඵලය සාක්ෂාත්වේ. **මූලාශ්‍රය:**සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග:සමණබ්‍රාහ්මණවග්ග: 1.8.1 ජරාමරණ සූත්‍රය, පි.222.
▼**ජරාමරණය පිලිබඳ** යථා ලෙසින් අවබෝධ කරගැනීමට ශාස්තෘවරයෙක් ගේ පිහිට සෙවිය යුතුය. **මූලාශ්‍රය:**සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග:සත්ථුවග්ග: 1.9.1.1.ජරාමරණ සූත්‍රය, පි.226.
▼**ජරා මරණ තතු** සේ අවබෝධ කරගැනීමට ත්‍රිවිධ ශික්ෂාව පුහුණු කරගත යුතුය. **මූලාශ්‍රය:**සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: සික්ඛාවග්ග: 1.9.2 ජරාමරණ සූත්‍ර, පි.230.

ජල

▲**ජලංග බ්‍රාහ්මණ**-Brahamin Jalanga: **බලන්න:**උපග්‍රන්ථය:3
▲ **ජලස්නානය**-Bathing: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ , ජල ස්නානය සමහර බ්‍රාහ්මණ නිකායන්හි පුරුදු කල ව්‍රතයකි. දිය නැමෙන් පව්සෝදා හැරිමට හැකිය යන විශ්වාසය ඔවුන්ට තිබිණි. බුදුන් වහන්සේ වෙතින් ධර්මය අසා, පැහැදුන අය, එම සිරිත හැර බුදු සසුනේ පැවිදිවුහ, උපාසකයන් වුහ. **බලන්න:**උදක සුද්ධක බ්‍රාහ්මණ,ගයා කස්සපතෙර, සුද්ධික භාරද්වාජ තෙර, පුණ්ණා තෙරණිය,සංගාරව බ්‍රාහ්මණ 2 , ම.නි:වත්ථුපම සූත්‍රය,සංයු.නි:බ්‍රාහ්මණසංයුත්ත:7.2.11 සංගාරව සූත්‍රය, පි.352,

▲ **ජලාභුජ**- Jalabhuja: ජලාභුජ යනු ජලයෙන් ඇතිවන උපතය, උත්පත්ති විධියකි. මවකගේ ගැබයෙන් ලබන උපත. මිනිසුන් හා තිරිසන් සතුන් උපත ලබන විධියය. **බලන්න:** උත්පත්ති විධි. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (1): 1.2.2 මහාසීහනාද සූත්‍රය, ඡෙදය.32, පි. 184, EMN: 12: The Greater Discourse on the Lion's Roar, para. 32, p. 160.
▲ **ජාලිය පරිබ්‍රාජක**-Jaliya paribrajika: මේ පරිබ්‍රාජකයා,කොසඹෑනුවර,ඝෝසිතාරාමයෙහි දී, මන්ඩිස්ස පරිබ්‍රාජක සමග බුදුන් වහන්සේ හමුවූ බව,උන්වහන්සේ දෙසූ ධර්මය පිලිබඳ

පැහැදීමට පත්වූබව මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** දීඝ.නි: (1) 7 ජාලිය සූත්‍රය, පි.364.

▲ **ජාලිනි දෙව්දූව-Jalini Deva:** අනුරුද්ධ තෙරුන්ගේ පෙර ජීවිතයක බිරිඳවූ මෙතුමිය, දෙව්දූවක ලෙස උපත ලබාසිටිනවිට අනුරුද්ධ මහා රහතුන් හමුවට පැමිණීම හා එතුමන් ඇයටඅවවාද කිරීම මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න**:සංයු.නි:වනසංයුත්ත:9.1.6 අනුරුද්ධ සූත්‍රය, පි:382,

ජව

▲**ජවන ප්‍රඥාව**: පාලි: **ජවනපඤ්ඤා-** swiftness of wisdom: ධර්මයේ ජවන ප්‍රඥාව ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මතාවයන්, වේගවත් ලෙසින්, ඉක්මනින් අවබෝධ කරගැනීමට ඇති නුවණය. ජවසම්පන්න ප්‍රඥාව ලෙසින්ද හඳුන්වයි. **බලන්න**: ප්‍රඥාව.

▼ **ජවන ප්‍රඥාව පරිපූර්ණවීම: :i** අනිච්චානුපස්සනාව ... ii රූපයෙහි, වේදනාවේ, සංඥාවේ, සංඛාරයේ, විඥානයේ (පංච උපාදානස්කන්ධ යේ), ඇසේ හා ජරාව හා මරණයේ iii අතීත-අනාගත-වර්තමාන රූප පිළිබඳව, අනිච්චනු පස්සනාව වැඩීමෙන්, නැවත නැවත එහි යෙදීමෙන් ජවන ප්‍රඥාව පරිපූර්ණවේ, iv අතීත-අනාගත-වර්තමාන රූප පිළිබඳව දුක්ඛානුපස්සනාව වැඩීමෙන්, නැවත නැවත එහි යෙදීමෙන් ජවන ප්‍රඥාව පරිපූර්ණවේ v අතීත-අනාගත-වර්තමාන රූප පිළිබඳව අනත්තානු පස්සනාව, වැඩීමෙන්, නැවත නැවත එහි යෙදීමෙන් ජවන ප්‍රඥාව පරිපූර්ණවේ vi අතීත-අනාගත-වර්තමාන රූප පිළිබඳව නිබ්ද්දානු පස්සනාව වැඩීමෙන්, නැවත නැවත එහි යෙදීමෙන් ජවන ප්‍රඥාව පරිපූර්ණවේ vii අතීත-අනාගත-වර්තමාන රූප පිළිබඳව විරාගානු පස්සනාව වැඩීමෙන්, නැවත නැවත එහි යෙදීමෙන් ජවන ප්‍රඥාව පරිපූර්ණවේ viii අතීත-අනාගත-වර්තමාන රූප පිළිබඳව පටිනිස්සග්ගානු පස්සනාව වැඩීමෙන්, නැවත නැවත එහි යෙදීමෙන් ජවන ප්‍රඥාව පරිපූර්ණවේ. **"අනිච්චානුපස්සනා... රූපෙ...වේදනාය... සඤ්ඤාය ... සඛාරෙසු... විඤ්ඤාණෙ... චක්ඛුස්මිං... ජරාමරණෙ... අතීතානාගත පච්චුප්පන්න රූපෙ අනිච්චානුපස්සනා, භාවිතා බහුලීකතා ජවනපඤ්ඤං පරිපූරෙති... අතීතානාගතපච්චුප්පන්න රූපෙ දුක්ඛානුපස්සනා, භාවිතා බහුලීකතා ජවනපඤ්ඤං පරිපූරෙති... අතීතානාගත පච්චුප්පන්න රූපෙ අනත්තානුපස්සනා භාවිතා බහුලීකතා ජවනපඤ්ඤං පරිපූරෙති... අතීතානාගතපච්චුප්පන්න රූපෙ නිබ්බිදානුපස්සනා භාවිතා බහුලීකතා ජවනපඤ්ඤං පරිපූරෙති... අතීතානාගතපච්චුප්පන්න රූපෙ විරාගානු පස්සනා භාවිතා බහුලීකතා ජවනපඤ්ඤං පරිපූරෙති... අතීතානාගත පච්චුප්පන්න රූපෙ නිරොධානුපස්සනා භාවිතා බහුලීකතා ජවනපඤ්ඤං පරිපූරෙති"** . **ජවන ප්‍රඥාව යනු කුමක්ද?** ආධ්‍යාත්මික, බාහිර, ඕලාරික, සුක්ෂම, හීන, ප්‍රණීත, දූර, ලඟ, අතීත, අනාගත, වර්තමාන රූප, වේදනා, සඥා, සංස්කාර, විඥානය (පංච උපාදානස්කන්ධයම) අනිත්‍යබව, දුකබව, අනාත්මබව වහා අවබෝධ කරගැනීමේ නුවණය. එම නුවණ තුලනය කර පංච උපාදානස්කන්ධය, ජරාමරණය, චක්ෂුය ක්ෂයවීම අනුව අනිත්‍යබව, භ යඅනුව දුකබව, අසාර අර්ථයෙන් (හරයක් නොමැතිබව) අනාත්ම බව තුලනය කර, ජරාමරණ නිරෝධය වූ නිවන වෙත වහා පැමිණීම, ජවන ප්‍රඥාවය වේ. **මූලාශ්‍ර**: ඛු.නි: පටිසම්භිදා 3 : ප්‍රඥාවග්ග: 3.1 ප්‍රඥා කථා, පි. 166-186.

▼**සතර ධර්ම වඩාගැනීමෙන්, විපුල කරගැනීමෙන් ජවන ප්‍රඥාව ඇතිවේ.**

සතර ධර්ම: සත්පුරුෂ සේවනය 2) සද්ධර්ම ශ්‍රවණය 3) යෝනිසෝ මනසිකාරය 4) ධර්මයට අනුකූලව පිළිපැදීම -ධර්මානුධර්ම ප්‍රතිපදාව. **බලන්න**: සතරධර්ම.**මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-2): සෝතාපන්න සංයුත්ත**:** සප්ත ප්‍රඥාවග්ග හා මහා ප්‍රඥා වග්ග **සූත්‍ර**: 11.6.5 - පි. 276, ESN: 55: Sotapatthisamyutta: VI The Wise One- Great Wisdom, 55.5, p. 2253.

▼**ජවන ප්‍රඥාව,** කායගතා සතිය වැඩිමෙන්, විපුල කරගැනීමෙන් ලැබෙන යහපත් ඵලයකි. **බලන්න**: කායගතා සතියේ ප්‍රතිලාභ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 1 නිපාත: කායගතාසති වග්ග සූත්‍ර: 1.16.7-සිට, පි. 126, EAN:1: Mindfulness Directed to the Body, p.52.

▼ **වෙනත් මූලාශ්‍ර:**: **1**. "රූප-වේදනා-සඤ්ඤා-සඞ්ඛාර-විඤ්ඤාණ යන ස්කන්ධ පසෙහි අනිත්‍ය-දුඃඛ-අනාත්ම වශයෙන් පැතිර යන්නා වූ නුවණ ජවනපඤ්ඤා නම්වේ" **අන්තර්ජාල ලිපිය**: https://pitaka.lk/dhammapada/ss/katha-28.html

▲**ජීවකකොමාරභච්ච**- Jivaka Komarabacha:**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3

▲**ජීවිකාව**-Jivikava: ජීවිකාව ලෙසින් පිඬු සිගමනේ යෑම ලෝකවාසීන් පහත් කර සළකන දෙයකි. එහෙත්, බුදුසසුනේ පැවිදි සංඝයා ජීවිකාව පිණිස පිඬු සිගායන්නේ, දුක දැනගෙන ඉන් මිදීමට ඇති කැමැත්ත නිසාබව මෙහි පෙන්වා ඇත. යම්හෙයකින් අසංවර සංඝයා රට වැසියන් විසින් ලබාදෙන අහර වැළඳීමේ අකුසලය, රත්වූ ලෝ ගුලියක් අනුභව කිරීම වැනිය යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍රය**:බු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.5.2 ජීවිකා සූත්‍රය, පි.468.

▲**ජීවිතය**- Life : දිවා රෑ දෙකෙහිම ජීවිතය නොනැවතී විනාශය වෙතට (මරණයකරා) ඇදෙන බව මෙ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත:උප්පථ සූත්‍රය, පි.96.

▲ **ජීවිත ඉන්ද්‍රිය**- The Life Faculty- Vitality: ත්‍රිවිධ ඉන්ද්‍රියන්ගෙන් එකකි, නාම රූප ලෙසින් කොටස් 2කි. ජීවිත ඉන්ද්‍රිය පවතින තෙක් වේදනා පවතී. **බලන්න**: ත්‍රිවිධ ඉන්ද්‍රිය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: ඉන්ද්‍රිය සංයුත්ත: 4.3.2 ජීවිතඉන්ද්‍රිය සූත්‍රය, පි. 391, ESN: 48: Indriyasamyutta: 22.2 The Life Faculty, p. 1949.

▲**ජීවිතය හා ශරීරය**: පාලි: **ජීවං සරීරං**- body & the soul: ජීවිතය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ජීවිත ඉන්ද්‍රියය (Life-principle). ආත්මය ලෙසින්ද සලකයි. ශරීරය යනු කයය, පංච උපාදානස්කන්ධ යේ රූපය ලෙසින් පෙන්වා ඇති, සතර මහා භූතයන් ගෙන් සැකසුන කය ය. බුදුන් වහන්සේ වැඩ සිටි සමයේ, කය හා ජීවිතය යනු එකම දෙයක්ද, වෙනස් දෙයක් ද යන මත පැවතිනි. මේවා එවක ලෝකයාතුල පැවති දිට්ඨි 10න් දෙකකි. මේ සූත්‍රයන්හි, ඒ ගැන විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (3): දිට්ඨිසංයුත්ත: 3.1.13 හා 3.1.14 **සූත්‍ර,** පි. 437, ESN: 24: Dhittisamyutta: 13.13. & 14.14.suttas, p. 1133.

▼ **යථාභූත ඥානයෙන්** පසක් කර, දන්නා දකිනා තමන්වහන්සේ, ජීවිතය හා ශරීරය යනු එකම දෙයක් හෝ ඒවා වෙනම දෙයක් හෝ යයි ප්‍රකාශ නොකරණ බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: **" අහං ඛො පනෙතං ආවුසො එවං ජානාමි එවං පස්සාමි. අථ ච පනාහං න වදාමි 'තං ජීවං තං සරීරන්ති' වා 'අඤ්ඤං ජීවං අඤ්ඤං සරීරන්ති' වාති"** (But, I thus know and see, and I do not say that the soul is either the same as, or different

from the body). **මූලාශ්‍ර**: දීඝ.නි: (1): 6 මහාලි සූත්‍රය, පි. 340, EDN: 6: Mahāli Sutta: About Mahāli-Heavenly Sights, Soul and Body, p. 118.

▲ **ජීවිතයේ කෙටිබව**-Short is the life span: ජීවිතය ඉතා කෙටි නිසා අප්‍රමාදව සසරින් එතර වීමට කටයුතු කරන්න යයි බුදුන් වහන්සේ නිරතුරුව සංඝයාට අවවාද අනුසාසනා වදාළහ.**බලන්න**:මහා පරිනිබ්බාන සූත්‍රය. අංගු.නි: (4) 7 නිපාත:7.2.2.10 අරක සූත්‍රය, පි.496,.මේ පිලිබඳව දක්වා ඇති උපමා **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5, අරක ශාස්තෘ.
▲**ජීවිත මදය**: පාලි: **ජීවිතමදො**-life infatuation: යහපත් ආයුෂ තිබීම නිසා, මත්වීම ජීවිත මදය ඇතිවීමට හේතුවය. තමන් ගේ ජීවිතය, මගේය කියා මත්වේ. මේවා සිත කෙලසන අකුසල්ය. දුගතිය ඇති කරයි. **බලන්න**: මදය.
▲**ජිව්හාඉන්ද්‍රිය**- Tongue faculty: ජිව්හාඉන්ද්‍රිය, රස වේදනාව ඇතිකරයි, සළායතන යන්ගෙන් එකකි. මෙය ජිව්හායතන ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත.**බලන්න**: ආයතන,ඉන්ද්‍රිය, සළායතන.

▲**ජිව්හා විඥානය**- Tongue Conciseness: **බලන්න**: ආයතන.

ජෂ

▲ **ජ්‍යෙෂ්ඨ භික්ෂුව හා භික්ෂුණිය**-The most senior Bhikkhu & Bhikkhni: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ සිටි ජ්‍යෙෂ්ඨ භික්ෂුන් අතුරින් අග්‍ර අඤ්ඤා කොණ්ඩඤ්ඤ තෙරුන්ය, අග්‍රතම භික්ෂුණිය, මහා ප්‍රජාපති ගෝතමී තෙරණියය. **බලන්න:** අග්‍ර, උපග්‍රන්ථ:1,2.

ඤ කොටස: ඤත,ඤණ

ඤත

▲ **ඤාතගම**-Nathagama: මල්ල ප්‍රදේශයේගමකි, නාදික ගම ලෙසින්ද හඳුන්වයි. රජගහනුවරට උතුරින්, ගංගානම් නදියේ උතුරු දෙසින් පිහිටි මෙ ගමේ, ගඩොලින් කරනලද ශාලාවේ ,බුදුන් වහන්සේ අවසාන චාරිකාවේදී වැඩසිටියහ. මෙ ගමේ බුදුන් වහන්සේ සරණගිය බොහෝ ගිහි පැවිදි භවතුන් සිටිබව මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න**: මහාපරිනිබ්බාන සූත්‍රය, උපග්‍රන්ථය:1,2,3. **මූලාශ්‍රය**:සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග:සෝතාපත්ති සංයුත්ත:11.1.8 හා 11.1.9,11.1.10 ගිඤ්ජකාවස්ථ සූත්‍ර, පි.184.

ඤණ

▲**ඤාණය**-Nana: ඤාණය, ඥානය, ප්‍රඥාව, නුවණ ලෙසින්ද දක්වා ඇත. ධර්මය අවබෝධ කරගැනීම පිනිස පිහිටවන විවිධ ඤාණ පිලිබඳ මෙහි විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: බු.නි: පටිසම්භිදා1: ඤාණ කථා, පි.31.
▼**ඤාණය ලැබීම** ගැන බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: **“ ඉමා වෙදනාති මෙ භික්ඛවෙ පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසු ධම්මෙසු චක්ඛුං උදපාදි ඤාණං උදපාදි පඤ්ඤා උදපාදි විජ්ජා උදපාදි ආලොකො උදපාදි...” සටහන්**: * මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ වේදනාපිලිබඳ අවබෝධය ඇතිවීමය. ** ඉද්දිපාද පිලිබඳ ඤාණය ඇතිවීම ගැන **බලන්න:** සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: ඉද්දිපදසංයුත්ත: 7.1.9 ඤාණසූත්‍රය, පි. 34. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග: වේදනාසංයුත්ත:2.3.5 ඤාණසූත්‍රය, පි.468.
▲**ඤාණචක්ඛු**-Nanachakkhu: ධර්මය යථා පරිදි දැකීම ඤාණචක්ඛුය. ධම්මචක්ඛු ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. සෝතාපන්න මග ඵල ලැබුවිට ධම්ම

චක්බු පහළවේ. ධම්මචක්කපවත්වන සූත්‍රයේදී, සම්බුද්ධත්වය ලැබූ බුදුන් වහන්සේ, තමන්වහන්සේට ඤාණය පහළවූ බව පෙන්වා ඇත. එය නුවණනමැති ඇස (නුවණැස) පහලවීමය. **බලන්න**: සෝතාපන්න.
▲ **ඤාණචරියාව**-Nanachariya: ඤාණචරියාව ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සතර ආරිය සත්‍ය පිලිබඳ නුවණ **බලන්න**:චරියාකථා.
▲ **ඤාණත්‍රය**-Nanathraya: ඤාණත්‍රය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ: අනිත්‍ය, අනිමිත්ත, විහාරසමාපත්ත ආදීය පිලිබඳ තුන් ආකාර නුවණය. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි: පටිසම්භිදා 1: ඤාණකථා: 29-31 ඤාණත්‍රය, පි.196.
▲ **ඤාණදර්ශනය**-Nanadarshanaya: ඤාණදර්ශනය ((knowledge and vision), ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ මාර්ගඵල ලැබීමේ ඤාණයය. ශීලය යහපත් පදනමක පවත්වාගෙන, අනුක්‍රමයෙන් ඤාණදර්ශනය හා විමුක්තිය ලැබීම මෙහි දක්වා ඇත. **සටහන**: පා.සි.ශ: පි. 300: "ඤානදස්සන: ශ්‍රමණ ඵලය, විදර්ශනා ඥානය, දිවැස්, සර්වඥතා ඥානය, ප්‍රත්‍ය වෙක්ෂ ඥානය, ආර්ය මාර්ගය, මාර්ග ඥානය, ඵලඥානය, ඤාණ දසසන වේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6) 10 නිපාත: ආනිසංසවග්ග: 10.1.1.1. කීමත්ථිය සූත්‍රය, පි.30, අංගු.නි:(1):1 නිපාත:කායගතාසති වග්ග, පි. 125 හා අමත වග්ග, පි. 130, EAN:1: Mindfulness Directed to the Body, p.52 & The Deathless, p. 53.
▼**බුදුන් වහන්සේ වෙත**, බඹසරවසන්නේ ඤාණදර්ශනය පිණිසය. ඒ පිලිබඳ මග ආරිය අටමගය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත: 1.5.7 ඤාණදර්ශන සූත්‍රය, පි.76.
▲ **ඤාණපඤ්චකය**-Nanapanchakaya: පස් ආකාර නුවණ ලැබීම මෙහි පෙන්වා ඇත: 1) අභිඥාප්‍රඥාව 2) පරිප්‍රඥාව 3) ප්‍රහාන ප්‍රඥාව 4) භාවනා ප්‍රඥාව 5) සාක්ෂාත්ක්‍රියා ප්‍රඥාව. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි: පටිසම්භිදා 1: ඤාණකථා: 20-24 ඤාණපඤ්චකය, පි.188.
▲ **ඤාණරාසිජක්කං**-Nanarasichkka: සමාධි වශයෙන් ලබන සුවිසි නුවණ (24) මෙහි විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි: පටිසම්භිදා 1: ඤාණකථා: 11 ඤාණරාසිජක්කං, පි.396.
▲ **ඤාණවත්ථු**-Nanavathtu: මෙහි දී පෙන්වා ඇත්තේ, මාර්ගය වැඩිම පිණිසවූ 44ක්වූ අවබෝධයන්ය: 1) ජරාමරණ දැනගැනීම, හටගැනීම, නැවත්වීම, නැවැත්වීමේ පිළිවෙත ඤාණ4 කි. 2) ඉපදීම දැනගැනීම, හටගැනීම, නැවත්වීම, නැවැත්වීමේ පිළිවෙත ඤාණ4 කි. 3) භවය හටගැනීම, නැවත්වීම, නැවැත්වීමේ පිළිවෙත ඤාණ4 කි. 4) උපාදාන හටගැනීම, නැවත්වීම, නැවැත්වීමේ පිළිවෙත ඤාණ4 කි. 5) තණ්හාව හටගැනීම, නැවත්වීම, නැවැත්වීමේ පිළිවෙත ඤාණ4 කි. 6) වේදනාව හටගැනීම, නැවත්වීම, නැවැත්වීමේ පිළිවෙත ඤාණ4 කි. 7) ස්පර්ශය හටගැනීම, නැවත්වීම, නැවැත්වීමේ පිළිවෙත ඤාණ4 කි.8) සළායතන හටගැනීම, නැවත්වීම, නැවැත්වීමේ පිළිවෙත ඤාණ4 කි. 9) නාමරූප හටගැනීම, නැවත්වීම, නැවැත්වීමේ පිළිවෙත ඤාණ4 කි. 10) විඥානය හටගැනීම, නැවත්වීම, නැවැත්වීමේ පිළිවෙත ඤාණ4 කි. 11) සංඛාර හටගැනීම, නැවත්වීම, නැවැත්වීමේ පිළිවෙත ඤාණ4 කි. **සටහන:** * එම කරුණු මෙහිදී විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. ** මේවා යහපත් ලෙස අවබෝධ කර ගැනීම පිණිස ආරියඅටමග වර්ධනය කරගතයුතුය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග: අභිසමයසංයුත්ත: 1.4.3 ඤාණවත්ථු සූත්‍රය 1, පි.110.

▼ **මෙහි දී පෙන්වා ඇත්තේ**, මාර්ගය වැඩිම පිණිසවූ 77 ක්වූ ඤාණයන් ගැනය. 1) **ජාතිය** i හේතුකොට ජරාමරණ වේයයන නුවණ ,ජාතිය නැතිකළ ජරාමරණ නැතිවේය යන නුවණ ii) අතීතයේද ජාතිය හේතුකොට ජරාමරණ ඇතිවූවේය, ජාතිය නැතිවූකළ ජරාමරණ නැතිවූවේ යන නුවණ iii) අනාගතයේද ජාතිය හේතුකොට ජරාමරණ ඇතිවේය ජාතිය නැතිවූකළ ජරාමරණ නැතිවේය යන නුවණ iv) එම අවබෝධයද ක්ෂය ස්වභාවය ඇතිබව v) එම අවබෝධයද වය ස්වභාවය ඇතිබව vi) එම අවබෝධයද විරාග ස්වභාවය ඇතිබව vii) එම අවබෝධයද නිරෝධ ස්වභාවය ඇතිබව දන්නා නුවණ. **එලෙස**: එක් කරුණක් පිලිබඳ 7ත් ආකාර නුවණ, 11 කරුණු පිලිබඳව 77 ත් ආකාර නුවණ- පටිච්චසමුප්පාද ක්‍රියාවලිය 11 අනුව: 2) භවය 3) උපාදාන 4) තණ්හාව 5) වේදනා 6) ස්පර්ශය 7) සළායතන 8) නාමරූප 9) විඥානය 10) සංඛාර 11) අවිද්‍යාව. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග: අභිසමය සංයුත්ත: 1.4.3 ඤාණවත්ථු සූත්‍රය 2 , පි.114.

▲ **ඤාණවාදය**-Nanavadaya: රහත්බව ලැබූ භික්ෂුව ඒ බව ප්‍රකාශ කරන එක් ක්‍රමයකි. **බලන්න**: අරහත්. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත :මහා වග්ග: 10.1.3.4. මහාචුන්ද සූත්‍රය,පි. 106. EAN: 10: The Great Chapter: 24.4. Cunda, p. 501.

ඥ කොටස: ඥත,ඥණ

ඥත

▲ **ඥාතපරිඥා**-Nathaparinna: ඥාතපරිඥා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මතා පිලිබඳ විශේෂ නුවණින් අවබෝධ කරගැනීමය (the full understanding of the known). මෙය අභිඥෙයිය ධර්මය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: සංඛත ධාතු, අසංඛත ධාතු, අභිඥෙයිය ධර්ම,ආහාර, චතුරාර්යසත්‍ය.**මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (3) ඛන්ධවග්ග:භාරවග්ග: 1.1.3.3. අභිජාන සූත්‍රය, පි.76, ESN:22: Khandasamyutta: 24.3 Directly knowing, p.1022.

ඥණ

▲**ඥාණය**-Nana: ඥාණය, නුවණ, අවබෝධයය. ඤාණය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. ධර්මයට අනුව ඥාණය ලැබීම යනු ධර්මය අවබෝධ කරගැනීම ධර්මානුකූලව ආධ්‍යාත්මික ජීවිතය ගෙනයාමේ හැකියාවය. එම නුවණ ඇති අය නුවණැතියන්- ප්‍රඥාවන්තයන්-පණ්ඩිතයන ලෙසින් පෙන්වා ඇත. එම අවබෝධය නොමැති අය අඥාණය, බාලයන්ය. **බලන්න**: බාල පණ්ඩිත.

ඨ කොටස: ඨත, ඨන

ඨත

▲**ඨිති කුසලය**- ṭhitikusala: මෙය ජාන සමාධි සමාපාත්ති කුසලය කලක් පවත්වාගැනීමට ඇති හැකියාවය. **බලන්න:** ජාන **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (3): ඛන්ධකවග්ග: ජානසංයුත්ත:13.1.2. ඨිති කුසල සූත්‍රය, පි.566.

▲**ඨිතත්ත පුද්ගලයා**: පාලි: **ඨිතත්තො පුග්ගලො**- the person who is inwardly firm: ධර්මයට අනුව ඨිතත්ත යනු අභ්‍යන්තරය- ආධ්‍යාත්මය ස්ථිරකරගත් පුද්ගලයාය, අනාගාමී උතුමාය. බුදුන් වහන්සේ ඨිතත්ත පුද්ගලයා මෙසේ හඳුන්වා ඇත: මෙලොව ඇතැම් පුද්ගලයක්, පංච ඔරම්භාගිය සංයෝජන ක්ෂය කර, (මරණින් මතු) සුද්ධාවාස නම් වූ බ්‍රහ්ම

ලෝකයේ ඔපපාතික උපතක් ලබා, (නැවත මෙලොවට නො එයි), එහිදී ම (අරහත්වය ලබා) පිරිනිවන් පාති.**"කතමො ච භික්ඛවෙ, ඨිතත්තො පුග්ගලො? ඉධ භික්ඛවෙ එකච්චො පුග්ගලො පඤ්ඤඤ්ඤචන්නං ඔරම්භාගියානං සඤ්ඤාජනානං පරික්ඛයා ඔපපාතිකො හොති, තත්ථ පරිනිබ්බායී අනාවත්තිධම්මො තස්මා ලොකො. අයං වුච්චති ඨිතත්තො පුග්ගලො"** (Here, with the utter destruction of the five lower fetters, some person is of spontaneous birth, due to attain final nibbāna there without ever returning from that world. This is called the person who is inwardly firm). **සටහන**: මෙහිදී දක්වා ඇත්තේ අනාගාමී උතුමා පිලිබඳවය. පංච ඔරම්භාගිය සංයෝජන ක්ෂය කර ඇතිනිසා ඔහු ස්ථිරවශයෙන්ම නිවන ලබන කෙනෙකි. **බලන්න:** පංච ඔරම්භාගිය සංයෝජන, අනාගාමී. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.1.1.5 අනුසෝත සූත්‍රය, පි. 34 , EAN:4: 5.5 Along with the Stream, p. 148.

ඨාන

▲ **ඨාන**-Situation: ඨාන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ යම්කිසි තත්වයක් හෝ අවස්ථාවක් ගැනය. මෙය තථාගතයන් සතු විශේෂ ඥානයකි:**"...ඉධ භික්ඛවෙ තථාගතො ඨානඤ්ච ඨානතො අඨානඤ්ච අඨානතො යථාභූතං පජානති..."**. වියහැකි දේ වියහැකිබව, වියනොහැකි දේ වියනොහැකි බව යථා පරිදි දන්නා නුවණ. **බලන්න**: තථාගත දස බල ඥාන. **සටහන්:** විස්තර පිණිස බලන්න: සංයු.නි. (4) මාතුගාමසංයුත්තය, ඨාන සූත්‍රය, සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග: බොජ්ඣංග සංයුත්ත: ඨාන සූත්‍රය, අංගු.නි: 2 නිපාත: ඨාන සූත්‍ර 2, අංගු.නි: 5 නිපාත: ඨාන සූත්‍රය.

ත කොටස: තක,තග,තජ,තට,තත,තථ,තද,තන,තණ,තප, තඹ,තම,තය,තර,තල,තව,තස

තක

▲**තක්ෂිලා නුවර**-Takshila Nuwara: බුදුන් වහන්සේ වැඩවසන සමයේ වයඹදිග ඉන්දියාව් පිහිටි ප්‍රසිද්ධ නුවරකි. මෙ නුවර වාසය කල උගත් අචාර්යවරුන්ගෙන් (දිසාපාමොක් වැනි) ශිල්ප හැදෑරීමට භාරතයේ සෑම ප්‍රදේශයකින් පාහේ සිසුන් පැමිණිබව බෞද්ධසාහිත්‍යයේ දක්වා ඇත. බුදුන් වහන්සේගේ වෛද්‍යවරයා වූ ජීවක, ශිල්ප හැදෑරීම පිණිස තක්ෂිලාවට පැමිණ ඇත. බලන්න: උපග්‍රන්ථය:3. බුදුන් වහන්සේගේ ශ්‍රවක, පුක්කුසාති තෙර, ගිහිකල එම නුවර රජකම් කළහ. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1.

▲ **තිකභෝජනය**-Thika bhojanaya: බුදුන් වහන්සේ විසින් සංඝයාට පනවන ලද විනය නීතියකි. එනම්, පවුල් විසින් දෙන භෝජන, දුර්භික්ෂ ආදීය නැති කාලයේදී, සතර දෙනක් එකතුව වැළඳීම ඇවතක්ය. කරුණු 3 ක් නිසා තික භෝජනය පනවා ඇතයයි ආනන්ද තෙරුන් පෙන්වා ඇත: "දුස්ශීල භික්ෂූන්ට නිග්‍රහ කිරීම පිණිසද , ප්‍රියශීලි භික්ෂූන්ගේ පහසු විහරණය පිණිසද, 'ලාමක අදහස් ඇති අය බෙදී, සංඝභේදය නොකරත්වා' යන අදහස ඇතිව හා පවුල් කෙරහි දයාව ඇති නිසාය". (The Blessed One laid down this rule for three reasons...: for restraining ill-behaved persons and for the comfort of well-

behaved bhikkhus, with the intention,'May those of evil wishes, by forming a faction, not create a schism in the Saṅgha and out of sympathy towards families). * **බලන්න**: විනය: පාචිත්තිය 32. ** **බලන්න**: ESN: Note: 295, p. 979. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: කස්සප සංයුත්ත: 4.1.11 චීවර සූත්‍රය,පි.352, ESN: 16: Kassapa samyutta: 11 The Robe, p. 821.

▲ **තීක්ෂණ ප්‍රඥාව**: පාලි: **තික්ඛපඤ්ඤා-** sharpness of wisdom: ධර්මතා තියුණු ලෙසින් අවබෝධ කරගැනීමේ නුවණ තීක්ෂණ ප්‍රඥාව වේ. **තීක්ෂණ ප්‍රඥාව පරිපූර්ණවීම.** නිබ්බිදානුපස්සනාව**:** රූපය පිලිබඳ නිබ්බිදානුපස්සනාව, වැඩීමෙන් නැවත නැවත එහි යෙදීමෙන් තීක්ෂණප්‍රඥාව (තික්ඛප්‍රඥා) පරිපූර්ණවේ: **"නිබ්බිදානුපස්සනා... රූපෙ නිබ්බිදානුපස්සනා, භාවිතා බහුලීකතා තික්ඛපඤ්ඤං පරිපූරෙති"**. **තීක්ෂණ ප්‍රඥාව යනු කුමක්ද?** වහා කෙළෙස් සිඳිය යුතුය, උපන් කාම, ව්‍යාපාද, විහිංසා විතර්ක වහා බැහැර කර විනාශ කර ගතයුතුය, උපන් නුපන් අකුසල දුරුකර ගත යුතුය, උපන් රාග දෝෂ මෝහ...ආදී කෙළෙස් බැහැර කර ගත යුතුය යන නුවණ. තවද එකම (භාවනා) අසුනේ හිඳ සතර මග සතර ඵල, සතර ප්‍රතිසංවිධි, සය අභිඥා පිලිබඳ අධිගමය, ප්‍රත්‍යක්ෂ නුවණ තීක්ෂණ ප්‍රඥාව වේ. **මූලාශ්‍ර**:බු.නි:පටිසම්භිදා 2: ප්‍රඥාවග්ග: 3.1 ප්‍රඥා කථා, පි. 166-188.

▼ **තීක්ෂණ ප්‍රඥාව ඇතිවීම:** 1) සත්පුරුෂ සේවනය 2) සද්ධර්ම ශ්‍රවණය 3) යෝනිසෝමනසිකාරය 4) ධර්මයට අනුකූලව පිළිපැදීම (ධර්මානුධර්ම ප්‍රතිපදාව) යන සතර ධර්මය ඇති පුද්ගලයාට (සෝතාපන්න) තීක්ෂණ ප්‍රඥාව ඇතිවේ.**"...ඉමෙ ඛො භික්ඛවෙ, චත්තාරො ධම්මා භාවිතා බහුලීකතා තික්ඛපඤ්ඤාතාය සංවත්තනතිති"** (these four things, when developed and cultivated lead to the sharpness of wisdom) **බලන්න**: ප්‍රඥාව, සතර ධර්මය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: සෝතාපන්න සංයුත්ත:11.7.12 තික්ඛ ප්‍රඥා සූත්‍රය, පි. 282 , ESN: 55: Sotapatthisamyutta: Greatness of Wisdom: p. 2262.

▼ **තීක්ෂණ ප්‍රඥාව** කායගතා සතිය වැඩීමෙන්, විපුල කරගැනීමෙන් ලැබෙන යහපත් ඵලයකි. **බලන්න**: කායගතා සතියේ ප්‍රතිලාභ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 1 නිපාත: කායගතාසති වග්ග සූත්‍ර: 1.16.7-සිට, පි. 126, EAN:1: Mindfulness Directed to the Body, p.52.

තග

▲ **ත්‍යාගසම්පන්බව-** accomplishment in generosity: ත්‍යාගසම්පන්බව යනු දුරුකළ මසුරුකම ඇතිව, දානශීලිව, නිර්ලෝභීව, අතහැරීමට පුරුදුව විසීමය, කුසලයකි.එම ගුණය මෙලොව හා පරලොව යහපත හා සුවය පිණිස හේතුවේ යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි:(5):8 නිපාත: ව්‍යාගපජ්ජ සූත්‍රය,පි.256, EAN:8: 54.4 Dīghajāṇu, p. 441.

▼ **ත්‍යාගසම්පන්බව** ගිහි උපාසකයෙක් තුල ඇති ගුණයකි.: **බලන්න:** සංයු.නි: (5-2) සෝතාපත්තිසංයුත්ත:පුඤ්ඤාභිසන්දවග්ග: 11.4.7 මහානාම සූත්‍රය.

▲**ත්‍යාගානුස්සති භාවනාව**-Thyagganusati bhavana: ත්‍යාගානුස්සති භාවනාව- චාගානුසතිය, අනුසති භාවනාවකි, සමාධිය වඩාගැනීමට, සසර කලකිරීම පිණිස, නිවන පිණිස පවතී. **බලන්න**: භාවනා, චාගානුසතිය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (1) නිපාත: ඒකධම්මපාලිය සූත්‍ර, පි.100.

▲ **ත්‍යාගශීලි-** Generous: ත්‍යාගශීලි බව කුසලයකි. මසුරුකම හැර දමා, තමන්සතු දේ, නිදහසේ දීමට කැමති බවය. අනුසති භාවනා අරමුණකි, ආධ්‍යාත්මික වර්ධනයට උපකාරී වේ. ශ්‍රද්ධාව ඇතිවිට ත්‍යාගශීලිබව ඇතිවේ. අන්‍යන්ට ගරුකිරීම, වැරදි නිවැරදි කරගැනීමට ඇති කැමත්ත - කීකරුකම හා කල්‍යාණ මිත්‍ර සේවනය, ත්‍යාගශීලිවීමට උපකාරීවේ. **බලන්න**: දාන, ත්‍යාගානුස්සති භාවනාව, ආමච්ඡ, අලෝභය. **සටහන්: *** ත්‍යාගශීලිබව, ආමච්ඡ-මසුරු නැතිබව, අලෝභය, ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. සුගතියේ යළි උපතට හේතුවේ. ** ත්‍යාගශීලි වීම ඉන්ද්‍රිය සංවරයට උපකාරිවේ. **බලන්න**: ඉන්ද්‍රිය සංවරය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි:(6): 10 නිපාත:10.2.3.6.තයොධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN-10: 76-6. Incapable, p. 54.

▲ **ත්‍යාගශීලිනොවීම-** uncharitable: ත්‍යාගශීලිනොවීම යනු දයාව, අනුකම්පාව නොමැතිබවය. අකුසලයකි. නොසන්සුන්සිත (උද්ද්ච්ඡය), අසංවරබව හා දුෂ්චරිතබව (දුසිල්වත්බව) නිසා සිතේ ත්‍යාගශීලිබව ඇතිනොවේ. **බලන්න**: අවදඤ්ඤුතාවය **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි:(6): 10 නිපාත:10.2.3.6.තයොධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN-10: 76-6. Incapable, p. 524. තැගිදීම උපමාව: උපග්‍රන්ථය:5.

තජ

▲ **තේජෝ ධාතුව-** the fire element: සතර මහා භූතයන් ගෙන් එකකි. **බලන්න**: චතුධාතු, ධාතු.

▲**තේජෝ ධාතු සමාපත්තිය-**Thejo dhatu samapatti: තේජෝකසිණය වඩා ලබාගන්නා සමාපාත්තිය, තේජෝ ධාතු සමාපත්තියය. බුදුන් වහන්සේ හා මහා මුගලන්, මහා කාශ්‍යප, මහාකප්පින, අනුරුද්ධ ආදීවූ ශ්‍රාවක සංඝයා, බ්‍රහ්මලෝකයකට පැමිණීම, එහි තේජෝධාතු සමාපත්තියෙන් වැඩසිටීම මෙහි දක්වා ඇත. **සටහන**: තේජෝධාතු සමාපත්තියට සම වැදීමෙහි දක්ෂ -තේජෝධාතු කුසලය- ඇති භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර සාගත තෙරුන්ය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1 **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග: බ්‍රහ්මසංයුත්ත:6.1.5 අපරාදිට්ඨි සූත්‍රය, පි.286.

තට

▲ **තුට්ට උපාසක-**Tutta Upaska: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3

තත

▲ **තිත්ත ඇට උපමාව-** Simile of the bitter seeds: මේ උපමාව යොදාගෙන ඇත්තේ මිථ්‍යාදිට්ඨිය ඇති වැරදි මගේ ගමන් කරනවිට ලැබෙන ප්‍රතිඵල අයහපත් බව පෙන්වීමටය. කරවිල ඇටය නිසා ඇතිවෙන ගෙඩි තිත්ත රසය ගනී. **බලන්න**:මිථ්‍යාත්වය. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: සමණසඤ්ඤා වගග: 10.3.1.4. බීජ සූත්‍රය,පි.410, EAN:10: 104. 4-A Seed, p.541.

▲**තිත්මුවා උපමාව-**Simile of the dotted deer: මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ, තිත්මුවා, වැද්දාට හසුනොවී, ගොදුරු පිණිස සුදුසු තැනකට යයි, වැද්දා හැසිරෙන තැන්වලින්, දුර හුදකලා තැනකට යයි. එනිසා ඌ මළපුඩු වලට හසුනොවේ. එලෙස එකලාව හැසිරෙන විට බාධා වලට හසුනොවී (මාරයා නමැති වැද්දාට හසුනොවී) මාර්ගය වඩා ගත හැකිය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර:** බු.නි: සුත්ත නිපාත: උරගවග්ග: 1-2 ඛග්ගවිසාණ සූත්‍රය, පි. 31,

තථ

▲ **තථාගතයන් වහන්සේ**: පාලි: **තථාගතො** -Tathāgata -the Perfect One: තමන් හඳුන්වා දීම පිණිස හෝ පෙර වැඩවිසූ බුදුවරු පිළිබඳව, බුදුන් වහන්සේ 'තථාගත' යන පදය යොදාගෙන ඇත. එහි අර්ථය නම්:

" එලෙස ගිය උතුමා" (තථා-ගත-one who has thus gone)

"එලෙස පැමිණි උතුමා" (තථා-ආගත- one who has thus come). බලන්න:බුදුන් වහන්සේ. **ශබ්දකෝෂ: B.D**: p.326: 'tathāgata: the Perfect One…the one who has "thus gone", or "thus come", is an epithet of the Buddha used by him when speaking of himself' **G.B:** p. 766: 'tathāgata: … refers to one who has attained Supreme Enlightenment. It is one of the ten titles of the Buddha…'

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1.** "බුදුරදුන් තමන් වහන්සේ ගැන බෙහෙවින් ව්‍යවහාර කර තිබෙනු පෙනෙන්නේ තථාගත යන වචනය ය. බුදුරදුන් විසින් ද තථාගත යන වචනයේ අර්ථ විවරණයක් දීඝනිකායේ පාසාදික සූත්‍රයෙහි කර ඇත්තේය. අටුවාවල එහි අර්ථවිවරණය කර ඇත්තේ මෙසේ ය. අට කරුණකින් භාග්‍යවතුන් වහන්සේ තථාගතවනසේක: 1) තථා ආගතොති තථාගතො-පෙර බුදුවරු ආ පරිදි ආ බැවින් (ලෝක සත්ත්‍වයන් හට පිහිටවීමට). 2) තථා ගතොති තථාගතො- පෙර බුදුවරු ගිය පරිදි ගිය බැවින් (නොවරදින ගමනක් -නිවනට ගිය නිසා) 3) තථලක්ඛණං ආගතොති තථාගතො- තථ යනු සත්‍යට නමකි. උන්වහන්සේ සත්‍යයේ ලක්ෂණ යථා පරිදි දැනගත්තේය 4) තථධම්මෙ යථාවතො අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො- චතු සත්‍ය ආදී සත්‍ය අවබෝධ කල නිසා 5) තථ දස්සිතාය තථාගතො- සකල සත්ත්‍වයන් විසින් දකින ලද, අසන ලද, සොයාගත් ආදි සියල්ල ඇති සැටියෙන් දක්නා නිසා 6) තථවාදිතාය තථාගතො- නොවරදිනන දෙයක්ම ප්‍රකාශ කරන නිසා 7) තථා කාරිතාය තථාගතො- යමක් කියන්නේද, ඒ දේ ඒ ආකාරයෙන්ම කරන්නේය. 8) අභිභවනට්ඨෙන තථාගතො- නොවරදින බෙහෙත-ඖෂධය ඇතිනිසා.". "**සුවිසිමහාගුණය**": පි. 210: රේරුකානේ චන්දවිමල මහානාහිමි, 2005.

▼**තථාගතයන් ලෙසින් හැඳින්වීම**: එලෙසින් හඳුන්වාදීම පිළිබඳව උන්වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: 1) " මහණෙනි, දෙවියන් සහිත... ප්‍රජාව විසින් යම් රූප...ශබ්ද...ගන්ධ...රස... ස්පර්ශ ... ආයතනයක්, ධර්මයට ඇලීමක් ලබන ලදද , සොයන ලදද, සිතින් ලුහුබැඳ ගන්නාලදද, ඒ හැම තථාගතයන් විසින් අවබෝධ කරණ ලදී. ඒ නිසා 'තථාගත' යයි කියනු ලැබේ. **" යං භික්ඛවෙ සදෙවකස්ස ලොකස්ස...සදෙවමනුස්සාය දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං පත්තං පරියෙසිතං අනුවිචරිතං මනසා, සබ්බං තං තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධං. තස්මා තථාගතො'ති වුච්චති"**. 2) "...යම් රැයක තථාගතයන් චතුසත්‍ය අවබෝධ කරයිද, යම් රැයක තථාගතයන් පිරිනිවන් පානා සේක්ද, ඒ අතර තුර කාලයේදී තථාගතයන් විසින් යමක් කථා කර ...පවසා... විස්තර කර තිබේද, ඒ හැම ඒ පරිද්දෙන්ම වේ, වෙනස් නවේ. එනිසා, 'තථාගත' යයි කියනු ලැබේ" (whatever the Tathāgata speaks, utters, or expounds in the interval between the night when he awakens to the unsurpassed perfect enlightenment and the night when he attains final nibbāna, all that is just so and not otherwise; therefore he is called the Tathāgata). 3)"තථාගතයන්, කියන දේ කරයි, කරන දේ කියයි. තථාගතයන් තමන් කියන දේ කරන,

කරන දේ කියන හෙයින් 'තථාගත' යයි කියනු ලැබේ". "**යථාවාදී භික්ඛවෙ තථාගතො තථාකාරී, යථාකාරි තථාවාදී, ඉති යථාවාදී තථාකාරී යථාකාරි තථාවාදී. තස්මා තථාගතො'ති වුච්චති"**. 4) "දෙවියන්... සහිත ප්‍රජායෙහි තථාගතයන් හැම මැඩ (අභිභවා) සිටිති, අන්‍යයන්, තථාගතයන් මැඩ නොසිටි, ඒකාන්තයෙන්ම, සෑම දෙයක්ම තථාගතයන් දකින්නේය (අවබෝධ කලහ), විශාරදය, ඒ නිසා, 'තථාගත' යයි කියනු ලැබේ"."**සදෙවකෙ... සදෙවමනුස්සාය තථාගතො අභිභූ අනභිභූතො, අඤ්ඤදත්ථු දසො වසවත්තී. තස්මා තථාගතො'ති වුච්චති"** (... in this world with its devas... and humans, the Tathāgata is the vanquisher, the unvanquished, the universal seer, the wielder of mastery; therefore he is called the Tathāgata). **බලන්න**:EAN: Notes: 656- 659, p. 615, උපග්‍රන්ථය:6. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි:(2):4 නිපාත:උරුවෙලවග්ග: 4.1.3.3 ලෝක සූත්‍රය,පි.69, EAN:4: Uruwela:23.3 The World p.156, බු.නි:ඉතිවුත්තක:4.1.13 ලෝක අවබෝධ සූත්‍රය, පි. 510.

▼**තථාගතයන් අග්‍රය-** Tathāgata is the greatest: තථාගතයන් සියලු ලෝක සත්ත්වයන්ට අග්‍රය.(Tathāgata is the chief among all beings). **බලන්න:** අග්‍ර දේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත:10.1.2.5 අප්‍රමාද සූත්‍රය,පි.68, EAN: 10: 15-5 Heedfulness, p.497. සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත: 1.13.1 තථාගත සූත්‍රය, පි. 126, ESN: 45: Maggasamyutta: 139.1 The Tathāgata, p. 1681.

▼**තථාගතයන් පහළවීම** - Arising of Tathāgata: ජාති ජරා හා මරණ යන ධර්මතා 3 ලෝකයේ නො පවතින්නේ නම් තථාගතයන්ගේ පහළවීම සිදු නොවේ, ධර්මවිනයේ බැබලීමක් නොමැත. එම ධර්මතා ලෝකයේ පවතින නිසා තථාගතයන් ලෝකයේ පහළවේ, ධර්මවිනය ප්‍රකශයට පත්කරයි, බබලවයි. **සටහන**:උපාලි සූත්‍රයේ- තථාගතයන් ලොව පහළවීම, ධර්මය දේශනා කිරීම ආදී වූ විස්තර දක්වා ඇත. **බලන්න:** අංගු.නි:(6): 10 නිපාත: උපාලි වගග: 10.2.5.9. උපාලි සූත්‍රය, පි.390. EAN: 10: 99.9 Upaali, p. 538. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6):10 නිපාතය: 10.2.3.6 තයෝධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN:10: Tens,76-6.Incapable, p. 524.

▼ **තථාගතයන්ගේ පහළවීම ලෝකයාගේ සුව සෙත පිණිසය**

"...**තථාගතයන්ගේ උපත**, බොහෝ දෙනාගේ හිත සුව පිණිසය. ලොවට අනුකම්පාව පිණිසය,දෙවි මිනිසුන් ගේ යහපත පිණිසය … **තථාගතයන්ගේ** ඉපදීම ලොව දුර්ලභ දෙයකි... තථාගතයෝ අසිරිමත් මිනිස්බවක් ඇතිව උපත ලබති ... තථාගතයන්ගේ කාලක්‍රියාව බොහෝ දෙනාට ශෝචනීය සිදුවීමකි". "....**තථාගතයන්වහන්සේ**, ලොව ඉපදීම- අද්විතය (unique), අසාහය (without a peer), අප්‍රතිමය (without counterpart), අප්‍රතිසමය (incomparable), අප්‍රතිභාගය (matchless), අප්‍රතිපුද්ගලය (unrivaled), අසමය (unequaled) අසම සමය (without equal), දෙපා ඇතියනට අග්‍රය (the foremost of bipeds)".

"... **තථාගතයන් ගේ පහළවීම නිසා**: 1 මහත්වූ මහා ප්‍රඥාචක්ෂු ඇතිවේ (manifestation of great vision) 2 මහා ප්‍රඥාආලෝකය පහළවේ (the manifestation of great light) 3 මහා ප්‍රඥා දිස්නයක් (ප්‍රඥාවභාසය) (manifestation of great radiance) ඇතිවේ 4 අනුත්තරිය ධර්මයන් 6 කගේ ඇතිවීම වේ (manifestation of the six things unsurpassed) 5 සිව් පිළිසිඹියාවන්ගේ සාක්ෂාත් වීම සිදුවේ (realization of the four

analytical knowledges) 6 අටළොස් වැදෑරුම් අනෙක ධාතුන්ගැන විනිවිදයන අවබෝධය ඇතිවේ (the penetration of numerous elements) 7 අටළොස් වැදෑරුම් නානා ධාතුන්ගැන විනිවිද යන අවබෝධය ඇතිවේ (the penetration of the diversity of elements) 8 විද්‍යාවිමුක්ති ඵලයන්ගේ සාක්ෂාත් කිරීම වෙයි (the realization of the fruit of true knowledge and liberation) 9 සොතාපත්ති සිට අරහත් දක්වා මාර්ග ඵලයන්ගේ සාක්ෂාත් කිරීම වෙයි.**බලන්න**: සය අනුත්තර ධර්ම, ධාතු, සිව් පිළිසිඹියා. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1) 1නිපාත: ඒකපුගගල වග්ග, පි. 79-82, හා 2 නිපාත:2.2.6.1- 2.2.6.4 සූත්‍ර, පි. 184, EAN:1: One person, p.43 & EAN: 2: VI People: p.66, අංගු.නි: (6) : 10 නිපාත: උපාලි වගග: 10.2.5.9. උපාලි සූත්‍රය,පි.390, EAN: 10: V,99.9 Upaali, p. 538.

▼**තථාගතයන්,** දුකින් මැඩුන ලෝකය දෙස අවිහිංසාවෙන් බලති "එකසනවූ ගල් පව්වක් මුදුනේ සිටින කෙනෙක්හට හාත්පස සිටින ජනයා පහසුවෙන් දැකිය හැකිය. එලෙස, සුන්දර ප්‍රඥාව ඇති, සමතැස් ඇති, පහවූ ශෝක ඇති බුදු රජාණන්වහන්සේ ඒ සෙල්පව්ව නම් උපමාවූ දහම් පහයට නැගී, ජාති ජරාවෙන් මඩනා ලද ශෝකයෙහි ගැලුනු ජන සමූහයා බලන සේක". **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය: උපමා. **මූලාශ්‍රය:**බු.නි: ඉතිවුත්තක: 2.2.1 විතක්ක සූත්‍රය, පි.388.

▼**තථාගතයන් හඳුන්වන නම්**- Designations for Tathāgata: **ශ්‍රමණ** (Ascetic), **බ්‍රාහ්මණ (**Brahmin), **වෙදගු** (Healer), **භිසක්ක** (Master of knowledge), **නිර්මල** (One unstained), **විමල** (Stainless one), **ඤාණි** (Knower), **විමුත්ත** (Liberated one). **සටහන්: *** තථාගතයන්, තුන්ලෝකයෙහි දතයුතු සියල්ල දන්නා නිසා, උන්වහන්සේ **'සමන්තචක්ඛු'** ලෙසින් හඳුන්වයි. **බලන්න**: බු.නි: පටිසම්භිදාමග්ග 1: මහාවග්ග, ඥානකතා: 72-73 සර්වඥතා අනාවරණ ඥානයෝ, පි. 264. ** තථාගතයන්, චතුසත්‍ය අවබෝධ කළනිසා 'බුද්ධ'ය, උපද්‍රවයන් ඉවසන නිසා කෙළෙස් නසන නිසා '**නිරුත්තර සිංහ'** ය, විත්විසාරද නිසා '**චතුවෛසාරද්‍ය**'ය. **බලන්න**: බු.නි: ඉතිවුත්තක: 4.1.13 ලෝකඅවබෝධ සූත්‍රය, පි. 510. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි:(5):8 නිපාත:8.2.9.5 තථාගතඅධිවචන සූත්‍රය, පි.368, EAN:8: 85.5 Designations, p. 454.

▼ **තථාගතයන් බ්‍රහ්මචක්‍රය පැවැත්වීම**-The Tathāgata teaches the Wheel of Brahmā: තථාගතයන් අට පිරිසට බ්‍රහ්මචක්‍රය පවත්වයි **(**to the eight assembly). තථාගතයන්, සිංහයා මෙන් අග්‍ර ස්ථානය ඇතිව, බල දහයක් ඇතිව, අටපිරිසට, විශිෂ්ට ධර්ම චක්‍රය -බ්‍රහ්මචක්‍රය පවත්වයි: **"දස ඉමානි භික්ඛවෙ තථාගතස්ස තථාගතබලානි යෙහි බලෙහි සමන්නාගතො තථාගතො ආසභං ඨානං පටිජානාති,පරිසාසු සීහනාදං නදති, බ්‍රහ්මචක්කං පවත්තෙති". සටහන්: * සිංහ:** තථාගතයන් හඳුන්වන අපර නමකි ** **පිරිස:** ධර්මය අසන පිරිස **බලන්න**: අටපිරිස. ** **බ්‍රහ්මචක්‍රය:** ඉතා උතුම්වූ, ශ්‍රෙෂ්ඨවූ අනර්ඝවූ චක්‍රය, ධර්ම චක්‍රය හඳුන්වන නමකි. **බලන්න**: EMN: note: 181, p. 1081. හා ධම්ම චක්‍රය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත :10.1.3.1 සිංහනාද සූත්‍රය,පි. 90, EAN: 10: 21.1 The Lion, p. 499, දිඝ.නි: (3): 10 සංගිති සූත්‍රය, පි, 368, EDN: 33: Sangīti Sutta: The Chanting Together, p. 362.

▼**තථාගතයන් අසිරිමත්ය විස්මිත දහමින් යුක්තය**: බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: "...ආනන්ද, තථාගතයෝ, අසිරිමත්ය, අසිරිමත් දහම්

ඇත, විස්මිතය, විස්මිත ගුණ ඇත". (The Tathāgatas, Ānanda, are wonderful and possess wonderful qualities; the Tathāgatas are amazing and possess amazing qualities). **සටහන්** * බුදුන් වහන්සේ එසේ වදාළේ, තථාගතයන් සතු ඉද්ධිබල පිලිබඳ ආනන්ද තෙරුන් කළ විමසීමකට පිළිතුරු ලෙසිනි ** ඉද්ධිබල වඩාගත් නිසා තථාගතයන්ට බඹලොව තෙක් කයෙන් විවිධ ඉර්දී ප්‍රතිහාර්ය පෑමට ඇති හැකියාව මේ සූත්‍රයේ විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-2): මහා වග්ග: ඉද්දිපාද සංයුත්ත: 7.3.2 අයගෝලසූත්‍රය, පි. 70, ESN: 51: Iddipadasamyutta: 22.2 The Iron Ball, p. 2087.

▼ **මේ සූත්‍රයේ තථාගතයන්** සතු අද්භූත හා ආශ්චර්යමත් ධර්මතා විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත.**මූලාශ්‍ර:** ම.නි: (3): 3.3.3 ආචාරියා අද්භූත සූත්‍රය, පි. 302, EMN: 123: Wonderful and Marvelous, p. 897.

▼ **තථාගතයන්ගේ සතර ආශ්චර්ය අද්භූත ධර්මතා:** තථාගතයන් පහළවීම නිසා සතර ආශ්චර්ය අද්භූත ධර්මතා පහළවේ: 1) බෝසතුන් තුසිත දෙව් ලොව සිට මව්කුසයට පැමිණෙන අවස්ථාවේ, ලෝකය ආලෝක කරමින්, දේව අලෝකයට වඩා අග්‍රවූ මහා ආලෝකයක් පැතිරේ 2) බෝසතුන් මව්කුසින් එලියට පැමිණෙන අවස්ථාවේ, ලෝකය ආලෝක කරමින්, දේව අලෝකයට වඩා අග්‍රවූ මහා ආලෝකයක් පැතිරේ 3) තථාගතයන් සම්මා සම්බුද්ධත්වයට පත්වන අවස්ථාවේ, ලෝකය ආලෝක කරමින්, දේව අලෝකයට වඩා අග්‍රවූ මහා ආලෝකයක් පැතිරේ 4) තථාගතයන් ධම්ම චක්‍රය පවත්වන අවස්ථාවේ, ලෝකය ආලෝක කරමින්, දේව අලෝකයට වඩා අග්‍රවූ මහා ආලෝකයක් පැතිරේ. **සටහන:** ම.නි: ආචාරියා අද්භූත සූත්‍රයේ බෝසතුන්ගේ පහළවීම සම්බන්ධ ආශ්චර්ය ධර්ම විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** ආචාර්යවරයා සතු අද්භූත හා ආශ්චර්යමත් ධර්මතා **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.3.3.7 තථාගත අවජරිය සූත්‍රය, පි. 272, EAN:4: 127.7 Astounding-1, p. 195.

▼ **යම් කලෙක** අරහත් සම්‍යක්සම්බුද්ධ තථාගත කෙනෙක් ලොව උපදින්නෝය, ඒ කල දෙව් මුළුව පිරේ, අසුර මුළුව පිරිහේ. **බලන්න:** අසුර.

▼**තථාගත සම්මා සම්බුද්ධයන්** වහන්සේ උත්තම දස පුද්ගලයන් අතරින් පළමු තැන ගනී. **බලන්න**: උත්තම දස පුද්ගලයෝ.

▼**තථාගතයන්** ලෝකයාට ධර්මය දේශනා කරන්නේ ඔවුන් කෙරේ ඇති හිතානුකම්පාව නිසාය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: මාරසංයුත්ත: 4.2.4 පතිරූප සූත්‍රය, පි. 230, ESN:4: Marasamyutta:14.4 Suitable, p.280.

▼ **තථාගත ඥාන නුවණ:** අචින්ත ධර්මතාවක්වූ ඥාන පිළිබඳව බුදුවරු තත්වාකාරයෙන්ම අවබෝධ කර ඇත. එය තථාගතයන්ගේ එක් දසබලයකි. **බලන්න:** තථාගත දසබලඥාන, අචින්ත ධර්මතා.

▼ **තථාගත දසබලඥාන:** තථාගතයන් සතු විශේෂ නුවණ, බල දසය, දසබල ඥාන (දසබලානි) ලෙසින් දක්වා ඇත. **බලන්න**: "සුවිසි මහාගුණය". **1) පළමු දසබල ඥානය: වියහැකි දේ වියහැකිබව, වියනොහැකි දේ වියනොහැකි බව යථා පරිදි දන්නා නුවණ** (the possible as possible and the impossible as impossible) .**"...ඉධ භික්ඛවෙ තථාගතො ඨානඤ්ච ඨානතො අඨානඤ්ච අඨානතො යථාභූතං පජානති...". සටහන්:** * එම නුවණ 'ස්ථාන අස්ථාන දන්නා

නුවණ', '' **කාරණය කාරණය වශයෙන්ද අකාරණය අකාරණය වශයෙන්ද තතු ලෙසින් දන්නා නුවණ**'' ලෙසින්ද හඳුන්වයි. ** **ඨාන** යන වචනයෙන් දක්වන්නේ ඒ ඒ කරුණු සිදුවීම හා ඒ ඒ දෙය ඇතිවීමේ හේතුවය. **අට්ඨාන:** හේතු නොවනදෙයය. ** පළමු දස බල නුවණ මගින්, යම් යම් දේ සිදුවීමට හේතුව නිවැරදිව දැනගන්නේය, එසේම, අහේතුවද නිවැරදිව දනගන්නේය. හේතු හා අහේතු පිලිබඳ නිවැරදිව දන්නා නුවණ- යථා භූත ඥානය, තථාගතයන්ගේ බලයකි. **2) දෙවෙනි දසබල ඥානය: තුන්කාලයේම සමාදන්වූ කර්ම විපාක පිලිබඳ (හේතු හා ඵල) යථා ලෙසින් දන්නා නුවණ** (the result of the undertaking of kamma past, future, and present in terms of possibilities and causes). **''තථාගතො අතීතානාගත පච්චුප්පන්නානං කම්ම සමාදානානං ඨානසො හෙතුසො විපාකං යථාභූතං පජානාති...''. සටහන:** * කර්ම විපාක නුවණ ඉතා ගැඹුරුය, බුදුවරුන්ට මිස ශ්‍රාවකයනට අවිශය කරුණකි. ශ්‍රාවකයනට දත හැක්කේ කර්මවිපාකවල සුළු කොටසක පමණි. ** මේ නුවණ මගින් පෙන්වන්නේ බුදුන් වහන්සේට කර්මය විභාගකර දැක්වීමට ඇති අවබෝධය ය. **බලන්න**: EMN: note: 183, p. 1081. **3) තෙවෙනි දසබල ඥානය: සර්වත්‍රගාමිනීප්‍රතිපාදා ඥානය-** the ways leading everywhere. **''... තථාගතො සබ්බත්‍රගාමිනිං පටිපදං යථාභූතං පජානාති''. සටහන්**:* අපාය, තිරිසන් ලෝකය, ප්‍රේත ලෝක, අසුර ආදී දුගතියට, මිනිස්ලෝකයට, දේව ලෝක, බ්‍රහ්ම ලෝකහා හා නිවන කරා යන සියලු මාර්ග පිලිබඳ තථාගතයන්යට ඇති යථා අවබෝධය මේ නුවණින් පෙන්වා දේ. **බලන්න**: EAN: note: 1984, p. 677. ** තථාගතයන් ...අරහත් ආදී මග ඵලයන්ට පැමිණීම දන්නා සේක **4) සිව්වෙනි දසබල ඥානය: ලෝකයේ අනේකධාතු නානාධාතු දන්නා නුවණ-** the world with its numerous and diverse elements ''**තථාගතො අනෙකධාතු නානාධාතු ලොකං යථාභූතං පජානාති'' සටහන්**: * පංචඋපාදානස්කන්ධයේ, ආයතනයන්හි, විවිධ ධාතු නියම ලෙසින්ම දන්නා නුවණ මින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: EAN: note 1985, p. 677. ** සම්පූර්ණයෙන්ම නැතිවන නිසා, බිඳී...යන නිසා ස්කන්ධ, ආයතන ලෝක නම්වේ. ධාතුවල තම තමන්ගේම ස්වභාවය ඇති නිසා ...පෙනෙන නිසා රූප ධතුවවේ...එලෙස, රූප,වේදනා, සංඥා, සංඛාර, විඥාණ ආදීවූ ධාතු පිළිබඳව තථාගතයන්ට යථා අවබෝධය ඇත. **5) පස්වෙනි දසබල ඥානය: සත්ත්වයන් ගේ විවිධවූ චරිත ස්වභාවය දන්නා නුවණ-** the diversity in the dispositions of beings **''..තථාගතො සත්තානං නානාධිමුත්තිකතං යථාභූතං පජානාති'' සටහන්**: * ලෝක සත්ත්වයන්ගේ චරිත සවභාවය: උසස් හෝ පහත් බව, සමාන ගුණ ඇති සත්වයෝ එකට එකතුවීම පිලිබඳ තථාගතයන්ගේ අවබෝධය.**බලන්න**: EAN: note 1986, p. 677. ** අධිමුක්ති යනු අදහස ය. එය සත්ත්වයන් තුළ ඇති, තේරුම් ගැනීමට දුෂ්කරවූ අනුශය ධාතුවකි. බොහෝවිට පුද්ගලයෝ අනුශය වශයෙන් යටපත්වී ඇති තම අදහස් නොදනිති. තථාගතයන්, තමන්වෙත පැමිණෙන සෑම දෙනාගේම අදහස් නිවැරදි ලෙස දනී. සත්ත්වයන්ගේ අදහස් විවිධ, සමහරු අනුනට දුක දීමට කැමතිය; සමහරු සොරකම් කිරීමට...අනුන් රැවටීමට කැමතිය... එලෙස ලාමක අදහස් ඇති අය හීනාධිමුක්තික යයි හඳුන්වයි. තවත් අයට උසස් අදහස් ඇත... වැඩිහිටියනට ගරු කිරීම, දහමට කැමතිවීම...ඔවුන් ප්‍රනිතාධිමුක්තික ලෙසින් හඳුන්වයි. **6) සයවෙනි දසබල ඥානය: උසස්**

හෝ පහත් අදහස් ඇති ලෝක සත්ත්වයන්ගේ, පුද්ගලයන්ගේ ඉන්ද්‍රිය දියුණුඇත්ද දියුණුවී නැත්ද යයි දන්නා නුවණ- superior or inferior condition of the faculties of other beings and persons (ඉන්ද්‍රිය පරියෝපරියත්ත ඥානය- ධර්මය අවබෝධකරගැනීමට ඉන්ද්‍රියන් කෙතෙක් වැඩි තිබේද යයි අවබෝධ කරගැනීම). "...**භිකඛවෙ තථාගතො පරසත්තානං පරපුග්ගලානං ඉනද්‍රියපරොපරියත්තං යථාභූතං පජානාති". සටහන්:** * ලෝක සත්ත්වයන්ගේ විවිධවූ අදහස්-නැඹුරුකම්, ඔවුන් තුල ඇති අනුසය ධර්ම, සිතේ නියම ස්වභාවය, චරිත ස්වභාවය, ප්‍රතිභානය, ඉන්ද්‍රියන්, ගතිගුණ, යමක් ග්‍රහණය කරගැනීමේ තත්වය, සම්භාව්‍ය-යමක් දියුණු කරගැනීමට ඇති ශක්තිය ආදීය පිලිබඳ තථාගතයන්ට මනා අවබෝධය ඇත. අටුවාවට අනුව පුද්ගලයෙක් ගේ පංච ඉන්ද්‍රිය (ශ්‍රද්ධා, විරිය ආදී...) දියුණුව තිබේද, පසුබැස තිබේද යන්න අවබෝධ කිරීමය. **බලන්න**: EAN: note: 1987, p. 677) ** තථාගතයන් ප්‍රධාන සත්ත්වයන්ගේ, හීන සත්ත්වයන්ගේ ඉන්ද්‍රිය මේරීම - ඉන්ද්‍රිය පරාවරතාව දනී. **7) සත්වෙනි දසබල ඥානය: ජාන, විමොක්ඛ, සමාධි සමාපත්තීන් කෙළෙසීම, පිරිසිදුවීම, සමාධි ජාන සමාපත්ති වලින් නැගීසිටීම පිලිබඳ අවබෝධය -** knowledge of the defilement, the cleansing, and the emergence in regard to the jhānas, emancipations, concentrations, and meditative attainments **"...තථාගතො ඣානවිමොක්ඛ විමොක්ඛසමාසමාධිසමාපත්තිනං සංකිලෙසං වොදානං වුට්ඨානං යථාභූතං පජානාති". සටහන්:** * ජානසමාපත්ති කෙළෙසීම, පිරිසුදුකරගැනීම, ජානවලින් නික්මීම, විමුක්තිය, සමාධිය, ජානසමාපත්ති ලැබීම පිලිබඳ තථාගතයන්ගේ අවබෝධය ** සිව්ජාන, අෂ්ඨවිමොක්ඛ, ජානසමාපත්ති, සංක්ලේශ- ව්‍යවදාන-ව්‍යුත්ථාන, ආදිය දන්නා තථාගත නුවණ. **8) අටවෙනි දසබල ඥානය: අනෙකවූ, විවිධවූ පෙර ජාති දන්නා නුවණ- පූර්වනිවාසානු සමෘතිය- පෙරවිසූ කඳ පිළිවෙත දන්නා නුවණ-** the Tathāgata recollects his manifold past abode. **"...තථාගතො අනෙකවිහිතං පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරති ..." සටහන්**: * අනෙකවිධි අතීත ජාති දන්නා නුවණ ** සීමාවක් නොමැතිව පෙර ජාති දැකිය හැකි නුවණ තථාගතයන්ට ඇත. **9) නවවෙනි දසබල ඥානය: සත්ත්වයන් මරණින් මතුඋපත ලබන ස්ථාන ගැන දන්නා නුවණ- දිවැස-**divine eye. **" ...තථාගතො දිබ්බෙන චක්ඛුනා විසුෙද්ධන අතික්කන්තමානුසකෙන සත්තෙන පස්සති චවමානෙ උප්පජ්ජමානෙ හීනෙ පනීතෙ සුවණ්ණෙ දුබ්බණ්ණෙ සුගතෙ දුග්ගතෙ..."** . **සටහන්:*** චුතුප්පාතඤාණය - කර්මානුරූපව සත්ත්වයෝ උපත ලබාගන්නා අන්දම අවබෝධකරගැනීම ** ඒ ඒ භවයන්ගෙන් චූතවන සත්ත්වයෝ ඔවුන් කළ පින්පව් අනුව සුගතියක හෝ දුගතියක උපදිනා අන්දම තථාගතයන් මැනවින් අවබෝධ කර ඇත. **10) දසවෙනි දසබල ඥානය: ආශ්‍රවක්ෂය ඥානය-** සියලු ආසවයන් ක්ෂය කළබව දන්නා නුවණ- knowledge of the destruction of Taints. **"... තථාගතො ආසවානං ඛයා අනාසවං චෙතොවිමුත්තිං පඤ්ඤාවිමුත්තිං දිට්ඨෙවධමෙම සයං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකත්වා උපසම්පජ්ජ විහරති...". සටහන්:** * තථාගතයන් වහන්සේ, සියලු ආසවයන් ක්ෂය වීමෙන් අනාශ්‍රව, චිත්ත විමුක්තිය, ප්‍රඥා විමුක්තිය ලබා, ඒ බව විශිෂ්ඨ ඥානයෙන් දැන, සාක්ෂාත් කොටගෙන වාසය කරයි. එය තථාගතයන් යන් සතු බලයකි. ** අංගු.නි: (3): 5 නිපාතයේ: බලවග්ග: තථාගත බල සූත්‍රයේ: තථාගතයන්: ශ්‍රද්ධාබලය, හිරිබලය, ඔත්තප්ප

බලය. විරියබලය හා ප්‍රඥා බලය ඇතිව බ්‍රහ්මචක්‍රය පවත්වන බව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.1.3.1 සිංහනාද සූත්‍රය, පි. 90, EAN:10: 21.1. The Lion, p. 499, ම.නි: (1): 1.2.2. මහාසීහනාද සූත්‍රය, පි. 184, EMN: 12: The Greater Discourse on the Lion's Roar, p.160.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර:1. දසබල ඥාන පිලිබඳ ගාථාව:**

ඨානාඨානෙ විපාකෙ ච-මගගෙ සබ්බතථ ගාමිනා,
නානාධතුම්හි ලොකසමිං - අධිමුත්තතම්හි පාණිනං,
පරොපරියනතෙ ඤානං - ඉන්ද්‍රියානඤ්ච ජනතුනං
ඣානාදීසු ඤානං පුබ්බෙ - නිවාසෙ දීබ්බචකබු ච,
ආසවකබයඤානකනති - දසඤානබලං මතං:
"**සුවිසිමහාගුණය**": පි.162, රේරුකානේ චන්දවිමල මහානාහිමි, 2005.
▼ **ඒ ඒ සත්වයාගේ ඉන්ද්‍රිය** දියුණුව හෝ පරිහානිය පිලිබඳ විශේෂ ඥානයක් බුදුවරුන් සතුය, එය **තථාගත** දස බල නුවණකි**. බලන්න**: ආධ්‍යාත්මික පංච ඉන්ද්‍රිය.

▼ **තථාගතයන්ට** පමණක් ඇති සර්වඥතා ඥානය: අනාවරණ ඥානය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ **බලන්න:**අනාවරණ ඥානය.
▼ **ආසයඅනුසය ඤාණය**, තථාගතයන් සතු නුවණකි. **බලන්න**: ආසයඅනුසය ඤාණය.
▼ **දහසක් ලෝකධාතු පිලිබඳව තථාගත අවබෝධය:** බුදුන් වහන්සේ, දහසක් ලෝක ධාතු පිලිබඳ විස්තර ප්‍රථම කොසල සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත. අංගු.නි (1) 3 නිපාතයේදී: ලෝකධාතු තුල සිටින සත්ත්වයන් හට ඇසෙන පරිදි තථාගතයන්හට හඬ පැතිරීවිය හැකිබව පෙන්වා ඇත.**බලන්න**: දහසක් ලෝක ධාතුව. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.3.9.ප්‍රථම කොසල සූත්‍රය,පි. 134 , EAN: 10: The Great Chapter, 29.9 Kosala-1, p. 505, අංගු.නි: (1): 3 නිපාත: ආනන්දවග්ග**: 3.2.3.10 සූත්‍රය**, පි. 440, EAN:3: Ānanda: 80.10 Abhibhū, p. 120.
▼ **තථාගතයන් සියලු මුලධර්ම පිලිබඳ විශාරදය:** තථාගතයන් ට සියලු ධර්මතා ගැන නිසැක අවබෝධය ඇත. ඒ නිසා විවිධ පුද්ගලයන්හට (නොයෙක් දිට්ඨි ඇති, මත ඇති) විවිධ ලෙසින් ධර්මය ඉගැන්වීමට තථාගතයන් සමත්ය. එලෙස නොයක් ක්‍රම මගින් තථාගතයන් ධර්මය දේශනා කරනවිට, ඒ අනුව කෙනෙක් පුහුණු වන්නේනම්, දහම ප්‍රගුණ කරන්නේනම්, ඔහු, ඇති දේ(exists)ඇති බව හා නැති දේ නැතිබව දැනගනි; පහත් දේ (හීන -inferior) පහත්බව, උසස් දේ (ප්‍රණීත-sublime) උසස්බව දැන ගනී, ඉක්මවා යාහැකි දේ (surpassable) ඉක්මවා යා හැකිබව, ඉක්මවා ගිය නොහැකිදේ ඉක්මවා ගිය නොහැකි බව දනී. එලෙසින්, කෙනෙකුට නියම ලෙසින්, දැනගතයුතු, දැකියයුතු, අවබෝධ කලයුතු දේ , දැනගැනීමට, දැකගැනීමට, අවබෝධකරගැනීමට හැකිවේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.3.2 අධිවුත්තිපද සූත්‍රය,පි. 96, EAN: 10: III The Great Chapter: 22.2 Doctrinal Principles, p. 500.
▼ **උසස් හා පහත් පුද්ගලයන් පිලිබඳ තථාගත ඥානය:** පුද්ගලයන් ගේ ආධ්‍යාත්මික වෙනස්කම්: ඔවුන්ගේ ශිලය, ලබා ඇති මාර්ග ඵල ආදී කරුණු පිලිබඳ තීරණය කිරීමට සමාන්‍ය පුද්ගලයෙක් සමත් නොවේ.

එවැනි තීරණ ගත හැක්කේ තථාගතයන්ට හෝ ඒ සමාන ගුණ ඇති උතුමෙකුට පමණක් බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. ඔවුන් ගැන හිතු මානපයේ තීරණ ගැනීමෙන් බොහෝ අකුසල් රැස්වේ. එම නිසා අන්‍යන්ගේ ආධ්‍යාත්මික තත්වයන් සංසන්දනය කරමින්, ඔවුන් විනිශ්චය නොකළ යුතුවේ. (Therefore, Ānanda, do not be judgmental regarding people. Do not pass judgment on people. Those who pass judgment on people harm themselves. I alone, or one like me, may pass judgment on people). **සටහන්**: * මෙහිදී ආධ්‍යාත්මික වෙනස්කම් ඇති පුද්ගලයන් දස දෙනෙක් ගැන පෙන්වා ඇත ** මේ සූත්‍රය දේශනා කිරීමට මුල්වූවේ, මිගසාලා උපාසිකාව, තම පියා (පුරාණ,) හා මාමා (ඉසිදත්ත) සකදාගාමී බව ලැබීම ගැන ආනන්ද තෙරුන්ගෙන් ඇසූ ප්‍රශ්නයක් පිලිබඳවය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.2.3.5 මිගසාලා සූත්‍රය, පි. 274, EAN:10: 75.5 Migasālā, p. 522.

▼**තථාගතයන් ධර්ම රාජයාය**: තථාගතයන් ධර්මයම ආශ්‍රය කර, ධර්මයටම සත්කාර කර, ධර්මයට ගරුකර, ධර්මය පුදමින් වාසය කරන බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. තථාගතයන්ගේ ධජය, ධර්මය ය. කලයුතු හා නොකළයුතු කාය, වචී හා මනෝ කර්ම කුමක්ද යයි පෙන්වා, (සක්විති රජ තම පිරිස රැකගන්නා ලෙසින්) තථාගතයන් පිරිසට ආරක්ෂාව ලබාදේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 3 නිපාත: 3.1.2.4 සූත්‍රය, පි. 246 , EAN:3: 14.4 Wheel turning Monarch p. 82.

▼ **තථාගතයන් ගේ ධර්මයේ ආශ්චර්යබව**: තථාගතයන් ධර්මය දේශනා කරනවිට ඇතිවෙන අසිරිමත් හා ආශ්චර්යමත් කරුණු: 1) තණ්හාවෙන් බැඳුන ලෝකයාට, තථාගතයන්, තණ්හාව පහකිරීම පිළිබඳව ධර්මය දේශනා කරනවිට ඔවුන් කන්යොමු කරති, ධර්ම කරුණු අවබෝධ කරගැනීමට සිත යොදවති. 2) මානයෙන් මත්වූ ලෝකයාට, තථාගතයන්, මානය පහකිරීම පිළිබඳව ධර්මය දේශනා කරනවිට ඔවුන් කන්යොමු කරති, ධර්ම කරුණු අවබෝධ කරගැනීමට සිත යොදවති. 3) උද්වේගය (අනුපශමය- excitement) ට ඇලුන ලෝකයාට, තථාගතයන් සාමය-ශාන්තබව පිළිබඳව ධර්මය දේශනා කරනවිට ඔවුන් කන්යොමු කරති, ධර්ම කරුණු අවබෝධ කරගැනීමට සිත යොදවති. 4) අවිද්‍යාවෙන් බරවූ ලෝකයාට, තථාගතයන්, විද්‍යාවඇතිකර ගැනීම පිළිබඳව ධර්මය දේශනා කරනවිට ඔවුන් කන්යොමු කරති, ධර්ම කරුණු අවබෝධ කරගැනීමට සිත යොදවති. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.3.3.8 දුතිය තථාගත අච්ඡරිය සූත්‍රය, පි. 274 , EAN:4: 128.8 Astounding- 2 , p. 195.

▼**තථාගතයන් පහළවීම නිසා අරිය අටමග පහළවේ. මූලාශ්‍ර:**සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත:1.2.4. උප්පාද සූත්‍රය, 1.2.5. පරිශුද්ද සූත්‍රය, පි. 52, ESN: 45: Maggasamyutta, 14.4, 15.5 Arising, p. 1619.

▼**තථාගතයන් ඇතිකල බුදුසසුන බැබලේ**: ආනන්ද තෙරුන් ඇසූ පැණයකට පිළිතුරු ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: " යම්තාක් කල් ලොව තථාගතයන් නො උපදිත්ද, ඒ තාක් ම අන්‍ය ආගමිකයන් ගේ බැබලීම වේ. යම්කලක තථාගතයන් උපදි ද, එකල බුදුසසුන බබලයි". ඒ පිලිබඳ දැක්වූ **උපමාව**: යම්තාක් හිරු නො නගිද, ඒ තාක් කදෝපැණි (කළාමැදිරියා) තෙම බබලයි. හිරු නැගී කල්හි කදෝපැණි තෙම, නො බබලයි. **මූලාශ්‍ර:** බු.නි: උදාන පාලිය: 6.10 තථාගත උත්පාද සූත්‍රය, පි. 304.

▼**තථාගතයන් සිහිකර ස්ථූප සැදීම:** තථාගතයන් සිහිකර - අනුස්මරණය කර ස්ථූප සැදීම, ඒවාට පුද පූජා කිරීම නිසා බොහෝ පින් ලැබේ. **බලන්න:** ස්ථූප, දීඝ.නි: මහා පරිනිබ්බාන සූත්‍රය.

▼ **තථාගතයන් වහන්සේ** අනුපාදීශේෂ පරිනිර්වාණ ධාතුවෙන් පිරිනිවීගිය ස්ථානය සැදැහැති කුලපුත්‍රයෙක් විසින් දැකියයුතු සංවේග කටයුතු ස්ථානයක්ය-පූජනිය ස්ථානයක්ය. **බලන්න**: අනුපාදීසේස පරිනිබ්බාන ධාතුව, මහාපරිනිබ්බාන සූත්‍රය, සිව් පූජනිය ස්ථාන.

▼ **තථාගතයන් ශ්‍රාවකයන්ට ධර්මය දේශනා කිරීමේ අරමුණ** තථාගතයන්, විශිෂ්ඨ ඥානයෙන් දැන, සත්වයන්ගේ විශුද්ධිය පිණිස, සෝක විලාප මැඩපවත්වා ගැනීම පිණිස, දුක්වේදනා හා දොම්නස අභවරකරගැනීම පිණිස, මාර්ගය ලැබීම පිණිස, නිවන සාක්ෂාත් කරගැනීම පිණිස, ශ්‍රාවකයනට ධර්මය දේශනා කරනබව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත, 10.2.5.5 උත්තිය සූත්‍රය,පි.374, EAN: V,95-5 Uttiya, p.536.

▼**තථාගතයන් ධර්මය දේශනා කරන ක්‍රමය: ආකාර 2 කින් දේශනා කරන්නේය**: 1) සැකෙවින් (**සඞ්ඛිත්තෙන** -සංඛිත්තෙන-in brief) 2) විස්තරාත්මකව(**විත්ථාරෙන**-විත්ථාරේන- in detail) **සටහන:** අටුවාවට අනුව: සැකෙවින් දේශනා කිරීම යනු ධර්ම කරුණ පිලිබඳ සැකිල්ල-කෙටි සටහන (මාතිකා) දැක්වීමය .විස්තරාත්මව දේශනා කිරීම යනු, ධර්ම කරුණ විස්තරකර, විභාග කර දැක්වීමය. කෙටියෙන් ධර්මය දේශනා කරන්නේ නුවණැතියන්ටය- ප්‍රඥාව අධික අයටය. සාමාන්‍ය හෝ අවම නුවණ ඇති අය පිණිස විස්තරාත්මකව ධර්මය දේශනා කරයි.**බලන්න**: EAN: note: 230, p. 592. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: 2.1.2.4 සූත්‍රය, පි. 144, EAN: 2: 14.4 Sutta, p. 58.

▼ **තථාගත ධර්මය වරදවා ගැනීම:** තථාගත ධර්මය විකෘති කරන අයද, ඒ පිලිබඳ යහපත් අවබෝධය ඇති අයද ලෝකයේ සිටිති. **ධර්මය විකෘති කරන අය:** 1. තථාගතයන් කෙරෙහි ද්වේශය ඇති අය 2. තථාගතයන් කෙරෙහි විශ්වාසයක් ඇතිවුවද ධර්මය වරදවා වටහාගත් අය. ඔවුන් ධර්මය විකෘති කරන අන්දම: 1) තථාගතයන් නොවදාළ ධර්මය උන්වහන්සේ විසින් වදාරනලදී යයි පැවසීම 2) තථාගතයන් වදාළ ධර්මය උන්වහන්සේ විසින් නොවදාරනලදී යයි පැවසීම 3) තථාගතයන් වදාළ ධර්මය, අර්ථ විවරණය අවශ්‍ය තැන්හි, එය අවශ්‍ය නොවේ යයි පැවසීම. 4) තථාගතයන් වදාළ ධර්මය, අර්ථ විවරණය අවශ්‍ය නොවන තැන්හි, අර්ථ විවරණ අවශ්‍යයයි පැවසීම. **ධර්මය විකෘති නො කරන අය:**1) තථාගතයන් නොවදාළ ධර්මය උන්වහන්සේ විසින් නො වදාරනලදී යයි පැවසීම 2) තථාගතයන් වදාළ ධර්මය උන්වහන්සේ විසින් වදාරනලදී යයි පැවසීම 3) තථාගතයන් වදාළ ධර්මය, අර්ථ විවරණය අවශ්‍ය තැන්හි, එය අවශ්‍යබව පැවසීම 4) තථාගතයන් වදාළ ධර්මය, අර්ථ විවරණය අවශ්‍ය නොවන තැන්හි, ඒවා අවශ්‍ය නොවන බව පැවසීම. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: 2.1.3.2- 2.1.3.5 සූත්‍ර, පි. 154 , EAN: 2: 22.2-25.5, Suttas, p.60.

▼**තථාගතයන් හැර දැමූ දස ධර්මතා:** එක් සමයක බාහුන තෙරුන් බුදුන් වහන්සේගෙන් මෙසේ විමසුහ: "කුමන ධර්මතාවලින් මිදී, සිමාවලින් නිදහස්වූ සිතක් ඇතිව තථාගතයන් වැඩ වාසය කරන්නේද?". තථාගතයන් ධර්මතා 10කින් වෙන්ව විමුක්ති සුවය ඇතිව වාසය කරණ බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. 1 රූප 2 වේදනා 3 සංඥා 4 සංස්කාර 5

විඥාන 6 ජාතිය 7 ජරාව 8 මරණය 9 දුක 10 කෙළෙස්. ඒ පිළිබඳ **උපමාව:** යම් ලෙසකින්, උපුල්මලක් ...රතුනෙළුමක්...සුදු නෙළුමක්, දියෙහි ඇතිවී, දියේම හැදී, දියෙන් මතුවී, දියනිසා කිලිටිනොවී, නැගි සිටින්නේද, එලෙසින්, දස ධර්මයන් ගෙන් මිදී, වෙන්වී, විමුක්තවී තථාගතයන්, සීමාවලින් නිදහස්වූ සිතක් ඇතිව වැඩ වාසය කරති. **"සෙයාථාපි බහුන උප්පලංවා පදුමං වා පුණ්ඩරීකංවා උදකෙ ජාතං උදකෙ සංවඩ්ඪං උදකා අච්චුග්ගම්ම තිට්ඨති අනුපලි ත්තං උදකෙන. එවමෙව ඛො බාහුන ඉමෙහි දසහි ධම්මෙහි තථාගතො නිස්සටො විසංයුත්තො විප්පමුත්තො විමරියාදීකතෙන චෙතසා විහරිතීති"** "Bāhuna, it is because the Tathāgata is released, detached, and emancipated from ten things that he dwells with a mind free from boundaries: Form, feelings, perceptions, volitional activities, consciousness birth … old age … death … suffering … defilements). **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.2.4.1. බාහුන සූත්‍රය,පි.296, EAN:10: The Elders: 81.1. Bahuna, p. 526.

▼ **තථාගත ධර්මය ඉගෙනගන්නා ක්‍රමය:** යම් භික්ෂුවක් ගුණ 10කින් සමන්විත නම් ඔහුට ධර්මය උගැන්වීමට, දේශනා කිරීමට තථාගතයන් නැඹුරුවේ, එහෙත්, භික්ෂුවකට එම ගුණ නොමැතිනම් ඔහුට ධර්මය උගැන්වීමට, තථාගතයන් නැඹුරුනොවේ: 1 භික්ෂුව සද්ධා සම්පන්නය 2 තථාගතයන් වෙත පැමිණේ 3 තථාගතයන් ඇසුරු කරයි 4 ප්‍රශ්න විමසයි 5 කන්යොමා ධර්මය අසයි 6 ඇසූ ධර්මය සිතේ දරාගනී 7 සිතේ දරාගත් ධර්මය විමසා බලයි 8 අර්ථය දැන ධර්මය අවබෝධ කරගනී 9 ඔහු ධර්ම කතාවේ දක්ෂය; අසා සිටින අයට ඉගැන්වීමට දක්ෂය; කතාවට ශූරය; ඇසූ ධර්මය අර්ථය පැහැදිලිකර, කරුණු ඔපකර, කියා පෑමට හැකියාව ඇත. 10 සබ්‍රම්මචාරීන්හට ඔහු ධර්මය උගන්වයි, ඔවුන්ව උනන්දුකරයි; ඔවුන් පොළඹවාගනි, ඔවුන් සතුටු කරති. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6)10 නිපාත: ථෙර වග්ග: 10.2.4.3. පුන්ණිය සූත්‍රය,පි.302, EAN: 10: The Elders: 83.3. Punniya, p. 526.

▼ **තථාගත ශ්‍රාවකයන්:** තථාගතයන් වහන්සේගේ අනුත්තර අරහත්වය දකිමින් රහත් මහණ, සසුනේ ඉතා යටත්ව වාසය කරන බව සැරියුත් තෙරුන් මෙහි දී දක්වා ඇත.**බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:1,2 **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග: ඉන්ද්‍රියසංයුත්ත: 4.6.8 සූකරඛත සූත්‍රය, පි.436.

තද

▲ **තදංග නිබ්බාන**- Nibbāna in a particular respect: ප්‍රථම ජාන ආදී ඒ ඒ අංගයන්ගේ නිවීම තදංග නිබ්බානයය. තදංග නිබ්බානය පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇතිබව ආනන්ද තෙරුන් වදාළහ: "ඇවැත්නි, මේ සසුනේ මහණ...ප්‍රථම ජානයට පැමිණ වාසය කරයි…(එලෙස සිව් ජාන) එපමණකින්ම, තදංග නිබ්බානය යයි අවස්ථානුරූපව (පර්යායෙන්) බුදුන් වහන්සේ දෙසනා කරන ලදී" ." මේ සසුනේ මහණ... ආකාසානඤ්චායතන සමාපත්තියට පැමිණ වාසය කරයි... (එලෙස සිව් අරූප සමාපත්ති) එපමණකින්ම, තදංග නිබ්බානය යයි අවස්ථානුරූපව, බුදුන් වහන්සේ දෙසනා කරන ලදී". "...මේ සසුනේ මහණ මුළුමනින්ම, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනය ඉක්මවා සඤ්ඤාවෙදයිත නිරෝධයට පැමිණ වාසය කරයි. නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා විපස්සනා ප්‍රඥාවෙන් දැකීමෙන් ඔහුගේ ආසව ක්ෂයවේ. එපමණකින්ම, තදංග නිබ්බානය යයි අවස්ථානුරූපව, බුදුන් වහන්සේ දෙසනා කරන ලදී" **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (5):

9 නිපාත: සාමඤ්ඤවග්ග: 9.1.5.9 තදංග නිබ්බාන සූත්‍රය, **පි**. 566, EAN:9: 50.9 Nibbāna in a particular respect, p. 485.
▲**තාදීගුණ**-Tadiguna: තාදීගුණ ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ උතුම්, ශ්‍රේෂ්ඨ ගුනයන්ය. එනම්, බුදු, පසේබුදු, රහතුන් සතු නිර්මල ගුණයන්ය. **බලන්න**: ක්‍රෝධය.
▲ **තෙදන්ඩික**- tedaṇḍika: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ පැවති අන්‍ය ආගමික නිකායන් අතුරින් එකකි. **බලන්න:** අන්‍ය ආගමික නිකායන්.
▲**තොදෙය්ය තෙර**- Thodeiya Thera**: බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1
▲ **තොදෙය්ය මානවක**- Thodeiya Manawka: **බලන්න: :** උපග්‍රන්ථය:3.
▲ **තුදු බ්‍රහ්මරාජ**-Brhama Tudu: කෝකාලික භික්ෂුවගේ ගුරුවරයාවූ මෙතුමා, මරණින් මතු බ්‍රහ්ම ලෝකයේ පහලවූහ. මෙතුමා පච්චේක බ්‍රහ්මය. ඒ භික්ෂුව, අගසව් දෙනම ගැන අසත්‍ය කතා කරන අවස්ථාවේ එලෙස නොකරන්න යයි ඔහුට අවවාද කරන ලද බව මෙහි පෙන්වා ඇත. ආර්යන්ට ගරහන පුද්ගලයන්, ඒකාන්තයෙන්ම නිරයේ බොහෝ කලක් දුක්විඳින බව මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6)10 නිපාත: 10.2.4.9. කොකාලික සූත්‍රය,පි.331, EAN: 10: 89.9. Kokalika, p. 530, සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග: බ්‍රහ්මසංයුත්ත:6.1.9 තුදුබ්‍රහ්ම සූත්‍රය, පි.296.

තන

▲ **තාන**- Thana: **තාන** -රක්ෂා ස්ථානය-රැකවරණය සහිත තැන, නිවන හඳුන්වන නමකි.**බලන්න**: නිවන.
▲**තුන්කාලය**- Three times: තුන්කාලය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ වර්තමාන, අතීත හා අනාගත කාලයන්ය. මෙය අද්ධව ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** අද්ධව.
▲ **තුන්කාලය දන්නා නුවණ**-පාලි: තීණි ඤාණානි- knowledge of 3 times: ධර්මයට අනුව තුන් කාල දන්නා නුවණ ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ අතීතය දන්නා නුවණ , අනාගතය දන්නා නුවණ හා වර්තමානය දන්නා නුවණය (තුන් කාලය පිලිබඳව අවබෝධ ඥාණය). මෙය බුදුවරු සතු විශේෂ නුවණකි. **ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය** පිණිස මේ ඥාණ 3 උපදවා ගත යුතුවේ: **"... අතීතංසෙ ඤාණං, අනාගතං සෙ ඤාණං, පච්චුප්පන්නං සෙ ඤාණං"**. **බලන්න**: උත්පාදයිතව්‍ය ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.
▼ **වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1. "ත්‍රිවිධ අධ්වයෝ**-තුන් වැදෑරුම් කාල: 1) අතීත භව පර්යාන්ත වූ හේතුන්: අවිද්‍යා සංස්කාර යන මේ දෙක පැවත එන අතීත කාලය 2) වර්තමාන හේතුවෙන් අනාගතයෙහි ජාති ජරා මරණ ඇතිවන අනාගත කාලය 3) අතීත හා අනාගත යන දෙදෙනාගේ මධ්‍යයෙහි ඉපදුන නිසා විඥාන නාම රූප ආදී සෙසු අංග 8 ප්‍රත්‍යුත්පන්න නිසා ඇති වර්තමාන කාලය.**සද්ධර්ම කෝෂය,** පි. 177.
▲ **තුන්දොර**- The 3 doors: තුන්දොර ලෙසින් දක්වා ඇත්තේ කය, වචනය හා මනසටය. තුන්දොරින් දස කුසල හෝ දස අකුසල සිදුවේ. අපිරිසිදු ක්‍රියා නිසා කෙනෙක් පිරිහේ. එහෙත් තුන්දොරින් කරන යහපත් ක්‍රියා මගින් ආරිය විනයේ පිරිසුදුබව ලබාගැනීමට හැකිවේ. පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** දස කුසල් හා දස අකුසල්, අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: අකුසල පෙයියාල වග්ගයේ සූත්‍රයන්හි තුන්දොරින් කරන අකුසල විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (1):1.1.9.සම්මා දිට්ඨි සූත්‍රය, පි. 130, EMN:

9 Sammādiṭṭhi Sutta, p. 121, අංගු.නි :(6) 10 නිපාත: 10.4.2.10 චුන්ද සූත්‍රය, පි.508, EAN: 10: 176.10.Cunda, p.553.
▼**තුන්දොරින්** උපදවන චේතනා අභිසංඛාර ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: අභිසංඛාර.
▼**තුන්දොරින්** කරණ යහපත් හෝ අයහපත් ක්‍රියාවන් කම්මවේ. මේවා කම්ම පථ ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** කම්ම.
▲**තුන් භවය:** පාලි**: තිස්සො භවො-** Three Realms: ධර්මයේ තුන් භවය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ යළි උපත ලබන ස්ථාන ගැනය. එනම්: කාම ලෝකය, රූප ලෝකය හා අරූප ලෝකය. මේවා කාම ධාතු, රූප ධාතු හා අරූප ධාතු ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පිණිස මේ තුන් භවය, විශේෂ නුවණින්, යහපත් ලෙසින්ම අවබෝධ කරගතයුතු ධර්මතාය.**බලන්න**: අභිඥෙයිය ධර්ම, ධාතු, විඥානය පිහිටන ස්ථාන. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.
▲**තුන්ලෝකය-**Three worlds: තුන්ලෝකය, තුන් භවය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. මේවා සත්වයා යලි උපත ලබන ස්ථානයන්ය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (4): සළායතනසංයුත්ත: අනිච්ච වග්ග සූත්‍ර-12 , පි. 28,

▲ **තුන් සමාධිය**: පාලි: **තයො සමාධි**-3 Samadhis: තුන් සමාධිය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ පළමු, දෙවෙනි හා තෙවෙනි ජාන සමාපත්තින්ය:
i විතක්ක හා විචාර ඇති 1 නි ජානය **(සවිතක්කසවිචාරො සමාධි)** ii විතක්ක නොමැති විචාර ඇති 2 නි ජානය **(අවිතක්කසවිචාරො සමාධි)** iii විතක්ක හා විචාර නොමැති 3 නි ජානය **(අවිතක්ක විචාරො සමාධි).** මේ සමාධි , ආධ්‍යාත්මික ජීවිතය වර්ධනය කරගැනීම පිණිස වඩා ගත යුතු ධර්මතාවන්ය.**බලන්න**: භාවේතබ්බ ධර්ම, ජාන. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

තණ

▲ **තණඅග පිනිබිඳුව උපමාව-**Simile of the dew drop: **බලන්න:** ජීවිතයේ කෙටිබව දක්වන උපමා-උපග්‍රන්ථය:5, අරක ශාස්තෘ.
▲ **තණ්හාව**: පාලි: **තණ්හා:** craving-greed: තණ්හාව, ලෝභය, අබිජ්ජාව, ආශාව ආදී ලෙසින් හඳුන්වයි. **බලන්න**: ලෝභය, අබිජ්ජාව.ධර්මයට අනුව තණ්හාව, සසරගමන දික්කරණ කෙළෙස් මුල් තුනෙන් 1 කි. ලෝභය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. මෙය දස අකුසලයකි. තණ්හාවේ ආදීනව හා ඉන් මිදීමෙන් ලැබෙන සැනසීම ආදී විස්තර පිණිස **බලන්න**: ධම්ම පදය: තණ්හා වග්ග.
▼**තණ්හාව පටිච්චසමුප්පාදයේ 8 නි පුරුකය.** වේදනා නිසා තණ්හාව හටගනී, වේදනා නිරෝධ වීමෙන් තණ්හාව නිරෝධවේ: **"...වෙදනා පච්චයා තණ්හා..."** . **"...වෙදානා නිරොධා තණ්හා නිරොධො.." තණ්හාව** නිසා උපාදාන ඇතිවේ, තණ්හාව නිරෝධ වීමෙන් උපාදාන නිරෝධවේ. **තණ්හාව සය ආකාරයට ඇතිවේ- සළායතනමගින්: 1)** රූප තණ්හාව- ඇසෙන් දකින රූප කෙරේ ඇති ඇල්ම **2)** ශබ්ද තණ්හාව - කණෙන් ඇසෙන ශබ්ද කෙරේ ඇති ඇල්ම.**3)** ගන්ධ තණ්හාව- නාසයට දැනෙන ගඳසුවඳ කෙරේ ඇති ඇල්ම **4)** රස තණ්හාව- දිවට දැනෙන රස පිලිබඳ ඇති ඇල්ම **5)** ස්පර්ශ තණ්හාව - කයට දැනෙන පහස පිලිබඳ ඇති ඇල්ම **6)** ධර්ම තණ්හාව - සිතින් සිතන සිතුවිලි පිලිබඳ ඇති ඇල්ම. (craving

for forms, craving for sounds, craving for odors, craving for tastes, craving for tactile objects, craving for mental phenomena- mind objects). **සටහන්**: * **ධර්ම තණ්හාව** (dhammataṇhā) යනු විඥාණය නිසා හටගන්නා තණ්හාවය- ආශාවන්ය-(පස් ඉඳුරන්ගෙන් අල්ලා ගන්නා දේ පිලිබඳ ඇති ඇල්මය-විඥාණ හැර). අපූර්වදේ ගැන, මනස්කල්පිත දේ ගැන, දුරඅවබෝධ-භවාත්මක කරුණු, බුද්ධිමය පර්යාය, වේදනා හා චිත්තවේගී අවස්ථා ආදිය පිලිබඳ විඥාණයේ ඇතිවන ආශාවන්ය. **බලන්න**: EMN: note: 126, p. 1075. ** ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පිණිස මේ තණ්හා 6 පහකර ගතයුතුය. **බලන්න**: පහාතබ්බ ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: 1.1.1 පටිච්චසමුප්පාද සූත්‍රය හා 1.1.2 විභඩග සූත්‍රය, පි.24, ESN: 12: Nidanavagga: 1.1. Dependent Origination & Analysis of Dependent Origination, p. 610, ම.නි: (1):1.1.9 සම්මා දිට්ඨි සූත්‍රය, පි.130, EMN: 9: Sammādiṭṭhi Sutta, p. 121.

▼ **එජා** ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ තණ්හාවය. **බලන්න:** තණ්හාව. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි (4) සළායතනසංයුත්ත: 1.9.7 එජාසූත්‍රය, පි.167.

▼**තණ්හාව** හැරදැමීම චාගය වේ. **බලන්න**: චාගය, ධම්මචක්කපවත්තන සූත්‍රය.
▼**දුකට මුල** නම් තණ්හාවය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි (3): බන්ධසංයුත්ත: භාරවග්ග: 1.1.3.10 අසමූල සූත්‍රය, පි.84
▼ **ආහාර ඇතිවීමට** මූලික හේතුව තණ්හාවය. එම තණ්හාව නැතිකරගැනීම පිණිස සිව් අහාර පිළිබඳව නුවණින් අවබෝධ කරගැනීම අවශ්‍යයය **බලන්න**: අහාර.
▼ **තණ්හාවේ** අන්තය නිවන ය.**මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (4): අසංඛතසංයුත්ත: 9.2. 42.අන්තසූත්‍ර, පි.682, ESN: 43: Asankhatasamyutta: II, p. 1507.
▼**තණ්හාව ඇතිවීම**: සළායතන මගින් අල්ලා ගන්නා බාහිර අරමුණු කෙරේ ඇති බැඳීම හෝ ඒවා නැතිකරගැනීමට ඇති කැමැත්ත නිසා තණ්හාව ඇතිවේ. පංච කාමවස්තු කෙරේ ඇති ලෝභය (රූප,ශබ්ද, ගඳ සුවඳ, රස හා කාය ස්පර්ශය) කාමතණ්හාව ඇති කරයි. භව තණ්හාවට හේතු වන්නේ නැවත නැවත උපත් ලබා ගනිමින් කම් සැප විඳීමට ඇති කැමත්තය. නැවත උපතක් ලබා ගැනීමට ඇති අකමැත්ත විභව තණ්හාවය. **බලන්න**: පංචකාම ගුණ.
▼ **සියලු තණ්හා** (රූප තණ්හාව, ශබ්ද තණ්හාව, ගන්ධ තණ්හාව,රස තණ්හාව,ඵොට්ඨබ්බ තණ්හාව,ධම්ම තණ්හාව) අනිත්‍යය ය. එලෙස, දකිනා පුද්ගලයා '**සද්ධානුසාරි**' ය, .ඒබව, විදසුන් නුවණින්, ජාන සමාපත්ති ලබා අවබෝධ කරගන්නා පුද්ගලයා '**ධම්මානුසාරි**' ය. ඔවුන් සම්බෝධිය පිහිට කරගෙන ඇත. **මූලාශ්‍රය:**සංයු.නි: (3): බන්ධවග්ග: ඔක්කන්තිසංයුත්තය: චක්ඛුවග්ග: 4.1.8 සූත්‍රය, පි.474.
▼ **තණ්හාව ත්‍රිවිධය**: ත්‍රිවිධ තණ්හාව: කාම, භව හා විභව තණ්හාවන්ය. ඒ තණ්හා ප්‍රහීණය කරගැනීම, අරහත්වය ලැබීමය, සසර වටයේ දුක නැතිකරගැනීමය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු: නි: (4): 6 නිපාත: 6.2.5.11 තණ්හා සූත්‍රය, පි. 278, ESN: 6: 106.11 Craving, p. 364.
▼ **තණ්හාව නිසා සක්කාය දිට්ඨිය ඇතිවේ.**කෙනෙක් තුල සක්කාය (මමය කියා ඇතිවන හැඟීම-සක්කාය දිට්ඨිය) ඇතිවන්නේ, යළිඋපත ගෙනදෙන, ඒ...මේ තැන සිත අලවන තණ්හාව මගින්ය. එනම් කාම

තණ්හාව, භව තණ්හාව හා විභව තණ්හාව යයි බුදුන් වහන්සේ වදාරා ඇත. **“ යායං ... තණ්හා පොනොභාවිකා නන්දිරාගසහගතා තත්‍ර තත්‍රාභිනන්දිනී, සෙය්‍යථීදං: කාමතණ්හා භවතණ්හා විභවතණ්හා...අයං ඛො... සක්කායසමුදයො වුත්තො භගවාති’ (...** it is craving, which brings renewal of being, is accompanied by delight and lust, and delights in this and that; that is, craving for sensual pleasures, craving for being, and craving for nonbeing. This is called the origin of identity). **බලන්න:** සක්කාය දිට්ඨිය. **මූලාශ්‍ර:** ම.නි: (1):1.5.4. චූල වෙදල්ල සූත්‍රය,පි. 721, EMN:44*:* Cūḷavedalla Sutta, p.379.

▼ **තණ්හාව දැලක් වැනිය.** එය ලෝකයා වටකර බැඳ තබා ඇත. පංච උපාදානස්කන්ධය මමය ලෙසින් අල්වා ගැනීම නිසා ඇතිවෙන, ආධ්‍යාත්මික තණ්හාව හා බාහිර තණ්හාව දැලක් ලෙසින් මිනිසා වටලාගෙන ඇති අන්දම මෙහි විස්තර කර ඇත. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.4.5.9 තණ්හාජාලිනි සූත්‍රය, පි.424.

▼**තණ්හා පහ**: සාමාන්‍ය ලෝකයාතුල තණ්හා 5 ක් ඇත: **1) කාම තණ්හාව: (**sensual craving) කාමලෝකයට ඇති ආසාව හා කාම වස්තු පිලිබඳ ඇලීම. **2) භව තණ්හාව:** සසර පවත්වාගෙන යෑමට ඇති ආසාව - ත්‍රිවිධ භවයන්හි යලි යලි ඉපදීමට ඇති කැමැත්ත (craving for becoming). **3) විභව තණ්හාව:** (craving for extinction) නැවත උපතක් ඇතිවීමට ඇති අකැමැත්ත, මෙය උච්ඡේද වාදයය (සසර නැතිකරගැනීම නොවේ). මේ භවයෙන් පසු නැවත කයක් ඇතිනොවේ යන මතය. **බලන්න**: දිට්ඨි. **4) රූප තණ්හාව**: ජාන සමාපත්ති ලබා රූප බ්‍රහ්ම ලෝකවල පහළවීමට ඇති කැමැත්ත. **5) අරූප තණ්හාව**: අරූප සමාපත්ති ලබා අරූප බ්‍රහ්මලෝකවල පහළවීමට ඇති කැමැත්ත. **මූලාශ්‍ර**: දිස.නි: (3): 10 සංගිති සූත්‍රය- ඡෙදය 10, පි. 378 , EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together-section 10 , p. 365.

▼ **තණ්හාව සියල්ල පාලනය කරයි**: ලෝකයේ සියල්ල පාලනය කරන්නේ තණ්හාවය; ලෝකය ඇදගෙන යන්නේ තණ්හාවය, සියල්ල තණ්හාවේ වසඟයට පත්වීසිටි යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: **“තණ්හාය නීයති ලොකො තණ්හාය පරිකස්සති, තණ්හාය එක ධම්මස්ස සබ්බෙව වසමන්වගූති”**. (The world is led around by craving; By craving it’s dragged here and there. Craving is the one thing that has all under its control). **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතා සංයුත්ත: 1.7.3 තණ්හා සූත්‍රය, පි. 98, ESN: 1. Devatasamyutta: 63.3 Craving, p. 144.

▼ **දුක ඇතිකරන්නේ තණ්හාවය**: කාම, භව හා විභව තණ්හාව- දුක ඇතිවීමය, **‘දුක්ඛසමුදය අරිය සත්‍යය’** යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි:(5-2): මහාවග්ග:සච්ච සංයුත්ත, 12.2.1 ධම්මචක්කප්පවත්තන සූත්‍රය, පි. 294 හා 12.2.3 ඛන්ධසූත්‍රය, පි.299, ESN: 56 : Saccasamyutta: 11.1 Setting in motion the wheel of the dhamma, p.2276 & 13 .3 Aggregates, p. 2280.

▼ **තණ්හාව ප්‍රහාණය කිරීම**: කාම, භව හා විභව තණ්හා නැතිකිරීමේ මග ආරිය අටමග සම්පූර්ණ කරගැනීමය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි:(4):සළායතන වග්ග: ජම්බුඛාදක සංයුත්ත: 4.1.10 තණ්හා සූත්‍රය, පි.508, ESN: IV Salayathnavagga: 38 Jambukhādakasaṃyutta: 10 Craving, p. 1405.

▼ **තණ්හාවෙන් එතර වීම**: ආර්ය මාර්ගය නැමති පාලම හදාගත් පුද්ගලයා, ගැඹුරුවූ, පලල්වූ තණ්හා නමැති නදිය තරණය කොට එතෙර

නමැති නිවනට සැපත්වේ. ඒ තණ්හා නදිය තරණය කල ප්‍රඥාවන්තයන්ට (තමන් ලැබූ අනුභාවය මගින්) ඕනෑම නදියක් සැනින් තරණය කල හැකිවේ. **සටහන**: ගංගානම් ගඟ පිරිතිබෙන අවස්ථාවේ, ඉර්දී බලයෙන් සංඝයා හා එතෙරට පැමිණි බුදුන් වහන්සේ එම ප්‍රකාශය වදාළහ. **මූලාශ්‍ර**: දීඝ.නි: (2)මහාපරිනිර්වානසූත්‍රය,පි149, EDN:16 Mahaparinibbana Sutta, p. 175.

▼ **සම්මාදිට්ඨිය නිසා තණ්හාව අවබෝධවේ**: තණ්හාව පිලිබඳ මනා අවබෝධය ලබාගැනීම පිණිස සම්මා දිට්ඨිය ඇතිවිය යුතුය.**මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (1): 1.1.9 සම්මා දිට්ඨි සූත්‍රය, පි. 130, EMN: 9: Sammādiṭṭhi Sutta-Right View, p. 121.

▼ **තණ්හාව පහාතබ්බා ධර්මයකි**:ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පිණිස පහකර ගත යුතු (**පහාතබ්බා ධර්ම)** ධර්මතා ලෙස කාම, භව හා විභව තණ්හාව පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: පහාතබ්බා ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▼ **තණ්හා සතර** - The four cravings:සතර ආකාරයට, සංඝයා තුළ තණ්හාව ඇතිවේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. එනම්: 1) චීවර 2) පිණ්ඩපාත 3) සේනාසන 4) මේ ජාතිය-උපත පිළිබඳව හෝ අනාගත ජාතිය ගැන ඇතිවෙන ආශාවන්. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.1.1.9 තණ්හා සූත්‍රය, පි. 42, EAN:4: 9.9 Craving, p. 150, ඛු.නි: ඉතිවුත්තක: 4.1.6 තණ්හාඋත්පාද සූත්‍රය, පි. 494, The Itivuttaka: translated by Peter Masefield: PTS: 105 The Craving Arising sutta, p. 103.

▼ **තණ්හාව මිනිසාගේ සහායිකාවය**: මේ දීර්ඝ සසරේ, එක් භවයක සිට තවත් භවයකට ආදී වශයෙන්, ගමන් කරන මිනිසාගේ සහායිකාව - දෙවෙනියා ලෙසින් ගමන් කරන්නේ තණ්හාව යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. තණ්හාවට බැඳුන ඔහුට සසර මැඩ ගත නොහැකිවේ. තණ්හාවේ ආදීනවය, එනම්, දුකේ මුල, තණ්හාවය යයි අවබෝධ කර, එය පහකර, උපාදාන නොකර, සිහිනුවණ ඇතිව භික්ෂුව වාසය කළයුතුවේ: **"තණ්හාදුතියො පුරිසො දීඝමද්ධාන සංසාරං-ඉත්ථභාවඤ්ඤථාභාවං සංසාර නාතිවත්ත ති. එතමාදීනවං ඤත්වා තණ්හං දුක්ඛස්ස සම්භවං-වීතතණ්හා අනාදානො සතො භික්ඛු පරිබ්බාජෙ'ති"** **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.1.1.9 තණ්හා සූත්‍රය, පි. 42, EAN:4: 9.9 Craving, p. 150.

▼ **වේදනාව නිසා තණ්හා දෙකක් ඇතිවේ**: වේදනාව හේතු කොටගෙන ඇතිවන තණ්හා දෙකකි: 1) **වට්ටමූලක තණ්හාව:** මූලික තණ්හාව ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. මේ නිසා සසර ගමන දික්කරන යළිඋපත සකස්වේ. (as primary craving, the basis of rebirth). 2) **සමුදාචාර තණ්හාව:** යම් දෙයක් පිළිබඳව ඇතිවෙන තණ්හාව නිසා ඒ දේ ගැන සෙවීමට යාම, ඒ දේ තමාගේ කරගැනීමට සිතීම, ඒ දේ රැකගැනීමට යාම. එලෙසින් තණ්හාව ක්‍රියාත්මක වීම නිසා අකුසල් ඇතිවේ. **බලන්න:** EDN: Note: 335, p. 425, **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (2): 2 මහානිදාන සූත්‍රය, ඡෙදය:18. පි. 95, EDN:15: Mahānidāna Sutta: The Great Discourse on Origination, p. 166.

▼ **භව තණ්හාවේ මුල** - First point of craving for existence භවතණ්හාව පටන්ගත් මුල්තැනක් දැකිය නොහැකිය යි බුදුන් වහන්සේ

වදාළහ. එමනිසා, භවතණ්හාව මෙවකට පෙර නොවිය, ඉන්පසු භවතණ්හාව පහළවී යයි කිවනොහැකිය. එසේවුවද, භවතණ්හාව ඇතිවීමට හේතු ඇත. එමගින් භවතණ්හාව පෝෂණය වේ. (A first point of craving for existence, is not seen such that before this there was no craving for existence and afterward it came into being.' Still, craving for existence is seen to have a specific condition...that craving for existence has a nutriment; it is not without nutriment).**සටහන:** මේ සූත්‍රයේදී භව භවතණ්හාව,අවිද්‍යාව නිසා පෝෂණයවන ආකරය විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි.(6):10 නිපාත, යමක වග්ග: 10.2.2.2. තණ්හා සූත්‍රය, පි.238, EAN: II Pairs: 62.2 Craving, p.518.

▼ **තණ්හා මූලක ධර්මතා නමය**: 1) තණ්හාව නිසා සෙවීම (පර්යේෂණ) ඇතිවේ (කාම වස්තු සෙවීම) 2) සෙවීම නිසා ලැබීම ඇතිවේ 3) ලැබීම නිසා විනිශ්චය (කුමන දේ තෝරා ගන්නේද යන) ඇතිවේ. 4) විනිශ්චය නිසා කැමත්ත හා ආශාව ඇතිවේ (ඡන්දරාගය) 5) කැමත්ත හා ආශාව නිසා බැඳීම (මමය මාගේය යන) ඇතිවේ 6) බැඳීම නිසා තණ්හා, දිට්ඨි ලෙසින් පරිග්‍රහණය කිරීම වේ 7) පරිග්‍රහණය නිසා මසුරුකම ඇතිවේ 8) මසුරුකම නිසා ආරක්ෂාකිරීම (වස්තුව රැකීමට) ඇතිවේ 9) ආරක්ෂාකිරීම නිසා දඬු මුගුරු, අවි ආදිය ගැනීම කළහ කරගැනීම ඇතිවේ. **සටහන්:** * මේ පිලිබඳ අටුවාව පෙන්වා ඇති විස්තර පිණිස **බලන්න**: EAN: Note: 1889, p. 672. ** දීඝ.නි: මහානිදාන සූත්‍රය, ම.නි: මධුපිණ්ඩික සූත්‍රය: මේ කරුණු විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (5) : 9 නිපාත: 9.1.3.3.තණ්හාමූලක සූත්‍රය, පි. 470, EAN: 9: 23.3 Craving, p. 470.

▼**තණ්හක්ඛය**: තණ්හක්ඛය- තණ්හාව ක්ෂය කිරීම යනු නිවනය, තණ්හාව සහමුලින්ම නැතිකිරීමය. සතර සති පට්ඨානය මැනවින් වඩා ගැනීමෙන් තණ්හාව විනාශ කරගැනීමට හැකිවේ. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: අනුරුද්ධසංයුත්ත: 8.1.7 තණ්හක්ඛය සූත්‍රය, පි. 96, ESN:52: Anuruddhasamyutta: 7.7 Destruction of Craving, p. 2117, සංයු.නි: (4): අසංඛතසංයුත්ත: 9.2 -042 සූත්‍ර, පි.686.

▼ **තෘෂ්ණාසංක්ෂය විමුක්තිය**: තෘෂ්ණාසංක්ෂය විමුක්තිය (තණ්හාවෙන් ගැලවීම) ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ රහත් ඵල සමවතය-අරහත්වය ලැබීමය. **මූලාශ්‍ර**: බු.නි: උදාන පාලිය: 7.6 තණ්හක්ඛය සූත්‍රය, පි. 310.

▼ **තණ්හා සංයෝජනය**: තණ්හා සංයෝජනය තරම් සත්ත්වයන් සසරට බැඳගන්නා වෙනත් එකම සංයෝජනයක් බුදුනුවණින් නො දකින බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. තණ්හාවෙන් බැඳුන ඔවුන් දිගුකලක් සසර සැරිසරයි. එමනිසා, තණ්හාව පහකර දුකින් ගැලවීමට කටයුතු කළයුතුවේ. **මූලාශ්‍ර**: බු.නි: ඉතිවුත්තක: 1.2.5 තණ්හා සංයෝජන සූත්‍රය, පි. 360, The Itivuttaka: translated by Peter Masefield: PTS: 15 The Fetter that is Craving sutta, p. 7.

▼ **තණ්හා ගංගාව**: තණ්හාව ගලයන ගංගාවක් බඳුය, එවැනි ගඟක් පාලනය කල හැකිවන්නේ -සංවරය ඇතිව , සිහියෙන් (සතිය) කටයුතු කිරීමෙනි, මාර්ග ප්‍රඥාව ඇතිකරගැනීමෙන්, තණ්හාව නමැති නදිය වසාදැමිය හැකිය.**බලන්න:** ගංගා උපමාව:උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍රය**: බු.නි.සුත්තනිපාත: පාරායනවග්ග:වස්තුගාථා: පි,326, 5-1 අජිතමානවක, පි.336

▼ **රහතුන්** තණ්හාව තරණය කළ උතුමන්ය.**මූලාශ්‍රය**: බු.නි.සුත්තනිපාත: පාරායනවග්ග:වස්තුගාථා: පි,326, 5-8 හෙමක මානවක,පි.354.
▼**සියලු කාලයන්** පිලිබඳ ඇති තණ්හාව දුරුකිරීම, මාර බන්ධනයෙන් ගැලවීමය. **මූලාශ්‍රය**: බු.නි.සුත්තනිපාත: පාරායනවග්ග:වස්තුගාථා: පි,326, 5-12 භද්‍රාවුධමානවක, පි.358.
▲**තණ්හාකාය සය**- The six classes of craving: තණ්හාකාය සය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, වේදනා ඇතිවීම නිසා, ඇතිවන සය තණ්හාවන්ය. **බලන්න:** ඡ ඡක්ක ධමෙමා.
▲ **තණ්හා නිස්සය**-Thanha nissaya: මෙය විවිධ ශිල සමාදන් වීම් වලින් එකකි. භව සම්පත් පැතීම මින් අදහස් කෙරේ. **බලන්න**: ශිලය

තප

▲ **තපනීය ධර්ම**- the tormenting Dhamma: තපනීය ධර්ම මගින් තමාට හා අන් අයට පීඩා හිරිහැර සිදුවේ, පසුතැවිල්ල ඇති වේ, අකුසල ධර්මයකි. කෙළෙස් ඇතිවේ, එය මිථ්‍යා මගය.**බලන්න**: අතපනීය ධර්ම.**මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: සාධු වග්ග, 10.3.4.8 තපනීය සූත්‍රය, පි.472, EAN: 10: 135.2 Good: p.548.

▼ **දසඅකුසල** තපනිය ධර්ම යයි මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (6): 10.4.3.8 තපනීය සූත්‍රය,පි.532.
▼**තපණිය ධර්ම ඇතිවීම**: 1) කෙනෙක් කායික දුෂ්චරිතයේ යෙදේ එසේම, කායික සුචරිතය පැහැර හරි. 2) කෙනෙක් වාචික දුෂ්චරිතයේ යෙදේ එසේම, වාචික සුචරිතය පැහැර හරි.3) කෙනෙක් මනසින් දුෂ්චරිතයේ යෙදේ එසේම, මනසින් සුචරිතය කිරීම පැහැර හරි. තමන් එලෙස ත්‍රිවිධ දුෂ්චරිතයේ යෙදුන බව, ත්‍රිවිධ සුචරිතය පැහැර හැරිය බව සිතන ඔහුට තැවිල්ල ඇතිවේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: 2.1.1.3 තපණිය සූත්‍රය, පි. 136 , EAN: 2: 3.3 Causing Torment, p. 56.
▼**තපනිය ධර්ම** නිසා, ලෝකයා මෙලොව හා පරලොව දුක් තැවිලි ඇතිවේ, මරණින් මතු දුගතියක උපත ලබති. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි: ඉතිවුත්තක:2.1.3 තපනිය සූත්‍රය, පි.378.
▲ **තපස්කර්ම**- Thapaskarma: තපස්කර්ම (තපොකර්ම) යනු, තාපසයන්, විමුක්තිය ලබා ගැනීම පිණිස පුරුදු පුහුණු කරන දුෂ්කර ව්‍රතයන්ය,තපස් ව්‍රත ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. අත්තකිලමතානු යෝගය ලෙසින්ද දක්වා ඇත. බුදුන් වහන්සේ වැඩ සිටි සමයේ විවිධ තාපස නිකායන් පැවතිණි. සය-සත් වසරක් දුෂ්කර ක්‍රියා අනුගමනය කර, එහි නිෂ්ඵලබව අවබෝධකර ඒවා හැර, මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවට එළඹ, විමුක්තිය - බුද්ධත්වය ලබා නෙරංජනා නදීතීරයේ, අජපාල නුගරුක මුල විවේක සුවයෙන් වැඩ සිටි බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: " ඒ දුෂ්කර ක්‍රියාවලින්, ... අවැඩදායක ක්‍රියාවලින් ඒකාන්තයෙන්ම මිදුනෙමි, මැනවින්ම මිදුනෙමි, සිත ස්ථිරය, එළඹී සිහි ඇත්තේමි, මැනවින් සත්‍ය අවබෝධ කෙළෙමි".**"මුත්තො වතම්හි තාය දුක්කරකාරිකාය. සාධු මුත්තො වතම්හි තාය අනත්ථසංහිතාය දුක්කරකාරිකාය. සාධු ඨිතො සතො බොධිං සමජ්ඣගන්ති"** (I am indeed freed from that grueling asceticism! It is good indeed that I am freed from that useless grueling asceticism! It is good that, steady and mindful, I have attained enlightenment!). ඒ අවස්ථාවේ මාරයා පැමිණ පැවසුවේ තපස් කර්ම නිසා මිනිසුන් පිරිසුදුවන බවත්, එය හැර දැමූ ඔබ පිරිසුදු මග වරදවා

ගත් බවය. බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: "අමරබව (නිවන) ලබාගැනීමට ඇති තපස අනර්ථය, හරියට වැලිකතරේ, නැවක්, රිටි හා පොලුවලින් ගෙනයනවා වැනිය. ඒ නිසා ඒ මග අත් හළෙමි. ශීලයද සමාධියද ප්‍රඥාවද යන ආරිය මාර්ගය, සත්‍ය අවබෝධය පිණිස වඩා, පරම ශුද්ධියට පැමිණියෙමි. මාරය! ඔබව පැරදුවෙමි" **බලන්න**: අත්ත කිලමතානු යෝගය. උපමාව: නැව: උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග:මාරසංයුත්ත: 4.1.1. තපොකර්ම සූත්‍රය, පි. 214, ESN:4: Marasamyutta: 1.1 Austere Practice, p. 264.

▲ **තපස්සු හා භල්ලුක උපාසකයන්** -Thapassu & Bhallukha upasaka **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය :3.

▲**තපුස්ස ගහපති**-Householder Thapussa:**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය :3

▲ **තෘප්තිමත්බව**- satisfied: තෘප්තිමත්බව (තර්පණය) යනු ලද දෙයින් සෑහීමට පත්වීමය (සන්තුෂ්ටිය). දායකයා විසින් තෘප්තිමත් කළනොහැකි පුද්ගලයන් 2ක් සිටිති: දෙනදේ (ලෝභයෙන්) තැන්පත් කිරීමට පුරුදු කෙනා හා දෙනදේ අනුවණ ලෙසින් වියදම් කරන (නාස්තිකරන) කෙනා. එහෙත්, එම අගුණ නැති අයව, දායකයාට පහසුවෙන්ම තෘප්තිමත් කළ හැකිවේ. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (1) 2 නිපාතය, ආසාවග්ග: 2.3.11.4 සූත්‍ර 2කි,පි. 206.

▲ **ත්‍රිපිටකය**-Thripitakaya: ත්‍රිපිටකය යනු බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධම්ම විනය ඇතුලත් පොත් පෙළටය: විනයපිටකය, සූත්‍රපිටකය හා අභිධර්ම

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර**: **1. බුද්ධජයන්ති ත්‍රිපිටකය:** https://www.thripitakaya.org/tipitakaya/Index/633?s=21208 (thripitakaya.org, tipitaka.lk)- info@thripitakaya.org **2. "Reference Table of Pali Literature"**: Compiled by Bhikkhu Nyanatusita, 2008 (මෙහි ත්‍රිපිටකයේ ඇතුලත් සියලු පොත් පිලිබඳ විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත) **3. "A Guide to the Udāna":** by Ernesto Fernandez: (මෙහි බුද්ධකනිකාය: උදාන පාලියේ ඇතුළත් සූත්‍ර නාමාවලිය දක්වා ඇත) **4. ත්‍රිපිටක සුචිය: පොල්වත්තේ බුද්ධදත්ත මහානායක හිමි, 1953 (**තුන්පිටකයේ ඇතුලත් සූත්‍ර, ගාථා, ශික්ෂා පද ආදියේ නාමවලිය).

▲ **ත්‍රිපරිවෘත්ත**-Thriparivatta: ත්‍රිපරිවෘත්ත ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ චතුසත්‍ය, තුන් ආකාරයෙන් අවබෝධ කිරීමය. **බලන්න**: චතුරාර්යසත්‍ය.

තඹ

▲**තුඹස ප්‍රහේලිකාව**- Puzzle of the anthill: දහම් මග ගමන්කරන පුද්ගලයෙකුට හමුවන බාධක හා ඒවා මගහැර විමුක්තිය ලබාගැනීම පිලිබඳ විස්තරය මෙහි දක්වා ඇත.මේ දේශනාව් වදාළේ කුමාරකාශ්‍යප තෙරුන්ටය.**මූලාශ්‍ර:** ම.නි: (1): 1.3.3 වම්මික සූත්‍රය, පි.374, EMN:23 Vammika Sutta, p.228.

තම

▲**තමෝතමපරායන**-Thamothamaparayana: තමෝතමපරායන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ 'අඳුරෙන් අඳුරට' යෑමය. එබඳු පුද්ගලයාගේ ස්වභාවය: පහත් කුලයක ඉපදීම, දිළිඳුබව, තුන්දොරින් දුශ්චරිතය කිරීම. මරණින් මතු දුගතියේ උපත ලබයි. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: 4.2.4.5 තමෝතමපරායන සූත්‍රය, පි.184.

▲ **තමෝජෝති පරායන**- Thamojotiparayana: තමෝජෝතිපරායන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ 'අඳුරෙන් එලියට' යෑමය. එබඳු පුද්ගලයාගේ ස්වභාවය: පහත් කුලයක ඉපදීම, දිළිඳුබව, තුන්දොරින් සුචරිතය කිරීම. මරණින් මතු සුගතියේ උපත ලබයි. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: 4.2.4.5 තමෝතමපරායන සූත්‍රය, පි.184.
▲**තීම්බරුක පරිබ්‍රාජක**Thimbaruka paribrajaka. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3

තය

▲**තායනගාථා**-Thayanagatha: තායන ගාථා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, තායන නම් දේවපුත්‍ර, බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක පැවසූ ගාථාවන්ය. එම ගාථා අර්ථසහිත නිසා, මග බඹසරට මුල්වන නිසා එම ගාථා ඉගෙන ගැනීමට, සජ්ජායනා කිරීමට බුදුන් වහන්සේ සංඝයාට උපදෙස් වදාළහ: "විරිය කර තණ්හාව නැමති ජල ප්‍රවාහය නවත්වා ගන්න, කාමය දුරු කර ගන්න, කාමය ප්‍රහීණ නොකර ධ්‍යාන ලබා ගැනීමට නොහැකිය. වීරිය දැඩිව කරන්න, පැවිද්ද ලිහික්ව ගැනීමෙන් කෙලෙස් වැගිරේ. දුසිරිතය කළවිට පසු තැවිලි ඇතිවේ, සුචරිතය මගින් පසුතැවිලි ඇති නොවේ, එය උතුම්ය. කුසතණ, වරදවා අල්ලා ගත්විට තමග්ගේ අත කැපේ, එලස, වරදවා ගන්නා ලද මහණකම් නිරයට ගෙනයයි. ලිහිල් කටයුතු, කිලිටි ව්‍රත, සැකකටයුතු හැසිරීම බඹසර නොවේ, ඉන් මහත් ඵල නොලැබේ". **මූලාශ්‍රය**:සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග: දේවපුත්‍ර සංයුත්ත: 2.1.8 තායන සූත්‍රය, පි.118.

තර

▲**තරහ**- Anger: තරහ: කිපීම, ක්‍රෝධය ලෙසින්ද දක්වා ඇත. මෙය අකුසලයකි. **බලන්න**: අකුසල. **සටහන්: *** විවිධ ලෙසින් තරග ගන්නා පුද්ගලයන් පිලිබඳ විස්තර පිණිස **බලන්න**:* ආසිවිෂෝපම පුද්ගලයෝ. ** මිනිස්ලොවදී කෙනෙක්, නිතරම තරහ සිත් ඇතිව, අසතුටින් වාසය කරයි නම්, මරණින් මතු උපදින්නේ දුගතියකය. ඔහු මිනිස්ලොව උපත ලැබුවහොත්, අරූපිවේ. **බලන්න**: මනි: (3): 3.4.5 චූළකම්ම විභංග සූත්‍රය, පි. 448.

▲ **තරුණ රුක**- Young tree: සංයෝජන ධර්මතා පිලිබඳ කෙනෙක් නිතර නිතර ආස්වාදය කිරීම නිසා ඔහුගේ තණ්හාව වැඩෙන පිළිවෙල, තරුණ රුකක් නිතර නිතර පස් පොහොර ආදිය දමනවිට හොඳින් වැඩි එන ලෙසින් වැඩේ යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. එසේ තණ්හාව ඇතිවීම දුක ඇතිවීමය. එහෙත්, සංයෝජනයන්හි ආදීනව දකින්නේ නම්, එම පුද්ගලයාට තණ්හාව නිරුද්ධ කර, දුකින් මිදීමට හැකිවේ. හැදීගෙන එන තරුණ රුකක් මුලින්ම ගලවා, ගින්නෙන් පුළුස්සා අළු ගඟේ පාකර හැරීමෙන් ඒ ගසේ වැඩීමක් සිදුනොවේ. එලෙස, සංයෝජන වල ආදීනව නිතර බලමින්ඒවා පහ කර දුකින් මිදියයුතුය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ.**උපමාව**:තරුණ රුක:උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: අභිසමයසංයුත්ත:1.6.7 තරුණරුක සූත්‍රය,පි. 162, ESN:12: Nidanasamyutta: 57.7. The sapling, p.689.
▲ **තෙර**: පාලි: **ථෙර**-elder: තෙර -ථෙර (ස්ථවිර) ලෙසින් හඳුන්වන්නේ, වසර 10 ක් හෝ ඊට වැඩි උපසම්පදාව ඇති වැඩිහිටි භික්ෂුවය. භික්ෂුවක් '**තෙර**'- වැඩිහිටි භික්ෂුවක් ලෙසින් හැඳින්වීම පිණිස අවශ්‍ය ගුණ අතරින් ශීලසම්පන්න බව එක් ගුණයකි. **බලන්න**: ශීලසම්පන්න. **සටහන:** එවැනි

භික්ෂුණිය, තෙරණිය- තේරිකා- ථෙරිකා (ස්ථවිරි) ලෙසින් දක්වා ඇත.
▼ **ගුණ 4 කින් සමන්විත මහණ**, තෙර බවට- වැඩිහිටි බවට පත්වේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: 1) ශීලසම්පන්නබව 2) බහුශ්‍රැතබව 3) සිව්ජාන සමාපත්ති පහසුවෙන්ම ලබාගැනීමේ හැකියාව 4) ආසව ක්ෂයකර, චේතෝවිමුක්තිය හා ප්‍රඥාවිමුක්තිය ලබා වාසය කිරීම . **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.1.3.2.දෙවෙනි උරුවෙල සූත්‍රය, පි.66, EAN: 4: 22.2 uruwela-2, p. 155.

▼**අගුණ 5ක් ඇති** තෙරුන් ලෝකයාට අනර්ථය ඇති කරති. **ගුණ 5ක්** සමන්නාගත තෙරුන් ලෝකයාට අර්ථය ඇති කරයි. විස්තර පිණිස **බලන්න**: අංගු.නි: (3) 5 නිපාත:ථෙර වග්ග: 5.2.4.8 ථෙර සූත්‍රය.
▼**ගුණ 10ක්** ඇති තෙර පහසුවෙන්ම ඕනෑම දිසාවක වාසය කරයි. විස්තර පිණිස **බලන්න**: අංගු.නි: (6) 10 නිපාත:උපාලි වග්ග: 10.2.5.8 ථෙර සූත්‍රය.
▼**බුදුන් වහන්සේ,** තෙරුන්-ස්ථවිර වරුන් බ්‍රාහ්මණ ලෙසින්ද හඳුන්වා ඇත. විස්තර පිණිස **බලන්න:** බු.නි: උදාන: 1.5 ස්ථවිර සූත්‍රය.
▲**තෙරවාදය-** Theravada: බුදුන් වහන්සේගේ පැරණිම ඉගැන්වීම් තෙරවාදය ලෙසින් පෙන්වා ඇත. එම ඉගැන්වීම් අනුගමනය කරණ පිරිස තෙරවාදීන් ලෙසින් හඳුන්වයි. **ශබ්දකෝෂ: B.D:** p.179: "**Theravada**: Doctrine of the Elders, is a name of the oldest from of the Buddha's teaching…".

▲ **තෙරුවන් සරණ**-Theruwan sarana.තෙරුවන් සරණ :බුද්ධ ධම්ම හා සංග රත්නය සරණ යාම සෑම බෞද්ධයෙක් විසින්ම කරණ මූලික නමස්කාරයකි. **බලන්න**: ත්‍රිවිධ රත්නය. **සටහන**: ධජග්ග හා රත්න සූත්‍රයන්හි තෙරුවන් සරණ යාමේ යහපත විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත.
▲ **තීරණපරිඥා** -full understanding by scrutinization: ධර්ම කරුණු පිලිබඳ පූර්ණ අවබෝධ ලැබීම පිණිස, එම කරුණු ගැන විමසා බලා ලබාගන්නා අවබෝධය මින් අදහස් කෙරේ. **බලන්න**: අභිජාන.
▲ **තිරිසන් කතා**-Pointless talks: ධර්මයට අනුව තිරිසන් කතා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ මාර්ගයට අවහිර වන නුසුදුසු දේ ගැන කතාකිරීමය. ඒ කතා මග බඹසර පිණිස උපකාරී නොවේ. **බලන්න**: කතාව. **සටහන**: සංයුනි:සච්චසංයුත්ත:සමාධිවග්ග: 12.1.10 තිරිසන්කථා සූත්‍රයේ, තිරිසන් කතා කුමක්ද යයි විස්තරකර ඇත.
▲ **තිරිසන් ලෝකය**: පාලි: **තිරච්ඡාන යොනියො** - animal realm ධර්මයට අනුව තිරිසන් ලෝකය -තිරිසන් යෝනිය: අකුසල කර්ම විපාක ඵලදිම පිණිස යළි උපත ලබන දුගතියකි, සතර අපායෙන් එක් අපායකි. **බලන්න**: සුගතිය හා දුගතිය, සතර අපාය. **සටහන**:සංයු.නි:සච්චසංයුත්ත: පංචගතිපෙයියාල වග්ගය: තිරවඡානවුති සූත්‍ර 6: බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ තිරිසන් යෝනියේ සිට මිනිස් ලෝකයට- මනුෂ්‍ය උත්පත්තියට- යළි උපත ලබා ගැනීම දුෂ්කර බවය.
▼**තිරිසන්ලෝකයේ සිටින සතුන්-ප්‍රාණීන් ගේ ස්වභාවය:** 1) **තණකොළ ආහාරයෙන්** ජීවත්වන සතුන්:අශ්ව, ගව, බුරුවෝ, එළුවන්, මුවන් ආදීන්. 2) **අසුචි අහාර ලෙසින්** ගන්නා සතුන්: කුකුළෝ, ඌරෝ, බල්ලෝ, සිවලෝ ආදීන්. 3**) අඳුරේ: උපත ලබා, ජීවත්ව, මැරි** යන ප්‍රාණීන්: කාව- ඉපියා, පණුවෝ, ගැඩවිල්ලෝ ආදීන්. 4) **බිජුවකින්, ජලයේ** උපත ලබා, ජීවත්ව, ජල්යේම මියයන සතුන්: මාළුවෝ, කැස්බෑවෝ, කිඹුලෝ ආදීන්.

5) **අශුචියේ, කුණු** (කුණුවූ මාළුන්, මළ සිරුරු) ආදියේ උපතලබා, එහිම ජීවත්වී මියයන විවිධ ප්‍රාණීන්. මේ සියලු සතුන්, මිනිස් ලෝකයේදී රස තණ්හාව බැඳුන, අකුසල කළ අනුවණ මිනිසුන්ය. තිරිසන් සතෙකුට, මරණින් මතු මිනිස් ලොව උපත ලැබීම පහසු නොවේ, එයට හේතුව ධර්මයේ හැසිරීමට අවස්ථාව, කුසල කර්ම කිරීමට අවස්ථාව විරල නිසාය. තිරිසන් ලෝකයේ සතුන් එකිනෙකා මරා කයි, දුබල සතුන්, ප්‍රභල සතුන් විසින් මරා කයි. **තිරිසන් සතෙකුට**: මිනිස්බව ලබාගැනීමේ අපහසුව පිළිබඳව මේ උපමාව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: එක් ඇසක් ඇති කැස්බෑවා, අවුරුදු 100 කට වරක් මුහුද පතුලේ සිට ගොඩට එයි, එම අවස්ථාවේදී එක් සිදුරක් ඇතිවිය වියදණ්ඩක් මුහුදේ පාවී එයි. ඒ කැස්බෑවාට, වියදන්ඩේ ඇති එක් සිදුර, පෙනෙන ඇසින් බලා, උගේ ගෙල දමාගැනීම දුර්ලභ දෙයකි, එසේ මිනිසත්බව ලැබීම දුර්ලභය. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි :(3) : 3.3.9 බාල පණ්ඩිත සූත්‍රය, පි. 376, EMN: 129: Fool & Wise Men, p. 929.

▼ **තිරිසන් ලෝකය**, දසඅකුසල් කරණ මිනිසුන් යළිඋපත ලබන දුගතියකි. කෙනෙක් මියගිය පසු තිරිසන්ලොව උපන්නේනම්, ඔහුගේ ඥාතීන්,මෙලොව සිට ඔහුවෙනුවෙන් කරන පුදපූජා වල ඵල - පින්දීම ඔහුට ලබාගැනීමට නොහැකිය. කෙනෙක් දසඅකුසල් කරමින්, ශ්‍රමණබ්‍රාහ්මණයන්ට දාන ආදීවූ පුදපූජා කරන්නේනම්, ඔහු මතුබවයේ, තිරිසන් යෝනියේ උපත ලැබුවද, පෙරකළ දානවල අනුසස් නිසා ඔහුට ආහාර පාන ආදිය ලබෙනබව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න**: පින්දීම. **සටහන:** තිරිසන් ලෝකයේ සිට සුගතියේ උපතක් ලැබීම පහසු නැතිබව මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න**: සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: සච්චසංයුත්ත: තිරිසන් චුත සූත්‍ර, පි.380. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි (6) 10: නිපාතය:10.4.2.11 ජාණුස්සොණි සූත්‍රය, පි. 518, EAN:10: 177.11: Jāṇussoṇī, p. 554.

▼ **අකුසලයන් ඇද දෙයක්ය**-වැරදි අතට යන දෙයක්ය. එලෙස, අකුසල කරන මිනිසුන් ගේ ගති ස්වභාවය වකුටුය, මෙබඳු අය නිසැකයෙන්ම යළිඋපත ලබන්නේ නිරයේ හෝ බඩගාගෙන යන සතුන් (සර්පයින් ආදී) අතරයයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **සටහන්:** * සර්ප, ගෝනුසු, පත්තෑ, මුගටි, මියෝ වැනි සතුන් බඩගාගෙන යන සතුන්ය. ** මේ පිලිබඳ විස්තර පිණිස **බලන්න**: සංසප්පනිය ධර්ම පරියාය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: කරජකාය වගග:10.5.1.6. සංසප්පනිය පරියාය සූත්‍රය, පි.560, EAN:10: The Deed Born Body, 216.6, Creeping , p.558.

▲ **තිර්ථක**-Thirthaka: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ සිටි අන්‍යආගමික නිකායන් අතුරින් එකක් තිර්ථක ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: අන්‍යආගමික නිකායන්.

▲**තිරෝකුඩ්ඩ සූත්‍රය**- Thirokuddasutta: මියගිය ඥාතින්, ප්‍රේතභවයක උපත ලබා, පිං ගැනීම පිණිස ඔවුන්ගේ දොරකඩ අසලට පැමිණීම මෙහි විස්තර කර ඇත. ඔවුන්හට පිං දීමෙන්, ඒ ප්‍රේතයන්ට යහපත් විපාක ලැබේ. එසේම, දාන පූජා කරන අයටද පින් ඇතිවේ. **බලන්න**: බු.නි: තිරෝකුඩ්ඩ සූත්‍රය,ප්‍රේත.

තල

▲ **තාලපුපුත්‍ර තෙර**-Talaputhra thera.**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

▲ **තාලාවත්ථු**- Talavatthu : තාලවත්ථු: තල්ගසය. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ තමන්වහන්සේ, කරටිය මුලින්ම සිඳිනලද තල් ගසක්

මෙන්, රූපය, ශබ්දය ආදී සියලු රස- කෙලෙස් පහ කරණ ලද බවය. එය උච්ඡින්න භවනෙත්තති ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **"රූපරසා...තෙ තථාගතස්ස පහීනා, උච්ඡින්නමූලා තාලාවත්ථු කතා අනභාවකතා ආයතිං"**. **සටහන**: කරටිය මුලින්ම සිඳිනලද තල් ගස නැවත පැල නොවේ. කෙළෙස් සහමුලින්ම පහ කිරීම පිණිස මේ උපමාව බොහෝ සූත්‍රවල දක්වා ඇත. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:5, උච්ඡින්න භවනෙත්තති. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: 8.1.2.1 වේරඤ්ජ සූත්‍රය, පි. 62, EAN: 8: The 11 .1 Verañjã, p 416.

▲ **තිලෝක** - Three worlds: තිලෝක යනු තුන් ලෝකයය (ත්‍රයිලෝක) : කාමලෝකය, රූප ලෝකය හා අරූප ලෝකයය. **බලන්න**: තුන් භවය.

▲ **තිලෝගුරු** - Teacher of the 3 worlds: තිලෝගුරු - තුන්ලෝකයට ගුරු,බුදුන් වහන්සේ , මිනිසුන්ට (මනුෂ්‍යලෝකය) දේවියන් හා බ්‍රහ්මයන්ට (දේවලෝක, බ්‍රහ්මලෝක) ධර්මය දේශනා කරන උතුම් ශාස්තෘන් වහන්සේය. **බලන්න:** බුදුගුණ.

▲ **තුලාව**- Weights: තුලාව යනු තරාදියය. වෙළඳ කටයුතු වලදී වැරදි තුලා (කූට තුලා) භවිතා කිරීම වංචාවකි, වැරදි ජීවන ක්‍රමයකි, අකුසලයකි. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ නිවැරදි තුලා භාවිතා කරන අය ලෝකයේ දුලබය, වැරදි තුලා භාවිතා කරන අය ලෝකයේ සුලභය. **බලන්න**: සම්මා ආජීවය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: සච්චසංයුත්ත: 12.10.4 තුලාකූටාදී සූත්‍රය, පි. 370, ESN: 56: Saccha samyutta: 94.4 False Weights, p. 2370.

▲ **ත්‍රිලක්ෂණය**: පාලි: **තිලක්ඛන**- tri-lakshanya - Three characteristics of existence: ත්‍රිලක්ෂණය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ බුදුදහමේ මූලික සිද්ධාන්ත වන අනිච්ච, දුක්ඛ හා අනාත්ම යන ධර්මතාවයන්ටය. **බලන්න:** අනිච්ච දුක්ඛ හා අනාත්ම. **ශබ්දකෝෂ: B.D**: p. 179: "**The 3 characteristics** of existence are impermanency, suffering and not-self…' **P.T.S**: p. 1298: "**The 3 properties** (tilakkhaṇaṃ) of existing things or of the phenomenal world are anicca, dukkha, anatta, or impermanence, suffering, unreality… through contemplating them arises vipassanā & pacceka-bodhi-ñāṇa…"

තව

▲ **තාවතිංස දේවලෝකය** -Tāvatiṃsa devaloka: තව්තිසා දෙවලෝකය ලෙසින්ද හඳුන්වයි, කාමාවචර දේවලෝකයකි, සක්දෙව්දු මෙහි අධිපතිය, එහි දේවසභාව 'සුධර්මා දේව සභාව' ලෙසින් හඳුන්වයි. **බලන්න**: දේවලෝක,අසුර,සක්‍රදෙවියෝ.

▼කරුණු 3 කින්, තව්තිසා දෙවියන්, උත්තර කුරු හා ජම්බුද්වීප වාසීන්ට වඩා ප්‍රබලයයි මෙහි දක්වා ඇත: 1) දිව්‍යආයුෂ 2) දිව්‍ය රූපය 3) දිව්‍ය සැපය. **බලන්න**: ජම්බුද්වීපය, උත්තරකුරු දේශය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (5): 9 නිපාත: 9.1.3.1 ඨාන සූත්‍රය, පි.462.

▼ **මරණාසන්න පුද්ගලයෙක්** යළි උපත සුගතියක පිහිටුවා ලීමට උපකාරිවීම පිණිස, ඔවුන්ට දෙවලොක ගැන- තව්තිසාව ගැනද විස්තර කරන බව මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: සෝතාපත්තිසංයුත්ත: 11.6.4 ගිලාන සූත්‍රය, පි. 270.

▲ **තෙවෙනි ශ්‍රමණ**-Theveni shramana :තෙවෙනි ශ්‍රමණ ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ අනාගාමී උතුමාය, එතුමන් ඇත්තේ, ආරියඅටමග ඇති බුදුසසුනේ පමණය. **බලන්න**: ආරියඅටමග. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (2): 3: මහා

පරිනිබ්බාන සූත්‍රය, පි. 126, EDN: 16: Mahāparinibbāna Sutta, p.171.
▲ **ත්‍රිවිද්‍යා**: පාලි: **තෙවිජ්ජා-**Three knowledges: ත්‍රිවිද්‍යා, ත්‍රිවේද- තෙවිජ්ජා ලෙසින්ද හඳුන්වයි. ධර්මයට අනුව අරහත්වය සාක්ෂාත් කරගැනීමෙන් පහළ වන තුන් ආකාර වූ උසස් අවබෝධය ත්‍රිවිද්‍යාවය: පෙරවිසූ කඳ පිළිවෙත දන්නා නුවණ, චුතඋත්පත්ති නුවණ, ආසව ක්ෂය කිරීමේ නුවණ. **බලන්න**: ත්‍රිවිධ ඥාණ. බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ, සිටි බ්‍රාහ්මණයන් ත්‍රිවේදය- මන්ත්‍ර ලෙසින් කටපාඩම් කර හැදෑරූ බැවින් ඔවුන් ත්‍රිවෙදකයන් ලෙසින් හඳුන්වා ඇත. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ බ්‍රාහ්මණ ත්‍රිවිද්‍යාවට වඩා තමන්වහන්සේ අවබෝධ කළ ත්‍රිවිද්‍යාව වෙනස්බවය. **"එවං ඛො අහං භික්ඛවෙ ධම්මෙන තෙවිජ්ජං බ්‍රාහ්මණං පඤ්ඤාපෙමි නාඤ්ඤං ලපිතලාපනමත්තෙනා'ති"**. ත්‍රිවිධ නුවණ ලැබූවන් 'තෙවිජ්ජා බ්‍රාහ්මණ' ලෙසින් දක්වමි. පෙර සිටි ඍෂින් කියන ලද දේ කි පමණින්ම 'තෙවිජ්ජා බ්‍රාහ්මණ' ලෙසින් නො පනවමි. (It is due to these three knowledges that one becomes three-veda Brahmin, it is of this three-Veda one that I speak, not of that other of muttered mumblings). **සටහන්:** * 'තෙවිජ්ජා බ්‍රාහ්මණ': රහතන් වහන්සේය. ** විස්තර පිණිස **බලන්න**: දීඝ.නි: (1) තෙවිජ්ජා සූත්‍රය.

මූලාශ්‍ර: බු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.5.10 ත්‍රිවිද්‍යා සූත්‍රය, පි. 482, The Itivuttaka: translated by Peter Masefield:PTS: 99 The Three-Veda sutta, p. 84.

▼**ජානසමාපත්ති** මගින් සිත කර්මණ්‍යබවට පත්වීමෙන්, බුදුන් වහන්සේට, තෙවිජ්ජා නුවණ පහළවූ බව මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න**: අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: වෙරඤ්ජසූත්‍රය.
▲ **ත්‍රිවිධ අකුසල මූල:** පාලි: **තීනි අකුසලමූලානි-** Three un-wholesome roots: ත්‍රිවිධ අකුසල මූල නම් ලෝභය (රාගය),දෝසය හා මෝහයය. සියලු කෙළෙස් ඇතිවන්නේ මේ මුල් පදනම් කර ගෙනය. මේ අකුසල්, ආධ්‍යාත්මික මාර්ගයට හානිය ගෙනදේ, හානභාගිය ධර්මයන්ය. **බලන්න**: අකුසල මූල, හානභාගිය ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (3):11 දසුත්තර සූත්‍රය,පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▲ **ත්‍රිවිධ අගති-** Three wrong paths: ධර්මයේ ත්‍රිවිධ අගති ලෙස පෙන්වා ඇත්තේ අගතියට- පරිහානියට ගෙනයන රාග දෝස හා මෝහ යන අකුසල් මුල් 3 පිළිබඳවය. **බලන්න**: අකුසල මූල. **සටහන:** ත්‍රිවිධ අගතිය: රාග දෝස හා මෝහය ය. මේවා තියුණු ලෙසින් උපදින නිසා ඒවා ගිනි ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. සද්ධර්ම කෝෂය, පි. 116.
▲ **ත්‍රිවිධ අනුමෝදනා-** Three gratitude's: ත්‍රිවිධ අනුමෝදනා යනු: සංඝයාට පිරිනමන බත්දානය, මංගල කරුණක් හෝ අවමංගල කරුණක් නිසා පිරිනමන දාන. එම දානයන් පිරිනැමූ පසු, සංඝයා විසින් දායකයන්ට කරන අනුමෝදනා- ආශීර්වාදයන්ය. **සටහන**: සංඝයා ත්‍රිවිධ අනුමෝදනා උගත යුතුය යි බුදුන් විසින් වදාරන ලදී. දානයේ ආනිසංස ප්‍රකාශ කිරීම අනුමෝදනා වය. සංඝයාට පිරිනැමූ දානයෙන් පසු දායකයන්ට දාන ආනිසංස, දහම් කතා -බනක් පැවසීම කල යුතුවේ. මංගල දාන (විවාහ, ඔටුනු පැළඳවීම් ආදිය) දී මංගල සූත්‍රය, රතන සූත්‍රය, පිරිත් සජ්ජායනය කල යුතුය. අවමංගල දාන- මතක දාන, මළවුන් සිහිකර දෙන දාන අදියේද, තිරෝකුඩ්ඩ සූත්‍රය දේශනා කිරීම,

අනුමෝදනා බන කිවයුතුවේ. **බලන්න**: ශ්‍රී සද්ධර්ම කෝෂය, අනුමෝදනා, පි. 223.

▲**ත්‍රිවිධ ආස්‍රව** -Three taints: ත්‍රිවිධ ආස්‍රව -ආශ්‍රව- ආසවලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කාම, භව, අවිද්‍යා ආස්‍රවයන්ය. **බලන්න**: ආස්‍රව හා ආස්‍රව ක්ෂය කිරීම.
▲**ත්‍රිවිධ කල්‍යාන ශාසනය**- Thrivida kalyanasasanay: ත්‍රිවිධ කල්‍යාන ශාසනය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ශිල සමාධි හා ප්‍රඥා යන ත්‍රිවිධ ශික්ෂාවටය. **බලන්න:** ශිල සමාධි ප්‍රඥා.
▲ **ත්‍රිවිධ ඉන්ද්‍රිය**: පාලි: **තීනි ඉන්ද්‍රියානි**- three faculties: ආධ්‍යාත්මික පංච ඉන්ද්‍රියන්ට බාහිරව, බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇති ඉන්ද්‍රියන් පිලිබඳ විස්තරයේ ත්‍රිවිධ ඉන්ද්‍රිය යුගල 2ක් දක්වා ඇත: **බලන්න**: ඉන්ද්‍රිය. **පළමු ත්‍රිවිධ ඉන්ද්‍රියන්**: 1) ස්ත්‍රී ඉන්ද්‍රිය (**ඉත්ථින්ද්‍රියං** -femininity faculty), 2) පුරුෂ ඉන්ද්‍රිය (**පුරිසින්ද්‍රියං**- masculinity faculty) 3) ජීවිත ඉන්ද්‍රිය (**ජීවිතින්ද්‍රියං**- life faculty). **සටහන්: *** ස්ත්‍රී ඉන්ද්‍රිය හා පුරුෂ ඉන්ද්‍රිය පිළිබඳ නිකායන්හි වැඩි විස්තර නැත. අභිධර්ම පිටකයේ 'උපාද රූප' යටතේ මේවා දක්වා තිබේ.** අටුවාවට අනුව: ස්ත්‍රී ඉන්ද්‍රිය මගින් කැපිපෙනෙන ස්ත්‍රී ලක්ෂණ, ස්වභාවය පාලනය කරයි, පුරුෂ ඉන්ද්‍රිය, පුරුෂභාවය පාලනය කරයි *** ජීවිත ඉන්ද්‍රිය, කයේ පැවැත්මට වගකියයි. ධම්මසංඝානි , විභංග හා විසුද්ධි මාර්ගයේ මේ පිලිබඳ විස්තර දක්වා ඇත. **බලන්න**: ESN: note: 205, p. 2413. **දෙවන ත්‍රිවිධ ඉන්ද්‍රියන්:** 1) අනඤ්ඤාත-ඤානස්සාමීති ඉන්ද්‍රිය (සෝවාන්ඵල නුවන) 2) අඤ්ඤිඉන්ද්‍රිය (සෝවාන්ඵලයේ සිට රහත් මග දක්වා ඇති නුවන) 3) අඤ්ඤඤාතවින්ද්‍රිය (රහත්මග නුවන). **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි : (5-1):මහාවග්ග: ඉන්ද්‍රිය සංයුත්තය: 4.3.2 ජීවිතඉන්ද්‍රිය සූත්‍රය, පි. 392, ESN: Indriya samyutta: 22.2 The Life Faculty p. 1949, බු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.2.3 ඉන්ද්‍රිය සූත්‍රය, පි. 418.

▲ **ත්‍රිවිධ චක්ෂු** - Three Eyes: බුදුන් වහන්සේ ත්‍රිවිධ චක්ෂු - තුන් ඇස්, මෙසේ පෙන්වා ඇත: **මසැස** (ඇස), **දිවැස** හා **පැණැස**. **මසැස**: කයේ ඇති ඇස (භෞතික ඇස). **දිවැස:** සාමාන්‍ය ලෝකයාට නො පෙනෙන, ඉර්දී බල නිසා ඇතිවෙන ආධ්‍යාත්මික බලය. **පැණැස:** ප්‍රඥා ඇස, මාර්ගය වඩා ගැනීමෙන් ඇතිවන නුවණ. ඇසෙහි පැවැත්ම දිවැසට කාරණය වේ. ආසවක්ඛය නුවණ පහළවීම පැණැසය. ඒ ඇස ලැබීමෙන් සියලු දුකින් මිදේ. **මූලාශ්‍ර:** බු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.2.2 චක්ෂු සූත්‍රය, පි. 416.

▲ **ත්‍රිවිධ ඥාණ**: පාලි: **තෙවිජ්ජා**- Threefold knowledge: ධර්මයේ ත්‍රිවිධ ඥාණ ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ අරහත්වය සාක්ෂාත් කරගැනීමෙන් පහළ වන තුන් ආකාර වූ අවබෝධයන්ය. ත්‍රිවිද්‍යා-තෙවිජ්ජා ලෙසින්ද හඳුන්වයි. 1) පෙරවිසු කඳ පිළිවෙත දන්නා නුවණ, 2) දිවැස -චුති උත්පත්ති නුවණ 3) ආසවක්ඛය- ආස්‍රව ක්ෂය කරගැනීමේ නුවණ. (Knowledge of recollection of manifold past abodes, the divine eye, the knowledge of destruction of the taints). නිවන සාක්ෂාත් කර ගැනීම පිණිස ත්‍රිවිධ ඥාණ ලැබීම අවශ්‍යතාවයකි. **බලන්න**: ආස්‍රව හා ආස්‍රව ක්ෂයකිරිම, කර්මන්‍යසිත. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ**: පි.310: "**තෙවිජ්ජා:** ත්‍රිවිද්‍යාව: බාහිර ත්‍රිවිද්‍යාව, සාසනික ත්‍රිවිද්‍යාව යයි දෙයාකාරය". **B.D:** p.179: "**Te-Vijja**: One endowed with the 3 fold

higher knowledge: in Brahmanism: 'Knower of the 3 Vedas', in Buddhism: one who has realized 3 kinds of knowledge: Remembrance of past lives, Divine Eye, Extinction of all cankers" **සටහන්:** * ම.නි: **තෙවිජ්ජාවච්චගොත්ත සූත්‍රයේදී** බුදුන් වහන්සේ, ත්‍රිවිධ ඥාණ ලැබීම ගැන විස්තර කර ඇත. ** **පටිසම්භිදාවේ**: ත්‍රිවිධ ඥාන-ඥානත්‍රය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ: විහාරත්ථ ඥානය-අනිත්‍යදර්ශනය දන්නා නුවණ, සමාපත්ති ඥානය-අනිමිත්ත සමාපත්තියේ නුවණ, විහාරසමාපාත්තියේ නානත්වය දැකීමේ නුවණ- විහාර සමාප්‍රත්‍යත්ත ඥානය වේ.**බලන්න**:ඛු.නි:පටිසම්භිදා1:ඥාණකථා: 29-31ඥානත්‍රය,පි. 196.

▼**ත්‍රිවිධ ඥාණ,මාර්ගය වැඩීම පිණිසය**: එම ඥාන සාක්ෂාත් කරගැනීම මගින් භික්ෂුව පරිපූර්ණබව ලබාගනී යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි:(6 කාණ්ඩය): 10 නිපාත:ආනිසංස වගග, 10.1.1.10 **විජ්ජා සූත්‍රය**, පි.50, EAN:10: Benefits: 10.10.True Knowledge, p. 494.

▼ **ත්‍රිවිධ ඥාණ,** සච්ඡිකාතබ්බ ධර්මයකි, නිවන පිණිස සාක්ෂාත් කරගත යුතු ධර්මයකි. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.
▼ **සප්ත බොජ්ඣංග** වර්ධනය කරගැනීමෙන් ත්‍රිවිධ ඥාන සාක්ෂාත්වේ. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6):10 නිපාත: සමණසඤ්ඤා වගග: 10.3.1.2.බොජ්ඣංගසූත්‍රය, පි.406, EAN:10: 102.2. Factors of Enlightenment, p. 540.

▲ **ත්‍රිවිධ කුසල මූල:** පාලි: **තීනි කුසලමූලානි**- Three wholesome roots ත්‍රිවිධ කුසල මූල නම් අලෝභය, අදෝසය හා අමෝහය. මේ කුසල් තුන, ආධ්‍යාත්මික මාර්ගයට විශේෂබවක් ගෙනදේ. **බලන්න**: කුසල මූල, විශේෂභාගිය ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.
▲ **ත්‍රිවිධ තණ්හා:** පාලි: **තිස්සො තණ්හා** - Three cravings :ත්‍රිවිධ තණ්හා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කාම, භව හා විභව තණ්හාවන්ය. **බලන්න**: තණ්හාව, ආහාර. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිංහ:** පි.249: "**කාම තණ්හා:** කාම තෘතෘෂ්ණාව, කාමආශාව, වස්තුකාම - කෙලෙශ කාමයන්හි ආශාව...පි. 406: **භව තණ්හා:** භව තෘෂ්ණාව, භවාසාව...පි.475: **විභව තණ්හා:** උච්ඡෙදදෘෂ්ටි සහගත රාගය". **B.D:** p. 74: "**Kāma-Tanhā**: Sensuous craving…p.: 33: **Bhava- Tanhā**: Craving for eternal existence …p.190: **Vibhava-Tanhā**: Craving for Non- existence or for Self-anihilation".

▲ **ත්‍රිවිධ දුක**- Three Sufferings: ත්‍රිවිධ දුක ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ: 1) **දුක්ඛදුක්ඛ** 2) **සංඛාර දුක්ඛ** 3) **විපරිනාම දුක්ඛ. බලන්න**: දුක.
▲ **ත්‍රිවිධ ධම්මඅංග**-Three Dhamma factors: ධර්මයේ ත්‍රිවිධ අංග ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ශීලය, සමාධිය හා ප්‍රඥාවය. බුදුදහම එම කරුණු මත පදනම්ව ඇත. බුදුන් වහන්සේ නිරතුරුවම මේ අංග වඩාගැනීම පිණිස සංඝයාට අවවාද අනුසාසන කර ඇත. අවසාන චාරිකාවේ යෙදුන බුදුන් වහන්සේ මේ ගුණයන් වැඩිමේ ආනිසංස වදාළ

බව මෙහි පෙන්වා තිබේ: "...සිල ...සමාධිය...ප්‍රඥාව මෙබඳුය. ශිලයෙන් වඩනලද සමාධිය මහත් ඵල මහා අනුසස් ඇත්තේය. සමාධියෙන් වඩනලද ප්‍රඥාව මහත් ඵල මහා අනුසස් ඇත්තේය. ප්‍රඥාවෙන් වඩන ලද සිත කාම...භව...අවිද්‍යා යන ආසව කෙරන් මොනවට මිදේ".**"ඉති සීලං, ඉති සමාධි, ඉති පඤ්ඤා. සීලපරිභාවිතො සමාධි මහප්ඵලො හොති මහානිසංසො. සමාධි පරිභාවිතා පඤ්ඤා මහප්ඵලො හොති මහානිසංසො. පඤ්ඤා පරිභාවිතං චිත්තං සම්මදෙව ආසවෙහි විමුචති, සෙය්‍යථීදං කාමාසවා භවාසාවා අවිජ්ජාසාවා'ති".** **මූලාශ්‍රය**: දීඝ.නි: (2): 3: මහාපරිනිබ්බාන සූත්‍රය, 14 ඡේදය,පි.142.

▲ **ත්‍රිවිධ ධම්මතා**-Three types of Dhamma: ත්‍රිවිධ ධම්ම-ධර්මතා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කිසියම් ධර්මතා 3 ක් පහ කර ගැනීම පිණිස, වෙනත් ධර්මතා 3ක් වඩා ගැනීමය: 1) **රාගය දෝසය හා මෝහය**: රාගය ප්‍රහීණය පිණිස **අශුභය,** දෝසය ප්‍රහීණය පිණිස **මෛත්‍රීය,** මෝහය ප්‍රහීණය පිණිස **ප්‍රඥාව** වැඩිය යුතුය. 2) **ත්‍රිවිධ දුශ්චරිතය** ප්‍රහාණය පිණිස **ත්‍රිවිධ සුචරිතය** වැඩිය යුතුය 3) **කාමවිතක්ක**- ප්‍රහීණය පිණිස **නෙක්ඛම්ම විතක්ක**, **ව්‍යාපාදවිතක්ක**- ප්‍රහීණය පිණිස **අව්‍යාපාදවිතක්ක**, **විහිංසා විතක්ක**- ප්‍රහීණය පිණිස අවිහිංසා විතක්ක වැඩිය යුතුය 4) **කාමසංඥා**- ප්‍රහීණය පිණිස **නෙක්ඛම්මසංඥා**, **ව්‍යාපාද සංඥා**- ප්‍රහීණය පිණිස **අව්‍යාපාද සංඥා**, **විහිංසාසංඥා**- ප්‍රහීණය පිණිස **අවිහිංසා සංඥා** වැඩිය යුතුය. 5) **කාමධාතු**- ප්‍රහීණය පිණිස **නෙක්ඛම්ම ධාතු**, **ව්‍යාපාදධාතු**- ප්‍රහීණය පිණිස **අව්‍යාපාද ධාතු**, **විහිංසාධාතු** ප්‍රහීණය පිණිස **අවිහිංසා ධාතු** වැඩිය යුතුය 6) **ආසවාද දිට්ඨිය** (ශාශ්තවත-view of gratification) ප්‍රහීණය පිණිස **අනිත්‍යසංඥා**, **ආත්මානු දිට්ඨිය** (සක්කාය- view of self) ප්‍රහීණය පිණිස **අනත්ත සංඥාව**, **මිථ්‍යා දිට්ඨිය** (62 ක්වූ දිට්ඨි) ප්‍රහීණය පිණිස **සම්මා දිට්ඨිය** වැඩිය යුතුය. 7) **අරතිය** (Discontent) ප්‍රහීණය පිණිස **මුදිතාව**, **විහිංසාව** ප්‍රහීණය පිණිස **අවිහිංසාව**, **අධර්මචරියාව**- ප්‍රහීණය පිණිස, **ධර්මචරියාව** වැඩිය යුතුය. 8) **අසන්තුෂ්ටිය** ප්‍රහීණය පිණිස **සන්තුෂ්ටිය**, **අසම්ප්‍රජන්‍යය** ප්‍රහීණය පිණිස **සම්ප්‍රජන්‍යය, දැඩි ආශාව** (මහේච්ඡතාවය-strong desires) ප්‍රහීණය පිණිස, **අල්පේච්ඡතාවය** (Fewness of desires) වැඩිය යුතුය. 9**) දොවචස්සතාවය** (difficult to correct) ප්‍රහීණය පිණිස **සුවචභාවය**, **පාපමිත්‍ර සේවනය** ප්‍රහීණය පිණිස **කලණමිතුරු-කල්‍යාණමිත්‍ර සේවනය**, **චිත්තවිකෙෂ්පය** (mental distraction) ප්‍රහීණය පිණිස **ආනාපානසතිය** වැඩිය යුතුය. 10) **උද්දච්චය** ප්‍රහීණය පිණිස **සමථය**, **අසංවරය** (ඉන්ද්‍රිය) ප්‍රහීණය පිණිස **සංවරය, ප්‍රමාදය** ප්‍රහීණය පිණිස **අප්‍රමාදය** වැඩිය යුතුය. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (4): 6 නිපාත**:** තික වග්ග සූත්‍ර, පි. 280, EAN:6: I Triads, p. 364.

▲ **ත්‍රිවිධ නිස්සාරණිය ධාතු:** පාලි: **තිස්සො නිස්සරණියා ධාතුයො**-Three elements making for deliverance -nissāraṇīyā dhātuyo: ත්‍රිවිධ නිස්සාරණිය ධාතු ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ **:** නෙක්ඛම්මය, අරූපය හා නිරෝධය ය. මේවා කෙළෙස්වලින් නිදහස් වීමට, විමුක්තිය පිණිස උපකාරිවන ධර්මතාය. ත්‍රිවිධ නිස්සාරණිය ධාතු, විනිවිදව අවබෝධ කරගැනීමට දුෂ්කර (පහසු නැති) දුෂ්ප්‍රතිවිධ්‍ය ධර්ම යන්ය. **බලන්න**: නිස්සාරණිය ධාතු, දුෂ්ප්‍රතිවිධ්‍ය ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▲ **ත්‍රිවිධ ප්‍රඥා** - Three wisdoms: ධර්මයේ ත්‍රිවිධ ප්‍රඥා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ: **1) සුතමය ප්‍රඥාව-** ධර්මය අසා-ශ්‍රවනය, ඉගෙන ඒ ගැන ලබාගන්නා අවබෝධය නිසා ඇතිවන දහම් නුවණ **2) භාවනාමය ප්‍රඥාව-** භාවනා අරමුණක් මගින් සිත සමාධියට පත්කර ගැනීමෙන් ඇතිවන දහම් නුවණ. **3) චින්තාමය ප්‍රඥාව-** ධර්මය සිතින් ආවර්ජනය කර ලබාගන්නා දහම් නුවණ. **විස්තර පිණිස බලන්න**: * **පටිසම්භිදා** 1: ඤාණකථා, ** **සිංහල විසුද්ධිමග**,14 පරිච්ඡේදය, පි. 631 ** **අභි.ධ.පි: විභංගප්‍රකරණ** 2: ඥානවිභංග. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (3): 10 සංගීති සූත්‍රය, පි. 368, EDN: EDN: 33: Sangīti Sutta: The Chanting Together, p. 362.

▲ **ත්‍රිවිධ පුණ්‍යක්‍රියා වස්තු**- Three kinds of merits: දානය, ශීලය හා භාවනාව ත්‍රිවිධ පුණ්‍යක්‍රියා වස්තු යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. මෙලොව හා පරලොව උතුම් සැප විපාක පිණිස පින්ක්‍රියාවල යෙදීම යහපත්වේ. දානය මෙලොව පරලොව සැප පිණිස, ශීලය සම හැසිරීම පිණිස, භාවනාව මෙත්තා සහිත සිත වැඩීමට උපකාරීවේ. මේ කුසල ධර්මතා 3 දියුණු කරගැනීම බඹලොව උපතට හේතුවේ. **මූලාශ්‍ර:** බු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.2.1 පුණ්‍යක්‍රියා වස්තු සූත්‍රය, පි. 416.

▲ **ත්‍රිවිධ පිරිසිදුබව** -Three purification: කයෙන්, වචනයෙන් හා මනසින් (තුන් දොරින්) කරන දසකුසල් ක්‍රියා නිසා මිනිසුන්ගේ පිරිසිදුබව -පාරිශුද්ධිය ඇතිවේ. දස අකුසල නිසා මිනිසුන් අපිරිසිදුවේ. **බලන්න:** දසඅකුසල්, දස කුසල්,ආරියවිනයේ පිරිසිදුබවලැබීම.
▲ **ත්‍රිවිධ භය**- Three Fears: ධර්මයේ ත්‍රිවිධ භය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ලෝක සත්වයාට අනිවාර්යෙන්ම මුහුණ දීමට ඇති ජාති ජරා හා මරණ භයටය. **බලන්න**: ජාති ජරා මරණ.

▲**ත්‍රිවිධ භව**-Three bhava : ත්‍රිවිධ භව, කාම, රූප, අරූප භව 3 ය. **බලන්න:** තුන්භවය, ආහාර, යළිඋපත.
▲ **ත්‍රිවිධ මාන:**පාලි: **තීසු විධාසු-තයො මානො**- three discriminations මානය, විධා ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. සාමාන්‍යලෝකයා පංච උපාදානස්කන්ධය, සිය ආත්මය ලෙසින් ගැනීම විවිධ මාන-මැනීම් වලට හේතුවේ. ඒ අනුව ලෝකයේ මාන 3 ක් ඇති පුද්ගලයන් දැකිය හැකිය. මේවා අකුසල්ය. **බලන්න**: මාන.
▼**බුදුන් වහන්සේ ත්‍රිවිධ මාන** මෙසේ පෙන්වා ඇත: "මහණෙනි, මේ මාන 3 ක්වේ: 1) මම ශ්‍රේෂ්ඨ වෙමි -I am superior (අතිමානය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත) 2) මම සමාන වෙමි -I am equal (මානය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත) 3) මම හීනවෙමි-හීනමානය -I am inferior. (ඔමානය - අවමානය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත)". එම මාන යථා ලෙසින් අවබෝධ කරගැනීමට හා ඒවා ප්‍රහීණය කරගැනීමට ආරිය අටමග මනාව වැඩියයුතුවේ. **"තිස්සො ඉමා භික්ඛවෙ, විධා... 'සෙය්‍යො හමස්මි'ති විධා, 'සදිසො හමස්මි'ති, විධා, 'හීනො හමස්මි'ති විධා..."** **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග:මග්ගසංයුත්ත: 1.15 විධා සූත්‍රය, පි.154, ESN: Maggasamyutta: 162.2 Discriminations, p. 1707.

▼ **ත්‍රිවිධමානය ඇතිවීම**: යමෙක්, මම අන්‍යයන් හා සමවෙමි හෝ විශිෂ්ඨ වෙමි හෝ හීන වෙමි යයි සලකයි, ඒ ගැන විවාද කරයි, එමගින් මානය උපදී. එහෙත් එවැනි සංකල්පනා රහතන්වහන්සේට නොමැත යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1):සගාථවග්ග: දේවතා

සංයුත්ත: 1.2.10 සමිද්ධි සූත්‍රය, පි. 44, ESN: 1: Devata samyutta: 20.10 Samiddhi, p. 79. **සටහන:**සංයු.නි: (4) වේදනාසංයුත්ත: යොගකෙඛමිවග්ග: 1.11.5 සෙය්‍ය සූත්‍රයේදී, ඇස, කණ... ආදී අභ්‍යන්තර ආයතන සයේ ක්‍රියා කාරිත්වය නිසා ත්‍රිවිධ මාන ඇතිවෙන බව විස්තර කර ඇත.

▼ **මානය පහ කිරීම නිවනය**: සියලු තණ්හා අභවරකර, මානය, අවමානය හා අතිමානය (මානා, ඔමානො, අතිමානො- Conceit, the inferiority complex, and arrogance) පහකර, සංයෝජන උදුරාදැමූ මහණ අර්හත්වය ලබා සසර දුක නිමා කරඇත-නිවන ලබාඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.2.5.11. තණ්හා සූත්‍රය, පි. 278 , EAN: 6: 106.11. Craving, p. 364.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1. "සෙයියොහමස්මිති මානය"** යනු මම ජාතියෙන්, කුලයෙන්... රූපයෙන්... ශිල්පශාස්ත්‍රයකින් හෝ වෙනත් කරුණකින් අන් අයට වඩා උසස් යයි කියා සිතීමය. (මෙහිදී මානය කොඩියක් මෙන් ඉහලට ඔසවා ඇත). **සදිසෝ මාන** යනු (පෙරකී කරුණු වලින්) අන්‍යයන් හා සමාන යයි සිතීමය. **හීන මානය** (පෙරකී කරුණු වලින්) අන්‍යයන්ට වඩා පහත් යයි සිතීමය. ත්‍රිවිධ මාන ලෝභ, ද්වේශ තරම් නපුරු කෙලෙස් නොවේ, එහෙත්, කෙනෙක්ගේ පිරිහීමට හේතුවේ". **කෙලෙස් එක්දහස් පන්සීය**: පි. 66, රේරුකානේ චන්දවිමල නාහිමි, 2008.

▲ **ත්‍රිවිධ මල-** Three stains: ත්‍රිවිධ මල යනු සිත කිලිටිකරණ කෙළෙස් 3 ය: රාග දෝස හා මෝහ .**බලන්න**: මල. **සටහන:** අංගු.නි: **(1)** බාල වග්ගය : බාලයන්ගේ ගති ලක්ෂණ පෙන්වීමේදී ඔවුන්ට ත්‍රිවිධ මල ඇතිබව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: දුස්ශීලය, ඉරිසියාව-ඊර්ෂ්‍යාව, මසුරුකම. එම අවගුණ නිසා ඔවුන් දුගතියට යයි. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (1)3 නිපාත: 3.1.10 සූත්‍රය,පි. 240, EAN: 3:10.10 Stains, p. 81.

▲ **ත්‍රිවිධ රත්නය-** Three Jewels: ත්‍රිවිධ රත්නය- තෙරුවන්, බෞද්ධයන්ට ඇති අනර්ඝම රත්නයන්ය: බුද්ධ, ධර්ම හා සංඝ. **රතන සූත්‍රයේ** ත්‍රිවිධ රත්නයේ ගුණ විස්තර කර ඇත. **බලන්න**: තිසරණ, තෙරුවන්.

▼ **ත්‍රිවිධ රත්නය සරණකරගැනීම** යහපත පිණිසය: දිගුකලක් මුළුල්ලේ ගිහියෙක්, ත්‍රිවිධ රත්නය සරනකොටගෙන සිටි නම් ඔහු දුගතියක යළි උපත නොලබන බව බුදුන් වහන්සේ මේ සූත්‍රයේදී පෙන්වා ඇත: අනාගාමී, සකදාගාමී, සෝතාපන්න පුද්ගලයන් දුගතියෙන් මිදිඇත, ඔවුන් ත්‍රිවිධ රත්නය කෙරෙහි අවෙච්චාසහගත ප්‍රසාදය ලැබූ උතුමන්ය. අවෙච්චාසහගත ප්‍රසාදය නොලැබූ එහෙත්, තිසරණය කෙරහි යම් ප්‍රසාදයක් ඇති පුද්ගලයෙක් සිටි. ඔහුගේ පංච ඉන්ද්‍රිය වර්ධනය වී ඇත. විමසා බලා ධර්මය ඔහු පිළිගනී. එවන් පුද්ගලයා දුගතිගාමී නොවේ. **මූලාශ්‍ර:**සංයු:නි: (5-2) සෝතාපත්තිසංයුත්ත: සරකානි වග්ග:සරකානි සූත්‍ර 2, පි. 214.

▼**ත්‍රිවිධ රත්නයේ ගුණ** දැක පැහැදීමක් ඇති, ආරිය කාන්ත ශීලය ඇති පුද්ගලයා දහම් ගඟට පිළිපන් කෙනකි, ආශ්‍රවක්ෂයකර ඔහු පරතෙරට-නිවනට පැමිණේ. ඒ පිලිබඳ බුදුන් වහන්සේ වදාළ **උපමාව**: කන්දක් මතට පතිතවන වැස්ස, මුදුනේ සිට ක්‍රමයෙන් පහළට ගලාවිත් කෙළවර සාගරයට ඇතුළුවේ, එලෙස, තෙරුවන් ගුණ ගැන පැහැදී, යහපත් ශීලය ඇති තැනැත්තා සියලු කෙළෙස් හැර, නිවන ලබයි. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: සෝතාපත්තිසංයුත්ත: පුඤ්ඤාභිසන්ද වග්ග:11.4.8 වස්ස

සූත්‍රය, පි. 250.
▼ **ත්‍රිවිධ රත්නයේ** අග්‍රබව බව සලකා කෙනෙක් පහන් සිතින් දන් දෙන්නේ නම් එම පින අග්‍රවේ. **බලන්න**: අග්‍රපින.
▼ **ත්‍රිවිධ රත්නය කෙරේ** ඇති අවෙච්චාසහගත ප්‍රසාදය හා ආරිය කාන්ත ශීලය ඇති ආරිය ශ්‍රාවකයාහට ඇති පුණ්‍ය ගණන්කිරීමට නොහැකිය. **බලන්න**: අසංන්ඛෙයිය පුණ්‍ය, ශ්‍රද්ධාව,අශ්‍රද්ධාව, සෝතාපන්න, ඉන්ද්‍රකීලය.
▲ **ත්‍රිවිධ වේදනා** : පාලි: **තිස්සො වෙදනා**-Three feelings: ත්‍රිවිධ වේදනා නම්: සැප වේදනාව, දුක වේදනාව හා සැපත් නොවන දුකත් නොවන වේදනාව-උපේක්ඛා. (සුඛා වෙදනා, දුක්ඛා වෙදනා, අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා). ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පිණිස, ත්‍රිවිධ වේදනා පිරිසිඳව අවබෝධ කල යුතුවේ. **බලන්න**: වේදනා, පරිඥෙය්‍ය ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▲ **ත්‍රිවිධ සුචරිතය හා ත්‍රිවිධ දුෂ්චරිතය:** පාලි: **තීනි සුචරිතං, තීනි දුච්චරිතං**- Three good conduct & three bad conduct: ධර්මයේ ත්‍රිවිධ සුචරිතය සේ පෙන්වා ඇත්තේ කයෙන්, වචනයෙන් හා මනසින් (තුන්දොරින්) කරන යහපත්- හොඳ ක්‍රියා ගැනය. ත්‍රිවිධ දුෂ්චරිතය නම් කයෙන්, වචනයෙන් හා මනසින් කරන අයහපත්- නරක ක්‍රියාය. **බලන්න**: තපනිය හා අතපනිය ධර්ම, අසංවරය, ඉන්ද්‍රිය සංවරය, ඉන්ද්‍රිය අසංවරය.
▼**ඒකාන්තයෙන්ම** ත්‍රිවිධ සුචරිතයේ හැසිරිය යුතුය; ත්‍රිවිධ දුෂ්චරිතය දුරු කල යුතුය යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත:

"එකංසෙනාහං ආනන්ද අකරණියං වදාමි කාය...වචී...මනො දුච්චරිතන්ති... ... එකංසෙනාහං ආනන්ද කරණියං වදාමි කාය... වචී...මනො සුචරිතං". කෙනෙක් ත්‍රිවිධ දුෂ්චරිතයේ යෙදෙනවිට ඔහුට ආදීනව ඇතිවේ: ඒ පිලිබඳ කෙනක් තමාටම උපවාද කරගනී, ප්‍රඥාවන්තයන් ඒ පිලිබඳ විමසා බලා ඔහුට නිගරුකරති, ඔහු ගැන අපකීර්තිය පැතිරේ, සිහි මුලාවෙන් මියයයි, මරණින් මතු දුගතියේ- සතර අපායේ යලි උපත ලබයි. කෙනෙක් ත්‍රිවිධ සුචරිතයේ යෙදෙනවිට ඔහුට ප්‍රතිලාභ ඇතිවේ: ඒ පිලිබඳ කෙනක් තමාටම උපවාද නොකරගනි, ප්‍රඥාවන්තයන් ඒ පිලිබඳ විමසා බලා ඔහුට ප්‍රසංසා කරති, සිහියෙන් මියයයි, මරණින් මතු සුගතියේ-දෙව්ලොව උපත ලබයි. **බලන්න:** ධර්මචරියාව හා අධර්මචරියාව. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: 2.1.2.8 සූත්‍රය, පි. 150, EAN: 2: 18.8 Sutta, p. 59.
▼ **ඉන්ද්‍රිය අසංවරය නිසා** ත්‍රිවිධ දුශ්චරිතය පෝෂණය වේ. ත්‍රිවිධ දුශ්චරිතය නිසා පංච නීවරන පෝෂණයවේ. **ඉන්ද්‍රිය සංවරය** නිසා ත්‍රිවිධ සුචරිතය පෝෂණය වේ. ත්‍රිවිධ සුචරිතය නිසා සතර සති පට්ඨානය පෝෂණය වේ. **බලන්න**: අවිද්‍යාව හා විද්‍යාව. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: යමක වග්ග: 10.2.2.1 අවිද්‍යා සූත්‍රය, පි.232, EAN:10: II Pairs: 61.1.Ignorance, p. 517.
▼ **ත්‍රිවිධ සුචරිතයෙන්** වාසය කිරිමෙන් අත්තරක්ඛිතය සිදුවේ: තමා විසින් තමාව ආරක්ෂා කර ගැනීමට හැකිවේ. **බලන්න:** අත්තරක්ඛිතය.
▲ **ත්‍රිවිධ සෝතාපන්න පුද්ගලයෝ**- Three kinds of Stream Winners සෝතාපන්න මග ඵල ලබා ආධ්‍යාත්මික වර්ධනයේ වෙනස් කම් නිසා, අරහත්වයට පත්වීමට ගත කරන කාලසීමාව අනුව, සෝතාපන්න

පුද්ගලයෝ තුන් වර්ගයකි: **1) ඒක බීජ** (එකබීජිස්ස - the one-seed attainer): සංයෝජන 3 පහකර සෝතාපන්න බව ලබාගත් මේ උතුම් පුද්ගලයා එක් මිනිස් භවයක් තුල දුක කෙලවර කරගනි: "**සො තිණ්ණං සඤ්ඤොජනානං පරික්ඛයා එකබීජී හොති: එකඤ්ඤව මානුස්සකං භවං නිබ්බත්තෙත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති".** (with the utter destruction of three fetters, he is a one-seed attainer who, after being reborn once more in human existence, makes an end of suffering). **සටහන:** සංයෝජන 3 : සක්කායදිට්ඨි, සීලබ්බත පරාමාස, විචිකිච්ඡා. **2) කොලංකොල** (කොලඩෙකාලො -the family-to-family attainer): සංයෝජන 3 පහකර සෝතාපන්න බව ලබාගත් මේ උතුම් පුද්ගලයා උත්පත්ති භව 2 ක් හෝ 3 ක් අතර සසර සැරිසරා දුක කෙලවර කරගනි: "**සො තිණ්ණං සඤ්ඤොජනානං පරික්ඛයා කොලඩෙකාලො හොති. ඉධ වා තීණි වා කුලානි සන්ධාවිත්වා සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති"** (with the utter destruction of three fetters, he is a family-to-family attainer who, after roaming and wandering on among g families two or three times, makes an end of suffering). 3) **සත්තක්ඛත්තුපරම-උපරිම සත්වරක්:** (සත්තක්ඛත්තුපරමං -seven-times-at-most attainer): සංයෝජන 3 පහකර සෝතාපන්න බව ලබාගත් මේ උතුම් පුද්ගලයා උපරිම උත්පත්ති භව 7 ක් තුල, දෙව් මිනිස් ලෝක වල සැරිසරා දුක කෙලවර කරගනි: "**සො තිණ්ණං සඤ්ඤොජනානං පරික්ඛයා සත්තක්ඛත්තුපරමො හොති:සත්තක්ඛත්තුපරමං දෙවෙව මනුස්සෙ ච සන්ධාවිත්වා සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති"**. **(**with the utter destruction of three fetters, he is a seven-times-at-most attainer who, after roaming and wandering on among devas and humans seven times at most, makes an end of suffering) **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1) : 3 නිපාත: 3.2.4.7 සූත්‍රය**,** පි. 450, EAN: 3: 88. 8 The Process of Training -3, p. 123.

▲ **ත්‍රිවිධ සංඛාර-** Three Sanskara: කාය සංඛාර -සංස්ඛාර, වචී සංඛාර හා මනෝ සංඛාර, ත්‍රිවිධ සංඛාරවේ. **බලන්න:** චේතනා, සංඛාර. ත්‍රිවිධ සංස්ඛාරයන්හි යෙදෙන පුද්ගලයන් තිදෙනෙක් ගැන බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) පුද්ගලයෙක් දුක්සහිතවූ කාය, වචී හා හා මනෝ සංස්ඛාරයේ යෙදේ. එහි විපාක වශයෙන් යලි උපත ලැබූ ඔහුට : දුක් සහිත ස්පර්ශය ඇතිවේ; එම ස්පර්ශය නිසා දුක් වේදනා ඇතිවේ. එම වේදනා, ඒකාන්තයෙන්ම දුකසහිතය, හරියට නිරයේ ඇති දුක් වේදනාවන් ලෙසින් පීඩා ගෙනදේ. 2) පුද්ගලයෙක් නිදුක් කාය,වචී හා හා මනෝ සංස්ඛාරයේ යෙදේ. එහි විපාක වශයෙන් යලි උපත ලැබූ ඔහුට : සුඛ සහිත ස්පර්ශය ඇතිවේ; එම ස්පර්ශය නිසා සැප වේදනා ඇතිවේ. ඒ සුඛ වේදනා ඒකාන්තයෙන්ම ප්‍රසන්නය. හරියට, සුභකින්න දෙව්ලොව සිටින දෙවියන් ලබන ප්‍රසන්න සුඛය මෙන් සැප සහිතය. 3) පුද්ගලයෙක් දුක්සහිත හා දුක්රහිත, කාය,වචී හා හා මනෝ සංස්ඛාරයේ යෙදේ. එහි විපාක වශයෙන් යලි උපත ලැබූ ඔහුට : දුක් සහිත හා සැප සහිත ස්පර්ශ ඇතිවේ, එමගින්, දුක් සහිත හා සැප සහිත වේදනාවෝ ඇතිවේ. එම දුක් සහිතවූ , දුක් නැති ප්‍රසන්නවූ, මිශ්‍ර වේදනාවෝ, හරියට සමහර දෙවියන්ට, මිනිසුන්ට හෝ පහත් ලෝකවල සිටින සත්ත්වයන්ට (විමානක ප්‍රේතයන් වැනි) ඇතිවෙන දුක් හා සැප වේදනාමෙන්වේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 3 නිපාත:3.1.3.3 සූත්‍රය,පි. 266,EAN:3:23-3

volitional activities, p. 86.
▲ **ත්‍රිවිධ සමාධි**-Three samdhi: ත්‍රිවිධ සමාධි ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ සුඤ්ඤත සමාධිය, අනිමිත්ත සමාධිය, අප්පණිත සමාධිය (emptiness samdhi , sign-less samdhi , undirected samdhi) යන විමොක්ක යන්ය. **බලන්න**: විමොක්ක දොරටු තුන. මේ තුන් සමාධිය නිවනට මගය. **සුඤ්ඤත සමාධිය** ඇතිකරගන්නේ විදර්සනා - විපස්සනා නුවණින් අනාත්ම ස්වභාවය අවබෝධ කරගැනීමෙන්ය; **අනිමිත්ත සමාධිය,** ඇතිකරගන්නේ සියලු දේ අනිච්චබව අවබෝධ කරගැනීමෙන්ය- නිමිති අල්වා නොගැනීමය. **අප්පණිහිත සමාධිය:** ඇතිකරගන්නේ සසර දුක අවබෝධය මගින්ය- සියල්ල දුක ගෙනෙදෙන බව- කිසිවක් ප්‍රණිත නොවන බව, එමනිසා සසරට ඇලීම පහවී යයි. **සටහන්:** Suññata samādhi, animitta samādhi, appaṇihita samādhi- One who, at the stage of advanced insight, contemplates things as non-self, acquires the emptiness concentration on arriving at the path and fruit (because he has seen things asempty of self); one who contemplates things as impermanent acquires the sign-less concentration (because he has seen through the 'sign of permanence'; one who contemplates things as suffering acquires the undirected concentration (because he has no leaning to things seen as painful). See too the discussion of the 'triple gateway to liberation' at Vism 657–59. **බලන්න**: ESN: Note: 368, p. 1570. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග:අසංඛත සංයුත්ත, 9.1.4 සුඤ්ඤත සමාධිය සූත්‍රය, පි. 662, ESN: 43: Asankatasamyutta: p. 1493.

▲ **ත්‍රිවිධ ශ්‍රමණ කාර්ය**: පාලි: **තීණි සමණකරණියානි**-Three ascetic tasks: ත්‍රිවිධ ශ්‍රමණ කාර්ය ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ ශ්‍රමණජීවිතය පිණිස භික්ෂූන් විසින් පුරුදු පුහුණු කළයුතු කාර්යය 3 ක් ගැනය. එනම්, අධි ශීලශික්ෂා සමාදානය, අධි චිත්තශික්ෂා සමාදානය, අධිප්‍රඥා ශික්ෂා සමාදානය (The undertaking of the training in : the higher virtuous behavior, higher mind, and higher wisdom). **බලන්න**: අධිශිලශික්ෂාව, අධිචිත්තශික්ෂාව, අධිප්‍රඥාශික්ෂාව.
▼ **ත්‍රිවිධ ශ්‍රමණ කාර්ය** ගැන බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:**"තීණිමානි භික්ඛවෙ සමණස්ස සමණකරණියානි.කතමානි තීණි: අධිසිල සික්ඛාසමාදානං, අධිචිත්තසික්ඛාසමාදානං, අධිපඤ්ඤාසික්ඛාසමාදානං. ඉමානි ඛො භික්ඛවෙ තීණි සමණස්ස සමණකරණියානි".** එම පුහුණුව පිණිස මෙසේ හික්මිය යුතුය: අපට, අධි ශීලශික්ෂා සමාදානය... අධි චිත්තශික්ෂා සමාදානය... අධිප්‍රඥා ශික්ෂා සමාදානය පිලිබඳ තදබල කැමැත්තක් ඇත: "**තස්මාතිහ භික්ඛවෙ එවං සික්ඛිතබ්බං: තිබ්බො නො ජන්දො භවිස්සති අධිසිල සික්ඛාසමාදානෙ... අධිචිත්තසික්ඛාසමාදානෙ... අධිපඤ්ඤාසික්ඛාසමාදානෙති"**. එලෙස, අධිශීලයේ, අධිචිත්තයේ, අධිප්‍රඥාවේ හික්මෙන භික්ෂුවගේ, රාගය දෝසය හා මෝහය ප්‍රහාණය වන බවද ඔහු කිසියම් අකුසලයක හෝ පාපි ක්‍රියාවන් හි නො යෙදෙන බව ද බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 3 නිපාත: ශ්‍රමණ වග්ග: 1.2.4.1, 3.2.4.4. සූත්‍ර, පි. 450, EAN: 3: Ascetics: 81.1 Ascetics, p. 121.

▲ **ත්‍රිවිධ ශික්ෂාව**- The three training: ත්‍රිවිධ ශික්ෂාව-පුහුණුව ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ බඹසර ජීවිතය සාක්ෂාත් කරගැනීම පිණිස පිළිපදින පුහුණුවය: අධිශීලශික්ෂාව, අධිචිත්තශික්ෂාව, අධිප්‍රඥාශික්ෂාව. **බලන්න:** අධිශීලශික්ෂාව-අධිචිත්තශික්ෂාව- අධිප්‍රඥාශික්ෂාව, ත්‍රිවිධ ශ්‍රමණ කාර්යය, ශික්ෂාව. **සටහන:** ත්‍රිවිධ ශික්ෂාව-පුහුණුව නිසා ලැබෙන ආනිසංස පිළිබඳව **බලන්න**: බු.නි: ඉතිවුත්තක: 2.2.9 ශික්ෂා ආනිසංස සූත්‍රය,පි.398.

▲**ත්‍රිවිධ ශීලය**- Three virtues: ශීලයේ විවිධත්වය යටතේ ත්‍රිවිධ ශීලය පෙන්වා ඇත: 1. හීන සීලය: කිර්තිය පිණිස සමාදන්වේ 2. මධ්‍යම සීලය: දේවලෝක උත්පත්ති ආදිය සලකා සමාදන්වන ආනිසංස සීලයය 3. ප්‍රණීත සීලය: ප්‍රඥාව ඇතිව සමාදන්වන සීලය**. බලන්න:** ශීලය.

තස

▲ **තිසරණය**- Three Refuges: බුද්ධ ධම්ම හා සංග රත්නය සරණය-පිහිට කරගත් අය බෞද්ධයන්ය. තිසරණය යහපත් ලෙසින් පිහිටුවා ගැනීම ආධ්‍යාත්මික මගට පදනමවේ. තිසරණය සිහිපත් කිරීමෙන් සිත සුවපත් කර ගත හැකිවේ, භිය හා තැතිගැනීම පහවේ. තිසරණය, අනුසති භාවනාවකි. **බලන්න**: ධජග්ග සූත්‍රය, භාවනා, ත්‍රිවිධ රත්නය, තෙරුවන්. **සටහන:** භාග්‍යවතුන්වහන්සේ තිසරණ මහිමය ගැන ගාථා 3ක් උගන්වා චත්ත නම් මානවකයාට මරණයෙන් පසු සුගතියක යලි උපත ලබාගැනීමට මග සලසා දුන්බව බු.නි: විමානවත්ථු, චත්ත මානවක කතාවේ පෙන්වා ඇත.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර:**: **1. The Threefold Refuge** by Nyanaponika Thera: Wheel: 76: BPS: 2008. **2. තිසරණ මහිම:** කටුකුරුන්දේ ඤාණානන්ද භික්ෂු, පහන්කනුව ධර්ම දේශනා, 2012

▼ **තිසරණ සරන ගිය පළමු උපාසක හා උපාසිකාව**: යසකුල පුත්‍රයාගේ පියා ඔහු සොයමින් යන්නේ බුදුහිමි දැක දහම් අසා තිසරණ සරණ ගියහ. හෙතෙම ලෝකයෙහි පළමු තේවාචික උපාසක වූයේය. යසකුල පුත්‍රයාගේ (යසකුලපුත්‍ර තෙර) මව,හා ගිහිකල බිරිඳ, බුදුහිමි වෙතින් දහම් අසා තිසරණ සරණ ගියහ. ඒ දෙදෙනා ලෝකයේ පළමුවෙන් තිසරණ සරණ ගිය උපාසිකාවන්ය. **මූලාශ්‍රය**: විනය.පි**:** මහාවග්ග පාලිය 1:මහාඛන්ධක**:** 14 පබ්බජා කතා, පි. 107.

▼ **තිසරණ සරණ යාම උතුම් සරණය**: බියට, දුකට පත් මිනිසුන් කඳු, වනයන් ආදී තැන් සොයා යති. එහෙත්, ඒවායින් පිහිටක් නැත. උතුම් සරණය තිසරණයය, ඒකාන්තයෙන්ම බිය නැතිකරයි, දුක නැතිකරයි, උතුම් පිහිටය.

"එතං ඛො සරණං ඛෙමං එතං ඛො සරණමුත්තමං
එතං සරණමාගම්ම සබ්බ දුක්ඛා පමුච්චති" . **මූලාශ්‍රය:** බු.නි: ධම්මපද: බුද්ධවග්ග, ගාථා 188- 192

▲**තිස්ස තෙර1**- Tissa Thera 1.**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

▲**තිස්ස තෙර2 (කපිලවස්තු)**-Tissa Thera:**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

▲ **තිස්ස බුදුන්වහන්සේ** -The Buddha Tissa: ගෝතම බුදුන් වහන්සේට පෙර වැඩසිටි, තිස්ස බුදුන් වහන්සේ සම්බෝධිය ලැබීම පිලිබඳ විස්තර

මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: බු.නි: බුද්ධවංස පාලි: 17 **තිස්ස** බුද්ධවංසො, පි.197.

▲ **තිස්ස බ්‍රහ්ම-Brhma Tissa**: බුදුන් වහන්සේගේ ශ්‍රාවකව වැඩසිටි **තිස්ස** තෙරුන් මරණින් මතු **තිස්ස** බ්‍රහ්ම ලෙසින් බ්‍රහ්ම ලෝකයේ උපත ලැබුබව, එතුමා මහා ඉර්දී ඇතිබව, මහා මුගලන් තෙරුන්, එතුමා හමුවීමට දෙව්ලොවට වැඩි බව මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: 6 නිපාතය:දේවතාවග්ග:6.1.4.4 මොග්ගල්ලාන සූත්‍රය.

▲ **තිස්නවයක් භික්ෂූන්වහන්සේ** - 39 Bihhukus: පාවානුවර වැසි 39ක් භික්ෂූන්හට, දීර්ඝ සංසාර දුක පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේ වදාළ දේශනය අසා, ඒ භික්ෂූන් සැමදෙනාම අර්හත්වය ලැබූ අන්දම මෙහි විස්තර කර ඇත. **බලන්න:** සංයු.නි: අනමතග්ග සංයුත්ත: 3.2.3 තිංසමත්ත සූත්‍රය.

▲ **තුසිත දේවලෝකය**- Tusita Devaloka: කාමාවචර දේවලෝකයකි. බුද්ධත්වය පතා පෙරුම්පුරන බෝසතුන්-බෝධිසත්වයන්, මිනිස් ලොව පහළවීමට පෙර උපත ලබන දේවලෝකයය. **බලන්න**: දේව ලෝක, බෝධිසත්ව. **සටහන**: අපගේ බුදුන් වහන්සේගේ මව:මහමායා දේවිය මරණින් මතු තුසිත දේවලෝකයේ උපත ලැබූ බව මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: බු.නි: උදානපාලිය: 5.2 අප්පායුක සූත්‍රය, පි.250.

▲ **තස්සපාපියාසිකා කර්මය**- Tassapāpiyasikakamma: මෙය බරපතල කර්මයක් කළ සංඝයාට පනවන විනය කර්මයකි. එවැනි කර්මයක් කළ භික්ෂුව කරුණු 8 කට යටත්ව කටයුතු කලයුතුය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත **බලන්න**: වින.පි: සංඝකර්ම.

ඨ කොටස: ඨන,ඨප,ඨම,ඨර,ඨල,

ඨන

▲ **ථීනමිද්ධ**- Drowsiness and Lethargy: ථීනමිද්ධය- අලසබව යනු නීවරණ ධර්මයකි, ධර්ම මාර්ගය අහුරා තබයි. **බලන්න:** නීවරණ.
▼ **ථීනමිද්ධ යනු** නිදිමත, අලසකම, ඇඟමැලිකැඩීම, අරතිය, බත්මතය යන නීවරණ ධර්මතාය. ඒවා ඇතිතාක් ආරිය මග දර්ශනය නොවේ. වීරිය ඇතිකර ගැනීමෙන්, ථීනමිද්ධය පහකර, ආරිය මග උදාකරගත යුතුවේ. **බලන්න**: අරතිය, **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග:දේවතාසංයුත්ත: 1.2.6 නිද්දාතන්නදී සූත්‍රය, පි. 40, ESN: 1: Devatasamyutta: 16.6 Drowsiness and Lethargy, p.75.

▼ **නූපන් ථීනමිද්ධය ඇතිවීමට**, උපන් ථීනමිද්ධය වැඩීමට, හේතුවන කරුණු: 1) අරතිය (**අරති**) මාර්ගය පිලිබඳ ඇල්ම නැතිවීම) 2) අලසකම (**තන්දි**) 3) ඇඟමැළි කැඩීම (**විජම්භිකා**) 4) බත්මත (**භත්තසම්මදො**)5) සිතේ හැකුලුනු බව (**චෙතසොලීනත්තං**) මේ කරුණු පිලිබඳව අයෝනිසෝ මනසිකාරයෙන් කටයුතු කිරීමය. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, ථීනමිද්ධය ඇතිවීම හා වැඩීම පිණිස, අයෝනිසෝ මනසිකාරයෙන් කටයුතු කිරීම මේ හැර, වෙනත් එකම කරුණක් වත් බුදුඇසට නො පෙනෙනබවය. (Bhikkhus, I do not see even one other thing on account of which unarisen dullness and drowsiness arise and arisen dullness and drowsiness increase and expand so much

as discontent, lethargy, lazy stretching, drowsiness after meals, and sluggishness of mind). **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 1 නිපාත: 1.2.3 සූත්‍රය, පි. 44, EAN:1: 13.3 sutta, p. 37, සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග:බොජ්ඣංග සංයුත්ත: 2.6.1 ආහාර සූත්‍රය, පි. 230, ESN: 46: Bojjanghasamyutta: 51.1 Nutriment, p. 1787.

▼ **ථීනමිද්ධය ප්‍රහාණය කිරීම**: ථීනමිද්ධය ප්‍රහාණය කිරීමට උපකාරී ධර්ම: 1) ආරම්භක ධාතුව 2) නික්කම ධාතුව 3) පරාක්‍රම ධාතුව. ඒවා පිළිබඳව යෝනිසෝමනසිකාරයෙන් කටයුතු කිරීම. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, ථීනමිද්ධය පහකිරීමට, මේ කරුණු හැර, වෙනත් එකම කරුණක් වත් බුදුඇසට නො පෙනෙනබවය. **සටහන්**: * **ආරම්භක ධාතුව, නික්කම ධාතුව, පරාක්‍රම ධාතුව** යනු පටන් ගත් කටයුත්ත කර ගැනීමට වීරිය ක්‍රමයෙන් බලවත්වීමය. **බලන්න**: වීරිය. ** අලසබව හා නිදිමත මැඩ ගැනීමට උපකාරීවන අතිරේක කරුණු: සීමාවක් ඇතිව ආහාර ගැනීම; තමන් සිටිනා ඉරියව්ව (posture) මාරුකිරීම; ආලෝක සංඥාවට සිත යොමුකිරීම; එළිමහනේ සිටීම; කල්‍යාණ මිත්‍ර ආශ්‍රය; සුදුසු යහපත් ධර්ම කතාවේ යෙදීම, ආහාර ගන්නාවිට, කුසට තව කටවල් කිහිපයක් ගැනීමට හැකිවුවද ඒඅවස්ථාවේ ආහාර ගැනීම නැවත්වීමෙන් කුසට පහසුව ඇතිවේ. **බලන්න:** EAN:Notes: 33 & 34, p 581. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1):1 නිපාත: 1.2.8 සූත්‍රය, පි. 46 , EAN:1: 18.8 sutta, p. 37, සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: බොජ්ඣංග සංයුත්ත: 2.6.1 ආහාර සූත්‍රය, පි. 230, ESN: 46: Bojjanghasamyutta: 51.1 Nutriment, p. 1787.

▼ **භාවනාව වැඩිම පිණිස** ථීනමිද්ධය ප්‍රහාණය කරගතයුතු ආකාරය: 1) භාවනාවේ යෙදී සිටිනවිට නිදිමත ඇතිවුවේනම්, භාවනාව පිණිස මුල් කරගත් සංඥාව-අරමුණ වෙනස් කිරීම 2) තමන් ඇසු, ඉගෙනගත් ධර්මය ගැන සිහිකිරීම-අවර්ජනා කිරීම 3) ධර්මය සජ්ජායනා කිරීම 4) දෙකන් හා ගාත්‍ර, අතින් පිරිමැදීම 5) අසුනින් නැගිට ගොස්, දියෙන් ඇස් පිරිමැදීම, සෑම දිසාවක් මැනවින් බැලීම, ආකශය හා තරකා දෙස බැලීම 6) ආලෝක සංඥාව පිහිටුවා ගැනීම. **බලන්න**: ආලෝක සංඥාව. 7) සක්මන් කිරීම- ඉදිරියට යනවිට හා ආපසු හැරී එනවිට, ඉදිරියේ ඇති දේ හා පසුපස ඇතිදේ පිලිබඳ සිතේ අවධානය ඇතිකරගැනීම (ඉන්ද්‍රිය පිහිටුවා ගැනීම- perceiving what is behind you and what is in front, with your sense faculties drawn in and your mind collected). එම කරුණු මගින් නිදිමත පහකර ගත නොහැකි නම්, අවදිවන වෙලාව සිතේ සටහන් කර කෙටි නින්දක් ගැනීම. අවදිවූ සැනෙන්, නිදිසැප යෙහි නොයෙදීමට, ථීනමිද්ධයට යට නොවීමට අදිටන් කර ගැනීම. **සටහන:** බුදුන් වහන්සේ මේ සූත්‍රය, මුගලන් තෙරුන්ට වදාළහ. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි. (4): 7 නිපාත: 7.2.1.8 පවලායන සූත්‍රය, පි. 426, EAN: 7: 61.8 Dozing, p. 391.

▼**අරහත්වය පසක්කරගැනීම** පිණිස ථීනමිද්ධය පහකරගැනීම අවශ්‍යවේ. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: අනාගාමීවග්ග: 6.2.2.2. අරහත්ඵල සූත්‍රය, පි.238.

▼**ථීනමිද්ධය,** පහ කරගැනීම පිණිස ආලෝක සංඥාව ඇති කරගතයුතුවේ. **බලන්න**: ආලෝකසංඥාව.

ථප

▲**ථූප**-Thupa: ථූප-ස්ථූප ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ආරියපුද්ගලයන් සිහිකිරීම පිණිස, ධාතු තැන්පත් කිරීමට ගොඩ නංවන ස්මාරකයන්ය. එලෙස ස්මාරකයන් ඉදිකිරීම පිණිස සුදුසු උතුමන් : බුදුන්වහන්සේ, පසේ බුදුන් වහන්සේ, තථාගත ශ්‍රාවකයෝ, සක්විති රජ. **බලන්න**: ස්ථූප. **සටහන**: 'ථූපවංසය' පැරණි සිංහල ග්‍රන්ථයේ, පැරණි ලංකාවේ ස්තූප ගැන විස්තර දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:**අංගු.නි: (2) 4 නිපාත:4.5.5.5. ථූපාරහ සූත්‍රය, පි.492.

ථම

▲**ථම්භය**- obstinacy: ථම්භය යනු සිතේ ඇති තද බවය (අකීකරුබව), දහම් අවවාද ඇසීමට,: පිළිපැදීමට ඇති අකමැත්තය. මෙය උපකෙලෙසහයකි, මෙය අකුසලයකි, අරහත්වය පිණිස පහකරගතයුතු කරුණකි. **බලන්න:** අරහත්, මුරණ්ඩුබව, උපකෙළෙස.

ථර

▲ **ථෙර-ථෙරි**-Thera Theri: වැඩිහිටි භික්ෂූ භික්ෂුණියන් ථෙර ථෙරි ලෙසින් හඳුන්වයි. **බලන්න:** තෙර-තෙරි.

▲ **ථෙර ගාථා ථෙරී ගාථා**- Thera gatha Theri gatha : ථෙර ථෙරී ගාථා පාළිය, ත්‍රිපිටකයේ, බුද්ධක නිකායට අයත් 8 නි ග්‍රන්ථය වේ. බුදුන් වහන්සේගේ, ශ්‍රාවක ශ්‍රාවිකාවන් විසින්, තමන් මගඵල ලබාගැනීම නිසා උපන් ප්‍රීතිය පළකිරීමට පැවසූ උදාන, තමන් තුල ඇති උතුම් ගුණ ප්‍රකාශ කරන ගාථා, බුදුරජාණන් වහන්සේ ගේ ගුණ පවසන ගාථා, බුදුහිමියන් වෙතින් අසා දැනගත් ගාථා, ඒ ඒ අවස්ථාවන්හි ප්‍රකාශ කළ ගාථා මෙහි ඇතුලත්වේ. මේ සියලු ගාථාවන් එක්කොට ප්‍රථම සංගායනාවේදී සජ්ජායනා කරන ලදී. තෙරුන් 264 කගේ ගාථා ථෙර ගාථා නිපාතයට ඇතුලත්වේ. තේරී ගාථා 73කි.**බලන්න**: බු.නි:ථෙර ථෙරී ගාථා.

▲ **ථෙර නම් භික්ෂුව**- Bhikkhu Threa: **බලන්න**: උප ග්‍රන්ථය:1.

ථල

▲ **ථුල්ල තිස්සා මෙහෙණ-Thulla Tissa Meheniya: බලන්න**: උප ග්‍රන්ථය:4.

▲ **ථුල්ල නන්දා මෙහෙණ-Thulla Nanda Meheniya: බලන්න**: උප ග්‍රන්ථය:4.

ද කොටස: දක,දග,දඟ,දස,දඩ,දට,දත,දන,දණ,දප,ද බ,දඹ, දම,දය,දර,දල, දළ,දව,දස,දශ,දෂ,දහ

දක

▲**දක්ෂිණාව**(පාලි): **දක්ෂිණාව**-Dakkina: දක්ෂිණාව යනු උතුම් දානයය. බුදුන් වහන්සේ ඇතුළු සංඝයාට පිරිනමන සිව්පස දක්ෂිණාව ය. **බලන්න**: දානය. දක්ෂිණාව, පුජා පිළිගැන්වීම, එහි ඵල විපාක-ආනිසංස ආදී විස්තර

පිණිස **බලන්න**: ම.නි: දක්ෂිණාවිභංග සූත්‍රය. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ:** පි: 313: "**දක්ෂිණ:** සත්කාර සහිතව දෙන දානය, උත්තම දානය, චීවරාදී සිව්පසය".

▼**දක්ෂිණාවට සුදුසු උතුමන් දෙදෙනක්** බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: "දානය පිළිගැන්වීමේ නිරත පුද්ගලයන්ට-ත්‍යාගශීලි අයට, දාන මාන පිළිගැන්වීමට සුදුසු දෙදෙනක් මේ ලෝකයේ සිටී: සේඛ හා අසේඛය. කයින් වචනයෙන් හා සිතින් ඍජුව හැසිරෙන ඔවුන්, ත්‍යාගශීලීන්ට, පින් ඇතිකරන කෙතකි, ඔවුන්ට කරන පුජා මහා ඵල ඇතිකරයි". **" සෙඛො අසෙඛො ච ඉමසමිං ලොකෙ - ආහුණෙය්‍යා යජමානා නං හොන්ති, තෙ උජ්ජුභූතා කායෙන වාචාය උද චෙතසා- ඛෙත්තං තං යජමානානං එතො දින්නං මහප්ඵලන්ති"** In this world the trainee and one beyond training are worthy of the gifts of those practicing charity; upright in body, speech, and mind, they are the field for those practicing charity; what is given to them brings great fruit) **.බලන්න**: සේඛ හා අසේඛ. **සටහන්: *** ම.නි: **දක්ෂිණාවිභංග සූත්‍රයේ** මේ පිලිබඳ විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත.** සේඛ:පුහුණුවේ යෙදීසිටින, අසේඛ: රහතන්වහන්සේ. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි:(1):2 නිපාත:2.1.4.4 සූත්‍රය, පි. 162 , EAN: 2: 35.5 Sutta, p.61.

▲ **දක්ෂිණෙය්‍යා** (පාලි): **දක්ශිනාවට සුදුසු** - worthy of offerings දක්ෂිණෙය්‍යාලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ දාන මාන පුජා කිරීමට සුදුසු, සිල්වත් ගුණවත් උතුම් පුද්ගලයන් ගැනය. මෙය සංඝයා සතු ගුණයකි. **බලන්න**: සංඝ ගුණ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.2.6 ආහුණෙය්‍ය සූත්‍රය,පි.70, 11 නිපාත 11.2.1 හා 11.2.2. මහානාම සූත්‍ර, පි.645.

▲**දක්ෂිණෙය්‍ය අග්නි**-Dakkinwyya agni: ධර්ම ගුරුවරු නමැති ගින්න. මේ ගින්නටද -ගුරුවරුන්ටද පුද සත්කාර කලයුතුබව මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: දිඝ.නි: (3): 10 සංගිති සූත්‍රය- පි. 381 , EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together, p. 367.

▲ **දක්ෂිණාගර්හ ගින්න**-Dakkinagarha ginna: මින් පෙන්වා ඇත්තේ උතුම් සංඝයාට නින්දා පරිභව කිරීමෙන් ඇතිවෙන දුක-අයහපත් කම්මවිපාක ගැනය. **බලන්න:** ආරියඋපවාද. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (4): 7 නිපාත:මහායඤ්ඤවග්ග: 7.1.5.3 අග්ගි සූත්‍රය, පි.364.

▲ **දක්ඛිණගිරිය**-Dakkinagiri: මගධ දේශයට දකුණින් පිහිටි කඳු ප්‍රදේශයකි. මහා සැරියුත්, මහා මුගලන් ඇතුළු බුදුන් වහන්සේගේ සංඝයා, දහම් චාරිකාව සඳහා මෙහි වැඩම කර ඇත. මෙහිදී, උත්තරා නන්ද මාතා උපාසිකාව, අගසව් දෙනම ඇතුළු සංඝයාට මහා දනක් පිරින්මනලදී. බුදුන් වහන්සේ එම දානය ප්‍රසංසා කර වදාළ බව මෙහි පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:**3.** බුදුන් වහන්සේ පරිනිබ්බානයෙන් පසු ආනන්ද තෙරුන්, නවක සංඝ පිරිසක් සමග මේ ප්‍රදේශයේ සංචාරය කළ බව මෙහි දක්වා ඇත.**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:**4 මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (2) කස්සපසංයුත්ත: 4.1.11 චීවර සූත්‍රය, පි.352.

▲ **දක්ෂිණාවිසුද්ධි-** Purification of offerings: දක්ෂිණාවිසුද්ධි ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ දක්ෂිනාව- බුදුන්වහන්සේ ඇතුළු සංඝයාට පිරිනමන දාන පිරිසුදුබවට පත්වන ක්‍රමයය: **1)** දායකයා නිසා පිරිසුදු වන, ප්‍රතිග්‍රාහකයා නිසා පිරිසුදු නොවන දානය: දායකයා සිල්වත්ය, ප්‍රතිග්‍රාහකයා දුසිල්වත්වීම. **2)** ප්‍රතිග්‍රාහකයා නිසා පිරිසුදුවන, දායකයා නිසා පිරිසුදු නොවන දානය: ප්‍රතිග්‍රාහකයා සිල්වත්ය, දායකයා දුසිල්වත්වීම. **3)** දායකයා හා ප්‍රතිග්‍රාහකයා යන දෙදෙනාම නිසා පිරිසුදු නොවන දානය : දෙදෙනාම දුසිල්වත්වීම.**4)** දායකයා හා ප්‍රතිග්‍රාහකයා යන දෙදෙනාම නිසා පිරිසුදුවන දානය දෙදෙනාම සිල්වත්වීම. **බලන්න**: ම.නි: දක්ෂිණාවිභංග සූත්‍රය, දාන **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.2.3.4 පඨම අග්‍ර හා 4.2.3.5 දුතිය අග්‍ර සූත්‍ර, පි. 170, EAN: 4: 74.4 & 75.5 foremost suttas, p. 178.

▲**දක්ෂිණ දේශය**-Southern Province: බුදුන් වහන්සේ වැඩ සිටි සමයේ දක්ෂිණ දේශය ලෙසින් විස්තර කර ඇත්තේ වර්තමාන ඉන්දියාවේ දකුණු ප්‍රදේශයය- දකුණු ඉන්දියාව.එම ප්‍රදේශයේ පැවති මළවුන් අනුස්මරණය ක්‍රමයක් ගැන මෙහි විස්තර කර ඇත. **බලන්න**: ආරියධෝවනය හා ආනාරියධෝවනය.

▲ **දුක:** පාලි: **දුක්ඛං-** suffering: දුක්ඛ හෙවත් දුක (කායික හා මානසික වේදනා) බුදුදහමේ ත්‍රිලක්ෂණය ලෙසින් පෙන්වා ඇති මූලික සිද්ධාන්තයේ දෙවන ධර්මතාවය. සියලුදේ දුකය (**සබ්බං... දුක්ඛං**) යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. දුක සත්‍යයකි, චතුරාර්ය සත්‍යයේ පළමු සත්‍යයය. එය යහපත් ලෙසින් අවබෝධ කරගැනීමෙන් (**පරිඥෙයා**) දුකින් මිදිය හැකිබව **ධම්මචක්කප්පවත්තන සූත්‍රයේ** පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: අනිච්ච දුක්ඛ අනාත්ම. **සටහන්:** දුක අවබෝධ කිරීම පිළිබඳව **බලන්න**: සංයු.නි: (4): සළායතන වග්ග: ජම්බුඛාදක සංයුත්ත: 4.1.14 දුක්ඛ සූත්‍රය, පි. 510, ESN: 35: Salayathanasamyutta: 38 Jambukhādaka-Saṃyutta: 14 Suffering, p. 1409. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග: වේදනා සංයුත්ත: 1.5.2 දුක්ඛසූත්‍රය, පි.87.ESN:35: Vedanasamyutta: 23.1 All, p. 1225.

▼**දුකේ උපත**: සියලු දුක් තණ්හාව මුල් කර ඇත, අනුවණ පුද්ගලයා ඒ නිසා පුනපුනා සසරට පැමිණේ. එහෙත්, සංඛාරයන්හි අනිත්‍යබව දකින, සසර දුක ජාතිය ප්‍රභව කොට ඇතය දකින ප්‍රඥාවන්තයා, උපධි හැර සසරෙන් මිදේ (දුක්ඛනිරෝධය). **මූලාශ්‍රය**: ඛු.නි.සුත්තනිපාත: පාරායනවග්ග:වස්තුගාථා: පි,326, 5-4 පුන්නක මානවක, පි.340.

▼**දුක තුන්ආකාරවේ** - Three kinds of sufferings: බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

"තිස්සො ඉමා භික්ඛවෙ, දුක්ඛතා. කතමා තිස්සො: දුක්ඛදුක්ඛතා, සඞ්ඛාරදුක්ඛතා විපරිණාම දුක්ඛතා. ඉමාසං ඛො භික්ඛවෙ, තිස්සන්නං දුක්ඛතානං අභිඤ්ඤාය, පරිඤ්ඤාය, පරික්ඛයාය, පහානාය අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො භාවෙතබ්බො..." . තුන් ආකාර දුක: 1) **දුක්ඛදුක්ඛ** - as pain (කායික හා මානසික වේදනා නිසා ඇතිවෙන දුක) 2) **සංඛාර දුක්ඛ** -(as inherent in formations) (චේතනා-සකස්කිරීම් නිසා ඇතිවෙන දුක) 3) **විපරිනාම දුක්ඛ** (as due to change) (වෙනස්වීම-

විපරිනාමය නිසා ඇතිවෙන දුක). දුක පිලිබඳ විශේෂ දැනුම පිණිස (**අභිඤ්ඤාය** - direct knowledge), දුක පරිපූර්ණලෙසින් අවබෝධ කරගැනීම පිණිස(**පරිඤ්ඤාය**- full understanding**),** දුක මුළුමනින්ම විනාශ කිරීම පිණිස (**පරික්ඛයාය**- utter destruction) දුක සහමුලින්ම ප්‍රහිණය කරගැනීම පිණිස, (**පහානාය** -abandoning) ආරිය අටමග යහපත් ලෙසින් වඩා ගතයුතුවේ. **සටහන**: සැප වේදනා අවසන්වීම විපරිනාම දුකකි, සකස්කිරීම් ඇතිව නැතිවීම සංකාර දුකකි. **බලන්න:** ESN: note: 274, p. 1560, ත්‍රිවිධ දුක. **සටහන:** සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග:ජම්බුඛාදකසංයුත්ත: 4.1.14 දුක්ඛ සූත්‍රය, පි.510, සැරියුත් තෙරුන් ත්‍රිවිධ දුක පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: දිස.නි: (3): 10 සංගිති සූත්‍රය- ඡෙදය 10, පි. 380 , EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together-section 10, p. 366, සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග:මග්ගසංයුත්ත: 1.15 දුක්ඛතා සූත්‍රය, පි.156, ESN: 45: Maggasamyutta: 165.5 Suffering, p. 1710.

▼**දුකට මුල**-Root cause for suffering: දුක**,** අස ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. දුක යනු රූපය, වේදනාව, සංඥාව, සංස්කාර හා විඥාණය ය (පංචඋපාදානස්කන්ධය).
"...කතමඤ්ච භික්ඛවෙ, අසං: රූපං... වෙදනා... සඤ්ඤා... සඞ්ඛාරා... විඤ්ඤාණං අසං". **දුකට මුල** (අසමූලඤ්ච): තණ්හාවය: පුනර්භවය ඇතිකරන, නන්දිරාග සහගත, ඒ ඒ භවයන් ගැන අභිනන්දනය කරණ තණ්හාවය. එනම්: කාම, භව හා විභව තණ්හාවය:

"...කතමඤ්ච භික්ඛවෙ, අසමූලඤ්ච: යායං තණ්හා පොනොභවිකා නන්දිරාගසහගතා තත්‍රතත්‍රාභි නන්දනී, සෙය්‍යථීදං:කාමතණ්හා, භවතණ්හා, විභවතණ්හා. ඉදං වූච්චති භික්ඛවෙ, භික්ඛවෙ අසමූලන්ති..."
සටහන: දුක ඇතිවීමට හේතුව පංච ස්කන්ධය උපාදාන කිරීමය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (3) ඛන්ධසංයුත්ත:1.1.3.10 අසමූල සූත්‍රය, **පි**. 84, ESN: 22: Khandasamyutta: 30.10 The Root of Misery, p. 1025.

▼ **දුක ඇතිවීම හා නැතිවීම**: සළායතන මගින් බාහිර අරමුණු අලවාගැනීමෙන් ඇතිවන වේදනාව පිලිබඳ ඇති තණ්හාව, දුක ඇතිවීමය. එම තණ්හාව සහමුලින්ම අවසන්කිරීම නිසා ඇතිවන උපාදාන නිරෝධය, ඒ නිසා ඇතිවන භව නිරෝධය දුක නැතිවීම යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **සටහන්: *** මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ පටිච්චසමුප්පාද ක්‍රියාවලිය හා එය අවසන්වීමය. ** සංයු.නි: ඛන්ධසංයුත්තය: අරහත්තවග්ගය: දුක්ඛ සූත්‍රය: යමක් පිලිබඳ ඇති තණ්හාව අවසන් කරගැනීම දුක නැතිවීමයයි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: අභිසමයසංයුත්ත: 1.5.3 දුක්ඛ සූත්‍රය**,** පි. 134, ESN:12 Nidanasamutta: V Householders: 43.3 Suffering, p. 672.

▼ **දුක හා දුක ඇතිවීම චතුරාර්ය සත්‍යයේ 1 නි හා 2 නි සත්‍යයන්වේ. දුක යනු**: ඉපදීම... මහලුවීම...ලෙඩරෝග ඇතිවීම..මියයාම...අප්‍රියන් හා එක්වීම ...ප්‍රියයන්ගෙන් වෙන්වීම...පතන දේ නොලැබීම දුකය. කෙටියෙන් පවසන්නේ නම් මේ මුළු පංචඋපාදානස්කන්ධ යම දුකය:

" ඉද බො පන භික්ඛවෙ, දුක්ඛං අරියසච්චං: 'ජාතිපි දුක්ඛා ජරාපි දුක්ඛා ව්‍යාධිපි දුක්ඛා මරණම්පි දුක්ඛං අප්පියෙහි සම්පයොගො දුක්ඛො

පියෙහි විප්පයොගො දුක්ඛො යම්පිච්ඡං න ලභති තම්පි දුක්ඛං සඞ්ඛිත්තෙන පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛා'...'' (Now this, bhikkhus, is the noble truth of suffering: birth is suffering, aging is suffering, illness is suffering, death is suffering; union with what is displeasing is suffering; separation from what is pleasing is suffering; not to get what one wants is suffering; in brief, the five aggregates subject to clinging are suffering). **දුක ඇතිවීම යනු තණ්හාවය:** යළිඋපත ඇති කරන, කාමය හා ඒ පිලිබඳ ඇල්ම ඇති, ඒතැන හා මේ තැන සතුට සොයායන, ඒ ඒ භවයන් හි ඇල්ම ඇති කරන තණ්හාවය: කාමතණ්හාවය, භවතණ්හාවය, විභව තණ්හාවය:

" ඉද බො පන භික්ඛවෙ, දුක්ඛසමුදයො අරියසච්චං: 'යායං තණ්හා පොනොභවිකා නන්දිරාගසහගතා තත්‍ර තත්‍රාභිනන්දිනී, සෙය්‍යථීදං: කාම තණ්හා භවතණ්හා විභවතණ්හා'..." සටහන්: * කාමතණ්හාව: කාම වස්තුන් පිලිබඳ ඇති ඇල්ම **භවතණ්හාව: ශාශ්වත දිට්ඨි සහගත තණ්හාවය- සසර පැවැත්ම ගෙනයාමට ඇති ඇල්ම **විභවතණ්හාව: සහමුලින්ම නැතිවීමට ඇති ඇල්ම- උච්චේද දිට්ඨි සහගත තණ්හාවය. (Now this, bhikkhus, is the noble truth of the origin of suffering: it is this craving which leads to renewed existence, accompanied by delight and lust, seeking delight here and there; that is, craving for sensual pleasures, craving for existence, craving for extermination). **මූලාශ්‍ර:** විනය.පි: මහාවග්ග: 1: 22 : පි. 101, සංයු.නි: (5-2): සච්චසංයුත්ත: 12.2.1 ධම්මචක්ක ප්පවත්තන සූත්‍රය, පි. 294, ESN: 56: Saccasamyutta: 11.1 Setting in Motion the Wheel of the Dhamma, p. 2276.

▼ **සළායතන නිසා දුක ඇතිවේ**: අභ්‍යන්තර සළායතන 6 ක්‍රියාත්මකවීම දුක ඇතිවිමය: ඇසෙහි, කණෙහි, නාසයෙහි, දිවෙහි, කයෙහි, සිතෙහි යම් ඉපදවීමක්, පැවැත්මක්, නිපදවීමක්, පහළවීමක් වේ නම් එය දුක ඇතිවීමය, රෝගයන්ගේ ඇතිවීමය, ජරාමරණය පහළවීමය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත:

"යො භික්ඛවෙ චක්ඛුස්ස... සොතස්ස... ඝානස්ස... ජිව්හාය...කායස්ස... මනස්ස උප්පාදොධීති අභිනිබ්බත්ති පාතුභාවො, දුක්ඛස්සෙසො උප්පාදො රොගානං ධීති ජරාමරණස්ස පාතුභාවො". **සටහන්:** ඉපදවීම යනු නිමිති ගැනීම: ඇසෙන් රූප, කණෙන් ශබ්ද ආදී වශයෙන්. **සළායතන සමනය වීම දුක නිමාවීමය:** ඇසෙහි, කණෙහි, නාසයෙහි, දිවෙහි, කයෙහි, සිතෙහි යම්, නිරෝධයක්, සමනයවීමක් (වූපසම), රෝග නැතිවීමක්, ජරාමරණය අවසන්වීමක් වේනම් එය දුක නිමාවිමය. **බාහිර නිමිති නිසා දුක ඇතිවේ:** බාහිර නිමිති -අරමුණු 6:රූපයේ, ශබ්දයේ, ගඳසුවඳේ, රසේ, පහසේ, සිතුවිලි වල යම්, යම් ඉපදවීමක්, පැවැත්මක්, නිපදවීමක්, පහළවීමක් වේ නම් එය දුක ඇතිවීමය, රෝගයන්ගේ ඇතිවීමය, ජරාමරණය පහළවීමය. **බාහිර නිමිති සමනය වීමෙන් දුක නිමාවේ:** රූපයේ, ශබ්දයේ, ගඳසුවඳේ, රසේ, පහසේ, සිතුවිලි වල යම්, නිරෝධයක්, සමනයවීමක් (වූපසම), රෝග නැතිවීමක්, ජරාමරණය අවසන්වීමක් වේනම් එය දුක නිමාවිමය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සළායතන වගග: 1.2.9 හා 1.2.10 උප්පාද සූත්‍ර, පි. 54, ESN: 35: Salāyatanasamyutta: 21.9 & 22.10 Arising of suffering, p. 1224.

▼**සයඅංග පිලිබඳ ඇල්ම ප්‍රහීණය දුකින් මිදීමය**-Terminating the pleasures for six factors is end of suffering: පස්කම් සැපය (පංචකාම ගුණ) හා මනස යන සයඅංග -ආයතන පිලිබඳ ඇති ඇල්ම දුරු කර ගැනීම දුකෙන් මිදීමය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත:

"පඤ්ච කාම ගුණාලොකෙ මනොඡඨා පවෙදිතා එඤ ඡන්දං විරාජෙත්වා එවං දුක්ඛා පමුච්චතී ති". බලන්න: පංචකාම ගුණ **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (1):සගාථවග්ග:දේවතාසංයුත්ත: 1.3.10 එණිජන්ස සූත්‍රය, පි. 58, ESN: 1: Devatasamyutta: 30.10 Antelope Calves, p. 93.

▼**දුක කෙරෙහි නිබිද්දාව ඇතිකරගැනීම**-:ඒ සඳහා ඇති පිළිවෙත 6 ආකාරය: 1) **දුක දත යුතුය**- Suffering should be understood.ජාතිය-උපත... ජරාව-මහළුවීම... ව්‍යාධිය-ලෙඩවීම... මරණය... ශෝකය... පරිදේව-විලාපදිම... දුක්වේදනා...දොම්නස, උපායාස, කැමති දේ නොලැබීම දුකය. කෙටියෙන් පවසන්නේ නම් , පංච උපාදාන ස්කන්ධයම දුකය.

"ජාතිපි දුක්ඛා ජරාපි දුක්ඛා ව්‍යාධිපි දුක්ඛා මරණම්පි දුක්ඛං සොක පරිදෙව දුක්ඛදොමනස්සුපයාසපි දුක්ඛා යම්පිච්ඡං න ලභති තම්පි දුක්ඛං, සඞ්ඛිත්තෙන පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛා"
2) **දුකේ නිදාන සම්භවය (උත්පත්ති කරුණ) දත යුතුය** (the source and origin of -Suffering should be understood) තණ්හාව දුකේ නිදානයය.

3) **දුකේ විවිධත්වය** (වෙමත්තතාව) දත යුතුය (the diversity of Suffering be understood). අධිමාත්‍රදුක (extreme suffering) අල්පමාත්‍රදුක (slight suffering) සෙමින් පහවෙන දුක (දන්ධවිරාගී - suffering that fades away slowly) ඉක්මනින්ම පහවෙන දුක (ක්ෂිප්‍රවිරාගී -suffering that fades away quickly).

4) **දුකේ විපාකය දත යුතුය** (the result of suffering should be understood): දුකේ විපාක දෙආකාරය: සම්මෝහ විපාක- දුකට පැමිණි කෙනක් විලාප කියමින්, සෝකකරමින් සිහිමුලාවට පත්වේ. පර්යේෂණ විපාක; දුකට පත් කෙනක්, ඒ දුක නැතිකර ගැනීමට කවරෙක් පිහිට වේද කියා සොයයි. 5) **දුක්ඛ නිරෝධය දත යුතුය** (the cessation of suffering should be understood) තණ්හාවේ නිරෝධය, දුක්ඛ නිරෝධයය. 6) **දුක්ඛ නිරෝධගාමිණි ප්‍රතිපදාව දත යුතුය දත යුතුය** (the way leading to the cessation of suffering should be understood) එනම්, ආරියඅටමගය. මේ කරුණු 6 යහපත් ලෙසින් දන්නා ආරිය ශ්‍රාවකයා, නිබ්බෙදික බ්‍රහ්මචරියාවවු දුක්ඛ නිරෝධය දන්නේය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: 6.2.1.9 නිබ්බේධිකසූත්‍රය,පි.220,EAN:6: 63.9 Penetrative,p.355.

▼ **අනභිනිවෘතිය**-යළි උපතක් නොවීම දුක නැතිවීයාමය. **බලන්න**: අභිනිවෘතිය.

▼ **අභිඥෙයිය ධර්මතා** ඇතිකර ගැනීම දුක කෙළවර කරගැනීමේ මගය. **බලන්න**:අභිඥෙයිය ධර්ම.

▼**පංචඋපාදානස්කන්ධය** මගේ යයි අභිනන්දනය නොකරන්නේ නම් ඔහු දුකින් මිදී ඇත. **බලන්න:** අභිනන්දනය.

▼**ආයතන** ඇතිවීම දුකය. **බලන්න**:ආයතන.

▼ **දුක ගෙනදෙන** මග (කෘෂ්ණමග) වැරදි මගය. **බලන්න**:සුඛ මාර්ගය-දුක්ඛ මාර්ගය.

▼ **දුකට මුල** නම් තණ්හාවය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි (3): ඛන්ධසංයුත්ත: භාරවග්ග: 1.1.3.10 අසමූල සූත්‍රය, පි.84

▼ **දුක** යනු සසර ගමනය. **බලන්න**:සුඛ හාදුක.**මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.2.2.5 පඨම සුඛ සූත්‍රය, පි. 246, EAN:10: 65.5 Happiness 1,p. 519.

▼ **අටලෝදහම** යථා ලෙසින් අවබෝධ කිරීමෙන් දුක අවසන්කරගත හැකිය. **බලන්න**: අටලෝදහම. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.3.7. ප්‍රථම මහාපඤ්හ සූත්‍රය, පි. 116, EAN: 10: 27.7 Great Questions -1, p. 503.

▼**දුක අවබෝධය විමුක්තිය පිණිසය**: දුක, යථා පරිදි අවබෝධ කරගැනීම විමුක්තිය පිණිසය.

"රූපං භික්ඛවෙ දුක්ඛං,වෙදනා ... සඤ්ඤා... සඞ්ඛාරා... විඤ්ඤාණං දුක්ඛං. එවං පස්සං ...සුතවා අරියසාවකො රූපස්මිම්පි ...වෙදනායපි... සඤ්ඤායපි... සඞ්ඛාරෙසුපි... විඤ්ඤාණස්මිම්පි නිබ්බින්දති. නිබ්බින්දං විරජ්ජති, විරාගා විමුච්චති, විමුත්තස්මිං විමුත්තමිති ඤාණං හොති: ඛීණා ජාති වූසිතං බ්‍රහ්මචරියං කතං කරණීයං නාපරං ඉත්ථත්තායාති පජානාතීති" .රූපඋපාදානස්කන්ධය...වේදනා... (මුළු පංච උපාදානස්කන්ධයම) දුක යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. ඒ දැක කළකිරීම ඇතිකරගන්නා ආරිය ශ්‍රාවකයා, ඒවාට නොඇලි විමුක්තිය ලබා ගනී. **බලන්න**:අනත්තලක්ඛණ සූත්‍රය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සළායතනසංයුත්ත: අනිත්‍ය වග්ග**:** 1.1.2.2 දුක්ඛ සූත්‍රය, පි. 66, ESN:35: Salayatanasamyutta: 13.2 Impermanent, p. 1018.

▼**පංච උපාදානස්කන්ධයම දුකය**: තණ්හාවෙන් පංච උපාදානස්කන්ධය, මමය, මගේය, මගේ ආත්මය (මමංකාරය) යයි අල්වාගැනීම දුකය. එම තණ්හාව දුරුකර ගත යුතුය. ඒ සඳහා ඇති පටිපදාව නම් ආරිය අටමගය.**සටහන**: පංචඋපාදානස්කන්ධයම දුක බව විදසුන් නුවණින් දැනගනිම අරහත්වය ලැබීම බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: සංයු.නි: (3) ඛන්ධසංයුත්ත:අනිච්චවග්ග. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (3): ඛන්ධසංයුත්ත: 1.3.1.2 දුක්ඛ සූත්‍රය, පි. 302, ESN: 22: Khanda samyutta: 104.2 suffering, p. 1096.

▼**සතර මහා ධාතු දුකය**: සතර මහා ධාතු (මහාභූත) ඇතිවීම, ඒවාට ඇලීම දුකයයි මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: ධාතුසංයුත්ත: 2.4.5, 2.4.6 . 2.4.7 සූත්‍ර, පි. 291, ESN:14: Dhatusamutta: 34.5, 35.6, 36.7 suttas, p. 778.

▼ **යළිඋපත නිසා දුක ඇතිවේ**: සැරියුත් මහා තෙරුන්, වදාළේ යළි උපත දුක බවය. යළි උපතක් නැතිනම් දුක් විඳීමක් නොමැත. යළි උපතක් ඇතිවිට දුක ඇතිවීම අපේක්ෂා කළයුතුවේ. ශීතය, ග්‍රීෂ්මය, බඩගින්න, පිපාසය, මළපහකිරීම, මුත්‍රාපහකිරීම, ගින්නෙන් අපදාවීම, පොලු, පිහි, වලින් අපදාවීම, නැදෑ මිතුරන්ගේ බැණුම් ඇසීමට සිදුවීම ආදිය දුකකි. එහෙත්, යළිඋපතක් නොවේ නම් පෙරකී දුක් ඇතිනොවේ. එය සැපයකි. **බලන්න**:යළි උපත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.2.2.5 පඨම සුඛ සූත්‍රය, පි. 246, EAN:10: 65.5 Happiness 1,p. 519**.**

▼ **දුක කෙළවර කිරීම**: දුක කෙළවර කරගැනීමට පිහිටවන ධර්මතා 10 ක් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. ඒ එක් ධර්ම කරුණක්, යහපත් ලෙසින් දන්නා දකිනා භික්ෂුවට දුක අවසන් කර නිවන සාක්ෂාත් කරගත හැකිවේ: **1**සියලු සත්ත්වයෝ අහාරනිසා පෝෂණයවේ **2** නාමරූප **3** ත්‍රිවිධ වේදනා **4** සිව් ආකාර (ආහාර) පෝෂණය **5** පංච උපාදාන ස්කන්ධය **6** සළායතන **7** විඥාණය ස්ථාන හත **8** අටලෝදහම **9** සත්ත්වාවාස නමය **10** දස අකුසල්. **බලන්න**: මහා දස ධර්ම ප්‍රශ්න.**මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.3.7. ප්‍රථම මහාපඤ්හ සූත්‍රය,පි. 116 ,EAN: 10: 27.7 Great Questions -1, p. 503.

▲ **දුක්ඛානුපස්සි**- Mindful reflection of suffering: මෙය අනුසති භාවනාවකි. සැදැහැයෙන් පැවිදිවූ කුල පුත්‍රයන්ට සුදුසු භාවනාවක් යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. පංච උපාදානස්කන්ධයේ දුක මෙනෙහි කරමින් කරන භාවනාවකි, එම අනුසතිය යහපත් ලෙස දියුණු කරගැනීමෙන් සියලු දුකෙන් මිදේ යයි මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (3) බන්ධසංයුත්ත:කුක්කුලවග්ග: 1.3.4.13 දුක්ඛානුපස්සි සූත්‍රය, පි.348.

▼ **දුක්ඛානුපස්සි** වඩන ලෝකයාට ආහුණෙය්‍ය, පාහුණෙය්‍ය වන උතුම් පුද්ගලයන් 7 ක් ගැන මෙහි විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍රය**:අංගු.නි: (4) 7 නිපාත:අනුසයවග්ග: 7.1.2.7 දුක්ඛානුපස්සි සූත්‍රය, පි.318.

▲ **දුක්ඛ ආරිය සත්‍ය**-Dukka Ariya saccha: චතුරාර්යසත්‍යයේ පළමු සත්‍යයය. **බලන්න**: චතුරාර්යසත්‍ය

▲ **දුක්ඛ සමුදය ආරියසත්‍ය**-Dukkasamudaya Ariya saccha: දුක ඇතිවීම මින් පෙන්වා දේ. **බලන්න**: චතුරාර්යසත්‍ය

▲**දුක්ඛ නිරෝධ ආරියසත්‍ය**-Dukka nirodha Ariya saccha: දුක නැතිවීම මින් පෙන්වා දේ. **බලන්න**: චතුරාර්යසත්‍ය

▲**දුක්ඛ නිරෝධ ගාමිණි පටිපදා ආරියසත්‍ය**-Dukka nirodhagaamini patipada Ariya saccha: දුක නැතිකිරීමේ ප්‍රතිපදාව මින් පෙන්වා දේ. **බලන්න**: චතුරාර්යසත්‍ය,ආරියඅටමග.

▲ **දුකඉන්ද්‍රිය**-Duka indriya: ඉන්ද්‍රිය 22න් එක් ඉන්ද්‍රියක් ලෙස දුක ඉන්ද්‍රිය පෙන්වා ඇත. **බලන්න**:ඉන්ද්‍රිය.

▲ **දුක්ඛුද්‍රය ධම්ම**- Dukkhudraya Dhamma : දුක්ඛුද්‍රය ධම්ම (දුකගෙනදන) ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ: ප්‍රාණඝාතය. සොරකම- අදත්තාදනය, කාමයේ වරදවා හැසිරීම- කාමමිථ්‍යාචාරය, මුසාවාදය, පිසුණාවාචය, පරුෂාවාචය, සම්ප්‍රප්ඵලාප, ලෝභය, ව්‍යාපාදය, මිථ්‍යා

දිට්ඨිය. මේවා මිථ්‍යා දස ධම්ම, මිථ්‍යාමග ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (6) 10 නිපාත: සාධුවග්ග: 10.4.3.10 දුක්ඛුද්‍රය සූත්‍රය, පි.534.

▲ **දුක්ඛධම්මය**- Nature of suffering:දුක්ඛධම්මය යනු දුකේ ස්වභාවයය. බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

"රූපය...වේදනාව...සංඥාව...සංඛාර...විඥානය දුක් ස්වභාවය ඇත්තේය" (Form...Feeling … Perception … Volitional formations … Consciousness is of a painful nature). **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (3): ඛන්ධවග්ග: රාධසංයුත්ත: 2.2.6 දුක්ඛධම්ම සූත්‍රය, පි.382, ESN: Radhasamyutta: 16.6 Painful nature, p. 1123.

▲**දුක්වේදනා**-Dukvedana: දුක් වේදනා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කායික වේදනාය. **බලන්න**: ත්‍රිවිධ වේදනා, ඉන්ද්‍රිය.

▲ **දුකින් විසීම හා සැපෙන් වීසීම**- Dwell in suffering & dwell in happiness: දුකින් වාසය කිරීමට හේතුවන ධර්මතා : ක්‍රෝධය, උපනාහය, මකඛය, පළාසය, ඊෂ්‍යාව, මසුරුබව, මායාව , සටකපටබව, අහිරිකය හා අනොත්තප්පය. මේ කෙළෙස් ඇති පුද්ගලයා දුකසේ වාසය කරණ කෙනෙක්ය. එහෙත්, ඒවා අත හැර: අක්‍රෝධය, අනුපනාහය, අමක්ඛය, අපළාසය, අනීෂ්‍යාව, නොමසුරු-මසුරු නැතිකම, අමායාව, සටකපට නැතිබව, හිරි හා ඔත්තප්ප ආදී කුසල ධම්ම ඇතිකර ගන්නේ නම් ඔහු සැපසේ වාසය කරණ කෙනෙකි. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1) 2 නිපාත: ක්‍රෝධ වග්ග-සූත්‍ර,පි. 226, EAN:2: XVI Anger: Suttas, p. 73.

▲ **දුක්කථා කථා**- Dukkatha katha: දුක්කථා කථා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කිසියම් කතාවක් නිසා අසතුටට පත්වීම, අප්‍රසාදය ඇතිවීම හා කතා කරන කෙනා ගැන කිපිමට පත්වීමය. 1) අශ්‍රද්ධාවත් කෙනෙකුට ශ්‍රද්ධාව ගැන කතාකිරීම 2) දුසිල්වත් කෙනෙකුට ශීලය ගැන කතාකිරීම 3) අල්පශ්‍රැත (අඩු දැනුම) කෙනෙකුට බහුශ්‍රැතබව ගැන කතාකිරීම 4) මසුරු කෙනෙකුට ත්‍යාගශීලිබව ගැන කතාකිරීම 5) ප්‍රඥාව නැති කෙනෙකුට ප්‍රඥාව ගැන කතාකිරීම. **බලන්න**: සුකථා කථා. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.4.1.7 දුක්කථා සූත්‍රය, පි. 316, EAN: 5: 1567.7 Wrongly Addressed Talk, p. 288.

▲ **දුක්ඛාපටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා** - Practice that is painful with sluggish direct knowledge: ආධ්‍යාත්මික මාර්ගය වඩා ගැනීම පිණිස අනුගමනය කරන ප්‍රතිපදා 4 න් එකකි. අවබෝධය කල්ගතවන, දුක් පිළිවෙතය. **බලන්න:** සතර මාර්ග ප්‍රතිපදා.

▲ **දුක්ඛාපටිපදා ක්ෂිප්‍රාභිඤ්ඤා**- practice that is painful with quick direct knowledge: ආධ්‍යාත්මික මාර්ගය වඩා ගැනීම පිණිස අනුගමනය කරන ප්‍රතිපදා 4 න් එකකි. අවබෝධය ඉක්මන්-ක්ෂණික, එහෙත් පිළිවෙත දුකය. **බලන්න:** සතර මාර්ග ප්‍රතිපදා.

▲ **දුක්විපාක**- Dukvipaka: දුක් විපාක ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ තුන් දොරින් අයහපත් ක්‍රියා කිරීම නිසා මෙලොව හා පරලොව විඳීමට සිදුවන දුක් වේදනාය. දුක්ඛ විපාක ධර්මය නම් මිථ්‍යාදිට්ඨිය මුල් කරගත් මිථ්‍යාමගය. **බලන්න**: කම්ම. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.3.4.112

දුක්විපාක සූත්‍රය, පි. 472, EAN:10: 135.2 The Noble Dhamma, p. 548.

දග

▲ **දාගැබ**-Dagaba: උතුම් පුද්ගලයන් සිහිපත් කිරීමට, වන්දනා මාන කිරීම පිණිස බෞද්ධයන් සදා ඇති ථූප ආදිය දාගැබ් ලෙසින්ද හඳුන්වයි. **බලන්න**: ස්තූප.

▲**දුගතිය**-bad destinations: දුගතිය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ අයහපත් කර්ම විපාක ඵල දීම පිණිස -දුක්විඳීමට සිදුවන, යළි උපත ලබන නරක ස්ථානයන්ය: නිරය, තිරිසන්ලෝකය, ප්‍රේත ලෝකය, අසුරනිකාය ආදීයය. කෙනක් තුන්දොරින් අකුසලක්‍රියා කරන්නේනම්, මිථ්‍යාදිට්ඨිය ඇත්නම් ඔහු ගේ යළි උත්පතිය දුගතියය. **බලන්න**: සතර අපාය, අසුරනිකාය, ප්‍රේත, තිරිසන්ලෝකය, නිරය. **සටහන:** බරපතල අකුසල නිසා කෙනක් දුගතියේ- අවීචිනිරයේ බොහෝ දුක් විඳි. **බලන්න**: අවීචිනිරය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: කම්ම වග්ග සූත්‍ර, පි. 468, EAN:4: Kamma: p. 227, අංගු.නි (1) 3 නිපාත: දේවදූතවග්ග: 3.1.4.6 සූත්‍රය, පි. 292, EAN:3: Divine Messengers: 36. 6 Messengers, p.92, මනි: (3) 3.3.10, දේවදූත සූත්‍රය, පි. 400, EMN:130: The Divine Messengers, p.941.

▼**දස අකුසල** කිරීම නිසා දුගතියේ යළි උපත සකස්වනබව මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි:(6):10 නිපාත: ජානුසෝණි වග්ග: 10.4.2.10,චුන්ද සූත්‍රය**,** පි.508, EAN: 10: Jāṇussoṇī: 176.10, Cunda,p.553.

▼**අයහපත් ධර්ම චරියාව -අධම්ම චරියා, දුගතියට මගකි.මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි:(6):10 නිපාත: කරජකාය වග්ග:10.5.1.10. අධම්ම චරියා සූත්‍රය, පි.588, EAN: 10: 220.10 Conduct contrary to the Dhamma, p.561

▼**සතර ධර්මය** ඇති ආරිය ශ්‍රාවකයා (සෝතාපන්න) සියලු දුගතියෙන් මිදී ඇත. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: සෝතාපත්තිසංයුත්ත:11.2.4 දුග්ගති සූත්‍රය, පි.196, ESN:55 Sithapatthisamyutta:14.4.Bad destination, p.2200.

▼**ඉවසීම නැතිකම**, ක්‍රෝධය, අමනාපය, හිරිඔතප් නැතිවීම, උපකෙළෙස නිසා ඇතිවන කෙළෙස්, කෙනෙක් දුගතියට පත්කරයි. ආර්යන්ට නින්දා කිරීමද (ආර්යඋපවාදය) දුගතියට හේතුවේ. **බලන්න**: අක්ෂාන්තිය, ආර්ය උපවාද, ක්‍රෝධ, අමනාපය, අහිරිකය හා අනොත්තප්පය, උපකෙළෙස.

▲**දුගීබව**-Poverty: දුගීබව-දිළිඳුබව-දුප්පත්කම- දළිද්ද, කාමභෝගී ලෝකයාට දුකකි. ණයගැතිබව, දුගීබවට හේතුවේ. **බලන්න**: කම්ම, ඉණ,දළිද්ද **සටහන්**: * මසුරුකම, ලෝභය නිසා කෙනෙක් මතු භවයේ දී දුගීබවට පත්වේ. ** මිනිස්ලොව දී කෙනෙක්, පූජා කලයුතු ශ්‍රමණ බ්‍රහ්මණ ආදී උතුමන්ට පූජා නොකිරීම -දන්නොදීම දුගී බවට හේතුවකි: **බලන්න**: මනි: (3): 3.4.5 චූළකම්ම විභංග සූත්‍රය, පි. 448. ** කාම භෝගීවීම නිසා මිනිසුන් දිළිඳු බවට පත්වේ. **බලන්න:** කාමභෝගී

පුද්ගලයෝ. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (4) 6 නිපාත:ධම්මිකවග්ග: 6.1.5.3 ඉණසූත්‍රය, පි.138.

දඟ

▲ **දෑඟුල් නුවණ-** Two finger wisdom**:** එක්සමයක මාරයා, සෝමා තෙරණිය අසලට පැමිණ දෑඟුල් නුවණ ඇති ස්ත්‍රීන්ට උත්තම බව ලබාගැනීමට නොහැකිය යයි පවසා ඇත. **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:2:සෝමා තෙරණිය,පි.10 **සටහන:** කාන්තාවන්, බත් පිසනවිට, ඇඟිලි දෙකක් ඔබා බත් පිසි තිබේද යයි බලන නිසා සාමන්‍ය සමාජයේ දෑඟුල් නුවණ, කාන්තවකගෙ ප්‍රඥාව දක්වීමට යොදාගෙන ඇත.

දස

▲ **දීඝ චාරිකා-** Lengthy Wandering: දීඝ චාරිකා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සංඝයා ධර්ම මාර්ගය වඩාගැනීම පිණිස, ගිහියන්ට ධර්මය දේශනා කිරීම පිණිස යන දුර ගමන්ය. ලෝකයාගේ සුවය සැපය පිණිස දහම් චාරිකාවල යෙදීමට බුදුන් වහන්සේ සිය ශ්‍රාවකයන්ට අනුසාසනා වදාළහ. නියම අරමුණ නොමැතිව, නුසුදුසු අවස්ථාවේ (අවස්ථිත), චාරිකාවේ යෙදීමෙන් විපත්-ආදීනව ඇතිවෙන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) නොඇසූ ධර්මය ඇසීමට නොලැබීම 2) ඇසූ ධර්මයේ නො පැහැදිලි තැන් පිරිසිදු කරගැනීමට නොහැකිවීම 3) ඇසූ ධර්මය පිලිබඳව විසාරද නොවීම 4) දරුණු රෝගාබාධ ඇතිවීම 5) මිත්‍රයන් නොසිටීම 6) මෙතක් නො ලැබූ අධිගමය නොලැබීම 7) ලැබූ අධිගමයක් ඇත්නම් එය වැටියාම 8) තමන් යම් අධිගමයක් ලැබුවේ නම් ඒ පිලිබඳ ස්ථිර බව- විසාරද බව නොමැතිකම. එහෙත්, අවස්ථානුරූපව (සමවස්ථිත) චාරිකාවේ යෙදන සංඝයාට එම කරුණු ඇති නොවීම නිසා චාරිකාවේ යහපත් ප්‍රතිඵල - ආනිසංස ලබා ගත හැකිවේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත, 5.5.3.1 හා 5.5.3.2 දීඝචාරික සූත්‍ර, පි. 438, EAN:5 : 221.1 & 222.2 Lengthy wanderings, p. 307.

▲ **දීඝායු උපාසක**-Digayu upasaka: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:3

▲**දීඝජානු කෝලිය පුත්‍ර**-Dighajanu Koliyaputtha**: බලන්**න: උපග්‍රන්ථය:3

▲**දීඝනක පරිබ්‍රාජක**-Diganaka paribrajaka: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය: 3

▲ **දීඝපරාජන යක්ෂෙනවි**-Dighaparajana Yakka**:** අනුරුද්ධ, නන්දිය හා කිම්බිල තෙරුන්, අරහතත්වයට පත්වීම ගැන මෙතුමා බුදුන් වහන්සේට පැවසීම පිලිබඳ විස්තර මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:නන්දිය තෙර.

දඩ

▲**දැඩි ආශාව-** strong desires: මෙය ලෝභය, අබිජ්ජා, මහේච්ඡතාවය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. අකුසලයකි. **බලන්න**: ලෝභය, ත්‍රිවිධ ධම්මතා.

දට

▲**දධ්‍යබ්බා** -To see: දධ්‍යබ්බා යනු දැකීමය -ධර්මයට අනුකූලව දැකීමය. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, ධර්මතා පිලිබඳ යථාබව - ඇත්ත ඇති සැටියෙන් දැකිය යුතු බවය. එමගින්, සත්‍ය අවබෝධ වේ. **බලන්න**: යථාභූතඥානය.

▼ ත්‍රිවිධ වේදනා දැකිම පිළිබඳව **බලන්න**: සංයු.නි: සළායතන වග්ග: වේදනාසංයුත්ත: සගාථාවග්ග: 1.20.5 **දධ්‍යබ්බ සූත්‍රය.**

▼**පංචඋපාදානස්කන්ධය,සළායතන හා බාහිර අරමුණු** දැකීම පිළිබඳව **බලන්න**: අනත්තලක්ඛණ සූත්‍රය, ආදිත්තපරියාය සූත්‍රය.

▼ **ශ්‍රද්ධා ඉන්ද්‍රිය ආදීවූ ඉන්ද්‍රිය 5** දැකිම පිළිබඳව **බලන්න:** සංයු.නි: මහාවග්ග: ඉන්ද්‍රියසංයුත්ත: 4.1.8 **දධ්‍යබ්බ සූත්‍රය.**

▲**දිට්ඨි:** පාලි**: දිට්ඨි**- Views: දිට්ඨි යනු මිනිසුන්තුල ඇති විවිධ මත, විශ්වාස, දර්ශන (දැකීම), අදහස්, ආකල්ප ආදියය. ධර්මයට අනුව ඇති කරගතයුතු දිට්ඨිය නම් සම්මා දිට්ඨියය. සම්මා දිට්ඨිය තිබීම සසරින් ගැලවීමට මගය, මිථ්‍යා දිට්ඨිය සසර ගමන දික් කරයි. **සටහන:** දිට්ඨි පිලිබඳ වැඩිවිස්තර පිණිස බලන්න:ම.නි: (1) චූළ වෙදල්ල සූත්‍රය**,** ම.නි: (2) මහාමාලුන්කය සූත්‍රය හා අග්ගිවච්චගොත්ත සූත්‍රය**,** ම.නි.(3) පඤ්චත්තය **සූත්‍රය**, දීඝ.නි: (1) බ්‍රහ්මජාල සූත්‍රය.

▼**අලාමක දිට්ඨි අනර්ථය පිණිසවේ**: අලාමක දිට්ඨි නිසා කුසල් සිතක් ඇති නොවේ. එම දිට්ඨි: 1) වැඩදායක නොවේ 2) මගබඹසරට මුල් නොවේ 3) නිර්වේදය පිණිස නොවේ 4) විරාගය පිණිස නොවේ 5) නිරෝධය පිණිස නොවේ 6) උපසමය-කෙළෙස් හැර දැමීම පිණිස නොවේ 7) අභිඥාණය- විශේෂ දැනුම පිණිස නොවේ 8) සම්බෝධිය පිණිස නොවේ 9) නිවන- සසරින් ගැලවීම පිණිස නොවේ. එම නිසා, යමක් ගැන සිතන්නේ නම් චතුසත්‍ය මෙනෙහි කරන්න, විරිය වඩා නිවන ලබා ගැනීමට කටයුතු කරන්න යයි බුදුන් වහන්සේ සංඝයාට අවවාද කර ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-2):මහාවග්ග: සච්චසංයුත්ත: 12.1.8 චින්තා සූත්‍රය, පි. 290, ESN: 56: Sacchasamyutta: 8.8 Reflection, p. 2272.

▼ **පහකරගත යුතු දිට්ඨි** :අපණ්ණක ධර්මය-දුකින්මිදීමේ මග-වඩාගැනීම පිණිස පහකරගතයුතු දිට්ඨි හා මත: **1) ශූන්‍යවාදය/ නාස්තික දිට්ඨි (**doctrine of nihilism 2) **අකිරියවාදය (**The doctrine of non-doing) ක්‍රියාවන් පිළිනොගැනීම 3) **අහේතුක වාදය-** හේතුඵල ධර්මය පිළිනොගැනීම (doctrine of non-causality) 4) **අරූප බ්‍රහ්ම ලෝක නැතය යන පිළිගැනීම 5) භව නිරෝධය- නිවන පිළිනොගැනීම. බලන්න:** අපණ්ණක ධර්මය. **සටහන:** ඉහත මත පිලිබඳ වැඩිදුර විස්තර පිණිස **බලන්න**: දීඝ.නි: ශ්‍රමණඵල සූත්‍රය. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (2): 2.1.10 අපණ්ණක සූත්‍රය, පි.124, 2.1.1 හා කන්දරක සූත්‍රය පි. 18, EMN: 60: Apaṇṇaka Sutta- The Incontrovertible Teaching, p. 478 & EMN: 51: Kandaraka Sutta, p. 425.

▼ **දිට්ඨි පහකර ගැනීමේ ක්‍රමය**: බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

" ලෝකය හෝ ආත්මය පිළිබඳව නොයක් ආකාර දිට්ඨි උපදියි. යම් දෙයක් ආශ්‍රිත එම දිට්ඨි ඇතිවෙන්නේ නම්, එහි ලැග සිටින්නේ නම්, ඒවා භාවිතා කරන්නේ නම්, ඒ බව යථා නුවණින් යුතුව දැකිය යුතුය

(යථාභූත ඥානයෙන්): **'මෙය මගේ නොවේ, මෙය මම නොවේ, මෙය මගේ ආත්මය නොවේ ය'** යි දැකීමෙන් එම දිට්ඨි පහ කර ගත හැකිය, විසිකර දැමිය හැකිය" (... as to those various views that arise in the world associated either with doctrines of a self or with doctrines about the world: if [the object] in relation to which those views arise, which they underlie, and which they are exercised upon is seen as it actually is with proper wisdom thus: 'This is not mine, this I am not, this is not myself,' then the abandoning and relinquishing of those views comes about). **සටහන්**: * අටුවාවට අනුව 'යම් දෙයක්' ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ පංචස්කන්ධය ය. එනම්, ජීවත්වන පුද්ගලයෙක්: රූපය, වේදනාව, සංඥාව, සංස්කාර හා විඥානය යන ස්කන්ධ 5 තමායයි - පුද්ගලයෙක් යයි සැලකීමය. ** එම ප්‍රකාශයෙන් පෙන්වා ඇත්තේ: පංචස්කන්ධය, ආත්මය නොවේ (මගේ නොවේ ආදී) යයි විදසුන් නුවණ පහළ වන්නේ සෝතාපත්ති මගඵල සාක්ෂාත් කරගැනීමෙන් බවය. **බලන්න**:EMN: notes: 104 & 105, p. 1072. **මූලාශ්‍ර:** ම.නි:(1): 1.1.8 සල්ලේඛ සූත්‍රය, පි. 111, EMN: 8 Effacement, p. 108.

▼ **බුද්ධ අනුගාමිකයන්ගේ දිට්ඨිය**:අන්‍ය ආගමික පිරිසක් විමසනු ලදුව අනේපිඬු (අනාථපිණ්ඩික) මහසිටානන්, බුදුන් වහන්සේගේ ධර්මය අනුගමනය කරන කෙනෙක් ලෙසින් තමා දරන දිට්ඨිය මෙසේ පෙන්වා ඇත: **1)** අන්‍ය ආගමිකයන් දිට්ඨි 10 ක් දැරීමට හේතුව එම කරුණු පිළිබඳව අයෝනිසෝ මනසිකාරයෙන් බැලීම හෝ වෙනත් කෙනක් පැවසූ දෙයක් නිසා මතයක් ඇති කරගැනීම නිසාය:

'දැන් ඒ දිට්ඨි ඇතිවී තිබේ, එය හෙතුභූතය (හෙතුවක් නිසා ඇතිවිය), චේතනා නිසා ඇතිවිය, හේතුඵල සම්බන්ධයක් නිසා හටගෙන ඇත, එනිසා, ඒවා අනිච්ච ස්වභාවය දරයි. අනිච්ච ස්වභාවය ඇති ඕනෑම දෙයක් දුකකි. මේ දුක, තමාගේ මතය යයි ඔබ හැම අල්ලා ගෙන සිටී' 2) සිටුතුමා තමා දරන දිට්ඨිය මෙසේ පවසා ඇත:

"ඇතිවූ ඕනෑම දෙයක් හේතුභූතය, චේතනා නිසා ඇතිවිය, හේතුඵල සම්බන්ධයක් නිසා හටගෙන ඇත, අනිච්චය. අනිච්චදේ දුකය. දුක ගනදෙන දේ මගේ නොවේ. මම එය නොවේ, මෙය මගේ අත්තමය නොවේ'. මේ තමා' මගේ දිට්ඨිය." **සටහන්**:* ඉන්පසුව පරිබ්‍රාජකයෝ මෙසේ ඇසූහ: "ගහපතිය, ඇතිවූ ඕනෑම දෙයක් හේතුභූතය, චේතනා නිසා ඇතිවිය, හේතුඵල සම්බන්ධයක් නිසා හටගෙන ඇත, අනිච්චය. අනිච්චදේ දුකය. මේ දුකටද ඔබ ඇලි සිටින්නේ? අල්ලාගෙන සිටින්නේ?' ** **පිළිතුර:** "භාන්තේ, ඇතිවූ ඕනෑම දෙයක් හේතුභූතය, චේතනා නිසා ඇතිවිය, හේතුඵල සම්බන්ධයක් නිසා හටගෙන ඇත, අනිච්චය. අනිච්චදේ දුකය. දුක පිළිබඳව ඇති සැටියෙන්, පැහදිළිලෙසින්ම, ප්‍රඥාවෙන් මෙසේ දැක්කෙමි: මෙය මගේ නොවේ, මම මෙය නොවේ, මෙය මගේ ආත්මය නොවේ'. මේ තමා උතුම් ලෙසින්ම ඉන් මිදීම, එය මම අවබෝධකළෙමි".

" යං ඛො භන්තෙ කිඤ්චි භූතං සංඛතං චෙතයිතං පටිච්චසමුප්පන්නං තදනිච්චං යදනිච්චං, තං දුක්ඛං, යං දුක්ඛං තං 'නෙතං මම, නෙසොහමස්මි, න මෙසො අත්තාති'. එවමෙතං යථාභූතං සම්මාප්පඤ්ඤාය සුදිට්ඨං තස්ස ච උත්තරිං නිස්සරණං යථාභූතං

පජානාමිති". (Bhante, whatever has come into being and is conditioned, a product of volition, dependently originated, is impermanent. Whatever is impermanent is suffering. Having clearly seen what is suffering as it really is with correct wisdom thus: 'This is not mine; I am not this; this is not my self,' I understand as it really is the superior escape from it." ** සිටුවරයා එම සිදුවීම බුදුන් වහන්සේට පැවසූ අවස්ථාවේ, උන්වහන්සේ, සිටුවරයාට ප්‍රසංසා කොට ඔහුගේ පිළිතුරු අනුමත කළහ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි:(6):10 නිපාත, 10.2.5.3. කිංදිට්ඨික සූත්‍රය, පි.360, EAN:10: 93-3 View, p. 534.

▼ **අන්‍යආගමික දිට්ඨි -**Views of other sectors: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ අන්‍ය ආගමිකයන් අතර පැවති දිට්ඨි දහයකි: 1 ලෝකය සදාකාලිකය 2 ලෝකය සදාකාලිකය නොවේ 3 ලෝකය අසීමිතය, 4 ලෝකය අසීමිත නොවේ 5 ආත්මය හා කය එකමදෙයකි, 6 ආත්මය එකකි, කය වෙනත් එකකි, 7 තථාගතයන් මරණින් පසු සිටි, 8 තථාගතයන් මරණින් පසු නොසිටි,9 තථාගතයන් මරණින්පසු සිටි හා නොසිටි, 10 තථාගතයන් මරණින්පසු සිටින්නේ ද වේ නොසිටින්නේද වේ. **"සස්සතො ලොකොති වා අසස්සතො ලොකොති වා, අන්තවා ලොකොති වා අනන්තවා ලොකොති වා, තං ජීවං තං සරීරන්ති වා අඤ්ඤං ජීවං අඤ්ඤං සරීරන්ති වා හොති, තථාගතො පරම්මරණාති වා න හොති තථාගතො පරම්මරණාති වා හොති ච න හොතිච තථාගතො පරම්මරණාති වා නෙව හොති න න හොති තථාගතො පරම්මරණාති වා"** (The world is eternal'or 'The world is not eternal' 'The world is finite' or 'The world is infinite', 'The soul and the body are the same' or 'The soul is one thing and the body another','The Tathāgata exists after death' or 'The Tathāgata does not exist after death' or 'The Tathāgata both exists and does not exist after death' or 'The Tathāgata neither exists nor does not exist after death')

සටහන: සංයු.නි (3) බන්ධවග්ග:දිට්ඨිසංයුත්තයේ, මේ දිට්ඨි 10 ගැන විස්තරාත්මකව පෙන්වාඇත.**මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.1.2.9 පඨමාරියවාස සූත්‍රය, 10.1.2.10 හා දෙවෙනි අරියවාස සූත්‍රය, පි.82-84, 10.2.5.3. කිංදිට්ඨික සූත්‍රය,පි.360, EAN:10:19.9 & 20.10 Abodes of the Noble Ones, p. 498-499, 93-3 View, p. 534.

▼ **අන්‍යආගමික දිට්ඨි 10 පිලිබඳ බුද්ධ දේශනාව**: එක් සමයක උත්තිය පරිබ්‍රාජික**,** දිට්ඨි 10 ගැන විමසුවිට, බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: ඒ කරුනු 10 ගැන තමන්වහන්සේ ප්‍රකාශ කර නොමැත. එයට හේතුව: **"** උත්තිය, මම විශිෂ්ඨ ඥානයෙන් දැන, සත්කයන් විශුද්ධිය පිණිස, සෝක විලාප මැඩපවත්වා ගැනීම පිණිස, දුක්වේදනා හා දොම්නස අභවරකරගැනීම පිණිස, මාර්ග ය ලැබීම පිණිස, නිවන සාක්ෂාත් කරගැනීම පිණිස, ශ්‍රාවකයනට ධර්මය දේශනා කරමි" **"අභිඤ්ඤාය ඛො අහං සාවකානං ධම්මං දෙසෙමි සත්තානං විසුද්ධියා සොකපරිඳවානං සමතික්කමාය දුක්ඛදොමනස්සනං අත්ථඩගමාය ඤායස්ස අධිගමාය නිබ්බානස්ස සච්ඡිකිරියායාති"**
සටහන්: * ඉන්පසුව, උත්තිය, බුදුන් වහන්සේගෙන් මෙලෙස විමසුහ:

“ ගුරු ගෝතම, එසේ ... ශ්‍රාවකයනට ධර්මය දේශනා කරනවිට, මුළු ලෝකයම, එහෙමත් නැත්නම් ඉන් අඩක් නැත්නම් තුනෙනේ එක් පංගුවක් වත් නිවන් දකිනවාද?” . ඒ අවස්ථාවේදී බුදුන් වහන්සේ පිළිතුරු නොදී නිශ්ඛ්දවුහ. ** එවිට, ආනන්ද තෙරුන්, බුදුන් වහන්සේගේ නිහඬ වීම පිළිබඳව උත්තිය වැරදි ලෙසින් සිතා ඔහුට අයහපතක් වේ යයි දැන මෙසේ වදාළහ:

“ උත්තිය, ඔබගේ ප්‍රශ්නය පිළිබඳව මම **උපමාවක්** කියන්නම්, සමහර නුවණැති පුද්ගලයෙක් උපමාවකින් පැවසූ විට ඒ පිලිබඳ තේරුම් ගනී: රජෙක් සතු ප්‍රාන්ත නුවරක් ඇත. එම නුවර-නගරය සවිමත් පවුරු ප්‍රාකාර, ආදියෙන් වටකර ඇත; ඇතුල්වීමට ඇත්තේ එක් දොරටුවක් පමණි. එහි දොරටුපාලකයා නුවණැති, දක්ෂ, බුද්ධිමත් කෙනෙකි. නුවර ප්‍රකාරය පරික්ෂා කරණ ඔහුට, බළලෙක් වැනි කුඩා සතෙකුට උවත් ඇතුළුවීමට නොහැකි, විවර නැතිබව පෙනේ. නුවරට කොපමණ සෙනගක් ඇතුළුවෙනවාද, පිට වෙනවාද යයි ගණනක් කීමට ඔහු නොදනී. එහෙත්, යම්කිසි ලොකු සත්ඥයෙක් නුවරට ඇතුළු වෙනවානම් හෝ පිට වෙනවානම්, එම සතා නුවර දොරකඩින් ඇතුළුවී හෝ පිටවිය යුතු බව ඔහු දනී. එලෙස, උත්තිය, මුළුලොවම හෝ ඉන් අඩක් හෝ තුනෙනේ දෙකක් හෝ විමුක්ත්තියට පත්වෙනවා ද යන්න ගැන තථාගතයන්ට අදාළ නොවේ. එහෙත් තථාගතයන් මේ පිළිබඳව නියතවම දනී:

“විමුක්තිය ලැබූ හෝ ලබන හෝ මතුවට ලබාගන්නා ලෝකයේ ඕනෑම පුද්ගලයෙක් පළමුව ප්‍රඥාව දුර්වල කරන පංච නිවරණ ප්‍රහීණය කලයුතුය; ඉන්පසු සතර සතිපට්ඨානය මනාව පිහිටුවාගත් සිතකින්, නිවැරදි ලෙසින් සප්ත බොජ්ඣංග ධර්ම වැඩිය යුතුය. මේ ක්‍රමයට සත්ඥයෝ ලෝකයෙන් නිකුත්ව (සසරින්) විමුක්තිය ලබාගති, ලබති, (මතුවට) ලබාගනි. උත්තිය, ඔබ පළමුව ඇසූ ප්‍රශ්නයම, නැවත වෙනත් ආකාරයකින්, භාග්‍යවතුන්වහන්සේගෙන් විමසුහ; එමනිසා, උන්වහන්සේ ඔබට පිළිතුරු නොවදාළහ”. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5-උපමා:ප්‍රඥාවන්ත දොරටු පාලයා, **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6):10 නිපාත, 10.2.5.5. උත්තිය සූත්‍රය,පි.374, EAN:10: 95-5 Uttiya, p.536.

▼දිට්ඨි 10 පිළිබඳ ආනන්ද තෙරුන් ගේ ප්‍රකාශය: එක් සමයක, කොකනද පරිබ්‍රාජක, දිට්ඨි 10 පිළිබඳව විමසූ විට, ආනන්ද තෙරුන් පැවසුවේ: තමන්හට එම දිට්ඨි නොමැතිබවය. එවිට**,** පරිබ්‍රාජකයා නැවත මෙසේ ඇසුහ: “එයට හේතුව එම දේ ගැන ඔබ නොදන්න නිසාද? දකින්නේ නැති නිසාද?’ තෙරුන් මෙසේ වදාළහ**:**

‘**මිත්‍රය, මම නොදන්නවා නොවේ, නොදකිනවා නොවේ, මම දනිමි, මම දකිමි’**. එසේ දන්නා දකිනා අයුරු කෙසේද? යයි පරිබ්‍රාජකයා විමසුවිට තෙරුන් මෙසේ වදාළහ:

“ ඒ දිට්ඨි (10) , මනසින් ඇතිකරගත් දේය; ඒවා දිට්ඨි ඇතිකරණ පදනම්ය (මූලය), ඒවා දිට්ඨි ඇතිකරණ අඩිතාලමය, ඒවා සිත උන්මාදකරන දිට්ඨියන්ය, ඒවා දිට්ඨි ඇතිකරයි, ඒවා දිට්ඨි ගලවාදායි. ඒ බව මම දනිමි, දකිමි. ඒ ගැන මම දන්නා දකිනා නිසා “මම නොදනිමි නොදකිමි’ යයි මම කියන්නේ මන්ද?”’. **“යාවතා ආවුසො දිට්ඨිගතා යාවතා දිට්ඨිට්ඨානං දිට්ඨාධිට්ඨානං දිට්ඨිපරියුට්ඨානං දිට්ඨිසමුට්ඨානං**

දිට්ඨිසමුගඝාතො. තමහං ජානාමි, තමහං පස්සාමි, තමහං ජානන්තො, තමහං පස්සන්තො කාහාහං වක්ඛාමි 'නජානාමි, නපස්සාමි' ති. 'ජානාමහං ආවුසො පස්සාමි'ති''' සටහන: තෙරුන්ගේ ප්‍රකශය අසා, උන්වහන්සේ ආනන්ද තෙරුන් බව දැනගත් පරිබ්‍රාජයාක මෙසේ පැවසුහ:

" ඇත්තවශයෙන්ම, මා දැන සිටියේ නැහැ, මම ඔබ වහන්සේ වැනි මහා ඇදුරුතුමෙක් ගෙන් ප්‍රශ්න අසන බව; ඒ බව දැන සිටියා නම් මෙතෙක් දුරට මම කතා කරන්නේ නැහැ. ඔබ වහන්සේ මා කමාකරන සේක්වා" **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි:(6): 10 නිපාත: 10.2.5.6.කොකනද සූත්‍රය, පි.378, EAN: 10: 96-6. Kokanada, p. 536.

▼**බුද්ධ දේශනා පිලිබඳ අන්‍යආගමිකයන් ගේ දිට්ඨි හා මත**-Views of other sectarians on the teaching of the Buddha.: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ විසූ අන්‍ය ආගමිකයන්, බුද්ධ දේශනා පිළිබඳව මෙවැනි මත පළකර ඇත: 1) ශ්‍රමණ ගෝතම, හැම තපස්බවක්, හැම දුෂ්කරවූ තවුස්දමක් ගරහයි. 2) ශ්‍රමණ ගෝතම, සෑමදෙයක්ම අහෝසිකරන්නෙකි (වෙනයිකො -abolitionist), ඔහු නිශ්චිත ප්‍රකාස කිරීමෙන් වැලකිසිටි.**සටහන්**: ඔවුන්ගේ ඒ මත පිළිබඳව චම්පා නුවර, වජ්ජියමාහිත ගහපති මෙසේ කරුණු දක්වා ඇත: **1)** " ...භාග්‍යවතුන්වහන්සේ, හැම තපස්බවක්, හැම තවුස්දමක් ගරහන්නේ නැත. යමක් ගැරහිය යුතුනම්, උන්වහන්සේ ඒදේ ගරහති; යමක් පැසසිය යුතු නම් උන්වහන්සේ ඒදේ පසසති. ගැරහියයුතු දේ ගරහන, පැසසිය යුතු දේ පසසන ,භාග්‍යවතුන් වහන්සේ**, විභජ්ජවාදීය**, එක් පසක් පමණක් ගෙන කටයුතු නො කරන්නේය". **2)** "... භාග්‍යවතුන්වහන්සේ නියතලෙසින්ම, 'මේ කුසල ධර්මය' 'මේ අකුසල ධර්මය' යයි ප්‍රකාශකර ඇත; එලෙස, භාග්‍යවතුන්වහන්සේ, කුසල දහම කුමක්ද අකුසල දහම කුමක්ද ? යයි ප්‍රශ්න කලවිට, උන්වහන්සේ, ඒ ගැන නිශ්චිතවම පෙන්වා ඇත. උන්වහන්සේ අහෝසි කරන්නෙක් හෝ නියත ප්‍රකාශ නොකරන කෙනෙක් නොවේ". **සටහන**: වජ්ජියමාහිත ගහපතිගේ ප්‍රකාශය බුදුන් වහන්සේ අනුමත කර ඇත. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 10 නිපාත:10.2.5.4. වජ්ජියමාහිත සූත්‍රය,පි.368, EAN:10: 94-4 Vajjiyamāhita, p.535.

▼ **දිට්ඨි -බුදුසසුනට බාහිර** -Views external to Buddhasasana
බුදු සසුනෙනේ බැහැර විවිධවූ දිට්ඨි ඇති පුද්ගලයන් අතුරින් මෙබඳු දිට්ඨියක් ඇති අය අග්‍ර බව බුදුහිමි වදාළහ:

"අතීතයෙහි නොසිටියේ නම්, වර්තමානයේ කර්ම සකස් කරන ආත්මභාවයක් විය නොහැකිය. වර්තමානයේ නොසිටිනම්, අනාගතයක් සඳහා කර්ම සකස්වීමක් නැත, අනාගතයේ ඇතිවීමක් නොවේ".එවැනි දිට්ඨියක් ඇතිකෙනෙකුට භවපැවැත්ම (සසර) පිළිබඳව පිළිකුළක් නොමැත, එසේම භවනිරෝධය පිළිබඳව ද පිළිකුලක් නැත". **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.3.9.ප්‍රථම කොසල සූත්‍රය,පි.134, EAN:10: The Great Chapter, 29.9 Kosala-1, p. 505.

▲ **දිට්ඨිගතවීම**-Established in views: දිට්ඨිගතවීම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ මිථ්‍යාදර්ශන 2ක් ඇතිව භවයට ඇලීමය. 1) ලෝකය ශාශ්වත යන දිට්ඨිය -ආත්මය හා ලෝකය ස්ථිරයයි සැලකීම 2) උච්ඡේදවාද දිට්ඨිය (ආත්මය හා ලෝකය මරණින් මතු නැතය යයි සැලකීම). එහෙත් නුවණැස ඇති ප්‍රඥාවන්තයෝ එම අන්ත දෙක්ට නොපැමිණ, පංච

උපාදානස්කන්ධයේ යථා තත්වය අවබෝධ කර දිට්ඨිවලට නොපැමිණ සිටිති. **මූලාශ්‍රය**:බු.නි: ඉතිවුත්තක: 2.2.12 දිට්ඨිගත සූත්‍රය, පි.402.

▲**දිට්ඨි අනුසය** - diṭṭhānusayo: මෙය අනුසය ධර්මයකි, විවිධ මත ගැන සිත යට පවතින කෙළෙස්ය. **බලන්න**: අනුසය.

▲**දිට්ඨි ආස්‍රව**-Ditti asrava: ආස්‍රව -ආසව 4 න් එකකි, සිත කෙළෙසන කරුණකි. **බලන්න:** ආස්‍රව.

▲ **දිට්ඨි ඔඝය**- the flood of views:සසර ඇද ගෙනයන, අකුසල් ජලප්‍රවාහ 4න එකකි. **බලන්න**: ඔඝ සතර.

▲ **දිට්ඨධම්ම**: පාලි: **දිට්ඨධම්ම**-in the present life-diṭṭha-dhamma දිට්ඨධම්ම යනු මෙලොව දී දැකිය හැකි ධර්මතාවයන්ය. උදාහරණයක් ලෙසින් මෙලොව දී ඵල දෙන කර්ම දිට්ඨධම්ම වේදනීය කර්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත. පරලොව දී විපාක දෙන කර්ම සම්පරායික ලෙසින් පෙන්වා ඇත. නිවන මේ ජීවිතයේදීම දැකිය හැකි ධර්මයකි. **බලන්න**: කම්ම, සම්පරායික ධර්ම.

▲**දිට්ඨධම්ම වේදනීය කර්ම**-Diṭṭha-Dhamma-Vedaniya-Kamma කර්ම විපාක ඇතිකරන එක අවස්ථාවක් ලෙසින් දිට්ඨධම්ම වේදනීය කර්ම බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. තමන් විසින් කරනලද යහපත් හෝ අයහපත් කර්ම වල ප්‍රතිවිපාක මේ ජීවිතයේදීම විඳීමය. **බලන්න**: කම්ම, කම්මවිපාක.

▲ **දිට්ඨධම්ම නිබ්බාන:** පාලි: **දිට්ඨධම්ම නිබ්බානප්පත්තො** - Nibbāna in this very life: දිට්ඨධම්ම නිබ්බානප්පත්තො යනු මේ ජීවිතයේදීම නිවන ලබාගැනීමය- නිවීමය. **දිට්ඨධම්ම නිබ්බානය** පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇතිබව ආනන්ද තෙරුන් වදාළහ:

"ඇවැත්නි, මේ සසුනේ මහණ...ප්‍රථම ජානයට පැමිණ වාසය කරයි…(එලෙස සිව් ජාන) එපමණකින්ම, මේ ජීවිතයේදීම නිවන ලබාගැනීම යයි අවස්ථානුරූපව (පර්යායෙන්බුදුන් වහන්සේ දෙසනා කරන ලදී" " මේ සසුනේ මහණ... ආකාසානඤ්චායතන සමාපත්තියට පැමිණ වාසය කරයි... (එලෙස සිව් අරූප) එපමණකින්ම, මේ ජීවිතයේදීම නිවන ලබාගැනීම යයි අවස්ථානුරූපව, බුදුන් වහන්සේ දෙසනා කරන ලදී" "...මේ සසුනේ මහණ මුළුමනින්ම, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනය ඉක්මවා සඤ්ඤාවෙදයිත නිරෝධයට පැමිණ වාසය කරයි. නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා විපස්සනා ප්‍රඥාවෙන් දැකීමෙන් ඔහුගේ ආසව ක්ෂයවේ. එපමණකින්ම, මේ ජීවිතයේදීම නිවන ලබාගැනීම යයි අවස්ථානුරූපව, බුදුන් වහන්සේ දෙසනා කරන ලදී".**මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (5): 9 නිපාත: සාමඤ්ඤවග්ග: 9.1.5.10 දිට්ඨධම්ම නිබ්බාන සූත්‍රය, **පි**. 566, EAN:9: 51.10. Nibbāna in this very life, p. 485.

▼ **රහතන්වහන්සේ මේ ජීවිතයේදීම නිවන ලබාඇත.** රූප, වේදනා, සංඥා, සංඛාර, විඥාන යන ධර්මතා (පංච උපාදානස්කන්ධය) පිලිබඳ කළකිරි, නොඇලි, නිරෝධවී, උපාදාන රහිතව විමුක්තිය ලබා, මේ ජීවිතයේදීම නිවන ලබාගත් ආරිය උතුමානම් රහතන්වහන්සේය. (if one, through revulsion towards form… feeling … perception … volitional formations … consciousness, through its fading away

and cessation, one is liberated by non-clinging, one can be called a bhikkhu who has attained Nibbāna in this very life) **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (3): බන්ධසංයුත්ත: 1.3.2.3 හා 1.3.2.4. සූත්‍ර, පි. 312, ESN: 22: Khandasamyutta: 115.3 & 116.4 A speaker on the Dhamma, p. 1101.

▲ **දිට්ඨධම්මසුඛ විහරණය**: පාලි: **දිට්ඨධම්මාසුඛවිහාරා**- pleasant abiding here and now. ආරිය විනයේ දිට්ඨධම්මසුඛ විහරණය- මෙලොවදීම සුවපත්ව වාසය කිරීම ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, සිව් ජාන සමාපත්ති (1-4 ජාන) ලබා ගැනීමය.**බලන්න:** අෂ්ඨ සමාපත්ති, සිව් ජාන**. සටහන්: *** රහතන්වහන්සේ මේ ජීවිතයේදීම දිට්ඨධම්මසුඛ විහරණය ඇතිව සිටි. ** මේ ජීවිතයේම සුවය සැපය ඇතිව වාසයකිරීම පිණිස-දිට්ඨධම්මසුඛවිහරණය පිණිස බුදුන් වහන්සේ දුර ආරණ්‍යසේනාසන වල වැඩ වාසය කලබව මෙහි පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: ආරඤ්ඤ සේනාසන, අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: 2.1.3.10 සූත්‍රය,පි. 157. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (1): 1.1.8 සල්ලේඛ සූත්‍රය, පි. 112, EMN: 8. Sallekha Sutta- Effacement, p.108.

▼**ආරියවිනයේ**, සිව්ජාන සමාපත්ති හඳුන්වා ඇත්තේ මේ ජීවිතයේදීම විඳිනා සුඛ විහරණ ලෙසින්ය- **දිට්ඨධම්මාසුඛවිහාරා. බලන්න**: අෂ්ඨ සමාපත්ති.

▼**කායගතා සතිය** වැඩි දියුණු කරගැනීමේ ඵලයක් ලෙස මේ භවයේදීම සැප විහරණය ඇතිව වාසය කිරීමට ලැබේ **(දිට්ඨධම්මාසුඛවිහාරාය සංවත්තති).බලන්න:**කායගතාසතිය.

▲ **දිට්ඨිනිජ්ඣානඛන්ති:**පාලි: **දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්ති**- reflective acceptance of a view :දිට්ඨිනිජ්ඣානඛන්ති යනු, යම්දෙයක් යහපත් ලෙසින්ම පිළිගැනීම පිණිස භාවිතා කළයුතු ධර්මතා 5 න් එකකි. මෙය ධර්මය ක්‍රමානුකූලව පුහුණුකිරීම පිණිස අවශ්‍ය අංගයකි. **සටහන**:* දිට්ඨි=යම්කිසි කරුණක් ගැන සිතේ ඇති මතය-විශ්වාසය, නිජ්ජාන= ඒ පිළිබඳව විමසා බැලීම, ඛන්ති= එසේ විමසා බලා ඇති කරගන්නා නුවණ. මෙය අවබෝධයකි. එහෙත්, ප්‍රත්‍යවෙක්ෂ ඥානය නොවේ. **බලන්න**: පංච ධර්මතා-ක්‍රමානුකූල පුහුණුව පිණිස. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (2): 2.5.5. චඩකී සූත්‍රය, පි. 672, EMN: 95 Cankī Sutta, p. 704.

▲**දිට්ඨිනිස්සය**-Dittinissaya: දිට්ඨිනිස්සය ලෙසින් දක්වා ඇත්තේ සීලය මගින් පාරිශුද්ධ බව පැතීමය.**බලන්න**: ශීලය.

▲ **දිට්ඨිප්‍රාප්ත**:පාලි: **දිට්ඨිපත්තො** -the one attained to view: දිට්ඨියට පැමිණි ආරිය උතුමාය (vision attainer). සත් ආරිය පුද්ගලයන් ගෙන් කෙනෙකි. ප්‍රඥා ඉන්ද්‍රිය බලවත්ය. තථාගත ධර්මය ප්‍රඥාවෙන් විමසා බලා විභාගකර ආරිය සත්‍ය නුවණින් දැක ඇත. අප්‍රමාදව කටයුතු කරන්නේ නම මේ භවයේදීම අරහත්වය ලබාගත හැකිය. **බලන්න**. උත්තම දස පුද්ගලයෝ,සත් ආරිය පුද්ගලයෝ. **සටහන:** බුදුන් වහන්සේ, සැරියුත් මහා තෙරුන්හට දිට්ඨිප්‍රාප්ත පුද්ගලයා පිළිබඳ වදාළ විස්තරය පිණිස **බලන්න:** අංගු.නි: (1) 3 නිපාත: 3.1.3.1සූත්‍රය ,පි. 260, EAN:3:

21.Saviṭṭha, p. 85. **මූලාශ්‍ර:** ම.නි: (2) 2.2.10 කිටාගිරි සූත්‍රය, පි. 251, අංගු.නි: (6) 10 නිපාත: 10.1.2.6 ආහුණෙය්‍ය සූත්‍රය, පි.70,

▲ **දිට්ඨි යොගය**: පාලි: **දිට්ඨියොගො**- the bond of views: දිට්ඨි යොගය යනු ලෝක සත්ත්වයා සසරට බැඳ තබන බැමි- කෙලෙස් බැඳීම් 4 න් එකකි, හානභාගිය ධර්මයකි.**බලන්න:** සතර යොග, හානභාගිය ධර්ම.

▲ **දිට්ඨිසම්පන්න:** පාලි: **දිට්ඨිංසම්පන්නානං**- attend to certainty: දිට්ඨිසම්පන්න ලෙසින් ධර්මයේ පෙන්වා ඇත්තේ, යම් පුද්ගලයෙකුට බුදුන් වහන්සේ කෙරහි ඇති විශ්වාසය තහවුරුවීමය, ශ්‍රද්ධාවෙන් පිලිගැනීමය, සම්මා දිට්ඨියට පැමිණීමය- දිට්ඨිය සම්පූර්ණවීමය. දිට්ඨිසම්පන්නබව පළමුවම ඇතිවන්නේ සෝතාපන්න වූ විටය. **සටහන**: දිට්ඨිසම්පන්නවීම හා අවෙච්චාසහගත ප්‍රසාදය ඇතිවීම සමානය. **බලන්න**: අවෙච්චාසහගත ප්‍රසාදය, සෝතාපන්න.

▼ **යම් කෙනෙක් මා කෙරෙහි නිසැකබවට**- නියතබවට පත්වේද, ඔවුන් හැම දිට්ඨි සම්පන්න ය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ:

" යෙ කෙචි භික්ඛවෙ, මයි නිට්ඨංගතා, සබ්බෙ තෙ දිට්ඨිසම්පන්නානං..." . **සටහන:** සෝතාපන්න- අරහත්වයට පත්වන සියලු ආරිය පුද්ගලයෝ දිට්ඨි සම්පන්නය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.2.2.3 නිට්ඨඞ්ගත සූත්‍රය, පි.244, EAN:10: 63.3 Certainty, p. 519.

▼ **දිට්ඨි සම්පන්න** සෝතාපන්න පුද්ගලයාගේ ස්වභාවය: ඔහු ධර්මතා **6 ක් ප්‍රහීණය කර ඇත**: සක්කායදිට්ඨිය, විචිකිච්චාව, සීලබ්බතපරාමාස, අපායගමනිය රාගය, දෝසය හා මෝහය. **ඔහුට කළනොහැකිදේ (**අභබ්බදේ**)**: 1 තමාගේ ගුරුවරයාට ගෞරවනොකර, සමාදරය නොකර සිටීම 2 ධර්මයට ගෞරවනොකර, සමාදරය නොකර සිටීම 3 සංඝයාට ගෞරව නොකර, සමාදරය නොකර සිටීම 4 ශික්ෂා පුහුණුවට ගෞරවනොකර, සමාදරය නොකර සිටීම 5 පන්සිල් හැරදැමීමට හා 62ක්වූ දිට්ඨිවිචලට පැමිණීමට 6. කාමාවචර ලෝකයේ අටවැනි උපතක් ලැබීමට, කිසිම සංඛාරයක්: 7 නිත්‍ය 8 ශුභ ලෙසින් ගැනීමට 9 කිසිම ධර්මයක් ආත්ම ලෙසින් ගැනීමට 10 ආනන්තරිය කර්ම කිරීමට 11 අන්ධවිශ්වාස හා භක්තිය මගින් ආධ්‍යාත්මික පිරිසිදුබව ලැබේ යයි කටයුතු කිරීමට 12 බුදුසසුනට බාහිර පුද්ගලයෙක් ගුරුවරයා කර ගැනීමට. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.2.4.6 සිට 6.2.4.10 සූත්‍ර, පි. 268, EAN:6: 90.6 to 94.10 p. 362.

දූත

▲ **දූත කර්ම**- Missionary: දූත කර්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, ධර්ම දූතසේවයය. සංඝයා, පිරිස- සමූහය වෙතට පැමිණ ධර්මය යහපත් ලෙසින් දේශනා කිරීමය. දූත කර්මය පිලිබඳ තිබිය යුතු ගුණ:1) යහපත් ලෙසින් ඇසීමට හැකිබව 2) යහපත් ලෙසින් අනුන් (ධර්මය) ඇසීමට පොලඹවා ගැනීමට හැකිබව 3) යහපත් ලෙසින් ඉගෙනීමට හැකිබව 4) යහපත් ලෙසින් අනුන්ට උගැන්වීමට හැකිබව 5) යහපත් ලෙසින් අවබෝධ කරගැනීමට හැකිබව 6) යහපත් ලෙසින් අනුන්ට අවබෝධ කරවීමට හැකිබව 7) අදාළ දේ හා අදාළ නොවන දේ කුමක්ද යන්න දැනගැනීමේ හැකියාව තිබීම 8) සන්ඩු සරුවල්-කළහ ආදිය නොකරන

කෙනක් වීම. මේ කරුණු 8 සමන්විත සැරියුත් තෙරුන් ධර්ම දූත සේවයට අනගියයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. "යමෙක්, විවාදසුළු පිරිස අතරට පැමිණ නොසැලී සිටීද, වචන අතනොහරිද, දහම් පණිවිඩය නොසඟවයිද, සැකනැතිව (දෙගිඩියාව) කතා කරයිද, ප්‍රශ්න අසනවිට අවිනිශ්චිත නොවේද- නොකිපේද, එවැනි මහණ ඒකාන්තයෙන්ම දූතකර්මයට සුදුසුවේ, අනගිවේ". **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (5) 8 නිපාත: 8.1.2.6 දූතෙය්‍ය සූත්‍රය, පි.100, EAN:6: 16.6.Mission, p.421.

▲ **දූත සේවය-** Messenger service: දූතසේවය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ පණිවිඩ ආදීය කිරීමය. ගිහියන්ගේ පණිවිඩ පත් ආදී සේවයේ වැලකුණ සංඝයා ස්වල්පයය, එහෙත්, එසේ කරණ අය බොහෝය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: සච්චසංයුත්ත:12.10.3 දූතෙය්‍ය සූත්‍රය, පි.370, ESN:56: Saccha samyutta: 93.3 Messages, p. 2369.

▲ **දුතිය ජානය-**The second jhana: සතර ජානයන් ගෙන් දෙවැනියට එළඹෙන ජානය දුතිය-ද්විතිය ජානය ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: ජාන,සිව්ජාන.

▲ **දුතියා-** The second: දුතියා යනු දෙවැන්නාය- සහකාරයා/ සහායිකාවය.මේ දීර්ඝ සසරේ, එක් භවයක සිට තවත් භවයකට ආදී වශයෙන්, ගමන් කරන මිනිසාගේ (පෘතග්ජන) සහායිකාව - දෙවෙනියා ලෙසින් ගමන් කරන්නේ තණ්හාව යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ:

"තණ්හාදුතියො පුරිසො දීඝමද්ධාන සංසාරං..." .**මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.1.1.9 තණ්හා සූත්‍රය, පි. 42, EAN:4: 9.9 Craving, p. 150.

▼**මිනිසාගේ සහයිකාව-**දෙවැන්නිය කව්රුද? යයි දෙවියෙක් ඇසූ පැණයට, පිළිතුරු ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

"ශ්‍රද්ධාව, පුරුෂයාට දෙවැන්නියවේ..."

සටහන: * මෙහිදී පුරුෂයා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සත්පුරුෂයාය ** එම පුද්ගලයාට අනුසාසනා කරන්නේ ප්‍රඥාවය,නිවනට මැනවින් ඇලුන ඔහු සියලු දුකින් මිදේ. **මූලාශ්‍ර:**සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතා සංයුත්ත:1.6.9 දුතියා සූත්‍රය, පි. 96, ESN:1: Devatasamyutta: 59.9 Partner,p.139.

▲ **දෙතිස් මහාපුරිස ලක්ෂණ-**Thirty two marks of the great man සියලු මහා පුරුෂයන්හට ඇති උතුම් කායික ලක්ෂණ දෙතිස් මහා පුරුෂ ලක්ෂණ ලෙසින් පෙන්වා ඇත.උත්තම පුරුෂයන්ට 32 ක් වූ මහා පුරිස ලක්ෂණ ඇතිබව, බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ ඉන්දියානු සමාජයේ පැවති පිළිගැනීමකි. සූත්‍රදේශනාවන්ට අනුව එබඳු ලක්ෂණ ඇත්තේ බුදුවරු හා සක්විති රජවරුන්ටය. **බලන්න**: බුදුන් වහන්සේ, ලක්ෂණ, මහාපුරුෂ ලක්ෂණ. **සටහන :**දීඝ.නි: (1) අම්බට්ඨ සූත්‍රය, ම.නි:සේලසූත්‍රය ආදි සූත්‍ර ගණනාවකම මහා පුරිස ලක්ෂණ විස්තර කර ඇත.

▼ **බාවෙරි බ්‍රහ්මණයා**, තම සිසුන්ට බුදුන් වහන්සේ හඳුනා ගන්නා ආකාරය මෙසේ පවසා ඇත:"පිලිවෙලින් විස්තර කරණ ලද පරිපූර්ණවූ

දෙතිස් මහපුරිස් ලකුණු වේදයෙහි ආයේය.යම් පුරුෂයකු ගෙ ශරිරාවයන්හි තෙල මහපුරිස් ලකුණු වෙත් නම්, ඔහුට දෙගතියක් ම එයි, තෙවැන්නක් නොවේ. ඉදින් හේ ගිහිගෙයි වෙ නම්...සක්විති රජය. ඉදින් ගිහිගෙයින් නික්ම සසුන් වැඩි නම්...අරහත් අනුත්තර සම්බුද්ධ වේ"**සටහන:** බාවෙරි බ්‍රහ්මණ හට මහා පුරිස ලක්ෂණ වලින් 3 ක් ඇතිබව් බුදුන් වහන්සේ වදාළහ, බලන්න: 1023 ගාථාව්. **මූලාශ්‍රය**: බු.නි:සුත්තනිපාත:පාරායනවග්ග:වස්තු ගාථා: 1004-1007.

දදි

▲ **දාදු කැටය උපමාව**-Simile of the gambling cube**:** **බලන්න:**උපග්‍රන්ථය:5

දන

▲ **දානය-** offerings: දානය යනු දීමය, ත්‍යාගශීලි බවය, මසුරුකම නැතිබවය. අහාර, පාන,ඇඳුම්, නිවාස, බෙහෙත් -සිව්පසය ආදිය ලෝභය නැතිව, තව කෙනෙකුගේ යහපත තකා දීමය. දානය කුසලය ක්‍රියාවකි, යහපත් විපාක ඇතිකරයි. දානපාරමිතාව, බෝසතුන්ගේ දස පාරමිතාවන් ගෙන් එකකි. **බලන්න**: දක්ඛිණා, ත්‍යාගශීලි. **සටහන්: *** අංගු.නි: 5: නිපාත: **දානවග්ග**යේ දාන පිළිබඳව විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. ** දානය, චාගය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** චාගය. ** දානය දීම හා නොදීම නිසා දෙව්ලොව හා මිනිස් ලොව ලැබෙන විපාක වල වෙනස හා පැවිදිබවට පත්වුවිට ලැබෙන විපාක වල වෙනස මෙහිදී විස්තරකර අත. ඒ පිළිබඳව කරුණු 5 ක් බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: සුමණාවග්ග:5.1.4.1. සුමණා සූත්‍රය, පි.72.

▼ **දානය,** ත්‍රිවිධ පුණ්‍යක්‍රියා වස්තුවලින් එකකි, උතුම් සැප විපාක ලැබේ. **බලන්න**: ත්‍රිවිධ පුණ්‍යක්‍රියා වස්තු

▼**දානය පිරිනමන** ආකාරය හා එහි යහපත් විපාක මේ සූත්‍ර යේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: මහා දානය. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (5): 9 නිපාත:9.1.2.10 වේලාම සූත්‍රය, පි.456, EAN:9:20.10 Velāma, p.469.

▼ **දානය පිරිනැමීමේදී** අංග 6 ක් සම්පූර්ණ විය යුතුවේ. **බලන්න**: ඡළඅංග දානය.

▼**දානය පිරිනැමීම යහපත් විපාක -ආනිසංස ඇති කරයි**: කප් 91 ක කාලය බලනවිට දන් දුන් කුලයක් පිරිහීමට පත් නොවූ බව බුදුන් වහන්සේ මෙහිදී පෙන්වා ඇත. එසේම, සිල්ඇතිව, බොහෝ දන්දුන් ධනවත් කුලයන්ද, දාන අනුසස් නිසා මහත්වයට පත්වී ඇත. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග:ගාමිණිසංයුත්ත: 8.1.9 කුල සූත්‍රය, පි.610

▼ **බුදුන් සරණගිය**, සිල්වත්, ප්‍රඥාවන්ත කෙනෙක් දාන පුජා කරයි, එවැනිම වෙනත් පුද්ගලයෙක් දාන පුජා නොකරයි. ඔවුන්ට මෙලොව හා පරලොව ලැබෙන විපාකයන්හි වෙනස මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:**අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: සුමණාවග්ග: 5.1.4.2 චුන්දීසූත්‍රය, පි.76.

▼**දානය පිරිනැමීමෙන්** පසු සුදුසු අනුමෝදනා කල යුතුය. **බලන්න**: ත්‍රිවිධ අනුමෝදනා.

▼**දානය පිරි නැමීමේ ඵල**: යහපත් ලෙසින් උතුමන්ට දානය දෙන පුද්ගලයාට මේ ජීවිතයේදීම දැකිය හැකි ඵල - සාන්දෘෂ්ටික, හතරක් (සතර සාන්දෘෂ්ටික දාන ඵල) මෙහි දක්වා ඇත: ඒ දානපතියා: බොහෝ දෙනාට ප්‍රියවේ, සත්පුරුෂයෝ ඔහු ඇසුරු කරති, සමාජයේ ඔහු ගැන කිර්තිය පැතිරේ, ඔහුට ඕනෑම සභාවකට බිය රහිතව එළඹීමට හැකියාව ඇත. මරණින් මතු සුගතියේ උපත ලබයි. **මූලාශ්‍රය:**අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: සුමණාවග්ග: 5.1.4.4 සිහසේනාපති සූත්‍රය, 5.1.4.5 දානආනිසංස සූත්‍රය,පි.82,

▼**කවරෙකුට දනය දීම සුදුසුද?** පසේනදි කෝසල රජු කල විමසීම පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇත: යම් කෙනෙක් කෙරේහි සිත පහදින්නේ නම් ඔහුට දීම සුදුසුය. **කවරෙකුට දෙන දානය මහත්ඵල වේද? :** සිල්වතාට දන් දීමෙන් මහාඵල ලැබේ, පංච නීවරණ පහ කළ උතුමාට දෙන දානය මහා ඵල ඇතිකරයි. අසේඛවූ රහතුන්ට දෙන දානය මහා ඵල ඇතිකරයි. **සටහන**: අසපු, පැන්පොකුණු , සක්මන්මලු , වනසේනාසන, අහාර පැන් ආදියද රහතුන් කෙරෙහි පහන් සිතින් දීම අග්‍ර බව මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (1) කෝසල සංයුත්ත: 3.3.4 ඉස්සත්ථ සූත්‍රය, පි.206.

▼ **කුමක් දිය යුතුද?** එක්සමයක දෙවියෙක්, බුදුන් වහන්සේගෙන් මෙසේ ඇසුහ: 1) කුමක් දීමෙන්, කෙනෙක් බලය දෙන්නේද? 2) කුමක් දීමෙන්, කෙනෙක් වර්ණය දෙන්නේද? 3) කුමක් දීමෙන්,කෙනෙක් සැපය දෙන්නේද? 4) කුමක් දීමෙන්, කෙනෙක් ඇස් දෙන්නේද? 5) සියල්ල දෙන තැනැත්තා කවුද? බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: “ **ආහාර** දෙනකෙනා බලය දෙයි. **වස්ත්‍ර** දෙනකෙනා වර්ණය (අලංකාරය) දෙයි. **යාන** දෙන කෙනා සැප දෙයි. **පහන්** -ආලෝක දෙනකෙනා (පහන්පුජා) **ඇස්** (**පෙනීම**) දෙයි. යමෙක් **ආවාස** දෙන්නේනම් හෙතෙම **සියල්ල දෙන්නෙක්වේ (සබ්බ දාන)** . යමෙක් **ධර්මය අනුශාසනා** කරන්නේ නම් ඔහු **අමෘතය** (deathless- **නිවන**) දෙන්නේය”. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1) : සගාථවග්ග: දේවතා සංයුත්ත: ආදිත්ත වර්ගය, කිංදද සූත්‍රය , පි. 82, ESN: 1: Devathasamyutta: 42.2 Giving what ? , p. 117.

▼**දාන දීමට හේතු**: පුදගලයන් විවිධ හේතුමත දාන පිරිනමන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) පළමුව නින්දා අපහාස කර දෙන දානය 2) බිය නිසා දෙන දානය 3) පෙරදී කෙනක් තමාට දුන්බව සිහිකර දෙන දානය 4) දන්දීම නිසා, ලබන තැනැත්තා තමාටත් පෙරලා දෙයි යන සිත ඇතිව දෙන දානය 5) දීම යහපත්බව සිතා දෙන දානය 6) ඉවුම් පිහුම් නොකරන මිනිසුන් ගැන සිතා, තමන් උයන පිහන නිසා ඔවුනට දියයුතුය යයි සිතා දෙන දානය 7) දීම නිසා තමන්ට නම්බුනාම ලැබේ යයි සිතා දෙන දානය 8) තමන්ගේ සිත පිරිසුදු කරගැනීමට, පහන් කර ගැනීමට දෙන දානය 9) කැමැත්ත නිසා දෙන දානය 10) තරහ සිතින් දෙන දානය 11) අවිද්‍යාව නිසා දෙන දානය 12) අනුන් විවේචනය කරයි යන බිය නිසා දෙන දානය 13) පරම්පරාවේ පුරුද්ද තබාගැනීම පිණිස දෙන දානය 14) දෙව්ලොව සැප පතා දෙන දානය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: 8.1.4.**1 දාන සූත්‍රය** හා 8.1.4.3 දානවස්තු සූත්‍රය, පි. 172, EAN:8: 31.1 Giving & 33.3 Grounds, p. 430.

▼ **ගුණවත් සිල්වත් සංඝයාට** දන්දීම නිසා දේවලෝක උත්පත්තිය ලබන බව මෙහි පෙන්වා ඇත. දානය පිරිනැමීමට සුදුසු ගුණ 6 ක් මෙහි මෙහි විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: මහාවග්ග:6.2.1.5 දාරුකම්මික සූත්‍රය,පි.194.

▼**අහාර දාන**: කෙනෙක් මසුරුකම දුරුකර පහන් සිතින් හා සැදැහැයෙන් ආහාර දෙන්නේද, එමගින් ලබන පින් මෙලොව හා පරලොව යහපත පිණිස වේ. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි:(1): සගාථවග්ග: දේවතා සංයුත්ත: **අන්න සූත්‍රය,** පි. 84, ESN:1: Devatha samyutta : 43-3 food, p. 118.

▼ **කැඳබත් දන්දීමේ අනුසස්-** Offering of Rice porridge: කැඳබත් අවුසදයක් යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ, එම දානයේ දීමේ අනුසස් 10 ක්වේ: කැඳබත් දෙන තැනැත්තා 1) ආයුෂ දෙයි 2) වර්ණය දෙයි 3) සැපය දෙයි 4) බලය දෙයි 5) නුවණ දෙයි 6) පානය කළ කැඳ බඩගිනි නසයි 7) පිපාසාව දුරු කරයි 8) වාතය අනුලොම් කරයි 9) වස්තිය පිරිසිදු කරයි 10) නොපැසි ඉතිරිවූ (කුසේ) අහාර පැසවයි. මිනිස් සම්පත් හෝ දෙව් සම්පත් ලබනු කැමැත්තා නිති කැඳ දන්දීම සුදුසුය. **මූලාශ්‍රය**:විනය.පි: මහා වග්ග පාළි 2 , පි 56.

▼ **දානයේ අනුසස්**: උතුමන්ට, සතුටු සිතින් දාන පිරිනැමීම නිසා අනුසස්- පින් ඇතිවෙන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. ම.නි: **දක්ෂිණාවිභංග සූත්‍රයේ**, දානය පිරිනැමීමේ අනුසස් විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත. දානය දෙන තැනත්තා, ප්‍රතිග්‍රාහකයාට (ලබන තැනැත්තාට) කරුණු 5 ක් දෙයි: ආයුෂ, ශරීර වර්ණය, සැපය (කායික හා මානසික), බලය (ශක්තිය) හා ප්‍රතිභානය (නුවණ).

"ආයුං දෙති, වණ්ණං දෙති, සුඛං දෙති, බලං දෙති, පටිභාණං දෙති" (One gives life, beauty, happiness, strength, and discernment)

යහපත් සිතින් දානය දෙන පුද්ගලයන්හට: මෙලොව හා පරලොව සැප ලැබේ, දීර්ඝ ආයුෂ හා කීර්තිය ලැබේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත:5.1.4.7 භෝජන සූත්‍රය, පි.86, EAN: 5: 37.7 Food, p. 249.

▼ **යහපත් සිතෙන්** දෙන දානයේ යහපත් විපාක මෙලොව මෙන්ම පරලොවදී ද විඳීමට හැකිවේ. **බලන්න**: පින්දීම. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත:10.4.2.11 ජාණුස්සොණි සූත්‍රය, පි. 518, EAN:10: Jāṇussoṇī,177.11, p.554.

▼ **යහපත් ලෙසින්** දෙන දානය නිසා යහපත් උත්පත්ති -දානුපත්ති 8 ක් ලැබීම මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (5): 8 නිපාත:දානවග්ග: 8.1.4.5 දානුපත්ති සූත්‍රය, පි.178.

▼**දානයේ අනුසස් 5 ක්**: 1) බොහෝදෙනාට ප්‍රියවීම 2) සත්පුරුෂ ආශ්‍රය ලැබීම 3) පන්සිල් නොකඩා සිටිමට හැකිවීම 4) කීර්තිය පැතිරීම 5) මරණින් මතු ස්වර්ගයේ උපත ලැබීම. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත:5.1.4.5 දානආනිසංස සූත්‍රය, පි. 84, EAN:5: 35.5 The Benefits of giving, p. 249.

▼ **බ්‍රහ්මචාරින්ට දන් පිරිනැමීම**: බුදුන් වහන්සේ ඇතුළු සංඝයාට, සුනිධ හා වස්සකාර යන අජාසත් රජුගේ, මහා ඇමතියන් විසින් දෙනලද දාන යේ අනුසස්, බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇත:

"යම් පෙදෙසක පණ්ඩිත අය වාසය කරනවිට, ඔවුන් සිල්වත්වූ බ්‍රහ්මචාරින් හට දන් දී, එහි සිටින යම් දෙවිවරුනට පිං පුදයි. ඒ පින් ලද දෙවියෝ ඔවුනට බුහුමන් කරති. මවකු තම ඇකයෙහි සිටින පුතුට මෙන් දෙවියන් ඔවුනට අනුකම්පා කරති. එලස දෙවියන්ගේ දයාව ලත් ඔවුන්හට සැම කල්හිම යහපත ඇතිවේ". **මූලාශ්‍ර**: විනය.පි: මහාවග්ග 2: පි 70 හා දීඝ.නි: (2): මහාපරිනිර්වාන සූත්‍රය, පි.156, EDN : 16 Maha parinibbana Sutta, p 175.

▼ **සංඝයාට දන්දීම**: එක්සමයක, විසාඛා සිටුදුව-විසඛා මහා උපාසිකාව, ආහාර දාන, කැඳ දාන, වස්ත්‍ර දාන සංඝයාට පුජාකිරීමට අවසර ලබාගත් අවස්ථාවේ, බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

"සුගතයන්වහන්සේගේ ශිල සම්පන්නවූ යම් ශ්‍රාවිකාවක් ප්‍රමුදිතව ආහාර පාන දේද, මසුරුමල මැඩ ස්වර්ගයට හිතවු, ශෝක දුරු කරන්නාවූ, සුව එලවන්නාවූ දන් දේද, ඕ තෝමෝ දිව්‍යමය ආයුෂ (පරලොවදී) ලබයි. පහවූ රාගාදී රජස් ඇති, පව් නැති මාර්ගයට පැමිණ, පින් කැමති ඕ තොමෝ සුවපත්ව රෝග රහිතව ස්වර්ග ලෝකයෙහි බොහෝ කලක් සතුටු වෙයි". **මූලාශ්‍රය:**විනය.පි: මහාවග්ග 2: පි. 214.

▼**දෙවියන් දාන වර්ණනා කිරීම**: එක්සමයක සතුල්ලප්කායික දෙවිවරු සමුහයක්, බුදුන් වහන්සේ වෙත පැමිණ දානය පිරිනැමීමේ අනුසස් පැවසුහ: 1) පින් කැමති අය දන්දීම මැනවි 2) ස්වල්පයක් ඇති කල්හිද දීම මැනවි 3) ශ්‍රද්ධාවෙන් දෙන දානය මැනවි 4) දැහැමින් ලත් දෙයක් ආරියන්හට දීම මැනවි 5) දීමට සුදුසු අය තෝරාගෙන දීම මැනවි 6) දනය දීමේදී ප්‍රාණඝාතයෙන් වැලකිම මැනවි. ඒ දෙවිවරුන්ගේ ප්‍රකාශ මානාව පවසන ලදබව පැවසු බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

" සැදැහැයෙන් දෙන දානය නන් අයුරින් පසසන ලදී. දානයට වඩා ධර්ම පදය හෙවත් 'නිවන' ශ්‍රේෂ්ඨය. පෙරද, ඉතා පෙරද, නුවණැති සත්පුරුෂයෝ නිවනම අවබෝධ කලාහුය". මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: සාධු සූත්‍රය. පි. 64, ESN: 1 Devatha samyutta: 33.3 Good, p 100.

▼ **දන් දීම හා නොදීම**: එක්සමයක සතුල්ලප්කායික දෙවිවරු සමුහයක් බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක දානය නොදීම හා දීම පිලිබඳ ගුණ හා අගුණ පැවසුහ: 1) මසුරුකම හා අප්‍රමාදය නිසා කෙනෙක් දන් නොදේ, පින් කැමති අය දන් දියයුතුය. 2) දන් දීමනිසා -තමන් දුගිබවට පත්වේ, බඩගින්න හා පිපාස දුක ඇතිවෙය- යන බියෙන් මසුරු පුද්ගලයා දන් නොදේ. ඒහෙත්, නොදෙන නිසා ඔහුට මෙලොවද පරලොවද බඩගින්න හා පිපාස දුක ඇතිවේ. 3) මසුරුකම දුරුකොට දන් දෙන්නේනම් මෙලොවද, පරලොවද යහපත් විපාක විඳීමට හැකිවේ. 4) සමහර මිනිසුන් තමනට ස්වල්පයක් තිබුනද, තමාසමග සිටින අය සමග ඒදේ බෙදාගනී- බෙදාදී වැළඳීම, එය පැරණි චාරිත්‍රයකි. ඔවුන් මසුරුකමින් මියගිය මිසුන් අතර නොමළ මිනිසුන්ය. **සටහන:** අටුවාවට අනුව මසුරුමිනිසුන් තමන් සතුදේ බෙදාහදා නොගන්නා නිසා එම දේ මැරුන දේ වැනිය. **බලන්න**:

ESN: note 64, p. 510. 5) බොහෝසම්පත් ඇති සමහර මිනිසුන් දන් නොදේ, එහෙත් දුප්පත් මිනිසා තමනට ඇති දෙයින් දන් දේ, එවැනි දානය, දහස් ගුණයකින් වටින්නේය. 6) ස්වල්පයක් ඇතිකළ දීම දුෂ්කරවුවද සත්පුරුෂයා යහපත් දේ කරයි, එහෙත්, අසත්පුරුෂයා එසේ නොකරයි. සත්පුරුෂයා සුගතියේ උපත ලබයි, අසත් පුරුෂයා දුගතියට යයි. බුදුන් වහන්සේ දෙවියන්ගේ ප්‍රකාශ අනුමතකර මෙසේ වදාළහ:

"යමෙක් දුකසේ උපයා ගන්නා දෙයින් තම පවුල නඩත්තුකර, ස්වල්ප දෙයින් වුවද දන්දෙමින් දහමේ හැසිරේ. ඒ දුගී මිනිසාගේ දානයේ අගය, ධනවත් කෙනෙකුගේ මහා දානයකට වඩා දසදහස් ගුණයකින් වැඩිය". ධනවතා දහස්ගණන් වැය කර දෙන දානය දුගියාගේ දනය තරම් අගය නොවීමට හේතුව කුමක්ද? යයි දෙවියෙක් බුදුන් වහන්සේ විමසුවිට උන්වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: " කෙනෙක් අධර්මයෙන් වෙනත් අය පෙලා, දඬුවම්කර, ඔවුනට දුක ඇතිකර දෙන මහා දානය 'දැහෙමින් සෙමින්' කළ දානයේ' (දැහැමිදානය) නො ගැනෙන්නේ එය අධාර්මික දානයක් (අදැහැමි දානය) නිසාය" **සටහන**: 'දැහෙමින් සෙමින් කළදානය': ධාර්මිකව, තමන් සතු ස්වල්පදෙයින්, ධාර්මිකව දෙන දානයවේ. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.4.2 මචඡරි සූත්‍රය, පි. 62, ESN: Devatasamyutta: 32.2 Stinginess, p. 97.

▼ **ධර්මදානය අග්‍රය**: බුදුන් වහන්සේ, දාන අතුරින් ධර්මය තකා දෙන දාන අග්‍ර යයි වදාළහ.**බලන්න**: අග්‍ර ධර්ම දාන.

▼ **මනාප දේ දන්දීම**: එක් සමයක, විසල්පුරවැසි උග්ග ගෘහපති, ඔහු කැමති ආහාර ආදිය දේ බුදුන් වහන්සේට සතුටු සිතින් පිළිගැන්වූහ. එම පුණ්‍යකර්මය නිසා මරණින් මතු දෙව්ලොව උපත ලැබූහ. **සටහන**: දෙව්ලොව උපත ලබා, බුදුන් වහන්සේ වෙත පැමිණ තමන් මනාප දේ පුජා කළ නිසා තමන් මනාපවූ දෙව්සැප ලැබූ බව පැවසූහ. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.1.5.4 මනාපදායි සූත්‍රය, පි. 98, EAN:5: 44.4 The Giver of the Agreeable, p. 252.

▼ **ආමිෂ දානය හා ධර්ම දානය**: ආමිෂ දානය හා ධර්ම දානය අතුරින් ධර්ම දනය අග්‍රයයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ.**බලන්න**: අග්‍රදාන. **මූලාශ්‍ර**:බු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.5.9 දාන සූත්‍රය, පි. 480.

▼ **ආරියන්ට දානය පිරිනැමීම**: ආරියන්: සේඛ හා අසේඛ උතුමන්ට දානය දීම මහත් ඵල මහා ආනිසංස ලැබීමට හේතුවන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** දක්ෂිණා. සිල්වත්, පහකළ රාගය ඇති යහපත් පුද්ගලයන්, ආරියන්ට දෙන දාන නිසා දිව්‍ය ලෝක, බ්‍රහ්ම ලෝකවල යලි උපත ලැබෙන අන්දම **අංගු.නි: 8 නිපාත, දානවග්ගයේ** විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. සරුබිමක වැපිරූ බීජ නිසා සරු අස්වැන්නක් ලැබේ, එලෙස, ආරිය අටමග පරිපූර්ණ කරගත් ශ්‍රමණ බ්‍රාහ්මණ උතුමන්ට දන්දීම මහත් ඵලයක් මහා ආනිසංස ලැබීමට හේතුවේ. බලන්න" බීජ උපමාව්: උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: 8.1.4.4 බෙත්තූපම සූත්‍රය, පි. 174, EAN:8: 34.4 The Field, p. 430.

▼ **සංඝ දානය** බුදුන් වහන්සේ ප්‍රමුකකොටගෙන සංඝයාට පිරිනමන දානයය. **බලන්න**: සංඝ දානය.

▼ **මළවුන් අනුස්මරණ දාන**: මළවුන් අනුස්මරණය කිරීමට දෙන දානයේ යහපත් විපාක ඇත. **බලන්න**: මළවුන් අනුස්මරණය.

▼ **සත්පුරුෂයන්ගේ දානය**: ශ්‍රද්ධාව, හිරිඔතප්ප හා කුසල සිත ඇතිව සත්පුරුෂයන් දෙන දාන නිසා ඔවුන්ට දෙව්ලොව සැප ලැබේ. බුදුන් වහන්සේ සත්පුරුෂ දාන 8ක් පෙන්වා ඇත: 1) පිරිසුදු දේ දෙයි 2)ප්‍රණීත දේ දෙයි 3) සුදුසුකල දෙයි 4) කැප දේ දෙයි 5) පරික්ෂා කර දෙයි 6) නිරතුරුවම දෙයි 7) පහන් සිතින් දෙයි 8) සතුටු සිතින් දෙයි. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (5): 8 නිපාත: 8.1.4.2 ද්විතිය දාන සූත්‍රය, පි.172 හා 8.1.4.7 සප්පුරිස දාන සූත්‍රය, පි. 186 , EAN:8: 32.2 Giving, p. 430 & 37.7 Good person's gift, p. 432.

▼ **බෙදාදී වැළඳීම**: බෙදාදී ආහාර වැළඳීම බොහෝ අනුසස් ගෙනෙදෙන බව බුදුන් වහන්සේ මේ සූත්‍රයේ දී පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය** : බු.නි: ඉතිවුත්තක: 1.3.6 දානසංවිභාග සූත්‍රය, පි. 372.

▼ **දැහැමිදානය අග්‍රය**යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** අග්‍ර දැහැමිදානය.

▼ **යහපත් ගුණ ඇති** උපාසක/උපාසිකා දානශීලිය. **බලන්න**: ගිහිඋපාසක උපාසිකා.

▼ **කාලදානය**: කාලදානය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සුදුසු අවස්ථාවේ තෑගි, දාන ආදිය පිරිනැමීමය: 1) ආගන්තුකයන්ට දීම 2) චාරිකාවක යන අයට දීම 3) ගිලන් අයට දීම 4) සාගත කාලයෙහි දීම 5) තමන් ගේ වතුපිටිවලින් ලැබුණ ධාන්‍ය, පලතුරු ආදී වූ පළමු අස්වැන්න අන්‍යයන් හා බෙදාගැනීම. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.1.4.6 කාලදාන සූත්‍රය, පි. 84, EAN:5: 36.6 Timely, p. 249.

▲**දන්ඩපාණි ශාක්‍ය**-Dandapaani Sakkya: බුදුන් වහන්සේ, කපිල්වත්තු නුවර, මහා වනයේ වැඩසිටින අවස්ථාවක, දන්ඩපාණි සාක්‍යයන්, බුදුන් වහන්සේගෙන්, එතුමන්ගේ වාදය-ඉගැන්වීම පිලිබඳ විමසුහ. **බලන්න**: බුදුන්වහන්සේ. ඒ විමසීම, මධුපිණ්ඩික සූත්‍රය දේශනා කිරීමට හේතුව විය. **සටහන:** අටුවාවට අනුව ඔහු, දේවදත්ත භික්ෂුවගේ පක්ෂය ගත් කෙනෙකි. තරුණයෙක් වුවද, ඔහු රන් හැරමිටික් ඇතිව, ව්‍යායාම පිණිස වනයේ ඇවිදියි. **බලන්න**:EMN: note: 226, p.1085. **බලන්න**: ම.නි: මධුපිණ්ඩික සූත්‍රය.

▲**දාන්ත**- Tamed: දාන්ත- දමනය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, සිත ධර්මයේ දමනය වීමය. දැමුණු සිත මහා අර්ථය පිණිස පවතී යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. අදාන්ත වග්ගයේ මේ පිළිබඳව විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (1): 1 නිපාත: 4 අදන්ත වග්ග: පි. 50, EAN:1 : IV Untamed. p. 38.

▼**බුදුන් වහන්සේ ශ්‍රාවකයන්** දමනය කරන ආකාරය- ක්‍රමානුකූල පුහුණුව අනුව, මෙහි විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. මැනවින් දමනය කරන ලද හස්තියෙක් සුවිනීතවන ලෙසින්, එම පුහුණුව යහපත් ලෙසින් පිළිපදින මහණ, තරුණ හෝ වේවා, මධ්‍යම වයසේ හෝ වේවා, මහලුවියේ හෝ වේවා, ක්ෂීණාශ්‍රව ලබා, දාන්තව, කාලක්‍රියා කරන්නේය

යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍රය:** ම.නි: (3) 3.3.5 දන්තභූමි සූත්‍රය, පි.320.

▲**ද්‍රෝන බ්‍රාහමණ**-Brahmin Doṇa: **බලන්න**: උප ග්‍රන්ථය:3

දණ්

▲**දණ්ඩ**-Punishment: දණ්ඩ යනු ලීය-පොල්ල, මුගුර වැනි අවියකි. අනුන්ට ගැසීමට භාවිතා කරන ආයුධයක්ය. අනුන්ට දඬුවම් කිරීම වධ හිංසා කිරීමද දණ්ඩ ලෙසින් පෙන්වා ඇත. කෙනෙක් යම්කිසි අපරාධයක්, වැරද්දක් කළවිට රටේ පාලකයන් හෝ සමාජය විසින් ඒ පුද්ගලයාට නිසි දඬුවම් පමුණුවයි. ඇතැම් අවස්ථාවල බලවත් මිනිසුන්, නිරපරාදේ බලහීන මිනිසුන්ට දඬුවම් හිංසා කරයි. ඒවා අකුසල කර්මවේ, අයහපත් විපාක ඇති කරයි. **ධම්ම පදයේ: දණ්ඩ වග්ගයේ**: රහතන්වහන්සේ හැර සෙසු සියලු සත්ත්වයෝ (මිනිසුන් මෙන්ම තිරිසන් සතුන්ද) දණ්ඩනයට බිය බව දක්වා ඇත. තමන් දඬුවම්වලට බිය නිසා, වෙනත් අයද දඬුවම්වලට බියනිසා වධ හිංසා නොකළ යුතුවේ. එසේ හිංසා පීඩා කරන අය, නිවන් සුවය ලබන්නේ නැත, ඔවුන් අපායගාමිය. විස්තර පිණිස **බලන්න**: ධම්මපදය: දණ්ඩවග්ග.

▼**සසර බිය පෙන්වීම පිණිස** බුදුන් වහන්සේ දණ්ඩ උපමාව යොදාගෙන ඇත. උඩට විසිකළ දණ්ඩ, බිමට පතිත වන ආකාරය වරින් වරට වෙනස්වේ. යම් අවස්ථාවක මුලින් වැටේ, සමහර විටක අගින් වැටේ. එලෙස දීර්ඝ සසරේ ගමන් කරන සත්ත්වයෝ වරක මෙලොවින් පරලොවට යයි, වරක පරලොවින් මෙලොවට පැමිණේ. **සටහන:** මේ උපමාව: සංයු.නි: මහාවග්ග:සච්චසංයුත්තයේ:සිංසපාවග්ගයේ: දණ්ඩසූත්‍රයේ ද දක්වාඇත.**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර:**සංයු.නි (2): නිදානවග්ග: අන්මතග්ගසංයුත්ත:3.1.9 දණ්ඩ සූත්‍රය, පි. 306,ESN:15: Anamataggasamyutta:9.9. The stick, p. 795.

▼ **දණ්ඩ භාවිතා කරමින්** සතුන්ට හිංසා කිරීම දුගතියේ කම්ම විපාක ලැබීමට හේතුවන බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. එසේ හිංසා නොකරන අයට (දඬු මුගුරු නොගන්නා අය) සුගතියේ සැප කම්ම විපාක ලැබේ. **සටහන:**මේ සූත්‍රයට මුලික වී ඇත්තේ, නයෙකුට හිංසා කරන දරුවන් පිරිසක් සම්බන්ධවය. **මූලාශ්‍ර:**ඛු.නි:උදානපාලිය:2.3 දණ්ඩ සූත්‍රය**,** පි.178.

දප

▲ **දීප්තිමත් කම්ම-** Bright kamma: දීප්තිමත් කම්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ යහපත් කුසල විපාක ඇතිකරන ක්‍රියාය. මේවා සුදුකම්ම ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: කම්ම.

▲ **දීප්තිමත් ධම්ම-** Bright Dhamma: හිරි ඔත්තප්ප යන ධර්මතා දීප්තිමත් ධම්ම යයි පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: හිරි ඔත්තප්ප.

▲**දීප්තිමත් මග හා අඳුරු මග:** පාලි: **සුක්කමග්ග-කණ්හමග්ග**- bright path & dark path: ධර්මයට අනුව දීප්තිමත් මග කුසල මගය, අඳුරු මග අකුසල මගය. දීප්තිමත් මග ලෙසින් බුදුන්වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ සම්මා දිට්ඨිය පෙරමුණ කරගත් ධර්මතා 10යය. අඳුරු මග නම් මිථ්‍යා

දිට්ඨිය පෙරමුන කරගත් ධර්මතා 10යය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාතය:10.3.5.2 සුක්ක මග්ග සූත්‍රය, පි. 474, EAN:10: Noble,p. 548.

▼ **දීප්තිමත් මග** -ශුක්ලමග- සුදු මග ලෙසින් ද හඳුන්වයි, දසකුසලයේ යෙදීම ඒ මගය. **අඳුරු මග:** කණ්හමග්ග - කෘෂ්ණ මග ලෙසින් ද හඳුන්වයි, දසඅකුසලයේ යෙදීම ඒ මගය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත:10.4.4.2 කණ්හමග්ග සූත්‍රය, පි. 536, EAN:10: 190-2 bright path, p. 556.

▲ **දීපය-** An Island: දීපය ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ නිවනය. දීපයට යන මග අරිය අටමගය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (4): සලායතනවග්ග: අසංඛතසංයුත්ත: 9.2-සූත්‍රය, පි. 689, ESN: 43: Asankathasamyutta: 14.3 sutta, p. 1513.

▼ **බුදුන් වහන්සේ** සංඝයාට අවවාද කර ඇත්තේ දීපයක් ලෙසින් තමා සරණ කොටගෙන, වෙනත් සරණක් නොමැතිව, ධර්මය, දීපය ලෙසින් ගෙන, ධර්මය, සරණය කොටගෙන ජීවත්වෙන ලෙසය. එසේ ජීවත්වීම පිණිස, සතර සතිපට්ඨානයට අනුව කටයුතු කලයුතු බව, බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත.

" එවං ඛො ආනන්ද, භික්ඛු අත්තදීපො විහරති අත්තසරණො අනඤ්ඤසරණො, ධම්මදීපො ධම්මසරණො අනඤ්ඤසරණො..." (Therefore, Ananda, you should live as islands unto yourselves, being your own refuge, with one else as your refuge, with the Dhamma as an island, with the Dhamma as your refuge, with no other refuge). **මූලාශ්‍ර**: දීඝ.නි: (2): 3 මහාපරිනිබ්බාන සූත්‍රය**,** පි. 126, ඡෙදය-52, EDN: 16 Mahāparinibbāna Sutta: The Great Passing , p. 171, para 2.26, සංයු.නි: ඛන්ධසංයුත්ත: 1.1.5.1 අත්තදීප සූත්‍රය, පි.104, ESN: 22:Khandasamyutta: 43.1 Wirth yourselves as an Island, p. 1031.

▲ **දීපංකර බුදුන්වහන්සේ -** Buddha Dipankara: දීපංකර බුදුන්වහන්සේ වෙතින් සුමේධ තාපසයෝ (ගෝතම බුදුන්වහන්සේ), මතු බුද්ධත්වය පතා විවරණ ගැනීම මෙහි විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: බු.නි: බුද්ධවංස පාලි: 1 දීපංකරබුද්ධවංසො, පි.81.

▲ **දුප්පඤ්ඤ** - Unwise: දුප්පඤ්ඤ යනු අනුවණ බව- ප්‍රඥාව දුබල බවය. සප්ත බොජ්ඣංග ධර්මයන් වර්ධනය නොකරගැනීම නිසා කෙනක් අනුවණවේ. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: බොජ්ඣංග සංයුත්ත: 2.5.4 දුප්පඤ්ඤ සූත්‍රය, පි. 226,ESN: 46: Bojjanghasamyutta: 44.4 Unwise, p. 1780.

▲ **දුප්පටිවිනොදය-** Hard to dispel: දුප්පටිවිනොදය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, වරක් ඇතිවූ පසු හැරදැමීමට අපහසු දේය. ධර්මයේ හැරදැමීමට අපහසු කරුනු ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ: රාගය, දෝසය, මෝහය, ප්‍රතිභානය - අවබෝධය හා ගමික චිත්තය (සංචාරය-ගමන් යෑමට ඇති තද ආශාව). (once arisen, are hard to dispel: Lust, Hatred, Delusion,Discernment ,The urge to travel). **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (3): 5

නිපාත: 5.4.1.10 දුප්පටිවිනොදය සූත්‍රය, පි. 322, EAN:5: 160.10 Hard to dispel, p. 289.

▲**දෙපිටකාට්ටු-** duplicity: දෙපිටකාට්ටු බව- වංචාසහගත බව-කුහනං ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. අව ගුණයක්වූ මේ කරුණ පහ නොකර උත්තරීමනුස්සධම්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ආරියභාවය ලබාගැනීමට නොහැකිය. **මූලාශ්‍ර:** අංගුනි: (4): 6 නිපාත: අරහත්වග්ග: 6.2.3.3 උත්තරීමනුස්සධම්ම සූත්‍රය, පි.254, EAN:6: 77.3 Superior, p.360.

▲ **දෙපත් කියත-** double edge Saw: බුදුන් වහන්සේ අනුගමනය කරන පිරිස තරහ නොගෙන වාසය කලයුතු අන්දම පෙන්වීම් පිණිස මේ දෙපත් කියත උපමාව පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: කකචූපම උපමාව-උපග්‍රන්ථය:5

දබ

▲**දබ්බමල්ල පුත්ත තෙර-** Dabbamalla Thera:**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

▲ **දිබ්බචක්ඛු ඥාණය-** divine eye element: දිබ්බ චක්ඛු හෙවත් දිවැස්, විශිෂ්ඨ ඥාන (අභිඥා) 6 න්එකකි. මිනිස් ඇස ඉක්මවා ගිය තැන් බැලීමට හැකි බලයකි. **චුතුප්පාතඤාණය**-චුතිඋත්පත්ති නුවණ ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. මෙය බුදුවරු සතු දසබල ඥානයෙන් එකකි. සත්ත්වයෝ ඔවුන් කළ කුසල හෝ අකුසල කර්මයන්ගේ විපාක වශයෙන්, සුගතියේ හෝ දුගතියේ යළි උපතලබති: පහත් හෝ උසස් ස්ථානවල, රූපිව හෝ අරූපීව, වාසනාවන්තව හෝ අවාසනාවන්තව උපත් ලබන අන්දම බුදුන් වහන්සේ ඒ ආකාරයෙන්ම (තත්වාකාරයෙන්ම) දකී. බුදුන් වහන්සේට, විශ්වයම දැකිය හැක්කේ දිවැස් නිසාය. **සටහන්**: * **ම.නි: මහාසකුලදායි සූත්‍රයේ** බුදුන් වහන්සේ, තම ශ්‍රාවකයන්ට දිවැස් ලබාගැනීම පිණිස උපදෙස් දෙන බව පෙන්වා ඇත. ** The divine eye (*dibbacakkhu*) is the ability to see objects at remote distances, including distant world systems; to see other realms of existence; and to see beings dying and being reborn in accordance with their kamma. **බලන්න**: EAN, note no 78, p. 584. ** විස්තර පිණිස **බලන්න**: සංයු.නි. (5-2) ඉද්දිපාද සංයුත්තය හා පටිසම්භිදා 1: ඥානකතා: 54. දිව්‍යචක්ෂු ඥානය, පි. 238. **ශබ්දකෝෂ: B.D**: p. 3: "**Divine eye:** dibba chakkhu- he sees being vanishing and re-appearing, low & noble ones, beautiful & ugly…"

▼ **සතර සතිපට්ඨානය** වැඩූ බැවින්, බහුල කළ බැවින්, තමන් වහන්සේට දිවැස් ලැබූ බව අනුරුද්ධ තෙරුන් පෙන්වා ඇත. **සටහන:** බුදුන් වහන්සේගේ දිවැස් ලැබූ ශ්‍රාවකයන් අතුරින් අනුරුද්ධ තෙරුන් අග්‍රය **බලන්න**: අග්‍ර ශ්‍රාවකයන්. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: අනුරුද්ධසංයුත්ත: 8.2.13 දිබ්බචක්ඛු සූත්‍රය, පි. 106 , ESN: Mahavagga: 52: Anuruddhasamyutta: 23.13 Divine Eye, p. 2135.

▲**දිබ්බසෝත ඥාණය-** divine ear element: දිබ්බසෝත ඥාණය හෙවත් දිවකන, ඉද්දිපාද වඩා ගැනීමෙන් ලැබෙන ත්‍රිවිධ අභිඥා වලින් එකකි. දිවකණ ඇතිවිට ළඟක හෝ වේවා, දුරක හෝ වේවා ඇති කතා, ශබ්ද ඇසීමේ හැකියාව ලැබේ. **සටහන්**: * ම.නි: **මහාසකුලදායි සූත්‍රයේ** බුදුන් වහන්සේ, තම ශ්‍රාවකයන්ට දිවකන් ලබාගැනීම පිණිස උපදෙස් දෙන බව

පෙන්වා ඇත. ** විස්තර පිණිස බලන්න: සංයු.නි. **ඉද්දිපාද සංයුත්තය. ශබ්දකෝෂ: B.D**: p. 3: "**Divine ear**: with the divine ear -dibbasota he hears sounds both heavenly and human, far and nearer"

▼ **බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: "** මහණෙනි, මම යම් තාක් කැමති වේ නම්, ඒ තාක් විසුද්ධ වූ මිනිස් විෂය ඉක්මවා ඇති දිව කණින්, දිව්‍ය වූ, මිනිස්වූ, දුරවූ ළඟවූ ශබ්ද අසමි" (Bhikkhus, to whatever extent I wish, with the divine ear element, which is purified and surpasses the human, I hear both kinds of sounds, the divine and human, those that are far as well as near...) **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: කස්සපසංයුත්ත: 4.1.9 ජාන අභිඥා සූත්‍රය, පි. 342, ESN: 16: Kassapa samyutta: 9 Jhānas and Direct Knowledges, p. 817.

▼**අනුරුද්ධ තෙරුන් මෙසේ වදාළහ: "**...සතර සතිපට්ඨානය වැඩූ බැවින්, බහුල කළ බැවින් මම මිනිස්බව ඉක්මවා පැවති විශුද්ධ වූ දිව්‍යමය ශ්‍රෝතධාතුවෙන් දුරවූද ළඟවූද දෙව් මිනිස් ශබ්ද අසමි..." **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: අනුරුද්ධසංයුත්ත: 8.2.3 දිබ්බසෝත සූත්‍රය, පි. 102, ESN:Mahavagga: 52: Anuruddhasamyutta: 13.3 Divine Ear, p. 2126.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1.** " ඒ යොගාවචර භික්ෂුව... චතුධ්‍යාන සමාධින් සමාධිමත් වූ කල්හි... පිරිසුදු වූ, මිනිස් කන්හි ශබ්ද ඇසීමේ ශක්තිය ඉක්මා ඇති, දෙවියන්ගේ සෝතය වැනි හෙයින් දිබ්බසෝත යයි කියන නුවණ ලබයි. දිව්‍යමය වූ ද මනුෂ්‍යමය වූ ද ශබ්ද ඇසීම...".**සිංහල විශුද්ධිමාර්ගය:** 13 පරිඡේදය: පි. 593.

▲ **දුබ්බන්ණිය මිටියක්ෂයා-**Ugly yakka: සක්දෙවිඳුගේ උතුම් ගුණයක් වන නොකිපෙන බව පෙන්වීමට, බුදුන් වහන්සේ මේ දේශනාව වදාළහ:

"දුබ්බණිය (දුර්වර්ණවූ), මිටිවූ, එක්තරා යක්ෂයෙක්, සක්දෙවිඳුගේ අසුනේ වාඩිවී සිටියේය. ඒ බව දුටු තව්තිසා වැසි දෙවියෝ, ඔහුට දොස් පැවසුහ, අවමන් කළහ. දෙවියන් එසේ අවමන් කරනවිට යක්ෂයාගේ රූපය අලංකාර බවට පත්විය. එබව දුටු දෙවියෝ, පුදුමයට පත්ව සක්දෙවිඳුවෙත පැමිණ 'ක්‍රෝධය බුදින' යකෙක්, සක්දෙවිඳුගේ අසුනේ වාඩිවී සිටින බව සැලකළහ. අනතුරුව, ඒ යක්ෂයා ඉදිරියට පැමිණි සක්‍රදෙවි, ඔහුට නමස්කාර කර, 'නිදුකානෙනි, මම සක්දෙවිඳු වෙමි' යයි තෙවරක් පැවසිය. එසේ පවසනවිට, ඒ යක්ෂයා අතිශයෙන් දුර්වර්ණව, මිටිව අතුරුදහන්විය. ඉන්පසු, සක්දෙවිඳු තම අසුනේ වැඩසිට මෙසේ පැවසුහ: "...මම නොගැටුණු සිත් ඇත්තෙමි, නො කිපෙමි, මා කෙරහි ක්‍රෝධය නො පිහිටයි". **සටහන්**: * සක්දෙවිඳුගේ ආසනය 'පාණ්ඩුකම්බල ශෛලාසනය' වේ. අටුවාවට අනුව, බ්‍රහ්මදෙවිකෙනක්, සක්දෙවිඳු ගේ ඉවසීම ගැන අසා, ඒ බව පරික්ෂා කිරීම පිණිස, දුර්වර්ණ යක්ෂයෙක් ලෙසින් එහි පැමිණියහ. **මූලාශ්‍ර:**සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: සක්කසංයුත්ත:11.3.2 දුබ්බන්ණිය සූත්‍රය,පි.448, ESN: 11: Sakkasamyutta:22.2 Ugly, p. 494.

දඹ

▲ **දඹදිව:** පාලි: **ජම්බුදීප-** Jambudipa- India: බුදුසමයේ, වර්තමාන ඉන්දියාව හැඳින්වූවේ දඹදිව ලෙසින්ය (**ජම්බුද්වීපය-** Rose-Apple

Continent), දඹනම්වූ පලතුරුගස් බොහොමයක් පැවති නිසා ජම්බුදීපය යයි කියයි. බුදුන් වහන්සේ උපත ලැබුවේ මේ රටේය. එවක, මහාදීප 4 ක් ගැන දක්වා තිබේ. දකුණු මහාදීපය, ජම්බුද්වීපය ලෙසින්ද, බටහිරින් පිහිටි මහාදීපය අපරගොයාන ලෙසින්ද, උතුරේ පිහිටි මහාදීපය උත්තරකුරු ලෙසින්ද, නැගෙනහිරින් පිහිටි මහාදීපය පුබ්බවිදේහ ලෙසින්ද සඳහන්වේ. අටුවාවට අනුව හිමාල කඳු අසල මහා විශාල ජම්බු ගස් නිසා, ජම්බුද්වීපය ලෙසින් හඳුන්වා ඇත. **බලන්න**: EAN: Note: 183, p. 589, ජම්බුදිපය.

▼ **බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:**"...මේ දඹදිව ආරණ්‍ය, වන, බිම් පොකුණු රමණීයය, අල්පය. කඳු, බැවුම්, ගංගා, කටු හා ලඳු බිම්, රළු උස් බිම් බොහෝය..."**. සටහන**: දඹදිව පිලිබඳ විස්තර පිණිස බලන්න: අංගු.නි: (1) :1 නිපාත: ජම්බුද්වීපපෙය්‍යාලවග්ග. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1) : 1 නිපාත: ජම්බුද්වීපපෙය්‍යාලය: 1.16.4.1 සූත්‍රය, පි. 11, EAN: 1: Jambudīpa Repetition Series, 333.1, p. 49.

▼ **බුදුසමයේ දඹදිව පැවතී ගණිත ක්‍රමය**: 1) **එක කෝටිය**=දස ලක්ෂ 10කි 2) එක් කෝටි ඒවා කෝටියක් = එක **ප්‍රකෝටියකි**. 3) ප්‍රකෝටි ඒවා කෝටියක්= **කෝටිප්‍රකෝටියකි** 4) කෝටිප්‍රකෝටි ඒවා කෝටියක්= එක **නහුත** යකි 5) නහුත කෝටියක්= **නින්නාහුත** එකකි 6) නින්නාහුත කෝටියක් = එක් **අබ්බුද** යකි 7) අබ්බුද 20ක් = එක **නිබ්බුද** යකි. **බලන්න:**EAN:note: 2115, p. 682. **සටහන**: බුදුන් වහන්සේ එම ගණිත ක්‍රමය පෙන්වා ඇත්තේකෝකාලික භික්ෂුවට නිරයේ විඳීමට ඇති දීර්ඝ කාලය පෙන්වාදීමටය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි:(6):10 නිපාත: ථෙර වග්ග, 10.2.4.9. කොකාලික සූත්‍රය,පි.331, EAN:10: The Elders: 89.9. Kokalika, p. 530.

දම

▲**දුම**-Smoke: ගින්නට සලකුණ-සංකේතය දුමය. **බලන්න:** සංකේතය.

▲**දෝමනස්ස ඉන්ද්‍රිය**-Domanassa indriya: සිතට සුවයක් නොදැන, සැප ඇති නොකරන, යම් පහසක් නිසා සිතට ඇතිවෙන දුක් වේදනාව දෝමනස්ස ඉන්ද්‍රියවේ. මෙය ඉන්ද්‍රිය 22න් එකකි. **බලන්න**: ඉන්ද්‍රිය.

දය

▲**දයාව**-Dayawa: දයාව, අන්‍යයන් කෙරෙහි ඇති අනුකම්පාව දයාව ලෙසින් පෙන්වා ඇත. සතර බ්‍රහ්මවිහරණයක් වන කරුණාව, දයාව ලෙසින්ද හඳුන්වයි. **බලන්න**:කරුණාව.

▲**දායකයා**- Dayakaya: බුදුන් වහන්සේ ප්‍රමුඛ සංඝයාට, සිව්පස පිරිනමන, සේවාවන් කරන පුද්ගලයා දායකයාය. අනාථපිණ්ඩික සිටුවරයා, විශාකා මහා උපාසිකාව, වෙළුකන්ට නන්දමාතා උපාසිකාව, පසේනදී කෝසල රජ, සේනිය බිම්බිසාර රජ ආදීන් බුදුන් වහන්සේගේ අග්‍ර දායක පිරිස ලෙසින් සූත්‍ර පිටකයේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: උප ග්‍රන්ථය:3. දායකයා ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ දානය පිරිනමන පුද්ගලයාය. ඔහුට, දානයට පෙරද, දන් දෙන අවස්ථාවේද, දානය පිරිනැමීමෙන් පසුවද සිතේ සොම්නස, සතුට, පහන්බව තිබීම මගින්

දානය දීමේ කුසලය සම්පූර්ණවේ. **බලන්න**: සංඝදානය, දානය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.1.4.7 ඡළාඩගදාන සූත්‍රය, පි. 112, EAN:6: 37.7 Giving, p. 332.

▲ **දියනෑම**-Bathing: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ සමහර බ්‍රාහ්මණ නිකායන්, දිය නෑමෙන් විසුද්ධිය ඇතිවේ යන දිට්ඨිය දැරූහ. **බලන්න:** ජල ස්නානය.

▲ **දියබුබුල උපමාව**-Similes of Water drop**: බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:5

▲ **දියේ ඇඳි ඉර උපමාව**-Similes of drawing a line on the water**: බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:5

දර

▲ **දර්ශන අනුත්තර** -unsurpassed sight: බුදුන් වහන්සේ හා බුද්ධ ශ්‍රාවකයන් දැකීම උතුම් දර්ශනයක් බව මෙහි පෙන්වා ඇත. එයට වඩා උතුම් දර්ශනයක් නොමැත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.1.3.10 අනුත්තරිය සූත්‍රය, පි. 92, EAN:6: 30.10 Unsurpassed Things, p. 329.

▲**දර්ශනවිසුද්ධි ඤාණය**-Darshnavisuddhi nana: සියළු සංඛත අසංඛත ධර්මයන්ගේ ඒකසංග්‍රහත්වයද, කාමච්ඡන්ද ආදියේ නානත්වයද, නෙක්ඛම්ම ආදියේ ඒකත්වය ද ප්‍රතිවේධ- අවබෝධ කිරීමේ ප්‍රඥාව දර්ශනවිසුද්ධි ඤාණය ය. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි: පටිසම්භිදා 1: 40 දර්ශනවිසුද්ධි ඤාණය, පි.220.

▲ **දාරුකම්මික ගහපති**- Householder Darukammika: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය: 3.

▲**දාරුක්ඛන්ධ**-large block of wood: දාරුක්ඛන්ධ යනු මහා දැවකඳක්ය. සැරියුත් තෙරුන්, මහා දැවකඳක් මුල් කරගෙන, ඉද්දිබල ඇති සිත වසඟයට පත්කරගත් භික්ෂුවක්, එම දැවකඳ සලකා බලන අයුරු පෙන්වා වදාළහ: **(භික්ඛු ඉද්ධිමා චෙතසොවසිප්පත්තො-** a bhikkhu possessing psychic potency who has attained mastery of mind)**.** **සටහන**: එම දැවකඳ: සතර මහා ධාතු ලෙසින් (පඨවි ආදී), සුභ ලෙසින්, අසුභ ලෙසින් සැලකිය හැකිය. එම දැවකඳේ ඒ ලක්ෂන 6 ඇතුළත්ව තිබේ. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (4): 6 නිපාත:6.1.4.11 දාරුක්ඛන්ධ සූත්‍රය**,** පි.120, EAN:6: 41.11 A block of wood, p. 334.

▼**දාරුක්ඛන්ධ උපමාව**: එක්සමයක, බුදුන් වහන්සේ, අයෝධ්‍යා නුවර අසල, ගංගා නදී (ගංගානම් ගඟේ) ඉවුරේ වැඩවසන කල, ගඟේ පාවියන මහා දැවකඳක් උපමා කොට මේ සූත්‍රය වදාළහ. යම් බාධාවන්ට හසු නොවී යන්නේ නම්, ඒ දරකඳ මහා මුහුදටම පාවීයන්නේය. එයට හේතුව නම්, නදියේ සැඩපහර මුහුද වෙතට නැමී ඇති නිසාය. එලෙසින්, සම්මාදිට්ඨිය ඇතිවිට, වෙනත් බාධා වලට හසු නොවන්නේ නම්, ඒකාන්තයෙන්ම,නිවනට පැමිණෙන්නේය. එම ගමනේදී **හසුවන බාධා - මාර්ගබාධා** 8 උපමාවෙන් මෙසේ පෙන්වා ඇත: 1) ගඟේ මේ ඉවුරට ගසාගෙන ඒම: - සළායතන වලට හසුවීම වැනිය 2) ගඟේ එහා ඉවුරට ගසාගෙන ගසාගෙන යාම - බාහිර අරමුණු 6 ට (බාහිර ෂඩායතන) හසුවීම වැනිය. 3) ගඟ මැද කිමිදීම-නන්දිරාගයට හසුවීම වැනිය.4) පාවී

යන්නේ නැතිව ගොඩට ගැසීම- අස්මිමානයට හසුවීම වැනිය. 5) පාවියන කොටය, මිනිසුන් ගැනීම- ගිහියන් හා බැඳීමට පත්වීම වැනිය 6) නො මිනිසුන් ගැනීම- දේවනිකායක් පතමින් මග බඹසර කිරීම වැනිය. 7) සුළියකට හසුවීම නිසා ගමන නතරවීම - පස්කම් සැපයට යටවීම වැනිය 8) පාවීයන්නේ නැතිව ගඟේ රඳා සිටීම නිසා කොටයේ ඇතුළත කුණුවීම- කෙළෙස්වලට යටවීම නිසා මග බඹසර අයහපත්වීම වැනිය. එ බාධා සැම ජය ගත්තේ නම් විමුක්තිය **සටහන:*** මේ සූත්‍රය අසා, අවබෝධය ලැබූ නන්ද නම් ගොපල්ලා, බුදුන් වහන්සේ වෙත පැවිදිව, අරහත්වයට පත්වූහ. ** දුතිය **දාරුක්ඛන්ධ උපමා සූත්‍ර**යේදී, බුදුන් වහන්සේ කිම්බිල තේරුන්හට එම උපමාව විස්තර කර වදාළහ. එහිදී, භික්ෂුවගේ ඇතුළත කුණුවීම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, යම් ඇවතකට පැමිණි මහණ, එම ඇවත පිරිසිදු නොකර වාසය කිරීමය.**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග:වේදනා සංයුත්ත: 1.19.4 දාරුක්ඛන්ධ උපමා සූත්‍රය, පි.1.19.4,ESN:33: Vedanasamyutta:IV Vipers:241.4 The simile of the great log, p.1317.

▲**දරුණුබව**-Dreadful: සංඝයාට ලැබෙන, ලාභ සත්කාර කිර්ති ප්‍රසංසා ආදිය, දරුණුයයි (දාරුණ) බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. ඒවා අරහත්වය ලැබීම වලක්වයි. එමනිසා, මාර්ගයේ පුහුණුවන සංඝයා, ලාභ ආදිය මගින් සිත වසඟ නොකරගෙන-යට නොකරගෙන වාසය කලයුතුවේ. **සටහන:**ලාභ යනු සිව්පසයය, සත්කාර (honor) යනු සම්මාන, ගෞරව ලැබීමය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: ලාභසත්කාර සංයුත්ත: දාරුණවග්ග: 5.1.1. දාරුණ සූත්‍රය, පි. 366, ESN:17: Labhasatkarasamyutta: 1.1 Dreaful, p.829.

▲**දුර්භාෂිතය**-badly spoken speech: දුර්භාෂිතය යනු අයහපත් කතාවය, අකුසලයකි, කරුණු 5 ක් නිසා දුර්භාෂිතයක් වේ: 1) නුසුදුසු අවස්ථාවේ කතාකිරීම 2) අසත්‍ය කතා කිරීම 3) රළු වචන භාවිතය 4) අන්‍යන්ට අයහපත සැලසෙන ලෙස කතා කිරීම 5) ක්‍රෝධ සහගත කතා කිරීම. එවැනි කතාව, වැරදිය, ප්‍රඥාවන්තයන් ඒ ගැන දොස් පවසති. **බලන්න**: සුභාෂිතය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු:නි: (3): 5 නිපාත: සොනවග්ග: 5.4.5.8 සුභාෂිත වාචා සූත්‍රය, පි.414.

▼**අසත්‍ය කතා** කිරීම දුර්භාෂිතයකි. එය අලික ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: අලික. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි:සුත්තනිපාත: 3-3- සුභාසිත සූත්‍රය, පි.150.

▲ **දුර්ලභ දේ**-Rare things: ලෝකයේ දුර්ලභ දේ ලෙසින් සලකනකරුණු 6කි: සම්මා සම්බුදුවරුන්ගේ පහළවීම, තථාගත ධර්මවිනය දේශනා කරන පුද්ගලයන් ඇතිවීම, ආරියආයතනය- ආරියන් පහළවන ප්‍රදේශයක ඉපදීමට ලැබීම, ඉන්ද්‍රිය අවිකාලභාවය-ඉන්ද්‍රිය විකලාංගනොවීම, (unimpaired faculties), බුද්ධිමත්බව හා නිපුනබව තිබීම, යහපත් ධර්මය පිණිස කැමැත්ත- කුසල ඡන්දය තිබීම. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (4): 6 නිපාත: 6.2.5.1 පාතුභාව සූත්‍රය, පි. 272, EAN:6: V: 96.1 Manifestation, p.362.

▼**ලෝකයේ** ලබාගැනීමට දුර්ලභ ධර්මතා 10 ක් මෙහි පෙන්වා ඇත.**බලන්න**: ඉෂ්ඨධම්ම. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (6) 10 නිපාත::10.2.8.3 ඉෂ්ඨධම්ම සූත්‍රය, පි.270.

▼ **තථාගතයන්** ලෝකයේ පහළවීම දුර්ලභ කරුණකි. **බලන්න**: තථාගතයන්වහන්සේ.

▼ **යහපත් සෞඛ්‍යයය**, ලෝකයේ ලබාගැනීමට දුර්ලභ දෙයකි. **බලන්න**: ආරෝග්‍ය.

▼**ලෝකයේ දුර්ලභ පුද්ගලයෝ** තිදෙනෙකි:1) සෙසුඅයට උපකාර කිරීම පිණිස පළමුව ඉදිරිපත් වන තැනැත්තා- පුබබකාරී 2)කෘතඥ හා කෘතවේදී පුද්ගලයා- කෙළෙහිගුණ ඇති, ස්තුතිවන්ත තැනැත්තා (grateful & thankful) 3) තෘප්තිමත්- සංතෘප්ත පුද්ගලයා -තිතෙතා 4) තෘප්තිය සලසන -පමුණුවන පුද්ගලයා- තපෙපතා. **සටහන්**: * දුර්ලභ පුද්ගලයන් 2ක් ගැන මෙහිදී පෙන්වා ඇත; 1) තෘප්තිමත් (satisfied) බව ලැබූ තැනැත්තා හා අන්‍යන් තෘප්තිමත් කිරීමට කටයුතු කරන තැනැත්තා ලෝකයේ දුර්ලභය. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (1) 2 නිපාතය,ආසාවග්ග: 2.3.11.2 සූත්‍රය,පි. 206.

▲**දුර්වචභාවය**-Durvacahabhavaya: දුර්වචභාවය- දෝවචස්සතාවය නම් ධර්මයේ කීකරු නොවීමය. මෙය හානභාගිය ධර්මයකි.**බලන්න**: දෝවචස්සතාවය, හානභාගිය ධර්ම.

දල

▲ **දෙලොව**- Two worlds: මෙලොව හා පරලොව යන දෙක දෙලොව ලෙසින් පෙන්වා ඇත. අයහපත් හෝ යහපත් කම්ම විපාක දෙලොවදීම විඳීමට සිදුවේ. **බලන්න:** මෙලොව හා පරලොව. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි: ඉතිවුත්තක: 1.3.3. උභෝඅර්ථ සූත්‍රය, පි. 370.

දළ

▲ **දළචීවර**- coarse robes : දළචීවර යනු රළු සිවුරය. පාංශුකූල වස්ත්‍ර, ඉවත විසිකළ රෙදි, මිනීඔතා තැබූ රෙදි ආදීයෙන් සකස් කරගත් මුදුනොවන සිවුරු දැරූ සංඝයා, බුදුන් වහන්සේගේ ශ්‍රාවක සංඝයා අතර වුහ.දළචීවර දරන භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර මොඝරාජ තෙරුන්ය, භික්ෂුණියන් අතරෙන් අග්‍ර: කිසා ගෝතමී තෙරණියය. **බලන්න**: අග්‍රතම ශ්‍රාවකයන්. මහා කාශ්‍යප හා උන්වහන්සේගේ ශිෂ්‍ය සමූහයද, ධූතාංග පුහුණුවේ යෙදීසිටි හෙයින් රළු චීවර දැරූහ. **විස්තර පිණිස බලන්න**: සංයු.නි: කාශ්‍යප සංයුත්තය.

▲**දළිද්ද**- Poor: දළිද්ද- දිළිඳු යනු දුගී බවය. සප්ත බොජ්ඣංග යහපත් ලෙසින් වඩා නොගන්නේ නම් කෙනෙක් ධර්මයේ දුගී බවට පත්වේ. **බලන්න**: අදළිද්ද **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1 කාණ්ඩය): මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්ත: 2.5.6 දළිද්ද සූත්‍රය, පි.226, ESN: Bojjangha samyutta: V: 46.6 Poor , p. 1783.

දව

▲**දෙවන ශ්‍රමණ**-Second ascetic: දෙවන ශ්‍රමණ ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සකදාගාමී ආරිය ශ්‍රාවකයාය. **බලන්න**: ආරිය අටමග.

▲**දෙවහිත බමුණා**-Brahamin Devahitha: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:3

▲ **දේවඅසුර සංග්‍රාමය** - Deva & Asura war: පෙර කල ඇතිවූ දේව හා අසුර සටන් පිලිබඳ විස්තර මෙහි පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: අසුර, සංයු.නි: ධජග්ග සූත්‍රය, සංයු.නි: (1) සක්කසංයුත්ත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (5): 9 නිපාත: 9.1.4.8 දේවඅසුර සංග්‍රාමය, පි. 524, EAN: 9: 39.8 Devas, p. 479.

▲ **දේවචුති**- Passing away of Devas: දේවචුති යනු දෙවියන්, දේව ආයුෂ ඉක්මවා ගිය පසු දේවලෝකයෙන් චුත වීමය- යළි උපතකට පැමිණීමය. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, එලෙස චුතවන දෙවියන්ගෙන් ඉතා සුළු ප්‍රමාණයක් පමනක් නැවත දෙවලෝකයේ පහළ වනබවය. බොහොමයක් දුගතියේ යළි උපත ලබයි, සුළු කොටසක් මිනිස්ලොවට පැමිණේ. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: සච්චසංයුත්ත: 12.11.7 සිට දේවචුති සූත්‍ර 4 කි, පි. 200, ESN: 56: Sacchasamyutta: 108.7 to 4 suttas: Passing away as Devas, p. 2378.

▼**දෙවියන් චුතවන** අවස්ථාවේ, අනිකුත් දෙවියෝ, ඔහුට මිනිස්ලොවට යෑමට උපදෙස් දෙන බව මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි:ඉතිවුත්තක: චතුවග්ග:3.4.4 පුර්වනිමිත්ත සූත්‍රය,පි.450.

▲ **දේවචාරිකා**- Visiting the Devas: දේවචාරිකා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, මිනිස් ලෝකයේ සිට දේවලෝකවලට සංචාරය කිරීමය. මේ සූත්‍රයන්හි පෙන්වා ඇත්තේ මුගලන් මහා තෙරුන්, ඉද්ධිබලයෙන් තව්තිසා දෙව්ලොවට පැමිණීම හා දෙවියන්හට තිසරණ ගුණ මහිම විස්තර කිරීම ගැනය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: සෝතාපන්න සංයුත්ත: 11.2.8, 11.2.9, 11.2.10 දේවචාරිකා සූත්‍ර, පි. 200, ESN: 55: Sotapatthisamyutta: 18.8, 19.9, 20.10 Visiting the Devas, p. 2204.

▲**දේවතානුසතිය**-Devathanusati : දෙවියන්ගේ ගුණ සිහිකර කරන අනුසති භාවනාවකි. මෙය එය සසර කලකිරීම පිණිස, නිවන පිණිස පවතී යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: භාවනා. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (1) නිපාත: ඒකධම්මපාලිය සූත්‍ර, පි.100.

▲ **දේවදත්ත භික්ෂුව**- Devadatta Bhikkhu: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:4

▲ **දේවදූතයෝ**-divine messengers: ධර්මයේ දේවදූතයන් ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ලෝක සත්ත්වයාට සසර බිය පෙන්වා අප්‍රමාදය ඇතිකරගනිමට උපකාරීවන දහම්කරුණුවලටය. විස්තර පිණිස **බලන්න:** අංගු.නි: (1): 3 නිපාත: දේවදූත වග්ග.

▼ **දේවදූතයන් පස් දෙනෙකි:** 1) තමාගේ අශුචි හා මුත්‍රා තැවරී උඩුකුරුව වැතිර සිටින අලුත උපන් දරුවා 2) මහලුව වයසට ගිය, දුබලව දුකට පත් මිනිසා 3) රෝගීව දරුණු කායික හා මානසික වේදනා විඳින මිනිසා 4) සොරකම් කිරීමේ වරදට රජතුමාවිසින් බොහෝ වධ පීඩාවන් ආදී දඬුවම් ලබන සොරා 5) මිගිය කෙනෙක්- කුණුවී ගිය මළ සිරුරක්. **සටහන්**: * එම කරුණු දේවදූතයන් ලෙසින් දක්වා ඇත්තේ ඒවා දකින නුවණැති

පුද්ගලයෙකුට තමාටද එම දේ සිදුවනබව: යළිඋපතක් ඇතිවනබව, මහළුවනබව, ලෙඩවෙනබව, වැරදි කිරීමෙන් මහා දඬුවම් ලබනබව, මරණයට පත්වෙන බව අවබෝධවී, අප්‍රමාදව සසරින් එතෙර වීමට කටයුතු කිරීමට පෙළඹෙන නිසාය. ** තුන්දොරින් අකුසල කර්ම කළ කෙනෙක් මියගියපසු නිරය ආදී දුගතියක යළි උපත ලබයි. මරණයට අධිපති යමරජු එවැනි, පුද්ගලයන් අමතා දේවදූතයන් මිනිස් ලෝකයේ දී දැක තිබේද? යයි ප්‍රශ්ණකරණ බව හා අපායේ විඳීමට සිදුවන විවධ දුක්වේදනා පිලිබඳ මේ සූත්‍රවල විස්තරකර ඇත. **බලන්න**: නිරය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1):3 නිපාත: දේවදූතවග්ග: 3.1.4.6 සූත්‍රය, පි. 292, EAN:3: Divine Messengers: 36. 6 Messengers, p.92, මනි: (3): 3.3.10, දේවදූත සූත්‍රය, පි. 400, EMN:130: The Divine Messengers, p.941.

▲ **දේවධම්ම**- Deva Dhamma:හිරිඔත්තප්ප ධර්මතා දේවධම්ම යයි හඳුන්වයි. **බලන්න**: හිරි ඔත්තප්ප.

▲ **දේවධම්මික** -devadhammika: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ පැවති අන්‍යආගමික නිකායකි. **බලන්න**: අන්‍යආගමික නිකායන්.

▲ **දේවනිකාය**-Devanikaya: දේවනිකාය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, සදෙව්ලෝකයට වඩා පහත් නිකායන්වල උපත ලැබූ දේව පිරිසය. **බලන්න**: ගාන්ධර්ව දේව නිකාය, ගන්ධබ්බකායික දේව නිකාය, වලාහක දේව නිකාය.

▲ **දේවපාද**- Deva pada:දේවපාද ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ දෙවියන් ගමන් කරන මාර්ගයට පැමිණීමට ඇතිකරගත යුතු ගුණය. එම ගුණ ඇතිවිමෙන්, ආධ්‍යාත්මික පිරිසිදු බව නොලත් අය පිරිසුදුබවට පත්වේ යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1-3: ත්‍රිවිධ රත්නය පිලිබඳ ඇති අචල විශ්වාසය 4 ආරිය කාන්ත ශිලය තිබීම. 5 කරුණ ලෙසින්: අවිහිංසාවෙන් ජීවත්වීම පෙන්වා ඇත (දෙවියන් අවිහිංසාව උතුම් යයි පිළිගන්නා බව නුවණින් වටහා ගන්නා ආරිය ශ්‍රාවකයා තමන් තුල එම ගුණය ඇති කරගනි). **මූලාශ්‍ර**: සංයු. නි: (5-2): මහාවග්ග: සෝතාපන්න සංයුත්ත: 11.4.4. හා 11.4.5 දේවපාද සූත්‍ර, පි. 244, ESN:55: Sacchasamyutta: 34.4 & 35.5 Divine Tracks, p. 2228.

▲ **දේවප්‍රසාද**-Devaprasada: සිව්දහමින් යුත් ආරිය ශ්‍රාවකයෝ ගැන දෙවියෝ ප්‍රසාදයට පැමිණේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. දෙවියෝ දේව සභාවේදී මෙසේ පවසති:

"අපද, මිනිස් ලොවේ වාසය කරනවිට බුදුන් කෙරේ, දහම කෙරේ, සංඝයා කෙරේ අචල ප්‍රසාදයකින් යුතුව වාසය කළෙමු, අපහට ආරිය කාන්ත ශිලයද තිබිණි. එම නිසා, අපි දැන් දෙව්ලොව වෙසෙමු. මේ අරිය ශ්‍රාවකයාද, මියගිය පසු දෙවියන් ගේ සභාවට පැමිණෙනු ඇත" **මූලාශ්‍රය**:සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: සෝතාපත්තිසංයුත්ත: සභාගත සූත්‍රය, පි.246.

▲**දේවප්‍රිය**-Devapriya: ධර්මානුකූලව හැසිරෙන ගිහි හා පැවිදි පිරිස දෙවියන්ට ප්‍රිය බව සූත්‍ර දේශනාවල දක්වා ඇත. දෙවියන්ට ප්‍රිය සංඝයා අතුරින් පිළින්දවච්ඡ තෙරුන් අග්‍රය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය: 1

▲ **දේවලොක**-Devaloka: දේවලොක, ස්වර්ගය ලෙසින්ද හඳුන්වයි, යළි උපත ලබන සුගතියකි. යහපත් කර්ම විපාක නිසා දේවලෝකවල උත්පත්තිය ලබයි. කාමාවචර දේවලෝක 6 කි, සදෙව්ලෝකය ලෙසින් ද හඳුන්වයි. මේ දේවලෝකවලට ඉහළින් ඇත්තේ බ්‍රහ්ම දේව ලෝකයන්ය, සදෙව්ලෝකයට පහළින් ඇත්තේ මිනිස්ලෝකය හා සතර අපායය. තිසරණ සරණ ගිය, සිල්වත්වූ මිනිසුන් මරණින් මතු සදෙව්ලොව උපත ලබයි. **බලන්න**: බ්‍රහ්මලෝක. **සටහන**: දීස.නි: ජනවසභ සූත්‍රයේ දේවලෝක ගැන විස්තර දක්වා ඇත.

▼ **දේවලෝක හය:** මිනිස්ලොවට ඉහලින් ඇති දේවලෝක 6: සදෙව්ලෝකය,කාමවාචාර දේවලෝක ලෙසින්ද හඳුන්වයි. **සටහන**: සදෙව්ලොව පහලවූ සෑම දෙවියෙක්ම දුගතියේ උපත අවසන් නොකර ඇත. සෝතාපන්නවූ දෙව්යෝ දුගතිය-නිරයේ උපත අවසන් කර ඇත. **බලන්න**:අංගු.නි: 6 නිපාතය:දේවතාවග්ග:6.1.4.4 මොග්ගල්ලාන සූත්‍රය.

1) චාතුර්මහාරාජික දෙව්ලොව (devas ruled by the four great kings) මේ දේවලෝකයට අධිපති දෙවියෝ 4 කි, සිව්වරම් දෙවියෝ (සතර දිශාවන් පාලනය කරන) ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. එම දෙව්ලොවේ ආයුෂ දිව්‍යවසර 500 කි. එහි එක් දිනක්, මිනිස්ලෝකයේ වසර 50 ට සමානය. **සටහන්: *** සිව්වරම් මහා රජවරු: ධෘතරාෂ්ට්‍ර- නැගෙනහිර පාලක, විරුඬක- දකුණුදිග පාලක, විරූපාක්ෂ - බටහිර පාලක, වෙසවුණු- වෙසමුනි - උතුරු දිග පාලක, ඔවුන්ගේ නායකයා සක්දෙවිඳුන්ය (ඉන්ද්‍ර). **බලන්න**: දීස:නි: ජනවසභ සූත්‍රය. ** අංගු:නි: (1): 3 නිපාත:3.1.4.7 සූත්‍රයේ: පොහෝදිනයන්හි, සිව්මහා රජුන්ගේ ඇමතිවරු, මිනිසුන් යහපත් ලෙසින් වාසය කරනවාද: දෙමාපියන්, ශ්‍රමණ බ්‍රාහ්මණයන්, කුලදෙටුවන් ආදීන් පුදනවාද? උපෝසතදින සිල් ගන්නේද? පින් කරන්නේද යයි මිනිස් ලෝකය සිසාරා සොයාබලා, ඒ බව තව්තිසා දෙවියන්ට පවසන බව පෙන්වා ඇත. **2) තාවතිංස දේවලෝකය (**Tāvatiṃsa devas) තව්තිසා- දෙව්ලොවේ ආයුෂ දිව්‍යවසර 1000 කි, එහි එක් දිනක්, මිනිස්ලෝකයේ වසර 100 ට සමානය. සක්දෙවිඳු මේ දෙව්ලොවට අධිපතිය .**බලන්න**:සක්දෙවිඳු. **3) යාමදේවලෝකය** (Yāma devas): එම දෙව්ලොවේ ආයුෂ දිව්‍යවසර 2000 කි, එහි එක් දිනක්, මිනිස්ලෝකයේ වසර 200 ට සමානය. **4) තුසිත දේවලෝකය** (Tusita devas) එම දෙව්ලොවේ ආයුෂ දිව්‍යවසර 4000 කි, එහි එක් දිනක්, මිනිස්ලෝකයේ වසර 400 ට සමානය. **සටහන**: මතු බුදුබව පතන බෝසතුන් මිනිස් ලොවට පැමිණීමට පෙර තුසිත දේවලෝකයේ වැඩසිටි. **5) නිර්මාණරති දේවලෝකය (**devas who delight in creation) එම දෙව්ලොවේ ආයුෂ දිව්‍යවසර 8000 කි, එහි එක් දිනක්, මිනිස්ලෝකයේ වසර 800 ට සමානය. **6) පරනිර්මිතවසවත්ති දේවලෝකය (**devas who control what is created by others) එම දෙව්ලොවේ ආයුෂ දිව්‍යවසර 16,000 කි, එහි එක් දිනක්, මිනිස්ලෝකයේ වසර 1600 ට සමානය. **සටහන්: *** සදෙව්ලෝකයට ඉහළින් බ්‍රහ්මකායික දෙවියෝ වසති, ඉන් මතුයෙහිද දෙවියෝ වාසය කරති**. බලන්න**: ධම්මචකප්පවත්වන සූත්‍රය.****** දේවලෝක වල වසන දෙවියන්ගේ ගුණ සිහිකිරීම අනුසති භාවනාවකි.**බලන්න**: භාවනා. ** මනෝමය කය ඇති, අරහත්බව ලැබූ දෙවියන්ගේ ගුණ සිහිපත් කිරීම යහපත්ය. **බලන්න**: නන්දිය සූත්‍රය ** වැඩි විස්තර පිණිස **බලන්න**: දීස.නි: (2) 5. ජනවසභ සූත්‍රය, පි,322 හා

දීඝ.නි: (3) 9.ආටානාටිය සූත්‍රය, පි. 328, EDN: 18 Janavasabha Sutta (17), p. 209 & 32 Āṭānāṭiya Sutta, p.353. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (5): 8 නිපාතය: උපෝසථ වග්ග: උපෝසථ සූත්‍ර, පි.196, EAN:8:Uposatha: 41.1 & 42.2 , p. 434, අංගු.නි: (6): 11-නිපාත: 2 අනුසති වගග, 11.2.1, මහානාම සූත්‍රය, 11.2.2 දුතිය මහානාම සූත්‍රය, පි.645-654, 11.2.3, නන්දිය සූත්‍රය, පි.658, EAN: 11: Elevens: Recollection, 11.1 Mahanama, 12.1 Mahanama (2), p.570, 13.3. Nandiya, p.571.

▼**දේවලෝක උත්පත්ති**: දේවලෝක උත්පත්තිය යනු මෙලොව යහපත් කුසල කර්මයේ යෙදීම නිසා මරණින් මතු කාමාවචර දේවලෝකයන්හි යළි උපත ලැබීමය. **බලන්න**: සුගතිය. අනාගාමීව මියයන ආරිය පුද්ගලයෝ සුද්ධාවාස නම්වූ ඉහළ බ්‍රහ්ම දේවලෝකවල පහළවේ. අරූපසමාපත්ති, සතරබ්‍රහ්මවිහාර වර්ධනය කරගත් උතුමන් බ්‍රහ්මලෝකවල උත්පත්තිය ලබයි. **බලන්න**: අනාගාමි, බ්‍රහ්මලෝක.

▼**දේවලෝක උත්පත්තියට මග දසකුසලයය**: දසඅකුසලයෙන් වැලකි, දසකුසල් කරණ මිනිසුන් දේවලෝකයේ යළි උපත ලබති. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි:(6) 10: නිපාතය:10.4.2.11 ජාණුස්සොණි සූත්‍රය, පි. 518, 10.5.1.1**.** පඨම නිරය සූත්‍රය හා 10.5.1.2.දුතිය නිරය සූත්‍රය , පි. 548EAN:10: Jāṇussoṇī,177.11, p.554, The Deed Born Body, 211.1 Hell (1) & (2) , p.556.

▼ **දේවලෝක සැප**: ඒකාන්තයෙන්ම: පැතියයුතු, ප්‍රසන්නවූ, ප්‍රියකරවූ දෙයක් ගැන කතා කරනවා නම් එය දේවලෝක සැපයය. රත්න 7ක් සතු මහා සැප සම්පත් විඳින සක්විතිරජුට වඩා අප්‍රමාණවූ සැප සම්පත්, දෙවියන්ට ඇත. **බලන්න**: සක්විතිරජ. **සටහන:** බිඳුන සංඝයා එකමුතුකිරීමේ අනුසස් දෙව්ලොව සැපට හේතුවේ. එවැනි පුද්ගලයෙක් දිව්‍ය පුණ්‍ය (divine merit) ලබාගනී; කල්පයක් දෙව් සැප විඳි. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි:(3):3.3.9 බාල පණ්ඩිත සූත්‍රය, පි. 376, EMN: 129: Fool & Wise Men, p. 929, අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.4.10. ද්විතිය ආනන්ද සූත්‍රය,පි.164, EAN:10: 40.10 Ananda -2,p. 509.

▼ **දෙව්ලොව සැපට වඩා බඹසර උතුම්ය**: අන්‍යආගමිකයන්, බුදුන් වහන්සේ වෙත බඹසර වසන්නේ දෙව්ලොව උපත පිණිසද? යයි අසන්නේ නම් සංඝයා ඒ ගැන ලජ්ජාවිය යුතුයයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. දෙවලෝක සැප ගැන කලකිරීම ඇතිකර ගත යුතුය. එයටත් වඩා තුන් දොරින්, අකුසල කිරීම ගැන කලකිරීම ඇතිකර ගත යුතුය. බුදුන් වහන්සේ වෙත බඹසර වසන්නේ (දෙව්ලොව සැපට වඩා අනගි) උතුම් නිවන් සුවය පිණිසය.**මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 3 නිපාත: 3.1.2.8 දේවලෝකඋත්පත්ති සූත්‍රය, පි. 254, EAN: 3: 18.8 Deva, p. 84.

▲ **දේවසත්වත පද-** Deva's 7 vows: දේවසත්වත පද ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, සක්දෙවිඳු, මිනිස් ලෝකයේ උපත ලබා සිටි කාලයේ රකින ලද උතුම් සත්පදයන් පිලිබඳවය. එම පදයන් රැකීමේ විපාක ලෙසින් සක්දෙවිඳු බවට පත්වූහ. එනම්: **දිවිහිමියෙන්**: 1) මව් පියන් රකින බව 2) කුලදෙටුවන් පුදන බව 3) මිහිරි වචන භාවිතා කරන බව 4) කේලාම් නොකියන බව 5) දානශීලිබව 6) සත්‍ය කතා කරන බව 7) තරහ නොගන්නා බව, යම් හෙයකින් තරහක් ඇති වුවහොත් වහා එය නැති

කරගන්නා බව. **බලන්න**: සක්දෙවිඳු. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: සක්කසංයුත්ත: 11.2.1 දේවසත්තවතපද සූත්‍රය, පි. 432, ESN: 11: Sakkasamyutta: 11.1 Vows, p. 477.

▲ **දේවශබ්ද-** The Deva sounds: දෙවියන් අතර ප්‍රීතිරාවයන් තුනක් ඇතයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) ගිහිගෙය හැර පබ්බජාවට පැමිණෙන බුද්ධ ශ්‍රාවකයකු දැකීමෙන් දෙවියන් මෙසේ ප්‍රීති ශබ්ද කරති:

" මේ අරිය ශ්‍රාවකයා මාරයා සමග සටන් කිරීම ආරම්භ කර ඇත".

2) යම් කලක අරිය ශ්‍රාවකයා බෝධිපාක්ෂික ධර්මතා වඩමින් වාසය කරනවා දැකීමෙන් දෙවියන් මෙසේ ප්‍රීති ශබ්ද කරති:

" මේ අරිය ශ්‍රාවකයා මාරයා සමග සටන්කරයි".

3) යම් කලක අරිය ශ්‍රාවකයා, අරහත්වයට පත්වූවිට, දෙවියන් මෙසේ ප්‍රීති ශබ්ද කරති:

" මේ අරිය ශ්‍රාවකයා මාරයා සමග වූ සටනින් ජය ගත්තේය"

මූලාශ්‍ර: බු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.4.3 දේවශබ්ද සූත්‍රය, පි. 446, The Itivuttaka: translated by Peter Masefield: PTS: 82 The Deva sounds sutta, p.67.

▲ **දේවියෝ**-Deities: දෙවිවරු ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ මෙලොව දී කුසලයේ හැසිරී, එහි යහපත් විපාක ලෙසින් දේවලෝකවල පහලවූ උතුම් පුද්ගලයන්ය. දෙවිවරු, දේවතා, දේවපුත්‍ර ලෙසින්ද හඳුන්වයි. දෙවිවරු, බුදුන් වහන්සේ හමුවට පැමිණ නොයක් දහම් කතාවන්හි යෙදුන බව සූත්‍ර දේශනාවන්හි දක්වා ඇත. **බලන්න**: මංගල සූත්‍රය, පාරභව සූත්‍රය ආදී. **සටහන්**: * සංයු.නි: දේවපුත්ත සංයුත්ත හා සක්කසංයුත්ත යේ දෙවියෝ බුදුන් හමුවීමට පැමිණීම ගැන විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත. **දී.ස.නි: මහාසමය සූත්‍රයේ, මහා දේවසභාවක එක්වීම, හා බුදුන් වහන්සේ බැහැදැකීම දක්වා ඇත. ** දෙවියන්ගේ ආයුෂ දීර්ඝය, එහෙත් සසර දුක නැති නොකරගත් දෙවියන්ට බුදුන් වහන්සේ අනුසාසනා කර ඇත්තේ භව පැවැත්මෙන් මිදිය යුතු බවය. ** මහා මොග්ගල්ලාන රහතුන්, තව්තිසාවට වැඩි අවස්ථාවේදී, සක්දෙවිඳු හා දේවපිරිස එතුමන් හමුවීම, නන්දන දේව, සුයාම දේව, සන්තුසිත දේව,සුනිම්මිත දේව, වසවත්ති දේව, මහා තෙරුන් හා ධර්මය සාකච්ඡා කිරීම ගැන විස්තර පිණිස **බලන්න:** සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග: මොග්ගල්ලාන සංයුත්තය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.1.3 උපනියති සූත්‍රය හා 1.1.4 අවෙචන්ති සූත්‍රය,පි.30,ESN: 1:Devatasamyutta:3.3 Reaching & Time Flies by, p.60

▼ **බ්‍රහ්ම, ඉන්ද්‍ර** ආදී **දෙවියෝ,** ජාන සමාපත්ති ලද උතුමන්ට නමස්කාර කරන බව මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 11 නිපාත: නිසසය වගග,11.1.9, සන්ධ සූත්‍රය, පි.636, EAN: 11: I Dependence, 9.9 Sandha, p.568

▼**සතුල්ලප්කායික දෙවිවරු බුදුන් වහන්සේ බැහැදැකීම**: එක්සමයක සතුල්ලප්කායික දෙවිවරු (බ්‍රහ්මදෙවිවරු) සමූහයක් බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක සත්පුරුෂ සේවනයේ අගය පවසාඇත .**බලන්න:** සත්පුරුෂ හා අසත්පුරුෂ **සටහන**: අටුවාවට අනුව සතුල්ලප්කායික දෙවිවරු

මිනිස්ලොවදී ධර්මය අගය කළ නිසා, මරණින් මතු බ්‍රහ්ම දෙව්ලොව උපත ලදහ.**බලන්න**: ESN:note: 59, p. 509, බ්‍රහ්මලෝක. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1):සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත:1.4.1 සබ්භි සූත්‍රය, පි. 58, ESN: Devatasamyutta, 31.1. With the Good, p. 95.

▼ **එක්සමයක සතුල්ලප්කායික දෙව්වරු** සමූහයක් බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක මසුරුමිනිසුන් දන් නොදීම නිසා ඔවුනට අයහත සිදුවන බව පවසා ඇත. **බලන්න**: මසුරුකම, දානය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.4.2 මච්ඡරිය සූත්‍රය, පි. 62, ESN: Devatasamyutta: 32.2 Stinginess, p. 97.

▼ **දෙව්වරු දහමට ප්‍රියය**: එක් සමයක සැරියුත් මහා තෙරුන්**,** ආධ්‍යාත්ම සංයෝජන හා බාහිර සංයෝජන ගැන සංඝයාට වදාළ දේශනාව අසා දෙව්වරු සතුටුවූ බව මේ සූත්‍රයේ දක්වා ඇත. **බලන්න:** ආධ්‍යාත්ම සංයෝජන හා බාහිර සංයෝජන ඇති පුද්ගලයෝ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: 2.1.4.5 සූත්‍රය, පි. 162 , EAN: 2: 36.5 Sutta, p.61. **සටහන්:** * දීඝ:නි: ජනවසභ සූත්‍රයේ දෙව්වරු ධර්මය ඇසීමට ප්‍රිය බව පෙන්වා ඇත.

▼**සක්දෙව්ඳු** ධර්මය ඇසීම පිණිස, ධර්මකරුණු නිරවුල්කරගැනීම පිණිස බොහෝ බුදුන් වහන්සේ හමුවීමට පැමිණි බව, සංයු.නි.(1) සක්ඛ සංයුත්තයේ දක්වා ඇත. දීඝ.නි: සක්ඛපඤ්හ සූත්‍රයේ සක්දෙව්ඳු ඇසූ ප්‍රශ්න මාලාව විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත**.**

▲ **ද්වයධර්ම-** the dyad: ද්වයධර්ම යනු - දෙකොටසක් ලෙසින් ධර්මය සලකා බැලීමය. ද්වයධර්මයේ එක් කොටසක් ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ: අභ්‍යන්තර ඉන්ද්‍රිය 6 ය, ඇස ආදීවූ (සළායතන). දෙවනි කොටස වන්නේ: බාහිර අරමුණුය: එනම් රූපය ආදීවූ. විඥානය මේ ධර්ම කොටස් 2 ම මත පවතී: එනම්: ඇස හා රූපය නිසා චක්ඛු විඥානය ඇතිවේ (එලෙස සෙසු ධර්මතාද). **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සළායතනසංයුත්ත: 1.9.9 හා 1.9.10 ද්වය සූත්‍ර 2කි. පි. 172, ESN:35: Vedanasamyutta: 92.9 & 93.10 - The dyad, p. 1254.

▲**ද්වයතානුපස්සනාව-** Observation of Dualities: ද්වයතානුපස්සනාව ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මතා 2 ක් ගැන ආවර්ජනය කිරීමය-භාවනා කිරීමය- අනුපස්සනා කිරීමය. එම අනුපස්සනාව මගින් යථාභූත ඥාණය පහළවේ. එලෙස යහපත් ලෙසින් ද්වයධර්මතා ආවර්ජනා කරන්නේනම් ඵල 2ක් ඇතිකර ගත හැකිවේ: මේ භවයේදීම අරහත්වය ලැබීම, කිසියම් කෙලෙසක් ඉතිරිවූයේ නම් අනාගාමී ඵලය ලැබීම.**මේ සූත්‍රයේ ද්වයතානු ධර්මතා 16 ක් පෙන්වා ඇත:**
1: i මේ දුකය මේ දුක ඇතිවීමය ii මේ දුක නිවීමය, මේ දුක නිවීමේ මගය. **සටහන:** දුක ඇතිවීම පංච උපාදානස්කන්ධය පහළවීමය. **2:** i **උපධි** නිසා (attachments) දුක ඇතිවේ ii උපධි ක්ෂය කිරීම දුක නැතිවීමය. **3:** i **අවිද්‍යාව** නිසා දුක ඇතිවේ ii අවිද්‍යාව ක්ෂය කිරීම දුක නැතිවීමය. **4:** i **සංඛාර** නිසා දුක ඇතිවේ (චේතනා නිසා) ii **සංඛාර** අවසන් කරගැනීම දුක නැතිවීමය. **5:** i **විඥාණය** නිසා දුක ඇතිවේ ii විඥාණය අවසන් කරගැනීමෙන් දුක නැතිවේ. **6:** i **ස්පර්ශය** නිසා දුක ඇතිවේ ii **ස්පර්ශය** අවසන් කරගැනීමෙන් දුක නැතිවේ. **7:** i **වේදනා**

නිසා දුක ඇතිවේ ii වේදනා අවසන්කරගැනීමෙන් දුක නැතිවේ. **8:** i **තණ්හාව** නිසා දුක ඇතිවේ ii තණ්හාව අවසන් කරගැනීමෙන් දුක නැතිවේ . **9:** i **උපාදාන** නිසා දුක ඇතිවේ ii උපාදාන අවසන් කරගැනීමෙන් දුක නැතිවේ . **10:** i **කාර්මික ක්‍රියා-** කර්ම ඇතිකරන (ආරම්භපච්චයා) නිසා දුක ඇතිවේ ii කාර්මික ක්‍රියා අවසන් කර ගැනීමෙන් දුක නැතිවේ **11:** i **ආහාර -පෝෂණය** (ආහාර පච්චයා) නිසා දුක ඇතිවේ ii ආහාර පිලිබඳ යථා අවබෝධය ඇති කරගැනීම මගින් දුක නැතිවේ. **12:** i **කැළඹීම නිසා** (ඉඤ්ජිත පච්චයා) දුක ඇතිවේ ii කැළඹීම අවසන්වීම දුක නැතිවීමය. **සටහන**: ඉඤ්ජිත පච්චයා යනු තණ්හා, දිට්ඨි, මාන, කම්ම, කෙළෙස වේ. **13:** i **පරායත්ත-** අනෙකුගෙන් යැපීම නිසා (නිස්සිතස්ස චලිතං- dependent are vulnerable) අනතුරුසහගතබවට පත්වේ ii ස්වාධිනත්වය නිසා අනතුරුබව නැතිවේ (independent are not vulnerable). **සටහන:** පරායත්ත ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ තණ්හා, දිට්ඨි, මාන ආදිය ඇසුරු කිරීම නිසා භය, චංචල බව ඇතිවේ. අනිශ්චිත වූ විට සැලීමක් නැත, සසර බිය නැත. **14**: i **අරූපලෝක**, රූප ලෝකවලට වඩා යහපත්වේ (non-physical realms are better than the physical realms) ii අරූපලෝකයට වඩා නිරෝධය උසස්ය. **සටහන**: රූප අරූප ලෝක භව පැවැත්මය. සියලු භව නිරෝධය උතුම්ය. **15: i ලෝකසත්‍ය** (සැමදේ ස්ථිරය, ශුභය, සුඛය, ආත්මය ඇත- සතර විපල්ලාස) ලෙසින් සාමාන්‍ය ලෝකයා පිළිගන්නා දේ සත්‍ය නොවේ ii ආරියන් පිළිගන්නා සත්‍ය : (සැමදේ අස්ථිරය, අශුභය, දුඛය, ආත්මයක් නොමැත) නිවන සත්‍යයය. **බලන්න**: විපල්ලාස. **16: i ලෝකයා සුඛය** යයි ගන්නා දේ (රූප, ශබ්ද ආදී පස්කම් සැප) සුඛ නොවේ ii ආර්යන් ඒ දේ දුක යයි අවබෝධ කර ඇත. **මූලාශ්‍ර:** බු.නි:සුත්තනිපාත: 3-12 ද්වයතානුපස්සනා සූත්‍රය, පි.244, Sutta Nipata: Translated by Laurence Khantipalo Mills: 3.12 Observation of dualities, p. 227.

▲ **ද්විපාද**-Dvipada : ද්විපාද යනු දෙපාඇති බවය. දෙපා ඇති අය අතුරින් සම්මා සම්බුදුරජාණන් වහන්සේ අග්‍රය.**බලන්න**: අග්‍රතම පුද්ගලයා.

▲ **ද්විධාපථ**-Two roads: ද්විධාපථ යනු මාර්ග දෙකය. නිවැරදි මග හා වැරදි මගය. එක් සමයක බුදුන් වහන්සේ, අතවැසි නාගසමාල තෙරුන් හා කොසොල් රට සැරිසරන අවස්ථාවේ, දෙමංසන්ධියකට පැමිණියහ. නාගසමාල තෙරුන් එහි ඇති මාර්ග දෙකින් එක් මගක් පෙන්වා එම මගින් යෑම පිණිස බුදුන් වහන්සේට ඇරයුම් කළහ. බුදුන් වහන්සේ වදාළේ: "යායුතු මග නම් අනෙක් මග බවය'.

බුදුන් වහන්සේගේ ප්‍රකාශය පිළිනොගත්, ඒ තෙරුන්, බුදු පාත්‍ර සිව්රු බිම තබා ඔහු කැමති මග ගියේය. ඒ මග සිටි සොරු පිරිසක්, තෙරුන් හට වධ හිංසා කළේය. ඉන්පසු තෙරුන් බුදුන් වහන්සේ වෙත පැමිණ සිදුවූ කරදර පැවසූහ. එම අවස්ථාවේ බුදුන් වහන්සේ උදානයක් වදාරා පෙන්වා ඇත්තේ: සත්‍ය අවබෝධ කළ ප්‍රඥාවන්තයෝ, අනුවණ ජනයා හා එක්ව හැසිරෙන නමුදු, ඔවුන්ගේ ලාමක ක්‍රියා හා එක් නොවේ. හරියට කොස්වාලිහිණියා, දියමුසු කිරි දුන්විට, දිය හැර කිරි පමණක් පානය කරන ලෙසින්ය. **බලන්න**: කොස්වාලිහිණියා උපමාව.උපග්‍රන්ථය5. **සටහන්: *** බුදුන් වහන්සේ සත්‍යම පෙන්වන නිසා උන්වහන්සේ පෙන්වන මග පිළිගැනීම යහපත පිණිසය. බුදුන් වදාළ අවවාද නොඇසූ

කෝකාලික භික්ෂුව, සුනක්ඛත්ත ලිච්ඡවී භික්ෂුව ආදීන් විපතට පත්වූ ආකාරය සූත්‍ර දේශනා වල පෙන්වා ඇත: **බලන්න:** කෝකාලික භික්ෂුව, දීඝ.නි: පාටික සූත්‍රය ** බුදුන් වහන්සේගේ අතවැසි භික්ෂුවක්, උන්වහන්සේගේ පාසිවුරු බිම දමා යෑමේ සිද්ධිය සංවේගය ඇති කරයි. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1 **මූලාශ්‍ර:**බු.නි: උදාන පාලි: 8.7 ද්විධාපථ සූත්‍රය, පි.338.

▲**ද්විදා විතක්ක**-Two kinds of thoughts: ද්විදා විතක්ක යනු සිතිවිලි වර්ග 2ක්ය- විතක්ක දෙකක්: අකුසල විතක්ක හා කුසල විතක්ක. මේ සූත්‍රයේ බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ බුදුවීමට පෙර, බෝධිසත්වයන් ලෙසින් තමන් වහන්සේ සිතට එන සිතිවිලි කොටස් දෙකකට බෙදා වාසය කළබවය. **පළමු වර්ගය**: කාමවිතක්ක, ව්‍යාපාදවිතක්ක, විහිංසාවිතක්ක. **දෙවන වර්ගය:** නෙක්ඛම්මවිතක්ක, අව්‍යාපාද විතක්ක,අවිහිංසාවිතක්ක. පළමු වර්ගයේ විතක්ක නිසා සිදුවන හානිය ගැනද දෙවන වර්ගයේ විතක්ක නිසා මාර්ගය වැඩෙන අන්දම- සිව්ජාන සමාපත්ති ලැබීම, ආදිය මේ සූත්‍රයේ විස්තරාත්මක දක්වා ඇත. **සටහන**: අකුසල විතක්ක මැඩලීම හරියට ගොපල්ලා, ගවයන්ට, පැසුන ධාන්‍ය ඇති කෙතකට යන්නට නොදී රකින ලෙසින් වලක්වා ගත් බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. කුසල විතක්ක වර්ධනය කරගත් පසු සිතට ඇති විවේකය, හරියට ගිම්හානයේ අස්වැන්න කපා ගත් පසු ගවයන්ට නිදහසේ හැසිරීමට ඉඩදී ගොපල්ලා ලබන නිදහස වැනිය. **බලන්න**: ගොපල්ලා උපමාව:උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර:**ම.නි: (1): 1.2.9 දෙවධාවිතක්ක සූත්‍රය, පි. 308, EMN: 19: Dvedhāvitakka Sutta-Two kinds of thoughts, p.201.

▲**ද්වේශය**- anger: ද්වේශය- දෝසය (දෝසා) අකුසල මූලයකි, සසර දික් කරයි. **බලන්න:** අකුසල මූල.ද්වේශය අවබෝධ කරගැනීම හා පහ කරගැනීමට සමත හා විදර්ශනාව වැඩිය යුතුවේ. **බලන්න**: සමත හා විදර්ශනා. කරුණු 2 ක් නිසා ද්වේශය ඇතිවේ: පටිඝනිමිත්ත හා අයෝනිසෝමනසිකාරය. **බලන්න**: අංගු.නි: (1) 2 නිපාත: 2.3.11.6 සූත්‍රය, පි. 208.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර:1. "ද්වේශය:** නම් අන්‍යයා කෙරෙහි උපදනා චිත්තදූෂණ ලක්ෂණ- දූෂ්ටවූ - ක්‍රෝධ චිත්තය වේ... දසවිධ ක්‍රෝධයෝ ය. **බලන්න**: ආඝත වත්තු හා ආඝත පටිවිනය. **සද්ධර්ම කෝෂය,** පි. 104.

▲ **දිවකණ**- divine ear element: ඉදීධිපාද වඩාගැනීමෙන් ලබන බලයකි. **බලන්න:** දිබ්බසෝත ඥාණය.

▲ **දිවැස්**- Divine Eye: ඉදීධිපාද වඩාගැනීමෙන් ලබන බලයකි, දිබ්බචක්ඛු ඥාණය, චුතිඋත්පත්ති නුවණ ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. මෙය තථාගතයන්වහන්සේගේ එක් දසබල ඥානයකි. දිවැස් ලැබූ භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර අනුරුද්ධ තෙරුන්ය, භික්ෂුණියන් අතරින් අග්‍ර සකුලා තෙරණිය. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1. කායගතාසතිය වැඩීමේ ඵලයක් ලෙසින් දිවැස් ලැබේ: **බලන්න:**කායගතාසතිය.

▼**ධර්ම මාර්ගය** වඩාගැනීම පිණිස සාක්ෂාත් කලයුතු ධර්මයක්- සච්චිකාතබ්බ ධම්මයක් ලෙස දිවැස් ලැබීම පෙන්වා ඇත. **බලන්න**:සාක්ෂාත් කරගතයුතු ධර්මතා.

▼ **බුදුන් වහන්සේ** පෙන්වා දී ඇති ඇති චක්ඛු 3න්, දිවැස ද එකකි. **බලන්න:** චක්ඛුතුන, ත්‍රිවිධ චක්ෂු.

▲**දිව්‍යයානය**- Divine vehicle: ධර්ම විනයේ දිව්‍යයානය ආරිය අටමගය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: ආරියඅටමග. **මූලාශ්‍ර:** සංනි: (5-1):මහාවග්ග:මග්ගසංයුත්ත:1.1.4 බ්‍රාහ්මණ සූත්‍රය, පි. 36, ESN: 45: Maggasamyutta: 4.4 The Brahmin, p. 1606.

▲**දෝවචස්සතාවය**: පාලි: **දොවචස්සතා**- difficult to correct. ධර්මයට අනුව දෝවචස්සතාවය- දුර්වචභාවය, අකීකරුබව, හිතුවක්කාරබව (අවවාද පිළිගැනීමට ඇති අකමැත්ත) නුගුණයකි. ආධ්‍යාත්මික මාර්ගයට හානි ගෙනදෙන කරුණකි, අකුසලයකි. **ශබ්දකෝෂ: පා.සි.ශ:** පි. 325: "**දොවචස්සතා**: දුර්වචභාවය".

▼**දුර්වචභාවය** (අකීකරුබව) නුගුණයකි. එය අතහැර ගැනීම පිණිස සුවචබව (කිකරුබව) වඩා ගත යුතුවේ:

"**දොවචස්සතා පහානාය සොවචස්සතා භාවෙතබ්බා**..."

මූලාශ්‍ර: :අංගු.නි: (4):6 නිපාත: තිකවග්ග: 6.1.9 දෝවචස්සතා සූත්‍රය, පි. 285, EAN: 6: 115.9. Difficult to correct, p. 365.

▼**දෝවචස්සතාවය, හානභාගිය ධර්මයකි**: දෝවචස්සතාවය, ආධ්‍යාත්මික මගට හානිය ඇති කරයි. **බලන්න**: හානභාගිය ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▼**ධර්මයේ ප්‍රමාද පුද්ගලයාට** දොවචස්සතාවය නැතිකරගැනීම අපහසුය. හිරිඔත්තප්ප තිබීම, අප්‍රමාදය මගින් දොවචස්සතාවය නැතිවේ.

මූලාශ්‍ර: අංගු.නි:(6):10 නිපාත: 10.2.3.6 තයොධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN:10: Tens,76-6.Incapable, p. 524.

▼ **බුදුන් වහන්සේ** දොවචස්සතාවය පිළිබඳව යහපත් ලෙසින් වදාරා ඇත. ඒ ධර්මතා සංඝයා එක්ව, ධර්මයේ චිරස්ථිතිය පිණිස සජ්ජායනා කිරීම සුදුසු යයි සැරියුත් මහා තෙරුන් සංඝයාට උපදෙස් දී ඇත. **මූලාශ්‍ර**: දිඝ.නි: (3):10 සංගිති සූත්‍රය, පි. 372 , EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together, p. 362.

▼ **දොවචස්සතාවය**- දුර්වචභාවය සංඝයා තුළ ඇතිවීමට බලපාන මූලික හේතු මුගලන් තෙරුන් විසින් විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (1): 1.2.5 අනුමාන සූත්‍රය, පි. 248, EMN:15: Inference, p.184.

▼ **දොවචස්සතාවය** නැතිකර ගැනීම පිණිස, කිකරුබව-සුවචභාවය වැඩිය යුතුය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: 6.1.9 දොවචස්සතා සූත්‍රය, පි.286.

▲ **දැවකොටය උපමාව**-Simile of Block of wood: දැව කොටයක් උපමා කරගනිමින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ සංඝයාගේ වීරිය ය. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:5, කලිඩග.

දස

▲ **දස අංග හා කම්මපථ**-Ten factors & kammapatha: දස අංග ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ **1)** මිථ්‍යාදිට්ඨි... මිථ්‍යාවිමුක්ති යන අංග 10 .**2)** සම්මා දිට්ඨි....සම්මාවිමුක්ති යන අංග 10. සමාන අදහස් ඇති සත්ත්වයෝ, සමාන අදහස් ඇති අය හා එක්ව කටයුතු කරමින් කර්ම මාර්ගය-කම්මපථය සකස් කරගන්නා අන්දම මෙහිදී පෙන්වා ඇත. මිථ්‍යාදිට්ඨි... මිථ්‍යාවිමුක්ති යන අංග 10 අනුගමනය කරන අය එක්වී අයහපත් කර්ම සකස්කරගනි. එසේම, සම්මා දිට්ඨි....සම්මාවිමුක්ති යන අංග 10 අනුගමනය කරන අය එක්වී යහපත් කර්ම සකස්කරගනි. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (2): නිදාන: ධාතුසංයුත්ත: 2.3.7 දසඅංගික සූත්‍රය, පි. 284, ESN: 14: Dhatusamyutta: 29.7 Ten Factors, p. 771.

▲ **දස අසේඛියධම්ම**: පාලි: **දස අසෙඛියා ධම්මා**- Ten Dhammas of one beyond training: අසේඛිය ධම්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, උසස ධර්ම පුහුණුව අවසන් කළ, අසේඛ යයි හඳුන්වන රහතන්වහන්සේ සතු ගුණයන්ය. **බලන්න**: සේඛ හා අසේඛ. **අසේඛිය ධර්මතා 10**:

"දස ඉමෙ භික්ඛවෙ අසෙඛියා ධම්මා. කතමෙ දස: අසෙඛා සම්මාදිට්ඨි, අසෙඛො සම්මාසඞ්කප්පො, අසෙඛා සම්මාවාචා, අසෙඛො සම්මාකම්මන්තො, අසෙඛො සම්මාආජීවො, අසෙඛො සම්මාවායාමො, අසෙඛො සම්මාසති, අසෙඛො සම්මාසමාධි, අසෙඛො සම්මාඤාණං, අසෙඛා සම්මා විමුත්ති...". එනම්: රහතන්වහන්සේ පූර්ණකරගත් ආරිය අටමග හා සම්මා ඥානය හා සම්මා විමුක්තය යන දස ධර්මයය.**මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: සමණසඤ්ඤා වගග: 10.3.1.12. අසේඛියධම්ම සූත්‍රය, පි.428 , EAN: 10: 111.11 One beyond training 2, p.543.

▲**දසකටු**- Ten Thorns : ධර්මයේ දසකටු ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ආධ්‍යාත්මික මග වඩා ගැනීමට, ජාන සමාපත්ති ආදිය ඇතිකර ගැනීමට බාධා කරන කරුණුය. බුදුන් වහන්සේ එවැනි, කටු 10ක් පෙන්වා ඇත: 1) අන්‍යයන් ගේ ඇසුර-ආශ්‍රය, විවේකසුවයට බාධාවකි 2) අසුභාවනාවට සුභනිමිත්ත බාධාවකි 3) විසුළු දර්ශන, ඉන්ද්‍රිය සංවරය ඇතිකරගැනීමට බාධාවකි 4) කාන්තාවන් ඇසුරුකිරීම, බ්‍රහ්මචරියාවට බාධාවකි 5) ශබ්ද, පළමු ජානයට බාධාවකි 6) විතක්ක හා විචාර, දෙවන ජානයට බාධාවකි 7) ප්‍රීතිය,තෙවෙනි ජානයට බාධාවකි 8) හුස්ම ගැනීම හා පිටකිරීම, සිව්වෙනි ජානයට බාධාවකි 9) සංඥා හා වේදනා, සංඥාවේදිත නිරෝධසමාපත්තියට බාධාවකි 10) රාගය, දෝසය හා මෝහය, අරහත් මගඵලයට බාධාවකි. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: ආකඞ්ඛ වග්ග, 10.2.3.2 කණ්ටක සූත්‍රය, පි.268. EAN: 10: 71.2. Thorns, p. 521.

▲**දසකතා වස්තු**- Ten subjects to talk: ධර්ම මාර්ගයේ ගමන් කරන පුද්ගලයන් විසින් කතා කිරීමට සුදුසු -යහපත් කතා, දසකතා වස්තු ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: කතාව.

▲ **දසකම්මපථ**- Ten courses of Kamma: කම්මපථ යනු කර්මය සකස්වන මාර්ගයය. දස කම්මපථ යනු දස කුසල් හා දස අකුසල් ය. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ සත්ත්වයෝ අදහස් වශයෙන් සමාන අදහස් ඇති අය හා එක්වේ: පරපණ නසන අය එකතුවේ, එකතුවී අයහපත් කර්ම මාර්ගය සකස් කරගනි. එලෙසින්, පරපණ නො නසන අය එකතුවේ, එකතුවී යහපත් කර්ම මාර්ගය සකස් කරගනි.

මූලාශ්‍ර:සංයු.නි: (2): නිදාන: ධාතුසංයුත්ත: 2.3.5 දසකම්මපථ සූත්‍රය, පි. 282, ESN: 14: Dhatusamyutta: 27.5 Ten courses of Kamma, p. 769.

▲ **දස කුමාර ප්‍රශ්න**- Dasa kumara prashna: බුදුන් වහන්සේ, සෝපාක සාමණේරයන් ගෙන් ඇසූ ප්‍රශ්ණ 10, දස කුමාර ප්‍රශ්න වේ: 1) **එක කුමක්ද**? සියලු සත්ත්වයෝ ආහාරයෙන් පෝෂණය වේ 2) **දෙක කුමක්ද?** නාමය හා රූපය.3) **තුන කුමක්ද?** ත්‍රිවිධ වේදනා 4) **සතර කුමක්ද?** චතු සත්‍ය 5) **පහ කුමක්ද?** පංච උපාදානස්කන්ධය 6) **සය කුමක්ද?** සළායතන 7) **සත කුමක්ද?** සප්ත බොජ්ඣංග 8) **අට කුමක්ද?** ආරිය අට මග 9) **නමය කුමක්ද?** සත්තාවාස 9ය. **බලන්න**:සත්ත්වයන් උපත ලබන ස්ථාන. 10) **දහය කුමක්ද?** අසෙඛ ගුණ 10. **බලන්න:** දස අසේඛියධම්ම, උපග්‍රන්ථය:1 **මූලාශ්‍රය:** ඛු.නි: ඛුද්දකපාඨ පාළි, 4 කුමාර ප්‍රශ්න, පි. 31.

▲ **දසකසිණ** - 10 kasiṇa: භාවනාව පිණිස අරමුණු කරගන්නා කසිණ ආයතන 10 කි. **බලන්න**: කසිණ.

▲ **දසකුසල හා දසඅකුසල** -10 wholesome actions & 10 unwholesome actions: දස කුසල යනු, සුගතිය ඇතිකරණ යහපත් කර්ම (තුන්දොරින් සිදුකරන) ක්‍රියාය. දස අකුසල, දුගතිය ඇතිකරන අයහපත් ක්‍රියාය. මේවා සාධු ධර්ම හා අසාධු ධර්ම ලෙසින්ද හඳුන්යි. **බලන්න**: සාධු හා අසාධු ධර්ම, කුසල හා අකුසල. **සටහන**: දසකුසල හා දසඅකුසල පිලිබඳව, **අංගු.නි: 10 නිපාත**: සාමඤ්ඤ වග්ගයේ විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත.

▼ **දස කුසල හා දස අකුසල ධර්ම**: **දස කුසල් යනු**: 1) පරපන වැනසීමෙන් වැළකීම-ප්‍රාණඝාතය 2) නුදුන්දේ ගැනීමෙන් වැළකීම-සොරකම 3) කාමයෙහි වරදවා හැසිරීමෙන් වැළකීම- කාමමිච්චාචාරය 4) බොරුකීමෙන් වැළකීම 5) කේලාම් කීමෙන් වැළකීම 6) සැර පරුස වචන කීමෙන් වැළකීම-පරුෂකතා 7) හිස්වචන කථා කිරීමෙන් වැළකීම-සම්ප්‍රජ්ඵලාප 8) අබිජ්ජාව නැතිබව - අලෝභය 9) හොඳහිත ඇතිව සිටීම (අක්‍රෝධය-අද්වේශය - good will) 10) සම්මා දිට්ඨිය ඇතිව සිටීම. **දස අකුසල් යනු**: 1) පරපන වැනසීම 2) නුදුන්දේ ගැනීම 3) කාමයෙහි වරදවා හැසිරීම 4) බොරුකීම 5) කේලාම් කීම 6) සැර පරුස වචන කීම 7) හිස්වචන කථා කිරීම 8) අභිජ්ජාව 9) ක්‍රෝධය 10) මිථ්‍යාදිට්ඨිය. **සටහන**: කුසල් හා අකුසල් ක්‍රියා ත්‍රිවිධාකාරය: 1-3 කායික ක්‍රියා, 4-7 වාචික ක්‍රියා 8-10 මානසික ක්‍රියා. **බලන්න**: කුසල හා අකුසල. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි:(1):1.1.9 සම්මාදිට්ඨි සූත්‍රය, පි. 130, EMN:9: Sammādiṭṭhi Sutta-Right View, p. 121, අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: ජානුසෝණි වගග: 10.4.2.8 කම්ම නිදාන සූත්‍රය, පි. 506, EAN:10: Jāṇussoṇī: 174.8 Causes of Kamma, p.552.

▼ **දසකුසල ධර්මානුකූලවේ, දසඅකුසල අධර්මානුකූලය**: ධර්මානුකූලව ජීවත්වීම යනු තුන් දොරින් යහපත් ක්‍රියා කිරීමය. එම පිළිවෙත අනුව ක්‍රියාකරන මිනිසුන් සුගතියේ උපත ලැබීමට වාසනාව ඇත. ධර්මයට අනුකූල නොවන ලෙසින් ජීවත්වීම යනු තුන් දොරින් අයහපත් ක්‍රියා කිරීමය, එම පිළිවෙත අනුගමනය කරන්නෝ දුගතියට යති.**සටහන**: ධර්මානුකූලව ජීවත්වන පුද්ගලයාට මේ ජීවිතයේදීම නිවන සාක්ෂාත්

කරගැනීමට හැකිබව මේ සූත්‍රයේදී පෙන්වා තිබේ. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (1):1.5.1 සාලේයියක සූත්‍රය, පි.682, EMN:41: Sāleyyaka Sutta-The Brahmins of Sālā, p.358.

▼ **දසකුසලය** වැඩිය යුතු ධර්මයෝය- **භාවේතබ්බ ධර්ම** -වර්ධනය කරගතයුතු ධර්මයය. දසඅකුසලය පහකර ගත යුතු ධර්මයෝය **-නභාවේ තබ්බ ධර්මය** වර්ධනය නොකර ගතයුතු ධර්මයය. **බලන්න**: භාවෙතබ්බ ධමම හා නභාවෙ තබ්බ ධමම. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6) :10 නිපාතය:10.4.4.7. භාවේතබ්බ ධර්ම සූත්‍රය, පි. 540, EAN: 10: **194,** p. 556.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර:1. "අකුසල චිත්ත** (ලෝභ දෝස මෝහ නිසා) වශයෙන් දස අකුසල පහළවේ.එමගින්, අයහපත් දුක් විපාක ලැබේ. එනිසා, සැප කැමති සත්පුරුෂයන් අකුසල ධර්ම දැන, ඉන් වෙන්ව කුසල ධර්ම පිරිය යුතුය..." : **සද්ධර්ම කෝෂය,** පි. 113.

▲**දසධර්ම**- Ten Dhammas: විවිධ දස ධර්ම පිලිබඳ සූත්‍ර දේශනාවල සඳහන්වේ. **සටහන**: සංඝයා පිළිබඳව පෙන්වා ඇති දස ධර්ම පිළිබඳව **බලන්න**: සංඝයා

▼**සුගත විනයේ දස ධම්මය:**: සුගත විනයේ දස ධම්මය ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ සම්මා දිට්ඨිය...සම්මා විමුක්තිය යන දස අංගයන්ය. එම දස ධම්ම ඇතිවන්නේ හා එමගින් යහපත් ප්‍රතිඵල ලබා ගැනීමට හැකිවන්නේ සුගත විනයේ පමණක් යයි මෙහි විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **සටහන**: මේවා දස සම්‍යක්තවය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** මිථ්‍යාත්වයට පැමිණීම හා සම්‍යක්තවයට පැමිණීම. **මූලාශ්‍රය**:අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: පරිශුද්ධ වග්ග: 10.3.3.1-10.3.3.9 සූත්‍ර, පි.462.

▼ **පබ්බජා විසින්** ආවර්ජනය කලයුතු දසධර්ම ඇත. **බලන්න**: පබ්බජා.

▼ **තථාගතයන්ගේ** විමුක්ති සුවයට හේතුවූ, උන්වහන්සේ පහකළ දස ධර්ම ඇත: විමුක්තිය පිණිස අත්හල දස කරුණු. **බලන්න**: තථාගතයන්වහන්සේ.

▼ **දසධර්ම ප්‍රශ්න**- අන්‍ය ආගමික පරිබ්‍රාජකයන්, ධර්මය ගැන ප්‍රශ්න විමසනවිට ඔවුනට පිළිතුරු දීම පිණිස, බුදුන් වහන්සේ විසින් සංඝයාට මේ දස ධර්ම ප්‍රශ්ණ උගන්වා වදාළහ. **බලන්න:** මහා දසධර්ම ප්‍රශ්න.

▲ **දස පාරමිතා -** Ten Parami: මතු බුදුබව පතන බෝධිසත්වයන් විසින් සම්පූර්ණ කරගතයුතු උතුම් ගුණ දස පාරමිතාවන්ලෙසින් චරියාපිටකයේ පෙන්වා ඇත. දස පාරමිතා පිලිබඳ සූත්‍ර දේශනාවන්හි විස්තර නොමැත. බොහෝ බෞද්ධයන් තුල දසපාරමිතා පිලිබඳ විස්වාසය ඇත. මෙය මහායානයේ බලපෑමක් විය හැකිය යන මතය ප්‍රචලිතය. දසපාරමිතා විස්තරය: **1) දාන**-giving **2) ශිල** -morality **3) නෙක්කම්ම** - renunciation **4) ප්‍රඥා** -wisdom **5) වීරිය**- energy **6) ඛන්ති** -patience **7) සච්ච** -Truthfulness **8) අධිට්ඨාන**-Resolution **9) මෙත්තා** -Loving-kindness **10) උපේක්ඛා** -equanimity**. බලන්න**:බෝධිසත්ව. **ශබ්දකෝෂ: B.D:** p: 125: "Parami-Paramita: 10 qualities leading to Buddha-hood…" **මූලාශ්‍රය:** බු.නි: බුද්ධවංස පාලි-චරියා පිටක පාලි: පි.278.

▲ **දස පුණ්‍ය ක්‍රියා වස්තු-** Dasa punnakriyavasthu: පිං ලැබෙන ක්‍රියා පුණ්‍ය වස්තුය. **බලන්න:** පුණ්‍යක්‍රියා හා පුණ්‍යක්‍රියා වස්තු. ලෝකයාට පින් ලබගත හැකි ක්‍රියා 10 ක් අටුවාවේ විස්තර කර ඇත: 1) **දානය:** දානමය පූජා හෝ අනුග්‍රහයන් 2) **සීලය:** බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇති සිල්පද-සික්ඛපද රැකගැනීමෙන් පාපී කියා හැර දැමීම 3) **භාවනාව** 4) **ගරුකලයුතු අයට** ගරුබුහුමන් දක්වීම- ගෞරව (අපචායනය) 5) **තෙරුවන් පිදීම**, දෙමාපියන් ට සැලකීම, වැඩිහිටි හා රෝගීන් රැක බලාගැනීම - ගිලානසේවය- (වෙය්‍යාවච්චය) 6) **පින්දීම:** තමන් විසින් සිදුකළ දානමය පිං සෙසු අයට අනුමෝදන් කිරීම 7) **පින් අනුමෝදන්වීම**: අනුන් සිදුකළ දානමය පින්කම් ගැන සතුටට පත්වීම- මුදිතාව ඇතිකර ගැනීම 8) **දහම් සවනය-ධර්ම ශ්‍රවනය**: බැතියෙන් හා ඕනෑකමින් යුතුව ධර්මය ඇසීම 9) **දහම් දේශනය-ධර්ම දේශනා**: තමා හෝ අනුන්ලවා යහපත් ලෙසින්, ධර්මය අනුන්ගේ යහපත පිණිස දේශනා කිරීම හා කරවීම 10) **දිට්ඨිය ඍජු කරගැනීම**: සම්මා දිට්ඨියට පැමිණීම. **විස්තර පිණිස බලන්න:** බෞද්ධයාගේ අත්පොත: රේරුකානේ චන්දවිමල මහානාහිමි: දසපුණ්‍යක්‍රියාවස්තු පි. 104.

▲ **දසබලඥාන:** පාලි: **දසබලානි**-Ten powers: තථාගතයන් සතු විශේෂ නුවණ, බල දසය, '**දසබල ඥාන**' ලෙසින් දක්වා ඇත. **බලන්න**: තථාගතයන්වහන්සේ.

▲ **දසබල මාර සේනාව** -Mara's 10 force: දසබල මාර සේනාව යනු, මාරයාගේ සේනාවය. **බලන්න**: මාරයා.

▲ **දසවාසස්ථාන**-Ten dwellings :අතීතයේ වැඩ සිටි හෝ අනාගතයේ පහළවන හෝ වර්තමානයේදී වැඩ සිටින (තුන් කාලය) ආරියබව ලැබූ පුද්ගලයන් වාසය කරන ස්ථාන 10, දසවාසස්ථානවේ. **බලන්න**: ආරිය වාසස්ථාන.

▲ **දස සංඥා**: පාලි: **දසසඤ්ඤා-** Ten Perceptions: සසර කලකිරීම පිණිස වඩාගතයුතු සංඥා, දස සංඥාවේ. මේවා වඩා ගැනීම නිවන පිණිස වේ. **දසසංඥා**: අනිච්චසංඥාව, අනාත්මසංඥාව, අශුභසංඥාව, ආදීනවසංඥාව, ප්‍රහාණසංඥාව, විරාගසංඥාව, නිරෝධසංඥාව, සබ්බලෝකේ අනභිරතිසංඥාව, සබ්බසංඛාරයෙහි අනිච්ච සංඥාව හා ආනාපාන සතිය. විස්තර පිණිස **බලන්න:** සංඥා. **සටහන්: *** මේ භාවනා වැඩිම පිළිබඳව **බලන්න**: භාවනා. ******රෝග ආබධ සුවපත් කරගැනීම පිණිස දස සංඥා මෙනෙහිකිරීම සුදුසු ය. ගිරිමානන්ද සූත්‍රයේ දී දස සංඥා පිලිබඳ බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: "ආනන්ද, ගිරිමානන්ද තෙරුන් වෙත එළඹ දසසංඥා සජ්ජායනා කරන්න, එය ඇසීමෙන්, ගිරිමානන්ද තෙරුන්ගේ ආබාධයට හේතු සන්සිඳී යනු ඇත".

"සචෙ ඛො ත්වං ආනන්ද ගිරිමානන්දස්ස භික්ඛුනො උපසංකමිත්වා දසසඤ්ඤා භාසෙය්‍යාසි, ඨානං ඛො පනෙතං විජ්ජතී යං ගිරිමානන්දස්ස භික්ඛුනො දසසඤ්ඤා සුත්වා සො ආබාධො ඨානසො පටිප්පස්සම්භෙය්‍ය". **(** If, Ānanda, you visit the bhikkhu Girimānanda and speak to him about ten perceptions, it is possible that on hearing about them his affliction will immediately subside). **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත:

10.2.1.10 ගිරිමානන්ද සූත්‍රය, පි. 221, EAN: 10: 60.10. Girimānanda, p. 516.

▲ **දස සංයෝජන**-10 Fetters: සසරට බැඳ තබන ධර්මතා සංයෝජන වේ. **සංයෝජන10:** 1) සක්කායදිට්ඨිය- personal-existence view 2) විචිකිච්චාව- doubt 3) සීලබ්බතපරාමාසය- wrong grasp of behavior and observances 4) කාමචන්දය- sensual desire 5) ව්‍යාපාදය- ill will. 6) රූපරාග- lust for form 7) අරූපරාග- lust for the formless 8) මානය-conceit 9) උද්ධච්චය-restlessness 10) අවිජ්ජා- ignorance. **බලන්න:** සංයෝජන, ඔරම්භාගිය සංයෝජන, උද්ධම්භාගිය සංයෝන. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6)10 නිපාත: නාථ වග්ග, 10.1.2.3 සංයෝජන සූත්‍රය, පි.60, EAN:10: Protector: 13.3. Fetters, p. 496.

▲ **දසසිල්:** පාලි: **දසසික්ඛාපදං**-Ten Precepts: දස සිල්, දස සික්ඛ පද ලෙසින්ද සාමණෙර- සාමණෙර සීලය ලෙසින්ද හඳුන්වයි. සමහර ගිහි උපාසක උපසිකාවන් පෝය දිනයේ දස සීල් සමදන්වේ. **දස සිල් පද**: 1) ප්‍රාණ ඝාතයෙන් වැළකීම 2) සොරකම් කිරීමෙන් වැළකීම 3) මෙවුන්දම් සේවනයෙන් වැළකීම 4) බොරුකීමෙන් වැළකීම 5) මත්පැන්, මත්ද්‍රව්‍ය ගැනීමෙන් වැළකීම -සුරාපානය 6) විකාලයේ ආහාර ගැනීමෙන්-විකාල භෝජනය වැළකීම 7) නැටුම්, ගැයුම්, වැයුම්, විසුළු දර්ශන ආදියේ යෙදීමෙන් වැළකීම 8) සැරසීලි හා මල් සුවඳ විලවුන් ආදිය දැරීමෙන් වැළකීම 9) උස් අසුන් හා මහා අසුන් පරිහරණයෙන් වැළකීම 10) රන් රිදී හා මුදල් පිළිගැනීමෙන් වැළකීම. **මූලාශ්‍ර**:බු.නි: බුද්දකපාඨ: 2. දසසික්ඛපද, පි. 30.

▲ **දසසූත්තර ධර්මය:** පාලි: **දසුත්තරං ධම්මං**- Dhamma under ten headings: එකේ සිට දහය දක්වා, ගණනින් වැඩිවී යන පරිදි දක්වා ඇති ධර්මසමුදාය, දසසූත්තර ධර්මය වේ. මේ ධර්ම සමුදාය දේශනා කොට සැරියුත් මහා තෙරුන් වදාළේ, එම ධර්මතා නිවනට පැමිණීම පිණිස, දුක කෙළවර කරගැනීම පිණිස, සියලු කෙළෙස් ගැට ලිහා ගැනීම පිණිස පවතින බවය: **"දසුත්තරං පවක්ඛාමි ධම්මං නිබ්බාන පතත්තියා දුක්ඛස්සන්තකිරියාය සබ්බගන්තප්පමොචනං" සටහන්**: * මේ ධර්ම සමුදායට ධර්ම කරුණු 550 ක් පමණ ඇතුළත් වේ (1: 10, 2: 20, 3:30, 4:40, 5:50, 6:60, 7:70, 8: 80, 9:90, 10: 100. එම සියලු ධර්මතා, සත්‍ය ධර්මයෝ ය, තථාගතයන් විසින් යහපත් ලෙසින් අවබෝධ කරන ලද ධර්මතාවන්ය. ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පිණිස උපකාරීවන එම ධර්මතා කණ්ඩායම් 10 ට බෙදා පෙන්වා ඇත: 1) බහු උපකාර ධර්මතා 2) භාවේතබ්බ ධර්මතා (වැඩියයුතු) 3) පරිඥෙය්‍ය ධර්මතා (පිරිසිඳ දැන ගතයුතු) 4) පහාතබ්බ ධර්මතා (පහ කල යුතු) 5) හානභාගිය ධර්මතා (හානිකාරී) 6) විශේසභාගිය ධර්මතා (විශේෂ ගුණ පිණිස) 7) දුෂ්ප්‍රතිවිධ්‍ය ධර්මතා (අවබෝධය දුෂ්කර) 8) උත්පාදයිතව්‍ය ධර්මතා (උපදවාගතයුතු) 9) අභිඥෙයිය ධර්ම (විශේෂ නුවණින් දතයුතු) 10) සාක්ෂාත් කරගතයුතු ධර්මතා. ** This is largely a rearrangement of Dhamma under ten heads found in DN 33, Sāriputta gives the systematic instruction **බලන්න**: EDN: note: 1133, p. 475. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): **11** දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▲ **දස්සනආධිපත්‍ය** -Dassana adhipaththiya: මෙය ප්‍රඥාවකි, ගැටීම් රහිතව ආධ්‍යාත්මික මග ගෙනයාමට උපකාරීවන නුවණක්ය, **බලන්න:** අරණවිහාර ඥාණය.

▲**දාසදාසි-** Male & female slaves: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ ධනවත් පවුල්, තමන්ගේ බැල මෙහෙවර පිණිස, දාස දාසින් යොදවාගති. විනයට අනුව, සංඝයාට දාස දාසින් පිළිගැනීම කැප නොවේ. මේ සූත්‍රයේ, බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, දාස හා දාසින් පිළිගන්නා අය ලෝකයේ බහුලබවය. එසේ පිළිනොගන්නා අය ඉතා ටික දෙනෙකි. **සටහන**: පුන්ණා -පුන්ණිකා තෙරණිය, ගිහිකල, අනේපිඬුමහසිටානන් ගේ නිවසේ දාසියක් ලෙසින් සේවය කළහ. දහම අසා සෝතාපන්නවූ පුන්ණා ගැන ප්‍රසාදයට පත්වූ සිටුතුමා, ඇය දාසිබවින් මුදවා පැවිදිවීමට අවස්ථාව සලසා දුන්හ. විස්තර පිණිස **බලන්න:** ථෙරිගාථා, උපශ්‍රන්ථය:2 **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-2):මහාවග්ග: සච්චසංයුත්ත:9: 12.9.7 දාසිදාස සූත්‍රය, පි. 368, ESN:56: Sacchasamyutta: 87.7 Slaves, p.2362.

▲ **දුසිරිතය හා සුසිරිතය-** wrong conduct and right conduct: දුසිරිතය- දුෂ්චරිතය යනු ධර්මයට පටහැනි ජීවිතයක් ගෙන යාමය. සුසිරිතය- සුචරිතය යනු ධර්මානුකූල ජීවිතයක් ගෙන යාමය. කයෙන්, වචනයෙන් හා සිතෙන් (තුන්දොරින්) කරන අයහපත් ක්‍රියා- වැරදි ක්‍රියා දුසිරිතයවේ. කයෙන්, වචනයෙන් හා සිතෙන් කරන යහපත් ක්‍රියා- නිවැරදි ක්‍රියා සුසිරිතයවේ. **මූලාශ්‍ර**: දිස.නි: (3) 10 සංගිති සූත්‍රය- ඡෙදය 10 , පි. 378 , EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together-section 10, p. 365.

▲ **දුසිල්වතා හා සුසිල්වතා** -immoral person & moral person **දුසිල්වතා**: ශිලසම්පන්න නැති පුද්ගලයාය. **සුසිල්වතා:** ශිලසම්පන්න පුද්ගලයාය. **දුසිල්වතාට-** දුශ්ශිලයාට, ආරිය දර්ශනයට ඇති අකමැත්ත, සද්ධර්මය ශ්‍රවණයට ඇති අකැමැත්ත හා උපාරම්භ චිත්තය (අනුන් විවේචනයට ඇති කැමැත්ත mind bent on criticism) නැතිකරගැනීමට නොහැකිය. අශ්‍රද්ධාව,අවදඤ්ඤුතාවය (un-charitableness) අවදඤ්ඤුතාවය නැතිකරගැනීමෙන් දුසිරිතය පහවේ. ආරබ්ධ විරිය ඇති පුද්ගලයාට දුසිරිතය පහ කර ගත හැකිවේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.2.3.6 තයොධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN:10: Tens,76-6.Incapable, p. 524.

▼ **දුසිල්වතා,** ශිලසම්පන්න නොවීම නිසා ඔහුට සමාධිය ඇතිනොවේ. සමාධිය නොමැතිනිසා යථාභූතඥානදර්ශනය ලබා ගත නොහැකිය, එමනිසා නිබිද්දාව හා විරාගය ඇතිනොවේ. නිබිද්දාව හා විරාගය නොමැතිවිට විමුක්තිඥානදර්ශනය ඇතිනොවේ. මේ පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේ දැක්වූ **උපමාව:** අතු කොළ නොමැති ගසක පොත්ත හරය ආදිය මානව නොවැඩේ, එලෙසින් දුසිල්බව මාර්ගය වර්ධනය අවහිර කරයි. **සුසිල්වතා,** ශිලසම්පන්න වීම නිසා ඔහුට සමාධිය ඇතිවේ, සමාධිය නිසා යථාභූතඥානදර්ශනය ලබා ගත හැකිවේ. එමනිසා නිබිද්දාව හා විරාගය ඇතිවේ. නිබිද්දාව හා විරාගය ඇතිතිවිට විමුක්තිඥානදර්ශනය ඇතිවේ. මේ පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේ දැක්වූ **උපමාව:** අතු කොළ සරුවට ඇති ගසක පොත්ත හරය ආදිය මානව වැඩේ, එලෙසින් ශිලසම්පන්නවූවිට මාර්ගය වර්ධනය වේ. **මූලාශ්‍ර**:

අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.1.3.4 දුස්සීල සූත්‍රය, පි. 52, EAN:5: 24.4 Immoral, p. 243.

▲ **දෝසය**- hate: දෝසය - ද්වේෂය -තරහ-ව්‍යාපාදය අකුසල මූලයකි. **බලන්න**: අකුසල මූල. කෙනෙක් දෝසය නම්වූ සංකෙලේස ධර්මය (සිත කෙලෙසන) පහ කර ගන්නේ නම්, තමන් වහන්සේ ඒ පුද්ගලයාට අනාගාමීබව ලැබීම පිණිස ඇප වෙන බව බුදුන් වහන්සේ වදාරාඇත. දෝසය නිසා ලෝකයා දුගතියට යයි, සම්මා ප්‍රඥාවෙන් දැක ඒ දෝසය සහමුලින්ම පහකරගත් විට, මේ ලෝකයට නැවත පෙරලා නොඑයි. **සටහන්**: *දෝසය ගින්නක් -දෝසගින්න ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: ගින්න, ආදිත්තපරියාය සූත්‍රය ** දෝසය නැතිකරගැනීම දෝසවිනයය. **බලන්න**: ආස්‍රව හා ආස්‍රව ක්ෂය කිරීම. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි: ඉතිවුත්තක: 1.1.2 දෝසසූත්‍රය, පි. 346, 1.1.10 දෝසපරිඤ්ඤා සූත්‍රය, පි.353.

▼**දෝසය ඇතිවීමට** හේතු 2 කි: පටිසමිත්ත හා අයෝනිසෝමනසිකාරය.: **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (1) 2 නිපාතය, ආසාවග්ග: 2.3.11.7 සූත්‍රය,පි. 208.

දශ

▲**දශ්සන විසුද්ධි ඥානය**- Dassana visuddhi Nana: සියලු සංඛත අසංඛත ධර්මතාවල ඒකීයබව හා විවිධ බව අවබෝධ කරගැනීමේ නුවණ, දශ්ශන විසුද්ධි ඥානය ය. **මූලාශ්‍රය**: බු.නි: පටිසම්බිදා-1: ඤාණකතා: 40 දශ්ශන විසුද්ධි ඥානය**,** පි. 220.

▲ **දේශනා වාර**-Types of discourses: දේශනා වාර ලෙසින් මේ සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත්තේ, බුදුන් වහන්සේ ධර්මය දේශනා කරණ වාර-නොහොත් කාරණා වශයෙන් වර්ග 2 ක් බවය:1) "පාපය ලාමක වශයෙන් බලන්න". 2) " පාපය ලාමක වශයෙන් දැක ඒ ගැන කලකිරෙන්න, නො ඇලෙන්න, මිදෙන්න". **මූලාශ්‍ර:** බු.නි: බුද්දකපාඨ: ඉතිවුත්තක: 2.2.2 දේශනා සූත්‍රය, පි.390.

▲ **දුශ්චරිත**-Dushcarita: දුශ්චරිත (දුච්චරිත) යනු තුන් දොරින් කරන අයහපත් ක්‍රියාය: කාය, වචී හා මනෝ දුශ්චරිත. මේවා නැතිකර ගැනීම පිණිස ත්‍රිවිධ සුචරිතය: කාය, වචී හා මනෝ සුචරිත වඩා ගත යුතුය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: 6.1.2 දුච්චරිත සූත්‍රය, පි.280.

දෂ

▲ **දුෂ්කර දේ**- Difficult things: කිරීමට අපහසු දේ දුෂ්කර දේය. මහණදම පිරිම දුෂ්කර දෙයකි. අනුවණ පුද්ගලයාට මහණදම පිරිම දුෂ්කරයයි දෙවියෙක්, බුදුන් වහන්සේට පැවසුහ. සිතේ ඇති අකුසල් සිතුවිලි (රාගය දෝෂය හා හිංසාව) පහකර ගැනීමට ඔහු අසමත්ය. බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:"කෙනෙකුට සිත අකුසලයෙන් වළකා ගැනීමට නොහැකිනම් මහණදම කෙසේ කරයිද? පාප විතර්ක නිසා ඔහු මාර්ගයේ පසුබසී. එහෙත්, ඉදිබුවා සිය අවයව ඉබිකටුව තුලට ගන්නා ලෙසින් අකුසල සිත අස්කර, භාවනාවට සිත ඇතුළුකරගෙන, ස්වාධීනව, වෙනත්, අය නොපෙළමින්, කිසිවෙකුට දොස් නොපවරන මහණ, සියලු ආසව සන්සිඳුවා අරහත්වයට පත්වේ (මහණදම සම්පූර්ණකරගනී)" **බලන්න**:

ESN: note: 27, p. 503. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.2.7 දුෂ්කර සූත්‍රය, පි.40, ESN: 1: Devatasamyutta: 17.7 Difficult to Practice, p.76.

▲**දුෂ්කර ක්‍රියා-** Difficult actions : දුෂ්කර ක්‍රියා ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ බෝධිසත්වයෝ, බුදුවීමට පෙර වසර 6-7 ක් පමණ කාලය තුල කරනලද දුෂ්කර තපස් ව්‍රත පිලිබඳවය-අත්තකිලමතානු යෝගය. ඒවායේ අවැඩදායක බව ප්‍රඥාවෙන් අවබෝධ කර, මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවට එළඹී, බෝසතුන් සම්බුද්ධත්ව සාක්ෂාත්කරගති. **බලන්න:** තපස්කර්ම, බුදුන්වහන්සේ. **සටහන**: ම.නි. ආරියපරියේෂණ සූත්‍රයේ එම දුෂ්කර ක්‍රියා විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත.

▲ **දුෂ්ප්‍රඥා**-Dushpranna: ධර්මය දැකීමට ප්‍රඥාව නොමැතිබව දුෂ්ප්‍රඥා ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** අසද්ධර්මය. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (4) 7 නිපාත:සමණවග්ග:7.2.4.9 අසද්ධර්ම සූත්‍රය, පි.512.

▲**දුෂ්ප්‍රතිවිධ්‍ය ධර්ම:** පාලි: **දුප්පටිවිජෙඣා**- Dhamma that are hard to penetrate: විනිවිදව අවබෝධ කරගැනීමට දුෂ්කර (පහසු නැති) ධර්ම, දුෂ්ප්‍රතිවිධ්‍ය ධර්ම යන්ය. **සටහන**: මේ ධර්මතා දුකසේ අවබෝධ කර ගත යුතුවේ. **දුෂ්ප්‍රතිවිධ්‍ය ධර්මතා:** 1) **ආනන්තරික චිත්ත සමාධිය** (ආනන්තරිකො චෙතො සමාධි) **බලන්න:** ආනන්තරික චිත්ත සමාධිය. 2) **අකුසල මූල**- සත්ත්වයන් තුල කෙළෙස් ඇති වීමට බලපාන කරුණු හා ඒවාට හේතු (මූලය හා හේතු- පච්චයා) **(** යො ච හෙතු යො ච පච්චයො සත්තානං සංකිලෙසාය **-** That which is the root, the condition of the defilement of beings) 3) **කුසල මූල**: සත්ත්වයන් ගේ පිරිසිදු භාවය ඇති වීමට බලපාන කරුණු හා ඒවාට හේතු (මූලය හා හේතු) **(** යො ච හෙතු යො ච පච්චයො සත්තානං විසුද්ධියා**-** that which is the root, the condition of the purification of beings).4**) ත්‍රිවිධ නිස්සාරණිය ධාතු (**තිස්සො නිස්සරණියා ධාතුයො): නෙක්ඛම්මය, අරූපය, නිරෝධය (නෙක්ඛම්මං, ආරූප්පං, නිරොධො).**5) සතර සමාධිය: හානභාගිය, ඨිතිභාගිය, විසේසභාගිය හා නිබ්බේදකභාගිය සමාධි. බලන්න:** සතර සමාධිය. **6) පංච නිස්සරණිය ධාතු:** 1) නෙක්ඛම්ම නිස්සාරණිය ධාතුව 2) මෛත්‍රිය -මෙත්තා නිස්සාරණිය ධාතුව 3) කරුණා නිස්සාරණිය ධාතුව 4) අරූප නිස්සාරණිය ධාතුව 5) නිරෝධ නිස්සාරණිය ධාතුව. **බලන්න**: **නිස්සරණිය ධාතු. මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

දහ

▲ **දහම්කතා**-Dhamma talks: ධර්මය පිළිබඳව, බුදුන් වහන්සේ හෝ ශ්‍රාවකයන් පවසන කතා-සාකච්චා මින් අදහස් කෙරේ. මංගල සූත්‍රයේ කාලීනව ධර්මය සාකච්ඡා කිරීම සුභයයි පෙන්වා ඇත. දහම් කථා ඇසීමට තමන් කැමති ලෙසින් අවස්ථා ලැබීම, අකුප්පබව- අරහත්වය ලැබීමට උපකාරීවන කරුණකි. **බලන්න:** අක්කුප්ප.

▲ **දහම් කැඩපත**-Dhamma mirror: දහම් කැඩපත ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා දුන් ධම්ම න්‍යායකටය. යම් අරිය ශ්‍රාවකයෙක් සෝතාපන්නවී නම් ඔහු, සතර අපාය දුරු කළ බවද,

ඒකාන්තයෙන්ම සම්බෝධිය පිහිටකර ගෙන ඇතිබව දන්නේය. එනිසා ඔහු ගේ පරලොව සුගතියක් බව ඔහු දන්නේය. **සටහන**: මියගිය සංඝයා හා උපාසක උපාසිකා වන්ගේ පරලොව ගමන ගැන ආනන්ද තෙරන් කළ විමසීමක් මත, බුදුන් වහන්සේ මේ සූත්‍රය වදාළහ. **බලන්න**: ගති. **සටහන**: මහාපරිනිබ්බාන සූත්‍රයේ දීද දහම් කැඩපත ගැන විස්තරකර ඇත. **මූලාශ්‍රය**:සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: සෝතාපත්තිසංයුත්ත:11.1.8 හා 11.1.9 ගිඤ්ජකාවස්ථ සූත්‍ර, පි.184.

▲**දහර**-Young: දහර යනු තරුණ බවය. තරුණ හෙවත් ලාබාලවියේ පසුවන සිව්දෙනක් ලදරු යයි අවමන්-පරිභව නොකොට (පරිභව නොකළයුතු සිව් දෙනා) යුතුයයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) **තරුණ ක්ෂත්‍රිය**: යම් කලක රජබවට පත්වන්නේය. යම්හෙයකින් කෙනක් ලාබාල යයි ඔහුට අවමන් කළේ නම්, පසු කල රාජ දණ්ඩනයට පත්විය හැකිය. 2) **ලදරු සර්පයා** - ලාබලවුවත් සර්පයා විෂ සහිතය. සර්පයෝ නන් වැදෑරුම් වෙසින් හැසිරේ, කෙනක් එම සතාට අවමන්-හිරිහැර කළේනම් ඌ ඒ පුද්ගලයාට දෂ්ටකර දිවි තොර කරනු ඇත. 3) **ලදරු-කුඩා ගින්න**, පසුව මහා ගින්නක් බවට පත්වේ. එම ගින්නට කෙනක් අවමන් කරයි නම්, ගින්න ඒ පුද්ගලයාට අනතුරු කරනු ඇත. 4) **තරුණ-ලාබාල මහණ**: වයසින්, පැවිද්දෙන් ලාබාලවුවත්, භික්ෂුව සියලු කෙළෙස් දවා අරහත්වය ලබා ඇත. එබඳු කීර්තිමත් මහණ මැනවින් ඇසුරු කිරීම යහපත පිණිසය. එමනිසා මේ සතර දෙනා පිළිබඳව නුවණැති ලෙසින් කටයුතු කළයුතුවේ. **සටහන්**: * මේ සූත්‍රය දේශනා කළේ පසේනදී කෝසල රජතුමා බුදුන් වහන්සේ වයසින් හා පැවිද්දෙන් තරුණ නිසා සම්මා සම්බෝධිය ලැබුවේ යන විමසීම පදනම් කර ගෙනය. **බලන්න**: සම්මා සම්බුද්ධ. ** ඉන්දියානු සම්ප්‍රදායට අනුව, සර්පයන්ට තමන් කැමති වෙසක් ගත හැකිය. අටුවාව පෙන්වා ඇත්තේ, ගොදුරු සොයා යන සර්පයා, කැමති වෙසක්-ලේනෙක් ලෙසින් හෝ- ගැනීමට හැකිබවය **සිල්වත් භික්ෂුව තමන්ට පරිභව කරණ අය ඉවසයි, පෙරළා පළි නොගනී. එහෙත්, එසේ කළ පුද්ගලයාට අයහපත් කර්ම විපාක විඳීමට සිදුවේ. **බලන්න:** ESN:note :202, p.530.**බලන්න:** වැඩිහිටිබව හා තරුණබව.**මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): කෝසලසංයුත්ත:3.1.1. දහර සූත්‍රය,පි. 156, ESN:3: Kosalasamyutta: 1.1 Young, p. 216.

▼**එක්තරා තරුණ මහණෙක්**, පිණ්ඩපාතයෙන් පසු වෙහරට පිවිස නිහඬව වාසය කරයි, අන්‍යයන්ගේ කටයුතු වලට සහභාගී නොවේ. සංඝයා ඒ පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේට සැලකළහ. බුදුන් වහන්සේ ඒ මහණ කැඳවා, ඔහුගේ සිත, උන්වහන්සේගේ සිතින් පරික්ෂාකර සෙසු සංඝයාට මෙසේ වදාළහ: "ඒ දහර (යොවුන්) මහණ, උතුම්ය, මාර සේනාව දිනා අන්තිම ශරිරය දරයි". **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (2) නිදාන්වග්ග: භික්ඛුසංයුත්ත: 9.1.4 නවභික්ඛු සූත්‍රය, පි. 450.

▲ **දහසක් ලෝක ධාතුව**: පාලි: **සහස්සධා ලොකො**- thousand fold world system: දහසක් ලෝක ධාතුව-ලෝකධාතු 1000- සහශ්‍ර ලෝක මණ්ඩලයන්ය. **සටහන: ධම්මචක්කප්පවත්තන සූත්‍රය** දේශනා කරන අවස්ථාවේ දහසක් ලෝක ධාතුව සැලී ගිය බව ද, දෙවියන්ගේ ආනුභාවයට වඩා මහත්වූ ආලෝකධරාවක් පැතිර ගිය බව පෙන්වා ඇත.

▼**බුදුන් වහන්සේ** මෙසේ වදාළහ:: සඳ හා හිරු යම්තාක් දුර බ්‍රමනය වන්නේද, යම් තාක් දුරට ආලෝකය පතුරන්නේද, ඒතාක් දුරට දහසක් ලෝක ධාතුව පැතිර ඇත:

"යාවතා භික්ඛවෙ චන්දිමසුරියා පරිහරන්ති, දිසා භන්ති විරොචනා, තාව **සහස්සධා ලොකො..."**. (Bhikkhus, as far as sun and moon revolve and light up the quarters with their brightness, so far the thousandfold world system extends). **සටහන්**: * ඒ ලෝක ධාතුවේ 1000, සඳ හිරු ආදී දේ 1000 බැගින් ඇතිබව මෙහි විස්තර කර ඇත ** අංගු: 3 නිපාත:ආනන්දවග්ගයේ: **3.2.3.10 සූත්‍රයේදී** බුදුන් වහන්සේ, දහසක් ලෝක ධාතු තුල ඇති **සහසසි චූලනීය ලෝක ධාතුව** (thousandfold minor world system) ගැන විස්තර කර ඇත. එම ලෝකධාතුවේ, ද්විසහස්සි, ත්‍රිසහස්සි, මහාසහස්සි ආදී ලෝක ධාතු ඇත .**බලන්න**: EAN:3: 80.10 Abhibhu, p. 120. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.3.9.ප්‍රථම කොසල සූත්‍රය,පි. 134 , EAN: 10: The Great Chapter, 29.9 Kosala-1, p. 505.

▼**අනුරුද්ධ තෙරුන්**, සතර සතිපට්ඨානය යහපත් ලෙසින් වඩාගැනීම නිසා, දිවැස් ලැබූ බවද, දිවැස් නිසා, එතුමන්හට, දහසක් ලෝක ධාතුව බැලිය හැකිබව මේ සූත්‍රයේ විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1 කාණ්ඩය):මහාවග්ග: සතිපට්ඨාන සංයුත්ත: 3.3.8 ලෝක සූත්‍රය, පි. 342, ESN:47: Satipatthanasamutta: III: 28.8 The World, p. 1888.

▲ **දැහැටි**: පාලි: **දන්තකට්ඨ**-tooth wood: බුදුන් වහන්සේ වැඩ සිටි සමයේ, ජනයා (මෙන්ම සංඝයාද), දත් හා මුව පිරිසිදු කරගත්තේ, බෙහෙත් පැළෑටි හා ගස් වලින් ගත් දැහැටි වලිනි. වර්තමානයේද, ආසියාතික රටවල මේ ක්‍රමය දැකිය හැකිය. සංඝයාට ගිලන්පස පුජා කරන අවස්ථාවේ දැහැටි පිළිගැන්වීම ශ්‍රී ලංකාවේ බෞද්ධයන් අතර ඇති චාරිත්‍රයකි.

▼**බුදුන් වහන්සේ**, දැහැටි භාවිතා නො කිරීමෙන් (මුව හා දත් පිරිසිදුකර නොගැනීම) සිදුවන අයහපත පෙන්වා ඇත: 1) ඇසට හිතකර නොවේ 2) මුව දුගඳ වේ 3) රසනහර පිරිසිදු නොවේ 4) පිත හා සෙම, ගන්නා ආහාරයට බාධා කරයි 5) ගත් ආහාරය රිසිනොවේ. දැහැටි භාවිතය මගින් ඒ අයහපත් වලකා ගත හැකිය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.5.1.8 දන්තකට්ඨ සූත්‍රය, පි.424, EAN:5: 208.8 Brushing, p. 305.

▲ **දැහැමි හා අදැහැමි -** Well behaved & Not well behaved: දැහැමි ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මයේ කිකරුබව- දමනයවී සිටීමය. අදැහැමි යනු ධර්මයේ දමනය නොමැතිබවය. දැහැමි පෙසල ලෙසින්ද, අදැහැමි පාපී ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, යම්කලක අදැහැමි භික්ෂූන් බලවත්වනවිට දැහැමි භික්ෂූන් දුබලවී යනබවය. එවිට දැහැමි භික්ෂූන් වෙන පළාත් වලට යයි. එය බොහෝදෙනාගේ අයහපත පිණිස වේ. බුමේ පිළිබඳව දැක්වූ උපමාව වුවේ, රටක, සොරුන් බලවත්වනවිට, රජතුමා දුබලවන බවය. එය රටවැසියාට හිතකර නොවේ. එහෙත්, රජතුමා බලවත් නම්, සොරුන් දුබලවේ. එය රට වැසියාට හිතකරය. එලෙසින්, යම්කලක, දැහැමි භික්ෂූන් බලවත් නම් අදැහැමි භික්ෂූන් දුබලවේ. එවිට අදැහැමි භික්ෂූන්

වෙන පළාත් වලට යයි එය බොහෝදෙනාගේ යහපත පිණිස වේ.
මූලාශ්‍රය: අංගු.නි: (1) 2 නිපාතය, 2.1.4.8 සූත්‍රය,පි. 172.

ධ:කොටස: ධජ,ධත,ධන,ධම,ධය,ධර,ධව

ධජ

▲ **ධජය**-Flag: ධජය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කොඩියය. යම් කිසි සටනක් සිදුවන විට ඒ ඒ පක්ෂයේ නායකයන් ගේ ධජය අනුගමනය කිරීමට සේනාව පුරුදුවීඇත. ධජග්ග සූත්‍රයේදී, සක්දෙවිඳු, (සුර අසුර සටනේදී) දෙවියන්ගේ ධජ -දේවධජ-විස්තර කර ඇත. බුදුන් වහනසේගේ ධජය, ධර්මයය- දහම් කොඩිය. **බලන්න**: කොඩිය, ස.නි: (1) ධජග්ග සූත්‍රය.සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත:1.8.2. රථ සූත්‍රය, පි.104. ** සක්විතිරජ, ධර්මය ධජය කොටගෙන, ධර්මය ආධිපත්‍ය කොටගෙන දැහැමින් රජකරයි. **බලන්න**: සක්විතිරජ.

▲ **ධජ පූජා**- Offering flags: බුදු පසේබුදු ආදී උතුමන් වෙනුවන් ගොඩනගනලද ස්ථූප ආදිය කොඩිවලින් සැරසීම, ශ්‍රද්ධාවෙන් පූජාකිරීම, ආදියෙන් යහපත් කම්ම විපාක ඇතිවේ. **සටහන්**: * උපවාන තෙරුන්ගේ අපදානයේ, පදුමුත්තර බුදුන්ගේ පිරිනිවන් සෑයට ධජයක් පූජාකිරීම නිසා ලැබූ ආනිසංස විස්තර කර ඇත. ** බුදුන් වහන්සේ වෙතින් පැවිද්ද ලැබූ අන්තිම ශ්‍රාවක භික්ෂුව වූ සුභද්‍ර තෙර, එතුමන්ගේ අපදානයේදී, පදුමුත්තර බුදුන්ගේ පිරිනිවන් සෑයට ධජයක් පූජාකර ලැබූ යහපත් විපාක පෙන්වා ඇත. **බලන්න:**උප ග්‍රන්ථය:1

ධත

▲**ධෘතරාෂ්ට්‍ර දෙව්රජ** -Drutharashtra Devaputta: මෙතුමා, චාතුර්මහාරාජික දෙවලෝකයේ අධිපති සතරවරම් රජවරුන්ගෙන් (සතරවරවරම් දෙවියෝ) කෙනෙකි, ලෝකයේ නැගෙනහිර දිසාව පාලනය කරයි. **බලන්න**: චාතුර්මහාරාජික දෙව්ලොව.

▲ **ධෘතිමත්**- resolute: ධෘතිමත්- ධිතිමත්තාන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මය පිලිබඳ නිශ්චිත බව තිබීමය. මේ කරුණ ඇති බුද්ධ ශ්‍රාවකයන් අතුරින් ආනන්ද තෙරුන් අග්‍රය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

▲ **ධාතු:** පාලි: **ධාතුයො**- elements -dhātu: ධාතු ලෙසින් දක්වා ඇත්තේ ධර්මතාවන්හි ඇති ස්වභාවයය. ධාතු පිලිබඳ යථා අවබෝධය ලබාගැනීම, ධර්ම මාර්ගය වර්ධනය කරගැනීමට උපකාරීවේ. **සටහන්**: * අටළොස් වැදෑරුම් අනෙක ධාතුන්ගැන හා නානා ධාතුන්ගැන විනිවිද යන අවබෝධය ඇතිවෙන්නේ තථාගතයන් ගේ පහළවීම නිසාය. **බලන්න**: තථාගත, ** ධාතු පිලිබඳ විස්තර පිණිස **බලන්න:** සංයු.නි: ධාතුසංයුත්තය. ** බුදු, පසේබුදු, අරහත් ආදී උතුමන්ගේ අභාවයෙන් පසු, ඉතිරිවන ඇට ආදියද ධාතු ලෙසින් දක්වයි. දීඝ.නි: මහා පරිනිබ්බාන සූත්‍රයට අනුව බුදුන් වහන්සේගේ ධාතු තැන්පත්කර ස්ථූප ගොඩනගන ලද බව සඳහන්වේ. **ශබ්දකෝෂ: B.D**: p. 99: "**dhātu**: elements are the ultimate constituents of a whole... 4 physical elements…18 physical & mental elements…". **P.T.S**: p. 774: "**dhātu**: a primary element, of which the usual set comprises the four paṭhavī, āpo,

tejo, vāyo (earth, water, fire, wind), otherwise termed cattāro mahābhūtā…"

▼**දී.ස:නි. සංගිති සූත්‍රයේ විවිධ ධාතු දක්වා ඇත: 1) කුසල ධාතු 3කි:** 1නෙක්කම්ම ධාතුව 2 අව්‍යාපාද ධාතුව 3 අවිහිංසා ධාතුව (renunciation, non-enmity, of non-cruelty). **2) අකුසල ධාතු 3කි:** 1කාම ධාතුව 2 ව්‍යාපාද ධාතුව 3 වීහිංසා ධාතු (sensuality, enmity, cruelty),**3) ලෝක ධාතු 3 කි:** තුන්ලෝකය (ත්‍රිවිධ භව):1 කාම ධාතුව (කාම ලෝකය-කාමාවචර) 2 රූප ධාතුව (රූප බ්‍රහ්ම ලෝක) 3 අරූප ධාතුව (අරූප බ්‍රහ්ම ලෝක) (element of sense-desire, the element of form, the formless element) **4) නිරෝධ ධාතුව** (element of cessation) : ලොකොත්තර ධාතුව (supramundane): නිවනය. **5) ධාතු 3 කි:** 1 හීන ධාතු 2 මධ්‍යම ධාතු 3 ප්‍රණීත ධාතු (the low element, the middling element, the sublime element) **6) භෞතික ධාතු 4 කි:** ශරීරිය සකස්වී ඇත්තේ ධාතු 4 කින්ය: 1) පඨවි ධාතුව (පෘතුවිය), 2 ආපෝ ධාතුව (ජලය) 3 තෙජෝ ධාතුව (උණුසුම) 4 වායෝ ධාතුව (වායුව-සුළං) ලෝකය සකස්වී ඇත්තේ මේ සතර ධාතු වලින්ය. මේවා මහාභූත ලෙසින්ද හඳුන්වයි. **7) නිස්සරණිය ධාතු 5 කි:** 1**කාම නිස්සරණිය ධාතුව** : කාම වස්තු කෙරෙහි සිත නොයෙදවා ඉන් මිදීමට ඇති හැකියාව හා නෙක්ඛම්ම සහගත සිතක් වඩා ගැනීමට හැකියාව ඇතිවීම (අසුභ භාවනාව වැඩීම මගින් සිත කාමයෙන් මුදා ගත හැකිය) 2 **ව්‍යාපාද නිස්සරණිය ධාතුව:** ක්‍රෝධය තරහ ආදී පටිසයෙහි සිත නොයෙදවා ඉන් මිදීමට ඇති හැකියාව හා මෛත්‍රිය සහගත සිතක් වඩා ගැනීමට හැකියාව ඇතිවීම (මෛත්‍රි භාවනාව වැඩීම මගින් සිත ව්‍යාපාදයෙන් මුදා ගත හැකිය). 3 **වීහිංසා නිස්සරණිය ධාතුව:** හිංසාව, පීඩා කිරීමආදී නපුරු සිතිවිලි කෙරෙහි සිත නොයෙදවා ඉන් මිදීමට ඇති හැකියාව හා කරුණා සහගත සිතක් වඩා ගැනීමට හැකියාව ඇතිවීම (කරුණා භාවනාව වැඩීම මගින් සිත වීහිංසාවෙන් මුදා ගත හැකිය) 4 **රූප නිස්සරණිය ධාතුව:** රූපයට නො ඇලී, ඒවා කෙරෙහි සිත නොයෙදවා ඉන් මිදීමට ඇති හැකියාව (අරූප සමාපත්ති වැඩීම මෙහිදී උපකාරිවේ) 5 **සක්කාය නිස්සරණිය ධාතුව:** පංච උපාදානස්කන්ධය පිලිබඳ නො ඇලී, එහි සිත නොයෙදවා ඉන් මිදීමට ඇති හැකියාව. **සටහන: *** නිස්සරණිය-අකුසලයෙන් මිදීම, නිදහස් වීම (elements making for deliverance) ** නිස්සරණිය ධාතු 5 ගැන විස්තර පිණිස **බලන්න:** නිස්සරණිය ධාතු **8) ධාතු 6 කි:** ඉහත **1.6** දක්වා ඇති **භෞතික ධාතු** 4 හා 5 ආකාශ ධාතුව හා 6 විඥාන ධාතුව. **9) නිස්සරණිය ධාතු 6 කි:** 1 චේතෝ විමුක්ති නිස්සරණිය ධාතුව **(**emancipation of the heart) : මෛත්‍රිය වඩා සිත විමුක්ත කර ගැනීම, 2 කරුණා විමුක්ති නිස්සරණිය ධාතුව (emancipation of the heart through compassion) 3 මුදිතා විමුක්ති නිස්සරණිය ධාතුව (emancipation of the heart through sympathetic joy) 4 උපේක්ඛා විමුක්ති නිස්සරණිය ධාතුව (emancipation of the heart through equanimity) 5 අනිමිත්ත චේතෝ විමුක්ති නිස්සරණිය ධාතුව the signless emancipation of the heart): නිමිති අල්වා නොගෙන සිත මුදා ගැනීම- රහත් ඵල සමාපත්තිය 6 අසම්මාන විමුක්ති නිස්සරණිය ධාතුව: මම මාගේ යන අසම් මානය නැතිකර ගැනීම. **සටහන:** විස්තර පිණිස **බලන්න**: නිස්සරණිය ධාතු. **මූලාශ්‍ර**: දිඝ.නි: (3) :

10 සංගිති සූත්‍රය, පි. 368, EDN: 33: Sangīti Sutta: The Chanting Together, p. 362.

▼ **ධාතුහත විස්තරය-** Sevan Elements: ධාතුහත-සප්ත ධාතු ගැන බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇත: **1) ආලෝක ධාතුව** (අභාධාතු- light element) **2) සුභ ධාතුව** (beauty element) **3) ආකාසානඤ්චායතනධාතු 4) විඤ්ඤානඤ්චායතන ධාතු 5) ආකිඤ්චඤ්ඤායතන ධාතු 6) නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන ධාතු 7) සංඥාවේදිතනිරෝධ ධාතු. එම ධාතු තේරුම් ගන්නා ක්‍රමය**: අඳුර නිසා ආලෝක ධාතුව අවබෝධ කරගත හැකිය. අසුභය නිසා සුභ ධාතුව අවබෝධ කරගත හැකිය. රූපය නිසා ආකාසානඤ්චායතන ධාතුව අවබෝධ කරගත හැකිය. ආකාසානඤ්චායතනධාතුව නිසා විඤ්ඤානඤ්චායතනධාතුව අවබෝධ කරගත හැකිය. විඤ්ඤානඤ්චායතනධාතුව නිසා ආකිඤ්චඤ්ඤායතන ධාතුව අවබෝධ කරගත හැකිය. ආකිඤ්චඤ්ඤායතන ධාතුව නිසා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන ධාතුව අවබෝධ කරගත හැකිය. නාමස්කන්ධය නිරෝධවීම නිසා සංඥාවේදිතනිරෝධ ධාතුව අවබෝධ කරගත හැකිය. **එම ධාතු සමාපත්ති ලබන ආකාරය**: 1-5 දක්වාවූ ධාතු සමාපත්ති ලබන්නේ සංඥාසමාපත්ති මගින්ය. නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන ධාතු සමාපත්ති ලබන්නේ සංස්කාරාවශේෂ සංඥාසමාපත්ති මගින්ය. සංඥාවේදිතනිරෝධ ධාතු සමාපත්ති ලබන්නේ නිරෝධ සංඥාසමාපත්ති මගින්ය. **සටහන්:** * 3-6 අරූප බ්‍රහ්ම ලෝක ** විස්තර පිණිස **බලන්න**: ESN: Notes: 231 - 233, p. 972. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: ධාතුසංයුත්ත: 2.2.1 සත්ත ධාතු සූත්‍රය, පි. 256, ESN: 14: Dhathusamyutta,11.1 seven elements, p. 750.

▼ **ධාතු සතර විස්තරය-** Four elements:ධාතු සතර ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සතර මහා භූතයන්ය. **බලන්න**: චතුධාතු.

▼**ධාතු සය විස්තරය-** Six elements: ෂඩ්ධාතු-පඨවි, ආපෝ, තේජෝ, වායෝ, ආකාස ධාතුව හා විඥාන ධාතුව පිලිබඳ බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධර්මය- සත්‍යය, කිසිවෙකුට වෙනස් කිරීමට, බැහැර කිරීමට නොහැකි ධර්මතාවයකි. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි : (1): 3 නිපාතය: මහාවග්ග: 3.2.2.1 සූත්‍රය, පි. 348, EAN:3: The Great Chapter, 61.1 Sectarian, p. 104

▼ **කාමධාතුව, ව්‍යාපාද ධාතුව, විහිංසා ධාතුව ප්‍රහාණය**: කාම ධාතුව ප්‍රහීණය පිණිස නෙක්කම්ම ධාතුව වැඩිය යුතුය. ව්‍යාපාද ධාතුව ප්‍රහීණය පිණිස අව්‍යාපාද ධාතුව වැඩිය යුතුය. විහිංසා ධාතුව ප්‍රහීණය පිණිස අවිහිංසා ධාතුව වැඩිය යුතුය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: 6.1.5 ධාතු සූත්‍රය, පි.282.

▼ **සියලු ලෝක ධාතු** පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේගේ අවබෝධය දසබල නුවණින් එක නුවණකි. **බලන්න**: තථාගතයන්වහන්සේ.

▼ **සියලු ධාතු** (පඨවි, ආපෝ, තේජෝ, වායෝ, ආකාස, විඤ්ඤාණ) අනිත්‍යය ය. එලෙස, දකිනා පුද්ගලයා '**සද්ධානුසාරි**' ය, .ඒබව, විදසුන් නුවණින්, ජානසමාපත්ති ලබා අවබෝධ කරගන්නා පුද්ගලයා '**ධම්මානුසාරි**' ය. ඔවුන් සම්බෝධිය පිහිට කරගෙන ඇත.

මූලාශ්‍රය:සංයු.නි: (3): බන්ධවග්ග: ඔක්කන්තිසංයුත්තය: චක්ඛුවග්ගය: 4.1.9 ධාතු සූත්‍රය, පි.474.

▲ **ධාතු කුසලතාවය**: පාලි**: ධාතුකුසලො හොති**- skilled in the elements: ධර්මයට අනුව ධාතු කුසලතාවය යනු සියලු ධාතු (බහු ධාතු) පිලිබඳව ඇති යහපත් අවබෝධයවේ. එම කුසලතාවය තිබීම පණ්ඩිතයන් සතු ගුණයක් ය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: බාලයා හා පණ්ඩිතයා.

▼ **18 ක්වූ ධාතු පිලිබඳ කුසලතාවය** (අටළොස් ධාතු- skilled in the 18 elements): 1) ඇසධාතුව-චක්ඛු 2) රූප ධාතුව 3) චක්ඛු විඥාන ධාතුව 4) කණධාතුව- සොත 5) ශබ්දධාතුව 6) සෝත විඥාන ධාතුව 7) නාසය ධාතුව- ඝාන 8) ගඳ සුවඳ ධාතුව- ගන්ධ 9) ඝාන විඥාන ධාතුව 10) දිව ධාතුව-ජිව්හා 11) රසධාතුව ධාතුව 12) ජිව්හා විඥාන ධාතුව 13) කාය ධාතුව 14) කායසප්ර්ෂ ධාතුව-ඵොට්ඨබ්බ ධාතුව 15) කාය විඥාන ධාතුව 16) මනෝ ධාතුව 17) මනසට දැනෙන කරුණු- ධම්ම ධාතුව 18) මනෝ විඥානධාතුව. (the eye element, the form element, the eye consciousness element; the ear element, the sound element, the ear-consciousness element; the nose element, the odor-element, the nose-consciousness element; the tongue element, the flavor element, the tongue- consciousness element; the body element, the tangible element, the body-consciousness element; the mind element, the mind-object element, the mind-consciousness element). **සටහන:** විස්තර පිණිස **බලන්න**: EMN: note: 1017, p. 1161.

▼ **සයධාතු පිලිබඳ කුසල තාවය:** පෘතුවි ධාතුව: පඨවි ධාතුව,ජල- ආපො ධාතුව, ගිනි -තේජෝ, වායු-වායො ධාතුව, ආකාශ ධාතුව, විඥාන ධාතුව. (the earth element, the water element, the fire element, the air element, the space element, and the consciousness element)

▼ **අතිරේක සය ධාතු පිලිබඳ කුසල තාවය:** සුඛ ධාතුව, දුක්ඛ ධාතුව, සෝමනස්ස ධාතුව, දෝමනස්ස ධාතුව, උපේක්ඛා ධාතුව, අවිද්‍යා ධාතුව

(the pleasure element, the pain element, the joy element, the grief element, the equanimity element, and the ignorance element). **සටහන**: විභංගයට අනුව: සුඛ ධාතුව හා දුක්ඛ ධාතුව යනු කායිකවූ සුඛ හා දුක වේදනාය. සෝමනස්ස ධාතුව හා දෝමනස්ස ධාතුව:ප්‍රීතිය හා දොම්නස යනු මානසික හා කායික සුඛ හා දුක වේදනාය. උපේක්ඛා ධාතුව: දුකත් නැත සැපත් නැති මධ්‍යස්ත වේදනාවය. **බලන්න**: EMN: note: 1078, p. 1161.

▼ **අතිරේක සය ධාතු පිලිබඳ කුසල තාවය:** කාම ධාතුව,නෙක්ඛම්ම ධාතුව, ව්‍යාපාද ධාතුව, අව්‍යාපාද ධාතුව, විහිංසා ධාතුව, අවිහිංසා ධාතුව (the sensual desire element, the renunciation element, the ill will element, the non-ill will element, the cruelty element, and the non-cruelty element).**සටහන**: විභංගයට අනුව මේවා සය ආකාර විතක්කයන්ය. **බලන්න**: EMN: note: 1079, p. 1161.

▼ **තුන් ධාතු පිලිබඳ කුසල තාවය**: කාමලෝක ධාතුව, රූපලෝක ධාතුව, අරූපලෝක ධාතුව (the sense-sphere element, the fine material element, and the immaterial element). **සටහන**: අටුවාවට අනුව කාමලෝක ධාතුව යනු පංච උපාදානස්කන්ධයට, කාමලෝකයට බැඳීම- (කාමාවචාර), රූපලෝක ධාතුව යනු, රූපලෝකයට බැඳීම- (රූපාවචාර), අරූපලෝක ධාතුව යනු සිව් උපාදානස්කන්ධය (රූපය හැර) අරූපලෝකයට බැඳීම(අරූපාවචාර) **බලන්න**: EMN: note: 1080, p. 1161.

▼ **ධාතු 2 පිලිබඳ කුසල තාවය:** සංඛත ධාතුව හා අසංඛත ධාතුව (the conditioned element and the unconditioned element). **සටහන**: සංඛත ධාතුව යනු හේතු ප්‍රත්‍ය නිසා ඇතිවූ සියලු දේය, අසංඛත ධාතුව යනු නිවනය. **බලන්න**: EMN: note: 1081, p. 1162. **මූලාශ්‍රය**: ම.නි: (3): 3.2.5 බහුධාතුක සූත්‍රය, පි.209, EMN: 115: The Many Kinds of Elements, p. 840.

▲ **ධාතු නානත්වය**- Diversity of Elements: ධාතු නානත්වය ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා වදාළේ: 18 ක්වූ ධාතු පිලිබඳ ඇති විවිධ බව අවබෝධ කරගැනීමය. **සටහන**: ධාතු 18: චක්ඛුධාතුව, රූපධාතුව, චක්ඛුවිඥානධාතුව,සෝතධාතුව,සද්ධධාතුව, සෝත විඥානධාතුව, ඝානධාතුව, ගන්ධධාතුව, ඝානවිඥානධාතුව,ජිව්හාධාතුව, රසධාතුව, ජිව්හා විඥානධාතුව, කායධාතුව, ඵොට්ඨබ්බධාතුව, කායවිඥානධාතුව, මනෝධාතුව, ධම්මධාතුව, මනෝ විඥානධාතුව. **1)** ධාතු වල විවිධබව නිසා ස්පර්ශයේ විවිධත්වයක් ඇතිවේ. මෙහිදී බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා දුන්නේ:

"ධාතුවල විවිධාකාර බව නිසා ස්පර්ශයේ විවිධාකාර බව ඇතිවේ. එහෙත්, ධාතුවල විවිධබව, ස්පර්ශයේ විවිධ බව නිසා ඇතිනොවේ". (...it is in dependence on the diversity of elements that there arises the diversity of contacts. The diversity of elements does not arise in dependence on the diversity of contacts). **2)** ස්පර්ශයේ විවිධ බව නිසා, වේදනා වල විවිධබවක් ඇතිවේ, වේදනාවන්හි විවිධබව නිසා ස්පර්ශයේ විවිධබව ඇති නොවේ.

3) ධාතුවල විවිධත්වය නිසා සංඥාවේ විවිධ බව ඇතිවේ; සංඥාවේ විවිධ බව නිසා සංකල්පනා (චේතනා) වල විවිධත්වය ඇතිවේ. සංකල්පනා වන්හි විවිධබව නිසා ඡන්දයේ (කැමැත්ත) විවිධබව ඇතිවේ. ඡන්දයේ විවිධබව නිසා ලැදියාව-ඇල්ම (රාගය-passion) විවිධබව ඇතිවේ. ලැදියාවේ විවිධබව නිසා, සොයාගෙනයෑමේ (සෙවීම-quest) විවිධබව ඇතිවේ. සොයාගෙනයෑමේ විවිධබව නිසා ලැබීමේ (ලාභ- gain) විවිධබව ඇතිවේ. **සටහන්:** *ධාතු නානාත්වය පිළිබඳව ආනන්ද තෙරුන්, සෝසිත උපසකහට විස්තරකර ඇත**. බලන්න**: සංයු.නි: (4): සළායතනසංයුත්ත: ගහපතිවග්ග: 1.13.6 සෝසිත සූත්‍රය, පි.260. ** මහාකච්චායන තෙරුන්, හාලිද්දකානි උපාසකහට, ධාතු නානාත්වය පිලිබඳ විස්ත්‍රකිරීම මෙහි දක්වා ඇත: **බලන්න**: සංයු.නි: (4): සළායතනසංයුත්ත: ගහපතිවග්ග: 1.13.7 හාලිද්දකානි සූත්‍රය, පි.262. ** ඉසිදත්ත තෙරුන්, චිත්ත ගහපතිට බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධාතු නානාත්වය විස්තර කර ඇත.**බලන්න**: සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග:චිත්තසංයුත්ත: 7.1.2 ඉසිදත්ත සූත්‍රය,

පි.550. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි : (2): ධාතුසංයුත්ත සූත්‍ර 2.1.1. සිට, පි. 244, ESN: 14: Dhathusamyutta, p. 738.

▲ **ධුතාංග පුහුණුව** -Ascetic Practice: ධුතාංග යනු තපස් පුහුණුවය. අල්ප අසාව (fewness of desires), පහසුවෙන් යැපීම (being easy to support) හා ආත්මසංවරය (self-restraint) ඇතිකරගැනීම පිණිස භික්ෂූන් ධුතාංග පුහුණුවේ යෙදේ. ඔවුන් වනයේ, ගස් මුල, එළිමහනේ, සුසාන භූමියේ ආදී හුදකලා තැන්වල වාසය කරයි. ඔවුන් තුන් සිවුර පමණක් භාවිතා කරයි. ඒවාද රළු සිවුරු -රළු චීවර (ඉවත විසිකළ රෙදි කෑලි මුට්ටු කර සකස් කරගත් හෝ පාංශුකූල චීවර) වේ. ඔවුන් වළඳන්නේ පිඬු සිගා ලබාගත් ආහාර -පිණ්ඩපාතය පමණි. නිදන්නේ (නිදන ඉරියව්ව) ඉඳගන්නා ඉරියව්වෙනි. **බලන්න**: EAN: note 77, p. 584. **සටහන**: සිංහල විසුද්ධි මාර්ගය: පරිච්ඡේදය 2 හි මේ පිළිබඳව විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත.

▼ **බුදුන් වහන්සේ ධුතාංග පුහුණුව පසසා ඇත.** එම පුහුණුවේ යෙදන, භික්ෂූන්: ආරණ්‍ය පරිහරණය, පංසුකූලික චීවර දැරීම, පිංඩපාතයෙන් පමණක් යැපීම, රුක්මුල්හි විසීම, සොහනෙහි විසීම, එළිමහන් බිමේ විසීම, ඉඳීම ඉරියව්ව පමණක් ඇතිව වාසය කිරීම ආදී ධුතාංග පුහුණුව පිලිබඳ විස්තර මෙහි දක්වා ඇත. එම පුහුණුවේ අරමුණවිය යුත්තේ අල්පබව, සන්තුෂ්ටිය, කෙළෙස් ප්‍රහීණය, හුදකලා විවේකය, සරලජීවිතය ආදී උතුම් ගුණ සහිතව වාසය කරමින්, විමුක්තිය ලබා ගැනීමය. **සටහන්**: * ධුතාංග පුහුණුවේ යෙදී ඇති භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර, **මහා කාශ්‍යප** තෙරුන්ය **බලන්න**: අග්‍රතම ශ්‍රාවක භික්ෂූන් ** මහා කාශ්‍යප තෙරුන්, තමන්වහන්සේ ධුතාංග පුහුණුවේ යෙදීමට හේතු ප්‍රයෝජන 2 ක් දැකීමෙන් බව පවසා ඇත: 1 මේ ජීවිතයේ පහසු විහරණය පිණිස 2 මතු ජනතාවට (පශ්චිම ජනතාව) අනුකම්පා පිණිස. මතු ජනතාව, බුදුවරු, බුදුසව්වන් ආරණ්‍යවාසය කිරීම ආදීවූ කරුණු ගැන ප්‍රසාදයට පත්වීම ඔවුන්ගේ හිත සුව පිණිසවේ. **බලන්න**: සංයු.නි: නිදානවග්ග: කස්සප සංයුත්තය. ** ධුතාංග පුහුණුව ලෙසින් එළිමහණෙ වාසය කරන සංඝයා අබ්බහෝකාසික ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: අබ්බහෝකාසික. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: අරඤ්ඤ වග්ග සූත්‍ර, පි. 378, EAN:5: IV Forest Dwellers, p. 297.

▼**මහා කාශ්‍යප තෙරුන් ,** බුදුන්වහන්සේට තමන් ධුතාංග පුහුණුවේ යෙදීමට ඇති කැමැත්ත මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග: කස්සපසංයුත්ත: 4.1.5 ජින්ණසූත්‍රය, පි.330.

▲ **ධොතක තෙර-** Dothaka Thera:**බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1

▲ **ධොතක මානවක**:Dothaka manawaka:**බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:3

ධන

▲ **ධනංන්ජනි උපාසිකාව-** Dhānañjānī the layfollower: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3

▲**ධනඤ්ජානි බ්‍රාහ්මණි** -Dananjani Brahamini: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3

▲**ධනඤ්ජානි බ්‍රාහ්මණ-** Dananjani Brahamana: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3

▲ **ධනය:** පාලි: **ධනං** - Wealth: ධනය ආකාර 2 කි: 1) **භෞතික ධනය- සම්පත්:** කෙනෙක් සතු: අඹුදරුවන්, නෑදෑ හිත මිතුරන්, සේවකපිරිස, ගවසම්පත් ආදිය, වතුපිටි, මිල මුදල්, රන්, රිදී ආදී වස්තූන්ය. මෙලොව සැපවත්ව වාසය කිරීමට ධනය උපකාරිවේ.ධනය යහපත් ලෙසින්ද, අයහපත් ලෙසින්ද රැස්කරගත ගැකිය. ධර්මයට අනුව යහපත් ලෙසින් ධනය රැස්කරගැනීම කුසලයකි. යහපත් ලෙසින් ධනය ලබාගෙන, එය යහපත් අන්දමට පරිහරණය කිරීම (දන්දීම ආදී) මෙලොව හා පරලොව සැප පිණිස පවතින බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: දානය. 2) **ආධ්‍යාත්මික ධනය:** සසර දුකින් මිදීම පිණිස මාර්ගය වඩා ගැනීමට උපකරිවන දහම් කරුණු පිළිපැදීම. **බුදුන්වහන්සේ** පෙන්වා ඇත්තේ: **භෞතික ධනය** ගින්නෙන්, ජලයෙන් විනාසවේ, රජවරු හෝ සොරු අත්කරගැනීමෙන් නැතිවේ, අකීකරු දරුවන් නිසා වැනසී යයි. එහෙත් **ආධ්‍යාත්මික ධනය** කෙනෙක් සතුනම් ඒවා පෙරකි පරිදි වෙනත් අයට අත්පත් කරගැනීමට හැකියාවක් නැත. එම ධනය සතු පුද්ගලයා කිසිකලක දිළිඳු නොවේ, ඔහුගේ ජීවිතය හිස්බවට පත්නොවේ. **බලන්න**: ගිහිජීවිතය යහපත්ව ගතකිරීම. **ආධ්‍යාත්මික ධන 7**කි: ශ්‍රද්ධා ධනය, ශිල ධනය, හිරි ධනය, ඔතප්ප ධනය, සුත ධනය, චාග ධනය හා ප්‍රඥා ධනය. **1. ශ්‍රද්ධා ධනය (**wealth of faith) : ආරිය ශ්‍රාවකයා සැදැහැත්ව බුදුන්වහන්සේගේ නවගුණ, බෝධිය ප්‍රසාදයෙන් පිළිගනී. 2. **ශිල ධනය** (wealth of virtuous behavior**):** ආරිය ශ්‍රාවකයා සිල්වත්ය, ඔහු පංචශිලය මනාව රකීයි. 3. **හිරිධනය** (wealth of moral shame): ආරිය ශ්‍රාවකයා පව් කිරීමට ලැජ්ජාවේ: ඔහු කයෙන් වචනයෙන් හා මනසින් දුසිරිත් නොකරයි, ලාමක අකුසල් ක්‍රියා බැහැරකර යහපත් ජීවිතයක් ගත කරයි 4. **ඔත්තප්ප ධනය** (wealth of moral dread): ආරිය ශ්‍රාවකයා පව් කිරීමට බියය. ඔහු කයෙන් වචනයෙන් හා මනසින් දුසිරිත් කිරීමට බියය. ලාමක අකුසල් ක්‍රියා බැහැරකර යහපත් ජීවිතයක් ගත කරයි 5. **සුත ධනය** (wealth of learning): ආරිය ශ්‍රාවකයා බහුශ්‍රැතය: ඔහු ධර්මය මනාව අසයි, හදාරයි, මතකයේ තබාගනී, නිතර සජ්ජායනා කරයි, ධර්ම අර්ථ විමසා බලයි, ප්‍රඥාවෙන් අවබෝධ කර සම්මා දිට්ඨියට පැමිණේ 6. **චාග ධනය** (wealth of generosity): ආරිය ශ්‍රාවකයා දාන ශිලිය, මසුරුකම බැහැර කර සිටි, දාන දීම ඔහුට සතුටකි 7. **ප්‍රඥා ධනය** (wealth of wisdom): ආරිය ශ්‍රාවකයා නුවණැතිය, දුක ඇතිවීම හා නැතිවීම පිළිබඳ උතුම් අවබෝධය ඔහුට ඇත. තමාගේ ප්‍රඥාවෙන් දුක නැති කරගැනීමට ඔහු සමත්ය. **සටහන්: *** යම් කෙනෙකුට මේ ධන 7 ඇත්නම් ඔහු ලෝකයේ "නො දිළිඳු පුද්ගලයාය, ජීවිතය නොහිස් පුද්ගලයය යි මෙහි දක්වා ඇත. ** උග්ග මහාඇමති (කෝසල රජුගේ), බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක, රෝහණ සිටුවරයාගේ මුනුපුරු, මිගාර සිටුවරයා මහා ධනසම්පත් (රන් රිදී ආදී) ඇතිබව පවසා ඇත. ඒ අවස්ථාවේදී, බුදුන් වහන්සේ වදාළේ ඒවා පහසුවෙන්ම විනාශවනබවය. එහෙත්, පෙරකී ධන 7 එසේ විනාශයට නොයන බවය. ****විස්තර පිණිස බලන්න**: "**Treasures of the Noble'**: by Soma Thera, Bodhi Leaves: Vol II (B), BPS, 1965. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4): 7 නිපාත: 7.1.1.5. හා 7.1.1.6 ධන සූත්‍ර හා 7.1.1.7.උග්ග සූත්‍රය, පි.303, EAN: 7: 5.5 &6.6 Wealth & 7.7. Ugga, p. 370.

▼**ධනය** (භෝග- භෞතිකදේ) ලබාගැනීමට දුර්ලභ කරුණකි. උදාසීනබව (අලසකම- ආලස්‍යය) හා ඒ පිලිබඳ කටයුතු ආරම්භ කිරීමට (මුල් පිරීමට- අනුත්ථානය) ශක්තිය නොමැති බව, ධනය ලබාගැනීමට බාධා කරයි. **බලන්න**: ඉෂ්ඨධම්ම. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (6) 10 නිපාත:10.2.8.3 ඉෂ්ඨධම්ම සූත්‍රය, පි.270,EAN:10: 73.3 Wished for, p.522

▼ **ධනය ආරක්ෂා කිරීම**: ගිහි ජීවිතය යහපත් ලෙසින් පවත්වා ගැනීම පිණිස, තමන් නිවැරදි ලෙසින් ලබාගත් ධන සම්පත් ආදිය 1.**සල්ලාල හැසිරීම** 2. **සුරාවට ගිජුවීම** 3. **සූදුකෙළීම** 4. **පාපමිත්‍රසේවනය** යන උවදුරු 4 කින් ආරක්ෂා කරගතයුතුවේ. **බලන්න**: ගිහිජීවිතය යහපත්ව ගතකිරීම**. මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (5) අට නිපාත: 8.2.6.4 ව්‍යාගපජ්ජ සූත්‍රය, පි 256,EAN: 8: 54 .4 Dīghajāṇu, p 441.

▼ **ධනය උපයාගැනීම**: ධර්මයෙන් ධනය උපයාගන්නා පුද්ගලයන් දස දෙනෙක් (ධාර්මික පුද්ගලයෝ) ගැන හා අධර්මයෙන් ධනය උපයාගන්නා පුද්ගලයන් දස දෙනෙක් (අධාර්මික පුද්ගලයෝ) ගැන බුදුන් වහන්සේ මේ සූත්‍රයේ විස්තර කර ඇත.**මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.2.5.1. කාමභොගි සූත්‍රය, පි.344, EAN:10: V, 91.1 One who enjoys sensual pleasures, p. 531.

▼ **ශ්‍රේෂ්ඨ ධනය**: ලෝක සත්ත්වයාට ඇති ශ්‍රේෂ්ඨ ධනය ශ්‍රද්ධාව යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ:

"සද්ධීධ විත්තං පුරිසස්ස සෙට්ඨං"

මූලාශ්‍ර: අංගු.නි: (1):දේවතාසංයුත්ත:1.8.3 විත්ත සූත්‍රය, පි. 104, ESN:1: Devatasmyutta: 1: 73.3.Treasure, p.155.

▼**ධනය භාවිතා කිරීම**: ධනය භාවිතා කලයුතු ආකාර හා ඉන් ලැබෙන ප්‍රතිලාභ බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇත: **1**) තමාත්, තමාගේ පවුලේ අය, සේවකයන් ආදීන් සුවපත්කිරීම පිණිස යෙදවීම, ඒ නිසා ලැබෙන සතුට 2) තමාගේ මිතුරන් සුවපත්කිරීම පිණිස යෙදවීම ඒ නිසා ලැබෙන සතුට 3) සොර සතුරු අපදා ආදියෙන්, තමන් සොයාගත් ධනය නැතිවීයාමට නොදීම පිණිස කටයුතු කිරීමට හැකිවීම 4) ධනය යහපත් ලෙසින් භාවිතා කිරීම නිසා ඔහුට, ඥාතිලාභ, ආගන්තුක ලාභ, මියගිය ඥාතීන්ට පින් ලබාදීමට හැකිවීම, රජුන්ගේ ප්‍රසාදය ලැබීම, දෙවියන්ගේ ආශීර්වාදය ලැබීම ට හැකිවීම 5) මෙලොව හා පරලොව සුවය සැපය ලැබීමට හේතුවන දාන, ධර්මයේ යහපත් ලෙසින් හැසිරෙන උතුමන්ට පුජාකිරීමට හැකිවීම. එලෙස, ධනය පරිහරණය කෙනෙක් ගේ ධනය, ඉහතකී ලෙසින් යහපත් කටයුතු පිණිස යෙදවීමෙන් පසු අවසන්වූවත් ඔහුට තැවීමක් නැත යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. එසේම, ඔහුගේ ධනය වැඩිදියුණුවේ නම් තමා යහපත් ලෙසින් ධනය පරිහරණය කළබව සිතා ඔහුට සතුටුවිය හැකිය. එවැනි පුද්ගලයා ආරිය ධර්මයේ පිහිටි කෙනෙකි. ප්‍රඥාවන්තයෝ ඔහු පසසති, සුගතියේ යහපත් විපාක ලබයි. **සටහන:** මේ සූත්‍රය දේශනා කරන ලද්දේ අනාථපිණ්ඩික සිටුවරයාටය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.1.5.1 භෝගආදිය සූත්‍රය, පි. 92, EAN: 5: 41.21 Utilization, p. 251.

▲**ධනවත්**-Wealthy: ධනවත්- පෝසත් යනු භව බෝග සම්පත් අධිකව ඇතිබවය. සූත්‍ර දේශනාවලට අනුව අනාථපිණ්ඩික සිටුවරයා, විශකා සිටුදෙවිය ආදී දායකයන්ට මහා ධන සතුව තිබිණි. මෙලොව, යහපත් ලෙසින් දානකටයුතු කරන පුද්ගලයෝ, මිනිස් ලොව යළි උපතක් ලබන්නේ නම් ඔවුන් මහා ධනවතුන් වේ. **බලන්න**: මනි: (3): 3.4.5 චූළකම්ම වීභංග සූත්‍රය, පි. 448

▲ **ධ්‍යාන**-Dyana: ධ්‍යාන-ජාන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ භාවනා අරමුණක් අනුව සිත සමාධියට පත්කර ගැනීමය. රූප ධ්‍යාන -රූපජාන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සිව් ජානයන්ය. අරූප ධ්‍යාන නම්, අරූප සමාපත්ති - රූපජාන ඉක්මවා ලබන ශාන්ත විහරණයන්ය. **බලන්න**: සිව්ජාන, අරූප සමාපත්ති. ධ්‍යාන විෂය (ජානවිෂය) අචින්ත ධර්මතා 4න් එකකි**. බලන්න**: අචින්ත ධර්මතා. **සටහන්:** * ධ්‍යායි පුද්ගල ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධ්‍යාන ලබාගැනීමේ දක්ෂ පුද්ගලයාය. **බලන්න**: ගොචරකුසලතා.** ධ්‍යානයෙහි ඇලුන- භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර කංඛාරේවත තෙරුන්ය, භික්ෂුනියන් අතරෙන් අග්‍ර නන්දා තෙරණිය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1,2. ** සංයු.නි: (3) බන්ධවග්ගයේ: ජාන සංයුත්තය, සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ගයේ: ජානසංයුත්තය: ධ්‍යාන පිලිබඳ විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත. ** ධ්‍යානයෝ ශබ්දකණ්ටකය- ශබ්ද ධ්‍යාන වඩාගැනීමට බාධාවකි. **බලන්න**: කටුව.

▲ **ධ්‍යාන විෂය**- Subject on Jana: මෙය අචින්ත ධර්මයකි. **බලන්න**: අචින්ත ධර්ම

▲ **ධනිය ගොපල්ලා**-Dhaniya cowherd: **බලන්න:**උපග්‍රන්ථය:3

▲ **ධනුශිල්පින්**- Dhanusilpi: ඊතල හැසිරවීමේ දක්ෂ ධනුශිල්පින්-දක්ෂ දුනුවායෝ පිලිබඳ උපමාව ඇසුරු කොට බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ ආයුසංස්කාර ඉතා වේගයෙන් ක්ෂය වී යාමය. **බලන්න**: ආයුසංස්කාර, උපග්‍රන්ථය:5.

ධම

▲**ධම්මික උපාසක**- Dhammika upasaka:**බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:3

▲**ධම්මික තෙර**-Dhammika Thera: **බලන්න:**උපග්‍රන්ථය:1

▲**ධම්ම හා අධම්ම** - Dhamma & Non- Dhamma: ධම්ම- ධර්මය යනු බුදුන් වහන්සේ වදාළ ඉගැන්වීම්ය. එයට පටහැනි ඉගැන්වීම් අධම්ම- අධර්මය වේ.

" මහණෙනි, අධර්මය හා අනර්ථය (හානිය) දතයුතුය, ධර්මය හා අර්ථය (ඵල-ලාභය) දතයුතුය... ධර්මය යම් පරිදි වේනම්, අර්ථය යම් පරිදිවේනම් ඒ අනුව පිළිපැදිය යුතුය" යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **සටහන්**: * ධර්මය යනු සම්මා දිට්ඨිය පෙරටු කරගෙන සම්මා විමුක්තියෙන් අවසන්වන නිවැරදි මගය, සසර දුක නිවන මගය. අධර්මය නම් අකුසල වැඩිකර, සසර දික් කරන මිථ්‍යා දිට්ඨිය පෙරටු කරගත් වැරදි මගය. ** බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධර්මය ඉන්ද්‍රකීලයක් ලෙසින් ස්ථිර ලෙසින් ස්ථාපනය කර ඇත. **බලන්න**: ඉන්ද්‍රකීලය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6):10 නිපාත 10.3.2.1 හා 10.3.2.2 හා 10.3.2.3 අධම්ම සූත්‍ර, පි. 430 හා

10.3.2.4. අජිත සූත්‍රය, පි. 444 හා 10.3.4.5. ධම්ම සූත්‍රය, පි.470, , EAN:10: 113.1 and 114.2 and 115.3 p. 543, and 116.4 Ajitha, p.545 and Good: p.548.

▲ **ධම්මය හා අර්ථය** - Dhamma & Benifits: ධම්ම-ධර්මය හා අර්ථය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මානුකූල වීම හා ඉන් සිදුවන යහපතය. ධර්මය නිසා බොහෝ කුසල ඇතිවේ, සසරින් එතර වීමට හැකිවේ. ධර්මය හා අර්ථය යනු සම්මාමග ගැනීම යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. ධර්ම මාර්ගයේ යනවිට, ධර්මය හා අර්ථය ගැනද, අධර්මය හා අනර්ථය ගැනද අවබෝධය තිබිය යුතුය, එවිට, අධර්මය හැර දමා ධර්මයට පැමිණිය හැකිවේ. **බලන්න**: අධර්මය හා අනර්ථය. **සටහන**: ධර්මය, ධර්මය ලෙසින් ප්‍රකාශ කිරීමේ යහපත් විපාක, **අංගු.නි: 1 නිපාත**, අධම්ම වග්ගයේ විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10: නිපාත: 10.3.2.1, 10.3.2.2, 10.3.2.3 අධම්ම සූත්‍ර, පි. 430, EAN:10: 113.1, 114.2 & 115.3 Non-Dhamma suttas, p. 544.

▲ **ධම්ම අනුග්‍රහය-** Support with Dhamma: බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ ආමිෂ අනුග්‍රහයට (help with material things) වඩා ධම්ම අනුග්‍රහය අග්‍ර බවය. **බලන්න**: අග්‍ර දේ. **මූලාශ්‍ර**:බු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.5.9 දාන සූත්‍රය, පි. 480, The Itivuttaka: 98 The Gift sutta, p. 83, Translated by Peter Masefield, PTS, 2001.

▲ **ධම්ම අනුසාසනා-** Dhamma anusasana: ධම්ම අනුසාසනා කරන උතුමන්, අන් අයට අමෘතය- නිවන දෙනබව මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1) : සගාථවග්ග: දේවතා සංයුත්ත: ආදිත්ත වර්ගය, කිංදද සූත්‍රය , පි. 82, ESN: 1: Devathasamyutta: 42.2 Giving what ? , p. 117.

▲ **ධම්ම අනුශ්‍රවනය-** Dhamma hearsay: ධම්ම අනුශ්‍රවනය කිරීම යනු, වෙනත් අය ධර්මය ගැන කරන කථාවන් ඇසීම, ඒ පිලිබඳ ප්‍රීතියට පත්වීමය. බුදුන් වහන්සේගේ උපාසිකාවක්වූ, කුරරඝර වැසි කාලි උපාසිකාව, ධර්මය අනුශ්‍රවනය මගින් මාර්ග ඵල ලබා ඇත. **බලන්න**: උපශ්‍රන්ථය:3

▲ **ධම්ම ආයතනය-** Dhmmayatana: බාහිර ආයතන 6 න් එකක් ලෙස ධම්ම ආයතනය පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: ආයතන.

▲ **ධම්ම අසිරිය** - Dhamma is wonderful: තථාගත ධර්මයේ අසිරිමත් බව නිසා තණ්හාවෙන් බැඳුන, මානයෙන් පිම්බුණ, උද්වේගයට යටවූ ලෝකයා දහමට නැඹුරුවන අන්දම මෙහි පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: තථාගතයන්වහන්සේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.3.3.8 දුතිය තථාගත අච්ඡරිය සූත්‍රය, පි. 274 , EAN:4: 128.8 Astounding- 2 , p. 195.

▲ **ධම්ම ඉගෙනීම-** Learning the Dhamma: ධර්මය ඉගෙනගැනීමේදී අනුගමනය කලයුතු ක්‍රමය: 1) ධර්මය: සූත්‍ර, ගෙයිය, ව්‍යාකරණ, ගාථා, උදාන, ඉතිවුත්තක, ජාතක, අද්භුතධම්ම, වේදල්ල (the discourses, mixed prose and verse, expositions, verses, inspired utterances, quotations, birth stories, amazing accounts, and questions-and-

answers) යහපත් ලෙසින් ඉගෙනගැනීම 2) තමන් ඇසූ, ඉගෙනගත් ධර්මය අන්‍යයන්ට උගැන්වීම 3) අන්‍යන් ඉගෙනගත් හා ඇසූ ධර්මය විස්තරවශයෙන් ඔවුන්ගෙන් අසා දැනගැනීම 4) තමන් ඇසූ, ඉගෙනගත් ධර්මය නිතර සජ්ජායනා කිරීම 5) තමන් ඇසූ, ඉගෙනගත් ධර්මය ගැන මනසින් විමසා බැලීම, පරික්ෂාකිරීම 6) වස්සාන සමයේදී, ධර්මය උගත්, ජේෂ්ඨ භික්ෂූන් වාසය කරන ආරාමයක පැමිණි එහි වස්වසා, ධර්මය ගැන නොදත්, නොපැහැදිලි, සැකසහිත කරුණු ආදිය ගැන විමසා, ප්‍රශ්නකර, ඒවා ගැන පැහැදිලි අවබෝධය ඇතිකර ගැනීම. **සටහන:** සැරියුත් තෙරුන් හා ආනන්ද තෙරුන් අතරවූ කතාබහක් නිසා ආනන්ද තෙරුන් මේ දේශනාව වදාළහ. සූත්‍රය අවසානයේදී, සැරියුත් තෙරුන්, ආනන්ද තේරුන් ඉහත ගුණ අංග 6ක් සහිතව වැඩසිටින්නේ යයි, සැරියුත් තෙරින් ප්‍රසංසා වදාළහ. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4): 6 නිපාත:ධම්මිකවග්ග: 6.1.5.9 ආනන්ද සූත්‍රය, පි.152.

▲ **ධම්ම උගැන්වීම** - Teaching the Dhamma:ධර්මය උගැන්වීමේදී අනුගමනය කලයුතු පිළිවෙල: යම්කෙනක්, මෙසේ සිතන්නේ නම්:

" අන්‍යයෝ මගේ ඉගැන්වීම අසත්වා, එයින් ප්‍රසදයට පත්වෙත්වා, ඒ බව මට ප්‍රකාශ කරත්වා". එලෙස සිතා කරන ඉගැන්වීම අපිරිසිදුය. කෙනෙක් මෙසේ සිතන්නේනම්: " බුදුන් වහන්සේ දෙසූ ධර්මය ස්වාක්ඛාතය... (දහම්ගුණ)... මවිසින් උගන්වන දහම, අන්‍යයන්, අසයිනම්, ඒ අනුව පිළිපදින්නේ නම් ඉතා මැනව". එලෙස සිතා, ධර්මයේ සුධර්මත්වය-පිරිසිදුබව සලකා, දයාව, කරුණාව, අනුකම්පාව ඇතිව කරන ඉගැන්වීම පිරිසිදුය. මෙහිදී බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා වදාළේ මහා කාශ්‍යප තෙරුන්ගේගේ දහම් ඉගැන්වීම ඒ ආකාරබවය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: කස්සප සංයුත්ත: 4.1.3 චන්දූපම සූත්‍රය, පි. 324, ESN: Kassapasamyutta: 3 Like the Moon, p. 809.

▼**බුදුන් වහන්සේ ධර්මය උගැන්වීම**: යම් භික්ෂුවක් ගුණ 10කින් සමන්විත නම් ඔහුට ධර්මය උගැන්වීමට, දේශනා කිරීමට තථාගතයන් නැඹුරුවේ, එහෙත්, භික්ෂුවකට එම ගුණ නොමැතිනම් ඔහුට ධර්මය උගැන්වීමට, තථාගතයන් නැඹුරුනොවේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6)10 නිපාත: ථෙර වග්ග: 10.2.4.3. පුන්ණිය සූත්‍රය,පි.302, EAN: 10: The Elders: 83.3. Punniya, p. 526.

▲ **ධම්ම කථික**: පාලි: **ධම්මකථිකො**-A Speaker on the Dhamma: රූප, වේදනා, සංඥා, සංඛාර, විඥාන උපාදාන ස්කන්ධ-පංච උපාදාන ස්කන්ධය, යන ධර්මතා පිලිබඳ කළකිරිම පිණිස, නොඇල්ම පිණිස, නිරෝධය පිණිස ධර්මය දේශනා කරණ භික්ෂුව '**ධම්මකථික**' යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **සටහන**: ධර්ම කථික භික්ෂූන් අතරෙන් අග්‍ර: පුණ්ණ මන්තානිපුත්ත තෙරුන්ය, භික්ෂුණියන් අතරෙන් අග්‍ර ධම්මදින්නා තෙරණියය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1,2. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (3): ඛන්ධසංයුත්ත: 1.3.2.3 හා 1.3.2.4. සූත්‍ර, පි. 312, ESN: 115.3 & 116.4 A speaker on the Dhamma, p. 1101.

▼**ජරා මරණ පිලිබඳ** කළකිරිම පිණිස දහම් දෙසන භික්ෂුව/භික්ෂුණිය ධම්ම කථික යයි මෙහි දක්වා ඇත. එසේම උපත, භවය, උපාදාන, තණ්හාව, වේදනාව, ස්පර්ශය,සළායතන, නාමරූප, විඥානය, සංඛාර,

අවිජ්ජාව ආදීවූ පරිච්චසමුප්පන්න ධර්මතා ගැන කළකිරිම පිළිබඳව දහම් දේශනා කරයිනම්, ඒ මහණ, ධම්ම කථික යයි කීමට සුදුසුය. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග:අභිසමයසංයුත්ත:1.2.6 ධම්මකථික සූත්‍රය, පි.50.

▼**ඇස, කණ ආදී 6** ඉන්ද්‍රියන්හි නිර්වේදය ... විරාගය පිණිස දහම් දෙසන භික්ෂුව/භික්ෂුණිය ධම්ම කථික යයි කීමට සුදුසුය. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (4):සළායතනවග්ග: වේදනාසංයුත්ත:නවපුරාණවග්ග: 1.15.10 ධම්ම කථික සූත්‍රය, පි. 306.

▼ **මෙහිදී ධම්ම කථිකයන්** වර්ග 4ක් පෙන්වා ඇත.: 1) අදක්ෂ පිරිසට, කෙනෙක් අදක්ෂ වශයෙන්, අල්පලෙසින් ධර්මය දේශනා කරණවිට, ඒ පිරිස ඔහු ධම්ම කථිකයෙක් යයි සිතති 2) දක්ෂ පිරිසට, කෙනෙක් අල්ප ලෙසින්, අර්ථය පෙන්වමින් ධර්මය දේශනා කරණවිට, ඔහු දක්ෂ පිරිසෙහි ධම්ම කථිකයෙක් ගණයට වැටේ 2 අදක්ෂ පිරිසට, කෙනෙක් අදක්ෂ වශයෙන් බොහෝකොට ධර්මය දේශනා කරණවිට, ඒ පිරිස ඔහු ධම්ම කථිකයෙක් යයි සිතති, 4) දක්ෂ පිරිසට, කෙනෙක් බොහෝ ලෙසින් ලෙසින්, අර්ථය පෙන්වමින් ධර්මය දේශනා කරණවිට, ඔහු දක්ෂ පිරිසෙහි ධම්ම කථිකයෙක් ගණයට වැටේ. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: 4.3.4.9 ධම්ම කථික සූත්‍රය, පි.288.

▲**ධම්ම කාමය:** පාලි: **ධම්මකාමො-** Dhamma kamaya: ධම්ම කාමය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, ධම්මවිනය පිළිබඳව කෙනෙක් තුල ඇති අධික කැමැත්ත- රුචියය. **ධම්ම කාමය** තිබීම ආධ්‍යාත්මික වර්ධනයට ආරක්ෂාවක් යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත:

"...භික්ඛු ධම්මකාමො හොති පියසමුදාහාරො අභිධම්මෙ අභිවිනයෙ උළාර පාමොජ්ජො". භික්ෂුවහට, ධර්මය පිළිබඳ කැමැත්ත ඇත, ධර්මවිනය පිළිබඳ නිශ්චිතවූ ප්‍රිය බව ඇත, ප්‍රමෝදබව ඇත (a bhikkhu loves the Dhamma and is pleasing in his assertions, filled with a lofty joy pertaining to the Dhamma and discipline). මේ ගුණය නාථකරණ ධර්මයකි .**බලන්න:** නාථකරණ ධර්ම. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 10-නිපාත: 2 නාථ වග්ග, 10.1.2.7 ප්‍රථම නාථකරණ සූත්‍රය, EAN:10: II Protector: 17.7 Protector I, p.497.

▲**ධම්මය ක්‍රමානුකූලව පුහුණුවීම-** Gradual Dhamma training : ධම්ම පුහුණුවේ අවසාන ඉලක්කය සසර දුකින් මිදීමය- විමුත්තිය-නිවන සාක්ෂාත් කරගැනීමය, සත්‍ය අවබෝධ කරගැනීමය. ඒ සඳහා ක්‍රමානුකූලව, දහම පුහුණු කරගැනීම අවශ්‍යයයි බුදුන් වහන්සේසංඝයාට අනුසාසනා වදාළහ. **බලන්න**: අසේඛ.

▼**ක්‍රමානුකූලව පුහුණුවීම ලබාගන්නා ආකාරය**: අවසාන අවබෝධය (**අඤ්ඤා** - final knowledge) මුදුන්පත් කර ගැනීම, එක්වරම සිදුවන දෙයක් නොවේ, ඒ සඳහා භික්ෂුව ධර්ම මාර්ගය, ක්‍රමානුකූල ශික්ෂාව (සේඛ ලෙසින්) ඇතිකරගතයුතුය, ක්‍රමානුකූලව පුහුණුවේ යෙදිය යුතුය (ක්‍රියාමාර්ගය), ක්‍රමානුකූලව පටිපදාවේ ප්‍රගතිය (දියුණුව) ඇතිකර ගතයුතුය:

“ නාහං භික්ඛවෙ ආදීකෙනෙව අඤ්ඤාරාධනං වදාමි. අපි ච භික්ඛවෙ අනුපුබ්බසික්ඛා, අනුපුබ්බකිරියා, අනුපුබ්බපටිපාදා අඤ්ඤාරාධනා හොති”. (Bhikkhus, I do not say that final knowledge is achieved all at once. On the contrary, final knowledge is achieved by gradual training, by gradual practice, by gradual progress). **ක්‍රමානුකූල ධම්ම පුහුණුව,** ප්‍රතිපදාව හා ප්‍රගතිය ඇති කරගන්නා ක්‍රමය:

“කතඤ්ච භික්ඛවෙ අනුපුබ්බසික්ඛා, අනුපුබ්බකිරියා, අනුපුබ්බපටිපාදා අඤ්ඤාරාධනා හොති? ඉධ භික්ඛවෙ සද්ධාජාතො උපසඞ්කමති, උපසඞ්කමන්තො පයිරුපාසති, පයිරුපාසන්තො සොතං ඔදහති, ඔහිතසොතො ධම්මං සුණාති, සුත්වා ධම්මං ධාරෙති, ධතානං ධම්මානං අත්ථං උපපරික්ඛති, අත්ථං උපපරික්ඛතො ධම්මා නිජ්ඣානං ඛමන්ති, ධම්මානිජ්ඣානක්ඛන්තියා සති ඡන්දො ජායති, ඡන්දජාතො උස්සහති, උස්සහිත්වා තුලෙති, තුලයිත්වා පදහති, පහිතත්තො සමානො කායෙන චෙව පරමං සච්චං සච්ඡිකරොති; පඤ්ඤාය ච නං පටිවිජ්ඣ පස්සති”. කවර ආකාරයකින්, (අරහත්වය පිණිස) ක්‍රමානුකූල පුහුණුව, ප්‍රතිපදාව, ප්‍රගතිය ඇතිවේද? “කිසියම් කෙනෙක් (ගුරුවරයා පිලිබඳ) **ශ්‍රද්ධාව** ඇතිවීමෙන් ඔහු කරා එළඹේ, එසේ ගුරුවරයා හමුවී ඔහුට ගරුබුහුමන් කරයි, **සේවනය** කරයි (සමීපයේ හිඳියි). එසේ සිටිනවිට **ධර්මය ඇසේ**, එසේ ඇසෙන ධර්මයට **කන් යොමු කරයි.** ඇසූ ධර්මය ඔහු **මතකතබා ගනී** (සිහියේ තැන්පත් කර ගනී- දරා ගනී). සිහියේ තබාගත් ධර්මයේ **අර්ථ නුවණින් මෙනෙහි කරයි**. එසේ අරුත් විමසන ඔහුට **ධර්මයේ අර්ථ වැටහේ**. ධර්මයේ අර්ථ පිළිගන්නා ඔහු තුල ධර්මය ගැන **කැමැත්තක් (**කුසල ඡන්දයක්) ඇතිවේ. කුසල ඡන්දය ඇතිවූ විට ඔහු (දහම් මගේ ගමන් කිරීමට) **වෙර ඇතිකරගනී** (උත්සාහවන්ත වේ). එසේ වෙරදරන ඔහු **ධර්මය තුලනය කර බලයි** (තිරණප්‍රඥාවෙන් අනිච්ච, දුක්ඛ හා අනාත්ම ධර්මතා ගැන). එසේ ධර්මය තුලනය කරනවිට ඔහුතුල **වීරිය** (ප්‍රධන්වීරිය) ඇතිවේ. එබඳු වීරිය ඇති ඔහු (නිවනට මෙහයවූ සිත් ඇතිව) කයෙන් පරම සත්‍ය ප්‍රත්‍යක්ෂ කරගනි (**සමාධිය**). එම සත්‍යය, **ප්‍රඥාවෙන්** (තියුණු නුවණින් බලමින්) ඔහු දැක ගනී”.

සටහන්: * අටුවාවට අනුව: With the mental body he realises Nibbāna, the ultimate truth, and he penetrates it with the wisdom pertaining to the supra-mundane path. **බලන්න**: EMN: note: 708, p. 1129 ** සමාධිසමාපත්ති ලැබීමෙන් නිවන් මග ඔහු දකියි, ප්‍රඥාවෙන් නිවන සාක්ෂාත් කර ගත් බව අවබෝධ කරගනී.**මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (2): 2.2.10 කීටාගිරි සූත්‍රය, පි. 252, EMN: 70: Kīṭāgiri Sutta, p. 536.

▼ක්‍රමානුකූල පුහුණුවේ යෙදෙන ආකාරය: ම.නි. කීටාගිරි සූත්‍රයේදී හා චඩකී සූත්‍රයේදී බුදුන්වහන්සේ අරහත්වය ලබාගැනීම- සත්‍යඅවබෝධය පිණිස කටයුතු කලයුතු ආකාරය පෙන්වා ඇත. “අනුපූර්වශික්ෂාවෙන්, අනුපූර්වක්‍රියාවෙන්, අනුපූර්වප්‍රතිපදාවෙන් කටයුතු කර අරහත්බව ලබයි”

“කතඤ්ච භික්ඛවෙ අනුපුබ්බසික්ඛා අනුපුබ්බකිරියා අනුපුබ්බපටිපාදා අඤ්ඤාරාධනා හොති: ඉධ භික්ඛවෙ සද්ධාජාතො උපසඩකමති, උපසඩකන්තො පයිරුපාසති, පයිරුපාසන්තො සොතං

ඔදහති, ඔහිතසොතො ධම්මං සුණාති, සුත්වා ධම්මං ධාරෙති, ධතානං ධම්මානං අත්ථං උපපරික්ඛති, අත්ථං උපපරික්ඛතො ධම්මා නිජ්ඣානං ඛමන්ති, ධම්මනිජ්ඣානක්ඛන්තියා සති ඡන්දො ජායති, ඡන්දජාතො උස්සහති, උස්සහිත්වා තුලෙති, තුලයිත්වා පදහති, පහිතත්තො සමානො කායෙන චෙව පරමං සච්චං, සච්ඡිකරොති, පඤ්ඤා ච නං පටිවිජ්ඣ පස්සති". 1) ශ්‍රද්ධාව ඇතිකරගැනීම (faith): සුදුසු ගුරුවරයකු සොයාගතයුතුය. කරුණු 3 ක් පිළිබඳව දිගු කලක් ඔහුව පරික්ෂා කළයුතුය: ඔහු කායිකව හා වාචිකව, ලෝභ, දෝස හා මෝහ යන අකුසල් කරන්නේද? නැද්ද? එසේ පරික්ෂාකරන විට එම අකුසල ඔහු තුල නොමැතිබව, ඔහු ධර්මය යහපත් ලෙසින් පිළිපදින බව, උගන්වන බව අවබෝධවේ. එම අවබෝධය නිසා ශ්‍රද්ධාව පිහිටයි. (he places faith in the teacher) **2) බැහැදැකීම:** ශ්‍රද්ධාව නිසා නිතර ගුරුවරයා හමුවට යයි (filled with faith he visits the teacher) 3) **සේවනය හා ගරුකිරීම**: නිතර ගුරුවරයා බැහැදැකීම නිසා ඔහු සේවනය කරයි, ඔහුට ගරුකරයි (he visits and pays respect to the teacher) 4 **) කන්දීම**: ගුරුවරයාට ගරුකරන නිසා ඔහු පවසන දේ අසයි having paid respect to the teacher he gives ear) **5) දහම ඇසීම:** ගුරුවරයාට කන්දීම නිසා ධර්මය ඇසේ (when he gives ear to the teacher, he hears the Dhamma-teaching) **6) මතකයේ තබාගැනීම:** ඇසු ධර්මය සිහියේ දරාගැනීම (having heard the Dhamma, he memorises it)**7) අරුත් පිරික්සීම-** විභාගකිරීම: සිහියේ රඳවා ගත් ධර්ම කරුණුවල අර්ථය පරික්ෂාකිරීම (he examines the meaning of the teachings he has memorised) 8) **පිළිගැනීම**: අර්ථ විමසනවිට ධර්මය වැටහී ධර්මය පිළිගනි (when he examines their meaning, he gains a reflective acceptance of those teachings) **9) කැමැත්ත-**ඡන්දය:ධර්මය වැටහුනවිට එහි යෙදීමට විශාල කැමැත්තක්, උනන්දුවක් ඇතිවේ (when he has gained a reflective acceptance of those teachings, zeal springs up) **10) උත්සාහය-** වෑයම්කිරීම : ධර්මයේ යෙදීමට සිත කැමතිවීම නිසා වෑයම්කරයි (when zeal has sprung up, he applies his will) **11) විමර්ශනය-**තුලනය කිරීම-විභාගකිරීම: උත්සාහ කරනවිට ධර්මය විමර්ශනය කරයි. (having applied his will, he scrutinizes) .

සටහන: අටුවාවට අනුව මෙහි ධර්ම විමර්ශනය ලෙසින් දක්වන්නේ අනිච්ච, දුක්ඛ, අනාත්ම ආදී ත්‍රි ලක්ෂණ විමසා බැලීමය: **බලන්න**: EMN: note 889, p. 1146. **12) ප්‍රධාන වීරිය**: තුලනය කර විරිය වඩයි-සම්මා ප්‍රධාන විරිය-ප්‍රධන් විරිය (having scrutinised, he strives). **සටහන:** බලන්න: EMN: note 890, p. 1146: Although applying the will (*ussahati*) appears similar to striving (*padahati*), the former may be understood as the exertion undertaken prior to insight contemplation, the latter as the exertion that brings insight up to the level of the supra-mundane path. **13) සත්‍ය දැකීම:** නිවනට මෙහෙයවූ සිත්ඇතිව- දැඩි විරිය කරමින් නාම කයෙන් නිවන-සත්‍ය දකියි, ප්‍රඥාවෙන් කෙළෙස් විනිවිද දැක නිවන දකී (resolutely striving, he realises with the body the supreme truth and sees it by penetrating it with wisdom) . **සටහන්: *** අටුවාවට අනුව: "He realises Nibbāna with the mental body (of the path of stream-entry), and

having penetrated the defilements, he sees Nibbāna with wisdom, making it clear and evident" **බලන්න**: EMN: note 891, p. 1146, ** **නාම කයෙන් නිවන-සත්‍ය දකියි**: **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (2): 2.2.10 කීටාගිරි සූත්‍රය, පි. 252 හා 2.5.5. චඩකී සූත්‍රය, පි. 672, EMN: 70: Kīṭāgiri Sutta, p. 536, 95-Cankī Sutta, p. 704.

▼**ම.නි: කන්දරක සූත්‍රයට අනුව: ධර්මය ඇසීම:** නිසා ශ්‍රද්ධාව ඇතිකරගැනීම **පබ්බජ්ජාව ලබාගැනීම**: ගිහිගෙය හැරදැමීම **ශීලසම්පන්නවීම**: තුන්දොරින් සිදුකරන සියලු අකුසල පහකරගැනීම **සිව්පසය පිලිබඳ සන්තුෂ්ටිය**: ලැබෙන දෙයින් සැහැයිමට පත්වීම **ඉන්ද්‍රිය සංවරය**: සය ඉඳුරන් මගින් අකුසල ඇතිනොවීමට පරික්ෂාකාරීවීම **සම්පජානකාරීවීම:** කයේ හැසිරීම සිහිනුවණින් පවත්වාගැනීම **විවේකසම්පන්නවීම:** කාය හා චිත්ත විවේකය ලබාදෙන හුදකලාවාසයට ප්‍රියවීම **සමාධිය ලැබීම**: පංචනිවරණ පහකර සිත එකඟකර ගැනීම **සිව්ජාන සමාපත්ති ලැබීම**: සමාධිමත් සිත දියණුකරගැනීම **ත්‍රිවිධ ඥාන ලබාගැනීම**: සිත සහමුලින්ම එකඟව පිරිසිදුව ස්ථාවර බවට පත්වූ විට පෙරවිසු කඳ පිළිවෙත, චුතප්පත්ති ඥානය හා ආසවක්ක ඥානය ලබාගැනීම (recollection of past lives, divine eye: knowledge of the passing away and reappearance of beings, knowledge of the destruction of the taints). **ආසවක්ඛය ඥාණය මගින් චතුසත්‍ය අවබෝධවේ:** එමගින් කාමයට, භවයට ඇති බැඳීම පහවේ, අවිද්‍යාව නැතිවේ. සිත විමුක්තියට පත්වූ බව අවබෝධවේ. අරහත්වයට පත්වේ. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (2): 2.1.1 කන්දරක සූත්‍රය, පි. 18, EMN:51 Kandaraka Sutta, p. 425

▼**ක්‍රමානුකූල පුහුණුවට උපකාරීවන සාධක:**: ක්‍රමානුකූල පුහුණුව සම්පූර්ණ කර සත්‍ය ලබාගැනීමට උපකාරීවන කරුණු බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා වදාළහ: පළමුව **ප්‍රධාන වීරිය** කලයුතුය, වීරිය නිසා මාර්ගය සම්පූර්න කරගැනීමට හැකිවේ; වීරිය ඇතිකරගැනීමට **තුලනය-** ධර්ම විමංසනය කලයුතුය, එවිට ධර්මය දැකීම නිසා ප්‍රධාන වීරිය ඇතිකරගනී. විමංසනය ඇතිකරගැනීමට උපකාරිවන්නේ සිතේ ඇතිවන **උත්සහායය**. උත්සහාය කරනවිට ධර්මය විමසා බැලීමට සිත පෙළඹේ. උත්සහායට උපකාරිවන්නේ **ඡන්දය**ය. ධර්මයට ඇති කැමැත්ත නිසා උත්සාහකරයි. ඡන්දය ඇතිකරගැනීමට උදව්වෙන්නේ ධර්මය **පිළිගැනීමය**. පිළිගැනීම නිසා ධර්මය කෙරෙහි ඡන්දයක් ඇතිවේ. ධර්මය පිළිගැනීමට උපකාරිවන්නේ **අරුත් විමසා බැලීමය**. ධර්මයේ අර්ථ අවබෝධවීම නිසා පිළිගැනීම වේ. අරුත් විමසා බැලීමට සහායවන්නේ ධර්මයේ **සිහියේ දරාගැනිමය**. මතකතබාගැනීම නිසා දහම් අරුත් විමසීමට කැමත්තක් ඇතිවේ. ධර්මය සිහියේ දරා ගැනීමට උපකාරිවන්නේ **ධර්ම ශ්‍රවණයය**. ධර්මය අසා පැහදි දහම් කරුණු සිතේ දරා ගනී. ධර්ම ශ්‍රවණය කිරීමට උපකාරිවන්නේ **කන්යෝමුකිරීමය**. ගුරුවරයා පවසන කරුණු ගැන ඇහුම්කන්දීම නිසා දහම ඇසේ. දහම ඇසීමට කන් යොමුකිරීමට උපකාරීවන්නේ ගුරුවරයා කෙරෙහි ඇති **ගෞරවයය**. ගරුකිරීම නිසා, ගුරුවරයා කියන දේ ඇසීමට සිත පෙළඹේ. ගෞරවය ඇතිවන්නේ නිතර **නිතර හමුවීමට යන නිසාය**. නිතර සේවනය කරනවිට ගුරුවරයා පිලිබඳ ගරුත්වය ඇතිවේ. ගුරුවරයා නිතර සේවනය කිරීමට සිත දෙන්නේ ඔහු කෙරෙහි **ශ්‍රද්ධාව** - විස්වාශය ඇතිවීමය.

බුදුන්වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මය අවබෝධය පිණිස ශ්‍රද්ධාව මූලික පදනමබවය. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (2):2.5.5. **චඩකී සූත්‍රය**, පි. 661, EMN:95-Cankī Sutta, p. 704.

▲ **ධම්මානුකූලවාසය-** Living in accordance with the Dhamma ධම්මානුකූල වාසය-ජීවිතය ලෙසින් මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ කායික, වාචික හා මානසික- (තුන් දොරින්) කුසල ක්‍රියාවන්හි හැසිරීමය (දසකුසලයේ හැසිරීම). එසේ ධර්මයට අනුව යහපත්ලෙසින් හැසිරෙන පුද්ගලයාට මේ ජීවිතයේදීම නිවන සාක්ෂාත් කරගැනීමට හැකියාව ඇත.**බලන්න**: දස කුසල. **සටහන**: ධර්මයට අනුව වාසය කිරීම පිණිස ධම්මානුකූල මගවඩාගත යුතුවේ. **බලන්න**:අංගු.නි: (1): 3 නිපාත: 3.1.2.6.සූත්‍රය, පි. 252, ආධ්‍යාත්මික මග. **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (1) 1.5.1 සාලෙය්‍යක සූත්‍රය, පි.682, EMN:41: Sāleyyaka Sutta-The Brahmins of Sālā, p.358

▲ **ධම්ම ගුණ-**Qualities of Dhamma: ත්‍රිවිධරත්න අතුරින්, දෙවැනි රත්නය වන්නේ ධර්ම රත්නයය. පළමු රත්නය **බුද්ධරත්නය** වේ, තෙවැන්න **සංඝරත්නයය**. ධම්ම ගුණ යනු බුදුන් වහන්සේ වදාළ සත්‍ය-ධර්මයේ ඇති උතුම් ලක්ෂණයන්ය.

▼**වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1. "An Introduction to the Teaching of the Buddha Gotama"** by Subhadra Bhikshu: BPS: Wheel: 152 -154, 2008 (On line edition) (ධර්මය හඳුන්වාදීම, මූලික ධර්ම කරුණු විස්තර කර ඇත)

▼ **ධම්මයේ මූලික ගුණ 6 කි:**: 1) **සවාක්ඛාතෝ** (svākkhāto) : ධර්මය, බුදුන් වහන්සේ මනාව දේශනා කරඇති හෙයින්, මුල මැද අග යන තුන් තැනේදීම යහපත්වන බැවින් ස්වාක්ඛාතවේ. **සටහන**: ආධ්‍යාත්මික මගේ මුල මැද හා අග යන සෑම තැන්හිම, මාර්ගඵල සාක්ෂාත් කරගැනීමට ධර්මය පදනම්වේ. මුල ලෙසින් ශීලයද, මැද ලෙසින් භාවනාවද, අග ලෙසින් ප්‍රඥාවද දක්වා තිබේ. 2) **සන්දිට්ඨිකො** (sandiṭṭhiko)*:* ධර්මයට අනුව පිළිපදින පුද්ගලයාටම වර්තමාන ජීවිතයේදීම ආධ්‍යාත්මික මග ප්‍රත්‍යක්ෂ කර ගැනීමට උපකාරීවන ගුණ ධර්මයේ ඇතිබව, සංන්දිට්ඨික ගුණයය. තමා විසින්ම දැකිය යුතුය තමන්ම, තම අභ්‍යන්තරහි පවතින කෙලෙස්, ආරියමග වර්ධනය නිසා ප්‍රහීණවූ බව අවබෝධ කර ගැනීම/ දැක ගැනීම සංදිට්ඨිකය. 3) **අකාලිකො** (timeless, directly visible, immediately effective): ධර්මය එක් කලයකයට සීමිත නොවේ, ධර්ම ගුණ සෑම කාලයන්ටම ගලපා ගත හැකිය, ඕනෑම කාලයකදී යහපත ගෙනදේ, එමනිසා ධර්මය අකාලිකය. නුවනැත්තාට ධර්ම ගුණ අප්‍රමාදව-කල්නොයවා දිස්වේ, එමනිසා අකාලිකය. ධර්ම මාර්ගයේ ගමන් කරනවිට තමන් විසින් කරන ලෞකික කුසල් කල්නොයවා විපාක දෙනබව තමන් විසින්ම දකින්නේය, කල් නොයවා විපාක දෙන, වහා විපාක දෙන ස්වභාවය පෙන්නුම් කරයි. ධර්මයේ ඇති ලෝකෝත්තර බව (supra-mundane state) නිසා, මාර්ගයේ ගමන් කරන පුද්ගලයාට, කල් නොයාවම තම උත්සාහයේ ප්‍රතිඵල දැක ගත හැකිවේ.**බලන්න**: අකාලික. 4) **එහිපස්සිකො** (inviting one to come and see): ධර්මය ඇවිත් බලන්න යයි කීමට සුදුසුය, ඕනෑම කෙනකුට ධර්මයට පැමිණිය හැකිය, ප්‍රශ්නකල හැකිය, එය සත්‍ය යය. 5) **ඕපනයිකො** (applicable): වෙනත්

දේට වඩා ධර්මය පළමුකොටම සිතෙහි දැරීමට සුදුසු බව ඔපනයික ගුණයෙන් පෙන්වාදේ. ධර්මය භාවිතා කර තමාගේ සිතෙහි උපදවා ගැනීමටද, අරමුණු කිරීමට ද සුදුසුය. එසේ යෙදියහැකි ගුණය ඔපනයික ගුණයවේ. ධර්මයේ සිත පිහිටුවා ගත්විට, ධර්මය විසින්ධර්මයේ ගමන්කරන්නා ධර්මය තුලට කැඳවාගෙනයන ගුණය ඔපනයිකය. 6) **පච්චත්තං වේදිතබ්බො විඤ්ඤූහීති** (to be personally experienced by the wise)**:** නුවණැත්තන් විසින් තමා විසින්ම ධර්මය වඩන ලද බව ද, ඵල ලබා ගත් බවද අවබෝධ කරගන්නා බව මේ ගුණයෙන් පෙන්වාදෙයි. ධර්මය අනුව පිළිපදින පුද්ගලයාට, තම සිත් තුලින්ම ධර්මයේ යහපත්බව වැටහේ. තම තමන්ගේ ප්‍රඥාවේ මට්ටම අනුව, කර්ම ශක්තිය අනුව ධර්ම අවබෝධය සිදුවේ. **සටහන: දහම් ගුණ :** විස්තර පිණිස **බලන්න: සුවිසි මහ ගුණය**, සම්පාදක: රේරුකානේ චන්දවිමල මහනාහිමි, 2005. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සලායතවග්ග: 1.7.8. උපවාණ සූත්‍රය, පි. 118, ESN: Saḷāyatana saṃyutta:70.8.Upavāṇa sutta, p.1240, අංගු.නි: (6):11-නිපාත: 11.2.1. හා 11.2.2.මහානාම සූත්‍ර,පි.645, EAN:11- II Recollection, 11.1 & 12.1 Mahanama, p.570.

▼**ධම්මගුණ-සළායතන තුලින් අවබෝධකිරීම**: බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: " යම්කිසි භික්ෂුවක් ඇසින් රූප දැක ඒවාට ඇලුන බව දන්නවා, ඒ නිසා සිත තුල රූප කෙරහි රාගයක් ඇතිවූ බව දන්නවා... 'රූපය දැකීම නිසා මා තුල රාගයක් හටගත්තා' කියා ඔහු අවබෝධ කරගනි. 'රූපය දැකීම නිසා මා තුල රාගයක් හටගත්තේ නැහැ' කියා ඔහු අවබෝධ කරගනි . එලෙසින් සිතේ රාගය ඇතිවූ බව දැනගැනීම ... හෝ රාගයක් ඇතිනොවූ බව දැනගැනීම නිසා ධර්මය සන්දිට්ඨික, අකාලික, එහිපස්සිකය, ඔපනයික හා නුවණැත්තන් තමන් විසින්ම අවබෝධකර ගැනීම ආදීවූ ගුණයන්ගෙන් යුක්තය...". **සටහන්**: * සෙසු සලායතන නිසා :කණ නිසා ඇසෙන ශබ්ද... ආදීයෙන් ඇතිවෙන හෝ ඇතිනොවන රාගය, ඇල්ම ගැන ඉහත පරිදි අවබෝධ කරගතයුතුවේ.** මේ සූත්‍රය දේශනා කළේ උපවාන තෙරුන්ටය. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (4): සලායතන සංයුත්ත: 1.7.8**.** උපවාන සූත්‍රය, පි. 118, ESN: Salayatnasamyutta, 70.8 Upavāṇa sutta, p. 1240.

▼ **ධම්මය අකාලිකබව**: ලොවුතුරු දහම ආකාලිකය, කම්සැප කාලික බව මේ සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත. එක්සමයක මාරයා, බමුණු වෙසක් ගෙන, භාවනාවේහි යෙදුන භික්ෂු සමූහයක් වෙත පැමිණ මෙසේ පැවසූහ:

"...භවත්වූ මිනිස් කම්සුව විඳිත්වා. මේ අත්බවේ වින්ද යුතු සුව හැර කල් ගෙවා වින්ද යුතුවූ සුව කරා නොදුවත් වා" එවිට භික්ෂූන් මෙසේ පිළිතුරු දුන්හ: "...අපි මේ අත්බවේදීම විඳින්නට ඇති සුව හැර, කල්ගෙවා විඳින්නට ඇති සුව කරා නොදුවමු... අපි කල්ගෙවා විඳින්නට ඇති සුව හැර මේ අත්බවේම විඳින්නට ඇති සුව විඳින්නෙමු ...කාමයෝ කාලිකය... බොහෝ දුක් ඇත, මේ ලොවුතුරු දහම (අකාලිකය) කල් නොයවා විපාක දෙන සුළුය...". **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: මාරසංයුත්ත: 4.3.**1 සම්බහුල සූත්‍රය**, පි. 240, ESN: Mārasamyutta: 21.1.A Number, p. 290.

▼ **ධම්මගුණ බල සම්පන්නය**: ධම්මගුණ සිහිපත් කරනවිට, කෙනෙක්තුල ඇතිවන බිය, තැතිගැනීම ආදී අප්‍රසන්න තත්වයන් මග හරවා ගත හැකිබව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1): සක්ඛ

සංයුත්ත: 11.1.3. ධජග්ග සූත්‍රය, පි. 414, ESN: 11: Sakkasamyutta: 3.3. The Crest of the Standard-dhajagga, p. 461.

▼ **ධර්මයේ සත්‍යගුණ** සිහිකිරීමෙන් ලෝක සත්ත්වයාට සෙතක්, ශාන්තියක් ලැබෙනබව රතන සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**:බු.නි: බුදදකපාඨ: 6- රතන සූත්‍රය, පි. 35, බු.නි: සුත්තනිපාත: චුල වග්ග, රතන සූත්‍රය, පි. 87, Sutta Nipatha, The Minor Chapter: The Threefold Gem, p. 76, Translated by L Khantipalo Mills, Published by SuttaCentral, 2015.

▼ **ධම්මගුණ ආවර්ජනය සමාධිය පිණිසය**: ධර්මගුණ ආවර්ජනය කිරීම- අනුසතිය, සමාධියට හිතකර බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: යම් පුද්ගලයෙක් ධර්මගුණ සිහිපත්කරන අවස්ථාවේදී, ඔහුගේ සිතේ ඇති රාග දෝස හා මෝහ යන කෙළෙස් පහවියයි. එමගින් ඔහුගේ සිත ඍජුවී ධර්මය පිලිබඳ අර්ථවේදය (අර්ථ වැටහීම), ධර්මවේදය (ධර්මය නිසා සතුට ලැබීම) ඔහුට ලැබේ. එවිට ඔහුගේ සිත ප්‍රමෝදවේ. ප්‍රමෝදමත් සිතේ ප්‍රීතිය ඇතිවේ. ප්‍රීතිය නිසා කාය පස්සදිය ලැබේ, එමනිසා සිත සුවපත්වේ. සුවපත් සිත සමාධිය ලබාදෙයි. එම අවස්ථාවේ දී ඒ පුද්ගලයා, විෂමසහගත සිත් ඇති අය අතර ශාන්ත සිතක් ඇති, දුකට පත් අය අතර නිදුක් සිතක් ඇති කෙනෙක්වේ. ඒ ආරිය ශ්‍රාවකයා ධර්මය ප්‍රවාහයට ඇතුළුවූ, ධම්මානුසතිය වඩන කෙනෙක් බවට පත්වේ:

"...යස්මිං මහානාම සමයෙ අරියසාවකො ධම්මං අනුස්සරති, නෙවස්ස තස්මිං සමයෙ රාගපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, න දොසපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, න මොහ පරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, උජුගතමෙවස්ස තස්මිං සමයෙ චිත්තං හොති ධම්මං ආරබ්ඛ, උජුගතචිත්තො බො පන මහානාම අරියසාවකො ලභති අත්ථවෙදං ලභති ධම්මවෙදං ලභති ධම්මූපසංහිතං පාමොජ්ජං, පමුදිතස්ස පීති ජායති, පීතමනස්ස කායො පස්සම්භති, පස්සද්ධකායො සුඛං වෙදියති, සුඛිනො චිත්තං සමාධියති, අයං වුච්චති මහානාම අරියසාවකො විසමගතාය පජාය සමප්පත්තො විහරති, සඛ්‍යාපජ්ඣාය පජාය අඛ්‍යාපජ්ඣා විහරති, ධම්මසොතසම්පන්නො ධම්මානුස්සතිං භාවෙති"

සටහන්: * මේ සූත්‍රය වදාළේ මහානාම ශාක්‍යයන්ටය. අනුරුද්ධ තෙරුන් ගේ සහොදරයාවූ ඔහු බුදුන් වහන්සේගේ අග්‍රතම උපාසකයෙක්ය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3 **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 11-නිපාත: 2 අනුසති වගග, 11.2.1, 11.2.2. මහානාම සූත්‍ර,පි.645, EAN-11: Recollection, 11.1 & 12.1, Mahanama , p.570.

▼ **ධම්මගුණ ආවර්ජනය කුසලය පිණිසය**: ධර්මගුණ සිහිකර ඒ ගුණ සිතතුළ දාරණය කරගන්නා ශ්‍රාවකයෙක්, ලාමක අකුසල් පහ කරගැනීමට හා කුසල් සිත වඩා ගැනීමට සමත්වන බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6): 11 නිපාත: අනුසති වගග:11.2.3. නන්දිය සූත්‍රය,පි.658, EAN-11: Recollection, 13.3, Nandiya, p.571.

▼ **ධම්මගුණ දෙවියෝ අගයකරයි**: ජනවසභ සූත්‍රයේදී, සනංකුමාර බ්‍රහ්මරාජයා විසින් දේවසභාවට ධර්ම ගුණ විස්තර කර, බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධර්මය මනාව දේශනාකර ඇතිබව ද අමරණියබව - නිවන පිණිස

දොරටුව වීවෘත කරන ලද බවද පවසා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: දීඝ.නි: (2): 5. ජනවසභ සූත්‍රය, පි,322, EDN: 18 Janavasabha Sutta (17), p. 209.

▼**ධම්ම ගුණ විස්තර කරන වෙනත් සූත්‍ර**: **බලන්න**: අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: ධම්මිකවග්ග: සන්දිට්ඨික සූත්‍ර 2කි, පි.144.

▲ **ධම්ම ගුරුවරු**- Dhamma teachers: දහම උගන්වන මහා ගුරුවරයා- ශාස්තෘන් වහන්සේ නම් බුදුන් වහන්සේය. ධම්ම ගුරුවරු -පුදපුජා කලයුතු ගින්නක්ය- දක්ෂිණෙය්‍ය අග්නි. **බලන්න**: දක්ෂිණෙය්‍ය අග්නි.

▲**ධම්ම චක්‍රය**-Dhamma wheel: තථාගත සම්බුදුරජාණන් වහන්සේ කරුනු 5 ක් සහිතව නවලෝකෝත්තර ධම්ම චක්‍රය පවත්වන සේක. ඒ ශ්‍රේෂ්ඨ චක්‍රය ලෝකයේ බ්‍රහ්ම, දේව, මාර, මිනිස් ආදීවූ කිසිවෙකුට ආපසු පෙරලිය නොහැකිය (ප්‍රතිවර්තනය): 1) **අර්ථය දන්නේය** (අත්‍ථඤ්ඤූ ච හොති). කුමක් යහපත්ද ? යන්න පස් ආකාරයකින් අවබෝධ කර ඇත (පංචවිධ අර්ථ): තමාගේ අර්ථය, අන්‍යයන්ගේ අර්ථය, දෙපක්ෂයේම අර්ථය, වර්තමානය පිණිස ඇති අර්ථය, අනාගතය පිණිස ඇති අර්ථය. 2) **ධර්මය දන්නේය** (ධම්මඤ්ඤූ ච හොති). සතර ධර්මය අවබෝධ කර ඇත: චතුසත්‍ය. 3) **මාත්‍රය දන්නේය** (මත්තඤ්ඤූ ච හොති) සිව්පසය ගැනීම පිලිබඳ පමණ දන්නේය. 4) **කාලය දන්නේය** (කාලඤ්ඤූ ච හොති): එනම් විවෙකසුවයෙන් වාසය කලයුතු කාලය, ජානසමාපත්ති ඇතිව වැඩසිටීමේ කාලය, ධර්මය දේශනා කිරීමේ කාලය, චාරිකාවේ යෙදීමේ කාලය. 5) **පිරිස (පර්ෂදය) දන්නේය** (පරිසඤ්ඤූ ච හොති): එනම් තමන්වහන්සේ හමුවට එන පිරිස කවරේද යන්න: ශාක්‍ය, බ්‍රාහ්මණ, වෛශ්‍ය, ශුද්‍ර, ශ්‍රමණ ආදී ලෙසින්. **සටහන්**: * මෙහිදී බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, තමන් වහන්සේගේ දෙටු පුත්වැනි, සැරියුත් තෙරුන් (ජේෂ්ඨ ශ්‍රාවක) ඉහත කරුණු 5 සහිතව, ධම්ම චක්‍රය පවත්වන බව පෙන්වා ඇත. ** ධම්මරාජවූ බුදුන් වහන්සේ, ධර්මය ඉහලින් තබාගෙන, ධර්මයට පුද සත්කාර කරමින්, ධර්මය ධජය ලෙසින් ගෙන, ධම්ම චක්‍රය පවත්වන සේක. ** උන්වහන්සේ භික්ෂු භික්ෂුණින් හට, උපාසක, උපාසිකාවන්ට, මග පෙන්වා දෙමින් ඔවුන්ට යහපත් රැකවරණය ලබාදේ. සෙවිය යුතු දහම සෙවීමට, නො සෙවියයුතු දහම නො සෙවීමට, වාසය සුදුසු හා නුසුදුසු තැන් ආදිය ගැන අවශ්‍ය උපදෙස් ලබාදේ.

සටහන: බුදුසසුනේ ප්‍රථමවරට ධම්ම චක්‍රය පැවැත්වුවේ බුදුන් වහන්සේගේ ප්‍රථම ධම්ම දේශනාවේදිය. **බලන්න**: ධම්මචක්කප්පවත්තන සූත්‍රය, සංයු.නි: (5-2), පටිසම්භිදා 2: ධම්මචක්ක කථා. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (3) 5 නිපාත:රාජවග්ග: 5.3.4.1, 5.3.4.2, 5.3.4.3 සූත්‍ර, පි.264.

▼**ධම්මචක්‍ර**ය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධර්මයය. එය, ඉතා උතුම් නිසා, ශ්‍රෙෂ්ඨනිසා අනර්ඝනිසා, බ්‍රහ්මචක්‍රය (The Wheel of Brahmā) ලෙසින්ද හඳුන්වයි. **සටහන:** බුදුන් වහන්සේ ධම්ම චක්‍රය හැරවීම පිලිබඳ විස්තර: **බලන්න:** ධම්මචක්කප්පවත්තන සූත්‍රය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.1.3.1 සිංහනාද සූත්‍රය, පි. 90, EAN:10: 21.1. The Lion, p. 499, ම.නි: (1): 1.2.2. මහාසීහනාද සූත්‍රය, පි. 184, EMN: 12: The Greater Discourse on the Lion's Roar, p.160.

▼ **ධම්මචක්‍රය පැවත්වීම**

"...මහණෙනි, සැරියුත් තෙමේ, තථාගතයන් විසින් පවත්වන ලද

අනුත්තරවූ ධම්මචක්‍රය, මනා කොටම පවත්වයි". (Sāriputta properly continues to keep in motion the unsurpassed wheel of the Dhamma set in motion by the Tathāgata.). **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (1):1 නිපාත: එතග්ගපාළිය:**1.13.26 සූත්‍රය**, පි.84, EAN:1: 187.18: sutta,p.44.

▲ **ධම්ම චක්ඛු**:පාලි: **ධම්මචක්ඛුං-**Eye of the Dhamma: ධම්මචක්ඛු - දහම්ඇස ලෙස පෙන්වා ඇත්තේ සෝතාපත්ති මාර්ගඵල ලැබීමය. පංචනීවරණ පහවීමෙන් පිරිසුදුවූ සිත, චතුසත්‍ය අවබෝධය පිණිස යහපත් ලෙසින් යොමු කරන පුද්ගලයාහට ධර්මයේ මූලික න්‍යායයක් වූ 'හටගැනීමේ ස්වභාවය ඇති දේ, නැතිවියාමේ ස්වභාවය ඇත' ය යන නුවණ පහළවේ. එම නුවණ ඇතිවීම - හේතු ප්‍රත්‍ය පිලිබඳ ඥානය ඇතිවීම දහම් ඇස පහළවීමය, දහම් මගේ පළමු පියවරවූ සෝතාපන්න වීමය. **සටහන:** බුදුන් වහන්සේගේ ප්‍රථම දහම් දේශනාව වූ, ධම්මචක්ක ප්පවත්වන සූත්‍රයේ දී චතුසත්‍ය අවබෝධ වීම මගින් තමන්වහන්සේට පෙර නො ඇසූ ධර්මය පිලිබඳ දහම් ඇස පහළවූ බව වදාරා ඇත. එලෙස, බුදුන් වහන්සේ, සියලු කෙළෙස් පහකර උතුම් සම්බෝධිය සාක්ෂාත් කරගත්හ.

▼**ධම්මචක්කප්පවත්වන සූත්‍රය** ශ්‍රවනය කල ආයුෂ්මත් කොණ්ඩඤ්ඤ තෙරුන්හට, 'යම්කිසි ධර්මයක් ප්‍රත්‍යයෙන් උපන්නේ වේ ද, ඒ සියලු ධර්මතා නිරුද්ධවීමේ ස්වභාවය කොට ඇතය'යි රාගාදී රජස් රහිතවූ, පහවූ (දිට්ඨිවිචිකිච්ඡා) මල ඇති සෝතාපත්ති මාර්ග ඥානය -දහම් ඇස පහල වූයේය: **"ඉමස්මිඤ්ච පන වෙය්‍යාකරණස්මිං භඤ්ඤමානෙ ආයස්මතො කොණ්ඩඤ්ඤස්ස විරජං වීතමලං ධම්මචක්ඛුං උදපාදි 'යං කිඤ්චි සමුදයධම්මං, සබ්බං තං නිරොධධම්ම' න්ති"** (And while this discourse was being spoken, there arose in the Venerable Kondañña the dust-free, stainless vision of the Dhamma: 'Whatever is subject to origination is all subject to cessation')**මූලාශ්‍ර:** විනය.පි: මහාවග්ග 1: 22 : පි. 101, සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග: සච්චසංයුත්ත: 12.2.1 ධම්මචක්කප්පවත්තන සූත්‍රය, පි. 294, ESN: Saccasamyutta: 11.1 Setting in Motion the Wheel of the Dhamma, p. 2276.

▼**චතුරාර්ය සත්‍ය ධර්මය** බුදුන් වහන්සේ, යසකුලපුත්‍රයාහට (පසුව යසකුලපුත්‍ර තෙර) දේශනා කල අවස්ථාවේදී, ඔහුට දහම් ඇස පහළවිය. **බලන්න**: අනුපූර්ව කථා. **මූලාශ්‍රය:** විනය.පි: මහාවග්ග 1: 8: පි. 110.

▼ **උග්ග විසාලානුවර** ගහපති හා උග්ග හත්ථිගාම ගහපති යන ගිහි උපාසකයන්හට, බුදුන් වහන්සේ පළමු හමුවීමේදීම, දේශනා කල ධර්මය අසා දහම් ඇස පහලවූහ. එම ගුණය ඔවුන්ට ඇති අෂ්ඨ ආශ්චර්ය අද්භූත ගුණයන්ගෙන් එකකි. **බලන්න**: අෂ්ඨ ආශ්චර්ය අද්භූත ගුණ.

▼ **වෙනත් මූලාශ්‍ර:1. ධම්මචක්ඛු- දහම් ඇස :** "**ධම්මචක්ඛු** හෙවත් දහම් ඇස පහළවීම යනු මේ ලෝකයේ පැවැත්ම පිළිබඳව තත්වය අවබෝධවීමය- යථාබව (සෝතාපන්න විමය) එනම් ඉදපපච්චයතා - හේතු ප්‍රත්‍ය ධර්මතාව අවබෝධ වීම. " යං කිඤ්චි සමුදයධම්මං සබ්බං තං නිරෝධ ධම්මං- යම් හේතුවක් නිසා ඇතිවන දේ ඒ හේතුව නැතිවිමෙන්

නැතිවී යනවා**". "දිය සුලිය: පි.7:** කටුකුරුන්දේ ඤාණනන්ද භික්ඛු, පහන්කනුව ධර්ම දේශනා, ධර්මග්‍රන්ථ මුද්‍රණ භාරය, 2005.

▲ **ධම්ම චේතිය**- Dhamma chetiya: ධම්ම චේතිය ලෙස මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ, ත්‍රිවිධ රත්නයේ අනගිබවය. පසේනදී කෝසල රජ, මෙහිදී ධම්ම චේතිය ගුණ වර්ණනා කර ඇත. එම චම්ම චේතිය, ඉගෙනගැනීමට, සිහියේ දරාගැනීමට, පුහුණු කිරීමට බුදුන් වහන්සේ සංඝයාට අවවාද වදාළහ. ධම්ම චේතිය, අර්ථසහිතය, ආදී බ්‍රහ්මචාරිකය යි මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: ම.නි: (2): 2.4.9 ධම්මචේතිය සූත්‍රය, පි.566.

▲ **ධම්ම චරියාව හා අධම්ම චරියාව**- conduct in accordance with the Dhamma & conduct contrary to the Dhamma: ධම්මචරියාව යනු ධර්මයට අනුකූලව හැසිරීමය, කුසල් සහගතය. අධම්මචරියාව යනු ධර්මයට එරෙහිව- පටහැනිව හැසිරීමය, අකුසල් සහගතය. **කය වචන හා සිත** යන තුන් දොරින් යහපත් ක්‍රියාවන්හි යෙදීම ධම්මචරියාව යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. එසේම, තුන් දොරින් කරන අයහපත් ක්‍රියා- විෂම ක්‍රියා වන්හි යෙදීම අධම්මචරියාව වේ. ධම්මචරියාව මගින් කෙනෙක් සුගතියට පමුණුවන අතර අධම්මචරියාව නිසා කෙනෙක් දුගතියට යයි. **බලන්න**: දසකුසල හා දස අකුසල. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: කරජකාය වගග: 10.5.1.10. අධම්ම චරියා සූත්‍රය, පි.586, EAN:10: 220.10: Conduct contrary to the Dhamma, p. 561.

▼**ගිහිගෙය හැර පැවිදිවූ** සංඝයා විසින් අධම්ම චරියාව හැර ධම්ම චරියාවට අනුව වාසය කලයුතු ආකාරය මෙහි දක්වා ඇත.**මූලාශ්‍රය**: ඛු.නි: සුත්තනිපාත: චූලවග්ග: 2-6 කපිලසූත්‍රය, පි.104.

▼**මෙහිදී සැරියුත් මහා තෙරුන්**, කෙනෙක් අධම්ම චරියාවේ හැසිරීමට හේතු හා කෙනෙක් ධම්ම චරියාවේ හැසිරීමට හේතු විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: ම.නි: (2): 2.5.7 ධනඤ්ජානි සූත්‍රය, පි.696

▲ **ධම්ම ඤාණය**- Dhammanana: ධම්ම ඤාණය (**ධම්මේඥානය**-ධමෙම ඤාණං) යනු ධර්මය පිලිබඳ ඇති පූර්ණ අවබෝධයය. මෙය ආධ්‍යාත්මික මාර්ගය වඩා ගැනීම පිණිස උපදවගතයුතු සතර ඥානයන්ගෙන් එකකි. **බලන්න**: උත්පාදයිතව්‍ය ධර්ම.

▲ **ධම්මඤ්ඤු**- Dhammannu: ධම්මඤ්ඤු ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ බුදුන් වහන්සේ දේශනා කර වදාළ සූත්‍ර, ගෙයිය... ආදීවූ නව අංග ධම්මයන් යහපත් ලෙසින් අවබෝධ කරගත මහණ/මෙහිණිය ධම්මඤ්ඤු ලෙසින් හඳුන්වයි. **බලන්න**: නවාංග ශාසතෘශාසනය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 7 නිපාත: 7.2.2.4 ධම්මඤ්ඤු සූත්‍රය, පි.464

▲**ධම්මට්ඨිති ඤාණය**- Dhammattihi nana: හේතුප්‍රත්‍ය ධර්මතා පිලිබඳ පිරිසිඳ දැනගැනීමේ නුවන ධම්මට්ඨිති ඤාණයය. විස්තර පිණිස **බලන්න**: ඛු.නි: පටිසම්භිදා 1:ඥාණකථා: 4 ධම්මට්ඨිති ඤාණය, පි.116.

▲ **ධම්ම තණ්හාව**- craving for mental phenomena: සිතින් සිතන සිතුවිලි පිලිබඳ ඇති ඇල්ම, ධම්ම තණ්හාවය. විඥාණය නිසා හටගන්නා තණ්හාවය- ආශාවන්ය-(පස් ඉඳුරන්ගෙන් අල්ලා ගන්නා දේ පිලිබඳ ඇති ඇල්මය-විඥාණ හැර). අපූර්වදේ ගැන, මනස්කල්පිත දේ ගැන, දුරඅවබෝධ-භවාත්මක කරුණු, බුද්ධිමය පර්යාය, වේදනා හා චිත්තවේගී

අවස්ථා ආදිය පිලිබඳ විඥාණයේ ඇතිවන ආශාවන්ය. **බලන්න**: තණ්හාව.

▲**ධම්මස්ථ**-Dhammastha:සත්‍යකථා කරණ, ධම්ම විනිශ්චය යහපත් ලෙසින් පිහිටි පුද්ගලයා ධම්මස්ථය යි මෙහි දක්වා ඇත.**මූලාශ්‍රය:**බු.නි: ධම්මපදය: 19: ධම්මස්ථ වග්ග: පි.116.

▲ **ධම්ම දූතසේවය**- Missionary: ධම්ම දූතසේවය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සංඝයා පිරිස අතරට පැමිණ ධර්මය දේශනා කිරීමය, ප්‍රචලිත කිරීමය. **බලන්න**: දූත කර්ම

▲ **ධම්මදින්න උපාසක**-Dhammadinna upasaka:**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3

▲**ධම්මදින්නා තෙරණිය**-Dhammadinna Therani: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:2

▲ **ධම්මමගේ දියුණුව**- Progress in the Path: වෙළඳාමේ දක්ෂ වෙළෙන්දා, මහා ධන සම්පත් ලබා තමාගේ ජීවිතමග දියුණු කරගනී. ගුණ 3 ක් ඇති භික්ෂුව මහා කුසල් ඇතිකර දහම් මග දියුණු කරගැනීමට සමත්වේ. 1) **තීක්ෂණ ඇස**: චතු සත්‍ය යහපත් ලෙසින් දැකීමේ හැකියාව ඇතිබව 2) **වගකීම:** අකුසල පහ කර ගැනීමට හා කුසල් ඇතිකර ගැනීමට අවශ්‍ය වීරිය උපදවා ගැනීමේ වගකීම අවබෝධකිරීම 3) **අනුග්‍රාහකයන් ලැබීම**- ධර්මයේ බහුශ්‍රැත, ධර්මයේ දක්ෂ උතුම් භික්ෂූන් නිතර හමුවූ, ධර්ම කාරණා පිලිබඳ කරුණු පහදා ගැනීමට හැකිවීම. එම ගුණ නැති කෙනා, අදක්ෂ වෙළෙන්දා නො දියුණුවන ලෙසින්, දහම් මගේ පිරිහීමට පත්වේ. **බලන්න**: වෙළෙන්දා උපමාව:උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (2): 3 නිපාත: 3.1.2.9 -10 සූත්‍ර 2කි, පි. 256, EAN:3: 19.9 & 20.10 Shopkeeper, p. 84.

▼**ධම්මමග ආරක්ෂා** කරගැනීමට උපකාරීවන ධර්මතා 10ක් මෙහිදී පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** නාථකරණ ධම්ම. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.2.7 ප්‍රථම නාථකරණ සූත්‍රය.

▼**ධම්ම මග අවහිර** කරන ධර්මතා 10ක් මෙහිදී පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.1.2.3 චෙතොඛිල සූත්‍රය.

▲**ධම්ම දායාදය**-Heirs in Dhamma: ධම්ම දායාදය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධම්මවිනය උරුම කරගෙන වාසය කිරීමය.

"මහණෙනි, මගේ ධර්මයට දායාද වන්න, ආමිෂයට දායාද නොවන්න". **සටහන්:** * ආමිෂය යනු සිව්පසයය. ** භික්ෂුව, ධර්මය දායාද කරගන්නා පිළිවෙත, සැරියුත් තෙරුන් මේ සූත්‍රයේදී පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**:ම.නි: (1): 1.1.3 ධම්මදායාද සූත්‍රය, පි. 50,EMN:3 Heirs in Dhamma, p.85.

▲ **ධම්මදේශනාව**- Discoursing Dhamma: බුදුන් වහන්සේ, ධර්මය දේශනාකොට වදාළේ, ලෝක සත්ත්වයන් හට සසරින් ගැලවීමේ මාර්ගය පෙන්වා දීම පිණිසය. තථාගතයන් ධර්මය දේශනා කරන ක්‍රම 2කි: 1)

සැකෙවින් 2) විස්තරාත්මකව. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: 2.1.2.4 සූත්‍රය, පි. 144, EAN: 2: 14.4 Sutta, p. 58.

▼**නිවැරදි අර්ථයද** නිවැරදි ධර්මයද සහිතව, භික්ෂූන් ධර්මය දේශනා කරන්නේ නම්, ඔවුන් බොහෝ දෙනාගේ හිත සුව පිණිස, අර්ථය පිණිස කටයුතු කරන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා දී ඇත. එලෙස කටයුතු කරණ සංඝයා බොහෝ කුසල් රැස්කරගනී, සසුන පවත්වා ගැනීමට, ආරක්ෂා කිරීමට කටයුතු කරයි. එහෙත්, වැරදි අර්ථයද වැරදි ධර්මයද සහිතව, සංඝයා ධර්මය දේශනා කරන්නේ නම්, ඔවුන් බොහෝ දෙනාගේ හිත සුව පිණිස, අර්ථය පිණිස කටයුතු නො කරයි. එසේ කිරීමෙන් ඔවුනට බොහෝ අකුසල සිදුවේ, සසුනට හානි ඇතිවේ, සසුන අතුරුදහන් වීමට කටයුතු සිදුවේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු: (1): 2 නිපාත:2 .1.4.10 සූත්‍රය, පි.172, EAN: 2 : 41.10 Sutta, p. 63.

▼**ධර්මය දේශනා කිරීමේ** පරමාර්ථය වන්නේ, මෙලොවදී ඇතිවන ආසව සංවරකරගැනීමට හා පරලොව විපාක දෙන ආසව විනාශ කිරීම පිණිස බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න**: ආසව. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (3): 6 පාසාදික සූත්‍රය-(16), පි. 210, EDN**:** 29**.**The delightful discourse-(22), p. 318.

▲**ධම්මදස්සි බුදුන් වහන්සේ-** Buddha Dhammadassi: ගෝතම බුදුන් වහන්සේට පෙර වැඩසිටි ධම්මදස්සි බුදුන් වහන්සේ පිලිබඳ විස්තර මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න**:බුද්ධවංශ පාලි:15: ධම්මදස්සි බුදුන්වහන්සේ.

▲ **ධම්ම ධාතුව:** පාලි**:ධම්ම**ධාතු:Dhamma Dhathu- penetration of the principles of Dhamma: තථාගතයන් වහන්සේ සතු '**සියල්ල දක්නා නුවණ'** ධම්මධාතුව ලෙසින් පෙන්වා ඇත.

" යම් ධර්ම ධාතුවක් යහපත් ලෙසින් පිළිසිඳ දන්නා නිසා තථාගතයන් වහන්සේ, පෙර විසූ බුදුවරු මෙබඳු උපත් ඇත්තෝවුහ, මෙබඳු නම් ඇත්තෝවුහ, මෙබඳු ගෝත්‍ර ඇත්තෝවුහ, මෙබඳු සිල් ඇත්තෝවුහ,මෙබඳු දහම් ඇත්තෝවුහ, මෙබඳු නුවණ ඇත්තෝවුහ, මෙබඳු විහරණ ඇත්තෝවුහ..." ආදී ලෙසින් තමන්වහන්සේට පෙර වැඩ විසූ බුදුවරු පිලිබඳ දැනගතයුතු සියලු දේ දැකිය හැකිබව, දත හැකි බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත:

"තථාගතස්සෙවෙසා භික්ඛවෙ ධම්මධාතු සුප්පටිවිද්ධා යස්සා ධම්මධාතුයා සුප්පටිවිද්ධත්තා තථාගතො අතීතෙ බුද්ධෙ පරිනිබ්බුතෙ ඡින්නපපඤ්චෙ ඡින්නවට්ටුමෙ පරියාදින්නවටෙට සබ්බදුක්ඛවීතිවත්තෙ ජාතිතොපි අනුස්සරති, ගොත්තතොපි අනුස්සරති, සාවකසන්නිපාතතොපි අනුස්සරති....". (The Tathāgata understands these things...by his own penetration of the principles of Dhamma) **සටහන්**: * මෙහිදී විපස්සි සිට කාශ්‍යප තෙක් පෙර බුදුවරු සත්දෙනා පිලිබඳව විස්තර දක්වා ඇත. **බලන්න**: අතීතයේ වැඩසිටි සම්මා සම්බුදුවරු. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (2): 1.මහාපදාන සූත්‍රය, 14 ඡෙදය, පි. 18, EDN: 14 Mahâpadāna Sutta, p. 150.

▼ **බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා** ඇත්තේ තථාගතයන් පහළවුවද, පහළ නොවුවද: සියලු සංඛාර අනිත්‍ය...දුකය...අනාත්මය යන ධම්මධාතුව

එලෙසම පවතින බවය. **මූලාශ්‍රය:**අංගු.නි: (1)3 නිපාත:යොධාජීවවග්ග:3.3.4.4. සූත්‍රය, පි.552.

▲ **ධම්ම නානත්වඥානය-** Dhamma Nanathwanana: ධම්ම නානත්වඥානය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ නවධර්මයන් පිරිසිඳ දැනගැනීමේ ප්‍රඥාවයය. **මූලාශ්‍රය:** ඛු.නි. පටිසම්භිදා 1: 19 ධම්ම නානත්වඥානය, පි.184.

▲ **ධම්මානුසාරී:** පාලි: **ධම්මානුසාරි**-Dhamma-follower/devotee: ධර්මය යහපත්ලෙසින් දැක පිළිගත් ආරිය ශ්‍රාවකයා ධම්මානුසාරී ය. ඔහු උත්තම දසපුද්ගලයන්ගෙන් කෙනෙකි, ආරිය පුද්ගලයන් සත්දෙනාගෙන් කෙනෙකි. ඔහුගේ දහම් මග තියුණුය, ධර්මය නිරුත්සාහයෙන් අවබෝධවේ. ඔහුට මාර්ගය ඉක්මනින් සාක්ෂාත් කර ගැනීමට හැකිය. මුවහත් පිහියකින් කෙසෙල් බඩයක් කපන ලෙසින් පහසුවෙන් කෙළෙස් කපාදැමිය හැකිය. **බලන්න**: ESN: note: 198, p. 2412. **සටහන්**: * සෝතාපන්න බවට වඩා ටිකක් අඩුවෙන් පංච ඉන්ද්‍රිය පරිපූර්ණ පුද්ගලයා ධම්මානුසාරීය. **බලන්න**: ආධ්‍යාත්මික පංචඉන්ද්‍රිය, ඉන්ද්‍රියනානත්වය.

▼**අභ්‍යන්තර ආයතන 6** (චක්ඛු ආදී) -අනිත්‍යය, වෙනස්වේ, විපරිනාමවේ. ඒ බව යථා ලෙසින් දකින ආරිය පුද්ගලයෝ සෝතාපන්න නොවී කලුරිය නොකරයි, ඔහු ධම්මානුසාරී ආරිය පුද්ගලයෙකි. **බලන්න:** සෝතාපන්න. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (3): ඛන්ධවග්ග: ඔක්කන්තිසංයුත්ත: 4.1.1. චක්ඛු සූත්‍රය, පි. 470, ESN: 25: Okkantisamyutta: 1 The eye, p. 1140.

▲**ධම්මානුස්සති භාවනාව-** Recollection of the qualities of Dhamma ධම්මානුස්සති (අනුසති) භාවනාව (ධම්මානු සතිය) දහම් ගුණ සිහිපත්කර සිත එකඟ කර ගැනීමය- සමාධිය ලැබීමය. මේ භාවනාව නිවන පිණිස පවතී. **බලන්න**: අනුසති භාවනා, ධම්මගුණ. **සටහන**: කටයුතු බහුල ජීවිතයක් ඇති ගිහියන්ට සුදුසු භාවනාවකි. **බලන්න**: ගිහියන්ට උපදෙස්. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (1) නිපාත: ඒකධම්මපාලිය සූත්‍ර, පි.100.

▲ **ධම්මානුපස්සනාව**-Dhammanupassana: දීඝ.නි: හා ම.නි: සතිපට්ඨාන සූත්‍රයන්හි, දහම් කරුණු විමසා බැලීම ධම්මානුපස්සනාව බව පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** චතුසතිපට්ඨාන.

▼ **ධම්මවිනයේ දක්ෂ** භික්ෂුව කරුණු 11ක් සපුරා ගෙන ධම්මානුපස්සනා සාක්ෂාත් කරගන්නා බව මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (6) 11 නිපාත:සාමඤ්ඤවග්ග සූත්‍ර, පි.704.

▲ **ධම්මානුධම්ම පටිපන්න:** පාලි: **ධම්මානුධම්මපටිපන්නො-** Dhmmanudamma patipanna: රූප, වේදනා, සංඥා, සංඛාර, විඥාන යන ධර්මතා පිලිබඳ කළකිරිම පිණිස, නොඇල්ම පිණිස, නිරෝධය පිණිස පුරුදු පුහුණුව ලබන භික්ෂුව '**ධම්මානුධම්මපටිපන්න- ධම්මානුධම්ම ප්‍රතිපන්න**' යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (3): ඛන්ධසංයුත්ත: 1.3.2.3 හා 1.3.2.4. සූත්‍ර, පි. 312, ESN: 115.3 & 116.4 A speaker on the Dhamma, p. 1101.

▲ **ධම්මානුධම්ම ප්‍රතිපදාව:** පාලි: **ධම්මානුධම්මපටිපත්ති** -Dhammanu Dhamma patipada: ධර්මයට අනුකූලව, දුකින් මිදීමට කටයුතු කිරීම, ධම්මානුධම්ම ප්‍රතිපදාවයය (practising in accordance with the Dhamma). එම ප්‍රතිපදාවට බැසගත් පුද්ගලයා "**ධම්මානුධම්මප්‍රතිපන්න**" යයි හඳුන්වයි. එවැනි පුද්ගලයා කතා කරන්නේ නම්: දසධර්ම කතා පමණක් කතා කරයි, සිතන්නේ නම් නෙක්කම්ම ආදී ධර්ම විතක්ක පමණක් මෙනෙහි කරයි. උපෙක්කා සහගතව, සිහි ඇතිව, නුවණ ඇතිව වාසය කරයි. එවැනි මහණ, ධර්මය අරමුණු කොට ඇති සමථ හා විදර්ශනාව වඩයි, ඔහුට 37ක්වූ බෝධි පාක්ෂික ධර්මතා පිහිටයි. සෑම ඉරියව්වකදීම,කෙළෙස් සන්සිඳවීම ගැන සිත යොදන ඔහු ඒකාන්තයෙන්ම නිවන ලබයි යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **සටහන:** අටුවාවට අනුව: "when he is practising the preliminary portion of the practice thatis in conformity with the ninefold supramundane Dhamma (the four paths, their fruits, and Nibbāna)". **බලන්න**: ESN:note 51: p.1177. **මූලාශ්‍ර**:බු.නි:ඉතිවුත්තක:3.4.6 අශුභානුදර්ශි සූත්‍රය, පි. 45, 3.4.7 ධම්මානුධම්මප්‍රතිපන්න සූත්‍රය, පි.456.

▼ **ධම්මානුධම්මප්‍රතිපන්න** පුද්ගලයා, පංචඋපාදානස්කන්ධය (රූපය ආදී) ගැන නිබිද්දාව ඇතිකරගනිමින්, ඒවායේ අනිත්‍යබව මෙනෙහි කරමින්, ඒවා නිසා ඇතිවන දුක දකිමින්, ඒවායේ අනාත්මබව දකිමින් වාසය කලයුතුය යි මෙහි දක්වා ඇත. එය, දුකින් මිදීමේ මගය. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි (3) ඛන්ධසංයුත්ත: නතුම්භාකවග්ග: 1.1.4.7-10 අනුධම්ම සූත්‍ර, පි.98, ESN: Khandasamyutta: 39.7 - 42.10 suttas 4, In accordance with the Dhamma, p. 1029.

▼ **ධම්මානුධම්ම ප්‍රතිපදාව** අනුගමනය, සෝතාපන්න වීමට අවශ්‍ය අංග 4 න් එකකි. **බලන්න**: සෝතාපන්න.

▼ **ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය** පිණිස ධම්මානුධම්ම ප්‍රතිපදාව බොහෝ උපකාරීවේ-බහු උපකාර ධර්මයකි. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▲ **ධම්මපරියාය:** පාලි: **ධම්මපරියායං-** Dhamma Theme: ධම්ම පරියාය ලෙසින් මෙහිදී දක්වා ඇත්තේ ධර්ම දේශනාවය, දේශනාවට ඇතුලත් ධර්ම කරුණුය-තේමාවය. **බලන්න**: සංසප්පනිය ධර්ම පරියාය.

▼**බහුධාතුක සූත්‍රයේ දී** බුදුන් වහන්සේ 1) ධාතු කුසලතාවය 2) ආයතන කුසලතාවය 3) පටිච්චසමුප්පාදය පිලිබඳ කුසලතාවය 4) ස්ථාන අස්ථාන දන්නා කුසලතාවය පිලිබඳ විස්තරකර ඇත. සූත්‍රය අවසානයේදී ආනන්ද තෙරුන් එම දේශනාවේ-පරියායේ නම-තේමාව ඇසූ විට බුදුන් වහන්සේ වදාළේ එම ධර්මකරුණු: "බහුධාතු" , "චතුචක්‍ර" (චතුපරිවටෙටා), "දහම් කැඩපත"(ධම්මාදාසොති), "අමත බෙරය"(අමතදුන්දුභිතිපි) , "අනුත්තර සංග්‍රාමවිජය" (අනුත්තරො සඞ්ගාමවිජයො) ලෙසින් සිහියේ දරා ගත යුතුබවය. (The Many Kinds of Elements, The Four Cycles, The Mirror of the Dhamma, The Drum of the Deathless, The Supreme Victory in Battle). **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (3): 3.2.5 බහුධාතුක සූත්‍රය, පි.209, EMN: 115: The Many Kinds of Elements, p. 840.

▲ **ධම්ම පරියාය -ඉන්ද්‍රිය පිලිබඳ** - Method of exposition of faculties: මේ ධම්ම පරියාය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ඉන්ද්‍රිය පහ හා බලපහ (**පංච ඉන්ද්‍රිය හා පංච බල**) අතර ඇති අන්‍යෝන්‍ය සම්බන්ධයය. එනම්, පංච ඉන්ද්‍රිය, පංච බල බවට පත්වීම හා පංචබල, පංච ඉන්ද්‍රිය බවට පත්වීමය. පංච බල ඇත්නම් පංච ඉන්ද්‍රිය ඇත, පංච ඉන්ද්‍රිය ඇත්නම් පංච බල ඇත. **සටහන**: භික්ඛු බෝධි හිමිට අනුව මේ දෙක අතර ඉතා වැදගත් වෙනස්කමක් නැත. **බලන්න**: ESN: note: 230, p.2415. මේ පිලිබඳ දැක්වූ **උපමාව**: එක් ගංගාවක් නැගෙනහිරට බරව ගලයයි, එහි මැද දූපතක් වේ. එම ගංගාව එකක් ලෙසින් හෝ ගංගා 2ක් ලෙසින් හෝ පෙන්විය හැකිය. පළමු ක්‍රමයට අනුව දූපතේ නැගෙනහිර ඇති ජලය හා දූපතේ බටහිරට ඇති ජලය එකම ගංගාව ලෙසින් සැලකීම. දෙවන ක්‍රමයට අනුව: දූපතේ උතුරින් ඇති ජලය එක් ගඟක් ලෙසින්ද, දූපතට දකුණින් ඇති ජලය දෙවන ගඟ ලෙසද සැලකීම. එලෙස සලකන විට සද්ධා ඉන්ද්‍රිය, සද්ධා බලයය (ආදීවශයෙන්). **බලන්න**: දූපත උපමාව:උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: ඉන්ද්‍රියසංයුත්ත: ජරාවග්ග: 4.5.3 සාකෙත සූත්‍රය, පි.414.ESN:48: Indriyasamyutta: 43.3. Saketha, p.1975.

▲ **ධම්මපරියාය සෝකසල්ලහරණ**- Method of exposition of extraction of the dart of sorrow: මේ ධම්ම පරියාය භාවිතා කරන්නේ සිතේ ඇතිවන මහා දුක්-ශෝකය නැතිකර ගැනීම පිණිසය. එක්සමයක්, නාරද තෙරුන්, මුණ්ඩ රජුගේ ශෝකය පහ කිරීම් පිණිස වදාළ දේශනය, සෝකසල්ලහරණ ධම්ම පරියාය බව මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:1,3. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: 5.1.5.10 සෝකසල්ලහරණ සූත්‍රය, පි.112.

▲**ධම්ම ප්‍රවාහය**- Dhamma Stream: ධම්ම ප්‍රවාහය -ධම්ම සෝතය- දහම නැමති දිය පහර, ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, යම් කෙනෙක් ශිලය පරිපූර්ණ කරගත්විට, එම ගුණය සෙසු ධර්ම ගුණ පූර්ණ කරමින් ක්‍රම ක්‍රමයෙන් එම පුද්ගලයා විමුක්තිය දෙසට ගෙනයෑමය.

"**ධර්මය විසින්**, ධර්මය අනුක්‍රමයෙන් සපුරාගත්විට, ධර්ම ප්‍රවාහය විසින් මෙතෙර (සසර) සිට එතෙරට (නිවන) දක්වා ගෙනයයි": **"ඉති ඛො භිකඛවෙ ධම්මා ච ධම්මෙ අභිසන්දන්ති. ධම්මා ච ධම්මෙ පරිපූරෙන්ති අපරා පාරඞගමනායාති"** (Thus, bhikkhus, one stage flows into the next stage, one stage fills up the next stage, for going from the near shore to the far shore.). **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි:(6):11 නිපාත:නිසසය වග්ග: 11.1.2 න චෙතනාය කරණිය සූත්‍රය,පි.614, EAN: 11 : Dependence:2.2 Volition p.566.

▼ **කෙනෙක් බුදුගුණ**, දහම්ගුණ, සඟගුණ, ශිලයේ ගුණ, චාගගුණ, දේවගුණ ආවර්ජනාකරනවිට (අනුසති භාවනා) , ඔහු, අසමවූ ජනයා (රාග දෝස මෝහයෙන් මැඩුන මිනිසුන්) අතර සමතුලිතව වාසය කරයි, දුකින් පෙළෙන ජනයා අතර නිදුකින් වාසය කරයි. ඔහු ධර්ම ප්‍රවාහයට (ධර්ම සොතයට) ප්‍රවිෂ්ඨව ඇතිබව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: අනුසති භාවනා. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):11 නිපාත: අනුසති වග්ග: 11.2.1 මහානාම සූත්‍රය,පි.645, EAN: 11: Recollection: 11.1 Mahanama , p.570.

▲**ධම්ම යුගල**- Pairs of Dhamma: ධම්ම යුගල (ද්වම ධම්ම) ලෙසින් මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ දහම් කාරණා දෙකක් යුගලයක් ලෙසින් ගැනීමය. **බලන්න**: යුගල ධම්ම කරුණු .

▲ **ධම්මයෝගී**-Dhamma specialists: ධම්මයෝගින් ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මයේ විශාරදබව ඇති ධම්ම කථික භික්ෂූන්ය. ඔවුන් විස්මය දනවන (astounding) පුද්ගලයන්ය, ඔවුන් ධර්මයේ ගැඹුර- ස්කන්ධධාතු, අර්ථ, විදර්ශනා සහිත මාර්ග ප්‍රඥාව විනිවිද දුටු උතුමන්ය. ඔවුන් දුර්ලභය.එමනිසා, ධ්‍යායි භික්ෂූන් (භාවනායෝගී) පමණක්නොව, ධර්මයෝග (ධම්මකථික) භික්ෂූන් කෙරෙහිද පැහැදී , ඔවුන්ගේ ගුණ පවසමින් වාසය කලයුතුය. මේ හැම ලෝකයාගේ සුව සෙත පිණිස කටයුතු කරති. **සටහන:** මහාචුන්ද තෙරුන්, මේ අවවාද අනුසාසනා වදාළේ ඇතැම් සංඝයා, භවනා යෝගීන් පමණක් පසසන නිසා එම වැරදි ආකල්පය නිවැරදි කිරීම පිණිසය. **බලන්න**:ධ්‍යායි **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: ධම්මිකවග්ග:1.6.5.4 මහාචුන්ද සූත්‍රය, පි.142.

▲ **ධම්ම යානය**-Dhamma vehicle: ධම්ම යානය නම් ආරියඅට මගය. **බලන්න**: ආරියඅටමග.

▲ **ධම්මරාජ**- King od the Dhamma: තථාගතයන්වහන්සේ ධම්ම රාජයාය, දහමේ ස්වාමියාය**. බලන්න**: තථාගතයන්වහන්සේ, බුද්ධනාම. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: රාජවග්ග: 5.3.4.3 ධම්මරාජ සූත්‍රය, පි.266.

▲**ධම්මරත්නය**-Dhammarathna: ධම්මරත්නය, ත්‍රිවිධ රත්නයේ දෙවෙනි රත්නයය. රතනසූත්‍රයේ, ධම්ම රත්නයේ ගුණ පෙන්වා ඇත.**බලන්න**: ත්‍රිවිධරත්නය.

▲ **ධම්මාරාම**-Dhammaraama: ධම්මාරාම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මය ආරාමයක්- වාසස්ථානයක් කරගෙන ජීවත්වීමය. එවැනි පුද්ගලයෝ, මේ ජීවිතයේදීම සුවයෙන් හා සැපයෙන් සිටිති.

මූලාශ්‍ර: අංගුනි: (4): 6 නිපාත: අරහත්වග්ග: 6.2.3.4 සුඛ සෝමනස්සසූත්‍රය, පි.254.

▲ **ධම්මරසය**- Flavor of Dhamma: බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධර්මයේ ඇත්තේ එක් රසයකි, එනම් විමුක්ති රසය. මාර්ග ඵල සාක්ෂාත් කරගැනීම නිසා ආරියෝ ලබන විමුක්ති රසය අග්‍රතම රසයවේ. මාර්ගය සාක්ෂාත් වීම නිසා ලබන අර්ථරසය හා ඵල සාක්ෂාත් වීම නිසා ලබන ධම්ම රසය, මගින් විමුක්ති රසය ඇතිවේ. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (1) 1 නිපාත:එකධම්මපාළිය: 1.16.4.15 සූත්‍රය, පි. 114.

▲ **ධම්මය වරදවා ගැනීම**- Taking the Dhaama in wrongway: ධම්මය වරදවා ගැනීම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, දහම පිලිබඳ හරි අවබෝධය නොමැති අය, එය විකෘති කර දැක්වීමය. මෙය ධර්මයේ පරිහානියට බලපායි. එහෙත්, දහම නිවැරදි ලෙසින් අවබෝධ කරගත් අය ධර්මයේ දියුණුව ඇති කරයි. **බලන්න**: තථාගතයන්වහන්සේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 2 නිපාත: 2.1.3.2- 2.1.3.5 සූත්‍ර, පි. 154 , EAN: 2: 22.2-25.5, Suttas, p.60.

▲ **ධම්ම විග්‍රහය**-analysis of Dhamma: ධම්ම විග්‍රහය යනු ධර්මය විභාග කර බැලීමය. ධර්ම විග්‍රහයේ මූලික පරමාර්ථය වන්නේ, ධර්මය යහපත් ලෙසින් අවබෝධ කරගැනීමට උපකාරිවීමය, ධර්මය රැගෙන යාමය. ධර්මය රැගෙන යාම 'හාරය' වේ. **ධර්ම හාරය කොටස් 16** ක් සහිතව මහා කච්චාන මහා රහතන්වහන්සේ විසින් වදාරා ඇත: 1) **දේශනා හාරය**- ධර්මය දේශනා කිරීම: ආස්වාදය, ආදීනවය, නිස්සරණය හා උතුම් ඵලය (නිවන) හා ඒ පිණිස ඇති මාර්ගය පෙන්වාදීම පිණිස බුදුන් වහන්සේගේ උපදේශය, ධර්මය රැගෙන යාම පිණිස වූ ධර්ම දේශනාව, දේශනා හාරය වේ. 2) **විචය හාරය**- එම දේශනාව පිලිබඳ විමසීම: ධර්ම දේශනාව තුළ ප්‍රශ්නයෙන් අසන ලද කරුණු හා එම ප්‍රශ්න විසඳීම, සූත්‍රයේ ඇති පද, ගාථා, විමසීම් විචය හාරය වේ. 3) **යුත්ති හාරය**- එම දේශනාවේ කරුණු ගලපා බැලීම: දේශනාවේ ඇතුලත් අර්ථ ව්‍යංජන පිළිබඳව ගැලපීම-නොගැලපීම ආදීය බැලීම යුක්තිහාරය වේ. 4) **පදට්ඨාන හාරය**-එම දේශනාවට ආසන්න කරුණු සොයා බැලීම: දේශනාව ට ආසන්නවූ කරුණු ගැන බැලීම. 5) **ලක්ඛණ හාරය**- එම දේශනාවේ ලක්ෂණ බැලීම: සූත්‍රයේ දක්වා ඇති ධර්මයට සමානවූ ධර්ම පිලිබඳ ලක්ෂණ මතුකර පෙන්වා දීම. 6) **චතුබහයූහ**- එම දේශනාව 4 ආකාරයකින් බෙදා දැක්වීම: 1.නිරුක්තිය (පද ව්‍යංජන විග්‍රහය) 2. සූත්‍රයේ අදහස්කල කාරනාව 3. සූත්‍රයට පසුබිම 4. පෙර අපර සන්ධි ගැලපීම. 7) **ආවට්ට හාරය**- එම දේශනාවට අනුව කුසල් අකුසල් නැවත විමසා බැලීම: යම්කිසි කුසල ධර්මයකට ආසන්න කරුණ එක් දහම් පදයකින් පෙන්වා ඇතිවිට, එයට සහායවන හා විරුද්ධ වන ධර්මයන්ගේ ආසන්න කරුණු පිළිබඳව කැරකි බැලීම. 8) **විභත්ති හාරය**- දේශනාවේ ඇතුලත් කරුණු විග්‍රහ කර දැක්වීම: දේශනාවේ ඇති ධර්මය, එය වැඩි දියුණුවට ආසන්න කරුණු, එයට අදාළ භූමිය ආදිය විග්‍රහකර දැක්වීමය. 9) **පරිවර්තන හාරය**- දේශනාවේ කුසල හා අකුසලයන් දක්වා ඇති විට, දියුණු කරගත යුතු කුසල්, ප්‍රහීණය කරගත යුතු අකුසල් හා ඒවාට විරුද්ධව ඇති කරුණු පෙන්වා දීම. 10) **වේවචන හාරය**: දේශනාවේ ඇති වචන පිළිබඳව සමාන අරුත් ඇති වචන දැක්වීම. 11) **පඤ්ඤත්ති හාරය**- දේශනාවේ පැනවීම් විග්‍රහ කිරීම: දේශනාවේ ඇතුලත් එක් ධර්මයක් පිළිබඳව බොහෝ සමාන වචන අරුත් පෙන්වා විග්‍රහ කිරීම. 12) **ඕතරණ හාරය**-දේශනාවේ අර්ථ අවබෝධයට බැසගැනීම: දේශනාවේ යම් පටිච්ච සමුප්පන්න ධර්ම, ඉන්ද්‍රිය, ස්කන්ධ, ධාතු, ආයතන ඇත්නම් ඒ ඒ ධර්මතා තුලින් දහම් මගට බැසගැනීමක් තිබේද යායි බැලීම. 13) **සෝධන හාරය**- දේශනාවේ අර්ථ පිරිසිදුකර බැලීම: යමක් අරභයා ඇසු කරුණු ගැන ඇති විසඳුම- ලබාදීතිබේද යන්න විමසීම.14) **අධිට්ඨාන හාරය**: දේශනාවේ- සූත්‍රයේ අර්ථ දරා ගැනීම: තනිව හෝ විවිධ ලෙසින් හෝ දක්වා ඇති ධර්ම සැක නොකරයුතු බව පෙන්වීම. 15) **පරික්ඛාර හාරය**- හේතු ප්‍රත්‍ය ධර්මයෝ එකිනෙකට උපකාරීවීමෙන් ධර්මතා ඇතිවීම, ඒ හේතු ප්‍රත්‍ය වලට මුල්වන කරුණු සොයා බැලීම. 16) **සමාරෝපණ හාරය**- දේශනාවේ ඇතුලත් ධර්ම කාරනා වල අර්ථ මතුකර පෙන්වා දීම: යම් කුසල ධර්ම, ඊලඟ කුසල ධර්මවලට මුල්වේද, ඒවා සියල්ල තුලින් එකම අර්ථයක් ලබාදෙන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇතිබව, ඉස්මතු කර පෙන්වාදීම. **බලන්න**: **නෙත්තිප්ප්‍රකරණය:** විභාගවාරය: පි. 17, පරිවර්තනය: පූජ්‍ය කිරිබත්ගොඩ ඤාණානන්ද ස්වාමින් වහන්සේ. **මූලාශ්‍ර**: බු.නි: නෙත්තිප්ප්‍රකරණය: විභාගවාරය: 1.උද්දේසවාරය,පි.22,

▲ **ධම්මවාදීන්**-Proponents of Dhamma: ධම්මවාදීන් යනු ධර්මයට පක්ෂපාතිව කථාකරණ, කෙළෙස් ප්‍රහිණය ගැන උගන්වන ආරිය උතුමන්ටය.**රාග, දෝස හා මෝහ** යන අකුසල ප්‍රහාණය පිණිස දහම්දෙසන උතුමෝ ලෝකයේ ධම්මවාදීන්ය යි සැරියුත් තෙරුන් දක්වා ඇත. **සටහන:** තථාගතයන් හා රහතුන් ධම්මවාදීන්ය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සළායතන වග්ග: ජම්බුඛාදක සංයුත්ත: 4.1.3 ධම්මවාදී සූත්‍රය, පි. 502, ESN: Salayatanasamyutta: IV: 38 Jambukhādaka : 3 Proponents of Dhamma, p. 1398.

▲ **ධම්මවේදය**-Dhmmavedaya: ධම්මවේදය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මය යහපත් ලෙසින් අවබෝධ කරගැනීමය, එවැනි පුද්ගලයා **ධම්මවේදීයාය**. ධර්මය දේශනා කරනවිට ඔහු ධර්මයේ අර්ථය (අර්ථවේදය), තේරුම්ගනී, ඉන්පසු ධර්මය මැනවින් අවබෝධ කර (, ධම්මවේදය) ප්‍රමෝදමත් සිතක් ඇතිව සිටී. මේ ගුණය, ධර්ම මරේගය දියුණු කරගැනීමට උපකාරීවන කරුණකි. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (6) 11 නිපාත: අනුස්සතිවග්ග: 11.2.7 ගෝපාලක සූත්‍රය, පි.682.

▲ **ධම්මවිනය**-The Dhamma and discipline: බුදුන් වහන්සේ සංඝයාට වදාළ උගැන්වීම, අවවාද අනුසාසනා විනය උපදෙස්, ධම්ම විනයවේ. සුගත විනය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. ලෝකයේ ධර්ම විනය පවත්නා තෙක් බුදුසසුන චිරාත් කාලයක් වැජඹේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ.**බලන්න**: විනය.

▼**තථාගතයන් වහන්සේ ලෝකයේ පහළව ධර්ම විනය ප්‍රකාශ කරයි** ජාති ජරා මරණ යන ත්‍රිවිධ ධර්මතා ලෝකයේ පවතිනවිට තථාගතයන් පහලවේ, ධමම විනය ඇතිවේ, බැබලේ. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6) : 10 නිපාත: 10.2.3.6 තයෝධම්ම සූත්‍රය,පි.284, EAN:10: 76-6.Incapable, p. 524.

▼ **ධම්ම විනයේ** අට ආකාර අසිරිමත් ගුණ ඇතිබව මෙහිදී පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: අෂ්ඨ ආශ්චර්ය ධම්මගුණ. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (5) 8 නිපාත: මහවග්ග:8.1.2.9 පහාරද සූත්‍රය, පි.104.

▼ **අනාවරණය කලවිට ධම්ම විනය බබලයි**: බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:"...තථාගතයන් වහන්සේ විසින් වදාළ ධම්මවිනය විවෘතවූ විට බබලයි. වැසුන විට නො බබලයි".**"තථාගපපවෙදිතො ධම්මවිනයො භික්ඛවෙ විවටො විරොචති නො පටිච්ඡනෙනා".** **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 3 නිපාතය: 3.3.3.9 සූත්‍රය, පි. 510, EAN:3: 131.9. Concealed, p. 137.

▼ **ධම්ම විනය සත්‍යයය**: බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධර්මවිනය සත්‍යයය:

" අයං ඛො පන භික්ඛවෙ මයා ධම්මො දෙසිතො අනිගහිතො අසඬකිලිට්ඨො අනුපවජ්ජො අපපතිකුට්ඨො සමණෙහි බ්‍රාහ්මණෙහි විඤ්ඤූහි". (මා විසින් (බුදුන් වහන්සේ විසින්) උගන්වා වදාළ ධර්මය: වැරදිය යි (අසත්‍යයයි) ඔප්පු කල නොහැකිය, නොකිළිටිය (කෙළෙස් රහිතය), කෙනෙකුට නින්දා කිරීමට (ගැරහීමට) නොහැකිය, නුවණැති ශ්‍රමණබ්‍රහ්මණයන් විසින් විවේචන නොකළ (සංසෝධනය නොකල) ධර්මයකි. (the Dhamma taught by the Buddha is unrefuted, undefiled, irreproachable, and un censured by wise ascetics and brahmins). **සටහන:** ඒ ධර්මතා නම්: සය ධාතු, ස්පර්ශ ආයතන සය,

මනෝ උපවීචාර 18, චතුරාර්ය සත්‍යය යි මේ සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: ධර්මයේ සද්භාවය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 3 නිපාත: මහාවග්ග: 3.2.2.1 සූත්‍රය, පි. 348, EAN:3: The Great Chapter, 61.1 Sectarian, p. 104.

▼ **ධම්ම විනය දසධර්මයෙන් යුක්තය**: ධම්ම විනයේ දස ධර්මය ලෙසින් මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ 1-8 සම්මාදිට්ඨිය මුල් කරගත් ආරිය අටමග හා 9 සම්මා ඥානය 10 සම්මා විමුක්තිය යන දස ධර්මතාය. 1) එම දස ධර්ම ඇත්තේ... 2) දස ධර්ම නිර්මලව හා පවිත්‍රව ඇත්තේ ... 3) නුපන් දසධර්ම උපදින්නේ...4) ඒවා නිසා මහත් ඵල මහා ආනිසංස ලැබෙන්නේ... 5) ඒවා නිසා රාග දෝස හා මෝහය යන අකුසල් ප්‍රහාණය වන්නේ... 6) ඒවා නිසා ඒකාන්ත නිබිද්දාව, විරාගය, නිරෝධය, උපසමය, අභිඤ්ඤාය, සම්බෝධිය හා නිවන සාක්ෂාත් වන්නේ... 7) ඒවා භාවිතය මගින්, නිතර දියුණු කිරීම මගින්, නුපන් ධර්මතා උපදින්නේ... 8) ඒවා වර්ධනය කර ගැනීමෙන් මහා අර්ථලාභ උපදින්නේ... 9) ඒවා වර්ධනය කිරීමෙන් අකුසල මුල් නැති කර ගැනීමට හැකිවන්නේ... 10) ඒවා වඩා ගැනීමෙන් මාර්ගය වැඩි විමුක්තිය සාක්ෂාත් වන්නේ සුගත්යන්ගේ ධම්ම විනයේ පමණි. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාතය: පාරිශුද්ධ වග්ග සූත්‍ර, පි. 462, EAN:10: III Purified, p. 547.

▼ **ධම්ම විනයට ඇති අනාගත භය**: ධම්ම විනයට අනාගතයේදී සිදු විය හැකි **භය 5** ක් (ධර්ම විනය පිරිහීයාමට හේතුවන කරුණු) පෙන්වා දුන් බුදුන් වහන්සේ සංඝයාට වදාළේ, එම කරුණු දැන, ඒවායේ ප්‍රහාණය පිණිස විරිය ඇතිව කටයුතු කලයුතු බවය: **1 හා 2 :** අනාගතයේදී අධි ශිලය, අධි චිත්තය, අධි ප්‍රඥාව නොමැති භික්ෂූන්, සංඝයා උපසම්පදා කරයි.ආධුනික සංඝයා රැකබලාගන්නා ගුරුවරුන් මෙන් කටයුතු කරයි, නිස්සය දෙයි. ගුරුවරුන් යහපත් ලෙසින් ධම්ම විනය අනුගමනය නොකරන නිසා ඔවුන්ගේ ශිෂ්‍ය පරම්පරාව ද දිගින් දිගටම ධර්මානුකූලව කටයුතු නොකිරීමට නැඹුරුවේ.**3** අනාගතයේදී අධි ශිලය, අධි චිත්තය, අධි ප්‍රඥාව නොමැති භික්ෂූන් ධර්ම කථාවල යෙදේ. යහපත් ධර්මය නොදන්නා නිසා ඔවුන්ගේ දේශනා අධර්මය දෙසට බරවේ.**4** අනාගතයේදී අධි ශිලය, අධි චිත්තය, අධි ප්‍රඥාව නොමැති භික්ෂූන් තථාගතයන් වහන්සේ දෙසූ දහම් කරුණු අවබෝධ කරගැනීමට උත්සාහය නොකරයි, සසුනට බාහිරවූ පුද්ගලයන්ගේ ප්‍රකාශන ගැන සිතඅලවයි.**5** අනාගතයේදී අධි ශිලය, අධි චිත්තය, අධි ප්‍රඥාව නොමැති භික්ෂූන් සිවුපස ලැබීම ආදී කරුණු කෙරේ සිත යොමුකරයි. අධිගමය (නිවන) ලබා ගැනීමට කටයුතු නොකරයි. ඔවුන්ගේ ශිෂ්‍ය පරම්පාරවන්ද එලෙසින් කටයුතු කිරීමට නැඹුරුවේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.2.3.9 අනාගත භය සූත්‍රය, පි.192, EAN:5: 79.9 Future Perils, p. 268.

▼**ධම්මවිනය පරිහාණිය හා වර්ධනය**-Dhamma vinaya decline & growth: ආරිය ශිලය, ආරියසමාධිය,ආරිය ප්‍රඥාව, ආරිය විමුක්තිය නොමැති විට කෙනෙක් ධර්ම විනයේ පිරිහිමට පත්වේ. එහෙත්, එම ගුණ සතු පුද්ගලයා ධර්මවිනයේ වර්ධනයට පත්වේ. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (2) 4 නිපාත:හන්ඩාගමවග්ග:4.1.1.2 පප්තිත සූත්‍රය, පි.26.

▼ **ධම්මවිනය පැවතීම හා පරිහානිය**: **ධම්මවිනය පැවතීමට කරුණු:** අප්‍රමාදය, වීරිය, අල්පබව, සන්තුෂ්ටිය, යෝනිසෝමනසිකාරය,

සම්පජඤ්ඤය, කල්‍යාණ මිත්‍ර සේවනය, කුසල් කිරීම, ධර්මය යහපත් ලෙසින් දේශනා කිරීම. **ධම්මවිනය පරිහානියට කරුණු:** ප්‍රමාදය, කුසිතකම, මහා ලෝභය, අසන්තුෂ්ටිය, අයෝනිසෝමනසිකාරය, අසම්පජඤ්ඤය, පාප මිත්‍ර සේවනය, අකුසල් කිරීම. වැරදි ධර්මය දේශනා කිරීම. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (1) 1 නිපාත: 1.10.21 සූත්‍රය, පි. 76.

▼ **ධම්ම විනයේ දිව්‍ය යානය -උතුම් යානය** ආරිය අටමගය. **බලන්න**: ආරියඅටමග.

▼ **ධම්ම විනයේ දුෂ්කර දේ**- Difficult things in Dhamm Vinaya: ධම්ම විනයේ දුෂ්කර කරුණු සැරියුත් මහා තෙරුන් මෙසේ දක්වා ඇත: 1) පැවිදි ජීවිතයට පැමිණීම- (පබ්බජා- Going forth) 2) පැවිදිජීවිතය ගෙනයාමට ඇල්ම ඇතිකරගැනීම 3) පැවිදි ජීවිතයට ඇල්ම ඇති අයට ධර්මානු ධමම ප්‍රතිපත්තිය ගෙනයාම දුෂ්කරය. එහෙත් ධර්මානු ධමම ප්‍රතිපත්තිය යහපත් ලෙසින් ගෙනයන්නේ නම් නොබෝකලකින් අරහත්මගඵල ලබාගත හැකිය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (4): සළායතන වග්ග: ජම්බුඛාදකසංයුත්ත: 4.1.1. දුක්කර සූත්‍රය, පි. 512, ESN: Salayathnasamyutta: IV: 38 Jambukhādaka: Difficult to do: Suffering, p. 1411.

▼ **භික්ෂුවක් ධම්ම විනයෙහි පිරිහීමට** පත්වන අන්දම මහා මුගලන් තෙරුන් පෙන්වා ඇත: **1)** ක්‍රෝධයෙන් සිටීම (anger) 2) බද්ධ වෛරයෙන් සිටීම (උපනාහ- hostile) 3) ගුණමකුබව (මක්ඛ- denigration) 4) අහංකාරය -ගරුසරු නැතිබව (යුගග්‍රාහ- insolent) 5) ඊර්ෂ්‍යාව-ඉරිසියාව ඇතිබව (envious) 6) මසුරුබව (miserliness) 7) කපටිබව (ශඨ-craftiness) 8) මායා සහිත බව (වංචනික-deceitful) 9) පාපික ඉච්ඡා (ලාමක ආශා- evil desires) 10) මුළා සිහිය ඇති නිසා මතු ආධ්‍යාත්මික දියුණුවට- අධිගමයට කටයුතු කිරීමට උත්සාහ නොගැනීම.

"...සො වතාවුසො භික්ඛු ඉමෙ දස ධමෙම අපහාය ඉමස්මිං ධම්මවිනයෙ වුඩ්ඪිං විරුළ්හිං වෙපුල්ලං ආපජ්ජිස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජති. සො වතාවුසො භික්ඛු ඉමෙ දස ධමෙම පහාය ඉමස්මිං ධම්මවිනයෙ වුඩ්ඪිං විරුළ්හිං වෙපුල්ලං ආපජ්ජිස්සතීති ඨානමෙතං විජ්ජති" එම අකුසල ධර්ම 10 ය, පහ නොකර, ධම්ම විනයේ දියුණුව ලබාගැනීමට, වර්ධනය ඇතිකර ගැනීමට, පරිණතබවට පත්වීම ට හැකියාව නැත. එහෙත්, ඒවා පහකර ගැනීමෙන් ධම්ම විනයේ දියුණුව ලබාගැනීමට, වර්ධනය ඇතිකර ගැනීමට, පරිණතබවට පත්වීම ට හැකියාව ඇත, එය විද්‍යමාන කරුණකි. **සටහන්**: * **අධිමාන සූත්‍රයේ** ධම්ම විනයේ පරිහානිය ඇතිවන තවත් කරුණු 10 ක් මහා කාශ්‍යප තෙරුන් පෙන්වා ඇත: 1) දැඩි ආශාව (අභිජ්ජා) 2) ව්‍යාපාදය 3) අලසකම හා නිදිමත 4) සිතේ ඇති නොසන්සුන්බව -උද්දච්චය 5) විචිකිච්චාව-සැකය 6) වැඩ බහුල කර ගැනීම හා වැඩට ඇලීම-කර්මාරාමතාව 7) කථාවට ඇලුම් කිරීම- දොඩමළුබව 8) නින්දට ඇලුම් කිරීම 9) සෙසු අය හා නිතර ආශ්‍රය කිරීම ඇලුම් කිරිම 10) මාර්ගයේ සුළු වූ අත්දැකීම් ලබා ඉන් සෑහීමට පත්වී දුක කෙළවර කරගැනීමට උනන්දු නොවීම. එම කරුණු පහ කරගත්විට ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය පරිණත කරගත හැකිවේ. ** **කත්ථී සූත්‍රයේදී** මහා චුන්ද තෙරුන් ධම්ම විනයේ පරිහානිය ඇති කරණ අතිරේක කරුණු පෙන්වා ඇත: 1) දුශ්ශිල බව 2) අශ්‍රද්ධාව 3) දහම් දැනුම

අල්ප බව හා අයහපත් හැසිරීම 4) අකීකරුබව - අවවාද පිළිගැනීමට ඇති අකමැත්ත 5) පාපමිත්‍ර සේවනය 6) කුසීත බව- අලසකම 7)මුලාවූ සිහිය ඇති බව - සිත අවුල් කර ගෙන සිටීම 8) කුහකබව 9) නඩත්තු කිරීම අපහසුබව- දුබ්භරො 10) ප්‍රඥාව නොමැතිබව- දුප්ප ප්‍රඥා. ධම්ම විනය වර්ධනය කරගැනීමට නම් මේ අකුසල පහ කර ගත යුතුවේ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.2.4.4. ව්‍යාකරණ සූත්‍රය, පි. 304, 1.2.4.6 අධිමාන සූත්‍රය, 316, 10.2.4.5 කත්ථී සූත්‍රය, පි. 308 EAN: 10: 84.4 Declaration p. 526 & 86.6. Final Knowledge, p. 528, 85.5 The Boaster, p. 527.

▼**ධම්ම විනයේ සුඛ හා දුක**: ධම්ම විනය පිලිබඳ අනභිරතිය (ඇල්ම නැතිබව) දුකය, අභිරතිය (ඇල්ම) සුඛය යයි සැරියුත් මහා තෙරුන් පෙන්වා ඇත. ධර්ම මාර්ගය වඩන භික්ෂුව: (භාවනාව පිණිස) ඇවිදීම, ඉඳීම, සිටීම, හා සයනය-ඇලවීම-සතර ඉරියව්ව, (පිණ්ඩපාතය පිණිස) ගමට ගියවිට, (හුදකලා විවේකය පිණිස) වනයට, රුක්මුලකට, හිස් කුටියකට, එළිමහන් තැනකට ගියවිට, සංඝයා සමග හැසිරෙනවිට, ඔහුට සතුටක්, සැපයක් ඇති නොවීම ධම්ම විනයේ දුකය. එහෙත්, එම කටයුතු වල යෙදන භික්ෂුවට ඒ පිලිබඳ සතුටක්, සැපක් ඇතිවේනම් එය ධම්ම විනයේ සුඛය වේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6) 10 නිපාත: දුතිය සුඛසූත්‍රය, පි.246, EAN:10: 66.6 Happiness ,p. 519.

▼ **ධම්ම විනය වර්ධනය කරගැනීමට** භික්ෂුව, කරුණු 11ක් සපුරා ගතයුතු යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: 1) **රූපය** අවබෝධකිරීම - රූපඥ: සියලු රූප සතර මහා ධාතුන් ගෙන් හටගෙන ඇතිබව 2) **ලක්ෂණ** අවබෝධකිරීම- බාල පණ්ඩිත බව හඳුනාගැනීම 3) **අකුසල විතක්ක** පහකරගැනීමේ හැකියාව 4) මනා **ඉන්ද්‍රිය සංවරය** තිබීම 5) **ධර්මය ප්‍රගුණ** කර, දේශනා කිරීමේ හැකියාව තිබීම 6) **ජේෂ්ඨ**, බහුශ්‍රැත භික්ෂූන් නිතර හමුවී දහම් කරුණු විමසීම 7) ධර්මය අසනවිට එහි අර්ථයද, ධර්මයද මැනවින් දැන සතුටට පත්වීම (**අර්ථවේදී-ධම්මවේදී**) 8) **ආරිය අටමග** ගැන යහපත් අවබෝධය තිබීම 9) **සතර සති පට්ඨානයේ** දක්ෂවීම 10) **සිව්පස** පමණ දැන පිළිගැනීමේ දක්ෂවීම 11) වැඩිහිටි සංඝයා කෙරෙහි ගරු සැලකිලි කිරීම-ගෞරවය. **සටහන:** එම කරුණු 11 න් සමන්විත භික්ෂුව දක්ෂ ගොපල්ලවයෙක් යයි බුදුන් වහන්සේ උපමා කර ඇත.**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (1) 1.4.3 මහා ගෝපාලක සූත්‍රය, පි.546, EMN:33: The greater discourse on the cowherd, p.292.

▲ **ධම්මයේ විශේෂභාවය-** Specialty in Dhamma: ධම්ම 6 කින් සමන්විතතවීම මගින්, භික්ෂුවට ධම්මයේ විශේසභාවය ඇතිවේ:1) හානභාගිය ධර්ම යථා භූත ලෙසින් දැනගැනීම (qualities that pertain to deterioration) 2) ස්ථිතිභාග ධර්ම යථා භූත ලෙසින් දැනගැනීම (qualities that pertain to stabilization) 3) විශේෂභාගිය ධර්ම යථා භූත ලෙසින් දැනගැනීම (qualities that pertain to distinction) 4) නිබ්බේදභාගිය ධර්ම ධර්ම යථා භූත ලෙසින් දැනගැනීම (qualitiesthat pertain to penetration) 5) යපත් ලෙසින් පුහුණුවීම (practices carefully) 6) සුදුසු දේ කිරීම (does what is suitable). **සටහන:** විශේසභාවය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ අනාගාමීබව ලැබීමය. **මූලාශ්‍ර:**

අංගු.නි: (4): 6 නිපාත:අනාගාමිවග්ග: 6.2.2.7 සක්ඛිභබ්බ සූත්‍රය, පි.246, EAN:6: 71.7 Capable of Realizing, p.359.

▲**ධම්ම විහාරි**-Dhamma vihara: ධම්මවිහාරි ලෙස මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ, සූත්‍ර ආදී නවඅංග සාසන ධර්මය ප්‍රගුණ කරන, එහෙත්, ඒ ධර්ම පරියාපත්තියෙන් දවස නො ගෙවන, ප්‍රඥාවෙන් ඒ ධර්මතාවල අර්ථය දන්නා, ඒකීය භාවය ඇති, ආධ්‍යාත්ම චිත්ත සමථයෙහි යෙදන භික්ෂුව/ භික්ෂුණිය ය. **සටහන**: 1. පර්යාප්ති බහුල පුද්ගලයා 2. සංඥාප්ති බහුල පුද්ගලයා 3. සජ්ජායනා බහුල පුද්ගලයා4. විතක්ක බහුල පුද්ගලයා , මොවුන් ධම්මවිහාරින් නොවේ යයි මෙහිදී පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: අනාගතභය වග්ග: 5.2.3.3 හා 5.2.3.4 සූත්‍ර, පි.160.

▲**ධම්ම සාකච්ඡා**- Dhamma Discussions: ධම්ම සාකච්ඡා කිරීම සුභ කරුණක්යයි මංගල සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත. ධර්මය සාකච්ඡාවක් කිරීමට සුදුසු පුද්ගලයෙක් සතු ගුණ මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න**: සාකච්ඡා. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: ආසාතවග්ග: 5.4.2.3 සාකච්ඡා සූත්‍රය, පි.330.

▲**ධම්ම සංචේතනා** -Dhamma sanchethana: ධර්මය පිලිබඳ ඇතිකරගන්නා යහපත් චේතනා ධම්ම සංචේතනා ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: චේතනා.

▲ **ධම්ම සජ්ජායනා**: පාලි: **ධමෙමා සඞ්ගායිතබ්බං** Chanting the Dhamma: ධම්ම සජ්ජායනය යනු, සංඝයා එක්ව හිඳ ධර්මය ගායනය කිරීම, පිරිත් මෙන් දේශනා කිරීමය.තමන් වහන්සේ විශේෂ නුවණින් අවබෝධකළ ධර්මය: 37ක්වූ බෝධිපාක්‍ය ධර්මය- සංඝයා එක්රැස්ව, අර්ථ, ව්‍යංජන සසඳා බලමින් සජ්ජායනය කලයුතුයයි බුදුන් වහන්සේ සංඝයාට අනුසාසනා කර ඇත. ධර්මය සජ්ජායනා කිරීම, සසුන දිගුකලක් පවත්වා ගැනීම පිණිස, දෙව්මිනිසුන්ගේ හිතසුව පිණිස, වැඩ පිණිස පවතී.**බලන්න**: සජ්ජායනා. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (3): 6 පාසාදික සූත්‍රය- ඡෙදය14, පි. 228, EDN: 29 Pasadika Sutta: The Delightful Discourse -section 17, p. 320.

▼**සම්මා සම්බුද්ධවූ** භාග්‍යවතුන් වහන්සේ වදාළ ස්වක්ඛාත ධර්මය, සංඝයා එක්ව, සමගියෙන් යුතුව සජ්ජායනා කලයුතුවේ යයි මහා සැරියුත් තෙරුන් වදාළහ: ධර්මය සජ්ජායනා කිරීමේ අරමුණු: බ්‍රහ්මචාරී ජීවිතය යහපත් ලෙසින් පවත්වා ගැනීම පිණිස, ධර්මයේ චිරස්ථිතිය බව පිණිස, දෙව් මිනිසුන්ගේ යහපත, සුවය හා සැපය පිණිස, ඔවුනට අනුකම්පාව දක්වීම පිණිසය ය. **මූලාශ්‍ර**: දීඝ.නි: (3):10 සංගිති සූත්‍රය- ඡෙදය7, පි. 372 , EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together-section 1.7, p. 362.

▲ **ධම්මපද සතර**- Four Dhammas: ධම්මපද 4 ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ: 1) අනභිධ්‍යා ධම්මපදය 2) අව්‍යාපාද ධම්මපදය 3) සම්‍යක් සති ධම්මපදය 4) සම්‍යක් සමාධි ධම්මපදය. මේවා දිගුකලක් තිස්සේ පැවැතඑන, ආර්යවංශය ලෙසින් හඳුන්වන, පුරාණික-පෙර බුදුවරුන්ද දේශිත, තුන් කලයේ බැහැර නොකරන ලද, නුවණැතියන් නොගරහන ලද ධර්මය වේ. **මූලාශ්‍ර**ය: අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: උරුවෙලවග්ග: 4.1.3.9 ධම්මපද සූත්‍රය, පි.80.

▲ **ධම්මයේ යේ සද්භාවය-** Truthfulness of Dhamma: ධම්මය සද්භාවය සහිතය- සත්‍යයය, කිසිවෙකුට අසත්‍යයයි ඔප්පු කළ නොහැකිය.බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

“ අයං ඛො පන භික්ඛවෙ මයා ධම්මො දෙසිතො අනිග්ගහිතො අසඞ්කිලිට්ඨො අනුපවජ්ජො අප්පතිකුට්ඨො සමණෙහි බ්‍රහ්මණෙහි විඤ්ඤූහි”. ‘මහණෙනි, ශ්‍රමනයන් විසින් හෝ බමුණන් විසින් හෝ නුවණැත්තන් විසින් හෝ නිග්‍රහ කළ නොහැකි, කෙලෙසන්නට නොහැකි, උපවාද කරන්නන්ට නොහැකි, බැහැර කරන්නට නොහැකි මේ ධර්මයක් මා විසින් දෙසන ලද්දේය’ (...bhikkhus, this Dhamma taught by me is unrefuted, undefiled, irreproachable, and uncensured by wise ascetics and brahmins).**ඒ ධර්මතා : 1) ධාතු සය (**six elements) 2) **ස්පර්ශ ආයතන සය** (six bases for contact) 3) **මනෝ උපවිචාර 18** (eighteen mental examinations) 4) **සතර ආර්ය සත්‍ය** (the four noble truths). **බලන්න**: ධාතු, ස්පර්ශ ආයතන සය, මනෝ උපවිචාර, චතුරාර්ය සත්‍ය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 3 නිපාතය: මහාවග්ග: 3.2.2.1 සූත්‍රය, පි. 348, EAN:3: The Great Chapter, 61.1 Sectarian, p.104.

▲ **ධම්ම සැපය**: කම්සැපට වඩා දහම් සැපය අග්‍රබව මෙහි පෙන්වා ඇත: එක්සමයක දේවතාවියක් සමිද්ධි තෙරුන්හට: මෙලොව දැකිය හැකි පස්කම් සුවය විඳීම සුදුසුයයි පැවසුහ. එවිට සමිද්ධි තෙරුන් මෙසේ පැවසුහ:

“ කම්සැප කාලික බව (කෙටිබව) එහි බොහෝ දෝස ඇතිබව, මේ ධර්මය තමන් විසින්ම දැකිය යුතුය, කල්නොයවා විපාක දෙන සුළුය, එව බලව යයි කීමට සුදුසුය, තමන්ගේ සිතේ දරාගෙන සිටීමට සුදුසුය. නුවණැත්තන් විසින්ම අවබෝධ කරගතයුතුය’ යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ’, එමනිසා තමන්-මම මොලොවදීම ලැබෙන දහම් සැප හැර කෙටි කම් සැප ලුහුබඳින්නේ නැත”.**සටහන**: සමිද්ධ තෙරුන්-බලන්න: උපග්‍රන්ථය:1 **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි:(1):සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.2.10 සමිද්ධි සූත්‍රය, පි. 44, ESN: Devatasamyutta: 20.10 Samiddhi, p. 79.

▼ **යහපත් ලෙසින් ධර්මය** පුරුදු පුහුණු කරනවිට සතුට සැපය ලැබේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ:

“ධම්මො සුචිණ්ණො සුඛමාවහාති” (Dhamma practiced well, brings happiness).**මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග:දේවතාසංයුත්ත: 1.8.3 චිත්ත සූත්‍රය, පි. 104, ESN: Devatasmyutta: 1: 73.3. Treasure, p.155.

▲ **ධම්ම සමාදානය-**ways of undertaking things: ධම්ම සමාදානය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ධර්ම කරුණු පිලිබඳ කටයුතු කල යුතු ආකාරයය. මේ සූත්‍රයේ ධර්ම සමාදාන 4 ක් පෙන්වා ඇත. යම් ලෙසකින් කටයුතු කිරීමෙන්: 1. **මෙකල දුක් විපාක ඇතිවේ, මතු කලද දුක් විපාක ඇතිවේ**: 1) අනුවණ, දහම නොදත් පුද්ගලයා අවිද්‍යාව නිසා යථාබව නොදැන, වර්ධනය නොකළ යුතු අකුසල වර්ධනය කරයි. ඒ නිසා යහපත් ධර්මතා පිරිහේ, අයහපත වැඩේ. 2) එහෙත්, නුවණැති දහම දත් පුද්ගලයා යම් ලෙසකින් කටයුතු කිරීමෙන්: මෙකලද දුක ඇතිවේ,

මතුකලද දුක ඇතිවේ යයි යථා බව දැන අකුසලයේ නොයෙදේ. ඔහුගේ අයහපත් අකුසල පිරිහේ, යහපත් කුසල වැඩේ. **සටහන**: මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ දස අකුසලයේ යෙදීමය. **ඒ පිලිබඳ උපමාව**: වස යොදා ඇති කරවිල වැනි තිත්ත පානයක් ඇත. ජීවත්වීමට කැමති, සැප ලැබීමට කැමති, දුක් වේදනා නැතිකර ගැනීම ට කැමති කෙනෙක් සිටිති. එම පානය ගතහොත් එහි විස නිසා ඔහු ට බොහෝ වේදනා ඇතිවේ, මරණයට පත්වේ යයි අන් අය ඔහුට කියති. ඒ අවවාද නො අසන ඔහු ඒ පානය ගැනීම නිසා මෙලොව දුක් විඳ මරණයට පත්වේ. **බලන්න**:උපමා. උපග්‍රන්ථය:5 2. **මෙකල සුඛ විපාක ඇතිවේ, මතු කල දුක් විපාක ඇතිවේ.** 1) අනුවණ, දහම නොදත් පුද්ගලයා අවිද්‍යාව නිසා යථාබව නොදැන- වර්තමානයේ සුඛ ඇතිකරන, එහෙත්, අනාගතයේ දුක ඇතිකරන අකුසල ධර්මයේ යෙදේ. ඒ නිසා යහපත් ධර්මතා පිරිහේ, අයහපත වැඩේ. 2) එහෙත්, නුවණැති දහම දත් පුද්ගලයා යම් ලෙසකින් කටයුතු කිරිමෙන්: මෙකල සුඛ ඇතිවේ, මතුකලද දුක ඇතිවේ යයි යථා බව දැන අකුසලයේ නොයෙදේ. ඔහුගේ අයහපත් අකුසල පිරිහේ, යහපත් කුසල වැඩේ. **සටහන:** කෙනෙක් දස අකුසලය කිරීමනේ සතුට ලබයි. එනිසා මතුකළ දුක් විපාක විඳි. ඒ **පිලිබඳ උපමාව**: වස ඇති එහෙත් මිහිරිවූ පානයක්, ලස්සන බඳුනක ඇත. ජීවත්වීමට කැමති, සැප ලැබීමට කැමති, දුක් වේදනා නැතිකර ගැනීම ට කැමති කෙනෙක් සිටිති. අන් අය ඒ පානය විස සහිත යයි පැවසුවද, ඒ නොසලකා ඔහු එම පානය ගනී. දැන් මිහිරි රස විඳ, වස නිසා මතුවේ ඔහු මියයයි. 3. **මෙකල දුක් විපාක ඇතිවේ, මතු කල සුඛ විපාක ඇතිවේ** . 1) අනුවණ, දහම නොදත් පුද්ගලයා අවිද්‍යාව නිසා යථාබව නොදැන- යම් දේ කිරීමෙන් දැන් දුක ඇතිවුවත්, අනාගතයේ සුඛ ඇතිවේ යන්න නොදැන කටයුතු වල දේ. ඒ නිසා යහපත් ධර්මතා පිරිහේ, අයහපත වැඩේ. 2) එහෙත්, නුවණැති දහම දත් පුද්ගලයා යම් ලෙසකින් කටයුතු කිරිමෙන්: මෙකල දුක ඇතිවේ, මතුකලද දුක ඇතිවේ යයි යථා බව දැන කුසලයේ යෙදේ. ඔහුගේ අයහපත් අකුසල පිරිහේ, යහපත් කුසල වැඩේ. **සටහන:** දසඅකුසලයේ නොයෙදීම නිසා, දසකුසලයේ හැසිරීම නිසා කෙනක් හට දුක් වේදනා මෙකල ඇතිවේ, එහෙත්, මතුවේ සුඛ විපාක ලැබේ. **ඒ පිලිබඳ උපමාව**: පාණ්ඩු රෝගය ඇති කෙනෙක් සිටි. අරළු ආදී තිත්ත පානයක් ඇත, එහෙත් එය පානය කරයි නම් ඔහු සුවපත්වේ යයි කෙනෙක් කියයි. අමිහිරි නිසා මෙකල දුක් වේදනා ඇතිවුවත්, ගුණය නිසා මතු කල ඔහු සුව පත්වේ. 4. **මෙකල සුඛ විපාක ඇතිවේ, මතු කලද සුඛ විපාක ඇතිවේ**. 1) අනුවණ, දහම නොදත් පුද්ගලයා අවිද්‍යාව නිසා යථාබව නොදැන- යම් දේ කිරීමෙන් දැන් සැප ඇතිවේ, අනාගතයේ සැප ඇතිවේ යන්න නොදැන කටයුතු වල දේ. ඒ නිසා යහපත් ධර්මතා පිරිහේ, අයහපත වැඩේ. 2) එහෙත්, නුවණැති දහම දත් පුද්ගලයා යම් ලෙසකින් කටයුතු කිරිමෙන්: මෙකල සුඛ ඇතිවේ, මතුකලද සුඛ ඇතිවේ යයි යථා බව දැන කුසලයේ යෙදේ. ඔහුගේ අයහපත් අකුසල පිරිහේ, යහපත් කුසල වැඩේ. **සටහන**: මෙකල දසකුසලයේ හැසිරීම නිසා සුඛ ඇතිවේ, මතු කල යහපත් විපාක නිසා සුඛ ඇතිවේ. **ඒ පිලිබඳ උපමාව**: මී ගිතෙල් පැණි ආදිය යෙදූ රස පානයක් ඇත. රක්තඅතීසාරය ඇති පුද්ගලයෙක් හට ඒ පානය රස බවද, ගුණ බවද කෙනෙක් පවසයි. ඒ පානය ගත් පුද්ගලයට මෙවක එහි රස දැනේ, මතුවේ ඔහු සුවපත්වේ. **බලන්න**:වස හා මිහිරි පාන උපමා: උපග්‍රන්ථය: 5 **සිව්වෙනි, ධර්ම සමාදානයට** පිළිපන්

පුද්ගලයා - බුදු සසුන පිළිගත් කෙනා, වර්ෂා කාලයේ අවසානයේ, අඳුර දුරුකර, නිල්වන් අහසේ දීලෙන හිරු මෙන්, අන්‍ය ආගමිකයන් අතර බැබලේ ය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:උපමා. **මූලාශ්‍රය**:ම.නි: (1) මහා ධම්ම සමාදාන සූත්‍රය.

▼ **ම.නි. චූල ධම්ම සමාදාන සූත්‍රයේ** ද සමානවූ ධර්ම සමාදාන 4 ක් පෙන්වා ඇත. 1) **මෙකල සුඛ විපාක ඇතිවේ, මතු කල දුක් විපාක ඇතිවේ:** සමහර ආගමික නිකායන් හි පුද්ගලයන්: කම්සැප විඳීම හානියක් නොවේ යන දිට්ඨිය ඇතිවසිටිති. මෙලොව කාමසැප විඳින ඔවුන් හට පරලොව දුගතියක දුක් විඳිමට සිදුවේ. ඒ **පිලිබඳ උපමාව**: මලුවා වැල, ගසක එතියන මුල් කාලයේ, එය මෘදුය. පසුව, මුලු ගසම වෙලාගෙන ගස විනාශ කරයි. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5 2) **මෙකල දුක් විපාක ඇතිවේ, මතු කලද දුක් විපාක ඇතිවේ** කෙනක්, අත්තකිලමතානු යෝගයේ යෙදී බොහෝ කායික දුක් වේදනා මෙකලද විඳි, මරණින් මතු දුගතියේ උපත ලබා දුක් විඳි. 3) **මෙකල දුක් විපාක ඇතිවේ, මතු කල සුඛ විපාක ඇතිවේ** කෙනෙක්හට, රාගය, ද්වේශය හා මෝහය ඇත. ඒවා නිසා ඔහුට දුක් වේදනා ඇතිවේ. එහෙත්, දුක්වේදනා විඳිමින් ඔහු යහපත් ආධ්‍යාත්මික ජීවිතයක් ගත කරයි. මරණින් මතු සුගතියේ සැප ඔහුට ලැබේ. 4) **මෙකල සුඛ විපාක ඇතිවේ, මතු කලද සුඛ විපාක ඇතිවේ** කෙනෙක්හට, දැඩි ලෙසින් රාගය, ද්වේශය, මෝහය නැත. එමනිසා ඔහු නිතරම දුකට පත්නොවේ. ඔහු සිව් ජාන සමාපත්ති ලබා ගැනීමට සමත්වේ. එමනිසා, මරණින් මතු සුගතියේ සැප ඔහුට ලැබේ. **මූලාශ්‍රය**:ම.නි: (1) චූල ධම්ම සමාදාන සූත්‍රය.

▲**ධම්ම ශ්‍රවනය**-Dhamma shravanaya: පළමුව, බුදුන් වහන්සේ වදාළ ධර්මය ශ්‍රවනය කළ පිරිස වුවේ පස්වග-තවුසන් (පස්වග මහණුන්)ය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1 සම්මා දිට්ඨිය ඇතිවීම පිණිස දහම ඇසීම අවශ්‍යම කරුණකි. **බලන්න:** සම්මා දිට්ඨිය.

ධර්මයේ බහුශ්‍රැත වීම පිණිස දහම ඇසීම අවශ්‍යතාවයක් බව සූත්‍ර දේශනා වල දක්වා ඇත.මංගල සූත්‍රයේ, ධර්ම ශ්‍රවනය සුභ කරුණක් යයි පෙන්වා ඇත. ක්‍රමානුකූලව දහම පුහුණු කිරීම පිණිස ධර්ම ශ්‍රවණයය අවශ්‍යතාවයක් බව පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: ධම්මය ක්‍රමානුකූලව පුහුණුවීම. ධර්මශ්‍රවනය මගින් සිතේ අවුල්සහගත බව නැතිකර ගත හැකිවේ. **බලන්න**: චිත්ත වික්ෂෙපය යහපත් ලෙසින් ධර්මය ශ්‍රවනය කිරීම සෝතාපන්නබව ලබාගැනීමට උපකාරිවේ. **බලන්න**: සෝතාපන්න.

▼**ධම්ම ශ්‍රවනය** නිසිකල කිරීම, නිසිකල අර්ථ පරික්ෂාකිරීම නිසා ඵල 6 ක් ලැබේ: 1) මෙතක් විමුක්තිය නොලැබූ , පංචඔරම්භාගිය සංයෝජන වලින් නොමිදුන භික්ෂුව හට මරණය ආසන්නයේදී තථාගතයන් වහන්සේගෙන් දහම ඇසීමට ලැබේ. ඒ අවස්ථාවේදී, පංචඔරම්භාගිය සංයෝජන වලින් මිදීමට ඔහුට හැකිවේ. **සටහන**: එග්ගුන තෙර, මරණාසන්නයේදී, බුදුන්වහන්සේ වෙතින් දහම ඇසීමට ලැබුන නිසා එතුමන් අනාගාමිව අපවත්වුහ. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1. 2) මෙතක් විමුක්තිය නොලැබූ , පංචඔරම්භාගිය සංයෝජන වලින් නොමිදුන භික්ෂුව හට මරණය ආසන්නයේදී, තථාගතයන්ගේ ශ්‍රාවක උතුමෙක් වෙතින් දහම ඇසීමට ලැබී අනාගාමිව අපවත්වීමට ලැබීම.3) මෙතක්

විමුක්තිය නොලැබූ , පංචඔරම්භාගිය සංයෝජන වලින් නොමිදුන භික්ෂුව හට මරණය ආසන්නයේදී ආරිය උතුමෙක් ගෙන් දහම ඇසීමට නොලැබේ, එහෙත්, තමන් ඇසු, දන්නා දහම සිතින් අවර්ජනා කිරීම මගින්, අනාගාමිව අපවත්වීමට ලැබීම.4) පංචඔරම්භාගිය සංයෝජන වලින් මිදුන භික්ෂුව හට මරණය ආසන්නයේදී, බුදුන්වහන්සේ වෙතින් දහම ඇසීමට ලැබී, සියලු උපධි හැර අපවත්වීමට (පිරිනිවන්පෑමට) ලැබීම.5) පංචඔරම්භාගිය සංයෝජන වලින් මිදුන භික්ෂුව හට මරණය ආසන්නයේදී, තථාගතයන්ගේ ශ්‍රාවක උතුමෙක් වෙතින් දහම ඇසීමට ලැබී, සියලු උපධි හැර අපවත්වීමට (පිරිනිවන්පෑමට) ලැබීම. 6) පංචඔරම්භාගිය සංයෝජන වලින් මිදුන භික්ෂුව හට මරණය ආසන්නයේදී, ආසන්නයේදී ආරිය උතුමෙක් ගෙන් දහම ඇසීමට නොලැබේ, එහෙත්, තමන් ඇසු, දන්නා දහම සිතින් අවර්ජනා කිරීම මගින්, සියලු උපධි හැර අපවත්වීමට (පිරිනිවන්පෑමට) ලැබීම. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: මහාවග්ග: 6.2.1.2 එග්ගුන සූත්‍රය, පි.178.

ධය

▲ **ධ්‍යායි**-meditator: ධ්‍යායින් ලෙසින් මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ භාවනාවේ යෝගි භික්ෂූන්ය. ඔවුන් විස්මය දනවන (astounding) පුද්ගලයන්ය, ඔවුන් නිර්වාන ධාතුව නාමකයින් ස්පර්ශ කර වාසය කරන උතුමන්ය, ඔවුන් දුර්ලභය, එමනිසා, ධර්මයෝග (ධම්මකථික) භික්ෂූන් පමණක්නොව, ධ්‍යායි භික්ෂූන් කෙරෙහිද පැහැදී , ඔවුන්ගේ ගුණ පවසමින් වාසය කලයුතුය. **සටහන:** මහාචුන්ද තෙරුන්, මේ අවවාද අනුසාසනා වදාළේ ඇතැම් සංඝයා, ධම්මකථිකයන් පමනක් පසසන නිසා හා ඇතැම් සංඝයා, භවනායෝගීන් පමණක් පසසන නිසා එම වැරදි ආකල්පය නිවැරදි කිරීම පිණිසය.**බලන්න**: ධම්මයෝග **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: ධම්මිකවග්ග:1.6.5.4 මහාචුන්ද සූත්‍රය, පි.142.

ධර

▲ **ධර්මය අතුරුදහන්වීම-** Disappearing the Dhamma: ධර්මය නොදත් සංඝයාගේ හැසිරීම ධර්මයේ- සද්ධර්මයේ අතුරුදහන්වීමට හේතුවන ආකාරය මෙහිදී විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **සටහන**: අටුවාවට අනුව සද්ධර්මය අතුරුදහන් දහන් වීමට කරුණු 5 ක් හේතුවේ; භික්ඛු බෝධි හිමි ඒවා මෙසේ සාරාංශ කර දක්වා ඇත: 1) අධිගමය ලැබීම අතුරුදහන් වීම (අධිගම අන්තරධාන): මාර්ග ඵල ලැබීම හා; ඒවා ලබාගැනීමට උපස්තම්භක වන පටිසම්භිදා ඥාණය, අභිඥා ඥාණය ක්‍රමයෙන් නැතිවීම 2) ධර්ම පුහුණුව අතුරුදහන්වීම (පටිපත්ති අන්තරධාන): ජාන, විදසුන් නුවණ, මග හා ඵල හා සිල්වත් හැසිරීම ක්‍රමයෙන් නැතිවීම 3) ධර්මය ඉගෙනගැනීම අතුරුදහන්වීම (පරියත්ති අන්තරධාන): ත්‍රිපිටකය ක්‍රමයෙන් නැතිවීම 4) ලාංඡනය අතුරුදහන්වීම (ලිංග අන්තරධාන): සංඝයා දරන සිව්රු ක්‍රමයෙන් නැතිවී යාම, අවසානයේදී ඉතිරිවන්නේ සංඝ බව දැක්වීමට හිරියල් පාට රෙදි කැල්ලක් කරේ එල්ලා ගෙන සිටීමය 5) ධාතු අතුරුදහන්වීම (ධාතු අන්තරධාන): ගෝතම බුදුන් වහන්සේගේ සසුන (ඉගැන්වීම අවාසානවනවිට) අවසන්වනවිට , උන්වහන්සේගේ ධාතු, බුද්ධ ගයාවේ බෝධි රුක ඉදිරියේ එක් රැස්වී, බුදුඅනුරුවක් මැවී, මහා දීප්තිමත් ගිනි ජාලාවකින්, ශ්‍රී විභූතිය දක්වා

අතුරුදහන් වේ. **බලන්න**: EAN: 1: note no. 63: p. 584. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: අංගු.නි: (1) 1 නිපාත: අධම්මවග්ගය: 1.10 සූත්‍ර, පි.78.

▼**ධර්මයේ අතුරුදහන් වීමට බලපාන කරුණු 2ක්** 1) අයහපත් ලෙස යොදාගත් වචන හා වැකිකඩ (වාක්‍ය ඛණ්ඩ) 2) අයහපත් ලෙස යොදාගත් අර්ථ කථනය. එම කරුණු නොමැතිවිට ධර්මය වර්ධනය වේ. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (1) 2 නිපාත:2.1.2.10 සූත්‍රය, පි. 154 හා 2.1.4.10 සූත්‍රය, පි.172.

▼**ධර්මයේ අතුරුදහන් වීමට බලපාන කරුණු**: මේ සසුනේ මහණ සකස්කොට 1) දහම ගරුත්වය ඇතිව නො ඇසීම 2) දහම ගරුත්වය ඇතිව පුහුණු නොවීම 3) දහම ගරුත්වය ඇතිව සිතේ ධාරණය නොකර ගැනීම 4) ඇසූ දහම ගරුත්වය ඇතිව අර්ථ නො විමසීම 5) ගරුත්වය ඇතිව ධර්මානුකූල පුහුණුවේ නොයෙදීම 6) ධර්ම පරියාය යහපත් ලෙසින් ඉගෙන නොගැනීම 7) ධර්මය යහපත් ලෙසින් දේශනා නොකිරීම 8) තමන් ඇසූ , උගත් දහම, යහපත් ලෙසින් අනුන් ලවා කියවීමට පුරුදු නොකිරීම 9) තමන් ඇසූ , උගත් දහම, යහපත් ලෙසින් සජ්ජායනා නොකිරීම10) තමන් ඇසූ , උගත් දහම, යහපත් ලෙසින් අවර්ජනා නොකිරීම 11) අයහපත් ලෙසින් ඇති ධර්මය ඉගෙන ගැනීම 12) පහසුවෙන් කීකරුකරගැනීමට අපහසු (දුර්වචභාවය) සංඝයාසිටීම 13) ධර්මයේ බහුශ්‍රැත භික්ෂූන්, අනිකුත් සංඝයාට ධර්මය වනපොත් කිරීමට පුරුදු පුහුණු නොකිරීම 14) ජේෂ්ඨතම සංඝයා සුඛෝපභෝගී ජීවිතයට බැසීම නිසා ඔවුන්ගේ අනුගාමීන් ද එම පිළිවෙතට පුරුදු වීම 15) සංඝභේදය ඇතිවීම. එහෙත්, එම කරුණු පහකර ගන්නේ නම් ධර්මය අතුරුදහන් නොවන්නේය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (3) 5 නිපාත: සද්ධර්මවග්ග: 5.4.1.4 - 5.4.1.6 සූත්‍ර 3කි,පි.308.

▲ **ධර්ම දානය-** gift of the Dhamma:ආමිෂ දානයට වඩා, ධර්ම දානය අග්‍රවේ. **බලන්න**: අග්‍ර ධර්මදාන**.**

▲**ධර්මය නිවැරදි හා වැරදි** -Right & wrong Dhamma

නිවැරදි ධර්මය බුදුන් වහන්සේගේ දේශනාය, වැරදි ධර්මය බුදුන් වහන්සේ දේශනා නොකළ දේය. කෙනෙක්, නිවැරදි දහම දෙසනවිට පටන්ගත් විරිය ඇතිකරගනිද, ඔහු ද සුවසේ සිටින කෙනෙක්ය, එහෙත්, කුසිතව සිටින්නේ නම් ඔහු දුකසේ වෙසන කෙනෙක්ය. කෙනෙක් වැරදි දහම දෙසන විට කුසිත වන්නේ නම්, ඔහු සුවසේ වෙසෙන කෙනෙකි, එහෙත්, ඔහු විරිය ඇති කරගන්නේ නම් දුකසේ වෙසන කෙනෙක්ය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (1) 1 නිපාත: 1.16.3.9-12 සූත්‍ර, පි.108.

▲**ධර්මය පහළවීම-** Appearance of the Dhamma: තථාගතයන්වහන්සේ ගේ පහළවීම, ධර්මයේ පහළවීමය. **බලන්න:** තථාගතයන් **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (6) 10 නිපාත: ආකඩ්ඛ වග්ග, 10.2.3.6.තයොධම්ම සූත්‍රය,පි.284.

▲ **ධර්මය පැහැදිළි කිරීම-**Clarifying the Dhamma: ධර්මය නොදත් අය ධර්මය පිළිබඳව විවාද කරණ විට කරුණු සහගතව ධර්ම කරුණු පැහැදිලි කිරීම අවශ්‍යබව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. කලින් කලට අනුවණ මිනිසුන්, ඔවුන්තුළ ඇති වැරදි අදහස් ගැන විවාද කරනවිට, බුද්ධ

ශ්‍රාවකයන්, යුක්තිසහගත හේතු -ධර්ම කරුණු පෙන්වා ඔවුන්ගේ විවාදය නිෂ්ඵල කලයුතු ය, වැරදි බව ඔප්පුකළයුතුය:

" ...එවං ඛො තෙ ගහපති මොඝපුරිසා කාලෙන කාලං සහධම්මෙන සුනිග්ගහීතං නිග්ගහෙතබ්බාති". (...householder! It is in such a way that those hollow men should from time to time be thoroughly refuted with reasoned argument) **සටහන්**: * අටුවාවට අනුව: sahadhammena as 'with a cause, with a reason, with a statement'-sahetukena kāraṇena vacanena. **බලන්න**: EAN:Note: 2125, p. 682.** මේ අවවාදය වදාළේ අනාථපිණ්ඩික සිටුවරයාටය. **බලන්න:** දිට්ඨි. ** වජ්ජියමාහිත සූත්‍රයේදී, බුදුන් වහන්සේ එම අවවාදය සංඝයාට වදාළහ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි:(6):10 නිපාත: 10.2.5.3. කිංදිට්ඨික සූත්‍රය,පි.360, 10.2.5.4. වජ්ජියමාහිත සූත්‍රය,පි.368, EAN:10: 93. 3 View, p. 534, 94. 4 Vajjiyamāhita, p.535.

▲ **ධර්මිෂ්ඨ හා අධර්මිෂ්ඨ-** Dharmistha & Adharmistha:ධර්මිෂ්ඨ යනු ධර්මයට අනුව ඇති යහපත් හැසිරීමය. අධර්මිෂ්ඨ යනු ධර්මයට එරෙහිව ඇති අයහපත් හැසිරීමය. කල්‍යාන කම්ම නිසා ලෝකයේ ධර්මිෂ්ඨ බව ඇත. පාපික කම්ම නිසා ලෝකයේ අධර්මිෂ්ඨ බව ඇත. **බලන්න:**කම්ම.**මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 5 අකෝෂ වග්ග, 10.1.5.7.මහාලි සූත්‍රය,පි.182, EAN:10: 47.7 Mahali, p. 511.

▲ **ධර්මයේ මූලධර්ම-** Doctrinal principles: ධර්මයේ මූලධර්ම අධිවූත්තිපද/ අධිවචන ලෙසින් හඳුන්වයි. එනම්, ස්කන්ධ, ආයතන, ධාතු ආදීයය. **බලන්න**: අධිවූත්තිපද. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (6) 10 නිපාත: අධිවූත්තිපද සූත්‍රය, පි.96.

▲**ධාරණස්මෘතිය** -Dharnasmriti: ධාරණස්මෘතිය- සතිමත්තාන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, ඇසු ධර්මය යහපත් ලෙසින් සිහියේ දරාගැනීමට හැකි කුසල්තවයය. ආනන්ද තෙරුන්, මේ කුසලතාවය ඇති භික්ෂූන් අතුරින් අග්‍රය. **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1

▲ **ධාර්මික-** Righteous: ධාර්මික යනු ධර්මානුකූලවීමය. ධාර්මික නිසා සිදුවන යහපත බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පෙන්වා ඇත:

"රජවරු ධාර්මිකව කටයුතු කරන විට, රාජ පුරුෂයන් ධාර්මික වේ. එලෙස, රටේ වැසියන්ද ධාර්මිකවේ. එමනිසා, සඳ හිරු පවත්නා කාලය, කාලගුණය, ඍතු, වැසි සුළං යහපත්වේ, ධාර්මික නිසා දෙවියෝ සතුටුව, නියම කලට වැසි ලබා දේ. ඒ නිසා භොග යහපත් ලෙස වැඩේ. හොඳ භෝග පරිහරණය නිසා මිනිසුන් නිරෝගිව දීර්ඝ ආයුෂ ලබති. රාජ්‍යයට, බලවත් යහපත ඇතිවේ". **සටහන**: සක්විති රජ ධාර්මික රජෙකි. **බලන්න**: සක්විති රජ **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 : නිපාත:4.2.2.10 අධාර්මික සූත්‍රය, පි. 162, EAN: 4: 70.10 Unrighteous , p. 177.

ධව

▲ **ධුව-** stable: ධුව-ස්ථිර ධර්මය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ නිවනය. මෙය නිවන හඳුන්වන පදයකි. **බලන්න**:නිවන. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග: අසංඛතසංයුත්ත: 9.2 - ධුව සූත්‍රය, පි.684.

▲ **ධෝවන ගම** - Village Dhovana: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි කාලයේ දක්ෂිණ ප්‍රදේශයේ පිහිටි ගමකි. එම ගම් වැසියන් මළවුන් අනුස්මරණය කිරීම ගැන බුදුන් වහන්සේ විස්තර වදාළහ. **බලන්න**: ආරියධෝවනය හා ආනාරියධෝවනය.

න කොටස:නඋ,නක,නඛ,නග,නඝ,නච,නජ,නට,නත, නඨ,නද,නධ,නන,නප,නබ,නභ,නම,නය,ණය,නර,නල,නළ, නව,නස,නශ,නෂ,නහ

නඋ

▲**න උප්පදේතබ්බ ධම්ම**- Dhamma not to be aroused:නඋප්පදේතබ්බ ධම්ම, නො ඉපදියයුතු ධම්ම යනු දස අකුසලය යි මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න**: උප්පාදේතබ්බ ධම්ම. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: අරියවග්ග: 10.3.5.5. උප්පදේතබ්බ සූත්‍රය,පි. 476

නක

▲ **නකුලමාතා හා නකුල පිතා**-Nakula matha & pitha

මේ දෙදෙනා බුදුන් වහන්සේගේ අග්‍රතම උපසිකා හා උපාසකයන් ගනයට වැටේ. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3

▲ **නිකට්ඨ පුග්ගල**- Nikatthapuggala: බුදුන් වහන්සේ නිකට්ඨ පුද්ගලයන් 4 දෙනක් ගැන පෙන්වා ඇත. 1) කයින් ආරණ්‍යය-වන සේනාසන වල හුදකලා විවේකසුවය පිනිස පැමිණි එහෙත් සිතින් නොපැමිණි (කාම, ව්‍යාපාද, හිංසා විතක්ක -මිථ්‍යාසංකප්ප සිහිකරමින් සිටින පුද්ගලයා) 2) කයින් ආරණ්‍යය-වන සේනාසන වල හුදකලා විවේක සුවය පිනිස නොපැමිණි එහෙත්, සිතින්, නෙක්කම්ම, අව්‍යාපාද, අවිහිංසා සිතුවිලි -සම්මා සංකප්ප ආවර්ජනය කරමින් විවේකිව සිටින පුද්ගලයා 3) ආරණ්‍යය-වන සේනාසන වල හුදකලාවිවේක සුවය පිනිස නොපැමිණි, සිතින්, මිථ්‍යාසංකප්ප සිහිකරමින් සිටින පුද්ගලයා 4) කයින් ආරණ්‍යය-වන සේනාසන වල හුදකලාවිවේක සුවය පිනිස පැමිණි, සිතින් සම්මා සංකප්ප සිතුවිලි ඇති පුද්ගලයා. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.3.4.8 නිකට්ඨ පුග්ගලසූත්‍රය, පි. 286, EAN:4: 138.8 retreat, p. 197.

▲ **නික්කම ධාතුව**- Nikkama Dhathu- the element of persistence නික්කම ධාතුව (නික්කම විරිය- නික්මීමේ විරිය) ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ යම්කිසි කටයුත්තක් ආරම්භකරගත් පසු එම කටයුත්ත දිගටම කරගැනීමට උත්සාහය- වීරිය පවත්වා ගැනීමය. මෙය ඊනමිද්ධය ප්‍රහාණය කිරීමට උපකාරිවේ. **බලන්න**: වීරිය, ඊනමිද්ධය, ශක්තිය.

▲**නික්ඛ උපාසක**-Nikkha Upasaka: **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:3

▲ **නිකේතසාරි**-Nikethasari: නිකේතසාරි යනු ගිහිගෙයට ඇලි සිටීමය. අනිකේතසාරි යනු ගෙයක් නොමැතිව- කෙළෙස් නොමැතිව හැසිරීමය. **බලන්න**: අනිකේතසාරි.

▲ **නිකෙළෙස් මුණි**-Nikelesmuni: බුදුන් වහන්සේ සියලු කෙලෙස්වලින් මිදුන නිසා උන්වහන්සේ 'නිකෙළෙස් මුණි' ලෙසින්ද හඳුන්වයි. **බලන්න**: බුද්ධනාම, කෙළෙස්.

▲ **නෙක්ඛම්මය:**පාලි: **නෙක්ඛම්මං** -renunciation: ධර්මයේ නෙක්ඛම්මය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ නික්මියාමය, අත හැරීමය. කුමකින් නික්මී යෑමද? කාමයෙන් වෙන්වී යාමය (ගිහිගෙය අත හැරීම). **සටහන:** බුද්ධත්වය ප්‍රාර්ථනා කරන බෝධිසත්වයන් විසින් සම්පූර්ණ කරගත යුතු දස පාරමිතාවන් ගෙන් එක් පාරමිතාවකි .**බලන්න**: බෝධිසත්ව, දස පාරමිතා. **ශබ්දකෝෂ**: **පා.සිං.ශ:** පි.344: "**නෙක්ඛම්මං:** නෛෂ්ක්‍රම්‍යය, අභිනිෂ්ක්‍රමණය, ප්‍රථම ධ්‍යානය, නිවන, විදර්ශනාව, සියලු කුසල ධර්ම- **නෙක්ඛම්මං ධාතු:** නෛෂ්ක්‍රම්‍යය පිලිබඳ කල්පනාව, සියලුම කුසල ධර්ම". **B.D:** p. 105: "Nekkhamma: Freedom from sensual lust: to go forth into the homeless life"

▼**නෙක්ඛම්මය,** කාමරාගයෙන් මිදීමට, වඩාගත යුතු ධර්මතාවකි. **බලන්න**: නිස්සාරණිය ධාතු. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.4.5.10 නිස්සාරණිය සූත්‍රය, පි. 415, EAN:5: 200.10 Escape, p. 303.

▼**නෙක්ඛම්මය** : විනිවිදව අවබෝධ කරගැනීමට දුෂ්කර (පහසු නැති) ධර්මයකි; ධර්මයකි. **බලන්න**: දුෂ්ප්‍රතිවිධ්‍ය ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▼ **නෙක්කම්මය**-renunciation: සියලු කෙළෙස් ප්‍රහිනය කළ භික්ෂුවගේ සිත නෙකකම්මය නිසා සතුටු වේ, ඔහුගේ සිත,විවේකය කරා ඇදීයයි, නැඹුරුවියයි. එම බලය, ආසවක්ෂය කිරීම නිසා සේඛ භික්ෂුව තුල ඇතිවන දසබලයන්ගෙන් එකක් බව (සේඛබල) සැරියුත් මහාතෙරුන් වදාළහ. **බලන්න**: ආස්‍රව හා ආස්‍රව ක්ෂය කිරීම, සේඛ **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: ථෙර වග්ග, 10.2.4.10. බිණාසවබල සූත්‍රය,පි.339, EAN: 10: IV-The Elders: 90.10. Powers, p. 531.

▼**කාමයේ ආදීනව දැක**, නෙක්කම්මයේ අනුසස් දැක බෝධිසත්වයන් එහි සිත පිහිටුවා ගැනීම මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (5) 9 නිපාත: 9.1.4.10 තපුස්ස ගහපති සූත්‍රය, පි.534.

▲ **නෙක්ඛම්මධාතු**- Nekkamma dhathu: කාමධාතුව ප්‍රහීණය පිණිස නෙක්ඛම්මධාතුව වැඩිය යුතුය. **බලන්න**: ත්‍රිවිධ ධම්මතා **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (4): 6 නිපාත**:** තික වග්ග සූත්‍ර, පි. 280, EAN:6: I Triads, p. 364.

▲**නෙක්ඛම්ම විතක්ක**- Nekkamma vitakka: කාමවිතක්ක- ප්‍රහීණය පිණිස නෙක්ඛම්ම විතක්ක වැඩිය යුතුය. **බලන්න**: ත්‍රිවිධ ධම්මතා. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (4): 6 නිපාත**:** තික වග්ග සූත්‍ර, පි. 280, EAN:6: I Triads, p. 364.

▲ **නෙක්ඛම්මසංකල්ප**- Nekkamma sankalpa: නෙක්ඛම්මසංකල්ප- නෙක්ඛම්ම සංකප්ප, ආරියඅටමගේ 2 නි පියවරවූ සම්මා සංකප්ප යේ පළමු සාධකයය. **බලන්න**: ආරියඅටමග. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1):

මහාවග්ග:මග්ගසංයුත්ත:1.1.8 විභංග සූත්‍රය, පි 42, ESN: 45: Maggasamyutta: 8.8 Analysis, p 1611.

▲**නෙක්ඛම්ම සංඥා**- Nekkamma Sanna: කාමසංඥා- ප්‍රහීණය පිණිස නෙක්ඛම්මසංඥා වැඩිය යුතුය. **බලන්න**: ත්‍රිවිධ ධම්මතා: **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (4): 6 නිපාත**:** තික වග්ග සූත්‍ර, පි. 280, EAN:6: I Triads, p. 364.

▲ **නෙක්ඛම්ම සුඛය**- Nekkamma suka: නෙක්ඛම්ම සුඛය, ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ගිහිසැප හැර පැවිදිබවට පත්වීම නිසා සිතේ ඇතිවන සුවයය. නෙක්ඛම්ම සුඛය ලැබීම ආශ්‍රව ක්ෂය කිරීමේ බලයක් ලෙසින් පෙන්වා ඇත. කාම සුඛයට වඩා නෙක්ඛම්ම සුඛය අග්‍රයය. **බලන්න**: ආස්‍රව හා ආස්‍රව ක්ෂය කිරීම, සුඛය, කාමසුඛය.**මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.2.4.10. ඛීණාස්‍රවබල සූත්‍රය,පි.331, EAN:10: 90.10. Powers, p. 531.

▲ **නොකිපීම** - None anger: නොකිපීම කුසලයකි. මෙය අක්‍රෝධය - තරහ නැති බව ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. ආරිය උතුමන් නොකිපෙන පුද්ගලයෝය. **බලන්න:** අක්‍රෝධය. **සටහන්**: * නොකිපෙන සුළුබව සුගතියට මගකි.**බලන්න**: සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග: මාතුගාමසංයුත්ත :3.2.2. අක්‍රෝධන සූත්‍රය, පි.486.

▼**උපධි විවේකය** -නිවන, නුවණ නමැති ඇසින් දකිනා අයට නොකිපිම සැපවේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍රය**:විනය.පි: මහාවග්ග පාලි 1: මහාඛන්ධකය**:** මුවලින්ද කතා, පි.86.

නඛ

▲**නඛසිඛා** -Bit of soil in the finger nail: නඛසිඛා උපමාව යනු බුදුන් වහන්සේ, නියපොත්තට ගත් පස් පිඩක් උපමා කරමින් සසර දුක නිමා කිරීම පිලිබඳ කළ දේශනාවය. නියපොත්තට ගස් පස්කැටිය ට වඩා මහා පොළවේ ඇති පස් ප්‍රමාණය විශාලය. එලෙස, සෝතාපන්න බව ලබාගැනීමෙන්- දිට්ඨිසම්පන්නවූ ආරිය ශ්‍රාවකයා විසින් නිමාකල (ක්ෂයකළ) දුක් ප්‍රමාණය, මහා පොලවේ පස්වලට වඩා මහත්ය, අවසන් කිරීමට ඇති දුක නියපොත්තට ගස් පස්කැටිය මෙන් සුළුය. එලෙස ධර්ම අවබෝධය ලබා ගැනීම, මහා අර්ථයක්- ලාභයක් ලැබීමය, දහම් ඇස (ධම්ම චක්ඛු) ලැබීමය යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න**: දිට්ඨිසම්පන්න, ධම්මචක්ඛු, උපග්‍රන්ථය:5 **සටහන්: *සංයු.නි**: මහාවග්ග :සච්චසංයුත්තයේ: 12.6.1 **නඛසිඛා සූත්‍රයේ** ද මේ උපමාව පෙන්වා ඇත. ** **සංයු.නි**: ඔපම්මසංයුත්ත:8.1.2. **නඛසිඛා සූත්‍රයේ**: මේ උපමාව වදාළ බුදුන් වහන්සේ වදාළේ, මිනිසත් බව ලබන සත්වයන් අල්පබවය, එමනිසා අප්‍රමාදව, හික්මිය යුතුබවය. ** **සංයු.නි:**ඛන්ධසංයුත්තය: පුප්ඵවග්ග:1.2.5.5 නඛසිඛඋපමා සූත්‍රයේ මේ උපමාව යොදාගෙන ඇත්තේ පංච උපාදානස්කන්ධයේ අනිච්ච බව පෙන්වීමටය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: අභිසමයසංයුත්ත: 1.10.1 නඛසිඛා සූත්‍රය**,** පි.234, ESN:13: Abhisamayasamutta-II:1 The Fingernail, p.724.

නග

▲ **නගරය-** City: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ, රජෙක් සතු සර්ව සම්පූර්ණ නගරයක් පිලිබඳ විස්තර මේ සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත. එවැනි ශක්තිමත් නගරයක් සතුරන්ට දිනාගත නොහැකිය. එලෙස, සප්ත සද්ධර්මය සහිත භික්ෂුව, මාරයා හට පරාජය කල නොහැකිය යි බුදුන් වහන්සේ නගර උපමාව පෙන්වමින් වදාළහ. **බලන්න:** සප්ත ධර්මතා. **සටහන්:*** සංයු.නි:නිදානවග්ග:අභිසමයසංයුත්ත 7: 1,7,5 **නගර සූත්‍රයේදී**, ආරියඅටමග අනුගමනය කර නිවන ලැබීම, පැරණි මාවතක (පුරාණමග) යමින් පැරණි නගරයක් සොයා ගැනීම ලෙසින් පෙන්වා ඇත. ** ලෝක සත්ත්වයෝ විමුක්තිය ලැබීම පෙන්වා දීම පිණිස ආනන්ද තෙරුන් නගර උපමාව යොදා ගෙන . **විස්තර පිණිස බලන්න**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත, 10.2.5.5. උත්තිය සූත්‍රය,පි.374.**බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (4): 7 නිපාත: 7.2.2.3 නගරූපම සූත්‍රය**,** පි. 454, EAN:7: 67.3 Simile of the Fortress, p. 397.

▲ **නගර ශෝභනිය** - courtesan: පස්කම් සැප සොයා යාමේදී ඇතිවන දුක පෙන්වීම පිණිස නගර ශෝභනිය පිලිබඳ කතාව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න:** ගණිකා. **මූලාශ්‍රය**: බු.නි: උදානපාලිය:ජාතිඅන්ධවග්ග: 6.8. ගණිකා සූත්‍රය, පි.300.

▲ **නාග** පාලි:**නාගා-** Nāgas: බුදුන්වහන්සේ හා රහතුන් 'නාග' (උතුම්) ලෙසින් හඳුන්වයි. නාගයන් විශේෂ බල ඇති අමනුෂ්‍ය කොට්ඨාශයක් ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. සාමාන්‍ය ව්‍යවහාරයේ නාග යනු සර්ප විශේෂයකි. **සටහන:** සූත්‍ර දේශනාවල මහා ඇත් රාජයා, නාග ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: ඇතා.

▼ **බොහෝ විෂ ඇති සතර අභිරාජකුල නාගයන්** ගැන මෙහි පෙන්වා ඇත: විරූපක්ඛ, එරාපථ, ඡබ්‍යාපුත්ත, කණ්හාගොතමක. ඔවුන් කෙරේ මෙත්තා සිත පතුරු වන්නේ නම්, සර්පදෂ්ඨය වලකා ගත හැකිය. **බලන්න**: මෙත්තා ආනිසංස. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.2.2.7 අභි මෙත්ත සූත්‍රය, පි.156.

▼**එක්සමයක**, පසේනදී කෝසල රජුගේ සේත (සුදු) නම් රාජ හස්තියා දැක ජනයා, ඇතා ගැන ප්‍රසංසා කරමින් මෙසේ පවසා ඇත: ' මේ ඇතා නම් ඒකාන්තයෙන්ම නාගය'.

ඒ පිළිබඳව උදායි තෙරුන් ගේ විමසීමක් අනුව, බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

"උදායි, මිනිසුන් විශාල කයක් ඇති ඇතෙක්... අශ්වයෙක් ...ගොනෙක්... සර්පයෙක්...මිනිසෙක්,විශාල ගසක්, දුටුවිට ' ඒ මහා නාගයෙක්' යයි පවසති. එහෙත්, දෙවියන්, මිනිසුන්... සහිත ලෝකයේ, කයෙන්, වචනයෙන් හා මනසින් අකුසල නොකරන උතුමාට මම 'මහානාග' යයි කියමි". සටහන: උදායි තෙරුන් ඒ අවස්ථාවේ බුදුන් වහන්සේ 'මහා නාග' යයි පවසමින් බුදුගුණ වැනූ ගාථා පිළිබඳව මේ සූත්‍රයේ විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **බලන්න:**බුදුගුණ, බුද්ධනාම. **මූලාශ්‍රය**:අංගු.නි:6 නිපාතය: ධම්මික වග්ග: 6.1.5.1 නාගසූත්‍රය, පි.126.

▼ **සංයු.නි:භික්ෂුසංයුත්ත:**මහානාග සූත්‍රයේ දී, සැරියුත් හා මුගලන් මහා තෙරුන්, 'මාහානාග' ලෙසින් පෙන්වා ඇත.

▼ **උත්පත්ති ස්වභාවය** අනුව නාග වර්ග 4 ක් පෙන්වා ඇත: බිත්තරයකින් උපන්, ජලාභූජ- ගැබකින් උපන්, තෙතමනය -සංසෙදජ නිසා උපන්, ඕපපාතිකව උපන්- මේ වර්ගය සෙසු අයට වඩා අග්‍රවේ. ස්වර්ගයේ උපත ලැබීම පිණිස නාගයන් පෙහෙවස් සමාදන්වන බව (පුන්පොහොය දින) මෙහි පෙන්වා ඇත. **සටහන:** අටුවාවට අනුව, පෙහෙවස් සමාදන්වන නාගයන් ඔවුන්ගේ කය හැරදමයි: 'ඕනෑම කෙනෙ මගේ සම, ලේ, ඇට ගනිත්වා!'. **බලන්න:** ESN: note: 285. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (3): 8 නාගසංයුත්ත සූත්‍ර, පි. 506, ESN: 29: Nāgasaṃyutta, p. 1152.

▼**විනය පිටකයේ:** බුදුන් වහන්සේ සත් සතිය ගත කරන අවස්ථාවේ, මහා වැස්සක් ඇතිවූවිට මුචලින්ද නම් නාගරාජයා බුදුන් වහන්සෙට ආවරණ සැපයූ බව පෙන්වා ඇත:

"ඉක්බිති මුචලින්දනාරජ තෙමේ ස්වකිය භවනයෙන් නිකම භාග්‍යවතුන් වහන්සේගේ සිරුර සත්වරක් දරණවැලින් හාත්පසින් වට කොට 'ශිතය භාග්‍යවතුන් වහන්සේ නො පෙළවා... යි ' හිස මුදුනෙහි මහත් පෙණයක් කොට සිටියේය... සත් දවසක් ඇවෑමෙන් පහවූ වලාපටල ඇතිබව දැන... සියවේසය අතුරුදහන් කොට තරුණ මිනිස් වෙසක් මවා ගෙන බුදුරජුන්ගේ ඉදිරියෙහි ඇඳිලි බැඳ භාග්‍යවතුන් වහන්සේ වඳිමින් සිටියේය". **මූලාශ්‍ර:** විනය.පි: මහාවග්ග පාලි 1: 6 මුචලින්ද කථා, පි. 84.

▼**නාගයන්** පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේ මෙසේ පවසා ඇත: නාගයන් හිමාලකඳුවැටියේ ජල පොකුණුවල වෙසෙමින් කායබලය ලබාගනී. කායබලය ලැබූ ඔවුන් පොකුණුවල සිට විල්වලට ද, එතැන් සිට දියපාරවලට ද පැමිණේ. අනතුරුව, ගංගාවලට පැමිණෙන ඔවුන් ක්‍රමයෙන් මහා සයුරට පැමිණ එහිදී මහාබවට හා පුළුල්බවට පත්වේ. **සටහන්**: * අටුවාවටඅනුව: ස්ත්‍රීනාගයෝ පැටවුන් බිහිකිරීම පිණිස මහා සමුද්‍රයේ සිට නදිවලට පැමිණ, ඒවායේ සිට හිමාල කඳුවැටිය අසල ජලපොකුණුවලට පැමිණ පැටවුන් වදයි. තමපැටවුන්ට, පිහිණීම පුරුදුකර, ඉන්පසු ඔවුන් මහා සමුදුරට පමුණුවාගනී. **බලන්න**: ESN: note 39, p. 2392 & note 51, p. 2393 ** ඉහත කරුණ උපමා (නාගඋපමාව) කොටගත් බුදුන්වහන්සේ පෙන්වා දුන්නේ කෙනෙක් ශීලයේ පිහිටා: ආරියඅටමග හා සප්ත බොජ්ඣංග වඩාගැනීම පිලිබඳවය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1): මග්ගසංයුත්ත: බලකරණිය වග්ග:1.14 නාගසූත්‍රය,පි.138 හා බොජ්ඣංගසංයුත්ත: 2.1.1**.** හිමවන්ත සූත්‍රය, පි. 168, ESN: Maggasamyutta: XIV:151.3 Nāgas, p. 1694 & 46 Bojjhaṅgasaṃyutta: 1.1.The Himalayas, p. 1730.

▼ **මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ මාරයා**, බුදුන් වහන්සේට බිය ඇතිකිරීම පිණිස මහානාග- ඇත් වෙසක් ගෙන පැමිණීමය. **මූලාශ්‍රය**:සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග: මාරසංයුත්ත: 4.1.2 නාගසූත්‍රය, පි.216.

▼ **මෙහිදී ඇතා** ,නාග ලෙසින් යොදගත් ධම්ම උපමාවක් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: සංයු.නි: (2) නිදානවග්ග: ඔපම්මසංයුත්ත:8.1.9 නාගසූත්‍රය, පි.436.

▼ **මෙහිදී ඇතා** ,නාග ලෙසින් දක්වා ඇත. **බලන්න**: අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: 4.3.2.4 නාගසූත්‍රය, පි.248.

▲**නාගතිමග**- Right course: නාගති යනු අගතිනොවන -අගතිමග නොවනබවය, වැරදි නොවන බවය. නාගති මග, ධර්මයට අනුකූලවූ නිවැරදි මගය එනම් ආරිය අටමගය. නාගතිමගමග ගමන් කරන්නාගේ කිර්තිය පසලොස්වක පොහෝය දින පායන පුන්සඳ ලෙසින් පැතිරේ **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5,අගති මාර්ගය හා අගති නොවන මාර්ගය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.1.2.7, 4.1.2.8 හා 4.1.2.9 අගති-නාගති සූත්‍ර, පි. 58, EAN:4: 17.7, 18.8 and 19.9 Wrong course, p. 154.

▲ **නාගදත්ත තෙර**-Nagadataththa Thera:**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

▲**නාගසමාල තෙර**- Nagasamala Thera:**බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1

▲ **නාගිත තෙර**-Nagitha Thera: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1

▲**නාගිත කාශ්‍යප තෙර**-Nagita Kashyapa Thera:**බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1

▲**නිගණ්ඨ**- Niganthas: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි සමයේ මහාවීර - නිගණ්ඨනාථ පුත්‍ර නම්වූ ආගමික නායකයාගේ අනුගාමින් නිගණ්ඨ වේ. **බලන්න**: අන්‍යආගමික නිකායන්. **සටහන**: * නිගණ්ඨනාථ පුත්‍රගේ අභාවය පිලිබඳ විස්තර මහා පරිනිබ්බාන සූත්‍රයේ දක්වා ඇත. ** Nigaṇṭha Nātaputta is identical with Mahāvīra, the historical progenitor of Jainism. Though he makes several personal appearances in the Pāli Canon (see particularly MN No. 56), there is no report of him meeting the Buddha. His followers were called nigaṇṭhas, “knotless ones.” **බලන්න**: ESN: note: 318, p. 1565.

▼**නිගණ්ඨයන් පිලිබඳ අවගුණ** 10ක් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා වදාළහ: 1 ඔවුන් තුල ශ්‍රද්ධාව නොමැත 2 දුසිල්වත්ය 3 පවට ලජ්ජානැත 4 සීලයේ නොසැලකිලිවන්තය 5 නරක මිනිසුන් හා ලෙන්ගතුය 6 තමන් උසස් කරගනිමින් අනුන් පහත් කර දමති 7 ඔවුන් තමන්ගේ දිට්ඨිය: ග්‍රහණය කරගෙන, තදින් අල්ලාගෙන සිටිති; ඒවා අතහරින්නේ ආමාරුවෙන්ය 8 වංචනිකය 9 පාපි අදහස් ඇත 10 මිච්චාදිට්ඨිකය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6):10 නිපාත: ආකඩ්ඛ වග්ග: 10.2.3.8. නිගණ්ඨ සූත්‍රය,පි.294, EAN:10: -78.8 The Niganthas, p.525.

▼ **පස්පව් කිරීම නිසා** නිගණ්ඨයන්, දුගතියේ යලි උපත ලබයි.:**මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: වග්ගඅතිරේක: නිගණ්ඨ සූත්‍රය, පි. 486, EAN: 5: 294.9 sutta, p. 315.

▼ **නිගණ්ඨනාථ පුත්‍ර** හා බුදුන් වහන්සේගේ ගිහි ශ්‍රාවක, චිත්ත ගහපති අතර සමාධිය පිලිබඳ වූ සාකච්චාක් ගැන මේ සූත්‍රයේ විස්තර කර ඇත. **සටහන:** චිත්ත ගහපති බුදුන් වහන්සේගේ අග්‍ර උපාසකයෙකි. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3 **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (4): සළායතන: චිත්තසංයුත්ත: 7.1.8 නිගණ්ඨ සූත්‍රය**,** පි.570, ESN: 41: Cittasamyutta: 8 Nigaṇṭha Nātaputa, p. 1444.1710.

▲**නිග්‍රෝධකප්ප තෙර**-Nigrodhakappa Thera: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1.

▲ **නිග්‍රෝධාරාමය**-Nigrowdharama: ශාක්‍යයන්, බුදුන් ඇතුළු සංඝයාට පූජා කර ඇති මෙ ආරාමය කපිලවස්තු නුවර අසබඩ මහා වනයේ පිහිටා ඇත.**බලන්න:**උපග්‍රන්ථය:1.

නඝ

▲ **නීඝ**-Suffering: නීඝ යනු දුකය. බුදුන් වහන්සේ නිඝ 3ක් පෙන්වා ඇත: රාග නීඝ, දෝස නීඝ, මෝහ නීඝ **බලන්න**: දුක, අකුසල මූල. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1):මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත: 1.15 නීඝ සූත්‍රය, පි. 158, ESN: 45: Maggasamyutta: 165.5 Suffering, p. 1710.

නච

▲ **නච්චගීත**-Nacchagitha: නච්චගීතවාදිතවිසූකදස්සනා පටිවිහරනා- නැටුමෙන්, ගැයුමෙන්,වැයුමෙන්, විසුළු දර්ශන බැලීමෙන් වැලකීම සාමනේර සිල් පදයකි. එම ක්‍රියාවලින් වැළකුණ අය මදය, එහෙත් ඒවායේ නිරත අය බොහෝය. එමනිසා, විරිය කර ඉන් වැලකි මාර්ගය දියුණු කරගන්න යයි බුදුන් වහන්සේ සංඝයාට අවවාද වදාළහ. **බලන්න:** සිල්පද. **මූලාශ්‍රය:**සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග:සච්චසංයුත්ත: 12.9.1 නච්චගීත සූත්‍රය, පි.366.

▲ **නචේතනා**- Nachetana: නචේතනා යනු චේතනා නොකිරීමය. ශිලසම්පන්න පුද්ගලයෙකුට, පසුතැවිල්ල (අවිප්‍රතිසාරය) ඇතිනොවේවා! යයි පැතීම අවශ්‍යනොවේ, ඔහුට පසුතැවිල්ල ඇතිනොවේ යයි මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (6) 11 නිපාත: නිස්සයවග්ග: 11.1.2 න චේතනා කරණිය සූත්‍රය, පි.97.

නජ

▲ **නජීරති**- Najirati: නජීරති (not decay) යනු දිරා නොයනබව-මහළු නොවන බවය. එක්සමයක දෙවියෙක් ඒ ගැන විමසුවිට බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

"**රූපං ජීරති මච්චානං නාමගොත්තං න ජීරති**"

සත්වයන්ගේ රූපය දිරයි, එහෙත් නාමගෝත්‍රය නො දිරයි. (The physical form of mortals decays, Their name and clan does not decay). **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග:දේවතාසංයුත්ත:1.8.6 නජීරති සූත්‍රය, පි.106, ESN:1: Devatasamyutta: 76.6. Does Not Decay, p.158.

▲ **නිජ්ජර**-Wearing Away: නිජ්ජර ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ගෙවියාමය. කුසල ධර්මතා වඩා ගැනීමෙන් අකුසල ධර්ම ගෙවීයන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. මේ සූත්‍රයේ විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත්තේ සම්මාදිට්ඨිය ඇතුළු අංග 10 වර්ධනය මගින් මිථ්‍යා- වැරදි මග ගෙවීයාමය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.3.1.6 නිජ්ජර සූත්‍රය, පි. 414, EAN:10: 106.6 Wearing Away, p. 541.

නට

▲ **නටසිහිය-** Natasihiya: සිහිය නොමැතිබව-අසිහිය, නටසිහියය. මෙය නිසා කෙනෙක් තුල අසද්ධර්ම ඇතිවේ. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (4) 7 නිපාත:සමණවග්ග:7.2.4.9 අසද්ධර්ම සූත්‍රය, පි.512.

▲ **නිට්ඨංගත-**Certainty: නිට්ඨංගත ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ නිෂ්ඨාවට පැමිණිමය. බුදුන් වහන්සේ පිළිබඳව දිට්ඨිසම්පන්න වීම, අවෙච්චා සහගත ප්‍රසාදයට පත්වීම නිට්ඨංගත වීමය. **බලන්න**: දිට්ඨිසම්පන්න, අවෙච්චා සහගත ප්‍රසාදය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 10.2.2.3 නිට්ඨංගත සූත්‍රය, පි. 244, EAN:10: Wearing Away**,** p. 541.63.3 Certainty, p.518.

නත

▲ **නෙත්තිප්‍රකරන-** Nettippakarana: නෙත්තිප්‍රකරනය, බුද්ධක නිකායට ඇතුලත් ත්‍රිපිටක ග්‍රන්ථයකි. " මෙය බුද්දක නිකායේ 18 වැනි ග්‍රන්ථය වසයෙන් අප විසින් සලකන ලද්දේය. බුද්ධ වචන අර්ථ වශයෙන් ද ව්‍යාඤ්ජන වශයෙන්ද විභාග කරමින්, මහා කච්චායන රහතුන් නෙත්තිප්පකරනය් වදාළහ. එය, බුදුහිමි විසින්ද පිළිගෙන වදාළ හෙයින් බුද්ධ භාෂිතයම වේ. නෙත්ති දේශනාව, හාර, නය, පට්ඨාන ලෙසින් තුන් වැදැරුම් ව දේශනා කර ඇත" **බලන්න**: බු.නි: නෙත්ති ප්‍රකරණ: සංඥාපනය, පි. 9.

▲ **නිත්‍ය-**Permanent: නිත්‍ය යනු ස්ථිරබව- නොවෙනස්වනබවය. සාමාන්‍ය ලෝකයා ගේ පිලිගැනීම බොහෝදෙ නිත්‍ය බවය. ධර්මයට අනුව සියලුදේ වෙනස්වේ, නිත්‍ය නොවේ, අනිච්ච ස්වභාවය ගනී. ශාශ්වත දිට්ඨිය ඇති අය මේ මතය පිළිගනී. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ පංච උපාදානස්කන්ධය පිලිබඳ තමාගේ යන දිට්ඨිය ඇතිවිට- සක්කායදිට්ඨිය, නිත්‍ය යන සංකල්පනාව ඇතිවනබවය. එවිට ඔවුන්ට මෙවැනි දිට්ඨි ඇතිවේ: 'වාතය හමා නොයයි, නදීහු ගලා නොබසී, ගැබිණි අය ප්‍රසව නොකරති, සඳ හිරු උදා නොවේ, බැස යන්නේද නැත, ඉන්ද්‍රකීලය ලෙසින් නොසැලි සිටිති'. (The winds do not blow, the rivers do not flow, pregnant women do not give birth, the moon and sun do not rise and set but stand as steady as a pillar). එහෙත් දුක පිලිබඳ යථා අවබෝධය ඇතිවිට නිත්‍ය යන දිට්ඨිය නැතිවේ.

සටහන්: * සංයු.නි: ගමනවග්ගයේ සූත්‍රවල, නිත්‍ය යයි සලකන දේ ගැන විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (3): බන්ධකවග්ග: දිට්ඨිසංයුත්ත: ගමනවග්ග: 3.2.1 වාත සූත්‍රය, පි. 446, සෝතාපත්ති වග්ග: 3.1.9 සස්සත සූත්‍රය, පි.430

▲**නතුම්භාක:**පාලි:**නතුම්භාක**-Not yours: නතුම්භාක යනු ඔබට අයත් නැතිබවය. බුදුන් වහන්සේ, සංඝයාට පෙන්වා වදාළේ පංච උපාදානස්කන්ධය ඔබට අයත් නොවන දෙයක් නිසා, හිතසුව පිණිස, එයට ඇති ඡන්දරාගය-කැමැත්ත අතහැරිය යුතුබවය. **සටහන:** මේ පිළිබඳව දක්වා ඇති **උපමාව**: ජේතවනාරාමයේ ඇති දර ආදිය මිනිසුන් ගිනි දැවීම පිණිස ගෙනයන විට ඒ ගැන අකැමත්තක් ඇති නොවන අයුරින්, පංච උපාදානස්කන්ධයට ඇති ඇල්ම පහ කරගතයුතුය**.**

බලන්න: උපග්‍රන්ථය:5 **සටහන:** විස්තරපිණිස බලන්න: සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග:වේදනාසංයුත්ත: 1.10.8 හා1.10.9 සූත්‍ර. පි. 198. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (3): බන්ධසංයුත්ත:4 නතුම්භාකවග්ග:සූත්‍ර 3 කි, පි.88, ESN:22:Khnadasamyutta:IV Not yours, 3 suttas, p. 1026.

නථ

▲**නාථ කරණ ධර්ම**: පාලි: **නාථකරණා ධම්මා -** Dhamma that protects ධර්මයේ නාථ කරණ ධර්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ආධ්‍යාත්මික ජීවිතය ආරක්ෂා කර දෙන ගුණාත්මක කරුණු ගැනය- ආරක්ෂා ධර්ම. **සටහන:** අටුවාවට අනුව නාථකරණ ධර්මතා, කෙනෙකුට ආරක්ෂාව ලබාදේ, ආධ්‍යාත්මික ජීවිතයට උපකාරීවේ: They act as protectors for oneself, meaning that they act as supports (*attano sanāthabhāvakarā patiṭṭhākarā ti attho*). **බලන්න**: EAN: note: 1979, p. 676.

▼**නාථ කරණ ධර්ම 10 කි: බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:**
"මහණෙනි, ආරක්ෂාව ඇතිව වාසය කරන්න, ආරක්ෂාව නැතිවිට දුක ඇතිවේ". **" සනාථා භික්ඛවෙ විහරථ, මා අනාථා. දුක්ඛං භික්ඛවෙ අනාථො විහරති"**. 1) **ශීලසම්පන්නවීම (සීලවා හොති)** 2) **බහුශ්‍රැතවීම (බහුස්සුතො)** 3) **කල්‍යාන මිත්‍රයන් සිටීම: (කල්‍යාණමිත්තො) 4) කිකරුබව (සොවචස්සතා) 5) නිපුණතාවය හා අනලස්බව:** තමන් සමග වෙසෙන සංඝයා පිළිබඳ කටයුතු වල දක්ෂවීම **6) ධර්මය රුචිකිරීම** 7) **වීරිය තිබීම**: අකුසල පහකිරීමට කුසල් ඇතිකරගැනීමට 8) **සන්තුෂ්ටිය ඇතිබව** - සිව්පස පිළිබඳව 9) **සතිය ඇතිබව** 10) **ප්‍රඥාව ඇතිබව** - ඇතිවීම හා නැතිවීම ගැන ඇති නුවණ- සමුදය වය නුවණ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10-නිපාත: 2 නාථ වග්ග, 10.1.2.7 ප්‍රථම නාථකරණ සූත්‍රය, EAN:10: II Protector: 17.7 Protector I, p.497.

▲ **නාථ පරිඥා**-Full understanding: නාථපරිඥා යනු ධර්මතා පිළිබඳ නුවණින් අවබෝධ කිරීමය. **බලන්න**: පරිපූර්ණ අවබෝධය.

නද

▲**නදිය -**the river: බුදුන් වහන්සේ වේගයෙන් ගලායන නදියක් ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සසර ගමනය. එවැනි නදියකට හසුවුන මිනිසෙකුට ගොඩට ඒම දුෂ්කරය. එලෙසින්, ධර්මය නොදත් මිනිසා-අසත්පුරුෂයා, පංච උපාදානස්කන්ධය, ආත්මය ලෙසින් (තමාගේ යයි) අල්වා ගෙන සිටින නිසා සසර ප්‍රවාහයෙන් මිදීමට හැකියාව නැත. පංච උපාදානස්කන්ධයේ අනිත්‍ය ස්වභාවය අවබෝධ කරගත් රහතන් වහන්සේ සසර ප්‍රවාහයෙන් මිදීඇත. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5. **සටහන**: සංයු.නි:මග්ගසංයුත්ත:14 බලකරනියවග්ග: (1.14) නදී සූත්‍රයේදී, (පි.146) බුදුන් වහන්සේ ආරියඅටමග, සාගරයට වේගයෙන් ගලායන නදියකට උපමා කර ඇත. එලෙස, ආරියඅටමගට වැටුන පුද්ගලයා වේගයෙන් නිවනට සෙන්දුවේ. නැගෙනහිරට ගලායන ගංගානම් ගඟ බටහිරට හැරවීමට යමෙක් තැත් කරයි නම් එය සාර්ථක නොවේ. එලෙස, ආරියඅටමග වඩාගත් මහණ, එමගින් ආපසු හැරවීමට වෙනත් කෙනෙකුට නොහැකිය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (3): බන්ධසංයුත්ත:5: 1.2.5.1

නදීසූත්‍රය, පි.264, ESN:22: Khandasamyutta:V: 93.1 The River, p.1084.

▲ **නදීකස්සප තෙර-** Nadikassapa Thera: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1

▲ **නාදික ගම -**Nadika village: මෙ ගම ඤාතගම ලෙසින්ද දක්වා ඇත. **බලන්න**: ඤාතගම

▲ **නිදිවැරීම-** wakefulness:නිදිවැරිමේයෙදීම සේබ පුහුණුවේ යෙදෙන ආරිය ශ්‍රාවකා සතු ගුණයකි. **බලන්න**: ජාගාරානුසතිය, උත්ථාන සංඥාව. **බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ:** පුද්ගලයන් පස් දෙනෙක් අල්ප නින්දට (නිදිවැරීම) පත්වේ: 1) ස්ත්‍රියක් ගැන කැමත්තක් ඇතිව සිටින පුරුෂයා 2) පුරුෂයෙක් ගැන කැමත්තක් ඇතිව සිටින ස්ත්‍රිය 3) වස්තු පැහැර ගැනීමට සිතන සොරා 4) රාජකාරි බහුල රජතුමා 5) කෙළෙසුන්ගෙන් මිදීමට වීරිය කරණ මහණ. **සටහන**: බුදුවරු, පසෙබුදුවරු ආදී ආරියන් සුවසේ නිදාගන්නා භවතුන්ය. **බලන්න:** සුවනින්ද. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.3.4.7 අප්පංසුපති සූත්‍රය, පි. 276, EAN:5: 137.7 Little sleep, p. 281.

▼**නිදිවැරීම පුහුණු** කරණ භික්ෂුව, ආසව ක්ෂය කිරීමේ මග ආරම්භ කර ඇතිබව මෙහි පෙන්වා ඇත. නිදිවැරීමේ ප්‍රතිපදාව - ජාගරියං, පිලිබඳව මෙහි විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**:අංගු.නි: (1): 3 නිපාත:3.1.2.6 සූත්‍රය,පි252.

▲ **නිද්දාතන්දී-** Drowsiness & lethargy: නිද්දාතන්දී ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ නිදිමත හා අලසකමය. මෙය නීවරණයකි. **බලන්න**: ථීනමිද්ධ එක්සමයක දේවියක් පැවසුවේ නින්ද අලසකම ආදී අකුසල ඇතිවිට ආරිය මර්ගය ප්‍රකට නොවන බවය. ඒ අවස්ථාවේදී බුදුන් වහන්සේ වදාළේ : එම අකුසල, වීරියෙන් පහකරගත්විට ආරිය මාර්ගය ප්‍රකටවනබය. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත:1.2.6 නිද්දාතන්දී සූත්‍රය, පි. 40, ESN:1: Devatasmayutta: 16.6. Drowsiness & lethargy, p.74.

▲ **නිදාන-** Causation: ධර්මයට අනුව නිදාන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සසර පැවැත්මට හේතුවන මූල ධර්මයන් ගැනය. එනම්: පටිච්චසමුප්පාද ක්‍රියාවලියය. **බලන්න:** පටිච්චසමුප්පාදය **සටහන**: සංයු.නි: (2) නිදාන සංයුත්තයේ: පටිච්චසමුප්පාද ක්‍රියාවලිය විස්තර කර තිබේ.

▲ **නිද්ධමනිය ධර්ම-** Niddhamaniya Dhamma : නිද්ධමනිය ධර්ම ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ පහකර ගතයුතු ධර්මතාය. එනම්: මිථ්‍යාදිට්ඨිය ප්‍රමුඛ, වැරදි මගය. ඒ ධර්මතා පහකර ගැනීම පිණිස සම්මා දිට්ඨිය ඇතුළු නිවැරදි මග වඩා ගතයුතුය. සම්මා දිට්ඨිය මගින්, මිථ්‍යා දිට්ඨිය පහවේ. එලෙස, නිවැරදි මගේ සෙසු අංග දියුණු කරගෙන වැරදි මග පහ කර ගත හැකිවේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6):10 නිපාත: 10.3.1.10 නිද්ධමනිය සූත්‍රය, පි. 424, EAN: 10: 110.10 Ejected, p. 543.

▲ **නිද්දස වස්තු** - Niddasa vasthu-Bases for being 10 less: නිද්දස වස්තු (නිද්දේස) ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, ධම්මවිනයේ පරිපූර්ණ භික්ෂුවක් වීමට ඇති ගුණයන්ය-(වසර 10ට අඩුයයි පැවසීමට - bhikkhu as ten-less) හුදු වස්විසු අවිරුදු ගණනින් 'නිද්දේස මහණ' යයි පැනවිය

නොහැකිබව, බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. සත් ගුණයෙන් සමන්විත භික්ෂුව 'නිද්දේස මහණ' ලෙසින් හැඳින්විය හැකිබවය: 1) ශික්ෂාව (පුහුණුව) කෙරෙහි බලවත් කැමැත්ත හා එම කැමත්ත පවත්වාගෙනයාම 2) ධර්මය කෙරෙහි ඇති ප්‍රේමය හා එම ප්‍රේමය පවත්වාගෙනයාම 3) ලාමක ආශාවන් නැතිකරගනීමට ඇති බලවත් උනන්දුව හා එම උනන්දුව පවත්වාගෙනයාම 4) හුදකලා විවේකයට ඇති ඇල්ම හා එම ඇල්ම පවත්වාගෙනයාම 5) වීරිය ඇතිකර ගැනීමට ඇති බලවත් කැමැත්ත හා එම කැමත්ත පවත්වාගෙනයාම 6) සති සම්ප්‍රජන්‍යය ඇති කර ගැනීමට ඇති බලවත් උනන්දුව හා එම උනන්දුව පවත්වාගෙනයාම 7) දිට්ඨිප්‍රතිවේදය (to penetrate by view) ගැන ඇති බලවත් කැමැත්ත හා එම කැමත්ත පවත්වාගෙනයාම. **සටහන්**: * බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ එලෙස, ආධ්‍යාත්මික පිරිසුදුබවින් යුතුව භික්ෂුවක්, වසර 12ක් හෝ වසර 24 ක් හෝ 36 ක් හෝ 48 ක් වාසය කරන්නේ නම් ඔහු නිද්දස භික්ෂුව සේ හැඳින්වීමට සුදුසුවේ ** මේ පිලිබඳ භික්ඛු බෝධි හිමියන් ගේ සටහන් **බලන්න**: EAN:note:1472, p. 652 ** අංගු: (4) 7 නිපාත: 7.1.4.11 සූත්‍රය මෙයට සමානය. එම සූත්‍රය දේශනා කර ඇත්තේ සැරියුත් තෙරුන්ටය. **මූලාශ්‍ර:**අංගු.නි: (4): 7 නිපාත:7.1.2.10 නිද්දසවත්තු සූත්‍රය, පි. 322, EAN: 7: 20.10. Bases for being 10 less, p. 373.

▼**නිද්දස වස්තු** - Niddasa vasthu-Bases for being 10 less: මේ සූත්‍රයේදී බුදුන් වහන්සේ වෙනත් නිද්දස වස්තු 7 ක් ගැන ආනන්ද තෙරුන්ට විස්තර කරඇත: 1) ශ්‍රද්ධාව 2) හිරිය 3) ඔත්තප්ප 4) බහුශ්‍රැත 5) වීරිය 6) සති සම්ප්‍රජන්‍යය7) ප්‍රඥාව. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4): 7 නිපාත:7.1.4.12.නිද්දසවත්තු සූත්‍රය, පි. 358, EAN: 7: 43.12.Bases for being 10 less, p. 379.

▲ **නිද්දේස**-Niddesa: සූත්‍ර දේශනා පිළිබඳව මහා සැරියුත් හිමි විසින් කල ධර්ම විභාගය නිද්දෙස නම්වේ. ධර්ම සෙනෙවි වූ ආයුෂ්මත් සැරියුත් මහ තෙරනුවන් විසින් ලෝකානුකම්පායෙන් දෙසනලද ඒ මහා නිද්දේස පාලිය ධර්ම භාණ්ඩාගාරික ආනන්ද තෙරුන් අසා ඉගෙන ප්‍රථම සංගායනාවේදී දෙසනා කළහෙයින් සංගායනාරොපිත විය.**බලන්න**: බු.නි: මහානිද්දේස පාලි, සංඥාපනය, පි 11.

නධ

▲ **නිධානය**- Treasure : නිධානය යනු සඟවා තබන ලද වස්තුන්ය. සමහර පුද්ගලයෝ මතු ප්‍රයෝජනය පිණිස තමන්ගේ ධන සම්පත් පොලවේ යට තැන්පත් කරති. එහෙත්, ඒ නිධාන ස්වභාවික හේතු නිසා හෝ අන්‍යයන් සොරකම් කිරීම නිසා හෝ නැතිවේ. එහෙත් කෙනක් දානමය පින්කම්, ශිලයරැකීම, ශ්‍රද්ධාව, මව්පිය,නෑදෑයන්ට සැලකීම, ආදී ක්‍රියා **පුණ්‍ය නිධාන** ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. කෙනෙක් එසේ රැස්කරගත් නිධාන-යහපත් කුසල ඔහුට පරලොව ගෙන යා හැකිය. **මූලාශ්‍රය**:බු.නි:බුද්දකපාඨ: 8 නිධිකණ්ඩ සූත්‍රය, පි. 44.

නන

▲ **නන්දක තෙර**- Nandaka Thera: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

▲ **නන්ද තෙර**- Nanda Thera: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

▲ **නන්ද ගෝතම තෙර-** Nanda GothamaThera:**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

▲ **නන්දා තෙරනිය-** Nanda Therani:**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය: 2

▲ **නන්දා ගොතමතෙරණිය-** Nanda Gothama Therani: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය: 2

▲ **නන්දගෝපාල-**Nanda Cow heard: අයෝධ්‍යා නුවර අසල වාසය කල මොහු, බුදුන් වහන්සේ , මාර්ග බාධා හැර නිවන සාක්ෂාත් කර ගැනීම පිළිබඳව දෙසු දහම අසා පැවිදිව, අරහත්වය ලැබූ බව මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග:වේදනා සංයුත්ත: 1.19.4 දාරුක්ඛන්ධ උපමා සූත්‍රය, පි.1.19.

▲ **නන්දාරාමය-**Nandarama: ඵුස්ස බුදුන් වහන්සේ වැඩසිටි ආරාමයකි. **බලන්න**: ලකුණ්ටකභද්දිය තෙර

▲ **නන්ද දේවපුත්‍ර-** Nandadevaputhra: බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක, මේ දෙවියා මරණබිය දකින මිනිසා පින්කිරීම සුදුසුය යයි පැවසිය, ඒ පිලිබඳ බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

"...මරණබිය දකින මිනිසා ලෝක ආමිෂය හැර නිවන පැතීමට කටයුතු කළයුතුවේ: **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග: දේවතා සංයුත්ත:2.3.7 නන්දසූත්‍රය, පි.146.

▲ **නන්දන දේවපුත්‍ර-** Nandanadevaputhra: බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක, මේ දෙවියා, සිල්වතා, නුවණැතියා හා දුක නැතිව වාසය කරන්නා හා දෙවියන් පුදනුලබන මින්සුන් ගැන විමසුහ. බුදුන් වහන්සේ වදාළේ:

" යමෙක් සිල්වත්ද, නුවණඇත්ද, වඩනලද සිත ඇත්ද, සමාහිතද, සිහිඇත්ද, ශෝකපහකර ඇත්ද, කෙළස් ක්ෂය කොට ඇත්ද ඔහු 'අන්තිම සිරුර' -අන්තිමදේහය දරයි, ඔහු සිල්වතාය, නුවනැත්තාය, දුක ඉක්මවූ තැනත්තය, එබඳු උතුමන් දෙවියෝ පුදති" **සටහන:** අන්තිම සිරුර දරන්නේ බුදු, පසේබුදු හා රහතුන්ය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග:දේවතා සංයුත්ත: 2.2.4 නන්දන සූත්‍රය, පි.126.

▲ **නන්දමානවක-** Nandamanawaka: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:3

▲ **නන්දමානවක තෙර-** Nandamanawaka Thera:**බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:3

▲ **නන්දමාතා-** Nandamaatha: මේ උපාසිකාව, වේලුකන්ඨකි නන්දමාතා-උත්තරා නන්දමාතා ලෙසින්ද හඳුන්වා ඇත. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය: 3

▲ **නන්දිය පරිබ්‍රාජක-**Nandiya paribrajika: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය: 3

▲ **නන්දක ලිච්චවී -**Nandaka Lichchavi: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය: 3

▲ **නන්දිය ශාක්‍ය-** Nandiya sakya: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3

▲**නන්දිවිසාල දෙව්-** Nandivisala Deva: ශරීරය නමැති යානය-වාහනය පිලිබඳ මේ දෙවියා බුදුන් වහන්සේ හමුව විමසීම මෙහි දක්වා ඇත.

තණ්හාව නැතිකරගත්විට ඒ යානයෙන් මිදීයා හැකිබව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (1) සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 2.3.8 නන්දිවිසාල සූත්‍රය, පි.146.

▲ **නන්දන උයන**-Nandana Grove: නන්දන උයන යනු තව්තිසා දේවලෝකයේ ඇති ප්‍රියජනක උයනකි.**බලන්න**: ESN: note 19, p. 36. හා තව්තිසා දේවලෝකය.

▼**එක්සමයක** තව්තිසා වැසි දෙවියෙක් සැපය යනු නන්දන උයනේ දිව්‍ය සැප විඳීමයයි පැවසුහ. වෙනත් දෙවියක් මෙසේ පැවසුහ: " ...සියලු සංස්කාර අනිත්‍ය ස්වභාවය දරයි, ඉපදී නැසීයයි. සංස්කාරයන්ගේ සංසිඳීම සැපය යයි රහතුන්ගේ වදන් ඔබ නොම දනී' **බලන්න**: ESN: note 20, p. 501. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි :(1): දේවතා සංයුත්ත: 1.2.1 නන්දන සූත්‍රය, පි.36, ESN: 1: Devatasamyutta: 11.1 Nandana, p. 70.

▼**නන්දන උයන අප්සරාවන්ගෙන්** පිරුන මුලාවක් යයි, බුදුන් වහන්සේට පැවසූ දෙවතාවක්, ඉන් මිදීම පිණිස උපදෙස් ඇසුහ. බුදුන් වහන්සේ වදාළේ, මිදීමට ඇති එකම මග ආරියඅටමග බවය. **බලන්න**: ආරියඅටමග. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග:දේවතා සංයුත්තය 1.5.6 අච්ඡරා සූත්‍රය,පි. 84, ESN:1: Devathasamyutta: 46.6 nymphs, p. 121.

▲**නන්දිති**- Delight: නන්දිති (නන්දන) යනු සතුටට පත්වීමය. ලෝකයා උපධි- තමන් සතු කරගත් කාම වස්තූන් නිසා සතුටට පත්වේ. එහෙත්, උපධි නිසා දුක ඇතිවේ. එමනිසා නියම සතුට ලබාගැනීම පිණිස උපධි අත්හළ යුතුය යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න**: උපධි. **මූලාශ්‍ර:**සංයු.නි :(1): සගාථවග්ග: දේවතා සංයුත්ත: 1.2.2 නන්දති සූත්‍රය, පි.38, ESN: 1: Devatasamyutta: 12.2 Delight, p. 71,

▼**එක්සමයක මාරයා**, බුදුන් වහන්සේ හමුවේ මෙසේ පැවසුහ: " උපධිහු මිනිසාගේ නන්දනයෝය, උපධි රහිත වූවිට ඔහු සතුටුනොවේ". ඒ අවස්ථාවේදී බුදුන් වහන්සේ වදාළේ: "උපධි මිනිසුන්ගේ ශෝචනයෝය, උපධි රහිතවූ විට ශෝක නොකෙරේ". **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): මාර සංයුත්ත: 4.1.8 නන්දති සූත්‍රය, පි. 222, ESN: 11: Marasamyutta: 8.8 He Delights, p. 271.

▲ **නන්දික්ෂය**- Destruction of delight: නන්දික්ෂය යනු කාමතණ්හාව, භවතණ්හාව හා විභවතණ්හාව සහමුලින්ම නැතිකර ගැනීමය. ඒවාට ඇති නන්දිය- ඇල්ම පහකර ගැනීමය (නිබ්ද්දාව) - නිරෝධසත්‍යයය. පංච උපාදානස්කන්ධයේ අනිත්‍ය ස්වභාවය, යෝනිසෝමනසිකාරයෙන් දැක අවබෝධ කරගත් ආරියශ්‍රාවකයා, නන්දිසහගත තණ්හාව ක්ෂය කරගැනීම නන්දික්ෂයය, රාගයෙන්, කෙලෙසුන්ගෙන් මිදීමය. සිත මුළුමනින්ම විමුක්තියට (සුවිමුත්ත) පත්වීමය.

"...නන්දික්ඛයා රාගක්ඛයො, රාගක්ඛයා නන්දික්ඛයො. නන්දිරාගක්ඛයා චිත්තං සුවිමුත්තන්ති..." (With the destruction of delight and lust the mind is liberated and is said to be well liberated) **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි :(3): ඛන්ධසංයුත්ත: 1.1.5.9 හා 1.1.5.10 නන්දික්ෂය

සූත්‍ර, පි. 118, ESN: 22: Khandasamyutta: 51.9 & 52.10 Destruction of delight, p. 1035.

▲ **නින්ද** -Sleep: නින්ද- සැතපීම, සාමාන්‍ය ලෝකයාට සැපයකි, බොහෝදෙනා දිග නින්ද ප්‍රිය කරයි. ආධ්‍යාත්මික පුහුණුවේ යෙදන සංඝයා නිදාගන්නේ ඉතා කෙටි කාලයකි. **බලන්න:** ජාගරානුසතිය.

▼**නින්දට යායුතු පිළිවෙල** ගැන බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:
"මහණෙනි, එළඹී සිහි ඇතිව, සම්‍යක් ප්‍රඥාව ඇතිව නින්දට බසින්නහුට අනුසස් 5 ක්වේ:1) සුවසේ නිදයි, 2) සුවසේ පිබිදෙයි 3) පව්ටු සිහින නොදකියි 4) දෙවියෝ රකිති 5) ශුක්‍ර නො මිදේ". **මූලාශ්‍රය**: විනය.පි: මහා වග්ග පාළි- 2: 1. චීවරඛන්ධක, පි 216.

▼ **සියලු උපධි ක්ෂය කල** සර්වඥයන් වහන්සේ, සුවසේ නිදාගන්නා බව, බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **සටහන**: බුදුන් වහන්සේ සැතපෙන්නේ, ඉතා කෙටි වේලාවකි, මැදියම් රැය අවසන්වූ පසුව, අලුයම, නැගිටින වේලාව සිතේ සටහන් කරගෙන, සිංහසෙයියාවෙන් සැතපේ. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: මාර සංයුත්ත: 4.1.7 සොප්පසි සූත්‍රය, පි. 222, ESN: 11: Marasamyutta: 7.7. Sleep, p. 269.

▼ **නින්ද වනාහි**, ජීවත්වන මිනිසුන්ට වඳ බව-නිසරුබව ගෙනදෙන, ඵල රහිත දෙයක් ය, එහත් කෙළෙස් සිතුවිලි පවත්වනවාට වඩා නිදාගැනීම සුදුසුවේ යයි මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග: වේදනාසංයුත්ත: 1.18.8 ආදිත්තපරියාය ධර්ම න්‍යාය සූත්‍රය, පි. 358, ESN: 36: Vedanasamyutta: Ocean: 235.8 The Exposition on Burning, p. 1311.

▲ **නානත්තකාය**- different in body: නානත්තකායා යනු සත්ත්වයන් ගේ කයේ විවිධ බවය. **බලන්න**: විඥානය පිහිටන ස්ථාන.

▲ **නානත්තසඤ්ඤා**- different in perceptions: නානත්තසඤ්ඤා යනු සත්ත්වයන් ගේ සංඥාවන්හි විවිධ බවය .**බලන්න**: විඥානය පිහිටන ස්ථාන.

▲ **නානාතිත්ථිය**-Various sectarians: නානාතිත්ථිය යනු අන්‍ය තිර්තකයන්ය. දේවපුත්ත පිරිසක්, බුදුන් වහන්සේ බැහැදැක අන්‍ය ආගමික නායකයන් වන: පුරාණකාශ්‍යප, මක්ඛලිගෝසාල, නිගණ්ඨනාතපුත්‍ර පිළිබඳ ගුණ වර්ණනා කළබව මේ සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත. ඉන්පසුව, මානවගාමිය දේව පුත්‍රයෝ, බුදුන් වහන්සේ, සියල්ලටම වඩා ශ්‍රේෂ්ඨ බව පැවසූහ. **බලන්න**: ESN:notes: 190 & 191, p. 528.

මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (1) :සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 2.3.10 නානාතිත්ථිය සාවක සූත්‍රය, පි.152, ESN: 2: devaputtasamyutta: 30.10 Various sectarians, p. 210.

▼ **අන්‍ය ආගමිකයන්ගේ දිට්ඨි** හා මත පිළිබඳ මේ සූත්‍රයන්හි විස්තරාත්මකව දක්වා ඇත. ඒ පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේ වදාළේ ඔවුන් අන්ධයන් ලෙසින් කටයුතු කරනබවය. එම ගැන යොදාගත් **උපමාව** : අන්ධයන් පිරිසක්, ඇතෙක් ගේ විවිධ කාය අංග ස්පර්ශකර, ඇතා එබඳු කෙනෙක්යයි නිගමනය කිරීමය. ඔවුන්, සම්පූර්ණ ඇතා පිළිබඳව

නොදැන තමන් ගේ අවබෝධය අනුව ඇතා මෙවැනිය යයි වාදවිවාද කරති.උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර:** බු.නි: උදානපාලි: නානාතිත්ථික සූත්‍ර 3කි,පි.286.

▲ **නානාධර්ම**- Nana Dharma: පංචස්කන්ධය, ආයතන 12, ධාතු 18, කුසල ධර්ම, අකුසල ධර්ම ආදී ධර්මතා නානා ධර්මයය.**බලන්න**: අර්ථසංදර්ශන ඤාණය.

▲ **නානාධාතු නුවණ**-Nanadhatu nana: මෙය තථාගතයන්ගේ දස බල ඥානයන්ගෙන් එකකි. විස්තර පිණිස **බලන්න**: ධාතු, තථාගත.

▲ **නානාධිමුත්ති ඥානය**- Nanadhimutti Nana-Diverse Dispositions නානාධිමුත්ති ඥානය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සත්ත්වයන් ගේ විවිධවූ චරිත ස්වභාවය දන්නා නුවණය**.** මෙය තථාගතයන් සතු දසබල ඥාණයකි .**බලන්න**: තථාගත. **සටහන**:සංයු.නි: (5-2)මහාවග්ග: අනුරුද්ධසංයුත්ත:8.2.9 නානාධිමුත්ති සූත්‍රයේදී අනුරුද්ධ තෙරුන් වදාළේ, සතර සති පට්ඨානය මැනවින් වැඩූ බැවින් උන්වහන්සේට එම නුවණ ලැබූබවය.

නප

▲ **නපටිසනත්ථාරො**- Napatisantharo: නපටිසනත්ථාරො ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ආචාරසම්පන්න නැතිබවය, අගෞරවයය, අගුනයකි, මාර්ගයේ දියුණුවට බාධාවකි. **බලන්න**: අගෞරව ධම්ම.

▲ **නිපපඤ්ච**-un proliferated**:** තණ්හා, දිට්ඨි හා මාන -කෙළෙස් නොමැති ධර්මතාවය නිපපඤ්ච ය- ප්‍රපංච නොමැතිබවය. මෙය නිවන හඳුන්වන පදයකි. **බලන්න**: ප්‍රපංච, නිවන. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග: අසංඛතසංයුත්ත:9.2 නිප්පපඤ්ච සූත්‍රය, පි. 684, ESN:43: Asankhatasamyutta: 14.3 unproliferated, p 1513.

▲**නිපුණ**-Subtle: නිපුණ යනු සියුම්- අවබෝධය පහසු නැති බවය. නිවන හඳුන්වන පදයකි. **සටහන:** යම්දෙයකට දක්ෂ වීම නිපුණ ලෙසින් දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (4) සළායතනවග්ග: අසංඛතසංයුත්ත:9.2 නිපුණ සූත්‍රය, පි.683, ESN:43: Asankhatasamyutta: 14.3 The subtle, p.1513.

▲ **නිපුණතාවය හා අනලස්බව** - skillful and diligent : නිපුණතාවය හා අනලස්බව**:** ධර්ම මාර්ගයේ ගමන් කරන භික්ෂුවක් තුළ තිබිය යුතු ගුණයන් වේ. එම ගුණ ඇතිවීම, ආධ්‍යාත්මික මගට ආරක්ෂාව ලබාදෙන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත: තමන් සමග වාසය කරන සෙසු සංඝයා පිළිබඳ කළයුතු විවිධ කටයුතු නිපුණබවින් යුතුව, අනලස්ව- අප්‍රමාදව කිරීමට ඇති හැකියාව තිබීම, ඒ කටයුතු මැනවින් හා අනුපිළිවෙලින් සංවිධානය කරගැනිම පිණිස, නිවැරදි තීරණ ගැනීමට දක්ෂබව භික්ෂුවට ඇති ආරක්ෂක ධර්මයකි.

“ ... භික්ඛු යානි තානි සබ්‍රහ්මචාරීනං උච්චාවචානි කිංකරණීයානි, තත්‍ර දක්ඛො හොති අනලසො තත්‍රූපායාය වීමංසාය සමන්නාගතො අලං කාතුං අලංසං විධාතුං...”. (a bhikkhu is skillful and diligent in attending to the diverse chores that are to be done for his fellow

monks; he possesses sound judgment about them in order to carry out and arrange them properly) .**බලන්න**: නාථකරණ ධර්මතා. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාත: 2 නාථ වග්ග, 10.1.2.7 ප්‍රථම නාථකරණ සූත්‍රය, EAN:10: II Protector: 17.7 Protector I, p.497.

නබ

▲ **නිබ්ද්දාව**: පාලි: **නිබ්බිදා**-Disenchantment: නිබ්ද්දාව (නිර්වේදය) යනු සසර පිලිබඳව ඇතිවන කළකිරිමය, කාමලෝකය ගැනඇල්ම නැති වීමය. ආධ්‍යාත්මික මාර්ගය දියණු කරගන්නා පුද්ගලයාට පහසුවෙන්ම නිබ්ද්දාව ඇති කර ගත හැකිවේ. **සටහන: අටුවාවට අනුව:** නිබ්ද්දාව යනු සසර ගමන- යළි උපත පිලිබඳ කළකිරිමය. **බලන්න**: EAN: note: 160, p. 588. **ශබ්දකෝෂ: පා.සිං.ශ:** පි. 339: "**නිබ්බිදා:** කළකිරිම, **නිබ්බිඳති:** කලකිරෙයි",

▼ **ඒකාන්තයෙන්ම නිබ්ද්දාව** ඇතිවීමට උපකාරීවන ධර්මතා 5 ක් මෙහිදී පෙන්වා ඇත: 1) අසුභය නුවණින් දැකීම 2) ආහාරයේ පිළිකුල් සංඥාව ඇතිවීම 3) අනභිරති සංඥාව ඇතිවීම 4) සර්ව සංඛාරයන්හි අනිත්‍යය නුවණින් දැකීම 5) මරණ සංඥාව තමා තුළම ඇතිකර ගැනීම. මේවා, නිවන පිණිසය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත:5.2.2.9 නිබ්ද්දා සූත්‍රය, පි.154.

▼**බුද්ධානුස්සතිය** ආදී අනුසති භාවනා වැඩිම, බහුල කර ගැනීම නිබ්ද්දාව ඇතිකරගැනීමට උපකාරීවේ. **බලන්න**: අනුසති භාවනා. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 1 නිපාත**: එකධම්ම පාලිය**, පි.100, EAN:1: XVI: One Thing, p. 47.

▼**යථාභූත ඥානය** ඇතිවීමෙන් නිබ්බිදාව ඇතිවේ. නිබ්බිදාව නිසා විරාගය ඇතිවේ.

" යථාභූතඤාණදස්සනං ඛො ආනන්ද නිබ්බිඳනත්ථං නිබ්බිදානිසංසං...නිබ්බිදා ඛො ආනන්ද විරාගත්ථා විරාගානිසංසා" (The purpose and benefit of the knowledge and vision of thing as they really are is disenchantment ….purpose and benefit of disenchantment is dispassion". **සටහන**: මේ සූත්‍රය වදාළේ ආනන්ද තෙරුන්ටය. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 11 නිපාත:නිසසය වගග: 11.1.1.කීමත්ථිය සූත්‍රය හා 11.1.2 න චේතනාය කරණිය සූත්‍රය**,** පි.611-614, EAN:11: Dependence: 1.1 What Purpose & 1-2 Volition p.566.

▼**ධම්මානුධම්ම ප්‍රතිපදාවට** ඇතුල්වූ පුද්ගලයාට ඇතිවෙන අනුධර්ම, නිබ්ද්දාව බහුල කර වාසය කිරීමට උපකාරිවේ යයි මෙහි පෙන්වා ඇත**. බලන්න**: ධම්මානුධම්ම ප්‍රතිපදාව. **සටහන:** මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ ධම්මානුධම්ම ප්‍රතිපදාව නිසා පංච උපාදානස්කන්ධය පිලිබඳ අවබෝධය ලැබී ඒ ගැන නිබ්ද්දාව ඇතිවීමය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (3) බන්ධසංයුත්ත: නතුම්භාකවග්ග: 1.1.4.7-10 සූත්‍ර, පි.98.

▼ **සප්ත බොජ්ඣංග** වඩාගැනීමෙන් නිබිද්දාව ඇතිවේ යයි මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්ත: 2.2.10 නිබිද්දා සූත්‍රය, පි.198.

▼**සතර ඉද්දිපාද වර්ධනය කරගැනීමෙන් නිබිද්දාව ඇතිවේ**: මානව වැඩුන, බහුල කල ඉද්දිපාද නිසා නිබ්බිද්දාව ඇතිවේ .**බලන්න**: ඉද්දිපාද. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: ඉද්දිපාද සංයුත්ත: 7.1.4 නිබ්බිදා සූත්‍රය, පි. 28,ESN: Iddhipādasamyutta: 4.4 Revulsion**,** p. 2060.

▲ **නිබිද්දානුපස්සනා-** Nibiddaanupassana: කළකිරිම ඇතිකරන අරමුණු පිලිබඳ සිහිය පිහිටුවා ගැනීම, අනුසති භාවනාව මින් අදහස් කෙරේ. රූපය ආදීවූ පංචඋපාදානස්කන්ධය පිළිබඳව නිබිද්දානුපස්සනාව වැඩිම, තීක්ෂණප්‍රඥාව ඇතිකර ගැනීමට, නිවන සාක්ෂාත් කර ගැනීමට හේතුවේ. **බලන්න**: තීක්ෂණ ප්‍රඥාව. **මූලාශ්‍ර**:බු.නි:පටිසම්භිදා 2: ප්‍රඥාවග්ග: 3.1 ප්‍රඥා කථා, පි. 166-188.

▲ **නිබ්බේධභාගිය මාර්ගය-** Nibbedhabhagiya margaya-the path that partakes of penetration: නිබ්බේධභාගිය මාර්ගය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කෙළෙස් නැසීමට යොදාගතයුතු මගය. ඒ මාර්ගය නම් සප්ත බොජ්ඣංගයන්ය. **සටහන**: උදායි තෙරුන් ගේ විමසීමකට අනුව බුදුන් වහන්සේ ඒ මාර්ගය වඩාගන්නා අන්දම විස්තර කර ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්ත: 2.3.8 නිබ්බේධසූත්‍රය, පි.206, ESN:46: Bojjhngasamyutta: 28.8 Partaking of Penetration,p.1762.

▲ **නිබ්බේධික ධර්ම පරියාය-** Nibbedhika Dhammapariyaya: නිබ්බේධික ධර්ම පරියාය (penetrative exposition of the Dhamma) ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත්තේ: කාමය, වේදනාව, සංඥාව, ආශ්‍රව, කම්ම, දුක, ආදී ධර්මතා පිලිබඳ පරිපූර්ණ අවබෝධයය. එම අවබෝධය දුකින් මිදීම පිණිසය. ඒ පිළිබඳව මෙහි විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: කාමය, වේදනාව, සංඥාව, ආශ්‍රව, කම්ම, දුක. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (4) 6 නිපාත: 6.2.1.9 නිබ්බේධික සූත්‍රය, පි.220.

▲ **නිබ්බේධික ප්‍රඥාව:**පාලි: **නිබ්බෙධිකපඤ්ඤා-** Nibbedhika panna penetrativeness of wisdom: සසර කලකිරීම ඇතිකරන නුවණ නිබ්බෙදික ප්‍රඥාවය. **නිබ්බේධික ප්‍රඥාව පරිපූර්ණවීම**: දුක්ඛානුපස්සනාව , රූපය පිළිබඳ දුක්ඛානුපස්සනාව වැඩීමෙන් නැවත නැවත එහි යෙදීමෙන් නිබ්බේධික ප්‍රඥාව පරිපූර්ණවේ:

"දුක්ඛානුපස්සනා...රූපෙ දුක්ඛානුපස්සනා භාවිතා බහුලීකතා නිබ්බෙධිකපඤ්ඤං පරිපූරෙති" නිබ්බේධික ප්‍රඥාව යනු කුමක්ද?

"මේ සසුනේ භික්ෂුව සෑම සංස්කාරයන් කෙරෙහි... අරතිය...අනභිරතිය (නොඇල්ම) ඇත්තේය... ඒවායේ නොඇලේ...රාග දෝස මෝහය (අකුසලමූල) ...ක්‍රෝධය ආදී සියලු කෙලෙස්, දුශ්චරිත, අභිසංස්කාර (කර්මසකස්කිරීම), භව කර්ම (යලිඋපත ගෙනදෙන) ප්‍රහාණය කිරීමේ අවබෝධය, නුවණ ඇත, එය නිබ්බේධික ප්‍රඥාව වේ". **මූලාශ්‍ර**:බු.නි: පටිසම්භිදා 2 : ප්‍රඥාවග්ග: 3.1 ප්‍රඥා කථා, පි. 166-188.

▼**සතර ධර්මය** මගින් නිබ්බෙදික ප්‍රඥාව ඇතිවේ. 1) සත්පුරුෂ සේවනය 2) සද්ධර්ම ශ්‍රවණය 3) යෝනිසෝමනසිකාරය 4) ධර්මයට අනුකූලව පිළිපැදීම (ධර්මානුධර්ම ප්‍රතිපදාව) ඇති පුද්ගලයාට නිබ්බෙදික ප්‍රඥාව ඇතිවේ.**බලන්න**: සෝතාපන්න පුද්ගලයා.

"...ඉමෙ ඛො භික්ඛවෙ, චත්තාරො ධම්මා භාවිතා බහුලීකතා නිබ්බෙධිකපඤ්ඤාතාය සංවත්තනතිති". (these four things, when developed and cultivated lead to the penetrativeness of wisdom) **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-2): මහාවග්ග:සෝතාපන්න සංයුත්ත:11.7.13 නිබ්බෙදික ප්‍රඥා සූත්‍රය, පි. 282, ESN: Sotapatthisamyutta: Greatness of Wisdom: p. 2262.

▼**නිබ්බෙදික ප්‍රඥාව** කායගතා සතිය වැඩිමෙන්, විපුල කරගැනීමෙන් ලැබෙන යහපත් ඵලයකි. **බලන්න**: භාවනා , කායගතා සතියේ ප්‍රතිලාභ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1): 1 නිපාත: කායගතාසති වග්ග සූත්‍ර : 1.16.7-සිට, පි. 126, EAN:1: Mindfulness Directed to the Body, p.52.

▼ **වෙනත් මූලාශ්‍ර: 1.** ස්කන්ධයන් කෙරෙහි කළකිරීම බහුල වීම පිළිබඳ නුවණ **නිබ්බෙධිකපඤ්ඤා** නම් වේ.
https://pitaka.lk/dhammapada/ss/katha-28.html

නභ

▲ **නභාවෙතබ්බ ධම්ම-** Nabavethabba Dhamma: මෙයින් අදහස් කරන්නේ ධර්ම මාර්ගය වැඩිම පිණිස අනුගමනය නොකළයුතු-නොවැඩිය යුතු ධර්මතාය. එනම්, දසඅකුසලය. **බලන්න**: භාවෙතබ්බ ධමම, දසකුසල හා දස අකුසල. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6) :10 නිපාතය:10.4.4.7. භාවේතබ්බ ධර්ම සූත්‍රය, පි. 540, EAN: 10: **194,** p. 556.

නම

▲ **නමස්කාරය-** Namaskaraya: ත්‍රිවිධරත්නයට, ගරුකටයුතු පුද්ගලයන්ට, ගරුසරු ඇතිව නමස්කාර කිරීම-වැඳීම බෞද්ධයන් ගේ චාරිත්‍රයකි. ධාර්මික පුද්ගලයන්ට දෙවියෝ පවා නමස්කාර කරති. උතුම් පුරුෂයෙක් ජානසමාපත්ති ලබා සිටිනවිට, බ්‍රහ්ම, ඉන්ද්‍ර ආදී දෙවියන් ඔහුට නමස්කාර කරන බව මෙහි දක්වා ඇත. **බලන්න**: ජාන, සුනිත තෙර. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 11 නිපාත: නිසසය වගග,11.1.9, සන්ධ සූත්‍රය, පි.636, EAN: 11: I Dependence, 9.9 Sandha, p.568.

▲ **නාමය**: පාලි:**නාම-** Name -Nāma: ධර්මයේ නාමය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ: වේදනා, සංඥා, චේතනා, ඵස්ස -ස්පර්ශය හා මනසිකාරයටය. **බලන්න:** නාමරූප. **ශබ්දකෝෂ:** B.D:p.103: **"Nāma:** Mind, mentality…"

▼ **නාමය සැමදෙයම පාලනය කරයි**: නාමය සියල්ල යටපත්කර ගෙන සිටි; නාමයට වඩා වැඩි දෙයක් නොමැත, සියලුදෙන නාමයේ වසඟයට පත්වී සිටි යයි බුදුන්වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි:

(1):දේවතාසංයුත්ත: 1.71.නාම සූත්‍රය,පි.98,ESN: Devatasamyutta: 61.1 Name, p. 142.

▲ **නාමරූප:** පාලි: **නාමරූපං**-name-and-form/ Mind and body (nāmañ ca rūpañ ca): නාමය: වේදනා, සංඥා, චේතනා, ඵස්ස -ස්පර්ශය හා මනසිකාරයය. රූපය යනු සතර මහා භූතයන් නිසා උපන් රූපය ය, කයය. **නාමරූප පටිච්චසමුප්පාදයේ 4 නි පුරුකය**: විඥාණය හේතුකොට නාමරූප ඇතිවේ, විඥාණය නිරෝධවීමෙනේ නාමරූප නිරෝධවේ, සංඛාර නිරෝධවීමෙන් විඥානය නිරෝධවේ:
"...විඤ්ඤාණ පච්චයා නාමරූපං..."
"...සඞ්ඛාර නිරොධා විඤ්ඤාණ නිරොධො..." . **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි : (2): නිදාන වග්ග: අභිසමයසංයුත්ත 1.1.1. පටිච්චසමුප්පාද සූත්‍රය හා 1.1.2 විභඩග සූත්‍රය, පි. 24, කළාරඛත්තියවග්ග: චේතානා සූත්‍ර 3කි. පි. 124, ESN: Nidanavagga: 1.1. Dependent Origination & 1 2.2 Analysis of Dependent Origination, p.610, The Karakhattiya: Volition 3 suttas p. 665.

▼**සංයෝජන ධර්මතා** වල ආස්වාදය නැවත නැවත දකිමින් වාසය කරනවිට නාමරූපයන්හි බැසගැනීම සිදුවේ යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. නාමරූප නිසා සළායතන ඇතිවේ...එලෙස දුක් රැසේ හටගැනීම වේ. මේ පිලිබඳ දක්වා ඇති **උපමාව: මහා රුක**: යම්කිසි මහා රුකක් ඇතිවිට එහි යට ඇති මුල්ද, හරස්ව ඇති මුල්ද, ගසට අවශ්‍ය පෝෂණය ගෙනදේ. එමනිසා ඒ රුක බොහෝකලක් පවතී. එලෙස, නාම රූප නිසා දිගුකලක් දුක් විඳිමින් සසරේ සැරි සැරීමට සිදුවේ. **බලන්න**: විඥානය හා නාමරූප, උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: අභිසමයසංයුත්ත:1.6.8 නාමරූප සූත්‍රය, පි. 164, ESN:12: Nidana samyutta: Fetters, p.685.

▼ **විඥානය පිහිටි කල්හි**, වැඩුන කල්හි නාම රූපයේ බැස ගැනීමවේ (**නාමරූපස්ස අවකන්ති**). නාම රූප නිසා සලායතන ඇතිවේ... (පටිච්චසමුප්පාදක්‍රියාවලිය)...එලෙස දුක් රැසම ඇතිවේ. (When consciousness is established and has come to growth, there is a descent of name-and-form). **සටහන**: *Nāmarūpassa avakkanti*: where the production of future renewed existence is placed between consciousness and the six sense bases. **බලන්න**: ESN: Note: 115. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (2): නිදානවග්ග: අභිසමයසංයුත්ත :කළාරඛත්තියවග්ග: චේතානා සූත්‍ර 3කි. පි. 124, ESN:12: Nidanasamyutta: IV: The Karakhattiya: Volition 3 suttas p. 665.

▼ **නාමරූප යනු කවරේද**? සැරියුත් මහා තෙරුන් මෙසේ වදාළහ:

"...වේදනා, සංඥා, චේතනා, ස්පර්ශය හා මනසිකාර ය නාමය යයි කියනු ලැබේ. රූපය යනු සතර මහා භූත හා සතර මහා භූතයන් නිසා උපන් කය-රූපය, රූපය වේ. විඥානය ඇතිවීමෙන් නාමරූප ඇතිවේ, විඥානය නිරෝධ වීමේන් නාමරූප නිරෝධවේ. ආරිය අටමග, නාම රූප නිරෝධ කිරීමේ ප්‍රතිපදාවය. නාම රූප ගැන මනා අවබෝධය ලැබීම පිණිස සම්මා දිට්ඨිය ඇති කර ගත යුතුවේ". **සටහන**: සංයු.නි: අභිසමයසංයුත්තය:1.7.7. නළකලාප සූත්‍රයේදී සැරියුත් තෙරුන්,

නාමරූප හේතුකොට විඥාණය ඇතිවේ, විඥාණය හේතුකොට

නාමරූප ඇතිවේ යයි පෙන්වා ඇත- ඒ දෙක අතර ඇති අන්‍යෝන්‍ය සම්බන්ධය. ඒ සඳහා උපමා කොට ඇත්තේ නළකලාප 2ක් (උණබට මිටි 2 ක්) එකිනෙකට හෙත්තුවී සිටිනා තාක් නොවැටී සිටීමය. එකක් අස්කලවිට අනික බිම වැටේ. එලෙස නාම රූප නැතිවිට විඥානය නොපවතී, විඥානය නැතිවිට නාම රූප නොපවතී. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර:** බු.ජ.ත්‍රි:ම.නි: (1 කාණ්ඩය): 1.1.9 **සම්මා දිට්ඨි සූත්‍රය**, පි. 130, EMN: 9: Sammādiṭṭhi Sutta- Right View, p. 121.

▼**නාමරූප නිරුද්ධවීම**: යම් තැනක සතර මහා ධාතුන් නො පිහිටයිද, එහි නාමරූපය ඉතිරි නැතිවම අවසන්වේයයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. එනම්, නිවනය. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි : (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.3.7 සර සූත්‍රය, පි. 56, ESN: 1:Devatasamyutta: 27.7 Streams, p. 90.

▼ **ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය** පිණිස නාම රූප පිළිබඳව පිරිසිඳ අවබෝධය **(පරිඥෙය්‍ය)** ලැබිය යුතුවේ. **බලන්න**: පරිඥෙය්‍ය ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි : (3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384

▼**බුදුන් වහන්සේ** නාම රූප පිළිබඳව යහපත් ලෙසින් වදාරා ඇත. ඒ ධර්මතා සංඝයා එක්ව, ධර්මයේ චිරස්ථිතිය පිණිස සජ්ජායනා කිරීම සුදුසු ය යි සැරියුත් මහා තෙරුන් සංඝයාට උපදෙස් දී ඇත. **මූලාශ්‍ර**: දිඝ.නි: (3):10 සංගිති සූත්‍රය, පි. 372 , EDN: 33 Sangīti Sutta: The Chanting Together, p. 362.

▲ **නිමොක්ඛය, පාමොක්ඛය හා විවේකය** -emancipation, release, seclusion: ධර්මයට අනුව නිමොක්ඛය දුකනැතිකිරීමේ මගය, එම මග අනුගමනය කිරීමෙන් ලබන ඵලය පාමොක්ඛය ය, විවේකය යනු දුකින් මිදීමය-විමුක්තිය ලැබීමය. **සත්ත්වයන්ගේ නිමොක්ඛය**, පාමොක්ඛය හා විවේකය පිළිබඳව දෙවියෙක් ඇසූ පැණයකට පිළිතුරු ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ: භව පැවැත්මට ඇති කැමැත්ත සහමුලින් නැතිකරගැනීමෙන්, සංඥාව හා විඥානය නිරෝධ කරගැනීමෙන්, වේදනා අවසන් කර සංසිඳගැනීමෙන් සත්ත්වයන්ගේ නිමොක්ඛය ද පාමොක්කයද විවේකයද වේ:

"**නනදීභවපරිකඛයා සඤ්ඤාවිඤ්ඤාණසඩඛයා, වෙදනානං නිරොධා උපසමා එවං ඛවාහං ...ජානාමි, සතතානං නිමොකඛං පාමොකඛං විවෙකනති' සටහන:** අටුවාවට අනුව නිමොක්ඛය යනු මගය, එම මග අනුගමනය කිරීමෙන් සත්ත්වයන්ට කෙලෙසුන්ගෙන් මිදියහැකිවේ. පාමොක්කය යනු ඵලයය: කෙළෙස් බන්ධනයෙන් මිදීමය. විවේකය යනු නිවන ලැබීමය. නිවන ලැබීමෙන් ඔවුන් දුකින් මිදේ. **බලන්න**: ESN: note: 6, p. 499. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.1.2 නිමොක්ඛ සූත්‍රය, පි. 30, ESN: 1: Devatasamyutaa: 2.2 Emancipation, p. 60.

▲ **නොමග**-Nomaga: නොමග (deviant path) යනු ධර්මමගට විරුද්ධ මගය. රාගය නොමගය යයි කියනු ලැබේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (1): සගාථ වග්ගදේවතාසංයුත්ත: 1.8.6 නජීරතිසූත්‍රය, පි.106.

▲ **නොමළමිනිසුන්-** Nomalaminisun: නොමළමිනිසුන් ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ මසුරුකම හැර තමාසතුදේ අන්‍යයන් හා බෙදාගන්නා පිරිසය. එවැනි අය දේවියෝ වර්ණනා කරති. මසුරුකමින් ජීවත්වන පිරිස, ජීවත්වුවද මළවුන් වැනිය. **බලන්න**: දානය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: 1.4.2 මචඡරි සූත්‍රය, පි. 62, ESN: Devatasamyutta: 32.2 Stinginess, p. 97.

▲ **නොමසුරුකම-** non-miserliness: නොමසුරුකම යනු ත්‍යාගශීලි බවය. තමන් සතු දේ අන් අය හා බෙදාගැනීමට ඇති කැමත්තය. මෙය කුසල ධර්මයකි, නිදොස් ධර්මයකි. **බලන්න**: අනවද්‍ය ධර්ම හා සාවද්‍ය ධර්ම.

▲ **නෑම**-Bathing: පිරිසිදුවීම පිණිස මිනිසුන් දිය නෑම කරති. පිරිසිදුබව-කෙළෙස් නැතිබව පිණිස ඇති දිය රහිත නෑම නම් තපස හා බඹසරයයි මෙහි පෙන්වා ඇත. (Austerity and the holy life, That is the bath without water).**බලන්න:** ජලස්නානය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1 කාණ්ඩය): දේවතාසංයුත්ත: 1.8.6 නජීරතිසූත්‍රය, පි.106, ESN:1: Devatasamyutta: 76.6 Does not decay, p.157.

▼**බුදුන් වහන්සේ වෙතින්** සෝතාපන්න මාර්ගඵලයේ ගුණ අසා සතුටට පත්වූ නන්දිය ලිච්චවී මෙසේ පැවසුහ: "...දැන් මේ බාහිර නෑමෙන් කම් නැත, භාග්‍යවතුන් වහන්සේ කෙරහි යම් ඒ පැහැදීමක් වේ නම් එය ඇතුළත නෑම වන්නේය". **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (5-2) මහාවග්ග: සෝතාපති වග්ග: 11.3.10 නන්දක සූත්‍රය, පි.238

නය

▲ **න්‍යායපටිපන්න**-Niyayapatipaana : එනම්, පටිච්චසමුප්පාද න්‍යාය පිළිපැදීමට ඇතුළුවී ඇතිබවය. මෙය සංඝගුණයකි. **බලන්න**: සංඝගුණ.

▲ **නෙයා පුග්ගල**-Neyiyapuggala: ධර්මය අවබෝධ කරගන්නා ආකාරය අනුව පුද්ගලයන් 4 දෙනක් ලෝකයේ සිටිති. නෙයා පුග්ගලඉන් කෙනෙකි. ක්‍රම ක්‍රමයෙන් ධර්මය අවබෝධ කර මේ භවයේදීම විමුක්තිය ලබාගැනීමට හැකියාව ඔහුට ඇත: **බලන්න**: පුද්ගල ස්වභාවයන්. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (2) 4 නිපාත: 4.3.4.3 නෙයා පුග්ගල සූත්‍රය, පි.282.

නර

▲ **නාරද තෙර-** Narada Thera: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය: 1

▲ **නාරද බුදුන් වහන්සේ** -The Buddha Narada: ගෝතම බුදුන් වහන්සේට පෙර වැඩසිටි, නාරද බුදුන් වහන්සේගේ සම්බෝධිය පිළිබඳ විස්තර මෙහි දක්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි:බුද්ධවංශපාලි:9 නාරද බුද්ධවංශය, පි.142.

▲ **නිරය**-Hell: ධර්මයට අනුව නිරය-අපාය-නරකය යනු අකුසල කර්ම විපාක විඳීම පිණිස, සත්ත්වයෝ යළි උපත ලබන දුගතියකි, සතර අපායන්ගෙන් එකකි, අකුසල කර්මවිපාක නිසා අප්‍රමාණවූ දුක්විඳීමට සිදුවන පහළ ලෝකයකි. **බලන්න**: සුගතිය හා දුගතිය, අපාය, සතර

අපාය, දේවදූතයෝ. **සටහන්:** නිරයගාමී අකුසල විස්තර පිණිස **බලන්න**: ***අංගු.නි: (2) 4නිපාතය**: පත්ත කම්මවග්ග: 4.2.2.4 නිරය සූත්‍රය හා පරිසොහනවග්ගයේ නිරය සූත්‍ර 9 කි ** **අංගු.නි: (3) 5** නිපාතය: 5.3.5.5. නිරය සූත්‍රය, හා උපාසකවග්ග:5.4.3.3. නිරය සූත්‍රය ***අංගු.නි: (6) 10** නිපාත: කරජකායවග්ග:නිරය සූත්‍ර 2 කි. **ශබ්දකෝෂ: පා.සි.ශ:** පි. 82: "**අපාය**: සැප රහිත ස්ථානය, නිරය, විනාසය...**අපාය මග**: නිරයට යන මග, අකුසල ක්‍රියාව". **B. D**: p. 108: "**Niraya**: the downward path, the nether or infernal world, usually translated by hell…". **P.T.S**: p. 135: "**Apāya:** …a transient state of loss and woe after death…"

▼**නිරය දුගතියකි**: දිවැසින් සත්ත්වයන්ගේ යළි උපත දකින බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත්තේ, තුන්දොරින් අකුසල කර්ම කරණ, ආරිය උතුමන්ට නිගරු-නිග්‍රහ කරන, මිථ්‍යාදිට්ඨිය ඇති මිනිසුන් නිරය ආදීවූ දුගති ස්ථාන වල උපත ලබා දිගුකලක් ඒ ස්ථානයේ දුක්වේදනා විඳින බවය. ඔවුන් කළ අකුසල විපාක අවසන් වනතෙක් නිරී සත්ත්වයෝ නිරයේ සිටිති. **සටහන්**: * පරපණනැසීම, සොරකම, කාමයේ වරදවා හැසිරීම, මුසාවාදය, පිසුනාවාචාය, පරුෂාවාචාය, හිස්වචනකතා කිරීම, ධර්මයේ ප්‍රමාදය ඇතිකරන මත්ද්‍රව්‍ය හා මත් පැන් භාවිතය, මව්පිය ඝාතනය, රහතතුන්ගේ ජීවිත නැතිකිරීම, වෛරය ඇතිව තථාගතයන් ගේ ලේ සෙලවීම, සංඝභේදය කිරීම ආදිය නිරයගාමී අකුසල යයි බුදුන්වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න:** කර්ම. **විවිධ නිරයන් හා එහිදී ලැබෙන දඬුවම් මේ සූත්‍රවල විස්තර කර ඇත: **ලොහොකුඹු නිරය**-Red hot hell: රත්වූ අඟුරු වලින් ගිනිගත් නිරය. **මහා නිරය**-Great Hell: යකඩ පවුරු 4 කින් වටවූ මේ නිරයේ සතර වටයද, උඩ හා බිමද සැම තැනම ගිනිගෙන ඇත, ගිනිදැල් සියක් යොදුන් පැතිරඇත. **මහාගුථ නිරය**- Vast Hell of Excrement: අශුචි පිරුණ තැනකි, එහි සිටින උල් ඇති සතුන් නිසා බොහෝ වේදනා ඇතිවේ. **උණු අළු නිරය (කුක්කුල නිරය)** - Hell of Hot Embers: අළුවලින් පිච්චි මහා දුක් වේදනා ඇතිවේ. **සිම්බලි උල්කටුගස් නිරය** -Hell of Simbali Thorns Tress: උල් කටු ඇනීමෙන් මහා දුක් වේදනා ඇතිවේ. **අසිපත් ගස් නිරය**-Hell of Sword trees: කඩු වැනි කොල නිසා අත් පා ආදිය කැපී මහා දුක් වේදනා ඇතිවේ. **වෛතරණි නරකය**- Hell of caustic water: ගිනිගත් ගංගාවට වැටී මහා දුක් වේදනා ඇතිවේ. ** නිරය හා නිරිසත්වයෝ විඳින දුක් තමන්වහන්සේ ගේම අවබෝධයෙන් විස්තර කර ඇතිබව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **බලන්න**: ලෝකාන්තරිකය.

මූලාශ්‍ර: ම.නි: (3): 3.3.10, දේවදූත සූත්‍රය, පි. 400, EMN:130: The Divine Messengers, p.941, අංගු.නි (1) 3 නිපාතය:දේවදූතවග්ග: 3.1.4.6 සූත්‍රය,පි. 292, EAN:3: Divine Messengers: 36.6 Messengers, p.92.

▼ **නිරයේ යළි උපත** ලබා එහිදී චුතව නැවත නිරයේම උපදින සත්වයන් බොහෝවේ. **බලන්න**: සංයු.නි: (5-2) සච්චසංයුත්ත:පංචගති පෙයියාල වග්ග: නිරයචුති සූත්‍ර 6කි.

▼**බුදුන්වහන්සේ නිරය මෙසේ හඳුන්වා ඇත**

"යං ඛො තං භික්ඛවෙ සම්මා වදමානො වදෙය්‍ය: 'එකන්තං අනිට්ඨං එකන්තං අකන්තං එකන්තං අමනාපන්ති'. යාවඤ්චිදං භික්ඛවෙ, උපමාපි න සුකරා යාව දුක්ඛා නිරයාති" . ඒකාන්තයෙන්ම: නොපැතියයුතු, අප්‍රසන්නවූ, අප්‍රියකරවූ දෙයක් ගැන කතා කරනවා නම්, එය නිරය ය, නිරයේ දුක පිළිබඳව උපමාවකින් පවා දැක්වීම පහසුනොවේ. **නිරිසතුන් විඳින දුක:** රජතුමා විසින් දඬුවම් පමුණුවන ලද සොරෙක් උදය කාලයේද, දිවාකලද, සවස්කලද පිලිවෙලින්, ඊතල සියකින් හිංසා ලබයි, එසේ ඊතල 30 කින් පිඩාලැබූ ඒ සොරා මහා දුක්වේදනාවන් විඳි. එම සොරා විඳින දුක්වේදනාව කුඩා ගල් ඇටයකට සමාන කළහොත්, නිරයේ විඳීමට ඇතිදුක හිමාල කඳුවැටියටත් වඩා විශාලය. බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා වදාළේ නිරයේ දුක තමන්වහන්සේට පවා විස්තර කර අවසන් කිරීම පහසු නොවන බවය.**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5 **මූලාශ්‍ර**: ම.නි: (3): 3.3.9 බාල පණ්ඩිත සූත්‍රය, පි. 376, EMN: 129: Fool & Wise Men, p. 929.

▼ **ආර්ය උපවාද කර්ම විපාක** ලෙසින් කෝකාලික භික්ෂුව, මියගොස් පදුම නිරයේ පහළවිය. **බලන්න**: ආර්ය උපවාද. **සටහන**: * අටුවාවට අනුව පදුම නිරය (red-lotus hell) අවීචිමහා නිරයේ කොටසකි. **බලන්න**: EAN: Note: 2116). ** **පදුම නිරය** නිරයේ ආයුෂ ගණන් කිරීමට නොහැකි තරමට දීර්ඝය යි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. මේ සූත්‍රයේදී බුදුන් වහන්සේ විවිධ නිරයන් දක්වා ඇත: **අබ්බුද නිරය**- abbuda hell, **නිරබ්බුද නිරය**-nirabbuda hell, **අබබ නිරය**- ababa hell, **අහහා නිරය**- ahaha hell, **කුමුදුනිරය**- water-lily hell, **සොගන්ධික නිරය**- sweet-fragrance hell, **උත්පලක නිරය**- blue-lotus hell, **පුණ්ඩරික නිරය**- white-lotus hell. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (6): 10 නිපාතය: 10.2.4.9 කොකාලික සූත්‍රය, පි. 332, EAN: 10: 89.9 Kokālika, p. 530.

▲ **නිරයගාමීණි හා නිරයගාමීණි නොවන**- Going to the hell & not going to the hell: නිරයගාමී යනු, අකුසල කර්ම කරන පුද්ගලයා ඒවායේ අයහපත් විපාක නිසා නිරයේ යළි උපත ලැබීමය.එවැනි අකුසල නම්: ක්‍රෝධය හා උපනාහය (anger and hostility) ; මකබය හා පලාසය (denigration and insolence); ඊෂ්‍යාව හා මාතස්‍යය (envy and miserliness), මායාව හා සටකපටබව (deceitfulness and craftiness) ; අහිරිකිතය හා අනොත්තප්පය (moral shamelessness and moral recklessness). එම අවගුණ පහකරගත් පුද්ගලයා නිරයගාමී නොවේ. **මූලාශ්‍රය**: අංගු.නි: (1) 2 නිපාත: 2.16.21-25 සූත්‍ර, පි. 226.

▲**නිරහංකාර**- Nirahankaara : මෙයින් අදහස්වන්නේ මානය නොමැතිබවය, මෙය කුසල ධර්මයකි, අනවද්‍ය ධර්මයකි. රහතුන් ඇතුළු ආරිය පුද්ගලයෝ **නිරහංකාරය. බලන්න:** අනවද්‍ය ධර්ම හා සාවද්‍ය ධර්ම.

▲ **නිර්මල** -unstain: සියලු කෙළෙසුන්ගෙන් පිරිසිදුවී ඇතිනිසා, තථාගතයන් "නිර්මල" (මල නොමැති) ලෙසින් හඳුන්වයි. **බලන්න:** තථාගතයන්, බුද්ධනාම.

▲ **නිර්මාණරති දේවලෝකය**-Nirmaanarati Devaloka: සදෙව්ලෝකයන්ගෙන් එකකි. **බලන්න**: දේවලෝක.

▲ **නිර්වාන ධාතු-** Nirvaana Dhathu: බුදුන් වහන්සේ නිර්වාන ධාතු 2 ක් පෙන්වා ඇත: 1) **සෝපාදීශේෂ නිර්වාන ධාතුව:** මේ සසුනේ මහණ ...පහකළ ආසව ඇතිව, වැස නිමවූ බඹසර ඇතිව, සිව්මග කිස සම්පූර්ණකර, කෙළෙස් බර බහා තබා , රහත්බවට පත්ව, කෙළෙසුන්ගෙන් මනාව මිදුනබව දැන, පංච ඉන්ද්‍රිය නිරුද්ධ නොකළ හෙයින් ඉටු අනිටු අරමුණු ලබා සැප දුක් විඳිමින් පස් ඉඳුරන් පවත්වමින් වාසය කරති. ඒ රහතුන්ගේ රාගක්ෂය, දේවේෂක්ෂය, මෝහක්ෂය එනම් කෙලෙස් පරිනිර්වාණය, සෝපාදීශේෂ නිර්වාන ධාතුව වේ. 2) **අනුපාදීශේෂ නිර්වාන ධාතුව:** මේ සසුනේ මහණ පිලිවෙලින් රහත්බවට පැමිණ, කෙළෙසුන්ගෙන් මනාව මිදීඇත. ඒ රහතුන්ගේ සියලු වේදනාවෝ මේ අත්භවයේදීම, තණ්හා ආදී කෙළෙස් නොරුස්සනා ලදහෙයින්, අතිශයෙන් සංසුන්වූ බැවින් සිහිල් වන්නාහුය. මේ ස්කන්ධ පරිනිර්වානය - කය බහාතැබීම අනුපාදීශේෂ නිර්වාන ධාතුව වේ. **මූලාශ්‍රය:**බු.නි: ඉතිවුත්තක: 2.2.7 නිර්වානධාතු සූත්‍රය, පි. 396.

▼ **නිර්වාන ධාතුව-** the element of Nibbāna: නිර්වාන ධාතුව යනු ලෝභය දෝසය හා මෝහය -අකුසල මූල නැතිකරගැනීම ය. **ආසවක්කය-**ලෙසින්ද හඳුන්වයි. අරහත්වයට පත්වීම නිර්වාන ධාතුව ලැබීමය. **බලන්න**: ආස්‍රව හා ආස්‍රව ක්ෂය කිරීම. **මූලාශ්‍ර:**සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත: 1.1.7 දුතිය භික්ඛු සූත්‍රය, පි. 40, ESN: Maggasamyutaa, 7.7. A Certain Bhikkhu, p.1605

▲ **නිර්වේද ප්‍රඥාව-** penetrative wisdom: නිර්වේද ප්‍රඥාව (නිබ්භේදික ප්‍රඥාව) ලෙසින් මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ, චතුසත්‍ය තියුණු නුවණින් යුතුව අවබෝධ කිරීමය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.4.4.6 බහුශ්‍රැත සූත්‍රය, පි.366.

▲ **නිරෝගී -**Healthy : නිරෝගී ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කායික සුවය ඇතිබවය. අවිහිංසාවෙන් ජීවත්වන පුද්ගලයා, නිරෝගී බව ලබයි. මෙය ලෝකයේ ලබාගැනීමට දුර්ලභ දෙයකි. **බලන්න**: කම්ම සත්ඩයන්ගේ උරුමය, දුර්ලභදේ.

▲ **නිරෝධය-** cessation: ධර්මයට අනුව නිරෝධය- නිවීම යනු සියලුම ආශාවන් නිවීයාමය. සසර ගමන නැවතීමය, නිවනය. චතුසත්‍යයේ තුන්වන සත්‍යයය- එනම් සියලු තණ්හා ක්ෂය කර ගැනීමය. නිරෝධය ලබා ගැනීමේ මග ආරිය අටමගය. **බලන්න**: EAN: note: 160, p. 588

▼ **සප්ත බොජ්ඣංග** වඩා ගැනීමෙන් තණ්හා නිරෝධය ඇතිවේ. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්ත: 2.3.7 නිරෝධසූත්‍රය, පි.204.

▼**බුද්ධානුස්සතිය** ආදී අනුසති භාවනා වැඩිම, බහුල කර ගැනීම නිරෝධය ඇති කර ගැනීමට උපකාරීවේ **බලන්න**: අනුසති භාවනා. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 1 නිපාතය**:** එකධම්ම පාලිය සූත්‍ර, පි.100, EAN:1: XVI: One Thing, p. 47.

▼**සතර ඉද්දිපාද වර්ධනය කරගැනීමෙන් නිරොධය ඇතිවේ**: මානව වැඩුන, බහුල කල ඉද්දිපාද නිසා නිරෝධය ඇතිවේ .**බලන්න**: ඉද්දිපාද.

මූලාශ්‍ර:සංයු.නි: (5-2) : මහාවග්ග: ඉද්දිපාද සංයුත්ත: 7.1.4 නිබ්බිදා සූත්‍රය, පි. 28,ESN: Iddhipādasamyutta: 4.4 Revulsion, p. 2060.

▲ **නිරෝධ ධාතුව-** Nirodha Dhatu: නිරෝධ ධාතුව- element of cessation යනු : ලොකොත්තර ධාතුවය, නිවනය. **බලන්න:** ධාතු.

▲ **නිරෝධ ධම්ම-** Nirodha Dhamma: නිරෝධ ධම්ම යනු නිරුද්ධ වනසුලු ධර්මතාවයන්ය. බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

"...රූපය නිරෝධධම්මය...වේදනාව...සංඥාව... සංස්කාර ...විඥාණය නිරෝධධම්මය. එසේ දකිනා ආරිය ශ්‍රාවකයාට රහත්බව පිණිස අනෙකක් නැත". **සටහන**: මේ සූත්‍රයේ, සියල්ල නිරුද්ධවන සුළු බව පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: **:**සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග :වේදනාසංයුත්ත:ජාතිධම්මවග්ග: 1.4.10 නිරෝධධම්ම සූත්‍රය, පි.84. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (3) ඛන්ධවග්ග: රාධසංයුත්ත: 2.2.12 නිරෝධධම්මසූත්‍රය,පි.386.

▼**එක් සමයක රාධ තෙරුන්**, නිවන යොමුකරගත් සිත ඇතිව වාසය කිරීම පිණිස උපදෙස් ඉල්ලුවිට, බුදුන් වහන්සේ, තෙරුන්හට නිරෝධධම්ම පිලිබඳව අවර්ජනා කිරීමට උපදෙස් වදාළහ. පංච උපාදානස්කන්ධය, නිරුද්ධවන ස්වාභාවය ඇතිනිසා, එයට ඇති ඡන්දරාගය පහකරගතයුතුය. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (3) ඛන්ධවග්ග: රාධසංයුත්ත: 2.3.12, 2.4.123 නිරෝධධම්මසූත්‍ර,පි.396, 404.

▲ **නිරෝධ නිස්සාරණිය ධාතුව:** පාලි: **නිරොධො නිස්සරණියා ධාතුයො-** Nirodha Nissaraṇiyadhathu: නිරෝධ නිස්සාරණිය ධාතුව ආධ්‍යාත්මික මාර්ගය වර්ධනයට හා විමුක්තිය පිණිස වේ. මේ ධාතුව අවබෝධය අපහසු දුෂ්ප්‍රතිවිධ්‍ය ධර්මයක්ය. හේතු ප්‍රත්‍ය නිසා සකස්වූ, පහලවූ දෙයින් මිදීම (අසංඛත) නිරෝධ නිස්සාරණිය ධාතුව ය. **බලන්න**: නිස්සාරණිය ධාතු, දුෂ්ප්‍රතිවිධ්‍ය ධර්ම. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි:(3): 11 දසුත්තර සූත්‍රය, පි. 483, EDN: 34: Dasuttara Sutta: Expanding Decades, p. 384.

▲ **නිරෝධ සංඥාව**: පාලි: **නිරොධ සඤ්ඤා-** perception of cessation: නිරෝධ සංඥාව ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ලෝකයේ සකස්වූ ධර්මතා වලට ඇති ඇල්ම- තණ්හාව නැතිවියාමය. දසසංඥා භාවනාවකි- නිවන සාක්ෂාත් කර ගැනීමට උපකාර කරගන්නා භාවනා ක්‍රමයකි. **බලන්න**: භාවනා,දස සංඥා, ගිරිමානන්ද සූත්‍රය.

▼ **සප්ත බොජ්ඣංග** ඇසුරු කොට නිරෝධ සංඥාව වැඩීම මහාඵල මහා ආනිසංස ලැබීමට හේතුවේ. එලෙස දියුණු කරගත් නිරෝධ සංඥාව නිසා අරහත් හෝ අනාගාමී බව සාක්ෂාත්වේ, මහා වැඩ පිණිස,යොගක්ෂෙමය පිණිස, මහා සංවේගය පිණිස, මහා පහසු විහරණය පිණිස පවතී. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (5-1) මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්ත:නිරෝධවග්ග සූත්‍ර 8කි, පි.276.

▲ **නිරෝධ සමාපත්තිය**-Nirodha samapatthi: සංඥාවේදිත නිරෝධ සමාපත්තිය, නිරෝධ සමාපත්තිය ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: සංඥාවේදිත නිරෝධ සමාපත්තිය.

▼**නිරෝධ සමාපත්ති ඥානය**: සමථ විදර්ශනා යන බල දෙකින් සමන්විත වන බැවින් ද, වාචාදී තුන් සංඛාරයන් (විතක්කවිචාර, ආශ්වාස ප්‍රශ්වාස, සංඥා වේදනා) නිරුද්ධ කිරීමෙන්, සොළොස් ඥාන චරියාවෙන්, නව සමාධි චරියාවෙන් වශිභාවය ඇති ප්‍රඥාව නිරෝධ සම්පත්ති ඥානය ලෙසින් පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය**: බු.නි: පටිසම්භිදා1 :ඥාණකථා: 34 නිරෝධ සමාපත්ති ඥානය, පි. 208.

▼ **මේ සූත්‍රයේදී** සැරියුත් තෙරුන්, නිරෝධ සමාපත්තිය ලැබීම විස්තරකර ඇත. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (3): ඛන්ධවග්ග: සාරිපුත්‍රසංයුත්ත: 7.1.9 නිරෝධ සමාපත්ති සූත්‍රය, පි.500.

▲ **නිරෝධානුපස්සනාව** - Nirodhanupassana : නිරෝධානු- පස්සනාව, නිරෝධය පිළිබඳව සිහිය ඇතිව ආවර්ජනා කිරීමය. රූපය ආදී පංච උපාදානස්කන්ධය පිලිබඳ නිරෝධානුපස්සනාව වැඩීමෙන් ගම්භීර ප්‍රඥාව පරිපූර්ණවේ. **බලන්න**: ගම්භිර ප්‍රඥාව. **මූලාශ්‍රය**:බු.නි: පටිසම්භිදා මග්ගපකරණය (3): ප්‍රඥාවග්ග: 3.1 ප්‍රඥා කථා, පි. 166-176.

▲ **නිරාමිසය** -Spiritual: නිරාමිසය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ පස්කම් ගුණයන්ට නො ඇලීමය- කෙළෙස් වලින් දුරුවීමය. මෙය ආමිෂයට වඩා උතුම්ය. ආරියන් විඳින සුවය, නිරාමිෂ සුවය ය. මේ සුවය කම්සැපට වඩා අග්‍රය.**බලන්න:** සාමිසය, ආමිෂය, සුඛය. නිරාමිසය විවිධය: 1) **නිරාමිස ප්‍රීතිය**-spiritual rapture: පළමු හ දෙවන ජාන සමාපත්ති නිසා ලබන ප්‍රීතිය. 2) **නිරාමිස තර ප්‍රීතිය**- rapture more spiritual than the spiritual**:** සියලු සංයෝජනවලින් මිදුන භික්ෂුව, තම සිත රාග දෝස හා මෝහ යන අකුසල මූල්වලින් මිදුනබව ආවර්ජනය කිරීමෙන් ලබන සතුට- රහතන්වහන්සේ ට ඇති සතුට. 3) **නිරාමිස සුවය**: පළමු ,දෙවන හා තෙවන ජාන සමාපත්ති නිසා ලබන සතුට 4) **නිරාමිස තර සුවය:** සියලු අකුසල පහ කිරීමෙන් රහතුන් ලබන සොම්නස 5) **නිරාමිස උපේක්ෂාව**: සුව නොමැති දුක නොමැති සොම්නස හා දොම්නස නැති උපේක්ෂාව ඇති සතරවෙනි ජාන සමාපත්තිය නිසා ලබන සුවය. 6) **නිරාමිසතර උපේක්ෂාව:** රාග දෝස හා මෝහ යන අකුසල පහ කිරීමෙන් සිතේ ඇතිවන උපේක්ෂාසුවය. **7) නිරාමිස විමොක්ෂය**: අරූප සමාපත්ති නිසා ලබන විමුක්ති සුවය. 8) **නිරාමිස තර විමොක්ෂය**: රාග දෝස හා මෝහ යන අකුසල පහ කිරීමෙන් සිතේ ඇතිවන විමුක්ති සුවය. **සටහන**: අටුවාවට අනුව නිරාමිස තර ප්‍රීතිය -rapture more spiritual than the spiritual- ජානසම්පත් ලබාගන්නා සතුටට වැඩි සතුටකි. **බලන්න**:ESN:note:260, p. 1559. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග: වේදනා සංයුත්ත:2.3.11 නිරාමිස සූත්‍රය, පි. 470, ESN: 36: Vedana samyutta: 31.11. Spiritual, p. 1368.

▲ **නිරාශ සංඝයා**- Nirasha sangha: ශීලසම්පන්න නැති, ධර්මානුකූල නොවන සංඝයා මෙලෙසින් හඳුන්වයි**. බලන්න**: සංඝයා ත්‍රිවිධ ආකාරය.

▲ **නිරුත්තරසිංහ**-Niruththara Sinha: නිරුත්තර සිංහ- උතුම් සිංහරාජ, තථාගතයන් හඳුන්වන ගුණ පදයකි. තථාගතයන් වහන්සේ, භිය රහිතව ධම්ම චක්‍රය පැවත්වූහ. **බලන්න:** තථාගතයන්, බුද්ධනාම, ධම්මචක්‍රය.

▲ **නිරුපධිසුඛ-** Nirupadisukha: නිරුපධි සුඛය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ සියලු උපධි ප්‍රහීණය කරගත් රහතුන් විඳින සුඛයය.මෙය උපධි සුඛයට වඩා අග්‍රය. **බලන්න**: සුඛය.

නල

▲ **නාලක ගම-** Nalaka Village: මගධ දේශයේ පිහිටි ගමකි. **බලන්න:** ජම්බුඛාදක පරිබ්‍රාජක.

▲ **නාලක තවුසා-**Ascetic Nalaka: බෝධිසත්වයන් (ගෝතම බුදුන්) උපතලද අවස්ථාවේ, ළදරු කුමරා බැලීමට පැමිණි අසිත තවුසා (අසිත දේවාල ඉසිවරයා) , එතුමන්, ඒකාන්තයෙන්ම බුද්ධත්වයට පැමිණෙන බව දැක, තමාගේ බෑණාවූ නාලක කෙරහි ඇති දයාව නිසා, ඔහුට බෝසතුන්, බුද්ධත්වයට පැමිනෙන තෙක් තවුස්දම් පිරීමට උපදෙස් දුන්හ. පසුව, නාලක තවුසා, බුදුන් වහන්සේ, ඉසිපතනයේදී හමුව, උන්වහන්සේගෙන්, මුණිබවට පත්වීම ගැන විමසුහ. බුදුන් වහන්සේ ඔහුට ඒ පිලිබඳ වදාළ ධර්මය මෙහි විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි: සුත්තනිපාත: මහාවග්ග: 3-11 නාලක සූත්‍රය, පි.232.

▲ **නාලන්දා නුවර-**Nalanda Nuwara: බුදුන් වහන්සේ වැඩසිට සමයේ, මගධ ප්‍රදේශයේ නාලන්දාව ප්‍රසිද්ධ නගරයකි. එහි බුදුන් සරණ ගිය බොහෝ ශ්‍රාවකයෝ මෙනේම නිගණ්ඨනාථ පුත්‍ර සරණගිය බොහෝ මිනිසුන් සිටි බව සූත්‍ර දේශනාවල දක්වා ඇත. මෙ නුවර සැරියුත් මහා තෙරුන්ගේ උපන් භූමියය. බුදුන් වහන්සේ අවසාන චාරිකාවේදී නාලන්දා නුවර වැඩ වාසය කළබව මහාපරිනිබ්බාන සූත්‍රයේ දක්වා ඇත. **බලන්න:** දීඝ.නි: (1) 11 කේවඩ්ඩ සූත්‍රය, පි.499, ම.නි: උපාලි සූත්‍රය, උපාලි ගහපති,අසිබන්ධක පුත්ත ගාමිණි,කේවඩ්ඩ ගහපති.

▲**නිලවාසි තෙර-**Nilavasi Thera: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:1.

නළ

▲ **නළකලාප-** bamboo bundles: නළ යනු උණබටය. උණබට මිටි 2ක් එකට හෙත්තු කොට ඇතිවිට බිම නොවැටී සිටි. එක් මිටියක් වැටුන විට අනිත් එකද බිම පතිතවේ. මේ උපමාව යොදා ගෙන ඇත්තේ නාම රූප හා විඥාණය අතර ඇති සම්බන්ධතාවය දැක්වීමටය. **බලන්න**: නාමරූප, සංයු.නි: අභිසමයසංයුත්තය:1.7.7. නළකලාප සූත්‍රය.

නව

▲ **නවඅංග උපෝසථය-** Nine factors of Uposatha: අංග 9 කින් යුක්ත උපෝසථ ශීලය සමාදන්වීම මහත් ඵල මහා ආනිසංස ලබදිමට, මහා දීප්තිමත් බවක් ඇතිකිරීමට (මහාජුතික) , විශ්වණිය වීමට (මහාවිස්ථාර). හේතුවන බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **අංග 9:** 1-8 අටසිල් 9: මෛත්‍රිය සිව්දිසාවට පැතිරවීම **බලන්න**: උපෝසථ, අටසිල්. **මූලාශ්‍ර**: බු.ජ.ත්‍රි:අංගු.නි: (5 කාණ්ඩය): 9 නිපාතය:9.1.2.8 **නවඅංග උපෝසථ සූත්‍රය,** පි. 450, EAN: 9: 18.8 Loving kindness, p.468.

▲**නවාංග ශාසතෘශාසනය-** Navaanga sasthrusasanaya: නවාංග ශාසතෘශාසනය මෙසේ විස්තරකර ඇත: 1) සූත්‍ර (සුත්තං discourses) 2)

ගද්‍ය හා පද්‍ය (ගෙය්‍යං mixed prose and verse) 3) විවරණ (වෙය්‍යාකරණං - expositions) 4) ගාථා (ගාථා- verses) 5) උදාන (උදානං- inspired utterances) 6) ඉතිවුත්තක (ඉතිවුත්තකං- quotations) 7) ජාතක කථා (ජාතකං- birth stories) 8) විස්මයට පත්කරණ ධර්ම (අබභූතධම්මං- amazing accounts) 9) ප්‍රශ්න හා උත්තර (වෙදල්ලං- questions-and-answers). (suttaṃ, geyyaṃ, veyyākaraṇaṇ, gāthā, udānaṃ, itivuttakaṃ, jātakaṃ, abbhutadhammaṃ, vedallaṃ). **සටහන**: මේ පිලිබඳ භික්ඛු බෝධි හිමියන්ගේ ප්‍රකාශය **බලන්න**: EAN: note: 631, p. 614 **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.1.1.7 සොහනේති සූත්‍රය, පි. 38, EAN:4: 6.6 One of Little Learning, p. 149.

▼ **එම අංග** යහපත් ලෙසින් දන්නා මහණ ධම්මඤ්ඤුය. **බලන්න:** ධම්මඤ්ඤු.**මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 7 නිපාත: 7.2.2.4 ධම්මඤ්ඤු සූත්‍රය, පි.464

▲**නවකම්මික භාරාද්වාජ බමුණා**-brahmin Navakammika Bhāradvāja **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:3

▲**නවබුදුගුණ-** Nava Buduguna: බුදු ගුණ සජ්ජායනා කරන බෞද්ධයින් බුදුන් වහන්සේගේ නව අරහාදී බුදුගුණ සිහිකරති: අරහං- සම්මා සම්බුද්ධ-විජ්ජාචරණ සම්පන්නෝ- සුගතෝ- ලෝකවිදූ - අනුත්තරෝ පුරිසධම්මසාරති- සත්තාදේවමනුස්සා, බුද්ධෝ භගවා ලෙසින් බෞද්ධයෝ බුදුගුණ සිහිකරති. ආරිය ශ්‍රාවකයා නව බුදුගුණ අදහයි, එමනිසා ඔහු ශ්‍රද්ධාසම්පන්නය. බුදුගුණ සිහිකිරීම ආරක්ෂාව, සිතට සැනසීම ලබාදෙන බව ධජග්ග , රතන ආදී සූත්‍රයන්හි පෙන්වා ඇත **බලන්න:** අනුසති භාවනා.

▲ **නව ප්‍රඥා**- Ninewisdom: ජවන, නිබ්බේධික, මහා, තීක්ෂණ, විපුල, ගාම්භීර හා අසාමන්ත, පණ්ඩිත හා පෘථු යන ප්‍රඥාවන්, නව ප්‍රඥා ලෙසින් මෙහි පෙන්වා ඇත. ඒ ප්‍රඥා 9 ය වඩා ගැනීමෙන් හාසුප්‍රඥාව පරිපූර්ණවේ. **බලන්න**: හාසුප්‍රඥාව. **මූලාශ්‍රය**:ඛු,නි: පටිසම්භිදා 2 : ප්‍රඥාවග්ග: 3.1 ප්‍රඥා කථා, පි. 166-186.

▲ **නව සංඥා**-Nine perceptions: නව සංඥා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ: අසුභ, මරණ, ආහාරයෙහි පටික්කූල, සර්වලෝකයෙහි අනභිරති, අනිච්ච, අනිත්‍යහි දුක්ඛ, දුක්ඛෙහි අනත්ත, පහාන, විරාග යන සංඥාවන්ය. මේ සංඥා වැඩිම, බහුලකරගැනීමෙන් මහත් ඵල මහා ආනිසංස ලැබේ, නිවනට ගෙනයයි, නිවන සාක්ෂාත්වේ.**බලන්න**: සංඥා. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (5): 9 නිපාතය:9.1.2.6 සංඥා සූත්‍රය**,** පි. 448, EAN: 9: 16.6 perceptons, p.467.

▲**නවසීවථිකා භාවනාව-** Contemplation of a corpse in 9 stages: මළකඳ දිරා යාමේ අවස්ථා 9 දකිමින් භාවනා කිරීමය, අසුභ භාවනාවකි . **සටහන:** සතර සති පට්ඨාන සූත්‍රයේ, කායානුපස්සනාව යටතේ මේ භාවනා ක්‍රමවේදය විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත.

▲**නැව**-the ship: වේවැල්වලින් බඳිනා ලද නැවක්, මාස 6ක් මුළුල්ලේ ජලයෙන් තෙත්වී දිරායන ලෙසින්, ආරිය අටමග බහුල කරනලද භික්ෂුවගේ සංයෝජන දිරා, ක්ෂයවී යන බව බුදුන් වහන්සේ මේ උපමාව

යොදගෙන පෙන්වා ඇත.**බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5. **සටහන:** මේ උපමාව භික්ෂුවකගේ භාවනා වර්ධනය නිසා සංයෝජන පිරිහී යාම පෙන්වීමට ද යොදාගෙන ඇත.**බලන්න:** අංගු.නි: (4) 7 නිපාත:මහාවග්ග:7.2.2.7 භාවනානුයුත්ත සූත්‍රය, පි.482. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1):මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත:14 බලකරණිය: 1.14. නාවා සූත්‍රය, පි. 144, ESN:45: Maggasamyutta:158.10 The ship, p.1701.

▲ **නිවන**-Nivana-Nibbāna: නිවන: නිබ්බාන, අසංඛතය, අමතය, මොක්ෂය-විමුක්තිය (Liberation), විරාගය, නිරෝධය ආදී විවිධ නම් වලින් හඳුන්වයි. ධර්මයට අනුව බඹසර වැස නිමකිරීම නිවනය; සසර දුකින් මිදීම, යළි උපතකට නොඒම නිවනය. සිහිඇතිව අනිත්‍ය දුටු රහතුන් නිවන දැන කෙළෙස්පරිනිර්වාණයෙන් පිරිනිවීගියහ. ඔවුන් මාරවසඟයට ගොස් නැත, ඔවුන් මාරයාගේ මග යන පරිවාරකයන් නොවේ. **මූලාශ්‍රය**: බු.නි.සුත්තනිපාත: පාරායනවග්ග:වස්තුගාථා: පි,326, 5-10 කප්පමානවක, පි.356.

▼ ක්ෂේමය, ශාන්තිය හා ශාන්තිපදය නිවන ලෙසින් පෙන්වා ඇත. නිවන පිණිස සියලු කෙළෙස හැරිය යුතුය. **මූලාශ්‍රය**: බු.නි.සුත්තනිපාත: පාරායනවග්ග:වස්තුගාථා: පි,326, 5-11 ජතුකන්නිමානවක, පි.358.

▼ **තණ්හාවේ වීප්‍රහාණය** නිවන ය.**මූලාශ්‍රය**: බු.නි.සුත්තනිපාත: පාරායනවග්ග:වස්තුගාථා: පි,326, 5-13 උදයමානවක,පි.360.

▼**නිවන අසංඛතය, නිවන්මග අසංඛත මගය (අසඞ්ඛතගාමී මග්ගො)**- unconditioned and the path leading to the unconditioned. **සටහන:** නිවන හා නිවන් මග විවිධ ලෙසින් හඳුන්වා ඇත. විස්තර පිණිස **බලන්න**: සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග: අසංඛතසංයුත්ත සූත්‍ර. රාගය, දෝසය හා මෝහය ක්ෂය කිරීම, අසංඛතය- නිවනය:

"කතමඤ්ච භික්ඛවෙ අසඞ්ඛතං? රාගක්ඛයො දොසක්ඛයො මොහක්ඛයො, ඉදං වුච්චති අසඞ්ඛතං..."

නිවන්මග - අසංඛත මග කුමක්ද? : 1) කායගතාසතිය 2) සමථ හා විපස්සනාව 3) සවිතර්කසවිචාර සමාධිය, අවිතර්කවිචාර සමාධිය, අවිතර්කඅවිචාර සමාධිය 4) සුඤ්ඤත සමාධිය, අනිමිත්ත සමාධිය, අප්පණිහිත සමාධිය 5) සතර සතිපට්ඨානය 6) සම්මා පධාන විරිය 7) සතර ඉද්දිපාද 8) ආධ්‍යාත්මික පංච ඉන්ද්‍රිය 9) ආධ්‍යාත්මික පංච බල 10) සප්ත බොජ්ඣංග 11) ආරිය අට මග ආදී අසංඛත ධර්මතා යහපත් ලෙසින් අවබෝධකිරීම නිවන් මගය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4): සලායතනවග්ග: අසංඛත සංයුත්ත**,** 9.1.1 -සූත්‍ර. පි. 659, ESN: 43: Salayatanasamyutta: Asankatasamyutta: p. 1493.

▼ **සැරියුත් තෙරුන් මෙසේ වදාළහ:**

"...යම් රාගය...දෝසය...මෝහය දුරලීමෙක් වේ නම් ඒ නිවන යයි කියනු ලැබේ ...ඒ නිවන පසක් කිරීමට ඇති මග...පිළිවෙත ආරිය අටමගය'. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි :(4): සළායතන වග්ග: ජම්බුඛාදක සංයුත්ත:4.1.1නිබ්බාන සූත්‍රය,පි.500.

▼**කිසිවක් ඉතිරිනොවී ක්ෂයවීම නිවනය යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ**

"විඤ්ඤාණං අනිදස්සනං අනන්තං සබ්බතො පභං
එත්ථ ආපො ච පඨවී තෙජො වායො න ගාධති
එත්ථ දීඝඤ්ච රස්සඤ්ච අණුං ථූලං සුභාසුභං
එත්ථ නාමඤ්ච රූපඤ්ච අසෙසං උපරුජ්ඣති.
විඤ්ඤාණංස්ස නිරොධෙන එතෙත්ථං උපරුජ්ඣතී ති" . අනන්තවූ, අනිදස්සනවූ (නොපෙනෙන) විඥානය සහමුලින්ම හැරදැමූ කල, පෘතුවිය, ජලය, තෙද (උණුසුම) හා වායුව යන සිව්මහා භූතයන්ට පය තැබීමට ඉඩක් නොමැත. එවිට, දිග හා කෙටි, සියුම් හා දළ, ලස්සණ හා අවලස්සන ආදීය (ව්‍යවහාර) - නාමය හා රූපය කිසිවක් ඉතිරිනොවී ක්ෂයවේ; විඥානය නිරෝධවේ; ඒ සැම නිරෝධවීම නිවනය. "Consciousness that's invisible, infinite, entirely given up: that's where water and earth, fire and air find no footing. And that's where long and short, fine and coarse, beautiful and ugly—that's where name and form cease with nothing left over. With the cessation of consciousness, where they cease.". **සටහන: "යම් තැනක නාමයත්, රූපයත්, ඒ වගේම ප්‍රතිඝයත් (රූපසංඥාවේ ගැටීම), රූප සංඥාවත් සම්පූර්ණයෙන්ම වළකාලනු ලැබේද : උපරොධනය වෙයිද - ඒ නිවනය..."** .බලන්න: "නිවනේ නිවීම"- දේශනා අංක 1, කටුකුරුන්දේ ඤාණානන්ද භික්ෂුව. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (1): 11 කෙවඩ්ඩ සූත්‍රය,ඡෙදය-88, පි.500, EDN:11 Kevaddha Sutta, para-85, p. 135.

▼ **බුදුන් වහන්සේ** මෙසේ වදාළහ:"**මහණෙනි, හේතු ප්‍රත්‍යයෙන් හට නොගත් නිසා අජාත නම්වූ, ඉබේ පහළ නොවූ හෙයින් අභූත නම්වූ, කිසිවකින් නොකරන ලද හෙයින් අකත නම්වූ, සකස්නොවූ හෙයින් අසංඛත නම්වූ නිවන ඇත. නිවන නොමැතිනම්, ජාත- භූත- කත- සංඛත, සංස්කාර ධර්මයන්ගේ සන්දීමක් නොවන්නේය" (**There exists, monks, that which is unborn, that which is unbecome, that which is uncreated, that which is unconditioned…) " එම අනිත්‍යවූ සංඛතධර්මය: ජරා මරණ සහිත, රෝගයන්ට කැදැල්ලක් බඳු, වහා බිඳෙන සුළු, අහාර තණ්හාව ප්‍රභව කොට ඇති, පංච උපාදානස්කන්ධයේ සිත ඇලවීම සුදුසු නොවේ. ඒ පංච උපාදානස්කන්ධයෙන් නික්මීම නිවනය, එය ශාන්තය, තර්කඥානයට විෂය නොවේ, නිත්‍යවේ, අජාත වේ, අසමුත්තපන්නවේ (ඇතිවීමක් නැත), අශෝකවේ, විරජ වේ (කෙළෙස් නොමැති), දුක්ඛනිරෝධයය". **මූලාශ්‍ර**: බු.නි: ඉතිවුත්තක: 2.2.6 අජාත සූත්‍රය, පි. 393, The Itivuttaka: translated by Peter Masefield: PTS:43: The Unborn sutta, p. 34.

▼ **අරියඅටමග සපුරාගැනීම නිවනය**: නිවනට ගෙනයන, නිවන පිහිටිකොට ඇති, නිවන කෙළවර කර ඇති ධර්මතා පිළිබඳව බුදුන් වහන්සේ මෙසේ වදාළහ:

"...අරිය අට දහම කෙනක් වඩන ලද්දේනම්, බහුල කර ඇත්නම්, එය නිවනට යන මගය, එය නිවන පිහිටිකොට ඇත, එහි කෙළවර නිවනය". **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත:1.1.10 නන්දිය සූත්‍රය, පි. 46, ESN: Maggasamyutta: 10.10 Nandiya, p. 1614.

▼**සැරියුත් තෙරුන්** නිවන යනු රාගය, දෝසය හා මෝහය (අකුසල මූල) දුරුකිරීමය, නිවනට මග: අරියඅටමග සම්පූර්ණකරගැනීමය යි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (4):සළායතන වග්ග: ජම්බුඛාදක: 4.1.1 නිබ්බාන සූත්‍රය, පි. 500, ESN: Salayatanasamyutta: IV: 38 Jambukhādaka: Question on Nibbāna, p. 1396

▼ **නිවන ලභාකර දෙන ධර්මතා**: එක් ධර්මයක් මනාව වැඩීමෙන්, බහුල කරගැනීමෙන් ඒකාන්තයෙන්ම නිවන සාක්ෂාත් කරගත හැකිවේ යයි මෙහි පෙන්වා ඇත:

"එක ධම්මො භික්ඛවෙ, භාවිතො බහුලීකතො එකන්ත නිබ්බිදාය විරාගය නිරොධාය උපසමාය අභිඤ්ඤාය සම්බොධාය නිබ්බාණාය සංවත්තති". **එම ධර්මතා:** බුද්ධානුස්සතිය, ධම්මානුස්සතිය, සංඝානුස්සතිය, ශීලානුස්සතිය, චාගානුස්සතිය, දේවතානුස්සතිය, ආනාපානසතිය, මරණසතිය, කායගතාසතිය, උපසමානුස්සතිය ආදී අනුසති භාවනාය. **බලන්න**: භාවනා, අනුසතිභාවනා **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (1): 1 නිපාත **:** 16: එකධම්ම පාලිය සූත්‍ර, පි.100, EAN:1: XVI: One Thing, p. 47.

▲**නිවන දක්වන පද**-Names for Nivana**:** සංයු.නි. **අසංඛත සංයුත්තයේ** නිවන හඳුන්වන, විවිධ පද හා අර්ථ පෙන්වා ඇත**: 1) අන්ත** (අන්තඤ්ච) සසරගමනේ අන්තය-අවසානය-**අන්තගාමී**: තණ්හාව කෙළවර. **2) අනාසාව** (අනාසවඤ්ච) සියළු ආසවයන් ප්‍රහිණය කිරීමය.**3) සත්‍ය** (සච්චංඤ්ච) පරම අර්ථයය, සත්‍යය **4) පාර** (පාරඤ්ච) සසර ගමනේ කෙලවරය - එතෙරය **5) නිපුණ** (නිපුණඤ්ච)- සියුම් ධර්මයය **6) සුදුද්දස** (සුදුඤ්සඤ්ච) :දැකීමට අපහසු-දුරවබෝධය **7) අජර** (අජරඤ්ච)-ජරාවට පත්නොවන-මහලුනොවන **8) ධුව** (ධුවඤ්ච)- ස්ථිර ධර්මතාවය **9) අපලොකික** (අපලොකිතඤ්ච) නොබිඳෙන ධර්මතාවය **10) අනිදස්සන** (අනිදස්සනඤ්ච)- සාමාන්‍ය ඇසින්දැකිය නොහැකි (නුවණින් දැකිය හැකි) **11)නිප්පපඤ්ච** (නිප්පපඤ්ච)- ප්‍රපංචනොමැති -තණ්හා, මාන, දිට්ඨි ආදී ප්‍රපංච නොමැති **12) ශාන්ත** (සන්තඤ්ච) - නිසල බව ඇති **13) අමත**- අමතඤ්ච) අමරණිය වූ **14) ප්‍රණීත**(පණිතඤ්ච) - උතුම්වූ **15) සිව** (සිවඤ්ච) සුභවූ **16) ඛෙම-සුරක්ෂිත**(ඛෙමඤ්ච) උපද්‍රව රහිත**17) තණ්හාව ක්ෂයකල** (තණ්හක්ඛයඤ්ච)තණ්හාව නැති **18)අපූර්ව** (අච්ඡිරියඤ්ච) අසිරිමත්වූ **19) අබ්භුත**- නොහටගත්-අභූත (අබ්භූතඤ්ච) **20) නිදුක්** (අනීතිකඤ්ච) දුක්වේදනා නැති **21) නිදුක් ස්වභාවය ඇති** ධර්මතාවයවූ (අනීතිකධම්මඤ්ච) **22) නිවීම**(නිබ්බානඤ්ච)-තණ්හාව නිවිගිය **23) දුක්පීඩා නැති**(අබ්‍යාපජ්ඣඤ්ච) **24) රාගයනැති** (විරාගඤ්ච) **25) නිර්මල** (සුද්ධිඤ්ච)- පරමාර්ථ ශුද්ධියවූ **26) මුක්තිය** (මුත්තීඤ්ච) -භවයෙන් මිදීම **27) ආලයනැති** (අනාලයඤ්ච)- භව ආලය නොමැති **28) දීපය** (දීපඤ්ච) - දූපතක් ලෙසින් පිහිටවන (සසර ප්‍රවාහයෙන්) **29) ලෙන-රක්ෂිත** (ලෙණඤ්ච) ලෙනක් ලෙසින් ආරක්ෂාව ඇති **30) ආරක්ෂිත - තාන** (තාණඤ්ච) රැකවරණය ගෙනදෙන **31)** තාන- **සරණය ඇති**(සරණඤ්ච) සරණය ඇති- බිය නැති **32)** පරායාන- **ගමනාන්තය** (පරායනඤ්ච)- සසරමග අවසන්වූ තැන- රාග දොස මෝහ අවසන්වීම. **මූලාශ්‍ර:**සංයු.නි: (4): සලායතනවග්ග: අසංඛත සංයුත්ත සූත්‍ර, පි. 681, ESN: 43: Asankatasamyutta: p. 1512.

▼**නිවන හඳුන්වන අතිරේක පද**: ඛේම හා ඛේමපත්ත, අමත, අමතපත්ත, අභය, අභයපත්ත, පස්සද්ධි, නිරෝධ. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (5): 9 නිපාත, ඛේමවග්ග සූත්‍ර, පි. 568, EAN: 9: I Security- suttas. p. 485.

▼**නිවන හඳුන්වන අතිරේක පද**: අජාත = ජරාවට නොයන, අභූත= ඉබේ පහළ නොවූ, අකත= කිසිවකින් නොකරනලද හෙයින්, අසංඛත= හේතු ප්‍රත්‍යයෙන් හට නොගත්. **මූලාශ්‍රය:** ඛු.නි: ඛුද්දකපාඨ: ඉතිවුත්තක: 2.2.6 අජාත සූත්‍රය, පි. 394.

▲**නිවන හා සසර:** පාලි: **නිබ්බානං, සංසාර-** Nibbāna & Saṃsāra ධර්මයේ නිවන ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, සියලු කෙළෙස් වලින් මිදී, දුක නිමාකර ගැනීමය (නිවාගැනීමය). සසර යනු නැවත නැවත උපත ලබමින්, දුක විඳිමින්, භවයේ සැරිසැරීමය. සසර '**මෙතෙර'** (near shore) ලෙසින්ද නිවන '**එතෙර**' (පරතෙර- far shore) ලෙසින්ද හඳුන්වයි. සසරින් ගැලවී, නිවන ලබා ගැනීමේ මාර්ගය ආරිය අටමග බව බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත.**බලන්න**: නිවන, භවය, දුක, ආරියඅටමග.

▼ **නිවන ලබන්නෝ ස්වල්පය**, බොහෝදෙනා සසරේ ගමන් කරති මිනිසුන් අතරින්, පරතෙරට-නිවනට යන්නේ ටිකදෙනෙකි. සෙසු අය මෙතෙර, ඉහලට පහළට දුවන අයය. මනාකොට දෙසු ධර්මයට අනුව පිළිපදින මිනිසුන්, මහත් අමාරුවෙන් එතෙර වියයුතු සසර සාගරය- මාරයාගේ බල ප්‍රදේශය, තරණය කර පරතෙරට- නිවනට පැමිණේ යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ:
"අප්පකා තෙ මනුස්සේසු යෙ ජනා පාරගාමී නො
අථායං ඉතරා පජා තීරමෙවානුධාවති.
යෙ ච ඛො සම්මදක්ඛාතෙ ධම්මෙ ධම්මානුවත්තිනො
තෙ ජනා පාරමෙස්සන්ති මච්චුධෙය්‍යං සුදුත්තරං. සටහන: ධම්මපදයේ, පණ්ඩිත වග්ගයේ 85 හා 86 ගාථා මේ හා සාමානය. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: මග්ගසංයුත්ත:1.4.4.පාරන්ඩගම සූත්‍රය**,** පි.65, ESN: 45: Maggasamyutta: Practice: 34.4. Going Beyond, p. 1641.

▼ **ධර්ම පදය** හෙවත් 'නිවන' ශ්‍රේෂ්ඨය. පෙරද, ඉතා පෙරද, නුවණැති සත්පුරුෂයෝ නිවනම අවබෝධ කලාහුය" යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (1): සගාථවග්ග: දේවතාසංයුත්ත: සාධු සූත්‍රය. පි. 64, ESN: 1 Devatha samyutta: 33.3 Good, p 100.

▲ **නීවරණ:** පාලි**- නීවරණා-** hindrances: ධර්මයට අනුව නීවරණ යනු ධර්ම මාර්ගය ආවරණය කරණ බාධාකරන- අවහිර කරන කරුණුය. කුමක් ආවරණය කරයිද, වසා දමයිද? කුසලය වසා දමයි, සමාධිය අවහිර කරයි. නීවරණ සංයෝජනයකි, අකුසලයකි. ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය අවහිර කරයි. නීවරණ 5 කි, පංච නීවරණ ලෙසින් හඳුන්වයි. **ශබ්දකෝෂ : පා.සි.ශ**: පි.341: "**නීවරණ**: ආවරණය, වැලැක්වීම" **B.D**: p. 209: "**nīvarana**: are 5 qualities which are obstacles to the mind and blind our mental vision" **P.T.S**: p. 856: "**Nīvaraṇa**: an obstacle, hindrance… obstacles in an ethical sense & usually referred to in a set of 5- panca nīvaraṇāni"

▼**ධර්ම මාර්ගය අවහිර කරන නිවරණ පහ**: 1) **කාමචන්දය** (කාමච්ඡන්දො - Sensuous desire): කාමයට ඇති ආශාව, පස්කම් සැපය (පංචකාමය) විඳීමට ඇති තන්හාව-ආසාව; කාම ලෝකයට ඇති බැඳීම. කාමවස්තූන් ප්‍රියයයි අල්වාගෙන අයෝනිසෝ මනසිකාරයෙන් කටයුතුකිරීම කාමචන්දයට මූලික හේතුවය. 2) **ව්‍යාපාදය** (ව්‍යාපාදො- ill will and hatred): ක්‍රෝධය හා තරහ- පටිඝය , සිතේ ඇති තරහ, අමනාපබව. ප්‍රිය නොකරන අප්‍රසන්න, නුරුස්සන දෙයක් හෝ පුද්ගලයෙක් කෙරේ සිතේ ඇතිවන තරහ. අයෝනිසෝමනසිකාරයෙන් කටයුතුකිරීම ව්‍යාපාදයට මූලික හේතුවය. 3) **ථීනමිද්ධය** (ථීනමිද්ධං- dullness and drowsiness) අලසකම, උදාසීනබව හා කුසිතකම: මෙය ඇතිවීමට මූලික කරුණු 5 කි: **අරතිය** (අරති) ධර්මය පිළිබඳව උද්යෝගයක් නොමැතිකම. **තන්දිය** (තන්දි) කුසල් සිත ඇතිකර ගැනීමට ඇති මැලිබව. **කුසීතබව** (විජම්භිකා): ධර්මයේ යෙදෙනවිට ඇති උදාසීනබව. **බත්මත** (භත්තසම්මදො) අහාරගැනීමෙන් පසු ඇතිවෙන කුසීතබවය නිසා භාවනා කිරීම ආදී කටයුතු කරගැනීමට නොහැකිබව. **සිතේ හැකිලීම** (චෙතසො ච ලීනත්තං) ධර්මය ඇසීමට, ආදී කටයුතු කිරීමට සිත නොපෙළඹීම. 4) **උද්දච්ඡ කුක්කුච්ච** (උද්ධච්චකුක්කුච්චං- restlessness and remorse) සිතේ ඇති නොසන්සුන්කම හා පසුතැවීම: සිත විසිරීයාම, කැළඹීම හා තමන් කළ අයහපත් ක්‍රියා ගැන පසුතැවීම. 5) **විචිකිච්චාව** විචිකිච්ඡා -doubt) සැකය , සාංකාව (kankhā -skeptical doubt) ලෙසින්ද හඳුන්වයි. ත්‍රිවිධ රත්නය පිලිබඳ විස්වාසය නොමැතිබව, ශ්‍රද්ධාව හීනවීම නිසා විචිකිච්චාව ඇතිවේ**. සටහන්: * විචිකිච්චාව**: සෝතාපන්න මගඵල ලබාගැනීම පිණිස ප්‍රහීණය කළයුතු සංයෝජන තුනෙන් එකකි. ** සිතේ සැකය ඇතිවීමට බලපාන කරුණු පහක් පිළිබඳව අංගු.නි: පෙන්වා ඇත: 1) තම ගුරුවරයා ගැන විස්වාසය නොමැතිබව 2) ඉගැන්වීම- ධර්මය පිළිබඳව විස්වාසය නොමැතිබව 3) සංඝයා පිලිබඳ විස්වාසය නොමැතිබව 4) ධර්ම පුහුණුව පිලිබඳ විස්වාසය නොමැතිබව 5) තමන් සමග වාසය කරණ සෙසු සංඝයා පිලිබඳ සිතේ තරහ ඇතිවීම හා නොසතුටු බව. **බලන්න**:අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.1.5 චෙතෝඛිල සූත්‍රය, පි. 422, EAN:5: 205-Barrenness, p. 305. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1):1 නිපාත:නීවරණ ප්‍රහාණ වග්ග සූත්‍ර, පි. 44, EAN:1: Abandoning the hindrances, p. 36.

▼**ආර්යවිනයේ** පංච නීවරණ හඳුන්වාඇත්තේ: මාර්ගය බාධාකරණ, අවහිරකරණ, වසාදමන, වටලාදමන කරුණු යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ: “ **... පඤ්චිමෙ නීවරණා අරියස්ස විනයෙ ආවරණා ති නීවරණා ති... ඔනහා ති ...පරියොනාහා’ති පි වුච්චන්ති”** (obstacles, hindrances, coverings-up, enveloping). **මූලාශ්‍ර**: දිඝ.නි: (1): 13 තේවිජ්ජා සූත්‍රය, පි. 610, EDN: 13 Tevijja Sutta: The Threefold Knowledge -The Way to Brahma, p.142.

▼**පංච නීවරණ සිත කෙලෙසයි**: පංච නීවරණ නිසා සිත කිලිටිවේ. එවන් සිත ආධ්‍යාත්මික වර්ධනයට අවශ්‍ය මෘදුබව, කර්මන්‍යබව, ප්‍රභාස්වරබව ලබා නොදේ, එවන් සිත බිඳෙන සුළු නිසා අසාවප්‍රහීනය (ආසවක්කය) පිණිස සමාධිය ඇතිකරගැනීමට අවස්ථාව ලබාදෙන්නේ නැත- නිවන්මග වසාදමයි. **සටහන**: පංචනීවරණ, සිත කෙලෙසන කරුණු (**චිත්තස්ස උපක්කිලෙසා**) ලෙසින් මෙහිදී පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: උපකෙළේස.

මූලාශ්‍ර: සංයු.නි: (5-): මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්ත**:** 2.4.3 කිලෙස සූත්‍රය, පි.214**,** ESN: 46: Bojjhaṅgasaṃyutta : 33.3 Corruptions,p.1768

▼**නිවරණ ප්‍රහාණය පිණිස බොජ්ඣංග ධර්මතා දියුණුකරගත යුතුය.** සප්ත බොජ්ඣංග ධර්ම සිත ආවරණය නොකරයි, නො කෙලෙසයි, ඒවා දියුණුකරගැනීමෙන් නිතර බහුල කරගැනීමෙන් සත්‍යඅවබෝධය හා විමුක්තිය ලබාගතහැකියයි (විජ්ජාවිමුත්ති ඵල) බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග:බොජ්ඣංගසංයුත්ත: 2.4.4 අනාවරණ සූත්‍රය, පි.216**,** ESN:46: Bojjhaṅgasaṃyutta : 34.4 Non-corruptions, p.1769.

▼**ආරිය ශ්‍රාවකයා**, ඕනෑකමින් ධර්මය අසන්නේ නම්, දහම් කරුණුවල වැදගත්කමගැන සිත සහමුලින්ම යොමුකරන්නේ නම්, එවන් අවස්ථාවේදී ඔහුට සප්ත බොජ්ඣංග ධර්ම ඇතිවේ, ඔහුගේ පංච නීවරණ නැතිවියයි. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්ත: 2.4.8 අනීවරණ සූත්‍රය, පි.218**,** ESN: 46: Bojjhaṅgasaṃyutta : 38.8 Without Hindrances ,p.1773.

▼**යෝනිසෝමනසිකාරයෙන් කටයුතු කරන්නේ නම් නීවරණ ඇතිනොවේ**: අයෝනිසෝමනසිකාරයෙන් කටයුතු කරන්නේනම් නුපන් පංච නීවරණ ඇතිවේ, උපන් පංච නීවරණ බහුලවේ. එහෙත් යෝනිසෝ මනසිකාරයෙන් කටයුතු කරන්නේ නම් සිත පංච නීවරණ මගින් ආවරණය නොවේ, සප්ත බොජ්ඣංග ධර්මතා ඇතිවේ. **මූලාශ්‍ර**:සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග:බොජ්ඣංගසංයුත්ත**:** 2.4.5 යොනිසෝ සූත්‍රය, පි.216**,** ESN: 46: Bojjhaṅgasaṃyutta : 35.5 Careful-attention,p.1770

▼**නීවරණ නිසා ප්‍රඥාව දුබලවේ**: නීවරණ නිසා සිත කෙලෙසේ, ධර්ම මාර්ගය වැසේ, ප්‍රඥාව දුර්වලවේ යයි බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග:බොජ්ඣංගසංයුත්ත: 2.4.7 ආවරණ සූත්‍රය, පි.218**,** ESN: 46: Bojjhaṅgasaṃyutta : 37.7 Obstructions,p.1772.

▼**නීවරණ ආධ්‍යාත්මික ජීවිතය විනාශ කරයි**: මහා ගස් -මහා රුක්, වනයේ ඇති සෙසු ගස් විනාශකර වැඩෙන ලෙසින්, පංච නීවරණ සිත වටකර, යටකර ආධ්‍යාත්මික ජීවිතය වනසාදමන බව බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. ආධ්‍යාත්මික ජීවිතය වර්ධනය කරගැනීමට සප්ත බොජ්ඣංග ධර්මයන් වැඩිය යුතුය. **බලන්න**:උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග:බොජ්ඣංගසංයුත්ත: 2.4.9 මහා රුක්ඛ සූත්‍රය, පි.220**,** ESN: 46: Bojjhaṅgasaṃyutta : 39.9 Trees,p.1774

▼**නිවරණ ධර්මතා නිවන පිණිස නොපවතී**: පංචනීවරණ කෙනෙක් අන්ධ බවට පත් කරයි, නුවණ නැමති ඇස වසාදමයි, අවබෝධය නැතිකරයි, ප්‍රඥාව වලක්වයි, සිතේ සන්තාපය ඇතිකරයි, නිවන ඇත්කරයි යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ:

"...පඤ්චිමෙ භික්ඛවෙ, නීවරණා අන්ධකරණා අචක්ඛුකරණා අඤ්ඤාකරණා පඤ්ඤානිරොධියා විඝාත පක්ඛියා අනිබ්බාන සංවත්තනිකා...". (Bhikkhus, these five hindrances are makers of

blindness, causing lack of vision, causing lack of knowledge, detrimental to wisdom, tending to vexation, leading away from Nibbāna). **මූලාශ්‍ර**: සංයු.නි: (5-1):මහාවග්ග: බොජ්ඣංගසංයුත්ත: 1.4.10 නිවරණ සූත්‍රය, පි.222 **,** ESN: 46: Bojjhaṅgasaṃyutta : 40.10 Hindrances, p.1775 .

▼ **නීවරණ පිලිබඳ අවබෝධයට හා ඒවා විනාසකර දැමීමට අරිය අටමග වැඩියයුතුය**: නීවරණ පිලිබඳ විශේෂයෙන්ම දැනගැනීම පිණිස (**අභිඤ්ඤාය** -direct knowledge), ඒවා පිලිබඳ පූර්ණ අවබෝධය පිණිස (**පරිඤ්ඤාය** -full understanding), ඒවා සහමුලින් විනාශ කිරීම පිණිස (**පරිකඛයාය** -utter destruction), ප්‍රහාණය පිණිස (**පහානාය** -to abandon) **අරිය අටමග** -අරියො අටඨඩගීකො මගෙගා යහපත් ලෙසින්ම වැඩිය යුතුය යි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. **මූලාශ්‍ර:** සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග: මගග සංයුත්ත: 1.16. නීවරණ සූත්‍රය, පි. 164, ESN: 46: Maggasamyutta: 177.7 Hindrances, p. 1724.

▼**පංච නිවරණ පෝෂණය වන අන්දම හා ඒවා පහකරගැනීම (අනාහාරකිරීම)**: 1) **කාමචන්දයට** ආහාරය: සුභ නිමිත්තය. අසුභ නිමිත්ත වඩා ගැනීමෙන් එය පහකර ගත හැකිය. 2) **ව්‍යාපාදයට** ආහාරය පටිඝ නිමිත්තය. මෙත්තා චේතෝ විමුක්තිය වඩා ගැනීමෙන් එය පහකර ගත හැකිය. 3) **ථීනමිද්ධයට** ආහාරය කුසලයට ඇති අරතියය, අලසකම, මැලිකැඩීම, නිදිමත-බත්මත, සිතේ උදාසීනබවය. ප්‍රධාන වීරිය ඇතිකර ගැනිමෙන් එය පහකර ගත හැකිය. 4) **උද්දච්ඡ කුක්කුච්චයට** ආහරය සිතේ ඇති නොසන්සුන්බව හා පසුතැවිල්ලය. සිතේ සංසුන් බව ඇතිකරගැනීමෙන් එය පහකර ගත හැකිය. 5) **විචිකිච්චාවට** ආහාරය දහම් කරුණු පිලිබඳ සිතේ ඇති සැකය. කුසලඅකුසල ධර්ම, සාවද්‍ය නිරවද්‍ය ධර්ම, හීන ප්‍රණීත ධර්ම, දීප්තිමත් හා අඳුරු ධර්ම ගැන නුවණින් මෙනෙහි කිරිමෙන් විචිකිච්චාව පහවේ. **සටහන**: නීවරණ ධර්ම ගැන අයෝනිසෝමනසිකාරයේ යේදීම නිසා ඒවා, පොෂණය වේ. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (1) :1 නිපාත:නීවරණ ප්‍රහාන වග්ගසූත්‍ර, පි.44, EAN:1: Abandoning the Hindrances, p. 36, සංයු.නි: (5-1): මහාවග්ග :බොජ්ඣංග සංයුත්ත: 2.1.2 කායසූත්‍රය, පි. 168, 2.6.1 ආහාර සූත්‍රය, පි. 230, ESN: 46: Bojjhaṅgasaṃyutta: 2.2. The Body, p. 1731, 51.1 Nutriment, p. 1788.

▼**නීවරණ වලින් සිත යටවූවිට යථාබව අවබෝධනොවේ**: යම් කෙනෙක් ගේ සිත පංච නිවරණ වලට යටවූවිට, ඔහු ඒවායින් මිදීම (නිස්සරනය) නොමදනී; එම නීවරණ තමන්ගේ යහපත පිණිස, අනුන්ගේ යහපත පිණිස, දෙපක්ෂයේ යහපත පිණිස නොවන බව නොමදනී යයි බුදුන් වහන්සේ වදාළහ. එලෙස නීවරණවලින් මැඩුන සිතින් වාසය කරනවිට දිගුකාලීනව උගත්, යහපත් දේ පවා නොවැටහේ. පංච නීවරණ වලින් සිත වැසීයාම පිලිබඳ මෙබඳු උපමා දක්වා ඇත: **කාමචන්දයට** සිත යටවීම පෙන්වා ඇත්තේ රතු හෝ කහ ආදී සායමක්- වර්ණයක් මිශ්‍ර කළ දිය බඳුනකටය. සායම නිසා ජලය පැහැදිලි නැත. සිත කාමයට යටවූ විට පිරිසුදු නැත. **ව්‍යාපාදය** නිසා කැළඹුන සිත දක්වා ඇත්තේ බුබුළු දමන උණුවතුර ඇති දිය බඳුනකටය. උණුදිය ඇල්ලීම නිසා පිඩා ඇතිවේ. තරහ සිත,තමාට මෙන්ම අනුන්ටද පිඩා ඇතිකරයි. **ථීනමිද්ධයෙන්** වැසුන සිත

දියසෙවෙල් පිරීගිය විලක් වැනිය, සෙවල නිසා ජලය පැහැදිලි නැත, එලෙස අලසව ගිය සිත අකුසලයෙන් වැසී ඇත. **උද්ධච්චකුක්කුච්චය** ඇති සිත නිතර හටගන්නා ජලරැලි නිසා කැළඹුන විලක් බඳුය. එලෙස කැළඹුන සිත සමාධියට හිතකර නොවේ. **විචිකිච්ඡාවට** යටවූ සිත මඩ ආදියෙන් පිරීගිය දිය බඳුනක් වැනිය. අකුසල නිසා සිත ධර්මයට යොදාගැනීම අපහසුවේ. එලෙස පංච නීවරනයන්ට යටවූ සිතේ පැහැදිලිබවක්, නිසල බවක් නොමැතිනිසා, සමාධිය ඇතිකර ගැනීමට, සත්‍ය දැකීමට පහසුනොවේ. එහෙත්, නීවරණ තොර පිරිසිදු සිතට යථාබව අවබෝධ කරගත හැකිවේ, දිගුකලක් ඉගෙනගත් යහපත් ධර්මය මනාව අවබෝධවේ. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:5. **මූලශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.4.5.3 සන්ඩගාරව සූත්‍රය, පි. 396, EAN:5:193.3 Saṅgārava sutta, p.300.

▼**පංච නීවරණ ප්‍රහීණය කරගැනීමෙන් ආරිය වාසස්ථාන ලබාගත හැකිය**: පංච නීවරණ ප්‍රහාණය කරගත් පුද්ගලයා ආරිය උතුමෙකි, ආරිය වාසස්ථානය හිමිකරගෙන ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6) 10 නිපාතය: 10.1.2.9-10 ආරියවාස සූත්‍ර 2කි. පි.82,84, EAN: 10: 19.9 & 20.10 Abodes of the noble ones, p. 498.

▲**නුවණ-** Wisdom: නුවණ: ඤාණය-ඥානය, ප්‍රඥාව, අවබෝධ ලෙසින්ද පෙන්වා ඇත. දහම යහපත් ලෙසින් අවබෝධ කරගැනීමට නුවණ අවශ්‍යතම අංගයකි. එම ගුණය ඇති පුද්ගලයා පණ්ඩිතයාය. **බලන්න**: ඤාණය, බාල පණ්ඩිත.

▲ **නුවණැත්තෝ-** Wise one's: ධර්මයට අනුව නුවණැත්තෝ යනු මාර්ග සත්‍ය අවබෝධ කළ ආරිය පුද්ගලයාය. නුවණැත්තෝ, අනුවණ මිනිසුන් හා එක්ව හැසිරෙන නමුදු, ලාමක දේ දුරලන්නේ, කොස්වාලිහිණියා, දියමුසු කිරි ලැබුන විට, දිය හැර කිරිපමණක් ගන්නා ලෙසිනි. **සටහන්:** මේ උදානයට හේතුවූයේ, බුදුන් වහන්සේගේ, අතවැසි මහණවූ, නාගසමාල තෙර, උන්වහන්සේගේ අවවාද නොපිළිගෙන, පාත්‍ර සිව්රු බිම තබා වෙන මගක් ගැනීම නිසා ඔහුට සිදුවූ විපත මුල් කරගෙනය. **මූලාශ්‍ර**: ඛු.නි: උදානපාලිය: 8.7 ද්විධාපථ සූත්‍රය, පි. 338.

▲ **නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනය**-base of neither-perception-nor-non-perception.අරූප බ්‍රහ්ම ලෝකයකි- අරූප තලයකි. කෙනෙක් ආකිඤ්චඤ්ඤායතනය සහමුලින්ම මැඩ පවත්වාගෙන, '**මෙය ශාන්තය මෙය ප්‍රනීතය'** යයි අවබෝධකර, උසස්වූ නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන සමාපත්තිය ලබා මේ අරූප තලයේ පහළවේ. නේවසඤ්ඤානා සඤ්ඤායතන සමාපත්තියේ දී, ආකිඤ්චඤ්ඤායතන සංඥා නිරුද්ධවේ.

බලන්න: බ්‍රහ්මලෝක, අරූපසමාපත්ති, අරූපතල, සංකාර අනුපූර්ව නිරෝධය. **සටහන:** මේ සමාපත්තිය 'ශාන්තවිහරණ' යකි. **බලන්න**: අංගු.නි: (6): 10:10.1.1.8 සද්ධා සූත්‍රය,10.1.1.9. සන්ත විමොක්ඛ සූත්‍රය,පි.50.

▼ **නෙවසඤ්ඤා-නාසඤ්ඤායතන** සමාපත්තිය ඉහලම-අග්‍ර විසුද්ධිය ලෙසින් සලකා, පුද්ගලයෝ එම සමාපත්තිය ලබති, එහෙත්, ඔවුන්ද විනාශයට පත්වේ යයි මෙහි පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (6): 10

නිපාත: 10.1.3.9.ප්‍රථම කෝසල සූත්‍රය,පි. 134, EAN-10: The Great Chapter, 29.9 Kosala-1, p. 505.

▼ **නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන ධාතුව**, සප්ත ධාතු වලින් එකකි. **බලන්න**: ධාතු

▼ **මේ ආයතනය,** සත්ත්වයෝ යළි උපත ලබන ආයතන 2න් එකකි. **මූලාශ්‍ර:** දීඝ.නි: (2): මහානිදාන සූත්‍රය, පි.118, EDN: 15 The Great Discourse on Origination, p.169.

▼ **මේ සූත්‍රයේදී** සැරියුත් තෙරුන්, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන සමාධිසමාපත්තිය ලැබීම විස්තරකර ඇත. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (3): ඛන්ධවග්ග: සාරිපුත්‍රසංයුත්ත: 7.1.8 නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන සූත්‍රය, පි.498.

▼ **මේ සූත්‍රයේදී** මහා මුගලන්තෙරුන්, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන සමාධිසමාපත්තිය ලැබීම විස්තරකර ඇත. **මූලාශ්‍රය:** සංයු.නි: (4): සළායතනවග්ග: මොග්ගල්ලානසංයුත්ත: 6.1.8 නෙවසඤ්ඤානා සඤ්ඤායතන සූත්‍රය, පි.523.

▲**නොවැරදිය හැකි මග**- unmistaken way: නොවැරදිය හැකි මග (අපණ්ණකතං පටිපදං-අපණ්නක පටිපදාව) ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ ආධ්‍යාත්මික මගය. **බලන්න**: ආධ්‍යාත්මික මග.

නස

▲ **නසෙවිතබ්බධම්ම**- Dhamma not to be pursued: මෙයින් පෙන්වා ඇත්තේ, මාර්ගය වඩාගැනීම පිණිස, නොසෙවිය (සේවනය නොකළ යුතු) යුතු දහම් කරුණුය. එනම්, මිථ්‍යාදිට්ඨිය සහිත වැරදිමගය, දසඅකුසලය. **බලන්න**: ආසෙවිතබ්බ ධම්ම.

▲ **නොසෙවියයුතු පුද්ගලයා**- Person not to be associated: නොසෙවියයුතු පුද්ගලයා -භජනය නොකළ යුතු පුද්ගලයා ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ, ශීලය සමාධිය හා ප්‍රඥාව හීන තැනැත්තාය. එවැනි අය සේවනය කිරීමෙන් කෙනකුගේ ධර්ම මාර්ගය පිරිහේ.**බලන්න:** සෙවිතබ්බ පුද්ගලයෝ **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (1) 3 නිපාත: 3.1.3.6 සූත්‍රය, පි.270.

▲ **නාස්තික දිට්ඨි**- doctrine of nihilism: මෙය ශූන්‍යවාදය ලෙසින්ද හඳුන්වයි. අපණ්ණක ධර්මය-දුකින්මිදීමේ මග-වඩාගැනීම පිණිස පහකරගතයුතු දිට්ඨියකි. **බලන්න**: දිට්ඨි.

▲ **නිසරු ගස** - the Barren Tree : ඉන්ද්‍රිය අසංවරය නිසා මාර්ගය පරිහානියට පත්වීම පෙන්වා දීමට මේ උපමාව යොදාගෙන ඇත.**බලන්න**: ඉන්ද්‍රිය අසංවරය, උපග්‍රන්ථය:5.

▲ **නිස්සය**- Dependence: විනයට අනුව නිස්සය යනු, සාමණේර හා උපසම්පදා ලැබූ සංඝයා, තමන්ගේ කටයුතු කරගැනීම පිණිස, වැඩිහිටි, පුහුණුවලත්, ජේෂ්ඨ භික්ෂුවක්, උපාදධ්‍යායයා -උප්පජ්ජා ලෙසින් ලබා ගෙන එම භික්ෂුව යටතේ පුරුදු පුහුණුවීමය. මේ සූත්‍රයේ නිස්සය ලබාදීමට තිබිය යුතු සුදුසුකම් පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: උපාදධ්‍යායයා

සටහන්: * අංගු.නි: (6) 10 නිපාත:10.1.4.5 නිස්සය සූත්‍රයේ, බුදුන් වහන්සේ නිස්සය ලබාදීමට ඇති සුදුසුකම් 10 ක් උපාලි තෙරුන්ට පෙන්වා ඇත. ** නිස්සය පිලිබඳ බෝධි භික්ඛුගේ සටහන **බලන්න:** EAN:note:1085. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (3): 5 නිපාත:5.6.1.2 නිස්සය සූත්‍රය, පි. 466, EAN:5: 252.2 Dependence, p. 311.

▲ **නිස්සයසම්පන්න**-Nissayasampana: නිස්සයසම්පන්න වීම පිණිස සංඝයා සාක්ෂාත් කරගතයුතු ගුණ මේ සූත්‍රයේ විස්තරාත්මකව පෙන්වා ඇත. **සටහන**: අටුවාවට අනුව නිස්සයසම්පන්න වීම ලෙසින් දක්වා ඇත්තේ අරහත් බව පිණිස උපකාරීවන ධර්මතාවය. **බලන්න**: EAN: note:1825, p. 669. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (5): 9 නිපාත: 9.1.1.2 නිස්සයසම්පන්න සූත්‍රය, පි.392, EAN:9: 2.2 Support, p. 459.

▲ **නිස්සරණය** - Nissaranaya: නිස්සරණය (escape) ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ නික්මීමය, කෙළෙස් වලින් මිදී යාමය. මේ සූත්‍රයේ නිස්සරණ ධර්මතා 3 ක් පෙන්වා ඇත: 1) කාමයෙන් නික්මීම පිණිස ප්‍රථම ජාන සමාපත්තිය 2) රූපයෙන් නික්මීම පිණිස අරූපාවචර සමාපත්තිය 3) හේතු ප්‍රත්‍ය නිසා උපන් ධර්මයෙන් නික්මීම පිණිස නිරෝධය-නිවන ලබාගැනීම. **සටහන:** ලෝකධර්මය අවබෝධකර ඉන් මිදියාම නිස්සරණය ය- සසරින් නිදහස්වීමය. **බලන්න**: ආස්වාදය, ආදීනවය, නිස්සරණය. **මූලාශ්‍ර:** බු.නි: ඉතිවුත්තක: 3.3.3 නිස්සරණිය සූත්‍රය, පි. 430.

▲ **නිස්සාරණිය ධාතු:** පාලි: **නිස්සරණියා ධාතුයො** -elements of escape කෙළෙස් වලින් මිදීමට, වෙන්වීම පිණිස උපකාරීවන ධර්මතා නිස්සාරණිය ධාතුය. **සටහන**: අටුවාවට අනුව නිස්සාරණියා යනු වියුක්තවීමය; වෙන්වීමය. **බලන්න**: EAN: note: 1204, p. 641. **ශබ්දකෝෂ:පා.සිං.ශ:** පි. 343: "**නිස්සාරණ:** පිටත යාම, එලවා දැමීම"

▼**නිස්සාරණියා ධාතු 6: 1)** ව්‍යාපාදය පහකිරීම පිණිස මෙත්තා චේතෝවිමුක්තිය සම්පූර්න කරගත යුතුය. 2) විහිංසාව පහකිරීම පිණිස කරුණා චේතෝවිමුක්තිය සම්පූර්න කරගත යුතුය. 3) අරතිය පහකිරීම පිණිස මුදිතා චේතෝවිමුක්තිය සම්පූර්න කරගත යුතුය. 4) රාගය පහකිරීම පිණිස උපේක්ඛා චේතෝවිමුක්තිය සම්පූර්න කරගත යුතුය. 5) බාහිර නිමිති අල්ලා නොගැනීම පිණිස අනිමිත්ත චේතෝවිමුක්තිය සම්පූර්න කරගත යුතුය. 6) විචිකිච්චාව හා සම්මෝහය (මුලාව) (doubt and bewilderment) පහකිරීම පිණිස අස්මි මානය දුරු කරගත යුතුය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (4) 6: නිපාත: 6.1.2.3 නිසසාරණිය සූත්‍රය, පි. 40, EAN:6: 13.3 Escape, p. 321.

▼**නිස්සාරණියා ධාතු 5:** 1) කාමයෙන් මිදීම පිණිස නෙක්ඛම්මය වැඩිය යුතුය. 2) ව්‍යාපාදයෙන් මිදීම පිණිස මෙත්තා භාවනාව වැඩිය යුතුය. 3) විහිංසාවෙන් මිදීම පිණිස කරුණා භාවනාව වැඩිය යුතුය. 4) රූපයෙන් මිදීම පිණිස අරූප සමාපත්ති වැඩිය යුතුය5) සක්කාය දිට්ඨියෙන් මිදීම පිණිස සත්කාය නිරෝධය වැඩිය යුතුය. **මූලාශ්‍ර:** අංගු.නි: (3): 5 නිපාත: 5.4.5.10 නිස්සාරණිය සූත්‍රය**,** පි. 415, EAN:5: 200.10 Escae, p. 303

▲**නිස්සිත සීලය**- Nissitha sila: නිස්සිත සීලය ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ යම් අරමුණක් සිතාගෙන පවත්වන සීලයය. අරමුණු 2කි: **තණ්හා**

නිස්සය: භව සම්පත් පැතීම (දෙව්ලොව ආදීය) දිට්ඨි නිස්සය**:** සීලය මගින් පාරිශුද්ධ බව පැතීම. **බලන්න**: ශීලය.

▲ **නෙසජ්ජිකයෝ**-who observe the sitter's practice: ධුතාංග පුහුණුව ලෙසින් හිඳින ඉරියව්වෙන් වාසය කරන සංඝයා නෙසජ්ජිකයෝ ලෙසින් පෙන්වා ඇත.**බලන්න**:අංගු.නි: 5 නිපාත: ආරඤ්ඤකවග්ග: 5.4.4.7 නෙසජ්ජික සූත්‍රය, පි.380.

▲ **නුසුදුසු කතා**- Inappropriate Talks: නුසුදුසු කතා-හිස් කථා ආධ්‍යාත්මික වර්ධනය අහිතකරය. මේවා තිරිසන්කථා ලෙසින් බුදුන් වහන්සේ පෙන්වා ඇත. **බලන්න**: කතාව.

නශ

▲ **නිශ්චිතබව**- resolute: නිශ්චිතබව ලෙසින් මෙහිදී පෙන්වා ඇත්තේ ධර්මතා පිලිබඳ ස්ථිර අවබෝධය -නොවෙනස්වන-ඇතිබවය. මෙය ධිතිමත්තාන- ධෘතිමත් ලෙසින්ද හඳුන්වයි. මේ ගුණය ඇති භික්ෂූන් අතරින් ආනන්ද තෙර අග්‍රය. **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1.

නෂ

▲ Nishprithika sukha: මින් අදහස් කරන්නේ, 3නි හ4 නි ජානසමාපත්ති නිසා ඇතිවෙන ප්‍රීතිය රහිත සුඛයය. **බලන්න**: සුඛය, ජාන.

▲ **නිෂ්ප්‍රීතිකාලම්භන සුඛය**-Nishprithikalambhana sukha: මින් අදහස් කරන්නේ, 3නි හ4 නි ජානසමාපත්තිය ආලම්බනය කිරීමෙන් ප්‍රීතිය නොමැතිව හට ගන්නා සුඛයය. **බලන්න**: සුඛය, ජාන.

▲ **නිෂ්ප්‍රපඤ්චාරාම**-Nisprapancharama: නිෂ්ප්‍රපඤ්චාරාම යනු ප්‍රපංච නොමැතිව වාසය කිරීමය. එනම් නිවන කෙරේ ඇල්ම ඇති විහරණයය. මේ ජීවිතයේදීම මහා සුවයෙන් හා සොම්නසින් වාසය කිරීමට මෙය උපකාරී වේ. **බලන්න**: සුඛ සෝමනස්ස.

නහ

▲**නහතක**- washed: නහතක යනු පාපි අකුසලයන් සහමුලින්ම සෝදාගත් පුද්ගලයාය. රහතන්වහන්සේය. **සටහන**: 'The term "washed" (*nhātaka*) refers to a brahmin who, at the end of his discipleship under his teacher, has taken a ceremonial bath marking the end of his training. See Sn 521'. **බලන්න**: EMN:note: 420, p.1104. **මූලාශ්‍ර:** ම.නි: (1): 1.4.9 මහා අස්ස්පුර සූත්‍රය, පි.652,EMN: 39 Mahā-Assapura Sutta, p.342.

▼**ධර්මතා සතක් ප්‍රහීණ** කරගත් නිසා 'නහාතක' වේ යයි මෙහි දක්වා ඇත.සක්කායදිට්ඨිය, විචිකිච්ඡාව, සීලබ්බතපරාමාස, රාගය, ද්වේශය, මෝහය, මානය. **මූලාශ්‍රය:** අංගු.නි: (4) 7 නිපාත: සමානවග්ග: 7.2.4.5 නහාතක සූත්‍රය, පි.510.

▲ **නිහතමානිබව**-Nihathamani: නිහතමානි හැසිරීම **(නිවාතො ච)** ධර්ම මර්ගය වඩා ගැනීමට උපකාරිවේ. මෙය මංගල කරුණක් බව මංගල සූත්‍රයේ පෙන්වා ඇත. **මූලාශ්‍රය:** බු.නි: බුද්දකපාත: 5. මඩගලසූත්‍රය, පි.34.

ණ කොටස:

ණය

▲ **ණයගැති**-Debt: ණයගැති ලෙසින් පෙන්වා ඇත්තේ කාමභෝගී ජීවිතයක් ගත කිරීම පිණිස අනුන්ගේ ධනය- මුදල් ණයට ගැනීමය. ණයගැතිබව දුකකි. ණයගැතිබව, දුගීබවට හේතුවේ.**බලන්න**: ඉණ, කාමභොගිපුද්ගලයෝ,දුගීබව. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි : (6): 10 නිපාත: 10.2.5.1. කාමභොගි සූත්‍රය, පි. 344, EAN:10: 91.1 One who enjoys sensual pleasres, p. 531.

ප කොටස: පක,පග,පංච,පච,පජ,පඤ,පඥ,පඩ,පට,පඨ, පත,පථ,පද,පධ,පන,පණ,පප,පබ,පභ,පම,පය,පර, පල,පළ, පව,පස,පශ,පහ

පක

▲ **පකුධ කච්චායන**-Pakuda kachchayana: **බලන්න**: අන්‍යආගමික නායකයෝ.

▲**පොක්ඛරසාතිබ්‍රහ්මණ** - Brahamin Pokkharasati: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:3

▲ **පොකුණු බඳු පුද්ගලයෝ** -People similar to lakes: පොකුණු- විල් (දහරතළා) සතරක් ඇත:1) නොගැඹුරුය,නමුත්ගැඹුරු වැනිය 2) ගැඹුරු, නමුත් නොගැඹුරු වැනිය3)නොගැඹුරුය, එලෙසම පෙනෙන 4) ගැඹුරු ය, එලෙසම පෙනෙන. එවැනි, සිව් පුද්ගලයන් ඇතිබව මෙහි දක්වා ඇත.* එක් පුද්ගලයෙක් පළමු විල වැනිය: කය හැසිරවීම, සිවුරු දැරීම ආදී බාහිර ක්‍රියා මානව කරයි, එහෙත්, චතුසත්‍ය නොදනි ** තව කෙනෙක් දෙවෙනි විල වැනිය: කය හැසිරවීම... ආදී බාහිර

ක්‍රියා මානව නොකරයි, එහෙත් චතුසත්‍ය දනී.** අනිත්කෙනා තුන්වැනි විල වැනිය: කය හැසිරවීම... ආදී බාහිර ක්‍රියා මානව නොකරයි, චතුසත්‍ය නොදනි ** අන්තිමයා, සිව්වැනි විල වැනිය: බාහිර ක්‍රියා යහපත්ය, චතුසත්‍ය දනී, ඔහු අග්‍රය. **බලන්න:**උපග්‍රන්ථය:5. **මූලාශ්‍ර**: අංගු.නි: (2): 4 නිපාත: 4.3.1.4 උදකරහද සූත්‍රය, පි. 226 , EAN:4: 104.4 Pools of Water, p. 186.

▲**පුක්කුසාතිභික්ෂුව**-Pukkusathi Bhikkhu: **බලන්න**: උපග්‍රන්ථය:1

පග

▲ **පිංගලකොච්ච බ්‍රාහමණ** -Pingalakochcha Brahamin: **බලන්න:** උපග්‍රන්ථය:3